

Handwritten scribble

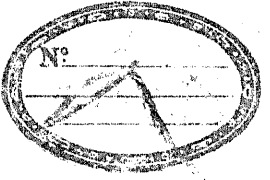
BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
CANADA
CALLE: _____
ESCRITO: _____
NUMERO: 392

18.9.3
Handwritten scribble

Handwritten scribbles and lines

2 400 48 *Stella* MADE IN U.S.A.

Handwritten mark

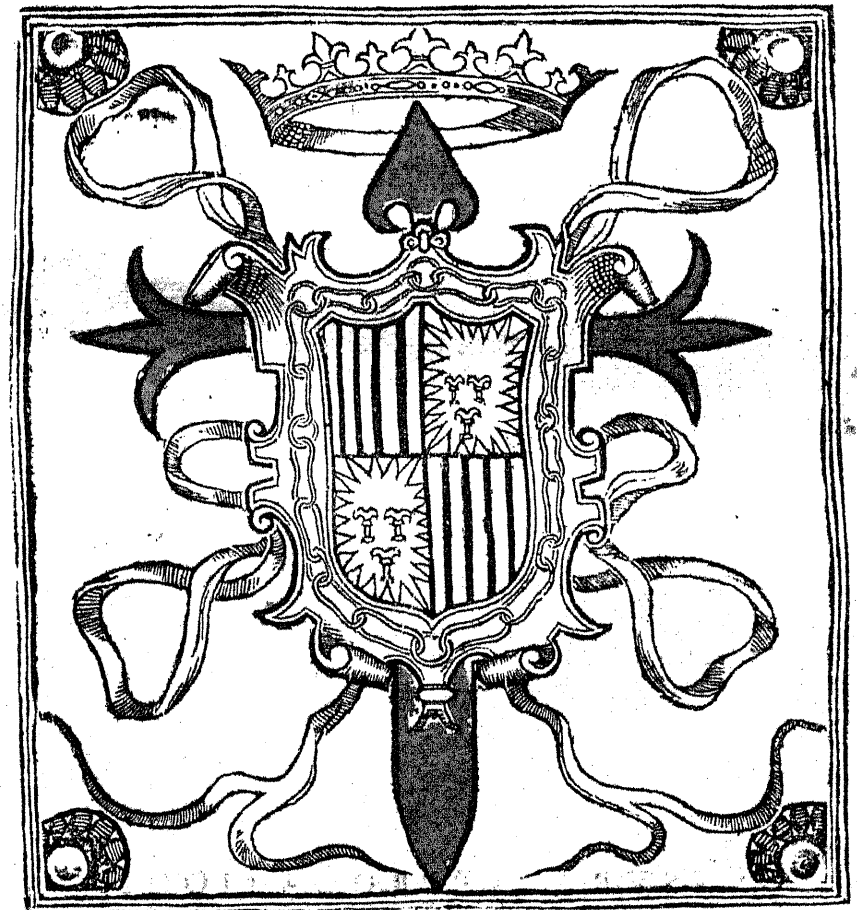
**PETRI MARTINEZ
TOLETANI A BREAIN PHILOSO-
PHIA MAGISTRI, ATQVE SACRAE THEO-
logiæ doctoris, olim apud Complutenses præcipuæ cathedræ præfecti, nunc
verò in alma Seguntina Academia primarij professoris, in
tres libros Aristotelis de Anima
Commentarij.**

*HIS accessit individuum & inseparabilis comes, tractatus eiusdem, quo integrè & copiosissimè ex
peripatetica schola animæ nostræ immortalitas asseritur & probatur: qui si à
Commentariis diuellatur, utrunq; perit.*

Quas petis quæstiones de Anima Caietani de Vio, versa pagina reperies.

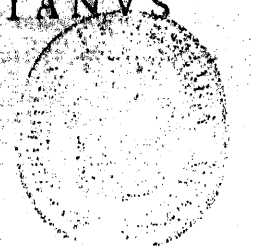
*Index locupletissimus duplex, vnus quæstionum & præcipuorum dubiorum, alter
rerum, grauiorumq; sententiarum.*

Prima editio.

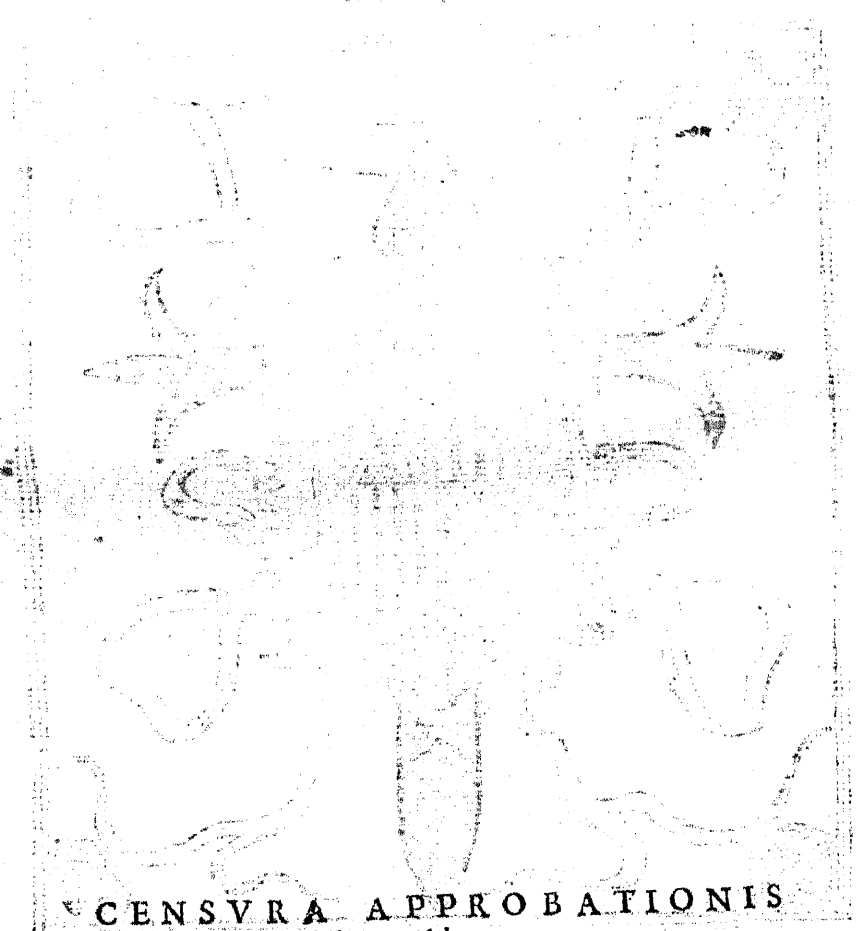
Cum priuilegio.

SEGVNTI
EXCVDEBAT IOANNES GRATIANVS
anno 1575.

ACCIPERE QUÆSTIONES DE
Anima Caietani de Vio.

Videor, candide lector, Caietanas quæstiones sæpius à te efflagitari, & velle pro auctario huic corpori implicari atq; inseri. Hoc verò minimè faciendum existimauimus: Ex vna, ne quisquam crederet alieno labore & autoritate cupere volumen nostrum copiosius & splendidius efficere: Ex altera verò, quoniam nihil est apud Caietanum in quæstionibus de Anima grauius dictum aut acutè, quod hinc non illustretur, & ad vnguem in studiosorum gratiam non pendatur.

CENSURA APPROBATIONIS
horum librorum.

Nihil est in hisce Cõmentariis, quod vel Aristoteles desideret in expositore, vel Scholastici in auctore: namq; mature admodum ac eruditè sensa Aristotelis aperiuntur: acerrimè itè quæstiones in ipsum mota, summaq; dexteritate tractantur, ac definiuntur: ita videlicet, vt illic Aristotelem seipsum credideris illustrare, hic verò summam ac consummatam Philosophum atq; Theologum (qualis est horum Cõmentariõrum Autor) de mediâ Philosophia ac Theologia probatissimas quaq; sententias eruere, liberrimèq; amplecti intelligas.

Doctor Rengipho

Alfonfus de Sandoual
Theologiæ professor.

EL REY.

OR quanto por parte de vos el doctor Pedro Martinez, canonigo de la yglesia cathedral de la ciudad de Sigüenza, y cathedratico de prima de Theologia de la vniuersidad de la dicha ciudad, nos ha sido hecha relacion, diziendo q̄ vos auays compuesto vnos Commentarios sobre los tres libros de Anima de Aristoteles, en los quales auades puesto mucho trabajo, y erã de grã provecho y utilidad para los fieles Christianos: suplicãdonos dressemos licencia y facultad para los poder imprimir y veder, y priuilegio para q̄ por tiempo de treynta años otra persona no pudiesse imprimir ni vender el dicho libro sin vuestra licencia, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro consejo, por quanto en el dicho libro se hizo la diligẽcia que la pragmatica por nos nuevamente hecha dispone, fue acordado que deuamos mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, e nos tomamos lo por bien. Para lo qual vos damos licencia y facultad, para que vos, o la persona que vuestro poder ouiere, y no otra persona alguna, podays hazer imprimir y vender el dicho libro, que de siso se haze mención, en estos nuestros reynos de Castilla, por tiempo y espacio de diez años, que corran y se cuenten desde el dia de la fecha desta nuestra cedula, so pena q̄ qualquier persona, o personas, que sin tener para ello nuestro poder, lo imprimiere, o vendiere, e hiziere imprimir o vender, pierda toda la impresion que hiziere, o vendiere con los moldes y aparejos della, y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis por cada vez que lo contrario hiziere. La qual dicha pena sea la tercia parte para la persona que lo acusare, y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para nuestra camara y fisco: con tanto que ayays de vender cada pliego del dicho libro impresso en molde a tres marauedis y no mas: y que todas las vezes que le ouieredes de hazer imprimir, durante el dicho tiempo de los dichos diez años, le traygays al nuestro consejo, juntamente con el original que en el fue visto, que va rubricado cada plana, y firmada al fin del d. Domingo de sauana nuestro escrivano de camara de los que residen en el nuestro consejo, para que se vea si la dicha impresion esta conforme a el, e se os de licencia para lo poder vender, so pena de caer encurrir en las penas cõtenidas en la dicha pragmatica. E mandamos a los del nuestro consejo, e a otras qualesquier justicias destos nuestros reynos, guarden y cumplan y executen, y hazan guardar, cumplir y executar esta nuestra cedula, y todo lo en ella contenido. Fecha en Madrid a quinze dias del mes de Febrero de 1575 años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad.
Antonio de Erafo.

ILLVSTRISSIMO,
ATQVE EXCELLEN-
TISSIMO PRINCIPI D. D. LVDO-
VICO REQVESENS COMMENDATA-

rio maiori Castellæ, Maiestati Regiæ à consilijs, & totius
Flandriæ præfidi, Petrus Martinez
Theologiæ professor
Salutem.

DECIMVS QVARTVS AGITVR
annus, Princeps excellētissime, ex quo nostra commē-
taria in libros Aristotelis de Cælo edidimus, tibiq; in-
scripsimus: & postmodum nostras etiā lucubrations
in libros de Generatione publicauimus, potentissi-
moq; fratri tuo, ac domino meo domino Ioanni Stunicæ nūcupau-
imus, cuius animi altitudo tantum est apud Regem suum promerita,
vt legatum illum apud Romanos Pontifices constituerit: quod qui-
dem munus tam strenuè gerit, ac sapienter in ætate minimè senili, vt
vsq; ad miraculum processisse videatur. Verum quid mirū, si Prin-
ceps omnibus numeris absolutus, non Romanam legationē, sed to-
tius orbis moderationem mirificè & laudabiliter exerceat? Reseruā
tes postremò libros de Anima fratri etiā Didaco Stunicæ, ne quis-
quam auderet hunc nostrum Geryonem ledere lorica trilici atq; im-
penetrabili, tanquam armis Vulcanijs communitum. Verum (proh
dolor) nobis hæc meditantibus, longissimasq; spes, & machinas cō-
struentibus, ecce Didacus fato interceptus est immaturo quidē atq;
acerbo: quod quoties memoria repeto, angor intimis sensibus, & in-
tercludor dolore, ad quem maxima pars huius iacturæ inæstimabi-
lis videtur pertinere. Non sum ambiciosus in malis, nec augere la-
chrymarum causas volo, vt inamq; esset causa minuendi: præsertim
cū arcana Dei prouidētia ille sol oriens ereptus sit, qui in vniuer-
sum orbem christianum lumē suum propediem esset refusurus. De-
sponderam propemodum animum, Princeps præclarissime, & vsq;
ad inertem animi deiectionem huius adolescentis & illustrissimi &
sapientissimi obitū persenseram, ita vt ad eminentissimas artes, qui-
bus ab adolescētia semper assueui, sine vlla ingenij alacritate retar-
darer. Verum cū hos libros de Anima tam esse ponderosos viderem,
& quotidie efflagitari cernerem, & iure agi mecum, quod fidem
meam non liberarem, tandem illos constitui sub tuo nomine edere,
apud quem & nomen Stunicæ gentilitiū, & erepti fratris memoria

ERRATA.

Pagina. 5. col. 1. linea. 7. ipfæ. lege. ipse. pag. 7. col. 2. lin. 5. aliam aliam. alaim alia.
pag. 9. col. 2. lin. 6. tamem. talem. lin. 40. eum. cum. pag. 10. col. 1. lin. 31. quæ est
secundum. quæ secundum. pag. 15. col. 2. lin. 31. actu. actus. pag. 149. col. 1. lin.
45. alteralterationis. alterationis. pag. 187. col. 2. lin. 24. extimam. externam. pag.
188. col. 1. lin. 4. viderepossim. viderepossit. pag. 313. col. 1. lin. 36. diminutissimo. de-
minutissim. pag. 356. col. 1. lin. 40. addisceres. addiscentes.

sempiterna sunt plurimum valitura, ut quod illi viuenti promiserā, illius memoriæ reddā. Verū enim uero si tot vinculis obligatus tibi nunquam fuisset, aucupari gratiam tuam summo studio contenderem, meq; Polycrate feliciorē existimarem, si te Mecœnatē & columnen rerum mearum essem habiturus: quibus enim natura dedit principem tenere locum, eisdem etiam cōtulit magnanimos esse, rerumq; præstāissimarum studiosos, & omnium bonarum artiū amplificatores. Testantur hoc maiores tui, quibus nihil Sol aspexit illustrius & consummatius: & tu postremò seculi nostri ornamentū testificaris, quē ad confirmandas, constabiliendasq; christiane reipublice opes natura videtur genuisse. Quae de re taceo, quā strenuē in Granatensi bello te gefferis, vnde ad memorabile nauale præliū cū Turcis te cōuertis, & quasi derepente victoriam refers, qua post homines natos nil illustrius auditū est. Et vbi conuiescere te opus esset, potentissimus Philippus (qui te tanquam vngues suos nouerat) Mediolano totius Italiae retinaculo præfert. Inde Flandrie imperiū tibi demandatur, in quo tanta rerum colluuiō, tot seditiones, tanta confusio & perturbatio, & in sacris ac prophanis tam præcipites & remerariæ mentes, ut quempiam hominem è cælo delapsū exigere videantur. Sed bona spes habet animos nostros tale te seruaturū esse temperamentum, ut omne illud latissimum imperium resipiscat, & tuis auspicijs trāquillitate delectetur. Vides ne clarissime Princeps, te tanquam alterum Herculem ad debellanda portenta, monstraque subigenda, quæ per varias nationes sparsa sunt, merito circūducis? Accipe igitur has nostras vigilias, quas dente Theonino circūducendas nō existimo, si tuo nomini sint cōsecratæ: nos enim cū has qualescūq; lucubrationes nostras tibi consecramus, pictores & summos statuarios imitati sumus, qui suas imagines in excelso loco constituunt, ne, siquid errauerint, facile deprehendantur. Accipe grati animi mei tui, tuorumq; memoriæ monumentum, & vale excellentissime præfes, humanitatis & fortitudinis exemplar vnicū: vale iterum Romanæ religionis acerrimus defensor: millies vale hostium christiani nominis profligator.

AVTOR AD LECTOREM.

D LIBERANDAM NOSTRAM FIDEM,
 lector candide, necesse fuit, iam tandem hos in tres libros de Anima Commentarios à nobis promissos excudi cum libris de Generatione & Cælo. Quod quidem iamdiu præstitissem, nisi argumentum esset tam ponderosum, & multiplici rerum difficultate circumfusum, & nos tam anxie districte, propemodum cum sarcinis enatare non possemus. Verum enim uero, etiam si promissis standum sit, hos plusquam Herculeos labores reiciēdos ducerem, nisi tuas querelas audissem, & eminentissimas Academias mecum expositulantes, quod in aliis locupletatæ, ac veluti latifundiis præpotentes, in hoc vno emendicent & spicilegium facere cogantur. Vnde cū primum mihi licuit respirare, Apostolica sedis indulto, & Capituli Seguntini beneficio permissa quadam tenui vacatione & otio liberiore, mox incumbendum esse censui, & tibi maturandum esse opus, cui videbam nostra scholia in libris de Cælo & Mundo, de Generatione & corruptione, et si præcoces fructus & quasi abortiuos fetus, non omnino displicuisse. Quæ ratio fuit, ut expeditiorem veluti viam inueniens, hos in tres libros de Anima Commentarios, quanta mea, meorumq; amanuensium diligentia fieri potuit, correctos & perpuratos prælo non antè demandarem, quàm nonum in annum & eo amplius in scriniis detineo & premo. In his verò, quid sentiam, explicatius & enodatius reperies, quàm in prioribus libris, vbi ipsam Aristot. contexturam ad normam veterum expositorū nostra ab eis, quæ sunt Aristot. diuerso charactere & aperto sermone propono. Quæstiones autem & dubia distinctè & luculenter (pro mea exili suppellectili) resoluo, ut sermone Sophistarum argutiis, perpetuò curem, ut breuitas obscuritatem, prolixa copia molestiam attulisse non videatur: ut hac via tibi sine fastidio prodesse possemus, aliorum multa toleramus, alia expolimus, alia adaptamus, pleraq; deniq; sustulimus. Ut verò cum scœnore tibi persoluamus nostræ procrastinationis moras, addimus tibi auctarium ipsa mercede non vilius, opusculum scilicet de animarum nostrorum immortalitate, in quo meam de Aristotelis sententiā, iuxta fidem Catholicam, mentem expono: in quo sermone nisi nonnihil floridiori, quanquam rei grauitati & maiestati satis impari, quandoquidem enitor ipsam rationalem animam ex ipsa natura exordis explorare, prorsusque cognoscere, ut cognitam ac perspectam tantū faciamus, quanti ipsa est, ut sic purgato fonte, nostrorum affectionum riuuli, puri & elimes scaturiant. Te verò per Deum immortalem obsecro & obtestor (si me amas) ut Commentarios horum trium librorum de Anima à tractatu de immortalitate non diuelli patiaris: alioquin neutrum sine altero sine magna iactura dissicari non potest, perindeq; erit, ac si lumen ab aère, aut animam à corpore disiungere coneris.

Stetimus ergo promissis, quanquam id nonnihil distulimus, sed seri partus solent esse gratiores. Reliquum est, ut uti (quoniā tua iam res agitur) qui toties hæc nostram operam efflagitasti, animo tam beneuolo ac pectore tam christiano accipias, ut nostræ vigilie in studiosorum utilitatem produisse videantur, Vale.

Attende
 lector, &
 ut obser-
 ues, emix-
 obsecror.

IN PETRI MARTINEZ COMMENTARIOS DE ANIMA PRAEFATIO, QVAM QVINDECIM AB HINC ANNIS

admodum illustris vir atq; eximius doctor theologus Garcia Loayfa
Giron libris eiusdem de caelo, mundo, ortu & interitu praef-
cerat, nunc à Ioanne Castellano marginalibus sum-
mis illustratur, & punctis atq; in-
cisuris elimatur.

PSI antiquis temporibus silētij illa Pythagorica praecipio, quam *echemythian* Graeci appellant, magis apud sapientes homines valuit, quam illud Aristotelis ex Philocteta vulgatissimum, *eschron siopan men ca isocratim can legim*, turpe est tacere & Isocratē pati dicere. Tamen post vulgata diuini Platonis instituta tot inuolucris oppleta, & Aristotelis naturae interpretis praecipio, in quibus sunt sapientissimi Philosophi, qui putent, consulto obscuritatem & tenebras affectasse, nihil magis desiderandum, optandumq; est ab illis, qui sitim sapientiae extinguere cupiunt, quam multorum hominum interpretationes & commentarij, qui densissimas tenebras atq; nodos Gordianos etsi non dissoluant, saltem inter tantas atq; varias opiniones & sectas aliquod lucis afferant, & quod à multis dictum est, forma dicendi variata, saepe & saepius posteritati mandent. Neq; illos parū nos fecisse equum est existimemus, cum Plato & Stoici omnes in quem admodum dicatur, summa diligentia laborarunt, tantā in verborum elocutione & sermonis intelligentia atq; ipsorum commutatione praecipionem & lucem esse positam existimarunt. Verū sunt doctissimi homines non solum ex his, quos haec nostra aetas tulit, sed ex illis praecipio temporibus atq; antiquissimis, qui turpe esse putēt atq; indecēs, de mysterijs naturae contra maiorum inuēta scripta proferre & in mediam hominum lucē vulgare. Quapropter de vulgandis in Aristotelē & Platonem cōmentarijs sermonem institui facere, ne à tanto studio & dignissima laude praecleara nostrorum tēporum ingenia exēplo veterum Philosophorum deterreantur: in quibus etsi erat scientia cū ingenti virtute coniuncta, tamē nō erat similis vitae ratio, neq; tam multiplex studiorū auiditas, discrepāsq; religionis institutio. Illi nanq; primi sapientes artē viuendi philosophiam esse existimarunt, in duasq; *isigi*, quod Latini silentiū vocant, distributū esse partes dixerūt, alterū *dysopian* esse, hoc est, inutile silentiū, de quo neq; verbum dicemus, tanquam à nostra institutione, disputatione q; alienū: alterū *echemythian*, quam taciturnitatē, qui de natua latini sermonis intelligentia agunt, appellarūt, eam q; à praestantissimis hominibus summis laudibus commendatam inuenimus. Neque solum viro sapienti, in quo totius virtutis simulacrum & exemplar esse debet, verum etiam pudicis mulieribus à Doctore gētium cautū est, vt in silentio discāt atq; taciturnitatē custodiāt. Post infusam in hominis animum ignorantiae labē, vndiq; sensa sine principe moderatore diffusa, nihil certū, nihil stabile, nihil, quod firmis, perpetuisq; radicibus esset innixum, colligere poterāt. Siqui verò fuere, qui in hac vastissima calamitate laboribus hausti, atq; accuratis meditationibus intētī, vigilisq; sacrati lōgo temporis spatio de natura sensili, de motu siderum, de eorum obitu & ortu (quod oculorum vsu comprehenditur) de caelorum conuersione, de vi Solis & Lunae, de caeterisq; caducis rebus, quae partim in nobis ipsis, partim externa sensuum vi (dum non vulgaris sit diligentia) percipiuntur, aliquid aeternum atque firmum se inuenisse putarunt: ita magni fecerunt, vt non solum reticendum esse atque nullibi vulgandum, verum malum, indecorum, inhonestum esse, apud rude vulgus de illis abditissimis rebus atq; à sensu longē positis sermonem facere: quapropter à communi incitia euenisse existimo, vt plenis buccis (quod aiunt) illi primi, qui naturae peritiam abditam profitebantur, *sophi* appellarentur, neq; solum hos, sed etiam illos, qui quaedam fellularias artes callebant, sapientes, appellare consueuerunt: vnde nobilis vates Homerus fabrum lignarium sapientem vocat: vndiq; nanq; ignorantia peruagata, rerum scientiam, etsi exilē, tunc

Praefatio
nis istius

Antiqui
& quib' ini-
tys, quasi
in vtero,
conceptra
fuerit Phi-
losophia.

auxit & illustrauit. Siquid verò literis mandarunt, ita erat inuolucris & enigmaticis quaestionibus coopertum, vt difficilior res esset inuenta percipere & enodare, quam in natura hac vniuersa denuo sapientiam inquirere. Qui verò post primos sunt secuti sapientiores effecti, tum propria cura & diligentia, cum aliorum inuentis illud primum censuerunt, se non esse sapientes, verum sapientiae amatores: quae res sola sapientiae certum progressum significauit, neq; sapientis esse nosse eas artes, quae vitae commodis inseruiunt, tamen de occultandis naturae mysterijs in maiorum sententia perstitere. Pythagoras namq; à quo primum *Pythagor- philosophos* nomen dimanauit, proprium eius dixit esse numerorum scientiam, quos (inquit) *ra silētiū mirabile.* à natura hominis si dimoueris, etiam & ratio peribit: ex eius schola sapientissimi viri prodire, nam non solum Graeciam institutis informauit, verum totam Italiam praecipio naturae & morū instituit. Is ita silentio deditus fuit, vt non tantum libros suos non vulgaret, verum tēneros discipulorum animos quinquennali taciturnitati primum inseruire docebat: deinde post edoctum, imbibitumq; silentium caelestis doctrinae arcana & sensilis naturae mysteria velamento verborum obducta illis propinabat. Cū igitur vniuersa philosophandi ratio in duas distributa sit partes, alteram, quae ad morum rationem spectat, alteram, quae ad sapientiae informationem, vtrāq; miro silentio edocuit & diulgauit. Primam namq; his praecipio cōtinuit, silentiū non praecipio, sed exercitatione docuit, ignem aiebat gladio ne effodito, stateram ne trāsito, cerebrum ne comedito, cor etiam ne comedito, supra sextarium ne sedeto, maluam trāsfero, sed eam ne comedito, aduersus Solem ne loquitor, anulū ne gestato, vestigiū corporis cōfundito, cum lecto surrexeris, stragula cōplicato, per semitas ingreditor, viā regiā declinato, ollae quoq; vestigiū in cinere turbato, hirundines intra domū ne admittito, cōtra Solē ne meijto, speculū ne inspectato ad lucernā, dextrū pedē priorē calcia-
Pythago- re praeci- pla. to, sinistrū priorē lauato, vnguiū, crinūq; tuorū praesegmina ne cōmingito, sed in ea despui to, à fabis abstineto: & alia multa, quae magis ad risum, quam ad morū informationem inui tāt. Quae si accuratē perpēdantur, nihil est de statu reipublicae atq; de ei' cōditione & impetio, nihil de domorū gubernatione & patrisfamilias cura, nihil de prudētia, iustitia, de amicorū statu & naturis seruandis, quod non isto abditissimo silentio cōplectatur. Alteram verò partē numeris est assecutus, per septenariū (quē heptas antiqui appellarunt) de numero & motu caelestium corporum & fixorum planetarū iudicauit, atq; esse primāuā totius animae mudanae originē, causamq; caelestis harmoniae. Quā Plato in Timō opinionē amplexus, *Plato num- meros Py thagori- cos imita tur.* ex pari & impari à septenario decurrētibus vniuersi animi naturā coagmentauit, per quinarium summa & infima omnia à monade deriuata, per dualitatē materiam, per vnitatē formam, Deū esse extra omnem numerum, tanquam rerum omnium originem & finem, per quaternariū, quem *tetartou* vocāt, elementorum cohaerēuam & similitudinē & animi perfectionem: quapropter inter arcana venerantur, & ex eo iuris iurādi religionē sibi Pythagorici fecerunt: per ternarium animi cōmunem abolutionem tribus partibus cōtentam, quas *logisticon, thimicon, thimiticon* nomināt: per diapason, quod ex *diatesaron* & *diapente* collat, animi symphoniam fieri, extremāq; mentis diuinā perfectionem: quo vno verbo totā de animorum immortalitate disputationem atque Platonicas & Aristoteles *entelechias* siue *entelechias* inuestigarunt. Demum nihil est in tota de natura philosophia, quod non Pythagorici numerorū integumentis obduxerint & occultauerint, & in occultandis rebus à natura perceptis, reffere nos Dei similitudinē dixerūt, in quo est totū veritatis abditissimū arcanū: Nā sicuti *monas*, hoc est, vnitatis suos minimē limites transgreditur, sed certis est distēta regionib', semper vnū perseuerans atq; manēs: *dyas* verò, hoc est, dualitas principū est differentiē, statim à se differens atq; discrepans, duplicatione in multitudinē abiens: sic & sermo ab vno primo nō deriuatus, sed pectore cognoscētis interclusus, verē arcanus est atq; diuinā vnitatis exemplar refert: cum verò cōmunicatur, à diuina natura iam recedit, cum famae nomē subeat atq; multiplicatione arcani rationē, quae vnitatis est, non degustet. Vnde Graecus vates *epa pteroenta* dixit, hoc est, verba altē volātia, neq; solum Pythagoreorū dogma, sed Aegyptiorum sapientium fuit diuina esse silentio occultāda: quapropter eum *Aegyptii silētiū Py- thagorei sectato- res.* Deum, à quo essent rerum omnia primordia & principia, taciturnitate & silentio colendum esse cēsuere: vnde factū veteribus, vt in Deorū honoribus linguas contribuerent, *glos- sion* nanque ait Homerus *d' en pyri ballon*. Athenienses quoque, qui ab Aegyptijs religionem & sapientiam acceperunt, ignoto Deo sacrificabant, silentio numinis nomen

reticentes. Lycurgus apud Spartanos præstantissimus legislator, pueros silētio infuescere docebat: atq; Amicleij & Lacones Pythagoricam factionem sunt secuti. Heraclitus philosophus non verbis, sed nutibus & signis frequentius præcepta tradebat: extat & Lysidis epistola breuissima ad Hipparchum, qua succenset Damæ, quod patris præcepta silentio commendata in lucem emisit, tanquam alienum à paterna religione & viuendi instituto. Plutarchus nobilissimus autor existimat Pythagoricos à piscibus abstinuisse, quos quasi suæ doctrinæ domesticos agnoscerent, propter *ebemythian*, hoc est, silentium, quod inter animantium genus piscibus est proprium. Plato & Aristoteles etsi scripserunt, tamen ita posteritati eorum libri mandati sunt, ut ferè non esse mādatos dixerint. Cato orator nihil voluit scriptis committere, sed omnia silentio compressit, ne verbum emitteret, quod se postea poeniteret emisisse. Demum ita silentij præceptio apud maiores valuit, ut numinis insignem haberet rationē, Angerona à Romanis, Harpocrates à Græcis colitur. Post Pythagoram verò & Platonem, Aristoteles præstantissimus philosophus, primus cēfuit tanquam à religione Pythagorica non solum alienus, verum omni maiorum instituto non additus: quapropter à Platone *anagnostis*, id est, lector appellatus est, scripta esse cōmuni sermone vulganda, quanuis in his obscuritas affectaretur. Quamobrem ante Aristotelem nullus præcepta artis distinctis voluminibus atq; instituendi methodo est complexus: nam etsi ante Aristotelem, Empedocles, Democritus, Leucippus, Melissus, Parmenides Anaxagoras, Diogenes, Thales, Anaximander, Paro, & alij permulti communi quodam vsu (vt in hominum more versatur) de naturis scripserunt, tamen artificiosa verborū conclusionē carminibus naturalem obdixerunt philosophiam: præterea de subtilitate differendi neq; carminibus aut soluta oratione aliquid posteritati mādauerunt. Aristoteles verò philosophiæ parens, atq; methodi princeps, adhibuit artem extrinsecus ex alio genere, quam nunquam sibi antiqui philosophi assumpserunt, qua disciplinas dissolutas, diuisasq; conglutinauit, & ratione quadam constrinxit, deq; nulla re fuit in tota sensili natura atq; in differendi ratione, de qua non copiosissimè differuerit, veluti de syllogismorum inuentione, de demonstrationis vi & natura, de locorum copia, de principijs rei naturalis, de cælo, de concretorum conditione, de elementorum missione, de animorum ratione, de plātis, de animalū diuersitate, de coloribus, de prima philosophia, de moribus, de regno & domo: nihil demum est, de quo non adhibita summa methodo disputauerit, atq; noua instituendi ratione inuenta, quicquid voluit aduersus philosophantium sententias esse affectus. Illudq; in tota Aristotelis institutione præstantissimum esse cenleo, quod animosita doctrina informet, ut à sensibilibus rebus, quæ experimento & sensatione cōprehenduntur, ad defæcata & pura consentientibus nobis deducat: vnde fit, ut vulgari vocabulorum

Aristoteles præceptas disciplinas, obstetricis officij agēs, in luce edidit, diligētēque educavit.

Arist. antiquorum philosophiā non solum enucleauit, sed et factiō immutauit, excoluitq;

Arist. obscuritas interpretū desiderat luculentiōrē diligentē, ut disciplina alatur, foueaturq;

nuncupatione & ysitata, quicquid erat à cæteris integumentis vastissimis opertum, nominauerit: quod Pythagoras vnitatem & dualitatem appellauit: quod Plato magnum & paruum & vnitatem, siue alterum & idem, ipse *morphin & ylin*, hoc est, formam & materiam: quod Plato animum esse per se mouentem numerum, Aristoteles actum corporis: quod Plato ipsum tale, & verè tale, & semper tale, Aristoteles proprietatem intellectus, & animæ, & primorum corporum: quod numerum triplarem Plato in Timæo positum in triangulo, Aristoteles primam formam formantem: quod Plato in Sophista, qui vnum non dicit, nihil dicit, Arist. qui vnum non intelligit, nihil intelligit, per vocabula à communi sermonis intelligentia, non aliena nuncupauit. Is demum fuit, qui primus iacentes disciplinas artis lumine erexit, atq; mētis tenebras quodammodo illustrauit: tamen nequitiam volumina ab Aristot. emissa ita fuere aperta, ut non sit in illis ingens obscuritas, tam ab ipso (si Themistio credimus Arist. fidelissimo interprete) consulto affectata, quam temporum calamitate & barbarorum hominum scelere atq; imperitia parta. Neq; solum hoc in latinis codicibus, in quibus nihil propè est certum, sed etiam è Græcis fontibus permulta sunt mutata, alia temporum antiquitate oblitterata & deprauata. Latinus verò Aristoteles, qui nobis in manibus semper est, mille mendis vndequa; est conspersus: nam etsi fuere diligentissimi homines, qui munere interpretandi & in vtriusq; linguæ peritia floruerunt, tamen si Rodolpho Agricolæ credimus, viro de humanioribus disciplinis bene merito, in singulorum verborum colligatione & consecutione mysterium latere putat: quapropter nulla potest esse fidelis Arist. interpretatio, cum Seuerinus Boetius, qui cæteris

cæteris omnibus in hoc genere interpretandi lucem dedit, ab eisdem reprehendatur. Perionius nimis est Ciceronianus, atq; dum Ciceroni incumbit, & à genere dicendi Philosophorum & ab Aristotelica Academia recedit. Quid dicam de Ioanne Argyropylo, de Bessatione, de Batablo, Hermolao Barbaro viro doctissimo? cuius insignem interpretationē post Theodori Gazæ versiones veneror & amplector. Quid de Genesio Sepulveda, qui libros de prima philosophia & Republica vertendo, magnum sui ingenij specimen dedit? Quid de Strabæo, Perionij aduersario? Præterquā quod hi insignes philosophi digni sunt, ut perpetuis cumulentur laudibus, verum eorum nullus est, in quo non plura delideretur, quam ipsi assequantur. Multa loca sunt deprauata, alia aduersus veram intelligentiam interpretata: quod si non molestum foret, in medium adducerem aliqua, quæ in vnum congesta, dum in Aristotelem incuberem, habemus. Est namq; Græca vbertas ita varia, ita multiplex, ut vnum idemq; verbum simili aspiratione, sono, pronuntiatione, accentu prolatū diuersos significatus patiat. In qua re non pauca sunt interpretantium peccata: est etiam genus Aristotelis dicendi breue, concinnum, acutum, ad philosophorum disputationes & porticus aptissimum: hæc autem eloquentiæ ratio summam in dicendo acutiem requirit, atq; promptam in verborum consecutione intelligentiam. Illi verò, qui nobis Aristotelem latinum faciunt, dum natiua præstantissimi philosophi sensa inquirunt, à re maximè discedunt, si non in verborum consecutione laborant: hanc autem seruare, dum modo Aristoteles latinus sit, & in communi dicendi latinorum vsu, impossibile est. Exemplum nobis sit locus ille primi Physicorum cap. 7. *miade io logos* à nullo cōmodè interpretatus, dum vnū autem principium est ratio vertunt: tamen Arist. & formam esse & principium esse muliebri articulo *i* solum sine nomine expressit, quod latinorum in vsu non est. Quid igitur est faciendum? Omnes è fontibus primis sapientiam Aristoteleam haurient? nequaquā, quāuis in illis purior sit huius sapientiæ riuius. Sed adsint diligentissimi homines, qui mētem Aristotelis aperiant, atq; ex varijs interpretationibus quid verum, quid firmum, & Aristoteli consonum sit, colligāt, atq; certis existimationibus teneros iuuenum animos imbuant. Vnde post Aristotelis atq; Platonis emissa volumina, post Græcorum in hos libros excussa commentaria philosophicis præceptis & obscuritate etiam plena, necessarium existimo fore, ut vnusquisq; suam in hos philosophos sententiam aperiat, atq; quid de vnaqua; re sentiat, in publicum diuulget, ne silentio inutili adumbratam sapientiam habeamus: siquidem inde ortum habuit, ut post edita Platonis & Arist. volumina, sine philosophorum commentarijs cœperit incertum vulgus opiniones de cælo, de prima substantia, de animorum immortalitate, de motu, de elementorum potentia, de ortu & interitu concretorum, pro libito fingere, atq; falsas pro certis Aristotelicas sententijs amplecti: alij Deū Aristotelem negare, atq; nihil extra mundum relinquere dixerunt, cum in eo libro, qui de cælo inscribitur, contrariam aperiat sententiam: alij animum esse mortalem, & lumen esse ignem vel ab igne profectum: alij negasse prouidentiam, atq; in voluptuaria perstitisse secta, ausi sunt proferre. Platoni verò non mirandum est si multa imponantur, cum non ita eius disciplina sit in media hominum disputatione posita: nam ante doctissimi Marfilij Ficini versionem, rarissimi Platonis institutiones degustarunt: nūc verò et si launus præmanibus adest, multis tamē inuolucris, opinionibus, dogmatibus inuolutus, ita ut à paucissimis (quanuis vigilijs & diligētia poterat effici clarior & illustrari) qua cura decet euoluatur, ex quo illud emanauit, ut diuino viro multa imponantur. Prætermitto illa, quæ in Aristotele sunt, siquidē in ambiguo est causa, an imposita, vel affirmata & statuta pro certis à Platone fuerint: verum Aristotelei, qui conuictijs Platonicos lacessunt, affirmant, quod magnum & paruum ex parte materiei dixerit esse, quod priuationem non secreuerit à materia, quod posuerit materiam increatam & ideæ causam, mundum verò vniuersum creatum, quod locum materiam dixerit, atq; vacuum materiam corporū, quod asseruerit, animo conuenire secundum seipsum sentire, sicuti intelligere, & vtrinq; operauionem à principio diuino & corporis experti effluere, & quod in homine solum esse animū rationis cōpotem, neq; aliud, quàm intellectum existimauerit, & quod potētix sensiles corpore corrupto remaneant, & quod mathematicam certitudinem diuinorum fundamentū affirmauerit esse, quod posuerit substantias separatas, & quod quintam substantiam è medio sustulerit, *apates*, hoc est, à passionibus immunem, sicuti Aristoteli placuit. Quæ omnia & si

Loaysæ priuata præiudicia philosophica.

Locus Aristot. subdificilis. Cōmētarij Aristoteli non esse inutile aut vanū.

Obserua
pro Plato
nis nomi-
ne et usu.

Ioannis
Pic. Mi-
radulani
eucomiū.

Scribendi
commodi-
tas.

dicta sunt à Platone, quod ego nequaquam nunc diffiteor, tamen altiori sunt inuestiganda mente, atq; consideranda. Hoc vnum semper mihi persuasi, nihil esse in tota philosophia certum, nihil verum, quod non ex Platonica Academia in Aristotelis lycæum fluxerit, atq; in Peripateticos omnes se diffuderit: Platonica non sunt sensu, sed cælesti mente gustanda atq; voluenda, diuinoq; ingenio & iudicio tractanda, purgatisq; auribus audienda. Vnde sunt qui putent ex autoribus summæ notæ, Platonis philosophiam cum christiana religione componi posse, atq; eius eximiam eruditionem ad Hebraicam fidem & veritatem accedere: ex quo permulti germanum Mosem dixerunt, sed Græcè loquentem: certum est, ipsum in Aegyptum perrexisse, ibiq; à sapientioribus summa cura & diligentia edoctum fuisse. Hæc obiter à me dicta de Platone sint, vt iuuenes interiàm ad moneam, magna cum reuerentia de Platone, eiusq; eruditione esse agendum, & quicquid Platonium incidit, altiori esse mente reputandum. Verùm in instituendi ratione semper ego primas Aristoteli detuli, tanquam methodi principi, atq; artis differendi inuentori eximio, veluti qui primus disciplinas, silentio Pythagoreorum à proprio domicilio deiecit, in hominū mētes restituerit, aususq; fuerit aduersus omnium decreta intra priuatos parietes vniuersam aperire naturam, & in mediam gentium lucē præcepta occultissima publicare & edere. Qua permulti, tum Græcorum, tum Latinorum sententia commoti, innumera in Aristotelem commentaria emisert, quibus Aristotelem ambiguitatem in dicendo de medio tollere conantur: alij, qui Platonis & Arist. mentes se degustasse putarunt, inter vtrāq; philosophiam concordiam moliti sunt diuulgare, veluti inter Græcos Simplicius verus Aristotelis expositor, atq; Seuerinus Boetius apud Latinos, idq; pollicitus est: scribit enim Augustinus in Academicis nō defuisse plures, qui subtilissimis disputationibus idem probare conati sint: Ioannes etiam Grammaticus cum dicat, apud eos solū Platonem ab Arist. dissidere, qui Platonis disciplinam diligenter animo non comprehendant, probandum tamen posteris hoc reliquit: Demum ille nobilis adolescens Ioannes Picus Mirandula totius humanæ naturæ ornamentum, in quo diuitias suas rerum parens natura diffudit, id professus est, verū immatura morte interceptus, non sine politionis literaturæ & disciplinarum omnium incommodo, minimè sanè potuit, quod promiserat, præstare. Igitur hi duo philosophi ansam scribendi cæteris dederunt, ita vt iam aduersus Pythagoreorum decretum cautum sit, nequis sua reticeat, sed vulget atq; communiect: quod insigne beneficium esse in hominis natura puto: Nam si disciplinæ in illo primo silentio positæ essent, quis doctus, sapiensve haberetur? Et si essent illis integumentis & inuolucris, vt in maiorum inuentis legimus, vestitæ, quis posset eas amplecti, consequi, degustare, tenere, docere, ne dicam in vnaqua; disciplina cōsummatas esse? Quapropter fuere doctissimi homines, qui non solū diuinum atq; excellens donum esse celsuerunt de magnis rebus scripta proferre, verū de minimis, modicisq; opera ediderunt, vt Iocrates, Lucianus, Fauorinus, Homerus, Virgilius Maro, Seneca, Apuleius, Aselepiades, Diocles, Hesiodus, Musæus, Mesfala, qui vel de culice, vel asino, vel musca, eximia quadam doctrina agentes, insignem sui ingenij demonstrationem dederunt. Neq; scriptis sunt homines ignaui atq; à labore alieni, cum certissimum sit, vna hominis memoria non posse, quæ de rebus sunt discipline, cōplecti: quis poterit eorum, quæ dicuntur de Deo, de intelligentijs, de cælis, de elementis, de eorum concretionibus, de hominis animo, & cæterorum sensilium, de plātis, de herbis, de curatione, de his, quæ fiunt in supera regione, memoriam habere? Quid dicam de cæteris disciplinis, in quibus infinitus est labor, quanuis cum iucunditate cōiunctus: veluti sunt quæ ad mathematicam certitudinem spectant, quæ ad historiam, quæ ad bene dicendi rationem, quæ ad artis Grammaticæ prima præcepta, vbi de significatione verborum innumera quærentur? Quid de iuris prudentiæ scientia, ad quam vix multorum hominum memoriæ assequendam sufficiunt? aduersus scribendi maiestatem, cui, quicquid de politioni literaturæ habemus acceptum, referimus. Nullus, si doctrinæ cupidus sit, poterit aliquid trāsversum dicere: siquidem scriptura tantarum rerum scientiam comparamus, atque hæc vetusta propagat, nihil finit interire, & omnia sinu suo fouet & amplectitur, tempus cogit nostris manibus succumbere. Quid hoc magnificentius? Quid præstantius? Quid æquè mirandū? id esse homini datum, in quod nec mortis quidem auida rapacitas ius vllum habet. Quid tot, tantaq; diuina volumina, à quibus aduersus ingeniorum prauitatem subsidium petimus? Legimus

Legimus in Mosaicis scriptis, proprijs Deum Opt. Max. manibus scripsisse atq; digito in tabulis lapideis naturæ instituta diuulgasse: silēdum esse intelligo, atq; esse fidei tutam silentio mercedē, vt antiquissimū Græcorum elogium pronuntiat, *σιγῆς ἀκινδύνον, γέρας*, verū cum necessitas vrget, loquendum, scribendum, disputandum, communicandum est, cum nihil à Dijs locutione melius acceperimus. Natos nos esse ad loquēdum, sunt qui existiment, cum puer nondum natus vocem emittat, si quando verò scriptis debemus incubere, atq; ad commentarios animos applicare: præsertim hac nostra tempestate, cum in illa infelicissima tempora inciderimus, in quibus nō solū de naturis rerum falsæ sunt existimationes susceptæ, verū, quod non sine lachrymis dicendum est, humanus animus imbecillis Christi fidem & religionem, tantorum sanctorum patrum atq; martyrum testimonij stabilitam, conantur falsis dogmatibus labefactare, atq; charitatis lumen in hominum visceribus accēsum friuolis atq; proprijs interpretationibus extinguere. Verū, ne ab instituto digrediamur, si quando necessum fuit de Aristotelica doctrina discutere atq; disputare, hisce nostris temporibus est, præsertim in hac Academia Complutensi literarū vnico emporio, in qua et si fuere nobilissimi philosophi, nullus tamē aliquid, quod Aristotelem sapiat doctrinam diuulgauit, præterquam doctor theologus Gasparus Villalpandens doctissimus in omni cognitione vir, qui eloquentia & doctrina bonam Arist. partem illustrauit: verū in libros de Cælo, de Animo, de Ortu & Interitu, ab Aristotele summa diligentia compositos, nihil in publicum dedit: quorū interpretationi et si subseruire dignissimus labor erat, tamen nullus adhuc instituto huius florentissimæ scholæ & vsui satisfecit, in qua vltimo philosophiæ anno hæc volumina iuuenibus interpretantur, atq; ibidem nihil est ab Aristotele excogitatum, nihil à Græcis & Latinis interpretibus dictum, quod non viuæ præceptoris voce contineatur, disputetur. Quapropter necessum est, illi, qui tanto muneri præest, & illis, qui sitim accensam sapientiæ audiendo extinguere cupiunt, vniuersa ipsius Aristotelis commentaria accurata, manu voluere atq; præ manibus habere. Hæc verò multa sunt, neq; ab omnibus haberi possunt: & si habeantur, nequeunt ab studiosis, angustijs temporis oppressis, volui: in tanta autem librorum & commentariorum varietate, cum veluti nocturnis in tenebris ingenia cæcutirent, Aristoteleæ disciplinæ nobis lumen illuxit, theologus doctor Petrus Martinez, qui in hac nostra Academia ab infantili discendi ætate vsq; ad hanc maturam & insignem doctrinam educatus, postquā publico stipendio philosophiam est professus, atq; discipulorum non ignobilem familiam aluit, à diuina sapientia (quam etiam publicè profitetur) discipulorum & amicorum precibus atq; totius scholæ commodo commotus, studium, industriamq; distraxit: atq; illa, quæ postremo philosophiæ anno intra priuatos Gymnasij parietes auditoribus interpretabatur, iterum presit atq; excussit, & in publicum diuulgauit. Si verò hi commentarij digni sint lectione & laude, testentur illi, qui longissimas super Aristotelem assidua manu expositiones atq; controuersias facillè & solutè voluerunt: nos verò, tanquam in re propria, elingues reddidit, illud, quod animo sentimus, altissimo silentio comprimamus, ne magistri amore atq; beneuolentia accensi, aliquid incautum dicamus: tantum de methodo & stylo scribendi aliquid dicam, quæ duæ res si debite à præceptore præstentur, celerem auditores animo atq; variæ doctrinæ cumulum percipient: nam omnis doctrina atq; diligens differendi & docendi ratio, stylo & methodo, tanquam firmis radicibus, innititur. Verū hæc duæ erudiendi potissimæ partes nō liberè sine ratione vndequa; fluunt, sed proprio vniuscuiusq; dicendi genere subiectæ sunt: vnde cum philosophorum seueri porticus non liberam atq; distentam vndequa; fori dictionem complectantur, neq; flores latissimos & calamistros fucate orationis, quibus vulgi plausus atq; popularem acclamationem oratoria facultas, veluti lepida atq; venusta puella, quærit, sed potius vt grauis matrona, contracto & breui & temperato genere locutionis vitur, quibus insignis dignitas atq; amplitudo vnà cum distincta præceptione coniuncta excitatur. Methodus igitur philosophica distinctum tractandi genus postulat, stylus verò concissas sententias non redundantes, in quibus tantum verborum est, quantum necesse est, breues atq; cum magno acumine & grauitate amat. Id verò ita consecutus est doctissimus meus præceptor, vt se id consultò magna cura & diligentia inuestigasse videatur: nullum est verbū, sine cura, sine summo iudicio emissum: verū neq; id magnopere mirandum, cum ad eò Aristoteleæ lectioni sit summè deditus, vt ex ei⁹ perenni

Petrus
Martinez,
quæ
mētē
motus
ad cō
mētarios
in Arist.
edendos.

Stylus
vni
Cōmen
tariorum.

Method⁹
ipsorum.

perenni fonte, dum sapientiam haurit, ingenium breuitatis, contractionis, angustiae cupidum induerit. Hæc tamen methodo coniuncta distinctam atque compunctam, verum philosophicam vndequaq; æquabili dictione fluentem eloquentiam conficiunt, quæ auribus sapientium dulcius sonabit, quam cantus copiosæ orationis volubilitate verborum planæ, cui neq; res neq; scientia subiecta est vlla: in genere verò doctrinæ, temporum cursum expectemus, cui totius veritatis arcanum commissum est. Siquid verò aduersus hanc expositionem maleuoli inuidia dixerint, autoremq; maledictis laceſsiuerint, sciât, ipsum hoc sibi laudi ducere, cum inuidos atq; detractores habere, magni cuiusdam ingenij sit, atq; calumniatorum inuidia solùm nihil scribendo vitetur: nullus nanq; magnus honos fuit, qui non dissensionibus atq; contentionibus difficillimis esset partus: Philosophia in Græcia viguit atq; floruit, disputationibus atq; discrepantibus institutis doctissimorum philosophorum agitata: nihil igitur magnum fuit, nihil excellens, atq; à cõmuni hominum cõditione alienum, quod non mille procellis agitetur: non est sapientis neq; viri magni semper secūdis rebus potiri, aduersus fortunæ aleam, atq; impetum dissentientibus omnibus magnum euadere, atq; præclarum & eximium esse id, dignum honore & reuerentia puto. Quapropter si qui sunt, qui secus Commentarios hos interpretentur, quàm à præstantissimo homine sunt excusati, intelligant, ipsum de maledictis gaudere, dummodo in publicum errata atq; peccata excogitata proferant: habet ipse discipulos, qui detractori & maleuolo possint sine iactura satisfacere.

AD LECTOREM.

*L*oq̃sæ in libros de Animo eruditissima præfatio plura Græcè docebat, quæ modò Græcis characteribus deficientibus, non potuimus literis Græcis exprimere: quare compulsi sumus, ne tanta præfationis obscuraretur autoritas, periret vtilitas, & doctissimū virum debito fraudaremus honore, Latinis characteribus, quæ ab illo Græcè essent dicta, proponere, ac Græcum ita & diphthogum ex omni-cron & iota per Latinum exprimere iota. Vale.

FRANCISCI TURRINI LATINI sermonis apud Seguntinos professo- ris carmen heroicum.

Herculeos inter quondam, durosq; labores
Magnus Aristoteles cælesti numine ductus,
Diuine diuinam animam effigrauit, & illam
Delapsam è cælo circumuestiuit amictu
Ambrosio, tantoq; dedit splendore micantem,
Quanto non fulget rubicundo Lucifer ore,
Nec vespertinus radiantibus Hesperus vmbra
Thesaurum tamen hunc tellure recondidit ima
Effodiendum arte ingenti, magnisq; lacertis,
Et vix humano cuiquam sudore parandum.
Sed iam magnanimo ductore atq; auspice Petro,
Secretos illos calles, abstrusaq; sena
Cernis Aristotelis nunc explanariet, omnes
Cesserunt tenebræ, potuit nam interprete lingua
Oceanum nobis prorsus conferre bonorum.
Nec dubito, quin si infernis reuocatus ab vmbra
Disciplinarum princeps extaret, & hosce
Tam bene tornatos libros, sensusq; videret
Explicitos, sic esse suos clamaret, & illis
Adiecisse aliquid Petrum, meliusq; notasse
Effectus animæ, nec tam volitasse per altum
Sese iuraret, nec tam scripsisse profundum.
Quin etiam non contentus celeberrime doctor
Hos animæ effectus nobis depingere, & omnes
Abstrusas aperire vias, feliciter illud
Complesti, gemmasq; velut radiante ligasti
Auro, quum nostram hanc animam cælestibus ortâ
Principijs aperis, immortalẽq; fateris,
Aduersus pecudes quasdam, vilesq; ministros
Corporis, addictos ventri, vitijq; sepultos.
Hæc mera religio est, Christoq; innititur ipsi
Autori, fideiq; iacit firmissima primum
Fundamenta quidem, quæ sunt stabilita per æuum
Concilijs Patrum sanctorum, vt semina praua
Sint auulsa simul, nullisq; repullulet agris

Praua

Praua seges, tribulique; mali dominantur, ut omnes
Hoc standum credant decreto, & tempore nullo
Interituram animam affirmant, nec posse dierum
Consumi spatij. Quid quod firmissima res est,
Certaque; Aristotelis doctrina? tota relucet,
Eliciturque; tuis verbis expressa figura
Esse immortales animas. Proh quanta tuorum
Argumentorum vis est, quae fulmina, quanti
Nervi, quae ratio, quod pondus, qualia rerum
Culmina, quae grauitas, quam maxima gloria surgit
Hoste triumphato? Viue ò clarissime doctor,
Qui decoras gentem Hispanam, gentesque; repostas
Admiratrices reddis, laudumque; tuarum,
Cultricesque; tui, cui iam debere fatentur
Culturam ingenij, & rerum mysteria tanta,
Atque animas ipsas. Iam maior nascitur ordo,
Maioresque; dabis fructus, nam ex ungue leonem
Colligimus, viuoque; tibi largimur honores.

IN LAUDEM AVTO-
RIS CARMEN ALPHONSI
Saauedra à Sandoual doctoris
Theologi.

Laudabat fabros fortes, rigidosque; Catones:
Laudabat celebres Roma superba viros.
Laudabant multi egregiam Demosthenis artem:
Atque viros doctos Graecia docta suos.
At superas omnes tu dexteritate docendi,
Moribus, & vita, religione, fide.
Qui cupit antiquam studiis contingere metam:
Te legat, & paruo tempore doctus erit.
Mira tua est virtus Doctor doctissime Petre:
Ingenio flores, consilioque; graui.
Quae à multis fuerant caecis immerisa tenebris,
Per te iam in lucem sunt reuocata suam:
Te resonant Musae, palmam formosus Apollo:
Praemia digna tibi, lilia mista rosis.
Religio, & probitas, mores, sapientia, virtus,
Te Petrum illustrent, praemia magna dabunt.
Socraticos retines sub docto pectore mores:
Aethereas sedes religiosus amas.
Laurea ferta tibi, magni debentur honores,
Debentur meritis candida cuncta tuis.
Laudibus & meritis fulgebit clara Seguntum:
Complutum vincit, te duce nomen habent.
Nec valeo celebrare tuum, nec dicere nomen,
Praeceptor veri, gloria, fama, decus.
Infestat liuor clarum virtutis amorem:
Innumeras laudes, praemia digna negat.
Vellicat, & mordet fallax fortuna beatos:
Excitat inuidiam non bene cauta bonis.
Impius, insipiens, mendax tibi si inuidus obster:
Nil tibi, nam veram vincere praestat opem.

AD

AD LECTOREM EPIGRAMMA
eiusdem.

Q Vos cælestis amor, quos grandia numina tågunt,
Quos animæ causam sollicitare iuuat.
Qui claros latices optas haurire Mineruæ:
Hunc legito Petri, nocte dieq; librum.
Edidit eximium tibi dexteritate libellum,
Quo rerum causas carpere quisq; potest.
Errores varios, & dogmata falsa repellit,
Interpres veri fidus Aristotelis.
Altiloquam repetit felix & Apollinis arcem:
Egregium cuius nomen ad astra volat.
Inuidus, & mordax dentes deponat acutos:
Inuidiam reprimat, quæ graue vulnus alit.

ALIUD CARMEN EIVSDEM
ad lectorem.

SI gustasse cupis dulces de fonte liquores,
Huc ades, & Petri dulcia verba lege.
Perpetuos famæ lector si quæris honores,
Non cadat hic liber, nocte dieq; manu.
Philosophi raceant, alter iam surgit Apollo,
Hunc celebrat musis sacra Minerva virum.
Magnanimum Petrum castæ genuere sorores,
Cuius mellifluis manat ab ore melos.
Promisit dominus dignis præbere coronam,
Perfidus à longè, gens inimica tace.
Rusticus haud veniat doctas perrodere partes,
Barbarus, incultus qui libet, esto procul.

SOLI DEO HONOR
& gloria.

IOANNES CASTELLANO
AVTORIS DISCIPVLVS ATQVE
clientulus de erratis ad lectorem.

VM Autor dominus meus, cãdide lector, vltra quotidianas sacre Theologiae prælectiones & ad populum conciones, mole rerum familiarium oppressus, nimiumq; esset impeditus, atq; exactæ horum Commentariorum correctioni minimè vacare valeret, gratia duntaxat hos libros typis committendi. & in publicum vulgandi Typographis cum prælo proprijs expensis Compluto adductis, mihi suorum seruorum minimo horum Commentariorum castigationem (sodali meo atq; amantissimo condiscipulo bacchalaro Gabrieli Castillo questionum, sententiarumq; indice demandato) iniunxit: quam quidem prouinciam, cum meis humeris longè imparem iudicarem, propria conscientia victus vsiq; recusassem, nisi turpè, pariter & inhumanum esse putarem, tanto viro, nostris temporibus litterarum vnico emporio, atq; totius virtutis ornamento, tamq; grauius improbis occupationibus distracto, non fauere, suisq; iussis non acquiescere atq; obtemperare. Conatus quidem sum solerti admodum diligentia, indefessaq; solitudine id præstare, atq; horum Commentariorum elimatae castigationi meum laborem, curamq; operã adhibere, vt nil mea incuria in medium mitteretur, quod Autoris sapientissimi eximium, eminentisq; nõ redoleret ingenium, atq; grauitati, eiusq; auctoritati non responderet. Fecerim, necne, ignarus sum, tuum esto iudicium: me etenim latet, an in sententiarum incisuris, commatibus atq; colis, clausularumq; punctationibus peccatum sit: hoc verè scio, me inter excudendum quãtam potui præstitisse diligentiam, & quantum humanum ingenium potuit assequi curasse, vt vndequaq; hi Commentarij circumspècti, exacteq; correcti atq; illustrati in lucem depromantur. Et siquid subterfugit ac veluti è manibus excidit, quominus omnia correctissima in medium edita fuerint (nil mirum, cum hoc etiam oculatoribus contingere solear) enixè suppleas rogo, tẽq; per Deum immortalem obtestor, meis vestigijs insistas, qui eos omnes defectus, quos ego noui, propria manu & calamo in exemplaribus omnibus (vt tibi legenti patebit) emendare curauit: vsque adeo vt paginas aliquot, quæ mendosiores prodire, iterum cudi prælo conatus sim. Leuiora siquẽ sint, summis precibus à te efflagito optime lector, vt quamprimùm in tuam mentem venerint, benigno, candidoq; corrigas animo: In alijs nanq; grauioribus & præstantissimis scholijs, quẽ, nisi Autor & dominus meus temporis angustijs premeretur, typis iam essent demandata atq; commissa, tibi diligentiorẽ curam, sedulamq; operam deuoueo atq; polliceor.

Admonere te non desinam amice lector, vt cum pagina 465. col. 1. legis, *In motu animalis liberam esse facultatem*, spontaneam legas, quando vis motiua animalium spontanea est, in homine enim duntaxat reperitur liber appetitus: nã Autor & dominus meus grauius tulit, & adeo est synceræ & catholicæ veritatis amator, vt meam incuriam acrius culpauerit, licet prius pagina 461. col. 1. exposuerat, liberum pro voluntario & spontaneo usurpari. Et quando semel coepi tecum loqui, vellem, vt ipsas nostras marginum annotatiunculas, quasdam esse commentationis summulas intelligas, quas ideo tibi præstitimus, vt cõmentatio ipsa, satis per se lucida, luculentior efficeretur, atq; vt faciliè, modicq; opera, quò singula tendant, valeas inspicere. Quæ igitur tibi Autor & dominus meus tradidit, stylo quidem sunt familiari, non affectato aut peregrino: methodus autem minimè te offendet, quæ nequaquam est perturbata, sed in omnibus, peripateticis documentis accommodata: prolixitas non est interminata, sed ita cum rei difficultate temperatur, vt concisa breuitas sententiarum obscuritatem parere non posset. Curauit igitur à grauioribus questionibus, quæ ad Theologiam potius spectare videntur, abstinere: tamen non potuit ab illis omnino superfedere, quoniam ex ipsius Autoris & domini mei familiarib; colloquijs didici atq; proprijs auribus audiui, eo animo hos Commentarios in lucem edere, vt non solum in præsidium sint Philosophiæ, verum etiam vt Theologiæ subsidium præstent: qua de causa nõnunquam sensim dilabitur, vt naturã eleuet, diuitias Dei patefaciat, & pelagus diuinæ bonitatis

PETRI MARTINEZ

A BREA COMPLUTENSIS THEOLOGI,
atq; Philosophi in libros de Anima Aristotelis com-
mentariorum liber primus.

Methodus peripatetica tenenda.

RISTOTELIS Philosophorum princeps, atq; tradendarum artium magister, nullibi non docet in edocendis disciplinis, communia quedam esse tradenda, & anteire debere rerum vniuersalia capita. Deinceps sequi singula, & que cuius rei propria esse videantur: nimirum quod innata sit nobis vis ab vniuersalioribus, tanquam notionibus, ad particulariora & ignotiora procedendi, quod prooemio physice auscultationis Aristoteles nos docuit, atq; illic eius commentator. Primo, quia notiora sunt vniuersalia. Deinde ut demonstratio vniuersalis sit, atq; secundum quod ipsum. Mox ne singula sint iterum repetenda, atq; ad eam interrupto docendi stylo, interpolatoque dicendi filo, idem frequenter ac sepius repetatur. Cum igitur certa quedam capita ab incertis seorsum reponebantur: merito etiam nos cum Aristotele de anima in communi disputationem suscipimus, quod sit vnum animatorum omnium commune principium, priusquam de animatis singulis agamus. Idcirco, ne ad hanc ipsam de anima contemplationem ieiuni, atq; illotis (ut aiunt) manibus accedamus, documenta quedam prelibanda sunt, quae viam futurae disputationi sternant. Principio, ne mens nostra vacillet, breuibus, quae in his libris continentur, ob oculos subiiciam: cum tamen corpora, & affectiones eorum satis sint superioribus libris explicata, tribus his de anima libris instituit, viuētis, atq; animae causas & rationes inquirere, primoque volumine veterum philosophantium reprobata placita: & quia in abstracta, & tanta illius temporis ruditate, eos absurde sensisse mirandum non est, quae ab eis recte dici videntur, admittit, quae secus verò validissimis, & optimis rationibus redarguit. Sequenti autem libro de vegetatione tractat,

Argumentum horum librorum.

atq; de sensibus doctè admodum, & explicatiùs, quam alia, quando tertius de mente est, agere, passibiliq; eius intellectu, qui non tantum subtilior, sed caeteris est etiam suboscuro. Qui autem deinceps sequuntur libelli, parua naturalia vocati (videlicet de sensu & sensibili, memoria & recordatione, iuuentute, & senectute, somno & vigilia, deque diuinatione insomniorum) accessio profecto sunt horum librorum: de his namque argumentis sub titulo de anima fuerat disputaturus, nisi methodi ratio haec in partes separare compulisset, quo enim exactior & distinctior doctrinae progressus sit, principium à principiato distinguere oportet.

QVAESTIO.

An anima sit subiectum horum librorum.

Deinde de horum librorum scopo, hoc est de intentione (quam subiectum attributionis appellat), quoniam quaestio est, quae ab omnibus & tractatur, & soluitur, nos breuibus perstringamus oportet, ut his tritis quaestionibus, vel leuiter, & perfunctorie tactus, abstrusioribus, & utilioribus locum faciamus: dummodo quod in ea difficultatis est, cursim perfoluamus: habet namque quaestio ambiguitatem vtrinque. Videturque in primis corpus animatum esse subiectum, siquidem de ipso probantur omnes conclusiones in scientijs: sic est animati corporis; & non animae affectiones, & operationes in his libris inuestigari, atq; demonstrari: erit igitur corpus animatum attributionis subiectum: est enim discursus cum maiore legitime atq; notum, minor verò ex ipso Aristotele patet libro. i. huius text: 64. ubi hominem dicit texere, intelligere, misereri, non animam: quoniam operationes totius sunt, non partis: ergo minimè rectè liber de anima inscribitur. Confirmatur haec doctrina ex his; quae Aristoteles docet lib. i. Post. a. c. i.

Ratio. i.

Conf.

A ad

nitatis aperiat: quoniam Theologiae omnes scientiae ancillantur, & veritas reuelata in ipsa veritate naturae reperitur, quatenus fides ratione naturalè potius perficiat, quam destruat. Neque animus mihi est horum Commentariorum thesauri atque argumentum celebrare, nec possem si vellem, nec opus est: Ecquis namque est, qui ignoret, nullam Philosophiae partem suauiore, sublimioreve esse? ubi summa est totius naturalis Philosophiae, & verè Theologiae potissimum nititur firmamentum? Nam (ut probè nosti) vix vnus aut alter articulus est in summa Theologiae D. Thomae, ad quem haec doctrina de Anima expressè non sit necessaria: quod Aristoteles, omnium Philosophorum clarissimus princeps, subolsfecit, cum horum librorum initio eam non solum ad omnem doctrinam, sed latius ad omnem veritatem conducere inquit. Quamobrem, officiosissime lector, hos si perlegeris Commentarios, mihi crede, plurimum utilitatis tibi conferent: nam (ut alia taceam) non distraheris amplius infinita & incerta librorum multitudinem, quae dociles euertit, pauperes premit, potentiora ingenia si non confundit, retundit tamen. Habes igitur hic, vnde firmè, solidè, securèque Theologiae veritatem, fidei catholicae satis consonam, addiscere valeas: An tibi parum feliciter contigisse putas, quod talem Aristotelis expositorum fueris fortitus, qui vndeunde quaestionem excitat, ibi eius veritatem breuitate & resolutionis claritate explanat? nam cum Aristoteles vaser aliquando sit, eiusque mens anceps & ambigua, atque ipsius scripta saepebris abstrusa, & densissimis tenebris offuscata, ipse Autor & dominus meus, sinuosa cum sint, plana atque omnino comperta facit, ut ei quadret quod ille de S. Thoma dixit, Tolle D. Thomam & Aristoteles mutuis erit. Lege & experiere, te ipsum teslem adiuro: tua namque interest lector christiane, ut eo accipias animo, quo efflagitasti: non audias conuicia male sanorum hominum, qui caninis, inuidis; dentibus optima quaeque in compitis & circulationibus mordent atque corrodunt, Noui equidem Autorem intus & in cute hominem certè peccatoris minimè angusti, nec contracti animi, qui hos latratus, quod ad autores ipsos attinet, christianè dolet: sua tamen ipsius nihil referre putat, quando scit, hoc inuidis, ambiciosus & arrogantissimis hominibus commune esse, qui hac via nihil aliud faciunt, nec aliud sibi commodum reportant, quam venenata & virosa sua viscera padere, & in mediam lucem propriae conscientiae atque acerbitatis suae virus euomere: sciant tamen, hoc in Autoris laudem & commendationem potius cedere, cui in animo duntaxat hic est propositus scopus, ut tibi, publicoque bono subseruiens, in vinea domini non inueniatur

otiosus, Vale & me

ama.

ad. 3. quib⁹ demōstrat affectiones probari, & demonstrari de subiecto, quare corpus animatū erit subiectū. Præsertim cū anima ipsa. 2. lib. huius per corpus ipsum definiatur, est enim actus corporis phisici organici, &c. est ergo notius corpus animatū, quā anima ipsa, ergo etiā erit subiectū, cū debeat esse subiectū in sciētia principiū notissimū. Opposita tamen sententia multo est probabilior, animā horum librorū subiectum esse, non ex eo solū, quod liber de anima inscribitur, sed etiam quia hic tex. 1. dum exorditur, animæ sciētiā cæteris præponendā docet, atq; in exordio libri de sensu & sensibili dicit, *Cum de anima in se, & de singulis eius potentijs particulatim definitū iam sit, proximū iam est, ut de cūctis tam animatibus, quā hisce, quæ vitæ sortite sunt, quæ nā actiōnes eorū propriæ sunt, & quænam cōmunes, consideremus.* Ecquid enim Aristoteles ad hanc rem illustrandā, vel rogatus clariū dicere poterat? Cui opinioni astipulatur ratio, & facilis, & aperta: quoniā his libris quid anima & qualis sit, speciatim secundū se ipsam excutere contendit: quæ insuper eius operationes, vt clariū sequentia ostendent: finis ergo horū librorum anima est secundū se, non animatum corpus. Confirmatur, nam cū bifariam viuentium potentiæ considerentur, & facultates primō secundū se, & earum originem: secundō, vt in exercitio, & vsu positæ sunt. Hic autem non inquiruntur affectiones secundū vsū, & exercitiū, quæ ratione animati corporis propriæ sunt, sed secundū originis rationē, quæ cōsideratione ab anima proficiscuntur. Idcirco anima, quāvis actus corporis definiatur, quæ exercet in corpore, à se tamen habet, quod actu sit. Insuper principiū viuendi, sentiendi, & intelligendi definitur, quæ exerceri nisi in corpore nequeunt, ab ipsa tamē anima tanquā horum principio, atq; fōte permanant: quare his tribus libris Aristoteles cōplexus operationes, quæ animæ insunt secundū se, & vt ab ipsa deriuantur. Deinceps verò sequentibus differet de eisdē affectionibus, quatenus corpori accommodantur animato: qua distinctione primum argumentū facile diluitur. Secundum verò nihil habet difficultatis: nam anima cōsideratur, vt formalis ratio, & causa animatorū: quare illa cōsideratione prior erit, atq; notior: in omnibus ergo his libris animatū corpus est subiectū, sed libri singuli specialē habent ratio-

nem: ideo in his tribus speciatim de anima, cuius essentia & affectiones per se considerantur, quarū ipsa principium est primō, & per se: deinde affectiones de subiecto ostenduntur: sunt enim affectiones ab anima, vt lumen, quod à Sole est, exercitium tamen & vsus habet in aëre: sic affectiones istæ ab anima, exercitatio, & vsus earū in corpore: & sic in paruis naturalibus, hic autē, non tamen secundū vsus corporis, quā secundū originem, & principium, quod ab anima est: ideo anima est subiectū, de quo ipsæ passiones, affectionesq; demōstrantur: nā corpus animatū, nō tam ipsarū origo est, quā officina & vsus ipsarū. Est tamen mihi peculiariter argumentū: nam cū hæc sciētia sit totius Philosophiæ pars, sicut se habet sciētia ad sciētiā, ita sese habebit subiectū ad subiectum, cū tota sciētia in subiecto sit, velut in eius fonte inclusa, vt dicitur. 1. Post. c. 7. tex. 20. sed totius Philosophiæ subiectū est ens naturale, siue mobile, ergo huius partis subiectū debet sub illo contineri, sed anima non continetur sub illo, nō enim est ens, neq; ens mobile, sed principium eius. Quare si subiectū totius debet de subiectis partiū prædicari, sit animatū corpus subiectū esse, cū hæc vera sit, animatū corpus est ens mobile, non ista, anima est ens mobile: idē enim dicunt totius, & partis debere esse subiectū, ergo subiectum in his libris contineri debet sub subiecto totius: præsertim cū animam esse, probetur, & quid ipsa sit, demonstratur, quod rationem principij, atq; subiecti tollit. Insuper quia philosophi morales de anima agunt, ergo non videtur presentis cōsiderationis. Omitto alia, quæ futilia sunt argumenta: nam hæc sanē in causa fuere, vt quidam mediam quandam opinionem cōmiserentur, & sibi persuasserint. Crediderunt enim animam, atq; animatum etiam corpus subiectum esse, sed diuersa ratione: nam animatum corpus subiectum dicunt esse, Quod, animā verò subiectū esse, Quo, non secus ac Aristoteles in vno quoq; genere accidentium duo dicit esse generalissima, alterum concretorum, reliquum autē abstractorum. Ita hic dicunt duplex subiectum, alterū materiale, alterum verò formale: qua distinctione arbitrantur se in concordiam extremas redegisse opiniones. Cū tamē falsa sit eorum existimatio: siquidem intentio, & finis Aristotelis in his libris (vt ex inductis Aristotelis testimonijs patet) sit agere tur.

Obiectio.

Medicō opinionis fundamentū.

Pau. Ven. ne. Bwle⁹ etiā cū re tamē falsa sit eorum existimatio: siquidem intentio, & finis Aristotelis in his libris (vt ex inductis Aristotelis testimonijs patet) sit agere tur.

agere de anima secundū se ipsam, ac si esset à corpore seiuncta, quatenus horū affectionum principium est. Præsertim itaq; tractat⁹ de anima in se est, atq; de eius potentijs, quatenus in ipsa tanquā in radice sunt, atq; quæ ratione ab anima fluūt. Ideo proposita obiectio nihil cōtra nos colligit, quādo subiectū partis necessum est contineri sub subiecto totius, non tamen oportet partem esse subiectiuam: sat enim fuerit partem esse integram: animā enim animata corpora cōstant, atq; animæ præsens cōtemplatio ad exactā entis mobilis cognitionē facere videtur, est enim anima principium, quo animata cōstant, non secus ac ens naturale forma, atq; materia cōponitur. Aliud verò, quod obijciebatur, nō obstat: nil enim prohibet subiectum in aliqua sciētia probari, modō nō sit à priori, aut saltem nō per principia eiusdem sciētiæ. Est enim aperta cōtradictio, primū principium prius habere, quo demōstraretur: nil tamē verat per superiorem sciētiā probari, qualis est Metaphysica, cui⁹ interest principia omnium scientiarum examinare, & per diuisionem actus & potentiæ confirmare. Præterea quauis anima subiectū sit inhærens scientiæ, nil obstat quominus etiā sit attributionis subiectū. Minus etiam impedit ad Philosophiā moralem spectare eius cōtemplationē. Hoc sanē euenit, quatenus ex accidenti, virtute aut vitio ipsa anima afficitur: quæ animæ insunt merito eorum principiorum, quæ hic probantur, & sunt animæ veluti cōstitutiuæ, quando animæ natura hic indagatur, facultates etiam, quæ naturam sequuntur, explorantur: illic autem nō cōgenitæ facultates, sed acquisiti habitus & operationes tractantur. Cui tamē visum fuerit oppositā tueri opinionem, quæ mihi minimè displicet, mea sententia dicere poterit, corpus animatū subiectū esse, cuius principia (corpus videlicet organicū, atq; animā) trib⁹ his libris cōtemplatur Aristoteles. Reliquis verò libris, qui deinceps sequuntur corpus ipsum animatū in se, nō secus ac Aristoteles octo libris de Physica auscultatione de ente mobili consideratur, prius primo libro de principijs eius sermonē habuit. Secundo autem volumine de causis disputationem instituebat. Vt iam tertio libro de ipso ente mobili, atq; de motu, ei⁹ prima atq; potissimā passione commodè differeret. Atq; deinceps etiā sequentibus libris de his, quæ ens mobile, atq; motū sequuntur, disputa-

Solutio obiectio- nis.

Nōnullæ euasiones vt friuole relegantur.

Mēs Autoris cōferentis hos libros cū his quæ de physica auscultatione.

ret. Pari igitur rerū cōsequētia, si velimus, hos tres de anima libros cū vocatis paruis naturalibus, veluti vnam sciētiā, atq; doctrinæ partem considerare, intentio sanē erit, atq; adeo attributionis subiectum, corpus ipsum animatū explorare: tamen ratio methodi præcipit ordine executionis ab ipsis principijs incipere. Sicut enim libri illi octo Phisicorū nō distinguuntur, nisi veluti pars à parte: ita de his censendū esse existimo: quandoquidē de subiecto, atq; de ipsis subiecti principijs non nisi vna sciētia est. Quare sicut eadem est materia, & obiectū, idem etiā subiectū (his enim tribus nominibus equipollenter solet ab autoribus nuncupari) vel distinguamus subiectum principitatis esse animam, vt in Theologia De⁹, & in Metaphysica substantia, subiectū cōmunitatis esse corpus animatū, vt in Metaphysica ens, in Theologia ens diuinū, siue reuelatū: & quod nō oportet subiectū esse sub subiecto in prædicādo, nisi in recto, vel obliquo, sat est contineri in illo omnia, quæ ad sciētiā pertinet: & hæc est vna conditio subiecti, ad quā oēs aliæ reducuntur, vt deditur ex. 1. Post. cap. 7. tex. 20. quod passiones eiusdē sciētiæ cōmunicant in subiecto, vt in cōmuni radice & causa, quod à priori ostendit Aristoteles. 10. Metaph. à tex. 13. ad. 13. & deducit ex natura contrariorum: sciētia enim contrariorū est. Hæc autem, si media sint, ab extremis fiunt, & cōstant, ad extrema ergo reducuntur, quæ sunt duo. Ista verò sic se habent, vt alterū sit imperfectius, quod ob id ad perfectius reducitur, in quo cōtinetur. 2. Met. tex. 4. primū in vno quoq; genere, causa est cæterorum illius generis, ergo sciētia de illo, potissimō & primo erit, vt vnico radicali subiecto, quod cōtinet proprietates subiecti, nō in esse rei, sed scibilis, talis autē est anima. Merito ergo absolute possem⁹ dicere ipsam esse subiectū, & quod nō oportet prædicationem fieri in recto, sat est in recto, vel obliquo: nā nec De⁹, qui subiectū est Theologiæ, prædicatur, nisi in obliquo vel recto. ¶ Vnde fit, hæc de anima sciētiā vnā esse, sicut & subiectū vnū etiā est, vt patet ex Arist. 1. lib. Post. c. 23. tex. 43. *omnis sciētia est vnus generis subiecti.* Dixit utiq; subiecti: quoniā nō est vni⁹ generis logici, quod de differētibus specie prædicatur: nec phisici, quod aptū est ad plures formas successione quadā hospitādas. Sed subiecti dixit: quoniā sciētia quæq; affectiones

Observanda doctrina ex distinctione.

Vnitatis subiecti eorum de monstratio.

Sciētia de anima vna.

Responso qd anima sit subiectum.

1. ratio

Confir.

Notanda distinctio

Ad argumenta.

LIB. PRI. DE ANIMA.

4

ab vno subiecto vna mētis ratione procedētes, vna etiā formali ratione scibilis cōsiderat: quādoquidem licet alicuius sciētiae subiectū plura genere, & predicamento distantia cōplectatur in esse rei: si ea tamē omnia in vnā cognitionem tendāt, subiectū vnum est, nō genere simpliciter, sed in genere scibilis, ratio enim est: quoniam sciētia motus quidā est, quo mēs in rem ipsam fertur, motus autē à termino speciē sortitur: quoniam est velut forma, & finis motus: quare sicut proprijs formis res naturales distinguuntur, ita res scibiles proprijs finibus separantur. Est enim hęc doctrina, nō tantū sciētiae propria, atq; motib; sed habitib; atq; potentijs etiā cōmunis, quibus cōpetit de Aristotelis sententia, tū alibi scēpe, tū etiā. 2. lib. huius cap. 4. tex. 33. vbi omnia hęc per obiectōrū rationes formales fecernit, quatenus vna ratione cōsiderantur: vnde etiā vnitatem mēdicāt, atq; mutantur. Dicit quispiā, nō esse sciētiam, atq; adeo neq; vnā? nam si animā ponamus subiectū, quę, cū pars sit, in nullo predicamento ponitur: ergo nō erit hęc sciētia aliquo genere vna. Quę obiectio iā nūc à me soluebatur, cū dicebā, vt sciētia vnus generis subiectū sit, minimē requiri, vt in aliquo predicamento ponatur: nā quis ignorat? metaphysicā de ente esse tanquā de subiecto, & tamē ens genus nō est, sed trāscendit omne predicamentū: limitatur, aut (vt verius dicā) modificatur per rationem abstractionis ab omni materia secundū esse, & secundū considerationē, vt quod extra omne genus erat trāscendens, vnā rationē subeat, specificā quidem, & specialissimā: vnde Metaphysicę species, & vnitatis sumitur. Ecquis etiā ambigit? diuinā Theologiā de Deo esse, re quidem vna, & singulari, qui tamen ob suam immensitatem nullius predicamenti limitibus cōprehenditur, & tamen sub ratione reuelationis sic ascendit, vt ex ratione. Quę ipsi Dei, & vt ex ratione sub Qua, reuelationis sit vnū, quod nō solū Theologię vnitatē prestat, sed etiam vnitatem specificā specialissimā. Pari quoq; ratione de anima censendum existimo, atq; adeo de ipsa fieri posse demonstrationes: demonstrabis enim facile, animam principū esse viuendi: quoniam est actus primus corporis organici, potentia vitā habentis. Et sic de reliquis facultatibus dices, quę, licet corpori animato cōpetant (quod nostra sententia subiectū est) tamen vt ab anima procedunt, atq; oriuntur.

Dubium de ordine, librorūq; collocatione.

Quęstio tamen grauis, atq; inter peripateticos acerrima, sese offerebat disputāda, de ordine horum librorū de anima, quota scilicet pars sint in Philosophia naturali. Auerroei enim cum Alexandro, quibus Nilplus subscripsit, hunc librum octauum faciunt: dicūt sanē de animato corpore prius agendum, quando notius sit ipsa anima, & nil commodē tractare de ea possimus, antequam de corpore animato agamus: nā quoties de animę facultatibus differendū fuerit, mille incommodis, atq; contradictionibus implicabimur, nisi prius externū istum organorum apparatus contemplati fuerimus. Atq; adeo dicunt, de instrumentis animę prius contemplandum, nisi frequentes lapsus optemus, inchoandum esse à sciētia de animalibus, vt promptior, atq; non tantū expeditior, sed etiā ex prioribus, & notioribus doctrinę sit progressus. In quam sententiā inclinat Neothericus quidam statim in fronte librorum de anima: quoniam posteriora ex prioribus illustrari debent, & confirmari, non tamen priora à posterioribus pendere: aliās animę cōsideratio separata esset, & Metaphysica potius quā Physica. Melius tamē Theophrastus, Auicenas, Themistius quinto, ac sexto loco collocarūt: quod ex professo proœmio physico docuisse videtur, cū simpliciora esse prius tradenda determinat. & 1. Phys. tex. 69. materiam dicit per formam cognoscendam, animę enim rationes priores sunt, & vniuersaliores, quā corporis. Ad hęc, quoniam animę notio plus iuuare videtur corporis notitiam, quā ecōtra, eo quod actus potentia prior sit, nō potētia prior actu (vt Neothericus ille) ratione, tempore, atq; natura. 9. Met. tex. 13. nimirum quod sciētia de principio prior sit, quā de principiato: est enim anima causa corpori nō viuendi modo, sed essendi. Obidq; Aristoteles, lib. 1. de partibus animalium. c. 1. expresso sermone dixit, atq; rationibus comprobauit, cōmunia esse proponenda, sicut & sunt ea omnia, quę, ad animę rationem spectant: quando animata omnia communionē animę, eiusque facultatibus cōueniant. Istud verò prius est expediendum, vt legitima methodo ex animę cognitione animata facilius deprehēdamus. Cæterum vt oppositę sententię obiecta omnia

facile diluamus, perpendere oportet rationē methodi, quā libris de Physica auscultatione diligentissimē Aristoteles obseruauit, qui cū iam docuisset statim, sub eorū librorū initia, ab vniuersalioribus, quę nobis sunt notiora, procedendū, atq; adeo à toto ad partes progrediendū: tamen ipsę partes prius videtur explorare, principia scilicet, atq; rerū naturalium causas: quoniam doctrinę ordo exposcit, vnumquodq; per sua principia, atq; causas cognoscere. Itaq; à partibus procedit Aristoteles, sed inter partes ab vniuersalioribus inchoat: quoniam id, quod vniuersalioribus est, rationē cōtinet, & totius, & notioris. Quare nō est ab ente mobili exorditus Aristoteles, quoniam sciētia non esset à causis: merito igitur ab entis mobilis principijs initū sumpsit: quoniam nobis, atq; naturę etiam innata est via, à communioribus procedēdi, quales sunt partes generalissimæ ratione cōsideratę. Itaq; à partibus incipit, sed inter partes ab vniuersalioribus: quoniam vniuersalia notiora sunt, & quādam totius imaginem præ se ferre vidētur. Igitur ex his satisfactū est aduersariorū argumentis: eundem enim Aristoteles in his libris seruat ordinem, quem in auscultatorijs. Quare licet animata notiora sint notitia quadam aduibrata, atq; imperfecta, quā confusam vocāt (cū hęc ad sciētiam, quę per causas habetur, parū cōferat) cognitione tamen exacta, atq; perfecta, & quę sciētiae propria est, principia causę, atq; partes simpliciter sunt notiores. Ideo ab his prius inchoandum, fieri enim minimē potest, vt sine animę præuia cognitione, animata ipsa deprehēdamus: sicut, vt ens mobile exactē cognosceremus, naturę atq; doctrinę ordo Aristotelē cōpulit, et principia, atq; causas prius explorare: ergo de anima, priusquam de animatis, agendum, quę est animatorū prima, & potissima pars, quę illis esse, speciē, & operationem confert. Iste ergo est tradendarum artium legitimus processus, quē Aristoteles religiosissimē semper obseruauit, nec minima ex parte lesit. Numerū enim ex vnitatibus cognoscimus, lineā ex pūctis, ens mobile ex suis partibus, atq; principijs, & vnūquodq; scire per partes eius principia, atq; causas oportet. Atq; adeo hi libri de anima reliquis de partibus, & officijs animalium meritō anteferuntur. Non abs re igitur generatim prius Aristoteles de anima docuit, & de potētis, atq; operationibus, obiectis etiā ipsis traditiones

quasdam, atq; regulas vniuersales tradit, & reliqua specialiora, & particulariora, quę sine his assequi nō poteram: in reliquos, quę sequuntur, reponit libros. Quare siue quinto, siue sexto, siue septimo loco hanc de anima sciētiam inter Philosophię partes reponas, nil moror: dūmodō animę cōtemplatio ante ipsa animata tradatur, quę ex animę natura iūt explicanda, & demonstranda: ex causis enim proprijs, & per se omnis debet esse sciētia.

An sciētia de anima sit philosophia naturalis pars.

Sed vt omnē aduersariorū falsam exillimationem reuelamus, videātq; animę nęc presentem contemplationem, à rerū naturalium cōsideratione, minimē relegandā esse, quod ex dictis est iam manifestū, & his etiā quę lib. 2. Phys. tex. 70. & 71. vbi terminos, & limites naturalis Philosophię describit Aristoteles: cātenus Physicum cognoscere speciē, & quod quid est, quatenus in seipsis motum habēt, aut principium sui motus. Itaq; formę, physicę sunt cōsiderationis, quatenus motui, & trāsmutationibus cōiunguntur. Obidq; Physicus à formis profus materialibus, & materię deditissimis exorsus in animā desinit, quę suapte natura materię cōditionē superat. Spectat enim ad physicū res naturales, & quoad esse, & quoad fieri cōtemplari: fieri enim habet in materia, & pars eius, quod mouetur, atq; motus est principium. Vnitur enim anima corpori, nō modò secundum operationē, sed etiā secundum esse materię cōiungitur: nā ad eundē artificem spectat ens naturale, quod mouetur, cōtemplari, & ipsius motus principium. Quibus argumentis reuincuntur, Simplicius, Themistius cū Philopono, qui hanc sciētiam inter partes Philosophię minimē numerant, & quę magis demiror, inter Mathematicas cōnumerāt, id est abstractas: secus quid velint intelligere, plene non assequor. Aut animę cōsideratio negotiū mediū sit inter physicā & Metaphysicā cōtemplationē: qua ratione Gręci oēs expositores mediā sciētiam esse dicunt. Est tamen pro eis vnū difficile argumentum, ex Aristotelis testimonio lib. 1. de partibus animalium. c. 1. prope finem, vbi Aristoteles ex professo quęstionē hęc eandem in proprijs terminis mouet, dū dicit, *Vtrum de anima omni docere naturalis sciētia intersit, an de aliqua vna.* Determinat tamen, nō oportere

Animę rationalis cōsideratio naturalis.

Obiectio nis solutio.

Phyficum de omni anima differere: quandoquidem non omnis anima natura est, sed aliqua eius pars vna, aut etiam plures. Tamen re perspecta locus Aristoteles illis minimè fauet, quinimo nostram confirmat sententiam, dum eandem propositam questionem nobiscum soluit dicens: Phyficum non agere de anima omni, alioqui de vniuersis formis, etiam separatis determinaret (quoniam, vt dicitur. 6. meta. tex. 2. sub vna ratione formali vnius abstractionis considerarentur, ideò nulla alia re maneret scientiæ ratio) sed de his agit formis, quæ principium sunt motus, cuiusmodi cum sint omnes animæ, etiã rationalis, de qua est controuersia, scientia ergo hæc de anima naturalis erit. Nō enim aliter Physicus formam considerat, quàm in accommodato subiecto, & in ordine ad proprium susceptibile. Actus enim in proprio est subiecto, tamen est actus simpliciter, & absolute prior, quàm potentia: nam actus vehit, continetque; potentiam: quia potentia continetur, & est indefinita. Quod expressè hoc libro de anima. 1. tex. 15. his verbis determinat. *Idcirco naturalis est de anima, vel omni, vel tali considerare:* quoniam est absolute nostra anima ad phyficum negotium non spectet, benè tamen quatenus huiusmodi, id est vt est vitæ principium, atque motus. Præterea locus iste Aristotelis, atque proposita obiectio minimè negotium ingrent, si id, quod ad calcem librorum de generatione diximus, intelligatur. Quod clariùs etiam in sequentibus interpretabimur, animæ videlicet statum duplicem esse, alterum cōiunctum, alterum verò separatū, & vterque ei est naturalis: nam cum mediã sit sortita naturam, sicut medium, vtrumque; suapte natura participat extremū. Qua ratione enim corpori copulatur, phyficè est speculationis, qua verò corpore deposito, eidem super se incipit, metaphysici negotij est: nimirum quod anima sit vinculum vtriusque ordinis, tam intellectualis, quàm sensibilis, & secundum prædicata separata, quæ sine phantasmate cōperunt, metaphysici negotij est. 12. met. tex. 17. secundum prædicata, quæ ei cōperunt, in ordine ad phantasmata, phyficè est speculationis: habet ergo anima principia, quæ eam in vtroque ordine cōstituunt, diuersa tamè ratione formali. Quare anima eadē rationalis quiditatiuè sumpta, vtraque prædicata admittit, etiã vt intellectualia: quia ei est intelligere in corpore per conuersionem ad

Observanda distinctio, & resolutio.

phantasmata, & separata per conuersionem ad superiora: quod ex sequentibus, maximè in. 3. lib. planius efficitur, licet naturalissimum sit humanæ animæ per ordinem ad phantasma intelligere. 1. p. q. 89. ar. 3. ad. 4. secundum quid à Metaphysico consideratur. Retet itaque; arguebat Aristoteles, si de omni anima esset naturalis cōtemplatio, atque omnino, quatenus etiã separata est, nulla forma esset phyficæ cōsiderationi adimenda, atque subtrahenda: sed tantum, vt dicit illo loco Aristoteles, animæ naturalis est scientia, vt natura est, nō autem, vt separata forma, qui locus insignis est ad animæ immortalitatē, ex Aristotelis sententia probadam. Nam si naturalis cōsiderat de intellectu, non tamè ea ratione qua separatur, sed dūtaxat qua ratione materiæ colligatur. Ob id. S. Tho. 1. p. q. 76. ar. 1. ad. 1. & q. 118. ar. 2. ad. 4. & Cai. in vtroque; loco dicunt, quod animæ rationalis vnio ad corpus sit naturalis, in super quod sit terminus naturalis generationis, quoad infusionem, & vnionem: maximè quia à Deo nunquam fit, nisi vnita corpori. Inde ergo absolute scientia naturalis est de anima rationali, vt. 2. Phys. tex. 26. apertius dicit, quod est finis nature, & cōsiderationis naturalis, vt in materia, licet vt separabilis sit, quodatenus ad primi Philosophi cōsiderationem spectet, Quā ob causam. 3. lib. de anima. cap. 7. intellectū, & appetitum principium motus ponit. Cū ergo anima sit natura, quæ est principium motus, & quietis, phyficè erit speculationis, quod etiã. 6. Meta. tex. 2. repetit, phyfica esse ea, quæ sunt principia motus, & quietis. Vtrique; ergo formæ assimilatur rationalis, & cōiunctæ, & abstractæ: quod dubitationē, & ambiguitatē in sermonibus Aristotelis, & apud interpretes varias introduxit sententias. Sic autem cōciliat Theophrastus, qui fuit non tantum discipulus Aristotelis, sed eius auditor. Vtraque; ergo scientia animam rationalem quoad quid est in suo genere, & diuersa ratione formali tractat, & non solum, quoad an est Phyficū, & quid est Metaphysicus, vt quidam somniarunt: ita Caietanus hinc. Itaque; licet simpliciter sit phyficæ cōsiderationis, secundum quid ad metaphysicos pertinet, quando absolute intelligit per colligationem ad materiã, & cōiunctionem ad phantasma: vnde materiam concernit. At, vt intellectualis est, abstrahit à materia, & metaphysicè est speculationis. Titulus ergo est Aristotelis de anima, liber primus:

Anima immortalis deducitur in quest. de immortalitate in fine horum librorum in calce loci. 2.

Arist. ingenium & horum librorum scopus atque commendatio.

CAPVT PRIMVM proœmij.

Cum omnem scientiã rem esse bonam arbitremur, ac honorabilem, & aliam aliam magis ex eo tamen esse putemus, quia vel exactior est, vel rerum est earum, quæ magis præstabiles, magisque; sunt admirabiles: scientiam animæ nimirum ob hæc vtraque; non iniuria ponendam in primis esse censemus.

Tex. 1.

primus: fuisse enim horum librorum auctorem Aristotelem, non est tantæ utilitatis argumentum, vt in eo enodando placeat tempus (cuius ego sum parcissimus) superuacaneè cōsumere: neque; est qui dubitet, Aristotelem philosophorum principem, atque; Græcorum etiam sapientissimum esse: quanuis non me latet Ciceronem non Platonem modo, sed alios præferre. Qua de re consulto disputare nolo, quod sit argumentum odij plenum, nec si vellem, possem: est enim eruditionis, & variæ lectionis (quæ in me maximè desiderantur) indignum. Sed his omnibus prætermisissis vnum vellem omnibus esse persuasum, acerrimum Aristotelis ingenium in tradendis disciplinis sequendum, atque; ad eum eius libros præ cæteris legēdos: sanè quanuis de industria videatur, nonnūquam obscuritatem affectasse, elegantissimam tamen obseruat methodum in diuidendis, atque; distribuendis scientijs, ordinem appositissimum habet simul enim cum reinuentione, compositionem cum resolutione coniungit. Doctrina etiam minimè est redūdans, quæstiones in super superuacaneas fugit, atque; in propria sententiã cōfirmanda singularis eius est cum actimonia dexteritas: in defendendis autem proprijs admiranda constantia. Nulla præterea est in eius libris pugnantia, quæ à viro mediocriter erudito, atque; in periphetica disciplina vel leuiter exercitato facile non enodetur. Quare quod omnium maximū est in summa breuitate, non paruam omnibus scientijs intulit lucem. Quid igitur mirandum est, si propter has singulares eius dotes, quod scholæ, omnesque; sapientissimi, antesignanum scientiarum ducem ipsum sequantur? Si quando tamen hæc omnia diligentissimè præstitit, in his maxime libris, qui de anima sunt, vbi argumentum omnium est inter naturales disciplinas grauissimum: methodus, vt in ipsis commentarijs adnotauimus, tanto philosopho, atque; argumento digna. Necessitas autem non modica, vt nostram animam deprehendamus. Est enim huius scientiæ scopus animæ notionem explorare, vt animata ipsa cognoscere possimus. Sed valeant ista, aliisque; plurimis omisissis ad Aristotelem enarrandum properemus. Nemo enim non videt nunquam magis Aristotelem vim sui ingenij exeruisse, nec rerum, & verborum maiorem vbertatem, & sublimitatem ostendisse.

Aristoteles de anima disserturus exordium inllat Rhetorum proponit, atque; proprio dicendi genere mutato oratorie rem phyficam tractat, quod horum librorum doctrina maxima sit, atque; à nullo ante ipsum pro dignitate excussa. Quare nil mirum videri debet, si extollat, atque; debitis laudibus eius contemplationem commendat. Et quod mihi etiam sit vero simile, quasi necessitate compulsus, hoc Aristoteles facere videtur: quoniam de diuinis loqui tunc impune minimè licebat, præsertim ante Platonis tempora. Idcirco præsentis proœmij exordio attentionem, atque; benevolentiam simul, & docilitatem eorum venari intendit: quibus gentes ad arcana, & diuina contemplanda inllamarentur: dissertit itaque; de operis propositi præstantia, utilitate, & difficultate. Tria enim sunt hæc, quæ eloquentiæ præceptores in exordio præstanda esse docuere. Si enim magna, præstantia, atque; vtilia proposueris, attentè, & amice audieris. Quare benevolentiam huius scientiæ proposita dignitate captat, quoniam inquit. *Omnis scientia bona, eximiaque; esse videtur, aut euidentiâ, certitudineque; demonstrandi, aut subiectæ rei præstantia:* quod Themistius cum commentatore exēplo in Geometria, & Astronomia proposito animaduertent, quando Geometria, quod à motu abstrahatur, certitudine præstat. Astronomia verò, quæ de astrorum cursu est, si certitudine vincatur, nobilitate tamen subiecti antepositur merito eius nature, quam versat, atque; tractat, cæli scilicet, quod corporum præstanti-

Iste textus quod attinet ad præstantiã huius scientiæ ex aeternis, & breuius, & ad litteram accommodatiùs explicatur infra quaestio. de immortalitate. loci. 1.

tissimum, vt lib. de cælo. i. diximus. Vtrūq; tamen præfens hæc animæ contemplatio cōprehendit, cū cæteris naturalibus sciētijs, non tantū rei subiectæ nobilitate, sed demonstrandi certitudine præstet. Quod facilius vt expediāmus, & clariū dignitatem huius sciētiæ ostensurus Aristoteles duo ponit postulata. Primū est, sciētiā omnē bonū quoddam honorabile esse. Secundū, vnam sciētiā altera nobiliorem certitudine demonstrandi, aut subiecti nobilitate, & præstantia. Ex quibus propositū infert Aristoteles, dum docet, vtrūq; animæ sciētiā præstare. Meritō igitur sunt postulata à nobis prius declaranda: tametsi primum vt interpretemur, nō oporteat (vt quidam faciunt) vniuersam Philosophiam moralē adducere, sed breuibus res est aperienda. Loquitur Aristoteles de intellectus notionē, nō sensus. Illa enim honore digna est, quanuis non omnis, quæ ad intellectum spectat, honorem mereatur, sed quæ est rerum altissimarū & difficilimarum, atq; etiā vtilissimarum: veneficos nanq; & præstigiatores vituperamus: non enim omne bonū laudabile honorabile est, sed illud quod eximiam quādam habet boni præstātiā, atq; excellentiam singularē, vt virtutes, quæ honore dignæ sunt: similiter & sciētię quas 6. Eth. lib. cap. 3. Aristoteles inter virtutes mentis collocat. Est sanē honor reuerentię exhibitio in virtutis testimonium, & signū præstantiæ, & excellentię: laus autem quædam est virtutum commēdatio. Erit igitur honor propter se ex propria excellentia finis, laus autem propter aliud, ad quod relata dicitur. Quare quædam sunt citra omnē controuersiam honore digna, vt Deus, virtutes, diuinaq; omnia, cuius generis speculatiuę sciētiæ etiam cēsendæ sunt. Secus autem de practicijs sciētijs, quæ, quia alterius gratia quæruntur, laude dignæ sunt: quod non tantū ratio ipsa demonstrat, verū & consuetudo obseruat, cū eximios laudemus artifices, viros tamen probatos, peritosq; præceptores honoremus. (Nam diuites maximē pessimos ob bonum dumtaxat vtile honorare absurdum, & parū honestum videtur). Speculatiuę igitur sciētiæ, quæ propter se feruntur honorabiles, practice autem, quæ alterius gratia addiscuntur, laudabiles videntur. Vnde practicus intellectus, qui ab illa illustri contemplationis celsitudine quasi degenerare videtur,

Postulata duo.

Honoris atq; laudis discrimen.

laudatur, cū tamen speculatiuus in maximo honore habeatur. Nec te moueat, quod virtutes quandoq; laudentur, & solum diuina illa, quæ præstantissima sunt, honorentur: quia etsi plerunq; nomina ista confundantur, sat est retineamus propriē ita loquutum fuisse Philosophum, vt dissensiones componamus, & doctrinam constet esse honorabile, vt quæ faciat hominē homini præstare. Nec volo practicijs sciētijs vulgarem suam detrahere honorem, sed cupio singularem excellentiam speculatiuas sibi vendicatū ire. Est enim speculatio finis, operatio verò quasi mediū propter aliud. Neq; obstat, quod in hac nostra trāllatione sciētia appellatur. In antiqua verò historia, nam præterquā quod idem est cum historia, quæ altera sua significatione quancunq; interpretationem, & expositionem sonet. Aristoteles nobis significat præsentem contemplationē, quod demonstratorio modo procedat, sciētiæ nomen mereri: historię autem, quoniam animæ enarratio, ficta non est commentatio, vt aniles solent esse fabulæ, aut poëtarum figmēta. Sed veræ rei vera narratio: historia quidē maximē est amica veritatis. Insuper Aristoteles excusat se ab exactissima de anima tractatione, & notatione: siquidem instar historici non omnia tradat, sed quæ ad memoriam gestorum magis necessaria esse videantur.

Notio de anima & sciētia & historia dicitur.

QVAESTIO.

An sciētia de anima reliquis certior sit.

De altero postulato maius dubium est, quod certitudine demōstrandi nō superet. Nam in re difficilima quæ potest esse certitudo, quæ constantiam, & certitudinem Mathematicarū disciplinarum vincat? quas 6. lib. Metaphysicorū tex. 2. primo certitudinis gradu connumerauit. Adde, quod hæc sciētia ab effectis, illē verò à causis, & primis rerum exordijs explorantur. Rursum nobilitate subiecti non præstat, cū illæ, quæ de animato corpore tractant, præstent magis: sunt enim de toto, quod est sua parte perfectius. Præterea libri, qui de Cælo sunt, præstarent, cū cælum his omnibus inferioribus perfectius esse videatur. Ad hæc Metaphysica omnium esset vilissima, quod de

Argu. 1.

2.

3.

4.

5.

de

Documētum.

1. conclusio. Doctrina de anima inter naturales & Physicas est nobilissima.

2. conclusio. hæc de anima sciētia etsi simpliciter & absolute non sit certior Mathematicis, est tamen suo genere certior.

de ente consideret, quod est omnium imperfectissimū. Quas ob causas plerūq; (ob commētatoris, atq; Philoponi opinionem, qui Mathematicas disciplinas certitudine vincere asseruerunt) de modo certitudinis dubitant, cū tamen horum commentatio à veritate aliena sit. Nam, vt sæpe soleo admonere, testimonia omnia iuxta literæ contextum ex instituto dicentis in proposito negocio, atq; ex argumento quod versatur, interpretanda sunt. Quare licet verbalitius patere videantur, quàm ad sciētijs naturales, literę tamen scopus, & consonantia contexturæ, lociq; huius argumentum, id minimē admittunt. Non igitur hanc animæ contemplationem cum Mathematicis, aut Metaphysicis in prima Philosophia, sed cum reliquis naturalibus sciētijs contulit propria, & sui generis debet esse comparatio, vt. 7. Phys. tex. 2. 1. Similiter nō ex alienis, sed ex proprijs expēdenda est cum Physicis disciplinis, inter quas duplici nomine commendandam sciētiā de anima ostendit: tum, quod dignissimo inter naturales disciplinas gaudeat obiecto, anima sci licet, aut corpore animato, quæ sunt in rerum naturalium sine, & quasi fastigio: tum etiam, quod potissima prædita sit certitudine, cū nihil sit homini certius, quàm animā habere, quā in se quotidiana, atq; intra nea experientia experitur, maximē quoad quæstionem an est, vt dicit hic sanct. Tho. Quamobrem rectē cum primis ponendam esse dixit, quod absq; vlla vicinitatis restrictione primas sit sortita partes. Idcirco nil refert Mathematicas disciplinas certiores simpliciter esse, quia sūt abstractiores, vt. 6. Met. tex. 2. dicitur. Cū tamen hæc sciētia nō solum secundū se, sed quoad nos etiam debitam habeat certitudinem, vel quia quoad nos processu, qui ab effectu sumitur, certiori procedat, vel melius, quod non solum sit certitudo quoad nos, sed quoad naturam & simpliciter: quia si res rebus conferamus, vt modò asserebatur, anima numeris, figuris, multò notior est, atq; certior: cuius operationes intrinsecum habent certitudinis experimentum: cū tamen Mathematicæ disciplinæ extra nos sint. Itaq; non est reliquis disciplinis certior, quod talis sit secundū se: quoniā Mathematicæ de re sunt abstracta, de abstractiori tamen inter sciētijs de natura est animæ contemplatio, & certior multò, non tantū (vt Cai.

asserit) quod sit de re formalissima, & quæ, vt. 2. Phys. tex. 26. dicitur, terminus est naturalis considerationis, atq; finis omnium, quæ de natura sunt, verū etiam quod inter res ipsas naturalibus disciplinis subiectas anima minus est materiæ coniuncta, & alligata, atq; adeò separata magis: præterquam quod certitudo cuiusq; sciētiæ ex immaterialitate, & abstractione pendet. Et cū immaterialitas animæ sit in esse naturali, sciētiarum autem Mathematicarum in esse cognito, nō absone cum Magno illo Alberto, atq; Themistio asserere possem, Mathematicis etiam hanc partem esse certiorē, ob hanc, quam nos attulimus causam, non tamen vt ipsi dicunt: quoniam in hac parte de lumine intellectus agentis disceptetur, quod est secundum se certissimū. Quare difficultas præsentis speculationis certitudinem non tollit, siquidem in Mathematicis sua est difficultas: nam hæc difficultas ex rei subiectæ natura non nascitur, vt in Dialectica, vbi omnia intellectu difficillima sunt vitio eius rei quæ scitur: cū ens rationis ægerrimē & debiliter admodum intellectum moueat. Oritur tamē ex parte nostri imbecillis ingenij, quod ad manifestissima naturā, sicut oculus Vesperilionis, atq; Noctuę ad lumen Solis sese habet. Est igitur certior secundum se, quanuis difficultas ex parte nostri intellectus magna sit. Vnde positæ obiectiones ex his diluentur facile: nā Prima de certitudine Mathematicarum disciplinarum soluitur, vel quod Aristoteles cum illis hanc partem nō conferebat, vt prima habet conclusio, vel quod non simpliciter loquebatur, sed secundum quid secundum aliquam partem, non omnino & absolute conferendo, vt modò reliquis duabus assertionibus dicebamus. Consentaneum enim est, tota sciētia cum tota, & pars cum parte conferatur. Quare hæc Physica cum Metaphysica non comparabitur, quæ abstractior est, & immaterialior, & simpliciter prima, atq; diuina. Si autem Mathematicę exactiori demonstrandi genere præstent, imperfectione subiecti sunt inferiores multò: maximē quoniam & anima habet suam immaterialitatē, ratione cuius cum Metaphysicis contendit, & suā certitudinem, qua cum Mathematicis collata excellere etiam potest. Aliud autem, quod additur verum non est, hanc partem ab effectibus semper procedere, cum procedendi

3. conclusio. Sciētia de anima certior, vnde & immaterialior, & abstractior est.

Ad primum.

Attende.

Ad 2.

cedendi modus demonstratorius fit. Nec obstat Philosophiæ naturalis principia sensu, & experimento comprobari. Hoc enim potius scientiæ firmitatem, & certitudinem, quã diximus, iuuat. Præsertim cum nobis intrinsicæ sint operationes vitales animæ. Cetera verò argumenta, quæ dignitatē ab hac scientia remouere contendebant, nil cogunt. Nam quauis animatum corpus anima sit perfectius, quia totum est, tamen præstantior censetur anima, quia immaterialior est, & quia fons, & origo earum omnium operationum, quas corpori communicat, vsque adeo vt esse corpori donet. Præterea quia actus est corporis, & corpus eius materia, quod, quicquid habet perfectionis, ab anima mendicat, fit vt anima nobilissima sit, & præstantissima secundum Physicam considerationem, qua secundum actus, & potentiam rationem considerantur. Verum argumenti huius, quod vires aliquas habere videtur, vim infringit nostra illa sententia, qua asseruimus corpus animatum esse subiectum nisi in fauorem horum addere velimus, partes præstantiores nonnunquam habere passionibus ipso toto. Voluntas enim, & intellectus animæ sunt, non corporis affectiones. Itaque rectè Caietanus animam, & corpus hinc considerari dicit, & comparari, vt corpus animatum (quod in sequentibus libris tractatur) ab anima (quæ secundum se hinc consideratur) distinguitur. Anima non solus actus est, sed etiam ipsis animatis viuendi principium. Id autem, quod de celo dicebamus, nil contra nos concludit: siquidē lib. 2. de Cælo, cap. 2. docuimus non esse animatum, neque Cælum aliqua secundum esse muniri, sed secundum operationem, de quo latius infra lib. 3. cap. 9. Quare anima, & animatum corpus sunt præstantiora Cælo, atque adeo, etsi illis libris actum est de vniuerso, atque vniuersis eius partibus, cum scientiæ per rationes formales obiecti distinguantur, quauis Cælum animatum sit, de eo non, vt animatum est, eo loco tractabatur, sed qua ratione certum locum, atque situm in vniuerso fortitur: quæ ratio inferior est, atque ignobilior ratione formali huius scientiæ. Quod enim vna ratione præstat, alia ratione inferius esse potest, Cælum inanime est, ideo ignobilius: at ratione formæ præstat, quatenus præstantius sibi subijcit materiam, à qua omnem abijcit priuationem, vnde Cælum incorruptibile est, &

perennis motus, & causa vniuersalis, vt S. Tho. 1. p. q. 70. ar. 3. ad. 2. Aliud autem argumentum de prima Philosophia soluitur ex distinctione ipsius esse, quod considerat Methaphysicus, aut vt actus est, atque perfectio, quod est omnium formale, & ita perfectiorem habet rationem, quàm res quæ per ipsum perficiuntur: at verò si esse consideretur, quatenus rebus omnibus supponitur, à quo incipit esse motus, vt ab imperfecto, sic sanè à motu, sensu, & vita, perficitur. Quare cum à primo Philosopho consideretur esse, secundum quod est principium formale omnium & secundum speciem, vt lib. 1. Phys. tex. vltimo dicitur, fit, Methaphysicam contemplationem multo esse perfectiorem: consideratur enim hic esse, viuere, & intelligere, & inuestigantur quasi materialiter, illic autem formaliter. Præsertim cum de substantiis separatis eo loco. 12. Meth. agatur, quæ anima sunt perfectiores. Sicut enim liber octauus Physicorum nobilior non est scientia de anima, quoniam agitur de primo motore non secundum substantiam. Id enim relinquitur primo Philosopho, sed secundum motum, hic autem de anima secundum substantiam, atque secundum esse mentio fit. Est igitur differentia secundum formales rationes: nam quauis primus motor perfectior, & nobilior anima sit natura sua, atque substantia, non tamen vt motor est. Esse enim principium vitæ nobilius est principio motus: sicut viuificare nobilius est, quàm mouere.

Sed dices. 8. lib. Phys. prima causa inuestigatur, non tantum vt motrix est, verum vt impartibilis, immaterialis, & infinita, quæ sunt conditiones nobiliores, quàm actuare, animare, & ceteræ alię proprietates, quæ de anima hinc considerantur. Dicendum quod licet conditiones illæ de primo motore. 8. Phys. demonstratæ re ipsa sint præstantiores, formaliter tamen intelligere, & quid sit intellectuum, multis nominibus præstant. Itaque doctrina de anima est nobilior, non præcisè, quia viuificare sit nobilius, quàm mouere, cum mouere ad causalitatem effectiuam, viuificare ad formalem, quæ imperfectior est, pertineat: sed quia conditiones, quæ de anima tractantur, vt intelligere & intellectuum esse, nobiliores sunt: vnde infinitas virtutis motiue est modus ipsius, qui non variat eius rationem formalem, vt præualere possit contra vim intelligendi, quæ ablo-

Ad. 5. quatenus esse et perfectum sit & imperfectum.

Scientia de primo motore in. 8. Phys. inferior scientia de anima.

Diluitur tacita obiectio.

Redarguitur opinio nostra prima conclusio.

Solutio.

Corro. de certitudine præstantia huius scientiæ.

Tollitur in Arist. collisio.

absolutè præstat, sic Caietanus hic. At dicit quispiam, si verum est, quod diximus, præsentem speculationem inter naturales disciplinas dignissimam censi debere, atque adeo etiam certissimam, non tantum libris de Physica auscultatione: dignior censi deberet, sed etiam certior: at sic est illam certiore multo esse: tum quia vniuersalior, & prior: tum etiam quia abstractior: posita igitur de certitudine conclusio, adhuc inter naturales disciplinas intellecta, difficultatem habet. Quæ diluetur, si intelligamus illam de ente naturali considerationem, quia vniuersalior, & abstractior, scientia de anima esse certiore, vinci tamē ab ista experimenti certitudine mox dignitate obiecti. Ob idque certiores habet naturales demonstrationes, quarum proprium est, non tantum à ratione, sed à sensu etiam experimēto pendere: vnde principium sumunt, atque iuuantur. Petuntur enim naturales demonstrationes ex principiis, quæ sensu maxime confirmantur. Præterea nil obstat, vt plerumque, quæ sunt præcedentium conclusiones, sequentium sint principia, & ita hæc scientia asseratur exactior reliquis sequentibus partibus, quæ sunt de animalibus: quia anima est illorum omnium præstantissimum principium: principiorum autem cognitio semper est exactior, & certior cognitione conclusionis. De hac autem certitudine, Aristoteles loqui videtur. Quo fit, non nil differre inter scientiæ huius certitudinem, atque subiecti dignitatem: quoniam, vt refert Aristoteles lib. 1. de partib. animal. cap. 5. de nobilissimis, & altissimis parum scire, præstantius est, & conducibilius, quàm multum de infimis, & ignobilibus: nam cum ab humana cognitione præstantiora magis distet, eximie cuiusdam voluptatis est, illa (tamet si leuiter) cognoscere. Cuius ratio est: quoniam præstantius intelligibile magnificentius intellectum perficit, atque (vt 3. huius dicemus) inde sumitur ipsius intellectus actus, & species, quæ natura sua dignitatē obiecti redolet. Hæc igitur præstantia, quoniam essentialis, certitudine maior esse videtur. At oppones secum Aristotelem pugnare, qui cum lib. 1. de partib. animal. circa finem, nil non mirandum naturam produxisse, doceat: maximam tamen & mirabiliorē multo in minimis esse asserit, atque adeo naturalis scientia sub materia viliori præstantior erit, cum artificis ingenium magis commē-

dabile nobis proponat. Dicendum secus de natura, & speculatiuis scientiis ab vna parte, ac de arte, & scientiis practis ex altera. Natura sanè, naturalia cum facit, non ita iuuatur, ac ars ab ipsa artificialium materia. Quare miramur magis, artificem, humanam effigiem ex luto, quàm ex auro componentem: nam (vt dicit Themistius) ipsa materie dignitas artis vigorem, atque energiam obubarat. Idcirco vulgares artis ignari materiam mirantur. Ceterum sapientes artis potius quàm materie præstantiam speculantur. Ad hæc, materia ex quo vilior, & minor, magis est inepta, atque artificij minus capax: ob idque ipsum artificem minus iuuare, & magis commendare videtur: quoniam difficilius artis impressionem recipit. Secus autem de scientiis speculatiuis, quæ sicut natura ipsa in minimis maximæ sunt, & in omnibus solertissimæ, potissimum tamen circa altissima illa, & excellentissima, quæ nobilissimam, & honorabilissimam contemplationem habere videntur.

Videtur autem, & ad veritatē omnē, ipsius animæ cognitio vehementer conferre, & maxime ad ipsius naturæ scientiam. Est enim anima quasi principium omnium animalium.

Secunda est assertio, qua Aristoteles ab huius scientiæ vtilitate auditorum captat beneuolentiam: nam breuissimis commoda, & emolumenta omnia, quæ disciplinis vniuersis hæc scientia infert, comprehendit: & non modò ad scientias conferre affirmat, verum latiori vocabulo ad veritatem omnem conducere dixit. Sic enim copiosius nostram extorquet beneuolentiam, & nos ad huius scientiæ studium propositus commodis inflammare, & exhortari videtur, cum ad omnem veritatem, tam actiuam, quàm contemplatiuam secundum Simplicium contra Auerroem, conducat. Vera enim animæ cognitio ad legitimam rerum omnium notitiā confert. Incredibile enim in hanc rem, & supra quam dici possit, habet momentū. Ab ea Dialecticus suas illas intellectus operationes mutuatur (simplicem dico apprehensionem, compositionem, & diuisionem, atque

Beneuolentia queritur auditorum.

Late parat ut vtilitas huius scientie per inductionem. atq; ratiocinationem) quibus suas fingit, atq; fabricat intentiones. Disciplinas insuper naturales iuuat: nam licet à superioribus libris quasi subalternata scientia pendeat, tamen illi omnes ab animæ cōtemplatione cōfirmantur, atq; posteriores omnes de animatis libros (quæ suauissima est rerū naturaliū portio) quam maximè iuuat, est enim ipforum formale principium, scientia autem, & cognitio omnis ex principijs est. Itaq; superiores per hanc animæ speculationem exornantur plurimū, posteriores verò explorare non poterimus, si animæ natura ignoretur, quæ fons est, & omnis motus initium, omne enim quod mouetur, ad vnum principium reducitur per se mouens. Malè igitur Granatensis asseruit posterioribus de natura libris, non prioribus cōferre. Cū tamen opositum ex his, quæ diximus, appareat; & hoc loco apertissimis verbis insinuet Aristoteles, dum præsentī textu dicit, *Est enim omnium principium animalium.* Dicamus & nos, & omnium naturalium, cū ab anima cuncta moueantur, & nisi animæ naturā exactè, diligenterq; cognouerimus, de reliquis firmā, atq; certa fides minimè cōparabitur. Verū est, quod prior vtilitas generalis est ad præcedentes libros, ad reliquos verò posterior vtilitas magis intima, & peculiaris.

Rursum Philosophiam morū iuuat quādo inter reliquas animæ potentias de eius intellectu, atq; voluntate hinc differitur, in quibus, vel virtutes collocantur, vel humana consistit foelicitas: quæ omnia decorare, & animam ipsam honestare videntur. Demum quoniam propriæ vitæ ratio, atq; institutio ex nostra cognitione (iuxta Appolinis oraculum, nosce teipsum) pendet. Metaphysicæ insuper confert: nam ad substantias separatas explorandas à nostræ animæ cognitione quasi primò facto gradu exordiri nos oportet. Quid plura? cū omnes scientias exposito lumine intellectus agentis illustret: quia vniuersalia eo lumine adhibito declarantur, & relucet. Omnis enim scientia de vniuersalibus est, ergo disputatio de intellectu agente nō solum scientias omnes illustrat, sed illustriorem facit omnem de rebus cognitionem, atq; Rhetoricæ affectus, in quibus cōmouendis illa maximè versatur, exponit: Grammaticæ etiā cōceptus declarat, quorum voces, atq; scripturas, lib. 1. Perih. signa esse docuit. Itaq;

Suma. trifariam omnibus scientijs conferre videtur, vel quia anima nobilissima est inter naturas, vel ex eo quod pluribus scientijs plura etiam principia dat. (Moralis ab hac suscipit vltimum finem. Diuinus substantiam subiecti sui, quando de abstracta intelligentia nō nihil dicitur) Postremò cōmune est omnium scientiarū emolumentū, quoniā ex ea acquiritur, & cōfirmatur principiorū notitia. Moralis ergo ab hac parte, animæ suscipit immortalitatē. Medicus non tantum corpus quoad eius affectiones, iuuentutem, senectutem, somnium, vigiliam tractat, sed etiā animæ mores atq; morbos, quæ corporis temperaturam nonnunquam sequi videntur. Rhetor affectus, Grammaticus significationes addiscit, ergo magnas omnibus scientijs confert vtilitates, ob quas promptiores, & alacriores ad hoc animæ studium inflammemur. Sed dices? Dialectica omnium scientiarum methodus est, vtilior igitur erit, & ob id lib. 2. Met. tex. vltimo, ante omnē disciplinam tradendam esse docet. Dicendum vtiliorem esse quoad modum procedendi, generali, & præambula vtilitate: at verò animæ contemplatio, quoad rem ipsam in particulari consideratam præferendam esse: non poterunt igitur proprie cōparari: ergo licet illis egeat, vt principijs, ex quibus deriuatur, & addiscitur, tamen ab hac scientia reliquæ ex posita ratione muniuntur, media enim forma est anima nostra inter supremas, & infimas, quare medium quoq; erit ad materiales, & immateriales manifestandas, & expendendas.

Tex. 3. Atq; perspicere, cognoscereq; naturam eius, & substantiā querimus. deinde ea, quæ circa ipsam accidunt, quorum quædam affectus ipsius esse proprii, quædam animalibus etiā per ipsam inesse, competereq; videntur.

Docilitas Aristotelēs benevolentiam auditorum, ex commoditate, & vtilitate, præstantiaque huius scientiæ adeptus: iam docilitatem ex ordine, atq; methodo, qua sunt omnia dilucidè, & aptè tractanda, ab eisdem extorquere contendit, cū accuratissimo docen-

Dilatatur obiectio.

Colliso in Aristotele tollitur.

Anima immortalis.

Tex. 4.

docendi compendio ipsius animæ naturam exploraturus sit. Primum quidnam animæ substantia sit, accidentia eius deinceps consideranda. In duo ergo distribuit quæ de animæ affectionibus sunt tractanda. Vnum, quod est animæ proprium, vt intellectus, & intelligentia. Alterum, quod non tantum animæ, sed etiam corpori conuenit. Hoc sane est omnis scientiæ proprium, constitutæ quod quid est rei subiectæ: mox ex ea affectiones demonstratione concludere. At intelligere affectio est, quæ sola commertio corporis nō exercetur: nam quod. 3. lib. de anima tex. 3. 1. dicitur, intelligere non est sine phantasmate, non colligit intelligentiam per se non esse animæ propriam: quādoquidem operari sequitur esse. Cū igitur anima separabilis sit, ergo & operari animæ suaptæ naturā absq; indigentia corpori organi fiet. Quare ne in Aristotele aliqua sit repugnantia, atq; contradictio, quod libro hoc de anima. 1. tex. 64. operationes dicit esse totis, nō partis: intelligamus oportet esse quidem intelligere ab anima, vt origine atq; subiecto, quanuis totius sit, vt suppositi, Quod, maximè, quod intelligentiones sunt animæ propriæ, vt pote quæ nullo instrumento corporeo intelligat, atq; adeò in sola anima, vt subiecto excipiuntur. Cū tamen sensationes omnes in corporis organis (oculo scilicet, auditu, &c.) collocentur, & perficiatur. Intelligere autem sumpta occasione à sensu in intellectu collocatur, & perficitur, non autem organo corporeo. Quo circa locus iste adnotandus est, vbi Aristoteles animam nostram immortalem iudicat, profecto si affectuum quidā sunt animi proprii, qui corpori non sunt communes, ergo esse animæ separatam erit: mutua namq; proportione, & habitudine esse, & operari sibi inuicem respondent. Quā sententiam cū multi negent, locū hunc Aristotelem perplexū, & inaccessibilem reddiderunt. Itaq; de substantia animæ prius, mox est de operationibus consideraturus, quæ cū animæ gratia tradantur, anima prius intentione intēditur, quare ordo propositus cum methodo, quam versat, non pugnat.

Verū enim omni ex parte, atq; omnino difficillimum est, si dem aliquam de ipsa tandem ac-

cipere. Nam cū hæc quæstio cōmunis sit etiam cū alijs rebus compluribus, de substantia dico, & quid est, vnus cuiuspiam fortasse modus, vna via quædam esse videtur, qua cognoscere quid nam sit vnaquæq; possumus rerum, quarum substantiam percipere volumus, perinde atque modus vnus est hisce, quo proprii rerum demonstrantur affectus. Quapropter querendum est, quænam sit illa via, quis ille modus vnus, quo rerū substantiæ percipi possint.

Artificio. Hastenus benevolentiam, & docilitatem aucupatus est Aristoteles: nunc verò maxima huius scientiæ proposita difficultate, attentionem venari intendit: propositis enim difficillimis, & scitu dignissimis de anima quæstionibus, mentem in admirationem (quæ ipsius quædam est agonia) rapit. Vbi stupore prodigij hinc, illinc verò desiderio occultam causam inueniēdi tenetur, ergo hac via appositissimè attentio captatur, vt huius scientiæ studiosos satis per se incitatos inflammet, diligentemq; curam, & sollicitudinem exposcit, vt fociodiores, atq; somnolentiores deterreat. Arduū sane est præsens negotium multi laboris, atq; diligentia indignum, non tantum vt scientiā perfectam comparemus, sed etiam vt aliquam fidem, id est exiguam, & leuem notitiam: vel fidem dixit, quoniam de anima intellectiua, nō admodum claram, sed obscuram nimis posteris doctrinam reliquit, non erat suo tempore omnino certa, & explorata de anima cognitio. Aristoteles in vniuersis suis operibus perpetuò hanc methodum obseruat, vt quæ in vnoquoq; opere sunt agenda, in primo capite, aut libro proponat, quod deinde in eo negotio tractando per singulas partes prosequatur. Sic enim libris Topi. primo statim capite negotij propositum ostendit, deinde finem, tum principia tam formalia, quæ materialia syllogismi ex probabilibus consi-

Methodus peripatetica

constituti, & multa alia, quæ ibi in commu-
ne dicta, deinceps explicat, atq; per singu-
las partes, sequentibus libris latius ad vn-
guem proficitur. Libris etiam Eth. à pro-
positione eorum, quæ tractanda sunt, exor-
ditur, atq; infelias antiquorum de felicitate
hominis opiniones rejicit, vt sequentibus
libris, instar agentis naturalis, quasi iam ma-
teria præparata, propria inducat senten-
tiam: quod semper Aristotelem in vniuer-
sis suis operibus obseruasse discurrenti per
singulos libros perspicuum erit. Quæ etiam
methodi rationem præsentis loco commen-
dat, cum à propositione tractandi negotij
exorsus, difficillimas de anima quæstiones,
de quibus toto hoc opere futura est dispu-
tio, in medium producat. Quod non tantum
eo consilio factum est, vt attentionem nos-
tram caperet, verum vt totius huius operis
propositionem tãquam huius discipline fi-
nem ante oculos obijciat: quam deinceps
expulsi veterum philosophorum errori-
bus ex proprijs confirmet. Doctrinæ igitur
ordine à propositione negotij, & difficilli-
mis de anima quæstionibus exorditur. Qua-
rum prima, & in omnibus communis de sub-
stantia ipsius rei, quæ tractatur, est, quidnam
ipsa anima sit. Non enim facile est, animæ fi-
nitionem inuestigare, *compluribus non om-
nibus* inquit Philoponus: quoniam non est
omnium quiditatiua definitio, vt generum
& indiuiduorum: voluit enim Aristoteles
verbi moderatione quæstionem fugere. Dein
de post primam difficultatem ex animæ de-
finitione, alteram ex modo inuestigandi etiã
proponit, quæ est circa modum proceden-
di, an vna sit methodus definiendi substan-
tiam: similiter & affectus, sicut vna est de-
monstrandi ratio, qua affectiones proprias
per ipsam definitionem ostendimus, vbi di-
gladantur pleriq; , quare Aristoteles per
demonstrationem definitionem intelligat.
Qua de re certandum non est, cum Aristo-
teles præsentis loco tantum addubitet, nihil
asserat. Interim tamẽ admirationem omnẽ
deponet, si Aristotelem legant. 1. Post. c. 7.
tex. 22. vbi ex professo docet definitionem,
& demonstrationem idem esse. Est enim
demonstratio extensa & dilatata definitio:
definitio autem virtute quadam contracta
demonstratio, positione enim sola diffe-
runt: quoniam definitio aut demonstratio
est, aut demonstrationis principium virtu-
te ipsam demonstrationem continens. Ob-

1. diffi-
cultas de
distinctione
essentiæ
ab affe-
ctionibus

2. de me-
thodo in-
uestigandi.

Definitio
& demo-
stratio idẽ

idq; neutra corruptibilium est, atq; adeo in-
quit Aristoteles inquirendus esset modus
ille indagandæ substantiæ, atq; definitionis
quidnam ille sit. Idcirco præsentis textu tra-
ctanda esset à nobis quæstio illa, an quod
quid est, demonstrari possit, quæ quanuis
pulchra & necessaria nimis videatur, non
nihil tamen à re præsentis diuagari videremur.
Præterquã quod lib. 2. Post. ab Arist.
dilucidè excussa est. Auerroes enim Hypo-
crati hoc loco ascribit definitionem mon-
strari posse: quod quã sit falsum, clarius est,
quã vt aliqua demonstratio egeat: nam
si est demonstrationis principium, quomodo,
rogo, erit finis? si causa, qui fieri potest,
vt sit effectus? atq; si definitio de definito
demonstratur, ergo non erit propositio im-
mediata ea, vbi definitio de definito præ-
dicatur: mediaret enim aliquid, cum omnis
demonstratio sit per aliquod medium, quod
prædicatum coniungat subiecto. Absolutam
tamen est inter rem definitam, & suammet
essentiam, quæ sola ratione differunt, me-
dium aliquod excogitare. Prætereo Aristo-
telis testimonia, quæ frequentia sunt. Ad
manum sanè est totus ille secundus liber
de Posteriori Analysi, cum inter grauissi-
mos viros de dogmate aliquo disceptatur,
rationibus, non autoritatibus certandum sit.
Itaq; si definitio principium est demonstra-
tionis, non poterit eiusdem effectus, atq; cõ-
clusio esse, nisi fortè Hypocratis sententiam
moderari velimus, vt vna definitio per alte-
ram diuerso genere causæ demonstratur.
Nam cum ex. 2. lib. Phys. tex. 30. causæ sibi
inuicem sint causæ, per finale efficiens de-
monstrabitur, atq; per formalem materia-
lis. Quod Aristoteles documẽto, lib. 2. Post.
cap. 8. tradit, sed exẽplo lib. 1. Post. cap. 2.
in duabus demonstrationis finitionibus do-
cet: quod inferius lib. 2. de anima cap. 2. de
duabus animæ finitionibus, apertum facie-
mus. Nam quod Plato non modò dialogo
de regno, verum in sophista definitiones di-
uisione explorãdas docet, Philosophicum
non est, licet definitio, absque diuisione
comparari nequeat, quando partitione
à re definienda, quæ ipsius non sunt, sepa-
rantur, & quæ propria sunt admoventur.
Nemo sanè latentem rei naturam finire po-
terit, nisi eam prius ab alienis secreuerit: ta-
men diuisio, vt. 2. lib. Post. cap. 4. et. 5. tradi-
dit Aristoteles, non est consequentia neces-
saria, cum aliquid peti, aut gratis admitti à
respon-

Definitio
an dẽmo-
stratur.

Plato.

Diuisio
an conui-
neat &
colligat
definitio-
nem.

respondente oporteat. Cum tamẽ ea sit de-
monstrationis vis, atq; natura, vt cogat, &
velit nolit respondens cõuincat: quare qui
diuisione ignota expromere instituit, prin-
cipium petit. Principij autem petitio scien-
tiam (quæ non ab extraneis, sed à proprijs
procedere debet) tollit, atq; subuertit: quo-
niam diuisio ex his, quæ respondentem viden-
tur, principium sumit, quando alterum di-
uisionis membrum, nisi detur ab aduer-
sario, probandum superest. Nihil tamen pro-
hibet dicamus vtilem esse diuisionem ad re-
rum differentias inuestigandas, atq; ad in-
quirendum in definitione genus, vtilissimã
non tamen sufficientem, siquidem compo-
sitionem adhibere oportet, est enim diui-
sionis finis ipsa compositio. Quamobrem
cõpositio, atq; diuisio via sunt ad defini-
endum apta. Sed Aristoteles compositionem
diuisioni præfert, atq; vt intimam magis ad-
mittit, quanuis reliquam non profus rei-
ciat, Hypocrati demonstratio, Platoni diui-
sio, Aristoteli autem compositio placet pro
methodo inuestigandæ definitionis.

Epilogus

Tex. 5.

Quod si nõ vnus quidam, atq;
cõmunis sit ille modus, lógè dif-
ficilior ipsa pertractatio fit: opor-
tebit enim de vnaquaq; rerũ ac-
cipere, quis ad vnam quanq; mo-
dus accommodabitur. Si verò pa-
teat illud demonstrationem, vel
diuisionem, vel etiam quendam
alium modum esse, complures in-
super difficultates, erroresquẽ
emergunt in ijs exquirẽdis, è qui-
bus vnus cuiusq; conficiẽda est
definitio: aliarum nanq; rerum
alia principia sunt, vt numero-
rum, superficialiumq;.

3. Si vna,
vel plu-
res metho-
di.

Augetur proposita difficultas, si non vna
sit communis methodus omnium: nam cum
tria sint capita de anima tractanda, Primũ
de substantia, Secundũ de differentijs, Ter-
tium de accidentibus, tam proprijs, quã
communibus: si diuersarum rerum diuersa
sunt principia, diuersæ ergo erunt metho-
di:

quæ ambiguitas ex eo iusta videri potest &
debet, quod demonstratio à definitione sola
positione differat. Videtur, vt sicut est vna
accidentis de substantia demonstratio, quod
sit etiam vna eademq; definitio.

Tex. 6.

Primum autem fortasse neces-
sarium est diuidere, atq; accipere
in quonam generum collocetur,
quidq; sit anima: vtrum sit sub-
stantia, an in qualitate, vel in quã-
titate, vel in alio quodam prædi-
camentorum genere collocetur.
Deinde peruestigandum est, vtrũ
eorum subeat rationem, quæ po-
tentia sunt, an potius quidam sit
actus: non enim parum interesse
videtur.

4. difficul-
tas de defi-
nitionis
genere, et
differen-
tia.

Completi dubitationibus, quæ ad ani-
mæ substantiam spectare videbantur, con-
uertit sermonem Aristoteles ad ea dubia cõ-
sideranda, quæ ad definitionis assumptio-
nem exiguntur. Et primũ de genere, vtrum
sit substantia (vt Pythagoras asseruit) an qua-
litas, idest temperatura, vt quidam asser-
ebant: an quantitas, vt numerus, & concen-
tus seipsum mouens, quod placuit Platoni.
Et ita alijs aliter visum, vt in tanta opinio-
nũ turba difficile sit de proprio genere ani-
mæ certum quid cõferre. Atq; deinceps sub
dubitare oportet ad peruestigandam ani-
mæ differentiam, si substantia est, an actu,
an potentia, idest materia, aut forma cum
Simplicio, spiritualisne, an corporea cum
Philopono. Hæc enim isti per actum, & po-
tentiam intelligunt, ergo cum actus, & po-
tentia seipsis diuersa sint, de toto definibili
Aristoteles agere videtur: quare ob rationem
peruestigandi definitionem animæ, concludi-
tur huius doctrinæ difficultas.

Tex. 7.

Considerandum est præterea,
si partibilis sit necne, & vtrum
eiusdem sit animæ speciei omnis,
necne. Et si non sit eiusdẽ speciei,
vtrum specie tantum, an etiã ge-
nere

nere differat: nunc enim ij, qui dicunt, atq; quærent de anima: de humana tantum querere, perscrutariq; videntur.

5. difficultas de anime multitudine.

Quinta difficultas, qua obscurior redditur hæc disciplina, est, an anima vna sit, an plures: nam Plato (vt referunt Galenus lib. cui titulum fecit de anime morbis, qui corporis temperaturam sequuntur, & lib. de placitis Hippocratis, & Platonis, & Cicero lib. Tusculanarum quaestionum. 1.) triplicem fecit, intellectuam scilicet in cerebro præsentem, vt optima anima, optimum locum, atq; sedem esset sortita: sensitiuam autem in corde residentem, cum illud hominis membrum animalis appetitus fons sit, & origo: tandem vegetatiuam in iecore collocat, quod sit augmentationis radix, & nutritionis origo. Quod dogma, si de anime facultatibus intelligatur, nil aut parum saltem absurdum habet: illis quidem partibus hæc anime suas egerunt facultates, atq; vires manifestant: quoniam plures in eodem composito formas esse secundum substantiam diuersas, in libris de generatione resellimus: qua de re postea apud Aristotelem lib. hoc. 1. tex. 90. & lib. 2. cap. 2. amplius elucidabimus, atq; hic textus de toto potentiali dubitare vitur.

6. difficultas de anime vniuersali. Sexta difficultas ab Aristotele proponitur, an omnis anima eiusdem sit speciei, an diuersa: itaq; si plures sint, similesne, an distantes ponantur. Placuit enim antiquorum plerisque; animatorum animas specie eadem conuenire, sola differentia posita, quod earum esse magis, aut minus materie deditum esset.

7. de differentia numerica animarum. Septimam adiungit difficultatem, si differentes sint, an numero tantum, an specie tantum discrepent: vbi obiter Philosophus antiquam de anima determinationem velut inutilem reprehendit, quod omnem de anima sermonem ad nostram rationalem, cæteris neglectis, retulerit: cum tamen philosophia naturæ de omnibus sit, atq; adhuc magis ei incumbat de cæteris, quam de nostra rationali differere, vt supra disputauimus. De his partibus inquit, an sit anima partibilis secundum speciem, secundum numerum, etiam secundum potetias, & facultates, an potius impartibilis.

At cauendum est ne nos prætereatur, vt trum vna sit eius ratio, vt animalis, an vniuersaliusq; sit alia ratio, vt equi, canis, hominis, Dei. Animal autem vniuersale, aut nihil est, aut posterius est, & quicquid idem aliud communiter prædicatur.

8. difficultas de vniuersali definitionis.

¶ Littera contextus aperitur.

Optimam videtur Aristoteles accumulare dubitationem de vnitae definitionis. Et ne superuacaneus textus videatur, si quidem dem textu. 6. de toto definibili addubitatum est: presentem verò textum propter Platonem, atq; Pythagoram inducit. Plato enim, qui vniuersalia separata posuit, definitionem vniuersalium, quæ à singularibus separantur, esse dixit, Pythagoras verò ipsa dicitur singularia definebat. Idcirco oportune queritur, an inquirenda sit definitio, qualis ad animam pertineat, an qualis ad hominem, an qualis ad singularia ipsa indiuidua: propterea quod istis omnibus quaestionibus iam decisis, ambigendum adhuc videbitur, an tanta esset animarum generica differentia, quæ non patiatur animas in aliquo vno definibili conuenire, sed oporteat singularum animarum definitiones inuestigare: ob id cauendum, & formidandum dixit Aristoteles: nam licet vna sit definitionis ratio, vt tex. 6. dubitabatur. Aduertendum adhuc est, quod huic quaestioni alia inflat, an anima in communi vniuersali analogam, aut potius æquiuocam sortiatur rationem. Exemplum proponit Aristoteles, vna sit animalis ratio, an singularum animarum alia, & alia, vt equi, canis, hominis, Dei, vbi Deus hic non prima causa, vt perperam plerique existimant, sed cæleste ipsum corpus intelligitur, non perinde ac Porphyrius cap. de differentia, sed vt Aristoteles. 2. lib. de celo cap. 3. tex. 17. Dei autem, inquit, operatio immortalitas, & vita sempiterna. Itaq; ambiguitas est, si vna est definitio, an sit vna, vt generis, in quo latent æquiuocationes. 7. Phys. tex. 3. 1. aut vna, vt speciei, quæ equalitatem habet, & vnitatem. Rationem subdit contra Platonicos, nam animal, inquit, & quodcumq; vniuersale, aut nihil est, secundum esse in rerum natura, aut posterius secundum esse in intellectu, quo loco de ideis

ideis plerique propter Platonem, alij verò de vniuersalibus propter nostrates differunt, quæ non possunt in presentem locum nisi inuita Minerua induci: idcirco consulto ab his supersedeo: quoniam omnia sunt oportunitis locis tractanda. De definitione est sermo, & dicit, definitio rei vniuersalis, qualis est animalis, nullum momentum habere videtur ad cuiusque rei propriam naturam explicandam in proprio esse, & specie: aut si iuuat, id quidem faciet, vt posterior ipsis formis, de quibus dicitur. Patet ex contextu isto, & ex eis, quæ infra dicuntur. 2. lib. c. 3. vbi docet ridiculum esse, definitionem vnã querere, quæ non sit anime propria, in quaui specie. Rogo, quonam modo possibile erit, vnã esse generis definitionem generalem & communem multis, ex quorum intelligentia & cognitione non sit collecta? quare quicquid in commune prædicatur (vt subdit Aristoteles hic) posterius est, atque posterius intelligitur. Etenim ad hanc expositionem, Philoponi interpretatio alludit, quam iam nunc paucis exposuimus: & fauet Auerroes dicens, intellectum facere vniuersalitem in rebus. Idcirco Aristoteles non dixit, animal posterius est, sed aduertenter, animal vniuersale: nam animal, & superiora omnia ordine generationis priora sunt ipsis singularibus, id est, speciebus, quæ per singularia Aristoteles intellexit, vt proœmio Physic. in disciplinis ab vniuersalibus ad singularia procedendum, & iuxta Platonicum decretum, in specialissimis sistendum: ordine tamen perfectionis ipsa singularia, id est, species, quæ minus communes sunt, priores sunt: ordine namque intentionis natura semper ad perfectionem pro virili aspirat. Qua distinctione eliditur apparens quædam contradictio huius loci ad. 1. 2. Met. tex. 17. vbi de sententia Alexandri, Aristoteles vniuersalia priora facit: idem enim Alexander lib. 1. naturalium quaestionum quaestione. 11. soluit, vniuersale scilicet secundum esse intellectum dialectica contemplatione, quæ est de secundò intellectis, cum significet qualitatem quandam mentis rei accidentem, posterius est suo illo fundamento: etenim non significat naturam aliquam sub ea ratione extra animam subsistentem: sic enim nihil est, quia habet esse diminutum, & obiectiuum in intellectu: tamen secundum esse essentia

Vniuersalia quomodo priora, & etiam posteriora singularibus, vt colliquisi in Aristotele pellatur.

priora sunt generationis ordinis: quæuis in eodem quoad esse existentia sunt priora: quod Aristoteles lib. prædicamentorum cap. de substantia declarat, *Corruptis (inquit) primis substantiis, impossibile aliquid aliorum remanere: vniuersalia ergo metaphysicè considerata in genere causæ formalis priora sunt: non enim conuertitur subsistendi consequentia: singularia verò posterius physicè, in genere causæ materialis intellecta, illud secundum essentiam, hoc secundum existentiam, & via generationis. Dubium itaque est, si omni anime conueniat definitio vna, vniuersali an analogi ratione?*

Summa resolutionis, qua constant in hoc textu enarrata sunt.

Præterea si non plures sint anime, sed partes, vt trum animam totam, an partes querere prius oporteat. Difficile autem est id quoque determinare, quænam, inquam, partes à quibus diuersæ sint.

Nonam ponit difficultatem, videlicet difficile esse de ordine tradendi animarum notionem determinare. Nam cum anime partes plures sint, non solum subiectiuæ, verum etiam facultates, inchoandum videtur ab essentia: quoniam sicut res se habent ad esse. 1. Met. tex. 4. ita ad cognoscendum. A principiis igitur essendi inchoandum: siquidem vt. 2. Met. tex. 4. dicitur, principia essendi eadem sunt, & cognoscendi: atque adeo de anima in communi, deinde de vegetatiua, mox de sensitua, demum de intellectu foret differendum. At doctrinæ ordo pugnat, cum ab obiectis, deinde ab actibus, mox de potentijs, tandem de essentia considerandum sit, vt semper à nobis notioribus doctrina tradatur: nam Physica disciplina, cum coniuncta sit materie, & motui, à sensibilibus & his, quæ sensibus explorata sunt, magis incipit: quo à mathematicis distat, in quibus principia non modo naturæ, sed & nobis sunt notiora. Et ita Aristotelis loca interpretanda, atque sibi reconcilianda, vt non semper quod prius est, sed quod facilius, tanquam notius deprehendi potest: quoties igitur dissentiant natura & doctrina

9. difficultas de ordine tradendi, si prius de toto, quæ de partibus.

Obscurus documentus ad collationem Arist. collendam.

ne ordo, prudentiæ est, doctrinæ metho-
dum sequi. Quid? quod obiecta, quæ nobis
sunt notiora, ut color, atq; sonus, &c. etiam
secundum naturam sunt priora, quia cau-
sæ: semper enim debent præcedere ea,
quorum cognitiones nos præoccupant, &
præveniunt. His decimam adiungit diffi-
cultatem de animæ partibus: sunt enim qui
sensum ab intellectu non separant, sed mē-
tem potius cum sensu confundunt. Quod
dubium non tantum de animæ partibus
potentialibus, verum de subiectiuis intel-
ligi poterit, an in eodem plures sint animæ?
non secus ac in equo Troiano plures erant
homines.

10. diffi-
cultas de
potentia-
rum distin-
ctione.

Tex. 10.

Et vtrum ipsas partes, an ip-
sarum partiū operationes prius
querere perscrutariq; oporteat:
ceu intelligere, an intellectiuū?
& sentire, an sensitiuum? & eodē
modo de cæteris. Quod si opera-
tiones sint exquirendæ prius,
rursus profectò quispiam dubi-
tabit, si opposita prius sint in-
quirenda, ut sensibile prius, quàm
sensituum, & intelligibile, quàm
intellectiuum.

11. diffi-
cultas si à
potentiis,
an ab ope-
rationib?
exordien-
dum.

Nota.

Vndecimam difficultatem aggregat
Aristoteles, an operationes prius poten-
tiis inuestigandæ sint? similiter, an de obie-
ctis agēdū, priusquàm de actibus? Habet enim
vtrunq; dubitandi occasionem, maximè
secundum, cum relatiuè opposita sint si-
mul, ut sensibile, & potentia sensitua: ex
alia parte intelligibile, & sensibile potētias
ipsas antecedere vidētur. Obiter tamē ad-
uerte, inter sensibile & intelligibile hoc esse
discriminis, quod sensibile prius est quo-
ad nos, intelligibile verò quo ad naturam.
Idcirco in secundo lib. de anima prius de
sensibili, quàm de sensorio determinatur,
tanquam de notiori, sed. 3. lib. de intelle-
ctu priusquam de intelligibili. Neq; obstat,
quod intellectus, & intelligibile relatiua
sunt, propterea quod sunt secundum men-
suræ rationem, & relationem nō mutuam;

ob id simpliciter vnum non est de cōceptu
quidditatiuo alterius.

Non solum autem ipsius quid *Tex. 11.*
est cognitio, conferre videtur ad
perspiciendas eorum causas ac-
cidentium, quæ per se substan-
tius insunt: ut in Mathematicis
confert, quid est rectum, & quid
curuum, vel quid linea, quid su-
perficies, ad cognoscendum quod
rectis anguli trianguli sunt equa-
les: nam ipsum quid est, omnis
est principium demonstratio-
nis, sed econuersò etiam acciden-
tia magnam afferunt opem ad
illud percipiendum. Nam cum
per imaginationem de acciden-
tibus, aut omnibus, aut pluri-
bus reddere possumus: tum ali-
quid etiam de substantia dice-
re poterimus optimè. Quare
patet, eas omnes definitiones
differendi modo, vaneque di-
ctas, & assignatas esse: quibus
non fit, ut accidentia percipian-
tur, aut de ipsis coniectura faci-
lis habeatur.

Ut duodecimam, eamq; valde arduam
difficultatem ponat, videlicet an sit ani-
mæ propria aliqua operatio (ut sequenti
textu elucidabitur) ne quis tanta rei dif-
ficultate animo despondeat, huius tracta-
tionis multa ponit vtilia, quibus excite-
tur auditor ad superandam difficultatem.
Maximum enim est cuiusq; scientiæ mo-
mentum, in ratione percipiendi substan-
tiam rei ex accidentibus: & quavis acci-
dentia ex vna parte ad quodquid est co-
gnoscendum conferre videantur: ex altera
autem experimur Mathematicos prius
quodquid est, & rei substantiam tracta-
re. E diuerso tamen Physici ex accidentibus
(quæ magnam opem ad depræ-
hendendum quodquid est) rei substantiam,
atq;

*Omnia ac-
cidentia co-
gnitionē
substantiæ
iuuant.*

atque rerum naturas rimantur: quod non
modo accidentia propria (quæ substantiæ
sunt viciniora) id præstant, sed & commu-
nia (licet à longinquo conueniendo) ipsam
substantiæ notionem iuuant, atq; attingūt:
commune namq; omni accidenti est, in sub-
stantia tanquam in subiecto esse, à quo re-
separari per naturam nequit: inde enim ex
accidentium notione animus noster accō-
modatè præparatur ad rerum essentias in-
dagandas. Ex affectibus ergo colligitur rei
definitio: quia ipsorum notio accōmoda-
tissimū medium est, ut manuducamur in
essentiæ notionem: quare etsi primo intui-
tu, atq; impetu, intellectus in substantiam
non nudam, sed accidentibus vestitam, fe-
ratur, inde tamē mens (cuius proprium est
vnum ab altero separare) priuatas, atq; pro-
prias fingit notiones, elicitq; substantiæ esse,
quod maxime substāt, quodq; in subiecto
nullo est, & magnum sibi facit adiumentum
ad explorandam essentiam. Ad has igitur
communes notiones communia acciden-
tia plurimum licet iuuent, ad proprias ta-
men multo certius, & patentius propriæ af-
fectiones viam aperiunt, & demonstrant.
Oritur sane nostra cognitio à sensibus, &
per consequens ab accidentibus, non quod
indicerent, & faciant quodquid est esse rei
(ut dicitur. 1. Top. cap. 4.) sed quod pro-
moueant, atque iuuent. Proprium enim
est, effectus in causæ cognitionem perdu-
cere: atque adeò nostra mens simplicem
substantiæ notitiam ex collatione acciden-
tium deducit, quavis scientificam non
semper. Plerunq; tamen nihil vetat, ut ex
qualitatibus primis Philosophus elemen-
ta, Physicus ex motu primas substantias,
ex transmutatione materiam primā, Medi-
cus morborū naturas, & herbarū vires col-
ligat. Vnde fit, mathematicas disciplinas à
physica methodo (si rem perculluerimus)
non multum distare: nam si Mathema-
ticus definitiones, & quodquid est ipsa-
rum rerum prius speculatur, huius rei
causa est, quia subiecta natura, quam
versat, magnitudo est, quæ cum quanta
sit, & plurimis accidentibus affecta, ima-
ginatione, & reliquis sensibus facile de-
prehenditur, ut quid rectum, cuius me-
dium non exijt ab extremis, curuum con-
trà. At Physicus entia naturalia contem-
platur, quæ per se sensibus non offe-
runtur, sed accidentibus inclusa, & prius

cognoscenda, ut ex eorum cognitione sub-
stantiæ notio inuestigetur. Neque obstat,
quod substantia per se magis est, quàm ac-
cidents, intelligibilis, cum quoad nos acci-
dens familiarius sese offerat: vnde huma-
na mens corporis ergastulo immersa, ad
intelligibilia gradum facere videtur. No-
tio enim illa prima, quæ per se est acciden-
tis, per accidens est substantiæ, cuius pro-
prium cognitionem iuuat, atque submini-
strat, quando confusa illa notio substan-
tiæ sub inuolucris accidentium offertur.
Nec in cognitione circulus est, nec recur-
rit in orbem demonstratio, ut dicitur. 1.
Post. cap. 3. quia esset genus demonstra-
di ridiculum, cum non sit ordo iste cog-
nitionum ab eodem ad idem secundum idem,
siue quod id sit in diuerso genere cause:
aut quia vnum est à priori, alterum verò
à posteriori: ex accidenti enim causam in-
uestigamus, perinde ac ex effectu causam
à posteriori: à priori tamen per substantiam,
& quodquid est passionem ipsam depræ-
hendere debemus: remotione imperfectio-
nis, atque dignitatis attributione, per ratio-
nem causæ ex accidentibus substantiam
deprehendere solémus: perinde atq; Pau-
ad Rom. 1. inuisibilia Dei à creatura futuri
di per ea, quæ facta sunt, intellectu con-
spici, dicit. Mutus enim auxilijs rei essen-
tia, & accidentia, maximè quæ propria
sunt & per se, & suis causis adæquata se iu-
uant, licet diuerso demonstrationis gene-
re: quare non modo propria accidentia, sed
suo etiam gradu communia ad cognoscen-
dam substantiam opem ferunt. Profectò
sicuti ad formam venturam, quibusdam in-
ductis accidentibus, materia præparatur ita
mens, præuijs accidentium notionibus, ad
notitiam substantiæ prouehitur; atq; pro-
mouetur. Idcirco cautè aduertendum; Ari-
stotelem non dixisse totum conferre, sed
magnam (inquit) partem cum præparent,
atq; viam menti sternant. Habenda igitur
est Physico accidentium ratio: quoniam line-
eis vane sunt dialecticæ fittiones, mini-
mèq; absolute, atq; perfecte, quod mox de-
clarabo. Vanū enim est, inutile, atq; inane,
quod finem, in quem suapte natura destina-
tur, nō allequitur. Cum igitur definitio de-
monstratio sit, aut demonstrationis initium,
atq; ad ostendendas de subiecto passiones
inuenta, si hunc finem non attingat, &
allequatur, nil mirum, quod dialecticæ
B 2 & vanc

*In cog-
nitione sub-
stantiæ et
accidentis
nō est cir-
culus.*

*Definitio
vnde dicitur
vane
inf. text.
15.*

& vanæ definitiones appellentur. Dialecticas vocat, non quod damnet proprias, & legitimas Dialecticorum finitiones; sed quia plurimæ sunt, & apud Dialecticos ex probabilibus, & quæ opinione constant collectæ. Vocat vanas: quia inanes & inutiles ad consequendum finem, cuius gratia sunt. Nunquam enim aliquid proprie de substantia dicemus, nisi prius de accidentibus omnibus, aut pluribus pronuntiare possimus, quod est necessarium, ut probabilitatem dialecticæ definitionis, eiusque vanitatem fugiamus.

Tex. 12. Est etiam de affectibus animæ dubitatio, utrum omnes communes sint cum eo, quod habet animam, an sit & ipsius animæ proprius aliquis? hoc enim ipsum accipere quidem necessarium est, non tamen accipi facile potest. Atque plurimi sunt, quorum sine corpore nullum aut agere, aut pati videtur, ut irasci, confidere, cupere, omnino sentire: maximè autem ipsum intelligere proprio simile est. Quod si hoc etiam imaginatio sit quædam, aut sine imaginatione non sit: nec istud esse sine corpore potest.

Ad. 12. Iam ad duodecimam omnium difficillimam descendit difficultatem, quæ omnium acerrima est, & non parùm controuersa, an sint aliquæ operationes animæ proprie, id est, solius animæ sine corporis consortio, an potius communes sint omnes, & quæ corporis commercio exercentur, veluti sentire, gaudere, irasci, & id genus ceteri affectus, qui nobis non accidunt, nisi corpore ipso perturbato: tamen intelligere propria animæ solius operatio esse videtur. Probat Aristoteles: nam si intelligere soli animæ proprium non est, sed corpus in societatem huius muneris vocat, contingere non poterit, ut rationa-

lis nostra anima seorsum à corpore separata habeatur, alioquin otiosum aliquid natura creasset, quod defendi non potest, ut iam sequenti textu dicam. Sed dices, his omnibus non obstantibus, difficiliorem multò esse scientiam de materia prima. i. lib. Phys. utpote quæ maximè elongetur ab actu? Respondetur, quòd ex parte sui cõcedendum est, non tamen ex parte nostra, cum ratione transmutationis magis cadat sub sensum, quàm anima intellectiua, cuius operationes penitus à sensibus sunt abstrusæ: vnde difficilius est ceteris partibus naturalibus, nõ Metaphysica, quæ difficilius est: quia de intelligentia, quæ magis à sensu, quàm anima intellectiua, & eius operatio elongatur.

Tex. 13. Si igitur operationum animæ, vel affectuû aliquis proprius sit ipsius, fieri potest, ut ipsa anima separetur. Sin verò nullus sit eius proprius, non separabilis est, sed est de ipsa, perinde atque de recto, cui multa quidem, ut rectum est, competunt, veluti puncto pilam æneam tangere, non tamen ipsum vnquam separatum tanget: est enim inseparabile, quippe cum semper aliquo cum corpore sit.

Appêdicem textum subiugit, ut nodum difficultatis cõnueret, in trita ea questione, atque apud Peripateticos, & Ethnicos Philosophos difficili, sitne rationalis nostra anima immortalis? quæstionis nodum & punctum tetigit, cum dicit, si nulla eius est operatio propria, sed omnis cõmunis cum corpore, non est separabilis: quoniam separata otio torperet, quorum nullum tale natura fecit: vnũquodq; enim propter suam operationem fecit. *Cæli. text. 17.* quòd si propriam habet operationem, quæ nec sit phantasia, atque sine phantasia contingat, separabilis profectò erit, atque immortalis. Exemplo rêm propositam patefecit: lineæ enim dicitur esse in corpore multa secundum rem accidit, quæ

De immortalitate anime radix, ut quæst. de immortal. lit. loc. 2.

Egidii lapsus.

Themistius.

Expositio textus.

quæ separatæ lineæ minimè contingunt: tangit enim exactè sphericũ perfectè planum in puncto: sed fictus est iste tactus, & imaginarius secundum intellectum, & rationem: quia separata linea nulla est, sed omnis linea in subiecto aliquo corpore est. Vnde perperam omnes, vnus Egidius reprehendit, quòd de animæ immortalitate hunc locum interpretentur: quãdoquidem Aristoteles, licet de animæ immortalitate nihil presenti loco definiat, nodum tamen illius difficultatis demonstrat. Certè quemadmodum dicitur spheram planum in puncto tangere, non quòd planities, aut linea seorsum consistere possent: sed quia secundum quòd talia sunt, huiusmodi affectus contingit, vbi contingens, non pro cõtingenti (ut Themistius) sed pro necessario vsurpat Aristoteles, vt. i. lib. Priorũ. c. 3. & 3. Phys. tex. 32. atque alibi sepe cõtingere (inquit) ab esse nõ differre. Quocirca licet in præsentia Aristoteles nil definiat, certum tamè principium ad quæstionis enodationem proponit, & reciprocam esse illationem, ab operatione ad esse: nam si operatio potentia sequitur, potentia naturam imitatur, fiet, ut substantia, cuius operatio non separatur, iuncta sit materiæ, cuius verò operatio separata est, continget etiam, & substantiam ipsam separari: cuius rei consecutione exponit amplius Aristoteles infra hoc lib. tex. 10. & 66. quare latètem animæ naturam insinuat Aristoteles, quam in posterum interpretandam rejicit. Duæ sunt in virtute illationes. Prior, operatio, quæ est propria animæ sine cõmuniõne corporis, separari potest à corpore, aliàs vana esset, si nunquã eam sine corpore perficeret. Posterior, si operatio communis est animæ cum corpore, sine corpore esse nõ potest: quare nec separari. Vnde sola mens extrinsecus accedit, cuius actio, nempe intelligentia non comunicat cum corpore, sed est propria, & separabilis, anima ergo separabilis est: nam sicut ex vitalibus operationibus viuentem, ex rationalibus rationalem, sic ex separabilibus separabilem colligemus. Quocirca Caietanus hoc loco sophisticas quasdam cauillationes explodit, dicens, Aristotelem ratiocinationem conditionalem proposuisse, tamen non arguens, aut à positione antecedentis, aut à destructione consequentis: sed duntaxat vult fundamentum ostendere, per quod explorare debem, separabilis sit anima, nec-

ne. Atque adeò regulæ, quã. i. lib. Post. c. 10. posuerat, innixus (*si affirmatio affirmationis, negatio negationis causa est*) dicit, quòd animam propriam habere operationem, causa est, ut separari contingat: non habere verò, ut separabilis non sit, sed corruptibilis atque mortalis: sed de his latius lib. 3. huius ad calcem in. q. de immort. loco. 2. Sed interim admoncamus lectorem, ut aduertat, ex his difficilem esse doctrinam de anima, tamen vtilem, valdeque necessariam, ut percipiamus distinctè, quæ sint propria animæ, quæ autem ipsi cum corpore communia, & quòd grauissimæ illius quæstionis de immortalitate animæ nostræ, eiusque separatione firmamētā sumemus ex hac doctrina de affectibus proprijs, inde diligenter expendenda, & examinanda: nam si propria est animæ operatio, separari potest, ergo est sine obiecto corporeo: quare immaterialis erit anima, sicut est operatio, cuius anima est principium, quòd exactius definiti non potest, vsque ad enarrationem tertij libri, & sequenti etiam textu pauca tangemus. Vide quæ. 3. lib. tex. 20. dicuntur.

Tex. 14. Videntur autem & omnes affectus animæ cum corpore esse, Ira, Mansuetudo, Timor, Misericordia, Confidentia, Gaudium, Odium denique, atque amor: nam vnã cum his ipsum corpus aliquid patitur. Quòd quidem ita esse ex eo patet. Interdum enim non irascuntur, neque timent, etiam si se vellementes ipsis, manifeste uel cause offerant, interdum à paruis quibusdam mouentur, atque exiguis, si feruet, concitaturque corpus, & perinde se habet, atque cum afficitur ira. Hoc magis ex eo patet, quia nonnulli nulla re penitus accidente, quæ quidem possit terrere, nulloque imminente periculo, ut qui

metuunt, perturbantur, ac afficiuntur timore.

Præfens textus ad eundem sermonem pertinere videtur, cum in eo Aristoteles probet passiones omnes, animæ cum corpore esse communes: quoniam animæ mores (iuxta Galenum lib. de hac re, & lib. de Symptomatum causis cap. 10. & lib. 1. de Temperamentis, Aristoteles. 2. de generatione animal. cap. 2.) corporis temperaturam sequi videntur: quod hinc Aristoteles signo manifestat, cum dolere, lætari, irasci, mitescere, & id genus alia plurima, anima sine vi, ope, atq; corporis communione perpeti non valeat, utpote per quod secretissimæ etiam animæ cogitationes & affectus prodantur. Argumento enim est haud minimo, huiusmodi omnes affectiones animæ, cum corpore esse communes, quod cum magnæ plerumq; metuendi, aut irascendi incidant causæ, nullo tamen metu tentamur, aut iracundia commouemur, cum interim leuiter irritati, grauiter scandescamus: videntur ergo omnia oriri ex varia corporum missione, atq; pro eius temperaturæ modo remissius, aut intensius fieri. Vnde etiam miram ingeniorum diuersitatē miramur: quoniam corporis temperaturam sequuntur, vt. 2. huius tex. 94. molles carne aptos & mente esse ingeniosos. Et si iuxta Aristotelis methodum, & huius proœmij propositum sit difficultates inducere, vt lectorum attentio aucupetur: atq; adeo ob id fat fuerit, quæstiones, quæ præfens argumentum difficile reddunt, accumulare: tamen non erit abs re (licet ista omnia postea exactè sint soluenda) positis principijs, aliquid lucis ad quæstionem expendendam inferre, saltem quantum præfens locus suo iure exposcere videatur. Proprium enim animæ opus (nam per oppositum commune intelligitur) quod à sola anima sine commercio corporis elicitur, trifariam dicitur. Primò per exclusionē corporis, vt organi. Deinde per exclusionē corporis, vt obiecti. Tandem per exclusionem corporis primò operantis, & operationem elicientis, atq; isti modi sic inter se conferuntur, vt secundus modus, in quo à propria animæ operatione corpus secluditur, vt obiectum, manifestè inferre, atque sup-

Attende, & Aristotelis, et Auctoris mentem.

Tripliter dicitur animæ opus proprium.

ponere videatur propriū primo modo, in quo secluditur corpus, vt organum: huius autem ratio aperta est ex eo, quod si animæ operatio libera est ab omni corporeo, & materiali ex parte obiecti (quoniam naturam, & essentiam animæ ipsum obiectum indicat) ita vt nihil sit materiæ ex parte obiecti, neq; erit profectò ex parte ipsius organi, quod ad obiectum natura sua destinetur, & accommodetur. Impossibile sanè est, materialis organi operationem ad nullum prorsus corporeum terminari.

Primus tamen modus, iuxta commentatorem, & Albertum, secundum non infert: quia quidditas rei materialis obiectū est nostri intellectus: quanuis mea sententia cum sancto Tho. re vera colligat: nam si organum excluditur, animæ immaterialitas, atq; incorruptibilitas colligetur: & idcirco intelligemus propriam aliquam habere operationem, omne corporeum obiectum in statu saltem separationis, excludentem. Cæterum, quadam inducta distinctione, Caietanum rem hanc definire statuit, vt secundus modus primū inferat, non solum quoad operationem, sed etiam quoad operantem. Profectò si animæ operatio ex parte obiecti ab omni corporeo libera est, forma ipsa, quæ principium est operationis, immaterialis adeo erit, vt suum opus absq; corporeo organo explicet: primus autem non tantam videtur cum secundo connexionem habere, vt ipsum necessario colligat: non enim necessario colligitur, quod si operatio animæ à corporeo organo immunis est, sit etiam ab obiecto corporeo libera, vt intellectio nostra pro hoc statu docet. Quoniam medium non tantam habet connexionem, vt finem necessario inferat, quantam habet finis, vt mediū colligat: quia fini media ipsa attemperantur, quorum finis ratio est, atq; principium. Verum quoad operantem aliter dicendum videtur: quia licet non omnis nostra cognitio ab organo corporeo liberetur, tamen si operas operationem aliquam habet, quam non per corporeum organū exerceat, poterit sanè operationē absq; corporeo obiecto habere, quocunq; statu id contingat. Mihi tamē expositio hæc plus nimio subtilis videtur: nam obiectum (tanquam finis) organi dispositionem (quæ se habet vt mediū) sibi vindicare videtur: organū autem (quoniam medium est) obiecto proportionem suam

Albertus, et Auerroes.

Caietanum de Vio.

Auctor Caietanum refutat.

ne sua respondet. Quare vtraq; connexio, & dependentia necessariam connexionem habere videtur, vt si operatio organicè elicitur, id est, in aliqua corporis parte, quæ illa operatione informatur, vt est visio in oculo, necessario coniungitur corpori obiectiue. Et vice versa, si communis est obiectiue: quia non potest exercei absq; corporeo obiecto, vt de intellectu nostra creditur, animam in corpore esse. est. necesse, saltem vt ministrante, vt videas, quod exclusionē solius organi, vt ipse Caietanus fatetur, non potest inferri animæ separabilitas: quia statet, quod dependeat à phantasia obiectiue. De tertio membro modo curandum non est: quanuis Aristoteles inferens tex. 64. asserere videatur, animam intelligere, & hominem etiam: sed animam vt principium, Quo, hominem verò vt principium, Quod, sed de his suo loco postea. Merito igitur Aristoteles argumentabatur, si intelligere (quod animæ opus maximè proprium esse videtur) est phantasia, aut non sine phantasia, intelligere non erit opus anime proprium. Vnde duo intelligemus. Vnum, contra Caietanum, ex corporeo organo Aristotelem colligere corporeum obiectum. Alterum est, Aristotelem terminos, quos proposuit, proprium scilicet, & commune declarasse, vt insinuaret non leuem quæstionem tangere, atq; demonstrare principium, vnde pendet, atq; exploranda est anime separabilitas: idcirco quæstionis terminos exposuit. Profectò si intelligere phantasia esset, cum ipsa organum corporeum sit, intelligere sine corpore non contingeret, atq; adeo anima separabilis non esset: si autem phantasia non sit, sed non absq; phantasia intelligamus; intellectus non separaretur, aut à corporis ministerio absolutus, otiosus esset: quod natura, quæ vnum quodque propter suam operationem finxit, abhorret. Nec refert, siue ex opposito consequentis oppositum antecedentis inferat, siue ex antecedenti consequens: quoniam alterutro modo arguat, tenet in conuertibilibus, secus non. Quare si animæ operatio, & intellectio ipsa absq; corporeo organo contingit, ipsa anima tanquam immaterialis separabilis erit: nam si operatio, quæ optima est essentia interpret atq; index, commentum, atq; connexionem non habet cum corpore, ipsa anima, quæ in operando à corpore non pendet, profectò nec in essendo

Observa.

Epilogus pro anima separatione.

pendebit: nam obligationem quandam ad materialia, quam ex vnione cum corpore contrahit, hominis dissolutione, & animæ separatione natura tollit. Ergo cum iudicium de anime concretionē, siue abstractione ex operatione ipsa sumendum sit (quoniam operatio, iuxta Commentatorem. 12. Met. tex. 14. fecit cognoscere formam) non abs re, pro grauissimæ illius quæstionis enodatione, pauca hæc notauimus, vt semel expendas, vnde anima à corpore separabilis & immortalis iudicetur, nepe ex propria operatione, aliàs impossibile esset animæ immortalitatem inferre, si eius operatio cum corpore, siue vt organo, siue vt obiecto necessario colligaretur.

Quæ si ita sint, patet affectus, rationes esse materiales: quare & definitiones ipsorum sunt tales. Irasci namq; motus quidam talis est corporis, aut partis, aut potentia, ab hoc huius gratia. Idcirco naturalis est de anima, vel omni, vel tali considerare.

Ex his, quæ diximus, infert Aristoteles causam, propter quam harum passionum definitiones per subiectum dentur: quoniam scilicet rationes sunt materiales, quæ in vsu & exercitio materiæ complentur. Ira enim motus quidam, aut feruor sanguinis est circa cor, qui non antè cessat, quam vltionis appetitus sedetur. Vnde infert, formarum finitiones citra materiam vanas esse: siquidem formæ ipsæ materiales sunt, quæ sine materia solidum, atq; firmum esse habere non poterunt. Vnde subinfert appendicem conclusionem, ad Physicam spectare de omni anima determinare, aut huiusmodi & tali anima considerare: id est, simpliciter anima ad considerationem naturalem referenda est, vel secundum eam rationem, quæ corpori vt forma vnitur. Idcirco eius definitio, si materia vacaret, manca esset atque vana, vt tex. 1. dicebat Aristoteles de dialecticis finitionibus, quæ differendi modo adferuntur, vanæq; dicuntur, cum accidētia non includat, nec materiā respiciat. Dices, cur dialecticæ finitiones inanes, ab Arist.

inanes, atq; vanæ dicantur: quod hic, & tex. 1. etiam dicit Aristoteles, cum Dialecticus res, quas definit per materiam & formam, tractet. Præterea. 4. Met. tex. 5. Metaphysicus, & Dialecticus artifices sunt communes: alter enim ens naturæ, alter autem ens rationis contemplatur, sed vterq; per quatuor causarum genera definit: ergo falsum videtur, quod Aristoteles dicit. Exemplo antecedens monstratur, cum. 1. lib. Post. cap. 2. demonstrationem per finem definiat, syllogismum facientem scire, per materiam etiam, ex primis, veris, immediatis, notioribus, &c. per materiam, formam, atq; finem. 1. lib. Priorum cap. 1. syllogismum in hunc modum definit: Est ratio, in qua quibusdā positus, necesse est aliud accidere, eò quod hæc sunt: merito igitur ambigitur, quid Aristoteles hoc discrimine, inter Physicū, & Dialecticum, reperit, intendat. Albertus opinatur, Logicum per rationem abstractā, atque communem definire: quam ob causam vanas eius appellari definitiones. Verum non intelligo, qua de causa dialecticæ definitiones, quæ per genus, & differentiam assignantur, ea sola ratione, quod communes sint, & abstractæ, vanæ & inanēs appellentur: nam si genus, & differentia, quibus constant dialecticæ definitiones, essentiam rei definitæ cōplent, atq; integrè perficiunt, quomodo vanæ, & quasi imperfectæ appellabuntur? Præsertim, si illius definitionis genus proximum sit, & immediatum, quod prædicata omnia superiora in se actu cōtineat, atq; etiam differentia vltima sit, atq; propria, non igitur satis erit, per rationem abstractā huiusmodi definitiones tradi, vt eas vanas appellemus. Ob id vanum est aliorū commentum dicentium vanas esse: quia nō dantur per materiam, sed per formam, quæ totam quidditatem dicit: censent enim materiam partem non esse quidditatis. Si enim, duo peccant peccata, Vnum, quod præsentis proposito non quadrat: siquidem si forma tota quidditas est, verius per solam formam, quam per formam cum materia definiretur; non enim ad quidditatem materia ipsa pertinet. Alterum est, quod doctrina in se etiam falsa est: superius enim lib. 1. de gener. cap. 3. determinatum à nobis est, materiam, de Aristotelis sententia, partem esse quidditatis. Dicendum igitur cum Græcis, ex posterioribus. Primò, cū Philopono, dialecticas definitiones vanas, quia per formam: physi-

Albertus

Modus alter dicitur reijciuntur.

Solutio

cas verò legitimas, quia in eis formæ iugitur materia, hoc est, quod dialecticæ definitiones per formam dantur, quæ subiectū est vniuersalitatē & cōmunitatis, vt est in ratione: physicæ autem per formam, vt est in re operationum causa, atq; principium. Hæc autē videtur esse Aristotelis intentio, vt ipse sese tex. 1. 1. explicat, definitiones disserendi modo assignatas, vanas esse, vt pote per quas accidentia non percipiuntur, vt de ipsis facilis cōiectura habeatur: vanas ergo eas appellat, quoniam per ipsas accidentia, quæ opem ferunt ad cognoscendum quod quid est, percipere, atq; diiudicare non valeamus, id est, non possunt esse medium, quod demonstrationem compleat, atq; perficiat, cum ad exactam rei cognitionem accidentia etiā ipsa sunt exploranda: at Physicus formam assumit, quæ est operationum causa, & vt ad operationem ipsam extenditur. Itaq; quāuis forma causa sit alicuius effectus, à Dialectico non assumitur vt causa: quoniam cōsideratur, vt est in ratione, subiectū quoddam cōmunitatis, & vniuersalitatē: Physicus autem per formam, vt est in ipsa materia, vt. 2. Phys. tex. 26. & tex. 92. Aristoteles insinuat: nam, vt ad calcem secūdi de generatione docuimus, tria in quacūq; actione concurrunt, materia primò, deinde forma, postremò efficiens, quæ omnia Physicus in sua finitione admittit, vt tex. hoc præsentis Aristoteles dicere videtur: pendet enim omnia ex causa finali, cui ceteræ omnes accommodantur. Dialecticus autem formam sine agente contemplari videtur. Mathematicus non cōsiderat causam, propter quam est in materia: abstrahit enim, cū circa immobile versetur. 2. Phys. tex. 71. & 3. Met. tex. 3. rationem reddit: quia in mathematicis nil melius, aut deterius, nec ponitur, nec tollitur ratio boni: siquidem, vt considerantur, non solum non existunt, sed nec ordinem habent ad existentiam tali modo abstractionis, qui est cōfictus, & nō realis, qualis est Metaphysici abstractio, qua entia actu abstracta considerantur: Mathematica verò nec sunt entia in actu, vt abstracta, nec vt sic, nata sunt esse in actu, dicitur latius. 1. p. q. 5. ar. 3. circa. 4. vbi etiā Caietanus. Similis est differentia inter Dialecticū, & Mathematicum, qui etiam licet per causam formalem definiat, formam, quæ est in materia, considerat, sed non secundum esse, quod habet in materia, sed vt est passionum causa in

Obscura

Themistius idem breuius et clarius.

Auerroes

Sūma resolutionis Auctoris.

Notandū pro argumentum solutione.

sa in tali esse, consideratione, atq; abstractione. Idem Themistius, quanuis alijs verbis ex Arist. 4. Met. tex. 5. dicere videtur, Dialecticus (inquit) rationalis est Artifex, Physicus realis: idē Physicus res definit, qua ratione rerum formæ subsistere possunt. Dialecticus autem, easdem rerum formas contemplatus, secundum rationem, & esse exile, quod habent in ratione, quo re ipsa subsistere nequeunt, definit. Itaq; physicæ definitiones formam assumunt secundum esse, quod habet in materia, atq; adeo vt ordinē ad efficiens dicunt, quatenus materiam ipsam, mouet, atq; ad formam transmutat, alicuius finis gratia definit: quoniam Physicus per omne genus causæ demonstrat, vt Aristoteles. 2. Phys. cap. 7. determinat. Quocirca Auerroes rectè dixit, Physicum per omne genus causæ definire: quoniam cum materiam ipsam respiciat, omnes causas contemplabitur necessariò: omnes enim causas materia ipsa exposcere videtur. Formam in primis, sine qua non subsistet, efficiens quoq; à quo transmutatur: formam insuper habet, atq; finem, quoniam finis transmutationis terminus est, & vnum re ipsa cum forma, licet ratione sit diuersum, vt. 2. Phys. tex. 70. Aristoteles docet: Physicus ergo completè atq; integrè definit, vt pote qui exactè per omne genus causæ, vnde res ipsæ pendent, rerum naturas perfectè exponit. Dialecticus autem, incompletè, & diminutè: quia per formam, aut finem abstractè & cōmuniter, atq; adeo imperfectè definit: nam materiæ oblitus, & quasi eam negligens, non poterit per omne genus causæ definire. Quare tota differentia est inter Physicum, & Dialecticum, quā inferius tex. 17. Aristoteles ponit, naturalē scilicet Philosophum materiam in suis definitionibus admittere, quam omittit Dialecticus. Idcirco per cōmune definiens Dialecticus, ex communibusq; procedens, vanas atq; inanēs definitiones adfert. Vanum enim, & inutile est, quod finem non assequitur scitum, atq; integrè naturas rerū suis omnibus quasi terminis nō claudit. Aduertendum (vt positam dubitandi rationem, principio huius quæstionis tactam, solutam) Dialecticum non inutiliter proprius definire, ad proprias passiones demonstrandas: nam in propria domo, atq; materia bonè colligit veritatem, falsitatem, contingentiam, necessitatem, & id genus nonnul-

las alias passiones, quæ ex ratione pendere videntur. Sed quia hæc in alijs disciplinis non præstat ex proprijs, sed quasi ex communibus colligens: ideo intentionales dumtaxat differentias, atq; passiones ostendit. Cum tamen Mathematicus, etsi à materia abstractus & absolutus, reales quasdam facultates rimetur, causam tamē, propter quā res est, ostendit, quod generales Dialectici definitiones per se non faciunt. Cæterum non ex eo censere debemus dialecticas definitiones sophysticas, vt turbatus Paulus hoc loco dicit, sed vanæ sunt: quia eas habenti exactam & propriam notionem non cōciliant, & in alijs realibus disciplinis scientiam minimè comparant. Exēplum sit horum omnium, quæ diximus, Dialecticus appetentem vindictæ iracundum definit, quod tamen non cōtingit, nisi sanguineus sit atq; biliosus, vt sanguis circa cor inflammetur: neq; adhuc biliosus omnis vindictam appetit, si virtutis exercitio sedata, vel saltem composita fuerint corporis passiones. Dialecticus igitur vanè, & inutiliter demonstrat, in hunc modum colligens, omnis appetens vindictæ est iracundus, biliosus vindictæ est appetens, ergo iracundus: siquidem ex his, quæ nūc dicebamus, nec assumptæ propositiones semper veræ sint, neq; id colligitur. Naturalis exactius ex definiti causis sic colligit, ira est vltionis ex illata iniuria appetitio cū feruore sanguinis in corde, vbi causæ definiti exponuntur, &c. Quare Dialecticus, & Naturalis, licet vterq; in suis definitionibus formam admittat, diuerso tamē modo: nam Dialecticus absolute, & cum præcisione à materia, quo modo causa non est; Naturalis autem, vt est in materia, formam ipsam considerat, qua ratione, passionum atq; operationum causa est.

Venetis reprehenditur.

Nota ex plurim.

Notandū 2. bifariam Dialecticum definire.

de his definitionibus, atque definiendi genere Aristoteles non intelligitur.

Secundo autem modo Logica pars, quæ utens nuncupatur, definit: Logica enim, ut alijs disciplinis veluti earum organum applicatur, per genus, & differentiam absolute definit, non ponendo per se causam aliquam ipsius operationis, atque passionis. Quo definiti in genere Aristoteles præsentis loco pronuntiat, Logicum vanè, & inutiliter definire: quoniam huiusmodi omnes finitiones communes sunt, & non propriæ: at in scientijs, ex proprijs, & non communibus est procedendum, ut Aristoteles lib. 1. Post. à cap. 4. ad. 9. vsq; ostendit: Naturalis autem, non per communes, sed per proprias rerum rationes, quæ verè in essendo operationum causa sint: sed Mathematicus proprijs, & per se causis in cognoscendo utitur.

Tex. 16. Diuerso autem modo Naturalis, & differendi artifex, vñ quodque ipsorum definit. Nam aliter iram appetitionem esse dicit doloris vicissim aduersario inferendi, aut aliquid tale: alter sanguinis, aut caloris eius, qui circa cor est, feruorè, ebullitionemve: atque alter materiam, alter formam hoc pacto reddit, & rationè. Hæc enim est ratio rei, quam necesse est si fuerit, in tali materia esse: sic enim & domus assignari definitio solet. Nam quidam talem eius rationem assignat, esse dicens tegumentum, quod quidam prohibere, propulsareque potest incommoditates eas, quæ tum à ventis, tum ab imbribus, tum etiam ab æstu fieri, euenireque solent. Quidam dicit lapides esse, lateres, atque ligna. At alius formam in hisce ponit, horum dicendo gratia. Quis igitur istorum est Naturalis? is ne qui materiam assignat, & ra-

tionem ignorat? an is, qui solam rationem reddit, & materiam ipsam omittit? an is potius, qui vtraque complectitur? At illorum vterque quis est?

Ex superioris textus expositione præfens satis liquet: siquidem in eo dumtaxat traduntur eorum, quæ diximus, exempla, quibus ostenditur, quid intersit inter naturalem, atque differendi artificem, in iræ, atque domus finitionibus construendis, in quibus Dialecticus, cum in communi absolute definit, materiam obliuisci videtur: quam minime præterit Physicus: quinimo, ut formam definiat in materia subsistentem, materiam necessario considerat. Hæc autem ex his, quæ proximo tex. diximus, patent. Exempla autem, quia in textu satis sunt perspicua, superuacaneè repeterentur: ideo pergendum.

Tex. 17. A renim constat neminem esse, qui circa materiam versetur affectus non separabiles, & ut non separabiles sunt, præter ipsum Philosophum naturalem. Etenim Naturalis circa omnia ea versatur, quæ talis corporis, talisque materiei sunt operationes, atque affectus: circa autem ea, quæ talia non sunt, non Naturalis, sed alius solet versari. Atque de nonnullis quidem considerat, si forte fuerit artifex, faber inquam, vel medicus. De his autem, quæ separabilia quidem non sunt, at tamen non ut affectus corporis talis, sed abstractione sumuntur, Mathematicus. At ea, quæ sunt separata, & ut talia sunt, ipse prius Philosophus contemplatur.

Postremis verbis præcedentis textus dubitationem quandam insinuauit Aristoteles, dum

dum dicit, at illorum vterque quis est? videlicet quisnam esset, qui formam considerat? quis etiam, qui materiam? quis insuper artifex sit, qui vtraque contempletur? videbatur enim Aristoteles innuere ex dictis soluta esse dubitationem: sed eam amplius explicat, dum exactius inter Physicum, & reliquos artifices discrimen statuit, eo animo, ut ex hac digressionem intelligamus, definitionem animæ, de qua suscipitur disputatio, debere tradi physicè per formam in materia propria, & subiecto: quia hæc scientia est de tali anima, id est, in proprio subiecto: cum artifices omnes, atque Philosophi partes secundum definitiones, definiendi que modos sumantur, quæ est definitionum, erit etiam & ipsorum artificum differentia: dictum enim non semel est, definitionem virtute quadam ipsam esse demonstrationem. Quamobrem, cum Physicus formas in materia consideret, non has, aut illas, sed vniuersas materiam affectiones tractet, non solum eas, quarum natura principium est, verum etiam eas formas versat, quarum ars ipsa principium esse videtur. Qua vna ratione, à Nauta, Medico, & Chirurgo, & huiusmodi alijs artificibus Physicus seiungitur: quoniam hi omnes priuatas materiam affectiones dumtaxat considerant: cum tamen Physicus vniuersas materiam passiones, tanquam proprias speculari videatur: cæteri etiam, non modo de quibusdam dumtaxat negotiantur, sed adhuc ab illa speculatione degenerantes, in praxim, & operationem descendunt: distinguuntur igitur remotione, id est, solitaria determinatarum affectionum consideratione, qua ij ad singularia descendunt, atque practicè magis, quam speculatiuè occupantur. Nam circa corporis mobilis affectiones vniuersas, Physicus tractat: circa autem ea, quæ talia non sunt, Mathematicus, qui de mobilibus abstractè, & immobiliter considerat. Primus autem Philosophus de simpliciter immobili tractat: quæ etiam lib. 2. Phy. tex. 71. & 6. Met. tex. 1. & 2. dixerat, ut distinguas scientias, & artes quinque, Physici, Artificis particularis, ut Medici, Dialectici, Mathematici, & Philosophi, & tres modos definiendi, ex materia, & forma Physicus: ex forma Dialecticus: ex materia, & forma in cognoscendo Mathematicus: ex sola materia nullus artifex definit.

Quo Aristoteles mens tendat.

Elegans dictionum summa.

Tex. 18. Sed eò redeundum est, vnde nostra defluxit oratio. Dicebamus autem affectus animæ esse inseparabiles ab animalium naturali materia, ut tales sunt: & non ut separatur linea, superficiesque, sic iram, & merum à subiecta sibi materia separari.

Epilogus est capitis, & quasi præparatio quedam ad continuandum inceptum de anima sermonem: litera enim plana est. Idcirco postquam constat animæ doctrinam inter Physicas præstantissimam esse, exactam, & difficilem, sed maximè utilem (quæ tunc omnibus erit numeris absoluta, cum de essentia, potètijs, affectibusque communibus, & proprijs disputauerit, affectus singulos quosque propriæ materiam accommodando) ratio postulat, ut pro tyronibus, & ijs, qui rigurosam licètiarum gradum subeunt, de more nostro capitis summam subiiciamus, qua & Aristotelem in compendium redactum exhibeamus, & adolescentium crucem tolerabiliorem relinquamus.

CAPITIS SVMMMA.

In hoc artificiosissimo proœmio Aristoteles tribus conclusionibus, quasi per proprios Rhetorum locos, beneuolentiam ex dignitate atque commoditate, docilitatem ex methodo, ex difficultate autem lectorum attentionem captat. Pro attentione autem exactius aucupanda, duodecim posterius soluendas dubitationes inducit: ad duodecimam verò principium, vnde animæ separabilitas pendet, conuere videtur. Ex quibus tandem tria infert corollaria, atque Physici à reliquis disciplinarum artificibus differentiam vnam.

1. cõ. qua beneuolentia ex dignitate, ac gnitate, ac sit, & vna alia magis, vel methodi certitudine, que scientie præstantia, aut subiecti præstantia, præfens animæ contentia captatur.
2. cõ. qua docilitas ex methodo extorquetur.

Qua occasione Aristoteles post textus expositionem capitulum summam subiiciat.

3. cō. qua propria, quæ verò communes sunt. Difficillimum verum est de ipsa exactam fidem habere: 12. diffi-
cultatib' nam communis quæstio est, an sit una quædam illæ sint. An scilicet per divisionem, demonstratioem vè inuestiganda sit anime finitio. Deinde
Secunda. genus anime querendum, in substantia scilicet, an quantitate, qualitate, aut alio quouis prædicamento collocetur. Rursum non parum inter est,
Tertia. potenti sit, an actus intelligere. Atq; paribilibus sit, a imparibilibus. Similiter, an omnis anima eiusdem sit speciei, ambigitur. Præterea
Quarta. genus, an duntaxat specie differant. Nec prætereundum, verum una sit anime ratio, an singularum animarum singula: cum quod uniuersale est, nil sit, aut posterius sit. Insuper si in eodem
Octaua. una sola anima sit, verum ipsam prius, an partes perferuari debeamus. Difficile etiam determinabitur, an partes diuersæ sint. Et verum prius a potentiis, quam ab operationibus inchoandum.
Nona. Et verum prius de obiectis, quam de actibus, ipsum enim quod quid est demonstrationis videtur principium: eductio accidentia magnam adferunt opem ad illud percipiendum. Ob idq; dialecticæ finitiones, quibus accidentia haud percipiuntur, vanæ & inuitiles consentur.
Decima. Postremo non leuis est dubitatio, an anime passiones proprie sint solius anime, an corpori etiam communes. Opus autem est, id perferuari: maximè autem propria operatio ipsum intelligere videtur: nam si operationum anime aliqua propria est, ipsam separari contingeret, sed si imaginatio sit, aut non sine imaginatione, sine corpore esse non poterit. Quare patet affectuum rationes in materia esse. Palam etiam est, finitiones subiectum, efficiens, atq; finem exprimere debere. Idcirco perspicuum est, naturalis Philosophi interesse de anima, vel omni, vel tali considerare. Differunt autem Naturalis, atq; differendi artifex, quoniam ille formam cum materia contempletur, & qui circa materia versantur affectus. Et enim Naturalis circa omnia ea versatur, quæ corporis mobilis affectiones sunt. At operarii artifices (faber inquam, vel Medicus) de nonnullis in particulari considerant. Dialecticus tamen formam citra materiam contempletur. Atq; Mathematicus de mobilibus abstractione consideret. Primus autem Philosophus de separatis, & incorruptibilibus, vt talia sunt, contempletur. Sed ad anime tractationem, vnde nostra defluxit oratio, reddendum est.

Ad hunc locum cum accessi, mecum ipse addubitare cœpi, num primi huius libri

portionem residuam (quæ antiquorum de anima est narratio) meis commentarijs illustrarem: quoniam licet libris de celo, atq; de generatione nunquã animo infedit sine antiquorum libris contra inauditam partem sententiam ferre: hinc tamen, tum ob matetæ dignitatem atq; præstantiã, aliãsq; plurimas comoditates, tum etiam quia Arist. inter antiquorum recitandas, & refutandas sententias nonnunquam propriam ipse intermiscet: animo hæreo meo, diu contemplor, nullam esse Arist. commentationem illustriorem, in qua ipse magis ingenij suum, & sublimitatem ostenderit, siue copiam, & rerum varietatē quæras, siue quæstionum multitudinem mediteris, siue pulcherrimæ doctrine suauitatem, & subtilissimam vbertatem animo tuo verses: ceterum vincit ingēs desiderium, quo te prosequor studiose lector, atq; cupio tibi pro virili mea compendiarium viam tradere. Ne igitur longius sermo protraheretur, vnde tædio essem lectori, & cōpellerer a grauioribus quæstionibus abstinere, superfedere placuit, atq; ab obsoletis sententijs manum paulisper suspendere, vt vacet ea dicere, quæ doctissima & foelicissima nostra ætas quotidie versat, atq; cupit. Quapropter comodius putauit, ab ipso lare (vt dicitur) atq; a familiaribus & domesticis exordiri, a quibus optimè quiq; magistratus in sua moderata republica inicitu faciunt, & nos quoq; in disciplinis tradendis primitias doctrinæ, veritati potius, quam antiquorū erratis immolare debemus. Nam etli rectū & exactū fuerit Arist. iudicium, qui naturæ ordinem sequutus (quæ ad formam inducendā prius materiam præparat, atq; certis dispositionibus afficit, quibus expulso contrario firmū sit domicilium & formæ habitaculum) vt sit huic doctrinæ commodus locus, atq; ad eam suscipiendam intellectus præpararetur, primū euellat errores, & funditus eradicit falsas de anima existimationes. Mili tamen visum est, surdo nō maledicere, atq; absentibus, & non audientibus non derogare: esset enim cum laruis luctari, si antiquitatē, quam nec de nomine, nōdum de facie cognoscimus, quorumq; placita, & scripta ad nostras manus minimè peruenerūt, maledictis insectaremur. Compendendum nobis fore existimauit, sat illis adlatrauit Arist. vt viam præmonstraret ad futuram de anima notionem, antiquorum impedi-

Cōsiliū
Autoris,
quod in-
tio. 3. lib.
de anim.
reperit.

Leuit. 19.

menta longius proiecit, in quibus si nos immoraremur, similes videremur catellis, qui lapides iactos mordent, ipsos autē, qui leserrunt, minimè attingunt. Pugnatum iam est ab Arist. contra illos, non est cur semel iugulatos iterum iugulemus, & mortuos ab Orco reuocemus, & exsepeliamus: esset enim actum agere, si antiquorum sententiã a nemine non damnatas de proposito impugnarem, aut si disputationem nostram pede fixo aduersus sententiã omnium suffragijs reiectas, institueremus: non secus ac qui rem vituperaret ab omnibus satis perse detestatam: præsertim cum nos lateat, quid dixerint, quidve senserint, aut quo-

modo explicuerint. Quare contentus debet esse lector charissime, harum opinionū recitatione, & impugnatione per Arist. facta, quæ nos pro nostra virili marginalibus annotatiunculis iuimus, & illustrauimus, quibus & tibi & mihi consulo, dum distinctè admonet eorum, quæ annotatu digna sunt: vtinam hoc compedium nullum dispedium adferat: polliceor enim tibi, quicquid est in his philosophicum, atq; scitu dignum, in reliquis libris apte, & accommodatè traditurum. Patere ergo bono animo, vt mente Aristotelis proposita circa antiquitatem, veritatem huius doctrinæ aperiamus.

CAPVT SECVNDVM.

ARGVMENTVM SECVNDI CAPITIS.

Hoc secundo capite Arist. aliquot antiquorum de anima refert opiniones. Quæ enarratio ad quærendum, & ad inueniendum conducit, teste Simplicio: solutiones enim dubiorum veritatis sunt inuentio & confirmatio. 1. cæl. tex. 101. & 2. cæl. tex. 34. & 2. Metaph. tex. 2. & 3. Metaph. tex. 1. & 7. eth. cap. 14.

Tex. 19. Verum enim uero necesse est considerantes de anima, & de his dubitantes, ac ambigentes quæ nos oportet procedentes inuenire, atq; percipere, in medium eorum antiquorum afferamus opiniones, qui de anima tractant, aliquid, atq; dixerunt, vt ea quidem accipiamus, quæ bene sunt dicta: ab his autem caueamus, quæ non bene, recteq; dicta fuere. Initium autem inquisitionis hoc erit profecto congruum, si prius posuerimus ea, quæ maximè videntur anime competere suapte natura. Animatum itaq; duobus his ab inanimato maximè differre videtur, motu, ac sensu. A maioribus etiam nostris hæc duo ferè de anima accepimus.

Tex. 20. Inquiunt enim nonnulli animam id esse, quod maximè primòq; mouet, atq; existimantes fieri non posse, vt id aliud quicquam moueat, quod non moueatur, animam vnū Animam motu distinctam esse putarunt, quæ motu cidentur. Quæcirca Democritus ignem, atq; calorem scernentibus, cōuenit, animam mouentem & motam facere.

1. Democriti & animam esse. Hæc indiuidua corpora, similia corpusculis iis esse, quæ in aëre ferri videntur, in ipsis inquam radijs, qui per fenestram ingrediuntur, & vana clementia generandarum, seminãq; totius esse naturæ dixit. Eadem & Leucippus ille consuebat. Horum Per corpuscula igitur corporum ea, quæ sunt rotunda, ignem, ac animam afferunt esse, propterea quod in aëre mota inmaximè omnium figuræ tales totum corpus ingredi, penetrareq; possunt, atq; cetera maxime intelligit. decilio. uere, cum moueantur & ipsa arbitrantur enim animam id esse, quod motum animalibus præbet. nes, aut ramenta, sine atōinos maxime mobile;

Tex. 21. Quapropter & respirationem, viuendi rationem, atque causam esse putant: nam eo, quod continet, contrahente corpora, comprimente vè, ac extrudente figuræ eas, quæ præbent animalibus motum, quia nec ipse vnquam quiescunt, succursunt auxiliũq; respiratione fieri dicunt, ingredientibus alijs figuris similibus, quæ quidem ingredi, prohibent ipsas, quæ animalibus insunt, id repellendo quod contrahit, atq; premit & eouq; viuere animalia, quousq; id facere possunt.

Vide

2. opinio ex parte motus, quæ attribuitur Pythagoræ, quæ Aug. lib. 8. de ciuit. cap. 2. Archelao Magistro Socratis ascribit. In hoc ij oēs decipiebatur. *Videtur autem id, quod a nonnullis Pythagoricis dicitur, eandem habere sententiam. Quidam enim ipsorum et corpuscula, quæ agitantur in aere, quædam id, quod illa mouet, ac agit, animam esse dixerunt, propterea quod continue moueri videntur, etiam si nullus ventus penitus afflet. Eodem feruntur et ii, qui dicunt animam id esse, quod seipsum agit motu. Etenim omnes u motum videntur putasse maxime proprium esse animæ, et alia quædam vniuersa per aëris tractum, hanc autem a seipsa moueri: quæ nihil videbant mouere, quod non moueretur et ipsum.*

3. opinio Anaxagoræ veritati propinquior. Democritus differt ab Anaxagora. *Similiter et Anaxagoras id, quod mouet, animam esse dicit. et si quis alius censuit vniuersam mentem mouisse: non tamen perinde penitus, atque Democritus. Is enim animam, et intellectum simpliciter idem esse putauit: etenim id, quod videtur, verum esse dicebat. Quocirca recte dixisse inquit Homerum, Πέλοπα τέρεα λίη σάπριον. Non igitur ut potentia quædam circa veritatem, videtur mentem, et intellectum, sed idem esse animam dicit, et intellectum.*

Notanda verba. *Anaxagoras autem minus de ipsis explanat: multis enim in locis boni, rectique mentem causam esse dicit: alibi autem animam, ipsam mentem esse asserit: nam animalibus vniuersis, tam paruis, quam magnis, tam præstabilibus, quam minus etiam præstabilibus mentem inesse dicit. At et mens tamen, et intellectus, cui prudentia tribuitur, non vniuersis similiter animalibus, quin etiam neque cunctis hominibus inesse videtur.*

4. opinio Empedoclis. *Omnes igitur ii, qui ad animæ respectum motum, maxime motuum, animam esse putarunt. At qui cognitionem animaduertunt ipsius, ac sensum, quibus res cognoscit, et sentit, ii dicunt animam ipsam principia rerum esse. At qui plura principia faciunt, hæc ipsa: qui vero vnum, id ipsum animam esse censent. Empedocles enim ex elementis quidem vniuersam constare censet, et vniuersam quodque istorum animam esse putat. Dicit enim, Τὴν γὰρ τὴν γῆν, τὴν ἀέρα, τὸν ἕρμα, τὸν ὕδα, τὸν πυρρὸν, ἀπὸ τῶν πέντε στοιχείων, ἀπὸ τῶν πέντε στοιχείων, ἀπὸ τῶν πέντε στοιχείων. Sic et amor amor, ac tristi discordia lite.*

5. opinio Platonis, cuius sententia, simile cognoscitur simili. *Eodem et Plato modo, animam in Timæo ex elementis constare censet. Similiter determinatum est ab eodem, et in hisce, quæ de Philosophia dicuntur, animal quidem ipsum ex ipsis vniuersis Idea, forma, et ex longitudine, primæ, et latitudine, profunditate, et cetera, verò simili modo.*

Nota quatuor principia diiudicandi. *Insuper et alio pacto, intellectum quidem esse vnum, ipsam vero duo, scientiam: est enim ipsa tantum ad vnum processio. Superficiet præterea numeri, opinionem, solidi sensum: nam numeri quidem forma ipse, et principia dicebantur: sunt autem ex elementis. Res vero partim intellectu, partim scientia, partim opinione, partim sensu diiudicantur, ac discernuntur: atque hi numeri formæ sunt rerum.*

7. opinio Pythagoræ. *Cum autem anima motuum, et cognitiuum sit, quidam vtrunque complexi sunt, atque animam numerum esse seipsum mouentem asseruerunt: omnes tamen de principijs quæ, et quot sunt, inter sese discernere videntur, atque maxime quidem, ii qui corporea putant esse, ab hisce discernunt, qui incorporea ponunt, minus autem ab iis, qui composuerunt, et ex vtriusque principia rerum discernuerunt. Dissentiunt etiam et de multitudine eorundem, quidam enim vnum, quidam plura principia dicunt esse.*

8. opinio Pythagoræ. *Atque ut de principijs senserunt, sic de animæ etiam determinauerunt, non enim abest a ratione in primorum natura mouendi causam collocare. Quæ propter ignis quibusdam esse videtur: is enim subtilissimus est partium, et longe magis, quam elementa cetera, incorporeus: mouetur insuper, et cetera primo mouet.*

9. opinio Pythagoræ. *Democritus autem et subtilius dicit, cum assignauit eum esse istorum vtriusque: dicit enim animam quidem mentemque idem esse, hoc autem ex ipsis primis atque indivisibilibus corporibus esse, atque ob partium quidem subtilitatem, mouere, ob figuram vero, moueri: figuram autem omnium mobilissimam, figuram*

10. opinio Heracliti, quod sit exhalatio, ut mediet inter aërem, et aquam. *Hoc est, Anaxagoras notanda de anima dicit.*

7. opinio Thaletis, anima est id, quod mouet, ut magnes ferrum. *At Anaxagoras videtur quidem aliud animam, aliud intellectum, mentemve dicere, quemadmodum et antea diximus: videtur tamen vtriusque, perinde atque vna natura. Verum mentem principium maxime omnium ponit: solam namque rerum omnium ipsam, simplicem, et non mistam, et puram esse, sinceramque dicit. Atque eidem principio hæc vtriusque tribuit, cognitionem, inquam, et motum, dicens vniuersum mentem mouisse.*

9. opinio Heracliti, quod sit exhalatio, ut mediet inter aërem, et aquam. *Thales etiam videtur ex hisce, quæ tradita memoria sunt, motuum quiddam animam ipsam esse putasse: siquidem dicit magnetem habere animam, quia mouet, trahitque ferrum. Diogenes autem sicut et alii quidam, aërem ipsam censuit esse, hunc subtilissimam substantiam, rerumque principium esse putans. Idcirco cognoscere, atque mouere, animam dicit: hoc quidem cognoscere, quo primum est, ex hoc ipso cetera constant: hoc autem esse motuum, quo subtilissimum est. Heraclitus quoque principium ait animam esse: quippe cum exhalationem esse, ex qua cetera dicit constare, et maxime incorporeum esse, et semper fluere dicat: atque id quod mouetur, eo, quod motu cietur, cognosci constat. Moueri autem res vniuersas, et ipse, et alii complures arbitrabantur. Simili modo et Alcmaeon de anima putasse videtur.*

10. opinio Alcmaeonis, quod anima sit immortalis, et diuina. *Dicit enim ipsam immortalem esse, ex eo, quia similis ipsis immortalibus est: quod quidem ideo dicit ipsi competere, quia semper mouetur: mouetur enim et res omnes diuinae continue semper: Luna, inquam, Sol, Stellæ, totumque Cælum. Quidam, et magis importuni, animam aquam esse dixerunt, ut Hippon, qui quidem ad hanc sententiam ratione seminis videtur esse compulsus, quia omnium semen humidum est: etenim redarguit eos, qui sanguinem animam asserunt, quia semen sanguis non est, hoc autem primam animam esse dicit. Sunt et qui sanguinem ipsam esse dicunt, ut Crytiæ, sentire ipsam maxime propriam animam esse putantes: quod quidem competere propter naturam sanguinis, crediderunt. Ita omnia elementa, præter terram, iudicem habuerunt: hanc autem nemo tribuit animæ, nisi quis ipsam dixerit ex omnibus elementis constare, aut omnia esse.*

11. opinio Hipponis, quod anima sit aqua. *Epilogus est omnium opinionum, quas in acie redigit Aristoteles, et ad tria reuocat, quæ necessariò ad rationem principij concurrunt. 1. quod sit simplex, ut aia sit quid subtilissimum. 2. quod cognitiuum, vnde aia ex similibus. 3. quod sit motiuum. Ideo aia principium erat motus, et cognitionis, ob idque incorporale.*

12. opinio Crytiæ, quod anima sit sanguis. *Ut igitur in summam omnia redigamus, tribus his omnes animam, motu, sensu, incorporeoque definiunt: quorum vnum quodque reducitur ad principia rerum, ut patuit. Quæ propter et ii, qui cognitione definiunt animam, aut elementum, aut ex elementis faciunt ipsam, similiter omnes præter vnum dicentes, inquirunt enim simile simili cognoscit: atque cum vniuersa cognoscit, ac percipiat*

figuram rotundam asserit, talemque esse intellectum, et ignem.

At Anaxagoras videtur quidem aliud animam, aliud intellectum, mentemve dicere, quemadmodum et antea diximus: videtur tamen vtriusque, perinde atque vna natura. Verum mentem principium maxime omnium ponit: solam namque rerum omnium ipsam, simplicem, et non mistam, et puram esse, sinceramque dicit. Atque eidem principio hæc vtriusque tribuit, cognitionem, inquam, et motum, dicens vniuersum mentem mouisse.

Thales etiam videtur ex hisce, quæ tradita memoria sunt, motuum quiddam animam ipsam esse putasse: siquidem dicit magnetem habere animam, quia mouet, trahitque ferrum. Diogenes autem sicut et alii quidam, aërem ipsam censuit esse, hunc subtilissimam substantiam, rerumque principium esse putans. Idcirco cognoscere, atque mouere, animam dicit: hoc quidem cognoscere, quo primum est, ex hoc ipso cetera constant: hoc autem esse motuum, quo subtilissimum est. Heraclitus quoque principium ait animam esse: quippe cum exhalationem esse, ex qua cetera dicit constare, et maxime incorporeum esse, et semper fluere dicat: atque id quod mouetur, eo, quod motu cietur, cognosci constat. Moueri autem res vniuersas, et ipse, et alii complures arbitrabantur. Simili modo et Alcmaeon de anima putasse videtur.

Dicit enim ipsam immortalem esse, ex eo, quia similis ipsis immortalibus est: quod quidem ideo dicit ipsi competere, quia semper mouetur: mouetur enim et res omnes diuinae continue semper: Luna, inquam, Sol, Stellæ, totumque Cælum. Quidam, et magis importuni, animam aquam esse dixerunt, ut Hippon, qui quidem ad hanc sententiam ratione seminis videtur esse compulsus, quia omnium semen humidum est: etenim redarguit eos, qui sanguinem animam asserunt, quia semen sanguis non est, hoc autem primam animam esse dicit. Sunt et qui sanguinem ipsam esse dicunt, ut Crytiæ, sentire ipsam maxime propriam animam esse putantes: quod quidem competere propter naturam sanguinis, crediderunt. Ita omnia elementa, præter terram, iudicem habuerunt: hanc autem nemo tribuit animæ, nisi quis ipsam dixerit ex omnibus elementis constare, aut omnia esse.

Epilogus est omnium opinionum, quas in acie redigit Aristoteles, et ad tria reuocat, quæ necessariò ad rationem principij concurrunt. 1. quod sit simplex, ut aia sit quid subtilissimum. 2. quod cognitiuum, vnde aia ex similibus. 3. quod sit motiuum. Ideo aia principium erat motus, et cognitionis, ob idque incorporale.

Ut igitur in summam omnia redigamus, tribus his omnes animam, motu, sensu, incorporeoque definiunt: quorum vnum quodque reducitur ad principia rerum, ut patuit. Quæ propter et ii, qui cognitione definiunt animam, aut elementum, aut ex elementis faciunt ipsam, similiter omnes præter vnum dicentes, inquirunt enim simile simili cognoscit: atque cum vniuersa cognoscit, ac percipiat

Nullus Philosophus posuit terram animæ principium, præterquam Hesiodus, vt. 4. Phyl. tex. 6. & 1. Metaph. c. 4. sed huius patrocinium pro terra parum est autoritatis, quia antecessit tempora Philosophorum, et magis fuit Poëta, quam Philosophus, quæ Rhetorem aut Causidicum & Legistam rectè appellares.

Tex. 34.

Anaxagoræ hanc sententiam laudat. 8 phis. tex. 37.

Tex. 35.

piat anima, ex vniuersis rerum principiis ipsam constare dicunt. Quibus igitur placuit vnam causam, vnumq; elementum ponere rerum: ii animam etiam vnum, vel ignem, aut aërem esse ponunt. Qui verò plura rebuſ principia tribuunt, ii plura quoque dicunt animam esse. Solus autem Anaxagoras mentem passione vacare dicit, & nihil prorsus cum cæteris habere commune. Verum cum talis sit, quoniam pacto cognoscat, & quam ob causam, neq; ille dixit, neq; ex dictis perspicere potest.

At verò qui contrarietates in principiis faciunt, ii conficiunt animam etiam ex contrariis: qui verò tantum alterum ponunt contrariorum, calidum, inquam, aut frigidum, aut aliquid aliud huiusmodi, ii similiter & animam vnum istorum asserunt esse. Quapropter & nomina ipsa sequuntur: nam ii, qui calidum esse dicunt, inde inquitur ipsum viuere ductum, nominatumq; fuisse: & ii rursus, qui frigidum esse censent, animam inde nuncupatam ob respirationem, & refrigerationem asserunt esse. Hæc igitur sunt, quæ de anima tradita sunt à Maioribus nostris, & hæc sunt causæ, ob quas illi talia de ipsa dixerunt.

CAPVT TERTIVM.

ARGVMENTVM tertij capituli.

Hic disputat contra iam positas opiniones, atq; ostendit Arist. animam neq; ignem esse, neq; seipsam mouere, septē rationibus. Et probat contra Platonem animam non esse magnitudinem, neq; ex magnitudinibus constare, octo rationibus. In quibus rationibus cautè aduertendū, non omnes esse efficaces: quoniam non procedunt absolutè ex veris, sed ex hypothesi, & datis ad hominem, vt dicitur: eum enim, qui ex falsis procedit, fat est ex concessis reuincere.

Tex. 36.

Primū omnium vniuersale antiquorū fundamentum extirpat, scilicet, quod si aliquid mouet, illud mouetur.

Prima ratio.

Tex. 37. 2. ratio.

Moueri bifariā per se & per aliud, per aliud autem quod dā ad per se reducitur, quod dā autem simpliciter est per accidens, & ab extrinseco.

Tex. 38.

Quatuor motus species.

Tex. 39.

Considerandum est autem primū de motu. Nam fortasse non solum falsum est, substantiam animæ talem esse, qualem ii dicunt, qui id animam asserunt esse, quod seipsam mouet, aut mouere potest: sed etiam vnum id esse quoddam videtur eorum, quæ nequeunt esse, motum, inquam, ipsi inesse, atque competere. Non necessarium igitur esse, id omne moueri, quod mouet, olim iam diximus, & probauimus.

Cum autem omne, quod motu cietur, dupliciter moueatur, aut enim per aliud, aut per se mouetur: per aliud autem id omne moueri dicimus, quod est in eo, quod motu cietur, vt nauigantes: hi namq; non perinde atq; nauis mouentur: hæc enim per se mouetur, illi motu cietur, quia sunt in eo, quod motu cietur: quod quidem ita esse, patet in partibus: motus enim proprius pedum est ambulatio, qua mouentur & homines: tunc autem hisce motus non inest, vt patet in nauigantibus. Cum igitur id, quod mouetur (vt diximus) bifariā dicatur moueri, consideremus nūc oportet de anima, si per se moueatur, motusq; particeps sit.

Cum igitur quatuor sint motus, latio, alteratio, accretio, atque decretio, aut istorum vno, aut pluribus, aut omnibus, vt patet, mouebitur. Quod si non per accidens moueatur, natura sanè motus inerit ipsi: at si hoc sit, locus etiam eidem identidem competet: omnes enim iam dicti motus in loco sunt.

Quod si substantia sit animæ seipsam motu ciere, non per accidens inerit ipsi motus, vt inest albedini, aut tricubito, mouemur enim & ipsa, verum per accidens: quippe cum corpus id moueatur, cui res tales insunt. Quapropter & locus nullus ipsorum est. At erit animæ sine cōtrouersia locus, si natura motus particeps

ticeps est. Præterea si natura motu cietur, vi quoq; moueri potest: & si vi mouetur, & natura moueri potest. Eodem modo de quiete quoq; dicere possumus: in hoc enim natura res quiescere solet, in quod suapte natura mouetur. In hoc pari modo vi planè quiescit, in quod vi pulsa mouetur. Atqui motus erunt animæ violenti, quietes vè? neque si fingere volumus, assignare facile possumus.

Tex. 40.

Tex. 41.

Tex. 42.

Tex. 43.

Tex. 44.

Democritus.

Tex. 45.

Tex. 46.

Aia non est magnitudo cōtra Platonem.

Tex. 47.

Prima ratio cōtra Platonē.

At verò si sursum mouebitur, ignis: si deorsum, terra: hiscenamq; corporibus bi motus competunt. Eadem est & de mediis corporibus ratio.

Præterea cum videatur anima corpus mouere, rationi consentaneum est, iis motibus ipsum mouere, quibus & ipsa mouetur. Quod si id sit, cōuertendo verè quoq; dicere possumus, eo ipsam motu cieri, quo mouetur & corpus: at latatione corpus mouetur. Quare mutabitur & anima perinde atq; corpus, & aut tota, aut partibus locum mutabit. Quod si id fieri potest, fieri quoq; potest vt egressa, rursus corpus ingrediatur: ex quo fiet, vt animalium ea, quæ mortem obierunt, resurgant.

At enim motu per accidens ab alio quoq; mouebitur: animal enim vi pelli potest. Non autem oportet cuius in substantia inest, a seipso moueri, id ab alio motu cieri, nisi per accidens: quemadmodum neq; quod per se, vel propter se bonum est, id per aliud oportet, aut gratia cuiuspiam esse.

Animam autem, si mouetur, a sensibilibus maxime quispiam dicet moueri. At verò si mouet seipsam anima, & ipsa quoq; mouetur. Quare cum omnis motus, exitus, atque remotio sit eius, quod motu cietur ea ratione, qua motum subit, anima nimirum ex substantia dimouetur, & exit, nisi seipsam per accidens moueat. At motus, vt inquitur, substantiæ est ipsius per se.

Quidam autem asserunt, animam id corpus, in quo est, eodem mouere modo, quo & ipsa mouetur, vt Democritus, qui quidem perinde, atque Philippus Comicus dicit. Ille namq; Dædalum a lignæam Venetam confectisse, quæ motu mouebatur argenti vini, quod in illa insidit. Et Democritus pari modo pilas indiuisibiles secum trahere corpus totum, atque mouere dicit, ex eo quia nunquam ipsæ qui sciunt suapte natura, desinuntq; moueri. Nos autem ipsum interrobabimus, si quietem etiam id ipsum faciat vquam. At quoniam pacto quietem faciet, difficile est dicta, vel potius dici non potest. Omnino autem anima non sic mouere videtur animal, vt inquitur ipsi, sed electione quadam, intellectu vè.

Eodem autem modo Timæus etiam animam corpus mouere dicit. Mouere enim ipsam ex eo censet, atque asserit corpus, quia mouetur: propterea quod ad ipsum connexa est. Ipse enim dicit ex elementis eam constitutam, numerisq; distinctam sonoris, vt insitum sonoritatis, atque concentus habeat sensum: & in vniuersum feratur consonis latioribus, refectionem cogit, atque flexit in circulum, & cum vnum in duos diuisisset circulos duobus in punctis coniunctos, rursus vnum in septem orbis diuisit: quoniam latioribus ipsius cæli, motiones sunt animæ, quibus ipsa mouetur.

Primum igitur non rectè dicitur, animam magnitudinem esse: nam animam vniuersi talem ipse vult esse, qualis est ea, quæ mens, & intellectus vocatur, non qualis est sensitua, nec qualis est ea, quæ est principium cupiendi: quippe cum harum motus non sit, vt patet, cōtra Platonem.

Intellectus autē vnus est, & cōtinuus perinde, ac intellectio. Intellectio vè id est ipsius intellectus conceptio. Sed hi nimirum vnum hoc sunt, quod aliis deinceps post aliū est, vti numerus, sed non vti magnitudo. Quocirca nec intellectus hoc pacto cōtinuus est, sed aut partibus penitus vacat, aut nō est, vt magnitudo cōtinuus. Atq; si magnitudo sit, quoniam pacto quacūq; suarum intel-

3. ratio, quæ vel intelligenda de motu elementi, non de motu cæli, vel melius ex datis antiquis, de qua lib. 2. de cæl. latius.

4. ratio.

5. ratio.

De resurrectione notandum, quia secundum ipsum Arist. nō est per naturam possibilis. Idē insinuat. 2. de gener. cap. vltimo.

6. ratio.

Per se bonum non est ratio alterius.

Motus ipsius substantiæ est per se.

Iam specialibus arguit, non cōmuniibus rationibus, vt haecenus.

7. ratio.

Anima mouetur electione, & intellectu, nō necessitate naturali.

Repetit opinionē Platonis, qui Democrito non erat concors in modo suæ cōstitutionis, & idētitatis.

Hæc Plato, quasi cæli motus essent animæ motus, & cōuerso, cū tamē in cæli motibus sit idētitas respectu primi mobilis, & nō sit cōuersio, in anima autem quandoq; fit, licet contra naturam, vt lib. 3. de anim. tex. 57. Nota pro aiē immortalitate, & in. q. ppria ad calcē horum librorū, loco. 3.

Dū cōtra Platonē arguit Arist. nō semp rē, aut sensus, sed plerūq; verba infectatur, docēs pessima docēdi methodo vsū fuisse: quia tropicè loquebatur, cui meminit. 2. post. tex. 22. c. 15.

2. ratio, qua insinuat Arist. animā esse indiuisibilem, sicut ipsum intelligibile, quod est quidditas, quę in quolibet indiuiduo tota est. 3. de anima. c. 3.

Tex. 48.

3. ratio, qua fat occultē Arist. tenet animā esse impartibile, & secundū se indiuisibilem: pro hoc & præcedenti textu lege. 3. de anima cap. 3.

4. ratio, qua ad metam contradictionis reducit, & discrimen inter speculatiuas, & practicas intellectiones cōstituit.

Differentia inter definitionem, & demonstrationem.

5. ratio.

6. ratio, cui cōsonat, quod 7. phys. tex. 20. quia quieta est, residetq; aīa, sciens fit & prudēs, quod enim quiescit, non fluctuat.

Tex. 49.

7. ratio vim sumit ex his, quę. 1. & 10. eth. de beatitudine dicit, q̄ in operatio ne intellect⁹ sita sit, ex qua mirā voluptas capitur, cui dolor, & miseria dānatorum opponitur.

Tex. 50.

8. ratio. Loquitur contra Platonem de anima vniuersi.

Ad librum. 2. de cæl. cap. 1. se remittit.

Tex. 51.

Iam non peculiariter contra Platonē, sed contra vniuersos antiquos ostendit, diminutē de anima determinasse.

Tex. 52.

liget partū, siue illę sint magnitudines, siue etiā puncta, si hęc quoq; partes appellare oporteat? Nā si puncto, puncta verō sunt infinita, nunquam pertrāsibit, ut patet. Sin magnitudine, sepius, vel infinities idem intelliget. At videtur & semel intelligere posse. Quod si fat est quauis partium tāgere, quid oportet, aut orbe versari, aut omnino magnitudinē ipsum habere? Quod si necessum est ipsum intelligere toto tāgentē circulo, quis est ipsarum partium tactus?

Præterea quonā pacto vel impartibili partibile, vel impartibile partibili ipse intelliget? necesse est autem intellectum esse circulum hūc: intellectus nanq; motus intellectio est, circuli verō conuersio. Si igitur intellectio conuersio est, & circulus is intellectus erit profectō, cuius talis conuersio intellectio est. Aliquid præterea semper intelliget. Oportet enim ipsum, aliquid intelligere semper: quippe cum conuersio sit perennis, atque perpetua. At constat intellectio verum earum, quę cadunt sub actionem, terminos esse, ac fines: omnes enim alicuius sunt gratia. Contemplatiuę quoq; rationibus identidem terminantur. Et rationum aliam definitionem, aliam demonstrationem esse patet. Demonstrationes autem & ex principio sunt, & finem habent quodammodo ratiocinationem, aut conclusionem. Quod si non terminatur, at saltē non ad principium redeunt, sed medium, extremūq; semper sumētes rectā proficiscuntur. At conuersio rursus, ut patet, ad principium redit, atq; reflectitur. Definitiones etiā finitę sunt omnes, ac terminatę. Præterea si sepius eadem conuersio fiat, idem sepius intelligere oportebit. Præterea intellectio quieti magis, & statui, quā motui, similis esse videtur: eodem modo & ipsa etiā ratiocinatio.

At qui neq; beatū id est, quod nō est facile, sed violentum, ut patet. Quod si motus nō sit ipsius substantia præter naturam sanē mouebitur. Laboriosum est etiā cōiunctū esse cū corpore, neq; absolui ab eo posse, & insuper maximopere fugiendū: quippe cum melius sit intellectui nō esse cū corpore, quemadmodū & dici solet, & cōplures planē cōsentiri.

Causa præterea, qua celum conuertitur, non videtur ex dictis illis emergere. Neque enim animę substantia causa est conuersionis, sed per accidens hoc modo mouetur. Neque etiā corpus, sed anima corpori potius causa est motionis. At verō neque dicitur ita melius esse, & tamen oportebat ideo, Deum animam orbe versari facere, quia melius est ipsi moueri, quā stare, & hoc pacto moueri, quā alio modo. Verū enim cum huiusmodi consideratio magis aliis accommodatur sermonibus, ea nunc omittamus.

Illud autem absurdum euenire videtur tam huic sententię, quā etiam compluribus aliis, quę dicuntur de anima. Etenim coniungunt quidem animā cum corpore, ponūtq; ipsam in eo: & tamen nihil prorsus determinant, quā ob causam, & quomodo sese habente corpore: quod tamen necessarium esse videtur.

Nam ob propinquitatem hoc quidem agit, illud patitur: & hoc rursus mouetur, illud autem mouet: quorum nihil sanē quibusuis inter sese competit.

At illi dicere quidem, quale quid esse ipsa anima enuntur, de se. Sceptiuo verō corpore nihil penitus dicunt, atque determinant, perinde quasi fieri possit, ut quęuis anima sine ullo discrimine quoduis corpus ingrediatur, ut Pythagoricorū fabulę dicunt. Animantis enim cuiusq; propriam speciem habere, formāq; videtur. Perinde igitur dicunt, atque si quispiam artem fabrilem fistulas ingredi dicat. Etenim ars quidem instrumentis, anima verō corpore utatur, oportet.

Videtur enim vnumquodque propriam habere speciem, & formā.

Intellige re nō est circula - tio: quia circulus nō habet actu finē nec prin cipium, 8. phys. tex. 79.

Nota p aīa im - mortalitate, quia mel⁹ est intelle - ctui non esse cum corpore, vide. q. de im - mortalitate lo - co. 3.

ARGVMENTVM IDEM EST, quod præcedentis capitis, scilicet reliquas opiniones refutare.

Tex. 54.

Est autem & alia quedam opinio de anima tradita, probabilis quidem compluribus, & nulla earum inferior, quę de ipsa dicuntur, reprobata tamen & hisce rationibus, quę in communibus sermonibus fiunt. Animam enim harmoniam quandam inquit esse: harmoniam nanq; temperationem esse, compositionemq; contrariorū dicunt: & corpus ex contrariis compositum esse.

Tex. 55.

Verū enim harmonia quidem ratio quedam eorum est, quę sunt permixta, vel etiā cōpositio. Anima autem neutrum istorum esse potest, ut patet: Præterea harmonię non est mouere: animę autē id omnes maxime tribuunt.

Tex. 56.

Accommodatius autem harmonia de sanitate, atq; omnino de virtutibus corporis, quā de anima dici potest, atq; manifestissimum id erit profectō, si quispiam operationes, atq; effectus animę in aliquam harmoniam reducere enitatur: accommodare nanq; perdifficile est.

Tex. 57.

Præterea, in duo respicientes harmoniam dicere consueuimus: & propriissime quidem earum magnitudinum cōpositionem, quę motum habent, positionem verō, cum ad. d. sunt - cōiunctę, ut nihil eiusdem generis inter sese suscipere possint: hinc autem & verum rationē mistarum. At neutro profectō modo consentaneum est rationi, harmoniam animā appellare. Neq; partium corporis compositio, facilis est admodum inquisitionis: complures nāq; compositiones sunt, ut patet, & varię partium. Cuius igitur, aut quonam pacto intellectum, aut etiam sensuum, aut appetituum, compositionem esse putare oportet?

Tex. 58.

Similiter absurdum est sanē, mistionis quoq; rationem animā esse putare. Non enim elementorū mistio rationē habet eandē in carne, & ossē, ceterisq; corporis partibus. Fiet igitur, ut complures habeat animas, per totūq; corpus, si partes quidem vniuersi corporis ex elementis constant permixtis: ratio verō mistionis harmonia sit, ut inquitur, animāq;.

Tex. 59.

Id etiā quispiā & ab Empedocle non iniuriā petat, unā quāq; nāq; partium aliqua ratione dicit esse cōfectam. Viri igitur ipsa ratio sit anima, an potius sit aliquid aliud anima, & ipsis membris adueniat? Præterea verū cuiusuis mistionis sine ullo discrimine causa sit ipsa cōcordia, an eius quę ratione conficitur? Et hæc vtrum sit ipsa anima, an aliquid diuersum a ratione? Hęc igitur tales dubitationes habere videtur.

Tex. 60.

Verū si anima diuersum a mistione sit, uti diximus, cur unā cum ratione carnis, & ceterarum etiam animalis partium tollitur? Insuper si non vnaquęq; partium animam habeat, si non sit anima ratio mistionis, quid est, quo decedente, corrumpitur anima.

Tex. 61.

Ex his igitur, quę dicta sunt, patet animā nec harmoniam esse posse, nec orbe versari: per accidens tamen (ut diximus) moueri potest, & se ipsam mouere: mouetur nanq; corpus, in quo est: mouetur autem, ut patet, ab anima. Alio verō modo fieri nequit, ut ipsa moueatur motu ad locum accommodato.

Tex. 62.

At enim rectius de hac ipsa quispiam ad talia respiciens dubitabit, putabitq; ipsam moueri. Dolere nanq; dicimus animam, gaudere, considerare, timere, insuper irasci, sentire, ratiocinari, quę quidem omnia motus esse videntur. Quapropter ipsam quispiam existimabit moueri.

13. opinio, quam eisdē rationibus refutat, quibus sextam opinionē refelle rat. Primō enim, quod non sit harmonia, quatuor rationib⁹. Secūdō, quod non sit numerus, octo, de quo Plato in Phedone.

1. ratio, q̄ anima non est harmonia naturalis, quę est temperamētum, quoniam anima substantia est, temperamentum verō accidens.

2. ratio.

3. ratio, quia harmonia dicitur de quibusdam, quę sunt accidētia animę.

Vide. 4. phys. tex. 31.

Quia anima virtus est substācialis incorporea.

4. ratio.

- id est, cōcorditer ordinatę: nō est ergo harmonia, id est, elegātia ex debita partium conuenientia proueniens.

Compositio partū corporis multum est examinabilis, quia valde manifesta.

Nota, quod non est eadem ratio carnis & ossis.

Vide S. Tho. 1. p. q. 76: art. 3. & 4. de vnitare formarum.

Empedoclem tribus interrogationibus vrget.

Non sequitur, hoc posito, aut sublato, illud ponitur, aut aufertur, ergo sunt idē: quia sic se habēt calor, & ignis, quę sunt diuersa, sicut & harmonia, & aīa.

Anima per se non mouetur, & licet per accidens moueatur, non tamē circulanter.

Antiquorū est obiectio probans animam moueri per se, non ex eo, quod moueat corpus, sed ex proprijs animę functionibus.

- Hęc in Græco desunt.

Tex. 63. Solutio obiectiōe secundum propriam sententiā, quod alibi sæpe refutatis antiquis, in Physica, & Meta physica obseruat, vt. 3. phys. c. 4. de infinito quæstionem determinat. 1. de cælo. c. 5. itaq; hæc est prima responsio, quod functio animæ nō est necessariō absq; corpore.

Tex. 64. 2. est respōsio, q̄ nō omnis aīe functio est à corpore, aliquaq; anima incipere potest primò, anima enim ratio est agēdi, corpus ratio patiēdi: totū autē (cuius prius est cōpletum esse) est, quod agit: vnde elicitur tritum illud, q̄ actiones sunt suppositorū, quāuis ex cōtextura alij dicant sufficere, vt sint rerum singularium.

Tex. 65. Nota, q̄ intellectus dicitur innasci & compleri, atq; generari, & corrūpi per præsentiam aut absentiam specierum, non tamen secundum suum esse, quod est incorruptibile. Ideo subdit, q̄ senex per oculum iuuenis videret, vt iuuenis, quia intellectus diuinus est, & impassibilis, cuius fūctio si debilitatur, est per accidēs ob instrumenti debilitatiōe: transmutatio ergo est intentionalis, & perpetuitas realis, quod declaratur. 3. de anim. tex. 20. & tex. sequenti: vide S. Tho. 1. p. locis citatis, & q. 88. & 89. vide quæst. de immortalitate loco. 4.

Tex. 66. Contra Xenocratem Platonium probat octo rationibus, animam nō esse numerum seipsum mouentem.

Anima impartibilis est, & nullam habet differentiam,

Tex. 67. Atqui numerum animam esse dicere seipsum motu cientem, multo longius quā ea, quæ di-

Tex. 68. Præterea cum lineam quidem motione superficiem facere dicat, punctum autem lineam, unitatū etiam

Verum id non necessarium est: nam etsi quādam maxime dolere, vel gaudere, vel ratiocinari motus sunt, vel potius moueri, tamen ipsum moueri ab anima est. Irasci nāq; aut timere est hoc modo moueri cor: ratiocinari autem, aut tale forsitan est, aut etiam aliud. Atq; quædam istorum fiūt, cum aliqua latrone mouentur: quædam, cum aliqua alterantur. Quæ nā verò sint illa, & quomodo fiant, alia ratio est.

Dicere autem animam irasci, vel timere, simile est atque si quispiam animam texere dicat, vel edificare. Nam melius est fortasse dicere, non animam, sed hominem animam misereri, vel discere, vel ratiocinari: idque non quia motus in illa sit, sed quia nonnunquam quidem vsque ad illam, nonnunquam verò ab illa: veluti sensus quidem ex hisce, recordatio autem ab illa ad eos motus, vel status, qui sunt in ipsorum sensuum instrumentis.

Intellectus autem aduenire videtur, & substantia quædam esse, ac non corrumpi. Nam ab ea maxime, quæ in senectute fit, obfuscatione corrumpitur: nūc autem perinde fit, atque in sensuum instrumentis. Etenim si senex talem acciperet oculum, videret sicut & iuuenis. Quare senectus non est, quia anima quicquam est passiva, sed quia id, in quo est aliquid, passum est: quemadmodum in ebrietatibus, & in morbis fieri solet. Et ipsum igitur intelligere ac contemplari marcescit, quia aliud quoddam intus corrumpitur, ipsum autem passione vacat. Ratiocinari verò, & amare, aut odisse, non sunt illius affectus, sed huiusce, quod habet illud, ea ratione, qua illud habet.

Quapropter & hoc corrupto, nec recordatur, nec amat. Non enim erant illius, sed ipsius communis, quod quidem perit. Intellectus autem diuinum quid est fortasse, passioneq; vacat. Esse igitur impossibile moueri animam, perspicuum iam ex dictis euasit: quod si omnino non motu cietur, patet nec à seipsa motu cieri.

Atqui numerum animam esse dicere seipsum motu cientem, multo longius quā ea, quæ dicta sunt, à ratione distare videtur. Nam iis, qui id asserunt, ea primum impossibilia, quæ emergunt ex motu: deinde propria quædam ex eo, quia dicunt ipsam numerum esse, eueniunt. Quoniam modo unitatem moueri intelligere oportet, & à quo, & quoniam pacto, cum impartibilis sit, & nullam habeat differentiam: si enim motiua sit atque mobilis, diuersam esse oportet.

Præterea cum lineam quidem motione superficiem facere dicat, punctum autem lineam, unitatū etiam

Vult Arist. motus animæ esse coniuncti: at de intellectu dubius est, si solius sit animæ? Pro veritate huius vide. S. Tho. 1. 2. q. 4. art. 5. & 1. p. q. 75. art. 2. qui hic, quod attinet ad Aristot. asserit, hoc testimonium (actiones sunt suppositorum) frequentissimè citari, tamen nō esse veritatis definitiuum, aut rei distinctiuū, sed obuiatium, vt antiquis, & vulgaribus obuiet, qui credebant animam solam moueri, cum afficitur non moto externo aliquo membro, cum tamen affectus animæ, quandiu in corpore est, non sit sine interno aliquo organo ipsius coniuncti.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

4. ratio. etiam motus erunt continuo lineæ. Punctum enim unitas est positionem habens: atq; numerus animæ iam alicubi est, positionemq; habet. Præterea, si quis à numero numerum, vel unitatē abstulerit, alius relinquitur numerus? Atqui plures, multaq; animalium viuunt diuisa, & eandem animam specie videntur habere.

Tex. 69. 5. ratio. id est, rotundis atomis. Atq; nihil referre videbitur, unitates dicantur, an corpuscula parua. Etenim si puncta fiant ex Democriti pilulis, modo maneat quāritas, erit in ipsis aliud quiddem quod mouet, aliud autē quod mouetur, sicut in magnitudine. Non enim quia magnitudine differunt, aut paruitate, id, quod dictum est, accidit, sed quia subeunt quāritatem. Quocirca necesse est, aliquid esse, quod ipsas unitates mouebit: quod si id, quod in animali mouet, anima est, & id, quod in numero mouet, anima est. Quare anima non est id, quod mouet, atq; mouetur, sed id, quod mouet dimittat.

Tex. 70. 6. ratio. At verò qui fieri potest, vt hæc unitas sit? oportet enim ipsius ad ceteris aliquam differentiam esse. At vnici puncti, quænam præter positionem, esse differentia potest? Si igitur unitates, puncta videntur, quæ sunt in corpore, diuersa sunt ab unitatibus animæ, atq; punctis, erunt ipsæ unitates in eodem profecto loco: punctum enim animæ, locum occupabit puncti corporis. Atqui quid obstabit, ac prohibebit, vt si duo puncta sunt simul in eodem loco, & plura sint duobus, ac infinita? Quorum enim locus indiuisibilis est, & ipsa indiuisibilia sunt.

Tex. 71. 7. ratio. 8. ratio. Nota. Sin verò ea puncta, quæ sunt in corpore, sint ipse numerus animæ, vel si numerus, qui ex punctis constat, quæ sunt in corpore, sit anima, cur non omnia corpora animam habent? nam in cunctis puncta esse videntur, & etiam infinita. Insuper qui fieri potest, vt separentur, ac absoluantur à corporibus ipsa puncta? si quidem lineæ non diuiduntur in puncta.

Quid punctum, idem. 5. metaph. tex. 12. & 3. de anima tex. 25.

Ablata unitate alius specie numerus relinquitur, tamen plantis, aut insectis diuisis, eadem specie anima manet, infra tex. 84. & 93. & in. 2. tex. 20. & 7. Meta. tex. 56. de longitudine & breuitate vitæ c. 3. & respiratione. c. 10. 8. phys. tex. 58.

Anima mouet, & non mouetur.

Nota loci & locati correspondentiam. 4. phys. c. 4.

CAPVT QVINTVM.

ARGVMENTVM quinti capitis.

Hoc vltimo capite ostendit Arist. animam non componi ex corpore subtilissimo, duabus rationibus, neq; ex elementis, octo rationibus, quibus antiqui & multis alijs incommodis vrgentur ob incongruā de anima tractationem. Tandem contra prædictas animæ opiniones duas dubitationes soluit.

Tex. 72. 1. ratio. mul. 4. phys. c. 9. Fit autem, vt diximus, vt partim idem si dicant, quod illi, qui corpus quoddam subtilium partem animam esse dixerunt, partim proprium ipsos comitetur absurdum, corpus ab anima perinde moueri, atq; Democritus assererat. Nam cum anima sit in omni corpore sentiente, necesse est, in eodem duo corpora esse, si anima corpus aliquod esset: ponatur. Et horum etiam sententia, qui animam numerum esse censent, fit, vt in vno puncto multa sint puncta, aut omne corpus habeat animam, si non numerus quispiam alius, atq; diuersus à punctis ipsius corporis superueniat.

Quod anima nō sit subtilissimum corpus.

Tex. 73. Fit etiam, vt animal à numero perinde moueatur, atq; Democritum diximus id ipsum moueri censere. Quid enim interest, parue pile dicantur, an unitates magne, vel unitates omnino, quæ agitantur motu? utroq; nanq; modo necesse est ipsas ex eo mouere animal, quia ipse motu cietur.

Xenocratem insectatur, quē deinde sequutus fuit Democritus, qui in assignanda anima, numerum coniunxerūt & motum.

Tex. 74. 2. ratio. His igitur, qui motum, ac numerum in assignanda anima coniunxerunt, hæc, quæ dicta sunt, absurda, & alia huiusmodi multa eueniunt: est enim impossibile, non solum definitionem animæ talem esse, sed etiam accidens. Quod quidē patet, si quis ex hac ratione operationes, atq; effectus animæ conabitur assignare, cogitationes, inquam, sensus, voluptates, dolores, & cætera istiusmodi: nam, vt prius diximus, neq; vaticinari ex ipsis facile possumus.

unum esse? Sin partibile, rursus ratio quæret quidnam sit illud, quod illud etiam continet? atque hoc pacto fiet in infinitum abitio.

2. ratio, quia intellectus nullâ partē corporis cōinet, quod pro animæ immortalitate etiam notandum eodem loco. 5.

3. ratio de qua suprâ tex. 68. ¶ Ex quibus prior dubitatio solui debet, q̄ nō eadē aīc facultate sentimus & intelligimus, &c.

Solutio est tacitæ obiectio- nis: quò enim vnumquodq; præstantius est, eò operationes habet sublimiores, & plura præstatoraq; organa exigita plantis ergo, quæ imperfectissimè viuunt, pauciora sunt, & vniformiora organa.

Dubitabit etiam quispiam de partibus eius, quam vnaquaq; potentiam in corpore habeat. Nam si anima tota totum contineat corpus, oportet & vnamquaq; etiam partem, aliquam partem corporis continere. Id autem esse non posse videtur: quam enim partem corporis intellectus, aut quo cōtinebit pacto, fingere quoq; difficillimum est.

Videmus autem & plantas diuisas vivere, & animalium insectorū nonnulla, utpote animam, & si non numero, tamen specie, eandem habentia. Itaq; partium vnaq; & sensum habet, & per aliquod tempus loco mouetur.

Neque absurdum est, si non perdurant: instrumenta namq; non habent, ut naturam conseruent, sed nihilominus omnes in vtraque partium insunt animæ partes. Atque animæ partes eadem sub specie collocantur, & etiam tota illa quidē, quia non separabiles sunt: tota autem anima, quia indiuisibilis est.

Videtur autem & id principium, quod inest in plantis, anima quædam esse: hæc enim sola cōmunis est & plantis, & animalibus. Atq; hæc quidem à sentiendi principio separatur: sine autem ipsa, nihil est prorsus, quod habeat sensum.

H A S itaq; nostras margineas annotatiunculas si diligenter inspicias lector studiose, nil profectò desiderabis ad antiquorū sententias percellendas, refutandasq;. Scio enim ex numeratione veterum opinionū quodam tenus doctrinam nostram de anima confirmari, quorū propter ætatem autoritas iam recepta est: habet enim in omni genere testimonij momentū nō contemnendum antiquitas testimonij: nam iudiciū multo tempore comprobari videtur: sed quia Arist. opinionū veterū momenta, & firmamenta solerti admodum diligentia ponderare videtur, & in quibus veritati consentiant, dissentiantve, insigni sollicitudine iudicat: quia rectum iudex est sui, & obliqui. lib. 1. tex. 85. ad illustrandam veritatem de anima sufficiat nobis Arist. disputatio, quia licet grauisissima sit, & multum habeat ponderis, est tamen satis perspicua: ad illam ergo nostris quasi asteriscis annotatam te remittimus. Hæc enim tibi pro nostra industria præfiximus, quasi compitales quasdam statuas, ut difficultates quæ sese offerrent in contextura Arist. vel oscitater percurrere valeas. Boni igitur (vt existimo) consules nostrum hūc qualemcunq; laborem, qui te ad sequētia expediet: sat ergo ista pauca sint pro primi libri de anima expositione, vt maiora & præstantiora, quæ tibi polliciti sumus, in sequentibus præstare valeamus.

PRIMI LIBRI DE anima finis.

LIBER SECVNDVS DE ANIMA.

CAPVT PRIMVM NATVRAM animæ inuestigat.

Tex. 1.

DICTIS HISCE, quæ à maioribus de Anima nobis tradita sunt, redeamus rursus oportet, atq; enitatur velut ab initio determinare, quid anima sit, & quænam sit eius cōmunis maximè ratio.

Ratio ordinis.

Perseus malè quid sit ab initio determinare.

Secundi libri argumentum.

Plerisq; veterum de anima sententijs radicatus euulsis, atque è medio prorsus sublatis, obiter etiam probatis, quæ ab ipsis rectè dici visa sunt (quæ nos studiosorum commoditatibus consulentes margineis annotationibus admonuimus) Aristoteles hoc secundo volumine naturæ ordine, contraria forma (id est falsa antiquorum existimatione) explorata, ad propriam sententiā, quā inducere instituit, transitum facit: edisseritq; ea ambiguitatum capita, quæ proœmio horum librorum in quæstionem vocauerat. Hoc sanè est ab initio determinare, non vt Neothericus quidā, quòd prius de essentia, mox de facultatibus, demū de operationibus: sed potius quia antiquos insufficientē, & falsitatis redarguerat, quibus eliminatis, futurę disputationi viam præparauerat, iuxta propriam opinionem animam in cōmuni definire intendit: idcirco dicit rursus iam ab initio res inchoanda, quasi dicat, hæcenus veritas non constat, quam oportet prædiffinire, cum nec verè, nec exactè à veteribus traditum quidpiam sit. Vnde primū omnium generalem, atq; communissimam animæ definitionem proponit, quòd futura sit presentis disputationis, non modò initium, sed firmum etiam fundamentum: vnde quæstio tex. 9. in proœmio posita, soluitur: deinde singulatim animæ propria accidentia inuestigat, & oblata partitur. Iuuant enim substantiæ cognitionem accidentia, atq; vt communia accidentia communem

substantiam indicant, ita propria propriæ substantiæ naturam declarant: tum ab obiecto communioris animæ, nutrimento scilicet vegetatiuæ obiecto, vt ab vniuersalioribus sit doctrinæ processus, disputationem suscipit: post hæc mox sensibilia in commune tractat, quæ continuo præsiis, atq; specialius profèquitur, vt nunquam sibi nō constet in illa sua ab vniuersalioribus procedendi methodo: tandem sensus communis, atq; imaginationis, & ceterorum internorum sensuum (si qui sunt) consideratione librum istum claudit, de cuius fine, atq; tertij libri principio posterius disputabitur. Presenti autem textu proposito scopo, Aristoteles iam hunc librum superiori connectit: vitium enim esset, si disciplinarū processus interpolatus, atque intercisus esset: maxima sanè methodi virtus est, si copulata sit atq; continua, ne mens suspensa aliquid desiderare videatur. Proponit autem soluturum ire quæstionē septimo, & octauo textibus proœmij propositam, nūquid vna sit animarū definitio? nam quid sit anima inuestigaturum pollicetur: & communissimam insuper animę definitionem traditurum, quæ suo ambitu in omnes animas ex equo se diffundat. Quæ sanè doctrinæ methodus erit accommodatissima, vt quæ intellectū amplius quietet, atq; sedet: vnde facilis sit ad propriā animarū rationē tradendam accessus: maximè quia cum animæ cōueniant, atq; differant, cōmunia, quibus cōmunicant, tradēda sunt prius, posterius propria, quibus differant: cognitio sanè animarū secundum diuersos cognoscendi gradus in communem, & propriam diuisibilis est. Sed curiosus addubitabit lector, primò, ex. 2. lib. Post. resolutionum, vbi docemur omnium quæstionum primam esse, an res sit, ergo prius animam esse statuendum foret, quàm quid esset, traderemus: præsertim q̄ si anima nulla est, eius nec erit scientia, neq; definitio: quia quod non est, nō scitur. Secundo

Methodi ratio.

Dua dubitatio. circa rationem methodi.

cundò Aristoteles secum pugnat, qui præfenti textu pollicetur, animæ communissimam definitionem allaturū, cū superiori libro tex. præfertim. i. i. cōmunissimas definitiones, non solūm dialecticas, sed vanas etiam, atq; inutiles indicarit: ergo hīc naturalis, propriāq; animæ definitio inuestiganda foret, nō tamē cōmunis. Dicendū ad primum, quōd cū subiectū esse constet, atq; ab omnibus, vt communis conceptio, habeatur, & in confesso sit (vt ex superiori disputatione contra antiquos patuit) nō posset huiusmodi quæstio superuacanea non esse: præsertim quōd cū animam esse, sensibus sit exploratissimum, & certissimum lib. i. tex. i. demonstrare igitur ridiculum foret: non enim possemus manifestum nisi ex obscuris patefacere. Quod vitium irridebat Aristoteles ad similem quæstionem de natura respōdens. 2. Phys. tex. 6. huiusq; nos admonebat. Illum itaq; locum cōsule, vbi dubitatio ista perspicuè diluitur: est enim notissimum, & quod sensibus ferè omnibus experimur, de quo dubitare, hominis est profectò minimè iudicio valētis. Ad secūdā vt breuius respondeamus, distinguēda est definitionis communitas, alia enim est communitas, quæ ita ex communibus est, vt nullo modo ex proprijs altius scientiæ principijs procedat, quæ iuxta sensum superius in proœmio primi libri dictum, vanas & inutiles reddit definitiones. Cæterū communitas alia, quæ præter quā quōd communis est, etiam est singularis propria: siquidem naturale omnibus disciplinis est, principia quædam vniuersalia prius contemplari: vnde quasi gradu factō ad singularia, & particulariora rimanda se prouehat, atq; deuoluat. Nam sicut innata est nobis via procedendi ex notioribus ad minus nota, ita sanè ab vniuersalioribus ad particulariora: quare licet animæ finitio cōmunis inuestigetur, non tamen communitate analogā, abstractā, & dialectica, sed vniuoca communitate, quæ huius scientiæ propria cū sit, vniuersas etiam animas equali ratione comprehendit. Quo fit, perperam hīc Nicolaum Fulginatē Tignosium nuncupatum, dicere, ob rationem inter dubitandum allatam, vanam esse, & inutilem animæ definitionem: id tantum emolumentum habere docet, quōd ea promptior reddatur intellectus, atq; ad proprias inueniendas definitiones paratior. Cæcutiuit in prioris

*Solutio
primæ, qd
ridiculum
sit animæ
esse demō
strare.*

*Solutio. 7.
distinguit
duas defini
tionis cō
munitate -
tes.*

Tignosius

proœmij textus expositione, nimirū quōd in præfenti dubitatio uicula fuerit hallucinatus. Obiter admonēdus est curiosus lector, Aristotelem consultò animæ communem definitionem indagare, vt difficilia quædā, quæ ad nostram extorquendam attentionem in proœmio proposuerat, iam paulatim exoluat; addubitauerat enim tex. 8. an vna communis animæ finitio, an singularū animarum propriæ essent tradendæ? & an de anima priusquā de partibus, vt tex. 9. ambigebat: vtrunq; tamen paucissimis præfenti tex. enucleat, cū disputaturus de partibus animæ, communem vnam omnium animarū rationē explorare instituat. Grauior, atque adeò acrior esset difficultas, an tradita hæc definitio rationali nostræ animæ conueniat? quam posteriùs proprio loco cōtra Philoponem examinabimus, qui hoc loco hæresim in fidem incurrit, atq; in Philosophiam intollerabilem admittit errorē, qui animam nostram non corporis actum, & formam, sed ipsi corpori, sicut intelligentiam cælo assistentem. Cauendum enim est à pessimo, & periculosissimo errore isto: nā animæ definitio equaliter, & vniuocè dicitur de anima nostra sicut de cæteris, quōd sit actus substantialis hominis. Et interim quōd ad huius quæstionis de animæ immortalitate decisionem venio, in calce tertij libri mente teneo decretum Leonis. 10. in con. 3. Lateran. sess. 8. & in Vien. sub Clement. 5. quod refertur de summ. Trinit. & fid. cath. §. porro. vbi definitur, quōd nō solūm secundūm fidem, sed secūdūm veram Philosophiam, anima omnis, etiam rationalis est actus substantialis: quare illa definitio competit animæ intellectiue æqua ratione, qua cæteris: error enim est, & non philosophica ratio, quæ fidei aduersatur. Si autē in definitione animarum reperitur prius, & posteriùs, non est in ipsa animæ communi notione, & definitione, sed in speciebus, quæ variant, & discrepant, sicut numeri: nō est ergo vana & inutilis animæ definitio, quam hīc colligit Aristoteles.

*Nota
solicitam
Philosophi
diligentiā.*

*Animæ
ratio com
munis,
vniuocè
est.*

*Philopo
nus iure
reiiicitur.*

*Ecclēsiæ
catholice
decretū.*

Dicimus itaq; , genus vnum quoddā eorum, quæ sunt, ipsam substantiam esse: atq; huius aliud vt materiam, quod quidem per se non est hoc aliquid: aliud formam,

Tex. 2.

nam, & speciem, qua quidē iam hoc aliquid dicitur: & tertium id, quod ex istis constat, atq; componitur. Est autem materia quidē, potentia: forma verò, actus, atq; perfectio, quæ quidem bifariam dicitur: quædam enim est vt scientia, quædam vt contemplatio.

Ab errore antiquorum transiōne facta ad veritatem, terminat Aristoteles quæstionem alteram proœmio primi libri inculcatam, de modo videlicet definitionis inuestigandæ, accommodatissimamq; viam docet, diuisionem cum compositione esse: quoniā diuidendo, aliena & extranea propellimus, propria autem deinceps componimus, & comparamus: itaq; definitio diuisione inquiritur, & compositione absoluitur, in. 2. Phys. cap. 1. aliquid simile facit in definitione naturæ, & in. 3. Phys. cap. 1. de definitione motus. Alteram præterea dubitationem determinat de genere animæ, quā hīc ad substantiam, non ad aliud quoduis prædicamentum, pertinere docet. Præfenti igitur textu, finitionē animæ vt inueniat, tres diuisiones inducit. Prima primis huius textus verbis obscurè nimis, atque paucissimis insinuat, cū ens in decem genera distribuitur: de qua latè in cap. 4. prædicamentorum: & ex his omnibus, quæ sunt, substantiam, quæ primum est & potissimum prædicamentum, in genus definitionis vocat: quocirca esse, quod huius diuisionis diuisum est, non logicè, sed physicè vsurpatur, nimirum quōd physica sit, & naturalis rerum diuisio. Deinceps cū dicit, *Atq; huius aliud vt materiam, &c.* secūdā in eundem finem adiungit diuisionem, cuius diuisum substantia; quod erat superioris diuisionis membrum, præ omnibus alijs ad definiendam animam selectum. Substantia igitur, alia materia, alia forma, alia hoc aliquid est, vbi substantia, quæ diuisum est, non vt est genus generalissimum primi prædicamenti, sed latius, transcendenter per esse, & non esse in subiecto contra accidens in cōmuni diuiditur: quicquid enim est, quod in nullo subiecto est, substantia lato vocabulo vocatur. Materia autem verè, & propriè substantia dicitur, vt distinguitur cōtra

*1. diuisio
ad inquir
vendū ge
nus defini
tionis.*

2. diuisio.

*Quæ sub
stantia sit
diuisum
in. 2. di
uisione.*

accidens: nam subiectum est transmutationis substantialis, & principium substantiæ in nullo est, & forma non est in subiecto: quia esse in subiecto (vt antepredicamenta rijs documentis Aristoteles tradebat) est esse in aliquo: modò licet forma in materia, tanquam proprius actus in propria potentia sit, terminus est substantialis ipsius transmutationis, & generationis substantiæ 5. Phys. cap. 1. materia tamē neq; quid, neq; quale, neq; quantum est: cū enim materia potentia sit, non purè obiectiua, vt Chimera, & cæteræ res fictitiæ, sed subiectiua, in qua forma recipitur, vt ex vtraq; in vno esse vnitis cōpositum, & hoc aliquid coagmetur: at substantia ex non substantijs non potest constare, sed ex materia, & forma per se constat, vt ex subiecto, & actu, materia & forma, erunt vtiq; substantiæ: rectè ergo triplicem facit substantiam, materiam, formam, atq; hoc aliquid. Quare merito dicebamus, substantiam non logicè, aut metaphysicè vsurpari debere, sed physicè contra Egidium, & Tignosium illum, dicentes de his tribus generalissimū substantiæ prædicari: in prædicamento enim directè materia, & forma non collocantur, quanuis ad substantiam ipsam reducantur: nam substantia diuiditur transcendenter, vt communis est ad actum, & potentiam. Vnde si anima non est hoc aliquid, cū sit pars alterius, neq; sit etiam materia, quæ sola potentia est: reliquum est, vt forma sit, atq; actus nō quicunq;, sed substantialis. Vnde quæstiones lib. 1. tex. 6. positæ dissoluuntur, si anima substantia sit, actus, vel potentia? Præterea quæstionē illam, an materia sit pars quidditatis? cuius affirmatiuā partem Aristoteles hoc loco insinuat, quā lib. de gene. 1. c. 3. solui. Omitto insuper aliā controuersia de Endelechia, quem in modū latinè sit vertendum: secundūm Ciceronem sonat continuatam, & perennem motionem: ob idq; vocem inusitatam, nouam, atq; naturæ impropriam esse dixit. Philoponius vnum, & perfectum simul habere vertit, id est, causa perfectionis & vniōis rei, vel cōtinens perfectionem, & vniōis. Simplicio placet vertere, Endelechia, id est, quæ in perfectione habet esse. Plutarco autem, si verbū de verbo transferendum est, idem est, quōd perfecti habitus, id est, perfecti corporis comprehensio, vt Budeus. Itaq; si per. D. scribatur, probatur Cicero, si per. T. Plutarco: nos verò, quo-

*Egidius,
& Tigno
sius.*

Endelechia, Entrelechia apud Grecam pronuntiationem, T. & D. affinis sit pronuntiationis.

quocunq; modo scribatur, rectè per actum interpretari dicimus, vt. 3. lib. Phys. tex. 2. 3. Actus enim has omnes interpretationes in se comprehendit, nam & est perennis motio: siquidem actus semper est, & est perfecta corporis comprehensio: quia totum esse, & rei perfectionem virtute quadam continet. Endelechia igitur rectè transcribitur forma, perfectio, atq; actus: forma enim perficit, atq; actu ipsam materiam, & sumitur pro forma quiescente, actu primo, non pro operatione, quæ est secundus & accidentalis actus: ideo Cicero Entelechiam, id est perennem motionem, intelligens actum primum, qui est prima perfectio. Plura hinc Neoterichus quidam, qui in re clara nimius est, dum in numeros refert auctores. Tertiã autem apponit diuisionem Aristoteles illis verbis, *quædam autem est vt scientia, quædam vt contemplatio*, id est, actus duplex est, primus, atq; secundus, primus vt scire, secundus vt considerare. Exemplo namq; scientiæ & considerationis rem patefecit Aristoteles: diuisionis autem ratio est: nam cum actus diuidatur in ordine ad potentiam, sicut duplex est potentia. 8. Phys. tex. 32. altera essentialis, altera verò accidentalis: ita actus primus habitudine ad potentiam essentialem, & secundus ex ordine ad accidentalem sumitur. Potentia enim ad esse, id est, quæ ad primum actum est, dicitur essentialis: potentia autem ad operationem, id est, quæ ad secundum actum, dicitur accidentalis: quas potentia, atq; actus distributiones appositissimè per scire, & considerare Aristoteles patefecit. Est namq; anima nostra sicut tabula rasa, quæ instar materie primæ nullum actum habet: primòq; per habitum scientiæ, atq; speciem perficitur: secundò, per eius actualitatem, & considerationem: quæ omnes diuisiones definitionis genus aptissimè explorant, quòd anima sit substantialis actus, primus, vel secundus: vter autem sit, non facile expedietur, quod postea inter soluendas quæstiones adnotabimus. Nam quod ad presentis textus explicationem attinet, sat est intelligamus, formarum quandã esse actum semper operantem, vt considerare, cuiusmodi sunt formæ rerum inanimatarum: quãdam verò esse actum instar ipsius scientiæ, non semper operantem, vt viuendum animæ: quoniam actum, quidam est primus, atq; per modum habitus vt scientiæ: quidam autem secundus, & per modum

Perseus.

Tertia diuisio.

Duplex potentia vna essentialis, altera accidentalis.

operationis vt considerare: sensus ergo diuisionis est, quòd actu, alius est non semper operans vt scientia, alius semper operans vt considerare. Dicit tamen curiosus lector, diuisionem illam secundã substantiæ in materiam, formam, & compositum diminutam esse, quãdoquidem lib. 7. Met. tex. 44. quadrimembris fiat: nam præter tria membra posita, addit Aristoteles ipsum vniuersale, quod substantiam vocat? Dicendum, probatorum auctorum testimonia semper intelligenda, atq; interpretanda iuxta subiectum argumentum, quod versant. Quare hinc Aristoteles ex propria sententia substantiam trimembri diuisione partitur, illic autem secundum famã vniuersalem, quòd antiquis substantia erat, quartum membrum fecit: controuertebatur enim, nunquid vniuersalia essent substantiæ? vel aliter dicitur, non quòd hinc secundum veritatem, illic autem secundum famam (vt quibusdam placet) sed quòd hinc physicè diuisio est rerum, illic autem metaphysicè diuisio est rationum.

Obiectio contra trimembrem diuisionem.

Solutio.

Maximè autem corpora videntur esse substantiæ, & ipsorum ea magis, quæ naturalia sunt: hæc enim cæterorum principia sunt. Naturalium verò corporum quædam habent vitam, quædam non habent, sed ea vacat. Vitam autem dicimus, nutritionem, accretionem, atq; decretionem, quæ quidem per id ipsum fit, quod viuere dicitur. Quare corpus omne naturale particeps vitæ, substantia est: & ita substantia, vt composita:

Tribus diuisionibus proximo textu genus animæ inquisitum fuit, totidem presenti differentiam inuenire instituit: & quemadmodum illæ tres priores ex parte animæ, ita tres hæc posteriores ex parte corporis considerandæ sunt. Prima diuisio, primis textus verbis ponitur, qua substantia in corpoream, & in incorpoream distribuitur: corpoream autem maximè videri substantiam dicit, quoniam manifesta est, atq; omnibus

Tex 3.

Totidẽ diuisionibus differentia definitionis inuestigatur.

I. diuisio.

est

est in confesso: nam cum de spiritali substantia non defunt, qui ambigant, sitne, an non: tamen si corporea substantia omnium consensione probetur: licet Alexander. 7. Met. referat Hipponem Atheum omnem spiritalem substantiam substulisse, quem Epicurei apud Philosophos, atque apud Hæbreos Saducei sequuti sunt. Aristoteles tamen cum fide expressè fatetur substantias spiritales aliquas esse, quod. 8. Phys. &. 12. Met. demonstrat: hic autem duntaxat dicit, vulgaribus corpora ipsa præsertim naturalia substantias esse, insinuans nimirum sapientibus alias probari substantias, spiritus scilicet, qui non videtur. Vulgus enim, quòd substantiam à substãdo sumit, corpora duntaxat, vt quæ maximè substant, substantias appellat, sapientiores verò ab esse & subsistendo: quare incorporeæ magis erunt substantiæ secundum dignitatis, atq; perfectio nis gradum. Secundam ponit diuisionem illis verbis, *Et ipsorum ea magis, quæ naturalia sunt, &c.* corporum, inquit, aliud naturale est, aliud artificiale: naturale, cuius principium ipsa est natura: artificiale, cui initium ipsa dedit ars, & cuius etiam principia ipsa naturalia corpora sunt. Dices, artificialia, ad artem cum pertineant, non esse corpora, sed qualia, vt pote quæ ad quartã qualitatis speciem referuntur, quod forma, & figura eorum demonstrat, ergo non sunt corpora nuncupanda? Dicendum, Aristotelem corpora artificialia, licet sint accidentia, substantias vocare: quoniam secundum materiã attenduntur, secundum quam sunt magis, quàm secundum formam (vt Aristoteles lib. 1. Phys. tex. 63.) vnde artificialia simpliciter dici asserit, vt quæ ratione materiæ ad genus substantiæ pertineant: ideo antiqui artificialia ob eandem causam simpliciter fieri censebant. Quicquid tamen de hac re sit, hoc apud omnes certum esse debet, quòd quæ simpliciter sunt, naturalia entia sunt, atq; naturã constantia: quæ verò arte, atq; intellectu nostro fabricata, artificialia sunt, quæ secundum materiam in genus substantiæ reducuntur, formaliter autem, atq; per se primò in qualitatis prædicamento constituuntur. Itaq; in artificialibus principale significatum est substantia, sed primò significatur qualitas, atque accidens: si conferantur ergo res ipsæ, principalior est substantia, si verò non comparentur in se, sed in hoc quòd est significari, primò

2. diuisio.

Obiectio quòd artificialia non sunt substantia.

Solutio.

significatur qualitas, iuxta illud Aristotelis in prædicamentis, album solam qualitatem significat, intellige per se primò: nam secundariò subiectum ipsum, pro quo supponit, con significat. Quocirca notandum naturalia corpora artificialium principia, quòd cor ab Aristotele vocari: nam re vera sunt principia in genere causæ materialis, cum notum sit, ea esse materiam omni artificio subiectam. Deinde in genere causæ efficientis: si quidem artifices fabricant, atq; ea fingunt. In genere tamen causæ finalis nos sumus finis omnium. 2. Phys. tex. 24. est enim homo microcosmus, hoc est, minor mundus, ac velut vniuersa creatura. 8. Phys. tex. 17. Eisdem penè modis naturalia corpora Mathematicorum principia appellabuntur: non enim subsistunt, nisi in substantia sensibili, tanquam in subiecto, & ab ipsa sensibili substantia quodammodo in genere causæ efficientis quantitas per quandam emanationis resultatiam fluit: atq; adeò à corpore illo substantiali trina illa deriuatur dimensio, longitudinis, latitudinis, atq; profunditatis, quæ corpus ad prædicamentum quãtitatis pertinens absoluunt. Deinceps quæ sequuntur verbis, *Naturalium verò corporum, &c.* tertiam adnectit diuisionem, vt naturalium corporum, quædam animata sint, vitæ quæ participantia, quædam autem inanimata, & vitæ carentia: viua enim vocantur quæ nutriuntur, & aluntur. Non quòd præter vegetatiuã non sit sensitiua, & intellectiua vita (hæc enim Deo competit. 12. Met. tex. 31. & intelligentijs. 1. de cælo. ad finem cap. 9.) sed quia nondum est de his exactè tractatum, tantum eius vitæ mentionem fecit, quæ omnium consensione probatur, & quæ cõmunior est, in omnibusque viuentibus reperitur, & quæ suo proposito probando magis erat accommodata. Ex faciliiori enim notiori, & cõmuniori disciplinæ debet esse processus, & ex eo quòd omnibus est commune & receptum, communem, quam pollicitus est, animæ definitionem reliquo capite colligat, nisi placeat dicere argumentum à minori insinuari, vt si id, quòd minus videtur inesse, inest, & id, quòd magis inesse videtur, inest: ergo si ea quæ augentur viuunt, ipsa igitur quæ sentiunt: præterea & quæ intelligunt, vita minimè priuabuntur. Primò enim de anima tex. 20. non solum motu, quo se viuentia cient, sed etiã sensu vita maximè manifestatur. De embrione verò curandum

Notandum quòd corpora phyica sunt aliorum causam. Deinde in genere causæ efficientis: si quidem artifices fabricant, atq; ea fingunt. In genere tamen causæ finalis nos sumus finis omnium.

3. diuisio.

Cur solius vegetatiue meminerit.

Embri.

randum non est, ei alimentum per matricem preparatur, sicut fructus per ramum, & radicem: non est igitur tanquam per se animal considerandus, sed sicut fructus in arbore: secus enim quandiu anima vegetatiua duntaxat informatur, quæ ordine temporis sensitiuam præcedit, in nulla specie collocabitur: deinde cum sensitiuam sumeret, animal esset, & brutum, in nulla tamen bruti specie. Cum ergo embrionem vivere, & ordine temporis has formas induere 2. de gene. animal. cap. 3. doceat Aristoteles, sit, ipsum esse tanquam hominis fructum, qui ad complementum naturæ mittitur, & ordinatur: ergo quandiu est in arbore, non per se, sed cum arbore, atq; homine ipso cõputari debet. Ex quibus omnibus Aristoteles infert, omne corpus viuum substantiã esse ex materia, & forma cõpositam. Male ergo Philoponus docet viuentem esse quãdiu in vtero est, animal tamen non esse: cum organa habeat, tum ad vitam, tum ad motum, tum ad sensum instructa: quãuis ob imperfectionem membrorum infirma sint ad operandum. Vide. S. Tho. 1. p. q. 76. art. 3. ad. 3. & 4. & q. 118. ar. 2. ad. 2. vide infra hoc capite in quæst. appositã, notabili. 4.

Tex. 4.

Atq; cum tale etiam sit corpus, id est habens vitam, corpus perfectò non erit anima. Corpus nanq; nõ subit rationem eorum, quæ sunt in subiecto: sed vt subiectum potius est, & materies. Necesse est igitur, animam substantiam esse perinde, ac formam corporis naturalis potentia vitã habentis. Substãtia verò, actus est, & perfectio. Talis igitur corporis est perfectio, atq; actus.

Propositis diuisionibus superioribus textibus, præsentem iam Aristoteles docet definitionem colligere, supponitq; animã substantiam esse, quòd ipsa simus: idq; statim sequenti textu est manifestandũ. Itaq; à principio ad finem capitis orationem instituit, vt probet animam actum esse corporis phisici, & organici potentia vitam habentis, quãuis non sic coniungat, sed nonnulla

Capitis scopus.

intericiat, quibus animæ cum corpore vnio declaretur: sic rationem exorditur. Anima, quia in corpore, & materia recipitur, corpus, aut materia non est: siquidem materia nõ recipitur in alio subiecto (cum. 1. Phys. tex. 82. definiatur materia, primum, & vltimum formarum subiectum) ergo si anima est in materia, non erit materia, atq; corpus, quod etiam rationem habet materiei: qua ratione colligitur non esse cõpositum, quoniam ipsam in materia non est: totum autem, si in materia reciperetur, partis potius, quàm totius rationem haberet: est igitur anima substantia ea, quæ actus est. Sufficiẽti diuisione etiam colligitur, animam non cuiuscunq; corporis actum esse: quoniam non mathematici, aut artificialis corporis, phisici ergo non cuiuscunq; sed organici, id est, instrumentarij, potentia vitam habentis. Nam si verũ est quod Aristoteles lib. 8. Met. tex. 6. docet, iuxta cõditionem forme, materiæ qualitatem esse inquirendam: sit, vt cum anima omnium formarũ, quæ in corpore recipiuntur, sit perfectissima, quòd in corpore etiam præstantissimo recipietur. Vnde sicut forma materiam sibi adsciscit dispositam, vt suas exerceat operationes, & munia obeat: sic perfectò aia formarum præstantissima plures in vno corpore exercitatura operationes, vt in eas se fundat & exerat, meritò inquirat corpus pluribus organis, atq; instrumentarijs partibus instructum. Quam probationem paucissimis, sed elegantibus verbis inducit Aristoteles, *si talis actus est, talis corporis debet esse actus*, nimirum insinuans, actus agentium non recipi in patiente, nisi iam legitimis dispositionibus sibi accommodato, vt tex. 24. posteriùs amplius exponemus. Quare ex hoc textu habes solutas quæstiones proæmij, non tantum de modo inuestigandi definitionẽ, sed etiam de genere, si sit quantitas, aut qualitas, aut potius substantia: & si substantia, an actus, vel potentia, quod est substantialis actus corporis phisici, vt à tex. 6. & 9. & alijs in proæmio addubitabamus.

Tex. 5.

Sed cum perfectio atq; actus bifariã dicatur, vt diximus (qui dam enim est vt scientia, quidam vt contemplatio) pater, animam actum esse perinde atq; scientiã.

Nam

Nam ex eo quia anima est, & somnus est, & vigilia: atq; vigilia quidem contemplationi, somnus autem scientiæ operatione vacanti similis est.

Distinguitur actus in primũ, & secundũ, pro definitionis explanatione.

Posteaquam cum Aristotele ostendimus animam debere esse actũ, superest & primum esse actum declaremus. Quare Aristoteles non inuestigat definitionis aliam particulam (vt perperam quidam philosophatur) sed iam positam inducta quadam diuisione amplius declarat: idq; optima docendi methodo obseruata præstat Aristoteles, quasi tacite occurrẽs dubitationi, qua quispiam non immeritò ambigere posset, cum anima actus sit, an sit velut scientia & primum, an potius sicut considerare, actus sit secundus. Respondet Aristoteles duos illos actus scire & considerare, somno & vigiliæ esse proportionales: nam somnus scientiæ, vigilia considerationi respondet. Vnde colligit Aristoteles (aut in re alioqui aperta mihi ipsi hallucinari videor) animam actũ esse primum, perinde ac scientiam, & somnum: id probat breuissima, sed nimis efficaci probatione, dum dicit, *Nam ex eo quòd anima est, & somnus est, & vigilia*, hoc est, anima is actus est, qui in somno permanens, ibi viuaciter, & quasi sub silẽtio tacite suas exercet operationes: quia quãuis actus sit communis vtriq; actui, primo scilicet atq; secundo: concludit Aristoteles textũ, *operatione vacanti similis est*, id est, similior, & promptior: quare animæ primus erit actus instar somni, atq; scientiæ: secundus enim actus per aliam finitionis particulam intelligitur, dum dicitur, *potentia vitam habentis*, id est, anima est actus primus talis, qui poterit in secundum prodire: nam sicut anima in somno à vigiliæ operationibus præpeditur, cum in actu primo sit, atq; per modum habitus, potens est, vt excusso somno proprias exerat, & manifestet operationes: sicuti dormiens, si habitum habet scientiæ, sciens dicitur: sic etiã si fieri posset, vt quispiam animam in actu primo duntaxat haberet, viuens etiam diceretur: quod Aristoteles dixisse mihi videtur lib. 5. de genera. animal. cap. 1. quod enim hinc dicitur animã esse actum instar somni, illic explicat dum dicit, somnum viuendi, & non viuendi me-

dium esse, atq; participationem, siue vt ipse dicit, interliminium: ob idq; nullum est periculum, si animam per actum primum definierimus, cum non statim cessent operationes, quinimò aliquæ, vt post dicemus, ex necessitate sequantur: & quãuis cessassent profus omnes operationes, modò actus primus maneret, ille vel solus sufficeret, vt viuens essentialiter esset. Prius enim est vnũquodq; sua operatione, quæ ipsius est accidentalis quædã perfectio. Sed de hoc quæstionibus huius capitis latius iam nunc dicemus: idcirco vterius ad Aristotelem pergamus.

Tex. 6.

Altera autem alteram in eodem, scientia, inquam, cõtemplationem generatione præcedit. Quapropter anima primus est actus, perfectioq; corporis naturalis, potẽtia vitam habentis: & talis planè, vt partes ipsius sint instrumenta. Enimvero partes quoq; plantarum, instrumenta sine controuersia sunt, quãuis videantur penitus simplices esse. Eius enim quod circa fructũ est, regmen est folium, & fructus etiam illud: radices præterea vicem subeunt oris: vtriusq; nanq; trahitur alimentum.

Id enim, de quo proximo textu controuersia erat, præsentem adeò apertè declarat, vt nulla ratione de cætero inficiari queat, animam per se actum esse primum: nam si cut ordine generationis scientia ipsam cõtemplationem præcedit, ita esse ipsum operari antecedit, vitalesq; ipsas operationes: non enim est anima in continua operatione, & vsu, sed in potẽtia ad vsũ, & actum secundum: quare per actum primum intrinsicè definitur. Quòd si in vegetatiuis primus cum secundo coniungatur, re ipsa nil refert, cum ratione sint, & essentia diuersi: vel non habet hoc anima vegetatiua vt talis, sed vt naturalis quædam est forma, quæ semper est cum actu coniuncta: tamen vt anima ad. 1.

*Auicenna
reicitur.*

anima est, separabiliter se habere non repugnat, saltem intellectu, vel quia maiori ex parte animæ competit; ideo anima definitur non ex secundo, sed ex primo actu, quia iste solus ad essentiam pertinet. Ideo male Auicenna, quod anima non secundum essentiam, sed secundum existentiam definitur. Continentur his paucis multa, quæ de hac re hic Caietanus docet satis plixè, vide infra tex. 49. & 2. cæli. tex. 17. Ex sex diuisionibus superius positis animæ colligit finitionem totidem particulis coagmentatâ, dicitq; animam esse actum primum corporis physici potentia vitam habentis, id est, prima perfectio corporis naturalis vitalibus instrumentis instructi. Sic enim formæ per subiectum propriū definiuntur, in quo habent esse. 7. Met. tex. 24. probatq; per locū topicum, animam organis indigere. Nam si plantarum formæ (quæ videntur esse simplices, & quæ nullam compositionem indicant ex sensuum iudicio) tot opus habent instrumentis, atq; licet imperfectissimæ sint, radices loco oris, truncum, ramos, corticem, frondes, & simbras videamus habere: quid mirum videri debet, si perfectiores animæ plura, siue perfectiora organa sibi exposcât? Argumentum est à minori ad maius: quia si vegetatiua omnium animarum infima ob animæ dignitatem tot organicas partes, & dissimilares suo quasi iure omnium cōsensione sine vlla cōtrouersia exposcit: mirandum minimè erit, si præstantiores, & digniores formæ materiam etiam varijs organis, & instrumentis affectam requirant? Quare videretur Aristoteles hoc textu rationem reddere, ob quam corpus animatum organicum esse oporteat, quæ pendet tota ex animæ natura, atq; ex excellentissima eius functione colligitur debere esse in corpore varijs organis instructo: ex quo solues quæstiones qualdam lib. 1. tex. 90. & 91. & 92. positas.

Tex. 7.

Si igitur commune quid de omni anima sit dicendum, ipsa perfectio prima, primusq; actus est corporis naturalis, cuius partes sunt instrumenta. Idcirco non querere oportet, si vnum sit anima, atq; corpus: sicut neq; cerâ,

& figuram, neq; omnino materiæ cuiusq;, & id, cuius materies est. Nam cum vnum & esse multifariam dicantur, actus est id, quod propriè vnum est, atq; propriè est.

Infert Aristoteles prima huius textus parte ex duobus proximè præcedentibus quæstionis illius solutione, quam proœmio primi libri proposuerat tex. 7. & 8. quidnam scilicet id sit, quod omni animæ commune censetur: dicitq; vniuersim cōpetere omni animæ primum actum esse, atq; perfectionem, &c. Vnde secundò etiam infert tacite cuiusdam dubitationis solutionem, quæ non abs re querere quispiam posset, quare & quomodo anima, & corpus vnum sint. Quæ quæstionem vt ineptam reijcit Philosophus: nam de principijs primis nulla potest esse quæstio, quæ à priori soluat: cum igitur ex actu, & potentia vnum fieri, principium primum sit, non oportet querere, quo alio glutino copulentur, & materia, & forma concilientur in hoc aliquid, tanquam in eorum summam. Neq; est per accidens vllū aliquod ligamentum, cum seipsis non ab extrinseco cohæreât, sed cum talia sint, hoc quidem actu, illud potentia: forma igitur, quæ facit in actu potentiam, faciet etiam actu ens, ergo & actu vnum: ens enim & vnum cōuertuntur, & quo aliquid actu est, eodem ens, & vnum est: idem enim est homo, & ens homo, & vnus homo. 4. Met. tex. 3. Quare cum potentia ex se neq; esse habeat, neq; vnitatem, accepta forma, sicut propria, & immediata perfectione fit ens, ita & vnum: quibus soluitur dubitatio primo huius tex. 90. proposita, quod anima est, quæ cōtinet & vnum facit. Vnde hac luce apertius colligitur, quod si plures substantiales formæ in eodem essent, illud minimè esset vnum, sed ratione plurium formarum plura. 8. Met. tex. 10. potentia sanè non habet, nisi quod sit in potentia ad esse: esse autem ab actu habet. Neque hic Aristoteles querit de causis extrinsecis, finali scilicet, atq; efficienti, sed de causa, & medio, intrinsicis: principio, tanquam glutino aliquo, quod esse negat, eò quod seipsa potètia desiderat ab actu perfici. Actus autem nihil magis in votis habet, quam suam ipsius formare,

*Solutio
quæstio
proœmii,
quæ anima
vnum ha-
bet ratio-
nem com-
munè om-
ni anima.*

*Quare ex
potètia et
actu vnum
fiat.*

*Disposi-
tiones qua-
re non reci-
piantur in
materia.*

*Caiet.
de
Vio.*

*Quare hoc
inducit
Arist.*

*Pondera
causalita-
tem om-
nium cau-
saram.*

formare, atq; perficere potentiam: hoc autè ab agente deriuatur, qui sua actione vnum quid vt compositum facit ex potentia & actus vniione, dū mouet potentiam ad actū: aut veriùs actum de potentia educit, totius vnitatem constituendo, in qua vniio partiū fundatur, & hæc est generatis actio. 8. Met. à tex. 1. ad. 10. vnde implicite insinuat & vult Arist. quod ex anima & corpore fit vnum per se: sed hoc consultò Philosophus dimisit, quoniam respondebat querentibus glutinum, & contactus ligamentum, quod esset non vnum per se, sed per accidens: Quæ omnia Aristoteles sensibili & ad manum posito exemplo ex rebus artificialibus petito, manifestat. Nemo sanè querit, quomodo ex cera & figura vnum efficiatur, nisi quia informitas ceræ formari desiderat atq; suum actum affectat: quam ob causam dispositiones, quæ in materia antecedunt, vt ipsam formæ inducendæ preparant atq; disponant, postquam suo fuerint defuncte officio, abeunt, vt potentia suo actu immediatè vniibilem relinquunt: ergo vnum efficitur, quia actus & potentia seipsis vniuntur. Caietanus verò perperam philosophatur, dū hoc loco asserit Aristotelem insolutâ reliquisse quæstionem: nam quauis Metaphysici probare interfit reliquarū sciètiarum principia (vt re vera hoc demonstrat ad calcem. 8. Met.) Philosophus autem naturalis non nisi sensu & experimento à posteriori probat: actum sanè per se in altero actu nunquam recipi, nisi quatenus est alterius potentia, quia recipitur in potentia vt proprio perfectibili. Ex quibus vnum per se coagmentatur, non vnum per aliud, vt 3. Physi. de agente & patiente, quæ ratione vnus operationis atq; effectus vnum sunt: propriè autem vnum, atque quod propriè est, actus est. Inducit autem præsentem dubitationem fortassè propter Platonem dicentem, animam per operationem duntaxat vniri: propter Commentatorem etiam per speciem & phantasiam copulari asserentem: contra quos Aristoteles expressè fatetur, animam formam esse corporis, & eius primum actū atq; substantialem: ideo vana non est huiusmodi quæstio atq; cōtrouersia. Omnis enim causa quæcunq; sit, secundum quatuor genera causarum hoc habet, vt cōsideretur in esse primo, & secundo: secundus autè actus est actualitas causationis in illo genere, vt formam actualiter esse, sit

formaliter dare esse, & velut operatio ipsi: ergo formam vniri materiæ non est aliud, quàm dare esse: & actus, qui de genere bonorum est, potètia, quæ est de genere malorum siue imperfectorum, ad esse, vt ad suū bonū perducit atq; in perfectione collocat. Proportionabiliter deduces in alijs generibus causarum, materiali etiam cuius causalitas est actualiter recipere esse.

Vniuersaliter igitur diximus, *Tex. 8.* quidnam anima sit. Est enim ea substantia, quæ est vt ratio: hæc autem est, quidditas corporis talis: & perinde sanè, atq; si quod instrumentorum artis naturale corpus esset, ceu securis. Eius nanq; substantia ipse esset, vt patet securis ratio: idq; esset anima, qua separata, non esset vltèriùs, vt patet, securis, nisi nomine tantum. At nunc est securis. Non enim talis corporis substantia, ratioq; est ipsa anima, sed naturalis, vt diximus, talis, quod in se motus status vè principium insitum habet.

Atque id, quod dictum est, in *Tex. 9.* partibus etiã inspicere licet. Nā si oculus esset animal, eius anima visus ipse nimirum esset. Hic est enim, vt patet, oculi substantia, quæ sese habet vt ratio: oculus autè est materies visus, qui cū defecerit, non vltèriùs erit oculus, nisi nomine tantum, & perinde atq; lapideus, vel etiã pictus. Id igitur, quod de parte dictū est, ad totum corpus viuēs accommodare oportet. Est enim hic profectò rationum similitudo. Nā vt pars sese habet ad partem: sic totus sen-
D sus

sus ad totum sensitivum corpus, ut talis est rationis.

Similibus definitio animæ explanatur. Positam animæ definitionem exemplis manifestat. Primò, hoc tex. 8. in artificialibus, quæ similitudo ficta est & ab arte petita: Ars enim naturæ imitatrix perinde se ad suam habet materiã, ac nostra anima ad corpus, ut si potentia incidendi securi forma esset, securis autem ferrum, corpus est physicũ, securis forma separata, ipsa securis nõ maneret, nisi equivoce securis & nomine tantũ, ratione enim diuersa esset: ex notioribus igitur & sensibilibus rem patefecit, sed addit, *At nunc est securis*, hoc est, remota naturali forma, cum det esse & speciem, non manet idem nisi æquivoce & nomine tenus, remota tamen rerũ artificialiũ forma, species ipsius materiæ non soluitur, quia materiæ propriæ, quæ secunda est ratio & species, nõ soluetur: nam quauis nomine securis siue dolabræ, forma eius atq; figura sit primò significata, & ideo ipsa remota dolabra non maneat nisi æquivoce: materia tamen eius, quia est res principalis quæ significatur, absq; omni manet æquiuocatione. Itaq; sicut remota anima nõ manet viuens, ita forma securis ablata nõ manet securis. Quod vult Arist. est, quod remota anima non manet materia eius proxima, quæ est corpus viuũ, physicum & organicum, nisi æquivoce (quod est argumentum formam esse substantialem) at remota forma dolabræ manet materia eius nempe ferrum, ideo nõ erat nisi forma artificialis: multum hæc sed superuacane laborat Commentator referente Caietano, vide si vacat, tametsi hæc pauca sufficientissimè textũ illustrent. Secundò, idem tex. 9. in partibus animalium exponit, & profert exemplum de oculo, cuius aspectus siue visus, aut ipsa pupilla formã eius cum sit: corpusculum autem istud organicum materia, oculus autem hoc aliquid, manente organo visus, & pupilla corrupta, oculus qui manet nõ amplius oculus dicitur, quã si lapideus aut depictus esset: merito ergo declarat per artificiales res & corporum naturalium instrumẽta, quæ nobis magis peruia sunt, ut hinc quod intendimus intelligatur: igitur quod de parte dictum est, ad totum corpus accommodare oportere docet Aristoteles: nam ut pars se habet ad partem, ita totum ad totum. Quibus Aristoteles

per amplius animam actum esse corporis substantialem, ijsq; duabus similitudinibus patefecit, quod est horum duorum textuum propositum: nam si sola actus separatione totius perditur vnitas & esse, ita coniunctione acquireretur & comparabitur: quia si negatio negationis causa est, & affirmatio etiã affirmationis causa erit. Fortasse textus hic non violenter citabitur, ut probetur nihil esse in genito eorum, quæ in corrupto præfuerant, vt. 1. de gene. tex. 24.

Nil cõmune vnico manet in genito.

Non est autem id potẽtia viuens, quod abiicit animam, eaq; vacat: sed id, quod ipsam habet. Semen uerò fructus uerò, id nimirum est, quod potest tale corpus euadere. Ut igitur incisio, visioque, sic est uigilia actus? & ut visus rursus instrumenti q; vis, sic est anima actus. Corpus autem est id, quod, ut diximus, est potentia viuens. Verum ut pupilla, visusq; oculus est, sic anima, & corpus est animal.

Tex. 10.

Ultimam definitionis particulam, & quid sit, potentia vitam habere, præsentis textu explanat Aristoteles, dicitq; corpus organicum non habere vitam in potentia remota, ut de semine & fructu dicitur, & quãdam à generante insita vi per calorem naturalem actuosum, qui facit semina esse fecunda. Itaq; si non abiicit actum, neque potentia illa ab actu remouetur, erit quidem potentia actui coniuncta: quauis enim actu vitam habeat, in potentia dicitur quoniam corpus ad animam ut potentia ad actum comparatur: est sanè in actu primo, & ad secundũ actum in potentia est proxima. Etenim in promptu est, ut exerat actus, edatq; opera vitæ, ut Geometra qui dum dormit, sciens dicitur, potentia illius scientia habet considerationem. Præterea particula illa, potentia vitam habentis, aliter poterit interpretari, id est, in potentia vitam continentis, ut non intelligamus cum potentia respectiua, hoc est, cũ priuatione, ex qua res fit tanquam ex termino à quo, abiicitur etiã potentia subiectiua, ex qua tanquam

Quid sit potentia vitam habere.

ex parte essentiali viuens ipsum componitur. Quare pars illa definitionis poni videtur, ut corpus ad animã, sicut materia ad formam cõparari intelligatur: & licet sine actu primo animæ viuens nõ intelligatur, sine secundo uerò, hoc est, aliquibus vitæ operibus nil prohibet, quoad ea quæ minus sunt necessaria: nã vegetatiua, ut dicemus, semper ex utroq; actu est. Organa enim mortua nõ habent potentia nisi equiuocè: uide licet corpus organicũ, & potẽtia vitã habes idẽ esse uideatur, necessariũ fuit utruq; poni, ut tota vis & animæ natura exponeretur, quia anima per organum vitalia munia exerceat: ut non malè Simplicius duplicem vitam posuerit, vnã essentialẽ, quæ instrumento perficitur, alteram accidentalem, quæ est usus instrumenti ab ipso uiuente. Postremis autẽ huius textus uerbis, *Ut igitur incisio, visioq; &c.* Aristoteles duas similitudines. 8. & 9. textibus inductas, suo accommodat proposito, quod ex illis uerbis perspicuum est. Vna enim artis est in securi, altera naturę in oculo, securi potentia incidendi, ut actus primus, quæ dũ est cum ipsa & animã sua proportionẽ, respõdet facultas illa incidendi, ut in oculo facultas videndi: at incisio & visio actus est secundus, quæ operationi vitali proportionantur: sicut ergo ferrũ informe, potestate est serra, si habilẽ figurã recipiat, sic semen potestate est animal, recepta tamen forma, per quam deinceps vitalia exerceat munia, actu animal fit. Vnum tamen aduertendum est, ex ultimis textus uerbis colligi, Aristoteleũ esse dogma, partes simul sumptas realiter totum esse, cum dicit, *Ut pupilla, visusq; oculus est, ita corpus, & anima animal*, licet formaliter fortè differant. Quã distinctione conciliatur sibi lib. 7. primæ Philosophiæ tex. 59. ubi dicit syllabam. Ba. nõ esse idem quod. B. & A. & 5. Met. tex. 19. quod sex nõ est bis tria, nec ter duo: quodlibet enim totũ, siue quãtitatiuũ, siue essentialẽ rationẽ dicit à suis partibus distinctã.

Obserua.

Totum est siue partes simul sumptæ.

Tex. 11.

Animam igitur non separabilem esse à corpore, vel partes ipsius nonnullas, si partibilis sit non obscurum esse videtur. Corporis namq; partium actũ esse. Nihil tamen yetat, ut aliquæ partium

sint separabiles animæ, propterea quod corporis nullius sint actus. At obscurum est, necdum patet, si perinde corporis anima sit actus, ut gubernator actus est nauis. Hoc igitur pacto vniversaliter de anima determinatum, descriptum uè sit.

Aristoteles corollarium ex dictis inferre videtur de animæ nostræ rationalis separatione: aut tacite profecto respõdet obiectioni, an cum hæc animæ finitio cõmunis sit, ita rationali competat, ut ipsa cum reliquis animabus actus corporis sit, ita ut eam separari nõ repugnet? Respõdet autẽ Aristoteles, quod cum anima partibilis sit, plurẽq; partes habeat (non loquitur de subiectiuis, sed potestatiuis animæ partibus) quarum aliquas ita cum corpore communes habet, ut extra ipsum minimè exercere valeat, ueluti vegetare, sentire, quæ cũ à corpore pendeant, secundum has nõ separatur: nam separata nõ exercet eas vegetandi & sentiendi functiones: secundum autem intelligendi & uolendi operationes separari nihil prohibet: nõ enim habet ad eas obeundas certa ac determinata organa: quare in esse ab ipso corpore nõ pedit, sicuti ipsum operari separatũ est. Rationem sumit Aristoteles, propterea quod corporis nullius sint actus. Dices, his uerbis Aristotelẽ sibi ipsi aduersari, qui hoc. c. tex. 7. animã dixit actum esse cum corpore facientem substantialiter vnum, atq; adeo contra eius propositũ videtur enim uelle colligere animã omnem actum esse primũ & substantialẽ, nunc autem nullius corporis actũ esse dicit, imò secundum operationem tantũ vniri, sicut naua naui docet: quare corpori per informationem aĩa nostra minimè vniretur? Dicendum tamen, Arist. secum haud pugnare, imò si cõtextus literæ attendatur, satis modeste suã cõfirmat sententiam, atq; Platonẽ refutat. Cũ ergo dicit, *Nullius corporis actus est*, nõ intelligit animã nostrã substantialiter per informationẽ corpori nõ vniri, sed ad intelligendũ & uolendũ non indigere corporeo aliquo organo, ut videre, audire, & similia. Quod subdit autẽ, *At obscurum est, &c.* propter Platonem inducit, quæ gratis, & quasi de nihilo dãnare nõ uult, sed inquit, certũ esse & immanifestũ, si vniretur

Tacite soluit obiectionẽ de animæ separatione.

Obiectio.

Differen- pat, quod accidens pars non est alicuius es-
tia substi- lentie, neq; tertia entitas resultat ex accidē-
ialis, & te, & subiecto, vt tex. 4. dicebam ex ante-
accidēti- predicamentis cap. 2. esse in subiecto non
lis forme. est sicut accidens, quod non est pars totius.
 Cum tamen forma substantialis pars sit, &
 principium intrinsecum rei. 1. Physi. cap. 6.
 & ex ipsa atque susceptiuo vnum per se re-
 sultat, quod definibile est. 7. Met. tex. 16.
 vnde sicut accidens a subiecto separatum,
 adhuc habitudine, & dependentia ad sub-
 iectum definitur (intrinseca enim depen-
 dentia in genere causæ materialis subie-
 ctum respicit, quæ dependentia relatio nō
 est: quoniam respectu alterius a causa non
 abstrahit) ita sanè forma ipsa rationalis, li-
 cet separetur per suum susceptiuum, atque
 organicum corpus, cui suapte natura com-
 mensuratur, definitur: definitur enim vnū-
 quodq; sicut habet esse. Harum autem
 formarum totum esse, atq; desiderium est
 ad suum perfectibile, cuius est forma vna-
 quæq; perfectiua: per ipsum igitur definitur,
 nisi quod formæ accidentalis addita-
 mentum alterius generis est: additamētum
 verò substantialis formæ ad idem substan-
 tiæ genus reducitur. Quare meritò dicitur,
 animam nostram per corpus, ad quod ha-
 bet habitudinem, & commensurationem
 naturalem, indiuiduari, atq; adeò prior
 est & essentialior hæc animæ definitio ea,
 quam Aristoteles sequenti cap. tradit: quon-
 iam hæc per propriam materiam datur,
 & aliquid, quod est eiusdem generis, &
 quod in eodem prius est, vt. 9. Met. tex. 13.
 & 14. illa verò per vires, & facultates da-
 tur, cum dicitur, anima est principium vi-
 uendi, sentiendi, & intelligendi, &c. quæ
 sunt alterius generis, & ipsa anima poste-
 riores, cum sint quasi effectus: sed de illa de-
 finitione cap. sequenti dicemus.

2. nota. de Mox considerandum est, actum genus
actu, qui esse in animæ finitione: nam si materia est
in actu fini- sub potētia, forma erit sub actu, idq; in tex-
tione poni- tu legitime Aristoteles probat. Et præterea
tur, qui tex. 6. Aristotelem esse probauimus, actū,
primus est. licet duplex sit, primus atq; secundus, pro
 primo necessario vsurpari, siue vegetatiuā
 animā suis actionibus, atq; munijs vacare
 contingat, vt hinc Auerroes commento. 5.
 Auicennas etiam lib. 7. de animalibus, qui-
 bus probabile efficitur, serpentes, atq; la-
 certos, & id genus alia hyberno tēpore vi-
 gente frigore non augeri, neq; nutrirī, sed

horum omniū facultates vitales, quasi dor-
 mire, quiescere, atq; ab actu secundo cessa-
 re: siue hoc falsum sit, vt experimentum de-
 clarat, cum verno tēpore huiusmodi ani-
 malia macilentia foras prodeant. Signum,
 quod cum veluti formicæ hyemi non the-
 saurizauerint, ideò de propria substantia
 alitæ sunt: quoniam ob rigorem, & torpo-
 rem, non accedente extrinsecus alimento,
 naturalis calor, quantus quantus ille sit,
 ad intrinseca, vt foueatur, sese conuertebat.
 Quare benè dictū est, actum primū in de-
 finitione intelligendum: quoniam omnia
 comprēhēdit ex eo, quod in definitionibus
 id, quod per se proprium atque secundū
 quod ipsum est, debet poni: non autē quod
 extraneū, & quod contingēter inest. Actus
 autem primus est, qui animæ ex necessitate
 semper competit, & qui essentialis est: secū-
 dus autem non necessariò inest, & accidenta-
 lis est: ob id ab omni actu secundo, vel ali
 quo separatur, quia non generat, non au-
 get, et si nutrirī viuens, quandiu viuit, sit ne-
 cesse: de qua re in tex. 6. dixi. Vsq; eadeo
 vt nostra rationalis anima, dum separata
 est, actus sit, non quatenus separata est, sed
 quatenus habitudinem quandam, & natu-
 ralem commensurationem habet ad orga-
 nicum corpus: nam definitionis partes es-
 sentialiter, non actualiter competere de-
 bent. Quod sub alijs verbis logici garriunt
 dicentes, verba in definitionibus non di-
 cunt actum, sed aptitudinem, vt intelli-
 gitur illud Aristotelis. 1. de Post. Analyti-
 cap. 2. Quod non est, non scitur, si intelligere-
 tur, quod non est actualiter, profectò neq;
 rosa in hyeme, neq; in æstate pluuia, neque
 dum est in suis causis eclipsis, scirentur: er-
 go fat est esse in rerum natura secundū
 esse substantiale & quidditatum: cum er-
 go substantia & quidditas animæ sit actum
 esse, erit actus primus, siue in corpore exis-
 tens ad secundum progrediatur, siue non,
 siue a corpore soluta & libera sit sine in-
 formationis, & actuationis vsu: nam si illo
 modo actus in corpore sit, actualiter habet
 suæ naturæ vsu: si hoc modo a corpore
 expediatur, tunc sanè quidditas, atq; essen-
 tia actus sine existentia ipsius actuationis
 intelligitur. Anima ergo separata verè, &
 essentialiter est actus corporis, quanuis na-
 turaliter sit ad ipsum propensa. Color
 enim in tenebris naturam habet coloris: si-
 militer separata anima naturam habet
 actus,

Actu ve-
getatiua si
separetur
ab actu se-
cundo, vide
in tex. 6.

Actu ratio-
nalis se-
parata de-
bitur esse
actus. 1. p.
q. 75. art.
1. q. 6.
q. 76.
art. 1.

per se. actus, aptitudine illa, & propensione, & na-
 turali commensuratione ad corpus. Quo fit,
 malè Neothericum quendam dixisse hinc,
 qd vt intellectiua, melius est separata, at vt
 forma, perfectiua est coniuncta: cum secun-
 dum quod intellectiua proprias operatio-
 nes, & magis accommodatas habeat per cor-
 pus, ideo vnitur propter melius esse, non tã-
 tum corporis, sed animæ etiam. 1. p. q. 89.
 art. 3. ad. 4. ibi Caietanus, & q. 84. art. 4. na-
 turalis est autem status coniunctionis, sepa-
 rationis autem præternaturalis, vt infra de
 immortalitate animæ dicemus. Quare per-
 peram quidam existimant, actum pro pri-
 mo, vel secundo indeterminatè vsurpari:
 mathematica est ista abstractio, & crassa
 philosophia, cum essentiam rei definitam,
 atq; determinatam esse oporteat: & sic fa-
 cile esset dubia omnia soluere, res in cōfuso
 definiendo, deinde verò pro nostra rei indi-
 gentia exponendo, voluntariaq; est disun-
 ctio, vt actus quandoq; primus sit, quandoq;
 pro libito secundus. Res ergo certa lege, atq;
 definitione determinari debet, atq; (vt di-
 ximus in definitione) actus pro primo su-
 mitur determinatè: nam primus per se pro-
 priè, & inseparabiliter animæ conuenit, in
 quantum anima est. Actus verò secundus
 non repugnat, vt ab anima, quatenus talis
 est, separetur: quanuis repugnaret a vegeta-
 tiua separari, quod Aristoteles intendebat,
 dum dicebat, actum esse animā veluti som-
 num, & scientiam, quæ ab actu secundo se-
 parantur: posse nanq; operari actu primo,
 per se non infert operari, maximè quia ani-
 ma actus primus dicitur.

Aduerte Adnotandum discrimen, quod est inter
discrimen animam, & rerum inanimatarum formas:
inter viuē- nam res inanimatæ, & earum formæ quan-
tia, & nō tum in se est, semper in actu secundo sunt a
viuētia. generante constitutæ in esse quieto (vt. 4.
 de Cælo cap. 3. a nobis est definitum) & in
 facto esse, & quieto: viuentium autem per-
 fectio in motu consistit. Rursum anima pri-
 mus dicitur actus, quia concurrentibus, &
 presentibus ad actionē, tam ex parte agen-
 tis, quam patientis, requisitis non necessa-
 riò operabitur: quoniam non sola rationa-
 lis nostra forma propter libertatem, verūm
 cæteræ etiam omnes animæ in hoc natura-
 les excedunt formas, quod cum non adeò
 addictæ materiæ sint, & alligatæ, sed solu-
 tionem a materia quodā tenus participant,
 nonnullum suarum functionum vsu ha-

bere videntur, quo vestigium quoddā, atq;
 libertatis imaginē referunt. Accedunt enim
 iam quasi per suos gradus ad rationales ani-
 mæ libertatem, quam naturales formæ nec
 obscure repræsentant, cum in gradu forma-
 rum infimo sedem habeant: ob id naturali-
 tatis tantum in eis, necessitatisq; similitu-
 do relucet, nullumq; apparet libertatis in-
 dicium, aut vestigium, vtpote quæ omnino
 ad vnum determinantur, anima autē om-
 nis ad plura propenditur. Ergo benè posi-
 tum est, vt in animæ finitione actus determi-
 natè pro primo sumatur, & non pro secun-
 do, atq; rectè expositum est, animam sepa-
 ratā quidditatiuè actū esse, est enim actua-
 tiua, & informatiua. Vegetatiua autem for-
 tasse a secundo actu semouetur, siue per li-
 bertatem, & intentionem animæ rationa-
 lis, siue per operis moderationem, aut debi-
 litationem, vt hoc a naturalibus formis dif-
 ferat, siue per se, vt anima est: de qua in cō-
 muni, vt anima est, præfens est disputatio,
 siue positiuè, siue non repugnanter ab actu
 secundo cessat & separatur, in quantum est
 anima, quæ vt sic, quia nō est, vt forma ina-
 nimatorum, ad vnum determinata, potest
 sibi terminū cōstituire & otium parare: ser-
 mo enim formalis est de his, quæ sunt ani-
 mæ propria. Si obijcias, actus secundus no-
 bilior est primo, quando primus habet se
 per modum habitus, secundus per modum
 actus: atqui actus nobilior est habitu, vt de
 se patet, ob idq; felicitas nostra consistit in
 actu secundo, & per modum vigiliæ, & nō
 in actu primo, & per modum somni: quare
 malè per actum in definitione animæ primū
 intelligemus, cum secundus nobilior sit?
 Respondetur, præter ea, quæ lib. 2. de cælo
 tex. 17. dixi explicās quomodo vnūquod-
 que sit propter suam operationem, non tã-
 quam propter finem primarium & substā-
 tialem, sed secundarium & accidentalem,
 quasi propter rei complementum, quæ sua
 in actuali operatione completur, & absol-
 uitur. Vnde actus secundus est nobilior ac-
 cidentaliter, quia omnino est in actu absq;
 imperfectione: at primus actus annexā ha-
 bet imperfectionem, & potentialitatem, ha-
 bet enim se per modum dormientis. Vnde
 Arist. 12. meta. tex. 5. i. dicit, quod si prima
 causa solū esset in actu primo, non in se-
 cundo, parum aut nil nobilitatis haberet:
 actus autem primus nobilior est substantia-
 liter: sermones autem apud probatos phi-

Sūma di-
ctorū pro
lixā Cai-
tani com-
mentatio-
nem resol-
uēs, quod
anima j.
actus p.
mus.

Obiectio.

Solutio,
quæ actus
primus, et
secundus
comparā-
tur.

losophos formaliter sunt interpretandi & vsurpandi. Quamobrem licet actus secundus in ratione actus formaliter præstantior sit, quam actus primus, tamen in ratione rei realiter actus primus absolute excellentior est: quoniam anima secundum se nobilior est sua operatione, habet enim rationem animæ, & actus primi, non solum dum vigilat, sed etiam dum dormit, & ab omni operatione vacat. Melius itaq; per actum primum, quam per secundum definitur, qui est substantialiter nobilior, & semper atq; essentialiter conuenit: secundus autem habetur ab anima accidentali in potentia, vt in eadem diffinitione explicatum est: quod reliquum est, inferius tex. 49. habes.

3. nota, totum esse prius partibus.

Tertio considerandum est, totum suis partibus prius esse, atq; adeo forma, quæ pars ipsius corporis physici est, prius natura inheret, siue informat, quam sit. Ratio huius est, quod cum esse non habeat nisi in toto ipso composito, prius natura compositum esse: quod Aristoteles lib. 1. Physi. tex. 64. dixit, compositum esse simpliciter, atque adeo fieri: forma autem, non quod fit, sed quo aliquid fit, est. Aristoteles etiam. 7. lib. Met. à tex. 27. ad. 3. idem ex professo docet, dum formam per accidens fieri affirmat, totum autem ipsum compositum per se, quoniam formæ non sunt, quæ habent esse, sed quibus res naturales sunt. Vnde si fieri via est ad esse, illa tantum per se fiunt, quæ per formas ipsas habent esse: formæ autem incipiunt esse eo modo, quo sunt, illis iam factis, quæ per formas habent esse. Formæ enim sicut non proprie sunt, ita neq; proprie fiunt, sed educuntur de potentia materiæ, quatenus materia, quæ in potentia est ad formam, fit actu sub forma, quod est facere compositum, aliàs forma coniungeretur materiæ interiecto aliquo medio, quod est contra Aristotelem. 8. Met. à principio ad finem. Si enim medium aliquid esset, quo materia, & forma conuenerentur, forma non esset primus actus substantialis, ergo debet esse actus totius: quia totum esse prius, nil aliud est, quam partes non esse seorsum per se, nisi vt vnitas, quod est prius totum esse, quam partes. In quam sententiam Aristoteles descendit, vt duos declinet extremos errores: primum asserentium, formas ex nihilo fieri: secundum asserentium, in materia præexistere. Medius autem Aristoteles

Duo errores cauendi.

les dum incedit, vtrunq; excludit ex eo, quod formas non fieri, sed compositum, asserit, in cuius generatione de potentia in actum educuntur. Exemplum ex artificialibus petere possumus: nam figura, & forma statuæ ab arte seorsum non fit nisi in toto, vt oculis etiam ipsis conspiciamus: natura igitur eundem operandi modum obseruat: nam productura album, non prius albedinem in se producit, quàm deinde parieti admoueat, sed faciendo album, albedinem ipsam educit. Rursus dum facit equum, equi anima non separata, & quasi subsistens in se producit, sed in toto: quemadmodum enim albedo alba non est, sed id, quo aliquid album est: ita neq; equi forma equus est, sed quo aliquid equus est: quare prius natura in toto composito sunt formæ, quam in se: informando enim, & componendo in toto acquirunt esse. Recte igitur Aristoteles ex hac doctrina, atque principio dixit, anima actus est corporis physici, organici: nam quauis in materia nuda immediate recipiatur, quam immediate etiam informat: quia tamen prius natura est in toto, quam in se, prius dicitur totius, quam materiæ esse actus: nam est id, quo totum ipsum existit, & est. Et ita Aristoteles etiam dicit lumen actum esse diaphani. 2. de anima tex. 73. cuius finitionis is sensus est, lumen id est, ratione cuius actu transparens actu tale est: itaq; per totum ipsum, hoc est per diaphanum, quod prius natura & notius est, definitur: pari igitur ratione de anima, quæ per corpus physicum definitur, & non per partem, hoc est, per materiam ipsam informem. Quo fit, male quendam Neothericum doctrina Caietani delusum, animæ finitionem per organicum corpus explicasse, id est, per ordinem ad dispositiones, vt quemadmodum illæ præcedunt via generationis, sequuntur autem ordine intentionis (ad eum modum, quo nos diximus lib. 1. de gener. cap. 4.) sic ille numerat organicum, vt dispositiones accidentales, & organizationem accidentalem in partibus officialibus. Cum tamen organicum habeat esse substantiale, quod non potest esse nisi à forma, & necessario debeat præcedere anima, quæ non habet esse, nisi in suo toto, illud est propriè definitum: & non benè distinguit iste inter accidentia, & substantias, & esse accidentale, & substantiale, imo incautus vtrunq; coniunxit. Nec enim definitio, vt ille exponit, esset

Optima doctrina applicatio.

Per se.

esset ex prioribus, & notioribus, sed posterioribus & ex accidentalibus: recte ergo à nobis suppositum est.

4. nota, vnus rei vna tantum est forma substantialis.

Quocirca tandem in memoriam reuocandum est peripateticam illius quæstionis de vnitate, multitudinèue formarum elucidationem, quam lib. de gene. 1. cap. 4. tradidimus, pluribusq; ostendimus, in eadē materia vnicam substantialem formam esse, atq; adeo etiam vnicam duntaxat animam: alioqui si duas in eadem materia poneres, duo eiusdem rei esse affirmares, posteriorq; enti iam in actu constituto adueniret: quare non vnum per se, sed per accidens constitueret, nec ex potentia, & actu vnum efficeretur, cum antequam posterior forma adueniret, per priorem in actu esset. Vna igitur sola forma est in quacūq; materia: quoniam posteriori adueniente, quæ virtute sua priores omnes continet, omnes aliæ cessant: etenim nil superuacuum debet esse in natura: abeunt enim, atq; pereunt non ratione contrarietatis, sed ob admixtam in composibilitatis repugnantiam. Vt enim duo quanta in composibilia ob occupationem, & repletionem vnus esse simul repugnant: ita duas formas ob informationem alterius. Vt iam enim locus vna quantitate repletus aliam non capit quantitatem, sic materia vna, postquam forma fuerit informata, alteram formam sumere non potest: esset enim quæcūq; forma superflua cum posteriori, quæ omnes alias supplet, atque eminenti virtute continet. Quod inferius Aristoteles tex. 3. 1. docet, appositissimoq; exemplo manifestat in figuris, vbi vna in alia in potentia continetur. Vt enim triangulus in quadrato est, ita vegetatiuum insensitiuum, nisi quod secundum ordinem intelligendi, prius oportet superiora prædicata intelligere esse prius, deinde viuere, post sentire, demum intelligere: non ergo est ex prædicatorum multitudine formarum pluralitas arguenda, vt Auicembrom existimauit: sola enim est diuersitas secundum rationem. Nulla igitur forma, aut anima est, quæ immediate in materia non recipiatur: nam sicut materia pura est potentia substantialis, ita & forma substantialis actus erit, atq; adeo ob hanc rationem ex ipsis vnum fiet, vt præsentī cap. tex. 7. dicebamus: est enim materia pura potentia non accidentalis, sed substantialis, ergo primo, & per se ad actum sui generis ordinabitur,

vt ex illis vnum fiat. Quare quod Aristoteles dicit. 2. de gene. animal. cap. 3. foetum prius esse vegetatiuum, deinde verò sensitiuum, & eodem lib. cap. 1. formas aduenire docet corporibus variè instructis, atq; præparatis: intelligendum enim est in facto, & permanenti esse secundum ordinem rationis, non secundum ordinem rei, nisi in fieri: quauis Granatenfi hoc persimile videatur metamorphoseo sigmento, & censet omnes formas simul esse in vna rationali, quæ se se paulatim per suas facultates & ordinatè explicat: cum tamen oppositum ratio ponat, quia in generatione ordo rerum obseruatur: nam prius est anima vegetatiua, deinde sensitiua, demum intellectiua: tamen post fieri ipsum, quando res est in suo facto esse constituta, tunc sanè vna duntaxat forma est, quæ non formaliter, sed virtute, non ordine rerum, sed rationū vniuersas alias continet. Sententia hæc videtur esse Aristotelis. 1. Eth. cap. 13. in foetibus, inquit, vegetatiua tantum sit conuenientius, quam alia quæpiam, & Aug. videtur idem tenere tom. 3. lib. de spiritu, & anima cap. 9. vbi de foetu sic loquitur, humanum corpus sine anima rationali, nec viuere, nec nasci potest: vegetatur tamen, & mouetur, & crescit, & humanam formam in vtero recipit priusquam animam rationalem recipiat, &c. Expressa est hæc sententia S. Tho. 1. p. q. 76. ar. 3. ad. 3. quod prius embrio habet animam, quæ est sensitiua tantum, quæ abiecta aduenit anima, quæ simul est sensitiua, & intellectiua: & q. 118. ar. 2. ad. 2. de quo supra ad finem tex. 3. & iterum infra initio quæstionis super caput. 3. vbi optionē facio, vt vtrius huius problematis partem possis liberè acceptare. Ex quibus duo sequuntur.

Embryo.

Primum est, corpus physicum, quod in animæ finitione positum est, non esse physicum, & naturale per formam ab ipsa anima distinctam, nisi secundum rationem, nam quatenus anima forma est, intelligitur prius corpus illud physicum efficere, atque adeo non valet ex ordine rerum ad ordinem rationum: nam animæ formaliter loquendo proprium susceptiuum corpus physicum est: non sequitur tamen, vt rei, quæ est anima, propria materia corpus physicum sit: nam anima immediate in materia suscipitur: quauis secundum rationem nature ordine prius in ratione formæ corpus ipsum

1. corollarium.

Ata quantenus immediate in materia recipiatur, & quatenus in corpore organico.

LIB. II. DE ANIMA.

physicum effecerit: simili etiam modo non valet rei, quæ anima est, proprium susceptiuum, & immediatum materia prima est: ergo eiusdem animæ formaliter sumptæ eadem prima materia primum, & immediata erit susceptiuum: est enim aperta falacia accidentis: variatur nãq; ordo rei in ordinem rationum, & ex propositione identica formalis inferitur: non enim solum anima nostra anima est, sed idèticè forma substantialis. Ob id duplici gaudet materia, id est, quæ vna est secundum rem, duplex autem secundum rationem, vt anima scilicet est, atq; vt forma est substantialis, & sicut se se antecedunt aut sequuntur anima, & substantialis forma: ita etiam & materię illarum susceptiuæ. Secundum est, non esse multum philosophicum id, quod. 4. cap. lib. 1. de genera. obiter, & perfunctoriè insinuauimus, videlicet in vnoquoq; ente naturali à principio non esse nisi vnicam formam. v. g. in nobis anima rationalis sola semper fuit, nisi quod pro varietate dispositionum nunc vegetatiuam dütaxat facultatem per embryonem ostendebat, deinceps sentienti virtutem manifestabat, tandem perfectã adeptã organizationem, intellectuam se prodebat. Etenim quauis hoc sustentatu facile sit, à peripatetica schola alienum est, vt nuper ex. 2. de gene. animal. cap. 3. & cap. 1. præcedunt enim illæ formæ, quauis cum forma ventura in eadem materia non sint permansuræ, vt materiam ipsam perfectiori formæ inducendæ præparent: ob idq; materiam informant, non permanentem, sed ad aliam formam trãseuntem, atq; properantem. Quod autem materiam trãseuntem constituit, cum actu, ad quem præparabat, non permanet, cum opus sit materiam, in quam substantialis forma est inducenda, omni actu denudatam esse, ita tamen quod prius ab alia forma suo ordine fuerit formata. Ineptum sanè est, animam rationalem in embryone quasi sepultã ponere: nunquam enim forma in materia sine accommodatis, & legitimis dispositionibus inducitur. Hæc enim est agentium naturalium cõditio, vt in materiam idoneam suos inducant actus: eorundem etiam perpetua lex est, vt formam in materia non ponant, nisi priori forma prius expulsa. Docet hoc vini materia, quæ non cuiuscunq; formæ, sed aceti naturaliter est capax: materia farinae respectu panis idem aperit. Qua de

re fortasse statim in interpretatione capitis sequentis sermo redibit, & cap. 3. tex. 32. Ex quibus omnibus aperta est propositæ quæstionis responsio, nempe positam finitionem legitimam esse, minimè redundantem aut diminutam. Constat sanè sex particulis, quarum tres priores generis naturã describunt, reliquæ verò tres posteriores differentiam circunloquuntur: quare ex genere & differentia, vt optima quæq; definitio, constat. Exactior autem huius conclusionis demonstratio ex argumentorum pēdet solutione, ad quæ operepretium fuerit suo ordine respondere.

Primum autem ex secundo notabili satis est solutum, quo definitum est actum in definitione animæ, non indefinitè pro primo aut secundo, sed per se pro primo vsurpari: quandoquidem animæ necessariò inest, & essentialiter actum esse primum, non secundum: à secundo enim actu anima separabilis, etiam vegetatiua, quatenus anima est. Primus igitur actus anima est: quia prima corporis perfectio, quæ hominem etiam in specie hominis constituit, & separata eandem etiam rationem obseruat, non quod actualiter actuet, sed quod essentialiter actuatiua & perfectiua sit, est enim nostra anima adhuc separata incompleta: quare humanæ naturæ pars totum, vt compleatur, desiderat. Ad confirmationem Aristoteles tex. 4. respondet expressè, atque animam actum, & substantiam vocat: quare erit & substantialis actus.

Secundum autem argumentum ex primo notabili diluet, in quo traditus est modus diffiniendi has formas tam substantiales, quàm accidentales, inter quas discrimina quædam adnotauimus: proprium sanè est perfectionem perfectibile respicere, atque adeò per ipsum diffiniri. Huius autem argumenti confirmatio vnum supponit, & alterum quærit, supponit enim animam nõ esse corpus, licet Niphus hic tex. 8. Alexandro imposuerit, sensisse animam esse corpus: quoniam pars corporis est, corpus enim ex corporibus constat: ex Alexandri tamen sententia oppositum, inferius ostendemus. Interim tamen proposita ratio nil colligit: nã (vt diximus lib. 1. de gene. c. 3.) nil prohibet, corpus ex non corporibus constare, vt partibus essentialibus: neq; enim materia aut forma corpus sunt, ex illis tamen tanquam ex actu, & potentia corpus consti-

*Solutio
quæstio-
nis.*

*Solutio
argumenti.*

*Ad pri-
mum.*

*Ad secū-
dum.*

*Ad cõfir-
mationē.*

constituitur, sicut linea etiam ex punctis est essentialiter, non tamen ex illis integratur: sic enim ex non quantis quantum non integratur. Quod quæritur autem est de modo, quo corpus ipsum mouet: videtur tamen mihi dicendum, ipsam animam corpus non mouere per solam virtutis indistantiam, neq; adhuc realiter & physicè, hoc est, ad similitudinem agentium naturalium, solum per qualitatem aliquam realem, sed potius (vt dicemus infra lib. 3. quæstione circa cap. 6. 7. & 8.) intentionaliter per modum finis, per appetitum, & desiderium finis, quod ingerit: quo etiam totum corpus commouet, atq; ad propria munia propēdit. Id autem, quod in argumento inuoluitur de corporum cognitione, lib. 1. tex. 77. ab Aristotele soluitur, cum dicit contra antiquos, nil elemēta in anima ad res cognoscendas prodelle, nisi rationes etiam insint, hoc est, vt anima omnia cognoscat, non oportet, vt sit omnia secundum rem: non sanè sufficerēt elementa, nisi rationes, & mixtionem inessent, atq; earum habitudines: quod quã sit impossibile, dicere non est necesse. Fit autem cognitio per assimilationem, non secundum rem, sed intētionem: lapis enim in anima non est, sed species lapidis, vt. 3. lib. dicemus tex. 38.

Tertium verò diluitur facillè, si aduertamus particulam, Physici, aliquam rationem supra corpus addere, nimirum quod determinet ipsum corpus ad naturale corpus. Particula altera, Organici, etiam addit, siquidem non omne corpus physicum organicum est: nam viuientia sola sunt, quæ corpus exigunt ad varias animæ functiones obeundas, varijs etiam dispositum instrumentis, atque organis instructum: corpora enim perfectiora à perfectioribus formis exiguntur. Malè igitur dicunt, qui asserunt, partem illam definitionis ad differentiam cælorum poni, quos, licet cum altera opinione. 2. de celo cap. 2. à nobis interpretata, animatos per animam informantem dicamus: formaliter tamen organici non sunt, vt illic latius exposuimus. Secus autem est in his viuentibus, quæ organa, id est, partes quasdam instrumentarias, dissimilares, atq; diuersarum rationum exigunt, quibus anima ad opera vitæ præstãda veluti famulatio vtatur, cuiusmodi sunt os, caro, neruus, vena, sanguis, cerebrum, & id genus alia, quibus in plantis alia similia, & proportio-

naliam respondent, vt radix oris vicaria, fibræ, seu stamina, venarum æmulæ, & sic de alijs: sunt igitur organicæ partes officinariæ. Nec requiritur, quamq; corporis partem organicam esse, sed sat est totum ipsum varias partes habere, atque organa, quæ, vt visus, atq; auditus, officio, & complexione differant, non tamen substantiali forma, cum ipsæ partes non habeant diuersas formas substantiales, cum vna sit posita forma totius: quauis ob eius eminentiam, & dignitatem qualitatum, diuersa sit singularium partium temperatura. Vnde licet operatio propria, & adequati totus perfectibilis concludat specificam formæ distinctionem, non tamen quando complexionem, & operationes partiales sunt: id enim ex eminentia formæ profertur, atq; ob suam excellentiam ad omnes commouet positionis differentias. Et licet calor cordis cerebri frigiditatem corrumpere appetat (quoniam sic seorsum considerata, contraria sunt inter se) tamen vt ab anima continentur, in quandam veniunt temperaturam, & vnam totius perfectibilis complexionem: vnde quandiu huiusmodi diuersi humores ab anima cõtinentur, & regulantur, nunquã alicuius partis corruptio contingit: euenit autem corruptio, non nisi alterius partis humore ab animæ regimine exorbitante. Quare calor nunquam cerebrum ipsum corrumpet, qua naturalis est, sed qua præternaturalis, id est, à totius consonantia discordans, atq; ab animæ regimine subtractus: sicut in fidibus musicorum organorum euenire videmus, in quibus diuersa chordarum temperatura vnam facit harmoniam, quæ non ob id rumpitur, nisi à totius consonantia pars aliqua, atq; chorda deficiat: aut certè si partium diuersæ essent formæ, eueniret id, quod fieri non potest, vt à priuatione ad habitum per naturã esset regressus: quoniam membrum aridum, atq; mortuum viuificari contingit. Quam cõmentationem ne admittamus, magis est rationi consentaneum dicere, dütaxat vnã esse formam totius, quæ poterit in aridum, atq; mortuum membrum extendi. Aduertendum tamen, sanguinè non esse actu partem animalis, sed in potentia proxima, tanquam alimentum vltimum, proximum iam, vt in naturam conuertatur: vt dicitur enim in paruis naturalibus, omnia dulci nutriuntur, id est, sanguine, quod vltimum est ali-

Organorum vna est forma.

2. corollarium.

1. p. q. 76. art. 3. ad 4.

Embryo.

Ad con. mentum, vt. 2. de partib. animal. cap. 4. scribitur. Fluius autem argumenti confirmatio ex. 3. & 4. notabili diluitur: nam si totum prius natura est suis partibus, physicū corpus, cuius est actus ipsa anima, non per aliā in ordine rei, sed per eandem in ordine rationis prius considerata corpus physicū est. Neq; inde deducitur, opus esse plurib; formis in eodem: sicut enim quanuis lumē ipsum transparentiam faciat, per transparentem, & diaphanū definitur, lumen est actus diaphani, id est, quo aliquid diaphanum est: pari quoque ratione quanuis anima faciat actū physicū & organicū corpus, per ipsum definitur, vt per propriū subiectū actū, non tamen (vt quidam contendunt) idem per seipsum definitur, cum subiectum actū, & forma, quæ est actus, nō sunt idem, sed forma est in subiecto actū tanquam in effectu formali: vt si definias calorē in hūc modū, actus calefacti in calefacto calor est, vt in formali effectu, & ita lumen in pellucido. Vnde Palatius Granatenſis definitionem, dicit, esse per posteriora, quoniam per effectum: S. Th. verō per priora, cum prius sit corpus animæ capax. Melius tamen mea sententia dicemus, per priora huiusmodi definitionem dari, non quod detur per corpus naturā animæ capax, sed quia cum totū suis partibus ordine naturæ prius sit, definitur anima, eius corporis physici actus, quod vel saltem simul natura est. Sententia hæc Aristotelis est. 12. Met. tex. 16. quod est mouētes causæ suis effectibus sint priores, tamē formales, vt ratio, simul est: quare per effectū formalem non definitur, vt per posterius: quia etsi non sit prius, est tamen simul secundū se, & quoad nos est notius, infra cap. 2. ad finem quæstionis primæ. Sunt enim actus ipsius totius, in quo fiunt, & à quo esse participant, quod non tantū verum est secundū rationem, vt Palatius dicit, sed in re: nam non aliter natæ sunt formæ esse, quàm in toto, non quod sint in toto immediatè, sed in materia tanquā in potentia: esse tamē in toto habent, in quo producantur, & habent esse, vnde de potentia materiæ dicitur educi: vnumquodq; autem sicut se habet ad esse, ita ad intelligi, atque definiri. Quod mihi magis placuit, postquā reperi hūc tex. 8. in eandem sententiā Themistii descendisse, atq; his verbis dicentem, forma etsi in materia producit, non tamē ipsi materiæ forma est, sed ei, quod ex dua-

Palatius.

Autor, qd effectus formalis secundum rem nō est posterior causa formalis, imo quoad nos est prior.

bus facultatibus conditum est. Omne enim tale simulatq; formatū est, hoc aliquid est, ex. 7. Met. tex. 27. ex quo totum fit, partes ipsæ generantur, formæ enim negatur extra subiectū fieri. Tādē quartū argumentum soluendum est, atq; asserendum, vltimam finitionis particulam minimè redūdare, licet statim superfluam esse appareat: nam organicum omne, quod vitale est, ob id potentiā vitam habere videtur. Germanus quidā Philosophus epitome ad secundum de anima, dicit, particulam istam, propter semen, adiunctam, quod potentiā dicit habere vitam: Germano enim semina viuere probatur, non tamen actū vitam exercere. In quā sententiā Forliuensis, & Auicennas conuenere, quod causa sit, vt animatum producat, atq; quod se agere, atq; mouere videatur: cuiusmodi omnia. 8. Physi. tex. 28. vitam habent, & 2. de gene. animal. cap. 1. palam dicit, semen vitam habere. Est tamē sententia falsa, & contra Aristotelem hoc loco iam nunc citato dicentem, semen anima, & vita vacare, his verbis, sed habeatne semen animam, necne, ratio eadem, quæ de partibus, reddenda est: nec enim anima vlla esse potest in alio, nisi in eo cuius est, nec pars vlla esse potest, quæ participat animæ nō sit, nisi æquiuocè, vt mortui oculus. Sed parū supra eodem cap. dixerat, æquiuocè esse partes, carnem, aut os, nō aliter ac lapidea, aut lignea: mouet autem semen illo motu, quoniam (vt ibidem cap. 3. Aristoteles dicit) excrementum naturæ est: nō ergo habet animam in actu, sed in potentia, aut sanè semen non corrumperetur primo gradu animæ, vegetatiuo scilicet veniēte: nam quod Ioa. 12. c. dicitur, nisi semen cadens in terram mortuum fuerit, &c. hūc tex. 10. Aristoteles clariū, quàm inficiari liceat, dicit, dum distinguit id, quod potentiā vitam habet, & duplex esse docet, alterum, quod abijcit animā, vt semen, & fructus, quæ possunt eam habere: aliud autem potentiā vitam habet, quod animam actu habet, ergo semen vitam non habet actu: generat autē, & mouet quatenus generantis virtute citatur per virtutem seminale, id est, radiā syderum, & calorem celestem, vt. 2. de Cælo tex. 68. & 12. Met. tex. 18. & 2. de gene. animal. cap. 3. parū infra capitis mediū: nam quæ in eo spiritu est, proportionē respōdet elemento stellarum, & dicit, calorem in animalibus neq; ignem esse, neq; ab igne originem

Ad. 4.

Resellitur Germanus cum Auicenna, Forlium, quod semen nō viuere.

De vita seminis Autor.

ginem ducere: neq; obstat, quod causæ particulari quilibet effectus reddendus est, vt particularis effectus particularis etiam sit causa, iuxta documentum Arist. 2. Physi. tex. 38. traditum: cum radius ille, virtusve cælestis eminenti sua virtute, causæ particularis, quam continet, vicem suppleat. Dicendum itaq; corpus organicum potentia vitā habere, quoniam est in potentia proxima ad edendas vitæ functiones: nam cum sit in actu primo, in actum secundum prodire potest, atq; nil prohibet respectu diuersorum idem esse in actu, atq; in potentia: quare definitio non redundat, cum corpus organicum, quod actu viuere, adhuc intelligatur potentia vitam habere. Nec absonum quidem erit, si dicamus alteram harum particularū superfluam esse atq; superuacaneam: quod Themistius ex Aristotele subtiliter admodum adnotauit: quoniam tex. 6. Arist. in de finitione animæ organicum non posuit, cū dicit, *Anima primus est actus, perfectioq; corporis naturalis, potentia vitam habentis*, (subdit autem, vnumquodq; tale corpus, quod potentia vitam habet, organicū esse oportere (hoc enim intelligit per corporis instrumenta) tex. autem. 7. vice versa organicum ponit, & omittit vltimam particulam, potentia vitam habere, dum dicit, *primus actus est corporis naturalis, cuius partes sunt instrumenta*. Itaq; definitio eadē bis ponitur tex. 6. sine organico, siue instrumentarijs partibus: tex. 7. sine potentia vitam habentis, vt alteram sufficere intelligamus: atq; ad eō particulas cōuertit, & se exponere. Nisi amplius Simplicij expositio deleat dicentis, organicū vitale esse passiuè, cum ab anima formatur atq; cietur, sed potentia vitam habere actiuè: vt intelligamus, animam, quæ prima est corporis perfectio, & quæ primo actu corpori esse, & viuere tribuit, vim inde secum habere corpus mouendi, saltem motu secundū locum augmenti, & decrementi, vt temperat Philoponus. Vel dic, organici: quoniam ad animam fat est esse actum primum vnius organi, quia per accidens sunt plura: si enim cælum sit animatum, tamen non habet nisi vnum organum, homo verò plura habet organa. Vt autē intelligamus animam neq; cadueris, neque seminis esse perfectionem: illius quia viuere desijt: huius autem, quia licet vita sculpi possit, viuere nōdum cœpit, ergo vel neutra particula superflua erit, cum vtraq; perfectione ani-

Themisti altera particula non male tollit à definitione animæ.

Simpli- eius meli; vtrunque particula admittit.

Philop.

Autoris celsura.

ma describatur: vel altera, cum conuertantur, alterius est explicatio: organicū enim id, quod est vitam habere, interpretatur, eadem enim est vtriusq; vis, atq; significatio. Quare optionem tibi facio candidè lector, vt vtram malueris eligas, vel hæc beneuolo atq; cādido animo obsecro corrigas. Ex quibus sequitur, positam animæ finitionē omnibus animabus esse communem, atq; adeo nostræ etiam rationali cōpetere, quicquid Philoponus dicat, qui in oppositā sententiam cum Cōmentatore incidit, qui actū non esse, atque formam secundū esse, sed tantū secundū operationem coniunctā: inde profectò sequeretur cōtinuè, neq; nos verè homines esse, nec verè intellectiuos: vnumquodq; enim per propriam formam, esse, denominationem, atq; operationē fortitur. Melius Themistius, qui hanc definitionem in omnes animas fusam esse docet, easq; suo ambitu continere: secus si Philoponus crederemus, in simulādus esset Arist. qui cum veteres Philosophos superiori lib. reprehenderet, qui de anima tractantes, nō de omni cōsiderabant: vt ergo id ipsum vitio non detur, & ne eiusdem culpæ Arist. redarguatur, vniuersim de omni anima præfens definitio interpretāda est, quam suam esse mentem Arist. hoc cap. tex. 1. apertissimis verbis exposuit, vbi quid sit anima, & quæ eius communis ratio, inuestigaturum pollicetur, caputq; atq; textum. 11. hisce claudit verbis, *Hoc igitur pacto vniuersaliter de anima determinatū, descriptū ve sit*. Quare & methodi ratio, & explanata ipsa Aristotelis intentio aperit, omni animæ etiam rationali præsentem definitionem competere debere: quare erit etiam rationalis forma primus actus noster, atq; substantialis: non igitur operatione sola, sed etiam substantialiter vnietur. Tandem, vt iam receptui canamus, attendendum, vnamquāq; animam primum actum substantialem vocari, vt accidentia secludantur, quæ nō sunt actus primi. Prætereā actus corporis dicitur, ad notandum hūc actum sumi pro forma totius, non pro forma partis: quarum formarum considerationem merito reiecit Aristoteles in metaphysicam considerationem, vt. 1. Physi. tex. vltimo dixit.

Corolariū qd definitio ista rationali animæ cōpetat. Philoponus.

Themistius.

ARGVMENTVM ET capitis summa.

In hoc capite Arist. proposita intentione de

de anime natura, finitionis genus tribus diuisionibus, totidemq; differentiam nanciscitur, quam compositione sibi comparat. Quam deinceps latius explicat, & triplici similitudine ad artificialia, atq; ad animalis particulas explanat, & quomodo ex anima & corpore vnum fiat. Dum soluit dubium de anime separatione, partim soluit, partim suspendit, atq; vsq; ad tertium librū prorogat.

Intentio.

Genus inuestigatur triplici diuisione. Differentia exploratur triplici diuisione.

Definitio colligitur. Duplex similitudo artificialis. Naturalis similitudo.

Ex anima, et corpore vnum fit.

Dubium.

Dicendum vniuersum quæ sit anime communis ratio. Eorum quæ sunt, vnum genus substantiæ est. Atq; substantiæ, alia forma, alia materia, alia ex his cõposita. Forma, siue actus, quidam primus, vt scientia, quidam secundus, vt cõsiderare. Substantiæ, alia corporea, alia incorporea. Corporum autem, aliud naturale, aliud artificiale. Naturalium, quædam vna, quædam inanimata corpora sunt. Quare cum anima cõpositioe non sit, neq; materies, actus erit primus substantialis corporis phisici, organici, potentia vitæ habentis. Enim vero incisio, si securi forma esset, essetq; anima, incisioe verò separata non esset vterius securis, nisi nomine tantum. Quod in partibus animalium inspicere licet, vbi si occlusus animal esset, visus eius anima, visu separato oculus mortuus non nisi æquinocè oculus diceretur. Vt pars autem ad partem sese habet, sic totum ad totum. Vt enim pupilla, visusq; oculus est, sic anima & corpus animal. Idcirco querere magis non oportet, quomodo ex anima, & corpore vnum fiat, quàm qua ratione ex figura, & cera. Ex actu namq; & potentia vnum fit semper. Immanifestum est, si anima separabilis sit, propterea quòd secundum partem intellectum nullius corporis actus esse videtur. Nec patet, si actus sit corporis, an solū vt gubernator nauis: sed nunc sic vniuersaliter de anima descriptum est.

CAPVT SECVNDVM DE posteriori anime definitione ad confirmandam priorem.

Tex. 12.

Tenim cum ex obscuris quidē, magis autem manifestis fiat id notum, quod est dilucidum, ac notius ratione: enitendum est rursus hoc pacto de ipsa anima pertractare. Rationem enim defini-

tiuam non solū esse significare, vt complures dicere definitiones videntur, sed etiā in ipsa causam inesse, ac apparere oportet. Nunc autem definitionum complures, vt conclusiones esse videntur, veluti quid est quadratio? cõfectio figuræ laterum equalium, angulorumq; rectorum, æqualis altera ex parte longiori figuræ. Atq; definitio talis, cõclusionis occupat locum. At ea, quæ quadrationem, inuentionem esse mendix dicit, ipsius rei profectò causam, vt patet, a signat.

Hactenus Aristoteles anime finitionem generalem, atq; omnibus animabus communem proposuit: iam verò propriam, quæ per causas adæquatas & específicas a signatur, inuestigare exorditur: atq; cum illa tradita proximo cap. definitio duntaxat ostenderet, quòd anima sit (quoniam per causas remotas componebatur) nunc verò eam de finitionem cõstituere instituit, quæ propter quid anima sit, ostēdat. Et quoniam doctrine atq; nature ordine semper est ex communioribus atq; notioribus philosophandū, sit, vt cum effectus notiores nobis sint, quàm causæ, vniuersalia similiter, quàm particularia, totū notius sit quàm partes. Quas ob causas, quanuis adducta anime definitio nature clarior sit atq; notior, nobis tamē ignotior est atq; immanifestior: quoniā confusè admodum animas omnes adumbrat, potiusquam definit, quas posterior definitio (quam iam nunc Arist. tradet) definitè explanat, atq; distinctissimè in singulas dissecat species. In qua etiā inquirenda, à toto nobis notiori inchoandum est: nam statim inquit Arist. *Ex obscuris quidē secundum naturam, magis autē manifestis quoad nos, quod in phisicis disciplinis est intelligendū, non autem in mathematicis, in quibus eadem nobis atque nature nota sunt: itaq; ab anima, quatenus totum quoddam potestatiuū est & suis partibus notius, exorditur.* Huius autem capitis propositum proponēs, simul causam eius atq; necessitatē exponit, cum dicit,

Capitis scopus.

Ordo.

Causæ sibi inuicē causæ.

Obiectio optima de cõparatione vtriusq; definitionis.

Solutio.

dicit, *Rationem enim, &c.* Cum animam esse actum aut endelechiam declaratum sit, non tamen quomodo aut proptet quid oportet à manifestis incipiendo; quæ in vnaquaq; anime facultate reperuntur, explorare. Nō fat est explicuisse, quòd sit anima actus corporis, sed explorandum cur vnaquaq; anima actus sit corporis, vt prioris definitionis causa ex notioribus nobis inuestigata in medium producat. *Nunc autem, &c.* tradit Arist. aut insinuat potius documentū, quod in resolutiōis posuerat, videlicet quoties contigerit, vnius rei duas esse aut plures definitiones, quarum altera secundum genus causæ formalis aut finalis, altera verò secundum genus materialis causæ hæc per illarū alteram demonstrari potest: sunt enim causæ sibi inuicem causæ. 2. Phys. tex. 30. & adhuc forma magis causa est; quàm materia 2. Phys. tex. 88. poterit igitur vna alteram ostendere, & cum forma & finis idem resint. 2. Phys. tex. 70. quæ formalis est definitio, syllogismi demonstratiui erit principium: quæ verò materialis, finis erit eiusdē atq; conclusio: quæ autem ex utroq; syllogismus erit aut demonstratio, quæ solo situ atq; positione differunt. 1. Post. c. 7. tex. 22. vt qui irascitur, is dicitur, qui vindictam cupit; atq; molestiam referendo vices repēdere: hæc enim finalis est definitio, atq; demonstrationis principium: materialis autē erit illa, quæ iratum definit eum, cuius sanguis ebullit atq; circa cor feruet. Tunc sanè colligemus ebullire, atq; feruescere sanguinem circa cor propter vindictæ appetitum: sic ergo in proposito, animam esse actum atq; entelechiam notum ex eo faciemus, quòd principium sit vegetandi, sentiendi, atq; intelligendi. Obijciēt tamen quispiam (antequam pergamus, & positum exemplum Arist. explanemus, ne aliquid, quod lectorem offendere possit, à tergo relinquamus) quòd operationes, quarum est anima principium, notiores nobis sint, quàm ipsa anima, quæ vt actus est, definitur? Ob idq; cum prius sit animam actum esse quacūq; eius operatione, prima definitio non demonstrationis finis, sed potius principium debet esse? Dicendum, illam quidem definitionem per communiora atq; adeò per remotiora nobis tradi: ob id enim notiorē posteriori non negamus. Ex quo tamen nihil, vel contra nos, vel contra Arist. sequitur, cum quo ineptiorem dicimus priorem illā

definitionem ad concludendum propter quid de singulis: siquidem causa remota (vt autor est Arist. lib. 1. de Post. resolutione cap. 10.) negatiuè tantum, non ostensiuè demonstrat, vt non est animal paries, non igitur respirat, quòd est Arist. exemplum: Secunda verò definitio valet non tantum negatiuè colligere, verum affirmatiuè etiam: quoniam si principium vitæ est, erit actus primus, atq; si illud non est, neq; erit istud. Quam ob causam Græci omnes expositores, illam finitionem priorem, an est, presentem verò, quid est, explicare, dixere. Quocirca notandum est, animam (veluti res instrumentarias) per actus & operationes, in quas destinatur, defini: vt si quæras cur oculus tot habeat tunicas atq; humores: aptè respondebis, quia est videndi principium: sicuti quærenti, cur terebra toriata sit, appositè dicitur, vt terat ad perforandum. Itaq; cum vnūquodq; natura propter suā operationem fecerit. 2. Celi. tex. 17. ab operatione tanquam à fine, qui vnum est causæ genus demonstrandi; sumitur principium. Habet sanè anima duplicem relationem atque habitudinem, vnam ad corpus, cuius est principium: vnde hæc habitudo, tanquam nobis notior, illam alteram ostēdit: nam licet executione sit posterior, est tamē intentione & ipso nature instituto prima, atque adeò per hanc illa à priori demonstratur. Ex quibus soluitur Caietani quædam repugnantia, quæ in Aristotele statim sese offert, quòd si ex incertioribus nature procedendum est, processus ille certè non erit à definitione propter quid dicente: siquidem ipsum propter quid nature certius est: atq; si ab ipsa definitione propter quid præsens methodus sit, non ergo erit ex nature incertioribus ad certiora nature. Ex eo ergo omnem tolles dubitandi occasionem, quòd cum primam definitionem Aristoteles via ac ordine nature per diuisionem à prioribus & superioribus inchoando, inuestigasset, rationale utiq; fuit, vt alio ordine atq; causæ genere à posterioribus alteram definitionem exploraret: quæ licet quatenus est ab operationibus, à posteriori sit, atque adeò ab his quæ sunt nature incerta, tamen nil prohibet, in aliquo causæ genere principium esse demonstrationis, quatenus finis est nature, in quæ tanquam scopum vnūquodq; dirigit atq; destinat: quod Arist. hic docet, esse quidem illam secundum nature processum,

Notanda ratio, ob quæ secundà definitio notior est.

Responsio ita à Caietano in Arist. inuenera resolutur.

Themistius.

Euclides.

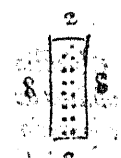
Quadratum.

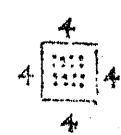
sum atque ordinem quoad nos priorem. Quam ob causam ab illa à nobis inchoatū est, quæ per hanc secundam definitionem demonstrabitur: ob idq; ab Arist. in calce superioris capituli postremis verbis descriptio appellabatur: querenda igitur est altera animæ finitio, quæ totius præsentis methodi principium sit: idcirco repugnantia tollitur, quoniam ad diuersa comparantur. Themistius distinguit, quod si iste animæ processus consideretur, quatenus est ab essentia, est sanè ab his, quæ nobis ignota sūt: at verò si quatenus ab essentia non simpliciter & nudè considerata, sed vt per accidētia exploratur, atq; quatenus totum quoddam potestatiuum est & vniuersale, est à nobis notioribus, quod primo libro cū nostro Arist. diximus, ab essentia primū inchoandum, deinde proprietates considerāda; atq; in excutienda substantia ab vniuersalioribus & manifestiorib; semper esse procedendum. Seruatur igitur philosophica methodus, quoniam ab anima prius intentione, ab accidentibus verò prius executione: ob idq; hinc ea traditur definitio, quæ futuræ disputationis principium sit, per proprias scilicet passionē & operationes, quibus ad notitiam substantiæ ducimur, vt patebit. Fateor quòd. S. Th. breuius se expedit dicens, quòd priorem definitionem per posteriorem demonstrare contendit, nō curans de modo & genere demonstrationis: sed hoc tex. 24. 25. 26. discutietur. Idcirco eò, vnde digressi sumus, nostra redeat commentatio, vt explicemus Arist. exemplum, quod ex mathematicis disciplinis mutuatur. Qua de re Euclides lib. 10. elementorū à propositione. 27. vsq; ad. 36. tractat, & 6. lib. propositione. 16. & 17. & 2. lib. propo. 11. hæc tangit atq; probat: tu verò loca visita, innita enim hinc traherentur minerva, si pro dignitate explicare vellemus: idcirco ea ratione duntaxat exponemus, vt locus nil difficultatis adferat, Aristoteli autē plurimum lucis addamus. Et ne in nominum significantia hallucinemur, nominum significationes sunt prius interpretandæ, vt non solum hanc translationem, quam interpretamur, quæ latinis vtitur nominibus, sed alias etiam, quæ Græcis, simul exponamus. Tetragonus igitur idem est quòd quadratum: tetragonismus idem est quòd quadratio, quadrare verò est in quadrum redigere conficiendo æqualem figuram quadratam

ei, quæ erat altera parte longior: Orthogonium figura est habens angulos rectos: quadratum autem non solum rectos & æquales habet angulos, sed latera etiam æqualia possidet: quadrangula siue parallelogramma, cū angulos rectos, non tamen latera omnia æqualia continent, sed opposita solum, est enim idem quòd quadrangulum, id est, figura altera parte longior. Quib; sic positus Arist. duplicem tetragoni finitionē insinuat, vnam, quæ signat, quòd est ipsius quadrati, quæ demonstrationis est conclusio, vt quòd quadratum quadrangulo sit æquale: à materia enim accipitur rectangulum facere æquilaterum æquale altera parte longiori, conficiendo figuram equalium laterum æqualem ei, quæ est altera parte longior. Alteram verò, quæ continet causam, atq; dicit propter quid, estq; demonstrationis principium, vt mediæ lineæ inuētio, hæc ex forma petitur & radice, quæ est mediæ lineæ inuētio, hæc autem à forma sumitur. Si tamen vtramq; iunxeris, æquale altera parte longiori rectangulū fecisti, & per mediæ inuentionem ex vtroq; simul completa definisti definitione, quæ à demonstratione sola positione distat: nam dicit altera parte longioris quadrationem per solā mediæ lineæ inuentionem fieri posse: siquidem quadrilaterum omne metimur per lateris cū latere multiplicatione: quapropter qui cupit quadratum quadrangulo æquale reperire, mediā lineam inuestiget, oportet. Ponamus autem nos in numeris exemplū, quæ sunt notiora & familiariora: nam (vt in prædicamentis meminime dixisse) quot sunt figurarum genera in cōtinuis, tot sunt in discretis: quare in numeris erit quadratus, quadrāgulus, numerus triangularis, circularis, cubus, &c. Etenim quadrāgulus est cuius opposita latera æquales continent numeros: non opposita verò inæqualia sunt latera, vt figuræ exemplo patet. Quadratus autem, cuius omnia latera equalia sunt: fiet autem quadratum æquale altera parte longiori, si linearem numerum sumperimus medium, id est, qui eandem habeat proportionem ad latus maius ipsius quadranguli, quam minus latus ad ipsum numerum medium habet: verbi gratia, latus maius atq; longius continet octo; minus autem atque breuius duo: medium autem inter duo, & octo proportionale quatuor est, ex quo ducto in seipsum quadratū certè fiet æquale quadrat-

Quadratum.

Proportio nale mediu inter 8. & 2. est. 4.

Epilogus notandus pro difficultis textus resolutio.

Tex. 13.

quadrangulo siue altera parte longiori: nam quam habet rationem quatuor ad octo, duo habent ad quatuor, est enim vtrunq; dimidium maioris: ob idq; quorū dimidia sunt æqualia, ipsa tota æqualia quoq; erūt: nam quotus numerus resultat ex minori ducto in maiore, resultat ex medio ducto in seipsum: quia sicut bis octo sunt decē & sex, sic enim quater quatuor constituunt decē & sex. Perpetuū enim est in omnibus figuris siue cōtinuis siue discretis, vt omne, quod resultat ex aliquo medio proportionali in seipsum ducto, sit æquale ei, quod resultat ex ductu vnus extremi in alterū: quod Euclides obscurioribus verbis. 6. lib. elementorū propositione. 6. aperit atq; propositione. 9. Igitur inquit Arist. vt ab initio textū subobscurū sed tamē optimum repetamus, cū dubitatum esset de animæ finitione, si esset vna omnium animarū cōmunis, an vniuscuiusq; propria, in proœmio tex. 8. & cap. præcedētī explicatū sit, q; vna est cōmunis animæ ratio, quæ qualis sit, expositum est: nūc præsentī cap. 2. cur sit illa definitio cōmunis & causa hui; vnitatis inuestigatur: quia nisi assignetur propria cuiuscūq; animæ definitio, nunquā intelligetur, quam obrem vnaqueq; anima actus sit corporis proprii. Vult ergo Arist. q; cum ex obscuris naturæ, nobis autē manifestis methodū animæ contemplari oporteat (in tota enim animæ doctrina tradēda hæc methodus obseruatur, & retinetur perpetuò generalis differendi ratio, vt subiecta ex suis causis explicētur, cause autē ex notioribus nobis, &c. vt infra c. 4.) atq; cū tradita definitio tantum, quòd esset aīa, diceret & materialis credēda sit: alteram, quæ cur ipsa sit, ostēdat & quæ propria atque formalis sit, explorare oportet: sicut præter quadrati & quadrāguli finitiones altera ponitur, quæ, cur sit quadratū quadrangulo æquale, ex mediæ lineæ inuentione ostēdit. Quam obrem priorem definitionē diuisione atq; cōpositione venatus est, posteriorē autē demonstratione traditq; vnam animæ definitionē, quæ re vna est, ratione verò tres, sicut totidem sunt animæ: datur enim diffusūctim, vt sic per propriā cuiusq; animæ finitionem cōmunem illā, quæ vna est omnium, exactiorem esse percipiamus: animæ enim essentia ex suis causis illustratur.

Dicamus igitur, hinc considerationis initio sumpto, animatū

ab inanimato vita seiungi. Atq; cū multifariam viuere dicatur, etiam si vnum tantum istorum insit, viuere illud dicimus, cui inest: vt intellectus, sensus, motus loco, ac status, & insuper motio nutrimento accommodata, & accretio, decretionē.

Iam hinc Arist. secūde finitionis cognationem exorditur, quod est huius capituli propositum, in cuius rei gratiā quatuor ponit suppositiones. Prima est, animatum ab inanimato vita atque anima seiungi: quæ enim methodo lib. Phys. 2. naturalia ab artificialibus natura fecerunt, eadem hinc tenentur inanimata à præsentī speculatione repellere, quòd anima, quæ animatorum est principium, careant. Sed Arist. animam vitam circūloquitur: quoniam vita non est sine anima, & vitā notius nomen est, quā anima: viuere autem statim partitur, multifariamq; dici ostendit, nimirum in quatuor viuendi gradus distinguit, vt viuere verè dicatur, cui intellectus, sensusve aut motus in loco aut status horum conuenit: notissimum igitur est, principium viuens per animam, quæ est viuendi principium, distingui. Quare quatuor esse animatorum genera, vegetatiuum videlicet, sensitium imperfectum & sensitium perfectum, quod secundum locum motiuum appellatur seu ambulatiuū aut progressiuum, postremum autem est intellectiuum. Quocirca aduertendum est, Simplicium. 2. Phys. tex. 16. cōtendere, animam naturam non esse, tum quòd in subiecto non sit ipsa natura, tum etiam quia naturalia ab externo principio cōtinentur: verum enimvero si Simplicius sapientissimus alioqui Philosophus hinc contendat, quòd verba externo auditu sonant atq; præ se significare videntur, audiendus non est: cuius autoritas (quāuis grauissima) tāta non est, quæ rem adeò claram & euidētem negare atque diffiteri cogat: præsertim cū illum suum primum argumentum superius fuerit à nobis solutum, cū proximo cap. doceremus, quanam ratione anima actus sit corporis physici, &c. Alterū verò solubile est: nam naturalia nō permoueri interno aut externo principio

1. Suppositio, quæ exponitur infra in quæst. de immortalitate cōtra Avicennam, & paulò inferioris locutionem quæstionis.

Simplicii reprehensio seu potius declaratio.

E defi-

definiuntur, sed per hoc, quod principium & causam in se habent mouendi atque quiescendi, quod etiam animatis anima ipsa confert: si tamen voluit animam non naturam appellari, sed aliquid natura ipsa sublimius, gratias agimus: sine dubitatione enim anima natura est, cum mouendi atque quiescendi principium sit, & supra naturam addit, quoniam non est vnico mouendi genere contenta. Quod idcirco dixerim, ne hoc sumpto principio quisquam existimet, animam neque actum esse corporis neque formam. Propositum autem Arist. est, hac suppositione sese supra antiquos extollere, qui lib. 1. c. 2. tex. 19. animam sensu & motu determinabant: quo nomine non solum de ipsis triumphat, sed etiam simul determinat quaestionem motam in lib. 1. tex. 89. quod erit facile intellectu illum locum visitanti: anima ergo vita potius quam sensu aut motu est à natura discernenda. Idcirco cum Arist. 9. Metaph. tex. 3. motuum tria sunt separanda initia: Primum & infimum est, quod à natura ipsa proficiscitur, quo ad vnum simpliciter motum determinata est, veluti elementa atque adeo & ipsa mixta, cum motu predominantis elementi moueantur. Vltimum autem atque supremum est, quod ab ipsa ratione nascitur, quæ cum natura pugnat, estque oppositorum, modo vnum modo alterum pro consilij sui conditione qua gaudet, operatur: anima vero inter naturam & rationem medium fortitur locum, illa altiore, hac autem inferiore: neque enim tantum extollitur, ut rationis libertate gaudeat, neque adeo deprimatur, ut naturæ limitibus contrahatur, sed ut medium quoddam, extremum sapit vtrumque, & est vtriusque mirabile commercium: vnde nutriri ad animam non in naturam est referendum, secus ex duobus absurdum alterum incidere esset necesse, aut scilicet neminem nostrum viuere quoties non sentimus, aut sanè duas nobis vitas inesse: quare elementa, cum simplici natura consistunt, haud viuere dicuntur: plantas enim animata non animalia dices, quoniam viuendi tantum non sentiendi principium habent: quæuis Plato promiscuè animata & animalia vocet: Stoicis autem neque animata neque inanimata appellare placuit.

QVAESTIO.

De numero animatorum.

Est tamen dubitatio, quod pauciores sint

animatorum gradus, quatuor enim esse docet Arist. hoc loco. Quia in re in primis falsus esse videtur: quoniam si tres tantum animæ sunt, vegetatiua videlicet, sensitua & intellectiua, quomodo igitur tribus tantum existētibus animabus, quatuor erūt animatorū genera? Deinde sibi aduersus videtur: nam si animatum ab inanimato animam fecerunt, si plures animæ tribus non sunt, non poterūt plura esse animatorum genera: nam quæ distinguuntur, plura non sunt, quam sint distinguendi principia. Tum etiā quoniam si à numero animarum sumatur, tres tantum sunt, atque adeo pauciores quam posuit Arist. si à numero autem potentiarum, plures sunt quā quatuor: quoniam appetituum suum etiam gradum viuendi constituet, quemadmodum & secundum locum motuum, atque adeo quinque erunt animatorum gradus? In oppositum tamen communis est Philosophorum schola, atque Aristotelis præsentis textu autoritas.

Principio aduertendum est, Aristotelem prima hac suppositione diligentissimè dixisse, animatum ab inanimato prima vita distingui: primum, ut hæc mortalia & caduca ab illis immortalibus seungat, quæ licet viuant potiori vita nempe intellectiua, tamen non nutriuntur, cum nil ex propria substantia possint amittere, quod alimento & nutritione reparatur: vita (inquit) non anima, ut non vitam ipsam essentialem, sed operationem intelligamus: ut sicut ab anima tantum sumitur ternarius animarum numerus, sic à vita, quæ operationem dicit, ut à notioribus nobis deprehendamus quatuor esse gradus animatorum, Zoon, Græcè vita dicitur operatio propria viuentis, quasi ferueat intus & ebulliat substantia, dum vitales actiones producit. Deinde, ut omnis præsentis dubitationis difficultas tollatur, insinuat, non ab animarum numero sumenda animatorum genera, sed à modis viuendi, cum vita ipsa (viuendi genus & modus vitæ ab operandi modo & genere prouenit) non anima hos gradus distinguat: igitur vegetatiuum primum est via generationis, ob idque infimum quoque est viuendi genus. Vegetatiua enim anima, quæ omnium prima & communis est, & quæ à reliquis separata reperitur & seungitur, vitam primam constat, quia ad varia loca & contraria omni ex parte nutritione & accretione semouet:

ergo

1. argu.

2. argu.

3. argu.

Nota, quod animata vita distinguuntur potius quam animalia.

ergo iam distat à natura, quæ ad vnum tantum locum mouetur. Constans ergo est & firma conclusio, quod si plantæ ad contraria loca simul feruntur, non sunt tantum natura, sed aliquid amplius habent, nimirum primum gradum vitæ: intellectiuum enim vltimum atque supremum habet, sensitiuum medium est, quod accessu ad alterutrum extremorum in duos secatur. Sūt enim quædam sensitua imperfecta petris affixa, quæ sensus habet in initium, non tamen motus: alia vero sensitua, quæ magis in alterum extremum declinant, quæ cum progredi valeat, non tantum sentiendi sed mouendi etiam principium habet: quam ob causam alium habent viuendi modum, non ob distinctum animæ genus atque gradum, sed ob distinctam animæ perfectionem & operandi diuersum genus, atque ita ut nouum viuendi genus, non ob diuersas animas aut vitas essentielles, ob idque gradus animatorum appellantur: igitur secundum locum motuum gradus est animatorum à reliquis tribus distinctus. Primo, ob sensibilem animæ nouam perfectionem: deinde, quia in secundum locum motuum viuendi principium est atque adeo nouum viuendi genus: tum etiam, quia perfectiorum animalium principium est, quod non in omnibus promiscuè reperitur: postremo, à sensu, re & ratione ita separatur, ut nemo sit, qui inficiari audeat, aliud esse viuendi institutum. Quamobrem extremæ duæ animæ singulos faciunt viuendi gradus, ut vegetatiua vnicum tantum, intellectiua vnicum etiam, sed sensitua (quoniam media est) non simpliciter vnum facit, sed duos, ut perfectam medijs ratione assequatur, quod cum extremis participat, & modo in vnum modo in alterum declinare videtur: & quia extrema animalia, quæ sentiunt quidem, sed affixa petris sunt, plantarum animalia nuncupantur, cum ambigua sint inter plantas & animalia, parum sese extollunt supra plantas, & obscure animalia sunt, ut conchyliorum genera, quæ tantum sentire videntur. At sunt alia perfectiora animalia, quæ excellentiori sensu prædita non tantum sensum, sed & motum secundum locum exercent, ideo viuendi modum perfectiorem & gradum distinctum habere dicuntur: apertior enim est in illis & illustrior animalis vita, quæ non debet cum alijs confundi. Tandem sentiendi duo animatorum gradus ita suapte natura constituuntur, ut alterum pro initio sen-

Nota has quatuor, vel quinque; rationes ad distinguendum locum motuum à sensu.

sus sit, quo primò à vegetatiua feceruntur: alterum vero pro sensus consummatione, quo vltimò iam intellectui appropinquat. Verum ab Arist. gradus animatorum pulchris similitudinibus appellantur: & quia sicut in gradibus realibus fit ascensus, & status est in inferiori atque supremo, sic etiam in his animatorum gradibus: præterea sicut fieri non potest in gradibus ascensus nec descensus nisi per medium, sic in his: vnde fit, ut supremus gradus sine alijs infimis non reperitur. Insuper sicut superiores continent aut supponunt inferiores, inferior autem potest à superioribus separari (ut in numeris vnitas sine qua non est numerus, ipsa autem sine numero esse potest) ita intellectiuum non est sine vegetatiua & sensitua: vegetatiua autem sine alijs reperitur, ut patet in plantis: at sensitua (quoniam medius gradus est, per quem fit ascensus & descensus) ad vtrumque extremum accessum habet. Potentiarum autem numerus quinarius numero comprehenditur: quia potentia non est actu semper ut anima, quæ per actum est definita, sed quandoque est in potentia, & ita potentia dicitur, quia per eam apti sumus ad operandum, estque operationis remotum principium anima, proximum autem ipsa potentia: & cum potentia ex obiecto distinguantur (infra tex. 33. & S. Tho. 1. p. q. 77. art. 1. & 3.) si hoc obiectum sit commune, sumitur vegetatiua, quæ in alimenti transmutatione versatur: si autem sit seuerum & fertur in ipsum, ratione similitudinis singularis & materialis est sensitua: si autem ratione similitudinis vniuersalis & immaterialis, est intellectus: si vero non fertur in ipsum ut obiectum, sed ut terminum & finem motus, est appetitus, qui fertur in appetibile: quare quinarius est potentiarum numerus. Quo fit, appetituum gradum animatorum distinctum atque adeo quintum non constituere, ut plures contendunt. Primo, quia appetitus potentia quædam est non animatum constituens, sed quæ iam constitutum animatum sequitur & ipsam apprehensionem, per quam præpenditur in suum obiectum ad prosequenda vitæ necessaria, & quæ fuerint nociua declinandum: non potest ergo vitæ genus conferre distinctum à sensu vel intellectu aut vegetatiua: de qua re S. Tho. 1. p. quest. 78. artic. 1. & in corpore & ad tertium. Appetitus enim non datur ad cognoscendum,

Quare dicitur gradus animatorum.

Potentiarum enim numerus.

Corollarium de appetitu, quod non est gradus distinctus.

fed vt, quæ cognoscuntur vtilia vel nocua, fugiamus aut prosequamur. Fertur enim omne animal in id, quod suæ naturæ bonū & accommodatum deprehendit, nocuum quoq; auerſatur & abominatur, sic datus appetitus, quo se animal suamq; vitæ tueatur: deinde quia vt gradum constituat, oportet, vt sit ab alijs condistinctum & secretū: appetituum autem, vt non ponitur viuendi principium sed comitatur, ita nec ab alijs separatur, sed omnibus est commune atq; immixtum. Quidam igitur sunt operationes, & tres sunt animæ, quatuor tamen sunt animatorum gradus: quoniam appetituum distinctum viuendi gradum ob rationes iam nunc positas non facit, sensituum tamen secatur in duos. Vnde malè Egidius quatuor animas posuit, cum sensitua secundum perfectionis gradū in duos distinguatur. Ex quibus omnibus argumenta proposita facile soluantur: nam ad primum facile dices, non ex numero animarum distingui animatorum gradus, sed ex viuendi modo. Secundum autem nostræ conclusionis firmamentum est: quoniam dicimus, non animā sed vitā atq; ad eodē vivēdi modo secerni animatorum genera. Tertium, quod de appetituo dubitabat, proximum corolarium soluit. Quo fit, Aristotelem hos gradus ordinare secundum ordinem generationis à vegetatio exordiēdo per sensituum, atq; secundum locum motuum ad intellectuū progrediēdo, cum ordine perfectionis ē diuerso sit faciendum: at quia plantæ dubiam videntur habere vitam, prius de ipsis probat ex eo, quod in seipsis & à seipsis motū habent secundum alimentum. Qua in re cū Platone atq; Aristotele vnā sentiunt veteres ferè omnes atq; iuniores Philosophi, vt illud viuere ab omnibus dicatur, quod interiori cietur motu, agiturq; neq; externo indiget autore, promotorē: quod sequenti textu demonstrare incipit.

Egidius.

Argu. soluntur.

Tex. 14.

Quapropter & vniuersæ plantæ vidētur viuere, quippe cum videātur in seipsis vim habere talem, atq; principium: quo ad contraria loca tam incrementa, quam decremēta suscipiūt. Non enim sursum quidem accrescunt, deorsum

autem non accrescūt, sed ad vtranq; similiter differentiam, & omni ex parte, semperq; nutriuntur, & eousq; viuunt quousq; possunt alimentum accipere.

Vegetatiua igitur eo colligit medio, animata esse, quod in seipsis atq; à se motus initium habent: nam in suis proprijs locis ac perfectionibus constituta mouendi habent principium, quo ad contraria loca ferantur, & non tantum secundum vnā regionis aut positionis differentiam, sicut graue & leue, quæ ab vno determinato in indeterminate vnū mouentur: quæ vegetantur autem suscepto alimento in varia permutantur loca: nam nō sursum & deorsum solum, sed adhuc suis locis affixa in omnem positionis differentiam extenduntur. Signum igitur, quod animata sint, apertum est: quia non ex vno ad vnū mouentur, sed ex tali principio, quod ab omni parte in omnem similiter partem mouet, quod non poterit esse graue aut leue, sed anima ipsa, quæ altior est ipsa natura. Itaq; videtur Arist. inter naturam & animam differentiam statuere, quod natura ad vnū sit determinata, anima verò secundum contraria, quod verum est ex eo, quod principio huius capituli ex Arist. 9. Met. tex. 3. citauimus, agentium principia in tres secari ordines, naturalem, animale, & rationale: & sicut natura in vno extremo ad vnū dicitur determinata, ratio verò in altero libera est, dominiumq; habet sui actus. Anima verò, media cum sit, neq; ad vnū motum contrahit vt natura, neq; potest facere quoduis oppositorū vt ratio, mouet tamen ad contraria: ob id vegetabilia animata sunt, & cum anima inter naturam & rationem mediū sit, vtranq; sapit atq; ex naturæ participatione refert, habetq; vt vno atq; certo modo sua exequatur opera, vt araneæ, quæ vno modo texunt telam, atq; hirundines nidū construunt: ex participatione autem rationis ad contrarios vtiq; mouet effectus, vt progressus animalium docet atq; plantarum augmentum: quod sursum deorsumq; fit, & secundum ceteras positionis differentias. Sed dices, simili quoq; ratione ignem animatum probare possemus: quoniam contrariorum effectuum principium est, & exicationis. scilicet luti, humectationis

Natura est vnus principium, alia verò contrariorum.

Obiectio.

autem

Solutio, quod anima non est ad vnū sicut natura.

Caietanus

Nature determinatio ad vnū in libero et in viuente quomodo saluatur.

Tex. 15.

tem & liquefactionis ceræ. Dicendum, naturam determinari ad vnū per se, non vt distinguitur contra multa, sed vt distinguitur contra contraria: ideo in textu medium, quod sumitur, est, non quod mouet ad multa, sed quod mouet ad contraria, id est, ad opposita contrariè tanquā effectus quoad modos agendi. Modò verò si ignis contrariorum effectuum causa est, nō per se ex parte sui, sed per accidens ex parte susceptiui: cum tamen anima ratione sui atq; per se nō tantum multorum, sed contrariorum sit effectuum principium: quoniam contrarijs vti tur anima qualitatibus. Hoc est, quod hic Caietanus vult, animam ex appropinquatione ad voluntatem, & ex quadā adūbratione & participatione rationis ad contrarios effectus de se & per se mouere, ex cōmuniōe autē cum natura habet anima vt certo modo hæc faciat, vt araneæ telā, & hirundo nidū: natura tamen per se non est nisi ad vnū, nisi fortè ab extrinseco ex diuersa dispositione susceptiui, vt ignis ceram liquefacit & lutum indurat. Hęc autē facile percipies, si cōsideres, rectum iudicem esse sui & obliqui: liberū autem rectū est, quod indeterminationem habet respectu actus (quia velle & nolle potest) & respectu obiecti (quoniam potest velle hoc & eius oppositū) & respectu effectus (quia potest facere vtrumuis oppositorum) his autem tribus modis determinatur natura ad vnū siue numero siue specie, ita quod non potest de se ad opposita contrariè, quod tamen anima potest per se, vt vegetatiua, quæ supra naturæ facultatem fertur ad oppositas differentias positionis. Non igitur est Aristotelis ratio infirma, quod plantæ viuunt ex eo, quod ad contraria loca mouētur (vt. 8. phys. tex. 5. 8. tetigit Arist. atq; in lib. de plantis in fine secundi tomi) nec hoc est contra rationem naturæ, cuius est ad vnū determinari: quia natura ad vnū indiuiduale, ratio ad vnū commune & vniuersale, quod in plura secatur: anima autem sensitua ad vnū indifferēter & indeterminate proportionabiliter inter illa extrema: vide S. Th. 1. 2. q. 10. art. 1. ad. 2.

quidem in ipsis perspicitur plāris. Nulla enim prorsus in ipsis, vt patet, alia, præter hanc, animæ potentia, atq; officium inest. Viuere igitur, ob hoc principium viuentibus competit.

Secundam ponit suppositionem Arist. quod in viuentibus primus gradus vegetabilium sit separari ab alijs, seūq; potest intellectiuum autem minimè à reliquis seiungitur: sed excipit Arist. in mortalibus nimirum innuens, in immortalibus atq; perpetuis intellectiuum seiunctum esse atque discretum. Qui locus anſam præbet ei opinioni, quam cap. 2. secūdi libri de cælo probabilem fecimus, cælum animatum esse nō tantum assisente, sed etiam secundum esse inhærente anima, quod etiam probare videtur præpostera omnium interpretū expositio, quibus placuit istum locum de substantijs separatis intelligendum, cum tamen Arist. de animatis loquatur atque de animatorum gradibus: ergo aut exceptio est extra rem, aut Arist. gradum aliquem animatorum illis verbis excipit. Expositio ergo istorum neque textui neque eius contexturæ neque Aristotelis proposito quadrat: loquitur namq; de vita & viuere physico, qui non est in substantijs separatis: vnde cælos ipsos excipere videtur. Nisi aliter velimus dicere (quanuis non secundum contexturam literæ & argumentum, quod tractatur) quasi tacitam diluendo obiectionem genus aliud viuentium insinuat, ac si clariùs diceret, intellectiuum à vegetatiuo non separatur in mortalibus, de quibus est præsens disputatio atq; sermo: nam aliud est de immortalibus sentiendum, cum diuinæ naturæ conueniat non solum vt citra omnem nutritionem munus suum intelligendi obeat, sed etiam sine reliquis virtutibus animæ vel præstantioribus: viuere etiā dicuntur supercælestia, similiter & hæc mortalia, sed differenter ab illis: quoniam in mortalibus istis multa sunt vitæ contraria, cum in illis nihil sit vitæ inimicū: viuere igitur omnibus viuētibus inest propter hoc vegetatiui principium, nō quod per sensitiuam animā etiam non viuunt animalia, aut homines per intellectuam, sed quod secundum præcisionē per illā omnibus conuenit, quia

2. Supp. quod vegetabilem sit separari ab alijs, seūq; potest intellectiuum autem minimè à reliquis seiungitur: sed excipit Arist. in mortalibus nimirum innuens, in immortalibus atq; perpetuis intellectiuum seiunctum esse atque discretum.

Quid Arist. de cælorum animatione teneat, habet lib. 3. c. 9.

vt minimum illud in omnibus reperitur necessarium: altrice namq; anima sublata, abeunt & intereunt omnia, & deinde per sensitivam animalia viuunt, in quibus vegetatiuum potentia est. Vbi nota, quod viuere prout est ab anima, in corpore formaliter adhæret, & ab eo dicitur caro viua & os viuum, & similiter de omni parte ipsius: quoniam omnis pars alimentum capiens viuunt, sed non omnis pars formaliter sentit: ossa quidem non sentiunt, licet viuant, & talis vita substantialiter & fundamentaliter est ab anima nutritiua, vt patet. Quam ob causam Dionysius Philosophus dixit, vitam omnem esse motum generis nutritibilis naturam assequentis: & quoniam cōtinuò iste influxus est ab anima in corpus animatū, Philosophorum pleriq; vitam esse in fieri potius quam in esse quieto asseruere: sicut enim lumen actus est perspicui, quod continuè sibi influitur, sic ab anima vita in corpus: quod Arist. vltimis præcedentis textus verbis insinuat, cum dicit, *Eousq; viuunt, quousq; alimentum possunt accipere.*

Tex. 16.

Animal autem est ob sensum primò, nam & ea, quæ non cientur motu, nec mutant locum, sensum autem habent, non solum viuere dicimus, sed etiam animalia nuncupare solemus.

3. *supp.* Tertiam ponit hoc textu suppositione, nempe sicut viuens dicitur ob vegetatiuum animam, ita animal ob sensum: sensitivum enim supra vegetatiuum addit sensum: licet enim planta augmenti & decrementi motu per vegetandi facultatem moueatur, non tamen sentit. Verum sunt quedam animalia petris affixa atq; ob imperfectionem alligata, quæ humi iacentia perpetuò degunt plantis consimillima, sentire tamen illa experimur: nam si pungantur, se constringunt, vt triste atq; sibi disconueniens fugiant & vitent, atq; nonnunquam se dilatant, vt vtile atq; delectabile prosequantur: cæterum extra illud locum non se mouent, quod plantarum more coniunctum habeant (natura conferente) alimentum, ne hominum more diuagari opus sit. Quare quæadmodum nutriendi vis à reliquis seiugari potest, sic sensus tactus (quæ prima est sentiendi radix in animalibus im-

perfectis, vt sepia & conchiculae marinae) à reliquis sensibus absoluitur: ob idq; gradus animatorum secundus constituitur. Quo fit, Aristotelem aperte hic insinuare, plantas non sentire aut vigilare aut dormire, quod putauit Anaxagoras, quem postea Prothagoras imitatus est: dicentes, plantas desiderare & moueri à delectabilibus, sentire, tristari atq; delectari: quod primò probant, quoniam omne, quod alimentum trahit, sentire profectò videtur: siquidè tactus alimentum par est desiderij, contingitq; ratione tactus aut gustus secundum quod gustus quidam est tactus. Deinde ex Arist. presenti textu, omne, quod dilatatur, vt conuenientia prosequatur, & constringitur vt nociua fugiat, delectari videtur, tristari, appetere atque sentire: id autem plantis inest, quæ suos ramos atq; folia ad conuenientia loca extendere videtur, atq; ob disconuenientiam in seipsa constringere: sentiunt ergo. Voluere etiã plantis inesse masculinū atq; foemininū sexū, sicut in hermaphroditis. Quæ omnia absurda sunt secundum ea, quæ determinauit Philosophus lib. 1. de plantis atq; vegetabilibus circa principium, vbi plenè de hac re disputatur per Albertum: delectari quidem, dolere, dormire, vigilare, animæ sensitivæ affectus sunt, sicuti vegetatiuæ sibi conuenienti dato virefcere, pullulare, cibum atrahere sibi conuenienti dato, atq; etiam sibi disconuenienti marcescere. Argumenta istorum nulla sunt, & Arist. loco citato soluit, & fortasse nos de illis inferius hoc lib. 2. & lib. 3. nonnihil dicemus: nam motus ille naturæ potius est, quæ sensus: non enim agunt à præuia apprehensione, vt lib. 2. c. 12. & tex. 120. 121. & 124. & lib. 3. tex. 37. & 38.

*An plantæ sentiant.**Anaxagoras, & Prothagoras, q. sc.*

1.

2.

Tex. 17.

At verò ex sensibus, tactus primò cunctis animalibus inest. Atque vt vegetatiuum à tactu, sensuq; omni, sic à cæteris tactus separari sensibus potest. Eam autem partem animæ, vegetatiuam dicimus esse, cuius & plantæ participes sunt. Animalia verò cuncta ipsam vim habere sentiendi tactu videntur.

Vt tactus cuidam satisfaciatur obiectioni, quartam

4. *supp.* quartam ponit suppositionem, qua, per quæ sensum primò animalia viuunt, exponit, nempe per tactum. Itaq; supposito est, sensus tactus est per quæ primò animalia sentiunt, atq; adeò per quem primò ipsa viuunt, sicut enim vegetatiuum à reliquis separatur, ita & sensus tactus à cæteris secernitur: quare sicut plantæ supra elementa vegetandi facultate eleuantur, ita sensitivum plantas nobilitate sensus tactus excellit: atq; vt vegetatiuum fundamentum est primū, quod viuentia cuncta participant, ita tactus omnium sentientium radix prima est. Qua de causa hi sunt duo gradus viuentium adinuicem separati.

Tex. 18.

Atq; quam ob causam istorum vtrumq; fit, postea dicemus, ac explanabimus. Nunc eousq; tantum dicatur, animam, inquam, principium esse eorum quæ dicta sunt, & his esse definitam, vegetatiuum, sensitivum, intellectiuum, & motiuum.

Ex inductis suppositionibus animæ ratio præparatur.

Horum rationem & causam in posterum reponit: modo nobis sufficiat intelligere ex dictis, animam animatorum esse principium, atque animam vegetatiuum, sensitivum atque intellectiuum finiri, quibus secundum locum motiuum (quem cogitatum alibi appellat) addit, vt sic etiam positus principij definitio animæ colligatur, quæ priorem concludat & ostendat, nimirum anima est principium vegetandi, sentiendi & secundum locum mouendi atque intelligendi, quæ cum habitudine ad operationes & actum secundum sumatur, notior nobis erit atq; apertior ad priorem confirmandam. His enim quatuor modis vitæ gradus & modi viuendi distinguntur: & anima vitæ principium est, erit ergo horum omnium principium: quia istæ operationes vitæ à facultatibus proximè, primū autem ab anima ipsa deriuantur. Ex hac autem definitione facile est aperte colligere cuiusq; animæ propriam definitionem, per quam ea, quæ vt communis prius posita est, colligatur, vt ex propria cuiusq; operatione vnâ animæ communem & vniocam rationem esse retineamus.

Quærendum autem est, vtrum horum vnumquodq; sit anima, an animæ pars, & si pars, vtrum hoc pacto, vt sit separabile ratione solum, an etiam loco. Atque de nonnullis quidem istorum videre, discernereq; facile possumus, nonnulla autem dubitationem habent.

Quo prædicta amplius manifestentur & illustrentur, duas in mediū profert quæstiones, quarum prior est, nūquid cum quatuor sint vitæ atq; viuentium gradus, si quatuor etiam sint animæ: ita vt singula animatorum genera per propriam animam viuant: sic sane vt in eodem eademq; materia plures formæ essent, quod Philosophiam abhorre non semel asseuerauimus. Quod si quis hoc victus argumento non animas dicat, sed animæ partes esse, id est, potentias atq; facultates, in secundam incidet dubitationem, an scilicet separabiles sint? & vbi seiungi constaret, an ratione, subiecto etiam & loco secernantur: vt Platoni visum est, qui rationale in cerebro, sensitivam in corde (quæ partes sunt diuersæ) disposuit, vegetatiuam etiam in epate. Itaq; cum in prima quæstione per animam intelligat formam dantem esse formaliter corpori physico, atq; adeò censeat vnitam esse corpori (vt bene Caietanus hic aduertit contra Auerroem) merito secundo querit, si anima nostra sit separabilis? vbi lapsus est Commentator, qui intellectum censuit non esse animam, nec corporis formam nisi æquiuocè: tamen Arist. rectè dubitat, vbi eius Commentator mirabiliter errauit, sed hoc est inferius examinandum.

Istetextus, atque sequentes duo examinantur quæst. de immortalitate contra Auerroem, item et loco. 7. eiusdem quæstionis.

Nam vt plantæ nonnullæ diuisæ, seiunctæq; videntur viuere, propterea quod anima, quæ est in istis, actu quidem in vnaquaque planta est vna, potentia verò plures: sic & circa alias videmus animæ differentiâ fieri, cum inciduntur animantium ea,

quæ infecta vocamus : vtraque nanq; partium & sensum habet, & motu loco cietur. Quod si sensum habet, & imaginationem, & appetitum etiã habet: vbi nanq; est sensus, ibi dolor etiam existit, atq; voluptas. At vbi sunt hæc, ibi necessariò cupiditas etiam inest.

His duabus quæstionibus iam nunc propositis, Arist. facere satis instituit, posterioremq; prius sumit enucleandam, quæ, licet difficilior appareat, facilè ex operationibus animæ absoluetur. In cuius rei expeditione aduertendum, quòd sola ratione distingui, est esse idem re, rationes tamen habere diuersas, vt animal & homo in me: subiecto autem atq; loco distinguntur, quæ non sunt in eodem subiecto, vel non in eadem eius parte, veluti visus atq; olfactus. At quia nõnulla dixit præcedenti tex. vt nos facilè discernere possimus à plantis (in quibus res est sensibus satis explorata) similitudinem sumit, vt hoc sumpto principio atq; quasi facto gradu, de reliquis idem sumatur iudicium. In vegetabilibus nanq; perspicuum est partes abscissas viuere, cum ramusculi incisi plantati rursus vel insiti iterum pullullat, nutriuntur atq; augètur, generat atq; similem adferunt fructum: ergo in abscissis ramis nutritiua, generatiua, augmentatiua facultates manèt: quoniã in partibus quãtitas manet ad exercendam propriam operatione accommodata, vt est in tota planta, vbi sola cõiunctio efficiebat, vt totius esset vna anima. In animalibus autè infectis & anulis (quoniã iam corpus exigunt pluribus organo instructu, vt ipsa incilio corporis ostendit) non tãdiu permanet in partibus vita, ac in plantis: quanuis cõueniat plãtis cum ipsis vt in partibus aliquantulum saltè perseuerent: in plãtis autem diutiùs permanet vita, quia imperfectiores sunt, nec tot indigent instrumentorum incisuris, nec tanta sit corporis fabrica. I. lib. de Hist. animal. cap. 4. de iuuentute & senectute lib. I. cap. vltimo, de respiratione cap. 10. lib. 4. de partib. animal. cap. 3. & 6. sect. 10. problem. q. 67. quæ, ratio ipsa atq; insitio plantarum ostendunt. Fit, actu vnicam tantum animam esse, po-

tentiã verò plures, atq; ad eò nequaquam erunt loco atq; subiecto distinctæ: absurdum etiam esset, actu plures animas vniuersam arborem occupare, cum sola diuisione fiat actu plures, vt infecta quæ in partes diuisa sentiunt iucundum, aduersum ve: ideo vnicam actu ponimus equabiliter per totum corpus effusam & sparsam, quæ tamen potentia plures est. Ex his autem verbis vulgatum illud elicitur axioma, quod Aristoteli sub alijs verbis ascribitur, anima tota est in toto & in qualibet eius parte tota, siquidè actu vna est, potentia verò plures, separatæ & abscissæ plantæ specie eadem sunt, quãuis numero distinguantur. Deinde sic & circa alias species dicendum manifestat, & primò in entomis animalibus, id est, incisis veluti sunt lacerti, lumbrici & id genus nonnulla, quorum partes cum inciduntur, viuunt, sentiunt atq; mouètur, quod signum est, in illis frustrulis atq; particulis animam residere sensitivam: ex operationibus enim animæ ipsam depræhendere Philosophia docet, nisi quòd pars, quæ cor continet, propter illius præsentiam maius tempus viuit quàm reliquæ, cæterum non diu durat: nam cum anima actus corporis organici sit, quæ suapte natura diuersis organis eget, illis tamen orbata diu durare non poterit. Itaq; vitam atq; sensum partes illas abscissas habere Aristoteles experimento probat: quia si tangantur maximè punctonibus, continuo sese constringunt, conuoluunt atq; plicant: ac proinde subinfert Arist. habere phantasiam & imaginationem, cum optent atque desiderent. Sensus enim indicium est, quòd dolor aut tristitia disconuenientis adsit, sicut voluptas atque gaudium conuenientis: atq; vbi sunt hæc (vt inquit Arist.) imaginatio etiam erit, quæ subiecto à sensu & appetitu non disungitur: loquitur autem Arist. de phantasia atq; imaginatione non perfecta & absoluta, quæ suum fortitur organum, & est etiam respectu præteriti, intelligendus ergo est de imaginatione imperfecta atq; adumbrata, quam alij indeterminatam vocant, quæ tantum est respectu præsentis: quoniam solum sensum exteriorem sequitur. Quam meritò vniuersalem vocares potètiã: quia omnibus animalibus sicut tactus inest atq; in vniuerso corpore promiscuè est, neq; habet partem determinatam sicut visus aut olfactus. Quo-

Testimonium vulgatum, anima in toto & parte.

Duplex imaginatio.

Corollarium.

doclem, quorum meminit Arist. lib. I. de plantis, & nos paulò superius, dicentes plãtis stupidum quendam sensum inesse, qui nunquam esset in vigilia & expergisceretur, sed obdormiret perpetuò, cum illos latere non deberet, appetitum illum naturalè esse, siquidem cibi copia aut inopia nec delectantur neque tristantur: nam sicut supra tres ordines rerum esse ostendimus, sic in animabus etiam triplex est appetitus, naturalis, qui infimæ vt plantali datur: rationalis atq; liber, qui nostræ animæ, quæ sui iuris est, ascribitur: sensitiva autem, quæ media est, animalem fortitur appetitum. Cum ergo plantæ desiderant alimentum, appetuntq; atque allumunt, naturali id faciunt appetitu, vt latius illo loco Arist. docet: quare lib. I. de Anima tex. 83. ex suppositione loquebatur, cum dicit elementa habere animas.

Tex. 21.

De intellectu verò cõtemplatiuaq; potentia, nondum quicquam est manifestum. Sed videtur hoc animæ genus esse diuersum, idq; solum perinde, atque perpetuum ab eo, quod occidit, seiungi, separariq; potest.

Exactior expositio huius rei habet m. q. de immortalitate anime conuoluitur, et lo. eo. 7. eiusdem quæstionis.

Themistius. Autor.

Posteaquam Arist. quod intendebat in his, quæ paruam dubitationem habebant, expoliuit, accedit iam ad ea explicanda, quæ dubitationem aliquam habere videntur, quod tex. 19. superius dixerat: de intellectu nanq; non facilè præsens dubitatio expeditur: quæstio enim satis est perplexa, an intellectus à sensu distinguatur? quibusdam autem ex antiquis philosophantibus visum est, mentem atque intellectum non esse ab ipso sensu distinctum. Qua de re Arist. trepidè admodum censet: quoniam rem hanc nondum examinaret atq; inspexerat, idcirco inquit, *Videtur hoc animæ genus esse diuersum atq; aliis nature, quæ sicut perpetuum à corruptibili separatur*, quæ Arist. verba, licet quibusdam non assertiuè, sed dubitatiuè dici videantur, vt Themistius hoc loco contendit: mea tamen sententia non tantum separabilem esse insinuat, sed absolutè assertiuè sunt intelligenda: tum ex literæ contextura, quæ id sonat, licet in specie nihil ad-

huc de anima intellectiua sit manifestum: in genere tamen hoc videtur de illa pronuntiandum, quòd perpetua sit & separari à corruptibili corpore contingat, vt alibi dixit de foris aduenire: tum etiam, quia grauissimorum Philosophorum mos est, cum aliquid tractant nondum examinatum, præsertim si difficile sit atque obscurum, dubie affirmare & asserere: pronuntiant tamè sententiam sub dubitationis forma. Quod enim est in Aristotele familiare, vt quoties res nõ est determinata, de qua magna est contentio & concitata controuersia, modestè sub dubitationis forma loqui, ne doctrina contemnatur & ab aduersarijs relinquatur, aut etiã ne opus sit, cursu orationis relicto ante tempus rem importunè demonstrare. Certe cum Porphyrius dixit, videtur autè neq; genus neq; species simpliciter dici, de equiuocatione & amphibologia illorũ nõ dubitabat, tamè dubitatiuè loquutus de re, quæ apud ipsum certa erat: pari quoq; ratione Arist. hoc loco loquutus est: cum autem dicit Arist. *Videtur aliud genus animæ*, non de genere logico intelligit: nam anima vniuersè dicitur de omnibus animabus, sed de physico, sicut intelligitur illud Arist. corruptibile & incorruptibile differunt plusquam genere, non logico nec metaphysico, sed physico: Angelus quidem & homo in eodem sunt genere substantiæ, item & Cælũ, cum tamen à nobis genere physico differant. Sed verè sensit Aristoteles, nostrã animam separabilem esse, quia textu sequenti docet, reliquas palam esse non separari: vbi intellectum à cæteris distinguit dicens.

Nota.

Tex. 22.

Cæteras autem animæ partes, separabiles quidem non esse, vt quidam asseruerunt, ex his, quæ diximus, patet: ratione verò differre, nõ obscurum esse viderur. Sensitui nanq; ratio diuersa est, à ratione principij opinandi: siquidem diuersa sunt, sentire ac opinari: & vnumquodq; dictorum similiter.

Vt de omnibus animabus sententiã ferat Arist. dicit, non solum nostram animam à cæteris differre separabilitate, sed reli-

quas omnes subiecto atq; loco separabiles non esse, vt quidam Platoniorum asseruerunt, contra quos Arist. pronuntiat sola ratione seiungi, sicut alia est sentiendi & alia opinandi ratio. Vnde ab illa parte, *ratione verò differre*, Arist. secundæ quæstionis solutionem inchoat, quam sequenti textu absoluit.

Tex. 23.

At verò quibusdam animantium cunctæ partes, vt patet, insunt: quibusdam nonnullæ sunt. Sunt & quibus vna tantum insesse videtur atq; id ipsum differentiam animantium facit. Quæ autem ob causam ita sit, postea perscrutabimur. Eadem & circa sensus fieri sanè videmus: quædam enim omnes, quædam aliquos, quædam vnum duntaxat habere videntur, tactum, inquam, ipsum, qui quidem est omnium maximè necessarius.

Iste textus cum duobus sequentibus potèstatur q. de immortalitate animæ contra Averrois.

Secundæ quæstionem soluebat Arist. proximo tex. quantum ad rationem & subiectum: nunc verò rursus ad priorem quæstionem regreditur, qua quæsitum fuerat, si animatorum gradus per animas an per partes animæ, id est, per potentias distinguantur. Insinuat tamen Arist. responsionem ex hac distinctione, videlicet quod (vt separatim diuersis animalibus insunt) animæ sunt diuersæ, diuersa enim anima est plantæ atq; sensitui: cæterum in eodem priores sunt potentia, posteriores verò animæ: nam cum plures formæ esse non possint, vltima, quæ perfectior est, virtute continet alias: quare alia non sunt animæ, sed potentia, veluti in homine, in quo Deus omnia animæ officia simul copulauit & intellectuam animam posuit, cætera verò inferiorum animarum officia per potentias congecit: ideo in homine ampla simul & angusta vitæ supellex est. Litera sic habet, *At verò quibusdam animantium cunctæ partes insunt*, de homine est intelligendum, *quibusdam nonnullæ*, de brutis imperfectis interpretandum, *quibusdam vna tantum insesse videtur*, de plantis intelligit Arist.

in quibus vegetatiua anima est, in reliquis verò potentia: quod subdit verò, *atq; id ipsum differentiam animantium facit*, bifariam exponendum censeo, vt primò de vegetatiuo intelligatur, quo primùm animatum ab inanimato secernitur, non tantum affirmatiuè, quia quod vegetatur animatum est, sed etiam negatiuè: quoniam fieri non potest, vt quod non vegetatur, viuat: vel ipsum differentiam animantium facit, quia ex his variis animantium gradus dignoscuntur, de quibus omnibus futuram perscrutationem pollicetur Philosophus lib. de vegetabilibus & platis & de animalibus: subdit Arist. *eadem circa sensus*, comparatiuè loquitur, vt sicut vegetatiuum sufficit, vt aliquid dicatur animatum, ita sensus, vt aliquid dicatur animal: & præterea quædam animalia vt perfecta, quæ omnes habent sensus, quædam aliquos: nã talpæ visu orbari, & quandã aspidis speciẽ auditu carere dicunt: quædam autem vnum habent tactum, & illum omnium maximè necessarium. An verò in eodem plures sint animæ, fortasse statim dicemus: quanuis meminisse me de hac re. i. de generat. cap. 4. disputasse.

Quoniam autem id, quo viuimus, quovè sentimus, bifariam dicitur, perinde atq; id, quo sciimus, & id etiam, quo sani sumus, atq; valemus (quoddã enim scientiam, quoddam animam dicimus: quippe cum utroq; scire dicamus, & aliud sanitatẽ, aliud partem corporis aliquam, vel totum dicimus corpus, atq; horum vtrũq; tam scientia, quàm sanitas, forma quædam, & species est, & ratio, & tanquam actus suscipientis, scientia quidem, scientis, sanitas autem, sani. Actus enim agentium, in eo, quod patitur, atq; disponitur, inesse videtur. Anima autem id est, vt patet, quo viuimus, & quo sentimus, ac intelligimus primò) ipsa profectò ratio quædam

Tex. 24.

dam erit & forma, sed nõ vt materies, atq; subiectum.

1. positio.

Hoc textu Arist. omnibus iam ad demonstrationem paratis, animæ finitionem priorem per posteriorem demonstratione absoluit, quæ cur ipsa sit demonstrat: in cuius expositionem Commentatorem antesignanum habere placet, qui pulchrè admodum locum istum subdifficilè positus duabus positionibus explanat. Prior sit, omnis actio, quæ est compositi, propter duo competit, quorum vnum forma & actus, alterum autem corpus est & potentia: hanc autem manifestat Aristotelis exẽplis: nã sanitas est animalis ratione sanitatis vt à forma, ratione subiecti vt à materia, vt sciẽs utroq; modo dicatur & ratione formæ & ratione subiecti: dicitur enim sanus & sanitate & corpore toto vel corporis parte. Pari rerum consequentia, aliquid dicitur viuẽs duplici principio, anima scilicet atq; corpore: atq; adeò sicut amota sanitate nullum corpus dicitur sanum, & amota scientia nullum dicitur sciẽs, ita anima sublata nullum corpus viuere.

Positio. 2.

Posterior est, cum autem sit ratio in composito propter duo, prius est ratione formæ quàm materiæ, cum operatio formam sequatur, & inde sequitur denominatio posterioris, quæ corpori vt susceptaculo communicatur non cuiuscũq; sed determinato, actus quidem ipsorum agentium in patiente sunt disposito atq; determinato: habet enim vna quæq; forma determinatũ subiectũ, quod informet, quod prius ad ipsam suscipiendã dispositum est, atq; ad operationes, quas in fluit, exercendas præparatur. Quibus iactis ad scopum totius capitũ descendit Arist. vt formalem construat animæ finitionem per quam materialem colligat atq; demõstret: quæ etiam sit verè naturalis definitio, vt pote quæ simul connectat formalem atq; materialem causam, nec vana dicatur definitio atq; dialectica (vt in proœmio tex. 11. atq; 16. definebamus) ex vtraque igitur coagmentata definitio legitima erit atq; naturalis. Tunc igitur sic Arist. necit rationem, Omnis actio compositi est propter materiam & formam (iuxta priorem positionem) sed (iuxta minori iuxta posteriorem) primò est gratia formæ quàm materiæ: quare cum viuere sit corporis animati, nõ corpus sed anima est, qua primò viuimus, mouemur & sumus, atq; adeò si ipsa principium

Ratio Arist. demõstratoria.

est viuendi, rectè definita est anima, quòd actus est corporis phisici organici, & c. anima enim viuimus principaliter & non instrumentaliter: sicut enim calore naturali, ita etiam corde vt primis organis vitæ viuimus, tamen hæc non viuunt, nisi actu mota ab anima, quæ principium vitæ primum est: ergo quo primò viuimus non est corpus, sed corporis actus. Quò circa cum actus subiecti sit non utcũq; sed iam dispositi atq; benè ad suscipiendam formam affecti, sic concluditur corporis proprii esse actum: quoniam omnis actus in propria est & accommodata potètia, quam perficit & in qua recipitur: ob id per ipsã formã, quæ rationes ipsius susceptiui exposcit, vt per principium ipsarum definitur. Itaq; brevioribus sic construe demonstrationem, quo primò competit alicui esse, viuere atq; operari, est forma, animato autem corpori esse, viuere atque operari ratione animæ primò conuenit, ergo anima corporis animati atq; viuendi principium est, quare actus est & entelechia: est ergo anima actus corporis, quia est essendi & viuendi primum initium & secundum omnem gradum vitæ radix, qua viuatur: nam secundariò ratione corporis, cui denominatio vitæ ab anima primò in corpus deriuatur. At quia magna est de præsentis demonstratione controuersia, nõ fuerit abs re eandem sub alijs verbis sic construere: Quandocunq; aliqua actio competit alicui ratione duorum in ipso existentium, necesse est vnum illorum esse vt materiam, alterum verò vt formam, sed operatio omnis vitalis animato corpori conuenit ratione existentium in ipso, necesse est igitur alterum esse vt formam, alterum verò vt materiam: tunc sic, omne egrediens à duobus nõ equè principaliter est ab utroq; denominatum, istud, à quo principalius sit denominatio, se habet vt forma, illud autem, quo minus principaliter, vt materia (iuxta doctrinã Arist. 3. Phisic. à tex. 7. ad. 17.) vitalis autem operatio, quæ ab anima & corpore est, principalius est ab anima, quoniã est actus, quàm à corpore, quod est potètia: anima ergo actus est & forma, quia principium est viuendi. Hic tamen oportuè sese offert dubitatio, an hæc demonstratio ex se notis procedat: tum, quòd non à manifestis per se progrediatur, sed à notis per operationes atq; adeò per aliud: tum etiã, quòd ita collibitum fuit atq; visum Græcis ferè

Ratio exponitur.

Aliter declaratur.

Dubitatur de vi demõstrationis.

*Soluitur
ab Auto-
re.*

ferè omnibus expositōribus, Alexandro, Themistio, Philopono, adhuc etiam Arabi Commentatori, quare cōteadunt, cum p̄missæ non sint propriè principia per se nota, eam non esse propriè demonstratiōnem. Falluntur tamen (virorum grauisimorum bona venia dixerim) cum semper sit obseruandum p̄ceptum illud Arist. 1. lib. Ethic. cap. 2. traditum, quod cum non sint omnes disciplinae eiusdem gradus atq; æqualis certitudinis, non est in omnibus equa exigenda demonstratiō: nam quis à Rhetore demonstratiōnem expectabit? eatenus enim sunt demonstratiōnes petēdæ, quatenus rei natura postulat & capax est, secus enim facere, hominis est ineruditi, ne dicam mēte capti. Quare iam nunc ab Arist. posita demonstratiō non est vsque adeo certa acsi mathematica esset, quæ, cum abstractè consideret res, in excelso certitudinis gradu collocatur: quod ergo non sit mathematica certitudine euidēs, nō tollit in suo genere, physico nempe atq; materiæ coniuncto euidētem & per se notam non esse. Ecquid enim rogo est in Physica notius, quàm quod omnis actio compositi vt tale est, est propter duo, actum scilicet & potentiam, atq; adeo primò ratione actus? quare ista finitio, quæ per causam formalem atq; finalem est, de se atq; per se nota est physicè. Neq; obstat, quod quoad nos per operationem manifestatur: nā operatio quatenus finis est, prior est, iuxta illud Arist. 2. de Cælo tex. 17. vnū quodq; est propter suam operationem. Reliqua autem, quæ ad huius demonstratiōnis declaratiōnem desiderari videntur, in quæstionibus huius capituli absoluemus, nunc pergamus, dum tamen interim, quod ad examen huius loci accedimus, notes, Primum, quod et si Arist. videatur ex particularibus procedere, implicite ex vniuersalibus procedit, quoniam in scientijs indefinitæ vniuersalibus equipollent: & facile fuerit etiam tyroni demonstratiōnem in formam redigere syllogisticam, vti nos etiam fecimus in præsentī. Secundum cautè nota, Aristotelem initio posuisse duas tantum partes, scilicet quo viuimus & sentimus, sed in fine pro conclusiōne tertiam apponit, videlicet quo intelligimus: cuius rationem habes infra in examine huius definitiōnis quæst. 1.

Tex. 23.
Nā cum substantia tripliciter dicatur, vt diximus (quædā enim est forma, quædā materies, quædā id quod ex vtriusq; cōponitur: & materia quidē est, vt patet, potentia, forma autē actus) cum igitur vt diximus, substantia dicatur trifariam, animansq; id sit, quod ex vtriusq;, corpore, inquam, & anima constat: corpus profectò non est actus animæ, sed ipsa corporis alicuius est actus.

*Perpende
textus ex
positiōne
& obie-
ctionis re
motiōne.*
Præfens textus proximi epilogus quidam esse videtur, quo animam colligit actū esse, in super declaratiō illius est: quem ideo inducit, vt antedicti sermonis causam reddat quasi faciendo satis tacite obiectioni. Nam dicere posset veritatis aduersarius, vera ea omnia esse, quæ diximus, tamen non concludit, nisi quod anima præcisè actus sit, non autem quod substantialis, quod est Aristoteleū propositū: nā sicut sanitas est, quo primò sani sumus, & scientia est principium, quo scimus, neutra tamen forma substantialis est, cum ad prædicamentum qualitatis sanitas atque scientia referantur. Quare cum Philosophus resumpta diuisione, quā initio primi capituli huius induxit, sic concludit animam substantialem actū esse oportere, non amplius colligit, nisi qd est actus, non autem quod sit substantialis. Hūc cauillum vt diluat, docet, quod cum trifariam substantia diuidatur in materiam, formam atque compositum, & cum quo primò viuimus atq; principium est essendi in rebus animatis, substantiam esse oportere per se notum sit (nam substantia fit atque constat ex substantia, non autem ex materia, quia est potentia, quæ per aliud habet esse, neq; compositum ob consimilem rationem) igitur cum non sint plures tribus substantijs, diuisoria ratione colligitur animam actum esse substantialem: ex his etiā postea ostendemus, Aristotelicum discursum vitium petitiōnis principij non habere. Itaq; si materia atq; compositum (quia sunt subiectum vitæ receptiuum, quæ mendicant & hauriunt vitam ab alio) non sunt id, quo primò viuimus, & quia quod dat

primò

*Vis demō-
strationis.*

primò esse substantiale, substantia necessariò est, fit, vt anima ipsa, quæ fons est & origo vitæ atq; adeo principium essendi atq; viuēdi, quod si ipsa primò viuimus, ipsa est ratio & species atq; substantialis actus corporis viui. Quocirca cuiusdam instantiæ nil possunt contra hanc expositionem efficere, quod dicamur loqui lingua & pulmone, sanari corpore & medicina, locari corpore & locato, in quibus alterum duorū est forma & actus, alterum potentia & materia: quoniam Aristotelis ratio non procedit de ente quocunq;, sed de eo, quod operatur vt præcipuum agens, nec de quibuscunq; partibus, sed de primis & essentialibus. Ex quibus etiam soluitur difficile quoddam argumentum, quod nos. 2. lib. de Cælo cap. 2. in eam opinionem formauimus, quæ habet, cælum non esse animatum forma in hęc rēte, videlicet qd licet intelligentia sit principium, quo primò mouetur cælum, tamen non est essendi principium, neq; mouere ad esse ipsius cæli spectat, cum tamē viuere viuentibus sit esse (hoc lib. tex. 37.) præterea forma intrinseca, quæ dat esse cælo, est statim principium mouendi intrinsecum licet passiuum, intelligentia verò nō nisi externum actuū principium: de quo latrūs. 1. lib. de Cælo tex. 3. quod forma cæli sit operatiua non motiua actiue, bene tamen passiuè: visita locum. Rursūm moueri non est cæli propria operatio, cum cælo non competat motus propter se & propriam indigentiam, sed quatenus causa vniuersalis est ad suscipiendas cessatiōnes horum inferiorum: viuere autem propria est animatorū non solum operatio, sed esse. Quibus non obstantibus non est debile argumentum ad probandum de sententia Arist. Cælum esse animatum anima informante: vide & lege illos nostros commentarios loco citato & 2. de Cælo cap. 2. in quæstione de cæli animatiōne, & tex. sequenti corolario primo respondebitur, & 3. lib. c. 9.

Tex. 26.

Idcirco rectè admodum putant ij, quibus anima neque esse sine corpore, neque corpus aliud quod esse videtur. Etenim ipsa corpus quidem nō est, est autem corporis aliquid: & inest ob hoc

in corpore, atq; in corpore tali, nō in quouis sine discrimine vlllo, quemadmodū Veteres ad corpus ipsam accommodabant, nihil prorsus determinates quodnam illud, & quale sit corpus. Atq; non rectè, vt patet: quippe cum non videatur quoduis sine vlllo discrimine, quodcunq; suscipere. Hoc autem pacto cum ratione etiam sit sanè: actus enim vniuscuiusq; in eo, quod est potentia, & in propria materia, suapte natura fieri, esseq; solet. Animā igitur perfectionem quādam eius, & actum, ac rationem esse, quod potētiam habet vt huiusmodi sit, ex hisce, quæ diximus, innotescit.

Præfenti textu caput secundum absoluit Arist. quo quædam corolaria ex dictis infert. Primum, admittit quoddam antiquorum testimonium afferentium, animam neq; corpus neq; esse sine corpore, vt cum ex ipso ore constet, corpus non esse in corpore, anima autem in corpore est: neque enim est sine corpore, quia corporis est actus, non vt Nauta nauigi (quod voluit prius Plato) aut velut intelligentia, quæ extrinsecus cælum ad operatiōnem mouet (quale deinde voluit Auerroes) sed cū anima sit vitalis operatiōnis principium, oportet sit in propria essentia actus substantialis, ideòq; ita cum corpore vniri, vt vnum per se & simpliciter efficiat, quod S. Tho. profequitur. 1. p. q. 76. ar. 1. etenim cum probasset actum esse substantialem, hic rursus premit in proprio corpore vniri, vt efficiat vnum viuens & animatum per se. Quare illud verbum tex. 24. quo viuimus, significat principium formale & primam rationem essendi, & quatenusq; rationem vitæ complectitur, quia illuminatur vt causa ipsius esse vitalis: causa, inquam, secundum quod ipsa, id est, cui primò competit, vt. 1. Post. cap. 4. dicitur. Secundum corolarius infert verbis illis, *Et inest ob hoc in corpore, &c.* animam in corpore

*2. corola-
rium.*

QVAESTIO PRIMA.

An posterior animę definitio sit legitima, scilicet quod sit principium quo viuimus, &c.

Sed iā litera utrunq; exposita altius sunt nonnulla expendenda ex multis, quę profundum istud caput suo veluti iure exposcere videbatur; sunt enim quędam in hoc capite tacta, quę non solum grauissima & difficillima sunt, sed etiam principia ceterorum, ob quas causas excutienda amplius sunt, ne si aliquid inaduertenter aduiderimus, totam deinde labefactet & subuertat scientiam. Primum itaq; omnium operæpretium erit differere de totius huius capituli argumento, in quo Arist. hanc potissimā conclusionem intendit, per hęc formalem animę finitionem (quę hoc capite traditur) priorē (quę materialis est & proximo capite adducta) demonstrari: sub dubio tamē nobis relinquē videtur, an à priori vel posteriori demonstratio procedat? Qua de re plurimi dubitant. Primum, quoniam non sequitur, anima intelligendi principium est, ergo actus substantialis, cum intelligentia in cælo mouendi principium sit, non tamē actus est cæli substantialis, ut plures verius censent. Respondent quidam, intelligentiam totum quoddam esse, animam verò partē, atque adeo intelligentia, cum pars non sit, non poterit esse actus cæli substantialis. Hęc solutio profectò petit principium: nam contendimus argumentò concludi, intelligentiam actum esse substantialem cæli, quia est principium mouendi: sicut in secundum locum motus sequitur, est quo primò secundum locum mouentur, ergo est actus substantialis. Dices, semota intelligentia cælum manere quidem, non tamen manet sua in substantia integrum nec animatum: quod est signum, intelligentiam non esse partem substantialem cæli. Hęc etiam euasio voluntaria est & principium etiam petit: queritur enim in argumento, an ex eo, quod in intelligentia principium est mouendi cælum, ita etiam actus eius sit atq; pars substantialis. Deinde appetitus vindictę, quę irę est definitio (vt in proœmio diximus) yana est atq; inutilis, cum dialectica sit & citra materiam detur: pari quoq; ratione ista definitio

Attende quid conueniatur.

1. argu.

Solutio prima redarguitur.

Secunda solutio redarguitur.

2. argu.

Q. DE ANIMAE DEFINITIONE.

nitio animę, qua principium mouendi diffinitur, dialectica erit atque vana definitio: quia citra materiam datur. Tandem in demonstratione petitionis principij vitium Arist. committit: quoniam tex. 24. sic necit demonstrationem: sicut duplici principio scimus, scientia scilicet atq; anima, ita duplici principio viuimus, anima & corpore: ergo sicut non sequitur, quod scientia sit forma substantialis scientis, ita nec sequetur, animam esse formā substantialem, aut scientia eadem ratione substantialis actus erit: patet per demonstrationis discursum: Omnis actio compositi, quę conuenit propter duo, principalius est ratione formę quam ratione materię, sed viuere animato corpori conuenit, ergo principalius ratione formę, atq; adeo erit substantialis actus (idem subsumo de scientia) sed scire conuenit scienti ratione materię atq; formę & principalius ratione formę, ergo scientia ipsa actus est substantialis scientis. Cōfirmatur: quia nulla demonstratio in similitudine fundatur, sed est vitium, quod Arist. in Platonem notauit. 2. Post. cap. 13. quare demonstratio ista, quę ex similitudine sanitatis atq; sciētę proportionabiliter ad animam ipsam argumentatur, nullas sanē vires habebit. Profectò sūma consensione ab enarratoribus Aristotelis locus huius demonstrationis explicatur: vis autē & genus ipsius summa dissensione refertur. Nam Caietanus super hunc locum multa obscure admodū inducit, Primò dicit, omnibus expōsitoribus cum ipso conuenire, intentum esse Aristotelis colligere, animam esse actū corporis non simpliciter & nudè, sed vt est physicum atq; organicum, & (vt dicit Arist. in fine huius secundi capituli) est actus corporis talis, dispositi scilicet & accommodati. Quod sanē libenter admitto, præsertim quia (vt ipse etiam dicit) ex hoc pendet tota quęstio de vnione animę intellectiue ad corpus, eamq; esse formam substantialem corporis humani hoc loco stabilitur: vnde cessat garrulorū distinctio in hoc negotio intellectiuam animam ab alijs distinguendum: Aristoteles enim de ipsa & alijs animabus expressè loquitur absq; distinctione, ergo doctrina indistinctè est vsurpanda. De anima enim vniuersaliter demonstratur, quod est substantia vt species & ratio, atq; ita actus corporis talis: quod cū Auerroistę admittant, sermonem scilicet esse de

3. argu.

Cōfirmatio.

Caietanus quatenus sic admittit, atq; repellendus.

corpore esse non quocūq; sed determinato atq; disposito. Nam redarguendi sunt Pythagorici, quorum meminit Arist. lib. 1. de anima tex. 3. qui non posuerunt animas in corporib; certis & determinatis, neq; proprias animas proprijs organis aptabant: anima enim quantum corpus nō sit, corpus profecte habet adfabrè dispositum, non temerè aut fortuito, vt casus & fortuna obtulerint, quod sensu exploratum est. Videmus enim animam vnā, quancūq; in determinato esse atq; accommodato corpore, vt dicit Arist. in corpore tali, id est, instrumentali, quod habeat accommodata instrumenta ad munia & officia animę suscipiendā: actus ergo vnus cuiusq; fieri natus est non tantum in propria materia, sed proportionata. Quod est tertium, quod infert Arist. illis verbis, Hoc autem pacto, &c. Quartò concludens caput quasi epilogo colligit, animę finitionem materialem esse actum corporis, &c. Alexander & qui cum sequuntur insultant atq; maximè hoc textu gloriantur existimantes, apertam esse Aristotelis hoc loco sententiam de animę immortalitate: nam dicit corpus non esse, ne corpus sit in corpore & duo corpora in eodem (quod Epicurem, Hypoxenophantem, & Hypparicum sequitur) tamen non est sine corpore, ergo separabilis non est? Quod sanē non est ita accipiendum interim quod ad eam de animę immortalitate difficultatem iuxta Arist. explicandam accedimus, sed non est sine corpore, id est, non exercitat omnes animę functiones nisi in corpore. 1. p. q. 73. ar. 4. quod anima nō est homo, quia non exercet omnes hominis operationes vt sentire sine corpore, bene tamen intelligere: quare licet actus sit corporis, separabilis est à corpore, vt hoc eodem capite tex. 21. Arist. dixerat, quod separatur tanquam perpetuum à corruptibili. Et neq; placet commentatio eorum, qui dicunt, Philosophum de sensitua & vegetatiua, loquutum fuisse, non autem de intellectuua anima: quoniam Arist. de omni anima loquitur, atq; ita infert ex his, quę tex. 24. & 25. dixerat, quod anima est actus corporis, quod omni animę commune est: quę latius, 3. lib. huius quęstione de immortalitate animę exactius interpretabimur.

3. corollarium.

4. corollarium.

Alexander obiicit de anima immortalitate.

Solutio.

Vivere quatenus debeat vsurpari in definitio- ne.

fini-

*Disiunctum descriptio ex-
plicanda.*
 finitionem istam, secus acturus de omni ani-
 ma, de rationali tantum determinasset, atq;
 in contrariorum reprehensionem incidisset,
 vt in proemio tex. 7. dicebat. Diuisim igitur
 sunt omnes illae particulae interpretan-
 dae, vt singula profecto singulis correspon-
 deant, atq; propria proprijs proportionabi-
 liter reddamus: eritq; omnium graduu ani-
 matorum illa definitio atq; non vna, sed plu-
 res, vt sentit Niphus. Et quando absurdum
 Caictanus existimat, non esse vnicum de-
 monstratiois medium: Responderem, pro
 vnaquaq; animae ratione vnicam constitui
 definitionem, quae vnicum sit medium: pre-
 terea cum oporteat in communi argumen-
 tando de omni anima vnicam esse demonstra-
 tionem intelligere, ne opus sit seorsum tot
 demonstrationes facere, accipienda est vni-
 uersa illa oratio disiunctim sumpta tanquam
 vnicum medium, quonia est vnica oratio,
 quae in quatuor partes iuxta gradus anima-
 toru proportionabiliter est distribuenda: in-
 terim quod ad finem huius quaestiois de-
 ueniamus, vbi hoc dubium clarijs determi-
 natur. Quocirca in memoriam reuocare de-
 beret, quod idem ipse Caiet. notat, particulam
 illam, Quo, in definitione, vsurpari vt ratio-
 nem non solum operandi, sed etiam essen-
 di, vt sermo sit formalis atq; certus, tamen
 proportionabiliter singulis applicandus:
 quae tamen breuitatis causa & quasi per ac-
 cidens, ne molestus esset in repetendo, illa
 quatuor sub vno medio coniunxit: quae ob-
 rem medius ille terminus, qui coniunctum si-
 gnificat, diuisim est interpretandus: sic enim
 omni animae comunissimus est medius ter-
 minus & proprius singulis viuentium gra-
 dibus: qua via saluatur vniuersalitas defini-
 tionis, eiusdemq; proprietatis, vt sonet, quo
 primo viuimus tantum, vel quo primo etiam
 sentimus, vel quo primo adhuc etiam intel-
 ligimus. Reprehendendus etiam est Grana-
 tensis, qui orationem illam coniunctam &
 non diuisim sumebat, vnamq; tantum ani-
 mae definitionem esse dicebat, cum vltima
 differentia vt actus & substantia sit, reliquae
 vero vt potentiae & accidentia: rediret enim
 argumentum, quod solum profecto animae
 rationalis esset demonstratio: quare non pos-
 set non esse manca & imperfecta determi-
 natio, est igitur plures definitiones, ex qua
 cuiq; animae propriam poterimus elicere,
 quae non solum probet actum esse corpo-
 ris, sed talis. In memoriam tamen reuocari-

dum est id, quod supra obiter tetigimus,
 actum corporis atq; corpori vniri, non su-
 mi pro actuali actione & vnione, sed pro ef-
 fentiali: non enim est de animae essentia, quae
 actualiter corpori coniungatur, sed enim
 est quod aptitudine atq; potentia suapte na-
 tura talis sit, vt anima intellectiua docet,
 quae separata actus corporis essentialiter
 est: esse enim actum animae rationali inse-
 parabiliter perpetuo competit, vt cap. pre-
 cedenti dictum est. Ex his ergo quae dixi-
 mus patet, quomodo vna sit definitio: rur-
 sum quod in illa demonstratione medium
 sit illa propositio, quo primo viuimus, quae
 licet non sit simpliciter vna simplex propo-
 sitio aut medium, est tamen vnum in pro-
 portione. Vnde diligens lector proportio-
 nabiliter maiorem & minorem extremita-
 tem elicit: nam minor extremitas anima
 est non secundum formalem & abstractam
 rationem, ita vt Caietanus dicit, quod sit anima
 in communi secundum totam suam ampli-
 tudinem & latitudinem, sed secundum pro-
 priam & contractam, scilicet iuxta propo-
 sitionem & medij exigentiam: & ita de ma-
 iori extremitate sentiendum est, quae est
 actus corporis talis: quoniam perfectio in
 proprio debet esse perfectibili, id est, est res,
 cui essentialiter debetur, quod sit actus &
 species corporis physici, quae est definitio
 animae prior in precedenti capite posita, quae
 in praesenti demonstratur & concluditur:
 quodq; ad calcem huius dubitationis ex-
 ponetur amplius.

An sit demonstratio a priori.

Aduertendum insuper est, vt connexio-
 nem medij huius demonstrationis cum co-
 clusione ponamus, non esse sumendum prin-
 cipiu illud, quo viuimus, secundum actuale
 exercitium, sic enim a posteriori esset pro-
 cessus, & praeterea non esset philosophicus.
 Qua in parte decipitur mirabiliter Egidius
 Roma. qui in fauore B. Thomae assererat,
 processum philosophicum ex operationi-
 bus esse atq; adeo a posteriori. Profecto licet
 ab operationibus Philosophia ipsa pro-
 cedat: ordo tamen determinationis semper
 est secundum ordinem restu naturae a priori
 secundum rerum ipsarum rationes. Nec
 te moueat, quod operationes vsurpet Phi-
 losophus in hac definitione: siquidem pro
 essentia vsurpantur, vt quandoq; passiones
 loco

*Nota, quae
liber actus
in ratione
aia sit.*

*Medio de
demonstratio-
nis in de-
clarato,
duae extre-
mitates
maiores
minores pro-
ponitur.*

*Qualis sit
medij cum
extremita-
tibus con-
nexio.
S. Thomae.
Egidius.*

loco differentiarum occultarum: vnde recte
 dicit Caiet. quod etsi famosius & comunius
 illa verba, quo viuimus, sentimus, intel-
 ligimus, pro operationibus accipiuntur, tamen
 profundius pro ipsa specie & essentia animae
 sumuntur, quae est ratio, qua primo haec ope-
 ra exercemus: qua de causa non est expli-
 canda diffinitio, vt anima sit actualiter prin-
 cipium in esse exercito, sed in aptitudine
 scilicet cui primo debetur, vt sit ratio viu-
 diq; principium: modus certe dignus Phi-
 losophorum principe, ex ipsa nanq; anima
 vt a fonte oriuntur opera vitae. Quare inter
 istas duas animae definitiones (quo primo
 viuimus in cap. 2. & aliam actus corporis ta-
 lis ex cap. 1.) haec est differentia, quod illa
 animae naturam, quatenus primo inter vni-
 uersi partes collocatur, exponit: ista vero
 indicat materiae esse perfectiuam: ob idq; illa
 dicit causam & propter quid anima prima
 ratio sit nostrae vitae & materiae perfectiua,
 quod principio huius capitis Arist. tex. 12.
 se velle inuestigare dicebat. Etenim ciuili-
 bet rei ex eo, quod primo fortitur locum in-
 ter entia naturae, sibi conuenit aut repugnat
 tale vel tale esse, & ita animabus conue-
 nit, vt sint perfectiuae talis vel talis suscepti-
 ui, ex hoc quod locum inter entia fortiuntur &
 in vniuerso collocantur: hinc habet anima
 vt sit ratio & principiu essendi, ex hoc autem
 forma in vniuerso collocatur, quod est pri-
 ma essendi ratio, est enim id cui debetur, quod
 sit prima ratio vitae: ergo definitio secunda
 hoc. 2. c. inuestigata causam dicit prioris &
 propter quid anima sit actus corporis. Sicut
 enim c. 2. 1. lib. Post. demonstratiue colligi-
 tur, demonstratiue esse ex primis veris, &c.
 quia est syllogismus faciens scire: & 3. lib.
 Phys. tex. 6. ex eo quod motus est actus entis
 in potentia, postea inferitur tex. 17. actum esse
 mobilis & non mouetis: quonia hoc actu, il-
 lud potentia, quatenus talia sunt, existunt: ita
 in proposito secunda haec definitio (quo pri-
 mo viuimus, &c. quonia est per finem & for-
 mam, quae sunt magis a natura ordine intem-
 tionis inteta, priorae, quod actus sit corporis
 talis, a priori demonstrat. Physice enim defi-
 nitiones, quae a fine sumuntur, priores sunt,
 sunt enim cause finales instrumentoru atq;
 operationum rationes: finis sane est, cuius
 gratia sunt omnia, licet enim quoad nos no-
 titia cofusa & generali corpus organicu ex
 eo, quod includat sensibilia comunia & pro-
 pria, notius sit (ob id prius illam tradat Philo-

*Observa-
da vniu-
que defini-
tionis co-
paratio.*

sophus definitione, per qua ex comunibus
 ad propria instruamur) tamen propria ratio-
 ne alio ordine eadem definitio posterior est
 atq; demonstratur demonstratione propter
 quid dicente: vt utiq; autem Arist. principio
 huius capitis dixit. Vnde vellem singulare
 Arist. artificiu vestris mentibus immotum
 atq; infixum sederet (mea sententia) non solum
 secundum planum literae sensum, priorem
 definitionem per posteriorem demonstrare
 (vt haec tenus a nobis expositum est) verum
 altiorem sensum (meum nisi me fallit ani-
 mi iudicium) insinuare voluit. profundissi-
 mus Philosophus, vt probaretur, omnem
 animam esse substantialiter vt actum corpo-
 ri coniunctam, ex hoc solum, quod viu-
 endi atq; ad eum essendi principiu sit, quod
 tex. 26. admonuimus. Quare omnes idem
 de anima nostra rationali intelligent oportet,
 quae cum hominibus intelligendi atque
 proinde viuendi & essendi principiu sit, af-
 firmatiue colligit, quod anima nostra rationa-
 lis actus est substantialis. Eadem ratione pari-
 riq; rerum consecutione, qua de alijs anima-
 bus intelligimus, de nostra rationali anima
 minime negare licebit, nimirum, quod actus
 sit substantialis corporis, vt certe a destru-
 ctione consequentis negatiue demonstratio
 recurrat, si anima nostra non est actus sub-
 stantialis hominis, nec sit ei principiu intel-
 ligendi. Qua via dubium tex. 11. propositu
 omnino dissoluitur, quod anima amplius corporis
 actus sit, quam nauis sit nauis, nimirum sub-
 stantialis: aliam anima nostra rationalis non
 esset intelligendi principium, neque homo
 substantialiter esset homo, neq; vnum ex
 anima rationali tanquam ex forma consta-
 ret: quod late prosequitur S. Tho. 1. p. q. 76.
 art. 1. Quam ob causam Arist. 1. & 10. lib.
 Ethic in intellectu potissima hominis poten-
 tia atq; in eius perfectissima operatione no-
 stra felicitate sita esse docet: fortitur profe-
 ctu vnum quoq; specie a propria forma atq;
 proinde esse & operari & retrocedit. Nec
 obstat, neq; fieri, neq; esse animam nostram
 rationale dependenter a materia: quia hoc
 demonstrat, ex eo, quod non educitur de po-
 tentia materiae, de foris aduenire: nequaquam
 tamen concludit, non vniri substantialiter cor-
 pori: hoc autem inde anima sortitur, quod
 media quaedam forma sit inter eas formas, quae
 prorsus a materia seiuete sunt atq; eas, quae
 merè educuntur a materia comprehen-
 sa sunt: potest enim separata esse & operari
 F habere

*Autor li-
terae pro-
mouet A-
ristoteles,
exponens
quod sedat
haec Arist.
diligentia
in vna de
finitione
aia per al-
teram demo-
stranda.*

*Argumē-
tum cuius
solutio pro-
bat ani-
mae im-
mortalita-
tatem.*

Anime intellectu-ue conditio. habere idē, quod corporis cōmercio ad corpus extēditur, iuxta illud Arist. 3. lib. de aīa tex. 39. oportet intelligentem phantasmata speculari: ob idq; ad proximi cap. finem dixerat Arist. postquam ex potentia & actu vnū fieri docuit, mētem nullius esse corporis actū, id est, eductū à corpore aut corpori additū: hac siquidem ratione neq; actus corporis est, neq; depēdenter à corpore intelligit ea ratione, qua intelligere in corpore nō suscipitur, & separata sine corpore intelligit: eius sanē actus est, cuius est potētia (lib. de somno, & vigil.) hac ratione virtus intellectuā nullius organi actus dicitur, sicut visus oculi inseparabilis actus est, qui operationem necessariō per organū corporeum exercet. Est tamē anima nostra rationalis actus substantialis: nā licet materiā excedat: primō, quoad fieri, quia independēter à materia, cum fiat ex nihilo & de foris adueniat: secundō, quoad esse, quia esse suū est independens & separatū à materia, sine qua subsistit: tertio, quoad posse, facultates enim habet non receptas in corpore, sed in ipsa stantes & perseverātes, ut sunt intellectu: quartō, quoad operari, quia absq; corpore ut subiecto & organo operatur: tamē aīa nostra rationalis secundū se & omnem sui gradū forma est substantialis, quę excedit & trāscendit materiā: quia independēter ab ipsa est, & fit & operatur: licet enim informet corpus, independēter tamē à corpore utrunq; habet & quod sit forma substantialis & quod nō pēdeat à corpore: eadem ergo anima intellectuā vnitur substantialiter, quāuis eadē, ut intellectuā est, non pēdeat à corpore. Et nō oportet ob id differentem abstractionē ponere in animæ essentia, & in eius intellectuā potentia, non enim valet, anima nostra rationalis est vnita substantialiter & ut intellectuā nullius corporis est actus, ergo ut intellectuā, abstractior est seipsa ut essentia & natura quędā est (non inquā valet) quia solum debes inferre, ergo non est immersa materię, nec à materiā cōprehensa, nec in corpore sopita, sed supergrēditur & trāscendit: & secundū suū esse & secundū suū fieri, operari etiā & posse: quā quidem esse separatā deprehendimus ex ipso intelligere, q̄ ipsa secundū suā naturā sit à corpore independens. Igitur neutra reduplicatiua valet, ut forma, est cōiuncta, ergo nō est separabilis: nec altera etiā, ut intellectuā, est separata, ergo nō

est forma: quoniā utrunq; statum fortitur anima nostra: quia media est formarum inter purē separabiles & purē immerfas (tex. 26. 2. lib. Phys.) legitima ergo est nostra cōmentatio, Aristotelem velle huic tacite objectioni satisfacere, quę ex illis verbis tex. 11. creabatur, quod nulli⁹ corporis sit act⁹, & q̄ obscurū est, an sit actus corporis, quē admodum nauta est nauis. Ut cōtinuō igitur hanc falsam persuasionē à Philosophiæ studiosis remoueret, demonstrat ex eo principio apud omnes receptissimo, q̄ anima rationalis intelligendi principium sit & quod illa sit corporis substantialis actus: vnde esse & operari per modum actus secundi ab ipsa ut à causa formali fluunt secundum eius essendi modum, quia partim est coniuncta, partim separata, ita proportionabiliter operatur coniunctē & separatim. Quia in re à cæteris animabus hoc differt, quod nostræ rationalis animæ ob eius perfectiōnem hæc causalitas atque actualitas (ut ita dixerim) secundū vsum & exercitium separabiliter adest, reliquis autem omnibus animabus inseparabiliter, licet secundū aptitudinem & potentiam omnibus (etiam rationali) necessariō competat: nam separata anima nostra rationalis pars est naturæ, quæ cum sit propter totum, totū ipsum affectat & desiderat. Quod considerasse, non est omnino inutile neq; superuacaneum ei quæstioni, quam lib. 3. huius de animæ immortalitate versabimur: nunc autem sat est pro nostro instituto constare, animam vnāquāq; etiam rationalem perfectiōnem esse materiæ secundū esse: quantum secundū esse à materia nō pēdeat. Quamobrem (ut vno verbo dicam) si in fine præcedentis capitis Arist. sub dubitationis forma dixit, *Si perinde corporis anima sit actus, ut gubernator nauis, in calce huius asseuerantissimē concludit, Inest ob hoc in corpore, atque in corpore tali, quod est attēte considerandū, ut aperta habeatur Arist. sententia contra Platonem & Auerroem & quosdā ex iunioribus, qui humanā animā non esse speciem & rationem atq; adeo actū nostri corporis, in quo est ut actus in proprio perfectibili, ut Arist. tex. 26. corolario. 3. illis verbis, Actus enim vnusquisq; in eo est, &c.* secus litera Arist. non seruaretur, qui loquitur de actu dante formaliter esse materiæ: siquidem conclusio, ut ex præmissis deducitur, intelligenda est, ergo ex vniuersali demonstrationis vi,

Rationalis animæ propria prerrogatiua.

Notanda summa.

& ex effectu deducto, scilicet esse in corpore, Auerrois deliramentum ab Arist. excluditur, atq; vera fidei & Philosophiæ sententia firmatur, nimirum animam nostram rationalem vniri ut actum substantialem corporis. Nisi quod intellectuā anima hoc à cæteris differt: quia non solum est quo intelligimus & viuimus, sed etiam ipsa est quod intelligit, utpote quæ se sola sustinere potest operationem: vnde aliæ animæ duntaxat sunt ratio mouendi & operandi: at nostra rationalis anima non solum est ratio intelligendi, sed etiam id, quod intelligit. Et si dicas, tunc demonstratio procederet ex falsis: quia non intelligimus anima & corpore, cum corpus non sit organum ad intellectiōnem, nec intelligere sit organicum? Respondet Caietanus hīc, quod de alijs bene procedit ratio Aristotelis, tamen de anima rationali non nisi à fortiori: quia sicut quo viuimus dicitur dupliciter, materia scilicet & forma, à fortiori quo intelligimus corpore & anima dicitur: & si de vno solo, ut anima, dicatur id esse, quod intelligit, à fortiori ipsa debet esse ratio & principium, quo primō intelligitur. Tamen hæc solutio non videtur saluare processum Aristotelem: ideo secundō dicit ex tex. 30. infra cap. sequenti, quod sicut trigonum in tetragono, ita sensitiuū in intellectuō: & in vniuersum antecedentes & priores formæ semper clauduntur in consequentibus & posterioribus, vbi in potenciali & virtuali esse continētur, ut figurarum exemplo demonstrat. Cum igitur Aristoteles perspicaci suo ingenio videret, quod ratio sua non ita efficaciter posset applicari ad animam intellectuā, nec ad intellectuū seorsum consideratum, mira artis consideratione conclusit de intellectuō, quatenus claudit in se sensitiuum in hunc modum: quod quia anima nostra intellectuā est, qua non solum viuimus & sentimus (ut vegetatiuam & sensitiuam includit) sed etiam qua intelligimus, sicut ipsa viuim⁹ & sentimus duob⁹, nēpe anima & corpore, ita quoq; intelligimus duobus, anima & corpore: ergo ipsa intellectuā anima, qua viuimus & sentimus, est etiam qua intelligimus, & est ratio & actus corporis, talisq; susceptibilis. Quæ solutio mihi non omnino displicet, perficietur autem cap. sequenti, vbi de vniuersitate formarum differetur, & in quæst. illa de immortal. vbi de hac re contra Auer-

Observa ex Caietano pro demonstratione definitionis animæ.

roem disputo: nunc sat est, eam probabiliter conijcere esse Aristotelis ex eo, quod tex. 24. in antecedenti solum sumpsit id, quo viuimus & sentimus: tamen in consequenti infert completē quoad omnes, illis duabus superaddendo quo intelligimus etiam, quod non casu aut sine arte factum esse crediderim. Ex quibus patet iam argumentorum solutio partim ex his, quæ nūc dicimus, partim ex expositione textus. 24. & 25. quam iterum atq; iterum rogo legas candidē lector, quoniam optima est, & nē opus sit eam hīc superuacaneē iteratō repetere. Nam primum argumentum in calce tex. 25. soluitur, angelus enim non est principium mouendi primum, cum non moueat cælum, nisi secundū quod moueratum est cælum: ergo prius natura sua cælum mobile est, quā angelus intelligatur applicari, ut ipsum moueat, imo verō non mouet ipsum, nisi quatenus cælum secundū se & suā naturā prius & de se mobile erat. Secundum verō facile soluetur, si aduertas, posteriorem hanc definitionē formalem esse, priorem autem materialem: quæ autem ex vtrāq; constat definitio: neq; dialectica erit neq; vana, utpote quæ non tantū per formam sed per materiā rem definiat. Quod (nisi propria me decipit opinio) Aristotelem intentiū est, ut respon- dit ad dubitationem de modo definiēdi in proœmio propositā adducendo animæ definitionem physicā, quæ omne genus causę comprehendat, iuxta id, quod Arist. loco citato ambigebat & prius lib. 2. Phys. c. 7. dixit. Quod tertio autē loco obijciebatur, tex. 25. Arist. soluebat, ut illic admonuim⁹: nam quo primō viuim⁹, quod in maiori sumitur, non est calor naturalis: quoniam ipso non primariō, sed secundariō & instrumentali, neq; corde aut capite viuimus ut prima radice & fonte vitę, sed sola anima, quę est prima radix & ratio viuendi atq; sentiēdi, &c. Et quoniam ut contentū huius tertij argumenti confirmatio, & quod similitudine innititur Arist. & q̄ in minori anima est quo viuimus, videtur peti principium: utrunq; tollit Arist. tex. 25. diuisione illa substantiæ in materiā, formā atq; compositum, vbi minorem (quā per illa exempla & similia exposuerat) probat ex dictis, principij scilicet quo viuimus non esse instrumentale & accidentarium, sed primariū & substantiale, quale oportet esse id, quo

Solutio argumenti.

Ad 1. argumenti.

Ad 2.

Alia Aristotelis intentio in secunda animæ definitione.

Ad 3.

Ad conf.

primò viuimus : cùm igitur substantia triplex sit, & quo primò viuimus non est materia, quia ipsa participat rationem vitæ à forma, ob quam rationem neq; erit compositum: tertia igitur substantia erit, quæ actus & forma est: ergo Arist. soluit petitionem principij; & demonstratio non fundatur in similitudinibus, sed similitudo de sciētia & sanitate assumitur ad declarationem & manifestationem maiore, vt qui ex proportionalibus argumentatur vt oculi ora demonstrantur: quemadmodum si à corde in animalibus perfectis atq; eius habitudine similem habitudinem doceas ad membra in animalibus imperfectis corde carentibus: sic ex sensibilibus & notis Arist. colligit, quòd sicut sanitas corporis, sani ratio est, species atq; actus, sic sciētia in anima & anima corporis ipsius ratio & species atq; actus est. Processus enim Philosophi naturalis nõ debet à sensibilibus omnino recedere, quia nec abstrahit à materia secundum esse vt Metaphysicus, nec secundum considerationem vt Mathematicus. Et ne vitiosus esset demonstrationis processus, quod explicat tex. 25. substantialem actum esse: id tex. 24. in ipsa demonstratione per aduerbium illud, Primò, intellexit: nam quo primò viuimus nõ potest non esse substantia. Ideo tex. 24. ex eo quòd anima nostra rationalis est quo primò viuimus & sentimus, infert pro conclusionem, esse quo primò intelligimus: hanc ob causam in antecedenti nõ expressit nisi duo munia vegetandi & sentiendi, tamē in conclusionem illam addit & intelligendi, vt deinceps in tex. 27. & 26. animam nostram actum esse substantialem doceret. Hac ratione indistincte vsus est p subiecto & minoris & conclusionis anima in se formaliter: hoc etiam docet vniuersalitas demonstrationis, & illi effectus & causæ, quæ tex. 26. appositæ sunt. Sed contra vniuersam nostram commentationem atq; questionis huius decisionem argumentum est, falsum esse, quod assumptum est tanquam notum, scilicet animam esse actum corporis posterius esse hoc, quod est animam esse principium quo viuimus; & nam cum esse actum corporis superioris & communius sit, naturaliter prius erit: & ita dicebatur per actum animam definiri, tamquam per aliquid commune ad omnia animæ prædicata. Quatuor enim gradus animatorum in hoc vno conueniunt, quòd sunt per actum corporis physici, non tamen

Obiectio eleganter soluitur, scilicet anima esse principium prius natura, quæ esse actum corporis etc.

men omnes gradus in eodem proprio principio viuendi conueniunt: aliud enim est pro vegetatiuo, aliud pro sensitiuo, aliud pro intellectu, vt ex dictis patet, &c. Pro solutione recole quæ cap. præcedenti in questione & examine de alia animæ definitione dicta sunt, maxime. 2. & 3. notabili, & reperies quomodo esse principium viuendi prius est, quam esse actum: quoniam prius anima intelligitur in toto, in quo primum est ipsum esse, quam intelligatur actus corporis: totum enim simpliciter prius est suis partibus, quia etsi partes prius sint in genere causæ materialis, totum prius est in genere causæ formalis & finalis: ideo actus corporis respicit materiam, od id prior definitio materialis est: at principium viuendi respicit totum, quod se habet vt forma partium, ideo posterior definitio formalis est: sicut enim operatio prius est totius compositi, ita esse principium operationis per totum compositum: ergo non coincidunt istæ definitiones, nec Arist. aliquid vitium committit. Quare qui hoc non penetrant, dicunt, istam esse notioem quoad nos ex operationibus, cum tamen Arist. principio huius capituli tex. 12. dicat ex prioribus vel se eam demonstrare, & ita comprobat illo exemplo de quadrature circuli, secus non bene explicasset, nec suam sententiam tueretur: est ergo principium quo viuimus sicut lumen principium, quo aer transparentes est. Idcirco si prior definitio explicat animam vt materiam perfectionem (quò modo antecedit in genere causæ materialis, vt partes sunt priores toto) posterior in genere causæ formalis, quæ simpliciter est prior (quò modo totum prius & notius) ideo ex hoc quòd anima prius in toto conspicitur, principium operandi nature ordine posterius consequitur, vt sit actus corporis: imò verò quauis causa efficiens & materialis priores sint suis effectibus, non tamen formalis & finalis, vt Arist. fatetur. 12. Met. tex. 16. quoniam forma non concurret efficiendo sed terminando, vt albedo non facit albu effectiuè, sed albescitionem terminans & actum alterationis, idem est sanari & sanatum esse, illuminari & illuminatum esse: ergo esse totum (quod est effectus formalis formæ) ex eo quod est effectus formalis, nõ est posterius, sed simul cum forma, & cum hoc animam esse principium viuendi in genere causæ formalis, causa est, quòd sit actus corporis talis, vt dictum

Summa doctrina.

Causa formalis simul est cum suo effectu, supra cap. præcedenti in questione in solutione ad. 3.

dictam est: etenim vnumquodq; est propter suam operationem. 2. cæli. tex. 17. ad quam vt ad actum & perfectionis complementum ordinatur vt ad finem. Quod si non percipis, accipe alium modum dicendi, qui re idem est, licet nonnil videatur differre verbis, quæ tibi clariora fortasse erunt: scilicet quòd etsi esse actum corporis sit prædicatum magis commune, tamen esse quo primò viuimus, est prædicatum immediatius: ob id esse actum corporis ponitur remotius pro maiori extremitate, esse autem quo primò viuimus, pro minori, quod immediatius inest anime: ideo hæc definitio secunda ad priorem comparatur, vt propria ad communem. Dicendum, quòd cum Arist. non simul vt vnum medium, sed sigillatim quodlibet horum, quo primò viuimus, quo primò sentimus, quo primò mouemur, quo primò intelligimus sumat, non tamen ita stat, vt singulis animabus per se prius conueniat esse principium quo primò viuimus, aut quo primò sentimus, aut quo primò intelligimus, &c. quàm esse actum primum. Ratio huius rei est, quam modò inducebamus: quia quorūcunq; duorum essentialium prædicatorum, quorum vnum magis, alterum minus commune est, licet magis commune natura prius sit, minus tamen commune immediatius est. Sume tibi, verbi gratia, animal & rationale, quæ duo prædicata de homine dicuntur, animal tamen prius, rationale verò immediatius: sic igitur in proposito, esse actum primum, quia communius, prius est, tamen esse principium quo viuimus, immediatius. Quare istud est proprium principium & ratio, per quæ à priori demonstratur, non mediata tanquam per causam remotam, sed immediate tanquam per causam proximam, vt Aueroes tex. 12. huius dixit, quòd definitio hæc ad priorem comparatur vt propria ad communem, & rectè: quia demonstratio per istam definitionem est per causam propriam & per propria singulis animæ partibus, iuxta documentum Arist. 2. lib. Phys. tex. 38. & 5. Met. tex. 3. quòd vniuersalia vniuersalibus & particularia particularibus reddenda sunt. Ex quo colligitur, quòd sicut reddendo propria proprijs sequitur bene à priori, est principium quo viuimus & quo sentimus, ergo est actus corporis talis sensitui scilicet: pari quoq; ratione referendo vniuersalia vniuersalibus sequitur, est principium quo vi-

Corollarium totius questionis resolutionem.

uimus (sumendo viuere in comuni, vt suo ambitu iuxta Caictanum omne vitæ genus comprehendat) ergo est actus corporis physici organici potentia vitam habentis. Itaq; ex hoc quòd anima, vt anima, principium est vitæ, assignatur generaliter causa, cur actuet & informet corpus vitæ capax: ex eo autem quòd talis anima est, scilicet principium vegetationis, sensationis, aut intellectiois, causa redditur eius, quòd sit actus talis corporis vegetatiui, sensitui, aut intellectui. Quare vt cunq; sumatur principium in textu, semper est demonstratio à priori causa propria & proxima, contra Platonem & cæteros antiquiores relatos ab Arist. 1. lib. de Anima tex. 5. 1. 2. & 33. qui diminitutē admodum de anima tractabant, quid esset in se, non tamen in ordine ad corpus: & ideo nec distinctim intelliges, vt sint quatuor definitiones, cum non sint nisi tres tantum animæ: nec coniunctim, sic esset vna omnium animarum communis definitio, & tamen propria inuestigatur hoc loco, aut solius rationalis animæ definitio esset: quia hæc sola est omnium illarum vitalium operationum principium. Medio igitur modo dicamus ea distinctionis accommodatione, vt cuiq; animæ propria attribui videantur, ac si quæuis illarum seorsum per se definiretur, in quibusdam principium tantum viuendi, in alijs præterea & sentiendi, adhuc in alijs secundum locum mouendi, in nobis tamē vterius & intelligendi: quia in posterioribus priora continentur: sic colligendi ratio est per optimam demonstrationem, quæ commune est ex communibus, proprium autem ex proprijs & secundum quod ipsum.

Diligentia Arist.

QVAESTIO SECVNDA.

Vtrum omnis anima sit indivisibilis.

Secundo loco questio sequitur altera meo iudicio omnium difficillima & maxime necessaria, quam omnes tangunt, plerique tractant, pauci tamen pro dignitate absoluunt: an verum sit id, quod ex Arist. tex. 20. ex illis verbis, *Actu quidem in vnaquaque planta est vna, potentia vero plures*, deducebamus, animam esse totam in toto & totam in qualibet parte atque adeò indivisibilem: an potius hæc indivisibilitatis prærogatiua soli animæ rationali pro sua nobilitate & præstantia

Tituli sententia.

competat: Quam quæstionem Granatenfis verbis exquisitis mouet, prolixis tractat, cum (mea sententia) ad rem eam soluere non videatur. Idcirco nostro more, quo fieri poterit, breuius & dilucidius rem expediemus: utinam tam feliciter, quam optamus, res ipsa cedat: non enim parum erit, ex tot autoribus difficilem, sed variè tractatam, quæstionem ita haurire, ut dilucidetur: obruitur in primis veritas multitudine opinionum. ¶ *1. opinio.* Esse siquidem animas indiuisibiles locus ille Arist. atq; verba textus ostendunt: unde mouetur Marsilius Ficinus lib. 1. de Platonis Theologia cap. 3. & lib. 8. cap. 1. & quia Plato tenuit animam non esse corpus, quem Platonici sequuntur. Præterea fidem facere videtur, quod non tantum plantarum ramusculi, verum imperfecta animalia conuulsa viuunt: primo etiã cap. de senectute dicitur, & lib. 1. de generatione cap. 5. nostris commētarijs asseruimus, augmentationem fieri ratione formæ: quoniam eadem forma in maiori materia adgeneratur, quod si non esset eadem & indiuisibilis, non fieret profectò secundum partes formales augmentatio. ¶ *2. opinio.* Opinatus est Petrus Pomponatius libello de augmento cap. 1. & libello Commētatoris de substantia orbis cap. 1. cum Cleante & Chrysippo, atque adeo cum vulgaribus omnibusq; antiquis, qui lib. 1. cap. 5. animam corpus faciebant: vide à tex. 72. animam omnem excepta rationali diuisibilem esse. Quam etiã temerè Cleans atque Chrysippus diuisibilem posuerunt, quod in filiorum generatione generetur, argumento est, ipsam esse corpoream: tum etiam, quia tangit corpus ex eo, quod separatio mortem facit: tactus autem sine corpore non est. Hanc Arist. reiecit tex. 26. quia est actus corporis, corpus autem non est in corpore: nam vnum non est in altero, nisi vnum se habeat ut actus, alterum ut potentia (suprà tex. 7. 1. p. q. 75. art. 1. 2. cõt. gent. cap. 65.) aliàs corpus esset in corpore & duo corpora simul, quæ sunt absurda: vide alias rationes Arist. suprà lib. 1. tex. 90. & 8. Physi. tex. 3. ¶ *3. opinio.* Tertio autem loco Magnus ille Albertus. 2. lib. de anima cap. 7. quem eius discipulus D. Tho. sequitur in summa. 1. p. q. 76. art. 8. mediam cum suis asseclis temperauit opinionem, quæ peripatetica est, vegetatiuas videlicet esse diuisibiles, rationalem indiuisibilem, animalem autem mediam, ut locus Arist.

1. lib. de iuuetute & senectute habet cap. 1. esse numero vnam eandemq; ratione plures ac diuersas esse, necesse est. Tamen quia primam opinionem amplecti debemus, eiusq; cõclusionem probaturi sumus, operæpretium fuerit, si prius rei difficultatem proposuerimus, ut nodum intelligentes solutionem quæramus. Principio vegetatiua diuisibilis est, ut experimento compertum est: ergo cum in brutis sensitiua & vegetatiua eadem anima sint, atq; in homine eadem cum intellectuua, consequens est, illas esse diuisibiles: quoniam idem sunt cum vno tertio, quod diuiditur. Aut ex opposito sequeretur, nos non esse formaliter corporeos nec diuisibiles: fieri enim nequit, ut nos aliquam recipiamus denominationem nostræ formæ atque animæ repugnantem. Rursum si anima esset indiuisibilis vna & eadem in toto & in qualibet parte, in digito tota esset forma & eadem quæ in toto: ergo sicut totum est homo, ita & digitus, qui & homo & animal erit, cum sit substantia corporea rationalis, quo nihil esset absurdus. Sequeretur enim, hominem ex infinitis animalibus cõstare, aut tot sanè, quot partibus componeretur, siquidem in quacunq; parte tota anima est. Præterea, si tota anima in toto est & tota in qualibet parte, ergo sensus omnes atque cæteræ potentia, quæ animæ essentiam sequuntur, in qualibet parte essent, atque adeo esset visiva in pede & auditiva in oculo. Sequeretur etiam, quod destructa parte totum periret, nimirum quod anima desinat esse, quæ tota in illa parte erat. Tandem sequeretur, animam motibus contrarijs moueri: nam simul vna pars hominis sursum eleuatur, & altera deorsum deprimitur: ergo cum anima eadem sit in illis duabus partibus, simul motibus contrarijs mouebitur. Ut igitur præsens quæstio ex suis soluatur & desinatur principijs, & ut semel teneamus, quod sit philosophicis principijs magis consentiens, primum omnium id, unde aratrum pendet, enucleetur oportet, nimirum quid totum atque quotuplex sit proponamus: nam cum nomen multiplex sit & ab autoribus non distinguatur, non modicam huic rei obscuritatē adiecit. Totum igitur (vt. 3. lib. Physi. tex. 64. dicitur, & vt. 1. cap. 1. de Cælo diximus) est, cui nil deest, & nihil extra se relinquit, & idem est quod perfectum, à quo sola ratione separatur, ut

1. argu.

Confirmatio.

2. argu.

Conf.

3. argu.

Conf.

4. argu.

1. principiu, quid totum & quotuplex.

Totum et perfectum differunt.

totus

totus homo, totus puer: non tamen dicimus totum angelum, cum totum dicatur respectu partium, & angelus partibus careat: dicitur sanè perfectus homo, perfectus angelus, non tamen perfectus puer: nam perfectum dicitur, quod ad finem usq; peruenit. Unde anima nostra rationalis licet indiuisibilis sit, nil tamen obstat, ut tota atq; perfecta dicatur: tota quidem, quatenus ex suis partibus potestatiuis constat: perfecta verò, ut suæ speciei est adepta vltima perfectione: igitur sub nomine totius posthac est nobis de ipsa loquendum. Quare cum omne totum ex partibus sit, omne autem, quod ex partibus constat, diuisibile est: tot. diuisionis genera, quot totius intelligere debemus: idem enim est diuisibile quod totum, quoniam diuisio est totius in partes distinctio: tot ergo diuisiones, quot genera totius. Quæ multifariam dicuntur, Primò, totum atq; diuisibile, quod in partes graduales diuiditur ut qualitas intensa, de hoc non est sermo in presenti: Secundò, quod in partes integrales & quantitatuas, ut cõtinuum & corpus, quod in partes quantitatis secatur: Tertio, quod in partes essentielles ut physicum corpus, quod in materiam & formam distribuitur: Quarto, totum essentielle, quod in partes quidditatiuas resolubile est, ut totum definibile atq; metaphysicum, quod in genus & differentiam resoluitur: Postremò, quod in plures potentias partibile est, ut totum potestatiuum sine totum potentiale, quod ad diuersas operationes perficiendas plures habet potetias. Quinq; autem hi modi sufficere mihi videtur, nam si qui sunt alij, ad hos reducuntur, qui nostro instituto sufficere videtur. Quare quot modis totum dicitur, totidem diuisibile dicitur: atq; adeo animam nostram diuisibile esse in partes rationis & definitionis, nemo ambigit, nec de eo cõtrouersia est: præterea in partes potestatiuas diuiditur, & totum est potentiale, quia multiplex est potetias: non enim anima est in materia tantum propter esse, sed propter operari. 2. cæli tex. 17. & 4. de generatione animal. cap. 1. natura simul instrumentum & facultatem cõfert, ne vnum sine altero sit otiosum: ergo materia sic accommodatur ad actum essentialē recipiendum, ut possit operationes suas perficere: ideo varijs facultatibus prædita & varijs distinguitur organis: nimirum quia organica potentia in proprio organo, ut in propria officina, proprias fũctiones absoluit, & per

Quinqueplex est totum.

Indiuisibile dicitur quot modis totum.

diuersa organa diuersa exercet munia. Animam ergo quamcunq; diuiduam esse, potentissq; multiplicem ex ipsa sua fũctione constat: quia actus organici corporis in potentia vitam habentis, & ita videmus ipsam multis sensibus externis seorsum distinctis præditam esse. Quarto & quinto modo nullus est qui ambigat, ab omnibus enim concessum est: at primo modo partes graduales habere, à nemine assertum video: nam non tantum anima, sed in vniuersum omnis substantia intensione & gradibus vacat: & præterea in partes essentielles minimè distribuitur, cum solum sit forma, non tamen ens naturale ex materia & forma cõpositum. Cum ergo constet, animam non esse totum physicum ex materia & forma constans, & sit totum essenziale ut definibile atq; totum potentiale: in cõtrouersia enim ponitur, si sit totum integrale ratione quãtitatis, ut totum secundo modo sumitur. Superest igitur, ut quæstio solum de secundo modo sit intelligenda, an scilicet anima totum quoddam integrale sit diuisibile: in partes integrales & quãtitatuas: ita quod omnis anima corporea sit, & sicut substantia corporea quãtitatis capax: ideòq; non quæritur, an sit omnis anima formaliter diuisibilis sicut quantitas, de quo ambigendum non est: hac enim ratione sola quantitas formaliter & essentialiter diuisibilis est. Etenim quantitas sola inter accidentia capax est suæ formalis denominationis, ut etiam in abstracto formaliter sit diuisibilis: vnde ad subiectum est mensuratiua & affectiua, quæ non est passio (vt in prædicamentis multi garrunt) sed forma & essentia quantitatis in ordine ad subiectum: habet ergo hæc duo, quia est substantiæ simillima & propinquissima: explicatur primò modo ut diuisibilis in se, qua substantiam refert, ut docet sacramentum Eucharistiæ mensuratiua autem, ut est affectiua substantiæ. Ideo istæ duæ rationes vnam complent quantitatis essentiam, & ex his duobus circumloquimur vnam quantitatis notionem, ut in. & ad unum prædicamentum ad aliquid non tam sunt duo modi, quam vnus per duos explicatus: atq; species tam habitudine ad superiora quam ad inferiora species est (vt Porphyrius in prædicabili de specie asserit) ergo similiter quãtitas in se est diuisibilis, & substantiam ipsam mēsurat, vnde ratione quãtitatis substantia ipsa diuidatur.

De quo toto est indiuisibile sermo.

Quæstio nis sensus exponitur.

Quantitas ratio formalis ex diuisibilitate & mensurabilitate.

*Sūmatim
quæstio-
nis sensus
exponi-
tur.*

Sed dubitatio est, an sit anima subiectum quātūtatē atq; adeo corporea, ita vt saltem per accidenē sit quanta, vt forma ignis? & si diuisione ipsius quātūtatē pars animæ diuidatur et si non per se, saltem per accidenē, vt sicut est corporis sectio, ita sit ipsius animæ per corporis partes, an vero indiuidua sit tota in toto in qualibet parte existens, an ita ab ipsa quātūtate mensurata & extēsa, vt à quātūtate, loco & situ definiatur & diuidatur, vt continuū, quod erat actu vnū, fiat diuisione plura? In hoc enim sensu quē posuimus argumenta difficultatem ingerebant: nam cum omnis anima etiam rationalis in subiecto quanto atq; corporeo & diuisibili suscipiatur, erit & ipsa etiam saltem per accidenē diuisibilis, cum omne, quod recipitur, admodum recipientis recipiatur: aut sanē totus homo non erit formaliter diuisibilis, quantus, neq; corporeus, neq; de genere substantiæ corporeæ, cum eius forma, quæ dat esse, corporea non sit: & si diuideretur, fieret ex diuisione plures, sicut de plātali dixit Arist. Ob quam rationem Barcho. 3. lib. Sent. dist. 19. q. vnica formā corporeitatis posuit, vt homo quantus esset & diuisibilium accidenē capax, quæ in anima nostra natura sua indiuisibili nequaquam recipi possunt. Quo fit, omnibus etiam conuenire, animam indiuiduam esse in ratione essentiæ & totā in toto & totā in qualibet parte: nam & hanc indiuisibilitatem omnes cōsistentur de quacūq; forma naturali siue substantiali siue accidentali, quæ confert toti esse, non parti, vt ipsa anima, dicuntur etiam actus totius: in modo autem est differentia, quia anima non æqualiter totum & partes respicit, sicut formæ aliæ naturales: propter quod sit alterum principium.

*Bacho de
forma cor-
poreitatis.*

*Conclusio
cōmunis,
quacūq;
animæ ra-
tionē essen-
tiæ totā
esse in to-
to, et qua-
uis parte,
r. p. q. 76.
ar. 8.*

*Principiū
secūndum.*

*1. infimæ
formæ ge-
nus.*

Idecirco sumendum alterum principium est, nempe triplex esse formarum genus, quædam sunt merè naturales, quæ cum infimæ sint, omnino à materia comprehenduntur, utpote quæ non solum materiam informant, sed inhærent, nullaq; ratione supra materiam eleuatur, vsque adeo vt nil amplius quam materia esse videantur: huiusmodi sunt lapides & ligna: & in vniuersum inanimata omnia, quorum formæ ex æquo, quantum est ex parte sui, totū & partes æqualiter respiciunt vt totum & adæquatum perfectibile: indifferēter tamē & absq; vilo discrimine aqua sub pedali est atque sub semipedali quātūtate. Semper enim

minutis minimo excipio, cum certa debeat esse materiæ portio (vt. 1. Phys. tex. 36. Arist. contra Anaxagoram arguit) quia in minimo naturali forma per accidenē ita est in toto, vt non possit esse in parte, quia non habet debitam quātūtatē, non ex ratione organi, sed minimi naturalis: aīa enim etiam supra minimi quātūtatē non potest esse, nisi in adæquato perfectibili: quare nec mutilum nec mancum nec truncum lapidem propriè dicimus: at viuētia his nominibus appellamus. In altero autem extremo aliud est formæ genus, quod neq; secundum esse nec secundum operari à materia comprehenditur, ob idq; inæqualiter totum & partes respicit: cuiusmodi est nostra intellectuā anima, quæ pro suæ dignitatis & perfectionis præstantia ita sibi totum vendicat perfectibile, vt in parte tanquam in susceptiuo permanere nequeat, nō solum in parte per modum totius perfectibilis non subsistet, sed neq; per modū partis neq; primò neq; ex consequēti erit. Quo fit, mutilum esse corpus atq; mancum sine pede aut brachio: nimirum quod anima imperfectum & partiale, non totale & integrū perfectibile informet. Totum enim propriè dicitur, in quo ex omnibus partibus simul acceptis fit vnum perfectum: quare totius perfectio nulli partium competit (vt Arist. 3. Met. tex. 31. docet) & quod aqua non dicitur tota: quoniam nō habet partes actū & ratione differētes, & quia pars aquæ non minùs totius rationem sortitur, quam ipsum totum. Vnde loco citato. 3. Met. tex. 32. asserit Arist. colobon (id est, truncum, defectiuum) toti opponi. Cæterum vt aliquid dicatur defectiuum, nonnullas exigit conditiones, inter quas vna est, quod partes habeat dissimiles: nam homogenea vt lapis aut aqua non dicuntur trunca & imperfecta, cum ratio totius in qualibet parte saluetur. Ethereogenea autem & quæ sunt dissimiles rationis, auulsa parte etiam non principali, truncum, imperfecta atq; ad eò colobon dicitur: vnde colobon totum integrale debet esse ex dissimilibus partibus constans: quod parte non substantiali corrupta in aliqua extremitate (vt pede aut nare aut aure) quæ non regeneratur (vt capillus & vngues) dimittitur. atq; imperfectū manet, quod est signum, respicere totum atq; perfectum perfectibile vt adæquatum subiectum, non tamen partem. Aliud autem

*Nota de
minimo
naturali.*

*2. & su-
premu for-
mæ genus
in alio ex-
tremo.*

*Quid to-
tum.*

*Nota de
colobon.*

*3. formæ
genus me-
diū.*

*3. genus
formæ in
duos seca-
tur: quia
vegetati-
ua differt
à sensiti-
ua.*

*Caiet. reii-
ciunt.*

genus formæ medium est, quod altius supra materiam eleuatur quam primum, à qua amplius comprehenditur quam secundum: quoniam primum formæ genus non se attollit & quasi per materiam dilatat, vt augmentationis modus ostendit in viuētib; in quibus ex eo quod partim equaliter, partim inæqualiter respiciunt totū atq; partes, totum quidem vt primum simpliciter perfectibile, partem verò vt secundariū & secundum quid: huius gradus sunt vegetatiua atq; sensitiua anima, quæ quauis totum sibi vendicent, tamen in partibus saluari videntur, vt Arist. hoc cap. experientis apertissimis probabat. Sed est adhuc inter has differentia atq; suā etiam latitudo: cum vegetatiua in partibus secundum quid & virtualiter duret, nimirum quod in partibus maneat virtualiter totum corpus organicum, cuius anima est posita actus, ob id perseverat & durat in parte: cum tamen in sensitiua etiam in imperfectis animalibus & in insectis (de quibus paulò antè loquebamur) in partibus non maneat secundum totam rationem particularem, cum subiectum nec formaliter nec virtualiter perfectè organicum maneat. Quam ob causam pars illa auulsa in imperfectis & in insectis animalibus, quauis sit sensitiua, nō est simpliciter totum & animal eiusdem speciei: negare tamen nō possumus, nisi ineptè sensibus ipsis aduersetur, esse animal secundum quid. Neq; prohibet, sensitiuam illam animam esse in corpore illo atq; parte, quæ nec est formaliter nec virtualiter organica, propterea quod est in illa tanquam in proxima via ad corruptionē: nam si insecti animalis pars abscissa viuat, signum est, quod fiat alia anima actus, sicut continuum, quod erat potentiā plura, cum diuiditur fit actu plura, & sic sunt diuidæ animæ & extēse istæ formæ & animæ: siquidem sola sectio ne ex vno prodeunt plura: tamē quia emergunt mutila & manca & imperfecta, signū est, per accidenē id fieri: quia per se non manet in partibus vitæ principium nisi via corruptionis. Et ita intelliges quæ Arist. 4. de partib. animal. cap. 5. & 6. dicit, quod habeat multiplicem rationē principij: in plantis etiam anima plantæ differēter totum & partem respicit, & sic dissimilis est ad totum & ad partes habitudo: Displicet perfectò quòd d. r. p. q. 76. art. 8. loco citato Caietanus asseruit, partē illam animatam totū

quoddam esse & non quoddam totum animal: est in primis contra Arist. & deinde contra manifestam experientiam: sentiunt namq; si tangantur. Quare minus absurdum videtur, si animal eiusdem speciei dicamus imperfectum & quod iam corrūpitur. Hinc profectò ianua est atq; via nobis aperienda ad quæstionis propositæ solutionem: nam hanc distinctionem ob id Arist. nobis inuenuit, cum dicebat in calce huius c. 2. formam non esse in quocūq; subiecto, sed in determinato esse patientē, sicut perfectio in perfectibili & actus in potentia veluti in proportionato, integro, primo & adæquato perfectibili, quod ob has rationes vnū erit & per consequens indiuisibile: Aduertendum rursus est, animas omnes hanc differentiam ex indiuisibilitate sortiri, quæ in causa est, vt diuerso modo materiam respiciat: quare solæ illæ formæ, quæ æqualiter materiam ipsam respiciunt & informant tam secundum totum, quam partem (ita vt non minus perfectè in toto ac in parte se habeant & permaneant) censendæ sunt absolute diuisibiles & extēse diuisione & extēensione subiecti, quales sunt omnes formæ rerum inanimatarum: Animæ tamē omnes iuxta gradus suos indiuisibiles sunt, ex eoq; à posteriori ostēdemus quod experiamur non vno & indifferenti modo partes ac ipsum totum respicere, quod formæ naturales nec differentem nec dissimilem habent habitudinem, actuationem, essentiā & operationem in partibus ac in ipso toto, ideo similem habēt dispositionem, quare sectio ne in partibus conseruantur: non sic de animalibus, quæ in partes abscissa iam in via sunt ad corruptionē. Hinc enim colligimus, vnāquāq; animam esse indiuisibilem respectu & habitudine ad adæquatum, proportionatumq; & vnum susceptibile: quoniam indiuisibilitas animæ causa est istius habitudinis atque conditionis, siue vt per se primò totū respiciat. Quævis ergo animæ species tota est in toto & tota in qualibet parte, posituè totalitate essentiæ, negatiuè totalitate quātūtatē in toto: quoniam licet secundum essentiā in quauis parte habeat omnia prædicata essentialia, non tamen habet denominationem per se nisi in toto, quia hoc totum est per se susceptiuum, integrum & adæquatum: ergo ex accidenē sunt per quātūtatē extēse & diuisæ in partibus ipsius susceptiu, in quibus

*3. princi-
piū, quod
est cōclu-
sio quæ-
stionē sol-
uens.*

*Notanda
ratio con-
clusionis:*

*Observa-
tio termi-
nos, si pro-
priè loqui-
mur.*

diminutè & imperfectè sunt : secus habent formæ elementorum & omnium inanimatorum, quæ omnino indifferenter in toto & partibus æquabiliter, & non minùs perfectè sunt: in quouis autem animatorum genere inadequatè sunt, mutilè & mæcè: quod evidens est signum, animam vnâquamq; requirere indiuisibiliter certum susceptiuû (eadem verba videor de proposito repetere, vt res difficilis pluries iterata clarescat.) Quod vt apertius intelligas, concede mihi oppositum; videlicet quod ad diuisionem totius ipsa anima per se diuidatur, vel saltè per accidens siue per aliud: tunc sanè inferam absurdum, partem scilicet animæ parti materiæ ita respondere & proportionari, sicut tota anima toti materiæ, vt de primo gradu formæ dicebamus: quare in quacunq; parte quantitativa animæ esset tota essentia animæ: non igitur haberet anima secundùm rationem suæ essentiæ diuersam habitudinem & ad totum & ad partem: siquidem non minùs partem quàm totum vt totum perfectibile respiceret, quod est cõtra Arist. locis citatis, atq; cõtra ipsam Philosophiam & animæ rationem, quæ corpus physicum & organicum, vt totum quoddã atq; adæquatũ perfectibile respicit: in parte igitur est tanquam imperfectus & inadequatus actus, quod est signũ, ipsam exigere atq; suapte natura exposcere totum quoddam vt vnũ & indiuisibile atq; ipsum perfectum susceptiuum, & ita vnum, vt per diuisionẽ deficiat ab vnitatem atq; adeo ab indiuisibilitate, quæ anime propria est, in vno adæquato perfectibili esse vnum adæquatũ actum. Scio plerisq; Peripateticorũ videri, hanc sententiã alienã esse ab Aristotelis schola, qui docuit cor primam esse sedem vitæ libro de animal. motu cap. 7. animal ita nos existimare: debemus ac ciuitatem, in qua non oportet principem rebus singulis, quæ geruntur, interesse, sed quisq; suis officijs fungitur, prout mandatum est: non oportet ergo in vnoquoq; membro animam esse, sed in certo principio, vnde viuant & sua obeant munia: sed tamẽ loquitur Arist. nõ de vi animæ, eiusq; actu essentiali, sed de vi motiua, de qua erat suscepta disputatio (sic enim sunt accommodatè ad rem, de qua agitur, interpretanda testimonia: quod facit S. Tho. 3. cont. gent. c. 72. & 1. p. q. 72. art. 1. ad. 1) ipsa ergo in toto & adæquato perfectibili adæquatè meret: e contra vero inade-

Viget in commodo ratio.

Quorundam sententia re-pulsa.

quatè & diminutè erit in parte eius, licet in corde prima prodeat operatio vitæ: quoniã natiuus calor, qui vitæ est principiũ, ibi sedem suam constituerit: significat. ergo ibi esse sedem & originem omnis vitæ, non tamen loco & subiecto distingui, quod Platoni fuit visum. Nostræ præterea conclusioni familiaria adminiculantur experimẽta. Primum, quod forma extensa & omnino diuisibilis (quales sunt quæ ad primum gradum & genus formæ pertinent) per solam diuisionem non desinit esse in parte decissa & auulsa, sed duntaxat illa partitione fit, vt id quod erat in potẽtia, fiat in actu, & quod cõiunctum sit separatum, atq; quod vnũ erat, sit plura. Quo fit, vt si hæc est illarum formarum natura, & opposita prorsus sit animarum conditio, à destructione consequẽtis huius iam nunc positæ consequentiæ arguo, si sola diuisione corporis anima nõ potest retinere eandem speciem atq; rationẽ actus, non igitur extensa & diuisibilis ad diuisionem subiecti: nam quod est natura sua diuisibile, sola diuisione non perit: est igitur anima in toto perfectibili adæquatè tanquã in vno indiuisibili, quod si diuidatur, iam totum & vnum perfectibile non manet: quia propriè non est totum; cum partes in ipso sunt in potentia totum: necesse ergo est, se habeant indiuisibiliter, vt in vno perfectio & adæquato subiecto. Deinde quando forma extensa est, semper in maiori molle maiorem videmus magnitudinem gerere (vt 8. lib. Phys. tex. 80. & 1. lib. de Cælo cap. 8. Arist. probauit.) at oppositum in animalibus videmus, quod in maioribus secundùm latitudinem suæ speciei minor geritur virtus & debiliora sunt: quoniam habent incommensuratum magnitudinem suæ formæ, quæ tamen in rebus inanimatis cresceret: Signum igitur est, animam minime ad fouendum & administrandum illud corpus sufficere, non est igitur diuisibilis anima: quod etiam de alijs præter intellectiua sentiẽdum est, quæ suo in genere atq; modulo inextensæ sunt: ideo rationes communes sunt & in vniuersum colligunt de omnibus animabus. Amplius contendit. Caiet. loco citato, animas per se & per accidẽs indiuisibiles esse secundùm essentiam: at secundùm potentias diuidi; atq; ex tẽdi; cum sint qualitates corporis accommodatæ, quæ ex distinctione perfectibilium colligit. Hinc clarum est & loco tertiæ rationis subseruit, quod

Ab ipsa experimẽtis ratione duc.

2.

Caiet. 1. p. 9. 76. artic. 8.

quod. 1. lib. de gene. cap. 3. de modo auctio nis diximus: quodq; & ad hunc & ad illum locum interpretandum facere videtur, nimirum augmentationem (vt eo loco interpretati sumus cap. 3. tex. 36. & 37.) secundùm partes formales fieri: maximè quoniam hæc formæ hac earum exposita ratione & indiuisibilitate supra materiam sese efferre & attollere possunt, ita vt in maiori materia eas adgenerari non repugnet: ob indiuisibilitatem ergo formæ prouenit, vt augmentatio secundùm formam fiat: quoniam illa vna & eadem à principio ad finẽ vsq; augmentationis perseuerat, quæ dum perfectius nanciscitur susceptiuum, eadem illa vna forma occupat & informat: siquidem augmentatio est quantitatis maioris acquisitio, vt forma sui perfectibilis primi & adæquati debitam assequatur magnitudinẽ: quod lib. 1. de gene. cap. 3. tex. 36. significat, cum augmentationem docet fieri ri exemplo vtris, qui vicem habet mensuræ & formæ continentis: ideo docebamus ibi tex. 35. augmentationẽ fieri secundùm formam, quæ eadem permanet, atque adeo secundùm totum, quod etiam idem & vnum manet. Quod in ignis ex ligno continua generatione non cõtingit, cum ibi non sit formæ præexistens dilatatio & expansio, sed nouæ productio: antiqua enim illa, quæ in primo minimo producta est, in suo erat adæquato perfectibili: nil erat, ob quod quasi per subiectum migrando, eadẽ illa in materia fieret maiori, & maius corpus occupare cogeretur. Quæ doctrina sana est atq; planè philosophica, quæ ex Arist. atq; ex eius tam Græcis quàm Latinis interpretibus deducitur: quæ præterea pro augmentationis ratione notanda est, nam causam, cur ipsa sit, reddit: quæ omnia postea in capite. 4. dilucidiora fient. Dices tamen, hæc soli nostræ animæ rationali posse competere: nam cum sola illa non educatur de potentia materiæ, sola est inter animas, quæ à materia non pendet, atq; adeo quæ hanc quasi migrationem per subiectum facere potest? Dicendum, animas omnes alias à rationali eductas esse de potẽtia materiæ, cum ab ipsa pendeant in esse & conseruari: quia semper materia concurrat materializando, id est, in suo genere causæ cõtinento & sustinẽdo, quoniam per se nõ subsistunt (quomodo anima rationalis non pendet nec cõseruatur à materia: quoniã per se subsistere

Corolariũ de modo auctio nis vnde pro cõclusio nenoua sumitur ratio tertia, eaq; efficacissima

Obiectio.

Solutio, quæ ponit differentiã in anima nõ dependentia.

potest & separabilis est) atq; adeo eleuatione dependentiæ supra materiam nõ extolluntur, cum separari nequeant, & in esse atq; fieri à materia pendeant: tamen eleuatione materiæ atq; organi eleuantur sanè, cum anima non sit in parte materiæ, sed in toto: nimirum quod sibi determinet totam materiam, vt integrũ perfectibile; organi zatum. Habent ergo animæ supra rationem materiæ essentiam eminentem: siquidem sunt formæ partium atq; totius simul, sed primariò & per se totius sunt, cum aliæ formæ nõ magis partem, quàm totum vt adæquatam & primum per se perfectibile determinent: comprehensio igitur à materia harum latitudinem causa & ratio est: animæ etiam omnes potissimùm brutorũ non habent eundem ordinem ad totum & ad partem indifferenter, sicut formæ inanimatorum. Vnde sequitur, secundùm totalitatẽ essentialẽ non tantum animam rationalem, verum quamcunq; etiam formam corpoream totã esse in toto & totam in qualibet parte, quæ minimi quãtitatem non excedat. Ratio superius assignata est, quia essentia eius nõ minùs in parte, quàm in toto cõseruatur: sic etiam anima & quæuis forma substantialis in materia est & in quauis parte materiæ, sic materia sit sine forma aut cum forma alterius speciei, & per consequens non esset vnum (vt Arist. 3. Phys. tex. 27. docet) atq; animatum ex non animato aut ex animatis diuersarum specierũ constitueretur: qua ratione tota albedinis essentia in qualibet parietis parte reperitur, licet non sicut animæ: nam inanimatorum formæ sunt quidem in toto & in parte adæquatè & totaliter: formæ autem animatorũ in toto sunt adæquatè, in qualibet parte nõ totaliter, sed inadequatè: quoniam esse potestatiuũ vnũ ostendit, qd in corpore organico integro indiuisibiliter sunt. Quare formæ inanimatorũ per quantitatem formaliter diuiduntur, atq; in parte manent nõ minùs perfectè, quàm in toto, cum in parte etiã sint vt in adæquato perfectibili: diuiso nanq; igne pars ignis in parte materiæ vt proprio susceptiuo manet, quod de forma animatorum negandum est. Sed obijcies, cum pari etiam ratione diuidantur animæ, saltem quæ imperfectorum animalium sunt & quæ vegetatorũ, consequitur, eas diuisibiles pari ratione esse? Dicendũ ad hoc argumentum, quod quæstionis atq; rei propolita

2. coroll. de differentiã animarũ ab alijs formis, cõuenientiã tamẽ animarũ inter se.

Obiectio notanda, quod animæ nõ sũt indiuisibiles.

Solutio de animarum latitudine in indivisibilitate.

posita nodum acu tangit, non differre has formas in diuisione (vnam excipio rationalem) sed in diuisionis modo, siquidem alia est in animabus diuisionis ratio: quoniam licet tota essentia in parte maneat, tamen non totaliter: quia non manet sicut in proprio perfectibili ad equato simpliciter, sed secundum quid & ex consequenti, quod optime declarat animarum indivisibilitatem etiam secundum essentiam: nam cum alix inanimatorum forme secundum rationem quantitatis materiae extendantur, in quacunq; parte materiae per diuisionem perfecte manent: at animae totum corpus organicum ut integrum perfectibile ita occupare desiderant, ut in parte anima tota perfecte esse non possit, neq; adhuc ei aliqua pars: quoniam in portione a susceptibili auulsa pars non est nisi in via ad corruptionem. Quare si (ut experientia testatur) diuisio cum anima pugnet, adeo ut animam tollat & ad corruptionem deducat, ipsa indivisibilitatem atq; integritatem (ut quae suae naturae natua conditio sit) affectat: vnde cum anima plantae, quae potentia erat plures, diuisione fit actu plures, partes non continent animam, sicut partes diuisi lapidis: nam in partibus lapidis diuisi simpliciter & perfecte manent formae, quae ab ipsis partibus absolute continentur: in partibus vero plantarum atq; insectorum animalium non item simpliciter manent sed secundum quid, atque adeo ita imperfecte, ut via ad corruptionem aperiantur, & adhuc non sicut in planta, sed sicut in semine: quia si plantetur aut inseratur, corrumpitur ut germinet: sicut semen non nascitur, nisi prius emoriatur, ergo & plantae abscessae potius seminis quam plantae ratione gerunt, velut si essent fructus quidam ex arbore sumpti: nam certe non vegetatur nec nutritur, nisi insita aut transplantata, est ergo velut semen. In animalium autem imperfectorum partibus animae neq; actu neq; potentia manent, nisi in via ad corruptionem, neq; simpliciter neq; secundum quid: nam totum respiciunt & non partes, nisi quoadiu & quatenus sunt in toto. Itaq; licet anima quacunq; tota sit in parte ante diuisionem secundum essentiam, non tamen secundum esse potestatum: neq; adhuc erit in eadem parte facta diuisione nisi cum quadam ad corruptionem tendentia, quae animae indivisibilitatem demonstrat. Formae vero inanimatorum sicut habet totam essen-

Pars plantae potius seminis, quam plantae ratione habere videtur.

Nota.

tiam in toto, ita in quacunq; parte, quod eas esse extensas, corporeas & diuisibiles manifestat, tantum abest, indivisibiles ut sint. Ex eo patet, quod pars formae inanimatorum cum parte materiae coextensa diuiditur, quae ibi perfecte manet in parte abscessa secundum essentiam atq; potestatem, non eadem & vna, quae erat in toto (sicut contingit in animabus) sed alia: verum secundum esse virtuale & potestatum non est tota anima in qualibet parte secundum omnes suas facultates & virtutes: siquidem anima requirit corpus perfecta organizatione dispositum, licet non tantam requirat anima imperfecta organizationem, quando in ramis manet virtus: quando quidem corpus est organicum virtualiter. Exemplum apertum est de animalibus perfectis, in quibus determinata videmus organa ad diuersa munera obeunda: ergo quauis in genere causae efficientis anima principaliter sit in aliqua parte ut in corde aut aliquo proportionali, quia inde virtutem motiuam magis exercit & manifestat, tamen in genere causae formalis in toto est, cum ad ipsum ut primum atq; proprium perfectibile destinatur: est enim anima (ut dictum est) actus organici corporis. Non ergo adscribitur his animabus perfectorum praesertim viuentium totalitas quantitativa & integralis per se, sicut nec alijs, sed nec adhuc per accidens, in quo punctus est difficultatis, cum pars animae in parte corporis non maneat: abit namq; statim atque mox perit. Quod vero in insectorum & animalium partibus, item etiam in plantarum ramis anima ipsa maneat, argumento non est, eam diuisibilem esse, sed signum, quod non tam perfectam indivisibilitatis rationem assequatur, sicut aliae animae: nam planta ad formas naturales & numerum materiae coniunctas accedit, sicut nostra anima ad separatas intelligentias inclinatur: quare perfectorum animalium animae mediae erunt. Quae omnia probari & suaderi poterant ex his, quae lib. 1. de generatione cap. 5. in questione de augmentatione diximus, & postea etiam dicemus cap. 4. & de indivisibilitate specierum intentionalium cap. 7. & 12. quae in anima sensitiva recipiuntur, in quibus latitudo eadem est, quae & animarum, de quibus speciebus ut animae formis proportionabiliter loquendum, ac de ipsis animabus dictum est. Ex quo sequitur, Granatensem minus bene philosophatum

4. duplex modus extendendi ipsius animae ex diuerso genere causae.

Palatinus.

Ad 1. argumentum.

Ad conf.

phatum fuisse, qui hoc loco animae tantum rationali indivisibilitatem tribuit, reliquis vero minime: probatq; potissimo argumento, quoniam essent (inquit) omnes animae incorruptibiles. Fallitur sane: nam non haberent inde incorruptibilitatem, sed potius ex independentia ad materiam, ut de anima rationali dictum fuit: vnde cogitur fingere nescio quam commutationem de augmentatione, quod fiat secundum partes formales, id est, aliquo secundum speciem adueniente, cum tamen dicat statim nullam formam esse corpoream & quantam per se, nimirum ergo quod nos tollamus per accidens, ubi ipse abstrahit per se: nam si per se non sunt quantae & corporeae (ut ille fabulatur) quid mirum ut per accidens non sint? secus non haberent aliquid amplius, quam formae inanimatorum, quae per se indivisibiles (ut ait) ad diuisionem quantitatis, per accidens tamen diuisibiles sunt: sic ergo est corporeae, tamen cum quantitate potius corrumpitur, quam diuiditur aliquo modo. Ex quibus facile proposita soluentur argumenta. Primum praesertim cum sua confirmatione, quod licet anima vegetatiua aliquo modo indivisibilis sit, non tamen sicut anima rationalis, habet enim vegetatiua anima infimum gradum inter formas indivisibiles: ob idq; in primis negandum est antecedens, est siquidem suo (ut expositum est) modo indivisibilis. Deinde neganda est consequentia: nam in sensitivis etiam in intellectivis vegetatiua anima actu non est, sed potentia: quare licet eadem ratione homo & planta vegetentur, planta tamen per animam in forma propria, homo autem per vegetatiuam animam in potentia secundum valorem & eminentiam, qua perfectum imperfectum continet atque supplet. Huius autem argumenti confirmatio, quae colligitur ex formarum indivisibilitate nos incorporeos esse, sic eludiq; facile, nostram animam, de qua potissima est difficultas, valorem & eminentiam corpoream esse, ob idq; actus corporis talis dicitur: quare non tantum propter materiam ut rationem remotam & materialem, verum etiam propter animam ut causam proximam atq; formalem nos corporei sumus & quanti. Mirandum ergo non est, aliquod compositum corporeum esse & formaliter quantum, cuius forma talis non sit, nisi valorem & virtutem atq; in radice, praesertim quod cum in corporeo recipiatur, ad

modum ipsius recipietur. Neq; enim nouum hoc est aut mirandum: nam ex actu & potentia fit, verbi gratia, homo, cum neq; materia neq; forma homo sit, fit tamen ex illis: nam partes non sunt per se, nisi id quibus res talis est, ut equi forma non est equus, nec albedo non est alba: ob compositionem igitur homo quantitatis & reliquorum corporallium accidentium capax est: recipiuntur siquidem non in sola rationali anima seorsum ut sic, sed ut componit & est in toto. Alterum vero, quod obijcitur, facile diluitur: nam digitus substantia corporea integra non est, sed pars substantiae: praeterea corpus organicum non est, cum accomodata instrumenta ad animae functiones obeundas non habeat: anima enim non est actus capitis aut pedis, sed corporis physici & organici, ut anima rationalis debet esse corporis humani ut adequati susceptibilis: quare digitus non est aliquid per se subsistens in ratione partis, ergo nec totum: anima enim pedem non respicit aut digitum tanquam proprium & adequatum obiectum atq; perfectibile: item quia non est tota anima definitiue in pede, sicut est in toto homine, non solum quia non est actu, sed quia anima non est actus illius partis ut totius. Huius autem argumenti solutio totius est quaestionis resolutione, quae in hoc consistit, quod in homogeneis, quae constant ex partibus eiusdem rationis, quaelibet pars valet seorsum a toto separatim per se subsistere, & hoc est totius denominationem suscipere, quod per se valeant permanere: & in ethereogeneis (qualia sunt omnia animata) partes non suscipiunt denominationem totius, nec valent seorsum a toto permanere, quia non sunt organa & dispositiones sufficientes, ut forma in parte conseruetur & in eadem totius specie perseueret: hinc est, ut non quaelibet pars hominis sit homo, sed quae recipit denominationem totius, quae illa est, quae separata permanet in substantia totius. Confirmatio quoque impugnat imo melius inanimatorum compositionem, nam formae inanimatorum perfecte in partibus sunt, cum tamen animae in partibus imperfecte sint, ut dictum haecenus est. Respondeant igitur, quomodo non sit absurdum, lapidem ex infinitis lapidibus constare: siquidem forma lapidis est in toto & in qualibet parte? Et respondebimus ad argumentum propositum, quod minorem contra nos apparentiam habet, tamen dicimus,

Ad 2. argumentum.

Observa de partibus.

Ad conf.

mus, partes sicut non sunt res neq; entia, ita neq; sunt animata, non enim sunt actu, sed potentia, quoad in toto sunt non separata.

Ad 3. Quod tertio loco obiectum est, soluitur, si dicamus, animam secundum essentiam in quacunq; parte esse, non tamen secundum esse potestatiuum & virtuale: potentia namq; non sequuntur animam nudè & in se, sed quatenus est in susceptiuo atque organo, id est, accommodato illius functionis instrumento. Quo posito, huius rationis confirmatio maiores videtur habere vires, vt definente anima in parte totum destruat & pereat: at verò quauis ibi anima sit eiusq; tota virtus, non tamen est illic totaliter secundum esse potestatiuum, quare totum ipsum non perit: quia anima illam partem primò & per se non respiciebat, sed totum, vt satis diffusè toto quæstionis decursu declaratum est. Ad vltimum, quòd anima motibus contrarijs moueretur, dico nil prohibere, cum per accidens moueatur: maximè cum id, quòd mouetur, non sit simpliciter vnum & continuum. Exemplo sit, homo in nauì existens, qui quiescere potest secundum se & moueri à nauì, aut in contrarium locum ferri ei, ad què à nauì fertur, & nauì descendente ipsum ascendere. Secundò & melius dico, animam non moueri neq; per se neq; per accidens ad motum vnus partis, sed totius: ratio huius est, quia in toto corpore definitiue est, non tamè in parte, vnde quauis in parte moueatur tota, nò tamè totaliter: quoniam in toto varijs virtutibus, modis atq; instrumentis ad motum virtur. Redargues vnuerfa, quæ hactenus dicta sunt (vnde dicitur de plantarum fenestra efficacissime) ex Arist. 8. Phys. tex. 78. & 86. quibus textibus (vt Niphus existimat) Arist. hanc format consequentiam, si prima causa esset in magnitudine, esset sicut ipsa magnitudo diuisibilis: quandoquidem esset maior in maiori atq; in infinita etiam immensa, atq; adeò diuisione subiecti diuisibilis esset: pari quoq; cõsequutione, cum anima vnus quæq; etiam rationalis in corpore sit, diuisibilis necessariò erit (iuxta sententiã Arist.) sicut est ipsum corpus diuisibile: Dicendum tamen, alienam esse interpretationem ab Arist. mente, qui nil huiusmodi in his textibus somnauit: quia cum tex. 78. hanc conclusionem probet, primum scilicet motore impartibilem esse, ex eo quòd infinita sit virtutis: tex. verò 86. esse immobilem &

impartibilem ad partitionem magnitudinis, quia cum infinita virtus sit, à magnitudine abstrahitur: non ergo argumentatur, quòd si esset in magnitudine, diuisibilis esset, nisi ad sensum, quo tex. 80. & 81. dicit, semper in maiori magnitudine esse maiore vim secundum subiecti diuisionem. Bacherationes dicit esse dialecticas, cum tamen contexturam literæ cõsideranti (vt illic nos docuimus) statim physica & propria atq; demonstratiua appareant: ideo dico, illo. 8. cap. Aristotelem duntaxat probare, Deum non esse in magnitudine eo modo, quo aliæ formæ naturales sunt: siquidem non est materia immersus neq; ab eadem comprehensus: neq; adhuc vt anima, quæ saltem in radice quanta est, quatenus radicaliter forma & actus substantialis est, quæ sua vnione atq; cum corporis commercio licet ipsa corpus non sit, corpus tamen constituit. Quare rationalis nostra anima magis est indiuisibilis, quam punctus, quia est indiuisibilis vt abstrahens à toto genere continui, quòd tamen punctus inchoat, terminat & cõtinuat (de natura puncti habes. 3. de anima c. 3. tex. 25.) ob idq; licet anima formaliter simplex essentia sit, tamen in virtute atq; radice multiplex est: & corporis quatuor diuisibilis formale principium: nam cum materia sit propter formam atque adeò etiam propter operationes (2. Phys. tex. 88.) oportet corpus ipsum animæ susceptiuum organa habere multa pro functionibus eiusdè obeundis eidem animæ proportionatis. Id autem, quòd secundo argumèto & eius cõfirmatione ductu dicebatur de partibus animatorum, ibi dixi, exactius tamen in calce sequentis capitis declarabitur, si fortè fortuna quod lib. 1. de generatione cap. 4. desideratur ad suppleendam quæstionem de multitudine & vnitate formarum in eodem composito, adicerimus. Interim obiter scito, animalis denominationem totius esse & non partis: nã plantarum partes, animata sunt: potentia, actu verò minimè, animalium verò saltem perfectorum neq; actu neq; potentia. Quia in re (vt Gratianensis censet) principium nõ petitur: nam vt corpus organicum animalis denominationem suscipiat, primum & ad quatum perfectibile esse oportet (vt dicit hic Arist. tex. 26.) inest quidem in corpore sed non quocunq; sed tali, id est, in proportionato receptiuo: ideo potentia omnes nõ sunt in quacunq; parte, nam sequuntur essentiam,

Ad 3.

Ad vltimum.

Redargutio.

Niphus.

Solutio.

Pro 2. argumèto de partibus.

Nota.

Perpende pro quarto argumèto.

Toti que stionis vnus, & cõmoditas est vnitate viuētium stabilire.

sentiã, vt est in organo determinato, quòd possit esse illius operationis particeps. Quare circa quarti argumèti materiam considerandum, complexionem primò & per se atque adæquatè totius perfectibilis esse, & illa eadem etiam est inadæquatà partium complexio: quam ob causam mirum esse non debet, si vna eademq; anima contrariorū motuum sit principium ad contrarios terminos. per diuersas partes mouens: perinde ac in instrumentis musicorum fieri videmus, in quibus discordantes fides ab arte regulantur & in concordiam ita rediguntur, vt ex varijs sonis atq; multum diuersis vna harmonia nobis edatur: sic quoties ab anima humores regulantur & quasi in officio continentur, cerebri frigiditas calorem cordis non destruit, neq; econtrà: continentur siquidem ab anima & eius harmonia (vt. 1. lib. tex. 90.) nisi quicquam contraturam accidat, quòd ab anima & eius regimine partem aliquam subtrahat. Et hic est huius quæstionis non contemnendus vsus & commoditas maxima de hac animarum indiuisibilitate: nimirum quòd viuētia omnia consent ex pluribus partibus discontinuis atque ethereogenicis diuersarumq; rationum, quæ tamen vnitate & indiuisibilitate animæ continentur & vnitatem habent: sanè. 3. de anima tex. 66. dicit, quòd nec ossibus nec pilis sentimus, quia partes sunt terreæ, & inter carnem & carnem ossa sunt, iuxta ossa cartilaginee & nerui sunt: ergo homo nõ poterit vnus esse vnitate non solum materiæ, sed nec formæ eo modo, quo vnum est quoduis elementum, & quòd vocatur homogœneum, vt. 8. Phys. tex. 30. vnum continuum, constitutum atq; congenium dicitur: animal autè quodcunq; nec congenium est nec vnum, nec constitutum, sed ex ethereogenicis distantibusq; partibus componitur, ossibus, neruis, carne, venis, ex tot tamq; differentiis humoribus atq; qualitibus contrarijs conflatur. Quare si vna non esset indiuisibilis forma, quæ partes omnes vnitas contineret (vt supra lib. 1. cap. 5. docet Arist. à medio cap.) quomodo vnum esset animal? nõ esset sanè vnum, nisi ob ipsius formæ vnitatem & indiuisibilitatem: etenim in tot illis partibus ethereogenicis vnica est forma substantialis eas omnes animans, quæ dat ossi esse ossis, carni esse carnis, & ita in cæteris dispositionesque varias inducit: sic

S. Tho. 1. p. q. 11. art. 2. ad 2. quodlibet ethereogenicum cõstat ex partibus diuersarum rationum habentibus tamè vnã formam totius, nimirum quia non quælibet pars animalis est animal, nec quælibet pars hominis est homo: partes enim huiusmodi ethereogenicæ cum sint, denominationem totius non recipiunt: sicut in homogœnis quælibet pars aquæ est aqua: tamen partes illæ ethereogenicæ in animalibus non differunt specie perfecta ratione, necessum est ergo continuètur aliquo vno nempè indiuisibili animæ vnitate, & ita copulèntur & colligètur per ipsam, quòd est necessarium ad vnitatem viuētis, & vt animal non dicatur vnum per aggregationem aut vnum per accidens: quia partes illæ differetes, os, caro, venæ atq; humores per neruos quasi per funiculos colligantur, & inter duritiem ossium mediatur mollitudo carnis, & hæc omnia vna cute teguntur: et deniq; vnuerfa partes vnica anima informantur (in plantis aliquid est his atq; cuti proportionale) ergo si animal non diceretur vnum ratione materiæ & corporis (cuius partes adeò sunt distantes & discontinuæ, vt materia ossis à materia carnis) necessum est, sit vnum ab vnitate formæ, & si animal tot tamq; contrarios habet motus & operationes, oportet ab vna anima per modum vnus regantur & in vna harmoniæ consonantia contineantur: anima enim in ipsis omnibus per informationem est vel per presentiam & indistantiam: quòd dico propter partes fluidas, quæ nondum sunt conuersæ in naturam aliti, & propter humores ipsos, qui fortè non sunt partes animalis, licet sint de cõstitutione naturæ ipsius animalis. Ex vnuerfa nostra disputatione consequitur, animam vnãquãq; totam esse in toto animalato atque totam in eius quibilibet partibus. Primum enim notum est in toto esse, quando anima definita est actus corporis physici & organici, &c. & nõ vnus organi, ergo toti? est actus, quare erit in toto. Secundò autem, quòd tota in partibus sit, ex eodem principio probatur: nam actus est totus & partium: actus verò proprius in proprio est perfectibilis, vt hic tex. 24. & 26. Arist. ostendit, actum esse in patiente disposito: atq; adeò quòd in omnibus partibus sit, declaratur ex eo, quòd nõ tantum totus, verum & partium forma est substantialis (quoniam vnã tantum totalem formam

De partibus.

Observatio.

Collectio toti? quæstionis & altera cõmoditas, quæ anima quælibet tota est in quilibet parte.

mam toti & partibus esse conferentem. 4. c. 1. lib. de gene. posuimus, & opus nō esse aliqua partiali forma ostendimus, & sequenti cap. amplius patefaciemus.) Ergo si nulla alia est totalis forma in quocunq; animato neq; partialis, sed sola vnica anima est, erit sanē illa & totius & partium forma atque adeo actus, qui in eo erit cuius est actus: ergo non solum est in toto sed in partibus: ni velimus absurdum, quod sequitur, admittere, nēpe eam duntaxat esse in partibus sicut est forma accidentalis, veluti figura domus, quæ tota est in domo vniuersa, pars autem in parte: aut sicut forma substantialis inanimatorū, quæ tota est in toto & pars in partibus. Hic autem cum anima substantialis forma sit, à qua totum & partes esse fortitūtur, erit proculdubio anima in partibus: siquidem ipsa recedente atq; abeunte partes omnes naturæ statim concedunt, sicut de toto contingit, non enim partes manent nisi equiuocē, vt supra tex. 9. quare si non diuiduntur per se ad diuisionem subiecti, benē tamen diuisionem habebunt secundū esse potestatiuum aut secundū perfectionem ipsius essentia, ea ratione qua totum idem est q̄ perfectum, positū ē secundū totalitatem essentia, totalitate verò quantitatiua negatiuē: quoniā nullas habet partes extensiuē, quarum vna sit in vna parte corporis, alia in alia. Cuius autem ratio est: quoniam extensio soli quantitati per se ipsam cōuenit, sicuti diuisibilem esse: reliquis autem per accidens conuenit, id est, per ipsam quantitatem: quia facta auulsiōne non minus manent in esse diuiso. Animabus autem neutro modo: quoniam non conuenit diuisibilitas ipsis sicut quantitati, neq; sicut corporeis formis inanimatorum: quia per diuisionem pars formæ corporeæ manet in parte subiecti: animæ verò partes non perfecte manent, nisi vt in semine, in virtute aut via ad corruptionem. Cū igitur diuisibile sit omne corporeum atq; ex diuisione animatorum propriē & perfecte non contingit, ita vt post diuisionē permaneant sed corrumpantur: signum est, eas propriū diuisibiles quā diuisibiles esse: siquidem (vt non semel diximus) non habent animæ ad totum atq; ad partem indifferētē habitudinem. Huius sententiæ est Alexandri ille Aphrodisiensis Aristotelis discipulus & diligens auditor. 1. lib. de anima, vbi de

Observanda ratio, quæ totæ questionis nodū soluit & resumit.

Notanda resolutio.

Alexander.

partibus & substantia animæ inquiri, ex professo quæstionem præsentem tractans, in hæc verba prorripit, Anima verò in partes neq; magnitudine neq; numeri diuisione diuisibilis: non enim separatam animam facimus ab his, in quæ diuiditur, sed potestatum quas habet enumeratione & differentiarum inuentu diuisionem eius constitutumus (ponit exemplum in hæc verba) eo ferè pacto, quod si quispiam pomum redolētia & pulchritudine distinxerit, aut in figurā & sapore diuiderit, profectō eiusmodi diuisio neq; vt corporis, tametsi pomū maximē corpus est, neq; vt numeri esse videbitur: hætenus Alexander apertissimis pronuntiauit, animam & numeri & corporis diuisione indiuisibile esse. Durandus. 1. lib. sent. d. 8. q. 3. 2. p. d. quæ est sexta quæstio in ordine, variare mihi videtur: tandem tamē omnes præter intellectuam diuisibiles facit: cū tamē Arist. 1. lib. de anima tex. 90. atq; 91. vsq; ad finem contra Platonem ex propria sententia argumentetur & probet animam non esse partibilem, vnde colligit animam esse vnā atq; adeo indiuisibilem: vnā itaq; animā ponit, quæ corporis partes contineat: benē arguit Arist. quis continebit id est, perfectibile quod vnum non est, natura tamen sua diuisibile, nisi vna cōtineret indiuisibilis forma, vnum nō esset, est igitur animatorum forma indiuisibilis. Nam vis argumētī in hoc consistit, quod in lapide atque in cæteris rebus inanimatis, in quibus non oportet quærere quod contineat partes omnes in ordine ad vnum totū: quia quæuis pars vnitē & vniocē eiusdem est rationis inter se & cum ipso toto: cuius oppositum in rebus animatis experimur, scilicet partes differentes & disinctas, quæ vnitatē non retinebunt, nisi à forma vna & indiuisibili anima. Dices, si omnes animæ indiuisibiles sunt, non sunt igitur corporeæ: quare spirituales erunt? Dicendum, omnes formas animatorum præter rationalem corporeas & diuisibiles esse ea ratione, qua eis spiritualitas negatur: sunt enim substantia non incorporeæ & spirituales, erūt igitur corporeæ & materiales: dicuntur tamen toto nostræ quæstionis processu cum Arist. impartibiles atq; indiuisibiles (iuxta expositionem Alexandri) non posituē indiuisibiles (hac enim ratione essent & spirituales, quod argumentum colligebat) negatiuē ergo intelligendum est: quoniam nec numeri

Durandus.

Aristoteles ponderandus.

Observanda differentia animæ & aliarū formarū.

Obiectio.

Solutio notanda.

Perpendenda distinctio.

numeri neq; corporis diuisione per se aut per accidens diuiduntur: quia diuisio per se non fit vt corporis, ita q̄ in parte saluetur vt inanimata: nec diuisio ponit in numerū animata, sed ipsa orbat & ad corruptionem præparat, quod est signum, ipforum integritatem tollere: non ergo diuiduntur ratione quantitatis, siquidem accommodant sibi vnum certum atque integrum perfectibile, vnum autem & indiuisibile idem: sed anima nostra rationalis non tantū negatiuē indiuisibilis est sicut cæteræ, verum etiā posituē, ita vt propriē spiritualis sit, quod est in hac quæstione considerandum attentissimē. Sed quoniam satis multa prodegimus verba, vt rem difficilē, quā à nemine diligētē excussam necdum resolutā accepī, explanarem, si breuiter per conclusiones in vnā aciem redegerimus, vt omnes facillē intelligant, quæ sit mens nostra, atque quid sentiat Peripateticorum scholā. Supposito enim q̄ indiuisibile ex Arist. lib. 3. de anima cap. 3. & S. Tho. 1. p. q. 85. art. 8. tripliciter dicitur, primo modo, actu sicut continuum, quod vnum est & actu in plures partes diuisum: secundo modo, indiuisibile vt quidditas & species rei: tertio modo, indiuisibile vt punctus, cuius pars non est: sic proposito nostro hanc distinctionem accommodantes: primo, pūctus est indiuisibilis, vt opponitur quantitati: secundo, spiritus est indiuisibilis, vt opponitur corpori: tertio autē, anima quæuis iuxta gradum suū dicitur indiuisibilis, vt cum toto & perfecto cōuertitur, quod vnitatē exigit omnium suarum partū. Quare licet anima nostra rationalis indiuisibilis sit vt spiritus, quia verē est incorporea: item vt pūctus, quatenus non habet quantitatem, nec ipsa sola eam admittere & recipere potest: tamen propriē nec ipsa rationalis nec aliæ animæ sunt indiuisibiles sicut punctus: quia pūctus licet non sit diuisibilis nec quantitas sit, est tamen quantitatis principium: nulla igitur anima est sicut pūctus indiuisibilis, quia nulla earū est principium quantitatis: sed duntaxat indiuisibiles dicuntur, quia de se vnum quoddam totum perfectum & integrum natura sua exigunt atque indiuisibile primo modo, id est, actu vnum integrū & indiuisum. Hæc eandē resolutionē accipe per conclusiones collectā. Prima conclusio, anima nostra rationalis vsque adeo indiuisibilis, vt sit etiā spiritualis,

Epilogus quæstionis, eiusq; elegans recapitulatio.

Distinctio indiuisibilis valde accommodata huic rei.

Idem epilogus per

incorporea & immaterialis: hanc habes in conclusio- fine. 3. lib. in quæstione de immortalitate nes clari- animæ. Secūda cōclusio in altero extremo, tatis gra- inanimatorum formæ omnino sunt diuisi- tiz repeti- biles: quia corporeæ sunt & materiales & in- tus. partibus saluatur non minus, quā in toto. Tertia cōclusio, animatorum formæ, id est, omnes animæ iuxta gradum suum, non solum quæ sunt perfectorum animalium, sed etiam imperfectorum & adhuc platarum, indiuisibiles appellandæ sunt, vt vnum determinatum & perfectum atq; integrū perfectibile sibi sua natura asciscunt: ideo quæuis illarum tota est in toto & tota in quauis parte: quauis latitudo sit in hac indiuisibilitate, vt dictum est. Quarta conclusio, licet animatorum formæ (modo præcedenti cō- clusione dicto) sint indiuisibiles, tamen corporeæ sunt & extensæ atq; quantæ & diuidi possunt: patet, sunt enim actus corporis & à corpore eductus. Quinta cōclusio, anima nostra rationalis est posituē indiuisibilis: quia nec per se nec per accidens est diuisibilis, nec ratione sui nec in se capax est quāritatis, vnde vllam vel minimam diuisibilitatem admittat, & formaliter aut materialiter diuidatur: quoniam quauis sit actus corporis, non tamen à corpore eductus. Sexta conclusio, cæteræ animæ iuxta suum latitudinis gradum indiuisibiles dicuntur negatiuē, id est, non determinant sibi ali- quod perfectibile diuisibiliter, sed indiuisibiliter: ideo de se sunt indiuisibiles, quatenus susceptiuum indiuisibile exigunt, quod informet, & in quo vt vno indiuisibiliter saluantur. Quare istæ omnes formæ animatorū sunt indiuisibiles formaliter, id est, de se exigunt indiuisibilitatē: materialiter autē nil vetat, eas diuidi per accidens ad diuisionem subiecti corporis, tamē ipsæ non saluatur in partibus iam diuisis, nisi vt dictū est in via ad corruptionē, vt in anulosis & insectis aut veluti in semine, quod de plātis dicebamus. Septima cōclusio, anima nostra rationalis, quæ perfecte est indiuisibilis, posituē tota est in toto & tota in qualibet parte, quāuis definitiuē nō sit nisi in toto: alia autē aīa quæuis negatiuē tota est in toto & quauis parte, quatenus in parte non sunt nec saluatur, nisi mutilē & inadæquatē. Sed vt res hæc (valde quidem necessaria ad rerum naturas percullendas & munia animarū percipient- da, maximē ad rationē augmentationis pene- trandā) neminem fugiat, vt quod latissimē

Attende.

Summa questionis summa, quæ egregia est & fu-

pulcherrima totius quæstionis ad definitionem reuocatio. & subtilissimè dictū summam cōprehendas: nil aliud est hæc animarū indiuisibilitas, nisi animarū perfectio & integritas siue partiū indeficientia, quas simul secundū suā naturā anima exigit & sortitur. Vnde animarū imperfectio in ipsa diuisione consistit: quia equaliter totum respicit, & partes omnes simul iūctas in toto exposcit: nulla enim animarū vult seorsum partes esse diuisas: ergo sic indiuisibiliter se habere ad totum & partes, nil aliud est, quàm toti⁹ exigere perfectam integritatem: vnde hæc indiuisibilitas animarū in nostra rationali explicatur formaliter & adhuc realiter, sed in alijs animabus nō materialiter secundū conditionē corporis, sed formaliter secundū exigentiā animæ, quæ pro integritate toti⁹ atq; pro indeficientia partium in ipso toto proclamat.

CAPITIS SVMMA.

Aristoteles explicato proposito documentum ponit, quod in mathematicis explicat. Deinde quatuor positis suppositionibus intentā cōclusionem infert. Tertio duas propositas quæstiones soluit. Vnde, probatā intenta cōclusionē, dū corollaria infert cum totius capitis collectione.

Capitis propositū cum documento. Exeplū. Prima suppositio. Cum semper obscura & ignota ex notioribus sint manifestanda, operæ pretium est, definitionem animæ adducere, quæ non solum animam esse, sed cur ipsa sit, demonstrat, vt in quadratione figuræ altera ex parte longioris inuentio lineæ mediæ docet. *2. supp.* Dicamus igitur, animarum ab inanimato vitā seiangi: quodcumq; ergo horum, cui intelligere, sentire, secundū locum moueri ac viuere inest, viuens dicitur: quapropter vniuersæ plāte viuere (siquidem vegetantur) videtur. *3. supp.* Atq; hæc quidem vegetandi vis à cæteris seiangitur: cæteræ autem ab ista in mortalibus separari nequeunt, quæ in rebus ipsis perspecta atque explorata esse videtur. *4. supp.* Animal autem ob sensum primò est: nam quæ habent sensum, non solum animata, sed animalia vocare solemus. *Conclu.* At verò ex sensibus, tactus primò cunctis animalibus inest: nam sicut vegetatiuum ab omni sensu seiangitur, sic à cæteris sensibus tactus separatum, cuius causam postea explanabimus. *2. quæst.* Nunc tamen hæc animæ finitionē iustitiamus, vt sit vegetandi, sentiendi, mouendi secundū locum, ac intelligendi principium. *Solutio.* Quærendum autem est, an in quoquoq; horum anima sit, an animæ pars? Deinde si pars sit, an ratione an etiam loco sit separabilis? De nonnullis

lis discernere id facile possumus: nam vt in plantis anima vna est, potentia verò plures: sic circa ea, quæ insecta vocamus animalia, quorum partes sensum, atque motum, imaginationem etiam, atq; appetitum habere videntur. Vbi nanq; sensus est, ibi dolor atq; voluptas: at si hæc sint, erit necessario cupiditas. De nonnullis autem vt de intellectu difficile discernemus: solum hæc tenus manifestum esse videtur, hoc animæ genus diuersum esse, idq; solum tanquam perpetuum à corruptibili separabile. Non sunt igitur loco separabiles: nam ratione differre, non obscure esse videtur. Sensitui siquidem ratio diuersa est à ratione opinandi, &c. At verò quibusdam animarum insunt cuncta animæ partes, quibusdā verò non sicut circa sensum fieri videmus. Quoniam autē id, quo viuimus, quò ve sentimus, mouemur intelligimus primò, ratio est et species atq; actus, non vt materia aut compositum: erit ergo actus (nam substantia non nisi triplex est, materia, forma, compositum) forma itaq; erit atq; actus, non quiuis, sed substantialis, &c. Idcirco rectè putarunt ij, qui animam neq; esse corpus, neq; sine corpore dixere: quoniā corporis actus est. Et inest ob hoc in corpore non quouis, sed tali: actus enim agentium in patiente disposito & accommodato sunt. Igitur anima actus corporis, &c. est, quòd potentiam habeat atq; principium viuendi, vidimus.

CAPVT TERTIVM.

Animantium autem quibusdā omnes insunt potentia dictæ, quibusdā non nullæ sunt, & quibusdā vna tantum inesse videtur. Atq; potentias animæ diximus has, nutritiuū, sensitiuum, appetitiuū, loco motiuum, atq; intellectiuū. Et plantis quidem nutritiuum est dūtaxat, alijs autē & id ipsum, & sensitiuum. Quòd si sensitiuū inest, & appetitiuum etiam inest: nam appetitus cupiditas est, & ira, atq; volūtas. Animalia verò cuncta vnum ex sensibus habent: tactum, inquam, ipsum, atque cui sensus

sensus inest, ei voluptas etiam, & dolor inest, & perceptio iucundi, atq; molesti. Quibus autē hæc insunt, ea cupiditatem etiam habent: hæc est enim appetitio eius, quod afficit voluptate.

Collocatio doctrine.

Proximis capitibus enumeravit Arist. duas animæ finitiones atq; earū connexionem ostendit: hoc ideo, quòd substantia accidente prior est tempore, ratione atq; natura lib. 7. Met. tex. 4. quocirca cum de anima duas quæstiones moueret, atq; primam (si animæ partes loco & subiecto sola ratione distarent) suis numeris absoluisset: aliam leuiter attigit, sintne animæ omnibus communes an partes, hoc est, an omnes animarum gradus per animas, an per animarum partes constituantur: quam dubitationem hoc cap. exactiùs dilucidat. Vel aliter, quod idem est, quid anima esset, declarauit, nempe qd anima actus sit corporis organici, &c. iam vltimam particulam, quomodo sit potentia vitam habentis, explanat. Actum enim de actu primo, agitur de actu secundo: quia de potentijs, quæ operationum sunt principia proxima (de his potentijs S. Tho. 1. p. q. 78. art. 1.) & ita istud caput est in primis summa quædam atq; generalis comprehensio siue distributio potentiarum per singula animantium genera, vt intelligatur, quænam potentia singulis animis insint, vt post ex his admoneamur de generali animæ finitione, quòd post rationem generalem & causam necessarium sit vnam propriam cuiusq; assignare notionem: quam quæstionem formidandam (vt hic dicit Caietanus) in proemio tex. 8. proposuerat: post contemplationem totius animæ in vniuersum de partibus seorsum agendum erat, de quibus priùs in communi, vt post de singulis commodiùs in particulari suscipiatur disputatio: tradiderat igitur Arist. communes de omni anima definitiones, superesse videbatur ad particularium animarum discussionem descendere, vt de his adhuc in cōmune, quod nobis notius est, determinaretur. Dicit ergo Arist. animæ partes non integritatis sed potestatis, quæ sunt animæ vires atque facultates, quibusdā inesse omnes vt hominibus, quibusdā aliquas vt sensituius, qui-

Reditur ad literam expositionem.

busdam vnam solam vt vegetatiuis: nam animæ potentia & facultates quinq; sunt, intellectiuum, secundū locum motiuum, sensitiuum etiā atq; vegetatiuū, præterea & appetitiuū (quod omnibus præterquā vegetatiuo cōmune facit Arist.) quæ vniuersæ in homine coniunctim reperiuntur. Quocirca aduertendum est, vt Commentatoris euellamus præposteram de nostra anima existimationem, Aristotelem hoc loco intellectiuū esse partem animæ docere, aut posita proximo cap. demonstratio (quòd sit actus corporis, &c. ex eo quòd principium est intelligendi) infirma esset: sed de his. 3. lib. huius latius (Deo dante) disputabimus. Huius autem textus litera satis est aperta, in quo notanda est appetitus diuisio in concupiscibilem, irascibilem & rationalem, per illa verba textus, Nam appetitus cupiditas est, ira, atque voluptas, vnde concupiscibilis in quoddam commodum & bonum priuatum inclinatur: irascibilis in bonum arduum fertur, & vterq; pars est sensitui appetitus. Vt autem hoc commodiùs explicemus, considerandum, animas numero ternario comprehendēdi, quod ex latitudinis gradu atq; ex ordine ipsarū formarum colligitur: sunt enim in primis formæ, quales sunt inanimatarum, quæ motore atq; extrinseco agitatore egent: quibus statim succedunt alia, quæ motum quidem à se inchoant, nūquam tamen sua sede mutantur, vt nutritiua & vegetatiua: quas tertia sede nobiliores formæ sequuntur, quæ in alia se diffundere valent atq; alia in se recipere, ita vt illa quodammodo efficiatur, vt sensitua, quæ omnia est sensibilia, vt pote quæ rerum omnium sensibiliū similitudines sine materia recipiat: tandem vltima omniumq; præstantissima sequitur intellectiua, quæ non hæc aut illa solum est, sed omnia (3. lib. tex. 37. cap. 5.) species nanq; abstractiores recipit non tantum sine materia, verum etiam materiarum atque singularitatis repurgatis conditionibus. Itaq; numeri & animarum sufficientia sumitur quidem secundū distantiam aut vicinitatem ad ipsam materiam, vt ad finem dirigit, iuxta considerationem qua Arist. lib. 2. de Cælo cap. 12. numerum orbium vel motuum eorum manifestat. Ita nos in præsentī dicam⁹ oportet, sumi numerum formarū secundū qd naturam in motu excedunt: nam vegetatiua, quæ omnium prima est, pluribus motibus, quam natura,

Pro anima immortali te pōderatur hoc. q. de immortalitate cōtra Auerroem.

Appetit⁹ triplex, de quibus in 3. lib. super c. 6. 7. & 8.

Ternarius animarū numerus colligitur sufficiens.

quæ ad vnum mouetur, vna & eadē in eodem loco & dispositione existens: motu nanq; augmenti & decrementi in omnem loci differentiam simul se expādit, cum naturalia ad vnam tātūm loci differentia propendantur: vegetatiua enim anima sub ratione triplici vtitur alimento, Primò, vt substantia, vnde nutritio: deinde vt quāto, vnde auctio profluit: demum vt habet vltimum excrementum, vnde semen ad generandum conficitur: qua de re cap. sequenti. Secundū animarū genus sensitua est, quæ adhuc vt forma mouetur ad formas materiales rerū omnium sensibilibus, sed sine materia suscipiendas, vt species sensibilibus omnium: infra cap. 12. Tertium autem animæ genus intellectiua est, quæ non modò ad materiales, sed ad immateriales etiam sine materia & eius modo capacitatem habeat: quare prima materialis omnino est, postrema immaterialis: secunda, quæ sensitua est, mediam fortitur rationem. Vnde licet tantūm tres sint animæ differentia, quinque sunt operandi facultates, vt ex definitione potentia actiua (quam Arist. 5. Met. tex. 17. ponit) colligitur. Est principium operandi aliud, alterum in quantum alterum: quare vnūquodq; operatur vt est: vegetatiuum, quatenus cum materia formam habet ligatam, formam in materia atq; cum materia suscipit: sensituum autem solutas à materia species respicit, tametsi materia conditionibus atque vestigijs indutas: intellectiuum verò liberiores & abstractiores admittit rerum imagines atq; formas ab omni materia conditione denudatas: cum ergo animalis appetitus semper sequatur cognitionem, voluntas, quæ intellectiōem sequitur, inter appetitus connumerabitur, est enim rationalis quidam appetitus: quoniā appetitus inclinatio quædā est & appetētia formæ, siue quædā naturæ impulsio: quāuis hīc Arist. naturalem appetitum non vocet, sed animale tātūm ob quinque differentias, quæ inter hos appetitus reperiuntur. Prima secundū eorū proprias naturas: quoniam naturalis non est nisi quædam naturæ inclinatio atq; pōdus, ita vt non sit operatio aliqua, sed potius passio, qua à generante mittitur: animalis autem non tantūm est propensio naturæ, verum etiam operatio quædam, qua animatū seipsum mouet. Ex hac sequitur secunda differentia secundū causam: quandoquidem naturalis appetitus se-

Nutritiua eodem alimento vniuersa vtitur.

Quinque sunt potentia anima totum priores & generales, ad quas cetera reuocantur.

Differentia quinque inter naturalem & animale appetitū.

quitur naturam illius rei, cui inest: animalis autem non tam propriam formam, quā formæ apprehensionem & iudicium. Tertium autē discrimen sit ex parte obiecti, quando naturalis tendit in non cognitum à se, dirigitur enim ab alio (vt. 2. Phys. tex. 49. dicitur) animalis verò non tantūm dirigitur ab alio, sed etiam in rem à se cognitam tendit. Quartum discrimen est ex parte finis, cum naturalis ad speciale bonum illius partis, cui inest, ordinatur: animalis primò ad bonum totius. Et ex hoc discrimine quintum & vltimum sequitur ex parte subiecti, cum naturalis appetitus subiectum omnis potentia sit, sed animalis tantummodo totum ipsum animal, quod cognoscit. Quare licet appetitum atq; appetitiuum per ordinem ad animal cognoscens Arist. sumat (quoniā nō naturæ, sed animæ appetitum & impulsio nem prosequitur) genera tamē potentiarū penes comparationem ad obiectum sumit. Quod quincuplex est, nempe alimentū scilicet & sensibile & intelligibile, locus atq; bonum. Sed dices, superfluum esse, appetitum ponere ab alijs potētis distinctum: siquidē coincidit cū omni potētiarū genere, vegetatiua alimentū, sensitua sensibile, intellectiua intelligibile naturaliter secundū se appetūt: superuacanea ergo est appetitus distinctio? Verūm dicere oportet, haud superuacaneē istū appetitū naturæ superadditum fuisse, quando cūcta viuētia (sunt animalia) eo, propter salutem totius, indigeāt. Primò, vt sicut aīa naturam excellit, ita etiā excellentiori modo animalia appetāt: nam partes omnes suapte natura propriam desiderāt perfectionē, veluti visus visionē, auditus harmoniam, & ita in reliquis, quæ singulares & proprias primò & per se optāt perfectiones. Ne igitur manca & imperfecta natura maneret, oportuna fuit appetēdi facultas, quæ in ea, quæ toti primò & per se conueniunt, propēdatur: in ea autem, quæ partibus competunt, ordinatur ex consequēti, sicut ediuersò partes proprias ipsarū perfectiones in bonū totius secundariò dirigūt. Quapropter sicut generare sibi simile perfectius viuētibus omnibus cōpetit, vt plantæ atque boui, quā rebus naturalibus vt igni & aquæ: ita appetere nobiliori modo debetur viuētibus, quā non viuētibus, præsertim animalibus, quorum appetitus cognitionem sequuntur: sequitur enim naturam animalis, in quantum apprehen-

Appetitiuum vnde sumatur.

Obiecta quinque potentiarum animæ.

Obiecto, quod frustra ponatur appetituum.

Solutio, quæ probat appetituum esse potētiam & quare.

Duo esse di genera.

Appetitus nō est gradus distinctus animato- rum.

Vnde appetitus necessitas expēdenda.

hensua est: nam sicut naturalis à sola natura pendet, ita animalis ex apprehensione. Deinde quia appetere naturaliter nō est aliquis actus elicitus, sed ipsa cuiusq; naturæ inclinatio, ob id primò & per se partium est, consequenter autem ipsius totius: quia animaliter appetere, operatio elicita est atque actus secundus, ideo totius est. Meritò nobis sic philosophandum cum Arist. est: quoniā sicut duo sunt essendi genera, primum existentium secundū esse naturale, alterum secundū esse animale: ita duos oportet esse appetitus, quorum alter primum & sicut primum essendi genus in natura consistit atque secundū actum primum constituitur, ita alterum per actum secundum, qui est apprehendere: vnde fit, vt quia naturalis appetitus formam naturalem sequitur, ideo proportionabiliter per modum actus primi se habet, ita vt non sit nisi quædam naturæ inclinatio: appetere autem appetitu sequente cognitionem, totius est, quoniam sequitur naturam in quantum apprehensua est: nam vt forma naturalis ens naturale constituit, ita forma & species cognitium, quod per animam adeò supra naturam eleuatur, vt illum alium essendi modū subintret, & non solum sit ipsum sed alia, vt in. 3. lib. c. 5. cū Aristotele declarabimus. Ceterum appetitiuum gradum animato- rum nō esse à reliquis quatuor (quos cap. proximo posuimus) distinctum, probat Arist. primò, quia sicut actus animalia omnia sequitur, ita & appetitus cūcta viuētia: nā quibuscunq; ad est sensus, aderit necessariò appetitus: quoniam tactus, qui omnia sequitur animalia, sensus quidā est cōueniētis seu discōuenientis, quæ absq; delectatione & tristitia non accidunt, sicut neq; ista absq; cupiditate iucundi & fuga molesti: quare si cupiditatem habent, appetitum etiam atque sensum habebunt (vt conuertibilem connexionem intelligas) ergo appetitiuum licet potentia sit distincta, tamen nec animæ nec animati gradus distinctus est. Præterea cum S. Tho. 1. p. q. 78. ar. 1. ad. 3. appetitiuū non distingueretur, si non deseruaret animalis nisi ad partiales vsus potentiarū: tum, quia ad id condita sunt peculiare potentia: tum etiam, quia appetitiuum est necessarium ad alios animalis vsus cōmunes totius, ideo est gradus potētia distinctus. Volo dicere, quod appetitus sequitur formam

apprehensam, quæ nō est in animali nisi secundū rerum similitudines, ad quod fat essent partiales potētia: tamen quia res appetibilis desideratur ab animali, vt non secundū solā similitudinem habeatur, sed etiā realiter secundū suam naturam, ad alios vsus oportet appetitus ponatur, quo animal feratur ad rem ob bonum totius animalis, vt ad finem fertur ad cōsequationē extrinseci, ob has rationes appetitus non est otiosus. Nec fat est, quod singulæ potentia circa propria obiecta sufficiēter videatur percipere: quia debet in animali esse, quod sollicitum sit de vniuerso animalis bono & pro illo proclamet: ideo datus appetitū animalibus, vt perfectiori modo animalia appetant, quā naturalia: quia si vna quæuis potentia pro bono peculiari, sibiq; proprio sollicita est, oportet sit vna alia, quæ finem & perfectionem totius animalis cōmuniter prospiciat, id scilicet, quod est toti animalī commodius bonum, vt sic ad vitam degendam optimè sit constitutū: sanè perfectiora pluribus egent operationibus ad suum finem, qui præstantior est, vt Arist. lib. 2. de celo c. 12. sed de hoc lib. 3. fusiùs circa c. 6. 7. & 8. ex S. Tho. 1. p. q. 80. ar. 1. qui cū Caetano indigentiam appetitus à priori ostendit, vide etiam. 1. p. q. 19. art. 1.

Alimēti præterea sensum habent, tactus enim sensus est alimenti: nam siccis, & humidis, & calidis, atq; frigidis aluntur viuētia cūcta. Horum autem, vt patet, sensus est tactus, cæteris verò sensibilibus per accidēs nutriūtur. Nihil enim conducit ad alimentū sonus, vel color, aut odor: sapor autem vnum quid est eorum, quæ tactu percipiuntur. At verò fames, sitis vè, cupiditas est: sicci quidem & calidi, fames: frigidi verò & humidis, sitis: at sapor, horū quasi quoddam est condimentum.

Secūda ratione idem Arist. ostendit: nam G 3 vbi-

vbicunq; sensus est alimenti, ibi tactus est atque appetitus: patet, quoniam sensus alimenti fames est atq; sitis, quarum sicut illa calidi est atq; sicci cupiditas, ita hæc frigidi & humidum: non igitur separantur sensus & appetitus, quandoquidem sensus alimenti discretius est eorū, quæ nobis conueniunt: ex eisdem siquidem fumus atq; nutrimur (vt lib. de gene. 2. cap. 8. exposuimus) quoniam (vt hic dicit Arist. & lib. 3. de anima tex. 64.) aliorum sensibilia ad vitæ alimentum nisi per accidens non conferunt. Sapor enim de numero eorum est, quæ ad tactum pertinent, cum per tactum quendam sumatur & ad delectationem alimenti vt eius sal samentum conferat, sic vnusquisq; sensum proprii & non alieni sensibilis est: præter calidum igitur atque siccum, frigidum & humidum quidpiam appetere, impotens gula cogit: tactum esse sensum alimenti, nõ est simpliciter intelligendum, cum nullus sensus sit, nisi sui sensibilis proprii, non alieni: ideo alimentum, vt tangibile ad tactum, qui gustui est amicissimus, quidam tactus dicitur (vt infra cap. 10.) & gustabile quoddam tangibile: sonus autem, color & odor per accidens, vt lib. 3. tex. 64. Quocirca notandum est, famem atque sitim naturales esse affectus, qui ob id sine rationis imperio nobis contingunt, atque in plantis minimè reperiuntur: quoniam cum grossiori alimento victitent plantæ, cibi atque alimenti discretione non indigent, vt animalia. Præterea famis & sitis licet idem sit in plantis & animalibus materiale obiectum, formaliter tamen in plantis non est: quoniam formaliter fames atq; sitis sequuntur formæ apprehensionem atque cognitionem, & dicunt sibi discretionem. Secus absurdum magnum non reputo, in eis alimenti indigentiam, sitim aut famem appellare: quanuis famem & sitim ferre, animalis appetitus proprium videatur, ideo animali accommodanda, quatenus secundum sensum talia sentiuntur, qualia cõueniunt, vt discernantur apprehensio necessaria est: etenim tenuiori alimẽto & victu opus est animalibus, quam plãtis: sed de hoc habes lib. 3. q. circa c. 6. 7. 8. ad. 2. argu. examinis illorum trium capitum. Verfat hic Granatensis quæstionem, an dolor sit sensus contrarij, an diuisio & solutio cõtinui, an vtrunq;? Quælis medicorū est ppria, inter quos adhuc adeo atrox pugna est, vt ipsa sub iudice ma-

Fames & sitis naturales sunt, & in plantis sunt

Palatius de doloris ratione.

nere videatur, an ex solutione continui aut intemperie aut dolorifica qualitate, quod examinare medicorum est. Mihi tamen ab hac quæstione (ne in messem alienam falcem immittam) abstinendum videtur. Interim, ne omnino ieiuni pertranseamus, distinctionem apponam, quæ si atrocissimam de hac re concertationem non fustulerit, non poterit profectò magnam lucis copiam huius quæstionis dilucidationi non inferre. Certum est apud omnes, nunquam esse dolorem, nisi sit læsionis perceptio, quæ est doloris proxima causa, sicut ad iucundi delectationem perceptio, eiusq; coniunctio exigitur (.6. Top. c. 3.) ergo nisi quod dolet, sensum habeat molesti, impossibile est dolorem esse. Est itaq; dolor continui solutio tanquam communis sensibilis: sensio autem contrarij dolor dicitur tanquã proprii sensibilis: dolor igitur (vt quæstioni faciamus satis) neutrum per se est, sed diuerso modo vtrunq;, sensio enim contrarij prima & potissima ratio doloris est atq; causa eius efficiens: solutio autem continui materialis est doloris causa, quatenus calidum & frigidum sunt contrarij solutiua, illud disgregando, hoc autem congregando: idcirco proxima causa doloris sensio est contrarij: solutio autem continui, tanquam ab alia pendens, materialiter dolorem absoluit. Fortasse latius dicam lib. 3. circa cap. 6. 7. & 8. ubi iterum de appetitu, atque alteram definitionem de dolore fortè meliorem apponam ibi in examine in responsione ad. 2.

Resolutio Auctoris de natura doloris.

Verum hæc declaranda posterius sunt, nunc eousq; sit dictū, animantium, inquã hisce, quæ tactum habent, & appetitū, inesse. De imaginatione verò nõ patet, sed de hoc postea consideremus, oportet. Nonnullis insuper & loco motiuum etiã inest, & alijs ratiocinatiuū, ac intellectus, vt hominibus, & si quid sit aliud tale, vel etiam præstabilis.

De his omnibus, quasi tacitæ obiectioni respondens atque ab exacta harum rerum tractatione excusans, dicit latius & certius inferius

Tex. 29.

inferius esse agendum, de tactu scilicet & gustu & de phantasia, quam supra distinximus, atq; de intellectu quo, quod hominibus cõpetit vel similibus. Nam illis verbis huius textus postremis, *Et si quid sit aliud tale, vel etiam præstabilis*, propter demones aut angelos siue intelligentias Arist. dixisse, diuinare cogor, dicam lib. 3. tex. 61.

Tex. 30.

Perspicuū igitur est, vnã Animæ rationem esse perinde atq; figuræ: neq; enim ibi figura vlla, præter triagulum, est, & eas, quæ deinceps sunt collocatæ: neque hic animæ vlla, præter eas, quas diximus. At vt in figuris vna cõmunis ratio fieri potest, quæ cunctis quidem figuris accommodabitur, nullius autem erit figuræ propria ratio: sic & in animabus dictis fieri potest. Quapropter ridiculum est, & in his, & in cæteris rebus communem querere rationem: quæ quidem nullius eorum, quæ sunt, erit propria ratio, nec in propria cuiquam accõmodabitur, & indiuidua specie: rationem eam omittentes, definitionemvè, quæ cuiuslibet hoc pacto competere, accõmodariq; potest.

In quæstione de immortalitate contra Auerroem pòderatur hic locus.

Altera est huius cap. pars, qua Arist. quæ dicta sunt de animæ communi atq; propria definitione, similitudine figuræ illustrat, & in transitu etiam videtur contra Platonem agere, qui ideales rerum rationes inducebat, qui etiam figurarum & numerorum & in vniuersum eorum, quæ secundum prius & posterius sese habebant, ideas negabat: vtriusq; tamen oppositum in præsentis textu affirmat Arist. atq; etiã modestè formidandæ quæstioni, quam in proœmiõ tex. 8. adduxit, respõdet; vbi tacitè Platonem carperat, quod ideales rerum traderet definitiones, quæ nullius rei propriæ essent. Modò verò Arist. dicit, proprias esse singu-

larum animarum tradendas definitiones (vt. 2. cap. diximus) etsi communis assignanda sit, quæ nõ sit separata, sed omnibus animæ speciebus conueniens atq; ad inquirendas proprias instituta: hoc autem colligit ex collatione trina animæ cū figura. Prima, sicut figura non est separata idea, sed in figuris reperitur, illis verbis, *Neq; enim vlla figura præter triagulum est, &c.* ita & anima nihil est præter singulares animas. Secunda ibi, *At vt in figuris, &c.* sicut figura definitionem habet communem, quæ omnibus figuris conuenit, nullius tamen propria est: ita anima communi definitione definitur, videlicet actus corporis physici & organici potentia, vitam habentis, quæ omnibus conuenit, & singulis animabus appropriari & accommodari potest, tamen singularem animarum communis & non propria. Tertia similitudo, illis verbis, *Quapropter ridiculum est, &c.* quæ in hoc consistit, vt sicut communis figuræ definitio propriam cuiusq; figuræ definitionem antecedere debet, sic animæ communis definitio propriam cuiusq; animæ præcedat, necesse est: doctrina generalis semper ad ea, quæ posterius probanda sunt, viam præparat & illustrat: prætere ergo debent ad illorum faciliorem comprehensionem. r. Phis. tex. 1. a cõmuniõibus innata est procedendi methodus. Reliqua autem textus verba, quæ sequuntur inde, *Quapropter ridiculum est, &c.* contra Platonem sunt oppositum afferentem, communem scilicet non vt genericam aut analogam, quæ rebus cõpetat, sed qui idealem & a rebus separatam definitionem ponebat: vbi peris Auerroes separat intellectiuam, quam non esse actū corporis contendit: de quo quæstione de immortalitate.

Trina collatio figuris reperitur, illis verbis, Neq; enim vlla figura præter triagulum est, &c. ita & anima nihil est præter singulares animas.

Tex. 31.

At verò quemadmodum in figuris, sic & in anima sit: nam tã in figuris, quã in animatibus, in eo, quod deinceps est collocatum, id inest potentia, quod illo est prius. In quadrato naq; triagulus, & in sensiuo vegetatiuū inest, vt patet. Quapropter in singulis quærendum est, quænam sit cuiusq; anima: vt quænam sit

anima plantæ, quæ bestię, quæ denique hominis. Quam autem ob causam deinceps sic sese habent, considerare oportet: sensitivum nanq; sine vegetatio nō est, at à sensitiuo vegetativum in plantis seiungitur. Rursus sine tactu nullus cæterorum sensuum est, at ipse tactus sine cæteris est. Complura nanq; sunt animalium, quæ neq; visum, neq; auditum, neq; sensum habent odoris.

Non semel Arist. species rerum figuris atque numeris comparavit, & ita. 8. Met. tex. 10. dicebat esse sicut numerum, hinc autem sicut figuram: quia, ut in præcedenti tex. dictum est, sicut figuræ & numeri ratio vna est, quæ in omnes numeros atq; figuras diffunditur, sic vna animæ definitio est, quæ non seorsum ut idea separatur, sed a ratione aut sola enumeratione, ob idq; omnibus animabus competit. Nunc vero præsens hic textus factam comparationem legitimam esse probare videtur: quia sicut figura prior in posteriori non formaliter sed virtualiter, ut triangulus in quadrato, continetur (ducta enim diametro apparent duo trianguli actu, qui ante erant in potentia, & sicut quadratum quatuor angulis rectis constat, ita unusquisq; triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis) sic anima prior & imperfectior in posteriori & perfectiori virtualiter ut vegetativum in sensitiuo, quod vegetatio succedit, continetur: nam generant animalia, nutriuntur atq; augentur, hæc eadem homines faciunt, sentiuntq; ac præterea intelligunt: est enim hic generationis ordo, ut semper natura procedat ab imperfectis ad perfecta: perfecta autem imperfectorum perfectiones & facultates continent, uti tactus, qui infimus & primus est omnium sensuum, sine alijs reperitur: reliqui autem sine tactu non sunt; nam communiora & priora, id est, imperfectiora facultate, potentia atq; virtute manent posteriora actu atq; re, id est, essentiali substantiali (quoniam perfectiora sunt) perseverant. Quare Aristoteli, materia vna plures nō patitur formas: perfectiori namq; accedente reliqua (ne quid-

Arist. negat plures formas substantiales in eodem.

piam sit in natura superfluum) continuo locum concedunt, sunt enim in superioribus per pauca, quæ in inferioribus diuisa sunt: vegetativum enim atq; sensitivum formaliter speciem non constituunt in homine (aut esset homo simul planta atq; brutum) sunt igitur illa sicut in figuris virtute atq; potentia: unde quaternarius ternarius non est, neque sensitivum est essentialiter vegetativum, nisi secundum denominationem facultatis atq; potentie, ut in quæstionibus huius cap. dicemus. Quadrantissima igitur comparatio est: nam sicut vegetativum in sensitiuo partis habet rationem & ob id potentia est, ita ternarius quaternarius pars est atque adeo in potentia est & virtute: quod Arist. apertissime illis verbis huius textus dicit, *Nam tam in figuris, quam in animantibus in eo quod deinceps est collocatum, hoc inest potentia, quod illo est prius, ideo infert, propriam esse cuiusq; animam inuestigandam & quæ sit cuiusq; ratio.* Conclusionis autem rationem exponit Arist. inde, *Sensitivum nanq; sine vegetatio nō est, quia cum vegetativum separatur à reliquis, totum quoddam est, in alijs autem pars: nam sensitivum non est sine vegetatio, similiter sensitivum est sine intellectu, & adhuc tactus sine alijs sensibus. Sunt enim animalia, quæ aliquos habent sensus, non tamen omnes, ut lumbrici visum non habent: alia quæ non habent auditum, ut formicæ & muscæ: neq; adhuc sensum odoris, ut noctilucæ.*

Vide expositionem huius textus. 31. & sequentibus. 32. in disputatione de immortalitate anime in principio arg.

Et eorum rursus, quæ sentiunt, quædam habent locum motivum, quædam non habent: extrema autem, atque minima rationem habent, & mentem. Quibus enim mortalium inest ratio, his sunt continuo & cætera cuncta. At quibus vnumquodque illorum inest, hisce non omnibus inest & ratio, sed quædam imaginatione vacant, quædam hac sola viuunt. De intellectu vero contemplatio, alia ratio est. Quæ cum ita sint, patet, horum cuiusq;

Tex. 3e.

iusq; rationem, animæ maximè propriam rationem esse.

Perpenditur iste locus pro anima intellectiva ratione in quæstione de immortalitate anime Averroem.

Prosequitur Philosophus quod proximo tex. inchoarat: nam quædam sensitiva sunt, quæ secundum locum progrediuntur: quædam, quæ locum non mutant: quædam autem, quæ in fastigio & culmine rerum collocantur: præter hæc, quæ diximus, mentem insuper habent atq; rationem, veluti homines, quos extrema atq; minima vocat: extrema quidem, quod in ultimo & summo perfectionis animatorum gradu collocantur: minima, id est, pauca respectu aliorum, quia non multiplicantur in varias species, habent tamen rationem atq; mentem: est enim homo animalium ultimum in generatione, primum autem in perfectione, estq; completum animalium & finis eorum, quæ natura generatione intendebat, in quo natura omnia, quæ potuit, collocavit, quæ, quoad pertingere potuit, prouexit atque promouit: ideo. 2. Phys. tex. 24. dicitur esse finis omnium: quia, ut omnibus utatur & ut præsit vniuersæ creaturæ, conditus est Gene. 1. imò quodammodo omnia dicitur & microcosmus. 8. Phys. tex. 17. Dicit ergo Aristoteles, *Quibus enim mortalium inest ratio, his sunt continuo & cætera cuncta*, excipit quidem immortales, sicut supra tex. 15. diximus: quia intelligentiæ vegetatiua & sensitiva anima vacat: etenim de virtutibus animæ duntaxat desiderium atq; intellectum habent (de intelligentijs celestium orbium motricibus. 2. de Cælo cap. 2. & de animatione cæli. 3. lib. de anima tex. 61.) ediuerso tamen ubi sunt aliæ virtutes à ratione, non necessariò sunt cæteræ cunctæ, ut patet in tribus primis animatorum gradibus: *De intellectu vero contemplatio* (ut dicit) *alia ratio est*, quia de ipso. 3. lib. de anima differendū fortasse erit: aut Arist. per intellectum contemplatiuum substantias intelligit separatas atq; supercælestes intelligentias, quarum nobilitatem atq; præstantiam insinuat Arist. eò quod contemplatiuæ sint, hoc est, positæ in primæ causæ continua contemplatione: sed melius de nostro intellectu, de quo exactius. 3. lib. huius: de eo enim nil aliud modo constat, nisi quod sit omnium facultatum præstantissima, quæ cæteris tanquam famulis & ministris utatur: ideo quæ intellectu prædita sunt, cæteris potentijs prædita esse oportet. Concludit Arist. illis ver-

bis, *Quæ cum ita sint, &c.* manifestum esse, eam definitionem, quæ de anima assignatur, propriissimè de quacunq; anima dici.

Hic iuxta textum. 21. aperienda ea quæstio esset, quæ de distinctione potentie à suo subiecto vulgò circumfertur, sed est illa metaphysicæ potius perscrutatio: Primus enim Philosophus statuere debet, cuiusnā sit generis vnaqueq; res: sicut enim Mathematici non interest intelligere, an linea substantia sit aut accidens, sed duntaxat quod eius partes vno termino communi copulantur: ita Philosophi naturalis non refert deprehendere, si vis sensitiva in homine substantia sit aut accidens. Præterquam quod metaphysicæ quæstiones cum physicis non sunt confundendæ, eam Dominicus à Soto doctissimè iuxta vnam viam S. Thomæ lib. prædicab. cap. de proprio tractauit, & reuerendissimus Aiala Archiepiscopus Valentinus lib. etiam prædicab. cap. de proprio iuxta tres vias eruditissimè versauit. Quare ne actum agere videar, nihil est morandum, non enim animus est duntaxat aliorum scripta transcribere: maximè cum S. Tho. omnium magister. 1. p. q. 77. art. 1. de hoc egregiè disputet, ubi multa à nobis dicta cum suo enarratore Caietano: metaphysica igitur est ista quæstio: tametsi cap. sequenti in. q. de potentiarum specificatione principium distinctionisq; radicem tangemus.

Excusat se Autor, quod de distinctione potentie à subiecto nō agit.

QVAESTIO NATVRALIS.

An in vno eodemq; composito sint plures formæ substantiales, & in eodem animali plures animæ?

Hoc loco circa textum. 31. oportune tractaretur quæstio, quam. 1. lib. de gene. c. 4. tetigimus, de multitudine & vnitae formarum in eodem composito, nisi loco citato eam percurrissemus, ubi ostendimus, in eodem plures non posse esse formas substantiales: ne ergo eadem incassum resumere cogar, illum locum visites atq; expēdas obsecro, ubi reperies quæstionem definitam: quia quodlibet animatum est vnum per se, ergo ab vno actu: nā si plures haberet, vnū esset per accidens, si aliunde homo, aliunde animal, aliunde esset viuens, nimirum quia non esset idem actus vltimus, qui potentiam actuaret.

Deformam vnitae aut multitudine in eodem composito.

actuaret: quod tamē oportet iuxta ea quæ dicimus infra lib. 3. c. 3. quod impossibile est, potentiā pluribus formis vltimis actuari, vbi rem à priori ostendimus: sed vide locum citatum. 1. de gene. cap. 4. & latius. 1. p. q. 76. per totam, maximè art. 3. ad. 3. & 4. ex professo. ar. 4. Cum enim posterior forma ad omnem operationem exercendam fat sit, nulla alia erit, nisi eā frustra & otiosè ponas: hoc enim est, quod hic Arist. intelligi vult: cum dicit, priores formas in posterioribus virtute contineri: nil enim aliud est ista continentia, nisi quod perfectior sit atq; omnibus potentijs præditā, vt possit etiam efficere omnia, quæ alijs formis attribuuntur, quod intelligitur ex similitudine figurarum, in quibus perfectior, vt circularis, omnes alias continet: sic homo perfectius viuit ac sentit, quàm reliqua, quia præstantiorem habet formam & nobiliora instrumenta. Certum enim est, quod si accedente sensitua, vegetatiua in eadem forma maneret, idem esset planta & animal, sensibile & insensibile, haberet siquidem intus sensitui & non sensitui inexistencia principia: vide loco citato lib. 1. de generatione, vbi in primis opinio. Scoti in. 2. d. 13. q. 1. de forma corporeitatis refellitur. Deinde consonum esse Arist. & S. Tho. principijs vnā esse formam, & posteriorem esse perfectiorem, in qua reliquæ omnes claudantur: aliās si plures formas poneret, forma substantialis nō reciperetur immediatè in materia, nec materia esset proximum & immediatum subiectum transmutationis substantialis, sed reciperetur forma in materia non nuda, sed habente aliam formam, quare in ente in actu & ad sensum demonstrabili, contra Commentatorem. 3. phys. tex. 8. vbi Arist. docet, generationem non esse motum, quia subiectum generationis non est ens in actu. Irrationabile est ita asserere, cum non possimus saluare vnitatem compositi: siquidem forma per se & immediatè nō vnyretur potentie, vt supra tex. 7. atque adeo generatio non esset transmutatio totius in totum nullo sensibili manente eodem, vt. 1. de gen. c. 4. dicit Arist. Dices, Philosophum. 2. de gener. animal. c. 3. & 4. asserere, animal prius viuere vita plāta, deinde vita animalis: ergo vtranq; vitā habet & vtroq; modo est animatum, habet igitur simul vtranq; formam. Dicendum, ob rationes, quas loco citato posuimus, vnā esse solam formam:

Obiectio.

nam adueniente perfectiori, statim recedit quæ imperfectior est: itaq; à principio embryo (iuxta vulgarem modū dicendi) quoddam plantę genus esse videtur (quod supra cap. 1. in quæstione principio. 4. visum est vero simile) quanuis alijs probabile nunquā fuerit: siquidem cōtendunt, per nutritionem in illo foetu lignum aut herbam aut aliquid proportionale his, quæ in vegetabilibus reperiuntur, non produci, sed sola caro, quæ pars animalis est, nec potest esse plāta: viuit igitur foetus ille atque embryo vita sensitua. Ad Arist. igitur dico, foetum illum viuere vita plantę, non quod seorsum plāta sit & non animal, sed quod aliquādo dūtaxat nutritur instar plantę, vbi non sentit, veluti Zoophyta & plantanimalia. Mixtio enim illa atq; complexio elementorū, quæ in illo foetu reperitur, perfectior est, quàm quæ tolerare & permittere possit soli plāta: talis animæ informationē: quare foetus ille atq; embryo incompletū atq; in fieri animal est: à principio igitur animationis anima sensitua materiam formauit, licet propter materię indispositionem opera sensus exercere non valeret. Nemo sanè dicet, intellectum annos discretionis expectare, vt ipsi materię adueniat: ergo rectè ordinem virtutum ponimus, quæ corporis complexiōnem sequantur. Sanè cum substantia animæ absoluta & libera nō sit, ideo tēporis discursu & successione tales virtutes esse in homine ostendit: id autem significare videtur Arist. cum dicit, *Non simul animal & equus generantur*, non intelligit, formam indeterminatam & imperfectam præcedere sensituiam perfectam, & communem sensituiam particularem anteire, sed quod non simul operationes vtriusq; animæ ostenduntur, vbi sensitua cum animal generat, vegetatiuum etiam generat: quia animæ vegetatiuæ vim in virtute sensitua continet, quæ quāuis illius vegetatiuę operationes in forma non faciat, tamen operatur illis proportionales & adhuc perfectiores. Insuper quæ vegetatiua simul non sit cum sensitua, argumento est, quod in recessu sensitui vegetatiuum non manet, maneret autem & post mortē animalis, atq; amisso sensu, eius corpus anima vegetatiua viueret: est enim vltimum via generationis & primū via corruptionis: improbabili est igitur Galeni opinio de existentia vtriusq; animæ in eodem. Quare licet. 4. c. lib. 1. de gene. vtranq; obiter

Solutio que habet à principio generationis futu rā formā perseuerare, cuius corruunt vt probabilius supra. q. super c. 1. no tab. 4. demonstrauimus.

Peresius lib. 2. c. 1. q. 1.

Autovis cēsura de embryone.

Galenus de vnitatem animarū.

obiter retulerimus opinionem, & communis visa fuerit tutior, quam supra cap. 1. approbavi in quæstione notabili ei⁹ siue principio. 4. Modò tamen ob eas quas adduximus causas, hæc si nō tutissima, tamen probabilissima esse videtur: maximè quia esse speciem plantę & nō in aliquo indiuiduo, res est inaudita, vt sic sit indiffinita species. Si dicas, quod non est in specie nobis nota, hoc est diuerticulum & fuga vana: si iterum respondeas, esse plantam & nullius certę speciei, quia tantum est præparatio ad perfectiorem: Benè, sed cur interim non ponitur in sua specie? ergo embryo nūquam erit viuens sine anima sensitua: quia ingenuè fa teor, intellectiuam non induci, nisi iam aptè disposita materia, vt non sit prius planta quàm animal, benè tamen prius animal quàm homo. Quanuis cuidam Neotherico videatur oppositū, quod prius planta quàm animal, non tamen prius animal quàm homo, quia eadem organa, quæ ad sensituiam animalis, sunt ad intellectiuam: tamen licet ita sit, non sunt ab initio perfecta & accommodata ad tam perfectam formā, vt est rationalis: non ergo deberet adeo cōmoueri, vt S. Tho. relinqueret ratione ista, quæ par ratione de plantali anima concluderet. Reliquimus tamen sub dubio ibi, quod in hūc locum remisimus, disputationem de formis partium, an scilicet distinctio partium animalium diuersas inferat formas? quam dum dissero, te lector obsecro, hæc loca ex S. Tho. & Arist. citata visites & conferas cū his, quæ tex. 3. & 4. notab. quæst. supra primum cap. vt eligas, quod tibi magis plausible videbitur: sciens enim & prudēs optionem tibi facio: quoniam si meam cupis sententiam, scias mihi videri probabilius, formas perfectas & permanēsuras à principio non esse inductas: quia susceptiuum non est capax nec sufficiēter organizatum: formas autē non permāsuras, sed trāseuntes, vt introductorias & preparatorias induci ad præparanda susceptiua ad perfectiores formas, quibus accedentibus aliæ priores abeunt & recedunt, non enim sunt per se intentæ ad constituendas rerum species: talis est feminis forma & embryonis, quæ præambule sunt & introductorie perfectiorum, cū quibus irrationabile est manere: aliās nō possemus vnitatem compositi saluare, vt hūc tex. 7. Arist. docet. Nec generatio esset transmutatio huius totius in hoc totū nullo sen-

sibili manente eodem, vt. 1. de gene. tex. 2. 3. cum Arist. docuimus: sed ad alias quæstiones veniamus.

Q. V. AESTIO.

An formæ partium distinguantur à forma totius?

Pars affirmatiua pbari videtur ex Arist. in fine. 4. Meteor. quia earum, aliud est nomen, alia definitio, alia complexio, alia operatio, alia densitas aut raritas, alia mollicies aut duricies, alius color, alia figura, &c. ex quo in hunc modum colligo, membra in suis naturalibus proprietatibus differre, igitur substantialibus formis: patet consequentia ex Arist. lib. de sensu & sensato, attribuyente oculum aquę, aurem igni ex eorum naturalibus proprietatibus. Secūdo eadem consequentia probatur: quia si hoc negaueris, subinde Philosopho naturali præripitur atq; intercluditur via ad rerum naturas ex operibus indagandas. Præterea, quia membra se alterant: patet ex contrapositione & contraria operatione calidorū & frigidorum, ergo substantialiter differunt: secus eadem forma substantialis principaliter ageret ad sui destructionem. Respondendū censeo cum Auerro. 6. Phys. tex. 39. quod etiam tangere videtur. 12. Met. tex. 2. Primum argumētū, quod ossa, nerui, caro, &c. substantialiter differunt, quod primum argumentum ostendit. Secūdo, non differunt per formā substantialem, propriam atq; particularem: siquidem omnium partium eadem est substantialis forma, & vnā eademq; illa, quæ est totius. Probatur, quia si esset formę partium diuersę: tunc quæro, an formæ partiales expectant formā totalem, & sic erit generatio absq; corruptione (quoniam esset introductio illarum formarum partialium sine expulsiōne totalis formę) si non expectant sed abeunt & recedunt, non erit perfectio istarum partialium formarum in corpore animato multitudo: quandoquidem totalis ipsa forma præstat, quod omnes illæ partiales conferebant: quare partiales formæ essent quidem otiosæ & superuacaneę. Differentia igitur in materia est, non tamē prima & remota: quia illa est vnus rationis in omnibus illis partibus, sed in propinqua, quæ elementorum dicit certam mixturem, vt in ossis mixtura, in quo terra dominatur

Primum argumētū.

2. argum.

3. argum.

Prima cōclusio.

2. conclusio.

1. ratio.

Cōplexio partis vn de expendenda.

minatur & non ignis (contra illam Empedoclis proportionem positam ab Arist. 1. de anima tex. 77.) in alijs aliud elementum, probat, à rerum natura excellere: nomine igitur carnis non materia prima absolute importatur, neque materia certa qualitate aut quantitate disposita, sed certa elementorum mixtio, qualem exigit ipsa forma totius ad suas functiones absolueudas. Præterea caro carnem assimilât & in carnem alimentum conuertit, carnem auget, & terminus actionis similis suo principio debet esse: ergo cum hæc sint opera nutritiæ animæ, quæ in animalibus re idē est cum sensitua, forma carnis nutritiua est & sensitua atq; idem cum forma totius. Confirmatur, quia si illius nutritionis, quæ in carne partiali fit, anima sensitua principium non esset, iam carnem animalis nutrire & augeri virtute sensituiæ animæ negaremus, quod est absurdum: quia eadem forma est essendi & operandi principium: si enim anima sensitua non esset principium essendi carnis, nec esset principium operandi carni, quod est falsum & impossibile. Præterea quia anima quæ dat carni esse, formaliter dat esse carnē & carnem viuam: ergo eadem forma totius forma est omnium partium: aut sanè si alia formâ esset caro & alia formâ caro esset viuâ, caro per eandem naturam non esset viuâ atq; sensitua: quare generâs carnem per se primò non generaret sensitiuam potius quàm non sensitua. Ideo etsi specifica formarum accidentalium distinctio sit in ipsis partibus, vt arguitur ex alterationis specifica differentia, & quauis generatio viuētis sit generatio ethereogenei habentis scilicet partes specie differentes, non tamen propter substantiales formas partium, sed propter vnâ formam substantialem totius, quæ diuersitatem specificam, imperfectam & accidentalem in partibus exigit. Quare meritò caro mortua à viuâ equiuocè dicitur per substantialis formæ (quæ anima est) præsentiam & absentiam (tex. 8. & 9. huius. 2.) est enim caro viuâ formæ substantiali totius atq; quibusdam accidentalibus subiecta, quibus mortua non afficitur. Et quomulta in pauca conijciam atq; quæstionculam istam resoluaui, vna est anima, quæ indiuisibiliter est forma totius & tota in toto & quauis parte (vt in quæstione de animarum indiuisibilitate diximus cap. præcedenti) consequens est, vt eo totius sit forma &

indiuisibilis atque vna, vt tam varia instrumenta copulet & coniungat: præter illam ergo animâ, quæ totius est forma, non opus est formis partialibus: sic S. Tho. 1. p. q. 76. art. 5. ad. 3. quod partes illæ propriè non sunt diuersarum specierum, sed sunt diuersarum dispositionum, quia anima illis dispositionibus indiget, propter quas corpus & organicum dicitur & ethereogeneum. Ad argumentum igitur proposita respondendum est. Ad primum, illas diuersitates non ex formis partialibus, sed ex vnica forma totius promanare, quæ diuersitatem materiæ secundæ atq; pro exigentia ipsius animæ diuersam partium organizationem accidentalem requirit atq; dispositionē, qua partes animæ ipsius fiant capaces: est igitur illarum partium veluti numeralis distinctio, quatenus per materiam fit, non specifica essentialis, tãquam per formam partialem facta. Nec intelligas numeralium partium distinctionem, sic vt partes actualiter sint numero distinctæ, cum vnitate formæ atq; cõtinuum vnum actu sint, differunt tamen in potentia: harum autem partialium operationum diuersitas ex vnus animæ potentiali diuersitate oritur: siquidem anima vna est formaliter, virtute tamen plures & multiplex: ideo non vno membro, sed diuersis virtutibus atq; membris operatur. Quare diuersitas specifica operationum diuersitatē specificam formarum affirmatiuè non colligit, benè tamen negatiuè, vt dicamus non sunt operationes distinctæ, ergo neq; formæ distinguuntur: ab eadem sanè forma distinctæ atq; variæ operationes proueniunt: ideo sicut libris de gene. loco nuper citato cõcludebamus & hic in quæstione præcedenti, in eodem composito totali plures formas esse non posse: nam cum vnaqueq; forma essentialis faceret vnum ens simpliciter actu cõpletum, ob id simul plures totales formæ non sunt: quoniam idem haberet plura esse essentialia in actu, quod est impossibile. Eodem profectò argumento de partibus colligemus: nam si præter animam totius, quæ (vt diximus superius) non solum in toto est sed in qualibet parte, animæ partiales ponerentur, quæ partium sint formæ, haberet igitur pars vnaqueq; plura esse essentialia in actu, quod repugnare videtur: igitur nec in toto nec in partibus formæ sunt essentialiter differentes. Quæ est Aristotelis expressa mens. 1. lib. de anima tex. 5. vbi dum argumen-

gumentatur contra opinionem tenentem animam esse harmoniam, dicit, absurdum esse mixtionis rationem animam esse putare: nam cum elementorum mixtio aliam habeat rationem in carne, aliam in osse, fieret atq; sequeretur inconueniens, vt plures habeat animas per totum corpus: vbi expressè ad nostrum argumentum respondet asserendo, ex diuersitate organorum atque membrorum non colligi animarum diuersitatem. Vnde vtræq; argumenti consequentia & probatio diluitur: prior, quod Philosopho via claudatur ad naturam animæ ex operationibus inuestigandum: & posterior, quod partes proprietates habeant differentes. Ex his, quæ diximus, soluitur tertium argumentum, quod si non est nisi vna anima in toto & partibus, cum partes contrariæ sint atq; sibi inuicem aduersæ contra se pugnant, anima ipsa ad sui ipsius destructionem operaretur: quod absurdum non repute, modò id fit per accidentis atq; ex consequenti & præter animæ intentionem, quæ primario sui vel alterius partis conseruationem intendit, atq; totius moderationis clauum tenet, vt omnes operationes ad vnum finem regulet: calor itaq; cordis cerebrum non destruit, qua naturalis est, sed quatenus præternaturalis. Et si quis adhuc mirabitur, mirari profectò desinet, cum intelligat, animam tot membris atq; virtutibus medianibus operari: sicut paulò superius dicebamus de embrione, qui sensituiæ animæ, qua cõstabat, operationes non exercebat: quoniam instrumenta parata non habebat neq; modos conuenientes, quibus vita sensitua operaretur. Quid? quod, id non rectè dices præparari ad animæ corruptionem, sed potius ad perfectionem, cum anima in aduentu harum operationum consummatione earum perficiatur: vnde embrio prius est planta quàm animal, prius animal quàm homo (intellige siue quoad esse secundum vnâ opinionem, siue secundum alteram quoad operari) ergo non tantum vna forma est totius & partium, verum à principio ad finem fortasse vna & eadem perseuerat, quæ pro instrumentorum varietate variam secundum operationes sese declarat. Quid igitur mirum erit, si in partibus varia vnâ illa forma ostendatur, quando in toto adæquato perfectibili pro varia ipsius dispositione non vna sed multiplex esse ostendebatur? (suprà in quæstione de indiuisibilitate animarum.) Anima

enim, quæ vna simplex & indiuisibilis est secundum essentiam, multiplex est virtute, quæ exercet in adæquato perfectibili, quod multis organis distinguitur ad diuersas operationes exercendas in partibus in adæquatis & partialiter se habentibus. Sed dices, anima nostra rationalis incorruptibilis est atq; de foris aduenit: sensitua autem corrumpitur & de potētia materiæ educitur: non sunt igitur in homine vna eademq; forma? Dicendum, substantiam vnâ & eandem esse formam, quæ secundum operationem sensituiam corrumpitur, manet autem secundum intellectiuam: vnde habet, vt secundum essentiam non educatur de potentia materiæ, secundum operationem & potentiam sensituiam educatur. Sed ambiges, si enim anima est in toto & in partibus, per illa partes viuunt atq; in sensituiis sentient, quare os sensitiuum erit, contra Arist. 3. lib. de anima cap. vltimo, vbi dicit, Neq; ossibus, neq; pilis, neq; talibus partibus ullis omnino sentimus, quia terrea sunt, habent igitur propriam formam distinctam à sensitua? Dicendum, ossa fortasse sentire, vt dentes ostendunt, cõtingitq; ossibus dolores infigi, dū aliquo apostemate afficiuntur, nisi is sensus ex coniunctione & cõpassione nerui propinqui eueniat. Ad Arist. autem dicendum, voluisse, animal ad tangendum non præbere ossa neq; capillos, sed partem aliam vt manum, in qua magis viget sensus tactus. Quæ solutio, si à veritate aliena alicui visa fuerit, interim quod ad eum locum interpretandum accedimus, dicat aliter, videlicet animam sensitiuam in partibus etiam esse, sed eam in osse propter terrestritatem non sentire, exercet enim anima instrumentis operationes iuxta ipsorum instrumentorum naturas atq; indigentiam. Vnde non otiosa est ibi sensitua, neq; abudat natura in superfluis aut deficit in necessarijs, quando ossi natura sua sensus organa non debeantur. De qua dubitatione. 3. lib. de anima loco citato aliquid dicem, quod hunc & illum locum exponat.

DVBIVM

De modo quo est vegetatiuum in sensitiuo.

Sed antequam finem imponamus, non fuerit abs re intelligere, quem in modum vegetatiuum in sensitiuo includatur, vt Arist. tex.

2. ratio.

Confirmatio.

3. ratio.

Observanda resolutio.

Ad primum argu.

Summa.

Ad 3.

Ad 2.

Nota.

Philosophus.

gumen-

Obiectio de forma humana.

Solutio:

Dubitatio de ossis sensu.

Solutio:

Primū argumentū. tex. 31. dicit. Nam id falsum videtur: quia non tantum est in potentia & virtualiter, sed in actu, & formaliter: siquidē equus non solum est sensitivus formaliter, sed vegetativus etiam, & eius anima sensitiva & vegetativa formaliter est. Deinde fieri nequit, ut duo sic se habeant, quod ad invicem se in potentia includant: ergo cum sensitivum sit in vegetativo in potentia tanquam in principio eius materiali, vegetativum non erit in sensitivo in potentia: essent enim iam causę sibi in vicem causę in eodem genere causę, quod est absurdum. Pręterea licet concedamus vegetativum esse in sensitivo in potentia, tamen de ista potentia dubitandum esset, an esset activa an passiva? passivā non dices, quandoquidem sensitiva non est vegetativę susceptiva: neq; est activa, Primò, quia si verū est id, quod superius diximus, sensitivam & vegetativam vnam esse animam in equo, constat, sensitivam non posse generare vegetativam: quia nihil generat se ipsum. Secundò, quia sensitivum posterius est naturaliter vegetativo: non poterit igitur id, quod posterius est, quod est prius generare. In oppositū est Aristoteles hoc loco, omniumq; philosophorum communis atque concors sententia. Dicendum igitur ad quęstionem, verum esse id, quod Arist. cum schola omnium rectē philosophantium asseruit: pro cuius expeditione declarandū principio est, vegetativum in ordine ad sensitivum non se habere sicut genus ad speciem, sed ut genus ad genus cum ordine tamen atq; habitudine quadam cōsequenter se habendi. Duo in hoc principio includuntur: Primum, quod non se habeat sicut genus & species atque adeò sicut superius & inferius: nam ubicūq; hæc reperiuntur differentia, quę est inferioris atq; adeò ipsi? speciei per se constitutiva, sicut superioris atq; generis est divisa: & insuper nihil aliud est, quā quędā essentialis pars eius, cuius est differentia, ita ut cum differentia generi additur, non additur aliqua quasi diversa essentia à genere, sed quędam essentia apponitur, quę generis est actuativa quasi in ipso genere implicite contenta, veluti determinatum in indeterminato. Vnde nihil prohibet, genus diversas species cōtinere, sicut in determinatum & potentiale plura determinata atq; actualia potentia cōtinet: propter quod etiam differentia generi non advenit ut omnino diversa ab ipso genere, in

quo continetur: non sunt enim differentię alię à forma generis, sed sunt generis formę cum determinatione (vt. 7. Met. tex. 43. probat Arist. dicens, scissio pedis quędam pedalitas est) & animal id est, quod sensitivam animam habet: homo etiam quoddam id animal tale est, quod sensitivam habet talem scilicet cum ratione: ergo sicut omnis per se differentia animalis, quod sensibile est, sensitio quędam necessariò est (nam sensitivi per se differētia sensitio aut sensibilitas talis est) ita pari ratione si vegetativum ad sensitivum se haberet sicut genus ad speciem, sequeretur, ut id, quod est differentia per se vegetativi atque ipsius vegetationis, vegetatio quędam esset: constat autē, quod quāvis sensus vegetationem ipsam supponat, tamen sensus formaliter nulla vegetatio est, nisi potestativę & denominativę: quandoquidem tota formalis ratio vegetativi atq; vegetationis latitudo rationem sensus attingere & assequi nequit, sed ab ipso sensu necessariò deficit: non erit igitur sensitivum differentia vegetativi, atq; adeò nō se habent sicut superius & inferius, quod erat primum probandum. Alterum autem, quod in nostro principio includitur, est, vegetativum & sensitivum ea habitudine se respicere, ut ordinem habeant consequenter se habendi: nam in hunc modum se habent, quo se respiciunt, ut genus minus perfectum ad magis perfectum, ut ternarius in quaternario & triangulus in quadrangulo (vtrūq; autem probatur, atque simul quę diximus, ipsum etiam Aristotelem sic explanamus) nam cum anima sensitiva nō sit formaliter & essentialiter vegetativa (quod Arist. figurarum atque numerorum optimo probavit exēplo) sit, ut sicut triangulus in quadrangulo tres habet angulos, non tamen secundum rationem atq; trianguli terminationem, sed potius secundum naturam & formalem rationem atq; quadranguli terminationem: pari rerum consequuntione atq; similitudine vegetativum in sensitivo continet id, quod ipsius vegetativi proprium est: non tamen secundum vegetativi terminos atq; rationes, quę sunt vegetationis per se differentię, sed potius secundum sublimioris & altioris naturę terminationē, sensitivę scilicet, quę cum sensu constat, eius etiam per se differentijs actuatur & determinatur. Ex quib; omnibus sequitur primò, quod vna est anima in quocunq;

cunq; animato, sicut vna est etiā per se differentia: atq; adeò quod anima intellectiva in nobis per vnicū sui esse respōdet omnibus formis, quas supplet & continet: vnicā igitur est & vnitissimē omnes cōtinet indistinctē ex parte sui, tametsi ex parte effectus distinctissimē referat omnes: nā & corporeitatis & mixti formas & vegetativę & sensitivę munia exercet, ac si ille formę ibi formaliter adessent. Deinde, quod isti gradus animatorum non se habent sicut superius & inferius, sed sicut genera imperfecta consequenter se habentia. Tertiò, quod horum omnium ratio ea est, quod imperfectius & potentiale non est in actuali & perfectiori, nisi secundum rationem & terminationem perfectioris. Vnde sequitur, secundum facultatem & potestatem imperfectius esse in eo, quod est perfectius, atq; inde oritur, ut ipsum possit denominare: verbi gratia, quāvis anima leonis vnicā simplex forma sit, tamen quia altioris est & sublimioris naturę, tantam habet in illa sua simplicitate substantialem perfectionem, ut possit quicquid imperfectior & inferior forma poterat & adhuc nobilius: nam si vegetativa generat, auget atq; nutrit, hæc ipsa opera præstantius exequitur sensitiva, quia generat carnem, sensum, sanguinem, &c. quę vegetativa secundum se non potest. Quid igitur mirum, quod virtualiter ea præstare valeat anima sensitiva? cum denominativę sit eadē vegetativę, ea ratione atq; causa, qua animę substantia à suis denominatur potentijs: siquidē est sensitiva anima vegetativa in virtute? Ex quibus proposita argumēta facile solvuntur. Primum potissimum ex eo, quod modò dicebamus, sensitivum esse formaliter vegetativam animam, sed potentia atq; facultas vegetandi: est enim naturā comparatum, ut aliqua sint, quę denominationem rebus conferant, quam ipsa non suscipiunt, ut albedo, quę alba non est, album facit, & forma equi, quę equus non est, equum constituit: nostra etiam anima rationalis, quę sola homo nō est, neq; corporea neq; divisibilis, hominem tamen constituit, quem corporeum denominat. Hoc autē ideo fit, quod in cōpositione cōpositum eam suscipit denominationem, cuius ipsa forma secundum se capax nō est: etenim denominatio, quę à forma radicaliter oritur, in cōpositione, vadē forma educitur, absoluitur,

Quod in proposito etiam contingit: quia vegetativum in sensitivo esse in potentia, est secundum facultatem esse: vnde non solum denotatur, quod sensitivum tantę sit perfectionis, ut ex eo vegetandi facultates emanēt, sed etiam quod ex anima humana atq; materia fit homo, qui corporeas habet proprietates: ita in proposito ex anima sensitiva vegetabile fit cōpositum, quapropter vegetandi habeat facultates: stat namq; quod forma & anima non suscipiat formaliter prædicationem formę & animę antecedentis, & tamen ipsum cōpositum suscipiat: aptū est exemplū in nostra anima, quę etsi sit spiritalis, tamen corporeum facit. Secundum diluitur ex eo, quod causę sunt sibi in vicem causę (.2. Phys. tex. 30.) quare vegetativum est in sensitivo in potentia per modum causę formalis, quę potentia perfectionem dicit: sensitivum in vegetativo similiter est in potentia, tamen alia, nempe secundum potentiam materialem, quę dicit imperfectionem. Ex hoc autem non solum habes, quod sensitivum tantę sit perfectionis, ut vegetativū excedat, sed etiā ut à sensitivo potentia vegetativę oriatur, atq; ut cōpositum vegetabile constitutur, propter quā causam opus sit habere potentias vegetativas. Postremum solvitur ex eo, quod non est proprie potentia illa activa aut passiva, quāvis ad actiā reducatur, sicut in vniuersum passio in suo subiecto in potentia activa includitur: Verum est, quod quatenus constituit subiectū vegetabile, ad potentiam & causam formalem reducitur: contra quod obiectę rationes non militant: siquidem etsi anima sensitiva vegetativę non sit productiva, ab ea tamen naturaliter vegetativę potentie emanant. Pręterea etsi sensitiva naturaliter posterior sit vegetativa ordine generationis, non tamen perfectionis: & insuper etiam sensitiva anima prior est ipsi vegetandi facultatibus, quę ab ea nascuntur. Quare etsi sensitiva anima nō sit productiva vegetativę, tamen à sensitiva emanant passiones vegetativę in potentia quali activa, ut dudum dicebamus cum S. Tho. 1. p. q. 77. ar. 6.

SVMMA CAPITIS.

Tres ponit conclusiones. Primam vnicā divisione & quatuor declarationibus exponit. Ex secunda, duabus rationibus probata,

2.

3.

Corollarium.

2. conclusio pars.

Ad argumenta.

Ad 1.

Attende.

1. Appendedix.

bata, vnum infert corolarius. Alterum ex
tertia, post rationem ipsius conclusionis.

- 1. conclusio. *Potentia animatorum quibusdam insunt omnes, quibusdam nonnullae, quibusdam tantum una.*
- Divisio. *Facultates autem haec sunt vegetativum, sensitivum, secundum locum motivum, appetitivum atq; intellectivum. In plantis quidem vegetativum a ceteris seungitur. Animalibus vero, praeter vegetativum, sensitivum adest. Appetitivum etiam, cuius partes tres sunt, concupiscibilis, irascibilis atq; rationalis. Quare si sensus tactus in omnibus reperitur animalibus, ergo inerat etiam convenientis atq; inconvenientis perceptio, quae nihil aliud est, quam delectabilis appetitus. Praeterea sensitiva fame atq; siti afficiuntur (quarum illa calidi & sicci, haec autem frigidi & humidi appetitus quidem esse videtur) habent enim sensum alimenti, cuius condimentum sapor ipse ponitur. Nonnullis insuper loco motivum etiam inest, aliis intellectivum etiam ut hominibus: modo praestabilius si quid est, omittamus. Per spicuum est, una esse animae atq; figurae ratione. Nam sicut praeter speciales figuras nulla communis ut separata idea datur, ita neque; vlla anima erit praeter eas, quas diximus. At ut in figuris una communis ratio fieri potest cunctis accommodata figuris, quae nullius figurae ratio propria sit, sic in animabus evenit. Quapropter ridiculum est & in his & in ceteris rebus communem quaerere rationem, quae quidem nullius sit propria eam omitendo, quae cuilibet competere & accommodari potest. At vero tam in figuris, quam in animalibus prius in posteriori potentia inest: ut in quadrato namque; triangulus, ita in sensitivo vegetativum est. Quoniam sensitivum suae vegetativum non est: at a sensitivo vegetativum in plantis seungitur, & ita in reliquis tactus a ceteris sensibus seungitur, & quaedam, quae sentiunt, habent loco motivum, quaedam non habent. Tandem homo, qui generatione postremus est, perfectione primus, simplicitate minimus, rationem habet atq; mentem: nam in mortalibus, quibus mens inest atq; ratio, continuo cetera cuncta insunt. De intellectu contemplativo alia ratio cum sit, patet, de unaquaque parte animae assignatam definitionem propriissime dici.*
- 2. conclusio. *1. ratio.*
- 2. ratio.
- Corolarius.
- 3. conclusio.
- Ratio.
- Corolarius.

CAPVT QVARTVM.

Tex. 33. **N**ecessesse est autem, eum, qui de hisce considerationem facturus est, quidnam sit

vnumquodq; ipsorum accipere: deniq; quærere, perscrutariq; de hisce, quæ sequuntur, ac comitantur. Quod si dicere oporteat, quid vnumquodq; eorum sit, ut quid sit intellectivum, vel sensitivum, vel nutritivum: antea dicendum est, quidnam sit intelligere, quid sentire. Nam operationes, actiones vè, potentijs, viribusq; priores sūt ratione. Quod si ita sit, atq; prius etiam obiecta, quam ista, cōtemplari oporteat: primū profectò de illis propter eandem causam, ut de alimento, de sensibili, de intelligibili, de-

terminare oportet. De anima vegetatiua praesenti cap. disputat Arist. de ipsius etiam obiecto atq; facultatibus, ut iam de rebus singulis determinare incipiat: & quoniam semper est proposita methodus observanda, in his etiam a cōmuniore, prioribus atq; notioribus exorditur: ob idq; initium determinandi ab anima vegetatiua fecit, utpote quæ omnium animarum prima sit atq; ceterarum fundamentum: insuper & vniuersalior, sine qua ceterarum nulla est. Praeterea in his definitionibus Arist. haud immemor sui, quæstionem propositam in proœmio tex. 10. de ordine procedendi determinat, dum docendi viam atq; rationem observat, quæ a facilio ribus & notioribus sit: ideo statim a principio quædam communia præcepta, quæ futuræ fabricæ necessaria sunt fundamenta, appositè proponit, atq; statim docet, verba de animabus facturo opus esse de facultatibus determinet, atq; prius de accidentibus, quæ rei substantiam sequuntur ac comitantur. Quod exemplo declarat: quoniam determinaturus quidnam sit vegetativum, intellectivum, &c. prius perscrutetur oportet operationes atq; actiones, utpote quæ facultatibus ipsis ratione, hoc est, definitione priores sunt. Primū enim oportet definire, quid unaquæq; res sit, mox explicanda quæ ei per se conueniunt: nam qui ignoraverit

Argumentu capitis atque methodus.

uerit potētias, quæ proxima sunt operationum principia, animam ipsam ignoret est necesse: & qui ignorat actus & operationes, nec animam nec eius facultates deprehendere vsquam poterit. Quod an sit intelligendū de definitione & ratione, propter quid, dicente (ut Diuo Tho. atque Egidio visum est) vel de definitione, Quia, quæ non dicit causam à priori, sed notitiam quoad nos (ut libuit Paulo) vel (ut Philopono, Simplicio, Themistio) ratione notius, id est, doctrina cōmuni in ratione docendi, in quæstione ad hoc caput apposita exponemus. Nunc contenti sumus Aristotelis testimonio, cuius explicationem pollicemur, nempe actus potentijs ratione priores sunt: visibilis enim color manifestior nobis est quā ipsa visio, & hæc visio est notior quā visus: ideo nō tantum ratione notius quoad naturam, sed quoad nos, ut vtranq; conciliemus (interim dū ad quæstionis examen deuenimus) quia potentia innatum habet ordinem ad actum & ad obiectum, cum potentia sine actu, nec a se sine obiecto cognosci aut distingui possit: ergo si operatio ut finis consideretur, sic ab obiectis ut natura notioribus procedit: est enim finis omnium causarum prima: at verò si operationes sumantur ut causarū effecta, sic ex notioribus nobis: sit enim, ut in eandem rem notius esse nobis & natura esse (6. Topic. c. 3. loco. 1.) hæc obiter, exactius infra in quæstione. Quocirca notandum est, non frustra Aristotelē duo illa nomina apposuisse, actiones scilicet & operationes: nam cum potentialium genera duo sint, vnum actiuum, ut vegetatiua, generatiua, nutritiua, loco motiua, &c. alterum verò passiuum, ut sensitiva atq; intellectiua (si quidem sentire & intelligere quoddam pati est) sit, ut rectè Arist. potentialium primi generis actus vocauerit actiones, cum earum operatio actiua sit: potentialium autem secundi generis actus operationes nuncupauit. Vnde infert Aristot. ibi, *Quod si ita sit*, ob eandem rationem de obiecto prius agendum esset, ut de alimento, sensibili atq; intelligibili: siquidem sunt hæc actibus priora, ut iste seruetur ordo (ut ad quæstionem in proœmio tex. 10. propositam respōdeamus) primò de obiectis, secundò de actibus, tertio de potentijs, & tandem de ipsa animæ essentia determinetur. Huiusmodi autem processus ratio est: quoniam à prioribus & notioribus doctrinæ est progres-

S. Tho. Egidio?

Paulus Vener. Philo. Simplic. Themist.

Pro concordia observanda distinctio.

Nota duo genera potentialium.

Resolutio de natura ordinis.

sus, ut primū de sensibili, deinde de sensu, tandem de sensu: nam obiecta sunt, quæ actus & potentias in specifica ratione constituunt: actus autem potentias non per se specificant, sed in ratione obiecti, ut obiectum est, non ut res: quia obiecti sola distinctio formalis distinguit potentias, ut post disputabitur. Percipit enim nemo vegetabilem animam, nisi quia deprehendit ipsam nutrire atq; crescere: quid autem hoc sit, nisi natura alimenti percepta, non intelligitur: si ergo actus prior est & notior potentia (9. Met. tex. 13.) & obiectum actibus prius est atq; notius, ut colores visione priores sunt. Hic à nobis propositus ordo statuendus relinquatur, ut de obiectis primū, deinde de actibus, tum de potentijs, demū de ipsa animæ essentia atque organorum apparatu perscrutemur. Quod si hæcenus non præstitit: quia primū animam definitione est complexus cap. 1. & 2. deinde facta animæ diuisione in eodē. 2. c. de potentijs à cap. 3. differere aggrediebatur: quia hæc & agēdi & patiēdi sunt actiua & passiva principia: & ita. 1. lib. tex. 3. diximus, prius animæ essentiam perscrutandam, deinde eius inuestigandam scientiam: non obstat, siquidem series illa ordo erat intentionis atq; contemplationis, hic autem executionis atque actionis, ut initio librorum Prior. resolu. Arist. fecisse memini, qui eius intentionem de demonstratione esse declarat, & tamen à syllogismo exorditur. Medico etiam infirmū contemplanti, primū sese offert sanitas, medicamenta deinde: curanti tamen ediuerso se offerunt, applicet prius medicamina oportet, quam sanitatē inducat atq; adipsatur.

Tactus ocularis de obiecto & collisio tollitur.

Tex. 34.

Quare de alimento, generatione vè, primò dicendum esse videtur. Nutritiua namque; anima, & ceteris inest, & prima est, & maximè cōmunis animæ vis: & potentia, qua cuncta viuētia viuunt, cuius sunt operationes, officia vè, generare, nutrimētōq; vti. Hæc enim operatio maximè omnium operationum viuētib; est naturalis, viuētib; in-

H quam

quam, hisce, quæ sunt perfecta, non membris capta, quæq; non sine semine oriuntur: vnūquodq; inquā, aliud sibi simile procreare, animal quidem animal, plantam autem plantam, vt sint semper hoc pacto, conditionēq; subeant, quoad possunt, diuinam. Id enim ipsum appetunt vniuersa, gratiaque ipsius omnia agunt, quæcunq; secundum naturam agunt.

Vegetatiua cetera vniuersa animalia tripliciter est prima.

Positam cōclusionem de ordine differēdi iterum infert Arist. scilicet de alimento & de generatione prius esse dicendum: quoniā alimentum obiectum est vegetatiuæ facultatis, generatio autem eiusdem est vltima & præstantissima operatio. Etenim anima vegetatiua tribus de causis cæterarum est prima, Primum, quia omnibus viuētibus inest, siquidem à cæteris (vt sæpe diximus) separari potest: deinde, via originis, quando per ipsam animal primò & per se in genere viuētis constituitur: tandem, quia communior est atq; vniuersalior, vt pote per quam cuncta viuunt viuētia, sine ipsa autem nulum viuūt. Merito ergo vegetatiuæ obiectū, quod alimentum est, aliorum antecedit cōsiderationem: nam sicut anima vegetatiua se habet ad cæteras animas, ita eius obiectum ad cætera obiecta (saltem quoad duas priores rationes: nam quoad communitatem & vniuersalitatem sensibile & intelligibile latius patere videntur: semper tamen alimentum obiectum est primæ & vniuersalissimæ potētiae in ratione animarum: hinc enim non perfectionis sed generationis ordine differimus) sensibile autem atq; intelligibile absolutè in se considerata præstant multis nominibus, non tamen respectiue prout ordinem habent ad proprias potētiās: vnde quāuis intelligibile & sensibile absolutè sumpta priora & perfectiora sint atque communiora alimento, non tamen respectiue considerata, prout Philosophus de eis differit in ordine ad animæ potētiās. Et sic apparet, quomodo alimentum prius & cōmunius sit, quoniā ab alijs præsupponitur, & cūctis viuētibus neces-

Obiectio tacita soluitur de se sibi & intelligibili.

sarium est, quia eo cuncta viuunt viuētia: etenim alimento, vt substantia est, vegetatiua anima nutrit, fouētq; substantiā: vt quāto, auget: vt vltimum excrementum, generationem præparat, quæ reliquarum est vltima & finis: ob id iam quid habet diuinitatis & æternitatis, quo etiā diuinitatis & permanentiē in sito desiderio omnia ad generationem sollicitantur. Deinceps ibi, *Cuius sunt operationes, &c.* animæ opera declarat, vegetatiuæ præsertim, cuius tria iam nūc dicebamus esse munia, generare, nutrimento vti, quod in duo scatur, vt nutrire & augere. Cū dixisset de generatione fore tractādum, necessitatem, nobilitatem atq; ipsius generationis perfectionē exponit cū dicit, esse inter omnes naturales operationes maximè naturalem, id est, inexistentem (vt Albertus exponit) quoniam maximè à natura proficiscitur, id est, connaturaliter & ab intrinseco in viuētibus omnibus, in non viuētibus per modum impulsus & instrumenti ab extrinseco. Cæterum non cōfert proposito: quia Arist. nullam facit mentionem de non viuētibus, ideo aliena esset à proposito ista cōparatio, sed quia auctio nutritionem supponit, & vtraq; ad perfectionem animalis spectat, illarum autē finis est generare sibi simile: ideo generatio proposito & intentione naturæ perfectior est, quare naturalior: quia finis perfectior est ijs, quæ sunt ad finem: hinc operationes illæ (nutritio scilicet & accretio) diuinitatem participant, quia finē attingūt & assequuntur. Pro quo nota, quod generare omnibus viuētibus cōuenit, tribus tamē iuxta Aristotelem obseruatis, Primum, ne sint imperfecta: nō enim in quolibet suæ ætatis tēpore animalia conueniētem habent quantitātē, vt sibi similia procreare valeāt, vt infantes & pueri, quorū defectus temporis accessione tollitur: quia tunc semen generationis instrumentū perfectè est concoctum, quod non nisi definito tempore animalibus competit. Mox ne sint orbata, mutila atq; manca, hoc est, membris capta ac instrumentis ad generandum accommodatis priuata, vt eunuchi, quibus exsecta sunt instrumenta, & ij etiam, qui spadones appellantur, quia vitio aliquo generare non possunt: aut quia mēbro exstructi sunt, vt Thlibię aut vt ij, qui dicuntur propriè spadones seminis infecti frigiditate aut diuersa temperamenti commistione, ratione cuius muli non generant: diuersa est

Albertus, quomodo generatio nis opus naturalis simum.

Autor.

Tria ad generationē exiguntur.

est enim sexuum & naturarum permissio, vnde viuatur semen & fit impotens ad generationem. Burdo enim, cū æquioc generatione genitus sit ex equo & asina, neutrius speciem neque equinam scilicet aut asinam seminare valet: est enim commistione & naturarum cōmercio & quasi artis quodam opificio progenitus. Tādē quæque non sine semine oriuntur, id est, quæcunq; non sunt spontanea sine seminis emissionē genita ex sola alicuius elementi putrefactione, vt vespa, musca, pediculi & id genus insecta quædam animalia. Vnde putat Aristot. quæ sine semine sunt orta, non esse eiusdem speciei cū ijs, quæ semine nata sunt: quāuis figura & corporis compositione eiusdem speciei esse videantur. Obijcies, homini naturalius esse atque essentialius intelligere, atque adeo omnibus erit naturalissimum ipsum esse, nobis autem intelligere, quo in esse constituimur: definitur enim per intellectiuum & non per generatiuum, ergo generare non est opus naturalissimū? S. Th. respondet, naturalissimum esse omnibus, quāuis singulis sit aliquid naturalius. Paulus naturalissimum extensiuè, quoniam in omnes diffunditur: nam intensiuè alia sunt naturaliora, vt argumentum probat. Tamen distinctiones istæ ab Aristoteleo proposito non nihil distare videntur atque à germano sensu deuiare: altiorem profectò sensum sagacissimè Philosophus inspicit (vt ipse inde ab illis verbis, *Vt sunt semper hoc pacto, &c.* vsque ad finem textus affirmare videtur) omnia scilicet ad bonum quoddam commune totius enniti, non ad bonum quoddam priuatum & particulare: nam illud est diuinum & priuatis commodis diuinus. Solent enim elemēta proprias non solum destituere, sed (vt. 1. de gen. dixi) exuere formas propter mistionem, quæ ad specierum conseruationem atque adeo totius vniuersi necessaria esse videtur: aqua sanè suam deserit naturam, & quo vitet vacui incommoditatem, leuium more velocissimè fursum petit: brachium (natura duce) quo caput seruemus, magno & euidenti periculo exponere solemus. Cū ergo generatio inter cætera viuētium opera bono publico provideat atque incumbat, cū cessationes rerum suscipiat atque reparet, cunctas res, quæ præscriptos habent fines & definitos tempo-

Obiectio, quod generare nō sit naturalissimū.

Solutio S. Tho. Paulus Verus.

Autor.

rum limites, ipsa conseruat, atque speciem ipsam indiuiduorum multiplicatione sustinet, auget, perennat, atque semen indiuiduo superfluum speciei demandando res perpetuat: diuinior ergo est atq; melior hæc operatio, qua diuinam æternitatis conditionem, quoad fieri potest, nanciscimur, & est cæterarum finis (vt inquit Aristot.) nam hoc bonum quoddam est, quod vniuersa appetunt, gratia cuius omnia etiam agunt: iudicio est, indita esse nobis generandi sollicitudo: nā cū natura nō potuerit indiuiduo perpetuā donare consistentiam, ipsorum indiuiduorum quasi miserta, hanc illis virtutem cōtulit, qua suffulta in specie permanerent: igitur solum generationis opus non solum inter cætera naturalissimū est, sed maximè diuinum: nam per ipsum omnia diuinam quandam similitudinem & participationem assequuntur, vt quoad fieri possit, hanc deficiendi imperfectiōnem (quatenus natura cōceditur) excutiant atq; exuant, vt si in eodem indiuiduo non possunt perpetuò manere, propagatione tamen & quadam sobolis subrogatione perseuerent, si nō ipsa, talia tamē qualia ipsa sint, ortu tamē vicario mortalitati succurrāt, & in sibi similibus effectibus perdurēt, vnde defuncti vices hæres subit: ergo generatio finis est omnium operationum viuētis, qua viuens est & viuētia generatione diuinitatem participant, licet nō ex æquo, sed hæc clariùs, illa obscurius, vt lib. 1. de Cælo cap. 9. in fine tex. 100. & lib. 2. de Cælo cap. 12. omnia ad sempiternitatem aspirāt, licet non æqualiter eius splendorem assequantur. Quamobrem non tantum generare sibi simile naturalissimum & diuinissimum inter opera vegetatiuæ cōsuetur, sed inter alia omnia sentire etiam atq; intelligere: quoniam hoc rem perennat atq; perpetuat, & hac sola assequuntur res, vt in sua durent subsistentia: ob id non dicitur opus magis proprium, sic enim magis proprium est hominibus intelligere, animalibus sentire: similiter nec dixit perfectissimū opus, sic enim sentire & intelligere perfectius & appetere bonum animalis, etiā animalibus proprius & perfectius, quā generare (vt. 3. lib. cap. 8. dicitur) sed consultò dicit naturalissimum: quia naturale dicitur à natura, quæ vt sic, ab intrinseco mouetur ad generationē, vt ad propriū bonum & aliorum perfectionem, quod viuēti

Obiectio proposita resoluitur.

conuenit, qua viuens est, vt finem viuentis, qua viuens, non qua sensitium nec intellectuum est: quoniam nutritio & augmentatio propter generationem sunt, ad quam omnia opera viuentis terminantur, nempe vt permaneat, & æternitatis quandam rationem participet.

Si ex semine orta atque ex putrefactione specie eadem conueniāt.

De tertia conditione non immeritò dubitari potest, si orta ex putredine eiusdem speciei sint cum ijs, quæ ex semine oriuntur, nam forma & habitu ipso corporis eiusdem speciei apparent: quod videtur Auerro. negare, qui etiam pro se Aristotelem adducit. 2. lib. de gene. animal. cap. 1. quod quæ ex femine generant, aliud sibi simile procreant: at verò qui coitu nō generantur, sed spōtē oriuntur ex putri materia, licet generent, quid tamē genere diuersum, quod nec mas est nec foemina, qualia multa sunt in genere insectorum: vide Arist. lib. 5. de Hist. animal. cap. 1. & cap. 8. & 19. & 1. de gene. animal. cap. 16. & problem. 64. sect. 10. vt animalia, alia ex semine, alia spontē nasci: ita quoq; in plantis nullo etiam cognationis semine antecedente, sed ex stipite, qui humo putrescit, consistunt: vt perpetuò eadem sit sententia, quod orta ex putredine si generent, specie tamen dissimilia, ex quibus generatione nil prouenire possit. Pro hac sententia faciunt, sequentes argumentationes. Prima, quia ex 1. Phys. tex. 45. omnia fiunt ex contrarijs, & nō quodlibet ex quolibet, sed ex determinato, vt probat 3. Phys. tex. 10. infirmari posse & sanari posse sunt differentes potentia, ideo sanitas & ægrotudo differunt. 12. Met. tex. 11. contra Anaxagoram, quod non sit quodlibet ex quolibet, sed ex determinata materia, ne casu & fortuna fiat contingenter & fortē fortuna omnia eueniant: ergo formæ diuersæ sunt, vbi sunt tam diuersæ materia: forma enim non est propter materiam, sed e contra. 1. Phys. tex. 81. quia forma est quid diuinum, & 2. Phys. tex. 12. forma est magis natura, quàm materia. Confirmari potest ex his, quæ 1. de gene. cap. 3. tex. 22. dixi, materiam per se ad quidditatem spectare: ergo cum proxima materia sit diuersa specie, diuersum specie erit compositum. Deinde, quia si essent eiusdem naturæ, cum quæ natura fiunt, semper aut plerunq; eodem modo fiant, si fiunt ex putrefactione, nunquam ex semine euenirent: aut non esset naturalis eorum, sed fortuita & casualis

generatio, quo pacto in naturā species non eueniunt, sed monstru potius euenirent: quorum ergo tam diuersa specie generatio est, & ipsa quoq; specie different. Ad hæc. 1. de gener. animal. cap. 1. quæ naturaliter & arte alchimix fiunt, eadē specie non sunt, nec esse possunt: quia fiunt ex causis omnino diuersis, nempe ex natura & arte: ergo nec in proposito erunt eadem specie, quoniam materiae sunt adeò diuersæ: formæ igitur & definitiones specie eadem nō erunt, aliās eorum generatio esset continua veluti in animalibus perfectis: quod tamen non esse docuit Aristot. lib. 1. de Hist. animal. cap. 5. aut si non generarent eiusdem speciei sed diuersæ, fieret ergo naturæ processus in infinitum, quod natura vitare contendit, quæ semper ad finem ennititur: ergo ex putrefactione genita non generant, aut id producant, quod sit specie diuersum: ideo perfecta animalia animal edunt in lucem, alia verò ouum, vt quæ sanguinea sunt: exanguia autem vermum, vt in muscis videm⁹, aut aliquid ouo proportionale, vt in pediculis, in quibus, quæ vocantur lēdes, oui speciem refferunt, tamen sordes sunt, ex quibus ipsi procreantur. Nec te moueat, vt si Arist. non sequaris, quod sensus videatur repugnare, eò quod orta ex putrefactione eadem sunt aut similia habitu & corporis figura, vt existimes, generare posse simile in specie: quod tamen negat Arist. non idem (inquit) specie, sed aliud generant: nam multa sunt similia, quæ natura eadem non sunt, vt argentum arte alchimix productum, simile vero argento, tamen verum argentum non est: & repugnantem sensum ratio corrigit in ijs, quæ non sunt propria obiecta, & rationi potius, quàm sensibus fides est adhibenda. Sensus enim non potest omnia iudicare, in quibus species vna est & eadem, distinctaue, præsertim cum species ad substantiæ naturam pertineat, sensus autem ultra accidētia nil per se percipit nec penetrat. Cum Arist. sentit S. Tho. de potentia. q. 3. art. 11. ad. 1. de veritate. q. 12. art. 2. ad. 4. quia res naturales sunt determinatæ & determinatas habent causas, & natura comparatum est, vt determinatum ex determinato fiat, & ita quod procedit per modum naturæ, ab vno ad vnum est, aliās de generare videtur: ita. 1. sent. d. 10. art. 5. Quare quia vna res tantum habet vnum modum

Distinctio speciei non in dicatur à sensu.

modum oriendi ex altero à natura scilicet, aut arte, non tamen est idem in specie, quod per putrefactionem & seminationē sit. 1. p. q. 71. ar. 1. idē docet D. Thomas: vide Arist. 7. Met. tex. 23. & quæ ibi S. Tho. lege etiam Ferrar. 3. cōtra gen. cap. 69. vbi quæstionem istam ex professo examinat, & Paulū Socraticum. 7. Met. q. 21. sequitur, qui contrariam tenet sententiā, & Ferrariensem, Aristotelem & S. Thomam repugnantes in suā sententiā trahere contendit, dum docet, Aristotelem intelligendum de ijs, quæ promiscuè siue ex femine aut ex putrefactione euenire cōtingūt, cum tamen adductæ rationes ex æquo de vtriusq; colligāt. Si placuerit eam sententiā defendere, ibi solutiones harum & aliarum plurium rationū reperies, quas relinquimus: quoniam aliena videtur à nostro proposito, & quæ dicta sunt consulto præterijsem, nisi locus præsens exigisset, vt te sapiens lector in via poneremus & occasionem exactiora meditandi præstaremus.

Tex. 35.

Duplex est autem id, causa cuius cætera fiunt, atq; vnum est, Quo, alterum, Cui. Cum igitur semper esse, conditionemq; diuinā subire continuatione nequeat animantia, quia fieri nequit, vt caducorum, atq; mortalium quicquam idem, vnuq; numero semper permaneat: vt vnumquodq; potest, sic æternitatis, conditionisq; diuinæ particeps est, aliud quidem magis, aliud autem minus, permanetq; non ipsum, sed tale, quale est ipsum, numero quidem non vnum, specie autē vnu.

Duplex finis.

Aristoteles tacitam remouet obiectionē, quā non ineptē quispiam posset opponere, videlicet superuacaneam esse hanc naturæ cupiditatem, cum nulla sit forma, quæ secundum se perpetuò duret. Distinctione respondet, duplicem esse finem, vnu, Cuius, gratia cui⁹ cætera fiunt: alterū, Quod, qui finis, Cui, dicitur, quo res est id, quod est, vel cui finis comparatur & acquiritur, quæ causa est for-

malis atq; finis intrinsecus rei generatæ, qui finis non est vltimatē intentus, per quē res ipsa in esse cōstituitur: alter finis est, Cuius, id est, finis extrinsecus atq; principaliter intentus, qui est sempiternitas & participatio quædam diuini esse, quem, cum indiuidua numero eodem assequi nequeant, secundū speciem consequuntur: vnumquodq; siquidem sic est æternitatis & diuinæ conditionis particeps, vt potest, si nō numero vnum, specie tamē: licet enim simulatq; nascimur, labamur & mori incipiamus: generatione tamen reparamur, specie eadem in altero indiuiduo conseruata. Et ita positam præcedenti tex. sententiā nūc explicat, quomodo naturalissimum sit, viuentia omnia immortalitatis & æternitatis desiderio ad generationem excitari: quia æternitas est finis, Cuius, generationis: finis autē, Quod, siue, Cui, est ipse homo generans, vt generatio per se referatur ad æternitatem cōsequendam, id est, vt permaneat aut per se si fieri possit in eodem indiuiduo, si minus continuatione & vnione proximi scilicet in specie. Generare ergo bifariam naturalissimum est, tum quia natura principiū, tum quia finis & terminus generationis: ob idq; in eam naturā magis propendimus. Nec sunt hæc per accidens: siquidem Arist. mutationū perfectiōnem nō sumit ex perfectiōne terminorū, cū motum localem. 8. Phys. ceteris perfectiorē posuerit, cuius terminus substantia non est, sed inter cæteras causas, quæ eo loco traduntur, motus localis omnium perfectissimus cōsetur: quoniam à naturā in finē perfectiōrē ordinatur, scilicet vt per ipsum mūdus hic inferior cum superiori cōtinuetur, vnde perpetuò eius virtus gubernetur: modò autem sempiternitas hæc finis est omnium longè præstantissimus. Cum igitur tria sint vegetatiue animæ officia, alere, augete & generare: nutritionis autē finis, cōseruatio est indiuidui viuētis: augmentatiōnis autem, debita operatio ipsi indiuiduo cōueniens (ordinatur enim auctio ad perficiendū & cōsummandum indiuiduū) generationis verò finis, est cōseruatio specifica: destinatur sanè ad cōseruandū indiuiduū in perfectiori esse, cum par sit res à suis finibus appellare (vt infra tex. 49. Arist. dicit) denominantur enim res vt in plurimū à fine, vnde solent specie trahere. Quare illas facultates accrescendi & nutriendi appellatione communi à fine remotiori generatiuam appellat, cum generatiua

Generare naturalissimum.

Aliunde species motus, alium de perfectiōne et excellentiæ expēndenda est.

potētia procreando, res perpetuat atq; perennat: perpetuando autem, diuinæ naturæ fiunt cōsortes, quō collimāt omnia, cuiusq; deūderio tenentur, vt quantū datur, ad imaginem diuinitatis se componant, & vicario ortu mortalitati succurrāt. Dices, intellectio atq; sensatio perfectiores vidētur, quā generatio, sunt enim minū materiales: ergo generare non est perfectius? Respondetur, harū mutationum perfectionē ab Arist. non sumi in præsentia merito ipsarū mutationum, neq; adhuc merito terminorum proximorum & intrinsecorū, sed (vt initio huius tex. dicit) ratione termini vltimati & extrinseci, qui æternō speciem conseruat (huius autem atque præcedentis textus exactior expositio tradetur in fine cap. huius tex. 50.) Colligit, semen animalū & platarum generationis esse instrumentū: de quo disputare in particulari, esset quidem alienū à nostro proposito, vel ex Medicina multa petenda, vel ex his, quæ inferius in libris de gene. animal. dicuntur, adducenda forent. Quod legitimam docendi rationem inuenteret: fat enim est in genere scire, semen vltimum esse generationis instrumentū, quod accepta virtute à generāte tale efficit, quale ipsum generans est: si autem animatum aut inanime sit, si à toto corpore aut parte descidat, non est præsentis speculationis: vide Arist. lib. I. de gene. animal. cap. 18.

Tex. 36.

Est autē anima corporis causa principiumq; viuētis. Atqui cum multifariā hęc dicantur, anima pari modo tribus terminatis modis causa est. Nam est ea causa, à qua profluit motus: est etiā ea, gratia cuius cætera fiunt. Est insuper, vt forma corporum animatorum, substantiavē.

Attende rationē doctrinæ.

Ex cōmuni atq; priori animæ definitione patuit, animam actum & formam substantialem corporis esse: demonstratur Arist. non tantū formalem causam esse, ostēdit quoq; opera vegetatiuæ ab anima procedere nō solū in genere causæ formalis, sed in alijs etiā causæ generibus, vt formali & efficiēti, & ita in triplici genere causæ: nam causa est atq; principium. Principium autē

ex. 5. Met. tex. 16. multifariā dicitur, atq; (vt determinatur. 2. Phys. à tex. 27. ad. 30.) anima causa multis modis dicitur, quos modō declarans per definitiones traditas, ibi c. 3. inquit, animam esse causam efficiētem, vnde motus: esse etiā causam finalem, cuius gratia cætera fiunt: insuper causam esse formalem, informat enim & dat esse. Et si obijcias, has autem causas apud Arist. non solum hoc libro cap. 1. & 2. sed in sermonibus vniuersalibus. 2. lib. Phys. cap. 3. tex. 27. 28. 29. & tex. 70. forma & finis idem sunt re, & alijs pluribus locis definitas fuisse, quorsum ergo hęc superuacaneè & otiosè repetūtur? Respondetur, non esse inutilem repetitionē, & probationem istam valde esse necessariā: docuerat enim animata esse finē, Cui, generationis, & ita animam quoq; ipsam finem esse, Quod, quia fundamentum est ad omnia, quæ de animæ facultatibus sunt differenda: meritō igitur ex professo eas definit, vt qua ratione anima sit causa vitalium operationum, non solum in consuso & vniuersali, sed exactē in particulari intelligatur, quod accommodatē hęc explicat: nam munia vegetatiuæ sunt sensibilia & communiora, quōd ad huius doctrinæ methodum illustrandā facit: semper enim ex vniuersalioribus & communioribus debet initium doctrinæ sumi.

Observa.

Atq; causam vt substantiam animantium esse, non est obscurum: causam nanq; cunctis vt sint, formam ipsam, atq; substantiam esse patet. At viuere, viuētium est esse: cuius sanē causa est, vt constat, atq; principium, anima. Præterea actus eius, quod est potentia, ratio est eiusdem: at anima, viuētis est corporis actus. Patet etiam, animam esse causam, vt id, gratia cuius cætera fiunt: nam vt mens, sic & natura alicuius gratia facit, quod quidem ipse est finis. Atq; tale est in ipsis viuētibus anima, & secundum naturam. Vniuersa nanq;

Tex. 37.

nanq; naturalia corpora, tam animalium, quā etiam plantarum, ipsius animæ sunt instrumenta. Quo fit, vt ipsa sint animæ, sine controuersia, gratia. Duplex est autem id, vt diximus, causa cuius cætera fiunt, atque vnū est, Quo, alterum, Cui. At verō constat, animam id etiam esse, vnde primum motus ad locum accommodatus emergit: verū hęc vis, non vniuersis inest viuētibus. Fit etiam per animam & alteratio, & accretio. Sensus enim alteratio quædā esse videtur: sentitq; nihil, quod non habeat animam. Eadem est & de accretione, decretionē ratio. Nihil enim incrementa naturaliter, decrementa vè suscipit, quod non nutriatur: & nihil prorsus nutritur, quod non vitæ particeps sit.

Quæ proximo textu in genere proposita sunt, in præsentia in particulari demonstrat. Primum enim, quod anima sit formalis causa probaturus inquit, quia (vt cap. 1. huius dictum est) anima causa est cunctis viuētibus vt sint, & esse rei confert, vt habeant existentiam & esse in natura completum: esse enim proprium à proprio actu est, ideo quod est causa esse, est causa vitæ. Præterea secundo, quia viuere viuētium est esse: viuendi autem principium atque causa constat animam esse: quandoquidem sublata anima viuētia viuere desinunt: argumento igitur est, per ipsam suas exercere operationes, per quam viuunt & sunt: anima igitur causa formalis est (loquitur hęc Aristot. cum dicit, *Viuere viuētibus est esse*, de prima vita iuxta id, quod. 1. elēch. dicit, anima & vita idem sunt, non pro secunda, id est, pro operatione vitali, quæ illam alteram sequitur) quia est intrinseca forma, quæ dat esse. Quod insuper tertio

Anima est formalis.

eo magis probare videtur: quia sicut superius dictum est in animæ definitione, quod ipsa actus corporis est atque ratio: quoniam ex corpore & anima fit vnū tanquam ex actu & potentia (suprà tex. 7. & 8. Met. tex. 13.) ergo anima est actus corporis physici, &c. quod positum est cap. 1. & demonstratum in cap. 2. ideo causa est formalis. Probaturus autem quod causa sit finalis, exemplo atque manu ductione ab intellectu practico probat ibi, *Patet etiam animam esse, &c.* versatur enim intellectus practicus circa mechanicas artes: quandoquidem ars & noster intellectus rerum artificialium materiam disponunt ex fine, cuius gratia mouentur. 2. Phys. tex. 89. ex fine deliberatio fit de medijs ad eiusdem finis consequutionem: sic & natura facit in corporibus animatorum, quæ ipsius animæ sunt instrumenta, vt. 1. de partib. animal. cap. 5. partes corporis animæ facultatibus accommodantur, & Galenus lib. de vsu part. omnia propter ipsam animam esse docet. Est igitur argumentum, quod sicut in arte fieri videmus, ita in natura contingat: præparat enim ars materiam propter formam: natura igitur (cuius opus est opus intelligentiæ. 2. Phys. tex. 49.) materiam ad ipsam formam destinauit: siquidem materia propter formam est. 2. Phys. tex. 88. quia idem est forma & finis. 2. Phys. tex. 70. igitur vt intellectus practicus in artibus operatur propter determinatum finem, & mouet materiam, vt in eam inducat formam artis, quæ ipsius bonum est: sic etiam natura propter finem determinatum, quem intendit, non impedita operatur, quæ in viuētibus anima est. Anima igitur est finis rei animatæ: nam & instrumenta atq; organa citra controuersiam omnium sententiā ipsius animi gratia fieri videntur: quinimo non solum corporis, sed naturalium omnium finis esse videtur: sunt enim omnia animæ quædam instrumenta: nam elementa ordinantur ad mixta, & mixtis plantæ viuunt, plantis animalia, quæ propter hominem condita sunt, velsuntur: non solum igitur corporis, sed vniuersorum finis est: quandoquidem nos omnium sumus finis. 2. Phys. tex. 24. & 8. Phys. tex. 17. & 15. cap. lib. 1. de Hist. animal. homo est animalium perfectissimum. Illis autem verbis, *Duplex est autem id, &c.* posita ipsius finis distinctionē

Anima est finis.

repetit, vt animam ponat non quencunq; finem esse: quoniam non est finis, Cui, scilicet gratia cuius, id est, extrinsecus & vltimatus, qui Deus est, sed, Quò, id est, proximus non vltimatus, per quem natura ipsa operatur, quæ forma est corporis animati: quia ad bonum animæ pertinent omnes viuentis operationes. Harum autem operationum gratia ipsa sunt instrumenta, & semper & vniuersaliter ita est, vt materia, ad quam corpus reducitur, propter formam sit. 2. Phys. tex. 20. 74. 81. & lib. 1. de partibus animal. cap. 1. Ibi enim, *At vero constat, c.* Postquã animam esse causam formalem atq; finalem probauit, iã causam esse efficientem atq; principium, vnde motus, ostendit: patet, quoniam est, vnde primum motus ad locum emergit, licet hæc vis non in vniuersis reperitur viuētibus: sunt enim quædam animalia, quæ locis proprijs affixa progressiue non mouentur, vt non sequatur contra id, quod modò dictum est, non habet principium mouendi secundum locum, ergo non est animatum (de his autem dixi 8. Phys. c. 4. tex. 29. & lib. 4. de celo. c. 3. & infra lib. 3. super caput. 6. 7. 8. & habes libro de incessu animaliu.) Præterea non tantum huius motus veri causa est, sed etiã aliorum, qui motus existimantur, vt sentire atq; intelligere, quæ alterationes quædam sunt (3. lib. huius tex. 28.) ideo animal ex sensu definitur: ergo non solum lationis secundum locum, sed etiam alterationis anima ipsa efficiens causa est: rursum & accretionis, nutritionis & generationis, vt dudum dicebã, & lib. 1. de generatione cap. 3. exposui: ergo ipsa principium est efficiens: sunt enim ista opera connaturalia, & quæ à nulla refiant, nisi ab ea quæ animã prædita sit: procedunt enim ab insito principio, vnde mouetur secundum locum, sentiunt, accrescunt, nutriuntur atque generant viuētia. Relinquitur igitur, hos motus ab anima veluti ab efficiente procedere: nam omne, quod accrescit, nutritur, quod nutritur, viuit: omnis autem vita ab anima est: quia animarum distinctio ex vitæ distinctione sumpta est. Notandum tamen est, nolle Aristotelem esse principium efficiens & agens, Quod, id est, totale: nam id. 1. lib. tex. 64. negat, sed asserit duntaxat animam originem esse atq; principium actiuum, Quo, vt inter animata & inanimata differentiam statuatur: quoniam illa actiuum habet principium motus, ista

Anima est causa efficiens.

Observa.

Colliso huius tex. ad tex. 64. lib. 1. expungitur.

verò passiuum, per quæ loci isti à collisione & repugnantia liberatur. Quibus ostensum est, animam triplici in genere esse causam: neq; enim potest anima in materiam incidere, cum actus & potentia ex toto suo genere differant: quo autē pacto hoc esse possit, vt eadem anima causa possit esse tribus generibus, habes generales sermones lib. 2. Phys. c. 7. & vide de partib. animal. lib. 1. c. 1. & de gene. animal. lib. 1. cap. 1.

Anima non ponitur materia.

Atq; hac in parte sententia Empedoclis est posthabenda, qui quidem hoc non rectè dixit, ac addidit, ideo incrementa plantas suscipere, tum in radicibus infra, tum in ramis etiã supra: quia terra deorsum suapte natura, & ignis sursum identidem pergit. Primum namq; non rectè accipit in plantis differentias dictas, infra, inquam, ac supra: nõ enim eadem sunt rerum omnium, & vniuersi, supra, & infra: sed quã habet rationē in animalibus caput, eam subeunt in plantis radices, si instrumenta diuersa, vel eadem, operationibus, officijsvè dicere, asserereq; oportet.

Tex. 38.

Posita veritate duos euellit errores, vnũ Empedoclis præsentis & sequenti tex. alterum verò Democriti tex. 40. Empedocles igitur assererat, ab igne & terra augmentationem esse plantis auctis, eò quòd terra ad radices descenderet, ignis verò ad ramos ascenderet. Fundamētum Empedoclis iuxta Albertũ est: quia cum augmentatio motus sit naturalis, atq; in mixto naturalis motus (vt. 1. de Cælo tex. 7. dixi) à dominante proueniat elemento, sequitur, quòd si mixtum augetur deorsum, est rationē terræ illuc petentis: & si sursum etiã, ratione ignis ad superas partes ascendentis: videtur enim elementa in mixtis quodammodo suos naturales motus retinere, vnde potius augmentatio necessitate materiz, quàm formæ proueniret.

Empedocles Albert.

Empedocles refellitur.

ueniret. Sed Empedocles dupliciter errabat, Primò, circa sursum & deorsum, quæ sunt positionum differentie, quas in plantis non deberet sumere iuxta mundi situm & positionem, sed iuxta ipsius viuētis convenientem operationem: è contrario igitur se habent positæ differentie, quia sicut sunt animalium capita, ita plantarum radices. Etenim illa instrumenta in viuētib. eodem modo sese habere videntur, quæ eadē opera exercent, & consimiles habent operationes, sed sumptio alimenti, quæ per os ab animali fit, à plantis per radices inchoatur: quia sugunt & ea parte attrahunt plãtæ alimentum. Quare differentie istæ positionum non sunt cum Empedocle ex positura & situ mundi diiudicandæ, sed secundum motus differentiam expectandæ (vt. 2. lib. de Cælo c. 2. cum Arist. affirmauimus, & 4. lib. Phys. tex. 4. prius dixit, & de animal. gressu, & lib. 3. de partibus cap. 3. & lib. 4. cap. 10. & 1. cap. de iuuentute & senectute, & vltimo de longitudine & breuitate) nõ igitur à situ vniuersi, neq; ex ordine motus grauium & leuium, sed ab operatione membri conueniente, vt dictum est. Et hæc est prima Empedoclis reprehensio, nempe non ex situ in vniuerso, sed ex diuerso operationis principio proportionabiliter positionum differentias in viuētib. sumendas fore: quia (vt tex. 37. dicebam) homo cæteris præstat materialibus, ad cuius similitudinē ex munere & officio, non ex situ hæc partium discrimina ponenda.

Tex. 39.

Deinde quid est, quod continet terram, ignemvè, quæ quidē in contraria loca feruntur? Distrahentur enim profectò, nisi aliquid sit, quod ipsa prohibeat, atque detineat. Quòd si sit aliquid, id est profectò anima ipsa: quo fit vt ipsa sit agendi causa, nutriendivè, non elementa, quemadmodum ille putabat.

Secundò contra Empedoclem ad hominem argumentatur, cuius opinione posita propriam Aristoteles confirmat sententiam: nam si elementorum virtutibus augmentatio contingit (vt censet Empedo.)

profectò aliquam vnã virtutem ponat oportet, quæ frænnet atq; ipsa contraria elementa contineat, ne mox in propria dilabatur loca atq; in proprias distrahantur sedes, in quas suapte natura feruntur: fateatur ergo Empedocles necesse est, animam, in viuētis consistentia contraria ipsa elementa, ne ad suas contrarias regiones distrahantur, continere, quæ proinde separari prohibet, atq; in eodē simul iuncta permanere cogit: quare si aliquid est, quod continet, hoc anima necessariò erit, quæ etiam motus erit principium. Probat sanè Philosophus optimè vt Physicus à posteriori, quod primò Philosophus à priori ostendit. Quocirca notandum, quod sicut ferrum à magnetē & vapor à Sole virtute quadam impressa trahitur, eundem in modum alimentum trahitur ad membra per virtutem ab anima impressam, ratione cuius ad membra inclinatur: siquidem nutrimentum ea animæ virtute affectum, cõgenum incipit esse animalis membro, ad quod sicut ad locum suæ speciei cõformem inclinari atque adeò moueri incipit. Pars enim ad totum naturã mouetur & imperfectum ad perfectũ (vt. 4. lib. Phys. tex. 48. & 49. & 4. lib. de Cælo c. 3. tex. 2. vbi latè expositum est) nutrimentum sanè in animalis membro cõplementum accipit illius virtutis & inclinationis, quæ per actionē animæ agentis in ipso erat, atq; per actionē caloris naturalis (qui animæ & mēbri instrumentum est) generatur. Quare verum non est, terrestria membra deorsum, ignea verò sursum habitare: sic enim testa capitis nostri ossa non haberet, quæ terrea sunt, neq; cerebrum, quòd aqueum est. Vnde si in mulieribus atq; senibus inferiora membra grauescunt & incalescunt magis, argumento non est, Empedoclem rectè opinatum fuisse, sed potius in his caloris defectũ & proinde animæ deficientiam esse: non igitur tam necessitate materiz, quàm formæ augmentatio accidit. Quare potius id erit accretionis & omnis vitalis operationis, causa, quod continet, ne elementa ad sua reuertantur loca: anima autem est, quæ continet (vt in. 2. lib. Phys. cap. 7. & 8. & supra lib. 1. c. 5. tex. 90.) ergo anima causa est harum operationum: quia ipsa est principium & omnia per actũ operatur. Quo fit, vt alimentum sit, quòd vita animalis cõseruatur, & id maxime sanguis fit (2. de gene. animal. c. 4. & 3. de partibus cap. 5.) cuius rei signũ est, quòd sanguis in-

Notanda Philosophia de vniuersa ratione alimentum.

ter omnes humores per corpus spargatur, vt omnes partes corporis alati: fit etiam, vt alimentum non sit substantia, sed qualitate contrarium & dissimile ei, quod alitur: ideo sanguis sua natura est temperatus ex naturalisua constitutione. Vnde quanuis ea ratione, qua contrarium est, patitur & reagat (vt lib. 1. de gene. cap. 9. dixi, quæ communicant in materia, agunt & patiuntur, & 3. Phys. cap. 2. & 4. de gene. animal. cap. 3.) tamen hic non dicitur alimentum agere, vel quia non agit actione vincete, quæ est actio absolute, sed reagit tantum resistendo, & eo modo, quo lib. de gener. loco citato dixi: vel melius (vt hic explico) quoniam est sermo de ultimo alimento, a quo cum iam simile sit, nulla nascitur passio: quia iam simile est qualitatibus, vnde potius conuersio oritur in alitum. De altero autem alimeto dubium non est, quin reagat in alitum: quia dissimile est & contrarium, donec factum sit simile, sed in eo assimilado nutriendi vis debilitatur a principio, licet in fine conferuetur & confortetur.

Alimentum quare non dicitur agere.

Tex. 40.

Sunt autem, quibus ipsius ignis natura, causa simpliciter nutritionis, & accretionis esse videtur. Ipse namque solus omnium corporum, aut elementorum, nutrir, ac augeri videtur. Quapropter & in plantis, & in animalibus putabit quispiam ignem id ipsum esse, quod operatur.

Tex. 41.

Verum non ita est, sed cum committeretur causam, est ob id ipsum quodammodo, non simpliciter causa, sed talis est potius anima. Nam ignis quidem accretio in infinitum progreditur, & eousque fit, quousque sit combustibile. At eorum omnium que natura constant, est finis & ratio tam magnitudinis, quam accretionis. Hæc autem animæ sunt, non ignis, & rationis potius quam materiæ.

Empedoclis explosio errore fingētis, nutritionem vniuersaliter fieri secundum naturam elementorum, Democriti atque aliorum asserentium, solum ignem principium esse nutritionis, opinionem etiam exhibet & refellit: quibus apparebat, solum ignem inter elementa nutrir: nam si ignis non nutriatur, propter continuam propriæ materiæ deperditione perire videtur: euanescent enim & euolat eius partes, atque adeo indiget continua restauratione deperditi. Arist. tamen tex. 41. id reprobatur: quoniam solus ignis neque causa est principalis, neque efficiens nisi sicut instrumentum. Anima autem sola principalis est: nam si principaliter nutrimentum ab igne fieret, ignis in nutritione viuētis, ignis potius specie operaretur, quam viuētis: cum tamen videamus ignem alimentum non conuertere, aut in carbones, aut in flammam, aut in scintillas, vel aliquid simile, sed potius in carnem & ossa, &c. quæ vt nutritibile viuatur, exiguntur: ab alio igitur quam ab igni augmentatio fit, hoc est, ab anima simpliciter: ab igne vero vt ab eius instrumento. Arbitrari enim ignem augeri & hæc opera præstare, idem est, ac si ferram aut aliciam, artificium fabrilis aut fabricum ipsum esse arbitreris, vt inquit Arist. lib. 2. de gene. cap. 9. tex. 5. si causam generandi instrumentis tribueremus, causas præcipuas negaremus. Non est igitur ignis causa præcipua, sed instrumentum, quod fuit in causa, vt in corporibus nutritilibus ignis dominium haberet: quoniam nutritionis proprium est instrumentum, qui etiam non se nutrit: nam quod nutrit & auget vt anima, animatum corpus augmentat: ignis vero se ipsum respicit atque fouet. Præterea si ignis augmentationis principium primarium esset, viuētia in infinitum crescerent, sicut & ipse ignis, cui si in infinitum combustibilia addantur, in immensum eius magnitudo cresceret: ergo si indeterminata est ignis magnitudo & incerta mensura, ab eo viuētium regula atque determinatio provenire non poterit, utpote qui constantem & firmam non habet quantitatem, sed multipliciter variabilem secundum quod combustibilium acerbius variatur: fit igitur ab anima, quæ ignis indeterminationem mensurat atque præscribit. Id enim dicit Arist. illis verbis ultimis text. 41. *Non ignis, & rationis potius, quam materiæ, id est, a ratione, hoc est, a forma proveniret, sed formam hoc loco rationem nuncupavit: quoniam*

Anima non ignis nutrit.

Ignis suo calore est nutritio instrumentum.

Augmentatio alicuius indivisibilitate existit, quoniam

quoniam augmentatio rei est spiritualiter agentis, & non materialis & corporeæ: nam licet vegetatiua corporea sit, & non spiritualis, siquidem recipit formam cum conditionibus materiæ: tamen ea ratione, qua superius diximus, adhuc aliquam indivisibilitatis conditionem participat. Quare ignis quatenus est animæ instrumentum, non agit, nisi vt limitatus atque ab anima determinatus: secus enim non digestionem, sed combustionem efficeret, & varias qualitates induceret. Repugnantiam, quæ in hoc textu statim sese offert, sedat Egidius, quod cum dixit certum esse terminum naturam constantium, de viuētibus intelligendum, vt ipse Arist. statim se exponit, cum dicit, *Hæc animæ sunt, cum autem dicit, ignem in infinitum crescere, de inanimatis intelligenda sunt.* Vnde negandum non est in illa propositione, omnium naturam constantium, vniuersaliter locutum fuisse Aristotelem, sed per naturam constantiam solum intelligit animata, quæ proprijs terminis figuratur. Vnde non intelligit ignem, nec cætera elementa, quæ non proprijs, sed alienis terminis figurantur, quod 3. lib. de Cælo cap. 8. docuit Arist. non igitur propria, sed aliena constant natura, & vt eod. 3. lib. de Cælo tex. 43. Arist. dicit, propria magnitudine atque paruitate non terminantur: non enim mensuratur proprio & intrinseco termino, nisi viuētia.

Summa.

Egidius collisione euellit.

DUBITATIO

De sensu quo ignis sine fine cresceret, si ei in infinitum adderetur combustibilia.

Sed tunc confurgit dubitatio, cum 1. lib. Phys. tex. 36. Arist. non tantum ethereogeneæ, verum etiam & homogeneæ magnitudinis & paruitatis terminis comprehendere doceat, quomodo igitur si igni infinita combustibilia adderentur, in infinitum cresceret? Dicunt, conditionalem veram esse, cuius tamen antecedens atque consequens falsum est & impossibile, vt si homo volat, habet alas: hoc ideo dicunt, ne si in alium sensum detorqueamus, infinitum contra Arist. statuamus. Hi tamen veritatis scopum non attingunt: nam licet ita sit, quod antecedens & consequens illius conditionalis falsa sint & impossibilia, tamen vis conditionalis hæc

Solutio quorundam refutatur.

est, vt ex illo falso antecedenti posito aliquid sequi per locum intrinsecum insinuet, quod isti non ostendunt. Ideo aliter dicendum, supposito prius, trifariam aliqua quoad magnitudinem determinari, materiæ scilicet & forma atque ordine vniuersi: ratione materiæ, quia constat ex omni sua possibili materia (vt 1. Cæli cap. 9. colligitur) ratione vero forme, de se patet: quoniam forma est, quæ materiæ certos terminos atque fines limitat atque præscribit: ex ordine autem vniuersi: quoniam terminantur & configurantur elementa secundum cæli latera, iuxta id, quod Arist. 3. Cæli cap. 8. dicit. Præterea aduertendum, quod cum elementa inter res naturales infima sint, materiæ sunt propinquissima (vt 4. Cæli tex. 24. vocat Arist.) si ergo vsque adeo ad materiam accedunt, vt prima sint, quæ post ipsam materiam sequuntur, fit, vt multum de materiæ proprietate participet, vnde habeant, vt nullam sibi requirant terminationem & figuram, vt 3. Cæli tex. 67. determinatur. Sunt igitur elementa secundum se considerata, infigurata atque indeterminata: quia sunt primæ materiæ propinquissima, materiæ subinde proprietate (quæ radix est indeterminationis) participant. Secus de formis rerum perfectarum dicendum, quæ certam quantitatem atque figuram sibi determinant: elementum enim non est nisi propter formam mixti, cuius mixturem ingreditur, aut constitutionem vniuersi, quod 3. Phys. & 1. de Cælo finitum necessario esse demonstratur. Ex quo sequitur, quod licet omnia, quæ natura constant (vt 1. Phys. tex. 36. dicitur) magnitudinis & paruitatis terminis claudantur, tamen in simplicibus, finitudinis & determinationis ratio potius est extrinseca, quam intrinseca, propter formæ imperfectionem, quæ materie propinqua est, cuique immersa: at in mixtis ultra illam extrinsecam est alia causa intrinseca, quæ est ratio suæ formæ, quæ perfecta est. Sequitur etiam, ignem non esse in infinitum affirmatiue (quod cathegorematicè infinitum Sophistæ appellat) bene tamen negatiue (quod illi dicunt infinitum sine cathegorematicè) quia sine alicuius finis determinatione crescere potest in satis magnam quantitatem & mollem indeterminationem, quæ animatis repugnant: ergo locus Arist. satis bene sic a nobis exponetur, si dicamus ignem in infinitum crescere posse, non affirmatiue & cathegorematicè: quia tale infinitum

Propria Autoris Solutio.

1. appendix de rerum mensura.

2. appendix.

tum nullū est in natura, sed negatiuē & fin-
cathegorematicē (vt superius dicebamus)
quia certam & constantem quantitātē non
habet, sed multipliciter variabilē, quod ani-
matorum naturā repugnat, quā certis ter-
minis necessariō clauduntur. Vnde ratio
Arist. procedit: iam vniuersum tex. 41. pa-
raphrasi nostra sic illustremus, Democriti
existimatio vera non est: nam anima prima-
ria augmentationis causa habenda est, non
ignis: liquidem ignis pro cōbustibilium ra-
tione sine regula, modo atq; mēsurā cre-
scit: at verō animata omnia, quę propriē natu-
ra constant, finitis constantibus atq; certis
magnitudinis terminis comprehenduntur:
igitur non ignis (qui nō est de se finitus, nec
ab actione cessat, nisi quid obstat, sed sem-
per naturaliter perseuerat, quandiu subest
materia, quę comburatur) sed forma ipsa
principium est augmentationis primarium:
quia ipsa viuētia definiuntur ratione & ter-
mino intrinsicē: quoniam non est alterius
substantiā generatio, sed præexistētis ex-
tensio secundū omnem differentiam di-
mensionis, & ita semper eadem forma ma-
net: eadem autem forma non potest nisi de-
finitam materiam informare. Quibus The-
mistius subscribit paucissimis verbis, nem-
pe certum cōstituere terminum (quod ani-
matorum proprium est) non ad ignem, sed
ad animam spectare: quoniam ratione for-
mę & non materię res secundū magni-
tudinem determinantur, cui elementa prop-
inquissima sunt.

Tex. 42.

Cū autem eadem vis ani-
mā sit, & nutriendi, & generan-
di, primū de alimento determi-
nare necesse est: hæc enim à cæte-
ris potentijs hoc opere atq; mu-
nere seiungitur.

Iactis illis præludijs atq; his euulsis er-
roribus, de alimento iam determinandum
esse docet Arist. ordine à principio posito:
maximè cū eadem vis nutriendi & gene-
randi sit, & vtraq; alimento vtatur, quod vt
hoc aliquid, alit, & vt hoc quantum, auget.
1. de gener. tex. 35. vt autem alimenti resi-
duum est, generat. Cū ergo de vegetatiua
sermo sit, cuius obiectum esse alimentum,
nemo est qui ambigat (nil nisi ex ingestio ali-
mēto nutritur) de ipso prius, deinde de ope-

rationibus, postremò de potentijs differen-
dum est, vt præfenti textu præfatur Arist.
Cū autem dicit, eandē vim animę esse, nō
pro materia, id est, non pro alimento sumi-
tur, nec pro genere: quia scilicet omnes sunt
vitales operationes: nec pro subiecto: quia
omnes ab eadem anima vegetatiua sunt: sed
hoc scilicet, quod ab eadem vi animę, &
ad eundē finem sempiternitatis, atq; adeò
quòd vniuersaliter in his tribus omnis ve-
getandi vis comprehenditur, & ita sub eadē
nomēclatura vegetatiuæ cōtinentur nutri-
tiua, augmentatiua, generatiua: vel eadem
vis (vt tex. 47. Arist. explicat) materialiter
re idem, ratione verò diuersa.

Videtur itaq; cōtrarium esse
contrario nutrimentum, at non
cuilibet quoduis, sed id ei, quorū
alterum ex altero nō solū mu-
tuò generatur, sed incrementa
etiam suscipit: complura nanq;
cōtrariorum sunt quidem ex
se se mutuò, sed non à suis omnia
contrarijs incrementa suscipiūt,
vt ex ægrotante fit sanum. At ve-
rò nec illa modo eodem sibi mu-
tuò nutrimentum esse videntur,
sed aqua quidem alimentum est
igni, ignis autē non nutrit aquā.
At in simplicibus corporibus
horum alterum alimēti, alterum
eius, quod nutritur, maximè sub-
ire rationem videtur.

Verū enim is locus dubita-
tionē habere videtur. Sūt enim,
qui dicunt simile simili nutriri,
quemadmodū & accrescere. Qui
busdam autem (vt diximus) non
hæc sententia, sed contraria pla-
cet, censentq; non simile simili,
sed contrario contrariū ali. Ete-
nim fieri nequit, vt inquirunt, vt
à simili simile patriatur. Alimen-
tum

rum autem mutatur, atq; digeri-
tur, mutationemq; rerum omniū
in oppositum, vel in medium ef-
se constat.

Tex. 43.

Præterea, nutrimentum qui-
dem aliquid patitur ab eo, quod
alitur: hoc autem ab alimento
non patitur quicquam: quemad-
modum nec à materia faber, sed
materies vt patet, à fabro, qui
quidem ex otio mutatur tantū
ad operandum. At enim interest
planè, si nutrimentum sit id, quod
vltimò tandem adiungitur, atq;
additur, an non hoc, sed id, quod
primū ingreditur. Quòd si v-
trunq; quidem est alimentum, al-
terum tamen est digestum, alterū
indigestum: vtroq; profectò mo-
do, & contrario contrarium, &
simile simili dicere licet nutriri.
Nam si vt indigestum sumatur,
contrarium contrario alitur, sin
vt digestum, simile simili nimi-
rum hoc pacto nutritur. Quare
patet, illos vtrosq; partim rectè,
partim nō rectè dicere, atq; sen-
tire.

Tex. 46.

Cū autem nihil nutriatur,
quin habeat vitam, animatum id
erit profectò corpus, quod alitur,
ea sanè ratione, qua est animatū.
Quare & nutrimentum ad ani-
matum per se refertur, & nō per
accidens.

De alime-
to multa.

His quatuor textibus Arist. cū de ali-
mento prius esse agēdum docuerit, eius na-
turam exponit, multaq; de alimento per-
functoriē persuadere nititur. Principiò, tex.
43. nutrimentum cōtrarium viuenti docet:

quoniam conuerti debet in naturam aliti,
huiusmodi autem conuersio atque mutatio
omnis non ex quolibet sine discrimine cō-
tingente, sed ex contrario atq; in contrariū
est. 1. Phys. tex. 43. & 44. eodem textu ibi,
At verò neq; illa modo, &c. Arist. exceptio-
nem facere videtur, aliud esse, contraria ex
se fieri, aliud, viuens ex nutrimento ali: nam
contraria reciproca mutatione ex se inui-
cem fiunt, & mutantur circa eandem ma-
teriam & subiectum, vt sanum & ægrotū,
calidum & frigidum: alimentum tamen nō
semper ex eo, quòd nutritur, fit: ideo ea ra-
tione alimentum est contrarium, vt actione
naturalis caloris mutatum in viuētis sub-
stantiā, ipsam fouere, auerq; possit: è con-
tra verò viuētis natura in alimentum non
commutatur: quod exemplo aquę & ignis
demonstrat, quæ inter omnia simplicia cor-
pora rationem eius, quod alit & alitur, ha-
bere videntur, vbi aqua igni, quem fouet
atq; alit, alimentum est, & non è diuerso, vt
1. lib. Meteor. cap. 4. dicit, tria elementa
igni materiam esse: at ignis aquam non nu-
trit, neque quicquam aliud. Fortè fortuna
Arist. per aquam humida & oleosa vsurpat
& intelligit, vt. 2. de generatione & interitu
cap. 8. tex. 50. dicit, oleum ignis esse nutri-
mentum, & ex elementis solum ignem nu-
triri: nec adhuc hæc ignis nutritio, accre-
tiuē propria est: quia infra tex. 46. alimen-
tum ad viuens refertur, & nil inanime pro-
priè nutritur. Rursus loquitur Aristoteles
de contrarietate actiua, non de ea, quæ for-
malis est, vt de albi & nigri contrarietate.
Tex. autem. 44. dubitationem propositam
1. lib. de gene. cap. 7. atque ibidem à nobis
expositam, easdemq; quas illic retulit, in-
ducit existimationes: tum, eorum, qui simili
à dissimili pati debere aiebant: tum etiā, De-
mocriti, qui simile à simili passibile erat.
Hoc ideo: quoniam alimentum, de quo dis-
seritur, & simile est & dissimile, principiò
fit dissimile, sine autem simile: nam iam il-
lud, quod erat quasi alimentum, fit propriū
partis, cui accommodatur alimentum, iuxta
eam distinctionem alimenti, quam lib. 1. de
gene. cap. 5. de sententia Medicorum addu-
ximus, & elegantiùs, breuiùsq; dudū tex. 39.
referebamus. Vnde initio textus. 45. dicit
Arist. nutrimentum pati ab eo, quod alitur,
ab alimento tamen ipsum alitum non pati-
tur: nam primū, quod mouet, non patitur
à contrario (1. de gene. cap. 7.) neque à sua
materia

materia vt faber: quauis materia à fabro afficiatur. Hoc exemplo ex artificialibus petito alimenti transmutationem illustrat, & quòd anima non mutatur, probat: quia ex otio tantum ad operandum mutatur: nemo autem passionem & mutationem vocabit, mutationem à quiete, operationem ex otio, cum sit perfectiua operatio, non propria passio. Inde tamen, *At enim interest planè, &c.* Arist. duas illas opiniones subcontrarias esse (sicut lib. 1. de gene. c. 7.) docet, partim scilicet veras, partim non veras: ideo ex distinctione esse conciliandas. Nam cum dupliciter alimentum sumatur, Primò, crudum & indigestum, quod quasi alimentum nos vocamus, & hoc est contrarium alito atque dissimile actu, potentia verò simile. Secundò, alimentum est iam coctum & digestum, quod propriè à nobis alimentum vocatur, & est simile in actu, ob idq; cum ipso iam non est pugna atq; actio, quia actio iam præcessit: igitur prior opinio intelligenda est de priori crudo alimento, quod dissimile & contrarium est: posterior verò de posteriori digesto & proprio alimento, quod simile est, interpretanda venit: non ergo omnino à veritate deuiant. Tãdem iam tex. 46. dicturus Arist. de actibus potentia vegetatiua, qui sunt nutritio, augmentatio & generatio simpliciter, & qua ratione actus isti differant, atq; illis verbis, *Cum autem nil nutriatur quin habeat vitam, &c.* declarat, vegetatiua potentia obiectum, quod alimentum est, ordinem per se habere ad corpus animatum, quod, qua ratione animatum est, respicit, & non per accidens: siquidem animatum corpus in quantum corpus non nutritur: fieret enim inde consequens, vt omne corpus nutrireretur, quod falsum est atq; impossibile: huiusmodi igitur actio auctoris atq; nutritionis principaliter non alicui corpori debetur, sed animæ atque calori: sed huic non principaliter, sed accidentaliter atq; vt est ipseus aie instrumentum: per quæ verba atq; per illa, *Nutritum ad animatum per se referitur, & non per accidens*, tacitè etiam atq; latenter antiquiores illos Philosophos infimulat, qui corpora, non vt viuentia, sed vt ignea, augeri censebant. Duo itaq; illo tex. notanda dicit Arist. Primum est, ordo alimenti ad alitum, quod viuens est, non tamè aliquod ex elementis. Secundum est, ignem aut alterum aliquod ex elementis augmentationis non esse principium: vtrunq; pa-

Observa.

ret, quoniam alimentum est vegetatiua animæ obiectum, ergo per se ad viuens habet habitudinem. Ex quibus cuius licebit colligere, alimenti definitionem id esse, quod natum est animati substantiam conseruare, augerèq; cum fuerit concoctione simile factum.

Definitio alimenti.

Atqui diuersa est alimenti ratio, vt nutrit & auget: nam vt ipsum alimentum quantum est quoddam, auget: vt est hoc aliquid, & substantia, nutrit. Conseruat enim substantiam, & est eousq; profectò, quousq; nutritur. Efficit præterea generationem, ac ortum non eius, quod alitur, sed talis, quale est id, quod nutritur. Iam enim est ipsa substantia, & nihil seipsa generat, sed conseruat.

Tex. 47.

Vt de operationibus animæ vegetatiuae perfuntorie & in transitu disputer, dubitationem, quæ ex dictis suboriri posset, remouet: dictum enim est, potentias per actus, & actus per obiecta distingui: at vegetatiuae animæ tres sunt facultates, generatiua scilicet, nutritiua atq; augmentatiua, quæ tamè eodem nutrimento tanquam obiecto vtuntur: oporteret ergo eas non separari? Cui satisfact Arist. alimentum, quod illarum potentiarum obiectum est, re, id est, materialiter vnum esse, ratione tamen, id est, formaliter tria: nam vt quantum est, auget, vt perfectum euadat viuens, quo perfectas edat operationes: vt hoc aliquid & substantia quædam, alit, qua reficitur viuens & insiti caloris vi reparatur, quod erat deperditum: at verò vt residuum quoddam excrementum, generat tale, quale ipsum est. Nam generationis principium (vt Medicis placet) instrumentale non est alimentum, sed semen, quod est superfluitas alimenti tertia digestionis confecti, quod dum perfectè est concoctum, generandi est instrumentum. Vt autem intelligas, quòd cum nil possit esse simul respectu eiusdem in actu & potentia, atq; adeò nil possit se generare, percipias tamen, quatenus nil obstat quominus sese valeat conseruare & tueri: aduerte, quòd

Potentia ex obiecto formali distinguitur.

Semen quid.

Nota nutrimenti et generatio nis discrimine, vt in quòd

ferius ver sus finem tex. 50.

quòd virtus nutritiua, per quam viuens nutritur, viuens ipsum non generat, licet ipsum in esse conseruet: quoniam conseruatio per se non est totius, sicut generatio, quæ est totius substantia acquiratio siue reparatio: conseruatio autem tantum est partis amissa, quæ ex alimento vt materia refarcitur. Discriminis autem ratio est: quoniam nutritiua licet conseruet totum ipsum, primò & per se totum non respicit, sed partes: supponit enim totum esse ad salutem, cuius deperditarum partium restaurationem ordinat: generatiua tamen diuerso totum primò & per se respicit atq; facit: nutritiua verò partes ipsas, quæ primò & per se à nutritione respiciuntur & fiunt: quare quauis viuens se nutriendo saluet atq; conseruet, non tamen se generat. Ex quibus colligi potest, quòd sicut ferrum materia est atq; obiectum omnium artium fabrorum ferrariorum, vt facientium enses, clypeos, loricas, feras ianuarum, soleas ferreas, &c. & est illarum subiectum idè materiale, sed quatenus ad diuersos fines refertur, diuersum est subiectum formale: ad eundem penè modum idem alimentum atq; vnum obiectum est materiale omnium potentiarum vegetatiuae animæ, sed non est idem obiectum formale: quia non ratione eiusdem finis, neque eodem modo. Ex quo colligitur, distinctionem potentiarum iuxta Arist. argui atq; colligi ex distinctione obiectorum formaliter differentium, sicuti in artibus docuimus: vnde sicut alimentum in genere consideratum vegetatiuae facultatis obiectum est, ita secundum diuersas rationes secatum diuersarum potentiarum obiectum est: qua ratione de operationibus vegetatiuae animæ disertum esse vult.

Formalis ratio obiecti diuersificat potentias.

Quomodo Arist. se exponat.

Tex. 48.

Quare tale quidem animæ principium, vis est talis, vt id conseruet, quod ipsam habet, ea nimirum ratione, qua ipsam habet. Alimentum autem ad operandum præparare videtur, quapropter alimento priuatum esse non potest.

Actum de obiecto potentia vegetatiuae, quod est alimentum, leuiter etiam tactum de actibus & potentia (reliqua ex alijs li-

bris sunt petenda, maximè. 1. lib. de gene. cap. 5.) nunc verò de ipsis potentia vegetatiua agendum, & potissimum de nutritiua, quæ aliarum est fundamentum, considerat, quam sic definit, *Animæ principium, vis est talis, vt id conseruet, quod ipsam habet, ea nimirum ratione, qua ipsam habet*, id est, qua in corpore animato nutritibili, hoc est, vt in eadè forma & substantia conseruat. Illud verbum, *Ea ratione, qua ipsam habet*, Philoponus dicit poni propter caelestia, quæ sic non nutriuntur, vel si habent æthera causam, qua in suo esse conseruantur, tamè omnino immutata sunt & inuariata: viuentia verò mortalia sunt mutationibus sine fine, multisq; alterationibus concussa, & conseruantur permutationibus & alterationibus: quoniam alimentum, quod eius materia est, per virtutem nutritiua præparatur. Vult igitur, quòd augetur corpus, non qua corpus est, quod dudum tex. 45. & 46. docebat, sed qua viuens est, vt sese in sequenti tex. explicat: ideo eget nutrimento vt materia, circa quam suas exponat vires: nam sicut ars sine eius organo nil omnino operatur, sic sine alimento nutritiua potentia suas vitales operationes efficere nequit. Iuxta cuius normam difficile non erit, ad illius similitudinem aliarum potentiarum vt augmentatiuae & generatiuae definitiones comminisci: quoniam perfectè diffiniuntur ex suis proprijs operationibus: ex fine enim vnumquodq; perficitur & absoluitur 3. Eth. cap. 7. vbi Arist. habitus & virtutes ex fine, hic autem augmentatiua, ex hoc quòd viuens ad perfectam quantitatem perducit, definiuit, sic enim functiones suas perfectè absoluere potest: similiter generandi vis erit vis procreandi alterum tale, quale ipsum est, quod ipsam habet: vt sic iam de obiecto, operationibus & de potentia dictum sit, atq; à fine remotiori & extrinseco tex. sequenti omnes sub generatiua comprehendit, & per generationem diffinit,

Tex. 49.

At verò cum hoc in officio tria sint hæc, necessarioq; concurrant, id, inquam, quod nutritur, & quod nutritur, & quod nutrit: id quidem, quod nutrit, est ipsa anima prima, id autem, quod nutritur, corpus est, quod ipsam animam habet.

haber:at id,quo nutritur, ipsum est alimentum. Atq; cum sit par, vniuersas à fine res appellare, finisq; huius animæ sit generatio talis, quale est id, quod ipsam habet: erit anima prima profectò principium generandi tale, quale est id, quod hanc ipsam animam habet.

Continua-
tio doctri-
næ.

Quia posset obijci, alimentum non tamē nutritiuam vim viuens ipsum saluare? Respondet Arist. alimentum non esse, quod conseruat viuens, sed quo conseruatur: est enim in vnoquoq; motu mouens primū, deinde motum, tum etiam id, quo mouetur: quod mouet autem atq; alit, anima est: quod alitur, corpus quatenus viuens, licet alatur secūdum formam. 1. de gene. tex. 3. cap. 5. & hoc est, quod dicebat Aristoteles precedēti tex. *Ea nimirum ratione, qua ipsam habet*: quo alitur autem, alimentum est vt materia, qua præparatur, & calor insitus & natiuus, quo alimentum perficitur. Vbi attendendum est, Aristotelem non asserere animam efficiens esse principium, Quod, nam illud solum est totum cōpositum, sed animam esse principium, Quo, cui vt origini atq; efficiendi radici motus isti debētur. Præterea Arist. non aduersatur sibi. 1. lib. de anima tex. 64. dicenti, animam non esse principium, sed totum cōpositum: siquidem sunt omnia Arist. testimonia interpretanda iuxta literæ contexturam, atq; iuxta Philosophi mentem ex precedētib; atq; sequentibus collectam: modò cum Aristoteles aduersus antiquos disputet, qui negabant, animam nutritionis esse principium, quid mirum erit, si animam asserat augendi initium, non vt Empedocles aut Democritus, qui ignem, terram, aut ignem solū principium nutriendi existimabant: vide quæ lib. 1. tex. 64. in marginea annotatiuncula dixi. Deinceps cum inquit, *Atq; cum sit par vniuersas, &c.* vegetatiuam, quæ animarum prima est, à vi atq; facultate generandi definit, cum natura non faciat, nutriat, aut augeat indiuiduum in alium finem, nisi vt species ipsa media generatione conseruetur: dicit enim, *Principium esse generandi tale, quale*

Occurritur
colligunt
taci-
ta ex hoc
tex. cum
tex. 64.
lib. 1.

ipsum est, quod est de vniuoca generatione intelligendum, non de æquiuoca, in qua ab equo & asina burdo generatur, ex leena & pardo leopardus. Nota præterea, qd quauis generatiua passio sit vegetatiue, non tamen vbicunq; est nutritiua, ibi est generatiua, quæ in imperfectis & non orbatis animalibus minimè reperitur, vt superius dicebamus: verum vbicunq; generatiua est, reperies necessariò nutritiuam: nihil enim generatione vniuoca generare potest, quod non vegetetur. Præterea consideres oportet, augmentatiue Arist. non fuisse oblitum: quia cum nutritiua commistam inuoluit, & per nutritiuam vtrâq; intelligit. Rursus quod ait Arist. vniuersas res à fine appellandas, interpretandum est iuxta id, quod. 2. lib. de Cælo tex. 17. diximus, in explicatione illius Aristotelei Axiomatis, vnumquodq; propter suam operationem, non quòd res in suam operationem destinetur, tanquam in alium finem, sed cum res ordinetur à generante in seipsam perfectam & consummatam, ordinatur sanè in suam operationem, per quam genitum perficitur & consummatum, & hoc non est ordinari in alium finem ab ipsa re, sed in seipsam sua operatione perfectam intrinsicè: anima enim non est propter intelligere, sed vt ipsa sit actu intelligēs, sicut nec vegetatiua est vt generet, sed vt ipsa sit in actu generans: operatio namq; ipsa absolute propter ipsum operans est. Quare hoc modo sumpta operatio extrinsecus finis, Cuius, non est, sed etiam intrinsecus, Cui: vegetatiua igitur est propter generationem: quoniam generatio operatio est, qua res maximè perficitur & diuinam naturam participat, vbi particula, propter, circumstantiâ dicit causæ finalis, contra Caietanum. 1. 2. q. 3. art. 2. non tamē primariæ, quæ ad essentiam pertineat, sed secundariæ, quæ ad existentiam & rei complementum spectet: & item causam dicit finalem ipsius agentis, cuius interest, rem, vt operetur, producere. Nil enim fecit natura inane & otiosum, quod si hæretici considerassent, à natura edocerentur, opera esse necessaria. Ob id Deus opt. max. Adam introduxit in paradysum, vt operaretur & custodiret Genes. 2. inde relegauit etiam Adam, vt operaretur terram, de qua sumptus est Genes. 3. adeò abominabilis est otiositas: vide quæ supra dicta sunt cap. 2. in notabili 2. quæstionis.

Generati-
ua nō est
sine nutri-
tione.

Augmen-
tatiue vir-
tus cū nu-
tritiua in-
uoluitur.

Aduerte
quomodo
operatio
sit intrin-
seca rei.

Vnūquod-
q; propter
operatio-
nem vt sibi
nem.

Obserua
catholice.

Id

Tex. 50.

Id autē, quo nutrit anima, duplex est: quēadmodum & id, quo gubernator gubernat, manus, in quā, & clauus: atq; aliud mouet, atq; mouetur, aliud mouet tantum. Necessè est autem, omne nutrimentū naturæ sit talis, quē di geri possit. At digestionē efficit calor: quapropter omne animans habet calorē. Quid igitur sit alimentum ipsum, vniuersaliter diximus: postea verò de ipsis exactiùs perscrutabimur.

Nutritio-
nis du-
plex in-
strumen-
tum.

Expositurus Arist. quod precedenti tex. affirmauerat, nempe in nutritione tria esse, alens, quo alit, & quo alitur: nutritionis instrumentū duplex esse docet; vnū coniunctū, alterū verò separatum, quod ex analogia ad res artificiales interpretatur: quemadmodum enim in tractatione nauis coniunctum instrumentū est naucleri manus, separatum verò clauus, quo regitur & gubernatur nauigiū: ita sanè anima in nutritionis opus duplici exit instrumento, potentia nutritiua, & calore naturali: potentia nutritiua, vt cōiuncto: calore naturali, vt separato. Est enim potētia nutritiua cōiuncta anime vegetatiuæ, atq; in ipsa tanquā in subiecto: calor autem naturalis est veluti disiectus & separatus, quāuis in ipso sit viuens: non enim est in ipsa anima subiectiue, neque sicut pars in toto: sed sicut manus nō moueret nauim sine clauo, ita potentia nutritiua sine calore naturali alimentū digerere atq; cōvertere nō valeret: fieri enim nequit absque tali calore nutrimenti præparatio atq; digestio. Ceterum nō placet, calorē instrumentū vocare separatum, vt similitudo teneat, cū cōstet, calorem natiuū esse cōnaturale instrumentū aīe. Dices, alimentū se habere ad nutritionē, sicut clauus ad tractationem nauis: melius ergo materia, circa quam appellaretur alimentum: calor tamen, cum sit de cōpositione animalis, cōiunctum instrumentū esse videtur. Quod si addubites, qua ratione anima vegetatiua dicatur mouens immotū, cum omne, quod mouetur, cōponatur ex eo, quod mouet & mouetur? (vt lib. 4. de Cælo c. 3. dixi ex. 8. Phys. c. 6.)

Exposi-
tio Au-
toris.

Respondetur, animam vegetalem mouere, at calorem eius instrumentū moueri: quod fat est, vt in anima aliud moueat, aliud moueatur. Anima autem immotam dicit, nō quòd omnino non moueatur, sed quòd sit principū auctōnis & nutritionis: nā & nauis mouetur, sed appellatur immotus: quia principū est, vnde motus. Vel aliter, quia Arist. arguit contra Empedoclem, nō esse primum augens & nutriens, aut alterans ad calorem, ignem ve deferendum, quia potius ab anima ipsam, quæ primum caput est omnis motus animæ triplici genere. causa, vt in superioribus præfenti cap. diximus. Vnde anima mouet & non mouetur: calor mouet: mouet: alimentum autem alteratur & patitur à principio: post tamen cum nutritio perficitur, alimentum vltimum nō patitur, sed cōseruat substantiā: de eòq; quòd alimur duplex est: vt materia, est alimentum: vt instrumentum, calor. Quare vis nutritiua calorem excitat, excitatus calor alimento apposito vititur, & ita calor mouet motus, alimentum mouetur & non mouet, vt teneat similitudo Arist. de nauis: qui mouet immotus, vt vegetatiua: de manu, quæ mouet mota: vt calor naturalis instrumentum coniunctum: de clauo & acu, quæ mouetur & non mouet, vt alimentum: quod, vt alimentum vltimū perficit & conseruat, non mouet, nec tunc temporis alterat, iam enim antè exuerat omnem contrarietatem, vt ex iam dictis notum est. Vltimis verbis colligit Arist. quæ dixerat de alimento, generaliter esse accipienda, scilicet in vniuersali actum de ratione nutrimenti, de quo exactiùs & presius pollicetur se determinaturum proprijs suis locis, quod præstitit lib. de nutrimento & nutribili, qui cū ad nostras nondū peruenerit manus, propriū eius loco Albert⁹ suffecit. Præterea in libris, qui apud nos Aristotelis habentur, plurimis in locis alimenti meminit, vt in libris de generatione per respectum ad motum de nutritionis & augmentationis mutatione mentioni fit in super lib. 2. de gener. animal. c. 3. & lib. 4. c. 4. de partib. animal. quoniam sunt motus vel mutationes: hinc autē per ordinē ad animā, quæ ipsius nutritionis principū est: 4. Meteor. per ordinē & comparationē ad calorem naturalē vel extraneum, ostendendo qd digestio à calore diuersis modis fit, scilicet exhalatione, decoctione, frictione, asfatione, & similib; libro autem de animalibus respectu habito ad membra, per quæ

Anima mo-
uet immo-
ta.

Summa
text⁹ no-
tanda.

Simile
Arist. ap-
plicatur.

De alime-
to præ-
ab Arist.
considera-
tur mul-
tis in lo-
cis.

I

possit

possit anima melius operari, habent enim singula membra (vt Auicennas 6. lib. naturaliu asseruit) virtutem propria, qua, vt illi in ebro conuenit, alimentu permutet. Idcirco recte superius diximus, nutritiu partes restaurare, ne indiuidu resoluatur: generatiua autem ipsum totu, ne species soluatur. Multa profecto foret a nobis presenti loco expedienda, nisi coram nulla lib. 1. de generatiua in enodatione eius eomodijs attulisset, vbi ad fabre excussa & enuolcata sunt: pleuraq; etiā illoru tractare, nostri instituti non est, vt potius que ad Medicoru scholā attinere videatur: tractent ergo fabrilis fabri: etenim vnaqueq; scientia proprios habet finis, propriu subiectu atq; materia, qua tractet: (iuxta Arist. lib. 1. Post. c. 23. tex. 43.) Nil est, quod (mea sententia) magis autorum extollat & eomendat ingenia, quam omnia in suis locis proprijs tractare, nihilq; violenteria proprijs regionib; extorquendo vt cuq; suffareire, sed digerenda docto sunt vniuersa, apteq; singula distribuenda, vt in proprias sedes reposita, singula proprio quoda ductu se sequantur. Quare ad nos, de digestionis speciebus nutritiis, de numero atq; natura facultatu, attractionis, atricis, retetricis, expultricis, de feminis generatione, & vtru organu habeat, an ex vniuerso corpore ortu ducat, de organoru situ atq; magnitudine, differere no spectatiua ad Medicos potius, qua ad Philosophos attinet. Pretereā an sanguis sit vltimū alimentū, vt ceter Arist. qui omnia dulci nutriti asseruit, id est, sanguine: quomodo etiā sit potentia omnia, qui a propria declinans & deuias cōplexione, in omnes facile vertitur & transmutatur humores. Pretereō id genus innumerables quæstiones, ne eas percurrere cogar, & potius enumerē, qua definiā (vt quidam ex Neotericis haud sceleriter facit: quonia omnes mouet, nullā terminat nec absoluit, quin potius confundit & miscet) remittam? ergo eas ad proprios artifices & magistros, no Medicos agimus, sed Philosophos, nec omnē Philosophiā enarram, sed eam tantu, que de aia est. An autem calor naturalis idē sit specie cum igneo, an verō eiusdē specie differat? vtrumuis tenere potes: vide speciem cū S. Tho. 1. p. q. 118. art. 1. & Caiet. ibi, Ferraricē, etiā lib. 2. contra gent. c. 73. ex quibus optionem facies: nā & Arist. in neutrā mihi videtur inclinare sententiā, quod ego intelligā: maneat igitur cūcta suis locis, & proprijs artificib; & autorib; credatur. Id autē, quod superius diximus tex. 47. de nutritio-

nis & generationis discrimine, verum esse hinc probatur, q in nutritione & alimenti corruptione noua forma no generatur, nisi per accidēs, quatenus preexistens forma in materia denuo adiuncta adgeneratur: ob idq; recte illic asseruim, nutritionē ex parte materiæ collocandam esse, atq; adeo ex parte partiū, cum materiā atq; partes respiciat, quas reparandas suscipit: no enim ponit formā, quæ ante actum non existeret, vt in generatione cōtingit. Idcirco no solum inter species motus no connumeratur, cū fortasse motus no sit, sed adhuc neq; inter species mutationis censetur: sunt enim omnes mutationes ad formā & eius gratia primō & per se: nutritio verō propter materiam, cuius collapsas partes restituit, atq; reparat: ob idq; vim habet atq; facultatē vniēdi attrahendo alimentū, ipsumq; partibus collabentibus apponendo, habetq; vim asimilandi, cōuertendi, digerēdi, & id genus operaplurima efficiendi, que medijs qualitibus primis aia ipsa absoluit. Cetera, que lib. 1. de generatiua desiderantur, quæ hoc loco essent cōplenda, vel secūda editione illo loco reficientur, vel in recognitionibus ad finē horum librorum resarciētur: vide ibi, quoniam ille locus magis & amplificatur & illustratur, atq; cum isto etiam explanatur.

Cur generare opus sit naturalissimum?

Quauis textus: 34. & 35. optime fuerint a nobis expositi, non fuerit abs re, eandem expositionem iterum, atque textus etiam illustrare: vbi primū omnium aduertat oportet, generare naturalissimū viuentium opus Aristotelē vocasse, no propriissimū aut perfectissimū: nam quauis sit naturale viuētibus, no tamen propriū: quoniam non animatis etiā conuenit, licet alio modo (quā diuersitatem modō tractare no oportet) abstinit etiā a nomine perfectissimo: nam licet generare sit opus naturalissimum, no tamē perfectissimum. Vnde obiectio vulgaris, q sentire & intelligere sunt perfectiora, non est ad rem: quonia no de perfectissimo, sed de naturalissimo sermo est: falsū enim esset, generare perfectissimum opus appellare: maximē, cum naturalitas operis maior aut minor (vt ita dicamus) non ex eius perfectione sumēda est, sed potius ex punitate & ppeione nature ad opus: impertinēter igitur se habet operis pfectio atq; ppietas ad naturalitatē: per hoc enim naturale di-

Nutritio a generatione differt.
Nota.
Ad secundam editionem lib. de generatiua remittit vel ad recognitiones illorum libroru.

Nota.
Autor se excusat a multitudine questionum discussionem.

De speciebus nutritiis.

Sanguis vltimū alimentū.

Calor naturalis fortius foris igneo.

Cautē Aristot. esse separauit ab hac cōparatione.
Vnde sumatur fundamentū, quod generatio sit naturalissima.

Obiectio prima.

2.
3.

Solutio prima.

Ad 1.

stinguitur a violento (vt. 3. Eth. c. 1. docuit Arist.) quonia naturale intrinsecus ex inclinatione nature promanat, violentu autē extrinsecus: quia fit natura vim no cōferente, imo in oppositū propendente: erit igitur illud opus omniū maximē naturale, no quod propriū magis aut perfectū, sed ad quod natura maximē propenditur. Attendas obsecro perspicacissimum Arist. ingeniu: nā operum dixit, vt ipsū esse semoueret, ad quod magis omne viuens inclinatur, vt generare no sit simpliciter naturalissimum, sicut esse, sed in genere operū. Huius autē rei radicē atq; fundamentū Arist. posuit ex fine, quocuncta æternitatem participare conantur, & diuinæ nature fieri participia: nimirū q ex appetitu essendi, qui simpliciter & omnium maximē naturalis est, cui libet conuenit appetitus generandi, quādiu potest, si no in eodē numero indiuiduo, saltē in specie: quare ex hac naturalissima inclinatione ad esse, prouenit iste naturalissimus appetitus operandi illo generationis opere, quo magis cōparatur esse, vita acquiritur atq; cōtinuatur. Continua siquidē generatione viuētia (quātum rei natura permittit) sempiternitatē atq; immortalitatē adipiscuntur, saltem specie, quæ diuinitatis quædam est participatio: vnde pater si filiū generat, no propter filiū, sed propter seipsum, vt seipsum in filijs perēner. Sed dices, naturalius esse, verbi gratia, homini intelligere atq; equo sentire, quā generare: tū, q hæc illis cōueniunt per propinquiora & cōstituentia principia, generare tamen per cōmunia: tum etiā, quod sunt opera multū præstātoria. Vnūquodq; autē naturā magis propēditur in perfectius opus, quā in minus perfectū. Pretereā, quia vegetabilib; nutrire etiā naturalius est, quā generare: est enim naturalius & ppius omni viuēti, quod per nutritionem conseruatur, in nutritionem inclinari, quā in generationē, quæ esse alienū cōseruat. His omnib; abūdē ex dictis satisfactū arbitror, ad que fundamentū appositū est, q per opus generationis appetitus essendi vtcunq; fatiatur: vnde quotidianis experimentis cōpertū est, tantā ad generandum pronitatem, vt frugalissimi etiā homines difficillima & rarissima victoria hanc nature pronitatem superent. Vnde prima probatio, quod principia rei propinquiora sint magis naturalia, veritati aduersatur: potius enim quæ cōmuniora sūt, magis naturalia cōferuntur, vt quod inest per vitam, naturalius est, quā quod

per sensum. Ratio huius est: quia causa primaria plus insluit in effectū, quā causa secūda: & ob id operatio cause primæ vehementior est, quā secundæ, & ibidē etiam de causis formalibus declaratur: quo enim est aliquid essentialē predicatum superius, eo est rebus magis intraneū, vsque adeo vt ipsa entis quidditas ad eodē rebus omnib; intima sit, vt seipsa citra aliquā cōpositionem in omnibus sit. 4. Met. tex. 3. idē est ens homo & homo, nec in corruptione nec in generatione separantur, & 5. Met. tex. 14. & 10. Met. tex. 8. ens no est de essentia tanquā cōceptus distinctus, sed vt ipsissima essentia rei, & id quod cōcipitur cum re. Ita proportionabiliter in Philosophia dicendū de causis vniuersalioribus, quæ non faciūt gradum extrinsecū, qui videatur in numerum ponere cum causis secūdis & particularioribus, sed modo vnius cause ad vnū effectū cōcurrunt. Secunda autē obiectionis declaratio diluitur, eō q ad perfectiorē operationem ceteris paribus maior est inclinatio: modō autē cetera no sunt paria, cum generare rem per se perpetuet, sentire autē atq; intelligere no: pretereā sentire & intelligere primō & per se ratione partis cōueniūt, vt ipsius aia: generare autē ratione totius. Vnde totum viuens naturalius ad generationem, quā ad intellectiōnem inclinatur: quauis intellectiō perfectior sit: nā & ipsa intellectiō esse per generationē, acceptum supponit, & intelligere sine esse repugnat, etsi intelligere sit perfectiū quā generare formaliter, no tamē causaliter, quia generare causat perpetuitatem: vnde totū viuens primō ad generationem quā ad intellectiōnem inclinatur: radix autē huius finis est appetitū sepe esse. Vnde si aliquid intelligere, vt visio beatifica, no solū est formaliter perfectius, sed etiā causaliter, quia perpetuat beatū, no tamen est naturalius: siquidē visio illa supponit prius appetitū essendi, qui fundamentū est ad beatitudinē: nemo sanē erit beatus, nisi sit, est autē per generationē: generatio ergo absolutē & simpliciter atq; primō naturalissima est. Tertia autem de nutritione deductio ab Arist. exploditur cū dicit, naturalissimū esse viuētibus perfectis. Modō tamē inter nutritionē & generationē interest, quod generatio cōuenit viuenti perfectō, quatenus perfectū est, quinimo ex abūdanti eius perfectione, que no solū bono indiuidui, sed speciei incūbit: nutritio autem viuenti no competit,

2.

Generatio secundum quid naturalior visio- ne beatifica.

3.

Nutritio a generatione fine distat.

nisi quatenus à perfectione cadens, partiū eget reparatione: magis igitur inclinatur uiuens in generationē, quā in nutritionem: ideo perfecti⁹ est generare & præstātius ab excellentiori fine atq; causa, sicut generare excellit intelligere à fine, & quia cōmuni⁹, diuini⁹q; speciei bonum prospicit.

QVAESTIO

An potentia distinguantur per actus & obiecta?

Textu. 33. tractāda ista quæstio erat de distinctione potentiarū, sed ne expositionis cursus interrūperetur, meritō in hūc reieci- mus locū: nam licet cuipiā metaphysica videri possit, propria tamen est hui⁹ loci, vbi Philosophus de numero potentiarū disse- rit. Quare nō fuerit à nostro proposito alie- num, inquirere, vnde potentiarū numerus sumatur, hoc est, an per actus, an potius per obiecta, an per vtrūq; potentie discrimi- nentur? præsertim cū hāc quæstionē Arist. in proœmio proposuerit, & in præsentī capite soluat, quod vtiq; non fecisset, nisi inter quæstiones de anima cōnumeraretur: pro- priissimē ergo Philosophus naturalis de fa- cultatibus, earumq; operationibus differit. Pars in primis negatiua probabilis videtur: quia si potentia distinguantur, per obie- cta, diuersitas obiectōrū ostenderet poten- tiarū diuersitatem: cōsequens autem falsum est: quoniā vnus est visus, qui diuersorū & cōtrariorū est obiectōrum, vt albi & ni- gri, lucis & tenebræ. Confirmatur: nā si di- uersitas obiectōrum diuersitatē ostenderet potentiarū, ergo identitas identitatem: quia si affirmatio causa est affirmationis, negatio negationis causa erit: videmus tamen, idem obiectū diuersarum potentiarū esse: bonum enim idem, quod intellectus intelligit, volū- tas desiderat. Deinde arguo, si diuersitas ob- iectōrū arguit diuersitatem potentiarum, oporteret, ordinē etiā potentiarum esse se- cundū ordinem obiectōrum, quod verum non videtur: nā intellectus, cuius obiectum quidditas est & substantia, posterior est sen- su, cuius obiectū est accidens, & tact⁹ prior est visu, licet visibile cōmuni⁹ sit tāgibili. Præterea actus & obiecta sunt extrinseca ipsi potentie: ergo impossibile est, per ea tā- quam per essentialē & intimā differentiā potentias ipsas distingui. Maximē, quia dif- ficile creditu est, diuersitatē rationis in obie- cto causam esse sufficientē realis diuersita-

tis potentiarū: quomodo enim ens rationis causa erit realis? atq; minor distinctio causa maioris? Tādem potentie seipsis distiguuntur, ergo nō per actus & obiecta: antecedēs cōstat: quia quibuscūq; alijs semotis per in- tellectū, adhuc aīe potentie plures sunt: cō- sequentia deducitur, quoniā opposito dato in infinitū abiretur: ergo nullis existētibus actibus nō min⁹s potentie aīe distinguen- tur? In oppositū autē est Arist. testimonium præsentī cap. tex. 33. cū dicit, *Nā operationes, actiones ve potētis, viribusq; priores sūt ratione: quod sita sūt, atq; prius etiā obiecta, &c.* Ergo potētie per act⁹ atq; per obiecta distinguū- tur. In quæstionis titulo supponitur, plures esse animæ potētias, quod ex Arist. 2. lib. de Cælo c. 12. facile deducitur: quoniā nō solū secundū distantia à primo, verum etiā secū- dū ordinē ad finem plurib⁹ motibus atq; modis in eum mouetur: argumento igitur est, plures habere potētias: præsertim cū aīa mediā quandā naturā sortiatur inter sepa- ratas & coniunctas formas: habebit igitur vtrarūq; formarū potētias: nā mediū atq; cōpositum vtrūq; participat extremū, qd sit in vtriusq; extremi cōfinio. Nolo hīc dispu- tare, si potētia ab aīa realiter distinguatur, necne? quod disputatio ista nimis sit scrupulosa & subtilis, & quæ ad Metaphysicū potius quā ad Philosophū referēda sit: siue enim vis sensitua substantia sit, siue accidēs, nil min⁹ de operatione sensitua constabit Philosopho, sicut nec Mathematicus igno- rabit lineæ proprietates, quod nesciat, an li- nea sit substantia vel accidens: munus istud primi est Philosophi, vnūquodq; entium in propria sede & genere collocātis. Tamē in tuā gratiā amice lector medium, quo id cō- stare possit, quando potentia distinguantur, quando verò non, sic tibi ostendo: quia actus & potentia in eodem genere sunt. (3. Phys. tex. 5. & 9. Met. tex. 1. & 11. Met. c. 8. S. Tho. ibi lect. 9. ideo potentia materiæ nō distinguitur ab ipsa, quia est substantia, si- cut actus eius substantialis est) at in præ- sentibus facultatibus animæ, cū actus sci- licet vegetare, sentire atq; intelligere acci- dentia sint, ipsa quoq; potentia accidens erit ab animā distinctum, quia est potentia proximum principium operandi: ideo ani- ma causa est, id est, principiu suarū poten- tiarum, vt S. Tho. 1. p. q. 77. ar. 6. & Scot⁹ & vocati Nominales, quod nō realiter sed for- maliter, quæ est non rerū, sed rationū distin- ctio. Ab his autē fusi⁹ deducēdis superse- deamus:

5. argu.

Supposi- tio de nu- mero po- tentiarū.

Principiu atq; me- dium ad diuidican- dam potē- tiarū di- stinctionem.

deamus: quia (vt dixi) metaphysica est quæ- stio: fat enim est, rē acū tetigisse, & velut di- gito cōmonstrasse. Deinde, quo distinctius & expeditius propōita soluat quæstio, distinguamus oportet vni atq; significatio- nem illius particule, Per, quæ in titulo quæ- stionis posita est. Per, in primis importare poterit causam intrinsecam & rei intimam, vt formalē atq; materialē, quo modo nul- lus (vt arbitror) erit tam inētis impos, vt di- cat actus & obiecta potentie esse intrinseca principia: nā intrinseca differētia rei intima est atq; in ea formaliter. Vnde prima opi- nio, quæ id asserēbat, si quæ erat, falsa est, at- que ad eodē tertiu argumentū solutū. Deinde autē alij in altero extremo, Per, nullū ge- nus causæ dicere, sed tantū principiu decla- ratiuum à posteriori, ita vt actus & obiecta potentias nō distinguant, sed apud nos esse distinctas manifestent. Hæc autem sentētia ex manifesta Philosophiæ ignorance pro- cedit: quoniā (vt superius tex. 49. tetigim⁹, & latius 2. lib. de Cælo tex. 17. interpretati sumus) operationes atq; actus rerum fines sunt: est enim vnūquodq; propter suā ope- rationem: ob idq; 2. Phys. c. 7. & 8. definit Arist. ex fine physica: sumi rationē à priori, quæ si isti perspexissent, nunquā eorū men- tē subijisset, potētias per actus atq; obiecta à posteriori distingui. Est enim finis vna cau- sarū, quæ intētionē prior est, propter quem ipsa natura operatur, quā prioritatē statim latius explicabimus: actus enim non crasse sunt vt effectus potentiarū vsurpādi, quæ ad modū isti existimant, sed subtilius, vt fines sunt potētiarum & earum causa in genere causæ finalis. Tū tertio loco sunt qui asse- rant, dictionem illam, Per, principiu omni- no extrinsecum dicere, ita vt potentia per actus distinguantur in aliquo genere causæ à priori, tamen nō per materialē & forma- lem causam, quæ intrinseca causæ sunt, sed per finale & efficiens, quæ extrinseca principia sunt: quia in vniuersum res natu- les quadruplici genere causæ constant, per quæ omnia Physicus demonstrat. 2. lib. Phys. cap. vltimo, & lib. 1. tex. 11. & 13. sed intrin- sicē per materiā & formā, extrinsecē autem per efficiens & finem. Hæc tamen assertio quæstionis nodū nō attingit, licet parū ab eo declinat: nā re vera cū dicitur, potētias peculiariter per actus & obiecta distingui, aliquid singulare atq; propriū in ipsis esse insinuamus, ratione cuius ipse potētie spe-

Quæstio- nis elegās enodatio ex distri- butione, et opinio- num enu- meratio- ne.

1. opinio.

2. opinio.

3. opinio.

ciali ratione ita distinguatur: siquidem om- nibus rebus natura cōstantibus cōmune est, per efficiens atq; finem extrinsecē definiri: hæc igitur extrinsecatio potentiarū naturam haud in specit. Idcirco quarto loco interpre- tāda à nobis est Arist. atq; Peripateticorū omniū sentētia, quæ inter duas priores me- dia est, atq; hāc tertiam modō positā perficit & ab errore purgat, quæ hac cōclusionē ab- soluitur, videlicet, per actus & obiecta potē- tias ipsas distingui, vt dictio, Per, principiu extrinsecum dicat secundū rem, intrinsecū autem secundū definitionem: Pro cuius cōclusionis declaratione aduertendū est, potentiam bifariam considerari, vno modo quatenus potentia sunt, id est, habitudinem quæ ratione in præsentī loco ab Arist. sumū habent atq; ordinem ad actus & obiecta, quæ ratione in præsentī loco ab Arist. sumū rei atq; nature, in qua sunt: quæ considera- tione præsentī loco nō vsurpatur: quoniam hoc modo in ordine ad subiectū cōsidera- retur, illo autē modo in ordine ad obiectū, quod præsentis est perferuationis. Oculi enim omniū animantiū quæ visum, eiusdem sunt speciei ad obiectū relative: vt or- gana sunt, nō sic specie & nature cōditione cōueniunt, sed differūt pro animarū diuersi- tate: malleus quidē ferreus & aureus in esse nature specie differūt, in esse autem instru- menti conueniūt specie: quia ad idē obie- ctū & finem sunt: contra verò ferrā ferrea & malleus ferreus naturā nō differunt in esse rei, bene tamē in esse instrumēti. Vnde potentie nō sunt aliud, quā organa nature & instrumenta: quare vsus meus & aquilæ in esse nature specie differūt, in esse autem instrumēti & potentie, vt ordinatur ad ob- iectū, cōueniunt. Aliud ergo est potentiam cōsiderare cōtractē ad naturā animæ & sub- iecti, in quo est, quæ multiplicatur in specie secundū distinctionem rerū in esse naturali, iuxta illud. 3. Phys. tex. 10. sanari & infir- mari distinguuntur specie, non quod medi- cina non sit vtriusq; cōtrarij, sanū scilicet & ægri secundū rationem formalem vtriusq; cōtrarij: tamen in esse nature duæ sunt po- tentie, vt. 1. 2. Met. tex. 11. numerus habilitatum in materia secundū numerum spe- cierum, id est, ipsarum rerum in ordine na- turali. Sed quoniā propriē & absolute po- tentias cōsideramus, non materialiter vt ad esse naturale cōtrahuntur, sed formaliter in ordine ad act⁹ & obiecta, quæ per se primō

4. opinio Arist. et S. Tho.

Cōclusio, qua quæ- stioni fit satis.

Nota de modo, quo pote- tia vsur- patur in esse natu- rali ex subiecto, & in esse formali vt potē- tia ex ob- iecto.

Simile in hac quæ- stione pō- derandū.

respiciunt, iuxta illud Arist. 7. Met. tex. 49. actus est, qui distinguit & separat, de distinctiuo. per se & formali Arist. loquitur: quomodo potentie anime sunt accommodate distinguenda; quoniam sunt eleuate nature, sicut & ipsa anima, que vnico actu ad diuersas positionum differentias mouet, vt vegetatiua ad omnem locum, ad quem graue & leue mouere potest, & adhuc amplius & melius. Distinguende igitur sunt anime potentie, non ex subiecto secundum distinctionem specificam in esse naturali, sed secundum altiores nature differentias anime. proportionales, nimirum secundum rationem formalem vnus totius contrarietatis, vt de tactu dicem⁹ c. 11. qui est vnus speciei atomae propter vnā rationem formalem deriuatam, non ex naturaliratione tangibiliū, sed formaliter, ex actibus per ordinē ad obiecta sumenda est, non materialiter ex natura & subiecto mensuranda. De potentia ergo agitur, non in ordine ad subiectū (quo modo non est controuersia presens) sed ordine ad obiectum, sic sumpta, conclusio nostra probatur, Primò, Aristotelis testimonio, qui tex. 3. huius dicit, quod vt sciamus, *Quid sit intellectiū, vel sensitiū, &c. antea dicendum est, quidnam sit intelligere & quid sentire: rationem subdit, Nam operationes, actiones ve potentiis, viribusq; priores sunt ratione, id est, definitione: ergo cum aperte Arist. dicat, actus & obiecta esse de ratione, id est, essentia & definitione. potentiarū, fit, vt illa sint intrinseca definitioni: cum autem constet, potentias permanere fluentibus atque pereuntibus actionibus, consequens est, secundum rem extrinseca esse. Vtrunq; autē nostra cōprehendit assertio: quia potentia nō est res omnino à subiecto, actu atq; obiecto absoluta, licet sit absoluta à termino, quam ob causam in genere relationis non est, vbi respicitur terminus, & nō in aliquo genere causae, quod facit potentia: ergo secundum quod sunt potentie, nihil aliud sunt, quam principii quoddam operationis in ordine ad obiectū: igitur habitudinem atq; ordinē ad obiectum necessariò dicūt, non per aliquid suae nature superadditum, sed per suammet naturā essentialiter ordinē dicunt ad actus: siquidem sine habitudine ad actus & obiecta fieri nō potest, vt vlla ratione intelligatur: repugnat enim nature potentie intelligi adhuc prima intellectus operatione sine huiusmodi habitudine, vt pote in qua sua cō-*

1. ratio ex Arist. testimonio.

2. ratio ex differentia potentie et relationis.

firmat quidditas & essentia. Cōfirmatur, vnū Cōfirmatio. relatiū per alterū definitur tanquā per ad- ditamentū, ex eo quod essentialiter relatio habitudo est. fundamēti ad terminū: sed sic est, quod potētia, licet absoluat a termino atq; eius habitudine, nō tamē absoluitur ab actu & obiecto: quoniā dicit, aliquod gen⁹ causae: neq; adhuc per intellectū absolui potest: ergo de intellectu atq; adeò de definitione potētiarū est habitudo ad actus & obiecta. Quare potentie per actus & obiecta definiuntur, nō tanquā per causas omnino extrinsecas, sed tanquā per causas intrinsecas & necessariò in earū definitionibus inclusas, tanquā per additamentum in ordine ad obiectū ad modum relatiuorū, que per terminum definiuntur, & alterū in ratione alterius cadit (vt cap. de specie dixit Porphyrius) nisi quod habitudo & ordo ille potētie ad act⁹, & causalitātē inuoluit, & trāscendētalē potius est, quā predicamentalē, ne potentias relationes fateri cogamur: ordo autē relatiuorū abstrahit ab omni genere causae. Preterea vt omnes mirari desinat, certū est, naturā (quae ppter finē agit. 2. Phys. c. 8.) potentias producere suapte natura fini proportionatas: ergo tales necessariò potētiis natura rebus indidit, quia tales actus necessariò exposcunt: sunt quidem potentie propter actus, & vnūquodq; propter suam operationē: igitur si natura potentias nō ordinat accidētaliter ad actus, potētie essentialiter tales esse dicūtur, quia tales act⁹ existunt secundū essentiam: actus ergo definitionem potētiarū ingrediuntur. Quatuor enim ista sunt in re, essentia, potentia, operatio atq; obiectū, quae eodem ordine se habent, vt ab essentia profluat potētia, ab hac operatio, hæc autem obiectum ipsum petat: quare talis essentia per propriam potētiā circa accommodatum & certo modo definitum obiectum operatur. Etenim putādum est, ab essentia non profluere aliam facultatem, quā sibi familiarem: nec aliam edidit operationem, nisi accommodatam & nature consentaneam: nec operationem versari, nisi circa obiectum conueniens, proprium atque familiare, & illud naturaliter appetit, vt propriā perfectionē: sic enim est omnium facultatū & cū essentia & cum operationibus atq; obiectis summa & naturalis consensio. Cōfirmantur hæc omnia: quia notum est ex vera Philosophia, potētiā, actionem, passionem & id genus nonnullas

Observa.

3. ratio ex fine potētie, cui fini potētia ipsa cōmēsuratur.

Observa quatuor, quae in rebus reperiuntur.

Conf.

res essentialiter specificari, atq; speciem for- tiri, esse, & vnitatem etiā habere à propria, intima & intrinseca differentia, quae tamen non abstrahit omnino ab extrinseco agente, sine actu atq; obiecto: ergo quauis potentia per intrinsecam differentiam (vt oportet) distinguatur: quia tamē illa non profus abstrahit ab actibus & obiectis, neq; ab eis est absoluta: necessariò consequitur, differentiam istā intrinsecam habitudinē dicere ad illa: ergo intrinsecē definiuntur ista per ordinem ad actus atque à priori, & non tantum quoad nos, vt Philoponus contendit: nam ex operum momentis intelligamus oportet, quae, quales & quantae vires sint atq; potētie. Vnde noua poterit sumi ratio, iuxta Arist. lib. 1. de Celo tex. 116. potentia quāta fit, per maximum obiectū, in quod potest, terminanda est: quia extremum & finis potētiarum opus est: potentia igitur ad opus atq; ad operis obiectum habitudinem dicit: siquidem sunt potētie res quaedam medię inter purē absolutas, & merē relatiuas. Sed dices, actus posterior est potentia, quia est eius effectus: ergo potentia per operationes tanquā per aliquid prius non definitur? Dicendum, potētiā quadrisariam in ordine ad actū considerari, Primū, vt est in potētia, vt visio est in oculo dormiēte, quo modo posterior est. Deinde, vt est in ipsius potētie executione, & sic etiā manifestē posterior est, vt pote q vtroq; modo actus ipsius potētie effectus sit. Tertio modo, vt actua- liter perficitur, & ita presupponitur necessariò, quatenus potētia est materia & perfectibile, act⁹ verò est forma & perfectio. Quarto modo absolute, qua ratione actus prior est secundum definitionem, ac per hoc simpliciter prior ipsa potentia, quod dicitur. 9. Met. tex. 13. & quod ob id per act⁹ definiuntur, non quia notiores quoad nos, sed quia priores, inquit Arist. sunt enim fines potētiarū, vt supra habitū est. Sermones autem apud probatos autores formaliter & pproprie sunt intelligendi: idcirco cum Arist. dicit, ab actibus procedendū, non est solū intelligendū, quia notiores quoad nos: tum, quia hoc facile erat: tum etiā, quoniā non esset tāti faciēda questio in procemio mota, quā hīc soluit: intelligendū ergo est, quia sunt priores secundū naturam & secundū definitionem, & sic questioni motae satisfacit: talis enim debet esse potentia, qualē actus natura exigit, & nō eōuerso: ideo dicit Arist. quod

4. ratio.

Obiectio, quod operatio prior nō sit ipsa potentia.

Solutio.

potentiae per actus, quia priores sunt, definiuntur. Nec obstat, quod potentia sit, quādo actus non sit: nam scientia abstrahit ab existentia, & ita etiā definitio atq; differentia: ordini igitur atq; habitudini, quā potentia ad actū dicit, non officit abstractio ab existentia, sicut nec tollit definitionem & quidditatuam distinctionem. Quibus positis ad argumenta dicamus. Ad primū respōdet Arist. hoc cap. tex. 47. vt illic nos etiā docuimus, obiecta non materialiter & per accidens, sed formaliter potentias distinguere per obiecta per se & adaequata: vnde visus non album aut nigrum respicit, sed vtrunq; sub vna formali ratione: hac via vna potentia est contrariorum sub ratione communi & positiui atq; priuatiui, vt visus lucis & tenebrae, &c. de quo infra: quia proprium est priuationis per habitū cognosci, negationis per affirmationem, & sic voluntas dicitur boni & mali, estq; per hūc modū, vt habitus & priuationis: quia ad bonū est per modum prosecutionis, ad odiū autem motu fugae & refutationis. Per hoc patet ad cōfirmationem: non enim inconuenit, idem obiectū realiter & materialiter sumptū diuersarum esse potētiarum, secus si formaliter vsurparetur: patet de alimēto, quod diuersē consideratū, ad augmentatiuam, nutritiuam, generatiuāq; potētiā simul diuersa ratione spectatū, refertur: quod aperte verbis tex. 47. Arist. pronuntiat. Ad secundum dico, q Arist. 2. lib. de Anima tex. 31. aperte asseruit, potentias anime figurarū rationem habere, atq; adeò ordinem inter se obseruare: nā cum omnes potētie ab vna anima naturaliter profluant, ordinatē emanabūt: nā absurdum profectò videtur, quae à natura proficiscuntur, promiscuē & cōfused euenire. Vnde inter potentias ordo est naturalis dependentie, quatenus imperfectiores potētie à perfectioribus depēdent ordine perfectionis, & ideo perfectiora sunt priora, licet ediuerso cōtingere videam⁹ ordine generationis, secundū quem ab imperfecto ad perfectum peruenitur: quare sicut ordine perfectionis intellectiue potētie sensituius sunt priores, ita etiā eisdem ordine generationis sunt posteriores. Idem omnino ordo seruatur in potētijs sensituius, vt de exterioribus exemplum ponamus: quia sicut tactus est ceteris sensibus prior, deinde gustus, mox olfactus, tum auditus, postremò visus, secundum ordinem generationis ordine

Ad 1. potentia est contrarietatis.

Ad conf.

Ad 2.

Ordo obiectiue ordinem potentiarum manifestat. 1. p. q. 77. art. 4. c. 8.

perfectiois ediuerso ordinantur. Quam etiam seriem ex ipso obiecto ordine nanciscuntur: nam visibile prius est naturaliter, quia superioribus & inferioribus corporibus commune est: audibile deinde, quia in aere fit & fortasse in igni: post tamen est odor, qui ex elementorum commistione nascitur, & sic de alijs: ergo via generationis & perfectionis ordo potentiarum idem est, qui & obiectorum. Tertium initio questionis atq; per totum eius corpus solutum est. Quartum autem argumentum optimū est: quod ut distinctius soluamus, certa sunt ab incertis segreganda. Primò, diuersitas rationis, formaliter & propriè loquēdo, causa non est distinctionis: nam non est forma actiua. Deinde licet actiua causa non sit, est tamen conditio quædam quandoq; ad distinguendum necessaria, maximè secundum genus causæ finalis, ut ad propositum nostrum descendamus. Vnde potentię per ordinem ad diuersos fines discriminantur necessariò: propter diuersitatem enim aliquorum ad finem continget, aliquid ex diuerso ordine & rationis habitudine sic vel aliter fieri, ex eo quòd potentia ad talem finem proprium ordinatur, hæc autem ad vnum, illa verò ad alium proprium, & sic de alijs: quare horum finium diuersitas diuersas exigit potentias: sed proprius ad rem descendamus. Dictum enim est, obiectorum diuersitatem causam esse à priori diuersitatis potentiarum, non ex eo quòd distinctio rationis obiectorum, ut talis est, realiter & efficienter operetur in potentijs realem ipsarū differentiam, sed in ordine & ratione diuersæ habitudinis: quia illa distinctio rationis formalis est iuxta Scotum, secundum verò D. Thomam ex natura rei naturaliter, fundamentaliter atq; negatiuè. Ad argumentū igitur dicendum, quòd distinctio rationis actualis in obiecto (quæ opus est intellectus) non facit distinctionem realem, sed ex eo quòd habitualis est, & ex natura rei formaliter vel virtualiter negatiuè distinguitur obiectum, potentię ipsæ realiter distinguuntur: quia antecedens distinctio in obiecto opus quoddam est in re, quòd formalis causa est & conditio quædam distinctionis potentiarum: ideo propriè ab ente rationis reale ens nō fit, sed distinctio realis à distinctione in re, quæ quanuis sit minor in obiectis, radix tamen sufficiens est atq; fundamentum, ut inde possint reales distinctio-

nes: ex paruo enim semine immensas nonnunquam videmus crescere arbores: minimus ergo defectus in obiecto inflexionē & varietatem maximā potentiarum inducet. Vnde fit, ut pessimè in argumento assumatur, huiusmodi potentiarum distinctionem ex distinctione rationis, quæ ab anima fit, prouenire: ex distinctione nanq; rei, modo iā dicto, nascitur. Atq; ad eò aliud, quòd opponebatur, non pungit: nam cum vnitatem causæ & finis, aut cū minori ei⁹ distinctione potest esse effectus diuersitas, aut maior distinctio ex parte potentiarum, ut dictū est. Etenim centrum re simplex, quia est multiplex ratione, omnes lineas coniunctas in se separat versus circumferentiam: adde etiā, quòd distinctio nō est de genere bonorum, & perfectorum sicut vnitatem, sed potius de genere malorum, & imperfectionem dicit: quare ex singulis defectibus nascitur: quia defect⁹ sufficit multiplicare & variare: ideo vna existente animæ essentia, tot sunt potentie. Item si est de genere malorum distinctio & diuisio (vt. i. de Cælo tex. 33.) paruus error in principio in fine magnus euadit, sic à paruis ad magna proceditur. Ex hac solutione patet, rectè partes vegetatiuæ tres esse, nimirum nutritiuam, augmentatiuam atq; generatiuam distinguendas ex eodem obiecto, nempe alimento diuersa ratione sumpto, ut sepe dictum est. Patet etiā, quòd attritrix, retentrix, expultrix & cōcoctrix non sunt facultates distinctæ, sed operationes diuersæ materialiter distinctæ, quibus ipsa nutritio perficitur: non enim oportet his minutissimis & naturalibus potētias separare. Vltimum autem argumentum, quòd Nominaliū est, ex dictis facilè dissoluetur: quandoquidem potentiæ per proprias differentias à fine (vt deduximus) sumptas distinguuntur: quare potentiæ per actus in rationem formalem editæ, per obiectū in ratione finis discriminantur: sunt enim actus media quædam, quæ obiecta cum potētis vniunt, atq; in potentijs actiuis obiectum finis est, in passiuis verò rationem habet causæ. Ex quo sequitur, malè quendam Nicolaū Tignosium asseruisse lib. 2. de anima in hūc locum, ordinem potentiæ ad finem accidentalem esse: peius tamen ipse affirmavit, ex distinctione actuum & obiectorum colligi potentiarum distinctionem, non affirmatiuè sed negatiuè arguendo. Vtroq; nanq; modo colligitur, si obiectum formaliter

Ad. 3.
Ad. 4.
Distinctio ratio- nis, quæ minor est, unde fit causa maioris distinctionis, quæ realis est, de qua re iterū lib. 3. huius tex. 11.

Scotus. S. I. bo.

Ad. 5.

Nicolaus Fulginas.

liter sumatur secundum completam & ad quædam rationem eius: sic enim sicut identitas identitatis, ita diuersitas diuersitatis causa erit: & sicut affirmatio affirmationis, ita negatio negationis causa est. Quocirca vnū occultum, multisq; ignotum aduerte, quòd licet potentię omnes distinguantur penes obiecta in esse formali, tamen actus species for- tuuntur ab eisdem obiectis in esse rei & materiali. Exempla sunt facillima & in passiuis potentijs, quæ ad sensum & intellectum pertinent, & in actiuis, quæ vegetatiuā animam concernunt, & sic in ceteris omnibus: vnde eadem potentia diuersorum actuum est principium intra eiuſdem obiecti latitudinem, ut visus plures continet actus, ut visionis huius albi & illius, istius nigri & alterius: ut malleus ferreus & aureus, licet in ratione instrumenti eiuſdem sunt speciei, non tamē habent actus eiuſdem speciei, sed pro natura diuersitate: sic visionem meam & aquilæ ex parte subiecti & naturæ elicientis oportet distinguere: similiter dispositio & habitus eiuſdem sunt obiecti, specie differunt, iuxta Arist. in prima specie qualitatis: quia habitus obiectum respicit secundum esse formale, vnde est difficile mobilis, & causas habet permanentiæ: actus autem idem obiectum respicit, sed secundum esse materiale, & causas habet facile mobiles, vnde transit: ita diuturnior est habitus ipsa dispositione, & habitus respicit rem ex parte obiecti: actus autē ex parte subiecti inde diuersum essendi modum habent. Ex eodem enim fonte nascitur, quòd licet visus quiuis in ratione obiecti ad omne est obiectum, tamen ob imperfectionem potentiæ non attingit in ratione actus: alia enim est habitudo potentiæ ad obiectum, alia autem ad actum: illa, prior & perfectior: ista, posterior & materialior. Exemplo sit vespertilio & noctua, quorum visus ad omnem colorem est obiectiuè, non tamen actualiter imperfectione potentiæ: semper enim attentè considerandum, quid ad rationem potentiæ & obiecti respiciat, quid etiam rationē actus & naturæ concernat: his iūge quæ infra cap. I. de vnitatem tactus: & posita resolutione huius cap. ad sequens pergamus.

Observatio inter actus & obiecta, ad quæ potentia ordinatur.

Simile notandum.

CAPITIS SVMMMA.

Proposita intentione, documentum inducit. Vnde infert primam cōclusionem cum

sua probatione atq; distinctione quadam. Deinde secundam ponit cōclusionem cum eius deductione. Tum duas opiniones, alteram Empedoclis, alteram Democriti confutat. Vnde vnum axioma de alimento inducit, & dubitationem soluit. Atq; tertia & quarta conclusionibus positis, corollarium infert, ad quod duas addit distinctiones.

Cum dicere oporteat, quid vnumquodq; horum Intentionis sit, ut quid nutritiuum & sensitiuum, &c. Dicendum prius, quid sit nutrire & sentire, &c. Nam operationes, actiones vè potentijs, vmbusq; priores sunt ratione: atque prius ipsa obiecta, quæ etiam definitione priora sunt, contemplari similiter oportet. Quare de alimento, generatione, animaq; vegetatiua primo dicendum est. Quoniam nutritiua anima ceteris inest, & prima est, & maximè communis animæ vis, qua cuncta viuentia viuunt: inter cuius operationes atq; officia maximè naturale est viuentibus (quæ perfecta sunt, haud membris capta, quæq; nō sine semine oriuntur) tale, quale ipsum est, generare, ut quoad possunt diuinam assequantur naturam, cuius gratia vniuersa agere videntur. Est autē finis duplex, vnius, Quo, alter verò, Cuius: & cū fieri nequeat, ut vnumquodq; numero idē perpetuò duret, quoad potest conatur specie vnum efficere. Est autem anima tribus modis causa. Nam est ea causa, quæ actus est atq; forma: viuere siquidem viuentium est esse, præterea corporis est actus. Patet etiam, finalem causam esse: nam ut mens, sic & natura alicuius finis gratia operatur, qui in viuētib; anima est, propter quam sine controuersia organa ipsius animæ sunt. At verò constat, efficientem causam esse: vnde primò principium motus ad locum accommodatus emergit, licet hæc vis in omnibus viuentibus non sit. Atq; hac in parte sententia Empedoclis est posthabenda, qui plantas incrementa suscipere minus rectè dixit: quia terra deorsum suapte natura, & ignis sursum idēdem pergit. Primum, non rectè accipit in plantis dictas differentias, utpote quæ supra & infra non à situ vniuersi, sed ab instrumentis, officiis & operationibus, atq; earum principiis sumere oporteat. Deinde si aliquid est, quòd contraria elementa (ne distrabantur) contineat, id est profectò anima ipsa, non tamen elementa, quemadmodum ille putabat. Sunt autem, quibus solus ignis simpliciter nutritionis causa esse videtur. Quod verum non est, licet ignis causam comitetur, simpliciter causa non est: quoniam ignis sine mensura probustibilis, quæ apponuntur, ratione in immensum crescit. At verò quæ natura constant, qualia ani-

1. cōclu. Probatio.

Distinctio.

2. conclusio. Deductio causæ formalis.

Deductio finalis.

Deductio efficiētis.

1. opinio.

Cōfutatatio Empedoclis.

2. opinio Democriti. Cōfutatatio.

mata cuncta sunt, certos habet magnitudinis suae atque paruitatis terminos: non est igitur ignis, sed anima ipsa nutritionis causa. Cum autem de aliquo determinandum prius sit, eius conditiones explicemus oportet. Videturque in primis alimentum contrarium viventi, ex quo augeri potest, & incrementa suscipere. Verum cum hic locus dubitationem habeat, an simile a simili, an a dissimili potius patiatur? A dissimili enim videtur omnis mutatio, ob id quod in oppositum est. At enim interest plane, si nutrimentum sit id, quod cruidum primo ingreditur, quod contrarium & dissimile est, an non hoc, sed id, quod ultimo adiungitur, & digestum est, & simile simili nutritur? Quare constat, utroque partim recte, partim non recte sentire. Cum autem nil nutriatur, quin vitam habeat, ad animatum corpus per se, & non per accidens nutrimentum referatur oportet. At qui alimentum diversam rationem est, quod, ut quantum, augeret: ut substantia, nutrit: efficit praeterea generationem, ut aliquid individuum superfluum. Quare tale quidem animae principium vis est talis, ut id conservet, quod ipsam habet, ea nimirum ratione, qua ipsam habet. Atque in hoc nutriendi officio tria sunt, anima, quae nutrit: corpus animatum, quod nutritur, & ipsum alimentum, quo nutritur. Quam vim cum rationabile sit a fine appellare, erit profecto anima prima principium generandi tale, id est, quod ipsam habet. Praeterea, sicut gubernator duobus navim movet, manu scilicet & clavo, quorum aliud movet tantum, aliud rictum movetur, aliud movet & movetur: ita anima immota calore, qui movet & movetur, digerit alimentum, quod movetur & non movetur: de quo sic uniuersaliter dictum sit.

Axioma. Dubitatio. Solutio.

3. conclusio.

4. conclusio.

Corollarium.

1. distinctio.

2. distinctio.

CAPVT QVINTVM DE sentiendi facultate, quae in actu deducitur a sensibili.

Tex. 51.

Determinatis autem his, primum de omni sensu communiter, deinde de vnoquoque dicamus. Fit itaque sensus, cum mouetur, atque patitur aliquid, uti diximus: nam ipse sensus, alteratio quaedam esse videtur. Inquiunt autem quidam, & a simili simile pati. Quod quidem quonam pacto fieri potest, aut non

potest, in vniuersalibus de actione sermonibus, passione uero diximus.

De generatrice siue vegetali anima breuius Arist. doctrinam complexus est, quae vires habet actiuas, quas Medici merito inter naturales referunt, atque ab animalibus fecernunt: superest igitur ut doctrinae ordine de sensitiua dicamus. Absoluta igitur virium naturalium tractatione, de animalibus facultatibus disceptationem Philosophiae parens Arist. exorditur, atque ut nunquam non sibi in tradenda methodo constet, sicut vegetabilium traditio prior fuit, ita nunc summatim de omni sensu in communi disserit, deinceps membratim de vnoquoque dicitur: semper enim a communioribus atque adeo a notioribus descendit, ut certum collocet: disceptaturus deinceps de his, quae sub opinione cadunt: acturus itaque de cognitiuis facultatibus, de sensu disserit prius: quia communior est, & ceteris animalibus facultatibus vniuersalior, atque de sensibus in vniuersali primum, deinde de eisdem in particulari disputat. Est enim huius cap. tota controuersia atque scopus, de sensu iam disceptationem componere, sitne sensifica facultas de numero actiuarum, an passiuarum potentiarum? Sunt enim potestates in duplici differentia, ut. 5. lib. Met. tex. 17. quia quaedam actiuae sunt, quaedam vero passivae: ergo sensus in alterum istorum generum incidat est necesse. Sed dices, de obiecto priusquam de potentia agendum esse (ut Arist. proximo cap. docuit) at modo idem Philosophus ordinem peruertere videtur, cum prius de sensu, quam de sensibili disserat? Dicendum, Aristotelem prius de sensibili, quam de sensu disputare, etsi de sensu prius meminisse visus est, more agendum naturalium coactus id facit, quae prius natura contrarium expellunt, quam formam, quam intendunt, inducant: ideo tradendarum scientiarum Artifex Arist. errores euellit aduersariorum, ut deinde propriam confirmet sententiam. Quare cum vnus & non contemnendus antiquorum error esset, sensum sensibile ipsum esse, id principio distinguat & euellit oportet. Dicebant sane, sensum ab omnino simili pati, atque adeo a seipso (quod tex. 52. exemplo combustibilis mani-

Methodus et capituli argumentum aperitur. Tota huius capitis doctrina basis est ad eam, quae de intellectu lib. 3. adducitur.

Cap. huius scopus inuenitur, ut tex. 52. inducitur.

Obiectio, quare agat prius de sensu, quam de sensibili. Solutio.

manifestat) quare quod sensus a sensibili non differebat. Quamobrem si Arist. mentem recte inspiciamus, intelligemus plane, huius capitis scopum esse de sensibili a sensu distinguendo, quod sensibile sensum ipsum ad actum perducatur, & sibi simile faciat, veluti generans, ut ex contextu patebit. Quod facit mirabili arte, dum ostendit, sensum virtutem passiuam esse, quae necessario separanda est a vegetatiua, quae actiuam est, ut tex. 52. dicitur. Ideo ut ad litteram descendamus, Aristoteles dicit, determinandum esse de sensu generaliter, deinceps singulatim de vnoquoque dicendum, continuoque generalem rationem atque communem omnium sensuum conditionem inducit: nam omnis sensus in eo, quod est moueri atque aliquid pati, consistit: non igitur in mouere, producendo sensibilem speciem, sed in moueri, speciem ipsam de foris suscipiendo: quod breui sane & compendio sermone manifestat: quia sensus alteratio quaedam est (ut. 7. lib. de Phys. Auscultatione cap. 2. tex. 12. definitur) quod enim alteratur, hoc item & necessario patitur (sive sit a simili, sive a dissimili, in vniuersalibus sermonibus de agere & pati lib. 1. de gene. cap. 7. tex. 48. & supra tex. 45. dictum est, patiens tale esse potentiam, quae le agens in actu est) fieri ergo oportet sensum potentiam, sensibile actu, & ex ipsis vnum sicut ex potentia & actu fieri: est enim sensus vis quaedam sensibilibus directe comprehensua. Neque Arist. sensationem proprie alterationem definit, quae est inter qualitates contrarias, intensionem, remissionemve suscipientes, quae aliquid de substantia abijciunt, suntque in subiecto quanto atque corporeo (7. Phys. tex. 18.) haec enim physica est & transmutatiua alteratio, quam corruptiuam appellant: loquitur autem de altera, quae est perfectiua (ut. 1. lib. de gener. tex. 34. atque cap. 2. 8. lib. Phys. & lib. 3. de anima tex. 2. & tex. 28.) Aristotelem ergo vitio aut fraudi verti non debet, quod laetius fuerit his nominibus usus, cum diuersa fuerint apud Veteres placita, his a similibus, illis a dissimilibus alterationem fieri dicentibus, & nomina posita non sunt ad has mutationes significandas, quae tamen re vera vniuocè cum reliquis alterationibus non sunt.

Legitima mens et scopus Arist. ut patet ex text. 52. & in fine capituli huius tex. 60.

Littera textus inducitur.

Nota de alteratione.

Tex. 52.

Habet autem is locus dubitationem, ambigeturque non iniuria

quispiam, cur & sensuum ipsorum sensus non sit, & cur sine ipsis, quae sunt extra, non efficiunt sensum, cum insit & ignis & terra, ceteraque elementa, quorum est per se sensus, vel per ea, quae ipsis accidunt. At enim patet, sensitiuum non esse actu, sed potentia tantum. Quapropter non sentit, quemadmodum combustibile non uritur ipsum per se, sine eo, quod ipsum urere potest: ureret enim seipsum, & non indigeret eius, qui actu est, ignis.

Arist. purgare instituit ea, quae totum de sensibus sermonem in discrimen adducunt: atque in dubium reuocant: quare ut clarius appareat, quod dixit, sensum esse virtutem passiuam, modo dubitatis rem aggreditur, propter Empedocle & alios antiquos Philosophos ponentes sensitiuam animam, ut omnia cognoscat ex elementis vniuersis consistere, ut lib. 1. de anima tex. 25. dicitur: itaque, si ex elementis anima componeretur, elementa non cognosceret. Expositio iuxta mentem S. Thomae haec est, quod velit Aristoteles hoc loco antiquos reprehendere, qui asseuerabant, secundum esse naturale sensibilia in sensibus existere, primum, quia sic sensus se sentirent, aut quare non? Secundo, quia sine exterioribus sensibus sensatio fieret, quod experimento falsum videtur. Sed melius hunc locum Caietanus interpretatur, ut vis rationis in hunc modum formetur, Si patiens esset actiuum, idem a se ipso pateretur, quae veram habet illationem, siue sit de actione immanente, siue de transeunte: quoniam in antecedenti assumuntur duo: vnum est, quod sit, A, patiens: alterum est, quod, A, eadem passione sit agens: ex hoc autem sequitur agere, ex illo vero pati: quare sicut consequens (scilicet, quod idem a se ipso pateretur) duo implicat contradictoria, ita & eius antecedens (nempe, quod actiuum in seipsum ageret) repugnantiā inuoluit: etenim combustibile urit a se ipso per se, sine eo quod sit ignis, qui ipsum urere potest.

Conducit hic tex. ut intelligas qua lib. 3. tex. 4. & 5. dicuntur, quod recipiunt a natura recepti demum datur. S. Thomae expositio.

Caietanus.

fit, rationi non est consentaneum, ut aliquid sit agens ex eo, quod patitur, patiens autem ex eo, quod agit. Male itaq; hunc locum interpretati sunt asserentes, hanc esse illationem, si, A. esset actiuum, in seipsum ageret: non sane esset Aristotele digna consecutio; quando non omne agens in seipsum agit. Nec enim valet aliorum moderatio atq; restrictio, qua dicunt, intelligendum esse de actiuo actione immanente, cum Aristotelis exemplum, quod de combustibili est, ad actionem, quam transeuntem sese extendat: intendit autem Arist. sensum non esse actu suum obiectum, atque adeo quod sit virtus passiva, nam si visus ipsum esset visibile, nemo facile rationem reddere posset, ob qua visus seipsum non perciperet, aut ob quam sine visibili extrinseco non videret. Vnde Arist. primam differentiam inter vegetatiuas & sensitiuas facultates nanciscitur: quod vegetatiua a toto genere actiuarum sunt, sensitiua vero passiuarum, que quidem non sentiunt, nisi accedat ab extrinseco aliquod obiectum, siquidem nulla potentia sensitiua, nec nostra intellectiua est actu suum obiectum, nec actu sensibili, aut intelligibili. Prima ergo eaq; communissima differentia est, quod vegetatiua est de actiuis, sensitiua autem passiuarum est, quod non obstat sensuum perfectioni: siquidem sensuum passiuo, que perfectiua est, sublimior est, quam vegetatiue facultatis actio. Sed melius profectò dicemus, quod licet apud Arist. radix dubitandi hæc sit, tamen non instar affirmatiue arguentis (ut censet Sanctus Tho.) sed per formam soluētis dubitationem Arist. procedit, duoq; dubia inducit hoc tex. que etiam soluit atq; diluit. Primum est, cur sensus sua sensoria instrumenta non sentiant? cum & illa sint corpora, que affectus habent, vnde sentiri possunt: nam si colores oculis conspicimus, quare oculos coloratos non intuemur? Præsertim cum vis sentiendi animata sit, animatum autem omne se mouet, & extrinseco agitatore non eget: sentiet ergo se vis sentiendi, nullo de foris adminiculante sensibili. Perinde ac mens, que seipsam capit, & proprias notiones assequitur. Alterum dubium est, quid opus sit extrinseco, quod ad motum vim sensitiuam impellat? siquidem cuncta elementa, que per se, vel per sua accidentia sentiuntur, ipsis sensibus præsentia sint. Illis verbis, *At enim patet sensitiuum, &c.* Arist. interrogationibus

Obiter quorundam expositiones notantur.

Antor clau... hinc textu... inducit.

1. dubitatio.

2.

3.

2. dubitatio

(quibus nunc quærebat, cur sensus non sentiant seipsum, aut saltem sine obiecto?) respondet eodem, quo proponebantur, ordine. Ideo prius dubium diluit, sensus seipsum non sentire: quoniam non sunt actu, sed potentia: ideo in actu ex seipsis erumpere non possunt, nisi ab eo, quod est in actu excitentur, id est, a sensibili: impotens igitur est, ut in seipsum conuertat actionem, neq; alia a seipso sentire potest: quare aliud & distinctum est sensibile a sensu, quod præsentia cap. intenditur, sensitiuum & sensibile, sicut potentia & actus, distingui debent. Posteriorē dubitationem simul etiam cum priori combustibilis exemplo diluit, quod sine igne comburere non oburitur: eget igitur sensus sensibili ut efficiente; quod speciem communiēt. Quare apertissimo sermone Philosophus vult, Primum, sensum potentiam esse, & non actum: deinde, virtutem esse passiuam, & non actiuam: utrunq; tamen combustibilis exemplo dilucidauit, atq; adeo sensibile prius indagatur, quam sensus, ut dictum est: quia sensibile actu prius est & notius, quam sensus. Argumenta vero, que nos obiter induximus, postea sunt a nobis soluenda, cum pro primo argumento explicabimus, sensus aliquo medio indigere: vnde sensus supra sensibilia sensationem non facit. Aliud enim non de omni motu intelligendum est, sed de motu, qui est secundum locum. Postremo, de mente atq; intellectiua animæ parte longè diuersa ratio est, cum immaterialis sit atque separata, ut ex lib. 3. constat, & firmum euadet. Quocirca sensus hic non sumitur pro organo, ut in sequentibus libris, nec pro sensatione, nec pro actione reali, qua infici & fascinari quidpiam contingit: usurpatur ergo pro vi sentiendi, id est, potentia quadam naturali, que ad secundam speciem qualitatis pertinet.

Solutio prioris.

Solutio posterioris.

Intentio Arist.

Ad. 1.

Ad. 2.

Ad. 3.

Quomodo sensus hic accipitur.

Tex. 53.

At verò quoniam sentire bifariam dicere consueuimus (nam & id, quod potentia videt, & audit, videre, audireq; dicimus, & si forte dormiat, & id idem, quod iam operatur), dupliciter & ipse sensus profectò dicetur, quidam ut potentia, quidam ut actu. Similiter & ipsum sentire,

& quod

& quod est potentia, & quod est actu.

Doctrina continuatur.

Cum Arist. contra antiquos declarasset, sensum connumerandum inter potentias passiuas, non tamen inter actiuas: nam si in actu ipsa esset sensibilia, a seipso pateretur: idcirco nunc declarare intendit, potentiam esse passiuam, non quancunq; sed que reducibilis sit ad actum. Vt ergo certum sit, a quo potentia ipsa sensifica in actu prodeat, asserit, sentire dupliciter sumi: vno modo in potentia, ut dormiens: alio modo in actu, ut operans: nam virtus sensitiua priusquam a motore extrinseco perficiatur, in potentia est, in actu verò, quando iam inde perfecta fuerit, ut intelligas, sensum a potentia esse reducibilem in actum, ita ut primò reducatur ab obiecto in actum primum, deinde ipsa se ad actum secundum promoueat (8. Phys. cap. 4. & lib. 3. de anima tex. 8.) quauis (ut inferius præsentia cap. & ex locis citatis constabit) sensus cum a rebus singularibus afficiatur, non potest moueri a se, sed a rebus debet moueri: anima autem ab vniuersalibus, que habet in se, mouetur: ideo non est ita in nobis sentire, sicut in nostra potestate est intelligere. Eadem enim est sensuum ratio & mechanicarum artium, que sine materia extrinseca non prodeunt in actu, ut infra tex. 60. ergo sentire actio est & perfectio, sensusq; consummatio: quia recepta sensibili forma, sit in actu primo potens operari.

Tex. 54.

Primum igitur id scire oportet, nos inquam, quasi sint eadem pati, moueri, ac operari, ita nunc his vri, ac dicere. Motus enim est quidam actus, imperfectus tamen, ut in alijs diximus. Ea verò cuncta, que patiuntur atq; mouentur, ab actiuo, & eo, quod est actu, patiuntur atq; mouentur. Idcirco fit, ut tum a simili sibi, tum a dissimili res omnis patiantur, ut diximus. Patitur enim ea, que est dissimilis: at cum est passiva, tum similis est, ut patet.

Statim remouet Philosophus cauillum, & id, quod dictum est, scilicet quod sensus sit in potentia & in actu, & quo modo sit intelligendum declarat, cum esse actu magis videatur ad agere attinere, quam ad pati, atq; adeo quod potentia actiua sit. Respondet Arist. pati, moueri atque operari idem esse, cum. 3. Phys. tex. 17. demonstratum sit, motum actum esse imperfectum, qui in mobili per se est, atq; adeo eundem motum, eandem formam, eundemq; actum patientis esse atq; agentis: quod illis verbis insinuat, *Quasi sint eadem pati, moueri, atq; operari*, id est, ita his vtimur, acsi physicè & proprie essent usurpanda: tantisperq; dum explanamus, promiscuè his nobis vtendum est: nam iste motus, siue sensus immutatio, ut reperitur in sensu, passio est, & eadem, ut est ab obiecto agente, est actio. Concludit ibi, *Idcirco fit, &c.* dubitationem superius positam soluens, videlicet, an a simili, an a dissimili passio fiat? Respondet utroq; modo contingere: nam a dissimili in potentia, a simili autem in actu passio fit: quoniam in principio quando fit motus, & transmutatio est in fieri, a dissimili passio nascitur: at cum passio facta est in transmutato esse, a simili passio prouenit: quando autem est in fieri, medio modo se habet, partim similis, partim verò dissimilis: etenim sensibile, quod principio fuerat dissimile, in fine simile est, ut locis citatis dictum est. Quibus verbis subnotare videtur eos Philosophos, qui ob id simile a simili pati dicebāt, quod sensibilia actu in ipso sensu esse censerent: quod quidem ex his, que diximus, falsum esse videtur. Ex quibus constat, sensum virtutem esse passiuam, utpote que ab obiecto, a quo patitur, in actum reducitur per motum siue alterationem quandam, qui actus quidam perfecti est, siue quoddam esse in actu perfecto: itaq; per passionem illam sensus efficitur similis. Ex duobus enim fit sensationis actio, quorum vnum ut sensibile agat, alterum ut sensus patiatur: nam agit obiectum, & potentiam ad sui cognitionem commutat: agit ergo obiectum, ut patiatur potentia recipiendo obiecti naturam secundum speciei similitudinem: hæc enim est patientis natura, ut patiens est, ut in agentis conuertatur naturam: vnde sensus, qui erat dissimilis ab initio, similis relinquitur in fine: quoniam recepta specie, sensus vnum fit cum sensibili.

Perficia resoluitio, a quo fiat passio.

Mens Aristotelis in hoc textu.

Sensus virtus est passiva.

Deinde

Deinde distinguendum est de potentia, atque actu: nunc enim de his ipsis simpliciter dicimus. Nam est hoc pacto quippiam sciens, ut si dicamus hominem esse scientem, quia homo est talis suapte natura, ut sit sciens, atque scientiam habeat. Est enim hoc pacto quippiam sciens, ut hominem eum iam dicimus esse scientem, qui Geometriam, atque Grammaticam habet. Atque horum uterque non eodem modo potest, potentiaque; subijcitur: sed alter quidem ex eo, quia genus ipsum est tale, materiesve: alter vero propterea quod cum voluerit contemplari, potest id ipsum facere, nisi quid externum forte prohibeat, impedimentoque fiat.

Potentia duplex.

Quoniam de actu & potentia mentio facta est, de ipsisque simpliciter dictum, id est, uniuersaliter atque in confuso: nunc vero de illis distinguendum esse dicit. Nam potentia quaedam est remota, quam essentialem appellant, quae est ad actum primum, quae pueri & idiotae scientes appellantur, nimirum quod suapte natura tales sint, quatenus natura sua ad scientiam sunt proclues. Illis autem verbis, *Est etiam hoc pacto, &c.* aliam dicit esse potentiam propinquam, quam accidentalem appellant, ut Geometriae peritus cum dormit aut ebrius est, in quo per accidens perturbato aut quiescente sensu in otio ponitur sentiendi facultas. Inter quos id discriminis ab Aristot. ponitur ibi, *Atque horum uterque, &c.* quod licet in hoc conueniant, quod uterque potentia subijcitur, tamen diuerso potentiae genere, cum primus mutatione egeat atque formae acquisitione, alter vero solo illius formae vsu: idcirco primum appellat secundum genus: quoniam natura sua tale est, & materiae cōfert: secundum vero iam particeps formae est, quae uti potest cum voluerit, nisi externum aliquid adsit, quod prohibeat, atque impedimento sit.

At praeter ipsos est is, qui iam contemplatur, & est actu, proprieque; sciens hoc A. Ambo igitur illi primi, potentia quidem sunt scientes, ut diximus: verum unus indiget alteratione per disciplinam, quae quidem nonnunquam etiam ex habitu contrario, dispositioneque; mutatur: altera habet quidem sensum, aut Grammaticam, sed indiget operationis, ut ex otio tandem, operationisque; vacuitate agat, ac operetur: atque hic modus potentiae diuersus est, ut patet, ab antea dicto.

Docet Aristot. praeter duos dictos modos tertium dari, qui sciens dicatur nullo modo in potentia, sed qui iam actu contemplatur, atque proprie sciens appellatur, non quod ratione actus sciens dicatur, sed potius ratione habitus. Huiusmodi autem denominationes non operationem, sed habitum ipsum per se assequi videntur: sicut enim iuxta Aristot. lib. 2. Eth. iustus non dicitur, qui iusta facit, sed qui iuste atque ex habitu firmo, constantique; animo operatur: tamen qui actu considerat, proprie dicitur ab Aristot. sciens, non quia scientis appellatio potius operationi quam habitui debeatur, sed quia is, qui post comparisonem habitus actu contemplatur atque considerat, perfecte dicitur scire, propterea quod habitus proprio suo actui coniungatur: quod dicit consummatam atque completam perfectionem, ad quam ille habitus in potentia videbatur: ergo qui contemplatur, proprie sciens dicitur. *Hoc A.* inquit Aristot. id est, ex habitu actualiter & recte considerat certum & determinatum atque peculiare obiectum. Ibi vero, *Ambo igitur, &c.* regreditur Aristot. ut rursus inter potentia scientes differentiam statuatur, ut dubitationem soluat, an uterque illorum pati & alterari dicatur? Ad quod respondet, quod licet conueniant in hoc, quod uterque potentia dicitur sciens: tamen primus, qui nec didicit, nec per inuentionem habuit scientiae habitum, qui duntaxat est in potentia, habitu atque actu caret, altera-

Occurritur obiectioni.

ratione

ratione indiget, quae per disciplinae acquisitionem siue inuentionem, ex mera incitiam atque ignorantia in habitum mutetur, atque plerumque ex habitu contrario & erroneo, vel ex dispositione contraria mutatur: quoniam contingit, opinionem vel considerationem veritati contrariam per principia male intellecta inesse. Quare cum is sciens dicatur cum contrarij abiectione, merito dicitur per alterationem sciens, sicut in pueris accidit, aut in his, quae contraria fuere dispositione affecti, quae erit alteratio aliquo modo corruptiuam. Alter quidem, qui habitum habet, & ut proprie, perfecteque; sciatur, non indiget forma, sed consideratione atque alteratione, is non alteratur: quoniam non mutatur forma, sed exercet quam habet, & iam acquisita utitur: omnis autem alteratio ad aliquam formam esse debet, & non tantum formae vsus atque perfectio: ergo in primo alteratio est, quia nondum habet formam: alter vero non alteratur, sed comparato iam diu habitu utitur, *Habet iam* (ut inquit Aristot.) *sensum, aut Grammaticam*, quae recte in habitu sentit aut intelligit, sola indiget actuali operatione, ut ab actu primo in secundum transeat ex otio atque operationis vacuitate, ut scientiam, quam intus possidet, extra in vsum promat. Quare cum qualitatem aliam non excutiat, alteratio simpliciter nuncupanda non est, sed quaedam alteratio eius naturae, quae subiectum perficit sine vlla abiectione aut subiecti lesione. Ridendus sane esset, qui Geometriam, ex eo solum quod consideret, alterari assereret: nam solo vsu & ministerio vacabat. Videtur enim velle Aristot. per actum secundum nouam qualitatem non acquiri, licet sit mutatio.

Tex. 57.

At vero neque ipsum pati simplex esse videtur, sed aliud est a contrario corruptio quaedam: aliud est salus potius eius, quod est potentia ab eo, quod est actu, simileque; perinde atque potentia sese habet ad actum. Fit enim cōtemplans, quod scientiam habet: quod quidem aut non est alterari (in ipsum enim fit incrementum

et in actum, perfectionemve) aut aliud alterationis est genus.

Distinxit haecenus potentiam Philosophus, iam vero ipsum pati (quoniam multiplex est) diuidit: nam plura diuersa significat intentione: siquidem ex. 5. Met. tex. 26. deducitur, passionem proprie eam esse, quae corruptiuam, tristem & lamentabilem appellant, quae cum remotione praesistentis perfectionis fit, & proprie, utpote quae noua mutatio est de contrario in contrarium. Altera passio est, quae nullum nocentium infert, quam perfectiuam nuncupant: quoniam (ut dicit Aristot.) salus est perfectibilis, hoc est, citra vllam corruptionem potentiae est perfectio: quare cum sit mutatio, & non cum abiectione contrarij, simile perinde est, ac si habitus consideratione & contemplatione perficiatur: utrobique enim permutatio est perficiens citra corruptionem. Quae ob causam alterationis non est (inquit Aristot.) quoniam potius est incrementum & perfectio potentiae ut. 7. Phys. cap. 2. declaratuit Aristot. nisi velis vocabulum alterationis largi vsurpare.

Quocirca non recte se habet, dicere ipsum sciens, cum scit, alterari, sicut nec aedificatorem cum aedificat. Quod igitur in actum ducit, ex eo, quod est intelligens potentia atque sciens, id non doctrinam appellare oportet, sed aliud nomen est aequum habere. At quod ex eo, quod est potentia, discit, accipitque; scientiam ab eo, quod est actu sciens, atque ab ipso docente, id aut non est dicendum pati, ac alterari, aut duos alterationis esse modos fateamur, oportet: eam, inquam, mutationem, quae ad priuatiuas est dispositiones: & eam, quae est ad habitus, atque naturam.

Con-

Paulatim corrigit alterationis nomenclaturam, ut proposito quadret, & ad doctrinam tertii lib. de anima nos praeparat.

Duo alterationis modi.

Conclusio est dictorum, quia colligit, quod transiens ab habitu in actum proprie alterari non dicitur: sic nec proprie alteratur ignorans, cum addiscit, nisi quod hic secundus doceri dicitur, primus autem non: quoniam qualitatem aliquam non acquirit, sed aliud nomen: quum est habere. Infert ex mente aliorum absurdum ad hominem, ut eos commutet, & in viam veritatis inducat, quod duo essent alterationis modi: vnus ad priuatiuas dispositiones, qui fit cum deperditione contrarij, & ad habitus, qui cum naturam ipsam perficiant & naturam bene afficiant, non dicuntur alterare proprie, sed formam naturalem citra aliquam deperditionem perficere, ut hinc eos ad vera sapientiam introducat, & doceat non sistendum in sola corruptiua alteratione, quae cum aliqua abiectione contrarij fit (ut in calefactione) sed alterum esse alterationis genus, & passionis perfectiue sine aliquo interitu, sed cum salute & perfectione eius, quod alteratur improprie, ut cum sapiens actu considerat, aut aedificator aedificat, quae tamen nec vere nec proprie alteratio aut passio est, quin potius a quiete ad actum permutatio, quod est ad perfectionem commutarij: ideo non est alterari absolute, sed quodam alterari & pati: quia est perfici & consummari. Idem etiam est de ipsa habitus acquisitione, quae perfectio potius est, potentiaque consummatio, quam alteratio.

Tex. 59.

Hac cum ita sint, prima quidem mutatio sensitiui ab eo, quod generat, fit: cum autem ortum, ac generatum est, habet iam sensum perinde atque scientiam, & sentire actu simile est, ac contemplari. Differentia tamen est: nam ea, quae actu sensum efficiunt, extra sunt, ipsum, inquam, visibile, atque audibile, & sensibilem cetera.

Rei proferenti sese Arist. explicat.

Quae haecenus dicta sunt, ad potentiam passiuam accommodatur Philosophus docet, ita in sensu statuendum esse: nam sicut prima scientis transmutatio, quando de ignorantia ad scientiam per Doctorem

transmutatur, a generante est: sic prima sensitiui transmutatio ab eo fit, qui ipsum generat: virtute enim generantis, quae in femine est, educitur anima sensitiua cum omnibus suis potentijs in actum: cum autem iam ortum & generatum sensitiuum est, sensum iam habet, perinde ac qui scientiam habere dicitur: quando iam vero sentit secundum actum, simile est contemplati. Itaque semen, ut ouum, prima immutatione sentiendi sortitur vim, simulatque factum animal iam sensus compos est, sed actus desiderat functionem, quibus presentibus omnibus suis numeris absoluitur: sensus ergo ut scientia, sentire autem ut contemplari se habet. Quare sicut ex parte intellectus quispiam prius est in potentia ad scientiam, deinde scientiam possidens ad contemplari in potentia: pari quoque ratione generatum, verbi gratia, ut ouum in potentia est ad sensum, quem cum possidet, non ad sensum, sed ad sentire, id est, actum sentiendi in potentia est: nam non impeditur medijs aut organi indispotione, vel sensibilem absentia, vel fortasse quia ut sentiat, non aduertit, continuo in sentiendi actum exhibit. Hac posita conuenientia ibi, Differentia tamen est, &c. discrimen adducit ex obiectorum sensibilem & intelligibilem distantia: quoniam sensus extrinsecis obiectis opus habet, cum tamen scientia intus habeat thesauros, quos, cum commentari libeat, promat, nempe vniuersalia, quae sunt in anima: ob idque necessaria est in sensu obiecti praesentia, quae tamen in intellectu non exigitur: siquidem a materia abstrahit, & separata ipsa considerat: de quo lib. 3. de anima tex. 8. quem locum in sequenti textu explicat dicens.

Tex. 60.

Cuius causa haec est: actu namque sensus singularium est, scientia vero vniuersalium est: haec autem in ipsa anima quodammodo sunt. Quapropter intelligere quidem cum quispiam voluerit, in ipso est situm: sentire autem, non collocatur in ipso: necesse est enim, sensibile ipsum adesse. Pari modo res sese habet, & in scientijs sensibilem, & ob eandem vtiq; causam,

causam: quia sensibilia singularia sunt, & extra, sicuti diximus. Sed ut de his exactius, dilucidiusve dicamus, dabitur nobis rursus occasio.

Proximo textu conuenientiam, atque differentiam sensus ab intellectu tradiderat, cuius causam tex. praesenti reddit Aristoteles, videlicet, quod sensus singularium sit, intellectus autem vniuersalium, quae in rebus non sunt, sed quodammodo sunt in ipsa anima. Quare sensus non percipit nisi singularia per materiam indiuiduata, sine cuius praesentia sensibile nullatenus apprehendi posset: unde sensus de foris atque ab extrinseco in actum reducitur: scientia tamen habitus est intellectus, qui (ut in tertio huius videbimus) immaterialis est: consequens est, ut quae per talem actum percipiuntur, a praesentia materiae abstrahantur, atque adeo etiam ab omnibus, quae formae accidunt, secundum quod est materia indiuidua: sunt igitur in anima non realiter, sed intentionaliter. Habet namque mens intus domi suae innata illa vniuersalia, quae principiorum atque habitus intellectus seminaria sunt principia, non quod habeat species congenitas (ut asseruit Plato) sed quod quauis sit sicut tabula rasa (ut. 3. huius dicit Arist. tex. 14.) illo tamen agentis, intellectus lumine illustrata mens penes se habet, quo se actuet, & suum in seipsa obiectum faciat. Unde infert Arist. in nobis atque nostra potestate intrinseca intelligere situm esse, non tamen sentire, quod materiae externae praesentiam exposcit. Sed dices, hic sensus dicitur singularium tantum esse, in fine autem Post. cap. 18. tex. 27. dicitur, sensum vniuersalium esse, ob idque sensum ipsum efficere vniuersale, quatenus intellectus agens rationem illam vniuersalem a singularibus abstrahit, quod fieri non posset, nisi a sensibus ratio vniuersalium perciperetur? Quod ut declarem, aduertam oportet, duplex esse agendi principium, scilicet agens ipsum & rationem sub qua agit: in proposito ergo in sensatione sunt sensibile in primis, & deinde ratio sub qua sentitur. Tunc fit prima assertio, ratio obiecti ipsius sensus est vniuersalis: quoniam aliter potentia vna non esset, nisi sub vna ratione omnia sua obiecta ap-

Obiectio, quod sensus sit vniuersalis.

Solutio, quae Arist. collatione euoluit.

Distinctio. 1. conclusio.

prehenderet. Secundo, si sensus non perciperet nisi singularia determinata sub ratione singularium, non vtiq; posset inde vniuersale abstrahi: siquidem in illis nulla ratio vniuersalis luceret. Quamobrem sensus non tantum Calliam, verbi gratia, aut Socratem contracte apprehendit, verum vaga quaedam singularia cognoscit, ut hunc hominem, hoc animal, ex qua vaga singularitate (quae quaedam est adumbratio vniuersalitatis) virtute agentis intellectus ipsum efficitur vniuersale. Secunda assertio sit, obiectum sensus, quantum ad id, quod sentitur, singulare est. Patet in primis: nam (ut postea c. 12. ostendemus) quauis sensus susceptius sit specierum sine materia, non tamen sine conditionibus eius: ergo singulare est, quod apprehendit. Deinde (ut postea explicatur sumus) vnumquodque, quod recipitur, ad modum recipientis recipitur: ergo cum cognitum in cognoscente sit, per suam similitudinem sensibile in sensu erit: quare cum sensus virtus sit corporea atque materialis, particulariter & cum sensibilibus materiae conditionibus sensibilibus similitudo in sensibus recipietur. Quapropter haud inepte a quibusdam dicitur, sensum singularium esse quantum ad actum (ut hic dicit Arist. & nostra secunda conclusio exponit) vniuersalium tamen quantum ad obiectum (ut in fine Posteriorum iuxta primam nostram assertionem dicit Arist.) sunt enim sensus de obiectis sub ratione communi: quauis actus particulares sint a priuato obiecto pendentes: per quae responsum esse arbitror propositae obiectioni. Ex quibus sequitur, quare vniuersalia in ipsa anima sint: quia non realiter, sed intentionaliter recipiuntur, ad modum ipsius animae recipientis, quae ab omni materia corporea denudatur, & corporali instrumento minime alligatur: recipit igitur species atque rerum similitudines, non solum absque materia, sed etiam absque eius vestigijs atque conditionibus: quoniam intelligibile, quod vniuersale est, ab illis omnibus est separatum: sensus autem, qui corporeus est, iuxta suum modum corporeas & quodam tenus materiales recipit species. Unde pro arbitrio intelligere possumus, cum volumus, non sic sentire, quod experimento conpertum est, cum pro libito sine rerum praesentia contemplari valeamus, sentire vero minime: habet enim se sicut tale operari, quod circa rem singularem externam fit.

2. conclusio.

Cordiae resolutio.

Corollarium quomodo vniuersalia sint in anima.

Tex. 61.

Nunc id sit à nobis determinatum, cum simplex, inquam, non sit id, quod dicitur esse potentia, sed aliquid quidem sit ut puer, quem militare posse dicere licet: aliud autem ut is, qui iam ætate, militariq; arte aptus euasit ad militandum, sensitium similiter se habere.

Tex. 62.

Atque cum ipsorum differentia nomine careat, determinatum autem sit, ipsa esse diuersa, & quo pacto diuersa sunt, necesse est ipso pati, ac alterari, tanquam proprijs nominibus uti. Ipsum autem sensitium potentia tale est, quale iam ipsum sensibile est actu, sicuti diximus. Patitur igitur cum ipsum est non simile: at passum euasit simile, & tale est, quale est illud.

His duobus huius capitis postremis textibus Philosophus quæ dixerat colligere videtur, atque potentia multiplicatè apposita interpretatur similitudine: nam ut puer imperfecta & remota potentia militare potest, aut magistratus creari, qui tamen iam vir factus, miles electus, aut imperator creatus, ætate, officio & arte militari potentia propinqua aptus euasit ad militandum: sic in sensitio rem sese habere docet Arist. ubi remota potentia instar pueri, propinqua instar viri declaratur. Textu autem, 62. censet Aristot. innominatam esse hanc potentia differentiam: ideo nomine passionis atque alterationis tanquam proprijs nominibus extenso vocabulo circumloquitur: iam tamen latini per remotam & proximam, essentialem atque accidentalem nominarunt, quando alijs (ut rem exponamus) nominibus non gaudemus. Ibi verò, *Ipsum autem sensitium, &c.* dicit, quia horum differentia innominata sunt, passionis & alterationis nomine manifestamus: quoniam talem esse sensum in potentia, quale

sensibile in actu oportet, qua ratione dissimilia sunt: at cum ipsius sensibilis similitudinem atque speciem recipit, per illam passionem atque perfectiorem alterationem similis efficitur. Quæ ideo esse dicta crediderim, ut Aristot. doceat, totam huius capitis disceptationem esse ad rationem sensibilis reducendam, ne documentum text. 33. tradit obliuisci videretur. Quare rationem, quæ methodum illam interrumpere coëgit, his paucis exponere videtur, atque obiectionem principio huius capituli à nobis propositam tacitè diluere: quæ ratio Aristotelem mouit, ut proportionem sensus & sensibilis proponeret, ad quas significandas proprium nomen positum non est: nam illa sensus assimiliatio atque sensibilis immutatio in contrarietate minimè fundatur. Vnde meritò priorum nominum inopia, communibus, atque promiscua appellatione fuit utendum: neque enim albescit aut nigrescit visus, cum albedinem aut nigredinem videre contingit: quoniam solam formam sine materia recipit, quod proprium est sensuum, species sine materia suscipere, ut infra c. 12. Quare hoc alterationis genus in perfectionem definit, tantum abest, ut in contrarium abeat: alteratū tamen est ipsum sensitium, quatenus ex non formato formatum sit, & ex non cognoscente cognoscentem.

DVBITATIO De sensibilis cum sensu assimilatione.

Quæret oportune Philosophia studiosus, nunquid cognitio sensitua sit assimiliatio nuncupanda? quandoquid sensus sensibili non sit similis in natura, ut patet, secus tamen oporteret Indies in singulorum naturas sensibilibus, quæ cognoscit, transmutari: neq; assimiliatio in forma sit, quoniam in obiecto realis est, in potentia verò intentionalis: neq; adhuc in essendi modo, cum cõstet in obiectis rerum sensibilibus formis non tantum cum conditionibus materiarum esse, verum etiã cum ipsa materia, à qua sensus species abstrahit? Dicendū, huiusmodi ambiguitatem ex natura potentia esse soluendam: ducitur namq; potentia in actu secundum ab aliquo, quod in actu est: vnde potentia (ut supra retulimus) per actum definitur, ad quæ essentialis ordinem

*Observa
collectio-
ne mentis
Arist. pro
huius ca-
pituli collo-
catione.*

*Observa-
da simili-
tudo.*

*Species ad
modum co-
gnoscitis
recipitur.*

Solutio.

ordinem habet: tunc igitur erit potentia assimilata, cum eius proportio atq; ordo ad obiectum in actu perducitur: supra enim tex. 7. docebat Arist., ex actu atque potentia seipsis absque aliquo medio (quoniam talia sunt) vnum fieri. Quare non oportet, ut agens patiens in natura sibi assimilaret (ut Solis actio demonstrat) nec in forma (ut sensuum operatio manifestat) nec in modo essendi (secus nec Cælum ageret in hæc inferiora caduca & corruptibilia, cum in corruptibile sit: nec sensibile in sensum, quem in spiritali modo essendi, non tamen in reali assimilaret) eatenus igitur similitudo spectanda est, quatenus est ordo proportionis potentia ad actum: siquidem actus actiuorum in patiente sunt disposito. Vnde cum sensus in potentia non sint, ut sensibilia secundum esse reale nature recipiantur, bene tamen secundum esse immateriale & spirituale: sequitur, sensus natos esse pati, perinde ac sensibilia agere apta sunt: non ergo recipiuntur secundum esse naturale, sed secundum extraneum ipsi nature: nam in alio altiori & eminentiori essendi ordine, ut in medio, ubi colores, verbi gratia, non recipiuntur perfecte secundum nature similitudinem: ob id non recipitur forma cum materia, sed sine ipsa, ut anima omnia dicatur: quia omnium similitudines suscipit. Ratio horum pulchra est & à priori: quoniam sicut se habet materia ad formas naturales secundum propriam suam nature rationem hospitandas, sic anima, quæ in alio præstantiori genere potentia est, ad easdem formas sublimius suscipiendas in potentia est, nimirum in esse spiritali (sicut. 3. lib. de Anima tex. 38. dicitur, lapis non est in anima, sed species lapidis) ut intelligamus, animas hanc naturam ex sua indiuisibilitate fortitas esse, atque quandam spiritualitatem participare. Quam ob causam. 2. de Anima tex. 138. videns quodammodo colore delibitum ab Arist. asseritur: vnde fit, ut non sit sensibile in sensu, sicut forma in materia, sed sicut cognitum est in cognoscente, atq; adeo secundum modum ipsius cognitiui: quia cognoscentem sit ipsum cognitum, in quod transformatur: est enim potentia cognitua vitalis, quæ speciem susceptam viuificat, & secundum eam operatur (ut lib. 3. de Anima & cap. 1. & 3. explico) quia ex cognoscente & cognoscibili fit magis vnum, quam ex materia & forma: vide. 1. p. q. 12. art. 4. Nil

enim aliud est species, quam obiecti similitudo, id est, vestigium rei ab ipso sensibili sensui incussum atq; impressum, quæ, dum suscipitur, viuificatur & principium est vitalis operationis. Ideo ad argumentum in principio propositum dicendum, assimilationem esse in forma secundum sublimius essendi genus, quo res suas influunt similitudines atq; intentionales imagines: proportionabiliter ergo ad actionem naturalem actio hæc intentionalis contingit, quæ potentia infunditur, ut ipsa potentia substantiam eliciat operationis: vide loca citata.

QVAESTIO

An sensus actiua, an passiva virtus sit?

Quæstio ista ardua est atque nimium occulta, & quæ satis huic loco oportuna sit: insuper totius quinti capitis scopum continet, & vniuersi libri argumentum aperit. Primo, ex eo quod iam nunc dicebamus: quoniam si vegetatiuum inferius & ignobilius actiuum est, ergo & superius ipsum scilicet sensitium, quod perfectius est atq; præstantius, agendi habebit vim? Secundo, iudicare atq; sentire agere est, sed sensus iudicat de sensibili, quod sentit, ergo est actiuus? aut sequeretur, cum agens nobilius sit patiente (lib. 3. tex. 20.) quod sensibile nobilius esset sensu, quod absurdum videtur? Vnde tertium desumo argumentum, quo clare colligitur, sensum agentem esse ponendum: quia cum sensibilis species, utpote quæ spiritalis aliquo modo sit, à sensibili effici non possit, quoniam eius perfectionem excedit: sequitur, aliquod actiuum esse ponendum, quod ipsam speciem producat, quod cum ex parte sensibilis nullum sit (est enim fictitium asserere, vna aliquam intelligentiam sensibilibus assilere, quæ species ipsas producat, perinde ac lib. 3. cap. 2. de intellectu agente ostendimus) sequitur, ex parte ipsius sensus, qui agit & sentit atq; verè iudicat, actiuum aliquod esse ponendum? Preterea. 9. Met. tex. 16. atq; in sex principijs asseritur, sentire non solum actionem esse, sed de genere immanentium: ergo sensus, qui sentiendi principium est, actiuus est? Confirmatur de muliere menstruum patiente, quæ solo visu speculum inficit: atq; etiam

K 2 etiam

etiam de Basilisco, qui solo visu hominem interficit: & de lupo superueniente, quo viso, homini vox rauca fit: insuper de mulieribus, quæ Apollinares vocantur, quæ habent in singulo oculo pupillas duas, et si toruè quenquam respiciant, illum suo visu interimunt: ideo sagittas dicuntur mittere, & noxiæ sunt: sic enim Apollo, præter lyram & Gryneum, tertium signum habebat, nempe sagittas, vt infernus etiam & noxius Deus haberetur (idem de oculorum: fascinatione constat) igitur sensus actiuus est. Quod rursus rationi maximè consentaneum est: quoniam sensus, cum forma sit & non materia, atque adeo actus & non potentia, eius potius agere, quam pati erit. In oppositum tamen est Aristot. præfenti capite, qui (vt nostra commentatione diximus) sensus virtutem esse passiuam ostendit, atque hanc vnam esse potissimam differentiam, qua primò animales virtutes à vegetabilibus separat. In hac quæstione diuersi fuere opinandi modi: quidam existimarunt, agentem sensum ponendum esse, cæterum à passiuo non distinctum, cum potentia animæ adinuicem non distinguantur. Deinde alij censebant, nullum esse sensum agentem, sed quòd sensibile seu eius species sit per se principium immediatè sensationis productiuum, atque adeo cum sensus sit sufficienter sensibili specie informat, vt cognoscat, & ad exequendum in actum secundum non est necessaria aliqua sensus actio. Quicquid alij de hac re sentiant, nostram seu potius Arist. sententiam in medium proferamus, vbi in primis titulus quæstionis enodandus est. Quare cum totus præfens sermo de virtutibus animalibus atque cognitiuis sit, extra præfens negocium est, de actione naturali & reali quæstionem tractare, iuxta id, quod in confirmatione quarti argumenti quærebatur: non ergo disputandum est de infectione & fascinatione sensuum & actione reali & physica, sed de sensatione & actione intentionali: nam (vt in libello de sensu & sensibili ab Arist. asseritur) oculus, & sic de alijs sensibus, bifariam considerari potest, Primò, vt potentia est cognitiua animalis: deinde, vt tali natura & proprietate affecta est, vt per quandam naturalem euaporationem, aut similem alium modum inficere aut fascinare dicantur, propter venenosam oculi complexionem, qua non

intentionaliter, sed realiter medium immutent. Modò igitur de hac loquendum non est, ne à proposito diuagari videamur, sed de intentionali: per quæ & quæstionis titulus declaratur, & confirmatio quarti argumenti soluta est. Deinde, vt certa ab incertis fecernamus, apud omnes constat, sensum in prima specie receptione passiuum esse: nam siue sentire agere sit, siue non (quod statim dilucidabimus) tamen non est sine præuia passione, quæ in specie receptione consistit. Et qui oppositum asserere voluerit, aperto Marte cum Aristot. atque ratione pugnat, cum tam dilucidis verbis dixit & probauit, sentire quoddam pati esse, & sensitiuum non esse actu, sed potentia tantum: quod 3. lib. de anima cap. 1. repetit non semel, & cap. 4. tex. 28. quod etiam hic cum combustibili contulit tex. 32. & tex. 62. *Sensituum potentia tale est, quale iam ipsum sensibile est in actu, quod est generas illius immutatum.* Totam igitur quæstionem controuersia est, an sensus in potentia passiuus sit ad actum tam primum, quam secundum, & non solum ad formam, quæ est operationis principium, sed etiam ad ipsam operationem passiuè sese habeat, duntaxat recipiendo, nilque agendo: itaque an se habeat instar nescientis, qui non solum ad considerare, sed ad scientiam in potentia est, ita vt visus, verbi gratia, non solum ad speciem coloris, sed etiam ad visionem sit in potentia: hoc est, an potentia sensus ad actum primum & secundum sit, atque an potentia sensifica sit essentialis & accidentalis ad vtrumque actum, an tantum accidentalis ad actum secundum? Excipimus duplex est immutatio: altera, qua à sensibili ad actum primum sensus ipse, vt intellectus ad scientiam, permutatur, & sensus sit similis obiecto in actu primo, & hæc vocatur potentia essentialis, quia ad actum primum: altera ad actum secundum, vt intellectus ad considerare, secundum actualem tendentiam potentia ad obiectum, quam vsu scholæ accidentalem potentiam vocamus, quia ad actum secundum. Quæ dæ mutationes naturam distat, non tamè necessum est temporis ordine distinguantur: & prima ab obiecto fit, atque in speciem terminatur, qua sensus sensibili relinquatur in actu primo similis: secunda autem ab ipsa anima elicitur, atque ad sensationem terminatur, qua sensus formaliter dicitur sentire.

In quo oēs conueniant.

Controuersia nod.

Duplex sensus mutatio ab ipso sensibili, et duplex potentia, vt supra tex. 2.

Obsena.

Et

Sensum in potentia accidentali esse actiuum probatur, passiuum autem in essentiali.

Et iuxta hanc secundam immutationem sensum actiuum esse dicunt: nam sentire agere est atque actio vitalis, sicut iuxta immutationem primam passiuum esse dices. Præterea ex animæ definitione, quæ principium ponitur quo viuimus atque sentimus, &c. ergo sentire operatio est rei viuētis: idque dictum est superius tex. 36. & 37. animam in triplici genere causæ, formalis, finalis, & efficientis. Quare licet passiuus sit respectu obiecti in prima immutatione ab obiecto ad speciem, quæ suscipit, actiuus est respectu sensationis, vt Arist. tex. 59. dicebat, *Habet iam sensum perinde, atque scientiam, & sentire actu simile esse, ac contemplari.* Est enim actio immanens & formæ impressæ vsus: iuxta quem interpretandi modum sensitua facultas specie iam informata atque fecunda prolem parit, id est, notitiam ab specie saltem modo atque ratione differentem, qua sensus in obiectum refertur: non enim species notitia est quatenus in medio, sed vt est in sensu: neque sic prorsus quocumque modo in sensu existat, sed quatenus ipsum sensum in obiecti comprehensionem immutat & trahit. Quod inde confirmari potest, quod plerumque, licet species ante oculos deferatur, non sentiamus: quoniam sunt velut in medio, aut in speculo, quia non aduertimus: necessaria igitur est animi actio atque consideratio, quæ ex aduertentia prouenit: sentire igitur agere est. Ita Themistius. 3. lib. tex. 55. notio est animi actio, & de memoria cap. 11. imaginatio non est sola nudaque speciei impressio. Idem etiam Alexander atque Commentator, quod recipere aliud est, quam iudicare siue comprehendere: nam ratione saltem & modo aliud est species ab actu sentiendi, sicut aliud est forma substantialis, quæ est actus primus, & eius operatio, quæ est actus secundus (de actu primo & secundo supra exposui in definitione animæ, quæ est actus eius, quod in potentia est ad vitam, id est, vitales operationes) quauis hæc actio non sit proprius alter alterationis modus: fortasse enim nullus formæ est acquisitio, necdum cum contrarij fiet abiectione: nudus videtur esse antiquæ formæ vsus, etsi alteratio nuncupanda est, absque abiectione contrarij, læsioneq; subiecti sit, potius enim cum perfectione est. Nec placet, quod Paulus ille Venetus affirmat, sensibus actionem tribuendam esse, non in ordine ad speciem aut sentiendi actum, sed

habitudine ad internos sensus, quos suscepta ab externis sensibilibus specie commouent atque immutant: quoniam præfens controuersia de actione intellectus non intelligitur respectu sensuum interiorum, sed respectu propriæ sensationis. Præterea sensus externi in ordine ad interiores habent se vt medium, quod susceptas species transmittit: non secus atque aer speciem in auditum transfert, auditus etiam in sensum communem prouehit: quemadmodum ergo aer speciem coloris minimè producit, sed ab obiecto externo immittam ad sensum vsque inuehit: sic proportio nabiliter sensus externi se habere videntur, licet altiores sint, quia sunt facultates vitales: vnde quauis actionem aliquam habere videantur, non tamè eam, quæ in controuersiam vocatur: quandoquidem formas ab obiectis elaboratas ad alias sensitivas potentias transferunt: siquidem rationem quandam medijs fortiuntur: at obiectum est, quod formam largitur. Non absone igitur dixeris cum Themistio, Alexandro, Alberto, D. Thoma, atque Commentatore, passiuos esse sensus in specie receptione, verum in sensationis productione actiuos. Et si quæres, passiuus an actiuus potius appellentur? Dicerem, sensum absolutè actiuum siue operatiuum à fine appellandū (vt supra tex. 49.) quauis a rationibus illæ à passionibus profliant: nam vltima sensus perfectio in sentire, id est, in actione, qua operationem exercet, consistit: quare à perfectiori & formaliori potius denominabitur actiuus, quam passiuus. Perperam insuper Plotinus æneade. 4. censuit, sensus à sensibili nil pati, sed sensationem ex sola cognitione & affinitate promanare, vt ij, qui antiquissimam inierunt amicitiam (amicitia sola donante) ob solam consuetudinem naturæ lege se assequuntur: quia (inquit) celi tam vastū quis videret aut caperet? cum tamen nihil sit faciendum hoc suum argumentum: nam species in sensu sine materia recipiuntur, vt suus Plato in Theæte-to, &c. 6. lib. de legibus docet, vbi species admittit dum docet, quæ species rerum in politis & deis corporibus, hoc est, in speculis insculptæ cernuntur, à qua specie vice ipsius obiecti atque à potentia notitia paritur: secus sensus, qui potentia est, per nullum actum actuaretur. Quare sentire non est pati formaliter, sed agere, cum sit sensibilis comprehensio in specie relucens (fortasse

D. Tho. Themist. Auerro. & alii.

Sciscitationis solutio, quæ sensus magis actiuus, quæ passiuus.

Plotini error.

Sentire qualitas est. nec actio, nec passio, sed qualitas quædam, vt de intelligere dico infra libro tertio tex. 2. in tertia & vltima difficultate.) Cui opinioni quanuis Galenus lib. 7. de placitis aduerfetur, qui passionem, non tamen alterationem vocat, verum. i. de causis Symptomatum nomē actionis eis tribuit. Quorum omnium quantumvis doctissimorum existimatio mihi minimē probatur. Primò propter Arist. testimonium, qui hac prima & potissima differentia præfenti cap. animales facultates à naturalibus se iungit, quòd istæ actiuæ sint, illæ verò à toto genere passiuæ. Præterea quia tex. 59. expressè demonstrat, vnam tantum esse in sensu mutationem, atq; illam ad actum esse secundum, Nam prima sensui mutatio ab eo, quod generat, fit. Cum autem ortum ac generatum est, habetiam sensum perinde, atque scientiam, & hæc mutatio naturalis est, quæ generanti debetur, de qua in præfenti sermo non est. Deinde dicit Aristot. *Sentire actus simile est, ac contemplari*, cum hoc discrimine, Nam ea, quæ actu sensum efficiunt, extrinseca sunt, ipsum, inquam, visibile, audibile, & sensibilem cetera: ergo si hæc secunda mutatio ad sentire actu est, ita vt sensum in actu sensibilia, quæ extrinseca sunt, efficiant, consequens est, sensum non solum respectu speciei, verum etiam respectu sensationis passiuum esse, cum iuxta Arist. non solum species, verum etiam sensatio ab ipso fiat sensibili. Cuius rei ratio atq; fundamentum hoc esse potest: quoniam species sensibilis atq; sensatio duæ res non sunt, nec duo actus, ita vt dent duo esse: ergo si se habent sicut forma & esse formæ, sequitur, nihil aliud esse videre, quam esse ipsius speciei visibilis (verbi gratia, in visu formaliter loquendo in genere cognoscibili & cognoscitui) ergo sicut eadem mutatio est ad album & ad albedinem, imò prius natura album est, quam albedo: pari igitur ratione eadem mutatio est ad speciem visibilem & ad ipsam visionem, & prius natura videns est, quam sit visio: ergo sicut in receptione speciei passiuus est sensus, ita etiam in receptione sensationis, cum vtrunq; eadem mutatione ab ipso fiat sensibili: ideo infra tex. 65. dicam, quòd videre nil aliud est, quam speciem esse in sensu formaliter, vbi de imutatione sensibilis communis agitur. Cõfirmatur ex eodem Arist. eodem tex. 59. asserere, sensum perinde se habere, atq; sciẽ-

tiam: ergo sensus ea sola ratione in potẽtia dicitur, quia potest operari: sicut sciens in potentia dicitur, vt cõtempletur: ergo sicut eodem textu. 59. dicit, atq; tex. 62. sensum, qui in potẽtia est, à sensibili in actum ducit sequitur, sensationem à sensibili eadẽ imutatione fieri, & non à sensu: non est igitur sensus respectu sensationis actiuus, siquidem eam à sensibili mutuatur. Rursus sensus vltra species ipsas nullis noticijs, nulloq; alio actu opus habere videtur, sed solo ipsius speciei vfu atq; consideratione, quæ latio quædam est potẽtiæ, qua proprio animæ motu in ipsam rem fertur: ergo si non est nisi vnus actus, nec erit nisi vnica potentia: quoniam hæc latio atque vitalis immutatio à sensibili fit, sua specie sensum commouente, atque quasi in considerationem sensibilis mittente: necesse igitur est, in ipso pati atque alterari consistere, vt tex. 62. hanc tanquam intentam conclusionem Arist. colligit. Sed dices, Aristotelem sensum cum scientia, sentire cum contemplari conferre: ergo sicut sciens, quo actu cõsideret atq; meditetur, extrinseco non eget motore: nam quoties voluerit, contemplari poterit: igitur sentire non est ab extrinseco motore, sed ab ipso sensu? Quam obiectiõnem tex. 59. & 60. intuitus Arist. soluit cū dicit, differentiam esse inter sensum atq; intellectum: nam licet Geometriæ peritus (quia Geometriam callet) vim habet, qua in potentia proxima considerare valeat: & sensum habens, vim habet atq; facultatem, vt potentia proxima sentiat (quoniã hæc conditio formaliter atq; per se ad naturam potẽtiæ medię spectat) tamen quia sensus singularium est, sentire nõ est in ipsius facultate, atq; adeò necesse est, sensibile aliquod adesse: ratione igitur materię differunt: quoniam licet vtraq; sit potentia proxima scientiæ, intellectus tamẽ ratione materiæ (quia vniuersaliũ est, quæ quodammodo in ipsa anima sunt) sine motore extrinseco cõsiderare potest: at in sensu potẽtia illa proxima ad actum sine externo obiecto nõ reducitur, sed in vtraq; potẽtia, tã essentiali & remota, quã accidentali & proxima, simul in actu reponitur ab ipso obiecto sensibili. Itaq; hac doctrina vult Arist. qd cum scientia sit vniuersaliũ, quæ sunt ab aia fabricanda, necesse est, ibi esse actionem immanentem ipsius intelligibilis, quod nõ est extrinsecum: quia sentire est singularium extrinsecum, fit, vt non

3. ratio ex unitate actus, quia unicus est et ab ipso sensibili.

Obiectio.

Solutio, vnde sumitur alia ratio numero 4. ex differentia inter intelligere & sentire.

non contingat sentire sine aliquo sensibili ab extrinseco sensum ipsum mouente & immutante atque assimilante: ergo actio, quæ ibi est, sensibilem est, non sensitiuam. Quod cautè aduertendum est, vt Arist. literam penitus intelligas, atque vt hanc nostram commentationem Aristotelem esse iudices: idcirco Philosophus in litera dicit, proportionalem illam similitudinem atq; conuenientiam inter sensum & scientiam simul esse cum differentia eorum, quoad habitalem obiecti præsentiam, & quoad indigentiam extrinseci actiuum: præterea quoad posse pro libito operari. Quod etiam quãuis in calce tex. 60. dixisset Arist. postea exactius se declaraturũ, non piguit solertissimum Philosophum abstrusissimam rem accommodatissimo exemplo iuuenis atq; pueri tex. 61. explanare, vbi sensus potentiam, non pueri, sed iuuenis dicit esse, vt pote quæ in media quadam potentia atq; vi ad operandum consistat citrà alicuius rei inopiam aut indigentiam, cuius puer egere videtur (vt super tex. 62. diximus) ergo sensus ipse nullam actionem habere videtur, præter eam, quæ sensibili debetur, quod sensum relinquit, vt iuuenem secũdũ se iam operari valentem. Dices adhuc ex Arist. 8. lib. Phys. tex. 32. potentia hæc media atq; proxima non impedita necessariò cõtinuò operabitur, quod illic Arist. de sciente atq; leui demonstrat, & in vniuersum omni naturæ conuenire docet: ergo fieri non poterit, vt sensus in potẽtia proxima sit, & accidentali ad actum secundũ, quin actu sentiat? quod tamen falsum est, vt patet de sensu in dormiente, atq; etiam in vigilanti, dum non aduertit. Dicendum sicut proxima obiectiõne diximus, de potẽtiæ proximiã ratione dũtaxat esse, vt vim habeat ad exeũdum in actum secũdũ cetera verò (egere videlicet motore extrinseco & præsentia obiecti, atq; gaudere facultate ad operandum cum velit) extrinseca esse ad rationem potẽtiæ: ita etiam in præfenti obiectiõne dicendum, de ratione potẽtiæ proximiã esse, quantum est de ratione ipsius, mox operari: ratione tamen materiæ atque ab extrinseco provenit, quòd aliquo extrinseco potentia proxima ageat, vt exeat in operationem: nam ad ipsum obiectum in se realiter terminari debet: quia, vt dicitur 8. Phys. tex. 32. actio leuis est sursum esse, quod est à generante: sic actio sensibilis est

Perpende differentiam & conuenientiam inter sentire & intelligere.

Obiectio.

Solutio, vnde sumitur ratio, quod sensus sit potentia naturalibus propinquis.

sensum sistere in actu viuo, nõ imperfecto vt pueri, sed perfectio & operati vt iuuenis: quia ad generans spectat dare primum esse viui, quale est sensus (vt infra c. 6. tex. 63.) id est, non in potentia aliqua remota aut essentiali, nec adhuc accidentali, sed in vltimo actu assimilatum relinquit. Sunt enim (vt supra diximus) potẽtiæ rerũ proprietates quædam non accidentales, sed substantiales: quia actus & potentia diuidunt ens, vnde necesse est modificari atq; iuxta rerum naturas, in quibus sunt, temperari: ergo cum vnus actus sit, non erit nisi vna potentia, quæ (vt constat) passiuæ est. Quare ratio potẽtiæ, quæ statim exiret in actum, aliter determinatur in naturalibus ab ipsa naturæ ratione, à qua ab intrinseco ita concitatur, vt secluso obice necessariò eliciat actum. In altero autem extremo in intellectualibus, cum à voluntate & proheresi determinetur, quando vult, non quando est, operatur. At in sensituis, quæ naturæ mediæ sunt, medio etiam modo, sed cum latitudine quadam se habet, atq; ab animalitate & vi sentiendi determinatur, ita vt in sensibus exterioribus, qui propiniores sunt rebus naturalibus, quàm interiores, fit, vt ad modum rerum naturalium determinentur, atque adeò quòd sine extrinseco obiecto in actum exire non valeant. Quare sensus nullo modo se actuat, sed ab extrinseco ad actum reducitur: est enim infima animalium potentia in cõfinio rerum merè naturalium collocata: interiores sensus videntur sese extollere & eleuare ad participandam voluntatem & ordinem rationalem.

Ex hac latitudine rerũ, quam iam nunc in Caietani fauorem addaxi, vt sensus simpliciter passiuos facerem, videtur mihi (nisi meus me fallit animus) præeligendam sententiam alteram priorem cum Sancto Thoma & Alexand. Alberto, & Themistio, sensus esse simpliciter & absolute actiuos. In cuius sententię fauorem repete ea omnia, quæ dudum in eius explicatione adducebamus, & præter multa illa, quæ ibi dicta sunt. Arguam secundò ex adductis pro Caietano, quæ licet sat multa sint, non tamen conuincunt illæ omnes ratiocinationes, nisi quòd ex parte sensibilem actio in sensibus nostris perfimilis est, valdeq; propinqua rebus naturalibus: tamen ex parte ipsorum sensuum, passiuum non probantur, cum vitales

Breuis et perspicua Caietani mens. Comparatio potẽtiarũ, vnde sumitur ratio ex differentia ne actus et potẽtiæ. Summa de Etonũ, unde de 7. ratio extratione rei, in qua velut in materia modificatur actus & potẽtia. Autoris vera & vltima resolutio, se esse actiuos cõtrarios Caietani. 1. ratio ex dictis & aliis. 2. ratio ex doctrina eiusdẽ Caietani.

sint facultates & actiones viarum, eorumque immutationes comprehensivae & iudicativae, quae certe non poterant eis quadrare sine expressa ipsorum sensuum actione: nec saluabis ista sola virtute passiva & receptione sensus, cum omne, quod vivit, quatenus tale, intrinsecum habeat principium sui motus, ut a sese moveri & inchoare motum possit. Et Caietanus ex Arist. hoc loco nec bene nec subtiliter colligit, quod eadem mutatione sensus efficitur in actu primo & in secundo: quoniam etsi bene Arist. dicat, quod omnis actio sensus accepta debeat referri sensibili, velut generanti & danti primam formam & speciem ipsam sensibilem, tamen oportuit considerasset, quod hanc formam primam sensus a sensibili habeat, & eam habere, possideretque; possit sine sensatione: perinde ac ipsi medio contingit, ut si non advertat sensus, aut aliunde impediat: ideo quoad secundam formam, id est, actum sentiendi necessaria est sensus actio: quoniam inter primam formam, quae a sensibili immutatione de potentia essentiali habetur, & inter secundam, quae accidentalis est, & quae ex actu sentiendi constat, necessarii mediat sensus conversio ad obiectum: nisi enim sensus ad sensibile sese converteret, etiam si sensibilis actio in sensum precessisset, non esset actus sentiendi, nec consideretur sensatio. Hanc est doctrina Arist. tex. 59. 61. & 62. & hoc colligit, & probant prima, secunda, & tertia ratio Caietani, & quarta similiter de potentia proxima & remota: absque specie enim sensus est in remota, per speciem in potentia proxima, per actum autem sentiendi in actu, & sic de reliquis rationibus, quae nil compellunt dicere, praeter ea quae dicta sunt. Ideo sensus ad sensibile non se convertit, nec potest (ut praesenti cap. docet Arist.) nisi prius sensus ab ipso sensibili reductus esset de potentia in actum primum, ut ipse mox valeat producere actum secundum: haec licet secundum Caietanum fiant simul tempore, tamen prius natura sensibile in sensum agit, deinde sensus ad sensibile se convertit: & contingere potest, ut actio sensibilis tempore praecedat conversionem sensus, quando sensus non advertit, aut impeditur, aut non vivit, aut ab operibus vitae aliunde detinetur. Etenim causa omnis secundum omne genus causae dividi potest in esse primum & secundum (quod his verbis philosophice

Dupliciter afficitur sensus, nam primo mutatur ab obiecto, mox immutatur a potentia.

Duplex potentia, et duplex actus in sensu.

Rationes Caietani resolumtur.

Observa.

Ois causa se duplex actus.

appellabis in causam & causalitatem) modo species ab obiecto sensibili producta, est quidem causa formalis sensus, & forma & primus actus ipse, non tamen exercet causalitatem, nisi sensus sese exerat & excitet, atque suscepta & hausta forma agat & deferat se ad sensibile contemplandum actu secundo, cui in actu primo erat conformatus & assimilatus. Ad haec faciunt, quae inferius lib. 3. c. 3. q. de obiecto intellectus dicimus ad primum, dum de verbo mentis disseritur, quod in universum omnes vitales operationes sunt immanentes, & habent terminum intrinsecum, proportionatum & adequatum, eumque productum per eandem actionem: hunc autem terminum non potest producere sensibile, nec actioni sensibilis respondet, sed sensus immutationi, quoniam, postquam est in actu, se agit, ut tendat ad iudicium, sensibilisque comprehensionem: quare sensus absolute & simpliciter actius potius est, quam passivus: unumquodque enim est, quod principaliter est in ipso. 10. Eth. cap. 7. & principalior autem est finis, quod omnia tendunt, scilicet in sensibilem operationem atque actionem. His autem adiunge (vide quae lib. 3. c. 1. circa tex. 2. dicimus in q. 3. quae est ultima) quod sentire sicut & intelligere, non est pati solum causaliter, aut agere tantum formaliter, sed verius nec est pati nec agere, sed actuè, passivèque vitaliter immutari, atque adeo quod est absoluta qualitas & iudicium: quoniam nil aliud est, quam ipsius obiecti immanens atque permanens comprehensio. Ex doctrina hac intelliges, aperteque ostenditur, sensum esse actuum potius quam passivum, & non solum nomine actuum (ut quidam nominalizantes dicunt) sed realiter & verè actius dicitur sensus ad modum explicatum: unde factus in actu illo primo, statim poterit de se exire in actum, licet (quia infima est potentia, & cum gravibus & levis, caeterisque; natura constantibus coniuncta) extrinseco opus habeat obiecto, ut in actum ultimum sese prouehat, sicut & intellectus ipse motionem voluntatis exposcit. Quare licet speciei receptio mera sit & nuda sensus passio, ut in genere entis consideratur, ut abstrahit a viuo, tamen ut in genere cognoscibilem ut in vivente & advertente recipitur (nam in his duobus generibus eadem species reperitur) non est mera passio, sed iam principium quasi ad actionem

Ois operatio sensibile ca. vitalis & immanens est.

Sentire qualitas est.

Nominalium error.

Species in duplici ordine.

Idem passivum & actuum diversa ratione.

Perpede.

Caiet. subtiliter redarguitur.

actionem impellens & ebulliens: inde enim experimur nos vim nactos, atque virtutem habere ad agendum & sentiendum. Nec te conturbet, quod idem sit actuum & passivum, contra Arist. 5. Met. tex. 17. quia idem in quantum idem non potest esse principium transmutandi aliud in quantum aliud, & ut ab eo transmutetur (intellige secundum eandem rationem adequatè) inadequatè tamen & secundum diversas rationes nil prohibet respectu diversorum, sensus, qui ab ipso patitur sensibili, sensationem agat, quae qualitas est, & sensibile operationis immanentis intrinsecus terminus: sic anima principium est efficiens suarum naturalium operationum (ut cap. praecedenti tex. 36. & 37. & cap. praesenti tex. 59. 61. & 62.) Sentire enim non est verbalis sensus latius ab omni forma destituta, sed realis, vitalisque; mutatio & sensibilis comprehensio, ubi species intelligitur transire ab actu primo ad secundum, & ab ipso entis genere ad genus cognoscibilem, hoc est, ex potentia ad ultimam actualitatè & terminationem, quae est qualitatis acquisitio & aliud alterationis genus (ut tex. 57. & 58. dictum, & inferius lib. 3. tex. 28.) haec autem qualitas acquiritur per usum & complementum ipsius speciei, & hoc est animam moveri proprio animali & sensibilibus motu per advertentiam obiecti, & vitalem potentiam tendentiam. Sed pergamus: sat enim multa diximus, ex quibus plura potes tibi lector studiose pro quaestione enodatione comminisci: & ut videas, hanc sententiam nostram altiore esse & sublimiore, quam illa Caietani, & magis Philosophi dictis consonam: non enim est de specie loquendum materialiter, ut est in genere entis secundum communem entis rationem, sed formaliter, ut est in genere cognoscibilem. Et quatuor, quae dicit Caietanus, pauperes se felisse, eadem ipsum subfugerunt atque latuerunt. Primum, quoniam non distinguit hanc actionem sensuum mediam inter purè naturalia & libera: secundum, quoniam non bene separat actiones immanentes a transeuntibus: Tertium, quod de sensuum actione per modum actionis ipsius naturae diiudicat: Quarto, quod speciem sensibilem non collocat nisi in vno genere, nec perfectè distinguit inter speciem sensibilem & ipsum sentire, qui sunt duo effectus ab ipso sensibili ordine quodam prouenientes. Caetera,

quae in hac quaestione desiderantur, posterius enodabimus, & partim in argumentorum solutione adducentur, ad quae suo ordine (ut receptui canamus) sic respondeo. Ad primum dicendum, nullius esse efficientiae, cum activa & passiva non sint eiusdem ordinis: passivum enim perfectioris & altioris ordinis perfectius est activo imperfectioris: nil igitur vetat, quod agere vnius ordinis imperfectius sit, quam pati alterius: agens enim ad patiens, in quod agit, comparatur. Quare cum vegetabilia in potentiam sensitivam non agant actione propria ipsius vegetativae potentiae, inter tale agere atque pati comparatio non cadit: maxime, quod agere vegetativae potentiae corruptivum est, pati autem sensitivae perfectivum, quod multis ob id nominibus praestat, illud est salus (ut Arist. dicit tex. 57.) ob id perfectius est pati perfectivè, quam agere corruptivè cum detrimento etiam ipsius agentis, quia repetitur. Ad secundum modò dicebatur, cum declarabamus, sensum iudicare atque sentire, cum vitaliter ab ipsa specie a sensibili missa immutatur: nam quando sensus est in transmutari atque in ipso fieri transmutationis, patitur quidem: cum autem est in transmutato esse secundum actum primum & speciei susceptionem, iam aliquo modo agit, quatenus de sensibili per formam impressam iudicat: quod ultimis verbis huius cap. tex. 62. dicebat Arist. Patitur igitur cum est non simile: at passum euasit simile, & est tale, quale est illud, quare tunc iudicare & discernere poterit, quoniam illud iudicium sensui communi fortasse debeatur, quod inferius declarabitur. Absurdum, quod hoc argumento inferitur, cum tertio argumento soluetur. Ad quod dicitur, fuisse Auerrois sententiam tex. 58. & 59. quod licet ad sensationem causandam solum ipsum sensibile concurrat, tamen ad producendas species sensibiles, quibus sensus fit actu sentiens, ultra sensum ipsum intelligentia concurrat ut principale agens ad speciem producendam: sensibile, verbi gratia, ut color, tanquam instrumentale, quam intelligentiam dixit orbis lunae esse, quae licet speciem sensibilem producat, eam tamen de potentia ad actum secundum non educit, sicut generans graue in actu primo ipsum reponit, atque ipsum se ad actum secundum deinde promouet. Cui subscribit Albertus 6. cap. 3. tractatus, quod confirmare contedit

Ad arguenda in principio. Ad primum.

Ad 2.

Ad 3. Auerroes intelligentiam ponit separatam ad sentientium.

Albertus.

ex Arist. 2. de gene. animal. cap. 3. dicente in hæc. verba, *Inest enim in semine omnium, quod facit, ut faciunda sint semina, &c. vis, quæ non ignis, non enim talis facultas est, sed spiritus, qui in semine, spiritusque corpore continetur: & natura, quæ in eo spiritu est, proportionem respondet elemento stellarum*, quare quod illic ab spiritu, hic à generante dicit. Mihi tamen asserendum videtur, sensibilia, sine motore extrinsecò particulari & appropriato, ad agendum perfecta esse: inuertunt enim Philosophiam, qui, cum proprium est actiuum, ad commune confugiunt. Præterea Arist. hoc de anima præsentis cap. (vt cætera taceamus) bis exc. 2. ubi præse assertit, sensibile actu tale esse, qualis intellectus est in potentia (semel tex. 59. & iterum agens potentia actus fit sensibilis speciei depuratio, sed ab ipso obiecto suapte natura sensus immutatus, quando agens & passum in eodem ordine necessario sunt. Quare illa speciei depuratio & spiritalizatio (vt ita dixerim) per medium suapte natura fit, dum progreditur ab obiecto in potentiam: intelligentia igitur illa nõ erit de numero vniuersalium causarum, cum singularis effectus propria & particularis causa inuestiganda sit (lib. 2. Phys. tex. 37. & 38.) neque erit de numero particularium agentium, cum sufficiat ipsum sensibile. Adde etiam, qd plures oporteret esse intelligentias, quam illas, quæ sunt orbium motrices: ergo sensibile seipsum in medio atq; in sensu secundum esse intentionale & sensibile generat: quoniam esse sensibile propria passio est eius, qui per se sentitur: in secundo enim modo dicendi per se (vt statim iuxta Arist. videbimus à capite sequenti) sensibile velut causa est sui esse sensibilis in ipsa specie, sicut subiectum causa dicitur propriae passionis. Idcirco superuacaneum est quærere aliud genus, quod talem vim sensibili conferat: perinde est ac si quæreretur, quid luci vim conferat, vt lucere valeat? Ad argumentum igitur respondeo, species sensibiles spiritalis aliquo modo esse: quia sine materia multiplicantur (vt cap. 12. huius, & vt probabimus ibidè) indiuisibiles sunt, quod non depurantur abstractione à materia, vt facit intellectus agens, nec per extrinsecum aliquem autorem, quem intelligentiam esse fingunt Venetus, Gaudens, Niphus, Auicennas, Alpharabius, Comentator Auerroes, sed ex natura sua sensibile suapte natura illam

Sententia Autoris confirmatur ex his, quæ habentur lib. 3. de anima c. 2. ubi intellectus agens potentia actus fit sensibilis speciei depuratio, sed ab ipso obiecto suapte natura sensus immutatus, quando agens & passum in eodem ordine necessario sunt. Quare illa speciei depuratio & spiritalizatio (vt ita dixerim) per medium suapte natura fit, dum progreditur ab obiecto in potentiam: intelligentia igitur illa nõ erit de numero vniuersalium causarum, cum singularis effectus propria & particularis causa inuestiganda sit (lib. 2. Phys. tex. 37. & 38.) neque erit de numero particularium agentium, cum sufficiat ipsum sensibile. Adde etiam, qd plures oporteret esse intelligentias, quam illas, quæ sunt orbium motrices: ergo sensibile seipsum in medio atq; in sensu secundum esse intentionale & sensibile generat: quoniam esse sensibile propria passio est eius, qui per se sentitur: in secundo enim modo dicendi per se (vt statim iuxta Arist. videbimus à capite sequenti) sensibile velut causa est sui esse sensibilis in ipsa specie, sicut subiectum causa dicitur propriae passionis. Idcirco superuacaneum est quærere aliud genus, quod talem vim sensibili conferat: perinde est ac si quæreretur, quid luci vim conferat, vt lucere valeat? Ad argumentum igitur respondeo, species sensibiles spiritalis aliquo modo esse: quia sine materia multiplicantur (vt cap. 12. huius, & vt probabimus ibidè) indiuisibiles sunt, quod non depurantur abstractione à materia, vt facit intellectus agens, nec per extrinsecum aliquem autorem, quem intelligentiam esse fingunt Venetus, Gaudens, Niphus, Auicennas, Alpharabius, Comentator Auerroes, sed ex natura sua sensibile suapte natura illam

Autor ad arg. 3.

Niphus, Auicennas, & alii.

speciem producit, quæ non est adeò immaterialis neq; incorporea, vt corpoream latitudinem egrediatur. Color igitur per se visibilis est, neq; alterius generis adiutorio, vt videatur, eget: vt nec homo opus habet angelo aliquo ad videndum, sed sola primi motoris & causarum vniuersalium influenza: secus naturam rerum mutares aut inuertes. Quare sicut ex actu & potentia vnum efficitur: quia seipsis talia sunt in genere causæ formalis, ita sensibile in actu motiuum est sensitiui in potètia: quia talia sunt in genere causæ efficientis: ergo sicut quæstio, cur ex actu & potètia vnum fiat, vana est, sic etiam apud viros eruditos quæstio non admittitur, quare agens agat & patiens patiatur, nisi quia illud actu, hoc verò potentia est. Sed hinc argumentum propositum maiores retinere vires videtur: & qd sensibile, quoniam agens est, nobilius esset sensu, qui patitur, quod est absurdum: & præterea quod ageret ipsum sensibile ultra proprium actum atque perfectionem, quæ est suus modus atq; mensura agendi: in sua igitur vi idem perseverat argumentum, quod aliquid ultra propriam perfectionem ageret. Inuestiganda igitur est huius argumenti solutio: nam certum esse cuiusq; Philosopho debet, ad sentiendum haud opus esse separata aliqua intelligentia: præsertim cum sensatio actio sit nõ multum spiritalis: atq; ad proprios effectus agentia natura sua constituta sint atq; determinata: vnde quauis corporeum & incorporeum non communicent in natura atque essentia, non est hoc commercium ad agendum necessarium, sed sufficit proportionis communicatio, qualis propriae materiae ad propriam formam est. Talis enim est proprii agentis ad proprium patiens, & talis est proportio inter formam agentem & sensum patientem, quod sicut sensus spiritaliter & perfectiue patitur, ita forma sensibilis spiritaliter & perfectiue agit. Atq; adeò sensibile nobilius est sensu: quoniam agens præstat patiente, & ipso est honorabilius: siquidè non obstat, quod vno genere ignobilius est altero esse præstantius: & species, licet sint sine materia, à sensibilibus tamen efficiuntur, sicut figura, à sigillo argenteo aut aureo, sine metallo in cera recipitur. Vnde ad altiorem ordinem migrare videtur: quauis non deserat, quem habet in ipso sensibili, non sic nudè considerato (vt

Redimetur gratia vis arguendi principalis, qd sensibile nobilius sit quam sensus. Autor legitime arguitur tertium diluit.

Sensibile nobilius sensu.

hic

Autor contra Granatensem & Auerroem.

hic Granatensis asserit) sed vt naturam superiorem participat, non angelicam (vt commentator) sed quatenus color, verbi gratia, lucè, quæ qualitas est corporum superiorum, participat, lux autem qualitas est colores actiuans: ideo propter ipsos amplius quam propter medium requiritur (vt infra cap. 7. definitio) qui sensus si à Commentatore intentus fuit, sana est eius doctrina: nam accidens substantiam non vi propria, sed ipsius substantiæ virtute attingit, vt superius de calore naturali dicebamus, qui, vt ignis est instrumentum, sine mensura agit, ab anima tamen moderatur atq; temperatur: ita de alijs, vt de semine ad animalis productionem: præsertim quod (vt dicit Arist. lib. 1. de gene. tex. 54.) non sunt qualitates, quæ agunt, sed quibus agentia producant: sensibile ergo speciem sui producit, quæ licet videatur habere perfectiorem & abstractiorem modum essendi, absolute tamen non est perfectior, aut alterius ordinis, sed in eodem ordine, & id, quod perfectius & ipsius sensibilis formalius est, propter communionem & participationem cum natura superiori fortitur: nõ secus ac phantasma in nobis spiritalius & multò efficacius est, quam in brutis, propter coniunctionem cum intellectu, vt lib. 3. huius cap. 2. Ita in proposito vnūquodq; sensibile, in mouendo sensum, aliquid de natura superiorum participat: nam esse intentionale & spiritale non est vna ratione in omnibus sensibilibus, neque medium habent secundum vnā & eandem naturam affectum, & ipsorum esse in medio nõ est vnus rationis, cum spiritalius sit esse coloris quam soni, & soni quam odoris, &c. Præterea color cum limitatur & restringitur in ipso sensibili, ita vt cum materia sit, in medio autè sola est forma sine materia: hoc ideo est, quod sensus tantum est susceptius speciei atq; formæ sine materia: ideo sensibile eo modo sine materia actiuum quoq; est: licet igitur sensibile extrà habeat esse materiale, & sensus recipiat secundum esse spiritale: tamen talis est proportio atq; habitudo inter agens & patiens, vt sicut sensus à sensibili patitur, sic sensibile in sensum agere natum sit. Hoc autem prouenit ex eo, qd vnaquæq; res duplex esse habere videtur, naturale scilicet, & extraneum, naturale quidem in materia, extraneum autè in medio, siue in anima: & quo-

Observa sensibilibus naturam.

Capacitas sensuum ex collatione ad materiam primam exposita.

niam anima primò diuersa est à materia, alter est receptionis modus animæ, & alter materiae: materiae quidem, vt omnia naturalia recipiat: formæ, vt omnia secundum esse extraneum admittat: habet enim materia formam lapidis, & anima speciem lapidis: ergo si quælibet res duplex esse habet in anima & extra animam, fit, vt si materia in potentia est ad formam in esse naturali, anima etiam fit in potentia ad eandem in esse spiritali. Quapropter sicut agens transmutans materiam in esse naturali in tali esse sibi patiens assimilatur, ita sensibile mouens sensum in esse spiritali ipsum per se in tali esse assimilatur, nullo extrinsecò concurrente vt proprio motore, sed vt aliquid de natura superiori participat, id est, vt habet habitudinem & proportionem ad esse extraneum atq; ad ipsam animam: nam sensibile vt sic nonnil de immaterialitate participat, & ordo sensibilibus eleuatur supra ordinem naturalium rerum. Ex quibus argumentum propositum solues, si quæ diximus, probè intellexeris. Vel dicito, quod est potentia sensitiua in genere entis simpliciter est perfectior, quam suum obiectum, verbi gratia, visus quam color, tamen color in genere coloris & sensibilis perfectior est, quam visus: quoniam visus est potentia, vt fiat color, ideo denudatur ab omni specie coloris, quam debet suscipere: color autem actu est color: cum igitur videre nil aliud est, quam colorem vitaliter recipere, fieri & esse: manifestum hac ratione est, obiectum sensibus præstare, sicut anima intellectiua simpliciter est corporalis perfectior, tamen vt est in potentia ad illa, in alio genere illa sunt præstantiora: ob idq; agere possunt & ipsam mouere, & de potentia ad actum reducere. Quare ipsæ res materiales habent aliquid spiritalitatis, in quantum sunt in genere rerum cognoscibilium, sicut cognoscencia, in quantum talia, ad genus immaterialium pertinent: ita etiam cognoscibilia sunt sanè in eodem ordine & gradu, vnde paulatim producant species spiritaliores magis, vt migrèt à corporeo ad spiritale esse. Quæ si non intellexisti, in tuam gratiam germane lector non grauabor, à primo fundamento vniuersam hanc quæstionem iterum erigere, atque in sua principia resoluerè. Scito, in vniuersum potentiam definiri per obiectum, vt cap. præcedenti habes: obiectum autem prius est atq;

Alteri Autoris solutio formali.

Nota.

Toti quæstionis principia firmamentum.

atq; perfectius ipsa potentia, quando ordo obiectorum est ordo formæ & actus, & potentiarum ordo, præsertim passuarum, est ordo potentia & materia. Quam ob causam proportio obiecti ab potentiam est sicut proportio perfectionis ad perfectibile: siquidem potentia perficitur per obiectum: ideo sicut intelligibile perfectius est intellectu, formaliter loquendo, abstrahendo à materia substantia aut accidentis: quia intelligibile perficit intellectum, & in actum deducit (ex quo intulit Arist. 12. Met. tex. 51. quòd Deus non intelligit intelligibile extrinsecus: quia non habet unde perficiatur, ideo est suum esse, intelligere atq; intelligibile) ita similiter considerando sensibile & sensum ex proprijs & his, quæ sensibilibus atque sensibus per se primò competunt, sensibile, ut tale, perfectio est, sensus autè perfectibile: sensibile actus est, sensus verò potentia: præstat ergo multis nominibus sensibile sensu, qui à sensibili perficitur & actuatur: quod enim sensus est in potentia, id sensibile est in actu, in eo genere & modo, quo dudum exponebam, & infra lib. 3. in doctrina cap. 1. & ad finem. 3. in disputatione de animæ immortalitate loco. 9. vnde sunt ista absoluenda. Ex quibus sequitur primò contra Gandensem & alios, quòd quanuis intellectu agente egemus (quia intelligibilia, quæ vniuersalia sunt, munere intellectus agentis, cum actu re non sint, ab anima fieri debent) sensus tamen agens non est ponendus: quia sensibilia actu sunt, & mouere per se sensum ipsum valent. Quod Arist. hoc cap. intèdebat, cum tex. 60. dicit, *Actu nanq; sensus singularium est, scientia verò vniuersalium est: hæc autem in ipsa anima quodammodo sunt. Quapropter intelligere quidem cum quispiam voluerit, in ipso est sensum sentire autem non collocatur in ipso: necesse est enim, sensibile ipsum adesse, & tex. 62. ipsum autem sensum potentia tale est, quale iam ipsum sensibile est in actu, & tex. 59. Prima quidem mutatio sensuum ab eo, quod generat, fit.* Sequitur etiam, perperam dicere, qui sensibilia, ut suos sensus moueant, motore extrinsecò egere dicunt, non tamen intelligentia, sed luce: quoniam lux non est conditio necessaria, nisi ad visum: ergo quanuis sit qualitas celestis ad videndum necessaria, tamen non potest vna & eadem illa causa esse vniuersalis per omnem omnium sensibilibus sensationem. Neque sola illa instrumentum animæ est, ad quali-

Gandensis reprehenditur, & alii ponentes sensum agentem.

Reiicitur falsa quædam persuasio de motore sensibilibus extrinsecò assistente.

tatem spiritalem generandam in alijs omnibus sensibus: nam lumē actu visibiles colores reddit: motus localis aërem verberans, sonos educit, calidum exhalans, odores multiplicat: humor autem penetrans linguæ neruum gustatiuum, sapores facit: nam tactum tactiles qualitates seipsis mouent: est siquidem sensuum infimus & materialissimus. Primò ergo superabundabit sensus agens, cum potentia sit gratia actus, ad quem destinatur natura sensus & sensibilis, quæ sola sufficit. Superfluous deinde erit motor extrinsecus, cum illud, quod potentia suapte natura recipit, suapte quoque genio sensibile ipsum producat, ut aliquam ex qualitatibus superioribus participat, ut visibile lucem, audibile motum, quæ qualitates sunt celestes, odorabile calorem, qui ipsius motus celi primarius est affectus: gustabile & tactile: quia magis materialia sunt sensibilia, magis etiã materiales habent qualitatibus motiones, semper tamen à natura superiori mediata vel immediata participatas: accidens enim est instrumentum substantia, ut assumitur ab ipsa, ut calor, qui assumptus ab anima, vitam confert, phantasia in intellectum agit: saltem ministerialiter illustrata ab agente intellectu: sic de sensibilibus. Maxime, quia ista in alio esse superiori considerantur, non secundum esse naturale, sed extraneum, spiritale & intentionale, quo modo sensibilia sunt præstantiora: verbi gratia, color est actu color (ut de se patet) visus est potentia color, quia de nudatur à natura recepti: in genere ergo coloris color visum assimilat, sonus auditum, & ita in alijs. Vnde tandem sequitur, sensibilem actionem vniuocam esse, si secundum illud esse extraneum considerentur agere: equiuocam tamen, si secundum esse proprium & naturale. Itaque nil mea sententia refert, quod est actu, vnoque genere perfectius, alio sit potentia & imperfectius & e contrario: sicut cor agit in membra, & diuersa ratione patitur (lib. 3. cap. 8. tex. 55.) ita sensibilia, quæ sensu sunt simpliciter inferiora, in genere sensibilis sunt actu & perfectiora.

Ad quartum iam dictum superius est, proximum dum soluebam argumentum, quomodo sensatio actio sit, quomodo passio, quomodo operatio. Et prima eius confirmatio principio questionis soluta est. Secunda autem soluitur, si aduertamus, sensum,

Notanda resolutio de obiectis sensibilibus per omnem sensum.

Nullum sensibile mouet sensum, nisi participatio celestis.

Ad 4.

Ad confirmationes.

sum, qui forma est in genere naturalium, potentiam esse in genere cognoscibilium. Hæc de questione ardua & abstrusa nimis à nobis sat dicta sunt, cuius nodum si non soluimus, certè periculis viam, ut resoluatur, aperte ostendimus.

SVMMA CAPITIS.

Intentione proposita distinguendi sensibile & sensum, generalem conditionem omnium sensuum statuit. Deinde dubitationem soluit duplicem. Mox conclusionem statuit primam. Vnde tacitè diluit obiectionem, atque corollarium infert. Tum potentiam distinguit, differentiamque potentia statuit, secundamque ponit conclusionem cum appendice. Tandem tertiam conclusionem, propositamque applicat quæ dixerat, & differentiis inter sensum & intellectum positis, breui epilogo rationem eorum, quæ dixit, reddit.

Intentio. Hæc determinatis, primum de omni sensu in communi, mox de vnoquoque differendum. Sensus suum generalem, cum mouetur atque patitur sensum: etenim sensus alteratio, quædam esse videtur. Habet dubitationem hic locus: dubitationem, cur sensus non sentio gemina. Solutio. 1. Solutio. 2. Intentio. Hæc determinatis, primum de omni sensu in communi, mox de vnoquoque differendum. Sensus suum generalem, cum mouetur atque patitur sensum: etenim sensus alteratio, quædam esse videtur. Habet dubitationem hic locus: dubitationem, cur sensus non sentio gemina. Solutio. 1. Solutio. 2.

1. conclusio.

Obiectio solutio.

Corollarium distinctio potentia.

Differentia.

tiam cum possideat, non alteratur: siquidem sola indiget operatione. At verò neque pati simplex esse videtur, sed bifariam contingit: vno modo, ut a contrario corruptio quædam sit: alio modo salus potius atque perfectio eius, quod potentia est. Quocirca sciens cum scit, non alteratur: quoniam cum considerat, quia sciens est, atque actus contemplatur, doctrinam & scientiam comparare non oportet: solum enim sit in actu perfectio: igitur ibi proprie pati non est, aut duos fateamur alterationis modos oportet. Quæ cum ita sunt, sensuum prima mutatio à generante est, ut ortum est primum sensuum, cum sensum habet, perinde est ac sciens: cum autem sentit, sicut considerans est. Differunt tamen: nam quæ à actu sensum efficiunt, eterna sunt sensibilia: quoniam sensus singularium est, scientia verò vniuersalium, quæ in anima sunt. Quapropter intelligere, cum videtur, in nostra sententia est potentia, non tamen sentire: nam necesse est, sensibile ipsum adesse. Cum simplex igitur non sit potentia, erit quidem sensuum: aliud quidem in pueri, qui militare aliqua do poterit: aliud quidem in iuuenis, qui ante militariis arte aptus ad militandum existit. In quorum differentia pati atque alterari, tanquam propria nomina usurpamus: siquidem eorum differentia innominatae sunt, & iuxta conationes passionis & alterationis manifestantur: quando quidem sensuum potentia tale est, quale ipsum sensibile in actu: patitur igitur, cum est non simile: at cum passum euasit, simile est atque tale, quale ipsum sensibile: quo satisfactum est ad dubitationem principio capituli propositam, atque nostra mens exposta.

CAPVT SEXTVM DE triplici sensibili.

AT enim de vnoquoque sensuum deinceps a sensibilibus cuiusque proficiscentes dicamus, oportet. Atque prius ipsa sensibilia distinguenda esse videntur. Sensibile itaque trifariam dicitur. Sensibile enim quædam per se, quædam per accidens sentiuntur. Et illorum rursus alia sunt vniuersaliumque propria sensus, alia communia

2. conclusio. Appen- dix. 3. con- 1. dis- tinctio. 2. dis- tinctio. Epilogo dictorum cum reditio ne ratio- nis. 2. dis- tinctio. 2. dis- tinctio. Tex. 63.

externos sensus falli, nempe quod propria sensibilia in ordine ad sensum sunt veluti prima principia in ordine ad intellectum, quæ cum ianua sint atq; introitus ad scientiã, circa illa certissimus est intellectus, nec decipitur: aliã in illis, veluti sciẽtiarum seminibus à Deo datis, deciperemur: ergo nõ est vitium, mendaciũve, quia peccatum in fundamento naturæ esset. Quapropter in sensibilibus proprijs certum est sensuum iudicium, vtpote quod de primis atq; proprijs fundamẽtis sit, in quibus si hallucinari contingeret, in foribus atque principijs esset peccatũ (vt Arist. cap. 18. 1. post. & cap. 7. 1. Eth. ad Nicho.) vnde necessum esset fateri, sensificam facultatem propriam nunquam adipisci perfectionem, sed naturam ipsam mendacem esse atq; fallacẽ. At sensilia ipsa communia ab hac proprietate degenerant & declinant (vtpote quæ sentire est impossibile, nisi sensibilib⁹ proprijs affecta atq; delibuta, sensificæ facultati offerantur) ergo vt intellectus certissimus de principijs, in conclusionibus sæpe errat, sic sanẽ sensus in principiorum notione atque in principiorum sensibilibũ discretione minime fallitur, cum in cõmunib⁹ cum experiamur hallucinari: quia (cap. præcedẽti à tex. 59. vsq; ad finem capitis) sensibile generat, & assimilat sensum sibi: ergo nõ decipitur. Rursum sensibile & sensus relata sunt, sicut scibile & scientia. 5. Met. quia sicut potentia ad actũ & perfectionem tota naturaliter dirigitur, ita sensibile in sensum agit, ipse autẽ sensus patitur: ex alterius ergo ratione alterum est explicandum, ergo sensus non decipitur: aliã cum omnis philosophica disputatio in omni scientifica doctrina magnum momẽtum sumat ex his, quæ per sensus explorat & accidentibus inuestigat (2. Post. cap. vltimo & lib. 1. de Anima tex. 11.) oportuit ergo naturã sensuum ita institui, vt certis & nunquam fallentibus inijs deducatur atq; confirmet: aliã quæ esset in scientijs firmitas? sanẽ nulla, nullãq; cõstantia, si scientiæ omnes inijs & fundamentis fallibilibus & mendacibus inniterentur. Meritò igitur nostra disputatione prius cõstituentur certa & vera principia, ne incidãt & surrepant aliqua, quæ nos decipere, & à vero deflectere valeant, aut aliqua ratione perturbent. Præterea, nulla potentia fertur nisi in rem, quæ sui obiecti rationẽ participat: scilicet obiecti cõditionem,

à quo speciem ipsa trahit potentia, egredietur, atq; extra obiectorum priorũ rationes sensus diuagari contingeret, hoc est, rem sub alia, quã sui obiecti ratione, percipere: quod quidem experimẽtum negat, & ratio ipsa vetat: nil siquidem potẽtia potest, nisi sub ratione sui obiecti, ad quod essentialẽ (vt diximus) ordinẽ habet, à quo etiam speciem nanciscitur, extra quod non se diffundit, & sub ipso nil comprehendit, nisi ratione ipsius: quare sicut intellectus in esse non fallitur, sed in eius compositione (lib. 3. huius tex. 26.) sic sanẽ sensus ad eundem modum sese habere videtur. Ex quibus & dubitatio exposita est, & argumenta soluta. Missam prudens facio discussionem, si in sensu sit veritas aut falsitas? quia cum non sit compositio aut diuisio, non est veritas compositionis aut diuisionis, est tamẽ veritas simplex, id est, naturalis quẽdã conformitas ad rem, hoc est, ipsum sensibile, dũ mouet sensum, ipsum afficit, atq; actuat, quem sibi conformat.

Cõmunia verò sunt hæc, motus, quies, numerus, figura, & magnitudo: talia nãq; nullius sunt propria sensus, sed omnibus cõmunia sunt. Etenim tactu motus quidã sensibilis est, atq; visu: per se igitur sensibilia hæc sunt.

Communia recenset Arist. sensibilia, quæ breui quadam enumeratione numero quinario comprehendi docet, sunt videlicet, motus, quies, numerus, figura, magnitudo: nam cum proprium sensibile duabus (vt retulimus) conditionibus absoluat, earundem negatione commune constituitur, vt communia illa sensilia cõseantur, quæ cum nullius solius sensus propriæ sint, in eorum discretione atque iudicio errare contingit. Sed dices iuxta doctrinam Halancis, & Vitellionis, Alchindi, reliquorumq; Perspectiuorũ, plura sunt quã prædicta quinque cõmunia sensibilia, videlicet distantia, situs, corporeitas, cõtinuitas, discretio, asperitas, lenitas, raritas, diaphanitas, densitas, spissitudo, soliditas, pulchritudo, turpitudine, similitudo, dissimilitudo, & nonnulla alia, quæ sub his continentur, vt sub figura, rectitudo & curuitas: sub numero, multitudo & paucitas:

Tex. 64.

Sensibilia cõmunia quinque.

Obiectio, quod non tantũ sint quinque, sã sensibilia cõmunia.

DVBIVM

Sitne tempus sensibile commune?

Sed de tempore dubitatio est, quod (vt dicitur. 4. Phisico. tex. 98.) sub sensum cadit: est siquidẽ sensibile & non per accidẽs, erit igitur per se atq; commune, cum proprium non sit? Et præterea dubium erit, ad quod illorum quinque, quæ proximo textu posuimus, tempus reducatur? Dicendũ, sensibile esse per se, commune tamẽ, quod sub motu cõprehenditur: quando enim motus nõ percipitur, neq; sentitur tẽpus (vt. 11. c. 4. lib. Phis. docet Arist.) vnde dormientibus nihil esse tẽporis transactũ videtur: febricitantibus autem apparet, quoniam nimium in tẽpore patiuntur, vt eodẽ. 4. Phis. tex. potissimum. 113. nam in alijs textibus eiusdem cap. idem docetur. Sed tũc fortior erit redargutio, quod sicut tempus à motu non seiungitur, ita nec figura à magnitudine, cum idem sit finita magnitudo & figurata magnitudo, atq; adeo non duo erunt sensibilia? Dicendum, magnitudinem atq; figuram diuersorum generum esse, cum figura qualitas sit terciæ speciei, magnitudo autem in genere quantitatis est, motus tamen & tẽpus non sunt prorsus extra quantitatem, neq; propriè motus in aliquo prædicamento est, aut quantitas est. Obijciat quispiam, tenebras non sentiri, quoniam nil sunt nisi quædam lucis priuatio: ergo neq; quies sentietur, vtpote quæ motus sit carẽntia? Dicendum, Aristotelem quietẽ non vsurpare formaliter, vt à re quiescente abstrahit, & nudam atq; puram priuationem dicit, sed quatenus ipsa quies habet in se quiescentem suæ sensibilitatis causam, colorem scilicet, aut stantem odorem, &c. quod tenebra ipsa non dicit, vt quæ simplex quædam sit & nuda priuatio: quies sanẽ in positio fundatur. Præterea, vt tenebra priuatio est, ad visibile proprium reducitur: nam (vt tex. 71. Arist. dicit) lucis atque tenebræ visus est: ita etiam quies, quæ pura priuatio, sub motu est & ad motũ reducitur, non tamen quatenus materialiter cõsiderata, causam suæ quietis inuoluit: meritò igitur distinctum ponitur sensibile. Illud tamen, quod hĩc dicit Caietanus, non intelligo, quod sentire visu in plus est quã videre, & sentire tactu in plus est quã tangere.

De figura & magnitudine.

Obiectio de priuatiõnũ cõgnitiõnũ. Solutio.

Vide de cõgnitiõnũ priuatiõnũ in frã tex. 71. & 103. & lib. 3. c. 3. tex. 25 & 26.

Solutio, quod omnia sensibilia communia ad quinque capita reduciuntur.

Nota cõcordiam.

Sufficiens sensibilibus cõmuniũ.

tas: sub similitudine, æqualitas: sub dissimilitudine, excessus & id genus plura, quorum quædam Arist. hoc. 2. lib. cap. 13. vel (iuxta aliorum diuisionem & partitionem illorũ librorum) cap. 1. 3. libri ponit? Dicendum, velle Arist. sensibilia communia, quæ præcipua sunt, connumerare, in quibus principaliter sensibilia propria fundantur, ad quæ cætera, vt ad quinque communia capita, reducuntur, quorum vnum in aliud reduci non potest, cum Perspectiu singulas sensilium differentias expendant, quod ex radorum reflexione atque refractione, re-ctitudine aut curuitate diuersorũ aspectuũ causam reddant: quod ad nos minime spectat, qui sensilia communia, quatenus suis certis & præfinitis rationibus sensum mouent, contemplamur. Asperum igitur & lene ad figuram, rectitudo & curuitas ad magnitudinem, distantia, situs, similitudo, dissimilitudo, æqualitas & inæqualitas, aut sunt relationes, quæ ideo non sentiuntur, nisi ministerio sensuum exteriorum, fortasẽ à potentia superiori: aut si materialiter considerentur, ad figuram sunt reducenda: sunt enim isthæc omnia figuræ quædam, vt rarum & densum, de quibus Aristot. in quarta specie qualitatis. Quæ si notaueris, & calumniam in Arist. declinabis, & controuersiam cum Perspectiuis definies, videlicet, quod quinque sunt sensilium omniũ capita, quorum nullum in aliud reducitur, & omnia reuocantur ad ipsa: quod autem quinque tantum sunt, si non vt res, sed vt sensibilia sub ratione formali considerentur. Sic colligitur, omne, quod proprium sensibile cõsetur, aut obijciatur sensui vt vnũ, aut vt plura: si vt plura, numerus est: si vt vnũ, magnitudo, quo enim magnitudo est, continua est atque vna, hæc autem moueatur aut quiescat est necesse: quorum vnum si admittas, motus sumitur: si alterum, quies intelligitur: cum autem omnis magnitudo sensibilis sit, atq; (vt. 3. de Phisica Auscul. probatum est, atq; vt. 1. de Cælo demonstrauimus) necessariò sit finita, colligitur aliud commune sensibile, quod est figura. Quorum tria priora (vt ordinem collocationis eorum attendas) motus scilicet, quies atq; numerus sensatione ad minus cõfusa (teste Themistio) ab omnibus sensibus sentiuntur, non tamen distincta (autore Auerroe) magnitudo tamen atq; figura distinctiũs à visu & tactu percipiuntur.

L

Caieta- nus. gere. Nam rogo, qui potest fieri, ut visus actionem habeat intentionalem, quæ non sit visio? aut sensatio esset in genere & in nulla specie, quod ratio ipsa vetat. Vnde *Num sen- sibile cõ- mune ab omnibus sensib⁹ ex- terioribus sentiatur?* controuersia, quæ hîc inter viros grauifimos versatur, sitne verum, quod sensibile commune ab omnibus sensibus percipiatur? facile componitur: nam Commentator exponit, omnib⁹, id est, pluribus: Simplicius verò magnitudinem & figuram visui atq; tactui obijci dicit, non tamen cæteris. Quibus subscribit Philoponus, qui dicit, cæteros sensus hæc non nisi metaphoricè percipere: præsertim cum soni magnitudo cum corporis aut figuræ magnitudine non proportionetur: similiter & odor, quando horum sensuum magnitudo non in mole, sed in qualitate est: gustus autem, qui quidam tactus est, magnitudinem percipit: quia saporem non gustat, nisi mole terminatum. Dicerem tamen, ut paulò superius dixi, esse differentiam in cognosci confusè & distinctè: & præterea quia experimur, magnitudinem omnium sensuum esse, quando omnis sensus finitorum est atq; quantum, ergo figuratum. Quare quod ab illis doctissimis viris contenditur, verum est: quoniam non est eadè magnitudo omnium sensuum, aut non exactè atque perfecte, sed exiliter atq; confusè. Et quod opponerat Philoponus de metaphorica magnitudine, nil profectò colligit, cum licet in sono atq; odore magnitudo potius metaphorica sit, ex illa tamen sensus conijcit, quanta sit sonabilis atq; odorabilis magnitudo. In quo sensuum propriorum & communium discrimine voluit Aristot. vt profundissimus Philosophus docere nos, essentialem esse differentiam, quod propria ab vno sensu sentiantur, eò quod eius speciem constituunt: communia verò ab omnibus attinguntur, eò quod ab illis nullus sensuum exteriorum speciem trahit, aut differentiam sumit: Quocirca rectè figura à magnitudine distinguitur, cum sit diuersorum prædicamentorum: figura enim qualitas est tertie speciei, magnitudo verò quantitas, motus etiam & tempus nõ sunt extra quantitatem.

Tex. 65. Per accidens autem sensibile dicitur, vt si album Diaris filius sit: per accidens enim hoc sen-

tit, quia albo, quod sentitur, id accidit. Quapropter & nihil ipse sensus ab huiuscemodi sensibilibus patitur, vt talia sunt. Eorum autè, quæ per se sentiuntur, illa sunt propriè sensibilia, quæ propria sunt, & ad quæ substantia vniuscuiusq; sensus est apta.

Definit Aristot. sensibile per accidens, ad quod duo requiruntur, Primum, quod sensibile per se accidat, Secundum, quod non statim apprehendatur, sensibile per se apprehenso. Exemplum Aristotelis est de albo, quod per se sentitur: inde autem quasi per accidens, quod sit Diaris filius, aut quod hoc nigrum illex sit, carbo, aut Aethiops: nõ enim est de essentia coloris, vt visibilis est, quod sit in lapide, vel in ligno, &c. quoniam licet ei non accidat inesse, accidit, tamen huic vel illi inesse: non enim potest sine subiecto immutari, benè tamen potest sine hoc vel illo subiecto. Quod benè vt declaremus, dicendum, interesse inter sensibile proprium, commune, & per accidens: nam cum agens passionem cuiuslibet patienti minimè inferat, sed solum proprio patienti atque disposito, fit, vt cum sentire in quodam pati consistat, sensus ab ipso sensibili per se alterationem atque sensationem suscipere: quod bifariam contingere dicimus: & quia per propriam speciem sensum immutat, vt sensibile proprium: & insuper quia per se ad immutationem ipsius sensus facit, vel ad modum immutationis, vt commune sensibile. Quicquid enim passionem sensui infert, aut speciem aut speciei modum inferat est necesse: neutrum horum sensibile per accidens per se facit, cum de se sentientem lateret, & nullo modo per sensum exteriorem apprehenderetur, nisi accideret, aliquid sensibile per se ibidem adesse, vel vim aliam cognitiuam interiorum, qualis est æstimatoria, cogitativa, aut verius intellectiva. De sensu igitur exèplo sit dulce, quod per accidens sentitur à visu in lacte & melle: de estimatiua, vt ouis, cum hoc coloratum, lupum scilicet videt, ex colore & figura inimicitie elicit intentionem: de cogitativa, vt viso colorato, quod sit Diaris filius, ex collectione proprietatum percipim⁹: de intellectu tandè,

Requisita ad sensibile per accidens.

Nota differentiam inter ista sensibilia.

vt cum quidpiam à seipso moueri videmus, mente assequimur, vitam habere, & substantiam ipsam penetramus, quam nullo sensuum assequimur: ergo cum sensibilia per se ea sint, à quibus aliquam patitur sensus impressionem, per accidens illud erit, quod nullam passionem infert: nimirum vt substantia, quæ alterius prouinciæ atq; distincti cum sit, ad intellectum potius pertinet, quàm ad sensum. Insuper vniuersalia neq; per se, neque per accidens sentiuntur, cum rebus secundum se non accidant, neque actus sint, sed tantum in ratione sunt secundum potentiam obiectiuam, quæ ideo lógo rationis & attentissimo discursu apprehenduntur. Vt sit aliquid sensibile per accidens, censendum oportet, vt continuo viso sensibili per se, facile apprehendi possit. Neque obstat, substantiam esse id, quod agit, & non accidens, cum hîc non de agentibus, Quod, sed de ratione agendi, Quo, disceptetur: ignis enim, cum calefacit, non semper ignem ponit, neq; semper sui speciem imprimit: cum tamen sensibilia per se sui speciem aut modum speciei conferant, &c.

QVAESTIO Cur dicantur & sint sensibilia communialia per se, hoc est, an quidpiam imprimant in sensum?

1. argu. Acris hæc controuersia est, atq; dubitandi occasio est manifesta. Primò, nam si magnitudo, verbi gratia, expoliata & exuta omnibus alijs qualitatibus nõ sentitur, neq; propriam imprimat speciem: erit ergo per accidens sensibilis? Deinde, si imprimere speciem propriam dicas, iam igitur visus (gratia exempli, ita enim dices de alijs sensibus atq; sensibilibus) colorè percipiet propria ipsius coloris specie, magnitudinem verò alia specie: pluribus ergo distinctisq; visionibus sentirentur: neq; fieri posset, vt quispiam parietè è regione atq; prospectu meo existentè vnica visione perciperet? Adde iuxta Arist. definitionem, si Diaris filius per accidens sentitur, quia accidit albo, ita magnitudo & cætera communialia sensibilia accidunt proprijs sensibilibus: nõ igitur sunt sensibilia per se, sed per accidens: cõueniunt enim sensibilia communialia & per accidens in hoc, quod neutra sentiri possunt nisi mediantibus proprijs

sensibilibus? Tandè, quia cum sensibilia communialia & propria nõ ex equo per se sentiantur, necessum est, vt alterum per se primò, alterum per se secundo sentiantur: sed sensibilia communialia non dicuntur per se secundo sentiri, quia egent proprijs vt sentiantur: tum, quia etiã propria absq; comunibus sentiri nõ possunt (nullum sentitur sensibile proprium nisi comuni modificatum) tum etiã, quia sensibile commune non esset per se sensibile in secundo modo per se: nõ cum forma superaddita indigeat vt sentiat, in se suæ sensibilitatis sufficientem causam non continet? In oppositum tamen est Arist. præsentis cap. atq; vniuersa Doctorum schola, quæ ista sensibilia per se esse docet. In hac igitur contentione & pulcherrima lite tot sententias reperio, quot capita: non enim est vnus & certus dicendi modus, nimirum quod in principijs erretur, quorum vel minimus error vniuersam solet labefactare disciplinam. In primis refert S. Tho. quendam tacito nomine (quod *Prima opinio im-* in Appollinario legisse mihi contigit, quãuis antiquiorem citet ille aliquem Doctorem) *pugna-* asserentem, sensibilia communialia esse quidè per se, nõ respectu exterioris sensus, sed potius respectu sensus comunis interioris: delusus fortasse nominum accommodatione, vt sicut sensibilia propria ad proprios sensus, ita communialia ad comunem sensum referantur: itaq; respectu sensus comunis sensibilia sunt per se. Tamen hæc positio cum Arist. pugnat, qui (vt diximus) sensibile præfenti loco respectu sensus exterioris sumit, & tex. 64. de tactu atq; visu exemplum ponit. Quid? quod sensibilia externa sensus interioris obiecta esse nequeunt: nõ licet sensus comunis iudex arbiter sit operationum & functionum ipsorum exteriorum sensuum, immediatè nõ aduertit sensibilia externa, neq; in ipsa fertur, sed in sensuum operationes. Et præterea, quia sensibilia communialia nõ prius sensum comunem, quàm sensum particularem immutare valent: ob idq; comunis ille sensus, qui inter sensus exteriores creatus est à Deo atq; constitutus iudex, non prius aliquid sibi arripit diiudicandum, quin sit antè per sensus exterioris apprehensionem subministratum: quoniam ipsius comunis sensus obiectum sunt sensationes exteriorum sensuum: qua de re inferius tractatu de sensu comunem *2. opinio* dilucidius disputabitur. Gandensis & Buridanus sentiant, speciem esse diuersam propriam & comunis sensibilis, quod falsum esse *et Buridanus* *ni reici-* *tur.*

esse inde apparet: quia tunc res vna multis visionibus videretur: mox sensibile commune sine proprio sentiri posset, quod a seculo non est auditum, cum (vt paulo superius probabamus) nil possit potentia percipere, nisi sub speciali sui obiecti ratione. *Auicennas. 6. natural. cap. de tactu, proprii & communis sensibilis vnam speciem esse dicit, tamen visiones & sensationes plures. Quod tamen figmento persimile esse videtur: nam si vna est species, quare multiplicentur sensationes: aut vice versa, si sensationes distinguuntur, quare species plures non sunt? praesertim cum proximo cap. docuerimus, speciem sensibilem atque sensationem esse, non sit duo entia esse, vt dent duo esse, sed concipere oportet velut vnā eandemque rem, vt formam atque esse eiusdem, & nihil aliud videre est, quā ipsum esse speciei sensibilis in sensu formaliter existētis, mouentis & immutātis. Volo dicere, quod fieri nequit, vt specie existente vna, duae sint sensationes, aut si duae illae sint, possibile non est, quin etiam duae species sint. Iandunus diuersa ratione id ipsum tractauit cum asseruit, sensibile proprium non esse formale principium, quo sensibile commune sentiatur, sed esse dispositiones ad speciem sensibilis communis recipiendam, ita quod neque sit causa effectiua, neque formalis (contra Arist. & ipsam Philosophiam) sed duntaxat (vt ipse sibi fingit) causa sit dispositiua. Quicquid tamen isti delirent, aliter a nobis cum Philosopho asserendum: nam pondus & questionis momentum est, nunquid sensibilia communia speciem influant ab ea, quam propria sensibilia producunt, distinctam? In primis imprimere quid supponimus, cum hoc a sensibilibus per accidens iuxta Arist. separentur, vt ex ratione sensibilis per se patet, a quo sensus ipse per se patitur: & deinde cum (vt argumentis & impugnationibus aliorum constat) non liceat asserere, diuersas esse species, superest, vnam atque eandem speciem influant, quae tamen modificatur & temperatur a communi: est enim sensibile propriū, quod mouet ipsum sensum, sed non nisi a communi determinatum, hoc est, iuxta distributionem positam sensibilibus per se, nullum sensibile proprium sensum afficit, nisi determinatū & modificatum per vnum ex illis quinque communibus, videlicet, vt sensibile nisi motum ratione motus, aut quiescens ratione*

Auicennas refellitur.

Supra c. 5. q. de se su agente id declaratur. Iandunus dicitur.

Autor.

Modificationes sensibilibus communium.

quietis, aut iteratum ratione numeri, aut solidum & corpulentum ratione magnitudinis, aut circumscriptum ob figuram: nihil enim his modis afficiantur, sensibilia propria minime sentientur: ideo sensibilia propria sine communibus non mouent, nec communia nisi cum proprijs coniuncta: itaque simul sentiuntur. Quod facile probabitur ex eo, quod ad negationem & remotionem sensibilis per se solum sufficiat, quod ab ipso sensus nihil omnino patitur: atque adeo ad constitutionem & affirmationem sensibilis per se exigitur, quod ab ipso sensus aliquid patitur: liquidem in quodam pati sensus consistere videtur: & tex. 65. Arist. illa sola ratione aliquid sensibile per accidens docet esse, quod ab ipso sensus externus nil omnino patitur: per se autem sensibilis ratio consistit in actiua immutatione ipsius sensus, sicut sensus in passiuā receptione passionis & impressionis ab ipso sensibili illatę. Quare non tantum naturam, sed propriam etiam vocem sensibilis per se ignorant ij, qui cum sensibilia communia de numero eorum, quae sunt per se, dicant, nihil tamen sensibus imprimere censeant: manifestam enim inuoluit repugnantiam: nam cum ordo sensibilis ad sensum actionis sit, sicut sensus ad sensibile habitudo est passionis, efficitur, vt quod est per se sensibile, in se necessarium suae sensationis causam includat: est enim per se idem, quod necessarium: per se igitur sensibile necessarium erit alicui in ipsum sensum impressiuum, intentionis scilicet, aut modificationis: nam non solum ipsius sensus immutatum est id, quod formam aliquam influit aut immutat, verum etiam illud, quod per se ad modificandam illam speciem concurrat: sensus ergo a sensibili transmutatur in sensibilis naturam. Hoc enim est quod tex. 65. Arist. dicebat, *Ad quae substantia vniuscuiusque sensus est apta*, quoniam agentis proprium est, patiens trahere in propriam naturam agentis, illam specificando & sibi assimilando: ideo per accidens sensibile est, a quo sensus non trahitur, id est, nil patitur: quies enim licet nullam speciem sensui imprimat, tamen modum speciei coloris ponit, cum colorem ipsum stabilem & absque mutatione aliqua quiescentem repraesentat. Figura etiam, quauis Caietano propriam speciem influere videatur, tamen non nisi modum coloris atque terminationem imprimat, cum ratione figurae coloris similitudo certis terminis atque

Quo sensus et sensibile in proprio esse constituitur.

Sensibilia propria imprimunt species vt specificata.

Caietanus corrigitur.

limitibus finita & coarctata siue circumscripta obijciatur, sicut ratione motus fluens ostenditur, ratione numeri iterata, ratione magnitudinis solida & corpulenta: ergo communia sensibilia sensibus non conferunt species, quatenus species sunt, sed quatenus modi specierum sunt. Vnde sensibilia communia medium quoddam sunt inter sensibilia propria & sensibilia per accidens: nam a sensibilibus proprijs differunt, eo quod ista proprias ingerunt sensibus similitudines (vt vltimis verbis tex. 65. Arist. dicit, *ibi, Ad quae substantia vniuscuiusque sensus est apta*) quae sunt species ipsorum sensuum operationes specificantes, cum sint sensuum propriae formae, & propriae principia sensuum specificatiua. Sensibile autem commune, quatenus tale est, non imprimit suam similitudinem, nisi vt speciei sensibilis propriae modum, quatenus effectiue sensibile commune modificat proprii sensibilis speciem. A sensibilibus autem per accidens eo communia sensibilia distant, quod illa nihil omnino sensibus imprimunt, neque vt speciem, nec vt speciei modum, nulloque pacto immutationem ipsam determinant, aut diuersam faciunt: ergo per se sentire, cum in per se pati consistat, per se sensibile in per se agere, ita vt proprium sensibile ad propriam speciem, commune autem ad modum ipsius per se facere videantur. Sed dices, ex dictis sequi, quod sensibilia propria per se primo non sentirentur, sicut nec sensibilia communia: tum, quia (vt dictum est) vtrunque per se facit ad immutationem: tum etiam, quia sicut sensibile commune non sentitur sine proprio, ita proprium nisi coniungatur communi nequaquam sentietur? Dicendum, sensibile proprium (vt iam nunc ex Arist. probabamus) est, quod ad substantiam ipsius sensus confert, atque adeo penes quod primo sensibilitas sumitur: quia ipsum primo virtutem habet sufficientem ad per se immutandum, & non per aliud. Vnde caetera omnia sensibilia suę immutationis rationem formalem agendi trahunt: sensus enim primo & per se propriū sensibile respicit, tanquam obiectum proprium, penes quod discriminetur: propria igitur a communibus rationem immutandi non trahit, licet necessarium sint coniuncta illis, in quibus exerceat, & cum quibus sentiendi actum producatur. Mutua ergo opera ad immutationem sensus proprium & commune sensibile se iuuat, sed

Sensibilia communia media inter per se & per accidens. S. Tho. 1. p. 9. 78. artic. 3. ad. 2.

Obiectio, quod sensibile proprium & commune non differunt. Solucio.

communia per se non primo: quia nulli sensui propria sunt, atque adeo cum pluribus sensibus conueniant, sensui secundum propria substantiam non competunt, nisi secundum rationem generis: non enim conueniunt vniuersaliter secundum quod ipsum, quauis per se conueniant: at propria sensibilia non solum necessario & per se, sed etiam vniuersaliter & secundum quod ipsum (vt cap. 4. 1. Post. Arist. docet) ergo non ex eo quod neutrum sine altero immutet (vt argumentum contendebat) colligendum est, ex quo illa immutare, cum diuersa ratione concurrant, commune in ratione materiae atque generis, propria in ratione formae atque speciei: ob idque nullum sensibile commune sensationis alicuius est productiuum, nisi mediante proprio sensibili. Nullus enim visu rotundum aut quadratum percipere poterit, nisi per speciem a luce vel colore productam: atque adeo communis comprehensio a sensibilibus proprijs sensatione nunquam absoluetur: siquidem prius natura apprehensa species proprii quam communis est representatiua, atque posterius a priori absolui minime potest: & quauis nunquam sensibile proprium sine communi possit sentire, tamen cum posterius natura sentiatur: quoniam per se secundo nihil vetat, mente sensibilis proprii immutationem sine immutatione communis deprehendere: nam prius esse vel concipi potest sine posteriori. Quibus non obstantibus, non diuersa immutatione, sed eadem vtraque sensibilia & communia & propria sensum ipsum immutat atque mouent: eadem igitur sensatione, qua per se primo proprium sentitur, per se secundo sentitur commune: proprium quidem specificatiue sensum mouet: commune autem vt speciei modificatiuum. Quare communia proprijs indigent sensibilibus vt formis prioribus atque rationibus agendi, quas modificare & determinare debeant: propria vero opus habent communibus, non a quibus actiones mendicent & quasi precario sumant, sed in quibus proprias operationes exercent: est enim inter ipsa proportio atque habitudo, quae est inter causam atque modum eius. Ex quibus omnibus colligitur, aliter communia, & aliter propria immutare: quauis eadem immutatione & actione (quia commune vt materia, proprium vt forma) sed formae & materiae vnica est actio, ergo vt vnum mouetur igitur vnica actione vnica

Sensibilia per se conueniunt.

speciem influunt: est siquidem omnis magnitudo figura, & cetera etiam communia sensibilia, quia sunt propriorum fundamenta, ut unum mouent: at verò substantia, etsi quantum ad rem ut unum se habeat cum sensibilibus, tamen quantum ad sensibilitatem ut duo se habent, & per accidens, non ut materia & forma: quod sacratissimum Eucharistiae mysterium clarum fecit, ubi non minus accidentia sentimus, quam si in aliquo essent recepta subiecto: non est igitur ipsa substantia ad sentiendum necessaria: quia non transmutat sensum intentionaliter, sicut sensibilia per se, quae passionem ipsis sensibus inferunt, à quibus per se sensibilibus sensus per se alterantur recipiendo speciem, aut eius diuersitatem & modum: quoniam propria, quae sunt specificatiua sensuum, à communibus modificantur & determinantur: ergo propria agunt, ut modificentur à communibus: sicut materia & forma in naturalibus ad idem esse: genus & differentia ad eandem essentiam in metaphysicalibus: subiectum & forma ad eandem actionem, cuius calor, verbi gratia, est formale & specificatiuum principium, atque subiectum est modificatiuum: verbi gratia, ferrum candens, aqua calida, & ignis diuerso modo agunt & calefaciunt pro diuersitate materiae & subiecti, in quo calor reperitur, calor est per quem illa agunt: similiter in proposito se habet color, per quem videtur magnitudo: ergo commune sensibile exercet sensibilis actionem, non ut actuatur & formatur à proprio, sed proprium indeterminatum contrahitur & modificatur à communi: causa igitur & modus causae vnam causam integrant. Idcirco sic communia sensibilia ab ijs, quae sunt ex accidenti, distinguuntur, non quia primò & per se mouent, sed quia motum & actionem sensuum propriorum determinat & modificat, ut diuersitatem in mouendo efficiant. Ratio omnium horum est (vti innumus) quia formae debetur actio, materiae modus: sensibilia autem propria ratione formae sentiuntur, communia verò ratione materiae: quare ex vtroque simul consummatur actio: etenim nec materia sine forma est actiua, nec forma separata à materia agit, sed simul vtrunq; coniunctum secundum propriam rationem. Sic in nostro proposito accidere intelligas, vt vnà speciem, actionem, sensationem atque immu-

Notanda resolutio e exemplis illustrata.

Ratio ele- gans.

tationem à comuni & proprio semper expectes, & non fingas duas: actio enim est ratione formae, modus eiusdem ratione materiae, ad cuius mensuram recipitur: ergo commune specificat & mouet per se secundò ratione modi, proprium autem per se primò ratione formae: quando autem sentitur commune sine proprio (vt dicitur de tactu Caeli) infra diluemus, eo quod non solum sensibile proprium est affirmatum, sed etiam negatum: quia idem sensus est contrariorum, sensibilis & insensibilis. Ex his adeò clara est argumentorum solutio, vt superuacaneum repetere iudicem, nisi me tyronum amor ad id impulisset: quam ob causam ipsi paucis accipiant. Ad primū argumentum dictum est, sensibile per se à sensibili per accidens discriminari, quod sensibile per accidens non agat in sensum, per se autem agit, vt sentiri possit afficiendo sensum, quem nimirum ad sentiendum in actum & operationem deducunt. Est adhuc inter ipsa sensibilia per se discrimen: quia propriū per propriam speciem sensum immutat, & velut actuatur atque perficit collocatio in propria specie: at verò commune per se quidem, non tamen per propriam speciem, sed alienā, quasi vt determinans & modificans mouendi modum: itaque vtrunq; per se, non tamen ex equo: quia propriū per se primò in ratione speciei: at commune per se secundò in ratione generis, hoc est, propriū mouet specificatio sensum, commune verò speciem determinando ad receptionem: & ob id etsi vtrūq; simul tempore moueat, tamē propriū prius natura: quia in ratione formae per propriam speciem non aliunde acceptam: at commune sensibile per se secundò, quatenus per speciem sensibilis proprii modificatam, & suis circumstantijs & finibus comprehensam: modus enim rei modificat & dearticulat ipsam rem, & modus causae ipsam causam determinat: ob id sensibilia communia eandem influunt actionem & speciem modificatā, tamen & coarctatam ad talem modum. Prior sanè est ratio & forma, per quam fit actio, quam ipse agendi modus, sicut forma magis natura est quam materia, & actus praestantior potētia, & omnis rei modus ipsam rem praesupponit: ergo vtrunq; sensibile per se, propriū & commune, habet agendi rationem ex se, sed proprium propriam immittendo speciem, cuius modum habet ex cōparatione & coniunctione ad sensibile com-

Ad argu- menta.

Ad pri- mum.

Discrimē sensibilibus per se.

Attende, quod duplex est sensibile propriū.

Vfus sensibilibus per accidens.

Ad 2.

Ad 3.

commune: sensibile ergo per se aliquo pacto afficit per se sensum. Omne enim sensibile proprium, siue adaequatū vt color, siue inadaequatū vt albedo, habet rationem mouendi per speciem propriam, ideo hac via per se primò mouet: sensibile autem commune per se secundò: si autem albedo cum colore conferatur, per se secundò, non quia non imprimat speciem, sed quia non ratione formae adaequatæ: sensibile propriū, quodcumq; sit, habet ex se rationem agendi: at verò sensibile commune non nisi determinationem & modum. Itaque diuerso modo participatur sensibilitas per se: quoniam ab inadaequatis sensibilibus vt in parte subiectiua, perinde ac albedo coloris est pars: in sensibili communi vt in modo causae, qui ipsam causam naturaliter comitatur. Id verò, quod per accidens dicitur, nullo pacto immutat, aut afficit sensum, nec formam nec modum formae imprimit, cum potius indiuiduae substantiae potētia intellectiua per se percipiatur, vt. 3. huius latius differemus, quod nullus sensus per se percipit substantiam, sed solum accidentia, percipit tamen substantiam per accidens: quia quid circūscriptum accidētibus, quod eis subsistit, intellectui subministrat: ergo licet re vera ex accidētibus sint sensibilia, sensum per se nullo pacto mouent nec immutant, tamen sentiuntur, licet per accidens. Vt sic intelligas, qua via in phantasmate (illustrante intellectu agente) reluceat quidditas rei materialis latens: etiam quod cogitatiua non cognoscit singulare substantiae, sed id, quod proprietatibus indiuidualibus circūscribitur & determinatur: substantiae autem cognitio per se intellectu referuata est: sed de hoc infra lib. 3. cap. 2. quae de intellectu agente, & cap. 3. quae de obiecto intellectus. Ad secundum satis ex principio & tota quaestione decidi non possunt diuersis, aut speciebus: aut sensationibus, vt nec sensibile commune seorsum separatim ab omni sensibili proprio sentiri valeat. Vnde fit, si quis manu tēgat Caelum, sentire quidem extēsiōni manus aliquid obistere, non tamen quia commune sensibile sine proprio immutat, sed quia sentit absentiam proprii sensibilis: sequentibus enim capitibus de vnoquoque sensu pronuntiandum est, sensum sensibilis & insensibilis esse (vt visus cap. 7. est visibilis & inuisibilis, & tactus lib. 3. huius text. 25. & 26.)

ergo in casu posito sentitur Caeli magnitudo per intangibile. Est enim (meo iudicio) hic locus Arist. sic interpretandus, vt sensibile commune sine proprio non sentiatur, sine proprio quidem affirmato aut negato: sentitur semper per se sensibile commune per proprium, affirmatum, aut negatum. Ideo cessat argumentum quorundam de tangente Caeli concauā superficiem (qui sentit obflaculum) & de eleuante manum super conuexam (sentiet, nil obflare, vacuumque esse) haec accidit, quia sensus per se sentit absentiam sui obiecti, sicut obiectum percipit affirmatum & negatum (vt infra lib. 3. text. 25.) sed diuerso modo, quia supra Caelum, vacuum ex mera negatione, infra ad partem concuam, ex communi modo negationis, seu priuationis proprii sensibilis: vt ubique tamen percipitur intangibile, sicut inuisibile videtur & tenebrae. Et sic patet, quod non ex quo competit sensibili proprio & communi sensum mouere, nec ex quo primò, sed diuersa ratione, vt causa & modus immutationis: propria sanè, vt causa specificans, concurrunt: communia autem, vt modus determinans: causa autem sine modo, nec modus sine causa nunquam exercet actionem. Et si quaeras, vt sensibile prius moueat proprium, an commune? Respondebo facile per hanc distinctionem, quod proprium prius in ratione formae, sed commune prius in ratione materiae: vnde in diuerso genere causae vtrunq; à reliquo mendicare videtur, tamen sese comitentur ad vnum & eundem immutationis actum: impossibile est causare sine modo, item & impossibile modificare sine causatione: quoniam modus exigit causam vt rationem causandi, causa autem modum exposcit vt causae determinationem. Ad confirmationem iam dictam est, nisi quod vnum aduertat, quod etsi sensibile commune proprio in ratione rei per accidens coniungatur, tamen ad actionem & ad sensationem per se non efficiunt aliquo pacto sensum, nisi modificata: sicut nec agere potest ignis nisi approximatus: qua via in actione per se coniunguntur, vt Sol & homo, quae in ratione rei sunt species disparatae, tamen in ratione agentis vniuersalis & particularis coeunt in rationem vnius agentis, vt dixit Arist. lib. 2. Phys. text. 26. Sol & homo generant hominem. Ad tertium iam patet, quomodo ex aequo aut inaequaliter concurrant, tam in ratione, quam in for-

Sensibile no- gatio que- renus sen- tiatur.

Sensibile pro- prium & commune de inui- cem pen- dent.

Ad cōf.

Ad 3.

ma inducta, atq; in tēporis ordine; adunā-
tur autē in ratione materiæ & formæ: quæ
vsq; ad nauream in corpore quæstionis hu-
ius inculcauimus.

*Summam cōsulio relinquo, quia breuis est &
perspicua.*

CAPVT SEPTIMUM
de Visu.

Prius de visus obiecto differit, posterius de
medio & videndi modo, vt ex his
ipsis visoria potentia
enucleetur.

Tex. 66.

Visus igitur visus est per-
ceptiuus, id est visibile.
Visibile verò est color, &
id, quod oratione quidē explica-
re, ac dicere licet, nomine autē ca-
ret, atq; id ipsū maximē patebit,
cū vlteriùs pcedemus. Visibile
igitur est color: hic autē est id,
quod est in eo, quod p se visibile
est: p se verò nō ratione, sed quia
in se causā habet, vt sit visibile.

Ratio or-
dinis in
cōmuni.

Vniuersim autē de sensibilibus, quæ rela-
ta sunt ad sensus: de iisdem ipsis sigillatim
rursus sermonem instituit Arist. atq; ad sin-
gulos eorum descendens, ipsorum affectio-
nes & functiones prosequitur: sunt enim
veluti quidam speculatores, qui rerum ex-
ternarū conditiones sensibus internis inge-
runt, vt à rebus externis susceptas rerum
imagines ipsi rationali animæ renuntient:
quanuis substantiā ipsam ex accidenti do-
ceant. Exorditur igitur à visu, & visibili eius
obiecto (semper enim Philosophus potētīā
ipsam ex obiecto expēdit) cū sint (vti sæpe
diximus) quadam ratione correlatiua, siue
cognata: sensum nanq; potētīā id esse di-
cimus, quod sensibile in actu: quoniam sensus
similis sit sensibili, cū obiecti imaginem
atq; speciem recipit, vt lignum recepto ca-
lore igni simile fit: nanq; quadam tenus co-
loratus est oculus, cū coloris imaginem
in se suscipit, colore est delibutus.

Cur prius de visu, quā
alijs sensibus.

Sed offensione non vacat, quod colloca-

tionis & seriei ordo minimē Aristoteleq; me-
thodo cōueniat, cū docuit statim sub ini-
tio librorū Physi. Auscultationis c. 1. à cō-
muniōribus esse doctrinæ progressum: idq;
præsenti libro præstitit, cū de vegetatiuo
gradu (quia communior & aliorum funda-
mentum sit, quòd q; ab alijs viuentiū gra-
dibus seicūctum reperitur) differuerit. Quā
ob causam dicendum fuit prius de sensu ta-
ctus, vt pote qui communior, priorq; omni-
bus alijs sensibus sit: & siue eius naturā ex-
pectes, siue quatuor illas qualitates primas
tactiles, quæ illi obijciuntur, ipsorum etiam
omniū sensuum est fundamentum. Quas ob
causas Auicennas. 6. natural. & Plinius lib.

*Auicennas, Pli-
nius.*

10. cap. 69. ante omnes sensus tactum con-
templati sunt. Verū Philosophorū Prin-
ceps dignitatis & perfectionis rationē con-
siderās, visum omnium sensuum externo-
rum principem prius sibi considerandū ar-
ripuit: excellit nanq; visus obiecti præstā-
tia, nobilitate immunitati, tum organi, tum
situs dignitate: rursus extensione plures
nobis rerum differentias subministrat (vt
Arist. proœmio primæ Philosophiæ docet,
& Plato in Timæo) & ita de sensu & sen-
sibili ipsum dicitur cap. 1. visum sensum es-
se disciplinæ ad inuendum aptissimum: &
auditum autem per accidens ad acquisitio-
nem accommodatum. Qua de causa sicut
hæc scientia omnes alias naturales excellit
obiecti dignitate, & fortasse demonstra-
tionis certitudine: sic visus cæteris est in-
signior, qui corruptibilia & æterna certissi-
mē complectitur; vsque adeo vt cū ali-
quid affirmando, asseuerare contendimus,
his oculis tanquam certissimis testibus ex-
cepisse testemur, & plures esse oculatum
vnum testem, quā auritus decē. Vel pos-
semus dicere, priorem esse tactum in ra-
tione sensitiui, quatenus ad animalis con-
stitutionem & vitam expectat, qua ratione
visus postremum locum sortitur: quia tan-
tū ad bene esse animalis tributus est: ta-
men in ratione cognoscentis ordo inuersus
est: quā ob rem hīc prior cum Arist. à nobis
expēditur: quoniam non iam de sensibus
esse animalis, sed ipsum cognoscere cōcer-
nētibus agere instituat Arist. quod enim est
primum & perfectissimū in vnoquoq; ge-
nere, causa est & ratio reliquorum, quæ in
eodē genere sunt. 2. Met. tex. 4. ergo Arist.
merito viam dignitatis & nature ingressus,
prius de visu, quā de cæteris determinat:

*Solutio,
q; prius
de visu,
quā alijs
sensibus.*

*Cōciliatio
opinionū,
et qua ra-
tione ta-
ctus prius
considerā-
tus.*

Auic-

Auicennas verò & Plinius, alijq; Philoso-
phi viam generationis sequuti sunt. Postre-
mò tamen, quia semper vrget ratio illa de
ordine doctrinæ, videtur mihi dicendum,
de visu agendum prius necessariò fuisse, ex
eo quòd eius obiectum & perfectius, no-
tius atq; cōmunius sit: perfectius quidem,
quoniam visibile sub se lumen, quod qua-
litas cælestis est, comprehendit: cōmunius,
cū corruptibilia & æterna complectatur:
ergo cū omnia corpora participent colo-
re, id est, lumine, merito notius est visibi-
le. Addo tamen, immutandi modum spi-
ritaliorem esse: quoniam sine motu aut al-
teratione aliqua visio fit. Hæc de ratione
ordinis: modo ad Aristotelis literam regre-
diamur, quæ à ratione obiecti pendet.

*Auic
pro nio-
thodo. Ari-
stot. quòd
visus sit
prior.*

De obiecto visus.

*Quod ex
quale sit
obiectum
visus.*

Quoniam sensus omnis ex obiecto ex-
plicandus est, potentiam enim obiectū mo-
uet, atq; vt fiat cognitio, ipsam afficit: non
abs re prius Arist. de obiecto visus disqui-
rit, vt potentiam visoriam elucidet. Horum
sanè coniuncta est tractatio, cū visibile ob-
iectum sit, quod mouet potētiam visoriam:
visus autem est vis atque facultas ad visibile
obiectum percipiendum, quod ipsi accom-
modatur, vt ab ipso & affici possit & pati.
Quod distinguēs Arist. tam latè patere do-
cet, vt non solus color visibilis sit, sed etiam
quædam innominata, quæ in tenebris lu-
cent, vt cicindelæ, quas nitedulas siue no-
ctilucas appellant, & lucernula herba, quæ
à Plinio flammea vocatur. Hispanè Candi-
lejo, squamæ piscium, oculi catorum: itaq;
color est obiectum visibile ad equatum vi-
sus, non sub ratione coloris priuata & pro-
pria, sed vt in vniuersum comprehendit lu-
men, etiam qua ratione intelligendum est
illud Arist. testimonium de sensu & sensibili
cap. 3. quòd omnia colore participat, & ita
color obiectum etiam visus dicitur. Vel (si
placet) distinguamus obiectum potētis,
quod trifariam dicitur: aliud est, quod cō-
munitate & amplitudine prædicationis
obijctur, vt ens respectu intellectus, quod
comprehendit quæcunq; ab intellectu cōsi-
derari possūt, de quibus etiam prædicatur:
in quo ordine visibile cōtemplaberis habi-
tudine ad visum. Deinde, formalitate ratio-
nis obiectalis, vt verum ad intellectū, ita lu-
mē ad visum: quia ratio, sub qua ens mouet,
est verum, sicut color visibilis est, quatenus

*Triplex
obiectum.*

illuminatur. Tādē proprietate & appro-
piatione dicitur obiectum, vt quidditas rei
materialis, & sic color est cui appropia-
tur ratio obiecti: nam contrarietas visus est
contrarietas albi & nigri, quæ est positua,
non tenebrosi & lucidi, quæ est priuatiua.
Duplex enim est ratio obiecti, vna, Quæ,
& altera, Qua: illa est obiectum vt res est,
verbi gratia, color: ista est ipsius ratio, sub
qua à potētia attingitur, vt lumē, à quo est
color visibilis. Inter has duas differt: quo-
niā prior ratio, Quæ, terminat actū potētis,
& ipsam mouet directè: ratio autem, Qua,
nec mouet nec terminat directè & prima-
riò, sed sub quadam reflexione. Ratio huius
distinctionis est: quia habitus & potētia
non habent vnitatē ab obiectis, vt res sunt,
sed vt formaliter in ratione scibilis, aut sen-
sibilis ponuntur: ideo hæc ratio, Quæ, si est
adequata, principalis specificat potētiam:
ratio verò, Quæ, nō specificat, nisi vt est sub
altera: de quo. 1. p. q. 1. art. 3. & 7. plura dixi,
vt quæ optimè sed subobscure Caietanus
ibi dicit, illustrarem. Ex quibus patet sen-
sus verborum, quæ in calce huius text. po-
nuntur, nimirū quòd visibile, id est, ratio vi-
sibilis est in eo, quòd est per se visibile, hoc
est, in colore, qui, vt appropriatur, obiectū
visus est & quidē per se visibilis, non ratio-
ne, id est, primo modo dicendi per se, vbi
oportet prædicatum esse rationem, vel de
ratione subiecti: sed quia in se causam ha-
bet, vt sit visibile, id est, in secūdo modo di-
cendi per se, vbi subiectum causa est passio-
nis, vt ipse color causa est visibilitatis:
habet enim color in seipso causam vt vi-
deatur. Qua de re fortasse non nihil dice-
mus posterius, cū de natura coloris & vi-
sibilis hoc eodem cap. disputabimus: Hęc
enim expositio nostra D. Tho. est, multūq;
accommodata præsentī textui atque se-
quēti, vbi Arist. definit colorem motiuum
esse diaphani: ergo color sui naturā visibi-
lis est, quòd causam habeat mouendi per-
spicuum in accommodato medio. Ab sco-
po igitur aberrauerūt Neotherici quidam,
qui Græcos sequuti, non ad colorem, sed
ad superficiem hunc locum inuitum tra-
hunt. Certum enim est, de colore loqui Ari-
stot. non de superficie: superficies tamen,
etiam si gestet colorem, secundum se neq;
primo, neque secundo modo visibilis est,
sed per accidens: sicut enim non habet in
se causam visibilitatis, neque in genere
L 5 causa

*Pro lite-
ra textus,
color per
se visibi-
lis, super-
ficies per
aliud.*

*Superfi-
cies, ut ta-
lis, in nul-
lo ex qua-
tuor mo-
dis dicent-*

di per se causæ efficiētis est per se, vt Medicus sanat, est per se iugulatus interiit: neque in ratione proprii visibilis. subiecti materialiter: quoniam in seipsa (vt inquit Arist.) nō habet ipsa superficies vnde videatur. Quamobrem ineptum existimo horum commētum, colorem esse in superficie, quæ colore videtur, quod ratione extremæ superficiēi colores omnes videantur: id certē non est esse per se aliquo modo, vt superficies colori causa sit visibilitatis. Melius fortasse adhuc dicemus, colorem bifariam esse per se visibilem in primo modo dicendi per se, vt includit intimē & formaliter luminis vim, & quamdam perspicuitatem, vt est extremitas perspicui terminati secundo modo dicendi per se visibilis, vt extrinsecē lumini coniunctus, est motius diaphani: de quo infra, cum de natura luminis disputetur, ostēdemus, vtroq; modo colorem à lumine perfici, & sequitur in tex. 67.

Expende diligentius.
Tex. 67. Color autem omnis motius est eius, quod est perspicuū actu, & id est ipsius natura. Quapropter non est visibile absq; luce, sed omnis vniuscuiusq; color in lumine sanē videtur. Quamobrem quidnam sit ipsum lumen, prius dicere, declarareq; oportet. Est igitur aliquid perspicuū.

Coloris natura sine lumine. Propria ratio obiecti in motione potentia sita est, sicut cognitionis ratio ex passione potentia perficitur: ergo vt id, quod proximo tex. dicebamus, exponeret Arist. atq; gradum faceret ad potentia explicationē, vtrunq; connectit dum dicit, colorem mouere visum per medium, non quodcunq; sed lumine illustratum: non enim color motius est nisi diaphani, vt diaphanum est actu, cuius color est motius motu alterationis intentionalis. Quo fit, quod etsi color & visibile subiecto idem sint, color tamen absolutam rem dicit, visibile autem relationem ad visum: quod insinuat Arist. in calce præcedentis textus, & modō sibi assumit, vt de natura luminis prius disputaret, quam de natura coloris, cum color sine lumine non videatur, sine quo non potest esse actus & perfectio perspicui. Vbi duo

nota apud Arist. Primum est, colorem natura sua in tenebris habere aptitudinem ad mouendū diaphanū actualiter illuminatū, nō tamen prius mouet visum color, quam medium ipsum iam actu translucens afficiat: & hanc vocat ipsius coloris naturam, scilicet medium transparens illuminatum immutare: ergo quod color sit motius diaphani in actu, est natura & quod quid est coloris, aptitudine quidem in tenebris, actu autem dum illustratus fit actu visibilis. Secundum, quod ratio ordinis exposcit, vt prius de lumine differendum sit, sine quo & obiectum & mediū inepta sunt ad perficiendam sensationem: vnde videtur lumen non tantū mediū, sed colorum atq; adeo etiam ipsius potentia perfectio, cum. 3. huius tex. 17. expressē lumen dicatur facere colores actu. Quare in hoc loco sedem habet quæstio illa (quam in hoc capite post textus expositionē in elucidabimus) an lumen requiratur propter colorem, an propter medium, an propter vtrunq;? Discordia igitur est, & in subiecto luminis, & in essentia coloris, in actiuitate & sensibilitate eiusdem, atq; in causa requisiti luminis, de quibus omnibus infra disputabitur: nunc ad Aristotelem redeo.

Quæstio de necessitate luminis.
Tex. 68. Perspicuum autem id dico, quod est quidem visibile, non est autem, vt simpliciter dicam, per se, sed per alienum colorem visibile. Atque res talis est aer, & aqua, & solidorum complura, vt vitrum, & glacies, & huiusmodi corpora. Nō enim aqua, vel aer, vt est aqua, vel aer, perspicuum est: sed quia natura eadem inest in his vtriusq;, & in perpetuo supero corpore.

Iā de medio, quod est perspicuum. Actus Arist. de ipso lumine & diaphanū definit: quia lumen actus est diaphani, omnis autem actus in subiecto, cuius est perfectio, se prodit & manifestat: ergo naturam luminis ex proprio subiecto expedere aggredditur. Perspicuum (inquit) quod est quidem visibile, non autem simpliciter per se, sed per alienum colorem visibile, vbi naturam perspicui expo-

exponit, deinde exemplis manifestat. Itaq; perspicuum (quod Græci diaphanum vocant, nos peruium, transparens, pellucidum appellamus) illud est, quod alieno colore visibile est, quatenus non per se & simpliciter ab innato aliquo infuso aut infixo colore, sed extraneo & aduentitio ex presentia corporis lucentis, & ope coloris externi videtur, hoc est, perspicuum nō videtur per se, neq; in primo neque in secundo modo: quia nullam habet formam propriam, per quam videatur, sed extrinsecus illatam formam recipit, alienam quidem & ex presentia corporis lucentis pendentem. Exemplo & figura multa corpora diaphana connumerat Arist. videlicet aerē & aquā: at Cælos & ignem prætermisit, quæ etiam perspicua sunt, tamen lucida per se: secus si perspicua non essent, superiorum Cælorum sydera per inferiores Cælos minimē apparerēt: inter solida autem & mista corpora vitrum & glaciem ponit: crystallū nos addamus, & preciosos lapillos non paucos: quibus cum his omnibus perspicuitatis natura & affectio communis est. Id ipsum elegantissimē vnico verbo insinuat Arist. cum dicit, aerem & aquam minimē perspicua esse de se secundum propriam naturam particularem, sed secundum affectionem & rationem communem ijs corruptilibus, & corpori cælesti perpetuo atque incorruptibili, in quibus perspicuitas & hæc natura communis per prius in superioribus, & postea in istis inferioribus (vt benē dixit Albertus) reperitur, mediante qua communis natura hæc corpora peruia afficiuntur, & propria luminis subiecta. Quo loco disputare nolo, an materia Cæli, & horum inferiorum sit eadem (de quo in lib. 1. de Cælo cap. 3. satis latē dixi) & an aliquid commune detur perpetuo & corruptibili? quæ quæstio est magis metaphysica, quam philosophica: sat est affectionem perspicuitatis in Cælo & elementis quibusdam atque solidis corporibus reperiri. Et quanuis Commentator in tractatu de substantia orbis dixerit, nihil posse esse vniucum superioribus & inferioribus: videtur tamen mihi, nō esse æquiucam omnino, nec omnino vniucam, sed analogam esse perspicuitatis rationem, illa analogia, quæ non tollit rationem generis aut speciei: sanē per prius diaphanitas est in cælestibus, ex quibus derivatur ad hæc inferiora, quæ per illius ratio-

nis & affectionis, communionem perspicua redduntur: quod hīc Arist. dixit illis verbis, *Natura eadem inest in his vtriusq;, & in perpetuo supero corpore.* Minus apte disputatur hoc loco, si aer videatur in se, vel in obiecto, aut in se suscipiat colores realiter, vel intentionaliter? cum Arist. solū doceat, perspicuum per se non videri, sed per alienum colorem esse visibile, quod non tollit per se posse videri, cum colore afficitur: vult tamen Arist. diaphanum, quod mediū est ad suscipiendos & transferendos omnes colores, nullum colorem habere debere, ne intus existens extraneum prohiberet, & ita dicitur color nō insitus & proprius, sed extraneus & aduentitius: efficiuntur igitur omnia perspicua visibilia, non de suo aliquo colore, sed alieno, quem imbibūt. Vana est ergo concertatio inter Philoponum & Commentatorem, si videatur, vel non videatur? cum mediū Arist. incedens doceat, non simpliciter, sed per extraneum colorem videri: quoniam à coloris natura denudatur: per ipsa perspicua colores penetrant, atq; ad oculum vsq; transmeant, vbi color transeuntes est, & veluti color peregrinus, qui similitudine quadam color dicitur, & permanentē non inhæret. Quo fit, diaphanitatem in omnibus his corporibus perspicuis quasi naturalem quandam esse potentiam ad recipiendum lumē, cuius recipiendi corpora opaca naturalem habent impotentiam.

Aer an videatur?
Diaphanitas in se cunda specie qualitatatis.
Tex. 69. Lumen autem actus est huiusce perspicui, ea nimirum ratione, qua perspicuum est. At id est potentia, in quo nūc id ipsum inest, nunc tenebræ. Atq; lumen quasi perspicui color est, cum est perspicuum actu ab igne, vel ab huiusmodi corpore, quale est ipsum superū corpus: nam huic inest aliquid vnū & idem. Quid igitur est perspicuum, diximus, & quid etiam lumen: nam neq; ignis est, nec omnino corpus, neque corporis est vllius defluxus (esset enim quoddam hoc quoq;

quoq; pacto profectò corpus) sed est ignis: vel huiuscemodi cuiusdam in perspicuo præsencia corporis. Fieri nanq; non potest, vt in eodem sint duo corpora simul.

Natura luminis.

Definitur lumen actum esse perspicui, quatenus perspicuum est, hoc est, sicut color est forma colorati, ita lumen actus perspicui: etsi non vndiq; quadret similitudo: nam color est in corpore terminato, sicut sigillum in cera superficie tenus: apprensus enim color non semper & necessario penetrat in profundum: diaphanum verò sic lumine perfunditur, vt nò in sola superficie sit, sed etiam in ipsa profunditate. Probat Arist. à contrario: quia contraria nata sunt fieri circa idem, atqui perspicuum in vniuersum absente lumine tenebris offuscatur: ergo præsente lumine illustrabitur: idem enim est luminis & tenebrarum subiectum. Vbi nota, diaphanitate subiectum esse, Quo, non tamen, Quod, sicut solemus dicere de quantitate respectu qualitatum corporaliu: & ideo diaphanitas non fumitur pro actu, sed pro aptitudine, vt risibilitas. Quocirca quo modo prius diaphanum subiectum est luminis, illustratum autem habile colorum subiectu reddatur? intelligit præscindendo, aut in sensu formali, sicut supra de animæ definitione docuimus. Insuper illam Platonis trimembrem diuisionem luminis (in Dialogo. 7. de iusto, vt aliud visibile, aliud intelligibile, aliud supra intellectum, quod diuinum est) multum video conformem, nò solum Philosophiæ, sed etiam Theologiæ: nam visibile lumen est, de quo modo disputamus, necessarium ad videndum: de intelligibili autem sermo erit in 3. lib. de intellectu agentis, de quo intelligo illud Psal. 4. quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui domine: de lumine autem diuino S. Tho. 1. p. q. 12. ar. 3. differt, & colligit necessarium esse ex illo Psal. 35. in lumine tuo videbimus lumen: & clarius concilio Vienensi sub Clemente. 5. vt refertur Clementina ad nostrum de hæreticis errore. 5. ergo diaphanum est, quod aliquando potest obscurari, & comparatur ad lumen, sicut materia ad formam: nam etiam ipsa cælum secundum aliquam

Diaphanitas subiecta est luminis et coloris.

Lumen tripartitum dicitur.

Quid discernimus inter perspicuum transparentes et lucidum.

fui partem obscuratur, vt docet ipsa Lunæ eclipsis: Luna sanè, quanuis non sit tota transparentis, lucida est, & sic omnis Planeta & Stella. Vnde patet, omne transparentes esse lucidum, sed nò conuerti, vt Luna manifestat: perspicuum enim omne luminis est receptiuum, & sic oculus est perspicuus, licet non sit transparentis, est tamen diaphanus: est igitur omne perspicuum tanquam genus ad transparentes & lucidum. Insuper Arist. docet, lumen qualitatem esse & non ignem, secundum illos, qui tres species ignis faciebant, carbonem scilicet, flammam, & lumen. Similiter reijcit Democriti positionem, qui corpus aut corporis defluxum esse dicebat: vtrumuis dederis, duo corpora simul se penetrarent in eodem loco, contra id, quod Arist. 4. lib. Phys. tex. 76. ergo nò est ignis, aut aliquid aliud corpus, aut totum aërem minimè penetraret & illustraret, sed maneret aliquibus suis partibus tenebrosus, & non æqualiter diaphanus.

Democriti positio reijctur, quod lumen sit corpus.

Videtur autem tenebris contrarium esse lumen: at tenebræ priuatio sunt talis habitus, atq; ignis, vel corporis talis absentia à perspicuo: quare patet, huiuscemodi præsentiam esse lumen. Atq; nò rectè dixit Empedocles, & si quis itidem censuit, lumen ferri, atque extendi tandem inter terram & continentem, nosq; id ipsum latere. Hoc enim & rationis metas egreditur, & est præter ea nimirum, quæ apparent: in paruo nanq; spatio motus fortasse lateret, sed ab ortu Solis ad occasum tanti corporis motum latere, magna nimirum profectò est postulatio.

Tex. 70.

Rursus idem colligit ex natura tenebrarum, quæ lumini contrariantur: nam si tenebræ sunt priuatio & absentia luminis in diaphano, habitus & præsentia erit lumen, atq; adeò erit in diaphano secundum omnem dimensionem: non igitur erit corpus: nam & aërem diuideret, & duo corpora dimensa

Lumen nò est corpus.

dimensa simul eundem occuparent locum. Item si lumen corpus esset, aut simplex, aut compositum: si simplex, secundum rectum, aut sursum, aut deorsum moueretur: non ergo diffunderetur lumen in orbem. Idem sequetur, si mistum esse dicas, quod, iuxta Arist. sententiam, dominantis simplicis motu cieatur, quod subinde densari & inrassari posset, quæ sunt à luminis natura aliena. Quo fit, non rectè dixisse Empedoclem, lumen moueri, sed subito imperceptibiliter, ob idq; nos ipsos latere. Et si quis itidem alius censuit, propter Platonem addit, qui in Thimæo videtur, lumen fecisse corpus: sed expressè potius in Empedoclem, quàm contra Platonem disputationem dirigit: quia ille in duobus errabat: prius, dum lumen corpus esse docet: posterius, quod multiplicari & moueri in tempore asseueret, Quod magnam (inquit Arist.) habet postulationem, id est, disceptationem non facile defensabilem, quod sit multis obiectionibus peruia & exposita, eo quod omnes & sensus & rationis metas egrediatur: experimento nanq; sensus contrariu didicimus, & absonum atq; irrationabile, siue ab omni veritate alienum esse videtur: in tanta sanè distantia, quanta Sol totum orbem suo lumine replet, fieri non posset, quin huius multiplicationis successionem perspicereamus: nam & in paruo spatio admirabile effertur lumen per se sine motu diffunditur. Quam Empedoclis sententiam, saltem in eo quod docet, lumen esse corpus, malè Neothericus quidam D. Aurelio Aug. imponit. 4. super Genes. ad literam cap. ultimo & lib. 12. cap. 16. siquidem priori loco ferme nihil dicit: posteriori autem quædam ponit satis obscure, in quibus platonizare videtur, quæ tu videas obscuro. Dixi enim, lumen per se sine motu diffundi: quoniam per accidens nihil vetat, successiuè medium illuminari, vel quia luminosum successiuè mouetur, aut ipsum luminis susceptiuum lucenti corpori cum successione admouetur, quæ (quoniam extrinseca sunt & accidentaria) non tollunt, quominus lumen per se, non solum subito in tempore imperceptibili, sed instantaneè moueatur. Nec valet communis illa & vulgata obiectio, quod corpus luminosum infinitæ esset virtutis, quando illuminatio & productio luminis in instanti est sine contrarietate atque sine aliqua resistetia, vt Arist. lib. 5. Phys. tex. 9.

Empedoclis sententia de natura luminis reijctur.

Expende D. Augustinum.

Lumen in instanti diffunditur.

Soluitur obiectio ex calculatione communi.

insinuat, similiter lib. 4. Phys. tex. 71. sicut Illuminatio & generatio substantiæ per solam mutationem in non tempore fit lib. 8. Phys. tex. 69. sicut. Ratio huius est: quoniam mutatio inter terminos posituos in primis est cum resistentia alterius termini sese conseruantis. Deinde transitus ex vno ad aliud partibilis est: quoniam & ipsum positiuum, quod mutari contenditur, tale aliquid continuum est: in hac tamen oppositione priuatiua, sicut nec in oppositione contradictoria, nullum est medium: quam ob causam priuatione ipsam in momento totam simul aboleri est necesse: quid igitur mirum est, vt absente extremo, quod resistat, atq; nullo existente medio, nulla successione opus sit? Quas ob rationes vulgata illa calculatio nò magis colligit virtutem infinitam in corpore luminoso, perspicuum in momento temporis illustrante, quàm concludat vim infinitam in gradu, si per vacuum subito descenderet.

Atqui coloris quidem id est susceptiuum, quod colore vacat: soni autem id, quod sono. Vacat autem colore perspicuum ipsum, & inuisibile, vel id, quod vix tandem videtur, quale id esse videtur, quod tenebris est affectum: atq; tale est ipsum, vt patet, perspicuum: attamen non cum est perspicuum actu, sed cum potentia. Eadem enim natura modo est tenebræ, modo lumen.

Quomodo perspicuum se habet ad colores, & visibile sit vel inuisibile, proponit: mirum, quod cum ipsum perspicuum omnis coloris sit susceptiuum, nullum colore habet, vt omnibus legitime affici possit, quo aptum sit medium ad omnes colores percipiendos: recipiens nanq; carere debet natura recepti, non secus ac materia prima, quæ suo in gremio suscipit formas omnes, omnibusq; priuatur: ergo in vniuersum nihil recipit id, quod habet: & sic patet, quod susceptiuum coloris est sine colore, similiter & soni receptiuum sono vacat. Ita in omnibus alijs si induxeris, verum reperiens: nam & artifices vascula magis odorifera facere cupien-

Tex. 71.

Recipiens dicitur à natura recepti, tur à natura recepti, in lib. 3. cap. 1. & 5. expedi tur diligenter.

cupientes, in massa, nullam odoris affectionem habente, res miscent odoriferas, quæ proprias naturas obseruare valeant: intus enim existens solet prohibere extraneum. Simili etiam modo periti coqui ad condiendos saporibus cibum ferme insipidum eligunt, vt varias possint formas gustui placentes superinducere. Quare aer luminis & coloris omnis susceptiuus sua natura tenebrosus, hoc est, luminis expers, vt illuminatus colores imbibat, quibus vacat: per lumen enim aer habile fit medium, & quasi virtutem suscipit ad recipiendos & transmittendos colores. Hæc autem propositio (quæ hic Arist. tanquam principium assumit, nimirum, omne recipiens denudari à natura recepti) posteriùs post omnium sensu tractationem examinabitur, vel lib. 3. cap. 1. Nunc verò fat sit, vel quòd communis sit animæ conceptio, aut certè sensibili experimèto comperta in ipsa ceræ sigillatione, quæ exactiùs formam sigilli refert, si nullâ habuerit priorem figuram. Deinde docet Arist. visum inuisibile quoq; videre: inuisibile trifariam dicitur; Primò, perspicuum ipsum, quod nullum habeat innatum colorem, sed extrinsecus aduententem. Secundo, ipsum etiam diaphanum tenebris affectum: nam cum potentia eadem sit contrariorum, facultas visoria, quæ obiecti visibilis est, eadem quoq; erit & inuisibilis, vbi Arist. primo modo inuisibile dicit diaphanum actu, secundo modo diaphanum in potentia, quod est tenebrosum in actu. An verò visus inuisibile percipiat solum vi externa, an potiùs aduinculo & concursu mentis, aut alterius cuiusvis facultatis interioris? postea discutiendum relinquo: sunt enim hæc omnibus sensibus communia, & lib. 3. de anima tex. 25. tandem absoluetur. Addamus tamen Aristoteli, tertio modo inuisibile dici, præter id, quod videri non potest vt tenebræ, aut vix videtur vt atomi, id etiam inuisibile sit, quod suo excessu visus est corruptiuum, vt excellens visibile, quale est Sol: quem enim in sua rota incōniuentibus oculis aspicere non valeamus, quin visus detrimentum patiatur.

Tex. 72.

At verò non vniuersa visibilia in lumine sunt visibilia, sed solum vniuscuiusq; proprius co-

lor. Nonnulla nanq; in lumine quidem non videntur, in tenebris autem efficiunt sensum: vt ea, quæ apparent ignea, atq; splendent. Hæc autem nomine carent vno, vt fungus, cornu, pisciū capita, squamæ, oculi, sed nullius horum proprius color videtur. Atq; quam ob causam hæc visibilia sunt, alia ratio est.

Hæc determinata sunt de colore, qui solum in lumine videtur extrinsecus: alias duas docet visibilis species eorum, quæ proprio lumine videntur, de quibus, quasi per quandam dictorum breuem summam, cōmētationem instituit: communicant siquidem cuncta visibilia hoc, quòd nata sunt (etsi diuersimodè) in lumine videri: nam præter illa, quæ lumine alieno videntur, lumine proprio conspiciuntur quædam, quæ innominata ab Arist. vocantur, qualia sunt, fungus, oculi catorum, luporum, leonum, cicindelæ, & pleraq; id genus alia, quæ nomine generali ignea possumus appellare, quæ in medijs tenebris lucere videantur, vt visus sensum faciunt: non quòd naturam Cæli participant, vt quidam Sofigenes sibi persuadebat, sed ignis potiùs participia sunt, nullum tamen nomen habent proprium, propinquum atque specificum: quia neque alba, nec nigra, neq; alio determinato colore nominantur, sed genere valde remoto lucentia, inter quæ quædam sunt mista, quæ in tenebris & lumine videre contingit: in tenebris sanè, lumine proprio, quòd sufficit ipsum diaphanum vtcunq; afficere, & lumine proprio illuminare: interdum autem, alieno tam non sub ratione lucis propria, quæ à maiori lumine offuscatur, sed sub innato & insito colore videntur. Vnde intelliget quisq; , ex lumine omnia videri, fieriq; medium accommodatum, vt visibilis motio ad visum vsq; deferatur. Exemplo sunt incensi & igniti carbones, qui cum noctu splendere, proprioq; lumine micare videantur, interdum tamen non refulgent, sed candida, aut alba, aut alio simili colore affecta conspiciuntur: vt meritò dicere posses, in tenebris omnia lucentia esse, in lumine

Præter colorem, alia duo sunt visibilia.

mine verò colorata. De his cicindelæ meminuit Plinius lib. 18. cap. 26. & de lucerna pisce, cuius lingua ignea est, mentionem fecit lib. 9. cap. 27. Quam autem ob causam luceant noctu, & faciant medium actu diaphanum, quātum sufficiat, vt ipsa proprio lumine videre queant, non possumus aliam rationem exhibere commodiorem, quàm quòd lucidum ignis, quod in his est, & diaphanum aeris atq; aquæ per opacum terræ non comprehendantur aut superentur, ita vt omnino tollantur, sed manet aptum, vt illustretur illorū lumine. Rursum cum istorum omnium lux debilis sit, in lumine maiori non potest perfectè immutare ipsum perspicuum, sicut stellæ interdum à præsentia maioris solaris luminis offuscata non apparent. Quare hæc in lumine, vt lucentia, non videntur, sed duntaxat quatenus colorata: diuerso in tenebris, vbi non colorata, sed lucentia apparent. Argumentum autem est debilis & infimæ lucis: quia sub eorum luce, neq; ipsorum neq; aliorum color appareat: nam etsi lux horum efficacior sit ad mouendum diaphanum, quàm color, tamen medium ita exiliter ea luce illustratur, vt color non sit illius diaphani motiuus: exactior disquisitio ad libros de sensu & sensili referenda est cap. 2. & 3.

Summa.

Tex. 73.

Nunc rātum patet, id, inquæ, quod in lumine videtur, esse colorem: quocirca sine lumine non videtur. Hæc est enim sanè coloris ratio, esse, inquæ, eius motiuum, quod est perspicuum actu. Actus autem perspicui lumē est, vt diximus. Id ita esse ex eo, tanquam è manifesto signo patere potest: nam si quispiam id, quod habet colorem, super ipsum visum posuerit, non sanè videbit. Sed color quidem mouet perspicuum, vt aërem, ab hoc autem, cum sit continuus, sensus instrumentum mouetur.

Colligit quædam, quæ hætenus dicta sunt, Primum, colorem esse id, quod in lumine

videtur: deinde sine lumine non videri colorem. Reddit rationem: quia hæc est ratio coloris, vt mouere possit & perficere diaphanum: nam idem est colorem esse diaphani motiuū, & eiusdem esse perfectiuū: quandoquidem color non mouet perspicuum tenebrosum, nisi antè illustretur. Quamobrem non malè dicit Philoponus ex Simplicio, colorem non mouere diaphanum, qua color, sed qua visibilis est: nam in tenebris color sanè est, & tamen non mouet: sed de his in questione de natura coloris. Sunt enim actus agentium in eo, quod patitur, vt superius hoc lib. dixit Arist. tex. 24. atqui lumen ipsius perspicui actus est: ergo lumen, siue habitum largiatur coloribus, siue tantum dispositiue concurrat ad mediū, necessarium est, vt colores ipsi videantur. Præterea colligit medium esse necessariū, vt color videatur: quoniam color supra visum positus non videtur, sed prius mouet diaphanum, quod motum alterat ipsum visum. Cuius rationem facile percipies, si consideres, actionem istam agere contactu non physico & materiali, cum sit actio immaterialis & spiritalis, sed contactu virtuali & intentionali actione: oportet ergo imaginari, species ab obiecto prouenientes quasi denudari & spiritaliores fieri, vt aptæ sint & proportionatæ, vt in ipso sensu recipiantur: vbi rectè Commentator docet, obiectū esse mouens & non motum, potentiā motam & non mouentem: at verò aer ipse medius, cum sit vnus & continuus, ab obiecto mouetur, vbi quasi præparantur species, vt deinceps moueat potentiā: est ergo medium mouens motum, vt infra lib. 3. tex. 65. eleganter Arist. manifestum facit.

Observa quid in-terferat in-ter colore esse motiuum diaphani & esse visibilem, quod declaratur infra tex. 125. 126. 127. 142. sed lib. 3. tex. 54. absoluitur eleganter.

Tex. 74.

Non enim hoc loco rectè sentire videtur Democritus, qui quidem putat, si medium spatium vacuum fiat, formicam, etiam si sit in cælo, exactè, perfectèq; videri. Etenim id ipsum fieri non potest. Visio nanq; fit, patiente aliquid sensitivo: at vt patiatur ab ipso colore, qui videtur, fieri nequit: restat igitur, vt à medio. Quare necesse est, aliquid esse me-

medium inter colorem ipsum, & visum: quod si id vacuum fiat, non modò non exactè, sed neque quicquam omnino videbitur. Quam igitur ob causam necesse est, in lumine colorem videri, vt diximus. At ignis in vtrifq; planè videtur, in tenebris, inquam, atq; lumine, id autem necessariò accidit. Ipsum enim perspicuù, ab hoc perspicuum fit.

Visio non fit per vacuum, cõtra Democritum.

Democritum reiicit affirmantem, meliùs per vacuum visionem fieri, ex eo quòd vbi non est medium, quod moueatur, nullus erit sensus: præterquam quòd ipsa natura vacuù aborrere videatur (vt Arist. 4. Phys. cap. 6. 7. 8. & 9. ostendit) ergo per vacuum nulla erit operatio, igitur neque luminis illustratio: quare neq; coloris motio aut sensus perfectio. Nulla enim existenti media substantia, quæ actum velut materia suscipiat, impossibile erit, sensum aliquid videre, nedum rectè, perfectè & exactè (vt dogmatizabat Democritus) restatigitur vt à medio patiat & illuminetur (vt satis ià dictum est) sensus ergo realiter tangitur à medio, & formaliter siue spiritualiter ab ipso colore, non immediatè sed mediante sua specie spiritali. Vbi nota, Aristotelem non probare hoc tex. medij necessitatem, sed tantùm intendit Democriti opinionem redarguere, quòd fieri non possit, vt visio fiat in vacuo: certum enim est, quòd si visibilia distent à visu, nullo existenti medio non videri, et si ponantur supra sensum, nò facere sensationè. Probat ergo Arist. quòd color necessariò distet à visu, cù supra sensum positus non videatur, & quòd nullo existenti medio, non tantùm distinctè, sed neq; videri contingat. Itaq; ad probandum per vacuum nò videri, assumit Arist. quòd nihil videtur nisi per medium: quod probat duplici signo, Primò, quia color positus supra sensum non videtur, Secundò, quia color non videtur sinè lumine, vt colligas, medium potiùs requiri & quasi per priùs ex parte visibilis, quàm potentiz visuæ: fieri enim non potest, vt color visum moueat, nisi priùs medium affecerit: huius causam

Aristotelis mens.

generalem hìc damus, propriam tamen & specialem post omnium sensuum exteriorum tractationem, quibus hoc dubium cõmune est, assignabimus, & tandem lib. 3. loco dudum citato explicat Aristoteles.

Eadem autem est & de sono, *Tex. 75.* & de odore etiã ratio: nihil enim ipsorum sensus instrumentum tangens efficit sensum, sed ab odore quidem, & sono mouetur medium, ab hoc autem vtrunq; sensuum instrumentum. Quòd si quispiã super ipsum instrumentum sensus, vel id, quod sonat, vel id, quod olet, posuerit, nullus profectò sèsus efficietur. Simili modo res sese habet in tactu, & etiã gustu, sed non apparet, quam autem ob causam, postea dicetur, ac patebit:

Ex proximi textus cõmentatione, istius satis est aperta expositio: eandem enim docet esse in omnibus sensibus rationem, vt quemadmodum ad videndum necessaria est visibilis aliqua distantia, atque aliquod intercedere medium, ita in reliquis omnibus sensibus sensibile supra sensum positum non sentiatur, & medium etiam esse necessariù, etsi in gustu & tactu, quæ medio vtuntur intraneo, id non apparet.

Atque medium quidem in sono, *Tex. 76.* nis est aër, in odoribus autem nomine vacat. Nam vt perspicuum in colore communis est quidam affectus in aère, atque aqua, sic alius quidã in odoribus est affectus, qui quidè inest in his vtrifque, in aère, inquam, & aqua. Videntur enim & animalium ea, quæ versantur in aquis, sensum odoris habere. Verùm homo, ceteraq; animantia, quæ degunt in terra,

terra, atque respirant, nequeunt sine respiratione olfacere. Et causa etiam huiusce, posterius explicabitur.

Quib' modis quisque sensum sentiat.

Quasi ad tacitam respõdet obiectionem aduertens, in auditu & olfatu medium esse innominatum, quod declarat ex perspicuitate, quæ multis mistis & tribus elementis atque orbibus cõlestibus est communis: sic in aère & aqua ad odorandum similis est affectio, quam Græcè Diosmos, Latine verò Perolatia, quasi affectio habilis ad odorandum: similiter aëri atq; aquæ affectio alia communis est, quæ Diechen appellatur, quam personam dixeris, hoc est, affectum ad sonos percipiendos aptum: vbi Arist. docet, pisces etiam odorare, quanuis non respirando vt homo, odorant nanq; absq; anhelitu & respiratione: multi enim vermes olfaciunt non respirantes. Posset tamen quispiam ineptè censere, talè esse proportionem piscium & eorum aquatiliùm animalium, quæ sub aquis degunt, ad ipsa terrestria animalia, quæ respirant, qualis est aquæ ad aërem: ergo sicut terrestria in aère respirant, ita aquatilia in aqua, & ita respiratione non erit in solo aère. Verum est, in aqua neque eodem modo, neque sine, neq; instrumentis respirationem fieri, sed analogà quadam ratione, de qua alibi dicemus: nunc verò post literæ Aristotelex illustrationem, ad quæstiones, quas obiter elucidandas polliciti sumus, descendamus.

Methodus tractandi quæstiones.

Sunt in hoc capite pulcherrimæ, magnæque quæstiones, quas prætermittere absq; nota nemo poterit: præsertim, quæ non solum pro Aristotelis sententiâ enodanda, verùm pro ipsius veritatis & Philosophiæ cognitione plurimum facere videantur. Tu tamen, benigne lector, bono cõsule nostrum hunc laborem & qualemcunq; industriam in tuam gratiam quæstiones huic loco accommodatas aptè distribuam, simulq; incommodiores occasione rei ieiatis illas, quæ de medij necessitate & sensibilis distantia sese offerebant, vt potè quæ sine

exacta cognitione omnium sensuum adamsim pertractari nequeant. Primum igitur omnium discutiendum videtur de natura coloris: Deinde verò de ratione luminis, nam his absoluitur visibile, vt potentia ipsam mouere valeat. Quibus peractis, tertio loco de speciebus & imaginibus, quibus ipsum sensorium perficitur, disputabitur, vt demum de videndi modo non nihil differamus. Quæ methodus satis est peripatetica, cum non solum ex obiecto enucleetur, sed etiam definiatur potentia, vt supra cap. 4. huius dictum est, atqui ipsius visus obiectum est color, qui sine lumine nec videri potest, nec diaphanum ipsum mouere: merito ergo duæ priores quæstiones de colore sunt, quem lumen requirit, vt materiam, quam actuet atque perficiat, vt deinceps de speciebus & imaginibus, quibus obiectum visibile potentiam & medium mouet, vt tandem ex his omnibus colligatur & absoluat, qua via & modo visio perficiatur. In his autem omnibus pertractandis Philosophiæ metas minimè egrediemur: non etenim miscebimus plura perperam, ex anatome siue dissectione petita, nulla ex alijs locis indigesta, & quasi inuita atq; repugnantia adducemus: licet tamen modo Philosophum duntaxat agere, & Philosophiæ principiis insistere, quæ seperculluerimus, cetera nullius sanè vel saltem minime erunt difficultatis: porro non sunt omnia omnibus in locis adducenda, aut miscenda, sed quæq; suis locis accommodatè tractanda: nã (vt scitè dixit Arist. lib. & cap. 1. de sensu & sensib.) vbi definit Physicus inde & Medicus incipit: habent profectò disciplinæ suam propriam, & ad æquatam subiectum (quòd attributionis vocant) quare quæ ex anatome, aut ex medendi facultate, siue ex alijs posterioribus libris ipsius Arist. à quibusdam in hunc locum infarcuntur, à me nò expectes, omnia suum tempus habent & locum: sed & nos etiam habeamus modum, quoniam satis mihi certus sum, ex his paucis (modò probe intelligas) omnia illa futura tibi peruia, & aperta. Sed ad rem veniamus.

CONTRouERSIA

De natura coloris.

Controuersia igitur de natura coloris merito

Quæstiones huius loci proprie.

Quæstiones ab hoc loco alienæ.

ritò in hac parte primas obtinet: quia color visoria facultatis obiectu ponitur, vt mox exquisitus luminis explorata natura, visus eiusq; functio innotescat. Cum ergo visibile vnam rationem habere debeat comunem his omnibus quæ videntur, principio negotii facessit, quia color non est id omne, quod visu est perceptibile: ergo color non est visus adæquatum obiectum: Cōsequentiā nota est, quia lux & lumē colores non sunt, conspiciuntur tamen: ergo color non erit adæquatum obiectum visus, siquidem alia à colore videtur. Deinde vtget, quædam appareant & videantur colorata, quæ re vera non sunt, vt iridis colores varij, maris etiā, eoli insuper colubæ ex irradiatione Solis, aut cristæ Indi Pavonis: ergo color nō est aliquid existens, sed duntaxat apparens in natura. Tum etiā tertio, quoniam Aristoteles presenti hoc cap. colorem dicit esse diaphani motiuū, cum tamen lib. de sensu & sensu præsertim c. 3. doceat, extremitatem esse perspicui in corpore terminato: cum igitur vnus eiusdemq; rei nō sit multiplex sed vna natura, sequitur, colorem non habere naturam diaphani motiuā. Cōfirmatur, quia color non tantum est in externa superficie, sed etiam in internis superficiebus: quoniam eadē est in omnib; primarum qualitatum commistio, vnde color resultat, & similiter color vbicumq; fuerit, suā retinebit naturam: ergo in tenebris motiuū erit diaphani: quare istæ definitiones non exacte explicant coloris naturam. Tādem color natura sua est obiectum visus, igitur & visibilis sine alterius rei adminiculo, ergo etiam sine lumine erit visibilis: non igitur lumen necessarium erit propter ipsos colores, sed solum propter medium & ipsum perspicuum, cuius est actus. In oppositum videtur esse Arist. hic & in libello de coloribus, & ferè vniuersa Peripateticorū schola. Tandem inter Peripateticos & Academicos de natura coloris controuersum video, & disceptatio ista adhuc sub iudice manet, cum non tantum Aristotelis interpretes minime ignobiles varie sentiant, sed etiam Arist. ipse (vt in 3. cōtendebamus argumēto) à seipso diuersus esse videretur: ergo (vt rem pronostri virili exponamus) proferēdæ sunt in medium sententiæ, quibus collis & examinatis, exquisitam (vt arbitror) habebimus de natura coloris cognitionem. Principio Pythagorei superficiem, id est,

epiphaniam, & externam quandam apparentiam colorem docebat. Plato autem Thimeus flammulas & lumina quædam colorem esse dicebat. Arist. verò Philosophorū omnium facile Princeps, inter hos duos extremos dicendi modos neq; superficiē esse dicit, neq; lumē, sed terminū esse corporis, nō qua corpus est (sic enim cum Pythagora esset superficies) sed perspicui corporis, neq; actū esse corporis: interminati & diaphani (sic enim lumen esset, veluti Platoni visum est) est ergo extremitas perspicui in corpore terminato: sicut enim lumen actus est in terminati corporis, sic & color actus est & perfectio terminati: nā sicut propriū est perspicui ex alieno lumine illustrari & visibile esse, vt mediū sit ad omnes colores percipiendos (quod præsentia cap. docuit Arist.) sic terminati corporis propriū est, non in vniuersum aut omni ex parte, sed in extrema tantum superficie apparere & videri & quasi perspicuum esse, vbi tantum recipit lumen non in intus partibus, quæ propter opacitatem illustrari nequeunt: itaq; lumē est quasi color perspicui, quod Arist. dixit hic text. 68. & 69. *Atque lumen quasi perspicui color est, &c.* In omnibus autē qualitatibus tria sunt summo opere aduertenda: Primò, ipsum subiectum, extra quod non habet esse, cum accidentis esse sit inesse, ex Arist. 7. Met. text. 4. & 16. in proprio enim subiecto omne accidens conseruatur, & ideo 3. Phys. cap. 3. text. 18. dicit, motum esse actum mobilis: Deinde etiam facultas ipsa & quasi vis atque operationis principium, quæ est ipsa accidentis ratio: Postremò ipsa functio & operatio: nam cum nihil sit à natura otiosum (vt c. 8. 2. de Phys. Auscul.) sed quicquid est, propter aliquem finem est, atq; adeo propter suam operationem, vt 2. lib. de Cælo text. 17. docet Arist. sic quoq; hæc tria in colore expectare & expendere licebit, cuius subiectum est ipsa extrema superficies corporis terminati: facultas autem seu ratio est ipsa perspicuitas: siue apparentia, quatenus vim habet mouendi visum: est enim illa perspicuitas aptitudo ad recipiendos colores, functio autem & operatio est, vt moueat diaphanum: itaque perspicuitas est ratio, ob quam subiectum est coloratum, & facultas illa, vt est subiectum, quo recipiuntur colores, dicitur superficies: vt autē iam est colorata facultas: ad mouendum diaphanū accincta

Sola relatione triū opinionū Arist. sententia eleganter distinguitur.

Comparatur perspicuum ad corpus terminatum.

1. observatio de colore.

Tria in colore.

2. idē observandum de lumine.

Differētia inter luminare, lucē, splendorem, lumen, radiam.

Lumen.

Lumē externū cū lumine in reflectis actus cōferatur.

accincta & proxima, dicitur operari, seu operationis proximum principium. Rursus sicut in corpore terminato hæc perspicuitas aptitudo est ad recipiendos colores, ita quoq; in corpore interminato ista perspicuitas siue diaphanitas ex æquo semper est aptitudo ad lumē & tenebras suscipiendas: sola ergo differentia est (quod attinet ad id, quod verus famus) qd terminatum corpus ex illa aptitudine tantum in externa superficie recipit colores, interminatū verò vndiq; & ex omni parte: itaq; color vt recipitur in subiecto, à perspicuitate habet vt moueat: similiter mediū se habet, vt recipiat lumē. Præterea, quoniam color vltimū suū actum habet à lumine, necessum est, de natura luminis vnū aut alterum verbum prælibare, quantum fuerit ad coloris notitiam habendā. Notandum tamē est ex Alberto, hæc inter se differre, luminare, lux, lumē, lucidum, radius, splendor: nā luminare corpus dicitur, quod in se lumen habet, quæadmodū Sol & Stella, lux quidem forma dicitur luminaris, lumen actus diaphani, lucidū corpus lumen aliunde habens, vt Luna, ignis, carbūculus. Itaq; lux videtur affectio affixa luminari, lumen autē qualitas fluēs in mediū & quasi quædam lucis species, radius verò lumē dicitur, quod secundum rectā lineam in mediū cadit, splendor verò lumen ex reuerberatione radij ad corpus luminosum creatum. Quare etsi lumen quoddam comune sit ad omnem talem effectū in diaphano, verum lumen propriè sumptum est id, quod à corpore luminoso pendet, impropriè autem quod à corpore lucido, vt lumen putridæ quercus atq; oculi: lumen igitur, vt cōsideratur affectio primi subiecti, sic sanè à luce non distinguitur: at verò vt ad corpus diaphanum interminatum refertur, illius actus est, quo fit primò actu perspicuum, vbi aer est veluti materia & subiectum, lumē verò actus & forma, tenebræ tamen priuatio. At qui tertio, vt consideratur lumen respectu colorū ad hærentiū perspicui extremitati, illorū etiā dicitur vltimū actus & quasi postrema perfectio, quatenus color extremitatis & superficiē actus erit, nō tamen ex se potēs mouere mediū, nisi prius à lumine vi accepta, qua visum mouet. Vim igitur actiuam lumen confert coloribus, quos ita perficit & facit actu visibiles, vt possint diaphanum mouere: sicq; intelliges illā collationē Arist. lib. 3. de Anima text. 18. vbi dicit,

intellectū agētem facere actu intelligibilia, quemadmodum lumen colores, qui sunt in potentia, quodammodo actu facit: nam intellectus agens non solum principium est ad intelligendum, sed etiam ipse est intelligibilis, non secus ac intellectus agens latentia intelligibilia, illustrando phatasmata, ostēdit: sic lumen in tenebris & in obscuro iacentes colores apparere & micare facit: sed de hac comparisonē habes plura infra lib. 3. cap. 2. Postremò adnotabis, colores veros esse, qui ex primarum qualitatum actione generantur, ac diuersa mixtura substantiarum elementarium, ad quā reduci diuersitatem colorū necessum est: nam si ad solas ipsas primas qualitates agētes eos reduxeris, nūquam profectò satis intelliges, quare in quibusdā valde calidis præstet color albus, & etiā in quibusdā frigidis: calx calida & alba, nix frigida & alba: melācho lia frigida est & nigra, piper valde calidum sed nigrū. Sed à proposito videbor digredi, si colorū naturas, variāsq; diuisiones in extremos & medios induxero, cum presentis negotij sit, libros de anima exponere, notatq; modò nō inter sit, libellum Arist. de colorib; interpretari, in quē egregia schola fecit Simon Portius Neapolitanus, quo ex loco constabit diuersa colorum extremorū atq; mediōrū natura: nos (inquam) tantum coloris naturam in genere tractamus. Alij autem colores sunt apparentes, vel ex varia radiorum solarium refractione, vt in iride, vel ex eorundem extremorum verorum colorum mixtione mediū fiūt. colores, qui non veri sed apparentes sunt. Quo genere colorum pictores inopia verorū vtuntur: nam in illa mixtione color, qui qualitas est, non ita miscetur, vt subiectum dimittat & in aliud migret: ergo ex sola hac mixtione per partium comminutionem & subtractionem, non accedente qualitatum primarum actione, apparentes non veri colores resultabunt, quales etiam sunt illi, qui in humana facie propter verecundiam ex albo & rubro accidunt, ergo, &c. His omisissis, vt indubitata ab his, quæ in controuersia ducuntur, separemus, sermo præsens nō est de coloribus apparentibus, illis præsertim, qui ex vario luminis aspectu oriuntur, vt in iride: horum autem omnium essentia luminis non differt. Vnde statim sequitur, colores veros ex mixtione qualitatum primarum proueniētes, diuersam habere à luce naturam.

3. observatio de distinctione colorum.

Autoris intentio.

Pictorū colores apparentes.

1. Corol.

2. Corol.

M a ram:

1. argu.

2. argu.

3. argu.

Conf.

4. argu.

Questio- nis diffi- cultas.

Opinio- nes de natura colo- ris.

ram: Patet ex his, quæ supra dicta sunt: nã lux aut lumen non fit ex actione qualitatum primarum, ex qua colorum diuersitates oriri necessum est: ob id colori aliquid est contrarium, album & nigrum contraria sunt: luci autem aut lumini nihil ponitur contrarium positiuum, maximè, cum lux qualitas sit cælestis, quæ ob id etiam à contrario immunis est, vt cælum (quod docet Arist. lib. 1. de Cælo cap. 3.) præterea colores acquiruntur in tempore & per alterationem (vt lib. 5. Phys. cap. 2.) at verò illuminatio non est motus, quia in tempore non fit, sed subito & in instanti (vt. 3. Phys. cap. 7.) Ex his igitur constat, lumen esse de essentia apparentium colorum, non tamen verorum: aliàs colores non essent in obscuro secundum se & per se visibiles, neq; essent formæ permanentes & stabiles, sed variabiles continua variatione & fluxu Solis: & quod amplius est, solum differrentia eundem magis & minus de participatione lucis, atq; adeò non esset differentia specifica colorum, sicut neq; est inter maiorem & minorem lucem, magis autem & minus non variant speciem. Sit igitur conclusio, qua respondemus quæstioni, de natura coloris esse qualitatem diaphani motiuam in extremo perspicui terminati. Hæc conclusio nõ solum probatur ex Arist. cuius duas de colore definitiones, tanquam materialè & formalem, in vnam coniungit, verum ex discrimine ipsi à Platone & Pythagora manifestatur: eo enim quod color motiuus est diaphani, ad Platonem accedit, qui colores emicantes à corporibus flammæ docebat: eo autem quod extremum perspicui colorem definiuit, ad Pythagoram inclinãt, qui superficiem aut epiphaniam ipsos colores tradebat: differt tamen à Platone magistro suo, quod color non sit solum lumen aut flamma, siue aliqua qualitas emicans & fluens, sed stabilis & inherens corpori ipsi terminato, ex primorum corporum atq; qualitatum primarum actione proveniens: differt etiam à Pythagora, quoniam color non est ipsa superficies, quæ vltimū est corporis, qua corpus est, sed color est illa qualitas, quæ in hac superficie tanquã in subiecto est, quæ est vltimum perspicui terminati, id est, nõtrãparentis. Vtrunq; sanè reperies in eodem perspicuo, & superficie, quæ vltimū est terminati corporis, & extremitatem perspicui, quæ color est: non tamè

Lumē ex tra essentiam verorum colorum est.

Conclusio Arist. me dia inter Platonem & Pythagoram.

sunt idem sed differunt, cum certissimū sit, perspicuū ipsum superficiem quidem terminari, colore verò non: quoniam perspicuū debet esse medium aptum ad suscipiendos & perferendos omnes colores: quare corporibus terminatis color insit⁹ est atq; propri⁹, corporibus verò interminatis & perspicuis lumen non est color, cum non sit insitū ipsi perspicuo, est tamè impropriè quasi color, vt Arist. docet tex. 69. Atq; hæc differentia inter Arist. & Pythagorã est summopere cõsideranda: nã superficies prior quidē est ipso colore, cum eius sit subiectū: color autē est in ipsa superficie atq; extremitate, nõ sicut alia accidētia (sic enim nihil haberet color, quo à ceteris accidētibus, quæ in superficie recipiuntur, distingueretur) sed per materialem quandã attributionē, nõ remotã & cõmunem omnib⁹ sensibilibus, sed proximã & propriam coloribus, quæ est ipsa perspicuitas, quæ (vt diximus) aptitudo quædam est corporis vt coloretur: sicut enim augmētabile significat subiectū & facultatem recipiendi augmentū ab anima, ita etiã in colorib⁹ colorabile significabit subiectū, quod possit recipere colores à perspicuitate: ergo in ipso colorabili subiectū remotū, Quod, superficies est, id est, latitudo, quæ vltimum est corporis, qua corpus est: proximū verò subiectū, Quo, est ipsa perspicuitas, quæ facultas & aptitudo est ad recipiendos colores. Nõ tamen sequitur, omnes colores esse idē, propter argumētum Arist. lib. 3. Phys. tex. 10. nam si esset idem subiectū & aptitudo ad sanitatem & egritudinem, idem esset sanitas & egritudo: quoniam Arist. solum intēdit declarare definitionē motus, atq; docere subiectum ipsum inquantū est in actu, ratione differre à seipso vt est in potētia: præterea mens Arist. est (vt dico infra in lib. 3. de Anima c. 1.) quod actus sunt in diuersa potētia (vt ibi dico de albedine & dulcedine in lacte) ergo illa superficies cū illa aptitudine in vltima est dispositione & potentia ad colorum receptionem & non saporum: itaq; color ex mixtione primarum qualitatum proximam habet materiam, ex perspicuitate autem corporis terminati aptitudo est ad lumen & tenebras. Quare duo tribuimus colori ex Arist. sententia: Prius, quod accidens sit verū & existens in corporibus naturalib⁹: Posterius, quod sit actu visibilis: & sicut prius habet ex qualitatu primarū certa mixtione, ita posterius à lumine ipso

A Pythagora Arist. differunt.

Expende & observa.

Duo habet color.

Color quo modo in tenebris visibilis.

Lumen et color vni cū visus obiectū.

nanciscitur: sine lumine enim non est motiuus diaphani, quod nõ mouet, nisi cum est actu perspicuum: est ergo lumen veluti coloris forma, quæ non est proprie & formaliter insita, sed obiectiuè tantum determinat ad esse visibilis, quatenus tribuit vim mouēdi visum: formæ nanq; propriū est determinare atq; in specie cõstituere, vt mouere & agere possit. Quare licet color in tenebris sit actu color, non tamen in actu sufficienti ad mouendum diaphanū motione spiritali, & propter hoc non est actu visibilis, cū esse visibile non cõueniat colori in tenebris, nisi in potentia & fundamētaliter, nõ secundū actū cõpletum: cõpletur nãq; & absoluitur color, cum actu illuminatur, ita vt ex lumine & colore fiat vnū obiectū visus, in quo formale à lumine visum mouet: materiale verò color est à primis qualitibus resultans (ita Caietanus hic, & Ferrar. 1. cõtr. gēt. c. 76. Albertus summa de homine tractatu de lumine. q. 1. & S. Tho. 1. 2. q. 12. art. 4. in corp. Auicēnas. 6. natural.) quia color, cū sit actus, habet agēdi principū, non tamè nisi extrinsecus adiuuetur à lumine: & merito, quia (vt dicitur in. 2. Met. tex. 4.) primū in vnoquoq; genere causa est eorū, quæ in illo genere cõueniunt: cum ergo lux sit primū visibile, quod sine colore videtur, color autem nõ sine ipso, merito igitur lumen efficiet colores actu visibiles, & ex lumine & colore visibile integratur, quādo color est ratio, Quæ, videtur, lumen autē ratio, Quæ. Quare si in tenebris nõ videntur colores, argumētum non est, eos nõ esse natura sua visibiles, aut diaphani motiuos atq; perfectiuos, sed nõ videri actu aut mouere propter mediū indispositionem & defectum. Actio enim & functio illa coloris purior est atq; simplicior, quā in medio tenebricoso recipi valeat: ergo color, vt habet esse permanentis & stabile in subiecto ex primis qualitibus resultans, sub tenebris quidē est, atque ipsum suum subiectū actuat & perficit, ex cuius cõpositione pro varia elementorū atq; primarum qualitatum temperie in ipso met resultat: at verò vt habet esse visibile, ad mediū ipsum atq; facultatē visoriam refertur, à luceq; completur & perficitur. Quod Aristotelem sequuti dicunt, Auicēnas. 6. lib. natural. c. 3. Alpharabius Auēpache, quos Cõmentator Auerroes tex. 63. citat, vt intelligas, colorem non solum ex perspicuo & lucido precisè nõ cõstare, sed

neq; adhuc ex qualitibus primis cõponi: quia cum forma simplex sit, ex illarū actione resultat potius quā ex temperie atq; cõtemperamento cõponatur: quod mihi visus est Arist. libello de coloribus sentire. Vnde vtroq; modo visibilis est in secundo modo dicendi per se, nisi quod priori modo (vt est extremitas perspicui) remotè & quasi in potentia visibilis est: posteriori autē modo (vt est diaphani motiuus) in potētia proxima videri potest, quatenus lucis illustratione in actum reducitur completum, per quæ propriam affectionem (quæ est diaphanum mouere, & visum afficere) manifestat. Quæ duo si iungas, inuicemq; cõponas, integrã & absolutam coloris definitionem constitues, vt color sit vltimū perspicui terminati, diaphani motiuū, vbi prius videtur rationem generis habere, posterius autem differentia. Coloris autem definitio datur per concretum (quia est proprius modus definiendi accidētia) tamen explicanda est per abstractū, vt sic intelligatur nõ in obliquo sed in recto extrema perspicuitas corporis terminati, diaphani motiuæ: & ob id nõ sūt duo sed vnus color, vt tex. 75. diximus, colorē facultatē esse, quæ ex ipso subiecto nata, diaphani est motiuæ: ergo vnicū visibile obiectū visus cõpletur, vt inde vnicã esse potētiam intelligam⁹, vt posterius in hoc eodē libro Arist. docet tex. 107. Omnis enim sensus, vnus cõtrarietatis esse videtur, vt visus, albi, nigriq; &c. tacet lucis & tenebrarū cõtrarietatem, quæ priuatiua est, & in illa positiua intelligitur, quæ velati materia subiicitur alteri vt formæ: colores enim actu integram visibilis rationē nanciscuntur, cum illustrantur. In quæ sensum alludit Arist. de sensu & sensili cap. 3. dum dicit, omnia corpora colore participare, vbi color sub se lumen tanquam coloris complementum comprehendit: lumen sanè (vt sæpe dictum est) vim cõfert colorib⁹ ad mouendū sine alterius motis extrinseci indigētia, vt deceptus Auerroes existimauit. Lumē enim cū colore vnū visibile facit, ita tamè vt cõiungatur & copuletur dupliciter: Primo modo, intrinsecè, quatenus de ratione omnis coloris est perspicuitas in genere causæ formalis: quia colores sunt quædã offuscata lumina. Secundo modo, extrinsecè in genere causæ efficientis, vt in expositione tex. 66. diximus: color enim est stabile accidens perspicui terminati, id est, opaci, vt habet quidpiam perspi-

Quomodo resultat color ex lucido, quomodo autem ex elementis. Sensus superioris tex. 66.

Vide lib. 3. tex. 54.

Coloris natura egregie explicata.

Ex colore & lumine vnicū visibile.

Lumē & color dupliciter vniuntur.

cuitatis. At lumen est fluens & variabile accidens ipsius perspicui interminati, id est, diaphani ut pellucida sunt, in quorū intima etiā superficie ipsorum recipitur lumē: ergo penetrantur & perfunduntur, & vndiq; omni ex parte illuminata apparent. Sic enim lucida terminata, id est, corpora colorata colorem recipiunt, qui tamen in sola superficie externa habet apparentiam diaphani motiuam: quoniam sola illa extrema superficies perspicuitatem participat. Quo fit, ut adeo color & lumen sint vnum obiectum visus, quod lumen secundum se non sit visibile, nisi occurrat colori (ut infra expono) color autem sine lumine nullatenus videatur: ergo vtrunq; simul est vnum integrum visibile, modis iam explicatis. Ex quibus sequitur, quo modo accipiendum sit dictum Alexan. cap. de sensibili per accidens, cuius postremis ferē verbis affirmat, corpus habere semper superficiem, sed nō semper habere colorē, nisi cum illustratur: non enim nomen respexit, sed rem, id est, corpus, quod in tenebris semper habet extremum, hoc est, terminum, nō tamen semper habet colorem, id est, id, quod actu mouet diaphanum, nisi vbi illustretur. Quasi significare velit, colorē in tenebris non esse in ratione actū visibilis: quoniam lumē est, quod quasi extremam coloribus manum imponit, & causa sit, ut moueat, afficiatq; visum: à corpore sanē quasi emicat color, qui suam sumit postremā facultatem à lumine: sicut illustratio phāstasmatis facit aliquid elaboratum in genere intelligibilis, sic lumen circa colores in genere sensibilis. Finem igitur dicendi faciamus: nam cōclusio, qua quæstioni satisfacimus, aperta iam est, quam repetere placet, ut sub alijs fortasse verbis eadem sententia clariū elucescat. Primum omnium color non est superficies, quæ sine colore apparere non potest: nec terminatum corpus cōspicitur aliāquādo, nisi coloretur (quo excludimus Pythagoram) mox color lumen non est aut lucens color, cum lumen actus sit diaphani, quo accedente prodeunt colores, abeunte verò occultantur, quod dum fluit atq; refluit, color stabilis est atq; in ipso subiecto permanet (quo Plato rejicitur) color insuper sicut lumen non est, ita neq; de eius essentia lumen est, nisi quatenus quædam luminis vis & perspicuitas colorum naturas cōplet: est enim per se etiam in tenebris de

Attende.

Defenditur Alexander.

Lumē videtur coloris perficere & cōsummare.

Pulchra collatio.

De coloris natura brevis summa, quæ tota quæstio cōpletur.

potentia remota visibilis (quo Platonis & etiam Alberti secundum sententiā) est ergo color qualitas in extremo perspicui terminati, quæ, ut visibilis est, actum vltimum & functionē à lumine mutuatur: color igitur materialiter, ut subiectum respicit, dicitur coloris naturā: at verò ut illustratur lumine, ad potentiā visoriā sese refert & prodat visibilis, & externa illa corporis terminati perspicuitas est, quæ diaphanū mouet: quod declaratur infra tex. 126. & lib. 3. tex. 54.

QVAESTIO ALTERA

appendix.

An lumen requiratur propter mediū, an propter colores?

Ex quibus omnibus facilis est solutio illa controuersia, an lumen propter mediū disponendum requiratur, an potius necessarium sit propter colores ipsos actuandos? Auicennas in primis. 6. natural. p. 3. c. 1. lumen ratione obiecti tantum esse necessarium existimat, cum noctu experiamur, illustratos colores à nobis etiā in obscuro existentibus videri: & præterea, quia lumē vltimū actum confert coloribus, sine quo nequaquam mouerent diaphanum: constituitur igitur per ipsum formaliter & completè in ratione visibilis: ergo videtur color à lumine quasi fauorē postulare. Sed S. Tho. 1. p. q. 79. ar. 3. ad. 2. & hīc, quod lumen ratione mediij sit necessarium, ex eo quod de se color fat visibilis est atq; satis diaphani motiuus, cum sit per se sensibile: igitur per se poterit mouere, ut proximo cap. 6. ostendebamus: atq; adeo cum Arist. doceat, colorē visibilitatem acceptam debere ipsi lumini, intelligendum est actum: nam aptitudine à se habet, neq; sic pēdet ab aliquo extrinseco. Præterea quia proprium subiectum ipsius luminis diaphanum est, cuius est quasi quidam color: ergo color per se est visibilis & in se habet causam visibilitatis: aut da, quā dispositionem lumen inducat in ipsos colores? Mea igitur sententia, propter ambo requiri lumē intelligo: nam sine lumine neq; mouebitur diaphanum, neq; color vltimū habebit perfectionem. Lumen igitur ratione vtriusq;, coloris scilicet & mediij necessarium esse videtur, cum idem lumen & medium actuet, & colores perficiat: color enim in ratione visibilis lumine indiget, quod ipsum cōpletam rationē det: ideo lumē

1. opinio, lumē propter colores requiritur.

2. opinio S. Tho. propter mediū ponit lumē necessarium.

Autoris opinio.

1. assertio lumē propter vnumque requiritur.

ex

Q. DE INDIGENTIA LUMINIS.

ex hac relatiua ratione ad visum propter colores est, in ratione tamen coloris atque naturæ propter medium, quod complet & in actu constituit: est igitur quasi color diaphani. Et si roges, an sit ex æquo propter vtrunq;, an per prius conferat medio, an colori? Ex his, quæ iam nunc dicebamus, solutum est hoc dubium: non enim æqualiter se habet lumen ad medium & colores, cum actualitatem medio conferat, deducendo de potentia ad actum & cuius est forma, & ut hīc Arist. dixit tex. 79. quasi color: qua via & ratione aut non requiritur propter colores, aut saltem minus necessarium, cum tantum extrinsecè se habeat per solū quendam contactum & vniōnem secundum vim actiuam: lumine enim color sit potens actu ad mouendum diaphanum: igitur lumen non est formaliter in colore, sicut est in medio, sed vnitur colori obiectiuè, dum vim & efficaciam confert ad agendum: at medio vnitur formaliter. Habent se igitur sicut, excedens & excessum: nam quod attinet ad perfectionem & complementum, ratione obiecti prius est necessarium, quod prius concurrat cū colore, ut moueat ipsum diaphanum, quia est mouens immotum: nam (ut diximus superius) lumē, quantum nō actuet colores, ipsis postremā facultatem & perfectionem tribuit, qua possint & diaphanum mouere, & visum afficere: obiectiuè ergo per prius lumen necessarium est propter colores, quos apparere facit, tametsi magis vniatur medio, quod non sic obiectiuè sed formaliter actuat atque ei magis vnitur: & ideo quantum medium magis distat ab actu perspicui, tanto magis lumine indiget: non enim habet naturam perspicui sine lumine, nisi in potentia: color autē actu suam habet naturam etiam sine lumine visibilem, quantum non contingat sine lumine colorem videri. Et si rursus instes & vrgeas, vtra maior est necessitas & luminis indigentia, absolutè loquendo, mediij, an coloris? Facilis est ex his, quæ iam nunc dicebamus, solutio, nēpe quod magis necessarium lumen est propter ipsum mediū: nam est velut eius esse, forma atq; actus, & magis intimè vnitur, & ita magis vnum facit, & eadem ob causas magis deducit & separat à potēntialitate: cum ergo formaliter cū medio vniatur, obiectiuè tamen & efficiēter cum colore, minus requiritur lumen

2. assertio in qua ratione necessarium sit lumen, quia propter medium formaliter, et propter colores obiectiuè.

3. assertio magis propter medium via executionis.

propter colores ipsa executione & exercitio actus. Quāuis verum sit, neutrum posse mouere visum sine luminis adiutorio: porro lumen continet fontem & primā visibilitatis originem, quam his ordine quodam cōmunicat: dum enim mediū actuat, ipsum disponit, ut illustratus color obiectiuè possit diaphanum mouere, & sua intentionali actione visum perficere: qua ratione cum vis omnis mouendi visum à lumine in colorem & medium deriuetur, intentione naturæ prius dirigitur ad illustrandum obiectū, quod est quasi generans, & cuius motio per speciem prior est, & antecedit saltē naturā perspicui motionem: est enim luminis quædam participatio non tantum in coloris essentia, sed colores ipsos ad cōefficientiam lumē iuuat, atq; veluti præcursor, qui præparat viam: ideo principaliter ob colores, ad quos viam præparat & disponit medium, quō progredi valeant ad potentiam, quæ etiam ab ipso lumine præparatur: ergo ex parte mediij ut causa disponens, ex parte obiecti & coloris ut efficiens formā: ideo prius intentione ex parte obiecti, formaliter autem ex parte mediij. Reliquum est, ut lumen necessarium etiam sit ex parte finis, nempe ex parte potēntiæ visus, quæ sine lumine actu diaphana non est nec perspicua, ut visionem absoluere & perficere queat: color autē nō est motiuus nisi diaphani (ut tex. 67. cū Arist. dixim⁹) ergo nisi oculus per lumē reddatur actu perspicuo, visio non cōsummabitur (hanc luminis externi efficiētiā siue concursum expendas oportet, si cupis indigentiam luminis interni percipere, & concursum intellectus agentis penetrare lib. 3. c. 2. in quæst. de intellectu agente in confirmatione. 1. circa solutionem ad 3.) Etenim sicut aer visibilis species sine lumine nō recipit, sic quoq; nec visus imagine ipsius visibilis afficietur, nisi prius per luminis externi illustrationem capax efficiatur: idcirco tex. 74. dicebat Aristot. Visio namq; fit patiente aliquid sensitiuo (& post pauca) Quam igitur ob causam necesse est, colorem in lumine videri: sensitiuū ergo pati à colore nō potest, nisi medio, ipsoq; sensitiuo illustratis, quare potēntia ipsa visiva illuminari debet lumine externo: quoniam (ut infra tex. 162. dicitur) sine lumine visio fieri nequit. Et si dicas, sufficere propriū & natiuū lumen ipsius visus, atq; adeo q̄ superuacaneè ponitur luminis externi influentia atq; concursus?

4. assertio intentione naturæ propter obiectū magis requiritur.

5. assertio lumen ex parte finis in potentia visus collocaur.

Obiectio.

Solutur Respondebo, hanc esse meam sententiam, quod non sufficiat lumen internum potentie, eiusque; tiaz visuæ, sed quod necessarium etiam est declarare lumen ipsum externum, quod, dum visum afficit, non tantum ipsum illustrat, sed etiam habilem efficit: tum, ad visibilis imaginem suscipiendam: tum etiam, ad ipsius visionem eliciendam. In primis sententia ista peripatetica est, & antiquissimorum, gravissimorumque Philosophorum (non est sanè à me conficta, neque domi meæ nata, licet iamdiu sepultam exsepelire & in mediam lucem depromere videar) Arist. lib. de sensu & sensibili docens, oculum aqueum esse, quia & aqua perspicua est, his verbis sententiam hanc tenet, *Ut autem extra non sine lumine videtur, sic intra (& paucis interioribus) Non enim animæ sensorium in oculi est extremo, sed in parte, ut patet, interna existit. Quamobrem necesse est, ut pars oculi interior perlucida, & luminis exceptiva sit.* A parte ergo pro nobis pronuntiat Philosophorum Princeps: nam semel dicit, oculum non videre sine lumine intrâ, & ut cesset eusio dicentium, oculum suapte natura lucidum, & quia vivit, lumen habere nativum (hoc sanè verum est, & ingenuè fatemur, sed hoc lumen internum non sufficere contendimus) iterum se explicans subdit, quod pars oculi interior non tantum pellucida est, sed etiam luminis exceptiva, & expressè distinguit inter lumen exterius & interius, & affirmat, quod ultra hoc internum & proprium lumen, oculus exceptivus est luminis externi: secus profectò nunquam continget videre. Huius autem ratio (nisi mea me fallit opinio): hæc est: quoniam oculus secundum se consideratus cum illo suo interno lumine & nativa perspicuitate non est in ultimo actu, sed adhuc est in potentia, quæ per ipsius luminis vim ad actum redigitur. Rursum ex parte speciei visibilis, quæ forma est, quæ nunquam recipitur nisi in subiecto capaci, hoc est, actu diaphano: unde sicut aer speciei visibilis non est susceptivus, nisi prius recepto lumine actu fiat diaphanus, sic oculus imaginis visibilis capax non est, nisi visus ipse prius fiat per lumen externum: actu perspicuus. In quem sensum oportet extendere, quæ Arist. dicit text. 67. ut non tantum de medio, sed de potentia ipsa intelligantur verba illa, *Color autem omnis motuus eius est, quod est perspicuum actu, & id est ipsius natura. Quapropter non est visibile absque luce, sed*

Conclusio probatur primò Philosophi auctoritate.

Lumen necessarium ex parte potentia.

2. ex parte formæ & speciei.

omnis uniuscuiusque color in lumine sanè videtur (nonnulla deinceps subdit in definitione perspicui & luminis ratione, quæ hanc sententiam iuvare quoque; videntur) ergo color si aërem actu movet atque oculum afficit, oportet, ut per lumen (quod actus est perspicui) prius illustrentur: est ergo lumē actus & forma, quæ habilitatem & capacitatem donat ad species visibiles suscipiendas. Præterea est mihi ratio (meo iudicio) demonstratoria, quæ desumitur ex parte ipsius obiecti & actui principij, nempe quia in omni actione doctrina hæc peripatetica perpetuò observatur, ut omnis effectus atque actio ad primum agens in illo genere, atque ad movens in illo ordine primum referatur (receptissima est hæc maior) at in functionibus visibilium atque visionis, ipsiusque; visuæ potentia lux est primum movens & generans, atque; prima visibilitatis radix: ergo cum causa prima magis intimè & prius influat quàm secunda, fateamur est necesse, non solum ad visibilis motionem necessarium esse lumen ex parte obiecti, præterea & ex parte mediij, sed rursum etiã ex parte potentia visuæ: nam omnem visibilis actionem actio, ipsiusque; lucis influentia præire videtur: siquidem in hoc genere color est movens, motum tamè à luce, lux autem movens est immotum. Accedit ad hæc, quod sicut lux omnes præit colores, quos facit visibiles, & ipsam quoque; potentiam præbit & præueniet, ut faciat visibilis speciei perceptivam atque; capacem: maxime, quia (ut infra in quæst. de natura luminis dicemus) lumen non solum qualitas realis est, verum etiam intentionalis, quod est dicere, lumen & lucem non videri per speciem distinctam, sed per ipsammet lucem, quæ ad modum speciei visui vnitur: quare si lux non videtur media aliqua specie, sed seipsa, ergo ipsa per se non solum actuat visum, sed promovet etiam, atque ad perficiendam visionem idoneum ipsum facit. S. Tho. autor est, lucem non videri per speciem distinctam à se, quod probat ex ratione lucis, cum respectu oculi nihil sit immaterialius ipsa luce, ut dixi. 1. p. q. 12. artic. 2. & desumpsi ex eadem. 1. p. q. 56. ar. 3. in corp. & in. 2. d. 13. art. 3. in fine corporis & id. 2. q. 2. ar. 1. in corp. de verit. q. 8. ar. 3. ad. 17. & q. 14. art. 8. ad. 4. & Caietanus loci citatis super. 1. p. & hic super Aristoteli, quod lumē intrâ in oculo recipitur, & propterea

3. ex parte effectus et actui principij.

4. ex parte modi immutandi.

Lux se ipsa videtur.

Vista hæc loca sancti Thomæ et Caietani.

D. Aug.

S. Diony.

5. à simili deducitur.

pterea dicit, quod lux videtur per seipsam: quia lumen est velut species lucis: de verit. q. 10. artic. 8. & de potentia. q. 1. ad. 6. & S. Tho. in. 2. d. 13. q. 1. art. 3. in fine corp. citat D. Aug. in hanc sententiã, quod lumen medium fit in omni sensu, sed in visu primò & immediatè: nimirum significans, in visu lumē formaliter recipi: & ita expressè affirmat S. Tho. quod lumē non solum coloribus dat vim movendi & medio vim recipiendi & immutandi visum, sed etiam organo dat virtutem & recipiendi & agendi, iuxta D. Dionysium, quem citat etiã cap. 1. de Angelica Hierarchia, lumen esse primū & simplex in essentia, multiplex autem in efficacia: & ita in. 3. d. 14. q. 1. art. 1. quæstiuncul. 2. in corp. docet, uniuersaliter nullã potentiam exire posse in actum suum, nisi per formam sui primi actui, per quam fit in actu, compleatur, quando nil operatur, nisi ut est in actu, & omne, quod movetur, à primo in illo genere, tanquam à generatè excitatè, movetur. Quocirca eadem doctrina de intellectu possibili & agente confirmatur: quoniam licet intellectus possibilis lumen quoddam sit, tamen quia est potentiale, indiget intellectus agentis illustratione, ut fiat in actu: unde sicut ex lumine & specie intelligibili conficitur vnus habitus & forma intelligibilis actualis, sic in visu ex lumine externo & specie visibili fit vnus actus & forma visus: aliàs non esset passio secundum impressionem & dispositionem primi actui: profectò sicut intellectio fit secundum impressionem luminis intellectua lis intellectus agentis, sic visio secundum impressionem luminis externi. Qua de causa lumen gloriæ (ut docet S. Tho. 1. p. q. 12. art. 5.) ponitur ut requisitum, ut intellectus creatus fiat capax ad recipiendam speciem diuinitatis, quæ ipsamet essentia diuina est, quo lumine etiam confortatur ad visionem beatificam eliciendam: ergo (ut hic text. 70. docet S. Tho.) visus vnus est, & visibile vnum erit, & per rationem vnã videtur: vnum autem non esset, nisi per vnã rationem luminis videretur. Et post pauca concludit, colorem habere virtutem imperfectam: quia non potest perfectè sui participationem inducere in susceptibili, cum color sit lux quædam obscurata: ob id non potest facere medium susceptivum coloris, quod tamen potest facere lux pura, quæ ut fit dispositio ad colores suscipiendos, se-

ipsam communicat & imprimit. Itaque; sententia nostra S. Tho. est & peripatetica & rationi consentanea, scilicet, lumen non solum propter obiectum atque medium rationibus dictis requiri, sed etiam propter ipsum visum disponendum & actuandum in genere causæ formalis, & ut etiam ipsum confortet, ut perducatur ad visionis perfectionem. Hæc, optime lector, tuæ committo grauiori censuræ, atque; exactiori tuæ limæ: non enim mihi licuit pro mei ingenij tenuitate atque; varijs occupationibus distracto, hæc perficere aut amplius illustrare, sat mihi fuerit, sapienti viam commostrarè. Ex quibus argumenta quæcunq; adduci possunt in hac appendice quæstione, satis erunt ex his, quæ pro vtraque; parte diximus, soluta. Solum notes obsecro in illo experimento Auicennæ, medium, etiam si non appareat, illuminari: illustrato namque; colore, inde successione quadam totum deinceps medium afficitur, ut reddatur accommodatum ad ferendam visibilis motionem: ad visum vsque; non ergo asserimus, lumē illud insensibile esse, ut censet Caietanus, qui nihil audet definire; sed quod non percipiat, eo quod (ut in sequenti quæstione dicemus) lumen in perspicuo non sentitur, nisi occurrat corpori alicui terminato, tunc enim lumen visibilis sortitur rationem: sicut nec oculus fungetur speculi officio, nisi etiam sicut ipsum speculum postica sui parte aliquo opaco & tenebroso illineretur, ut plumbo: sic quoque; oculus quasi quoddam vitrum speculi officio certam recipit imaginem, quam retinet: quia humorem habet, qui altera ex parte obstat, ut hæc luminis irradiatio & visibilis motio terminetur. Si ergo perspicuum, aut speculum, aut oculus vndique; sine termino aliquo transparerent, nusquam posset visio perfici: ideo sicut speculum (ut Alberto placuit) oculus est mortuus, ita quoque; oculus speculum est animatum: quare sicut speculum oblatas formarum imagines dissipari, diffundi; non finit ob subiectum plumbum, quod illius terminat perspicuitatem; ita in oculo euenire intelligimus: similiter & in ipso perspicuo contingere: non immeritò dicemus: ergo lumen est in quocunq; medio, vbi fit visio, sed non videtur: quia non occurrit alicui terminato corpori. Quid quod est imperfectè illuminatus ille aër medius. Sed iam tandem finem dicendi faciamus, nõ enim potuimus

Modestè ab Autoritate resumptur conclusio.

Notanda doctrina cum pulchra perspicuis speculi, & oculi colatione.

Caietanus.

Excusatio prolixitatis.

tam multa & tam abstrusa paucioribus comprehendere: & unam breuitas difficillime huic quæstioni nouam difficultatem & obscuritatem non intulerit. Iam ergo receptui canentes argumenta in principio contra naturam coloris proposita diluamus, quæ improbare nitentur, coloris naturam aliquam esse, quam tamen nos asserimus esse quidem qualitatem innatam pro ipsius subiecti alia & alia ratione temperati, quæ illustrata diaphanum mouet, vt visum perficiat: quæ fuit sententia Aristotelis, qua, quæ Pythagoras & Plato obscurius pronuntiarunt, subtiliter ipse & planius atque verius expressit, cuius sententiæ omnia consonant.

Ad 1. Ad primum igitur argumentum satis per discursum quæstionis responsum est, maxime, vbi ex colore & lumine vnicum visibile constituebamus: deinde color comprehendit sub se lumen, quod Arist. hic appellat, lumen esse ipsius perspicui quasi colorem, & de sensu & sensibili, omnia colore participare: vbi in priori solutione color sumitur proprie, sed non nisi vt inuestitur lumine, quod affert primam visibilitatis rationem & originem: in posteriori verò solutione color sumitur communiter ac largè.

Ad 2. ar. gumentum. Secundum facilius multò est: quoniam hic disputatum est de veris, non de apparentibus coloribus, qui solo aduëtu luminis procreantur eius refractione ad visum, vt de iride docet Arist. 3. Meteor. c. 4. quæ in tota nube est, licet non appareat nisi in circumferentiâ illa, cuius centrû est oculus iridè vidētis: de quibus verû illud est, quod colores nihil aliud sunt, quam lumina colorata, aut colores illuminati, aut lumina refracta & per nubes transeuntia, ipsasque irradiantia. Veri sanè colores non sic abeunt, & cum lumine veniunt, etiam si preat claritas, aut nunquam luceat Sol, veri colores sunt in suis subiectis, etiam in tenebris: non enim sunt soluti, sicut lumen in diaphano, neque; lumen est ligatum in coloribus (vt quibusdam placuit) habet profectò essentiâ distinctâ à lumine: si tamè colores luminaria dicuntur, hoc ideo est, quia claritatem participant, vel quia lumen confert ipsis vltimam perfectionem visibilitatis: vel color dicatur aliquod lumen, secundum quod quodam tenus apparentiam efficit: ergo lumen esse de essentiâ coloris, intelligendum simpliciter est de apparentibus, & secundum quid de veris. Vel dic, quia perspicuitas sit aptitudo subiecti,

Lumè dif-
ferenti mo-
do se ha-
bet ad ve-
ros & ad
apparetes
colores.

vt colores recipiat (vt supra latè dictum est) tã in medio, quam in subiecto & in potentia visiva. Tertium pluries est in corpore quæstionis solutum, cum istæ duæ definitiones incompletæ sint, ex quibus integra coagmentatur, sicut superius de materiali & formali animæ definitione cap. 2. diximus, & lib. 1. Post. cap. 2. de duplici demonstrationis definitione: imò in hac definitionum adunatione quasi ex materiali & formali, concordia opinionum sita est, & inde pendet legitima Arist. sententia, atque expectanda vera coloris natura: nam color, secundum quod est extremum perspicui terminati, dicit naturam quandam absolutam ex temperie & actione primarum qualitatum resultantem. Id autem, quod additur, vt sit motuus diaphani, habet à lumine in ratione visibilis, & per quandam relationem ad propriam operationem & functionem, propter quam vnumquodque dicitur esse (.2. de Cælo tex. 17.) quoniam color & est qualitas, quæ permanenter apparet in extremo perspicui terminati, tanquam in proprio & stabili subiecto, & facultas quedam ad perficiendum visum per propriam functionem: color tamen non est motuus diaphani, nisi perspicui: intellige etiam ipsius oculi, qui sine lumine non est actus diaphanus, atque adeo nec colorum & intensionum susceptiuus, vt tex. 72. & 73. Corroboratio istius argumenti exhausta est in quæstione, præter id, quod de nouo petit, quare color sit in extrema superficie corporis perspicui terminati, & non in intima? Ad quod respò deo distinguendo de colore, qui, vt est qualitas permanens, in tertia specie, quæ passio vel passibilis qualitas est, & resultat ex qualitatum primarum actione, in toto corpore colorato est, tam in extrinseca, quam in intrinseca superficie: tamen vt est visibilis, non potest in perspicuo terminato apparere intrinseca & interna superficies: nam color potentiâ coniuncta actui in extremo perspicui terminati illustrari potest & mouere diaphanum, non autem in intima, vbi potentiâ satis remota videri potest ille color: nam, vt videatur (sicut dictum est) necessarium est lumen, lumen autem non est actus opaci, sed diaphani: nunquam ergo poterit apparere in intimo terminati corporis: igitur color extremitas est corporis, non absolutè, sed qua perspicui, non simpliciter, sed vt terminati & opaci, quod in

Ad 3. ar. gumentum.

De modo componendi extremas opiniones circa definitionem coloris.

Ad conf. cur color dicatur extremitas.

extremo

Ad vltimum. extremo eius apparet. Vltima ratio iam est soluta in quæstione appendice: requiritur enim lumen propter vtrunque, & ratione obiecti, & ratione medij: quâuis non ex æquo, vt per nostras assertiones ibi diximus. Et hæc pro hac quæstione sufficeret, nisi illud restaret argumentum, quod euidenter plerique existimant: nam cum lumè actus & forma in ratione visibilis sit, omnes visiones in nobis eiusdem rationis esse deberent, & per consequens eadem ratione nulla diuersitas specifica esset in coloribus. Vtraque pars consequentis ostenditur ex eo, quod species & ratio alicuius actionis semper sumitur ex parte formæ, & non ex parte materiæ: ergo vbi est eadem forma, nempe lumen, etiam si susceptiua aut subiectiua sint diuersa, actio & effectus sunt idem & eiusdem rationis, vt patet de calore existente in aqua, vel in igne. Porro isti naturam coloris non penetrant: nam quauis respectu perspicui lumen se habet vt forma & actus, atque adeo persimilem habeat effectum pro varietate perspicui, tamè in ordine ad ipsos colores non est forma actuans, ita quod inhæreat, sed obiectiue & efficienter admouetur coloribus, vt ipsi iuxta proprias naturas mouere possint diaphanum, & visum perficere: vnde sicut diuersi sunt colores in se, diuersæ quoque erunt visiones & actiones. Vt enim actus & habitus, qui circa idè obiectum versantur, differunt specie, quia habitus ab obiectis secundum rationem formalem distinguuntur, actus autem ab eisde obiectis secundum rationem materialem: sic in proposito visiones omnes rationem formalem sumunt, non à ratione formali obiecti, quæ, vnde specificatur potentia visiva, sed à ratione materiali, quæ, diuersorum colorum, quia in indiuiduo versantur circa singulos colores: sed de hoc supra cap. 4. plura & explicatiora.

DVBIVM

De hominibus lynceos oculos habentibus, resoluitur, quos vulgò appellamus Zahoris.

Ex dictis in hac quæstione, sed maxime in responsione ad confirmationem tertij argumenti, sequitur, quid sit dicendum de

lynceis quorundam hominum oculis, quibus transparentem videre se dicunt, & quæ sunt abscondita in visceribus terræ manifestant. In primis enim superstitiosum iudicarem, quod in feria tertia & sexta, non tamen in alijs diebus sic videre contingat: & sextis ferijs ideo non audeant rem diuinam audire, quia mortuorum imaginibus terrentur: fieri sanè potest, vt quis diu quam noctu, aut vno die quam altero melius disponatur ad videndum, sed quod id fiat certis & determinatis diebus, vanum est & à ratione alienum. Similiter non est qui ambigat, quempiam nostrum ad certam distantiam visione pertingere, ad quam alter non perueniat: insuper vt per aliquod diaphanum medium vnus videat, per quod alter nullatenus aut egerrimè videat: tamè quod certis & statis diebus hæc habeant functionem, & non alijs, credibile non fit, sed superstitione plenum est. Mox certum est ex Arist. schola, non videri colorem, nisi qui est extremitas perspicui, & ita color secundum extremam superficiem motuus est diaphani: ergo non mouet nec afficit opacum, à quo discursus specierum & radiorum visualium impeditur (siue visio intramittendo siue extramittendo fiat, ad veritatem, quam tractamus, nil refert) vt speculû ostendit, quod ideo rerum imagines refert, quia occurrunt obstaculo plumbi, quo à parte posteriori speculum illinitur: apparet ergo, quod visio fit per diaphanum secundum omnes Philosophos: quomodo ergo isti possunt sine diaphano videre? & species rei transparentis existentis aut incluse intra viscera terræ qua via & ratione poterit vsque ad oculum per opacum & non diaphanum medium permeare? qua vi terram perforabunt? aut qua virtute lapides penetrabunt? Etenim natura radiorum visualium recta tendit, & in occurso solidi corporis opaci reflectitur, vltimè non pergit: quod speculorum experimentum notum facit. Antiphō ille (vt auctor est Arist. 3. Meteor. cap. 4.) aëre vice medij atque speculi utebatur, & propter debilitatem visus per aërem videbat subtiles suæ propriæ imaginis refractiones, vel (vt idem Arist. de memoria & reminiscentiâ cap. 1.) phantasmata sic accipiebat, ac si essent externæ res realiter & verè existentes: quod Caietanus 1. 2. q. 80. art. 2. cum S. Thō. in muliercularum apparitionibus notauit. Et mihi huiusmodi visiones

Antiphō.

fiones propter tenuem oculorum virtutē contingunt, maximē cum infirmitates superare & euadere incipio, non tamen quod intra viscera terræ quidpiā videre possim: nam non videtur nisi color, & is externa superficie, secundum quam est diaphani motius: præsertim, quia nullum contingit videri colorem, nisi prius lumine illustretur: at lumen opaca corpora nō penetrat. Si dicas, per poros terræ pertransire? Principio, terra non habet poros: Deinde, etiam si habeat, tamen non rectos, vt luminis natura desiderat, quod secundum rectas pyramides multiplicatur: ergo non potest fieri visio, qua parte non fit illuminatio, quæ fit per diaphanum & per incessum rectum: rectitudo pororum ex vniuniformitate in raritate & densitate prouenit: at terra est difformiter densa, & rursus natura sua est densissima & opacissima, & omnium corporū naturalium minimē porosa. Insuper crediderim, hoc fabulosum esse & desumptum ex Ouidio in Fastis, qui quendam ex Argo nauis, ob hanc virtutem ei adscriptam, Lynceum merito appellauit, vt qui singulari acrimonia in videndo præditus esset. Fictitium esse, auctor est Albertus Mag. rerū naturalium diligentissimus & acerrimus indagator lib. 22. de animal. c. de lynce tract. 6. vbi lynceum describit similem lupo, paululum tamen minorem, vbi reddit causam, cur ultra parietem dicatur videre: quia scilicet est singularis odoratus, quo sentit & discernit inter cibos ultra parietem existentes: inde fabulæ est initium. Ad hæc dico, qd si ista verè, vt vulgus existimat, accidit, non contingunt secundum principium Philosophiæ & naturaliter, sed aliqua peculiari virtute (de qua maximè dubito, & non minus voluntarium & fabulosum credo) seu quod verius mihi videtur arte & illusionē demonum admiseram multitudinem hominum inescandam. Miror, quod audio, quosdam reperisse viros probos, qui hac videndi acrimonia pollerent: profectò non facile assentiar, eos probos esse, aut facilius dicam, me huius rei causam ignorare: quoniā longè aliter fit iste videndi modus, quam ab Arist. nobis in præsentī præscribitur, qd visio omnis per medium diaphanum, idq; actu illuminatū fiat, & omnes Perspectiui, visionem fieri per radios rectos & pyramidales, nos docent. Postremò non probo, qd dicunt alij, id fieri: quia cum actione Solis

Terra porosa.

Lynce.

continua fiat euaporatio, istos videri vapores ascendentes, vnde de aquis iudicat atq; de metallis ratione colorū: nam quo modo de distantia aquæ iudicare possent? Dicunt, quia habent oculos tuberosos & quibusdam affectos nūc oculis, vnde refranguntur species. Benè, sit ita; & vt Antiphon sic perspiciat ista: nō tamen statim inde consequens est, vt aquas cognoscant, distinguant eorum distantias, metalla & thesauros deprehendant, & mortuorum corpora atque eorum stigmata & cicatrices: non enim certum & exactum esset iudicium, sed diuinatorium. Experimentū autem, quod isti adducunt de panno rubeo, qui si opponatur Soli in loco, quo est aqua, statim conspiciuntur vapores huiusmodi ab aqua eleuati, fallax est, quando exhalationes, quæ radijs solaribus permiscantur, has euaporationum apparitiones causare possunt: & quando ita cōtingeret, qui fieri poterit, vt hominis iam emortui & sepulti non solum putrescentes carnes & vermibus scatentes videantur isti, sed etiam cicatrices & figuram? Sed valeat isti præstigiatores, de quibus aliorum sit iudiciū: & absoluta quæstione de natura coloris, iam de luminis essentia dicamus.

De natura luminis, vt de re notissima, occultissima est controuersa.

De luminis natura ratio ordinis & necessitas determinare compellit: est enim alterum visus obiectum, vel saltem visibilis ratio atq; perfectio & complementum. Cuius explicationem non cum mediocri timore aggredior, nec cum multis alijs (quæ manifestissima sunt naturæ) mihi etiam in luminis penetranda essentia hallucinari contingat: video profectò, nihil notius esse ipso lumine, cuius tamē natura quam paucissimis sit nota. Plures etenim sunt de hac re sententiæ & opiniones quam capita, quarum aliquas in præsentiarum recensebo, quod & ad naturam luminis explicandam conducet, & nobis pro quæstionis agitatione subseruiet, quæ, hinc inde scholastico more adductis argumētis, fieri cōsuevit. Primū omnium Democritus (ad quē accedebat Empedocles, referente Arist. præsentī hoc cap.) corpus esse asserbat, quod & Arist. sectio. ne. 1. 1. problem. 3. 3. approbare videtur, cū inter-

1. opinio Democriti, qd sit igneum corp⁹ inter-

interdiu peius quam noctu audiamus, qd aër plenus sit igne atq; luminis radijs, quæ corpora esse dixeris. Tamen est hæc sententia, vt prima, ita omnium falsissima (quod tex. 70. hic reprobatur Arist.) quomodo enim si corpus esset, tam subito (vt contingere videmus) momento vnico lumen in vniuersam plagam ab oriente in occidentem diffunderetur: præterquam quod lumē, si corpus esset, vel ipsum aërem diuideret, vel saltem penetraret, essentq; duo simul corpora dimensa in eodem loco. Adhęc, si corpus esset, simplex esset aut compositum, atqui neq; recta vt elementa, neq; circulo agitur vt cælum: non ergo aliquod ex simplicibus corporibus ponendum est, neq; ex mistis, quæ ad motum dominantis elementi mouentur. Hanc autem sententiam pluribus rationibus S. Tho. persequitur. 1. p. q. 67. art. 2. vt ex natura motus, quæ nō est in instanti, atq; ex natura susceptiui, & tandem ex conditione corporis, quod aliquo motu mouetur determinato, & non sicut lumen in omnem positionis differentiam, colligit lumen non esse corpus. Ad hanc opinionem accedere videbantur existimantes, lumen esse defluxum corporum, qui eisdem rationibus redarguuntur: & rursus, quia corpora illa lucentia magna ex parte absumpta fuissent & diminuta. Illud autē, quod ex Arist. in problem. adducitur, non est, quod quempiam moueat: quoniā Arist. eo loco non approbat illam priorem solutionem tanquam veram: ob idq; propositum problema aliter soluit, quasi illa prior solutio vulgaris potius fuerit, quam vera: maxime, quoniam Arist. sententia ex illis libris, qui Auscultatorij sunt, est requirenda, vbi demonstrationes exactioribus ratiocinationibus concluduntur: alia autem ad populares & vulgares homines spectare videtur. Secunda opinio Alberto ascribitur, qui lumen licet corpus posuerit, tamen ita simplex, vt indiuisibile esse censuerit, vt & moueri subito possit, & cum quolibet alio corpore in eodem loco citra penetrationem esse propter suam formalitatem: nam sicut materiæ primæ, quod corporea sit, nō obstat, vt vbiq; ponatur tanquam subiectum vt moueatur, ita lumen forma corporea & actus, vt moueat & afficiat, statuitur, tanquam forma, quæ cum quouis alio corpore eundem admittit locum. Suadere etiam nititur, eo quod lumen instrumentum sit ad

Quo modo accipienda Arist. testimonia.

2. opinio Alberti lumē esse corpus in diuisibile.

varias substantias producendas, ad quas, si lumen qualitas esset, non concurreret. Sed hæc etiam opinio falsa est, & cōminisci videtur, lumen corpus esse quoddam phantasticum & imaginarium, cui nullus neque motus, neq; locus esset natura determinatus: nihil enim tā naturale corpori est, quā vbi, situs, atque motus. Et quia hæc opinio videtur aliud insinuare, videlicet, lumen esse formam substantialem corpoream, impugnatur à D. Tho. vbi supra. 1. p. q. 67. art. 3. quod iam lumen non esset per se sensibile & visibile, cum sentiri & videri substantiæ per accidens contingat. Quid? quod si forma substantialis esset, aër recederet, lumine corrūperetur, & quoties accederet, generaretur. Et si quispiam dicat, substantiam esse Solis, non aëris? Is enim neq; loquitur ad rem, cum sermo sit de lumine, vt est forma diaphani, & quæ facit colores actu: præterea nec philosophicè, quādo (iuxta Arist. lib. 1. Phys. tex. 27.) quod uerè est, nulli accidit: ergo quod vni est substantia vel accidens, semper erit substantia vel accidens. Huic proxima est Galeni sententia, quam approbat Christophorus à Vega vir præstantissimus lib. 2. de arte medendi ad Capitulorum serenissimum Hispaniarum Principem fol. 140. quæ ponit lumen substantiam quandam spiritalem: nam cum corpus non sit (vt probatum est) neque possit esse accidens (vt dudum dicebam, & ibidem probat) videtur enim colligi, substantiam esse spiritalem: nam lumen manifestè motū reperitur, quod accidenti negatur: quia necessum esset, natura accidentis vetante, de subiecto transire & migrare in subiectum. Rursus videmus aère moto lumen consistere, quod est signum, ipsum non esse accidens, quod semper est à subiecto pendens, sed potius substantiam per se existentem, non corpoream, ergo spiritalem. Quæ opinio eisdem rationibus qua præcedēs euellitur: respondebimus tamen posterius ad ea absurdum, quæ inducit, si accidens esse dixerimus. Extrema est & singularis illa Aniceni opinio statuentis, lumen secundum se nihil esse, nisi quendam formaliorem colorem & nobiliorem inter colores, quem vocant coloris spiritum, euidentiam, siue manifestationem. In quam deceptionem incidit illo argumēto delusus: quoniam visus, qui verè sensus vnus est, vnum debeat habere genus & obiectum, quod cum ab omnibus

3. opinio, lumē forma substantialis.

4. opinio, lumē substantia spiritalis.

5. opinio, lumē formalius ipsius coloris.

nibus asseratur esse color: ergo lumen, si videtur, unum est cum colore, tanquam actus spiritus & anima coloris. Sed proxima questione hoc debile eius fundamentum non solum elusimus, sed fuditus euulsimus, ubi color & lumen unum visibile statimus, ea nimirum ratione, qua lumen colores perficit, obiectiue tamen & non formaliter: nam forma est & actus ipsius perspicui, non coloris: ergo lumen distinctam naturam habet a colore. Rogare possemus insuper ab Auicenna, si lumen est color, igitur vel in genere, vel in specie: si in specie, albedo esset aut nigredo, aut quivis alius color, ergo lumini aliquid contrarium, sicut coloris: si in genere, genus non est, nisi in specie coloris, cui aliquid etiam esset contrarium: eodem igitur incommo do se involueret

6. opinio Theologo rum, esse lumen qualem.

Omnium opinionum ad certa capita revocatio. Prima omnium convenientia, quod omne lumen perficiat.

2. convenientia in acceptio nibus nominum, quod res est diffusio.

ratione fiat, splendor: lumen autem commune est splendori & radio. Sed S. Tho. lumen qualitatem docet tertie speciei & celestem, quia non est ex actione primarum qualitatum, de quibus modo non dubitamus, sed de hoc quod dicit esse realem, Primum, quia dat denominationem realem aeri, qui ob luminis presentiam perspicuus & actu luminosus dicitur, quia lumen est quasi perspicui color: lumen ergo est realis qualitas & non intentionalis. Mox effectum habet realem propter multigenos effectus, qui ex luminis presentia provenire videntur (de quibus fortassis infra.) Confirmatur a simili: quia sicut calor forma est activa consequens substantiam ignis, ita lux in Sole qualitas est activa substantiam Solis consequens, unde per defluxum in perspicuum lumen derivatur: ex quibus confectum, putat S. Tho. non esse qualitatem spiritalem, quia sentitur: nihil autem spiritale est per se sensibile, aut aliqua ratione cadit sub sensu. Ex his ergo, eisdemque argumentis collectum putat, non esse intentionalem formam: quia intentiones & species non prebent denominationem realem, neque effectum realem inducunt. In hac tamen perplexa ac te nebrosa de natura luminis questione, videtur mihi persuaderi opinio Scoti, quam Copluti, dum eius primariam Cathedram moderaret, meis discipulis exposui: bona igitur venia Doctoris sancti, cuius nunc primariam Cathedram Segunti obtineo, liceat mihi in hoc saltem cum Scoto sentire: est enim (meo iudicio) Scoti sententia hac in parte maxime philosophica, & veritas semper est amplectenda, a quocumque dicatur, neque permittere debemus, ut hec sententia deinceps exhibetur. Conclusio ergo subtilissimi D. est, lumen in medio & esse qualitatem realem & intentionalem. Pro qua re explicanda, ibidem distinguit qualitatem: quaedam enim est, quae solum est intentionalis, id est, ratio & formale principium, per quod cognitiua potentia tendat in obiectum suum, ut sunt intentiones illae, quas species vocamus, quibus color motivus est & perfectivus diaphani: alia qualitas est realis & res tantum, quae, cum habeat esse naturale in re, non potest esse signum & ratio cognoscendi: alia vero est media, quae habet utrumque, & quod res sit, quae sentiat, & ratio etiam & principium formale cognoscendi, qualem ponit lumen esse. Sed ne in incertum

Sancto Thome, lumen qualem est realis.

Opinio Scoti subtiliter exponitur.

Conclusio lumen est qualitas realis, & intentionalis. Divisio.

Questio nis sensus elucidatur ex triplici lumine, ut in corpore lucido, ubi lux dicitur, & in medio, ubi actus diaphani, & in obiecto, cuius est actus. Lux in lucido corpore est velut eius color.

Pulchra pro Scoto et germana Arist. expositio de lumine in medio, quod nisi occurrat opaco, non est visibile.

tum laboremus, antequam ad conclusionis probationem descendam, quaestio nis sensum elucidare oportet, ut quod tendat conclusio percipiamus. Trifariam enim contingit lumen esse visibile, Primum omnium, ut dicitur lux in lucenti corpore, de quo in presentia nulla est controversia: videtur sane per propriam lucem, perinde ac alia colorata proprio colore, quod noctu experimur de Stellis & de igne maxime remoto, de cindelis etiam, quae cum videantur, sane non habent eam illuminandi vim, ut tantam medij intercedentem illustrent: quae tamen, si per lumen proprium videri deberent, necessarium esset ut perciperentur: quoniam non sola physica actio, sed etiam sensibilium actio contactum requirit (ut Arist. lib. 1. de ortu & interitu tex. 45. manifestat) cum igitur non fiat coniunctio per lucis ipsius diffusionem & multiplicationem, fateamur ergo necesse est, intercedente specie & similitudine lucis, visionem perfici, cum aliter contactus non sit intelligibilis: igitur haec corpora lucetia luce propria, insita atque inherente tanquam colore proprio conspiciuntur. Mox lumen visibile erit, ut est actus perspicui indefiniti atque interminati: de quo memini me proxima quaestione dixisse, videri non posse, nisi ad corpus aliquod opacum terminetur, quod quidem ex ponebamus collatione illa facta ad oculum & speculum. Ad dimisimus modo, neque ipsos solares radios visibiles esse, nisi ad aliquid opacum definitur, usque adeo ut atomi & insectilia illa corpuscula in solaribus radijs apparentia plurimum conducant, ut ipsum lumen & perspicuum videri possit: quia ad ipsa qualiscumque reuerberatio fit & terminatio. Quod mihi visus est Arist. insinuare in hoc presenti cap. tex. 68. ubi praeter alios sensus, quos ibi tradidimus, iste fortasse magis erit germanus & genuinus, perspicuum scilicet, non esse per se visibile simpliciter, sed per alienum colorem, nimirum, quia ad ipsa definitur & terminatur. Quod manifesto, evidenti que experimento constat, cum radij solares, qui noctu intercepti inter nos & Caelum supra continentem & verticem pyramidalis umbrae ipsius terrae, neque ad latus neque ad caput ipsius umbrae videantur: vnde si medium vadique perspicuum & transparent sine aliquo termino esset illuminatum, proculdubio non videretur nisi terminatum ad corpus aliquod opacum,

quod dicit Arist. per alienum colorem visibile: & ipsa etiam specula ostendunt, quae nunquam renuntiarent imaginibus, neque proprios nostros vultus referrent, nisi ipsa motio & diffusio speciei occurreret opaco & plubeo corpori, quod a posteriori speculi parte positum est: quales igitur sunt species, talis est natura luminis. Adhaec ex Philo pono sensibile aliud adducere possumus experimentum de olla, cuius pars superior perforata est, ut eo foramine lumen candela egrediatur, & in peruium occurrat aere foramini imminetentem, ut contingit in camino ignis nocturno ardenti: & quantum attentius inspexeris, certum aere illustratus non apparebit, nisi lumen solido aere occurrat corpori, ut sic perspicuum per alienum colorem videri queat. Quo fit iam tertio, lumen comparari, ut visibile est, quatenus reflectitur ad aliquod corpus, vel ut est actus ipsius coloris & perfectio ultima visibilis, quo modo necessario intelligitur quaestio: nec enim esse potest alius sensus quaestio nis: quandoquidem non contingit lumen nisi his tribus modis comparari, & duo prior merito sunt reiecti, cum non agamus de lumine ut est in ipso lucido, nec de lumine ut est in ipso visibili & non apparet, sed de ipso ut per contactum ad colorem terminatur visum. Iste ergo tertius est admitterendus, & conclusio erit, quod lumen qualitas sit realis & intentionalis: quia non solum afficit medium realiter, sed principium est & ratio videndi. Et ne memoria excidat, primum sit argumentum ex unico visus obiecto, quod ex colore & lumine modo supra dicto ad naturam: ubi est unum visibile & sensibile, unica est species & ratio videndi: antecedens huius consequentiae proxima quaestione probatum est: consequentia autem manifestata sit ex his, quae proximo capite de immutatione sensibilis communis & proprii definita sunt, nepe sensibilis communis & proprii non esse diversam sed unam speciem, quae visus modus sit diversus: ergo cum color & lumen unicum constituent sensibile proprium, necesse est fateamur, unam etiam integrari speciem: ubi enim unicum sensibile adinvenimus, & unam etiam rationem sentientem, ergo species modo unius luminis & coloris movent: Probo consequentiam, quia color sine lumine non est visibilis: perspicuum etiam actu illuminatum (ut iam nunc ostendebamus) nisi ad opacum corpus terminetur, non est

visibile

Lumen visibile, ut reflectitur ad corpus.

conclusio. Sensus, quo probatur.

1. ratio ex unione obiecti. quae est species & ratio videndi: antecedens huius consequentiae proxima quaestione probatum est: consequentia autem manifesta sit ex his, quae proximo capite de immutatione sensibilis communis & proprii definita sunt, nepe sensibilis communis & proprii non esse diversam sed unam speciem, quae visus modus sit diversus: ergo cum color & lumen unicum constituent sensibile proprium, necesse est fateamur, unam etiam integrari speciem: ubi enim unicum sensibile adinvenimus, & unam etiam rationem sentientem, ergo species modo unius luminis & coloris movent: Probo consequentiam, quia color sine lumine non est visibilis: perspicuum etiam actu illuminatum (ut iam nunc ostendebamus) nisi ad opacum corpus terminetur, non est

est

est visibile: igitur si seorsum vnu ab altero in ratione visibilis non se iungitur, ergo neque in specie & ratione videndi separabuntur. Quod argumentum potentissimum & palmariu pro Scoto mihi videtur, & quod aperit non tantum suam sententiam, sed multa Philosophia huius principia, quae ei quadrant, ut liceat colligere, veram sententiam esse: vero namque vera omnia consonant: vno enim modo & per modum vnius se adiuvant & uniant color & lumen in ipso obiecto: ergo eodem modo diffundentur & multiplicabuntur in medio. Nolo intelligas; coloris & luminis vnam speciem simpliciter esse, cum constet distingui, nec speciem esse coloris & modum esse luminis (ut supra de sensibili proprio & communi dictum est) fene enim distinctae species, siquidem colores per proprias & defluxas species videntur, lumen autem per seipsum: quia eius non datur species, sed intellige per vnam speciem, id est, unitate simul coniunctum & non diuisum, sicut materiale & formale coniunguntur ad vnum sensibile perficiendum & vnam visionem consummandam. Rursum a simili de simili, species coloris in oculo non videtur, sed est ratio videndi: tamen si terminetur species in speculo, iam videtur ipsa intentio & imago: cum igitur eandem rationem habeat lumen, quod non terminatum non videtur, nisi contingat actum esse coloris ad aliquod corpus reflexum: ergo quid mirum, quod lumen sit species lucis, & natura ei tribuerit esse intentionale: quibus omnibus fabrica haec Scoti subtilissimi satis in 3. ratio ex pro-prietate sensibilibus. Auerroes. Etenim cum lux & visibile fons & origo sit visibilitatis omnis, naturaliter est prius co-

Observa attentè.

2. ratio de simili de specie coloris ad lumen.

3. ratio ex pro-prietate sensibilibus.

Auerroes.

4. ratio sumitur ex

lore, ad cuius visionem necessario praerquiritur: species igitur lucis (quae a luce non est distincta) naturaliter est prior specie coloris: Patet consequentia, quia sicut se habet res ad rem, ita species ad speciem: igitur sicut species lucis tam in perficiendo medium, quam potentiam naturaliter praecedit colores: & sicut lux coloribus visibilitatem & motionem & actiuam quandam vim ad propriam functionem tribuit, ita & species luminis speciebus coloris (haec tenus proceditur, ac si illa ut diuersa mouerent) sed (ut ostensum est) ex lumine & colore ad mouendum fit vnum, ergo ex speciebus (si distinguerentur) vnum fiet ad representandum: quare lumen in ipso perspicuo esse habet intentionale. Et illa obiectio, quod lumen non sit species lucis, neque habeat esse intentionale ex eo, quod visibile sit, ut satis notum est, & item in motionibus & oculorum suffusionibus micat, nihil contra D. subtilè colligit, Primum, quia conceditur de ipso, ut res est: Secundum, non est verum, quod supponitur, species scilicet non apparere, cum iam satis ostensum sit, non apparere, nisi occurrat corpori denso, quod si obstat, sentiuntur sane in speculis: atque adeo eadem est de lumine & speciebus ratio. Imo hoc erit vnicum argumentum ad probandas species de Sole ingrediente per fenestram vitream, & manifestante in opposito pariete vitri varios colores: quod ars in vitro praedito manifestat, & prius natura declarauit in Chamæleonte, de quo Plinius lib. 8. naturalis Historiae cap. 33. narrat, mirabilem esse naturam coloris, quem mutat oculis, cauda & toto corpore, redditque semper colorem, quem proximè attingit: praeter rubrum & candidum: neque mirum, non alio, quam aëris alimento: vititur, & ita perspicuitatem aëris refert: sed quia partem habet opacam & terream, non est ita peruius & transparent: propter illam ergo terminationem & magis opacam perspicuitatem, cui obstat, species colorum apparere & videri incipiunt, cum tamen, quantum est ex natura coloris, non moueat aliter aërem, quam Chamæleontè. Sic ergo de lumine, quod videtur, quando contingit ad opacum terminari, ut in suffusionibus & motionibus oculorum, vbi intelligere oportet, reflexionem fieri & terminationem ad oculi partem terream & opacam: ergo si perpetuo colorum intentiones & lumina eandem obseruant condi-

ordine lucis ad colores.

Ex solutione obiectiois potest sumi quia ratio, aut confirmatio praecedentium.

6. alia ratio ex natura Chamæleontis, conditioneque ipsarum specierum.

tiones: Rogo, qua ratione lumini negetur esse intentionale, si perficitur ipsum lumen & absoluitur, ut re vera completur, cum per alienum colorem terminatur: quid mirum, quod per contiguationem (ut ita dicam) ad aliquod corpus perfectionem nanciscatur, ut videri possit, quod quando debile est, solum habet rationem speciei & intentionis. Ne contingat propter huius nominis (intentionis) ambiguitatem incurrere, obserua diligenter obsecro, quod intentio non sumitur, ut apud Logicos, pro intentione generis & speciei, ut ipsi dicunt: neque adhuc, ut apud Philosophos, pro rebus successiuis motu scilicet & tempore aut voluntatis sine, sed intentio sumitur pro qualitate, quae a natura dirigitur & intenditur ad aliquam intentionalem functionem: tales sunt omnes species & imagines rerum, quae rationes potius sunt representandi ipsas res, quam transmutandi realiter: ob idque id commune omnes habent, ut pendeant a praesentia eius rei, cuius sunt intentiones & imagines, non solum in fieri, sed etiam in facto esse. Praeterea in his omnibus intentionalibus qualitatibus perpetuum est, ut a propria natura deficiant: ob idque semper recipiuntur sine materia & sine reali transmutatione: quae sane omnia cum in lumine non minus exacta, quam in reliquis speciebus reperiantur: mirum profecto est, quod S. Tho. intentionalem qualitatem esse negauerit. In hanc libentius adducor sententiam, quod videam etiam Durandum in eam inclinantem, similiter & Caietanum, qui nec realem, nec intentionalem ponit, sed mediam quandam, quae virtute utraque contineat eminenter: peculiare tamen Caietano est, semper ad eminentiam alicuius qualitatis, aut alterius rei recurrere: quauis Durand. eadem d. 13. q. 2. non ita aperte fateri velit, lumen intentionem esse, nisi ea duntaxat ratione, qua visus per illud tendit: quo modo putasse se nouam attulisse sententiam, cum tamen ferè eadem sit cum Scotica. Caietanus autem 1. p. q. 67. art. 3. commentum illud dum confingit sibi familiare de qualitate media, virtute & eminentia extremas continente, suis tamen qualibuscunque differentiis D. subtilis sententiam probabilem facit: tamen si quod eminenter est tale, est in altiori genere & nobiliori esse, per quod excluditur formalitas eius, quod eminenter continetur: qualitas propter nec formaliter esset realis qualitas, nec formaliter intentionalis, sed altior:

Intentionis nomen ex penditur.

Caiet. & Durand.

Caiet. refellitur.

quaedam: quod est somnium ad eludenda argumenta & doctrinam eneruandam, valeat ergo illa sua chimerica licet plausibilis distinctio. Illa tamen duo argumenta S. Thomae, quae tanti ab omnibus fiunt, ab Scoti sententia me remouere non valent, nempe de reali denominatione, quam lumen ipse tribuit perspicuo: atque etiam quod realem & naturalem, veramque transmutationem inducat, ut calefactionem, quam frequentissime a lumine provenire experimur, & nonnunquam veram ignis productionem, ut ex concauo speculo, aut vase vitreo non solum docet Perspectiua, sed experientia teste comperitum est. Hinc enim tantus Doctor adduci non debuit, ut esse intentionale lumini negaret: quoniam illud de denominatione reali locum non habet, cum intentiones qualitates sint reales in natura existentes, a quibus diaphanum & mouetur & perficitur: quod hic Arist. tex. 67. declarat cum dicit, Color omnis motus est eius, quod est perspicuum aëre, & id est ipsius natura, ergo immutatum & transmutatum & realiter, perfectiue tamen, id est, per reale accidens seclusa operatione intellectus, quauis sine transmutatione corruptiua materiae. Nihil igitur mirum videri debet, si asseruerimus denominationem etiam realem ipsi perspicuo tribuere, sed quia nomina non sunt posita, quibus alba, aut colorata appellemus, hanc denominationem voce alia specialia & certa declarare non valeamus: nam si verum illud est, quod Arist. docuit tex. 69. Atque lumen quasi perspicui color est, cur & nobis ipsas intentiones, quibus diaphanum a colore mouetur & perficitur, quasi colores appellare non licebit: vbi distinctio illa (quasi) consideranda est: cum diminutione & imperfectione quando insinuet: sane colores in medio imperfecti esse habent, ita potius quasi colores, quam colores appellantur. Et eadem est de lumine ratio, ea duntaxat differetia excepta, quia a lumine nomenclatura deducta est, unde aër illuminatus & illustratus appellatur: cuius ratio est in proprio, quod sit lumen perfectius, & ob id magis in medio apparet, quam alii colorum species, quarum est actus. Ad quam solutionem Durand. inelinat, dum loco citato asserit, intentiones non denominare medium propter esse imperfectum, quod habet pendens & fluens a subiecto, cui insunt & inheret: eadem quodque ratione neque dicitur lucidum, quauis dicitur

Ad arg. S. Thomae

An intentiones de nominet sui subiectum

tur illuminatum: nam lux qualitas est corporis lucentis, à qua lumen in ipsum mediū derivatur & secundū esse imperfectius diffunditur, ita tamē vt reflexum ad colorem alienum (per quem perspicuū est visibile) lumen etiam mediū videatur, non minū quam colorum intentiones, cum ad speculū artificiale aut naturale vt in aquis reflexe & quasi terminatę videntur, & parietes ad virides plantas & ad rubrū aliquod colorantur: quod superius exemplo radij solaris, vitrum coloratum penetrantis, fecimus manifestum: nam iidem ipsius vitri colores in opposito pariete relucunt tāquam in opaco terminati, qui in ipso perspicuo videri non poterāt, sicut nec lumen conspicitur. Vana enim est eorū solutio, qui hos colores duntaxat apparentes docent, quales in iride ex aspectu Solis superius docuim⁹: quoniam in iride solū ex luminis cōmitione pendent. Isti autem à lumine ortum nō habēt, nisi sicut à manifestate vitri colores & affectiones in medio atq; perspicuo ipso: necdū in ipso vitro: nā rogo, quare ex hac fenestra vitrea rubeus, ex illa viridis, ex alia puniceus representatur ab eodē Sole, nisi propter varias vitri functiones, variosq; colores: inde ergo solū pender, q; varię appareāt intentiones. Adde ego quidem, intentiones in medio ipso perspicuo denominationem aliquam non habere, nisi ad opacū illuminatio terminetur, vnde omnis: apparatus & denominatio exoritur. Occasionē huic solutioni prebet S. Tho. ibi dem ad primū dum affirmat, lumen in medio imperfectum esse habere, vt pote quod à lucente corpore fluat, atq; ab eius pēdeat presentia, vt sit in medio perspicuo per intentionē, sine aliqua reali transmutatione receptum: rursum & sine ordine à aliquā formā: non enim lumē recipitur in medio cum aliqua materia transmutatione ad successione forme substantialis. Que idcirco adduxi, vt hęc esse rationē intentionis & speciei intelligatur, & ita lumen speciei sit siue lucis siue corporis lucentis representatiua, quod si afficit, & denominat mediū sine transmutatione aliqua reali, quā ad essentialē formā eius, cuius est producendam, non destinatur: ipsum ergo lumen qualitas est in medio, cui minime repugnat, intentionem esse lucis existētis in corpore, atq; per se sensibile esse. Aliud verō de effectu physici ipsius luminis facile refellitur à Disab-

Observa, quomodo lumen videatur, videri quomodo que species.

Nota differentia inter iridem & lumē.

Ex dictis S. Thomę colligitur ratio speciei, atque per consequens lumen in medio reale esse, habere etiā intentionale.

tili: quia intentio est & res, & ita, qua res est, transmutationē naturalem inducere valet, nō verō quatenus est intentio, id est, principiū formale & ratio representādi, siue obiecti naturalis similitudo: non ergo lumen vnicam tantūm habet rationem, qua signum est & principium tendendi in obiectum, sed aliam habet etiam, qua effectum realem ponit: non immeritō ergo lucem qualitatem actiuam corporis lucentis dicimus, lumen verō affectum eius in medio, quia est lucis quædam participatio & species: vtrunq; enim habet ad diuersa, & q; sit realis respectu subiecti, quod afficit, & quod sit intentionalis respectu potentiz, quam immutat. Quod autem lumen colorum instrumentum sit ad agendum, eodem ferē modo intelligendū est, ac superius diximus de calore naturali, qui varios affectus inducit, quod animæ sit instrumentū. Adderem ego libentissimē, nisi nomen nouitatis, quod mihi est odiosissimum, nō me terreret, lumē solū habere esse intentionale, vt alię imagines atq; species colorū. Primū, quoniā hoc, quod est denominare realiter atq; efficere, nō probat, lumen qualitatem esse realem, sed solū perfectiorē speciem, & exactiorem esse intentionem, propter quod peculiare aliquot prerogatiuas atq; excellētias supra cæteras species fortitur. Secundō, q; perfectioris corporis non tantūm sit defluxus, verū etiam instrumentū: quam ob causam lumen solū est visibile, vt perfectio colorum, quorū cōtactu ipsum quoq; lumen cum colore videatur: sicut intentiones colorū cōtactu & occursum opaci corporis reflexe relucunt. Rursum quauis species, omnesq; intentiones in vniuersum primariō ad res, quarū sunt, manifestādas sua natura destinēt, ipsis tamen adimere omnē realē actionem nō debemus, ad quam secundariō nihil prohibet suapte natura directas esse affirmare: certū enim est vt minimū, ad animalem ordinari transmutationem. Vnde exortū est, vt qui viderit alium comedentem, quod saporem habet ex acerbis acidum, in stuporem incidat dentū: & qui videret alios minges aut oscitantes, ad minges hū quoq; & oscitandū excitatur: nam imaginatio, dum per has & intentiones & species conceperit, mirabilem habet earū virtutē: nō ad propriū corpus mutandum, & nonnūquam ad alienū. Superbit etiam gallina, ac sibi calca-

Si intentio nes efficiat physicē.

Aut, q; lumen solū habet esse intentionale.

Virtus specierum in imaginatiua.

ria ex solo interno affectu producit, cum gallum deuicerit: mulier quoq; quæ in venereo actu nigram rem imaginatur, nigrā generat prole delato humore nigro & melancholico ad generationis locum. Quam doctrinam firmam & stabilē sacre scripturæ declarāt Gene. 30. vbi oues Iacob, dum conciperent intuentes in canalibus amygdalinas virgas ex parte decorticatas, pariebant maculosos foetus atq; agnos punctis, notis, maculis, ac diuersis colorib⁹ aspersos. Quauis ergo intētionem istā primāua naturæ intentione non destinatur, vt essentialē formam & naturam eius, cuius sunt, producant (quia lumē lucentis corporis essentialē formam non producit) non tamē ob id negare debemus, secundariō habere aliam physicā actionē atq; realem transmutationem: non secus ac lumen in concauo speculo in puncto reflexionis vnitum, ignē producere potest: sic & istæ intētionē adunata saltem in ipsa imaginatione, aliquem effectum faciūt & realem transmutationē. Nec enim dubito, præter animalē & vitalē immutationem, aliā habere verē physicā, qualis est calefactio & ignis productio: aliud mihi modō non occurrit, fortasse in aliorū sensu tractatione sese offeret. Quare si lumen in medio non habet esse permanentis, sed depēdens atq; imperfectē in perspicuo receptū. Si vacat contrario & absq; resistētia in instanti diffunditur. Si lumen toties denuō in perspicuo, quoties corpus lucens, mutatur, neq; ab vno in aliud corpus siue locū circūfertur: quoniā absente luminoso, medium statim lumine euanescente obtenebrebit. Insuper si ad formam non disponit corporis lucentis, cum ingenitum sit & immortale (.i. de Cælo c. 3.) Si ad diuisionem aeris illuminati non diuiditur, cum lumen non sit forma perspicui insita, vt lux ponitur in ipso lucenti. Præterea si lumina plurima in eodem medio sint impermissa & numero distincta, ita vt sint discretionē coniuncta & vnione discreta, nulloq; modo confusa, & totum sit in toto medio, & totum in qualibet parte sine aliqua mistione insertum, vt intētionem deferat naturæ, id est, ipsam imaginem & esse, vt principiū & semē ipsius in alio genere. Et si videtur propter reflexionem ad opacū, sicut imago relucet ex reflexione speculi. Et tandem si nunquam directē videtur, sed reflexe sicut species, sit, ex vniuersis his omnibusq; an-

Ex variis conditionibus in vnicū colligitur cōsequēs, scilicet, lumen intētionē esse. Primū antecedens.

2.
3.

4.

5.

6.

7.

8.

tecedētibus atq; singulis eorum (quę omnes vel plures conditiones specierum & intentionū enumerant, cum omnes reperiantur in lumine) lumen intentionem esse, & rationem continere imaginis atq; speciei: cui enim conueniunt conditiones & proprietates alicuius rei, necessum est ipsam rei naturam concedamus. Igitur opinio Scoti omnium est probabilissima, & argumenta, quibus nitebatur S. Thomam improbare, soluimus: quia vtrunq; rationē non eminet (vt Caietan⁹) sed formaliter cū Scoto lumen habet vt perfectio & ratio speciei atq; forma aliarum omnū, quę videntur. Vnū secūde opinionis oportet euellere scrupulum, videlicet, quia ratione lumē, cum accidens sit, ad productionem substantiarū attingat? Respondendum, rem esse facilem & triualem: quia vt instrumentū est substantię, in virtute illius poterit quidē illud efficere, vt superius tex. 50. de calore exposuimus; qui instrumentum est animæ ad nutriendū, quę mutatio est substantialis: quoniam omne instrumentum virtutem habet quasi deriuatum à principali agente: nihil ergo omnino vetat, quod quauis accidens sit, ad generationem substantię concurrat. Quod si istes metaphysicē vrgendo & roges, quęnam sit illa virtus? Respondetur, nihil, quod ab ipso accidente distinguatur, præter ipsam accidentis naturam: sunt enim accidentia secundū se quædam substantię virtutes (quod Arist. vnico verbo dixit lib. 7. Met. tex. 2. accidens non est ens, sed entis ens) & ideō instrumenta sunt ipsius substantię, & agere dicuntur in virtute substantię, id est, tanquam virtus substantię: sicut artificum instrumenta agunt vt mota ab artifice, vt apertē secatio serræ demonstrat, & 2. lib. de gene. tex. 5. docet Arist. & lib. 1. cap. 4. & cap. 6. vanum tamen est, aliam virtutem distinctam ab ipso accidenti comminisci: res enim omnes sicut se habent ad esse, ita ad operari: ergo accidens agere in virtute substantię, est assumi à substantia, sicut instrumentum ab artifice etiam eleuari, vt participet influxum, ipsiusq; substantię motionem: vnde si accidens daretur separatim ad modum substantię, ageret etiam ad modum substantię: cui enim datur modus existendi substantię, subinde communicatur & modus essendi substantię (.i. p. q. 56. artic. 1.) calor autem separatus, si esset per se

Cōclusio, quæ ex prædictis octo antecedentibus colligitur.

Ad solvendum firmiter mamentū secundæ opinionis accidens est instrumentum substantię & virtus eius.

Accidens separatum virtus est ad substantiam producendam.

subsistens, nō minū calefaceret quā in-
 hārens; id est, secundū eundem gradum,
 quo est, utroq; modo operaretur: & .i. de
 gene. c. 9. ad finem dicebamus, cessante pro-
 ximo & particulari agente, primum agens
 aut Caelū ipsum agentis vicem supplere, ut
 Pro. 4. o- ibidem fufius ostendebam. In quarta opi-
 pinione lu- nione lumen non esse accidens ostendeba-
 men et in- tur, aut quia migraret de subiecto in subie-
 tiones in- ctum; aut aere moto (ut contingit quoties
 heret sub- vento agitatur aer) lumen sine subiecto cō-
 pendet de- fillet, quod: accidenti natura prohibuit.
 a producē- Principiū illud argumentū de transitu de
 te. subiecto in subiectū non est in lumine pe-
 culiare, cum eadem sit de omnibus intēti-
 onibus & speciebus ratio, ut ex hoc etiā de-
 prehēdamus, lumen intentionē esse. De in-
 de species omnes atq; intentiones & lumē
 etiam ipsū, qua respicit subiectum, pēdet
 ab ipso, quoniam accidentis esse est ineffe-
 variato igitur subiecto, nouum lumen &
 nouae intentiones producuntur, siquidem
 qua respicit ipsū corpus, a quo fluit & pro-
 ducitur, pendet in fieri & esse: ideo toties
 quoties subiectum mutatur, aliā producū-
 tur intentiones, similiter & aliud lumen.
 Eadem est ratio de mutatione & de varia-
 tione producentis corporis: quoties enim
 lucens corpus mutatur, aut ab vno in aliud
 locum circumfertur, lumen variatur. Simi-
 liter dicito de ipso colorato respectu inten-
 tionum coloris: nec enim timendum est, ad
 praesentiam Solis propter motionem aëris
 lumen aut intentiones defectum iri: quia na-
 tura in hoc prouida fuit, ut luminis multi-
 plicatio in instanti fieret: vnde tam subito
 ac euanescit, reproducitur, & ut lib. 8. Phys.
 tex. 69. de generatione dicitur, quod instās
 generationis attribuitur posteriori passio-
 ni, quia primum esse geniti est primum nō
 esse corrupti: ergo in eodem instanti indiui-
 sibili temporis absq; vlla tēporis mora im-
 perceptibiliter omnino accidit vnus lumi-
 nis generatio & alterius corruptio: falsum
 igitur in argumento supponebatur, variato
 subiecto: idem lumen in medio perseuera-
 re, quod corrumpi aut abire non deprehē-
 datur, vulgare profectō argumentum. Et si
 substantiā adhuc esse cōtendas, dicito sicut
 moto aere idē manet lumē, quare abeunte
 Sole non manet: Idcirco Perspectiui de in-
 tentionibus colorum atq; ipso lumine in
 medio easdem ponunt postulationes & pe-
 titiones, vnde mirabiles deducunt conclu-

siones, quas quisq; breui negotio apud Ar-
 chiepiscopum Canthuariensem, Halacen,
 Alchindū & alios Perspectiuos videre po-
 terit: meum tamen modō non est nisi Phi-
 losophiā principia expendere: igitur neq;
 probatur lumē migrare de subiecto in subie-
 ctum, neq; manere sine subiecto: qua de
 re vide quē diximus prius hoc lib. 2. cap. 2.
 cum de animā indiuisibilitate sermonem
 habuimus: talis enim est & proportiona-
 bilis luminis & intentionum natura, quam
 fortē amplius exponemus hoc cap. si com-
 mentatio Arist. ab huiusmodi quæstionib;
 non reuocauerit. Aduerte tamen, me nō ca-
 pte quæ Granatensis dicit, cum hoc argu-
 mentum illum vrgeret: dicebat enim in hac
 quæst. fol. 139. col. 2. lumen non esse in aere
 aut in aqua, ut talia sunt, sed ut diaphana,
 atq; adeo q; moto aere & aqua, manet lu-
 mē in diaphano. Mirabiliter profectō lapsus
 est: quia motis nobis mouētur omnia, quæ
 in nobis sunt, & in prædicamēto substātiæ
 dixit Arist. corruptis primis substātijs, cor-
 rumpūtur omnia alia, quæ in ipsis sunt: er-
 go cum diaphanitas siue perspicuitas non
 sit natura cōmunis & separata (ut ipse pau-
 lō antē fol. 137. col. 2. dixerat) sed sit pecu-
 liaris & singularis affectio ipsius aëris atq;
 aquæ, diaphanitas non manebit aere atq;
 aqua motis: nō stāte ergo diaphano & mo-
 tis aere atq; aqua, vrgeretur incōmodo ab
 ista quarta opinione inducto, nempe aut q;
 lumen trāsileret de subiecto in subiectum,
 aut si maneret, iam accidens separatum es-
 set a subiecto. Idem in eadem quæstione. 2.
 de natura luminis fol. 140. col. 3. vbi prius
 videtur asserere, lumen neque diuidi, ne-
 que moueri moto aut diuiso diaphano, vi-
 detur itaq; sibi contrarius & non constare:
 accidens sanē indiuisibile (quale est lumen
 & cæterę intētionē) etsi non diuidatur ad
 diuisionem subiecti (quoniam, ut habet vna
 Perspectiue postulatio, in quolibet pūcto
 medijs terminatur pyramidis & radijs visua-
 lis conus) atq; etiam etsi non moueatur ad
 motionē aëris (quoniā non est fixus & insi-
 tus affectus, sed ut a luminosi præsentia pē-
 det lumē, sicut a sensibili intētionē & ima-
 gines) tamē accidens est, quod cum non se-
 quatur motum subiecti propter dependē-
 tiam necessariam ab agente, fateamur ne-
 cesse est, ipsum modo prædicto instan-
 taneē corrumpi, ideoq; perpetuō esse in
 continuo fluxu: non enim fit per motum,
 neque

Observa.

Reprehē-
 ditur Gra-
 natensis,
 quod di-
 cat lumē
 nō esse in
 aere aut
 aqua.

Attende,
 quō Au-
 toris sen-
 tentia tē-
 dat.

Quæ via
 illumina-
 tio dispo-
 nat ad mo-
 tionem, et
 colorū re-
 ceptionē.
 Caietan⁹
 reprehē-
 ditur.

Autoris
 resolutio.

neque est alteratio, et si esset, tantū est
 perfectiua & non corruptiua. Dubitatio
 est de modo agendi coloris & luminis: quia
 cum à toto genere nobilior sit agēdi quā
 patiendi ratio, si color non est diaphani
 motius, nisi sit perspicuus & illuminatus:
 igitur aeri illuminatio erit ratio patiendi
 ab ipso colore, atque adeo ignobilior illu-
 minatio quā coloris actio. Etsi Coieta-
 nus, ut huic satisfaciatur dubitationi, hoc
 loco fingat distinctionem inter diapha-
 num in actu (quale est aer in tenebris) &
 diaphanum illuminatum (cum iam lumē
 afficitur) ut colorem faciat nobiliorem
 diaphano in actu, id est, transparenti, non
 tamen nobiliore diaphano iam illuminato:
 est tamen distinctio si non voluntaria, ta-
 men proposito impertinens, petit enim ma-
 nifeste principium: quia ratio dubitandi
 est, quomodo ordo naturæ non confun-
 datur, cum illuminatio, quæ est in perspi-
 cuo ratio patiendi, nobilior sit quā mo-
 tio coloris, quæ est ratio agendi: Nec valet
 quod secundo addit, illuminationem non
 esse primaria intentione institutam ad su-
 scipiendos colores, sed ad influentiam vni-
 uersalem vniuersi: siquidem in hac actio-
 ne & motione coloris ratio agendi ignobi-
 lior esset, quod nec ratio, nec naturæ ordo
 fert. Idcirco respondetur primum, verum
 est, absolute præstare rationem agendi ra-
 tione patiēdi: Deinde verum est, colorē nō
 mouere nisi medium, quod est illuminatū
 & diaphanum: nam in tenebris non sunt
 intentiones colorum. Tertio, prætermis-
 plurimis solutionibus vanis & inutilibus,
 vnico verbo iuxta nostram sententiam di-
 co, quod cum lumen requiratur modo ex-
 posito propter colores & propter mediū,
 cum utroq; cōcurrat (ut superius diximus)
 cum sit qualitas vniuersalior & superioris
 ordinis, & cum colore agendo, & cum aere
 recipiendo: & nullum est incommodū, ibi-
 dem illuminationem aëris actu perspicui
 rationem esse patiēdi & suscipiēdi intē-
 tiones colorum, cum prius natura obiecti-
 uē & quasi in genere causæ efficientis sese
 vnit cum colore, vim actiuam illi conferēs
 ad mouendum diaphanum, vnde nobilitas
 in coloris actione ab ipso lumine deriuat:
 quid ergo mirū, quod in actione per-
 fectiua agens idem suam etiam disponit ma-
 teriam ad propriam suam actionem: præ-
 fertim cum primariō se teneat ex parte

causæ agentis, secundariō ex parte causæ
 materialis, quatenus ea via medium est ad
 superiorem finem, id est, actionem, nempe
 vitalem visus operationem, quæ altior sim-
 pliciter est ipsa illuminatione: qua de causa
 lumen exigitur ex parte medijs ad consti-
 tuendum diaphanum in esse transparenti
 in actu per luminis inhesionem, vnde per-
 spicuum visibilium intentionum capax sit.
 Deniq; resolutio nostra est, quod ratio &
 naturæ ordo non inuertitur, si ratio patiē-
 di præstet, quādo ratio agēdi & patiēdi ab
 eodē sunt, & absolute & per prius ad agen-
 dum quā patiendum concurrat lumen.
 Parua nonnulla dubia erant de luce, lumi-
 ne, splendore, si eiusdem sint, an diuersæ
 speciei? & an lumen producat difformi-
 ter vel vniuniformiter in medio, vel potius ut
 res se habet vniuniformiter aut difformiter:
 quæ cum alijs multis prætereo, ne cominē-
 tatio nostra de visu in immensum vsq; ad
 vmbilicum crescat: sat fuerit res adeo cla-
 ras & quoad esse manifestas, colorem scilicet
 & lumen (quanuis de natura ignotas &
 paucissimis exploratas) in medium protu-
 lisse: quoniam his statutis duob; principijs
 tempus instat, ut ad visionis modum expo-
 nendum pergamus & properemus. Nam
 quæstionem illam de existentia specierum
 consultō reijcimus in caput. 12. vbi ratio
 methodicè exposcere videtur, ut de existentia
 & natura specierum differatur. Vltimā igitur
 manum huic de visu disputationi appo-
 nemus, si suppositis speciebus de videndi
 modo, nonnihil differuerimus: qua in re in
 immensum cresceret commentatio & tem-
 pus nos deficeret, si singulatim omnes di-
 cēdi modos referemus, & minutatim om-
 nia persequi vellemus: sat igitur erit, ad duo
 præcipua capita omnes quotquot sunt de
 hac re existimationes reuocare, Platonis
 scilicet & Arist. quos fontes expendere &
 examinare (relictis multorum sequacium
 riuulis) magnum operæ pretium habere vi-
 detur.

DUBITATIO

De modo quo fiat visio.

Plato igitur, quem sequutus est Galenus *Platonis*
 lib. 7. de placitis Hippocratis & Platonis, *visio fit*
 & lib. 10. de vsu part. & lib. 1. prognost. *extramie*
 visionem extramissione radiorum fieri do- *tendo.*
 cuit, quatenus sicut nerui optici illuminan-
 tur

tur à cerebro, cui copulantur: sic & aër si nil obstat opacum, aut tenebrosus aër ab oculo illuminatur: vbi vtrunq; lumen, externum scilicet & internum vniuntur, vt ita fiat aptum videndi instrumentum. Spiritus enim animalis, aut lumen oculi egrediens visibilia tangit, palpat & explorat, vbi quasi tinguntur atq; inuestiuntur specie visibili ipsi obiecti, & duo illa coeunt, vt vnam celebrent visionem (nihil enim aliud visio esse dicitur, quam visibilis perceptio obiecti) non secus ac caeci solent baculo experiri viam, aut periculum facere, atq; qua eundem sit explorare: item quaedam paruula animalia & insecta, vt limax & id genus alia, cornibus quasi conto quodam vtuntur, vt nautæ pertica ad locum nauibus oportunitate explorandum: sic etiã spiritus isti, siue lumina visoria ab oculis emicantia, tactis & exploratis visionibus quasi reuocantur & reuertuntur, quando sensio & visio illo contactu celebratur atq; perficitur. Ad hanc rem confirmandam nõ defunt rationes aliquæ. In primis, quoniam secus magnitudines valde latæ & vastissimæ per angustissimum oculi neruum, vt videatur, subintrare non possent. Mox cum contigat, vnam eandemq; magnitudinem ab innumeris ferè videri, fieret igitur, vt innumeras similitudines à se emitteret: quod quidè statim dum auditur, impossibile videtur. Tum etiam, quoniam Galenus inquit, in speculo res visa conspiciuntur atque eiusdem figura: à figuram ab speculo ad oculum vsque peruenire est impossibile, quoniam in ea reflexione non seruaretur ea partium concinnitas, quæ in humana facie conspiciuntur, quemadmodum si lumen effundatur: quamobrem. 4. & 3. de locis patientibus Galenus docet, nervos molles factos ad agendum (quales sunt optici) alios verò duros ad patiendum. Pro Platone atque Galeno ipse etiam adducitur Aristot. qui quasi ab ipsa veritate coactus est sibi dissentire, lib. 3. Meteor. multis in locis, visum ab oculis procedere testatur & cap. 3. dicit, nubes est, à qua Solem versus frangitur aspectus, & cap. 4. eandem sententiam confirmans, quendam refert Antiphonem, cui ob visum imbecillitatem visus refrangebatur, & cum molliter & minimè acutè videret, accidebat dum ambulabat, vt sui simulachrum aduersa fronte ante se præcedere videret (cu-

1. ratio
ex quantitate obiecti.

2. ratio à multitudine specierum.

3. ratio experimèto speculi.

4. ratio ex testimoniis Arist.

Antiphō.

ius rei rationem subdit) quoniam, inquit, illi contingebat, visionem ad ipsum reflecti: nam præ langore adeo imbecilla, tenuisq; modis omnibus erat visoria facultas, vt propinquus aër speculi vicem præstaret, & proinde aër remotus densus esset, & tenebrarum, plumbiq; atque opaci officium gereret. Eodem etiam cap. refert de habentibus oculos humidos, qui per hyemem flante austro circa lucernam iridem conspiciunt: quoniam (inquit) eorum aspectus præ imbecillitate celeriter refrangitur: & subdit, nihil interesse aut referre, cõspectus extrà moueatur & prodeat visus, an res conspiciat obuia sit, sit enim ratione vtrilibet, vt idem eueniat: ergo si vtrumuis asseramus, ad aspectum & visionis certitudinem nihil refert: varius igitur videtur Arist. atque adeo immeritò Platonem taxat. Quibus omnibus accedit, quod dicit lect. 31. problem. problem. 16. dum quærit, quare luscii contractis palpebris videant? Respondet, id sanè facere, *Vt radius per locum sese depromens angustior, congestior profluat, ne protinus ex patulo proficiscens distrahatur*: videt autem is acutiùs, qui collectior frequentiorque prodierit: quibus ex locis videtur Aristot. vel placiti sui tam celebrati aliquantum oblitus, aut ob aliquam absurditatem dissimulanter & callidè propriam sententiam præterijisse aut neglexisse. Verum est hæc sententia minus philosophica quàm tantos viros deceret. Principio, si visionis instrumentum in aère versaretur, fieri profectò non posset, vt quouis flante vento non distraheretur? interruptur proculdubio ipsa visio distractis visorij radijs, quod minimè euenire experimur. Deinde, res à longe sitæ minores non apparerent: nam radij totam ipsam magnitudinem tangerent atque palparent, cuius veram magnitudinem renuntiarent, quod experimento non videmus contingere: cum tamen ex peripatetica sententia ratio in promptu sit, quia distantioris rei angulus pyramidis oculum ingrediens minor est & eo acutior, quo longius iacet. Præterea, quod ab oculo egreditur, si substantia corporea vel incorporea sit, quare non absumuntur & diminuentur oculi tanta substantiæ profusione, vt videant cælum, quod tanto distat interuallo? & si corporea sit atque dimensa? aërem sanè

Impugnatur opinio Platonis & Galeni.

1. ratio.

2. ratio.

3. ratio.

sanè diuideret, vel penetraret, vel sensim & successiuè & non subito & in instanti, vt videmus, procederet: si accidens esse dixeris? eisdem absurdis innotaberis, & præterea Cælum à nostris oculis pateretur, cum in Cælum vsque suam visus protendat actionem. Ad hæc, vel radij ab oculis egredientes, redeunt ad ipsos, vel non: si non regredi concesseris? igitur nec renuntiare poterunt quæ palpant & tangunt, neque aliqua ratione rei visæ notitiam tradere: si redeunt? tum sanè corpora terfa atque polita videri poterunt, vnde contingit reflexionem fieri, & magnus mons neque longè, neque propè situs videretur, quod non sit tersus neque aptus, vt reflectantur inde radij visorij. Rursum statim, vt auditur, fictitium esse videtur, ad visionem perficiendam lumen ab oculo egredi & cum ipso aère vniri, ipsumq; suæ naturæ contactu ad proprietatem suæ naturæ alterare & sic immutare, vt continuò visus instrumentum efficiatur: imo vnicum videndi organum ex oculo & aère coagmentari: quod tamen asseuerat Galenus in Platonis defensione lib. 7. de placitis cap. 9. & 17. ad finem, & lib. 1. de methodo mendi, & 2. lib. de causis symptomat. & lib. 1. Prognost. sententia. 19. & lib. 7. de decretis cap. 16. asserit, & non solum aërem sed etiam solarem fulgorem, vt neruum ipsum opticum, sensifica facit. Rogare tamen ab his grauissimis viris libet, quare aër non videat, cum sensificum sit instrumentum & organum? Nec valet si dicant, radios hos visorios ab oculis egredientes non celebrare visionem in aère, sed remeare ad eandem in visu perficiendam: quoniam nemo asserit, liberè atq; à proposito regredi, cum solum naturaliter moueantur. Præterea vel regrediuntur vacui, vel speciebus onusti: si vacuos reuertere dixeris? certè oculus non habebit vnde visione perficiatur: si autem oneratos dixeris? sequitur, visionem fieri intus susceptione. Insuper superuacanea esset huiusmodi radiorum egressio, siquidem illæ species à colore promanantes ipsis non indigent, nec vt vehiculo, nec vt auriga: quibus sat est, quod per medium ex luminis illustratione actu perspicuum diffundantur: ergo fictitium est, visum ad rem visam progredi, cum non tantum su-

4. ratio.

5. ratio.

Conf.

peruacaneum esse videatur, sed etiam fateri necessum sit, sentiendi organa vsque adeo extenuari, vt prorsus aboleantur. Tandem, ne multis vos morer, hanc sententiam præstantissimi isti Philosophi, experientia reclamante, defendere conantur: cum contingat in aère claro atque sereno eisdem nos affici coloribus, quibus idem aër perfectus est: porro si quis sub aère incubuerit, colore totius aëris perfunditur (quod de radio solari vitrum coloratum penetrante & pertransiente superius docuimus) ergo si illa immutatio ab obiecto nascitur, qui fieri potest, vt alia non sit superuacanea? maximè cum visio iuxta naturam obiecti, cuius est perfectio, celebranda sit: & Arist. dicat, ipsaq; natura demonstrat, frustra fieri per plura, quæ fieri possunt per pauciora: quare tota Philosophiæ ratio destruitur, si cum agens sit ipsum sensibile, actionem sensui referamus. Pro Aristot. tamen hæc sufficerent fundamenta, quibus Platonis opinionem deturbare contendebamus (ad eam Greg. ille Nisen. lib. 4. vbi de viribus animæ disserit, inclinare videbatur) in hoc enim cap. expressè dicit text. 74. *Visio nanq; sit patiente aliquid ipso sensitiuo*, & text. 67. *Color omnis est motuus eius, quod est perspicuum in actu*, & text. 121. & per totum cap. 12. & lib. 3. text. 1. & 2. & 3. *Sentire est quoddam pati*, expressiùs text. 65. & lib. de sensu & sensato cap. 2. quibus in locis ex professo determinat de hac re, ostendens, visionem fieri intus susceptione & passione. Vnde fit, vt opinio & propria Aristot. sententia ex his locis petenda sit, vbi de proposito rem tractat & versat, non autem ex alijs locis, vbi re nondum excussa & determinata secundum aliorum placita loquitur: ob idque recepta vtitur sententia sua, præsertim nondum confirmata: maximè, quoniam Alexander dicit & etiam ipse Arist. expressè affirmat, nihil interesse ad proposita problemata diluenda, vtramuis partem acceperimus. Aduertendum etiam est, quod Arist. de illo Antiphonte (seu cuius alius esset, cui præ visum imbecillitate simulachrum anteibat) rationem reddit: quia propinquus aër speculi vicem perinde atq; remotus præstabat: ergo per species ab ipso obiecto pronemetes, etiam in illo loco sentit Aristot. visionem fieri. Nolo hæc in

6. ratio.

Opinio Arist.

Sententia Aristot. vnde petenda.

Antiphō.

Pro Aristot. ad resolutiones Platonis. loco cum quibusdam has sententias omnino contrarias concordare, & in unum coniungere: etenim ij (quibus semper animus est alios omnes conciliandi, quanuis ipsi fibimetipsis repugnent, sanè scioli sunt & veluti internuntij) omnia planè confundunt, cuncta dum miscent, & ad quandam temperiem reducere conantur, funditus evertunt: quod eorum placita fatis produnt atque manifestant. Primum argumentum debile est & infirmum: nam (vt cap. 12. ostendimus) commune est omni sensui, rerum species sine materia suscipere, & (vt illic etiam ostendimus) sunt indiuisibiles: atque ob id Perspectiui ostendunt, omnes radios pyramidis rei visibilis indiuisibiliter concurrere: quid ergo mirum erit, si vastissima quæq; res sine materia indiuisibiliter & intentionaliter per oculum ingrediatur? ad modum exponendum infra cap. 12. vbi de hac specierum indiuisibilitate meam sententiam dicam. Ex eodem fonte diluitur secunda ratio: quia etsi non sit nisi vnica rei intentio & imago, tamen in quolibet puncto medij attingi potest: sicut etiam quilibet medij punctus potest esse angulus pyramidem ab ipso corpore egredientem terminans, quod ex Perspectiua & Geometria compertum est. Nihil habet eruditionis tertia ratio, quæ tantos sapiat & redoleat autores: quoniam specierum proprium est, non tantum res ipsas manifestare, sed etiam distantiam, locum atq; situm: quod experimento in speculis compertum est, vbi creditur, res esse in extremitate linearum radialium. Idcirco species mouens oculum, non solum visui obiectum ostendit colorem, sed etiam medium radium, cuius ipsa species est extremum: constat enim, nam si speculum admoueris, imago ipsa propinquior fit: si autem amoueris, distantior fit: vnde fit, vt Perspectiui probent, imagines apparere in concursu radij visualis cum catheto, id est, cum linea perpendiculari. Ex quo inferunt, altitudines & situs oppositos apparere, quod docent arbores in fluminum ripis existentes, vbi euerse representantur: quia propinquiores sunt radices ipsi aquæ, quam rami, est enim aqua speculum naturale: ergo seruetur debita concinnitas partium in apparentia & ostensione speculorum. Obsecro videas demonstrationes Perspectiuorum, quas consulto prætereo, non enim sunt huius loci, reperies facilius apud

Petrum Ciruelum Darocensem lib. 2. Perspectiuæ cap. 3. propositione. 1. & 2. & in alijs antiquioribus Perspectiuis, quos supra citavi. Ad quartum sufficiat, quæ diximus in principio opinionis Aristot. in hac questione, & proxima etiam quæst. de modo intelligendi Arist. testimonia, quæ requirenda est ex locis, vbi exactè & de proposito rem expendit, non ex locis, vbi vulgariter loquitur: quæ ob causam videor mihi, merito amplecti peripateticam sententiam visionem passione fieri & perfici. Vnde pro Arist. terminatur illud problema, quod tantum fit ab aliquibus platonizantibus, quid causæ sit, quod quis in nebuloso aere degens, proximam nebulam non videat, distantem verò conspiciat? Existimant enim, visorios radios, dum egrediuntur, præualere posse in partem propinquam atq; in proximam, quæ est veluti corpus opacum: ob id visum ipsum terminat, quia cum penetrare ob densitatem non possit, est vt color terminatus: quoniam ex missione tenebrarum quædam tanquam opacitas resultat. Miror profectò, quod non videant isti, quod pars illa propinqua lumine accommodante se manifestat, cum manifestare se non possit remota: ob idque quod distat, est considerandum vt tenebrum & opacum aliquod corpus terminans: quia in propinquo peruia est & quasi pellucida. Vnde infero, quod si ea proportione, quia est nebula distatior, vniformiter & difformiter magis esset illuminata, non sic videretur: modò autem videtur, quia visus (vt in fine huius cap. dicemus) non tantum est visibilis, sed ipsius, etiam inuisibilis, est ergo tenebrarum: mouent igitur à distanti tenebræ ipsum visum: quia cum lumen debile sit, & occultetur visibile, inuisibile ipsum videtur. Pari dicendi methodo solues illud aliud problema de visibili, quod ad definitam & certam distantiam non videtur, & tamen si augeatur rei magnitudo, videatur, cum non sit aucta facultas visoria, neque medium magis illuminatum, nec potentia, facultas, neque attentio. Respondetur, id neminè mouere debere: quia ad extensionem basis longior efficitur radius pyramidis, quoniam dilatatur, & in maiorem se protendit locum, idq; sensibilibus demonstrari potest: nam denarius existens extra aquam, vbi non videtur sine aliqua variatione, non videtur

Ad. 4.

Problema de visione in nebula.

Problema de visione per diuisa media dicuntur aut de se.

Platonis & Arist. consensio atq; dissensio.

Problema, proximè sita quare improbe videantur.

impleatur aqua sine alteratione alia medij atq; variatione potentia, statim videtur, non ob aliud, nisi quia intentio & imago denarij egrediens ab aqua tanquam à medio densiori, occurrens medio rariori, cum in rectum non possit porrigi, ob medij diuersitatem incuruatur, atq; adeò frangitur à perpendiculari: quia cum medium sit rarius & magis luminis susceptiuum, naturaliter diuertit à perpendiculo: qua ratione basis dilatatur, & incipit visum sua pyramide attingere. Consentiunt igitur Arist. & Plato in duobus, Primum conueniunt, quod medium lucidum & perspicuum esse oporteat: similiter consentiunt, quod colorem inhærentem astruunt. Sola tamen dissensio est de lumine ab oculis emisso, cum ab obiecto diffundi simulachra & imagines censeat Arist. Philosophorum omnium facile Princeps: non ergo opus est à lucente oculo lucem emicare, quæ & medium & visibile alteret, & inde effecta alteratione, quasi in momento facta, ac per reflexionem ad oculum regrediatur: quæ liberè & voluntariè asseruntur, vt plura alia à Galenolocis citatis: legite Gelium lib. 5. cap. 7. Priscianum lydum lib. de phantasmatis, Alcinoium lib. de decretis Platonis. Tripudiant atq; exultant Galenistæ illius problematis dissolutione, quare quidam res proximè sitas aut modicè distantes non videant, & longius distitas videant? Quod in causa esse existimant radiorum emissionem, quæ in propinquo est efficacior: actiones enim rerum naturalium in propinquo magis quàm in remoto perficiuntur. Sed hi in re alioqui apertissima hallucinantur, cum eius causa non sit illa Platonis ab oculo emicatio, sed potius irradiatio, siue obiecti motio, quæ quia mouetur spiritaliter, ad debitam actionem atq; accommodatam proportionem aliqua distantia est necessaria: nam spiritus oculi imbecillus est, si paucus est atq; purus, propinquiora velut magis materialia probe non discernit: si autem multus sit spiritus & crassus, distantia quoq; conspicit, licet non exactè discernat, quod non tollit, propinqua quoq; videri. Sed respondeat nobis ad illud de sensibus dubium, qui distantiora non tantum videant, sed exactius quoq; quam propinquiora discernant: quotidiana namq; est eorum experientia, qui ad bicubitalem distantiam literas legunt, quas non possunt ad cubitalem intercape-

dinem distinguere: quod erat moderatius & ad diuidendum magis accommodatum spatium. Et illud certum hac in re mihi est, causam huiusce rei non esse spirituum emissionem, aut luminis emicationem, aut quod visus alia quacumq; ratione prodeat: quia vitio ætatis imbecillus in illis cum sit, paucum habet spiritum & illum quidem impurum & fenescentem, qui in distantiora peius sanè atq; exilius, quàm in propinquiora sese geret: in causa igitur erit, quod visus iam fatiscens, à multo lumine quasi offusceatur, atq; ab specie ob propinquitatem crassiori, materialiori q; dissipetur atq; dissoluatur, cum tamen in distans lumen temperatius agat, quatenus obiecti intentio atq; motio magis attenuetur & spiritalior reddatur: tenuiores ergo redditæ atq; effectæ species illæ, factæ sunt, quàm vt inferuire possint visioni senum: etenim ob debilitatem visus fortem immutationem à visibili ex propinquo factam tollerare nequeunt, etiamsi verum illud sit, quod hebetata potentia, potentiori egeat immutante in rebus & physicis actionibus: quanto enim magis est in potentia, tanto magis distat ab actu, & efficaciori & potentiori agente indiget: sed tamen in his spiritalibus actionibus, vbi debet esse vitalis immutatio, oportet sit certa quadam proportione attemperata, vt coagere posset potentia, atque motioni obiecti correspondere. Quod quidem demonstrant oculis optimè valentes, qui purissimè videntes & syncerissimam quoq; nacti videndi facultatem, res prope se sitas atq; ad tres, verbi gratia, digitos positas non videt, secus verò obiectas ad bicubitalem aut tricubitalem distantiam conspiciant: certè in causa illud est, quod requiratur illa attenuatio atq; (vt ita dixerim) spiritalizatio, vt actio, quæ vitalis est, sit proportionata. Vnde profluxit illud Aristot. dogma in his libris atq; hoc cap. tam celebratum, Sensibile positum supra sensum non facit sensationem: quoniam semper est necessaria medijs intercapedo: quia color prius est diaphani motius, & color ipsius visus non videtur. Ratio autem huius est ex naturali ordine transitus ab esse materiali & physico ad esse spirituale & vitale: nam cum habeat sensum non omnino esse materiale in obiecto, non potest continuo fieri atq; constitui in illo spiritalitatis gradu, vt sensum mouere valeat ex naturali ordine transitus ab esse materiali

Observa.

Sensibile supra sensationem. Cur sensibile supra sensationem, non potest continuo fieri atq; constitui in illo spiritalitatis gradu, vt sensum mouere valeat infra ad fine c. 12.

ad spiritale, & ex naturali cognatione sensus in actu ad sensatum in actu: opus igitur est medio defecante, attenuate, ut quasi per ductus quosdam ducta ipsa rei intentio sensum & gradatim immaterialior efficiatur, comparatq; quosdam sensum & paulatim maiores atq; maiores spiritualitatis gradus: vsque adeo quod ascendere valeat, ut intellectui immediata fiat, ut ei subseruire possit: naturalis ergo ordo gradatim procedit: idcirco non potest sensus in actu, qui spiritualis est, immediate speciem quancunq; recipere, nisi sue spiritualitati conformem atq; commensuratam: non igitur sensus mouetur ab omnino materiali neq; ab omnino spiritali: de hoc enim polliciti sumus, latius posteriùs disputationem habituros: sed quod ad negotium præsens attinet, moderatam oportet esse & commensuratam distantiam. Minus iuuat, quod quidam pro Platonis dogmate pugnant adducunt, similem esse sentiendi motionem motuum impulsioni à ballista, quæ rem longius remotam vehementius percutit, quam propè iacentem, quasi facultas impellat lumina visoria impetu quodam, qui ipso acquiritur motu (iuxta nostrum philosophandi modum. 1. lib. de Cælo tex. 88.) cum commodius multo sit, ut ista actio ab ipso proueniat visibili atq; sensibili (quod potentiam in suam naturam transmutare debeat, illamq; actuare) quam à potentia, quæ nec immutat neq; alterat obiectum, sed ipsum videt, quatenus ab ipso afficitur & similis redditur. Deinde quam ratione languida videndi facultas maiori egeret spatio ad impetum comparandum, ut dum pellitur, vim illam atq; impetum nanciscatur? certe manifesta est repugnantia.

DVBITATIO

Quare vna res à duobus oculis visa, gemina non appareat?

Sed communis est iam dubitatio, cur duobus existentibus oculis, vnius rei non sint duæ visiones? hoc est, cur vna res duobus conspecta oculis, duæ non appareat? nam quidam referunt, opticos nervos cancellatos esse & sese interfecantes, simillimosq; esse. X. Græco characteri: & quia visio in media cõiunctionis parte fit, ob id vna res

duplex non apparet. Sed id certè non probatur à Vesalio lib. 4. de fabrica corporis humani c. 4. cui cõsentit Balberdus lib. 7. de fabrica corporis humani c. 3. ergo ex dissectione certum non est, eos ita se cancellare & interfecare, ut de rei vnitata certificatio fiat. Illud tamen in hac re certum est, in medio se adunare, & quasi corpus quoddam quadratum constituere, ita tamen ut sinister in sinistrum prodeat non in dextrum, & dexter in dextrum non in contrarium: quod ex anatome & dissectione satis est manifestum: fit tamen illa cõiunctio ob visus firmitatem, complementi & abundantie gratia, ut altero clauso oculo spiritus animalis, qui ad duos ferebatur oculos, vniuersus ad vnum fluat, non tamen ut visibile vnum appareat: nam si ita esset, profectò non paruam postulationem haberet, quare, duas aures cum habeamus atq; audiendi geminentur organa, quæ minimè in vnum concurrunt, vnus sonus duplex non appareat? Alij ad vnam referunt phantasiam, cuius vnitata, visus de vnitata rei certior redditur. Hi tamè falluntur, cum de externo sensu sermo sit non de interno, & phantasia ipsa nunquam adunat & recipit externas imagines in se: pendet igitur ex oculorum situ, quem vbi oculi naturalem non seruauerint (aut à prima generatione, aut nobis ipsis consultò & de proposito distorquentibus, aut morbi ratione, ita ut alterius pupilla sublimior collocetur, ut unica axium superficies seruari nõ possit, nec in vnam basim pyramides coincident) necessum sit, vnam rem geminatam & duplicatam apparere: quare ediuerso vbi axes pyramidum visualium in vnam basim coincidunt & in vnam conueniunt superficiem, duobus oculis vna res conspecta simplex (ut est) & non duplex apparet. Etenim pupillis oculorum æqualem retinentibus situm, ut neutra sit altior aut humilior, necesse est, idem visibile simplex apparere: quia (ut ostendunt Perspectiui, ut apud Ciuelum reperies lib. 1. c. 6. & 7.) acies duorum oculorum & axes conorum pyramidum in idem punctum connectuntur: necesse igitur erit, eandem magnitudinem vtriq; oculo similiter proponi: secus erit si altera pupilla deprimatur, altera sublimior sit, quo tempore nihil simplex, sed geminum apparebit. Quia de causa luscæ, dum vident, grauissimè offenduntur, plurimumq; laborant,

Vesalius.

Nervi optici quæ de causa connectuntur.

bórant, dum caput distorquendo nituntur pupillas æquales cõstituere, ut exactè possint videre: sic ergo confectum est, ut vniõneruorum opticoꝝ sit veluti mediata, materialis & remota causa, similiter & facultatum oculorum vnitata. Sed has sequitur & proximè determinat debitus oculorum situs atq; positus, ob quem axium atque pyramidum coni in vnicam cadunt superficie atq; basim vnitatem, quam immediate sequitur rei vnius phantasia, vbi ad supremam virtutem admota facultas visoria, non tantum reintegratur, sed perficitur & magis determinatur. Oculorum compositionem ex varijs tunicis & humorib; determinare, Medicorum potius interest, quàm Philosophorum: ad illos vos remitto, cuius refert de hac re exactius disquirere atq; de finire: maximè, cum ex dissectione plurima prodeant, quæ neq; est nostri muneris, neq; huius temporis neque loci. Similiter cui? naturæ sit oculus, ignis, æris, an aquæ? supponendum est hinc ex Arist. lib. 1. de sensu & sensibili cap. 2. & 3. sat ergo fuerit, si cõstet Aristotelis, visionem fieri ex motione coloris in ipsum perspicuum, quæ vitaliter in pupilla perficitur. Actum igitur est de potentia visoria, de natura eius obiecti, coloris scilicet & luminis, de medio quatenus perspicuum actu est, multis alijs circa sensoriam naturam in anatomen aut alios libros reiectis: habent omnes quæstiones sua loca propria & peculiare autores.

DVBIVM

De visione tenebrarum lib. 3. tex. 25. exactius.

Paruula tamen superest dubitatio, sed verè necessaria, nempe quomodo visus tenebras cognoscere valeat? Ratio dubitationis hæc est: quoniam si visio fit intus suscipiendo ex motione obiecti, atqui tenebræ sunt mera priuatio, igitur non poterunt agere: si autem visio fiat extramittendo, visus nõ potest suum obiectum cognoscere, nisi intercedat species & similitudo naturalis obiecti, cum qua coalescat lumen ab oculo egrediens: at tenebrarum nulla potest esse naturalis similitudo aut species, cum nihil omnino sint: ergo tertio modo fiet visio tenebrarum. In oppositum veritas est peripatetica & Arist. sententia hoc cap. presenti,

quam de singulis sensibus alijs capitibus repetit atq; resumit: nempe vnumquenq; sensum sui naturalis esse obiecti atq; oppositi, ex ea ratione generali & communi, quia potentia est oppositorum: igitur quæ conspicit visibile, inuisibile etiam percipit, ut auditus soni etiam est atq; silentij, ita visus lucis atq; tenebrarum: quoniam (4. Met. tex. 4.) vnius est opposita speculari: quia omnis scientia, similiter & potentia vnius est generis subiecti (1. Post. cap. 23.) opposita, inquit, ad idem genus pertinet & eiusdem sunt considerationis. Lata tamen est differentia in modo cognoscendi: nam obiectum vnaquæq; potentia per naturalem similitudinem deprehendit, & cum eo fit vnum per se: itaq; visus (ad eundem modum loqueris de quouis alio sensu) per se suum obiectum, colorem scilicet aut lumen, per modum affirmationis sentit: contrariù vero siue oppositum, ut tenebras sub eadem lucis ratione quasi ex accidenti quodam cognoscit ipsa visoria facultas, quatenus cognoscit obiectum proprium, negatum vel priuatum, & per eandem obiecti affirmati speciem cognoscit priuationem, & ita potius per aliud quam per accidens, quatenus potentia deprehendit suam quietem & ab obiecto nõ moueri: fit ergo per aliud nõ tamen ex accidenti: eadè enim species obiecti primarij & affirmati causa est cognoscendi illud, non quasi sit principiu repræsentatiuum, cum naturalis lucis similitudo non possit esse imago tenebrarum, sed ex illatione & per modum consequentiæ: illo videlicet philosophandi modo, quo omnes affirmant, priuationem in prædicamento sui habitus reponendam, priuationem ex habitibus deprehendi, cognosci atq; defini: cognoscitur enim vnumquodq; sicuti est, priuatio autè non habet aliud esse, præterquam quod habitum priuat. Vnde soluta sunt proposita argumenta: quia nec agit obiectum negatum, neq; per se ex propria similitudine cognoscitur, sed per aliud quasi ex accidenti per speciem primarij & affirmati obiecti, quatenus sentit quietem se, nõ moueri aut affici: exactior enim huius rei resolutio habetur lib. 3. tex. 25. & 26.

SVMMA CAPITIS septimi.

Duabus absoluitur partibus, prior de visus

Sensus exterior priuationem sui proprii obiecti nõ cognoscit per accidens.

sus obiecto, posteriori de potentia: & continet sex conclusiones, ad primam duas definitiones, ad sextam duo corollaria.

1. conclusio. *Visus obiectum est visibile, ut color, sub quo comprehenditur id, quod innominatum est. Color autem motus eius est, quod est actu percipiendum, quæ est ipsius natura. Perpicuum, quod non simpliciter, sed per alienum colorem visibile est, per lumē scilicet, quod est actus diaphani; & quasi quidam eius color, cuius priuatio sunt tenebræ. Lumen non est corpus, neque defluxus vultus corporis: diuideret aërem, aut penetraret, neque instanti (ut percipitur) medium illuminaretur.*
2. conclusio. *Perpicuum, quia est coloris susceptuum, colore vacare debet: omne recipiens denudatur a natura recepti. Vniuersa visibilia, quæ in lumine videntur, in tenebris non efficiunt sensum, nisi propter proprium fulgorem. Color enim positus supra sensum non efficit sensationem, quia prius est motus percipiendi. Idcirco visio fit visu patiente per intusceptionem, quare necesse est esse medium. Eadem est de omnibus aliis sensibus ratio, quāuis in tactu & gustu non ita appareat.*
3. coroll. *Medium, quod in visu est percipiendum, in sonis est aër, in odoribus nomine vacat: persimilis est natura, atque proportionalis affectus, ac ipsa perspicuitas.*

CAPVT OCTAVVM

De auditu & sono, eius obiecto, atque de voce.

Tex. 77.

Vnc autem post hæc de sono, & auditu determinemus oportet. Est itaque sonus duplex: quidam enim est actu, quidam potentia sonus. Nam corporum quædam non habere dicimus sonum, ut spongiam, lanam, & huiusmodi: quædam habere, ut æs, & quæcunq; solida, leuiaq; sunt: quia possunt sonare, id est, inter se, & auditum, sonum efficere.

Auditoria facultas visiois iure succedit.

Ordinis ratio, quæ proximo cap. exposita est, exposcit, ut post visoriam facultatem ad auditoriam accedamus, quæ me-

ritò post illam perfectione secundum obiectum locum: nam sicut visus obiectum communicat cum supercælestibus corporibus (quod obiectis sensibilibus tactus, gustus atque olfactus naturam prohibent) ita quoque sonus, qui obiectum est auditus, ex motu locali gignitur, qui superioribus illis cælestibus corporibus secundum Arist. sententiam communis est: ergo visui, qui inter omnes sensus altior & dignior est, auditus naturæ propinquitate accedit: deinde spiritalior est auditus immutatio, quā sit ea, quæ ab olfactu, gustu & tactu prouenit: quoniam in auditu immutatio fit per modum intentionis, & non per modum naturalis formæ, ut in gustu, tactu & olfactu, quibus alteratio quædam est naturalis: fit enim coloris immutatio cum quadam fumali evaporatione: quæ de causa hi duo sensus maxime sunt spirituales, & soli ad disciplinas percipiendas accommodati. Quæ in re adhuc visus præstat: quoniam ad inuentionem & disciplinæ acquisitionem per se, quatenus rerum plures differentias ostendit, utilior multo est, nisi quod ex accidenti, si breues vitæ nostræ ac perexiguas metas contemplerur, auditus nobilior est, plurimq; ostendere videatur: cum semper aliena opera vt edum nobis sit, & externo magisterio & auxilio egeamus: non secus ac homo equo dignior est, sed ad iter peragendum equus commodior est: sic dicitote de visu & auditu. Et præterea quod licet audiendo quàm videndo plura addiscamus, exactius tamē & certius visu quàm auditu: ob idq; exactior atque perfectior est illa cognitio, quæ visu habetur, ea, quæ ex auditu. Multa sunt, quæ suo debita ordine Arist. presenti persequitur cap. vbi primum omnium de obiecto, deinde de operatione, de formis & differentijs atque de instrumentis audiendi disserit. Principio ab hoc præsentis text. a sono exorditur, qui auditus obiectum est, a quo auditoria facultas affecta, in propriam deducitur & prodit operationem: est igitur sonus alter actu, alter potentia, vterq; ab Aristot. declaratur ex causis efficientibus, atque ex propria materia illustratur: non solum potentia est, cum corpora, quæ sonare possent, in aëre non se collidunt, sed sonus actu est, cum percutiuntur. Sunt enim quædam corpora (inquit Arist.) quæ neutro modo sonum habent, vt spongia & lana, & id genus alia: quædam verò, quæ habent, qualia

Visus auditu præstantior.

Sonus alter actu, alter potentia diuisit, non autem colorem? In promptu est solutio: quoniam alia omnia sensibilia, prout sunt in proprijs suis subiectis, actu permanenter sunt, prout color in colorato corpore, odor in odorifero, sapor in lapido: at verò in corpore sonante vt cymbalo, ære, argento, cythara, monochordo, non est nisi in potentia, quatenus sonus non habet permanentem & stabilem naturam, sed in motu positam & de generantis actione pendente, vt tunc dicatur auditum mouere, cum sit. Ex quo deducitur, quare Aristot. hoc in loco determinauerit de soni generatione & non in paruis naturalibus, contra quàm de colore, cuius generationem in parua naturalia & libellum de colore reiecit: nimirum, quod sonus non habeat (vt iam nunc dicebamus) esse aliquod permanens, sed fluens, vtpote quod in motu circūferatur: atque adeo opus fuit hinc causam tangere soni, quæ ex aliarum tægibilium qualitatum generatione non pendet: ergo cum alia sensibilia permaneant & fiant per veram alterationem ex primis qualitibus (lib. de sensu & sensibili de his determinatur) soni autem generationem (quæ fluit & minime permanet, neque ex alteratione primarum qualitatum pendet) opus erat statim definire & determinare, cum non habeat actu aliud aliquod esse, nisi quatenus se refert, vt immutet & potentiam perficiat. Itaque bifariam sensibilia considerantur: vno modo vt in se habent aliquod esse absolutum & permanens, & sic ad alios libros eorum generatio referenda est: alio verò modo vt sensibilia sunt, & sic erat natura eorum præsentis loco exponenda. Quod Aristot. exactissime & subtilissime insinuauit in illa huius text. diuisione, sonus, alius actu, alius potentia: & tria ostendit corporum genera, aut trifariam se habere corpora ad sonum. Primo modo priuatiuè, quæ neque actu neque potentia sonare possunt, vt spongia & lana, & quæcunq; mollia sunt, quæ nullum sanè, aut debilem, aut obtusum edunt sonum. Alio modo positiuè, quod dupliciter contingit, in actu & potentia, vt dictum est (in quo autem sit sonus formaliter, aut effectiue, id est, in quo sit tanquam in subiecto aut efficienti, et si in propinquis realiter, in remotis tantum intentionaliter, sta-

Soni generatio cur ab Arist. hoc loco proponatur, & non alteri sensibilibus.

Observa.

Corporum triplex differentia ad sonum.

tim dicem?). Quocirca sonus accidens, omnium sententia, cum sit, non est aliqua ex primis quatuor qualitibus, sed potius secundæ qualitas, quæ tamen ab his quatuor primis ortum non ducat: nam etsi secundæ qualitatem esse non inficiamur, tamen non existimamus, omnes secundas qualitates à primis illis ortum immediatè habere: dura enim corpora sola sua collisione sonum efficiunt nullo accedente primarum qualitatum concursu. Quæ de re rectè dicebamus, sonum actum illum primum & propriam naturam in subiecto, quod sonum efficere potest, nunquam habere, nisi dum actu mouet medium aërem, & in ipso subiecto potentia tantum est: ergo etsi dum non sentitur, sonus in medio sit & habeat actum primum & non secundum, quatenus sensibile est, tamen cum non habeat aliam generationem neque aliud esse quàm fieri, non pendet à qualitibus primis: de eius generatione hic esse determinandum, meritò docemus, postea verò exactius definiemus, si habeat esse permanens & quale sit atque in quo subiecto.

Fit autem actu sonus, alicuius semper ad aliquid, & in aliquo. Ictus est enim, qui sonum efficit ipsum. Quapropter fieri non potest, vt si vnum sit corpus, sonus efficiatur: quippe cum aliud sit id, quod verberat, aliud, quod verberatur: quare id, quod sonat, ad aliquid sonat. Sine autem latione nunquam efficitur ictus, atque, vt diximus, non quorumuis ictus corporum sine villo discrimine sonus est. Nullum enim efficit sonum, si percussa fuerit lana: sed æs, & quæcunq; sunt leuia, cõcauaq;. Aes quidem, quia corpus est leue: concava verò, quia per reflexionem complures post primū efficiunt ictus: quippe cum non possit aër morus, ac agitated exire.

Enu-

Quinque ad sonum concurrunt. Enumerat Arist. quæ ad soni generationem ut in plurimum concurrant & exigantur, & quot sint illa corpora, qualia, & in quo, quomodoque collidantur, ut sonus edatur. Quod manifestat dicens, agens & patiens atque medium necessaria esse, Nam sonus (inquit) alienus est ad aliquid, & in aliquo: ictus enim est, qui sonum efficit ipsum: ergo si ictus, qui sonum efficit, in soni generatione est, duo corpora adesse oportet, quorum alterum agat dum percutit, alterum vero patiat dum percutitur: similiter & ratione actionis & passionis duo corpora concurrant est necesse, ut. 1. lib. de gene. cap. 7. diximus. Rursum ex ipsa motus ratione, qui ad ictum est necessarius, colligitur, mouens debere esse & mobile, in quo motus à mouente profectus recipiatur (vt. 3. Phyl. tex. 17.) ex quibus etiam colligitur, ad sonum aere opus esse: quia ictus non est sine motu, cum latio quædam sit, motus autem in vacuo esse non potest (4. Phyl. cap. 8.) ergo ad soni generationem quinque ista concurrunt, percussus, percussum, medium, quod recipit sonum, motus localis, atque ictus. Declarat præterea qualia oporteat esse corpora, quæ sonare valeant, nempe ut leuia sint, cõcaua atque dura: talia enim, quæ sunt per reflexionem, post primum compiures efficiunt ictus, cum nõ possit aer intus agitated exire: mollia igitur, ut lana, sonare non possunt, quia facile cedunt prementi, & ob raritatem facile transmittitur aer, ut nõ possit percussorem referre, quæ proxima est soni causa: si autem inæqualia sint, vnã non habebunt superficiem, vnde vnus & continuus resiliat aer, quod ad sonum valde est necessarium propter eminentias & varios superficiem anfractus: aer etiam (qui valde fragilis est) facile defluit, dispergitur atque dissipatur. Ipsa etiam figura plurimum conducit ad soni generationem, ut tintinabula & cymbala ostendunt, quæ propter cauas altitudines iteratis repercussionibus plures faciunt ictus: quia aer intus exagitated non valet exire: idcirco tintinunt, constantem quædam & diu permanentem sonum efficiunt: ergo in durorum corporum collisione intermedium aer vehementius impellitur, maxime, si caua sint, in quibus plurimum vndique concutitur, & vehementer corporis latera inuadit, quæ diuersos admodum pro corporum differentia sonos efficiunt: nimirum, si cla-

Qualibus corporibus melius edatur sonus.

borata sint & leuiore assequantur superficies, ut vehementius possint aerem collidere, atque ad orarum marginem propellere, quæ in mollibus corporibus aut inæqualibus veluti debilitantur & hebescent: idcirco in illis nullus est in virtute & potentia sonus. Diuersitas autem sonorum atque differentiarum ex varia corporum figura, natura atque ictu & collisione pendet, de quibus sequenti tex. fortasse verba faciemus.

Præterea, auditur quidem sonus & in aere, & in aqua, at vero nec aer est autor soni, nec aqua, sed opus est, ut inter sese solidorum corporum, atque ad aërem ictus fiat. Quod quidem tum fit, cum aer percussus permanet, neque diffunditur. Quapropter si citò, vehementerque percutiatur, sonat. Opus est enim ut percussus motus diffusionem præueniat aëris, perinde atque si cumulum, aut acruum arenæ cum fertur, velociter quispiam verberet.

Medium ad generationem soni esse aerem declarat, intendens manifestare, quod licet sonus in aere & aqua fiat, nunquam tamen aer ut aer, siue aqua ut aqua, causa est soni: quoniam (ut in proximo tex. dictum est) nõ efficitur nisi à corporibus duris, qualia aer aut aqua non sunt: ideo dicit, in aere audiri tanquam in medio, & melius quam in aqua, vbi sonus hebetatur & quasi obrutescit atque obtusus fit. Quare significat Arist. aperte, ad soni generationem solum aerem aut aquam non sufficere sine alio autore aut causa soni efficienti: siquidem necessarius est ictus ad ipsum aerem factus, & non qualiscunque, sed repentinus, ut motus percussoris præueniat aëris dissipationem & diffusionem. Quod aperto exemplo & visibili similitudine acruum arenæ declarat, qui, si velociter latus fit & verberatus, sonat, si vero leuiter & paulatim, non sonat, ut si sensim labatur, aut sensim percussus: quia dissipatur arena ante ictum. Idem accidit in aere, qui facilius dissol-

Medium ad sonum aer & aqua.

Attende.

dissoluitur atque dissipatur: ideo sonus aëris est prius percussus quam soluti: quapropter sonus in aere est, nõ ut aer, sed ut fluxibilis est, & qui percussus ante suam solutionem resiliat, ut interclusus intra percussorem corpora sonet. Huc tendit simile de cumulo lapidum, qui, quando vnitus per aëra fertur, si percutiatur, sonat, non autem si diuidatur iuxta proprias inclinationes partium: sic aer, quando ex adunatis partibus constat, sonum recipit, quatenus dissolutione partium præuenit.

DVBITATIO

De concurrentibus ad soni generationem?

Si tria se per cõcurrant ad soni generationem. Est in hoc loco dissoluenda dubitatio, quæ his textibus est valde accommodata, nempe si illa omnia, quæ apposita sunt, concurrant necessario in soni generatione: quoniam videtur in sono effecto ex percussione virgæ in aere tantum duo concurrere, aerem scilicet percussum, & virgam percussentem, neque ibi esse corpora dura plura: similiter pannus, qui corpus molle est, si vehementer & fortiter scindatur, acutum valde generat sonum: præterea venti, quæ corpora solida non sunt, non tantum sonum non edunt, sed plerumque maximum atque valde horribile, quod est uanti & feruenti mari experimur, atque de ipso etiam tonante Cælo: ergo non sunt illa omnia ad sonum necessaria. Vnica cõclusionem respondeamus, illa quidem omnia formaliter aut virtualiter semper concurrere: quia sunt duo sese percussoria corpora, & est aer, in quo tanquam in subiecto & medio ictus fit: & si in exëplis positus duo duntaxat appareant, aer tamen vicem gerit duorum inã ob illam celebrem percussorem, quæ aeris dissipationem præuenit, & duri & percussus corporis rationem subit aer: in scissione autem panni, vel ligni scissione aer trahitur ad locum replendum, ne vacuum admittatur, quod vsque adeo natura abhorret, ut per hyperbolem ausus fuerit dicere Auicennas, quod ipsum etiam Cælum traheret ad loci exinanitionem tollendam. Est igitur iste tractus valde fortis & vehementior multo, quam sit vaporis eleuatio à calido, aut grandinis descensio: cum igitur ligni atque panni partes violenta & veloci-

scissione aperiantur, aëris portiones, quæ ad ipsa latera panni scissi & ligni assitebant, vehementius conueniunt, & tanta violentia concurrunt, ut sese inuicem collidat, ex qua collisione sonus causatur: atque ob id ipsa scissio panni vel fractio ligni non est soni causa per se, nisi fortasse remota, sed ipsa vehemens & cita aeris collisio, quæ habet vicem ictus & percussoris: similiter ipsa virga aut corrigia, quæ diuidit aerem, causa est soni remota & quasi per accidens, velut aperiens fenestram causa est illuminationis: percussio igitur & causa est soni proxima & immediata, ut in chorda citharæ percussio partium lateraliu ipsius aeris, se inuicem ad latera chordæ collidendum, causa est soni: & quia chorda percussa pluries tremit, spissius & subtilius plures & frequentiores ictus multiplicat, vnde consonantius sonat, sicut in campana, ita & in corpore citharæ ictus quasi tumultuat aer, & ad latera continuo pluries inuadit atque pluries percussus, & sonum quasi stabilem & permanentem edit, cum concavum corpus instrumenti in vno latere percussum tremat, & in alio latere sonus diutius retineatur: ergo aer ille fractus & congregatus (qui semper fungitur ratione mediæ) non nunquam etiam sortitur rationem duorum, mediæ scilicet atque percussoris, ut cum virga celeriter & vehementer percussus: aliquando etiam tria corpora supplere potest, cum præter hæc, quæ diximus, conditionem percussoris assequatur: nam in ipsa ligni aut panni scissione, cum vehementer ad vacui repletionem mouetur, rationem habet percussoris: igitur tria illa in virtute habere potest aer. Similiter dicendum est de sono à ventis edito, vbi vna exhalatio percussoris habet rationem, alia vero percussus, & aer medium est: & in feruescenti & æstuanti mari exhalatio percussus, à mari autem repercutitur, & sic ambo collisa in aerem sonum reddunt. Tonitruum etiam sonus ad percussorem & scissionem exhalationis, quæ inclusa in nube exitum querit, per similes est sono edito in scissione panni, aut fractione ligni: ergo tria formaliter concurrunt corpora, ut in sono cymbali: aut virtualiter, ut in scissione panni & scissione ligni, vbi violenta aeris subintratio ad tollendum inane sonum edunt: sonus va aut etiam collisione aeris ad corpus durum, ut in voce: aut collisione, ut in solis, aut siltu-

Aer percussoris, percussus & mediæ rationem habere potest.

Considera hos modos, quibus sonus va aut etiam collisione aeris ad corpus durum, ut in voce: aut collisione, ut in solis, aut siltu-

fistularum varijs generibus: præterea etiã in inundatione aquarum, ac proinde aëris agitatione accedente, præsertim magna exhalationum siue ventorum copia, quæ aërẽ diffundit & dissipat, qui tenuem cum habeat substantiam, quid murmuris atq; sibilis simile erit. Dubitant nonnulli de crepitu, an diuersus sit soni modus, qui aliam videatur habere generationis viam, quam ab Arist. scripta sit, atq; à nobis ipsis tradita: nam saliniferus igni cum sonitu exilire solet, vbi nulla videtur se collidere corpora: insuper castaneæ salientes, oua etiam dum assantur, veluti instrumenta bellica ignem fundentia, valide sonant? Certè non aliam crepitis huius oportet conaminisci causam, præter eam, quam iam nunc probauimus, nempe aërem posse collisi corporis vicem gerere atq; sonum recipere: ob idq; insitus sali humor ab igne extenuatus rarior redditur, vsque adeo vt sale m distrupat, atq; celeriter exiens externum concutiat aërem & sonũ faciat: simili quoq; modo distrupato cortice oua sonant atq; castaneæ, cum flatus ex humore intus genitus, & leuior, ampliorq; factus, hæc ipsa distrupat, aëremq; percutiat: nõ secus ac ipsa exhalatio ventorum vehementius agitata aërem diffundens sonum edit: indeq; sonant, crepitant, & pro diuersa corporum ratione diuersos sonos atq; crepitus edunt. Ad hæc horum problematum solutionem accumulare possemus aliam à nobis traditam, nõpe quod aeris partes hinc egredientes, illinc ingredientes in distrupatione castaneæ etiam se collidant ad vacui repletionem, sicut de scissione panni dicebamus.

DVBITATIO

Si soni generatio naturalis sit, an potius violenta?

Rationes, qd sonus sit violentus.
 1. Ex quibus omnibus sequitur alterius dubitationis solutio, nempe, an generatio soni naturalis sit, an violenta? Nam omnes circumstantes conditiones violentæ esse videntur: etenim percussum, percutiens, & ipsa aëris fractio atq; ictus violentiam indicant atq; sapiunt. Rursum soni generatio naturam & speciem à generatione motus violenti trahere videtur: sunt autè eius, quod ab alio vi mouetur, species quatuor (7. phys. cap. 2. tex. 10.) nempe tractus, ve-

ctio, impulsus, & vertigo: atqui sonus, qui est, à percutiente & percusso impelli videtur: in fortibus etiam suspirijs sonus per aëris tractionem, & qui est in tympano vel fistula fit per vectionem, & qui est in echo per vertiginem contingit, vbi aër circũuoluitur vt sphaera. Adhæc, sonus in fine tardior est atque debilior quam in principio, quod est violenti motus proprium (vt dicitur lib. 1. de Cælo cap. 2. & lib. 4. cap. 3. tex. 21.) Tandem quia percutiens, qui educit & generat sonum, nihil sanè imprimit: quia neq; formam ligni, neq; ferri, neque aliquod accidens naturale videtur: igitur soni generatio esset violenta. Tamen cõclusio opposita vera est & peripatetica, nempe soni generationem naturalem esse: Ratio autem manifesta est, quæ ostendatur à fine: nam ad sonum percipiendum à natura ipsa nobis auditoria facultas tributa est, tanquam naturalis quædam facultas ad sonos percipiendos & distinguendos: ergo si nullum esset naturale agens, quod naturaliter ederet & efficeret sonum, proculdubio iã natura ipsa aliquod naturale passuum effecisset, ad quod nullũ esset institutum naturale actiuũ, cum omni potentie passiuæ respõdeat actiua lib. 3. tex. 17. atq; adeo auditus ad aliquam naturalem perfectionem ordinaretur, quam tota natura illi naturaliter tribuere non posset: esset igitur frustra, manca atq; vacua natura, quæ certè frustra abominaretur & abhorreret vacuum. Oportet igitur statuamus aliquam naturam, quæ naturaliter compleat & absoluat põtentiã auditiuam, quæ naturaliter perficitur in soni receptione: soni ergo generatio naturalis est, non tamen violenta: quoniam sicut aliæ potentie naturaliter à suis obiectis perficiuntur, ita quoq; & auditoria facultas perfici debet. Deinde sonus ipse est res naturalis, quatenus quicquid de potentia materiæ educitur, naturale est: quod deducitur ex definitione violenti, quam ponit Arist. 3. Eth. cap. 1. cuius principium extrã est patiente nullam conferente vim: modò tamen sonus esse nõ potest tanquam violentum aliquid extra naturã (vt dicitur. 3. Phys. tex. 8.) nõ præterquã qd causam habet naturaliter efficientem, passum confert vim: ergo quauis collisio duorum corporum violentiã fiat, soni autem educio naturalis est. Ad hæc addunt rationes illæ, quib; lib. 1. de generatio. cap. 10.

Conclusio quod soni generatio sit naturalis.

cap. 10. probabamus, missionem esse naturalem: nam licet elementa corrumpantur, quandam tamen suam perfectionem assequuntur dum miscentur: ita etiam sonantia corpora dum sonant, suam functionem exercent, propter quam erant. Ob idque Aristot. cautè & scitè admodum principio huius cap. & sonum actũ & potentia posuit: nam quod est in potentia intrinseca naturæ, proculdubio violentum esse non potest: atque sonus, qui aerem tanquã medium & subiectum, in quo fiat, habet à natura propositum, qui fieri potest, vt sit res violenta? Idcirco ad primum argumentum dico, sonum non habere condiciones omnes ex parte patientis & recipientis violentas, quod ab omnibus recipitur, tamen ego non probem, quod quidam asserunt, soni generationem ex parte efficientis violentam esse: certè illud natura non admittit, vt violenter efficiat agens, quod naturaliter recipit patiens. Illud simile de missionem valde appositum est ad huius rei declarationem. Ad secundum, quod species sonorum distinguantur secundum species motus violenti, non admittitur: licet enim aliquid violentie misceatur secundum particularem naturam, secundum communem & secundum vltimam speciem motus naturalis debet censei. Illud autem, quod tertio loco additur, quod tardior sit soni generatio in fine, non nihil habet apparentiæ: tamen nec illud euenit, eo qd violentus sit sonus, sed ex eo quod non habet esse permanens, sed fluens, quod à motu pendeat, sine quo non habet esse: maxime, quod illud signum non sufficit, vt sit motus violentus, cum alias rationes habeat, ex quibus colligimus, soni generationem naturalem esse. Ad vltimum, non oportet, quod imprimat vel formam vel aliquod accidens, sat est, quod imprimat & influat aeri transmutationem & motum, vt actus sonandi edatur, quæ actio non est patientis vt tale est, sed vt ab agente, quod mouet & transmutat, cuius vi aer, ne diuidatur, sui dissipationis resistit, quam ob causam vnitur, condensatur atque contrahitur, vnde vices plurium sortitur: non secus ac cum corpora dura inter se aerem collidunt & quasi comminuunt. Porro nulla corpora dura plana immediatè se possunt tangere: quod intelligendum est de corporibus duris, so-

Observandus Aristot. sensus.

Argumentum in solutionem.

Ad 1.

Ad 2.

Ad 3.

Ad 4.

Obiter quomodo duo cor-

porã non possunt esse immediata, vt infra cap. 1. ex professo. lidis atque minimè liquidis, nam oleum lapidi immediatè adhæret: similiter etiam intelligendum est de mistis, quoniam corpora cælestia, quæ simplicia sunt, sibi inuicem sine aliquo medio sunt contigua, atq; de discontinuis propter duas eiusdem rei medietates: ergo corpora duo sicca, dura atque solida in aere vel aqua immediatè non se possunt tangere: cuius ratio est, quoniam in separatione necessariò vacuum esset, aut motum in instanti concederemus, cum aer ad medium illorum corporũ tam citò præsens esset, quam ad extremum: Patet, si sint illa corpora circularia, quadrata aut plana: idem etiam erit, quancunq; aliam figuram dederis. Quod si obijcias, si corpora duo non possunt simpliciter esse immediata, sequitur primò, frustrari lapidis appetitum, dum terram (quæ eius est locus naturalis) per semetipsam immediatè tangere non valeat, & prima causa deficeret, illuc grauiora omnia dirigendo? Rursum leniora non appetere esse supra grauiora, cum parua illa aeris portio mediare debeat inter corpora illa dura, quam obrem appetere esse extra locum suum naturalè? quæ sanè omnia absurda sunt & maxime inconuenientia. Nihilominus tamen semper est illa Aristotelica propositio (& cap. 11. rursus repetemus) vera: quoniam ob appetitum vniuersalem, ne detur vacuum, illa minora admittuntur incommoda, quia hoc magis repugnat: neque opus habemus alia solutione interim, quod ad illum locum deuenimus, cuius est hæc difficultas propria.

ALIA DVBITATIO

Quare auditus tardiùs quàm visus suũ percipiat obiectũ?

Quocirca, vt Arist. in hoc loco manifestè insinuat, sonus non est sine ictu: quam ob causam necessum est asseramus, à motu pendere, sine quo neque sonus est neque multiplicatur, aut audiri vlla ratione potest. Vnde diluitur illud problema, quod visus præueniat & anticipet auditum: quod in tonitruo, eiusque corruscatione constat, quod contingit, eo quod visus functio sine aliquo motu est, auditus autè operatio sine motu atq; adeo sine temporis successione esse non potest: idcirco tonitruo

truo & corruscatione simul euenientibus, citius sentitur corruscatio, quam tonitruū audiatur: quo fit, vt sonus per ventum impediatur, quod de illuminatione non cōtin- git. Illud tamen silentio præterendum nō est, qd Arist. etsi ad calcem cap. præcedentis tex. 76a aërem medium soni esse dixit, iam nūc re. plenius excussa & examinata quasi in proprio loco docet, non solum aërem sed aquam etiam mediū esse, quanuis aqua hebetius & obtusius sonum recipiat: plus enim aër quam aqua sonū ipsi conferre videtur, per aërem tamen & aquam effunditur. Non ergo erat, cur Caietanus dubitaret, si in aqua audirent pisces, nec si haberent organa auditus, aut auditus esset aëreus, vt aër ille intrinsecus extrinsecō cōgenus esset? Quod Arist. lib. 4. de Hist. animal. c. 8. (Plinius subscribit pisces audire lib. 10. Historiæ natural. cap. 69. & 70.) ex professo docebat, quibus animalibus insit sentiendi vis, & sentit, pisces audire atque olfacere, cum sonos immodicos fugere visantur atque intra sua stabula capiuntur. Idq; de captura Delphinorum manifestum est, cum piscatores repente alueis vniuersum Delphinorum gregem circūderint, iidem in mare obstrepentes efficiunt, vt territi erumpant vniuersi in littora, capianturque tentato atque grauo capite præ strepitus nimietate, & tamen in Delphinis nulla est manifesta pars, quæ sensum ministret audiendi. Nonnulla alia experimenta adducit eo loco Aristot. ex his, quæ assidue in mari versantur: quoniam qui rem piscatoriam percallent, pisces silentio inuadunt, & antequam fugiant, ex interuallis coniectantes retia iniiciunt: igitur audiendi non sunt, qui negant in aqua nullum sonum esse: certum enim est, aptius & accommodati- us subiectum aërem esse, vt qui neq; ita facile fugiat & elabatur ac ignis; nec ita tardè ac, difficile sicut aqua: mediam ergo habet & quasi temperatam naturam, quæ neque ita fluit & flexibilis est vt ignis in sua sphaera & naturali dispositione, neque tam difficile cedit ac aqua: solus ergo aër traditur atque resilit vt subiectum habile ad sonum excipiendum: od idq; magis percipitur sonus, quem potius parum in aërem emergentes pisces suis branchijs edunt, quam sub aquis natantes: et si saxum magnum terram fortiter & vehem-

Expède.

menter percutiat, sub aquis sonus percipitur: ergo sicut aqua patitur colores, ita & potest sonos excipere. Trifariam enim considerantur aer atque aqua; Primò, vt diaphana sunt, & sic sunt medium visui: Secundò, vt corpora facilliter secundum locum mobilia, vt fluxibilia & frangibilia, & sic sunt medium auditui: Postremò, vt alterabilia, & sunt medium olfactus: aer enim soni subiectum non est quia aer est, sed qua percussus dissoluitur atque vehementer dissipatur inter corpora dura & solida: ergo eum flexibilitas atque mobilitas & facile posse cedere, non solum aëri, sed etiam aquæ competat, igitur ratio medijs non est ei deneganda. De igne nihil Arist. in hoc cap. dicit, nec quod ego legerim in alio eius operum: at verò & si experimento res vacet, ratione tamen omnino non destituitur: quoniam ob easdem quas aer fortitur rationes, licet propter subtilitatem & raritatem debilius audiatur, sed acutius, vt contrà in aqua hebetius & obtusius: crediderim sanè ad ignis etiam regionem tonitruū sonum suum multiplicare, vbi si diuina potentia homo existeret, non dubito, quin perciperet: imo in ipso orbe Lunæ si adesset, tonitrua audiret. Solum enim discrimen est, quod nihil vetat, sonum realiter & per motum realem in aere, aqua & igne esse, in Cælo autem solum intentionaliter multiplicaretur: in terra non crediderim vilo modo sonum esse, quia contrarias habet omnino & oppositas rationes cæteris elementis, ipsa enim neque frangitur neque dissipatur facile, vt soni capax sit, nec adhuc illi soni, quæ exploratores tempore belli percipiunt, cum subterraneas excauationes timètes, aurem terræ affigunt, & iter agentes à lōge aut excauantes, vt suffodiant vrbes, arcèsq; deturbēt, appositis tympanis audiri solēt. Quicquid de hac re sit, certè in terra sonus non est, sed in aere intra ipsius terræ poros incluso, aut ipsa terra trementi, aer ipsi cōtiguus mouetur & frangitur, & ita sonum percipimus in aere non in terra receptum: non secus ac longissimæ trabis extrema parte percussa, si alteri extremæ aurem admoueris, sonum quidem percipies, qui, quanuis per lignū effundi videatur, in ipso tamen non est, sed in extrema aeris superficie, quæ, cum ad lignum repercutiatur, sonat, non tamen quod in ipso ligno subiectiue

Aëris & aquæ mixtura. *Aëris medijs ad audiendum et soni subiectum.*

Cælum soni subiectum. *Terra non est subiectum soni.*

Christo-
phorus à
Vega &
Granate-
sis reuicū-
tur.
Caietan^o.
Tex. 80.
Genera-
tio echo
pluribus
semilitu-
dinib⁹ de-
claratur.

ctiue ponatur. Non est ergo audiendus vir præstantissimus Christophorus à Vega lib. 1. de arte medendi fol. 145. vbi docet, terram posse esse subiectum soni: præterea etiam reijcienda est sententia Granatensis hoc loco asserentis, sonum sub aquis non audiri, nisi aër tenuissimus includatur (quam dicit esse sententiam Philoponi) quia fractio aquæ sonum non facit, sed potius hebetat & fractiones aëris relaxat, cum aëris agitatio ipsam aquam percutit: fallitur tamē, & in ipsum Arist. in hoc loco & lib. 4. de Hist. animal. cap. 8. impingit, in aqua sonum audiri asserentem: quod Auicennas, Themistius & plures alij hoc loco affirmant, at Caietanus dubius est: tamen rationes superius positæ manifestè ostendunt, nam ad ipsam aquā est percussio sufficiens vt soluatur, quia fluxibilis & cessibilis est atque mobilis: sed iam tandem vltèrius pergamus.

Fit autem echo, sonitus, in quā is, qui post sonum resultat, cum aër factus vnus ob vas, vel locū, qui terminauit ipsum, atq; dissolui prohibuit, inde resilit, veluti pila, repulsus. Videtur autē talis sonitus fieri semper, sed non semper clarus efficitur: nā & in sono perinde, atq; in lumine fit. Lumen autem semper refrangitur, alioquin non fieret lumē vbiq;, sed essent extra locum eum tenebræ, quod radij Solis perueniunt. Verum nō ita semper refrangitur, vt vmbra efficiat, qua terminare lumē solemus: quod quidē tum fit, cum ab aqua, vel aëre, cæterisq; leuibus, vt patet, reflectitur.

De recto sono atque directo & primario actum est, nūc autem agere instituit Arist. de sono reflexo atque reciproco, qui inuariata & inflexibili voce apud Latinos & Græcos echo dicitur: declarat enim presenti-

tex. quoddam soni accidens (quod echo appellatur) per reflexionem fieri, eiusque generationem ostendit, Primò dicit, semper echo esse, quoties sonus editur, licet non semper audiatur, quoniam imbecilla reflexio non auditur: manifestat ex lumine, quod semper reflectitur, nō tamen semper vmbra facit: sic quoq; in echo contingit, qui, etsi in quocunq; eueniat sono, non tamen cōtingit semper eius magnitudinis, vt percipi possit. Exemplum est Arist. de pila, quæ ab obiecto corpore repulsa resilit: sic quoq; in aëre medio, antequam lumen ad corpora pertingat opaca, vbi funditus impeditur, aliquā reflexionē patitur: sic in ipso quoq; aëre sonus cum funditur, reflexio nō patietur proculdubio, etsi iste sonus ob paruitatem nō audiatur, qui verò auditur, maior est, & à corporib⁹ solidis & cauis vt domibus & specubus repercussus: cū enim liberè præcurrere cāpus non concedatur, regreditur repercussus, veluti obstante corpore dissultat pila: in quem modum echo æmulas illas edit voces. Sed clarius & sensibilius atq; accommodatius possumus ponere exemplum de aqua, quæ in stagno, iactō lapide, circulationibus & inundationibus vsque ad littoris orā mouetur, cuius marginibus & finibus occurrēs reciproco motu, ad punctū ictus & percussionis redeunt: pariter igitur sensu intelligamus oportet, sonū inundatione se effundere ad aliquod spatium aëre commoto, & sic per orbes & circulationes donec corpori occurrat vnde repercutiatur: si enim semper in directū tēderet, fortasse nemo se loquentē audiret: semper ergo fit reflexio, etsi præ exilitate sensum effugiat: quando autem debita est magnitudinis, percipitur, etsi fiat à cauis & leuigatis teris & æquali superficie corporibus, non tantum sonos sed voces quasdam æmulas refert echo. Inter omnia exempla præstantius multò est de illa cōmōtione aquæ propter lapidis iactum in vndas & circulos agitæ, quod est Boetij simile. 1. lib. Musicæ, vbi saxum vndam in paruissimum orbem collidit, deinde maioribus orbibus vndarum globos spargit, atque eoufque dum fatigatus motus ab eliciendis fluctibus cōquiescat: semper enim posterior & maior vnda pulsū debiliore diffunditur, nam circulationes gradatim à centro egrediuntur, à quo, quo magis distant, debiliores efficiuntur, vt tandem euanescant: nisi contin-

gat motam vñdam ad obstaculum aliquod reperiatur, vñde necessum sit gyrationes circulationes ex istu, vbi ex centro pro- uenientes, aër primò pulsus facit sonum, & pellit alium proximum, & sic ille alium vsque dum ad auditum perueniat, in quo fit sensatio (neque putamus, sonum sola aëris dimotione realiter & naturaliter fundi, quod ad aliquod tantum spatium verum licet sit, quia sonus, qui effunditur, longius alterum illa repercussione sibi similem generare poterit: tamen postea docebimus, ad aurem non semper peruenire realem sed duntaxat intentionalem sonum, de quo inferius: modò ad rem regrediamur.) Si illæ aëris circulationes & inuadationes non exiliter & remissè repercutiantur sed intense, continget echo generari, & sonum reflexè audiri, quod maxime continget ob cauum aliquem locum & specum aut vas, aut simile aliquod aliud corpus, quod vnam habeat, id est, æqualem & leuem superficiem, vt vnus ille motus sine dissolutione retrocedat & remittatur, quod in porticu olympiæ, cui nomen Heptaphonon, memoria proditum est contigisse, septies eandem vocem reddente. Non secus ac cymbala, quæ non septies, sed eo pluries reflexiones & congeminationes periteratas repercussiones remittunt, habentq; ad id elaboratas superficies, vt idem aër à superficie æquali repercussus, continenter atque æquabiliter vnus ingrediatur, regrediaturq; & semper eadem æquabilitate seruata incolumis, in-

Aër non mouetur simul vnico motu. tegerq; cõmeet. Parum autem refert, quoniam nec modò disputo, an soni generatio vnico duntaxat fiat istu, vt placet Simplicio, qui totum aërem vnica repercussione quati docet, perinde ac si fundamentum domus quati, totam domum tremere est necesse: an potius (& quod verius esse cenfeo, vt postea ostendam) non vno istu nec motu, sed plurimis commotionibus & repercussionibus repetitis, vt de inundationibus paulò antè diximus. Quod & Alexander & Themistius approbant: nam aër non est vnicum corpus solidum perinde ac domus, sed solubile & dissipabile & fluxile, ob idq; totus vnico istu non mouetur, sed ista portio primò mota continuum aërem commouet, qui subinde alium excitat instar vñdarum, quas in flu-

stibus cernimus, vbi vna alteram trudit, donec deficient. Ex quo sequitur, echo sonum esse reflexum atque adeò à directo distinctum: nam si causatur per reflexionem, necesse est, mediam quietem interuenire (vt lib. 8. Phys. cap. 8. ostendit Arist.) gressus enim & regressus pilæ continuari non possunt, sicut nec ascensus descendui, quos motus longo naturæ intervallo distare cognoscimus. Quare cum necesse sit quietem esse mediam, distinguuntur & disiunguntur illi motus, aliàs simul accederet & recederet, motibusq; contrarijs ageretur: igitur echo non est idem sonus sed similis, sicut nec est idem motus continuus sed discontinuus, vbi non negamus eundem esse aërem, sicut fatemur eandem esse pilam tendentem & regredientem, negamus tamen eundem esse motum, eademq; ratione neque esse eundem sonum. Quam ob causam Paulus Venetus echo vocis (id est, vocem reflexam) non esse vocem docet: quoniam non causatur ab animali secundum eas rationes, quas Aristot. in hoc cap. ponit: echo igitur vocis sonus est atque voci persimilis, atque iteratio soni est sua semper conseruata figura, nimirum quoad fieri potest, vnica dempta numerica vnitatem & continuitate, adeò primo sono similis est, & in omnibus primæ naturæ à conditione respondens, vt sensus vnus & continuum esse iudicet. Fit etiam, vt nunquam contingat, eundem sonum ab eodem directe & reflexè audiri, quod de colore contingit in propria natura directe atque in speculo reflexè visa, vide quæ tex. 82. dicuntur: sed quia plus æquo immorari videor, ad sequentia properemus.

Rectè autem à Veteribus audiendi vacuo tribuitur auctoritas: nam aër vacuum esse videtur. Is autem est, qui audire facit, cum continuus, vnusque fuerit ageratus. Verum quia fragilis est, non personat, nisi id, quod est percussum, sit leue. Tum etiam vnus ipse simul ob planitiem ipsam euadit: leuis nanq;

Echo distinguitur à sono directo.

Echo vocis non est vox.

Attende.

Tex. 81.

nanque corporis planum est vnus.

Ex vulgari Antiquorum opinione, qui in vacuo sonum fieri dicebāt, colligit Aristot. aërem audiendi & soni medium esse: nam aëris locus vulgo vacuus apparet, & sic vulgari nomine dicitur & appellatur vacuum, quia mente potius quam sensu constat: tamen continuus vnusq; est, & si ageratur, audire facit, nam non interrumpitur, & ob id ageratus sonum continere potest, quem ad aurem vsq; deserit: ad quæ necessaria est vnitatem & continuitatem, cum vnus sonus vnus habeat motum, vnus deserens, vnus corpus percussum, quod ex repercussione notum euadit: nam ex superficie aspera & habente eminentias, non fit vna & equalis repercussio: atq; adeò minus benè sonus reflexus redditur, qui tamen optimè reflectitur ab vna superficie cõtina & regulari. Similiter & in luminis reflexione Aristot. hoc loco vacuum non affirmat esse, quod. 4. Phys. negauit, sed argumentum sumit ex falsa aliorum sententia & vulgi deceptione, & quasi animi cõmuni conceptione probetur, medium audiendi aërem esse, ideo sequitur.

Vacuum cur ab Aristot. hic asseratur.

Tex. 82.

Id igitur sonum efficit, quod mouet vsque ad auditum continuatione aërem vnus. Inest autem auditui quidam insitus aër, atque cum auditus in aëre sit, cum externus aër mouetur, & internus mouetur, ac ageratur. Quapropter animal non omnino audit ex parte, neque quouis aer pertransit, & penetrat: quippe cum animatum non habeat aërem vbique, quo possit quouis sua parte moueri.

Si vnus numero sonus audiatur, hoc est, si sonatiu moueat medium vsque ad auditum, vt color est motius diaphani vsque ad visum, aut si diuersi sint soni, sicut & diuersæ sunt inundationes aeris atque motus, quomodo idè

sonus numero à pluribus auditur? Respon- det Aristot. in præsentis tex. quod sonat atque efficit sonum, mouere aërem vnus, non simpliciter sed continuatione, vt vnus sonus sit ratione fundamenti. Quælibet enim pars illius soni immutat sub ratione totus & principalis, quam sub ratione partis (sicut de tangente vnicam ignis portionem, dicitur totum tetigisse, & videns vnam partem Solis, totum dicitur videre, licet non adæquatè secundum totum) quocirca si Petrus & Paulus eundem sonum audiant, alter intensius (quoniam præstantiori auditu præditus est, aut quia est in propinquo) alter verò remissius (quod fit in remoto, aut debiliorem auditum habeat) fit, vt tamen partes diuersas quantitate atque numero percipiant, eundem sonum numero audiant. Nulla sanè est illa consequutio, audiunt diuersos sonos, ergo non audiunt eundem sonum numero: illa enim diuersitas est in ratione partium posita, sed vnitatem ex ratione totius pendet: ergo quouis sonus non adeò vnus sit ac color, tamen à fundamento vnus est color & vnus est sonus: & sicut à Sole plures multiplicatur radij, quorum quilibet totius Solis est, representatiuus, ita à sono vno in medio multiplicatur species variæ ipsum representantes. Præterea ex ratione Aristot. quia vsque ad aurem mouet aërem vnus & continuum: nam si aer totus continuus non esset, sed aliqua sui parte interruptus atque abscessus, subiectum non posset esse, in quo sonus deficere posset. Diximus enim paulò antè, aërem semel pulsus atque percussus obiter sequentem impellere, similiq; plaga figurare atque formare, qua & ipse fuerat informatus, & ita gradatim continuata efficitur serie, donec accedat ad aërem naturalem & insitum atque cavitatibus auditus inclusum, & in locis diuersis & à multis vnus idemque sonus auditur magis ac minus pro cuiusque vi audiendi, distantiq; ratione, aut quo magis fuerit agitationi coniunctus, seunctus ve. Dices, vnus aërem esse continuum atque vnus moueat, proinde & sonum continuum, perinde ac fluium vnus, vnusque hominem (variata etiam materia) dicimus: sic sonus vnus, quia eadem est soni quantitas, quæ diuersis auditibus obijciuntur: sicut idem color diuersis aspectibus: fat ergo

Observa.

est, aerem, qui maxime omnium frangibilis est, sic vnum vsque ad auditum continuari, non necessario realiter, sed fat est intentionaliter: quoniam quavis sonus non sit qualitas fixa, sed quae labitur, tamen partes sequentes priores reparant simili figura, vt in fluuio sic in aere se substituunt, aliae enim sunt aquae, & tamen est idem fluuio: similiter nouae sunt aeris partes, soni atque motus, tamen idem est aer, idem sonus, & idem dicitur motus propter fundamenti vnitatem, aeris scilicet continuitatem atque propter vnum semper & continuum impulsu. Similis etiam est in lumine vicissitudo atque luminis nouitas continua (vt cap. proximo diximus) quae non tollit, visionem esse vnam, nisi quia non sentitur; nec illa vicissitudo percipitur: simili etiam modo philosophandum est in praesentia. Vel distinguamus, circa corpus sonans vnam esse percussionem & inundationem, atque adeo vnum & motum & sonum, qui tamen inde in orbes & circulos diffunditur, atque vt varias afficit potentias, non est simpliciter vnus: vt manus nostra, qua coniungitur brachio, vna est, at vero qua in plures digitos distribuitur, nihil verat, plures dicatur: sic de sono atque de colore, quia multi per diuersas species mouentur, quarum aliae ad dexteram, aliae ad sinistram, & sic orbiculariter secundum omnem differentiam positionis. Quare sicut in quolibet puncto medij terminatur conus pyramidis visualis eiusdem coloris, sic etiam in quolibet portuicula ipsius medij esse potest immutatio soni: ergo hac ratione vnus sonus a pluribus audiri potest. In hoc eodem textu Arist. operationem ipsius auditus declarat, quae nihil aliud est, quam soni perceptio in proprio instrumento, quam accommodat Arist. per instrumentum & organum auditus enodat & proponit, nempe in auditu praeter externum aerem, qui mouetur, internum, insitum & naturalem esse docet, quo audimus, cum ab externo mouetur ac agitatur: quae ob causam ea solum parte audimus & non vniuerso corpore: hic namque aer in illa solum parte a natura situs est, sicut humidum glaciale pupillae sua quoque parte ad videndum: itaque natura organum auditus prope cerebrum collocavit. Quod recte cum Galeno lib. 1. de causis Symptom. internum quendam meatum aurium (qua parte neruum ibidem

Variatur
lumen &
color si-
cut sonus.

Hac est
summa et
vera resolu-
tio.

Operatio
auditus.

dispersum tangit) esse docuit, vbi eandem rationem habet in auribus interna illa auditorij meatus extremas, vbi dilatatum neruum attingit, quam habet humor crystalloides in oculis; neruus ergo proprius est, quo audimus ea eius parte aerea secundum naturam, vt lib. 4. de locis patient. c. 3. & lib. 7. de placitis Hippocratis & Platonis, quod auditioni seruit, aereum est: idem lib. 8. de vsu partium cap. 6. & Arist. hoc loco aerem intra membranam contentum ab aere externo sonante agitari, quam agitationem neruus ille sentit, quemadmodum & eam quam a causis internis fieri sentimus laborantibus capite & auribus, aut ventriculo vaporum sursum mittente: sunt ergo (vt Alberto etiam placuit) circa latera auris intrinseca dura, vt in eis iuxta os spogiosum fiat accommodata repercussio, cui applicatur membrana quaedam meninx appellata, quae intra se instar tympani aerem illum naturalem & insitum continet, qui sicut dicitur commoueri a motu aeris exterioris, sic ipse internus neruum illic spansum tangit & fit auditio. Est autem iste aer natiuus, in quo fit auditio, ab ipso naturae autore mirabili quadam curuatione & varijs anfractibus protectus, vt aer via recta minime ingreditur, ne vehementiùs quam par est, aerem internum mouens, auditum laedat aut destruat, atque adeo per illos quasi anfractus transit, vt antequam ad organum perueniat, mansuescat, vt ipsum leuius & sine violentia suauius tangat. Idcirco auris exterior cartilaginosa facta est, vt sine fractura impetum aeris excipiat: deinde anfractuosa, vt maiorem, quam auditus ferre possit, temperet violentiam. Qua via paulo ante dicebamus, aerem externum agitatum ad aurem vsque sonum deferre, ibique in principio cavitatis continuari: nam vt aqua aquae, sic aer continuus est & nunquam contiguus, & ita moueri aerem vsque ad auditum continuatione vna: sane in cavitatis auris duplex est aer, alter simplex & elementaris, qui medijs auris gyrationibus tanquam ostiarius adheret: vnde nunquam dimouetur nec animatus est, sed iste alterum intra membranam & meningem contentum mouet, ad cuius munimentum & tutelam ille alius positus est, vt palpebrae & supercilia oculis. Est ergo aer illic siue potius humor aereus animatus, quoniam sentit & sonos percipit, & is tantum potest immutari & affici ab

Organum
auditus.

Auris fi-
gura cur-
anfra-
ctuosa.

Anima-
tus est: aë-
reus hu-
mor, quo
audimus.

ab illius specie: ergo aer dicitur, non quia simplex sit corpus, sed a praedominio: itaque prior ille aer in principio auris positus, medium est ad deferendas formas sonorum: alius vero interior membrana comprehensus, qui animatus est, instrumentum aut organum sentiendi ab omnibus Peripateticis asseritur, & iste nunquam effluit foras sicut alius, qui simplex corpus est. Vbi aduertendum est, Granatensem plura hoc loco asserere, quam par sit, praesertim quod falso existimet, aerem illum internum inanimatum esse perinde ac externum: nam quomodo, rogo, audiret & sentiret, maxime cum animalis sit pars & praecipua atque vitalis? igitur (vt Philosophorum & Medicorum affirmat doctissima turba) necessum est asseramus, aerem animatum esse, consignatum & pellicula illa obseruatum. Andreas Vesalius (vt Franciscus Valelius lib. de controuersijs. 2. cap. 23. refert) primus duo reperit ossicula, quae omnes alios latuerant: vnum simile incudi & molari denti posteriori: alterum autem malleolo & denti interiori persimile esse dicit, vnde autor ille peritissimus coniecit, ex ossium figuris instrumentum esse auditus, & vnum pro incude, alterum pro malleolo pulsando sonum facere similem suae immutationi, vnde gratos aut ingratos, harmonicos aut pessimos reddi ipsos sonos. Caeterum quavis pro diligentia viro doctissimo, vsus illarum partium indaganti, gratiam habeamus, non tamen statim certum est, qua ratione malleolus, dum incudem caedit, tam distinctas & exactas edere possit voces atque harmonias. Adde etiam, quod (vt ex dissectione constat) illa duo ossa vertebrae non habent, quibus se vertant, sed alligata sunt vt malleolus secundum capitulum, aliud autem os ea parte, qua incudem refert, ferrere & tangere aut percutere possit, vt sonum edat: sed haec ad Medicos referamus, nos vero ad Arist. nostrum regrediamur.

Granate.
reprehens.
sus.

Andre.
Ves. Fran-
ciscus Va-
les. repul-
si.

Tex. 83.

Ipsa igitur aer vacat ex se sono, quia facile dispergitur, ac dissoluitur: verum cum prohibetur dissolui, tum motio ipsius est sonus. At is aer, qui in auribus est collocatus, intus est co-

ditus, vt sit immobilis, atque hoc, vt exacte sentiat differentias omnes motus. Et propter hoc in aqua etiam audimus, quia non ingreditur in ipsum insitum aerem, nec in aurem ob obliquitates ipsius, aqua. Quod si acciderit, non audimus, nec item si aegrotauerit ipsa membrana. Quemadmodum etiam non videmus, cum ea pellis aegrotat, quae pupillam complectitur.

At enim signum id est audiendi, vel non audiendi, nam auris semper sonat perinde, ac cornu. Semper enim aer insitus, motu suo quodam in auribus agitur, verum ipse sonus alienus est, & non proprius. Et propterea Veteres vacuo nos inquit audire, ac personante, quia audimus eo, quod determinatum aerem habet.

His duobus textibus Arist. & aerem sono vacare, vt omnes sonos recipiat, & intra aurem contineri docet: sono, inquit, vacat aer, vt omnis soni sit perceptiuus, quia aer facile dispergitur atque dissoluitur: non ergo habet resistentiam dissolui, sed potius cum prohibetur dissolui, tunc motio ipsius est sonus, id est, merito suae dissolutionis & fractionis (quae violenta sibi est, cum mouetur & agitur) actionem illam sonorae defert ad auditum: quod intelligendum dicit de aere externo, qui ad omnes impressiones facile patiens est, nec sciens resistere: facile ergo omnium sonorum receptiuus cedit, & exacte atque perfecte ad auditum vsque; distincte omnes defert sonos: nam internus, qui in auribus collocatur, omnino est immobilis, vt exacte ipso audiamus. Et haec est vna causa, propter quam sub aquis nos audimus, nimirum, quia non

Tex. 84.

alias eod-
quod

non ingreditur ipsa aqua, neq; tangit infitum aerem, ob aerem alium atq; ob cavitates ipsius auris & specus subterraneas: nam si ingrederetur, non audiremus perinde ac ægrotante ipsa membrana, sicut neq; videmus malè se habente pellicula, quæ tegit oculos. Notandum tamen est, aerem externum immobilem omnino non esse: nam ad Solis radios patefiunt ramenta, quæ agitantur & volitant, & aëris scobes motum ostendunt, vel ob aëris commotionem vel ob vapores & fumos, qui ipsum agitant: sic quoq; si aure digito obturata sentitur internus quidam sonus & tinnitus instar bombi, quod signum non est, aerem ipsum internum & animatum à se moveri, sed potius quod ille alius aer exterior & inanimatus moueatur à calore ab ipso corde ad caput vsq; ascendente & per aures spirante, vel à reliquis vaporibus, qui in aurem incurrentes, aerem illum extraneum ad aereum humorem, qui auditioni deseruit, agitant: ergo sonus ille instar est cornu sonantis aut fibili aut bombi, pro fumorum varia agitatione eueniens: quod quidem non est signum, animatum aerem moueri, sed argumentum potius incolumis & salui auditus, qui optimè constitutus sonum illum quantumuis minimum percipit: ergo merito nullum habet à se sonum, vt omnes sonos possit excipere: nam is ipse, què percipit auri manu admota, alienus est strepitus, qui intus in auribus excitatur, & non proprius. Neq; recuso Pauli Veneti interpretationem, qui hoc loco docet, Arist. probare, aerem non naturalem dari & intra aurem contineri, duobus experimentis, & existentium sub aquis, & ægrotantium: insuper ob bombum perceptum intra aurem, quam natura nimis callidè anfractuosa & obliquam facit, vt externus ille aer ad tutelam interni præparatus difficilius diffunderet & melius contineretur, neq; facilis esset aditus nociuis ipsius auditus: fit ergo auditio sicut visio, non in membrana aut osse, sed in neruo ibidè disseminato iuxta foramen, quod cecum appellatur, vt pote quod peritum non sit. Et si dicas, quod si auditus est de natura aeris, ergo nobilior erit & præstantior visu, quanto aer aqua præstat, de cuius natura ponitur visus? Responderetur, non sequi, quod si aer aqua est præstantior, mistum aereum a quo præstat: nam plures sanguinem, qui de na-

Venetus.

Obiectio
in oscurum
tur de nobilitate
sua.

tura est aëris, spiritibus præstantiorem dicunt, qui tamen sunt de natura ignis. Similiter contingit, duo corpora esse de natura eiusdem elementi, vt stannum & argentum, quæ de natura aquæ intelliguntur, quod vtrunq; liquefactibile sit, & in liquidum aqueum resolubile, & tamen argentum est stanno perfectius & nobilius. Simili etiam ratione de auro & plumbum, quæ sunt de natura terre, tamen quod alterum altero præstet atq; nobilius sit, ex ratione diuersitatis prouenit ipsius missionis, quæ (vt diximus lib. I. de gene. cap. 10.) ad formam mediam terminatur, quæ est quasi modus substantiæ, actioni & passioni elementorum respondens: sed de his alibi latius differendum est.

Sed vtrum horum duorum sonet, vtrum id, quod verberatur, an id, quod verberat? At constat, vtrunq; sonare, modo autem diuerso. Sonus enim, motio est eius, quod eo motu moueri potest, quo mouentur ea, quæ resiliunt à corporibus leuibus, cum quispiam percutit. Nec omne quoduis, tam verberatum, quam verberans, sonum efficit, vt diximus. Non enim, vt patet, sonus efficitur, si acus feriat acum: sed opus est, vt id, quod verberatur, sit planum, quo simul aer inde resiliat, totusve concutiatur.

Cum in sono percutiens cõcurrat & percussum, & vtrunq; sonet diuerso tamen modo, quærit, vtri potius sonus acceptus referendus sit? Respondet Arist. vtriq; deberi & percutienti & percusso: percutienti enim, vt ei, à quo origo est & motionis fons: percusso vero, non solum vt ab eo, in quo est motio & actio (motus enim actus est mobilis. 3. Phys. tex. 17.) sed vt à resiliente (percussa enim quasi per reactionem repercutiendo sonant) ideo vtrunq; actiue concurrunt, licet principale sit percutiens, & ita Sæc. Thom. sentit. Quod ego verum esse credo, atq;

Tex. 85.

Quest. de
subiecto
soni.

atq; adeo percutiens & percussum actionem exercere circa aerem medium, quem collidunt & cui sonum imprimunt: semper tamen magis ipsum percutiens & agens sonat, quia caput est & origo totius actionis. An tamen sonus, qui à verberate & verberato eliditur, in vtroq; sit aut in altero, an potius in neutro, sed formaliter & subiectiue in aere: postea dicemus, fortasse subiectiue in aere collocabimur, effectiue in percutiente & percusso: & quantumuis sonus aerem non indicet, sed causam effectiua, cui actua liter coniungitur, tamen non est eiusdem actus, cuius est potentia, si simul non sit effectiua & receptiua potentia: sed de his postea, cætera in tex. clara sunt.

Tex. 86.

At differentia sonorum, actu sono manifestæ fieri solent: nam vt absque lumine non videntur colores, sic neq; acutum, graueq; sine sono discernitur. Hæc autem à tangibilibus translatione dicuntur: acutum namq; multum in breui tempore sensum mouet, graue vero longo in tempore parum. Non igitur idem est acutum, & velox, neque graue, tardumq;: sed fit alterius quidem motus propter velocitatem talis, alterius autem talis obtarditatem. Et similia esse videntur acuto, atque obtuso, quæ sunt in tactu: nam acutum quidem quasi pungit, obtusum autem quasi pellit: quia illud in pauco, hoc in multo tempore mouet. Quare fit, vt illud sit velox, hoc tardum.

Soni differentias inuestigat, & primo quomodo percipiuntur docet, manifestatque ex lumine, quod ita actum esse colorum proximo cap. docuimus, vt sine ipso coloris videri sit impossibile: sic in præsentia Arist. sonum ad acutum & graue se

habere contendit, sine quo non discernas, vt sine lumine colores videri est impossibile. Iste locus si cum Commentatore & quibusdam Neothericis esset à nobis explicandus, diceremus, sicut lumen actus est colorum, ita ex sono actu differentia sonorum colligantur, & ita nihil omnino diceret Arist. frustratorium namq; est, quod sicut colores non percipiuntur nisi ad luminis præsentiam, ita neq; soni differentia nisi ad præsentiam soni actu: nam quis hoc neget? nemo nugatorium esse non videt. Præterea abundè magnum esset argumentum, vt colligeremus, sicut sonus est de essentia suarum differentiarum & specierum, ita quoq; lumen de essentia esset colorum: quod superius falsum esse ostendimus, & tamen asserere esset necesse, aut fateri opus esset, argumentum Arist. ex similitudine & proportione non tenere. Vult ergo Arist. (meo iudicio) quod sicut colores in ratione visibiles sunt in potentia sine lumine, quo accedente manifestantur & percipiuntur (quantumuis enim antea essent realiter & verè, ipso tamen lumine se produnt & fiunt actu præsentia) at verò sonus, qui (vt principio huius cap. diximus) actu est, aut nullo modo est, sed in sola potentia, in ipso solo actu sese auditui obijcit & sese nobis prodit, eandem sortitus rationem, quam color in ratione visibilis, ita sonus in ratione audibilis. Vel aliter si placet, quod comparatio tenet inter lumen & colores ex vna parte, & motum & differentias soni ex alia: nam sicut lumen actuat colores, sic motio actuat sonos: quod probabile redditur ex eo, quod subiungit Arist. differentias sonorum nomine sonantium sumi & denominari graue & acutum, quæ à tangibilibus translatione quadam dicuntur: quantumuis tactiles qualitates cæteris sunt notiores: acutum igitur, quod tactum pungit, cito penetrat & quasi perforat, multumque in breui tempore sensum mouet: obtusum sive graue, quod tardius longo in tempore parum mouet: sic enim ista differentia sine ipso sono, hoc est, sine motu & pulsatione, neq; immutant neque percipiuntur: acutum enim & graue, licet idem non sint quod velox & tardum, attributione & translatione quadam per illa definiuntur: ergo quod velox & tardum ad motum, id est acutum & obtusum respectu tactus, idemq; est acutum & graue habitudine ad auditum.

Neotherici
Comen
tatore se
quunt me
rito elimi
nantur.Auctoris
censura.Altera
Auctoris
expositio.

Imo hanc ob causam sonus proprias non habet differentias: quoniam (vt sæpe proclamatum est) naturam habet à motu & tempore pendentem atque adeò debilem, quæ proprias non habet differentias, sed translaticias & aliunde precario loco verarum subiectas & vocatas. Plures hinc ab Arist. referuntur contrarietates, quæ habent tamen vnam rationem communem sub ratione formalis obiecti cõprehensam. Quo fit, diuersitatem sonorum esse pro diuersitate sonantium instrumentorum & pro ratione pulsationis, vnde diuersimodè refrangitur & repercutitur aër, vt ex his omnib⁹ deprehendatis, motum esse veluti causam soni subiectiuam, quo deficiente motu, sonum cessare sit necesse: ob idq; ipsius motus velocitas atq; tarditas veluti materiales causæ & subiectiuæ sunt acutici & grauitatis in sono: ideoq; Arist. per tempus in respectu ad velocitatem definit acutum, & per idem tempus in habitudine ad tarditatem graue, illud, quod in tempore breui multum mouet, istud, quod in tempore multo parum: ergo merito soni differentia percipiuntur ex motu pro differentia sonantui corporis & pulsationis, & nomenclaturam accipiunt per ordinem ad contrarietatem tangibilium qualitatum. Vbi aduertendum est, graue non sumi hinc vt opponitur leui, de quo in libris de Cælo: esset enim sensibile per se commune aut per accidens, sed graue acuto oppositum sensibile proprium auditus est. Quòd si dicas, contingere nobis circa sonum deceptiones, nam hic magnum, ille paruum dicit esse sonum: non igitur erit sensibile proprium? Respondetur, deceptionem non esse circa sonum sed circa eius magnitudinem, vt vitæ sui etiam contingit, paruum colorem magnum iudicare, aut vice versa, sed magnitudo commune est sensibile, & ad magnitudinem remissio & intensio soni refertur: sed iam instat tempus, vt ad postremam capitulum accedamus, quæ de voce est.

In auditu vna contrarietas qualiter accipienda.

Grane nõ leui, sed acuto opponitur.

Auditus non decipitur circa propriu sensibile.

Tex. 87.

Atque de sono quidem determinatum sit hætenus. Vox autem, sonus quidam est animalium: nihil enim inanimatorum vocem habet, sed similitudine quadam dicuntur vocem emittere;

vt tibia, lyra, cæteraq; inanimata, quæcunq; extensionem, concentum, & locutionem habent: horum enim soni similes esse voci videntur, quia vox & hæc eadem habet. At qui cõplura sunt animalium, quæ non eliciunt vocem, vt ea, quæ sanguinis expertia sunt: & eorum, quæ sanguinè habent, vt pisces, atque id non absq; ratione: siquidè sonus motio quædam aëris est. Sed qui vocem dicuntur emittere, vt Acheloi fluuij pisces, ij branchijs sanè sonitant, vel aliqua simili parte.

De sono in communi hætenus determinatum abundè est, nunc verò de soni præcipua & præstantissima specie dicendum esse ratio ordinis postulare videtur: est enim sonus voce communior, & vox soni præcipua species: ob idq; statim principio Philosophorum Princeps similitudinariâ & translaticiam quorundam inanimatorum vocem è medio reijcit: nam fistularum & instrumentorum musicorum soni per metaphoram voces appellantur: significandi enim gratia aliquando sunt instituta, vt dū in bello tubæ receptui aut congressui canitur, aut etiam animos recreandi & reficiendi, vt tibijs, lyris, & quæcunq; tria illa, quæ in voce reperiuntur, extensionem scilicet, concentum, & locutionem habent: vnde translatio sumpta esse videtur & communis quædam denominatio: quia vox & hæc eadem propriè & suo veluti iure sibi vendicat. Subdit Arist. *At qui cõplura sunt animalium, quæ non eliciunt vocem*, dixerat enim inanimatorum quædam impropiè esse vocalia, modò verò (ne quis credat & sibi persuadeat, animata omnia vocè habere) subdit, vocem non omnium esse animalium, sed habentium quidem sanguinem aut humorem sanguini proportionale, quæ propter multum calorem attractione & detractione aëris indigeant: quare cicadæ, grylli & id genus alia, quæ sanguinè & humore

Duplex vox, vna propria, altera metaphorica.

illi

illi proportionato priuantur, vocem non habent, licet vocalia esse videantur: quoniã cicadæ habent sub alarum cavitatibus in septo tranverso pelliculam, quæ ab aère re percussa sonitat, conantes quandam adumbratam respirationem ad refrigerium & temperamentum æstus: at verò grylli circa caudam quoddam simile & proportionale habent, per quod diuerberant & repercutiunt aerem, stridorem illū adgenerantes: pisces autem, qui sanguinè aut sanguini proportionalem humorem habent, branchijs vel alia simili parte potius sonitant, quàm vocem edant: vbi aduertendum est, vocem propriè esse in animalibus, quæ determinata habet ad respirandū instrumenta. Vnde profluunt illa tria ad vocem requisita, extensio, concentus & locutio, vt per extensionem continuitatem, per cõcentum melos, cantus suauitatem & aptam vocis modulationem secundum consonantiz distinctionem pro grauis & acuti, breuis atque longi ratione intelligamus, sicut ex locutione deprehendimus discretionem atque articulationem, quæ in vocibus aliorum animalium ab homine non reperiuntur: de quibus Arist. lib. 5. de gene. animal. cap. 7. vbi multa de voce animalium & eius mutatione, qua suas vicissim passiones explicant, coëundi aut cibandi desiderium, læsionis aut delectationis nocumentum proponunt: itaq; pro varietate affectionum suas mutant voces, quas habent à natura comparatas non ex libero instituto, vt homines, qui rationis beneficio ipsis vocibus significantiam adiunxerunt: ob idq; à vi imaginatiua voces proficiuntur, quem in usum plurima mouentur instrumenta, vt Philosophus docet. 3. lib. de partib. animal. c. 3. Eam igitur ob rē tria illa in voce reperiuntur, vt extensio ad varios affectus exponendos natura dūce propendat: melodia verò propter vocis suauitatem atq; cõcentum ad voluptatem & animi recreationem: locutio demum propter articulationes ad debitam structuram & fabricam significandum. Quocirca trinam differentiam reperio inter sonum & vocem: nam etsi cõueniant in communi & generali doctrina, quæ ad vtrūq; tria illa requiruntur, percussus, percussus & medium, tamen certo modo est differentia, Primò, ex parte efficientis, nã vox non nisi ab animali maximè ab homine, at verò sonus ab omnibus sine discrimi-

Quæ ad vocem propriam requiratur.

Trifariã differt vox à sono.

mine euenit, etiam ab inanimatis & his omnibus, quæ non habent sui motus principium. Deinde, ex materia siue modo, quoniã vox non quacunq; fit vt sonus: percussione & collisione, sed ea duntaxat, quæ est per aëris attractionem & repercussionem ad cannã illam asperæ arteriæ, vt accidit in ipsa respiratione. Postremò, ex parte finis, quoniam sonus abstrahit à ratione significandi, vox autem cum aliqua est significationis imaginatione: vbi considerandum est, nullam apposuisse differentiam ex parte formæ, quoniam se habent sicut superius & inferius: habent igitur eandem formam & definitionem, de quibus omnibus statim dicemus.

Tex. 88.

Vox autem & sonus est animalis, & nõ quauis efficitur sine discrimine parte, sed cum aliquo percutiente aliquid, & in aliquo, quod quidem est aër, sonus effici soleat, iure profectò vocem animalium ea solum habebunt, quæ suscipiunt aërem. Iam enim ipsa natura vt ad gustum, & locutionem vtrur lingua, quorum gustus quidem necessariū est (quapropter pluribus inest) interpretatio verò est gratia boni, sic & aère, qui respiratione trahitur, ad duas vitur operationes, ad internum, inquam, disponendum calorem, quod quidem est necessarium, & causam in alijs explicabimus, & ad vocem etiam conficiendam, ob bonum.

De organo vocis.

Monstrauit Arist. in quibus vox fit veluti in subiecto, à quibus vt causa efficienti proficiatur: modò verò organa vocis & modum, quo fiat, proponit dum dicit, vocem sonum esse animalis, non quauis eius parte, sed cum per pulmonis asperam arteriam in ipsa respiratione pulmo cannã ipsam asperæ arteriæ percussit in aliquo, quod

quod aer dicitur: ob id solum respirantia & quae aerem attrahunt, dicuntur vocem habere. Statim tacite obiectioni occurrit, ostenditque non ob stare illud instrumentum, quod natura instruit ad cordis refrigerationem, ut ad voces edendas etiam destinetur. Simile apponit appositissimum de lingua, quae cum gustandi gratia a natura nobis tributa sit; nihil refert secundarium habere usum ad ipsam orationis interpretationem, ubi primarius, qui a natura profectus esse videtur, simpliciter necessarius esse dicatur: secundarius enim gratia boni & ad bene esse, utpote qui confinium habeat & affinitatem ab ipsa voluntate. Qua via respondebimus ad instanciam quorundam, quod voces non possunt esse a natura, quae non ad duo sed ad unum inclinatur (vt. I. de Caelo & I. Polit. docet Aristot.) tamen licet ita sit, quod ad unum natura primo determinatur, sub illo vno plura possunt subordinata contineri: quoniam forma, quae ad prolem ordinatur, plures potest alios habere usus sub illo primo contentos: sic igitur natura aere vitur ob naturae indigentiam ad praecordiorum refrigerium, & similiter ad interpretationem & locutionem, non iam necessitatis sed utilitatis & cuiusdam magnae commoditatis gratia, ut non male dicere possimus, vocem naturalem esse ex suo genere, qua sonus est, spontaneam autem ab specie vltima dearticulationis, cum ab aliqua imaginatione efformetur: quae in sequentibus Arist. specialius manifestat.

Natura
quatenus
ad vnu.

Tex. 89.

Instrumentum autem respirandi, fauces sunt: pulmoque id est, gratia cuius est ista pars. Nam ea, quae gradiuntur, hac in parte plus habent caloris, quam caetera. Is praeterea locus, qui circa cor est primus, respiratione nimirum eget: idcirco necessarium est aere ingredi respiratione attractum.

Proponit respirandi instrumenta, quoniam eadem sunt & loquendi organa: respiramus enim faucibus & pulmone attrahē-

tibus & emittentibus aerem, vocem autem formamus, cum aerem attractum ad cannam pulmonis reperiuntur. Est enim duplex via: vna, quae stomacho & ori copulatur, qua cibum deglutimus: altera vero est, quae pulmone coniungitur, quae aspera arteria a nostris Medicis vulgo nominatur, quae habet operculum nominatum epiglottin, siue laryngis linguam: est enim larynx globulus ille instar nucis exterius in gutture eminens, & illud operculum asperae arteriae lingula appellatur, siue lingua secunda & minor, qua arteria ipsa clauditur, ne crassior cibus deerrans, in alienum tramitem deueniat, vnde strangulari aut tussis excitari sit necesse: ideo errant qui inter comedendum nimium sunt loquaces, aut cachinnantur: incuria namque nostra solet euenire, ut si cachinnis operam demus, cibus non perueniat ad eum tramitem, quae ad stomachum mittitur; sed respiratione praeviente amota lingula per arteriam asperam cibus in pulmonem cadit, quod in maximum vertit vitae nostrae periculum: hac arteria aerem inspiramus, qui vocis est materia: spirantes autem ad laryngem, & aerem ibi contentum continemus, ut percussatur, ne sine percussione elaboratur, ut fiat vox. Quare aer, qui inspirando ad magnam cordis aestum continua euentatione mitigandum ingrediebatur, spiratur quidem, & ad asperam arteriam commoditatis & alicuius boni gratia percussus, dearticulandus & quali formandus continetur: idcirco vox non est sine attracto per respirationem aere: ex quibus omnibus, quod sit vox, palam est.

Quare vox est ictus aeris respiratione attracti, qui quidem ab anima fit ea, quae his in partibus collocatur, ad eam partem, quae gurgulio appellatur. Non enim omnis quivis animalis sonus vox est, ut diximus (fit enim, ut & lingua sonus efficiatur, & etiam ut tussientes efficiunt) sed oportet & animatum sit id, quod verberat, & aliqua cum imaginatione. Vox enim sonus quidam est

Tex. 90.

est significatiuus, & non aeris eius, qui respiratione trahitur, uti tussis: sed hoc ferit aerem eum, qui est in gurgulione ad ipsum. Signum autem est, non posse quenquam edere vocem spirantem, aut respirantem, sed aerem retinentem: detinens enim aerem, hoc ipso nimirum mouet.

Definitio
vocis,
quae quatuor
duplici
causa
constat.

Posuit proximis textibus partes ad vocem concurrentes, quas modo in eius definitione collocat: atque adeo ex his, quae diximus, sic poterit vox competenter definiri, Vox sonus est percussus aeris inspirati ad vocalem arteriam ab anima factus cum imaginatione significandi: quatuor habet partes, Prima est formalis, quod sit sonus, qui ex percussione fit: Secunda materialis aeris inspirati, nam ille solus materia est vocis: Tertia est, ab anima factus, quae causa efficiens proxima est ipsius vocis: solus enim sonus ab anima proveniens potest esse vox, cui adiunges instrumenta ut pulmonem atque vocalem arteriam (sunt enim cum causa efficiendi instrumenta connumeranda.) Postrema particula est finalis, cum aliqua imaginatione significandi: optima ergo est definitio & vere physica, & quae per omne genus causae rem exponit, & quae diximus omnia aperta sunt. De insectis autem, quae etsi canere videantur (ut apes suo murmure, grylli stridore, cicadae sono) tamen ad membranam septo transuerso subditam, qua praecinctum corpus distinguitur, colliditur, & attritu spiritus fit sonus sine respiratione aut aliqua significandi imaginatione, frequentatis ictibus cum diaphragmate & parte pectorali aerem percipiunt: ob id aeris attracti dicitur & inspirati, qui ad gurgulionem reperiuntur. Vbi tria illa, quae tex. 78. euenire docuimus in soni generatione, in vocis etiam formatione comperiemus, in quo est verberatio, verberatur namque & percussatur aspera arteria: aer vero est, in quo fit verberatio, attractus & detentus cum aliqua imaginatione, quae particula tussim, sibilum & alios sonos a ratione vocis reijcit, & vocis definitionem complet: tussientes enim & excreantes sonum facimus, qui vox non est

appellandus, nam in voce aer respiratus in gurgulione detinetur & ad ipsum repercutitur: cuius rei signum est, quod cum loquimur & aerem detinemus, non respiramus nisi oratione interrupta. Quam ob causam merito Arist. tex. 87. tria ad vocem concurrere dicebat, videlicet, extensionem, melos & locutionem: extensio enim requiritur ad vocis formationem, ubi aer contrahitur & detinetur, atque ita quatitur, ut ad debitam articulationem subigatur, cum in simplici sono cito fluat & traseat: vox enim ex animae appetitu & imaginatione, protensione assequitur, ut non statim desinat, sed continetur, reflectatur, elongetur, abreuietur, acuat, & tonis quibusdam obtunditur atque tenoribus quatitur, ut varios accentus pro extensionis differentia referat: haec omnia Aristot. per extensionem intellexit. Secundum habet melos, id est, consonantiae concentum & toni suauitatem, qua priuatur simplex sonus, qui ex simplici fit ictu, qui ferre non potest suaves illas modulationes (quas Hispanae quibus Musici appellant) nisi per accidens ex multorum instrumentorum coniunctione, ut contingit in organo, aut ex varia & diuersa percussione, ut in cithararum chordis, monochordisque euenire videmus. Habet tertium vox locutionem propter varias percussiones & mire elaboratam & refractam ad gurgulionem aeris detentionem, in qua fundatur hominum impositio ad placitum significans: ubi propter primum vox quantitas merito appellatur atque etiam propter secundum, propter tertium autem qualitas: nam extensio syllabarum secundum longum & breue quantitas est, ut est compositio & figuratio, & quatenus illae articulationes describi & figurari possunt, qualitas est: sed dicamus illo secundo modo, qua concentum partium dicit, proportionem innuere, atque adeo illa consideratione relatione esse: quare oratio in multiplici genere ponitur diuersis considerationibus. Inspice diligenter hunc Arist. locum, ubi dicit, vocem ictum aeris esse, qui quidem ab anima fit ea, quae his in partibus collocatur: quod quidem videtur fauere dicentibus, animam non esse totam in toto sed in corde essentialiter, alibi vero potentialiter: de quo pauca superius diximus cap. 3. & exactius lib. 3. definiemus: nunc vero fat sit, quod Arist. seipsum exponens subdit,

Tria, quae
ad vocem
concurrunt
in particu-
lari expli-
cantur.

Ad quod
genus re-
ferenda sit
vox, qua
titatis, an
qualita-
tis?

Observa.

Oportet

Oportet & animatum sit id, quod verberat & aliqua cum imaginatione, quo à sono differt, ad quem nil refert, siue animatum sit percussus, siue inanimatus: sed ulterius procedam? Notandum insuper est, voces alias esse articulatas, & harum quasdam significatiuas, quasdam non significatiuas, quæ possent tamen ad significandum imponi, vt Blitiri, Buf, Vaf. Ad articulationem autem præter pulmonem & asperam arteriam, quæ sunt præcipua & omnino necessaria instrumenta, concurrunt alia, vt lingua, palatum, quæ etiam si necessaria sint, non tamen simpliciter vt priora: loqui enim possemus illis duobus prioribus instrumentis, sed non articulatè, vt loquimur duobus secundis concurrentibus: præter quæ ad exactam articulationem & vocis formationem quatuor dentes anteriores & labia exiguntur, vt omnia ad vocem requisita adamussim elaborètur & ad nutum adfabrè effingantur. Et si quis obijciat contra vocis definitionem, illam nimirum particulam, cum imaginatione significandi, destruere illam diuisionem Dialecticorum proclamatiuum, vocem aliam esse significatiuam, aliam non significatiuam. Respondebo ex distinctione de voce, sermonem habere in præsentiarum Arist. quatenus conceptui & mētis passioni cōiungitur (vt lib. 1. Periherm.) & ita omnis vox est passionis significatiua: alio verò modo sermo est de voce (vt. 1. Elench.) quia res non possumus ducere ad scholas (inquit Arist.) vtimur nominibus pro rebus, & hac ratione voces dicuntur significatiuæ, vel non significatiuæ, quatenus ex humano instituto ad res significandas sunt impostæ: priori autem modo vsurpatur in hoc loco dum dicit, omnem vocem esse cū significationis imaginatione, quatenus ex animæ imaginatione oritur, vt tanta extēsiōne, debitoq; concentu vox articuletur: & hanc vocat Arist. hoc loco vocis significationem, & non pugnat cum illa Dialecticorum diuisione, siquidem vox non significatiua apud Dialecticos hinc apud Philosophum profertur cum imaginatione significationis: sed iam tandem caput absolua-

Tex. 91. Patet autem, & quam ob causam pisces vocem non fundunt: fauces enim non habent. At hæc

partem non habet, quia non suscipiunt aërem, neque respirant. Sed qui ita dicunt, vehementer aberrant. Quam autem ob causam, alius sermo est.

Ex dictis infert, pisces vocem non habere, quia non respirant neq; habent fauces, vbi formēt voces, literas atq; syllabas figurēt: ideo carpit oppositum dicentes, & ad sermonē de animalibus se refert. Hęc de sono atque de voce dicta sufficiant, quoniam nunc Aristotelis scholia facimus, neque insituiamus singulas quæstiones ad vnguem persequi, nec diuersimodè sentientium placita recitare & referre, seu falsa dogmata refutare: tantum enim vera demonstramus, quæ Philosophū ignorare non decet: quare de auditu compositione sufficiant quæ dicta sunt à nobis, exactiora sanè à Medicis sunt postulanda. Quauis obiter annotare libet, prouidam naturam sagacissimè in auditu humorem biliosum prouidisse, vt membrana illa & tympanum ex calido & sicco magis essent sonorantia sic membrana sicca & extensa, quam humectata & contracta, melius & aptius sonat, facta nāq; mollis sonum perdit, sicut de chordis musicorum instrumentorum experimur & de tympano humectato: humor ergo ille biliosus & cholericus in siccitate & duritie conseruat pelliculam, quæ aërem animatū & natium continet: similiter de vocis mutatione & discriminibus non est iste aptus locus, legendi sunt Medici locis superius citatis & Arist. lib. 5. de gene. animal. cap. 7. Tamen non possumus ulterius sine aliqua offensione progredi, cum quorundam, quæ verè philosophica sunt, exactiorem polliciti fuerimus examinationē: ideo propter nouitios quæstionem de natura soni terminare libet.

QVAESTIO De natura soni.

1. Multa sunt, quæ difficilem & perplexam naturam soni reddunt. In primis si quantitas sit, aut qualitas, aut in aliquo alio genere ponatur? Mox de proprietate & conditione eius statim post naturam examinandum est, an sentiri possit & distinguatur à

Excusatio Auctoris.

Calidus & siccus humor auditui prouisus.

3. tempore & à motu: nam secus non erit in præsentia de sono amplius considerandum, quam de motu aut tempore, quod est indubitable atque ad eò insensibile. Ad hæc, de subiecto soni controuersia prætereunda non est: nam & si Arist. in aëre sonum videatur collocare, certè vrget, quomodo citharæ & cymbala sonare dicatur, imò cymbala tintinnitum quendam atq; stabilem & permanentem sonum conseruant? Demum quod sonus non videatur solùm multiplicari per eas aëris gyrationes & inundationes, cum in cellula satis clausa externus sonus auditur, & cymbalum ad maiorem quidem distantiam sonum diffundit, quam possit aërem mouere: Et etiam apertissimum est de lapillo cadenti ex tecto in pauimentum tabulatum Ecclesie, qui per totam aulam sonum extendit, ad quod certè spatium aëre commouere non posset: ergo necessum est, sonum, qui realiter principiò diffunditur, deinde secundum intentionem & speciem ad auditum vsq; deferri: aliàs si realiter in ipsum auditum incurreret, iam sensibile poneretur supra sensum, quod non posset facere sensationem. Hæc sunt, quæ (vt pleraq; alia præteream, exceptisq; illis, quæ in tex. expositione sunt adnotata) examinare pollicebamur: & quauis quæstio de natura & rei essentia semper sit ambigua & perplexa (quod rerum naturas minimè penetrare valeamus) hæc tamen de soni natura & proprietate omnium profectò difficillima esse videtur: neq; mirandū est, pendet enim à motu atq; tēpore rebus suapte natura successiuis & minimè permanentibus, sed exilibus & tenuibus solo fluxu atque elapsu cōsistentibus: quare ipse sonus, licet maximè sensibilis sit, tamen non poterit non habere esse admodum tenue atq; ad intelligendum difficile. Tentare tamen semper debemus atq; in difficillimis conari (vt posteritatem iuueamus) vt quoad fieri possit clarius & breuius (nec ex exilibus & fluxa è manibus elabatur) rem ipsam enodemus, & quatuor propositas difficultates totidē conclusionibus eodem ordine propositis absoluemus. Primum omnium conclusio certa apud omnes esse debet, sonum qualitatem esse, eamq; absolutam: quod vt probemus, in memoriam reuocandum est, quod in expositione huius cap. tex. 77. supposuimus, sonum neq; aliquam ex quatuor primis qualitibus esse neque ex his alijs

1. conclusio pro causa formali quod sonus qualitas est tertia speciei.

secundis, quæ ex actione primarum refurgunt, sed potius qualitatem quandam, quæ à sonantibus corporibus per modum resultantiæ producitur: probariq; potest, supposita quarta huius quæstionis conclusione; quod sonus non solùm realiter sed intentionaliter etiā diffunditur, vt postea patebit. Quæro igitur, an species illa, quæ necessario habet causam effectiuam, producitur à motu, an à corporibus sonantibus non à motu, quia sensibile commune est, quod licet per se concurrat ad sensationē, non tamen per propriam speciem: neque à sonantibus corporibus, vt pote quæ sensibilia sunt per accidens: necessum ergo est asseramus, aliquam qualitatem inde resultantem esse, quæ & sit sensibile per se propriū & hæc sui imaginem & speciem producat, quam vocamus sonum. Confirmatur, quia si aut à motu aut à corporibus illis species soni produceretur, fateri subinde opus esset, corpora & aërem sine percussione sonare: hoc autem est, quod tex. 78. dicebamus de requisitis & præuijs ad soni generationem, qualia sunt tria corpora, ex quorum percussione & collisione sonus actu resultat: ergo qualitas est illorum triū corporum, percussoris scilicet & percussis, aërisq; collisi, quæ, quatenus sensibilis est in ordine ad auditum, relatiuam videtur habere naturam (vt dicit Aug. ille Niphus) tametsi vt in ordine ad illa tria corpora cōsideratur, absoluta res sit. Rursum sonus neq; est percussor, neq; percussus, neque fractio ipsa aeris: igitur necessum est sit aliquid aliud ex his proueniens & resultans, cuius forma sit qualitas, finis autem sensibilitas, efficiēs verò fractio illa vehemensq; percussio. Ad hæc, sonus naturalis forma & physica esse videtur, quoniam naturaliter potentia perfectiua, tam ex parte efficiētis educētis, quam medijs suscipiētis atq; ipsius potētia, quæ, dum ipsa sit sonus, perficitur. Ex quo patet ad primum argumentum solutio, sonū qualitatem esse in prædicamento qualitatis sitam in tertia eius specie. Neque inde explodenda venit, quod successiua esse videatur: tum, quia successio ei non competat ratione sui, sed ab annexis, quoniam à successiuis pendet, motu scilicet & tempore: tum experimento, quia fluens sonus ipse percipitur, & ita sensim sonum effundi aperta docet experientia eorum, quæ dura corpora collidūt, & multò antè ocu-

2. conclu-
qua cau-
sa forma
lis speci-
ficatur, so-
nus qua-
litas est
per se sen-
sibilis: per
functione
causa si-
nalit in-
nuat.

lis collisio percipitur,quam ad aures sonus perducatur: unde constat, visionem in momento fieri, auditionem vero tempore maiori aut minori pro interualli ratione. Sonus ergo qualitas est per se sensibilis: quod omnium consensu comprobatur atque ipsius auditus natura, quae ad sonos percipiendos ipsum constituit: quae res apertior est, quam ut oporteat ad eam comprobendam testibus uti non necessarijs: sola tamen dubitatio est in solutione propositi argumenti, quod sequere in multis alijs materijs videtur. In primis ex Arist. cap. 6. definitum reliquimus, motum sensibile esse per se quauis commune, qui in praesenti tempore nihil habet nisi indiuisibile, nepe mutatum esse, ad quod partes motus terminatae continuantur: ergo de sono, qui sensibile per se proprium est, eodem modo poterimus notitiam habere, utrunque enim successiuum est, utrunque sensonem inducit: ergo nulla debet esse in sono noua difficultas, quae in motu eadem non reperitur. Praeterea lumen ex his, quae proximo cap. diximus, nunquam idem est, sed propter variationem medij atque causae efficientis, Solis scilicet continuum motum, semper fluit, aliud atque aliud lumen est, & tamen sentitur & videtur: ergo sonus eadem ratione idem est: sicut flumen etiam fluentibus aquis vnum dicitur & pereuntibus ciuibus ciuitas vna, eo quod aliquid simile loco eorum succedit: & in aere, maximè qui vnus est & continuus, sine aeris diuisione ad auditum usque multiplicatur, ut patet ex tex. 82. Rursum (ut molestio huic argumento in forma scholastica faciamus satis) quauis verum sit, quod indiuisibile, ut tale est, videri non possit, tamen qua diuisibilem quandam fortitur rationem, ipsum sonatum esse (quod est indiuisibile in sono) videri non est impossibile (sonatum esse in sono appello, sicut in motu mutatum esse, quod partes motus continuat, ita sonatum esse est partium soni continuatum) ergo etsi sonatum esse, ad quod continuantur partes soni, reipsa sit indiuisibile, tamen ratione, ut duas partes praeteritam & futuram cum praesenti copulat, diuisibile est. Eadem enim est de tempore ratio, cuius partes ad praesens instans copulantur, atque de motu, cuius etiam partes ad mutatum esse copulantur: ob idque haec omnia eandem admittunt difficultatem, in quibus partes praeteritae & futurae non percipiuntur,

De tempore
vide lib.
3. tex. 54

tur, nisi praesens, non qua indiuisibile simpliciter, sed qua successiuarum partium est copulatum. Sensibile exemplum est de ligno per arctissimam & linealem rimam praetergrediēte: similiter de rota figuli, quae videretur in momento, etiam si momento moueretur: ergo illud argumentum nullam debet amplius habere difficultatem. Ex quo sequitur, quod etsi sonus a motu & tempore pendeat, est tamen absoluta res, sicut & motus qualitas est, quantitas vel locus, cum a proprijs suis terminis nullus motus distinguatur: similiter tempus, etsi successiuum sit, quantitas est absoluta & continua: nihil igitur obstat, ut sonus absoluta res sit, quae a motu & tempore pendeat: quare sonus sua natura sensibilis est. Tandem quod tertio argumento controvehebatur, praeter ea quae dicta sunt tex. 79. (ut rationi propositae faciamus satis) veram esse Arist. sententiam asserentis, aerem subiectum esse & medium ipsius soni (per aerem, ignem & aquam intelligenda esse sentio: quae de re Caietanus dubius esse videtur: sed sermo est de primo & praecipuo subiecto, quod est aer, ut fluxibilis & qui ante dispersionem ictu & percussione patiatur, quod est ipsi cum aqua commune.) Probatur nostra assertio, quia sonus, cum accidens sit, in aliquo debet esse subiecto, non in corporibus sonantibus, ergo in medio aere, qui colliditur: consequentia a sufficienti partium enumeratione nota esse videtur cum maiori: sed minor ostenditur, quia si in corporibus sonantibus esset sonus semel facta percussione & plaga, perpetuo duraret, cum subiecta ipsa permanētia sint: ergo in aere inhaeret, quia ille cum colliditur, faciliter cedit & sonat, ob id solus dicitur soni subiectum, ut per totum caput Aristot. insinuat. Praeterea quia solus aer ita videtur proximum & accommodatum subiectum soni, ut in solidis corporibus percussis sonus non recipiatur, nisi ut aerem intra se verberata collidat. Apertius signum est, quia cum aer vicem duorum aut omnium trium sortiatur (ut in tex. 79. ostendebamus) certè necessum est, in se suscipiat sonum: nam percussus & percussus ab ipso non distinguuntur: imo haec est ratio, quare cetera sine aere non sonant, aer vero reliquorum omnium subeat vicem. Christophorus tamē a Vega lib. 1. de Arte mendedi fol. 144. oppositam sententiam fragilibus confirmat argumentis, nimirum, quod pulsum

Corollarium

3. conclu-
aere, &
non corpo-
ra dura so-
nata, sub-
iectum so-
ni esse:
haec ex-
plicat cau-
sam ma-
teriale, de
qua la-
tius supra
r. x. 79. et
obiter cau-
sam quo-
que effi-
cienti in-
nuat.

Observa-
da conside-
ratio.
Vega.

pulsum cymbalum tinnitum edat & sonet, etiam si aer abeat, dissipetur atque longius profligetur: non resonaret utique (inquit) nisi in ipso sonus esset inhaesive impressus ut in subiecto quieto & permanenti: nam (ut ipse statim subdit) hoc signum non est, sonum eis inhaerere, sed potius quod pulsationem adhuc patiantur, eiusque retineant vim & impressionem, quam in ambientem aerem & eum, qui in cauitate includitur, effundentia, sonitant: igitur pro nobis potius hoc militat argumentum. Quod sensibilius apparet: quia si aer primo percussus profligetur, sonus sentitur, quasi in ipso aere abiens profligetur & fugiat volitans, & qui manet sonus siue potius tinnitus, debilis est ex debilioribus illis resultans titillationibus: sonitant autem illa, quia trementia sunt & aerea: res argento commistum maximam habet aeris copiam, quae a terreo non opprimitur: ergo pro sonatum corporum ratione & differentia in ipso aere varius sonus est. Insuper sonus non est sine motu: at sic est, quod cessante motu percussus & percussus, aer mouetur: ergo in ipso sonus esse debet: nam sonus non est sine motu, ut tex. 86. ostendebamus: cum igitur sonus (ad modum illic expositum) motum aeris praesupponat & requirat, velut propria passio subiectum, necessum est asseramus, in aere tanquam in subiecto inhaesione collocari. Quae omnia confirmo ex solutione problematis, quod ipse pro se adducit, nepe, quod si cymbalum impediatur aut leuiter ex vna parte tangatur, dirumpitur cum percussus ferreo aut metallico tintinabulo (cymbali linguam urbaniores appellitant) quoniam interna aeris agitatio, qua sonus se in aerem effundit, impeditur. Quod potius (mea sententia) euenit, quia aeris violenta agitatio ibi impedita resilit, aut vehementius etiam incurrit: & aeris natura cum subtilior sit, quasi propter vacui vitationem cymbalum ipsum diffundit atque dirumpit: unde quod parum & leue in comparatione tantae magnitudinis, quantae est ipsum cymbalum, ratione dicta graue & magnum redditur: hoc enim tale cymbalo est, quale est, quae loco citò dimouentur, quoties aer facile subingredi non valet: ergo quod tam grauia & magna corpora tam leui occasione frangantur, aer facit: quod est argumentum, in eo sonum esse situm. Inuat id,

Problema
dissolui-
tur, cur
cymbala
diffundantur.

quod cymbala magnam & latam habeant superficiem, eamque planam atque ad sonum edendum maximè elaboratam: quoniam si acus feriat acum (ut tex. 86. dicit Arist.) non sonat, quia planas & magnas non habent superficies. Arguet quispiam (quia non caret hoc difficultate) quod si aer subiectum esset soni, quomodo vnum & idem posset esse subiectum & medium? Praeterea cum aer vicem habeat percussus & percussus atque medij, qui fieri potest, ut idem non sit in actu & in potentia: actu quidem ut efficiens, potentia ut subiectum, & tamen respectu eiusdem. Nihilominus nostra semper sententia vera esse debet, firma & indubitata, solum aerem esse soni subiectum. Qua in re videtur etiam peccare praestantissimus Vega loco citato, qui non solum in solidis corporibus, sed etiam in ipso aere collocatum vnum debet habere subiectum & non plura, & illud dicimus esse aerem, qui ex illa collisione proxima fit materia apta ut sonum recipiat. Praeterea aut esset in corpore solido percussus aut percussus, cum fieri non possit, ut sit in ambobus (cum vnum accidens non possit esse in duobus subiectis, & non sit maior ratio, quod sit in vno quam in alio) sequitur, in solo aere collocandum esse. Quod vsque adeo verum esse videtur, ut Albertus dixerit, sub aquis sonum non fieri, eo quod aer, qui est eius proprium subiectum, ibi non sit. Nec quempiam moueat, quod cymbalum aut citharam & in vniuersum corpora sese percussus sonare dicatur, ut inde quispiam cogatur asserere, in ipsis ut in subiecto sonum esse: quoniam illa si sonare dicuntur, quatenus sunt soni effectiua & eductiua, non quod in se illum sonum recipiant: imo in vniuersum hoc verum est, quod physica agentia, quae actione transeunt agunt, in se passionem illam non suscipiunt: actus enim actiuorum sunt in patiente disposito (supra hoc eodem lib. tex. 24.) & ita ignis, dum calefacit, a passione recepta in ligno dicitur agens: & ideo cum ex tex. 85. utrunque corpus verberet & verberetur, aer habeat rationem collisi atque percussus: ergo in ipso recipitur motus ipse atque passio impressa, atque adeo sonus inde resultans in aere mobili est. 3. phys. tex. 17. Quocirca aduertendum tamen est, in hoc differre obiectum auditus ab alijs: quia res alijs subiectae in eisdem sentiuntur corporibus, in quibus inhaesive sunt, ut de colore, qui in patiente

Soluitur
obiectiones.

Vega.

Albertus.

P pro-

prospicitur: at verò auditus obiectū in corporibus sonantibus esse videtur. Decipitur tamen in hoc iudicio auditus, & errat circa subiectum soni, & merito corrigendus est ab intellectu: quia etsi audiatur & in corporibus sonantibus appareat, hoc est tāquam à causa effectiua: tamen subiectiue non est nisi in aëre tanquam in subiecto deferente, in quo tamen sonat tanquam ad aliquid, quod efficit (vt dicitur tex. 78.) Quapropter primum argumentum non habet aliquam difficultatem: quia in percussione & percusso sonus est tanquam in potentia effectiua: in aëre autem vt deferente subiecto & potentia passiva, & idem aër subiectum potest esse & soni medium, sicut idem aër medium est ad deferendas intentiones colorum & recipiendas: imo verò nullum posset esse medium ad aliquod accidens deferendum, quin idem etiā sit subiectum. Ad aliud autem, quod obijcitur, quòd idem esset in actu & potentia, non probatur accidere respectu eiusdē: quandoquidem aër nunquam est agens nisi per accidēs, quando duorum aut trium scilicet fortitur rationem: & tunc neq; eadem ratione neque eadem sui parte, eodem omnino modo relata agit atque patitur. Profecò sicut motus & resiliō pile non est in pariete, sed in resiliente pile: sic sonus in eo, quod mouetur, fluit & quadam sua refractione resilit: idcirco si in corporibus solidis & sonantibus est aër virtualiter & sicut in virtute causæ efficiētis, in aëre tamen formaliter, à quo sensus informatur & perficitur: necessum est enim, ita, asseramus ex tex. 85. & in. 3. Phys. tex. 17. motum in mobili colloceamus. Quamobrem tex. 79. docet Aristot. celerem & vehementem debere esse motum, & qui aëris præueniat dissipationem & diffusionem, secus sonum non imprimet: omnia enim efficientia actionem suam naturalem exercent in accommodata sibi materia: quia non quiduis à quouis fit, sed determinatum ex determinato, vt. 1. lib. Phys. tex. 43. & per vniuersum caput quintum latissimè ostenditur. Sed iam ad postremam difficultatem veniamus de multiplicatione reali aut intentionali ipsius soni: & conclusionem in quarto argumento probatam tanquam verissimam affirmo, nempe sonum multiplicari non solum realiter, sed etiam intention-

Secund.

4. conclusio, quæ est scilicet soni, quæ est in expli- catur, sonus non so-

naliter diffundi: quod ex illa communi omnium sensuū proprietate, inferiūs c. 12. declaranda, notum est: sunt etenim omnes sensus sensibilibus susceptiui sine materia: quod est dicere, non physicè realiter & naturaliter, sed quasi spiritualiter siue intentionaliter. Quæ multiplicatio intentionalis licet Granatensi non placeat propter dependentiam à motu: verum præter experimenta in argumento adducta, certissimum est, quòd si duo ex aduerso loquerentur, & æquali vi & impetu illas aëris orbiculationes mouerent, quòd sese impedirent in medio, vt contingere videmus in aquæ inundationibus, quæ si alijs æqualibus occurrant, ambæ regrediuntur ad sui principium: ita ergo eueniet in aëre: igitur si non multiplicarentur intentionales soni species, non se audirent: imo interdum nihil omnino audiremus, vbi aer tot tam varijs & contrarijs gyrationibus vltro citroq; agitur: non sola igitur est realis soni multiplicatio ad certam distantiam, sed deinde vltius intentionaliter diffunditur secundum sonantium corporum vim ad maiorem, minoremve distantiam pro ipsa percussione & ictus ratione: quantum realiter non multiplicetur ad omnem distantiam, tamen secundum sui similitudinem & intentionem vsque ad auditum peruenit. Vbi concipias velim, similes esse debere intentionales inundationes illis realibus, quarum sunt similitudines: intentiones enim bene possunt seipsas multiplicare in auditu, sicut in visu, vbi imago vnius speculi in alio representatur. Quod & tonfores faciunt duobus è regione positis speculis, vt ostendant coronarum perfectam rotunditatem: quantum propter vètos colorum intentiones variari non videantur, quia color stabilis est & permanens: sonorum tamen imagines & similitudines mutantur & variantur, quoniam ab ipso motu (vt sæpe dictū est) pendent: quare sicut cessante motu nō est sonus, sic nec species ei⁹ manebit: cessat enim agitatio & collisio aeris, quæ proximè causat intentionē. Nō enim aliter sonus intentionalis multiplicari intelligitur, quàm realis: vt enim ad aliquod definitū spatiū aeris dimotione funditur realiter, ita deinde suo illo repercussu aliū generat, vt lumē aliud lumē reflexione: secus solidos ipsos parietes illa dimotio non penetraret, nec permeare posset: ergo

lū realiter sed etiā in tentionaliter multiplicatur.

Observa radicē huius sententiæ.

Corollariū qd motus etiam intentionaliter diffundatur.

Vox an naturalis sit, an ad placitū?

ergo aër sonans, qui intus realiter nō ingreditur, intentionaliter & secundum similitudines subingredi poterit. Præterea color est in subiecto realiter & in medio intentionaliter, quo modo dicitur motius diaphani intentionaliter: ergo quantum sonus realiter sit in medio & non habeat tantam spiritualitatem sicut color, tamen sui similitudinem & intensionem adgenerare poterit, secundum quam anima est omnia, nō autem secundum res ipsas (lib. 3. c. 5.) ergo sonatiuum est motiuum aëris intentionaliter cōtinuitate quadam vsq; ad auditum, hoc est, donec aër extrinsecum intrinsecò cōiungat: quod tex. 82. eo docet Aristot. quia nemo dubitat, nisi cū clausi audimus, aërem per poros parietum continuari. Ex quo sequitur, quòd sicut sonus intentionaliter multiplicatur, ita & motus: nisi qd sonus, vt sensibile proprium, speciem multiplicat: motus verò, vt sensibile commune, non speciem sed speciei modum (vt cap. 6. dictū est.) Et hæc dicta sufficiant: nam de echo nihil est, quod de nouo dicamus: sic ergo à nobis dictū sit de soni natura per omne genus causæ. De voce autem, si naturalis sit, vel ad placitum, atq; ex electione procedat, an ex natura? controuersia est, quam Arist. lib. 1. Periherm. cap. de oratione definit contra Platonem. Ideo vnico verbo dicamus, vocem naturalem esse & à natura tributam: ob idq; habere instrumenta naturalia secundum suam essentialē significationem, qua ex imaginatione affectibus coniungitur: & nō secus ac motiua facultas, cū prosecutionē molitur ac fugam, suis instrumentis vitur: ita mente concepta passionis expressione, aërem percutimus & linguā mouemus, quæ omnia naturalia sunt. Habet tamen vox accidentalem quandam significationē ex beneplacito, hominumq; instituto pendentem: prior significatio eadē est apud omnes: posterior verò non nisi apud eos, qui conuenerunt pacto aut vsu, vt sic suas mentes exponerent secundum quandam accidentalem & voluntariam significationem: vnde vocum proprietates sumēde sunt, vt quòd alia sit significatiua vel nō significatiua, quòd æquiuoca vel analogica, quæ sunt disciplinarum proprietates.

SVMMA CAPITIS.

In hoc cap. Arist. de sono auditus obie-

cto, eiusq; conditionibus, generatione, medio, & partibus, vnam ponit diuisionem, & octo conclusiones.

Sonus igitur quidam a actu, quidam potētia esse dicitur. ¶ Sonus fit ex collisione aëris à percussione & percusso, non qualibuscumq; , sed concanis & planis, à quibus potest aër agitari. ¶ Sonus in aëre & in aqua fit, dummodo percussio motus aëris diffusionē præueniat. ¶ Echo sonus est, qui per reflexionem resultat: qui licet semper fiat, non tamen semper est manifestus, vt in lumine patet. ¶ Vnus numero sonus auditur: quia quod sonum efficit, mouet vsque ad auditum aërem continuatione vnum, qua in parte insitus est naturalis ille et animatus aër, quo audimus. ¶ Aër omnis sono vacat ex se, est enim omnis soni receptiu⁹: ob idq; aër ille internus animat⁹ intus cōditus est, vt sit immobilis. ¶ Percutiens & percussus diuerso modo sonant, sicut diuerso modo mouentur: sonus enim motio est. ¶ Sonorum differentie sine sono aut motu non percipiuntur, sicut neq; colores sine lumine, & acuti & grauis denominationes ex tangibilibus traducuntur. ¶ Vox soni præstantissima species, animatorum tantum est, extensionem, concentum atq; locutionem habens, quæ percussione aëris fit attracti ab anima, & ad quouisionē repercussu cum significadi imaginatione. Sed de sono & voce sic hæctenus sit determinatum.

CAPVT NONVM

De odoris, odoratusq; natura, atq; odorandi medio.

DE odore verò, & odorabili non æquè benè, atq; de hisce, quæ dicta sunt, discernere, determinareq; possumus. Non enim sic patet, quale quid sit odor, vt sonus, vel lumen, vel color. Cuius causa est, nos non habere hunc sensum exactum, sed inferiorem complurium animalium sensu. Remissè nanq; homo olfacit, & nihil odorabilem percipit absq; dolore, vel voluptate, propterea

P 2 quòd

quod sensus instrumentum huiusce non est exactum, atq; perfectum.

Ratio ordinis.

Ex causis superius traditis, sensus odoratus merito tertium sibi vedicat locum: fuit enim prius differendum de præstantioribus & subtilioribus sensibus, quorum cognitio præstantior est & spiritualior: gustus igitur & tactum antecedit odoratus, quia obiecta magis seiuncta & separata distinguit: ergo tunc ex operatione, quæ subtilior est, tunc ex obiecto, quod distantius percipit, tertio loco Arist. odoratum collocat: nimirum, quia mediâ inter quinque, sensus continet rationem atq; operationem: quoniam odor (qui eius obiectum est) medium quoddam inter sensibilia esse videtur, consistit enim in fumali quadam evaporatione, unde & ignis & æris naturam participare videtur: quod clarius percipietur exposita odoris natura, quam nobis cap. præfenti Arist. tradit. Et in primis in text. præfenti excusat se, quod non possit esse de odoris natura tam exacta doctrina: quoniam (inquit) sensum hunc non habemus exactum & perfectum: quia igitur homo tenuiter & remissè odorat, defectu sensus accidit, ut non penetremus odoris naturam: humanus enim odoratus magnis agitationibus & impulsibus indiget, perinde ac tardiores equi, nisi acriter calcibus agitentur, cursum non efficiunt. Et si queramus, quæ sit ratio, quod homo pessimè omnium animalium odoret, & ab alijs animalibus odoratu vincatur: cum certum sit, quod siue cor siue cerebrum sentiendi sit initium & origo sensuum, sicut in homine sunt perfectiores operationes, ita quoque erunt præstantiores potentia, utpote quæ excellentiori anime subserviunt? Respondet Arist. 2. de partibus animal. c. 7. quod homo inter omnia animalia proportionem sui corporis plurimum habet cerebri (cerebrum verò frigidum & humidum est, de sensu & sensibili cap. 3. circa medium) cum autem odor in sicco perficiatur, & ad bene odorandum debeat esse in odoratu victoria calidi & sicci, sit, ut humor, quo reducat cerebrum, odoratus siccitatem lædat, per quem modum cerebri frigiditas & humiditas odoratum, qui vicinus est atq; ei coniunctus, officiat & noceat. Cætera autem animalia vel non habent tantum cerebri, aut in ipsis cerebrum non tanto humore reducat, neque omnia cerebro odorant, sed hæc branchijs, illa fistula, alia

Cõparatur odoratus hominis et brutiorum.

verò præcinctu odores sentiunt (ut auctor est Arist. lib. 2. de partibus animal. c. 16.) nil igitur mirum, quod homo ab alijs animalibus superetur, quæ distantiore & minora olfactu: quod enim in remotis est distantia, in propinquis est paritas: itaque ratione adiuti cerebri iudicium odoris in nobis non est exquisitum: odoramus enim secundum duo tubera prominentia in cerebro (quas carunculas mamillares aut papillares nostri Medici appellant) quæ magis humida sunt, quam odoratus complexionem conveniat: cerebri igitur vicinitate odoratus hominis hebetatur. Quod autem opponeretur, operationem sequi conditionem formæ, atq; adeo humanam animam exigere præstantiorem & temperatiorem non solum tactum, sed etiam omnes alios sensus? Principio hæc ratio non probat de singulis operationibus, cum aquila visu, aper & talpa auditu, vultur odoratu hominem antecedit: sed de omnibus operationibus simul sumptis, aut de præstantissima operatione: quo modo hominis operationes sunt præstantiores, ut præstantiori formæ subserviunt & ad præstantiorem finem. Deinde fortasse colligit, hominem præstantius & sigillatim naturas odorum differentias discernere, cum mirè per odorum species diuagatur: unde exorta est illa voluptuosa luxuries, infamis & vitiosa in odoribus libido: sed neque hoc odoratum hominis convenit, nisi ex accidenti, scilicet quia rationalis est atque intellectui, cui seruit, coniunctus. Quare sicut quod amittit ex una parte, ne percipiat quoscumque odores, sed etiam in maximos & propinquos propter cerebri vicinitatem, & hos non nisi habitudine ad saporis nanciscitur: id recuperat ex alia parte propter ministerium intellectus, ut percipiat plures odorum differentias. Quocirca cerebrum ipsum efficit odoris inquisitionem difficilem, & quod homo tardissimus, hebetissimisque sit olfactus, ut neque exactè quid odor sit quantum ad essentiam sciamus, nec perfectè quale sit, quantum ad differentias distinguamus, nisi ex proportionem & similitudine ad gustum: tamè intellectus præsidio comprehensio differentiarum in odoribus exactior est in homine quam in brutis, quæ eas ignorat. An verò odoratus in nobis perfectior sit essentialiter quam in brutis? facile dilues, si ea distinctione utaris, qua nos supra ad finem capitis. 3. nil igitur exactè odoramus absque dolore vel voluptate, id est,

Homini operationes quatenus præstantiores sunt, quam brutiorum.

non

non odoramus nisi secundum quãdam excellentiam odores extremos, tristitiam vel voluptatem inducentes: unde remissos & medios odores tenuiter sentimus, ut sequenti text. similitudine Aristoteles declarat.

Tex. 93.

Atque consentaneum est rationi, tam animalium ea, quæ duos oculos habent, sic sentire colores, ut non eorum percipiant differentias, nisi terrore, contrarioque ipsius, quam hominum genus odores. Similem autem rationem subire videtur, odoratus ad gustum, & odoris species ad species ipsas saporum.

Quod ita se habeat odoratus noster ad odores, sicut oculi præduri quorundam animalium (ut cancrorum & locustarum) qui non percipiunt nisi extremos colores, & hos quidem cum terrore. Quæ autem sit causa huius terroris, meum non est in præfenti dicere, neque illa multum est ambigua & difficilis: non enim exactè nec exquisitè vident, quia terrentur & tremunt, quemadmodum mulæ, quæ hanc ob causam pauent & consternantur.

Tex. 94.

Verum exactiorem gustum habemus, quam odoratum: ex eo quia gustus tactus est quidam, quem quidem sensum homo exactissimum habet. In ceteris namque sensibus vehementer à ceteris animalibus superatur, at tactu longè ceteris omnibus excellentius percipit. Quapropter & prudentissimum est animalium. Iudicium autem est, in hominum genere ob hoc instrumentum sensus, ingeniosos esse, hebetesve, & non ob aliud quicquam. Qui namque sunt duri carne, ij sunt inepti mente: qui verò sunt molles carne, ij sunt ingeniosi, menteque dextri.

Cum ignotum per id, quod notius est, manifestetur, infert Arist. ex his, quæ diximus, odores, quos remissè assequimur, exactius ex saporibus venari, quandoquidem perfectiorem habemus gustum quam odoratum: Id probat, quia gustus est quidam tactus, tactus verò perfectissimus est in homine, quo vel solo sensu homo cuncta animalia longè superat, estque animalium prudentissimum, cuius hoc adfert iudicium, quod molles carne sint ingeniosiores, duri verò hebetiores. Vult itaque Arist. secundum analogiam saporum odorum discrimina sumenda fore: idcirco quod sapore caret, odore similiter & carere solet: mox, ut saporis missione quatuor primarum qualitatum constat, ita & odores, nisi quod sapor in humido præcipue consistit, odor verò in sicco, cum calidum humidum exiccat & exhalat: contra verò frigidum est, quia sicut hebetat & retundit saporis, sic quoque extinguit odores.

CONTROVERSA

An ex optima tactus temperatura indicare liceat ingenij perspicacitatem?

Omnia huius text. constant, nisi quod legitima intelligentia huius tritissimi axiomatis desideratur: Qui verò sunt molles carne, ij sunt ingeniosi, menteque dextri: nam videtur vim ad disciplinas percipiendas non tactui tribui debere, sed visui aut auditui, ut auctor est idem Arist. infra de sensu & sensibili cap. 1. ad finem, & lib. 1. de gene. animal. c. 20. circa finem, & problem. 1. in particula siue sectione. 30. melancholicos sapientiores esse ostendit, cum tamen & carne dura & pessima humorum conditione sint affecti. Quid? quod vermes, magiles & limaces, qui sunt molliores, prudentiores esse: foeminae etiã essent ingeniosiores & sapientiores, cum citra omnem controuersiam molliori sint carne quam viri: variè tamen dissoluitur propositum problema. Sed ut quæ ab alijs fusiùs dicta sunt, nos colligamus breuius & dilucidius, in primis supponendum est, Galenum minus philosophicè asseruisse, humanam animam primarum qualitatum quandam esse temperaturam, ut videre est lib. 3. de locis affectis cap. 6. & lib. 7. de usu partium cap. 8. & lib.

Cur tactus ingenij indicium sit, inquiruntur.

Galenus reiectus.

Arist.

& lib. quod animi mores corporis temperaturam sequantur. Arist tamen dubia vide tur tenere sententiam, & hac in parte heret, vt. i. lib. tex. 13. tetigimus, sed infra lib. 3. de anima enucleabimus: nunc sat est supponamus ex Philosophia penetralibus, q infallibili fide tenemus, rationalem nostram animam immortalem esse atq; operatione habere a corpore independentem: qua de re sat multa habes controuersa de immortalitate ad finem horu lib. Quo habito, Themistius tactus bonitate indicium esse perspicacioris ingenij a posteriori exponit: Philoponus vero non tantum signum esse dicit a posteriori, sed etiam causam a priori, non quidem efficientem sed materialē, quae causa melius appellabitur (vt egregie demonstrat S. Tho. 1. p. q. 85. ar. 7. in corp. & ad 3. & ibidem Caiet.) quoniam anima comensuratur corpori, cuius est actus, & per illud corpus indiuiduatur: quanto ergo corpus melius est dispositum, tanto meliore sortitur animam: actus enim actiuorum sunt in patiente bene disposito (vt supra tex. 24.) & forma in materia recipitur secundum capacitatem materiae. Vnde Caiet. cum S. Tho. colligit, vnam animam rationalem ab altera essentialiter differre, non secundum speciem, quod alienum esset a fide, sed secundum indiuidualem differentiam & materialē, quae species ad indiuiduum contrahitur & quatenus secundum numerum differunt. Sic in praesenti Arist. philosophatur, ingenij vires ex tactu esse expēdendas: quoniam sensus tactus fundamentum est omniū sensuum, quicq; per vniuersum corpus spargitur atq; diffunditur: si ergo omnis sensus in tactu fundatur, mirum videri non debet, si ex bonitate tactus subtilitas ingenij sequatur: etenim in puriore tactu sanguis est defecior, & phantasmata (quae intelligēdi sunt instrumenta) subtiliora sunt, vnde & animae sublimior erit operatio. Firmissima ergo est & constantissima collectio, quod si optimus tactus est, optimus quoq; sit ingenium: ex alijs autem sensibus infirma est collectio, vt si visus perspicax est, q anima sit perspicacior: nam in lippis & caecis praestantissimum ingenium experimur: caecus namq; fuit Homerus, qui singulari polluit ingenio. Non dicimus hanc temperaturam tactus causam esse ingenij efficientē, neq; temperaturam cum anima conuertimus (vt Galenus) sed solum materialē & formalē causam conuenimus & comen-

Themist.

Philop.

D. Tho. et Caiet.

Anima rationales si in indiuiduo differre esse essentialiter, in fra. 9. de immorta. ad finem. 1. principia argumenti.

Observatio dubitatio nis resolu tionem.

suramus: omnis enim forma proportionata habet instrumenta, & clausus per fenestras vitreas, si sint colorate, omnia videt colorata, si autem nitidum sit & perspicuum vitrum, clarius & perspicacius videt: sic homines pro ratione proprii sensorij tactus perfectius aut imperfectius humanas absoluunt functiones. Neq; est in Arist. vlla collisio, si quidem visus & auditus locis citatis per accidens & quasi ab extrinseco conducunt ad disciplinas: vis autem ingenij per se & ab intrinseco ex dispositione tactus consideranda. Est enim tactus in ordine ad animam, sicut manus in ordine ad artificem, organum scilicet coniunctum & organum organorum: siue enim penna scribamus siue cultello scindamus, semper manu illa munia absoluuntur: sic neq; videre neq; audire contingit, neque vlla alia operationem animae perficere in corpore, nisi tactus supponatur vt fundamentum: ideo sicut ens apud primum Philosophum in omnibus includitur, ita tactus in omnibus corporis operationibus inuenitur. Quod si in melancholicis reperitur sapientia & ingenij praestantia, non est intelligendum de melancholicis natiuis, qui naturam frigidam sunt & sicci, in quibus viget humor niger & ater, sed de illis, qui melancholici sunt ex accidenti ex aduisione cholerae & sanguinis, qui licet humores habeant crassos & obscuros ob laborē & exercitiū studij, illustrē tamē habent tactus compositionem, in quibus durities carnis non est nativa, sed aduentitia & iniuria temporis comparata, vt in senibus, quibus iam obcalescunt carnes, & ob senium exiccantur: vermes autē & mugiles verius pulpamentum quam carnem habent: foeminae verō mollitiem aqueam & phlegmaticam, & illa non arguit bonitatem ingenij, quia est aquea humiditas, vitiosa & redūdans: sed mollitudo virorum sanguinea est, quae consistit in purioris sanguinis mediocritate & reliquorum humorum temperatura. Ex qua mollitudine per se colligitur ingenij dexteritas, quae relucet & a posteriori conspicitur in tenuitate vnguium, subtilitate capillorum, in vola manus & reliquis lineis, notis atq; manuum signis: haec enim & similia arguunt, cordis & cerebri spiritus subules & lucidos esse, hincq; letitia est spiritus, color viuus & cetera his affinia. Hinc non male quidam colligunt, Chiromantie principia veridica esse (si in multis fidei metas, rationisq; terminos non egredierentur) nam cum Deus & natura nihil proximo faciunt frustra

Rationibus propositis per ordinem satisfatis. Optimū simile.

Signa bonitatis.

Chiromantie initia.

frustra lib. 1. de Caelo tex. 32. fit, manuum nostrarum lineationes animorum tacita quaedam esse delineamenta: sanē nemo dicet lineas frustra aut inutiliter manibus nostris consignatas. Errant igitur ignari rerum, qui ex constrictione & manu plicatione oriri existimant: quod quā falsum sit, quisq; hac luce clarius percipere potest: tum, quia oēs similiter manus plicamus, dissimiles tamen linearum notas habemus: tum etiā, quia plicatio manuum non potest stellas, triangulos, cruces, & id genus alia stigmata constitueret: similiter cur in manibus vnus eiusdemq; hominis variarentur haec signa? aut quae de causa tam diuersas lineas & rugas frons hominis praese ferre videtur, vbi non est tanta plicatio atque constrictio? aut rursus in articulis siue digitorum iuncturis & condylis cur hi erectas, illi transversas, illi paucas, alij verō nullas habent lineas, vbi nec digitorum est flexura, nec plicatio? praesertim quod vbi Astrologus bonam aut malam valetudinem ex caelesti constellatione praedicat, aut ex aliquo dominante Planeta aut fixo astro infortunium praesagit, ibidem Chiromanticus in loco manus, qui eidem constellationi & Planetae atq; astro subiicitur, similem reperit lineationem & proportionale deducit iudicium. Ex his ergo paucis cuius constabit, non solum manus duritiem aut molliem, sed stigmatum gyrationes frustratorias & casuales non esse, sed potius vitae nostrae comoda, incommodae indicare accidentia, vt conualescentium infirmitates, vitae breuitatem, longitudinemq; Etenim non dices caelos superuacane creatos, aut frustra continuo, perenni q; motu moueri: cum tam vasta & insignia sint incorruptibilia illa corpora, quorum mirabiles effectus in luce, lumine, motu & influentia cunctis notissimi sunt: de quibus tamen lib. 2. de Caelo tex. 2. pronuntiauit Arist. Quod ceterorum aut est principii causa caelum, aut suscipit exitum, cessationem v, nimirum cuncta haec inferiora continendo atq; renouando, disponit elementaria corpora, ipsaq; mista componit, & mundum hunc inferiorem sua virtute gubernat: Sic dicit lib. 1. Meteor. c. 2. Vt omnis eius ipsius facultas inde constituatur atq; reuertatur, praesertim cum vnde origo motus omnibus trahitur, illa princeps causa existimanda sit: ergo motus caeli causa est motuum & effectuum omnium, quos in his inferioribus experiri contingit, vt recte Caiet. super Psal.

Manuum lineationes.

Caelorum vires.

140. dixerit, Caelos vehiculum esse diuinae virtutis, scilicet, quia naturae auctor Deus, eorum lumine atq; influxu mediate, pro arbitrio suo haec inferiora moderetur, & vt dicitur Psal. 103. Caelum sicut pellem extendit, vt non solum vniuersitatis librum legendum, considerandumq; proponeret, sed etiam vniuersorum corruptibilium causam & originem in propatulo manifestaret: creauerat enim luminaria magna (quod Moyse Genes. 1. refert) vt praesentent dies & noctes, essentq; in signa & tempora & dies & annos, luceantq; in firmamento & illuminent terram: quod & Regius Vates Psal. 135. dixit & Psal. 18. vnico verbo explicuit, Caeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiant firmamentum. Haec non ideo dico, vt Astronomorum iudicium omnino firmum & infallibile esse iudicem, vt est de motibus caelorum & Planetarum coniunctionibus: neq; vt tam infirmum & debile habeatur, ac cum praedicatur de his, quae ab hominis libero arbitrio pendent, quae omnino indifferentia sunt & causam habent contingentem: sed quia non est prorsus infirmum neq; incertum iudicium, neque omni ex parte fallibile, quae parte contingit corpus, quod caducum est & ex elementorum naturis compactum, quod a caeli motu & influxu secundum quosdam effectus pedet, quales sunt sanitas, infirmitas, longa, breuisve vitae nostrae periodus: quod & Astronomus ex astris, stellarumq; constellatione, Chiromanticus ex ipsa manu coplexione atq; temperie siue lineatione haud insufficienti, sed potius probabiliter fundat coniectura: nonne caelum generat, formatq; corpus, alterat, disponit, bonam aut malam inclinationem inspirat? complexionem probam aut improbam non ingerit? sanē sic docet optima Philosophia & Arist. Philosophorum Princeps, tum alibi saepe, tum locis citatis expressē. Eapropter licet quisq; nostrum suo libero arbitrio, optimaq; prouidentia haec iuuare, impedire ve possit, funditus autē natiuam inclinationem tollere, aut erradicare naturam nunquam valebit, non enim haec humanae voluntati prorsus subdita sunt: de his ergo (ad quae caelum, naturalisq; nostra compositio nos propedit) naturale iudicium proferri potest atq; optima coniectura conijci. Quare cum stigmata manuum sint veluti caelorum impressiones & effectus, naturaeq; nostrae vestigia, non immerito iste textus & Arist. locus pro fundamentis Chiromantiae adduci

Trinensio bri diuisione qua le sit Chiromantico rum iudicium declaratur.

Chiromantie discursus.

adduci potest, qui totus est coniecturæ plenus, ut ex bonitate tactus bonitas ingenij colligatur: tactus verò conditio, bonitas scilicet aut malitia in vola manus describitur, unde Chiromanticus, inspectis delineamentis & linearum gyrationibus, quasi in externa horologij manu internarum rotarum motus, id est, naturam inclinationem & complexiorem, vitæ breuitatem aut infortunia haud improbabiliter conijcit indagare per stigmata, quæ à Deo, cælorum & elementorum virtute mediante, nobis impressa sunt & in manibus posita, ut inde quisque agnoscere valeat opera sua, id est, mores, ingenia, propensionem, & tacita quædam naturæ desideria. Innumeros refertur auctores antiquiores atque Neotericos, si hæc res ex professo determinare: sed quoniam obiter in hanc rem incidit, post Arist. vnus Galenus instar omnium sufficiat, qui affirmat, totum corporis habitum ac temperiem ex tactu solius volæ manus percipi posse: similiter & nos dicimus de lineatione, quæ ipsius complexiorem expressum quoddam indicium est, & animi mores maxima ex parte corporis temperaturam sequuntur. Non est ergo nouum neque omnino vanum, ex lineamentis corporum mores ex vola; manus coniecisse, vbi bonitas tactus præminet: vola autem ex diuersitate tactus diuersis linearum incisuris frangitur, quæ frustra non sunt, sed vitæ commodam & periodum indicare valeant. Ad hæc Arist. alludere videbatur lib. 3. de Anima cap. 5. cum tex. 3. dicit, *Quare anima est ut manus, manus enim instrumentum est instrumentorum*: quantum ibi de specie intelligibili loqueretur, nos hic legitime de significatione loquimur: quoniam manus non solum organum est organorum, sed instrumentum quoddam & virtus cæli, aut figura nostræ complexiorem, quæ veluti thema quoddam à natura proponitur considerandum: non enim minus homo (quod attinet ad corporis complexiorem & conditionem, nam rationalem animam cum eius libero arbitrio semper excipio) quam aliud quoduis mistum ab ipsis cælorum influentijs pendere & configurari videtur. Recte ergo conijcit Arist. molles carne mente esse aptos, duos verò ineptos, unde eius Commentator colligit, homines boni tactus semper esse discretos: & Galenus lib. 1. de complexiombus ait, Palma quidem mollis perscrutacione sen-

sus aptior est, idem sentit in libris Tegni & Albertus videndus lib. 1. de animal. tractat. 2. cap. penultimo, & Arist. sect. 10. problematum problem. 24. tactus ergo, qui in vola manus reuocet, varijs linearum incisuris varias singulorum hominum conditiones demonstrat: oriuntur namque ista lineamenta à seminatiua & generatiua virtute, in manuque perficiuntur & consumantur, talisque est extrema vola manus, qualis est intima cordis, ut vnusquisque opera sua dignoscere possit. Hæc dixerim, ut videas, quibus inibijs, quòve adminiculo Chiromatiæ scientia foueatur (non ut de ea modò disputem aut quidpiam definiam, sed ut pro loco præsentis subseruiant, quia Arist. ingenij subtilitatem ex bonitate tactus arguit) tactus autem accommodatior complexio in vola manus præminet, ex cuius carnositate, mollitie, duritie, cæterisque linearum signis colligere liceat vitæ conditionem, ingenium, morumque propensiones. Nec me mouet, quod Arist. particula seu sectione. 30. problem. 3. dicit hominem animalium prudentissimum, eo quòd breuius caput habeat (itaque minimum caput signum esse dicit magni consilij & singularis prudentiæ) quia Galenus in Tegni caput minimum detestatur & paruitatem eius vituperat: Arist. verò paruitatem capitis prudentiæ attestari docet, non pro paruitate interna cerebri (quia oportet, ut cerebri vètres sint spatiosi, magnaque cerebrum & caput pro parte interna) sed paruitatem externam ossium & carnis indicium esse vult prudentiæ: quoniam hæc arguunt tactum esse præstantiorem, spiritus subtiliores & calidiores, quando partes superiores hominis minus crassæ sunt atque terrestres: sic ergo intellectum Arist. problema eandem continet sententiam cum præsentis axiomate: solet enim natura calorem mittere maiorem & spiritus subtiliores ad caput ut partem præstantissimam, unde quo exterius caput breuius est, interiorius maius esse solet. Hæc ergo temperatura tactus, quæ sapientiam & prudentiam arguit, nisi homo per inertiam & contemptum negligat proprias animi vires atque destruat aptitudinem & habilitatem, per se etiã longiorem præstaret vitam viris sapientibus & prudentibus, nisi quòd facilius læduntur à contrarijs, & quia ex accidenti ob vigilias & labores studiorum atque frequentem meditationem corporis vires extenuantur:

Lineationes manuum collektionem propriam tum individualem indicant.

Capitis paruitas vnde arguat ingenij bonitatem.

Sapientes viri minus viuunt.

Autoris excusatio. Galenus.

Obscurus Chiromanticus.

mittit enim natura calorem & spiritus ad eam partem, qua plurimum laboratur: unde necesse est, calorem natuum à vitalibus operationibus auocari: inde ob crudelitatis humorum redundantiam totius corporis imbecillitatem sequi necesse est & repentinas mortes, continuoque vitam eorum abreuiari. Quæres, si tactus arguit ingenij vires, quare odores à saporibus potius quàm à tangibilibus qualitatibus sumuntur? Respondet S. Tho. quòd tangibiles qualitates simplices sunt, odores autem sicut & saporis qualitates sunt secundæ, ex primisque qualitatibus constant: idcirco odores cum saporibus ut cum propinquo magis conueniunt, indeque nomina etiam sumunt: quamobrem subdit Aristoteles.

Odores cur ex gustu non tactu sumantur.

Tex. 95.

Ut autem saporum alius dulcis, alius est amarus: sic & odorum quosdam dulces, quosdam appellamus amaros. Verum quædam odorem habent, saporemque similis rationis, dulcem, inquam, saporem, dulcemque odorem: quædam contra. Similiter & acerbus odor, & acutus, & pinguis: nam quia odores non sunt, uti diximus, manifesti, perinde atque saporis, ideo nomina odorum deducta sunt à saporibus per similitudinem rerum. Alius enim est dulcis, ut croci, mellisque: alius acer, ut thymi, ac huiusmodi rerum. Idem & in cæteris modis seruatur.

Nominatio saporum. Textus iste apertus est in se atque ex dictis manifestus, nempe quòd odores, qui analogiam habent ad saporis, inde nomina & notiones emendicare videantur, quantum non semper verum sit, ut odores & saporis sibi mutuo respondeant: quædam enim sunt suauolentia, quæ pessimum habent saporem, ut aloë: quædam verò, suauem cum habeant saporem, pessimè odorant: cuius exemplum non aliud occurrit quàm olei lini, quod pessimè odorare ex

perimur, dum miscetur ad conficiendum atramentum impressorum, tamen non est gustui ingratum: quædam verò similiter odorant & sapiunt, ut mel dulcem vtrunque præstat & odorem & saporem, crocus similiter & thymus cum alijs acerbis & redolent. Vtriusque ratio est, Prioris scilicet notio nis, quia ignotum per id, quod notus est, manifestatur: cum ergo odores tenuiter assequamur, per saporis declaramus, & nomina, eadem seruata analogia, imponimus, nimirum dulces aut amaros aut austeros nuncupantes. Alterius verò, quòd non similiter se habeant, rationem reddit S. Thom. quia sapor consistit in humido aqueo quodam tenui digesto, itaque sapor est primò humidus (unde sanguine dicimur nutriri tantquam ultimo & proximo alimento, quia calidus & humidus est) at verò odor in sicco igneo certa proportione præparato conficitur, ita quòd sit primò siccus, ut humor cerebri temperet: cum igitur dissimilis sit commissio & proportio, dissimilis quoque erit odorum & saporum suauitas: itaque materia & subiectum saporis est humidum, materia autem & subiectum odoris est siccum: quare tam odor quàm sapor consistunt in debita commistione humidum & sicci: pessimum autem non est idem in vtroque, tamen idem est actiuum nempe calidum: quod tex. 100. clarius interpretabimur. Sed si quæras, quare non determinat prius de saporibus, siquidem sunt notiores, quàm de odoribus? Respondetur, quòd sufficit notitia quædam communis, quæ habetur de saporibus propter vsum & quotidianam experiëntiam: & ordo Arist. perfectionis est & nobilitatis, quò ordine odor perfectior est quàm sapor, sicut odoratus perfectior est gustu.

Odor in sicco consistit.

Attende quod sit passiuum, quod actiuum.

Atqui sicut auditus est audibilis, atque inaudibilis, & visus visibilis, atque inuisibilis, & quisque similiter sensuum: sic & odoratus est odorabilis, atque inodorabilis. Inodorabile autem multipliciter dicitur: nam & id, quod omni caret odore, neque vnquam odorem habere potest: & id, quod exiguum habet: & id etiã, quod

P 5 malum,

malum, tetrūq; habet odorē, hoc appellari nomine solet: similitur & ipsum ingustabile dicitur.

De obiecto per se odorabili. Nil est difficultatis in præsentī particula, si quæ ad finem cap. 7. diximus, intellecta sunt, quod visus lucis est & tenebræ, & præcedenti cap. quod auditus soni est & silentij: nam in vniuersum ad eandem potentiam pertinent habitus & priuatio, quoniam eiusdem sunt rationis formalis & sub eadē potentia posita & in eodē genere cum habitu collocantur: ad eundem ergo sensum pertinebunt, nisi quod habitus affirmatiuē per propriam speciem dignoscitur, priuatio verò per negationem & carentiam vt absentia proprii obiecti sentitur, in quantum sensus non immutatur nec à proprio obiecto commouetur: vnde priuationes per ordinem ad proprium habitum apprehenduntur: oppositorum sanè sicut eadem est disciplina, ita idem est sensus. Et si quæras, quomodo priuationes huiusmodi, cum nulum habeant esse, à sensu externo sentiri possint? Respondetur, quod reductiuè ponuntur sub sensibili proprio & per se, quatenus per se pertinent ad sensum vt proprii sensibiles oppositum: quare & si improprie & largè dici posset sensibile per accidens, quatenus non sentitur per propriam speciem sed per speciem sui habitus, non tamen dicitur proprie sensibile per accidens: quia sensibile per accidens est substantia, quæ per se non continetur sub proprio obiecto sensus: priuatio autem per se continetur sub sensibili proprio: vnde nec sentitur reflexè, quia sensus exteriores non faciunt supra se reflexionem nisi aduertentia quadam, præsidio & adminiculo alicuius interioris facultatis: sentit tamen sensus se non immutari, quare percipit absentiam proprii sensibiles: quod fit non tantum concursu superioris virtutis, sed etiam est cōcurfus ipsius sensus externi: aliter enim surdus, aliter qui bonum habet auditum se habet ad silentium, quia surdus proprie sicut sonum non percipit, ita neq; silentium: idcirco surdus improprie dicitur sentire silentium, aliàs non esset orbatus illa potentia & facultate audiendi, præterea haberet naturalem discursum ad silentium & sonum: ideo animal cōcurrente auditu de silentio iudicat, concurrētē

Priuatio à sensu externo percipitur, estq; sensibile per se.

Pende.

visu de tenebris: vide lib. 3. tex. 25. exactius vbi ista absoluuntur. Inodorabile triariam dicitur, primum quod paruum habet odorem, mox quod prauum, demum quod nullo præditum est odore, vt sunt cælum & quatuor corpora simplicia, pura & syncera: de inodorabili tertio modo loquimur in præsentī.

Fit autem olfactus etiam per medium, vt aërem, aut aquam. Etenim animalium ea, quæ in aquis degunt, videntur odorem sentire, tam habentia, quam non habentia sanguinem: sicut & ea, quæ versantur in aëre. Horum namq; nonnulla odorem alimenti percipiunt eminus, perguntq; ad ipsum.

Determinauit medium odorandi, quod est aer & aqua: in vtroq; enim elemēto ad longinqua spatia animalia percipiunt odorem alimenti, vt est compertissimum: aer ergo & aqua, quæ vt diaphana, medium sunt videndi, vt participant aliam innominatam qualitatem, odorandi medium sunt censenda.

QVAESTIO

An odor solum intentionaliter multiplicetur per mediū, ac etiam realiter?

Habet hic textus insignem controuersiam de sensatione odoris & multiplicatione eiusdem per medium, nimirum, an solum fit secundum esse reale & naturale, an verò diffundatur & multiplicetur etiam secundum esse intentionale? nam dubitationem habet, eo quod nisi intentionaliter multiplicetur, quomodo vultures in bello Troiano (vt testatur Homerus) ad quingenta milliaria odore alimenti peruenissent? contra verò si non multiplicetur realiter, qui fieri posset, vt odor esset in medio absente odorabili? Res est in controuersia posita, & quia de ea apud omnes non constat, quo potero breuius & dilucidius sine argumentorum strepitu & opinionum turba meam dicam

Odoris diffusio examinatur.

Quid, se odor.

Antiquorum interpretatio.

1. opinio Auicennæ, quod secundum esse reale odor diffundatur.

dicam sententiam. Principio ex cap. 6. supponendum est, quod cum obiecta propria quinq; sensuum sint accidentia, odor, qui odoratus est obiectum, non erit vapor aut halitus, exhalatio, aut fumus aut quidpiam simile: quoniam isthæc omnia substantia sunt, substantia autem non est sensibile per se, sed per accidens: est ergo odor qualitas quædam realis absoluta & permanens, etiam si successiuè deferatur cum suo subiecto: euaporatio autem illa fumalis causa est odoris per aërem diffusi, sicut impulsio & collisio aëris soni est causa: odor ergo est in fumali euaporatione tãquam in proprio subiecto, ideo sicut calor ab igne diffunditur. Antiqui verò Philosophi asserébant habitum esse aut fumum, intelligentes euaporationem illam subiectum esse odoris: & ita cessat disputatio Arist. c. 5. de sensu & sensibili contra antiquos, si eos cãdidè & amice interpretemur: ad idq; alludit Plato in Timæo & Galenus lib. de instrumento olfactus & Arist. sect. 13. problem. 10. & sectio. 12. problem. 5. & 6. Modò verò Auicennas 6. natural. parte. 2. cap. de olfactu tenet, quod odor secundum esse naturale est in medio, quia non est sine fumali euaporatione, & quoniam remoto odorabili odoramus: quod est argumentum, odorem manere secundum esse naturale, & medium affectum esse fumali illa euaporatione, vt remoto igne aer calidus manet calore reali, ita odor realiter manet in medio. Præterea quia habet in medio vera effecta etiam ad medendum: ergo quauis non maneat substantia odorabilis, manet ipsa qualitas, quæ vt calor ab igne, ita odor ab odorabili derelictus est. Rursum visio colorum non impeditur ab aëre moto, quoniam intentiones colorum intentionaliter tantum multiplicatur, odores verò per motionem aëris impediuntur: signum ergo est, quod odor realiter est in medio: alioquin quomodo album & nigrum, quæ sunt contraria, per eandem partem aëris videntur? perciperentur quoq; odores contrarij per eandem partem mediij? quoniam intentiones contrariorum non sunt contrariæ. Insuper videmus corrugari poma: quia continua reali euaporatione resoluuntur. Tandem mirum esset, si solis intentionalibus speciebus odorū vteremur & ad medicandum & ad veneno inficiendum: hæc sunt, quæ faciunt pro Auicennæ opinione. Sed Commentator Auerro. præ-

sentī commento tenet, quod odor solum est realiter in corpore odorabili, in medio autem solum est intencionaliter & spiritualiter, sicut de coloribus dictum est: Probat, quoniam sine mora & subito ad magnam distantiam sine motu multiplicatur, quod est signum, intencionaliter diffundi. Tum etiam, quia si solum realiter multiplicaretur, aut aer cederet, aut non: si primum dederis? iam corpus magnum cederet minori: si secundum fatearis? duo corpora se penetrarent: est ergo in medio secundum esse intentionale & spirituale. Insuper, quoniam sentiuntur odores ad valde magnam distantiam, ad quam fumalis illa & realis euaporatio multiplicari non posset: cum enim sit certus rarefactionis terminus, fieri non posset, vt ad quingenta milliaria resoluereetur aliquod corpus in fumalem euaporationem: itaq; Auicennas tenet, odorem esse in medio non nisi vno modo nempe realiter & naturaliter: contra verò Auerro. quod non nisi intencionaliter. Mihi autem media videtur incedendum via cum S. Tho. odorē in medio ad certam spatij distantiam realiter & naturaliter diffundi, inde verò ad sensum intencionaliter & spiritualiter multiplicari: Priorem huius assertionis partem probant argumenta pro Auicenna adducta: neq; mouere nos debet oppositum argumentum, quod fumalis euaporatio aëre penetraret, quia aer huc & illuc agitatus dispergitur & cedit, diuiditur atq; condensatur: & ita non est corporum penetratio, sed nuda delatio, quoniam aer calefactus ab igne proximum calefacit, & sic deinceps donec vis agentis euanescat: sic in proposito odorabile afficit aërem fumali euaporatione quasi quadam aquæ & vini permistione: deinde verò odorē producit realiter: tandem similitudinem sui in medium & in sensum producit. Posterior verò pars ex argumentis pro Commentatore adductis satis liquida est, & ita necessario asserendum est propter sensus spiritualitatem: nam commune est omni sensui (vt diximus tex. 75.) vt sensibile ipsum non tãgat, quia sensibile positum supra sensum non facit sensationem: odorandi ergo ratio hæc est, vt ab odorabili euaporatio fiat, in qua odor est realiter & subiectiuè, & ita realiter per actionem caloris ad aliquam mediij distantiam diffunditur, inde verò ad sensum intencionaliter procedit. Crediderim tamen

2. opinio Auerrois quod odor multiplicatur intencionaliter.

3. opinio et medijs Auerrois.

Observa tamen, istam realem euaporationem non de *juma-* semper esse necessariam simpliciter ad odo- *li euapora-* randum, sed ad bene & vt distantius odo- *tionem.* remus: nam in aqua pisces bene odorant, licet frigidissima sit: sufficit ergo intentionalis odoris multiplicatio. Quid autem differat inter realem & intentionalem qualitatem, supra cap. 7. cum de lumine differui, pluribus dixi, ex illo loco petenda, quæ ad hunc scrupulum diluendum desiderantur.

Tex. 98. Quocirca dubitatione is locus habere videtur, si cuncta quidem similiter olfaciunt, homo verò respirans, non respirans autem, sed spirans, aut detinens spiritum, non olfacit, neque eminus, neque cominus, neque si in-*iplos* nares *intrò.* ipsos nares intro. naribus intus rem olentem posuerimus. Atque sensum quidem non fieri, si in instrumentum sensus res ipsa sensu percipienda ponatur, commune omnibus est: sed non sentire sine respiratione, proprium hominum esse videtur, quod quidem experientia late patet.

Questio Questionem mouet circa præcedentia, *de vnta-* an omnia animalia similiter percipiunt odo- *r odora-* rem vno secundum speciem sensu odoratus: Dubitandi occasio est, quia quæ respirant, nec respirando nec detinendo spiritum possunt olfacere, etiam si odorabile intra nares sit: quod est homini proprium cum reliquis respirantibus, vt experientia comprobatur apes verò, pisces, formicæ sine respiratione odorant: alius igitur erit sensus in non respirantibus.

Tex. 99. Quare ea, quæ sanguinis expertia sunt, cum non respirent, sensum quendam, præter eos sensus, qui dicuntur, alium habent. At id esse non potest: quippe cum odorem percipiunt. Sensus enim

rei tam malè, quàm benè olentis, olfactus sine cōtrouersia est. Præterea à vehementibus & ipsa corrumpi videntur odoribus, à quibus & homo corrumpitur, vt bituminis, sulphuris, & similia. Necesse est igitur, ipsa olfacere, non respirantia tamen.

Ne proposito vexemur scrupulo, respondet Aristot. quod vnus est, vnusque speciei odoratus in omnibus: quod probat primò ex vnitatem obiecti, eundemque nãque odorè & respirantia & non respirantia percipiunt. Deinde quia vtraque à vehementer graucolentibus & sensibilibus excellentijs corrumpuntur atque ab his, quæ fetorem ex se exhibent, vt in apibus & piscibus euenire videmus: quare etsi accidentariè differant in modo odorandi, idè sensus est in vtriusque, quia idem proprium sensibile nãpe odor, à cuius excellentia corrumpitur: prior autè ratio ex conuenientia obiecti procedit: posterior verò ex disconuenientia & latione contrarij: quocirca in homine & in brutis odoratus est eiusdem speciei: eadem ergo facultas odorandi afficitur odoribus, modò tamen diuerso, nam in his respirando, in illis verò absque respiratione. Solutio igitur in hoc consistit, quod differentia non est in sensu, sed in modo sentiendi, neque est in bonitate aut malitia aut aliqua differentia specifica, sed in individuali compositione animalium atque in organi diuersa dispositione, de quo sequitur.

Atque huius instrumentum sensus, in homine perinde videtur ab instrumento differre talium animantium: atque oculi differunt ab eorum oculis animalium, quæ duos oculos habent. Nam animalium ea, quæ molles oculos habent, palpebras ipsas, vt i sepem, & tegmen habent, quas nisi mouerint, ac aperuerint, non vident, vt late patet. At ea, quæ durorum

Solutur *cōclusio-* *ne, quod* *odoratus* *oīs vnus* *sunt spe-* *ciet.*

Tex. 100

durorum sunt oculorum, nihil habent profectò tale, sed illico reseas vident, quæ in perspicuo sunt. Sic igitur & instrumentum olfactus in hisce quidem, quæ non respirant, velamine caret, perinde atque oculus durus, vt diximus. In his autem, quæ suscipiunt aërem, habet velamen, quod cum respirant, aperitur, venis, meatibusve distentis: & idcirco quæ respirant, non olfaciunt in aqua: necesse est enim olfaciant respirando, at id in aqua facere nequeunt. Est autem odor, sicci, sicut humidus, sapor: ipsum verò instrumentum olfactus est potentia tale.

Odoratus *cū oculis* *compara-* *tur.* Quod eadem est odoratus quàm oculorum differentia: nam molles habentia oculos cilia habent & supercilia, palpebras quoque, quibus oculi tegantur: duos verò habentia oculos nullo indigent ciliarum aut palpebrarum vallo aut sepe: tamè est oculorum eadem natura ad colores percipiendos, licet sit diuersa instrumenti compositio: similiter & eadem analogia odoratus se habet, nam in respirantibus odoratus cooperatus est, atque ad operculum remouendum respiratione indiget, vt admissò aëre per nares, illo motu odorandi ianua aperiantur, vt odor penetrare valeat: non respirantia autem aperta atque exposita habent sensoria odorandi, quare olfaciunt sine respiratione. Hæc est Arist. mens de sensu & sensu. cap. 5. & 4. de Historia animal. cap. 8. alludit etiam. 2. de partib. animal. cap. 16. hæc docet vera Philosophia & peripatetica sententia, quam exponimus. Quicquid dicat Neothericus quidam, qui relicto Arist. nescio quid comminiscitur ex Vesalij diffinitione sententia. 3. & 4. nempe quod olfactus nullo operiatur operculo, sed quod eadem est omnium animalium siue spirantium siue non spirantium huius sensorij compositio, & quod respirantia nisi inspicient, aquatilia nisi branchijs aquam recipiant,

Vesalij *de odora-* *tus cōpo-* *sitione.*

odorare non possunt: citat pro se Aristotelem locis citatis, cum tamen in præsentia aperta sit Arist. sententia, qui vt de oculo loquitur hic & 2. de partib. animal. cap. 13. ita & de odoratu sentiendum in quibusdam, scilicet, sepe & vallo occultari & veluti sepe & vallo obducitur: ob id indigere naribus, quibus vehantur & rectè ducantur odores, & aeris respiratione dilatentur nerui, aperiantur pori, remoueantur operimenta. Quare nares non sunt nisi via quædam, quæ à natura datae sunt, Primùm gratia respirationis, deinde ad olfaciendum, tertio ad expurganda excrementa, postremò ad venustatem & decorem. Quo fit, vt respiratione ad odorandum non sit simpliciter necessaria, sed tantum vt præparet vias, tollat obstacula, aperiat ianuam olfactus, qui in anteriori parte cerebri secundum progressum instar tuberum & mamillarum porrigitur & extenditur, vbi os capitis pertusum est & perforatum in modum cribri, vt ea purgentur excrementa & percolentur odores: iste igitur locus est, qui veluti oculi palpebris, ita ipse crassa meninge tegitur, quæ etià rara est & poris referta. Exactior huius rei inquisitio ad Philosophum non spectat, sed ex anatome petenda & Galeno lib. de vtu partium. 8. & 9. Postremò Arist. vnico verbo naturam odoratus ostendit ex suo obiecto, nimirum, quia tale est in potentia, quale est sensibile in actu (de quo supra tex. 62.) merito ergo explorandus est ex obiecto, id est, natura odoris: est enim odor passio sicci, sicut sapor passio humidus, non quod in puro sicco aut humido superexcellenti consistant, sed certa seruata quatuor qualitatum primarum missione: sicut enim ad humidum, calidum, frigidum & siccum conueniunt vt actiue agentia in humidum, humidum autem vt passium reagens: ita quod humidum, non quodcumque, sed aqueum, se habet passiuè & veluti materia in sapore, quia ob id dicitur passio humidus: in odoribus verò calidum, frigidum & humidum agentia sunt, siccum verò non terreum sed igneum passium est reagens: ideo odor passio dicitur sicci, ignei & subtilis. Quare perspecta natura odoris non erit difficile olfactum cognoscere: quia omne recipiens denudatur à natura recepti, & patiens tale est in potentia, quale agens est in actu: si ergo odor est primò sicci in actu, odoratus erit primò sicci in potentia, quia est

Narium *vsus.*

Sensus *odo-* *ratus for-* *ma & cō-* *positio.*

Saporis *et* *odoris* *natura.*

est potentia ad recipiendum odorem: nam per se ratio organi cuiusq; sensus potentiam dicit ad rationem & naturam sui proprii obiecti: & sicut visus ad colorem & lucem, ita & in vniuersum sensoria, recepta specie, euadunt suis obiectis similia: eadem enim forma obiecti afficiuntur, à qua perficiuntur & actuantur: sicut supra diximus sensum agentem excludentes, sensibile perfectius esse sensu, & 3. de anima cap. 1. ostenditur, intelligibile perfectius esse intellectu, etiam de mente Aristot. 12. Met. tex. 5 1. quoniam ordo obiectorum est ordo agentium & perfectionum, ordo autem potentiarum passiuarum est ordo patientium & perfectibilium.

SVMMA CAPITIS.

In hoc cap. Arist. de natura odoris, medio & modo odorandi, posita difficultate, per quatuor conclusiones determinat.

- Difficile* Licet difficile sit, nos exactè de odore iudicare, de odore quia remissè odores percipimus: tamè laboriosum iudiciū. nō erit, ipsos ex saporibus analogia ad gustum distinguere, quem ob communionem tactus præstissimum inter omnia animalia habemus: unde ingenii vires ex mollitudine carnis aut duritie diiudicamus. Quare odores dulces, amaros, austeros ve, &c. ex saporibus nuncupamus. ¶ Sensus odoratus sicut quisq; sensuum est proprii obiecti & oppositi, odorabilis scilicet & inodorabilis.
- Prima cōclusio.* ¶ Odoratio fit in aqua & aëre tanquam per medium: aquatilia enim odore pergunt ad locum alieni. ¶ Respirantium & non respirantium vnus est secundum speciem odoratus, vt patet ex vnitatem obiecti, odoris scilicet ipsius, et si diuersimodè odorèt ob diuersam odoratus compositionem: quibusdam enim clausum & relictum est, quibusdam verò apertum sensorium. ¶ Odoratus est primò siccus in potentia: Patet, quia odor est passio siccæ.

CAPVT DECIMVM

De gustu & sapore.

Tex. 101

Gustabile autè est quoddam tangibile. Atque hæc est causa, vt ipsum non sit sensibile per medium corpus externum: neque enim tactus tali medio percipit. Enim

uero corpus etiam id, in quo, tanquam in materia, est ipse sapor, qui gustu percipitur, humidum est, quod est tangibile quoddam. Quapropter si etiam essemus in aqua, dulce sanè sentiremus in ipsa positum, & non sensus illius nobis per aquam, tanquam per medium, esset, sed quia permittum illud esset cum humido, quemadmodum in potione fieri solet. Color autem non hoc videtur, quod miscetur, neque defluxibus.

Post tractatum de visu, auditu & olfactu, determinat Arist. de gustu tria, nempe de obiecto, eiusq; medio, atq; organo, vt doctrina præsens ex præexistenti fiat cognitione. Incipit autè de medio tractare, quòd cum omni sensui commune sit, per mediū aliquod sentire, extraneum sit siue intraneum: actumq; fit de tribus sensibus, qui per medium extraneum suas obeunt functiones: nam de gustu, qui cum quidam tactus sit, perinde ac tactus medio intraneo indigebit: causa autem, quòd gustatio fiat per medium intraneum, hæc est, quia gustabile tangibile quoddam est: hoc autem ex eo pendet, quòd corpus ipsum, in quo sapor existit, humidum quoddam est: humiditas verò vna est de quatuor qualitatibus primis, atq; adeò tangibilis est qualitas. Mox tacitè occurrit obiectioni, ne quis dicat, quòd si mel dissoluatur in aqua, dulce gustabitur per aquam ipsam tanquam per medium extraneum: dicitq; aquam illam non posse esse medium gustus, quia affecta est sapore: mediū verò gustus, vt purè, syncerè atq; fideliter saporibus gustui renuntiet, ab omni sapore immunis esse debet: quare dulcedo illa est in aqua, non secus ac in potione quadam. Demum tacitè Democriti sententiam refellit, quòd color non videtur medio permittus per defluxus quosdam (vt ipse censebat) quia colores, inquit, non propter hoc videntur, quòd corpus coloratum realiter medio admisceatur, aut aliquid ei aut atomi realiter in mediū defluant,

Collocatio doctrinae.

Observa, cur gustabile sit tangibile.

Democritus.

fluant, sed tantum per intentionalem quãdam & spirituales immutationem (vt c. 7. dixi) idcirco oculus colorem non percipit, quo aëris aut aquæ aut alterius est diaphani, sed vt corporis est colorati distantis. Sed vt hæc exactius expendamus, operæ pretium erit, prius literam tex. sequentis interpretari.

Tex. 102

Nō igitur vt est ibi, sic & hic esse de medio dicere possumus: nullum enim externum est medium, vt diximus. Vt autem visibile est color, sic est gustabile sapor. Atqui nihil absq; humiditate, saporis efficit sensum: sed omne, quod ipsius efficit sensum, humiditatem aut actu, aut potentia nimirum habet, vt salsum: nam & ipsum liquefcere potest facile, & linguam, vt patet, cum liquefcit, humidior efficitur potest.

Egrotia et pulchra analogia inter saporibus & colores.

Salina vsus & natura.

Vult Arist. colorem quidem videri vt est in obiecto, non autem vt est in medio: eodem sanè modo est visibile color & gustabile sapor. Comparatio non est in medio videndi & gustandi, sed in obiecto, quòd sicut color obiectum est visus, qui sine lumine non videtur, ita sapor obiectum est gustus, qui sine humore non gustatur: etenim sicut colori lux ratio est vt videatur, ita sapor humiditas exigitur vt ratio quædam gustandi, quæ facit actu saporibus, non tamen exigitur vt medium ad gustandum, sed est velut actus medij, scilicet linguæ, sicut lumē est actus medij, nempe diaphani. Quare natura prouidè linguam salina præparauit & affectit, vt gustare possemus: ideo humor ille linguæ, quo omnis sapor est perceptibilis, ab omni sapore est denudatus & immunis: alioqui non esset saporibus ratio, sub qua gustarentur: sic lux siue lumen non est medium videndi, sed actus ipsius medij diaphani. Quamobrè inquit, salsum, vt cinnamomū, piper, zingiber & quæcunq; talia gustantur, et si actu sicca sint, potentia autem humida sunt, id est, pro-

xima vt humectata gustetur: lingua autem neq; debet esse nimis humida neque sicca, sed quæ mediam retineat constitutionem & naturalem temperiem ab omni denudatam sapore: nam si alienum admitterit, nihil prælibabimus nisi eo linguæ & salinæ sapore affectu: si autem arida sit, nihil omnino gustare poterimus, sicut nihil in obscuro videmus sine lumine. Vtrunq; dum febricitamus & ærotamus experimur, nunc nimio humore atræ bilis redūdante omnia amarescunt, nunc verò arescente lingua nihil gustamus: ergo salinæ munus est gustabilia actu humida efficere, vt gustari queat, sicut lumen colores visibiles actu facit videri. Mens igitur Arist. est, quòd humidū in sapore non sit medium & vehiculū coniunctiuum saporis cum gustu, sed ratio formalis, vt lux colori. Quæ Arist. comparatio inter colores & saporibus valde est ponderanda, quam nos ad alios duos sensus extendere possemus: vt enim ad gustū & visum se habent humiditas & lux, sic ad auditum motio, & ad olfactum euaporatio, quæ ratio sunt audiendi & olfaciendi.

Observanda doctrinae potestatis ratio & extensio.

Venerabilius.

Refellit Ioannes de Ganduno.

Caietani variatio.

QVAESTIVNCVLA An gustabile sit tangibile?

In his duobus textibus contentio est inter Arist. expositores, quid velit dicere cum asserit, gustabile quoddam esse tangibile & gustum quandam tactum: cum stare nō possit Pauli Veneti sententia, gustum non esse speciem distinctā à tactu: quia iste asserit, consequenter non esse nisi quatuor sensus externos, quod expressè est contra rationē & ipsum Arist. Neq; placet quod Ioannes de Ganduno dixit, tactum & gustum materialiter conuenire, differre tamè ratione & formaliter: quoniam (vt cap. 4. de distinctione potentiarum dixi & cap. 5. de motione sensus à proprio sensibili) quisq; sensuum propria ratione per se à suo obiecto mouetur: distinguuntur ergo isti duo sensus, neq; vnus sub alio est aut in alio includitur, vt vult Gandunus. Præsens locus non est tam accommodatus ad determinandam opinionem Caietani ponentis plures quàm quinque sensus exteriores: de ea in sequenti cap. tex. 112. 113. 114. vbi Arist. agit de tactuum pluralitate, disputabitur, & quomodo hinc dicat, gustum vnam esse tactus speciem. Communis dicendi modus est,

Comunis est, gustabile esse tangibile: quoniam gustus line tactu fieri non potest, vt. 2. de ge-
quorum neratio. cap. 6. & 7. diffinit Arist. ita colligunt medio interno gustum fieri, quia tangibile nō sentitur per medium externum; gustabile est quoddam tangibile: ergo gustabile non sentitur per medium externū: sed iste tactus improprius est & translatus, quod attinet ad rem præsentē, vbi non de naturali tantum (sic enim omnis sensus fieret per tactum) sed agimus de tactu mathematico & quantitatio reali secundum proprias ipsorum sensibilibus naturas. Inter philosophicos interpretandi modos, quos Arist. in præsentī insinuat, vnus est, quod gustus sit tactus quidam, nimirū ex similitudine & comparatione, quod adeo affines & germani sint, vt vterq; sentiat medio quodam intraneo, experti & immuni ab eo, quod gustatur vel tangitur, vt velit Arist. asserere, neutrum istorum duorū sensuum fieri per medium extraneum, & ita identitas refertur ad modum mediij, ideo verificatur modaliter: quoniam gustatio fit quodam contactu saporis. Alter sensus est verus etiam & peripateticus, gustabile ideo esse tāgibile, quia sapor in humido est subiectiuē: humidum autem tangibile quoddam est, & sine humido sapor nō sentitur, vt iam nunc dicebat Arist. quare vnitas refertur ad subiectū saporis & rationem gustandi, quæ est humiditas tangibilis qualitas. Tertius sensus verus etiam ex natura alimenti deducitur (vt. 3. de anima cap. 12. tex. 64.) quoniam gustus sensus est alimenti, alimentum autē non alit, nisi corpus ipsum tangat: ob idq; colores, odores & soni non nutriunt, & 2. de gene. cap. 8. ex eisdem sumus & nutriuntur: vnde identitas ad modū refertur. Quocirca trifariam gustus dicitur quidam tactus, & propter similitudinem attingēdi obiecta ex parte mediij, & propter ipsum humidum, quod est saporis subiectum ex parte obiecti, & propter conditionem & naturam alimenti ex parte modi, tamen semper realiter & formaliter atq; essentialiter specificē gustus distinguatur a tactu. Quod iterum sic ostendo ex obiecto: liquidem eadem est proportio obiecti ad obiectum, quæ est potentia ad potentiam: sed obiectum formale gustus de obiecto formali tactus non potest dici propria & formali prædicatione: ergo neq; gustus de tactu aut ecōtra essentialiter prædicabitur,

Gustus est se tactū triplici se su peripateticico.

Summa vnitatis triplicis inter gustum & tactū.

Gustus et tactū specificē differunt.

neq; ratio vnus cum ratione alterius conuenire poterit, cum vnusquilibet sensuum propriam rationem à proprio & per se obiecto nanciscatur: gustus igitur dicitur esse tactus tribus his modis iam adductis quoad modum aliquem accidentalem, non tamen simpliciter & essentialiter quoad potentiam aut obiectū: certē si sapor, qui gustus est obiectum, non est qualitas per se primò tangibilis neq; vna ex quatuor primis qualitatibus, quæ sunt obiecta tactus, neque gustus erit tactus realiter atq; formaliter, sed solū modaliter. Quo sensu 3. Ethic. à cap. 10. vbi de temperantia agit, quod circa tactum per se primò est temperantia & intemperantia: at verò circa gustum non nisi per se secundò, vt scilicet in tactu gustus fundatur: quo modo gustus est tactus prædicatione causali, quia causatur ex tactu, non autem prædicatione directa & formali, ita vt gustus sit tactus, vt homo est animal. Sed redarguit Caiet. quod sapor sit qualitas tangibilis, licet sit qualitas secunda sicut molliēs, quæ est de qualitatibus secundis: atq; ita gustum quēdam tactum dicit, & plures docet species esse tactus: sed de hoc (vt dixi) cap. sequenti differendum, dum modo interim scias, Caietanum errare dum hic ponit tactum genus esse & plures habere species, vna quarum est gustus, de quo hic agitur. Ad quam sententiam alludere videtur Commentator cum dicit, gustum esse partem quādam aut speciem tactus: ideo sicut vbiunq; est homo, est animal & nō econtra, ita omnis gustus est tactus, nō tamen ediuerso, quia gustus sine tactu reperiri nō potest: tactus autem à ceteris sensibus bene separatur, vt in conchyliis, quæ tactu percipiunt alimentum, quo nutriuntur instar plantarū & vegetabiliū: sed nō intelligas cum ipso Auerro, gustum esse speciem tactus, aut partem subiectiuam logicē aut metaphysicē, sed solū vult, quod physicē loquendo gustus præsupponit tactum vt sensuum omnium fundamentum, & quod gustando plures exercemus sensus, vt gustare non possimus nisi tangamus. Et si quæras, gustus est quidam tactus iuxta secundum sensum: quia sapor fundatur in humido, quod est tangibile, sed odor fundatur in sicco, quod est tāgibile: odoratus ergo erit quidam tactus? Respondeo, quod siccum in odore & humidum in sapore habent se instar sensibilibus com-

Caietan errat.

Auerro corrigi-
tur.

Quare odorat^o nō sit quidā tactus siccur^o gust^o.

Sensibile commune quid agat per se, & quo differat à communibus rationibus in singulis sensibus.

Granat. explosi-
tur.

Tex. 103

communis, hac posita differētia, quod sensibilia cōmunia (vt cap. 6. dixi) sunt veluti causa vniuersalis & communis materia determinās, ideo cum sensibili proprio vnā producant sensationē modali tantum differētia: sed humidum in sapore & siccum in odore sūt veluti causæ particulares, quare non producant eandē sed diuersam sensationem secundum rem: quia sapor gustū afficit, humidū verò tactum mouet, qui sub gustu latet: spargitur enim sensus tact^o per totum corpus, & odor odoratū excitat, siccum autem ibidem tactū pellicit & pungit, vt intelligas differētia esse specificam inter hos sensus: idem dicere possumus de motione in auditu & euaporatione in olfactu, nā eadē est doctrina. Ex his ad propositum scrupulum satisfaciēdum, nempe, quod obiectū gustus sapor est, vt nutrimentū cōiunctum per medium intraneū, in odoratu verò tactus est generalis & aduentitijs, virtutis & naturalis, non mathematicus, quia fit per mediū extraneum: aliter ergo olfactum tāgit siccum, quod est in odore, nēpe extraneū, & gustū tangit humidū, quod est in sapore intraneū, realiter & mathematicē tāgendo. Quare tres priores sensus, qui vtiles sunt ad bene viuendum & cōducunt ad bene esse animalū, per mediū extraneum suas perficiunt operationes: duo verò postremi, gustus scilicet & tactus, vt necessarij ad esse & ad vitā, per medium coniunctum & intraneum sua munia absoluūt. Quo fit, malē Granatensem cōtendere hoc in loco, tres priores sensus, visum, auditum & olfactum per medium etiā intraneum sentire: quoniam malē computat pro medio in visu tunicas, in odoratu os illud perforatum atq; menyngē, & in auditu naturalē & insitum aërem: cum re vera illa sensoria sint & organa, in quibus residet sensifica facultas: qui etiam malē pro se citat Philoponū, quasi ita senserit: quæ supersunt & desiderantur ex sequenti tex. petenda.

At verò sicuti visus est visibilis, & inuisibilis (& tenebrę nāque sunt inuisibiles, quæ etiā visus discernit) & eius, quod valde splendidum est (& hoc enim inuisibile dicitur, quapropter non eodē, sed alio modo, quam tene-

bræ) sicut igitur visus visibilis, & inuisibilis est, & auditus similiter soni, silentijq; quorum alterum audibile, alterum inaudibile est, & etiā soni magni perinde, atque splendidi visus. Nam vt paruus sonus modo quodā inaudibilis est, sic etiam & magnus, ac violētus. Inuisibile verò multifariam dici solet: quoddā perinde dicitur, atq; in cæteris etiam, id, quod impossibile est: quoddā hoc pacto, vt aptū quidem sit id habere, quo videri possit, illo autem careat, aut habeat remissē, vel prauē, vt informe dicitur, aut indoctū. Sicut igitur visus, inquam, visibilis, & inuisibilis est, & auditus similiter: sic & gustus gustabilis, & ingustabilis est: quod quidem aut exiguū habet, aut prauum, aut vastantem gustum saporem. Videtur autem potabile, & impotabile, esse principium: vtrunq; enim gustu percipitur. Verum alterum est prauum, gustūq; deuastat: alterū est amicum naturæ. Est autē potabile, gustui cum tactu cōmune.

Prolixior hic tex. est quam par erat, sed iam ex dictis cap. 7. & proximo c. 9. tex. 96. satis est liquidus, cui^o doctrina in omni sensu late patet: siquidē omnis sensus non modo sui est proprii obiecti positiui, sed etiam sui contrarij & priuatiui: quare gustus, erit gustabilis & ingustabilis. Et cum tripliciter dicatur ingustabile, sicut inuisibile & inodorabile: deniq; in omnibus, quæ secundum potentiam & impotentiam dicuntur, vt de impossibili: 1. de Celo. tex. 2. & 114. dicit, quod omnino nō habet, aut parū aut prauē habet: omnia constant, & 1. de Anima tex. 2. g. amplius illustrantur. Q. Id

Id tamen, quod subdit de potabili & impotabili, quod videtur esse principium, difficultatem habet. Non enim facile diuinabis, quid sibi Aristot. velit, cum multa ab eius commentatoribus hic adducatur, quæ licet vera sint, nec proposito sunt consentanea, nec rei consequentiâ præ se ferre videntur: certum enim est quod dicunt, potabile & impotabile se habere vt gustabile & ingustabile: item nemo ambigit, potabile esse gustui cum tactu commune ratione materiæ, humidi scilicet: quid tamen id consequentiæ habeat ad id, quod præcessit, non video ab expositoribus tactum nedum explicatum: nam quod potabile referatur ad gustum (vt dicit Granaten.) vt non tantum esculentum, sed etiam poculentum sit gustabile, certe nihil noui continet aut dubij. Quid quod Arist. mentem non assequitur iste. Idcirco mihi ipsi conijcio ex analogia saporis ad colores superiori tex. adducta, in qua perpetuo hæret Arist. sic rei consequentiæ tenere, quia tetigerat de gustabili & ingustabili: subdit, *Videtur autem potabile & impotabile esse principium, &c.* quia potabile principium est gustabilis, impotabile principium ingustabilis: hoc ideo accidit, quoniam potabile consistit in humido, sine quo nihil gustari contingit: cum ergo materia sit principium rei, ita humidum, quod potabile constituit, principium est gustabilis, vt materia, & principium etiam est vt ratio & forma, sicut lumen principium est & ratio formalis, qua colores videntur: itaq; potabile, id est, humidum & materiæ & formæ atq; adeo vtriusq; principij rationem habere videtur: cuius ampliorem expositionem ex sequenti tex. pete & hæc illis coniunge. Quod autem addit Aristot. *Est autem potabile gustui cum tactu commune, idem est quod à principio capitis dixerat, Gustabile autem est quoddam tangibile, &c.* patet ergo textus & mens Aristotelis liquet, & consecutio rei satis consentanea est: potabile sanè, vt humidum saporabile ad gustum, vt tangibile ad tactum refertur. Quocirca mirabiliter lapsus est Egidius Romanus, quod potabile, id est, humidum sit principium saporis gustui & tactui commune: quoniam licet tactus percipiat humiditatem primò & per se, gustus autem non nisi secundariò quatenus est saporis subiectum: Sed quis non videat opinionis falsitatem? nam si sapor sensibilis proprium

Locus Aristot. Subobscurus illustratur.

Granatenensis.

Optima Autoris commentatio, quæ se quærit textu perspicitur.

Egidius reprobatus.

est gustus, qui poterit à tactu percipi? & si humiditas est per se tangibilis qualitas, proculdubio vt sic à gustu non attingetur, nisi absonè sentiat ille, quod humiditas & sit sensibile commune & proprium? Humidum commune dicitur gustui & tactui (vt dictum est) quia tactus tangit humidum per se & formaliter, gustus verò quasi per accidens subiectiuè & materialiter, quatenus percipit saporè, qui in humido est: omne enim gustabile est in aliquo tangibili, & omne gustare præsupponit tangere: cum impossibile sit, quod saporè gustemus, quin tactus sentiat illius saporis humorè: quare sicut prius natura est humidum, quam sapor, prius quoq; natura tangere antecedit gustare, & tactus naturæ quoq; ordine gustu præit. Quo fit, vt tactus & gustus materialiter in lingua concurrant, & in eodè loco diuersæ sunt potentiæ, sicut in oculo & odoratu concurrunt etiã tactus, & dispositio tactiua materialis est & fundamentalis ad reliquas: quãuis enim in quolibet membro sit tactus, gustus autem non est nisi in neruo linguæ, vt ita intelligas, quomodo gustus sit tactus & gustabile tangibile materialiter & modaliter: potentiæ tamen ipsæ gustandi & tangendi secundum se, suòsq; actus atq; obiecta essentialiter & specificè differunt, sicut alij sensus.

Gustus et tactus explicatur.

Tex. 104.

At verò cum gustabile sit humidum, necesse est & instrumentum sensus ipsius neq; humidum esse actu, neque etiam tale, vt humectari non possit, humidumq; euadere: patitur enim aliquid gustus ab ipso gustabili, ea nimirum ratione, qua gustabile est. Necesse est igitur, instrumentum gustus potentia quidem humidum esse, humectari autem actu: ita autè humectari, vt eius conseruetur, cum humectatur, & ratio. Signum autem est, linguam, neq; cum est valde sicca, neq; cum est nimium humida, sentire. Is enim tactus fit humidi primi, perinde atque si cum prægustauerit, quispiam

vehementem

vehementem, ac remve saporem, deinde aliū gustet: & vt in egrotantibus fit, quibus cuncta videntur amara, quia lingua sentiunt, tali humiditate referta.

Præfens tex. attestatur illationi & expositioni nostræ, quam præcedenti textui adhibuimus: talis enim est contextura, quod cum humidum, inquit, vt dictum est, gustabilis sit principium, ipsum quoq; gustus sensorium humidum erit in potentia: quandoquidem tale est passiuum in potètia, quale actiuum in actu: est ergo gustus humectabilis, id est, vt facillè humidus euadat, quia est in potentia propinqua talis: & cum gustare sicut sentire sit quoddam pati, perfecta passione & recepta in actu similitudine obiecti, sit ipsum sensibile secundum speciè (vt supra cap. 5. de sensu diximus, & de intellectu dicemus. 3. lib. de anima) ita tamen temperatè humectari gustum oportet, vt eius ratio & constitutio minimè le datur, sed conseruetur. Hinc fit, vt vitiosa sit lingua, in qua extremè humiditas aut siccitas redundat: vtroq; enim modo gustus impeditur, vt in præcedentibus expositum est: saliuæ ergo humor in lingua residens, eiq; naturaliter infusus, actu nullius est saporis, vt omnes sapores participare & prælibare valeat. Et quod in præcedenti tex. cœpimus dicere, humidum principium esse gustabilis, non est ita accipiendum, vt sit obiectum, quod gustatur, sed est principium partim passiuum vt materia, partim actiuum vt forma & ratio: sicut enim supra cap. 7. de lumine diximus, requiri propter medium & propter obiectum (nam in colorib; etiam inclusum est lumen) eadem analogia humidum in gustu propter obiectum & propter ipsum medium exigitur: sed si referatur ad saporè, qui est obiectum, habet rationem passiuæ & subiecti: in ordine autem ad medium & linguæ carnem, rationem habet actus & formæ: sicut lumè facit actu colores & actus est diaphani, ita humidum in sapore passiuum est, ideo indifferens, vt per actiuum determinetur ad diuersa: similiter humor linguæ immunis est ab omni sapore, vt aptus sit ad omnes percipiendos: non secus ac aqua nullius est saporis, sed indifferens & indeterminata, vt omnes percipiat

Complet Autor ex positione præcedentis tex.

& subeat iuxta conditionem mineralium, per quæ transit. Ex quibus omnibus sequitur, linguam instrumentum esse sentiendi, vt. 1. de Hist. animal. cap. 15. & clariùs. 2. de partib. animal. cap. 17. vbi varios motus linguæ, fines. & vsus docet: vtimur enim lingua ad diuersa, vt aère ad respirandum & loquendum, vt Aristot. lib. 1. de Hist. animal. cap. 11. Videndus est Galenus lib. 16. de vsu part. cap. 3. sed omnium diligentissimè Andreas Vesal. lib. 2. de fabrica corporis humani cap. 19. & lib. 7. cap. 16. & lib. 4. cap. 6. vbi neruus linguæ ex dissectione ostenditur ad gustandum præparatus, muscoli ad motum & locutionem creati declarantur: caro eius fungosa, rara & soluta demonstratur, vt mediū sentiendi esse possit. Inde ea quæstio è medio tollenda, si gustus in apice linguæ sit, an in ipso palato? de quo Plinius lib. 11. cap. 37. De quibus pro mea tenuitate aliqua dicerem, nisi vereretur præsentis speculationis metas excedere, contentus locorum & autorum citatione ad sequentia pergo.

Notanda de lingua.

Tex. 105

Species autem saporum ita se habent, quemadmodum colorum. Dulce nanq;, & amarum, contraria simplicia sunt: hæret autem dulci quidem pingue, amaro autem salsum. At inter hæc collocantur, acre, acerbum, acidum, atque acutum: hæc nanque ferè differentiæ videntur esse saporum. Quare gustus quidè instrumentum id est, quod est potentia tale: gustabile autem id, quod ipsum actu facere potest.

Septem docet esse saporum simplices formas (nam de compositis nulla est certa ratio, neq; habet finem coquorum ars & hominum libido, quæ plus iusto mirè excreuit) quas in presenti tex. enumerat, & de sensu & sensil. cap. 4. declarat, vbi, Deo dante, latius prosequemur. Nunc autem sat fuerit admonuisse, primò, cuiuslibet sensibilis proprii septem esse simplices species: nam sunt duæ extremæ primæ contrarietates, septem colorum

Septem sunt saporum res gustu, septem colorum

Quæ quarum

res visus, odoros ol- factus, fo- ni cui se- piem sunt differen- tiæ.

De origi- ne saporu

Galenus cu Arist. certat.

D. Iaco- bus.

Concilia- tio Pau- & Gra- na. rei- cur.

Autoris resolutio.

Sapor quid.

Caiet. de Thienis.

frigidum saporis colligit: nos vero melius ex proprijs cum Arist. Vide Galenum lib. 8. & 9. de usu partium & 4. lib. Simpli. a cap. 10. contra quem disputat Commen- tator lib. 5. cap. 27. & videndus Greg. Ni- senus de viribus anime cap. 3.

SVMMA CAPITIS.

In hoc cap. Arist. de medio gustandi, de gustabili, gustuq; ipso, atque de formis sa- porum per quatuor conclusiones agit.

Quia gustabile est quoddam tangibile, gustus est quidam tactus: ob id necessum est, gustum medio fieri intranco. Gustus, & gustabilis est, & ingustabilis, sicut quibus aliorum sen- suum proprii obiecti est, & sui oppositi, quod multipliciter dicitur. Cum gustabile actu in humido consistat, sine quo non est sapor, gustus potentia est ut humectetur, ad quod lingua sa- luam excogitavit natura. Septem sunt species simplices saporum, de quibus latius post disse- rendum.

Prima co- clusio.

2. conclu.

3. conclu.

4. conclu.

CAPVT VNDECIMVM

De tactu & tangibili.

Difficilem de odore tractationem esse docuit Aristot. quia exilis & remissus in nobis est odoratus: quamobrem facilis & exacta de- beret esse cognitio de tactu, quia tactus no- bis exactissimus inest: & tamen tota hec de tactu disputatio apud Arist. non solum lu- brica, sed implexa atque obscura est, varia etiam & præter Arist. ingenium maxime perturbata: quod in causa fuit, ut tantisper meum morem immutem, ut nõ simul cum Arist. expositione quid sentiam dicam, sed seorsum litera Arist. utcumq; exposita, tan- dem quo potuero, breuius & dilucidius sen- tentiam meam proponam.

Autoris co- silium.

De tangibili autem, & tactu Tex. 106

eadem ratio est. Nam si tactus non vnus sit sensus, sed plu- res, necesse est, & ea, quæ ta- ctu percipiuntur, plura sensi- bilia esse.

Quinq;

Quinq; sensuum exteriorum vltimus est tactus, qui quanuis sese vt basim omnium illorum præbeat; omnibus illis crassior est & materialior: quæ causa & ratio ordinis in superioribus tradita est. Prima omnium de tactu difficultas est, si vnus sit an plu- res: quod expendendum, inquit, ex tangi- bili, nam eadem est de tangibili & tactu ra- tio: vnus enim non potest esse tactus, nisi tangibile vnus sit ratio: quæ res in con- trouersia posita est, & difficultate propo- sita nostram venatur attentionem, & dili- gentiam exposcit ex sequentibus.

Tex. 107

Dubitationem autem iste lo- cus habere videtur, vtrum plu- res sint tactus, an vnus tantum. Et de instrumento tactus quid tandem sit, vtrum ipsa caro, & id, quod in ceteris simile est car- ni, an ita non sit, sed id quidem ipsum sit sensus huiusce me- dium, instrumentum autem ip- sius primum, aliud quoddam sit intus. Omnis enim sensus, vnus contrarietatis esse videtur, vt vi- sus, albi, nigriq; & auditus, acu- ti, grauiq; & gustus, dulcis, atq; amari. At in tangibili plures in- sunt contrarietates, vt patet: est enim calidum, frigidum, humi- dum, siccum, molle, durum, & istiusmodi alia.

Dubitat Arist. & inquit, nil autem afferere videtur.

Scrupulus, qui Aristotelem mouet, est: quoniam omnis sensus vnus est generis & contrarietatis, vt inductiue per omnem sen- sum late patet: sed in sensu tactus plures sunt contrarietates, vt calidi & frigidi, hu- mido & sicci, molli & duri & id genus alie, quæ nec reuocari nec reduci possunt ad alias priores, cum qualitatum primariam contrarietates sint primæ, & prius primo dari non possit. Secundo dubitationem etiam habet, quod sit instrumentum & sen- forum tactus, an caro aut quidpiam aliud, quod infra carnem lateat? Vult enim Co-

mentator, quod ex vnitate instrumenti & sensorij liceat arguere vnitatem tactus: hæc omnia ambigua sunt & incerta, & de qui- bus non constat, quid Arist. senserit.

Sed esse videtur ad hanc du- bitationem quædam solutio. Nam Tex. 108

in cæteris etiam sensibus plures sunt contrarietates. In voce naq; non solum est acumen, & graui- tas, sed etiam magnitudo, & par- uitas, & lenitas & asperitas vo- cis, & alia huiusmodi. Sunt & circa colorem differentie alie tales. Verum quidnam sit vnus obiectum tactus, sicut vnus est auditui sonus, non esse manife- stum videtur.

Quidam inquit Arist. licet apparenter, fruole tamen, & superficie tenus propo- sitam solunt dubitatione, quodam alijs sen- sibus (vt circa auditum & visum) proponit plures etiam sint contrarietates, tamen que reuocantur ad vnus primum genus, vt in- tensum, remissum, perspicuum, tenebro- sum, ad album & nigrum: ita quoq; in ta- ctu vnus obiectum est, licet immanifestu & innominatu. Sed hoc inquit Arist. non est manifestum, quoniam modo in primis illis contrarietatis, nempe calidi & frigi- di, humidu & sicci, vna prior aliqua contra- rietas signari queat, & tamen mutuo sibi correspondent potetia & obiectum vnitate, multitudine & distinctioe, in quibus proportionari debent.

Remoue- do tacite solutione dubitatio- ne auget.

Huius autem, vtrum instru- mentum tactus intus sit, post Tex. 109

carnem, an non sit, sed statim sit ipsa caro, id non esse signum videtur, sensum, inquam, il- lico fieri, cum res tactu perci- piendæ tanguntur. Etenim si quis nunc circa carnem, subti-

lem pellem extenderit, deinde rem tactu percipiendam tetigerit, sensus statim similiter fiet, & tamen patet, in illa pelle tactus instrumentum non esse. Quod si copulata fuerit, velocius, ut patet, sensus perceptio fiet.

Dubitat de organo & sensorio tactu. Nōdum plenè declarata primà quæstione de vnitate tactus, secūdam inuadit, quod scilicet sit tactus sensorium? quæ præcedētis est appendix, atq; ad eius enodationem conducens: quoniam si sensorium tactus vnum est, tactus ipse vnus quoq; erit. Et primò refellit eos, qui carnem instrumentum esse tactus dicebant, pertenuerunt quidem ducti coniectura, quod simulac tangitur caro, sensatio in tactu perficitur. Qui cupit huius argumenti perexiguas vires inspicerè, perpendat (inquit Arist.) quod si manus tenuissima aliqua pelle obducatur, illa pellicula simul cum tactu tanget: non probabit igitur argumentum propositum, pelliculam illam esse organum tactus: ergo neque illo conuincemur vt asseramus, carnem organum esse tactus: nam etsi pellicula illa copuletur & coniungatur nobis, fiatq; naturalis, tunc fiet quidem velocior & certior sensus perceptio, non tamen instrumentum esse dicemus: quia prius si nō tempore, tamen naturæ causalitate est in carne aut in medio, quàm in organo: Adverte quod Arist. lib. 1. de Histor. animal. cap. 41 dicit, quod tactus consistit in carne, postea verò negat in sequentibus libris, vt patet in præsentī: quia visa dissectione & anatome nō dixit, vt antea censuerat, quod se habeat caro ad tactum tanquam pupilla ad oculum, quia sic organum esset tactus, sicut pupilla oculi organum est. Sed certè variat, postea tamen rem absoluemus pro nostra virili: nam in hac etiā parte varia & incerta est Philosophorum sententia.

Arist. sibi conciliatus.

Tex. 110

Quapropter talis pars corporis perinde sese habere videtur, atque si circumfusum aëre coniunctus esset nobis, ac copulatus. Tunc enim vno quodam

instrumento profectò sonum, & colorem, & odorem videremur sentire: & vnus quidam videretur esse, nimirum sensus, visus, auditus, atq; olfactus. Nunc autē quia seiunctum est id, per quod fiunt motus, patet, instrumenta iam dicta sensuum esse diuersa.

Alia similitudine demonstrat carnē esse mediū: quia si fingamus, inquit, aërem nobis circumfusum copulari & fieri connaturalem, proculdubio in visu, auditu & odoratu lateret nos, si aër ipse esset organum, quo colorem, sonum & odorem perciperemus, an potius medium hæc ipsa sentiendi: modo verò quia seiuncta sunt, res certa est & quæ nil habet dubij. Continuatio ergo & copulatio sicut non dat esse sensorium, ita neq; tollit esse medium, sed facilitatem confert ad transitum specierum, & vt iudicium de obiecto certius sit: quam obrem sicut incertum nobis est de vnitate & multitudine tactus, ita immanifestum est mediū tangendi, & ipsum tactus sensorium valde obscurum.

In tactu autem id ipsum nunc latet. Fieri enim nequit, vt ex aëre, vel aqua corpus animatum tantummodo constet, quippe cum solidum quiddam esse oporteat. Restat igitur vt ex his, atq; terra, sit mistum, quale est ipsa caro, & id, quod vicem ipsius subit. Quare necesse est, ipsum corpus copulatum, medium esse inter instrumentum ipsius tactus, & res ipsas tangibiles, per quod fiunt ipsi sensus, qui quidē sunt plures.

Docet, ex aëre & aqua, quia fluida sunt, nisi aliquod corpus solidum interueniat, corpus carneum & compactum conflare nō posse. Quibus verbis videtur Platonem tacite oburgare, quod dixerit igneum aut aëreum corpus esse: quod certè nullus esset

set consistentiæ neq; coherentis soliditatis, nisi ex terra quoque ipsa caro misceretur. Ex quo principio infert, mediū tactus necessario esse coniunctum, vt nociua & conuenientia statim præsentiat, illa vt fugiat, hæc verò vt prosequatur: est enim inter sensus externos tactus non modo utilis & ad vitam conducens, sed simpliciter necessarius: caro ergo, quæ corpus est copulatum animali, mediare debet inter ipsum tangibile & tactus sensorium. Quo fit, vt nullum corpus sensibile simplex possit esse medium tangendi: quoniam corpora simplicia qualitates habent in summo & excellentes, per quæ ipsum animal mediocres qualitates, à quibus læderetur, non præsentiret: medium autem vniuscuiusq; sensus denudari debet à natura recepti secundum proportionem ad sensum, cui seruit, vt fideliter omnem formam sensibilem renuntiare atque syncerè proponere valeat: caro verò sui similis est, mediaque temperie qualitatum tangibilium terminata: merito igitur & medium esse tactus cum Arist. antea ostēdebamus, & ex molitudine carnis virium, ingenijq; præstantiam arguebamus.

Medium tactus caro, nō autē corpus simplex.

Tex. 112

Indicat autem plures esse, tactus is, qui in lingua consistit: nam eadem in parte, & omnes res tangibiles, & saporem etiam sentit. Si igitur & cæterę partes carnis sentirent saporem, vnus, idemque tunc sensus videretur esse profectò, gustus, & tactus. Nunc autem quia non sūt conuersio, duo diuersi sensus esse censentur.

Pro multitudine tactus disputat.

Quod autem caro sit medium, non tamē organum, ostendit Aristot. quoniam caro, quæ lingua est, gustandi saporis & tangendi tangibilia medium est, eadem in parte percipit, & tamen nō est vnus & idem sensus tactus & gustus: quare cum ex vnitate mediij vnitas sensus & organi non colligatur, fit, vt caro medium sit, non organum: nam organum adequatum cum ipso sensu conuertibiliter se habet, ita vt ex vnitate

instrumenti vnitas sensus deducatur, non autem ex vnitate mediij, quando gustus & tactus in lingua ad diuersas functiones diuerso non funguntur medio. Quocirca aduertendum primò, quod etsi gustus & tactus in eodem sint neruo & per idem sentiantur medium, tamen per aliam affectionem nerui atque dispositionem, lingua saporis est conscia & tangibiles qualitates renuntiat: sicut aër idem re, ratione tamen diuersus, colores, odores, sonosq; ad visum, auditum & olfactum defert. Considerandum deinde, quod etsi iuxta Philoponum videatur hic Aristot. confutare asserentes tactum esse vnum ex vnitate carnis, quem sensorium esse dicebant, tamen penitus cōsideranti mihi aliter philosophandum videtur, vt ex similitudine & exemplo linguæ, vbi in eodem neruo aut carne simul est tactus & gustus, colligat eadem ratione, tactum, qui per vniuersum corpus spargitur, plures esse sensus, etiam si in omni parte animalis sit, & per omnes partes carnis tanquam per medium fiat: nihil enim prohibet, ex eo quod sint simul, plures esse tactus: sicut in lingua licet simul sint gustus & tactus, differentes tamen sunt sensus secundum suorum obiectorum differentes rationes, etsi materiali ratione in eodem subiecto conuenire videantur. Et sicut quoties gustamus saporis, tangibiles qualitates percipimus, non tamen e conuerso quoties tangimus tangibilia, aliquem saporem gustamus: ita quoq; quod in lingua circa gustum & tactum accidit, per omnes corporis partes circa tactus contingere iudicandum est, vt vna sit in tactu dispositio ad contrarietatem calidi & frigidi, altera simul in eadem parte ad contrarietatem humidi & ficci: itaq; sicut idem neruus vt gustus, discretius est saporis, & vt tactus, discretius est tangibilium, sic plures tactus simul sparguntur per vniuersum corpus, & diuersa dispositione distinctas contrarietates distinguit: vult igitur ex similitudine gustus (qui etiā tactus est) docere, eundem neruum plures tactus esse ex ordine ad diuersas contrarietates: quare non est improbabilis pluralitas & tactuum multitudo.

Autoris expositio interpretatiōni Philoponi præferenda.

At verò dubitabit hoc loco non iniuria quispiam. Nam si

corpus quidem omne profunditatem habet, atque hæc est tertia magnitudo, fieri verò nequit, ut ea corpora sese mutuò tangerent, inter quæ corpus aliquod medium intercedit, humidumq; nõ est sine corpore, nec humectatũ, sed necesse est vel aquam esse, vel aquã habere: qui fieri potest, ut corpus tangat corpus in aqua? Etenim necesse est, cum extrema non sint sicca, in medio aquam esse, qua repleta sunt ipsa extrema. Quod si hoc est verum, fieri profectò nõ potest, ut corporum tactus fiat in aqua. Eodem etiam modo de ijs dici potest, quæ in aëre collocantur. Simili nanq; modo sese habet aër ad ea, quæ sunt in ipso, & aqua ad ea, quæ sunt in ipsa. Latet autem nõ magis in hisce, quæ in aëre collocantur, quàm in animalibus, quæ sunt in aqua, si humectatum humectatum tangit.

Expositio textus inducitur. Carnem non solum medium esse tactus, sed etiam medium coniunctum & connaturale esse docet: ut non abs re quispiam in dubium verterit (ut quondam Arist. tenuit) an organum esset & instrumentum tactus: nam verò dubitat, an tactus præter carnem, quæ est medium intraneum, indigeat medio aliquo extraneo, & si dari possit tale medium & quodnam sit? Quæ quæstio locum habet & difficultatem eandem patitur in gustu, ad quem applicanda quæ de tactu dicemus: tota autem dubitationis ratio est, quoniam duo corpora non possunt immediatè sese tangere, quin aliud mediet: ostendit in aqua & aëre, licet in aëre non ita sensui appareat, quod sensum subterfugiat, eo quod subtilior sit, tenuissimus atque magis spiritualis: tamen quantumvis duo corpora strinxeris & penitus coniun-

xeris, magisq; copulaueris, totum aërem aut totã aquam (si in ea fiat tactus & duorum corporum collisio) nunquam profus expunges aut omnino expelles, quin tertia maneat magnitudo, id est, quin maneat aliquod corpus, quod cõstat profunditate, quæ tertia est magnitudo: Prima enim magnitudo est longitudo lineæ: secunda magnitudo est latitudo superficiæ: tertia verò est profunditas corporis (de quibus. 1. de Cælo diximus cap. 1.) Quibus terminis expõsit probat assumptũ, quod tactus duorum corporum non sit immediatus: quia si fiat, verbi gratia, in aqua, ubi sensibilius cõstat quàm in aëre, inter duo illa corpora humilitatem mediare. Vnde infert Arist. necessariò interuenire humidũ aliquod corpus aut humectatum: nam cum humor ille, qui mediat, non migret de subiecto in subiectum, in proprio suo erit subiecto: ergo in aliquo corpore. Et ad rationem nil refert, humidum corpus esse illud, quod mediat, aut humectatum: nam humidum est, quod humorem habet nõ tantum in superficie sed intimè, & non alienũ sed proprium: humectatum verò, quod humiditatem participat in superficie, quæ est illi aliena & extranea & quæ ex accidenti contingit, quia quasi rore superfunditur aut spargitur: semper tamen in humido siue humectato corpus est medium, atque adeò profunditas, quæ est tertia magnitudo, ergo distantia: quare non est duorum corporum tactus immediatus & indistans. Vnde in primis habemus, rectè inductam esse præsentem dubitationẽ, si tactus fiat per medium extrinsecum: siquidem in quocunq; duorum corporum tactu medium est aliquod corpus, quod poterit vice mediæ extrinseci fungi. Atq; adeò nõ fuit absonum, quod olim censuit Arist. carnem non esse medium, sed sensorium tactus, cum tactus fieri possit per medium illud extrinsecum, quo species præparentur & depurentur, ut sensus fiat.

DUBITATIO

An inter quæcunq; corpora mediet aliud corpus?

Deinde de axiomatico illo, quod pro ratione dubitandi assumit, scilicet impossibile esse duo corpora immediatè sese tangere, magna est apud grauissimos etiam Philosophos

Humiditas & humectatio differunt.

Mentis Aristot. summa et collectio.

Ratio dubitandi exposita, quod non

sint duo corpora immediata.

Autoris consilium optimũ.

Cõclusio, quod non sint duo corpora immediata, explicatur certis conditionibus et limitationibus.

Non est processus in infinitum.

Demonstratio inducitur.

Philosophos dissensio, plurima sanè habet dubia. Ideo Themistius Aristotelem negligentiam inculpat, quod eam non declararit: Philoponus multum in eius expositione infudauit: Simplicius verò operose multa colligit: & inter recentiores sophismata nõ pauca finguntur, quæ indigna sunt, quæ in medium a nobis adducantur. Idcirco videor mihi non posse commodius has omnes difficultates superare & dubia rescindere, ut veritatis scopũ attingamus, quàm si nudè sententiam Arist. adduxero & simpliciter mentem meam proposuero. Aliorum igitur placitis dimissis, dico, Philosophorum principem assumpsisse propositũ axiomã, quod licet obscurũ esse videatur, est tamen certum, & suis debitis limitationibus intellectum, omnibus debet esse certissimum. Quod est a me declarandum, scilicet duo corpora non posse se tangere indistanter, quin corpus aliquod mediet. Limitationes autè & declarationes sunt, Prima de corporibus mistis: quoniam quinq; corpora simplicia, cælum scilicet & elementa se inuicem immediatè locant & continent (4. de Cælo tex. 22. dixi.) Secunda de corporibus duris: nam aliud est de mollibus, ut vinum & aqua, oleum & acetum, & latera vasis hæc ipsa continentis: & si alterũ sit molle, ut pisces in aqua, nos in aëre: corpus igitur illud molle immediatè potest tangere aliud quocunq; corpus siue durum, siue molle: ideo non sequitur, in immedatione corporum infinitam esse corporum inuicem sese tangentium seriem, cum status esse possit, & sit ad corpus molle, quod immediatè tangit. Tertia, ut illa corpora sint discontinua: nam de partibus eiusdem continui nihil est incommodi, ut partes virgæ pro medietate aridæ & pro medietate viridis immediatè se tangerent, quæ ratione materiæ continuantur, & quodam quasi visco & naturali glutine copulantur. Quarta de planis, nam perfectè sphericum perfectè planum licet immediatè tangat, non tangit nisi in puncto, ut 3. elementorũ Euclides a propositione. 15. ad. 22. ostendit, quæ non se tangunt nisi in indiuisibili puncto: atq; adeò non potest mediare corpus. Quinta, ut corpora nõ solum dura sed solida, nõ porosa sed compacta: quibus statibus vera est propositio Arist. Demonstratio autem ad impossibile hæc est, quæ maximo vrget incommodo: quia si sic prædicta

corpora tunc tangerent se immediatè, sequeretur statim, quod illa duo corpora mista, dura, discontinua, plana, solida, &c. diuelli & seiungi non possint: aut si separari possunt, necessum est, quod aër circumstantis subintret: tunc quæro, an immediatè replebit totum spatium, aut in instanti vsque ad centrum & medium corporum illorum? & sic admittis motum in instanti, quod naturæ motus repugnat (ut 3. Phys. cap. 1. ostenditur) Et si non mouetur aër, ut subintret in instanti, necessum est vacuum dari: quod esse impossibile. 4. Phys. cap. 8: probatur. Deduco sic, quando concedis illa corpora adinuicem diuelli & separari posse, & cum diuulsio & separatio sit motus, qui incipit per vltimũ nõ esse, nunc non sunt separata, & immediatè post hoc erunt separata: ergo immediatè post hoc subintret aër, qui totum spatium in instanti replet (quod est primum incommodum, scilicet motus in instanti) Si dicas subintrare in tempore quantumvis subito & imperceptibiliter: in secũdum incommodum incidisti: quia re vera vacuum, quod maximè natura abhorret, daretur: & vnde cunq; & quomodo cunq; illa corpora diuellantur aut subintret aër, eadem ratio dictorum inconuenientium sequitur. Quo fit, ut cum hæc impossibilia natura abhorreat, a natura vniuersaliter deputatum est minimum aeris aut aquæ aut alterius corporis mollis & liquidi, quod interueniat & quasi intercedat inter corpora illa dura, ut illa vitentur incommoda. Idcirco cum a principio ingens aliquod saxum cadit, magna aeris quantitas non resistit casui illius, & parua portio minimi aeris resistit ingenti illi saxo cum violentia cadenti, ne immediatè corpus aliud durũ tangat: nimirum, quia natura vniuersalis iuuat atq; resistit, ne illa absurda aut aliquod illorum sequatur: itaq; non debet ille paruus aer solitariè considerari, sed cum ordine & motione totius vniuersalis naturæ: nõ ergo cedit, quia extrahi non potest: quoniam omnia debent esse cõtigua, ne vacuum aut inane detur. Quamobrem graue non dicitur supra leue locari, cum idem ordo vniuersalis naturæ hoc exposcat, & natura ipsa vniuersalis, quæ supra particularem est, instigat & dirigit, ut aqua, quæ alioqui grauis est & ad locum deorsum destinata, gratia vitandi vacui sursum ascendat. Neque concedendũ est, ut Paulus Venet. existimat, lapidem

Leue vt natura sub graui sit?

Venet. existimat.

Q 5 lapidem

lapidem manere suspensum in aëre, quoniam descendit ad locum, quatenus à natura conceditur: huius autem rei sensibile ad oculum habemus exemplum de plana aliqua tabula tangente aquam, quæ ex eo, quod immediata est aquæ, difficile dimouetur, nisi altera parte ascendat aqua, ut aër subintret ipsi aquæ contiguus: sic concipiendum est in nostro proposito. Et si dicas ex. 5. Phys. tex. 22. & 26. continua sunt, quorum vltima sunt vnum, contigua vero, quorum extrema simul sunt & se tangunt: ergo inter contigua non mediat corpus? Respondetur, quod licet mediet corpus modo & ratione iam dictis, mediat tamen imperceptibiliter, & nec requiritur nec esse potest per naturam immediatior tactus: idem est cum liquatur plumbum, stannum aut argentum, tenuissimum aëris corpusculum mediat, nisi malueris, ratione materiæ continuari, ut paulo supra de paribus virgæ partim viridis, partim siccae dictum est: & cum icinduntur ligna securi, aër ille minimus est, qui securis facilem diuisionem non permittit. Hactenus quæ mihi visa sunt pro explananda assumpta propositione: nunc verò pro litera Arist. aduerte, necessario carnem debere esse medium intraneum, quoniam non semper est illud medium extrinsecum in corporibus sese tangentibus: quia cum corpora non sunt dura, quæ cæteras obseruat conditiones & limitationes, tunc temporis nil prohibet, quod immediatè duorum corporum tactus fiat, atque adeò non est medium aliquod extrinsecum inter tangibile & tactum, sed solum intraneum, quod est caro.

Tex. 114

Vtrum igitur omnium simili modo sit sensus, an sensuum quidam, ut nunc videtur, eodem, quidam diuerso modo obiecta sua percipiant, gustus quidem, & tactus tangendo, ceteri autem eminus? At id profectò non ita est, sed durum etiam, & molle per alia planè sentimus, quemadmodum & id, quod sonat, & visibile, ac odorabile: verum hæc quidem eminus, illa verò cominus sentiuntur. Quapropter latet, si

per medium illa percipiuntur: nam sensibilia cuncta per medium sentiuntur, sed in illis id ipsum latet, ut diximus. Enimvero si per subtilem pellem, ut prius etiam est dictum, positam circa carnem sentiremus omnia tangibilia, id ipsum non animaduertentes, sic nos tum utiq; sentiremus, ut nunc in aëre sentimus, & aqua: nunc enim videmur res ipsas tangibiles tangere, & nullum medium esse.

- i. tunc

Cum omnes sensus sua sensibilia per medium extrinsecum percipiunt, & solum differentia sit, quod visus, auditus & olfactus, quod perfectiora sint, in distantiora & remotiora feruntur secundum gradum & ordinem propriæ suæ perfectionis: gustus verò & tactus, quod imperfectiora & materialiora sint, non ea, quæ eminus, sed quæ cominus prope se habent, duntaxat percipiunt. In omnibus igitur sensibus omnium quinq; sensuum medium aliquod extrinsecum est, nisi quod in gustu & tactu nos latet & ipsum non percipimus, quoniam ipsum non aduertimus: perinde enim sentimus, ac si per pelliculam tenuissimam ac imperceptibilem tangeremus: & ita dicit, quod durum & molle per alia, id est, per extraneum medium sentimus, sed in gustu & tactu ob paruitatem & tenuitatem non discernimus: in alijs verò ob magnitudinē medijs benè aduertimus.

Interest autem inter tangibile, & ea quæ sonant, & visibilia: nam hæc quidem sentimus, medio in nos aliquid agente: at tangibilia sentimus, non à medio, sed vnà cum ipso medio moti, uti fit cum quispiam per clypeum est percussus: non enim percussus clypeus percussit, sed fit, ut ambo sint simul percussi, clypeus, atque miles.

Quia

Quia dixerat, sensus omnes conuenire in medio extrinsecum, differre tamen in apparentia & discretione eiusdem, ut quidam tempore Arist. falsè existimabāt: veram & legitimam iam ponit differentiam, nempe quod circa tres priores sensus, visum, auditum, odoratum, sensibilia ipsorum prius agunt in mediū, deinde in sensus ipsos: quia prius immutatur medium, medium autem ipsum immutatum nostros afficit sensus: duo autem posteriores, videlicet gustus & tactus, non ita à medio sed simul cum medio nos immutant & commouent: Probat exemplo clypei, quo percusso vulneratur miles vnà cum ipso clypeo. Est igitur Arist. ita intelligendus, quod licet omne sensibile prius natura medium quàm sensum afficiat, immutatum tamē medium sensorium ipsum ut causam propinquam sensationis afficit: sed id, quod est per se & necessariò, semper euenit in tribus prioribus sensibus, in gustu autem & tactu per accidens est respectu medijs extrinseci: quia aër & aqua sine vilo extraneo medio immediatè tangunt & immutāt carnem, & per eam in tactu fit sensio: quamobrem licet in omnibus sensibus sit per se ordo causæ & effectus inter medium & sensorium ipsum, in tactu verò atque gustu non est per se & necessariò ordo ad medium extrinsecum, ut in alijs sensibus. Quapropter differentia ab Arist. proposita (ut Alexandro, Themistio & Alberto placet) non est secundum prioritatem causæ, sed secundum perfectitatem: quoniam medium extraneum, quod per se & necessariò in alijs sensibus concurrat, in gustu & tactu per accidens se habet: quia non semper tangimus medio aliquo extrinsecum. Itaque differentia est tangibilis ab alijs sensibilibus, quod in alijs medium extrinsecum concurrat causaliter & tenet se ex parte sensibilis agentis: quoniam sicut sensibile mouet medium, ita medium motum mouet sensum: at in tactu medium extrinsecum prorsus per accidens se habet & tenet se ex parte sensus patientis, ita quod sensibile est proximum & immediatum agens in sensum, & tactus carne vestitus est patiens, non enim est indiuisibile patiens, sed latitudinē habet: negat ergo medio causalitatem acti- uam in sensu tactus. Habes, ingeniose lector, hæc locum Arist. expressum ad asserendas & ponendas species sensibiles: quia mediū immutatum, inquit, aliquid agit, quod sine

Observanda expositio.

Attende.

Species sensibiles sunt ponenda.

speciebus non est intelligibile: expressus etiam est locus. 3. de Anima tex. 31. quod aër pupillam talem facit & auditus simili modo, illic declarabimus & eodem. 3. lib. tex. 65.

Omnino autem ut aër, & aqua se habet ad visum, & auditum, atque olfactum: sic caro, ac lingua se ad huius instrumentum sensus habere videntur. Atque nec ibi profectò, nec hic perceptio sensus fiet: cum instrumentum sensus à re sensibili tangitur, ut si quispiam super extremum oculi corpus posuerit album. Ex quo etiam planè patet, instrumentum sensus ipsius, quo res percipiuntur tangibiles, intus esse collocatum, ut diximus. Sic enim & in hoc sensu fiet id porro, quod in cæteris sensibus fieri solet. Sensibile enim, si in ipsis instrumentis ponantur sensuum, non fiet, ut patet, perceptio: at si super carnem ponatur tangibile, fit, ut docet experientia, sensus. Quare sine dubio ipsa caro medium est in tactu.

Definit quid tenendum sit, & primò de medio tactus intraneo, quod est caro, scilicet commune esse omni sensui non sentire quod est supra ipsum, sentimus autem quod est supra carnem: caro igitur non est organum tactus sed medium ipsius, sensorium tactus intus latet. De assumpta propositione, quod sensibile positum supra sensum non sentiatur, dicam ad finem sequentis capituli, quia locus ille magis est ad hanc rem accommodatus.

Atque ea tactu percipiuntur, quæ corporis sunt, ut corpus est, differentia. Dico autem differ-

115

tas eas, quæ rerum elementa distinguunt, calidum, frigidum, siccum, ac humidum: de quibus antea diximus ijs in locis, in quibus de elementis ipsis tractauimus. Instrumentum autem id, quo dictæ qualitates sentiuntur, & in quo primo sensus is collocatur, quem appellare consueuimus tactum, pars ea sanè est, quæ est potentia talis.

Docet Arist. obiectum tactus esse differentias corporis, vt corpus est: intellige de corpore corruptibile, quod est sub orbe Lunæ: nam incorruptibile corpus, quod est cælum, æquiuocatione physica est corpus & non vniuocè. De his autem differentijs multorum & elementorum apud Arist. egimus lib. 2. de genè. cap. 2. calidum & frigidum, humidum & siccum, elementorum sunt differentia constitutiuæ, secundum quas agunt & patiuntur, corrumpuntur & generantur saltem secundum partes, & mixta ex ipsis componuntur. De ipso autem sensorio, subdit, ipso nos percipere qualitates has tangibiles, in quo sensorio primum est sensus tactus, deinde in toto animali: sicut humor glaciis sensorium est, in quo primum est visus, deinde in oculo: tandem dicit, sensum tactus potentia esse tangibiles qualitates & aptum ad eas percipiendas. Aduerte tamen, quod hic videtur Arist. tactum appellare vnum, cum dicit, *Et in quo primo sensus is collocatur, quem appellare consueuimus tactum.*

Tex. 118

Sensire namq; pati quiddam est, vt diximus. Quare id, quod agit, tale illud facit, cum sit potentia, quale est ipsum actu. Quocirca simile calidum, atq; frigidum, & durum, ac molle non sentimus, sed exuperationes: quia sensus est quasi mediocritas: quædam contrarietatis eius, quæ in ipsis sensibilibus inest. Et pro-

pter hoc sensibilia ipsa discernit. Nam medium ipsum, extremorum est iudex: fit enim ad vtrumq; ipsorum alterum extremorum.

Quia dixerat, tactum esse in potentia ad tangibiles qualitates, moderatur, quatenus tactus ea sentiat, nempe quod non sentit mediocritates ipsarum, cum sit constitutus in temperie & medio quodam qualitatum primarum, sed exuperantias & excellentias ipsarum, quatenus ab illa mediocritate exorbitant: Ratio est, quia cum omne recipiens denudari debeat à natura recepti, tactus non sentit has qualitates tangibiles secundum modum, quo eas habet, neque secundum gradum illum: iudicat ergo extremas, inter quas mediat: nam iudex medium debet esse inter extrema (vt. 4. Ethic. cap. 5.) tactus autem habet se in ordine ad has quatuor primas qualitates, velut tepidum in ordine ad frigidum calet, in ordine vero ad calidum friget: & quia medium est, vtriq; extremo opponitur, & respectu vtriusque se habet vt potentia: tactus ergo discretius est qualitatum tangibilium exuberantium. Quod si quæras, quid causa sit, quod oculus ab omni colore penitus denudetur, & tactus non denudatur ab omni tangibili qualitate? In promptu est responsio, quoniam color non est corporum constitutus, sicut sunt tangibiles qualitates (vt præcedenti tex. ex libris de generatione insinuauimus) quoniam animalis constitutus non potest denudari à primis corporum differentijs, nec à necessarijs consequentibus, vt duritie & mollitie: deo medium est per abnegationem tangibilium in suis excellentijs, quæ in tactu sunt retusæ & vtriq; ad mediocritatem redactæ. Sensio itaq; tactus in pati consistit, & tactus potentia est reducibilis in actum ab ipsa specie obiecti, qua recepta tactus ipsi obiecto equat similis (vt supra tex. 62.) agit enim tangibile in tactum, ipsum actuando, & perficiendo, actio vero semper est à maiori proportionem.

Tactus quomodo sit in potentia ad qualitates tangibiles.

Intangibile trisensum.

Tex. 119

Atque vt id, quod album, nigrumq; percepturum est sensu, neutrum ipsorum actu, sed po-

tentia

tentia sit vtrumq; oportet: & in cæteris eodem modo. Sic & in tactu neq; calidum, neq; frigidum id actu sit oportet, sed vtrumq; potentia, quod vtrumq; est percepturum.

Id, quod præcedenti tex. dixerat Arist. figura & exemplo repetere videtur, litera clara est.

Tex. 120

Præterea, vt visus visibilis, ac inuisibilis quodammodo est, vt diximus, cæteri q; sensus oppositorum similiter: sic etiam est tangibilis, ac intangibilis tactus. Intangibile autem est etiã id, quod exiguum admodum differentiam tangibilium habet, quale passus est aer, & exuperationes etiam tangibilium, qualia sunt ea, quæ corrumpere possunt.

Intangibile trisensum.

Cõmune est omni sensui, vt proprii obiecti perceptius sit, etiam sui contrarij & oppositi priuatiui: quæ doctrina in alijs sensibus pluries exposita, obseruanda tamen peculiariter est in sensu tactus, qui etiã tangibilis est & intangibilis, siue intangibile sit propter exiguitatem vt aer, siue propter excellentiam vt ignis, siue ob priuationem, vt quod qualitibus tangibilibus priuatur vt cælum: de quo supra li. hoc. 2. c. 6. sed ex actus & planius lib. 3. tex. 25.

QVAESTIO

Vtrum ea, quæ ab Arist. dicta de tactu, maximè de eius unitate, vera sint?

Hæc de tactu iuxta Arist. mentem enarrata sunt: quod à principio polliciti fuimus, nostram sententiam dicamus de unitate tactus & de eius sensorio: quandoquidem Arist. in hac parte hæsit & dubitè & lubricè suam sententiam dixit. Vt autem res

hæc alioqui perplexa expeditius absoluantur, de sensorio tactus oportet primum dicamus: qua in parte licet grauissimorū Philosophorum non vna & certa sit sententia, accipiemus tamen ab ipsis, quæ apud plures in hoc negotio præstantiores maximè conflare videntur: reliqua verò Medicis relinquenda, quibus per anatomicam veritas hæc de sensorio tactus perspecta est. Si enim vellem omnia, quæ sentio & de hac re audiui, tractare, viderer ex sola & nuda relatione aliorum, falcem in alienam messem mittere, quare me continebo & alas intra proprium nidum contraham. Apud Arist. constantissimum est, carnem medium esse tactus, neruum autem intus latentem sensorium eiusdem tactus esse: & quantis alibi sæpe dixerit, carnem esse sensorium, tamen Auerroes eius Commentator dicit, huius loci sententiã amplectendam esse, nimirum quod censeat, hos libros vltimò ab Arist. dictatos fuisse: neruus autem ille, qui tactus est sensorium, est velut rete quoddã per totum corpus diffusum & sparsum, quod animal munit velut clypeus & sepit, vt vndiq; quàm citissimè præsentiat, quid vel minimæ parti cõducatur, noceatve, ne totum animal soluatur. Ideo tactus primus sensus est, propter quem animal sensitiuum & animalis rationem habet, qui neruus, licet terrenæ sit substantiæ & complexionis frigida & sicca, tamen à sanguine arteriarum & spiritibus earum humectatur & temperatur: tegitur namq; duabus tunicis, quibus velut duobus canalibus sanguis & spiritus ad sensationem explendam deferuntur: nõ secus ac in oculo plures tunicæ sunt & humores, quibus perficiatur & elaboretur ipsa visio: itaq; tactus in neruo illo consistens veluti pupilla in oculo, vim habet sentiendi interiecta cute & carne. Scio tamen, Galeno multis in locis, præsertim. 1. lib. de vsu partium cap. 16. & lib. 1. de temperamentis cap. 10. & lib. 9. de placitis Hippocratis & Platonis cap. 2. placuisse, neruum illum sentiendi non habere vim, sed duntaxat deferendi animalem vim: & Auicennas. 6. lib. natural. cap. de tactu, neq; carnem neque neruum, sed coniunctum ex vtroq; sensorium esse docet: & D. Thom. opuscul. 43. carnem & medium & organum esse dicit in cap. 3. illius opuscul. Sed cum Arist. reperio tenuisse Andream Vesalium, cui viro ob raram eruditionem, singularem diligenti-

De fabri ca sensorii tactus.

Galenus.

Auicennas.

S. Tho.

Autor ex Vesalio, p. ligen.

Arist. de organo ta-ctus. ligentiā in dissectione fabricæ corporis hu-
mani multum autoritatis defero: videndus
est lib. 1. de fabrica corp. huma. c. 2. & aper-
tius cap. 5. eiusdem lib. 1. sic habet, tactus
toto corpore æqualiter fufus est, vt omnes
ictus, omnesq; nimios frigoris & caloris
apulfus sentire possimus. Dixeratq; paulò
suprà, singula sensus organa neruo indige-
re molli: neruo quidem, quòd ille sit ani-
malis spiritus, facultatisq; vehiculū: molli
autem, quoniam affici & disponi quodam
modo oportet ab extrorsum incidente sen-
sibili: & lib. 4. cap. 1. neruos ab ipso pèdere
cerebro, nisi velimus proprijs & fidelissi-
mis oculis fidem derogare: inficiari ergo
nemo potest, neruorum principium cere-
brum esse, & vix ambigere licet, à cerebro
an à corde animalis spiritus in membra du-
catur & influat: & lib. 6. cap. 17. eandē sen-
tentiam confirmat, quam necessum est as-
sequamur, non quia Arist. tantum, sed quia
hic præstantissimus vir tanquam oculatus
testis eam sine dubio affirmat. Cætera ta-
men non sunt à me in præsentiarum inuita
adducenda, sed à medicis & anatomicis vt
proprijs magistris petenda: caro ergo non
est organum sed medium, quæ ideo neruo
coniungitur, vt ad deferendas species vehi-
culum sit, in quo præparentur & depuren-
tur. An autem neruus omni carne exutus
sentire quidpiā valeat? in sequenti cap. pro-
priam sedem habet. Visum est Caietano,
quòd sicut diaphanum non solum est me-
dium in aère, sed etiam organum in visu,
ita in tactu caro organū sit & medium, vt
exterior caro medij, interior verò organi-
vices referat: hanc dicit consonam esse opi-
nionem & mediam inter extremas: tamen
melius est à nobis facta conciliatio & ex-
actior adducta resolutio cum Vesalio. His
ergo paucis perfūctorie & quasi per trāsen-
nam de medio & organo dictis: quod reli-
quum est & magis nostra interest, quæstio-
nē de vnitatis & distinctione tactus absol-
uamus. Quæ quæstio ob multiplicem au-
torum opinionem atq; Arist. ambiguitatē
videtur mihi connumeranda inter eas, quas
desperatas appellant: tamen (nisi meus me
fallit animus) non minùs breuiter ac dilu-
cidè quàm præcedens absoluetur, quin po-
tius eam ad sua vsq; principia, Deo dante,
resoluemus: & quoniā in literæ Arist. enar-
ratione argumenta ea proposita sunt, quæ
dubiam faciunt quæstionem, ab eorum re-

petitione supersedebō. Quorum summa, in
qua punctus & totius quæstionis pondus
pendet, hæc est: quoniam tactus plures sunt
cōtrarietates primæ, quæ ad vnam reuoca-
ri nequeūt: ergo nō potest esse vnus tactus
duarum contrarietatum per se irreducibili-
um ad vnam priorem: quo vnico funda-
mento plures, quàm oporteret, diuersæ ni-
tuntur opiniones, quæ à nobis non tumul-
tuariè & promiscuè, sed cum ratione & me-
thodo, qua comprehendere queant, sunt enu-
merandæ: secus nouam huic rei perplexi-
tatem adderem & obscuritatem inducerē.
Omnes enim conueniunt in adducto fun-
damento, quòd plurium contrarietatum
tactus vnus sensus non possit esse: similiter
existimant omnes, Aristotelem pro se pa-
tronum habere, qui fortasse non dixit pro-
priam sententiam, sed sui temporis famo-
siorem sequutus. Prima opinio S. Tho. cui
astipulatur Egidius, tenet tactum subiecto
& organo vnum esse, dispositione autem
& subiecto formali multiplex & distin-
ctus: sicut gustus in linguæ neruo vno eo-
démq; est cum tactu quoad vnitatem sub-
iecti & genericam, quoad rationem autem
formalem & vnitatem specificam plures
sunt sensus. Tamē sententia Arist. expressa
est in contrarium, qui in frā tex. 128. quasi
propriam sententiam dicens, quinq; dun-
taxat enumerat sensus exteriores, visum,
auditum, odoratum, gustum, & tactum:
quod ab illo tex. per vniuersum caput il-
lud. 13. latè probat. Secunda opinio Aug.
Niphi, qui in suis disputationibus duas
species tactus ponit, non tantum formaliter
distinctas, vt S. Tho. sed realiter etiam
subiecto & organo: cui sententiæ multa alia
etiam obstat, quatenus si essent diuersi ner-
ui, iam non esset vnus tactus, neque omnia
tangibilia per eundem sensum & per ean-
dem partem tangeremus, sed calidū & fri-
gidum hoc sensu atq; hac parte, humidum
& siccum illo sensu & illa alia parte, quod
negat ratio & experientia vetat: quando-
quidem nulla parte aut sensu tactus senti-
mus calidum & frigidum, quin eadem hu-
midum & siccum percipiamus: & ipsa ana-
tomes & dissectio ad oculum ostendit, non
esse plures hos neruos ponendos, aut vnus
per alterum sentiret, aut vtriusq; esset pe-
netratio, aut alter otiosus & superuaca-
neus: commentum merum est hæc senten-
tia. Tertia opinio Auerrois addit tertium
tactum

*Plures o-
piones,
quod ta-
ctus non
sit vnus
sensus, sed
multi-
plex.*

*2. opinio
Niphi.*

*3. opinio
Comenta-
toris.*

*4. opinio
Alberti.*

*5. Auicē-
ne.*

6. Pauli.

*7. meta-
physican-
tium.*

tactum ad tertiam cōtrarietatem grauis &
leuis percipiendam: quod quàm falsum sit,
nemo est, qui non videat, præsertim cum
grauē & leuē differentias dicat substantia-
les, in quo falsus nimirum est, cum sint ac-
cidentia iuxta omnium communem sen-
tentiam. Quid? quod si substantiæ essent,
nullo modo possent à tactu sentiri, cū sub-
stantia non sit sensibile per se, sed per acci-
dens tantum, vt supra cap. 6. Quarta opi-
nio Alberti quartum ponit tactum perce-
ptiuum quidem doloris & solutionis con-
tinui, vt verberum & similibus: quod tamē
inane est, cum solutio continui ad cōtrariet-
tates calidi & frigidi, humidī & sicci redu-
catur: neq; solutio continui propriè habet
contrarietatem, nisi quatenus vnionem &
temperiem partium soluit. Quinta opinio
Auicēnz. 6. natural. cap. de tactu, quantum
addit tactum pro delectatione coitus, quē
dicit in capite virgæ residere: cum tamē illa
etiam sensio ad cōtrarietatem calidi & fri-
gidi, humidī & sicci reducatur: ex aliarum
enim primarum contrarietatum mixtura
descendit. Sexta opinio Pauli Veneti plau-
sibilis multum videtur superficie tenus
philosophantibus, quæ non rātum sextum
sensem addit ad delectationem aut dolorē
fatis & famis (hunc tactū in stomacho po-
nit) sed innumeri sensus tactus ad eius exi-
stimationem sequuntur: censet enim quas-
dam esse dispositiones vniuersales, quæ in
toto corpore reperiuntur, vt calidi & fri-
gidi, humidī & sicci, &c. alias verò particula-
res, quæ in cæteris corporis partibus sunt,
vt dispositio stomachi ad delectationē ali-
mentorum, capitis virgæ ad voluptatē ve-
nererōrū, & ita de alijs: sed hoc est sine nu-
mero et ratione tactus multiplicare, quod
non tantum mihi nō videtur plausibile, sed
potius absonum & ridiculū, & à doctrina-
li methodo semper explodēdum, quòd ita
sine causa & necessitate res vanè & temerè
multiplicentur. Septima opinio apparens,
quòd vnus est tactus & vnus est contrariet-
tatis primæ, scilicet calidi & frigidi, quia cæ-
teræ ad illam reducuntur: quoniam illa est
contrarietas actiuarum qualitatum: contra-
rietas autem humidī & sicci passiuarū est,
passiuum verò in actiuum reducitur: ponit
simile de proprijs passionibus, in quibus est
ordo & vna prima passio, vnde reliquæ
oriuntur. Sed opinio ista fallacissima est: tū,
quia fundamentum de reductione qualita-

tum passiuarum ad actiuas, est contra Phi-
losofiam, vt Arist. 1. lib. de gene. à cap. 7.
ad. 9. docet, vbi nos latè de his qualitatibus
differimus & ostendimus, quòd non eam
ratione vocentur passiuæ, quòd actiuæ non
sint, nec quòd ad calidum aut frigidum re-
ducantur: rursum quoniam si ita esset, fa-
cilè fuisset Aristoteli vnum tactum asserere,
quia vna est contrarietas: cēfuit ergo eas
inuicē irreducibiles: tum etiam, nam exē-
plum de proprijs passionibus non condu-
cit ad rem præsentem & negotium istud
physicum, cum sit nimis metaphysicū: ma-
ximè, quòd physicè censuit Arist. loco ci-
tato de generat. has contrarietates irredu-
cibiles ad vnam primam, & ita in præsentia
cap. approbat. Postremò Granatensis hoc
loco disputatione. 1. cum prima cōclusionē
asseruisset, vnum esse tactum, in secunda se-
quenti cōclusionē statim contrarium di-
cit & repugnans, nempe illum vnum tactū
multiplicem esse, & ex multiplicitate ob-
iecti diuersas sortiri rationes: quæ fuit opi-
nio Philoponi & S. Tho. & nō est noua sen-
tentia, vt ipse putat, præterquam quòd cō-
tradictionem inuoluit: nam si potētia, quæ-
cūq; sit, vna est, & nihil aliud est quàm apti-
tudo & ordo ad obiectum, vnde specificatur
& distinguitur (vt supra cap. 4.) fit, vt ta-
ctus non possit esse vnus subiecto & orga-
no atq; potentia, vbi obiectum multiplicè
habet rationem: nam sicut vnitatis subiecti
vnitatem potentia facit, ita obiecti distin-
ctio potentia distinctionem necessariò in-
duceret: quandoquidem obiectum & po-
tentia in vnitatis & distinctione sibi inuicē
mutua proportionē respondent. Nostra er-
go sententia est, quòd vnus est sensus tactus
subiecto & obiecto, secundum vnitatem nō
tantum genericam, sed specialissimā & ato-
mam: quoniam sic ratione demonstrabitur
iuxta resolutionem Arist. qui tex. 128. de-
terminat & resoluit quinq; esse sensus: quia
hic ambigū locutus fuerat secundum fa-
mosam sui temporis & currentem senten-
tiam: & iuxta resolutionem dictam in cap.
illo. 13. præsens cap. hoc. 11. interpretan-
dum est. Quocirca in primis aduertēdum,
ex doctrina posita supra cap. 6. sensus di-
stinguendos esse ex sensibilibus proprijs,
nō autem ex cōmuniibus: communia enim
nunquam sentiuntur nisi per aliquod pro-
prium sensibile, quatenus in ipsis proprijs
sensibilibus communia modificantur, ideo
à pro-

*Grana. ve
prohētio.*

*Autoris
sententia,
quòd vnus
est tactus
simplici-
ter.*

*Sensus à
proprijs
sensibili-
bus non à
cōmuni-
bus speci-
ficatur.*

*Sensibilior
solet esse
modus
quæ res.*

*Prima cō-
trarietas,
quæ est
habitus
privatio
simplici-
ter in ge-
nere sub-
stantiæ.*

*Vnitatis pro-
uenit ex
vinitate
formali
obiecti. 1.
Post. cap.
23. tex.
43.*

*Potentia
trifariæ su-
mitur, pri-*

à proprijs & non à communibus specificatur. Verum est, quod aliquando distinctius percipitur commune quam proprium, vt in pruritu coitus sentitur motus, & muscæ motus sentitur distinctè, proprio sensibili confusè & indistinctè percepto: & in moribus ita contingit, vt modus magis grauis sit quam res ipsa, vt in artificialibus ingenium solet superare opus, & in cibarijs plurius quandoq; sit salamentum, quam cibus ipse. Mox accipiamus, quod in vnoquoq; genere sunt aliqua prima contraria, nisi qd in substantia, sicut ipsa simpliciter est ens per se & non in alio et primum genus, ita prima contrarietas substantiæ est simpliciter prima, vt asserit Arist. 1. Physi. cap. 6. et probat. 10. Met. tex. 15. prima contrarietas est habitus et privatio, non quæcunq; sed perfecta, id est, in substantia: nam in qualitibus prima contrarietas positua est: Ratio huius est, quoniam accidentia non sunt entia, sed entis entia: si igitur esse illorū ordinem habet et analogiam ad esse substantiæ, contrarietas quoq; accidentium ad cōtrarietatem substantiæ reuocabitur. Idcirco locum non habet, quod quidam cupiunt, vt istæ duæ iam positæ cōtrarietates tactus reuocentur ad vnam primam, quæ sit habitus et privatio: nam illa proprie non est nisi in genere substantiæ, quæ est principiu ipsius et ceterorum prædicamentorum. 12. Met. à tex. 26. ad. 28. ibi S. Tho. lect. 4. Tū tertio, omnis sensus atq; cuiusuis potentia vnitatis vnus est generis subiecti, quod obiectum appellamus non tantum secundum esse logicum et prædicabile, sed etiam secundum esse physicum et reale ipsius potentia: itaq; distinctio scientiarum, potentiarum et sensuum ex distinctione prouenit obiectorum, vt. 3. de anima tex. 38. scientia atq; sensus secantur quemadmodum & res, id est, scientia speciem sortitur à proprio obiecto scibili, sensus verò secundum sensibile specificantur, id est, non secundum diuersas rationes formales rerum in ratione rei, sed secundum diuersas rationes sensibiles in ratione sensibilis: ideo color, qui species multiplicat, purè intentionaliter per lumen visum specificat, sicut sonus auditum, & ita de alijs sensibus, qui quomodo à suis sensibilibus specificantur, iam nunc dicemus ad calcem huius disputationis. Interim quartò suppone, quod quilibet sensuum & quæuis alia potentia trifariam considera-

tur, Primo modo, vt refertur ad res ipsas in esse rei, sicut visus ad colores, quo modo obiectum secundum esse rei consideratum, est vnum vnitatis generis physici & pertinet ad rei quidditatem, quæ est in primo modo dicendi per se, & ita potentia definitur per obiectum. 1. par. quæst. 77. artic. 3. egregiè tractat Caiet. quo modo et si potentia sit vna vnitatis formali sui obiecti, tamen actus & operationes potentia possunt specificè distingui ex materiali differentia obiectorum & secundum diuersas formas, vt visio albi & visio nigri, quæ in ratione formali obiecti specie conueniunt, ratione tamen materiali nihil prohibet, quod specie discrepent: nam conueniunt specie in ordine ad visum, vt potentia est, differunt autem specie in ordine ad materiale obiectum. Secundo modo potentia consideratur secundum quod refertur ad rationem formalem sui obiecti non in genere rei, sed in genere sensibilis, quo modo visus refertur ad colores non iam in genere rei, vt sit vnum genus entis, sed ad colores in genere sensibilis: quo pacto non genus aliquod aut species subalterna, sed species infima, atoma & specialissima est: quia vno modo specialissimo tractat de coloribus, à quibus secundum vnam rationem & considerationem immutatur, vt paulò post declarabimus: quoniam sicut plura, quæ in genere rei differunt vna ratione specifica, ad vnam eandemq; scientiam pertinent, ita plures colores, qui secundum suam naturam specificè differunt, vno specialissimo modo ad visum cōtrahuntur, atq; adeò omnes colores vt visibiles, eiusdè sunt speciei, & actus etiam videndi quoscunq; colores eiusdem sunt speciei, ita vt visio albi & visio nigri tantum materialiter, vt indiuidua eiusdem speciei, differunt: & hoc modo prædicationes ponuntur in secundo modo: aut tertio dicendi per se, vt color est visibilis, visibilitas enim quasi passio est coloris naturam consequens: vnde species colorū & constitutiæ differentia ipsorū in genere rei, non sunt atomæ & indiuisibiles formaliter, sicut sunt in genere sensibilis: nam visibilitas albo & nigro eadem ratione conuenit. Tertio modo potentia consideratur secundum formam, à qua nascitur & procedit, cuius naturam sapit & induit: & sic dicimus, quod visio aquilæ differt specie à visu, de quo supra ad finem c. 4. differuimus. His tribus

*mò ad ob-
iectum in
essere ma-
terialiter.*

*Secundò in
esse obie-
cti for-
maliter.*

*Tertio ha-
bitudine
ad subie-
ctum, cuius
est.*

modis

*Quæstio-
nis sensus.*

*Sanctus
Tho. cum
Philopo-
no relin-
quitur.*

*Caietanus
etiã falli-
tur ad idē
alludens.*

*Quæstio-
nis nodus
et sensus.*

*Tactus
probat
vnus vni-
tatis speci-
fica.*

modis cuius sensuum atq; quæuis potentia considerari potest, primo modo ad obiectum, vt res est: secundo modo ad obiectum secundum rationem formalem: tertio modo ad formam, à qua oritur atq; nascitur. Hæc eadem doctrina, exemplis duntaxat mutatis, præsentis negotio de tactu est accommodanda: non enim agimus de tactu iuxta tertium modum ipsius potentia, sed tota controuersia est de potentia primo & secundo modo: atq; adhuc primus modus est reijciendus, cum tota disputatio sit de sensu tactus, vt sensus est: non igitur debemus agere de sensu ipso tactus, secundum quod refertur ad qualitates tangibiles in esse rei. Sic enim posset esse vera prima opinio S. Thomæ, quæ fuit Philoponi, vt sensus tactus sit vnus vnitatis subiectiua & generica, multiplex verò vnitatis specifica secundum plures contrarietates atq; plures rationes formales, id est, tactus sunt plures formaliter (vt explicat Caietanus) hoc est, non est vnica species tactus formaliter perceptiua omnium tangibilium, quoniam vniuocè non est vna prima contrarietas: sed hoc supra impugnatum etiam est, & nihil habet ardui aut difficilis. Superest igitur, vt quæstionis momentum in secundo sensu sit, an sicut visus, vt refertur non ad colores vt res, sed vt visibiles, vnus est vnitatis speciei specialissima (quia colores, vt visibile constituant, vnum esse atomum atque specialissimum participant) sic tactus, non quia calidum, frigidum, humidum atque sic cum percipit, vt res sunt, sed qua percipit, vt tangibiles sunt, vnus est speciei specialissima, atque tangibile vt tangibile, habet specialissimi rationem. Ratio autem dubitandi iam pluries proposita est: quia cōtrarietas calidi atque frigidi, & contrarietas humidi atque ficci sunt primæ contrarietates, & quæ (vt ex secunda hypothesi habemus) positua est, & quæ in genere qualitatis non habet priorem, nisi reuoces ad contrarietatem habitus atque priuationis, & sic transibis de genere qualitatis in genus substantiæ, in quo genere illa contrarietas priuatiua primò sedem habere videtur. In hoc igitur sensu intellecta nostra conclusio (quod tactus est vnus vnitatis specialissima, atque tangibile vt tangibile, est vnus speciei specialissima) rationem continet, atque vera est sententia, quæ quanuis cuius vel mediocriter erudito ex

dictis sit iam satis perspicua atq; manifesta, sequentibus tamen declaratur. Primò, quia secus vera non esset communis omnium conceptio atq; assertio, scilicet, quod quinque sunt sensus exteriores: quod tam diligenter Arist. probat cap. 13. à tex. 128. si ergo reliqui sensus exteriores sunt species specialissima, cur igitur idem de tactu non proferemus? deinde vnus est organu tactus, ergo vnus erit sensus tactus: antecedens ex dictis initio huius quæstionis patuit. Secundo, vna est ratio, ad quam duæ illæ contrarietates calidi & frigidi, humidi & ficci reuocentur: ergo tactus est vnus sensus: consequentia nota est, sed à probatione antecedentis Philosophia & vniuersi autores hac in parte pendunt: sed ego sic probo, primò, quoniam etsi illud, in quo istæ contrarietates conueniunt, nomine careat atq; nobis sit immanifestum (quia est eminentius & in altiori gradu & ordine, nempe spiritali) non est statim animo despondendum, vt quasi impossibile iudicemus, illis duabus contrarietatibus nihil esse commune specificum: præsertim cum tam familiare habeamus exemplum in albo & nigro, quæ sunt contraria, species tamen ipsorum in medio simul sunt in quocunq; puncto absq; vlla profus contrarietate: & sic per omnem sensum latè patet, quod ipsorum sensibilem intentiones, eo quod prioris sint & eleuationis naturæ, nullam habeant oppositionem, nimirum, quoniam quæ sunt dispersa in inferioribus, sunt vnita in superioribus: quid igitur obstat, quominus duæ illæ qualitatum primarum primæ contrarietates, quæ in genere rei & physico, vt qualitates sunt naturales, ad aliquam priorem non sunt reducibiles, in genere tamen superiori, vt sensibiles & tangibiles sunt, vnam habeant rationem, in qua vniuocè conueniant? Quare secundum hunc philosophandi modum qualitates illæ tangibiles vno modo specifico atque vna vniuoca ratione in genere sensibilis mouent atque immutant sensum tactus, sicut tam varij atque distincti colores visum vno modo immutāt: pertenuis quidem est illa consideratio, quæ omnes perterret, quod illæ contrarietates sint primæ, quæ non habeant priorem, in qua conueniant, cum in sensibus oporteat sensibile considerari, & secundum esse sensibilis, & vt potentia ipsa refertur ad suum obiectum primo & secundo modo, id est, in genere rei atq; in genere

*Cōtrarietas qua-
tuor qua-
litatis pri-
marum ad
vnam pri-
mam redu-
citur.*

Observa.

R sensu-

*Attende.**Enumeratio elegans rationum quibus sensus à sensibilibus propriis mouentur.**De hac naturali & spiritali immutatione initio capitis sequentis tex. 121.*

sensibilis: cum distinctio potentiarum ex distinctione formali obiectorum proueniat, fit, ut cum ratio formalis una sit in genere sensibilis, ut tangibile est, quod tactus vnus sit sensus, atque adeo quod illæ contrarietates, quæ in genere naturali sunt irreducibiles, in genere sensibilis reducentur ad vnum specificum. Certum enim est, quod in coitus voluptate est sensio tactus, & tamen neque est formaliter calidi, neque humidis, neque frigidis, neque sicci, neque molli, neque duri, sed alicuius communioris, quod sentitur: ergo si in genere rei reperimus sensum, qui formaliter non est aliquis istorum, cum tamen sit adeo crassus & materialis, profecto nemo mirari debet, si in genere sensibilis aliquid altius ibi concurrat, quanuis illud nec cognoscamus, nec nominare valeamus? (cælo & elementis, quæ plusquam genere physico differunt tanquam corruptibile & incorruptibile, diaphanum est commune vniuocum, per quod fiat visio) sic igitur in proposito accidet qualitatibus eiusdem ordinis atque generis: illud autem innominatum, quicquid sit, significatur per hoc aggregatum, tangibilis qualitas, & cum ipso conuertitur, tanquam vnum specificum in genere sensibilis. Et si quæras, quæ sit ista ratio vniuoca sensibilis, quam per omnes sensus spargis, & secundum quam quinque sensus specificantur? Respondetur, huius dubij solutione totam quæstionem perfici atque absolui, ita ut, meo iudicio, nihil omnino ad eius complementum desiderari queat. Duplex enim est immutatio, vna naturalis, altera spiritalis: immutatio naturalis ea est, quando forma immutantis secundum se vel sibi similem recipitur in passo, quod mutatur secundum esse naturale, ut calefactio in calefacto: & secundum hanc naturalem immutationem sensus non distinguuntur in præsentis, quando eos consideramus, non ut referuntur ad suum obiectum secundum esse naturale, sed eos disquirimus, ut referuntur ad obiectum secundum esse sensibile & spirituale. Spiritalis autem actio seu immutatio est, quando forma immutantis recipitur in eo, quod immutatur secundum esse spirituale, ut similitudo coloris in pupilla, quæ per hoc non manet colorata: similitudo soni & harmoniæ in auditu, qui per hoc non sonat nec mouetur. Quare ratio sensibilis consistit in hoc, quod est motiuum sen-

sus sine materia, sicut ratio sensus in hoc, quod est susceptiuus sine materia, & secundum quod diuersimodè se habet ad mouere aut moueri sine materia: sic diuersa est sensibiliū & sensuum ratio. Modò vltius progrediamur: cum sensus immutatio non sit naturalis, neque illa sufficiat ad sentiendum (vt tex. 121. 124. dicemus, & lib. 3. tex. 37. & 38. alioquin plantæ, cum frigescent & calefcent, sentirent) erit ergo spiritalis, atque adeo immutatio spiritalis est sensui, in quantum sensus est, essentialis, sine qua non contingit esse sensum, & per quam non res ipsa sensibilis, sed intentio sensibilis in sensu recipitur: lapis enim non est in anima, sed forma lapidis dixit Aristot. 3. de anima tex. 38. Ex his igitur sufficienter enumerantur quinque sensus exteriores secundum numerum immutationis spiritalis hac ratiocinatione: Immutatio aut est purè spiritalis, aut non, secundum immutationem purè spiritualem sumitur visus, qui solum intentionaliter multiplicatur per diaphanum ratione luminis subito absque motu locali & sine aliqua alteratione reali & naturali, vel ex parte mediij, potentiæ aut obiecti (vt satis supra cap. 6. enarrauimus) si autem non sit purè spiritalis, sed mixta est cum aliqua naturali, tunc vel illa naturalis miscetur ex parte obiecti tantum, secundum motum localem est sonus, qui causatur ex aëris percussione & commotione, quæ est generatio soni, qui est obiectum auditus, vt cap. 8. dictum est: si verò naturalis immutatio miscetur duntaxat ex parte eiusdem obiecti secundum alterationem, & sic fit odor, qui est obiectum olfactus: nam (vt cap. 9. dictum est) odor spiratur secundum fumalem quandam euaporationem: quod si naturalis illa immutatio miscetur cum spiritali ex parte organi, vt contingit in gustu & tactu, tunc vel immutatio illa naturalis fit à qualitate, quæ primò & per se sibi propriè obijcitur, & sic immutatur organum tactus: tamen organum gustus non per se à qualitate propria vt sapor, sed ab illa, quæ præambula est, quia cum humectatione ipsius gustus: ideo lingua propriè non dicitur dulcis aut amara, sed humida vel sicca. Quare isti duo sensus gustus & tactus magis materiales sunt, quoniam ex parte organi naturali immutatione immutatur: at tactus adhuc ipso gustu materialior est, quia immu-

*Propria differentia inter sensum gustus et tactus.**Observa.**Quæstio nis resolutio experientia.**Si ab immutatione naturali sensus tactus sumeretur, sanè plantæ sentirent, infra tex. 124. Obiectio nis solutio docet, cur Aristot. de vnitatem tactus dubiè fuerit locutus.*

immutatio naturalis in gustu non fit à proprio obiecto, sed à præambulo vt humido: immutatio autem naturalis in tactu fit ex parte proprii & per se obiecti: quoniam tactus calet, friget, humectatur & siccat: tamen sensio tactus secundum hanc naturalem immutationem non absoluitur nec completur, nisi in spiritali immutatione, quam diximus esse essentialem sensui vt sensus est, & sine qua non contingit esse sensum: quod Arist. cap. sequenti tex. 121. dicit sub alijs verbis, propriū est omni sensui rerum formas sine materia suscipere. Quamobrem patet ad dubitationem, quæ sit cuiusque sensus propria immutationis ratio. Deinde verò plana est totius quæstionis solutio: nam sensus tactus sumitur secundum intentionalem immutationem sensibilis, quod est tangibile, quam immutationem spiritualemente antecedit immutatio quædam naturalis ex parte organi in proprio & per se obiecto: & secundum hanc naturalem immutationem non sumitur vnitas tactus (quoniam hæc ad sensibilem est præuia & præambula) sed secundum aliam, quæ est spiritalis, & ex hac sumenda est vnitas specifica tactus & tangibilis: quia licet secundum eandem qualitatem fiat immutatio naturalis & spiritalis in tactu, tamen non à naturali, sed à spiritali iudicium de vnitatem & distinctione tactus sumendum est: sicut in sensu communi omnia sensibilia, cuiuscunque sint contrarietatis, tanquam in superiori ratione adunantur, vt infra docebimus. Sed interim rogabis, cur Aristot. in hac parte dubiè procedat? probabile autem non est, tantum Philosophum latuisse modum hunc dicendi adeo facilem & plausibilem, scilicet, quod licet tactus neque logicè, neque physicè, neque metaphysicè sit vnus contrarietatis, sit tamen vnus contrarietatis & obiecti formalis, non in esse naturali, sed in esse spiritali & formali? Respondebo, primò, Aristotelem dubitando de tactu procedere: quoniam tactus sensuum omnium primus est, vnde naturali immutationi propinquissimus: quapropter minus habet de vnitatem, & plus de diuisione, quam ceteri sensus, atque adeo eius vnitas magis est dubitabilis, & probabilior multitudo, quam in ceteris sensibus: tamen non ob id Arist. plures tactus ponit, siquidem postea in sensuum enumeratione cap. 13. dubitationem huius cap. resoluens, absolutè asserit atque demon-

strat, neque plures esse sensus exteriores, neque pauciores quam quinque; vbi vnitas tactus demonstratur, sicut vnitas aliorum sensuum. Et hoc est, quod in hoc loco dicere videtur Caiet. qui licet cum S. Tho. & Philopono plures tactus ponere videatur, postea à veritate compulsus testatur, quod non quæcunque differentia obiecti constituit obiectum sensus, sed illa, quæ adæquatè subintrat differentiam atomam sensibilis, est quæ constituit visibile, audibile, &c. & ita de tangibili consequenter dicendum. Vnde post pauca colligit, quod de multitudine tactus veritas non planè apparet, & quod si Arist. plures asseruit tactus, non definiebat vt certū, sed problema non omnino improbabile & irrationabile vltro citroque disputabat: quod ipse aperte tex. 108. dicit, *Non esse manifestum*, non autem inquit, non esse verū: vnde licet Caiet. hac in parte dubius fuerit, Arist. tamen, mea sententia, quanuis à principio incipiat dubitare, tandem resolutè tenet, tactum vnum esse propter vniam obiecti formalem rationem: nam sicut ipse docet, aër, qui re vnus est, formaliter tamè plures est, vt medium ad visum, alia ratione ad auditum, & diuersa habitudine & conditione ad olfactum refertur, & medium est ad plures sensus: ita quoque ediuerso de tactuarendum est, vt idem tactus, qui plures est re in esse naturali, vnus sit ratione in esse spiritali & formali: similiter eadem caro numero in lingua medium est ad gustandum & tangendum, sub diuersa tamen ratione formali. Quare licet in hoc cap. videatur dubiè loquutus, ipsum tamen de hac re dubitasse, mihi non est probabile: neque erat, cur ita distinctè assereret, qui supra cap. 4. à tex. 33. generale documentum ad distinguendas potentias ex sola ratione formali proposuerat: & inferiùs cap. 13. aperte pronuntiat, tactum vnum esse & vnitatem habere, sicut alij sensus habent: & tex. 124. expressius affirmat cum rationem reddit, ob quã plantæ non sentiant, nimirum quia naturaliter à contrarietatibus calidi & frigidi immutantur: ergo tactus ab his contrarietatibus non afficitur realiter, sed intentionaliter & spiritaliter. Ad eruendam igitur sententiam Arist. eiusque mentem percullendam, non debemus aspicere aliquem vnum locum superficiei tenus consideratū, sed diligenter cõtextura loci, & totius doctrinæ filus atque scopus inspiciendus: quare cum non pos-

fit tactuum multitudo cum vniuersa doctrina Arist. stare, signum est, non tantum probabilem, sed veram & peripateticam esse nostram sententiam de vnitae specifica tactus.

SVMMA CAPITIS.

Soluit de vnitae tactus & tangibilis vna quaestionem, alteramq; de medio cum alijs duabus incidentibus quaestionibus de necessitate medij extrinseci, & de differentia sentiendi inter tactum & alios sensus, & tandem quatuor adiungit conclusiones.

Quoniam de tactu eadem ratio est, quae de tangibili eius obiecto, quia sese quoad vnitatem & diuersitatem consequuntur. ¶ Dubitatio est,

- 1. *quest.* quomodo tactus vnus esse possit, cum tangibilium contrarietates plures sint & prima, quae ad priores, vel aliquid vnum (vt aliorum sensuum contrarietates reducuntur) sunt irreducibiles? ¶ Similiter dubitationem habet, si caro tactus medium sit: nam cum statim fiat sensio, organum esse videtur? ¶ Caro melium est, 2. *questio* per quam fit sensio tactus, nec est signum, quod nis solus sit organum, quia statim fit sensio, sed quod tio. est caro nobis connaturalis: nam si aer & aqua fieret nobis connaturalis, visus & auditus non essent vnus sensus. At oportet, carnem corpus esse firmum ex terra compactum, & animali connatum, vt tangendi intraneum medium sit. ¶ Hinc patet, plures tactus per idem carnis medium sentire posse: sicut gustus & tactus plures sionis solutio. sensus sunt in eadem carne linguae, sic tactus in vniuerso corpore plures est vno existenti medio carnis. ¶ Vnde cum impossibile sit, duo corpora immediate se tangere, quin humidum aut humectatum corpus interueniat, vt in aqua ad sensum est manifestum, licet in aere ob eius subtilitatem sensu non percipiatur, semper tamen cum carne, quae medium est intraneum, aliud extraneum medium comitatur. ¶ Quare non sequitur, quod 2. *questio* omnes sensus similiter sentiant, cum in gustu & nis incidit tactu medium extraneum quasi per accidens cō- currat, in visu, auditu & olfactu per se & ne- cessario oportet prius medium immutatum sensum commouere. ¶ Indubitabile est, carnem non 1. *conclu.* esse sensorium tactus, sed medium. ¶ Tactus ta- 2. *conclu.* lis est in potentia, quales tangibiles qualitates in actu. ¶ Sensorium tactus medium est tempera- 3. *conclu.* tum inter omnia tangibilia, ob id solum sentit tangibilia excuperantia, atque ab extremis denun- 4. *conclu.* datur, vt possit esse ipsorum iudex. ¶ Sicut omnis

alius sensus sui proprii obiecti perceptiuus est etiam oppositi & priuatiui, sic tactus tangibilis est & intangibilis.

CAPVT DVODECIMVM

De sensuum communibus documentis.

DE sensuum igitur vnoquoque; dictū sit hoc modo, quasi figura. Hoc autem vniuersaliter accipere de omni sensu oportet, sensum, inquam, id esse, quod sensibiles sine materia formas suscipere potest perinde, atq; anuli signum sine ferro, vel auro suscipit cera. Suscipit autem & neum, vel aureum signum, sed non vt æs, aut aurū, neq; signum, vt est aureum, æneumve. Simili patitur & sensus vniuscuiusq; sensibilis modo ab eo, quod habet colorem, aut sonum, aut saporē: sed non vt vnūquodq; illorū dicitur, sed vt est tale, & ratione.

Descriptis quinq; sensibus exterioribus, enarratisq; eorum proprijs sensibilibus atq; eorum rationibus singulatim expositis, nūc quaedam capita generalia & omnibus sensibus communia extremo loco proponit Arist. quod ex sensuum speciali doctrina apertius colligatur, & quae à principio tradi nullatenus possent, neq; cōmodē intelligi, nisi peculiaris cuiusq; sensus cognitio antecessisset. Vnum documentū ex parte obiecti sumitur in praesenti textu, quatenus ipsū sensibile in sensu recipiatur, scilicet, cuiq; sensuū innatū esse, vt recipiat formas sensibiles sine materia, hoc est, quod patiatur à sensibili vt tale est, nepe immutatione spiritali: quia non immutatur ab ipso materialiter, ita vt caleseat, frigescat, albescatve & sic de alijs, sed quod recipiat sine materia, quoniam non res ipsas materialiter recipit, sed rerū formas & rationes immateria-

Tex. 121

Ratio, cur methodus nō sit perturbata,

Differētia inter immutata- rionē naturale & spiritalē.

les & intentionales, quas species seu rationes atque sensibilibus similitudines & imagines appellare consueuimus. Hanc differentiam inter immutationem naturalem & spiritalē exposuimus ad finem capitis praecedentis, & in hoc tex. confirmat Arist. exemplo anuli, qui ceræ formam imprimit, non autem ferrum aut æs: sic enim sensus species sensibilibus sine materia recipit: tum, ex parte obiecti sensibilis, quod vt sic, non agit actione reali & naturali (ita vt materiae & naturae rerū sensus ipsos ingrediantur) sed secundum formam sensibilitatis, solae, nudae & purae rationes sensibilibus ingrediuntur, vt sensum ipsum pulsent: tum etiam, ex parte sensus, quia suscepto sensibili vt tale est, non alterantur, cum non recipiant sensibile ipsum in propria natura & cum proprijs affectionibus, vt habet esse extrā in re: rursus etenim ex parte modi recipiendi, qui intentionalis est & spiritalis: quod saepe diximus per omnem sensum: talis enim est sensus in potentia, quale sensibile in actu, & actus actiuorum in patiente sunt disposito. Quod si obijcias, omne agens agit per formam & non per materiam: igitur imprimere formam sine materia non erit proprium sensibiliū, & suscipere non erit propriū ipsorum sensuum? Respondetur, quod licet omne agens formam communicet, tamen differenti modo: quoniam agentia naturalia formam communicant veram atq; realem eiusdem naturae, vt calidum calorē imprimit ligno, quo calidū est & appellatur, & ita in ceteris: sensibile autem vt coloratum, formam dat non veram, sed potius rationem, & similitudinem formae: ideo visus eam recipiens non habet eandē appellationem vt coloratus appelleretur, nisi secundum quid quodammodo: ergo sensibile sensum assimilatur secundum formam & nō secundum dispositionem materiae: quare in sensum non potest penetrare materia, sed forma tantum, id est, forma immaterialiter & spiritaliter recipitur. Et si istes, proprium est intellectus intelligere sine materia, ergo non debet sensibus accommodari? Respondetur, quod vniuersaliter intelligere, abstrahendo omnino à conditionibus materiae, conuenit intellectui non sensui: at verò sine materia recipere formam, intentionaliter & spiritaliter (vt iam satis est expositum) cōuenit sensui, atq; in vniuersum

Obiectio nis solutione declaratur differentia agētis naturalis et sensibilis.

Sens & intellectus diuersissimo de abstracta materia.

potentiae cognitiuae quatenus cognitiua est, id est, vt distinguitur ab agente naturali & physico. Hinc est, quod lapis non est in anima, sed species lapidis lib. 3. de Anima tex. 38. quod testimonium de sensu & intellectu intelligitur, quia tex. 37. dixerat, animam secundum sensum & secundum intellectum esse omnia quodammodo, & quod sensibile supra sensum nō faciat sensationem, vt pluries dictum est in superioribus & infra tex. 124. quoniam oportet speciem in medio depurari & spiritalē reddi, vt possit recipi in sensu, ideo purior est species in sensu quam in medio, & in medio quam in obiecto: sed de his, quae locis citatis. Ne fallaris attende, quod dictio illa, sine materia, determinat conditionē specierum, vt sit sensus, quod sensus est susceptiuus specierum, quae sunt sine materia, id est, immaterialium, quia non sunt aded materiales species in potentia, ac sunt in obiecto.

Instrumentum autem id sensus est primum, in quo est talis vis, atque potentia collata, atque sunt idem: ratio verò non est eadem, sed diuersa. Nam id, quod sentit, aliqua est magnitudo, non tamen ratio sensitiui: neque sensus est magnitudo, sed est quaedam ratio, potentiaque illius.

Alterum commune documentum est, quod sensorium locus est & receptaculum sensus, in quo sensus, velut actus in potentia & forma in materia, est: porro sensus vis est & facultas ipsius sensorij, tamen si ratione differant, subiecto idem sunt: probat, quia id sensorium, quod sentit, aliquod corpus est & magnitudo, sed sensus ipse non est corpus, sed illius corporis forma. Vnde ni fallor crediderim, species sensibiles prius natura in organo esse quam in anima & sensu, quia prius natura habitudinem habent ad organum quam ad animam, sicut prius natura sunt in medio, quam in organo: Ratio est, quia species prius natura habet esse habituale quam actuale, & sicut

Tex. 122

Ordo recipiendi speciem.

R 3

& sicut prius est in medio quam in organo, ita prius est habitualiter in organo quam actualiter in anima: præterea quia speciē actualiter esse in anima dicit actionem vitalem, quæ non est sine aduertentia animæ: speciem autem esse habitualiter in organo non dicit actionem vitalem, vt patet, cum est in medio aut speculo: ergo etsi anima sit primum sentiens actualiter, organum est primum recipiens habitualiter: actio enim vitalis, quæ est sentire, præsupponit passionem, quæ est speciem recipi (vt infra tex. 127.) sensibile enim est mouens non motum, organum verò non mouens motum, sensus tamen mouens & motum: ergo informatio organi præintelligitur ad motionem animæ: de quo plura circa tex. 139. & 140. vbi hæc absoluitur.

Tex. 123 Patet autem ex his, & cur sensibilem exuperationes, sensuum instrumenta corrumpunt. Nam si motus sit vehementior, instrumentūq; sensus superet vires, dissoluitur ratio: id autem erat sensus: dissoluiturq; perinde, atque concentus intentione, cum vehementer fides pulsantur.

Infert tertium quoddam documentum commune omni sensui ex parte actionis & immutationis, scilicet, quod excellentia sensibilem destruat: quoniam sensus & sensibilis actus est vnus, igitur vtriusque vna est proportio: vehementior ergo sensibilis pulsatio potentiam ipsam disturbabit, sicut perturbata percussio chordarum concentum musicæ dissoluit: vidimus enim excæcatos fuisse homines directo & repentino Solis intuitu: exuperantia nāq; sensibilem tollit harmoniam & proportionem inter passiuam potentiam sensus & actum ipsius sensibilis: hinc tamen rationem reddit, cur excellens sensibile corrumpat organum, infra tex. 143. cur corrumpat sensum, vbi habes huius rei resolutionem.

Tex. 124 Patet præterea & quam ob

causam non sentiunt plantæ, tametsi partem aliquā habent animæ, atque ab ipsis tangibilibus patiuntur: frigescunt enim, & calefiunt, vt patet. Nam huius causa est, mediocritatem non habere, neque principium tale, vt sensibilem sine materia suscipiant formas, sed cum materia patiantur.

Ex textu proximo, quod sensus consistant in quadam mediocritate, infert plātas non sentire, quoniam non habent huiusmodi mediocritatem & proportionem, vt pati possint à sensibilibus secundum esse spirituale, sed recipiant rerum formas cum materia secundum esse naturale, quod habent in agente, ita vt calefiant, colorentur, &c. Quod si vrgeas, rationem huius inquirendo, vnde est quod plantæ non suscipiunt rerum formas sine materia sicut sensus? Vbi quorundam solutio non placet, scilicet quod plantæ non recipiunt sine materia, quia non habent organa, nervos, carnem, neque aliquid proportionabile his: qua enim ratione id dicitur, contemnitur, siquidem gratis absq; vlla probatione & ratione asseritur, & est petitio principij manifesta. Vnica est Aristot. resolutio, quæ primam huius rei originem attingit, nempe suscipere species sine materia: quibus verbis vult immaterialitatem rationem esse cognoscendi: ideo quo aliquid est immaterialius, magis est cognituum, vt homo brutum, Angelus hominem, Deus cuncta cognitione antecedit secundum gradum & ordinem immaterialitatis: ergo suscipere species sine materia indicat immaterialitatem suscipientis. Atque adeo ex hoc principio habemus, quod sensus sint cognitui, & non plantæ: quoniam sensus & vniuersaliter omne cognituum habet formam sui & alterius, in quo differunt à plantis & omni genere vegetabili, cæterisque rebus inanimatis, quæ non habent nisi solam & præcisam sui formam naturalem, qua limitantur & coarctantur: cognoscētia verò maiorem habent amplitudinem & supra se ex-

Immaterialitas
cognitionis
est ratio.

se extenduntur, extra se per quasdam quasi excursions exeunt, quia non coarctantur ad esse naturale & materiale. Recte igitur Arist. infert, ex hoc quod sensus recipiunt species sine materia, quod plantæ, quæ solum materialiter & naturaliter ob suam materialitatem recipiunt, non sint cognitui, neque habeant nisi formas sibi inherentes aut informantes. Vnde alius modus est recipiendi formam immutatione naturali, vt in plantis: alius, quo recipitur in cognoscente immutatione spirituali & intentionali, iuxta illud Aristot. 3. de anima tex. 37. & 38. *Anima quodammodo est omnia*: & per oppositum inanimata & vegetabilia tantum sunt ipsa intra se, extra verò nihil (de hac duplici immutatione ad finem cap. præcedentis) Vnica igitur resolutio sit, quod ratio cognitiua consistat in hoc quod est esse aliud & aliud recipere sine materia, hoc autem ex ratione immaterialitatis pendet: plantæ autem his omnibus carent, quia & cum materia recipiunt formas: ideo tantum sunt ipsa, quatenus propria forma limitantur secundum coarctationem propriæ materialitatis, quæ ob causam non extenduntur, vt fiant alia: plura de his lib. 3. cap. 1. & 3.

Tex. 125 Dubitabit autem quispiam, si possit id ab odore pati, quod olfacere nequit: aut id à colore, quod haud quoq; videri potest, & in cæteris simili modo. Quod si odorabile sit odor, si quid in odoratum agit, odor profecto agit. Quare fieri nequit, vt ab odore quicquam patiatur eorū, quæ olfacere nequeunt: eadem est & in cæteris ratio. Nec etiā fieri potest, vt à sensibilibus quicquam patiatur eorum, quæ sentire possunt, nisi vt quodq; est sensitiuum.

Tex. 126 Id ita esse, patere potest & hoc etiam pacto. Nam neque lumen & tenebræ, neque sonus, neque

odor in corpora quicquam agit: sed ea nimirum, in quibus sunt ipsa. Aër enim, qui est cum tonitruo, scindit lignum. At enim tangibilia, saporesq; agunt: si enim non agerent, à quonam inanimata paterentur, atq; alterarentur?

Dubitationem vltro citroque agitatam præsentibus textibus mouet, scilicet, an non habens sensum patiatur à sensibili? Et primò videtur impossibile: quia vnumquodq; patitur à sensibili, in quantum sensitiuum est illius: ergo si color est per se visibilis & sonus per se audibilis & sic de alijs sensibilibus, igitur nihil patitur à colore nisi habens visum, neque à sono nisi habens auditum, & sic de alijs sensibilibus in ordine ad suos proprios sensus: nam odor seu odorabile quomodo agat nisi in odoratum, qui proportionatus sensus est? ergo à sensibilibus nihil patitur nisi sensitiuum, nisi cum per accidens alia actio miscetur, vt in tonitruo, quod scindit lignum, non ratione soni, sed ratione commotionis aëris. Ibi verò, *At enim tangibilia, &c.* arguit ad partem affirmatiuam, quod odores, sapores & tangibilia faciunt alterationes in corporibus non habentibus sensum: ergo sensibile non agit tantum in sensitiuum: antecedens experientia notum est: aliàs quomodo odores & sapores miscerentur? & de tangibilibus certissimum est, quod non tantum agat in tactum, cum etiam plurima alterent, quæ sensu prædicta non sunt.

Tex. 127 Quid igitur agunt ne & sensibilia illa? At, vt videtur, non omne corpus ab odore pati, sonoq; potest: & ea, quæ patiuntur, terminis vacant, & non manent, vt aër: olet enim ipse, tanquam aliquid passus. Quid aliud est olfacere quidē, præter id ipsum, aliquid, inquam, pati? At enim

olfacere quidem sentire est. Aër autem passus, citò sensibilis fit.

Esse receptivum specierum sine materia non semper & necessario competit cogitatio.

Breviter & obscure S. Tho. et Arist. respositio ab Autore resolutur.

Solvit prædictam dubitationem atque rationes diluit: quæ magis erunt perspicua, si perpendamus, quò tendat aut quorsum proposita sit hæc dubitatio? Ad quod dico necessariam fuisse: quia dixerat sensus esse cognitivus, quoniam recipiunt formas sine materia: sed pari modo aër & aqua recipiunt species sine materia, quia sunt media, quæ deferunt species, in quibus continentur perinde ac in speculis, & tamen nec in medio neq; in speculis est facultas cognoscendi. Ob hanc causam & ad assignandam hanc differentiam adducta est præcedentis tex. dubitatio: quia licet illa recipiant species sine materia, non tamen sensibilibus, sed solus sensus: ita S. Thom. brevibus expedit se à solutione dubij, quò odorare, inquit, fit pati ab odore: aër non sic patitur ab ipso vt odorem sentiat, cum potentia sentiendi careat, sed sic patitur vt sit sensibilis. Vera est solutio, sed vt à magistro asserta, quæ explicatione indiget: ideo vt Arist. literam exponamus, specialius est declaranda. Primò, dicit Arist. ibi, Non omne corpus ab odore pati, sonoq; potest, &c. quòd licet omne corpus corruptibile sub cælo à tangibili patiatur qualitate, color tamen, sonus & odor non agunt nisi in corpora determinata, nempe in illa, quæ bene passibilia sunt atq; terminis vacant, id est, quæ non manent aut stant, sed sunt fluxibilia vt aër & aqua. Secundò, cum dicit Arist. Olet enim aër, tanquam aliquid passus, vult quandoq; realiter & miscibiliter (vt de odore & sono patet) quandoq; intentionaliter (vt de colore notum est) sensibile in aère recipi: semper tamen in medio recipi ipsa sensibilia intentionaliter & spiritualiter, quia vt in medio, quod ad cognoscendum confert. Tertio ex his ad rationem dubitandi patet, quòd sensibilia agant in corpora suas intentiones, quia licet nò habeant sensum, media sunt sensitivæ operationis: inde ergo incipiunt species præparari per medias itlas depurationes, vt ad vitales operationes conducere valeant. Ex quo alia ratio soluitur, scilicet, quòd odor & sonus: nò agant indeterminate in quæcunq; corpora, quoniam determinata habent passiva, nempe aërem & aquam, vt media sunt ordinata ad sentiendum, id est, quorum passio ordinatur

ad operationem sensuum: ideo aër olet tanquam aliquid passus, vt dicit Arist. Quibus habitis, rationem primam exactè diluit illis verbis, Quid aliud est olfacere quidem, præter id ipsum, aliquid, inquit, pati? id est, cum arguebas, vnumquodq; patitur à sensibili, in quantum habet sensationē. Respondebo, falsum assumi, quia pati à sensibili, vt, verbi gratia, pati ab odore, latius patet quàm olfacere: quoniam licet omne olfaciens patiatur ab odore, non tamen omne patiens ab odore olfacit seu olfacere potest, vt patet in aère & aqua, quæ cum sonum & odorem patiuntur, per ipsam passionem non olfaciunt, sicut non habent olfactum neq; auditum. Rectè igitur S. Tho. quòd aër & aqua per illam passionem efficiuntur sensibilia, non tamen sentiunt: quia licet sentire fit quoddam pati & in pati consistat, non præcisè & absolute in qualicunq; pati, sed vt est vitaliter immutari, vt supra cum de sensu agente egimus & inferius lib. 3. cap. 1. Quamobrem est aër à sono & odore patiatur naturaliter siue materialiter & adhuc intentionaliter, non tamè sensibilibus, id est, vitaliter nò immutatur, quia est inanimatus: vitaliter autem agere est cognoscere, ideo sentire vivere quoddam est: sensibilibus autem immutari ad sentiendum exigitur, quod est actio viva & immanenti agere: aër autem actione inanimata trãseunt agit in ipsum sensum, sensus enim ipse reducitur ad vigiliam ab ipso obiecto. Quocirca duæ priores immutationes tendunt ad inherentiam & informationē subiecti: posterior autem illa tertia attenditur per tendentiam cognoscentis in cognitum: ideo hoc recipere dicitur sensibilibus recipere & passio sensus per modum vigiliæ, vbi includitur passio sensibilis sensibilibus, & non in passione mediæ & organi. Vnde fit, sensibile ad sensum relativè dici, quia in medio non est, nisi vt ad sensum refertur & in transitu & via: sensibile, visibile, intelligibile, appetibile non addere supra rem aliquid absolutum, habes lib. 3. tex. 54. & infra tex. 142. Distulimus in hunc locum quæstionem, quæ de necessitate mediæ est, vt expendèremus, quatenus & qua de causa sensibile supra sensum sensationem non faciat, quæ (ex altera nãq; dubitatione de natura specierum pendet, si diuisibiles sint & omnino immateriales, an aliquo modo extensæ & diuisibiles: & hæc adhuc aliam supponit,

Quæ passio sensus fit sentire.

Autor p. S. Tho. tripliciter sensibile agere.

Ratio tractandi quæstionem.

Granat.

supponit, an scilicet species sint ponendæ? meritò ad hunc locum reseruata est. Has duas postremas fusè hîc tractat Granatensis more iuris peritorum, autores varios potius citando, quàm aliquid certum definiendo, non vt Philosophi expositorem decebat, vt in sua resoluat principia: idcirco quo potero brevius & dilucidius rem hanc aperiam, aut saltem quod sentio dicâ: in quarum dubitationum tractatione, ordine retrogrado, à postrema incipiendum est, vt ad primâ tandem recurrentes (quod ratio methodi exposcit) finem faciamus & huic capiti colophonem addamus.

QVAESTIO

An species sensibiles sint necessariò ponendæ?

Quæstio de existentiâ specierum sensibilium. Durandus Ochan, Gabriel, species negant.

Iam ergo primam vt absoluamus, expeditius de speciebus sensibilibus duntaxat intelligetur: nam de intelligibilibus. 3. lib. de Anima accommodatiùs sermo habebitur. Durandus in. 2. d. 3. q. 6. de omnibus negat vniuersaliter in sensu & intellectu quocunq;, siue humano, siue angelico: tota eius ratio est, quia species ponuntur, vt sint ratio cognoscendi: ergo necessariò obiectiue erunt in sensu, vt representent sensui obiectum, alioquin incognitum duceret in cognitionem alterius: sed species nò sentiuntur, ergo non sunt, aut non poterunt ducere in cognitionem obiectorum. Gabriel. 2. d. 3. q. 2. per quinque conclusiones sequitur Ochan. 2. q. 17. 18. & negat species: quoniâ pluralitas non est asserenda sine necessitate, ad quam nulla ducit ratio vel cogit experientia. Sed delirium videtur potius quàm opinio, cum præter sensibile experimentum, à nobis: sicut Arist. pluribus in locis, supra tex. 74. Visio nanq; fit, patiente aliquid sensuivo, & tex. 67. idem docet de medio dicit, Color autem omnis motivus est eius, quod est perspicuum actu: & per omnem sensum asseruit sensibile actu esse, sensum autem in potentia: & tex. 115. Medio, inquit, in nos aliquid agente, & tex. 121. Sensum, inquam, id esse, quod sensibiles sine materia formas suscipere potest: quod illustrat exemplo cere sigillum sine ære suscipientis: & tex. 127. dicit, Aër enim passus, citò sensibilis est: & 3. de Anima tex. 6. de intelligibilibus dicit, Formarum locum animam esse, & tex. 38. Non enim ipse la-

Species ponit Arist.

pis in anima, sed forma lapidis inest, & tex. 37. Animam ipsam ea vniuersa quodammodo esse, quæ sunt, quod intelligitur etiam de sensibilibus, vt ibidem explicat: & tex. 31. Aër quidem pupillam talè efficit, quod intelligitur de sensibilibus: tamè. 3. lib. de Anima tex. 67. expressissimè & ex professo contra Platonem, & cap. 1. de memoria & reminiscencia versus finem, quærens, quomodo meminisse contingat eius, quod non est præsens? Respondetur, quòd ad simulacrum non vt res, sed vt imago rei, est reminiscencia, Primò terminatur, quoniam illud rei monumentum vellicat mētem & lacepsit nos, vt rei simulacrum contemplerur, & lib. de insomnijs cap. 2. quæ omnia sine speciebus exponi nequeunt per fictitias quasdam actiones, quas isti confortatiuas aut debilitatiuas appellitant: sunt enim istæ naturales, sensibilibus autem specierum actiones sunt spirituales, quas intentionales appellabamus. Rursum illæ actiones non representant res, nisi interiorum potentiarum ad miniculo & maximè ipsius intellectus præsidio atque ad eò cum discursu: imagines autem atq; species istæ statim sine discursu, quatenus per ipsas cognitum est in cognoscente per actionem ipsius sensibilis, quæ (vt Arist. ad finem huius cap. docet) sensibilibus fit, id est, non realiter sed intentionaliter. Ad hæc, si ita velimus mordicis species reiicere, totam ipsam Perspectivâ funditus exterminaremus, quæ has species supponere videtur directas aut refractas à medio aut ad mediū. Etenim saluare non possumus experientiam de denario, qui ad certam distantiam non videtur, & tamen si ponatur in scutella aquæ, statim videtur propter refractionem specierum, quia in cursu mediæ rarioris refrangitur à perpendiculari (vt docent perspektivi) vnde crescit basis pyramidis ipsius denarij, qua ratione baculus appareat fractus in aqua. Omitto plura alia, quæ in speculis, tum planis, tum concauis aut conuexis, aut in columnaribus, rotundis aut angularibus, in quibus mira est specierum refractione & varia est luminis reflexio: insuper vna petitio Perspectivæ est, lucem operari aliquid impressiuè in ipsum oculum; altera verò quòd color similiter imprimat aliquid, quia sicut lumen irradiat: igitur aut color nunquam attingeret oculum vt visionem efficeret, neq; ipsum sibi assimilaret & quale ipsum

Notabiles specierum experientia.

est visibile faceret, aut species & intētionēs ipsi⁹ fatearis est necesse: nō ergo superna- canē sunt species, sine quib⁹ nec obiectū potētiam assequeretur, nec potētia obiecto asimilaretur, nec cognitum esset in cognoscēte. Valeat ergo illa ratio Ochan de superfluitate specierum, quam alūnus eius Gabriel rāti fecit: nam iam hęc nostra sententia communi omnium consensu recepta est. Facilior est Durādi ratio: quoniam species non se repræsentant obiectiue, sed suā obiecta, quorum sunt rationes & similitudines: potius ergo rationem habēt & principium sunt cognoscendi, quā ut cognoscantur. Quamobrem scitē atq; sapienter species nominantur, quia sunt veluti species ipsæ à materia abstractæ, & cognoscēdi principia, non autem rationes cognitæ. Præterea & immateriales, quia à materia naturali denudātur respectu sensus exterioris, respectu interioris etiam abstrahunt & depurantur à præsentia rei: in phantasia autē abstractiones sunt, quia eleuantur ad res nondum aliquo sensu sensatas, ut est species inimicitæ ouis respectu lupi: tandem species intelligibiles in vltimo sunt abstractionis gradu, quia non tantum his tribus modis, sed etiam ab omnibus indiuiduantibus conditionibus exuuntur, ut vniuersales sint. Ob id nō immeritō asseruit Arist. plantas non sentire, quia rudes & materiales & minimē ex solitas suscipiunt rerum formas: animalia verō cognoscere atq; sentire, quia species rerum sine materia suscipiunt: quæ est tota ratio immutationis spiritalis & cognoscēdi principium. Alioqui sensus nullam exerceret functionem, nec fieri posset vnum cum sensibili, quod extrā est: siquidem non recipit sensibile secundum suam naturam (sic enim non penetrat neq; ingreditur ipsum sensum) oportet ergo ut recipiatur sensibile secundum suam speciem & similitudinem: alterum ergo fatearis est necesse, aut omnem cognoscēdi modum e medio tollere (quī non potest fieri per formam susceptam in esse naturalē) aut species affirmare: nam cum omnibus in confesso fuerit, cognitionem fieri per assimilationem & vnionem cogniti & cognoscētis, quæ cum non fiat per vnionem obiecti secundum esse reale & naturale, necesse est fieri per vnionem secundum esse intentionale & spirituale ipsarum imaginum aut specierum: fecus sensibilia non

Solutur argumenta Ochā.

Dilutio rationis Durādi.

Quadruplex species immaterialitas.

Immaterialitas ratiōis.

Autoris ratio.

reciperentur in sensu sine materia, nec sensum spiritaliter afficerent & sibi simile redderent, ut fieret cognitio: aut cognitio contra communem omnium philosophantium sententiā fieret sine vlla obiecti vnione atq; adeo absq; vlla prorsus assimilatione, quæ vel sola ratio potentissimē concludit, & species esse, & necessarias esse has obiectorum similitudines, sine quibus etiā non contingeret rationem reddere earum, quæ in somno & vigilia experimur. Quod si quis adeo tenax ingenij sit, ut hęc omnia nihili faciat, legat D. Aug. tom. 3. lib. 11. de Trinit. cap. 2. vbi sic ait, sed ratione colligimus, nequaquam nos potuisse sentire, nisi fieret in sensu nostro aliqua similitudo cōspecti corporis. Vtensiq; probat pulchra analogia de anulo ad ceram, cui figurā imprimit, & ad corpus aliquod liquidum vt aquam, in qua separatus anulus figurā non relinquit: sic inquit, oculus non est dijudicandus, vt non habeat rei imaginem: quia eo quod videtur à præsentia detracto, imago non remanet. Quod si adhuc pertinaciter species neges, subdit S. Aug. id difficilioribus ingenijs & rudioribus hominibus haud facile persuaderi posse: sic & ego non disputo nisi cum hominibus docili ingenio præditis, qui ad doctrinam istam auctoritatibus & rationibus inductis facillimē adducuntur, quos oratos velim, vt si eam simpliciter vt veram nō receperint, saltem vt probabilem & Philosophiæ admodum consentaneam admittant, vt apud Astrologos est recepta sententia de eccentricis & epicyclis ad saluandas astrorum apparentias, cælorum motus, quæ non potuit ab homine conficta esse, sed aliqua reuelatione aut antiqua traditione habetur: sic de speciebus facies, optionem tibi do, dum modo, quantum attinet ad futuram disputationē vt certius & expeditius præcedamus, eas supponas, quas ratio naturalis & experientia demonstrat.

S. Aug.

Autoris modestia.

QVÆSTIO

An species sensibiles sint indiuisibiles?

Iam nulla sunt argumenta, quæ te lector optime circa specierum existentiam perturbare possint: idcirco de conditione specierū & naturā ipsarū merito disputandum est, vt connexā.

Transitio ad alterā questionē præcedēti est, vt connexā.

1. opinio species diuisibiles.

1. ratio.

2.

3.

Scotus.

2. opinio qd species sunt indiuisibiles.

1. ratio.

2.

3. opinio.

1. ratio.

est, vt intelligamus quænam sit ipsarum conditio, diuisibiles sint, an indiuisibiles? Qua de re non est vna neq; constans omnium sententia: nec miror, quoniam res est abstrusa nimis, valdeq; difficilis, adeo vt libentius alios audirem, quā meam sententiam dicerem. Prima enim sententiā est multorum, quā Granatenis hic amplecti videtur, species sensibiles (de his enim sermo præiens est: nam de intelligibilium specierum indiuisibilitate nemo, quod sciam, dubitat) diuisibiles esse: maximē, quia de re sunt materiali & per medium materiale corporeum transeunt, atq; in organo materiali quoque & corporeo recipiuntur: est enim in vniuersum verum, ipsum accidens ad modum ipsius recipientis recipi, eiusq; conditionem subire: quare species in subiectis & organis corporeis receptæ, non poterunt non esse quantæ, corporeæ atq; diuisibiles. Quo argumento tex. 122. probat Arist. sensum corpoream esse potentiam, quia in organo, quod magnitudo est, recipitur: & 3. Meteor. docet, in speculis paruis colorē nō tamē figurā apparere, quia si guram extensam ob speculorum paruitatem non capiunt: ita docet loco citato c. 4. non longē ab initio. Adhæc, quoniam species indiuisibiles esse, nulla ratio permittit, quia non sunt indiuisibiles & incorporeæ sicut angelici spiritus, quando materia & corpore omnino non vacare certū sit: neq; indiuisibiles sicut punctus, quoniam quantitatem habēt: ergo cum nullus sit alius indiuisibilitatis modus, sequitur, species esse diuisibiles. Ad hanc alludit Scotus in. 4. d. 45. q. 3. Greg. Nifenus de viribus animæ cap. 2. D. Aug. tom. 3. lib. 12. super Genes. cap. 16. Secunda opinio in altero extremo tenet, species esse indiuisibiles saltem in homine: quoniam non habet homo nisi vnicā animam, quæ est intellectiua, & ipsa est indiuisibilis: quare ad modum ipsius animæ rationalis sensibiles species indiuisibiliter recipiuntur: quā insinuat Greg. Arimin. 2. sent. d. 16. & 17. q. 3. art. 2. Præterea absolute debemus asserere, species indiuisibiles esse: præsertim cum Perspectiui absolute supponant, in quolibet puncto medij pyramidem terminari & totam rem videri: quod est argumentum, species indiuisibiles esse. Tertia opinio, quā quidam Neothericus sequitur, media est inter duas assertas, nempe, quod sunt species per se

quidem indiuiduæ, cum habeant esse spirituale: tamen ex accidenti diuiduntur ratione sensorij, in quo sunt & recipiuntur: quia sensorium secundum se totum & omnes suas partes afficitur, & eas recipit. Confirmat, quia species contrariorum non sunt contrariæ, cum sint in eodem species albi & nigri, & non faciant vnum: & similiter duo accidentia solo numero differētia nō possunt esse in eodem, quin faciant vnum, vt 5. Meta. tex. 15. vbi S. Tho. lect. 10. quod de accidentibus materialibus verum est: quare cum duæ species solo numero differentes sint in eadem parte subiecti & non faciant vnum, consequens esse videtur, vt sint indiuisibiles & immateriales. Subtilis est ista quæstio, cuius resolutio desideratur: quam quidem facilius & dilucidius præstabimus, si paucioribus & distinctionibus eam tractauerimus: nam ambigē & perplexè satis Granaten. præsentis loco versat: nec videtur mihi, reliquos autores dudum citatos huius rei veritatem assequutos fuisse, sed hallucinari in re alioqui certa: vtinā nobis contingat veritatis scopum collimare & attingere. In primis magnū habet operæpretium considerare, vnde hæc acerrima controuersia sedanda sit: nam nisi certo aliquo principio vsi fuerimus tanquam filo, labyrinthum istum vehementer impeditū & inextricabilem ingredi, vt egrediamur, non puto possibile. Principium huius certissimum veluti digito superius commonstrauimus, dum supra cap. 2. animarum omnium indiuisibilitatem ostendi, vt latē habes ibi: quia enim animarum indiuisibilitate supposita & in memoriam reuocata, ple neq; intellecta, non est cur in præsentis nimium immoremur, aut plus iusto laboremus: res enim illo assumpto principio constantissima & certissima erit: & quod amplius est, ita, Deo fauente, nostram sententiam dicemus, vt tres opiniones adductas conciliemus. Vnaquæq; enim illarum ex parte veritatem dixit, sed non plenē eam tenuit atq; comprehendit: quoniam ignorant, immaterialitatem & indiuisibilitatem specierum, quæcunq; illa sit, ex immaterialitate & indiuisibilitate animarū provenire, & inuicem species & animas in conditione naturæ proportionari: dicebamus enim illic animas indiuisibiles, ita vt rationalis indiuisibilis sit positiuē, quia incorporea est & spiritualis: verō omnes indiuisibiles

Cōfirmatio.

Autoris mens, species esse indiuisibiles ex anima rum indiuisibilitate, supra cap. 2.

Conclusio autoris componit præhabitas opinio nes.

uisibiles negatiuè, hoc est, quòd non habēt ad corporis organici partes eandem habitudinem, quam habent ad totum susceptibile: quoniam totum indiuisibiliter respiciunt vt vnum, ita vt in parte corporis organici deficienter sint, vt in colobon, id est, defectiuo & trunco: sic quoq; proportionabiliter dicimus, species sensibiles indiuisibiles esse, non quidem positiuè: quia materiales sunt & extensæ atq; corporeæ, sicut ipsa anima sensitua & organum, in quo recipiuntur: sunt tamen indiuisibiles negatiuè, id est, quòd ita totum respiciunt ea habitudine, vt partes non respiciant, & ita si diuidantur (vt fieri potest, eo quòd materiales & corporeæ sunt) vnū totum & perfectum non manet: partes enim ipsius sensibilis in tota specie vt totum vnum quoddam repræsentantur, in quo indiuisibiliter se habent: forma enim inanimatorum eandem habitudinem habet ad totum & partes: quia lapis & ignis, & sic de alijs, ita habent esse ignis aut lapidis in parte, sicut in toto: animalia verò in toto sunt quidem integre, totaliter, perfecte atq; adeò indiuisibiliter, quia in parte diminutè & truncatè sunt. Sic pari ratione species istæ immaterialiter & indiuisibiliter se habēt ad totum sensibile, cuius sunt rationes, ad partes verò ipsius imperfectè & truncatè: quod est signum, non habere eandem habitudinem ad totum & partem, sicut albedo habet & cætera accidentia materialia: non enim minus saluatur ratio albedinis in parte quàm in toto, quod est signum, ipsam esse diuisibilem: & per oppositam rationem argumētum est indiuisibilitatis specierū, quòd non saluentur in parte, sicut in toto, atque adeò quòd ipsum sensituum & sensibile indiuisibiliter respiciunt: quòd si immateriales appellantur species, non est intelligendum, quòd spirituales sint & incorporeæ, sed immateriales, quatenus ab esse & materia naturali denudantur: quo modo spirituales appellamus, id est, abstractas secundum illud esse intensionale. Vnde habent primò, quòd species contrariorum non habeant contrarietatem: deinde quòd species solo numero differentes possint esse in eodem subiecto, ex eo quòd non habent esse fixum in subiecto, sed potiùs pendens ab agente & obiecto: quod Granatenfis & Peresius diligentius debuissent attendere: hac enim ratione duo lumina in eodem medio non se

Species solo numero differētes in eodem subiecto quare.

vniant, licet habeāt esse materiale & reale: quia potiùs respiciunt agens, à quo pēdent in esse & fieri, quàm subiectū, in quo sunt, & à cuius potentia educuntur. Rem ergo propositam paucissimis absoluam, & vt quæstioni huic nunquam satis excussæ lucem inferam, distinctionem vnicam proponam, qua à tenebris eruatur: quam si aduertisset Caietanus hīc super cap. 11. vbi agit de specierum vnitatem, non finxisset cōmentum, scilicet, quòd in quantum res, cadunt in vnitatem & idēnitatem numeralem: in quantum intentiones, habitudinibus ad diuersa distinguuntur: siquidem eadem illa species albi, quæ est in speculo, re idem est & species & qualitas. Fallitur etiā cum docet, duorum alborum species se habere in medio, sicut se habet calidum intensum & remissum: profectò istæ species innatam habent dependentiam ab obiectis, quorum sunt imagines, sicut lumen à Sole semper est pendens: sed ad distinctionem redeo. Indiuisibile trifariam sumitur, Primo modo, vt opponitur corpori, & sic spiritus dicitur indiuisibilis. Secundo modo indiuisibile sumitur, vt opponitur quantitati, & sic pūctus dicitur indiuisibilis. Tertio modo totum dicitur indiuisibile, vt habet rationem perfecti & totius, quo modo opponitur partibus diuisis: hoc autem tertio modo animæ omnes superius vocabantur indiuisibiles, quatenus habitudine, qua ad totū referuntur, non referuntur ad partes, vt supra satis expositum est: sic ergo species spirituales & immateriales appellamus & indiuisibiles tertio modo, quoniam totum suum obiectum ita integre & perfecte repræsentant, vt ad partes non nisi inadēquatè & diminutè referantur: quo differt quæcunq; species ab accidenti materiali, quoniam albedo & quodcunq; aliud accidēs materiale appellatum, ita bene, integre & perfecte est in parte, sicut in toto: species autem sic est ratio totius obiecti, quæ illa ratio nec reperitur in parte neque potest. Quare perperam Nicolaus Tigno. hīc circa tex. 121. dicit, species istas esse indiuisibiles & non habere partem extra partem, & indiuisibiliter recipi, & vnam partē esse, vbi est alia. Hoc in primis est cōtra id, quod videmus in speculo: deinde contra Arist. tex. 122. quòd sensus non est magnitudo, sed magnitudinis actus, ideo corporeus: sic ergo de speciebus istis, siquidem sunt in cor-

Caietan⁹ reicitur.

Indiuisibile triplaciter.

Tignosus male ponit species sensibiles indiuisibiles, id est, incorporeas.

corpore receptæ: non enim recipiuntur in nobis species sensibiles, vt intelligibiles in sola anima rationali & solo intellectu (qui 3. lib. tex. 6. dicitur locus specierum) sed recipiuntur in organo & sensorio, quod corporeum est ex corpore & anima constans: tamen indiuisibiles dicuntur modo iam prædicto, sicut brutorum & plātarum animæ. Idcirco non obstante hac, quam ponimus, indiuisibilitate, species diuisibiles sūt & extensæ: habēt tamen indiuisibilitatem ex perfectione totius obiecti, quod vt vnū perfecte & integre respiciunt immaterialiter & indiuisibiliter, vt indiuisibilis animæ indiuisibile sit instrumentum: habent enim species istæ sensibiles extensionem, quia in corpore recipiuntur: & sicut anima actus est totius corporis organici, &c. & nō dicitur actus partis alicuius, quia partem non recipit vt adæquatam susceptibile, sic species non est ratio partis adæquatè, sed totius sensibilis ratio est, species & imago. Vnde quauis species istæ diuisibiles sint & ratione sui extensæ & ratione subiecti, in quo recipiuntur, tamen ratione sensibilis, à quo vno & indiuisibili modo per modū totius egrediuntur, & in animam indiuisibilem indiuisibiliter sese insinuant, indiuisibiles appellantur: & sicut animatum diuisum, truncum manet & mutilum. 5. Met. tex. 32. ita species diuisæ, mutilæ, truncatæq; manent, vt colobon non ineptè in eis sicut in animatis reperiatur: quo modo impartibiles & indiuisibiles sunt. Et si suam functionem expendamus, quæ est, vt totum obiectum totaliter repræsentēt & totius obiecti adæquatæ sint rationes, indiuisibiles sunt, non positiuè primo aut secundo modo, sed negatiuè tertio modo, id est, quia exigūt adæquatam totius rationem, & in obiectum, vt vnum & integrum animal, sese referunt. Hæc possent vel oscitanti lectori sufficere: sed vt distinctius nostram percipiat mētem & veritatem istam percalleat, atq; vt hæc omnia sint magis perspicua, sequentes accipe conclusiones. Prima conclusio, species sensibiles ratione propriæ suæ entitatis quæ sunt, extensæ, & hoc modo diuisibiles: Hanc probant argumenta primæ opinionis: alioquin species in medio & in sensu non haberet eandem rationem, quam habet imago in speculo, quam, procul omnī dubitatione, extensam & diuisibilem oculis ipsis vt fidelissimis testibus cōspicimus:

Resoluitur, vnde species sensibiles, et quatenus indiuisibiles sint.

Quæstionis resolutio per conclusiones. Prima.

ita quia species eandem habent rationem obiecti, à quo prodeunt, medijs & organijs, in quibus recipiuntur, animæ etiā, ad quam ordinantur: sed hæc omnia quanta sunt & diuisibilia, ergo & species ipsæ. Secūda conclusio, species sensibiles ratione sui totius immaterialitatem & spiritualitatem quandam induunt, & indiuisibiles sunt. Ad hoc alludebat Tignosius, licet falsus sit; & Peresius, quauis repugnantiam inuoluebat, quòd species sint per se indiuiduæ, & tamē ratione subiecti diuidantur: amitterēt enim in subiecto propriam suam rationē, & cum per se sint indiuisibiles secundum ipsum, quomodo in subiecto diuisibili reciperentur? Tertia conclusio, species sensibilis ratione sui atq; ex subiecto, medio & potentia, in quibus recipitur, sine atq; functione, ad quam ordinatur, quandam indiuisibilitatis rationem participat: Patet, quia anima & species commensurari & proportionari debent in modo essendi: & hæc est nostra sententia, satis ex dictis in hac quæstione & alia de animarum indiuisibilitate declarata. Et si quæras, cum sint species istæ sensibiles simpliciter extensæ & diuisibiles positiuè, indiuisibiles autem non nisi secundum quid & negatiuè, vt dictum est, vtro modo absolute sunt appellandæ; diuisibiles, an indiuisibiles? Respondetur, & sit quarta conclusio, quòd absolute appellandæ sunt indiuisibiles: tum, vt à fine causarum potissima sumatur denominatio: tum etiam, vt differentiam inter hæc immaterialia accidentia & alia materialia legitime cōstituantur: similiter vt propriam ipsarum specierum sensibilibus rationem proponamus, quæ licet sicut cætera accidentia numerari vidētur numeratione ipsius subiecti, vt res quædam sunt, tamen vt sunt intentiones, distinguuntur habitudinibus ad propria obiecta, quorum sunt repræsentatiuæ. Vnde fit, vt species non agitentur ventis, etiam si aër commoueatur, nisi per accidens, quatenus ad motionem aëris odorabile & sonabile trāsferuntur: secus enim perinde ac colorum intentiones immobiliter dependent à proprio obiecto manerent, sicut c. 7. de lumine dicebamus. Tum demū ex functione etiam specierum, vsu & munere ita dicendū videtur, quæ vitalis est & animæ rationē sortiri videtur. Ex vniuersa hac quæstione, si eam penetraueris, atq; ex tex. 121. habes, quòd obiectum & species differunt quidem

4. conclusio. Quæ species absolute appellantur indiuisibiles.

quidem specie, non sanè modo suæ naturæ, ut albedo & dulcedo differunt & duæ species disparate: sic enim species est quodquid est obiecti, forma & ratio ipsius, unde dicitur assimilari & fieri similis, ut supra text. 60. clariùs text. 62. *At passum euasit simile, & est tale, quale est illud: sed ipse differunt in modo essendi, sicuti domus in re, & domus in mente artificis, illo modo naturaliter in re existit, hoc autem intentionaliter in anima: unde plurima, quæ difficillima apparent, facillimè conciliabis.*

QVAESTIO

An sensibile supra sensum faciat sensationem?

Ex quibus omnibus tertium, quod supponimus, solui facile potest, si sensibile supra sensum immediatè positum, sensationem sui facere possit? Qua de re memini tetigisse ad finem quæstionis de natura luminis supra cap. 7. necessarium esse mediū, quod inter sensum & sensibile interueniat: quoniam species immateriales & indiuisibiles immaterialiter & indiuisibiliter recipi debent, & hunc ordinem immaterialitatis & spiritualitatis comparant transitu per medium, in quo depurantur & defæcantur, ut aptæ sint, & proportionatæ passioni ipsius sensus, & ita gradatim procedunt, veluti sirupia per infusiones, sic species in medio puriores & spiritaliores redduntur. Quod si quæras, quomodo sensibile, quæ uel eius actione depuret, has species & intentionales? Respondetur, ex modo agendi naturalium agentium id satis perspicuum esse, quæ semper in sua actione gradatim procedunt, ut semper quod producant secundum proportionem maioris distantie, remissius sit & debilius: pari ratione sensibile ipsum, uerbi gratia, color, qui realiter secundum esse naturale in pariete fixus est, spiritaliter diffunditur, & per medium sua intentione penetrat, ut ad sensum usque deferatur (hæc est actio sensibilis, quam spiritalium immutationem appellabamus) & sicut ignis proximam sibi partem calefacit & per illam coniunctæ parti calorem inducit, per quam in aliam calorem infundit, & ita deinceps sese remissius & debilius insinuat, donec vis ipsius agentis deficiat: sic in proposito nostro negotio sensibi-

Sensibile depurat specie, agendo ipsam modo agentis naturalis.

bilis sensus immutant, ita tamen ut gradatim à propinquo in remotum sese diffundant, & species ipsæ paulatim, dum ab obiecto in sensum deriuantur, puriores & minus materiales atque magis spirituales efficiuntur. Hæc enim est necessitas mediij, cuius mediatio & intercessio, ratione iam dicta, valde est necessaria, ut ibidem depuratæ species immateriales ad sensum ipsū accedant, & sensibus ipsis iam commensuratæ & proportionatæ efficiantur. Ex quo patet, quod non est eadem numero species, quæ in medio & in quauis parte mediij est, neque eadem numero in medio & in sensu: quia species accidens est, ac proinde subiecto inhæret, à quo in aliud subiectum migrare non potest, ut quidam ineptè philosophantur, quod indiuisibiles sint species, subinde existimant, de potentia subiecti non educi, sed hæc à vera Philosophia extranea sunt, quoniam accidens esse est inesse: idcirco non secus nobis philosophandum ac de actione reliquorum agentium naturalium. Proportionabiliter enim fit diffusio & multiplicatio, perinde ac in aqua vertiginibus & circulationibus, quæ fiunt lapillo paulò uolentius iniecto: continuo enim fiunt circulationes, demerso etiam in profundum lapillo, & adhuc in orbè sese agunt, & unius orbis vnda aliam excitat & commouet, & quasi parit orbem alterum, donec vis mouentis languescat. Sic quoque fieri species ab obiecto existimandum: nam sensibile in coniunctum medium suam infundit speciem, & per illā in sequentes partes secundum seriem, deinde tertiā, atque ita deinceps quoad ipsum sensum attingat, ut fiat cognitio & assimilatio. Præterea sicut demerso lapillo orbiculationes non cessant, quoniam adhuc viget vis & impulsus ex pulsatione lapilli: sic absente ipso sensibili & cessante actione exterioris sensus, reseruat pulsatio, & motio differtur per sensus ipsos internos, unde insomnia & remissentie sequuntur. Quare non ita accipiendum est, obiectum speciem facere in partē propinquam, & istam alteram creare, ita ut prioribus definentibus, posterior se sensui insinuet: quod videtur Albertus dicere. 2. lib. de anima tractatu. 3. falsum enim est priores species defineri: nam tunc posteriores non fierent, quæ dependentiam habent à prioribus, ut cōtinuata sit actio sensibilis, cum agens non possit agere in distans, quin

Species sensibiles sicut alia accidentia multiplicatur per mediū, non migrat de subiecto in subiectum, & semper à sensibili pendet. Optimum simile.

Albertus refellitur.

quin prius agat in propinquum: & hæc est necessitas mediij, quia species, quæ sunt propinquæ obiecto, materiales sunt: quæ uero distantiores, minus materiales, quare magis sensui proportionatæ: & hæc est specierum per medium spiritalizatio & depuratio, quæ est una causa indigentie mediij: altera est, quia sensus est materialis, ideo non potest sensibile supra se positum sentire: nam si sensus posset iudicare de sensibili supra se posito, idem esset ac si esset supra se conuersiuus & reflexiuus: quod omnes negant, eo quod virtus corporalis sit: medium igitur requiritur, non tantum ut bene sentiat, ut dixit Commentator, sed etiam ut simpliciter sentiat. Prima causa ex parte ipsius actionis, quæ est æquiuoca, ob id difficilior, quam si esset uniuoca: quare transitus à materiali ad immateriale sine medio esset impossibilis. Secunda causa ex parte speciei, quæ debet esse spiritalior in organo quam in medio: ergo sensibile prius in medio quam in organo debet infundere & præparare species. Tertia ex parte organi, quod quandam habet mediocritatem, quæ dissolueretur aut impediretur secundum intermediationem sensibilis. Quarta ex parte distantie: quia omnis actio requirit debitam approximationem, ita ut maiori aut minori distantia, aut omnino non sequitur actio, aut non bene. Quinta, quod hoc habeat sensus ex quadam natura communi: nam sicut per aërem, aquam & cælos fit visio communi participatione diaphanitatis, sic in proposito sensus non sentiet, nisi aliquo intercedente medio: quia communem habet naturam spiritualitatis & immaterialitatis, in qua radix & principium cognoscendi consistit. Sexta & postrema, quia virtus sensifica est materialis & corporea, & non est reflexiua supra seipsam. Ex his causis resultat spiritalitas sensibilium (ut supra in enarratione cap. 5. & in. q. de sensu agente) quoniam per medium dum defertur species, continuo fit purior, ut speculares imagines docent: originaliter uero est ipsum sensibile, non secundum esse naturale & materiale, sed ut participat aliquid de superioribus naturis, ut sic sapit actionem intentionalem, uti super c. 5. præstius & particularius explicui & q. de sensu agente, maximè ad. 2. latius ad. 3. & S. Tho. de potentia. q. 5. art. 8. Ex his autem non erit difficile multiplicata, quæ in oppositum adducitur, dissoluere.

Necessitas mediij ad sententiam multiplex supra c. 7. ad finem quæstionis de modo videndi. Prima causa.

- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

Argumenta quædam

Primùm de visu, qui vaporem oculi non soluitur videt, sed opacum potius ex obstaculo vapore, quia sentit priuari luce, & tenebras ne per omnia in absentia luminis propter transitu vaporem sensus: unde quod existimat videre, non est in sum, & oculo positu sed priuatiuè: similiter de experientia fulgore, qui fit in cōpressione oculi, qui nihil aliud est, quam occurfus spiritu lucis: dorum ex illa compressione proueniunt: *Experientia de vifu.* & sic videmus aërem illuminatum secundum partem distantem, & colorem oculi externum, sed secundum imaginem speculi. Similiter de sibilo auditus & ventoso aëre & vapore intus agitato intra latera aurium, qui non auditur intra tympanum auditus, sed distantius intra cavitatem aurium. Similiter odor non sentitur nisi secundum partem remotam. Nec febricitantes percipiunt saporem linguæ, sed gustatur per infectum linguæ humidum, humidum autem ut sentiatur: sicut quia lumen coloribus ratio est ut videantur, quando videmus per subobscurum lumen, colores alterius speciei esse videntur. Quamobrem de tactu idem asseramus oportet: quoniam cum sensatio non fiat secundum naturalem immutationem, sed secundum intentionalem & spiritali immutatione nunquam contingat: quod indicat, necessarium esse medium, & quod neruus tactorius omnino carnibus discoopertus, etiam si pungatur, non sentiet, quia quantum naturaliter patitur, non immutatur intentionaliter & sensibiliter: igitur debet esse sensio, caro debet admisceri, ut ratio mediij saluetur: quando quidem natura non procedit ab vno dissimili ad aliud, nisi per medium, quod est aliquo modo conueniens utriusque extremo, sicut nec mobile mouetur de extremo ad extremum nisi per medium. Quare si sensibile in sensum non agit secundum esse corporale & materiale, immediatè collocatum supra sensum non poterit facere sensationem, nisi mediū intercedat, ut purior fiat actio: quia sensus à sensibili non patitur purè materialiter & naturaliter, neque tantum intentionaliter, ut medium, sed adhuc intentionaliter & sensibiliter, quæ est passio per modum vigilie: quod in sensatione ponit Arist. præter ipsum pati text. 127. ut species in obiecto sit naturaliter siue materialiter, in medio intentionaliter per modum habitus habitualiter

De auditu.
De olfactu.
De gustu.
De tactu.
Observa.
Observanda summa.

liter, in sensu tandem sensibiliter & actualiter per modum vigilæ.

SVMMA CAPITIS.

Continet duas cōclusiones, duo corollaria, & vnam dubitationem.

- 1. conclud. *Comune est omni sensui verum species sine materia suscipere, vt cera recipit sigilli formam sine are: sic sensus sensibilis intentionem sine esse naturali suscipit.* ¶ Conuenit omni sensui, vt potentia sit & vis quædam in organo, quod magnitudo est, a quo subiecto nō differt, sed sola ratione.
- 2. conclud. *Hinc patet, quod omnis sensus ab excellentis sensibilis vehemētorī pulsatione disturbatur, quia in quadam organi mediocritate & temperie consistit.* ¶ Patet etiam, quod plantæ non sentiunt, & quia rerum formas cum materia suscipiunt, & mediocritatem temperamenti non habent. ¶ Aliquid aliud a sensu patitur a sensibili, dubitabile est, cum verum species adhuc sine materia in medio suscipiantur aère. Peruia est responsio, quod licet aër odorem & colorem patitur, præter mentem passionem nihil amplius habet: ideo species in ipso non sunt sensibiliter vt in sensu, qui non tantum patitur, sed sensibiliter etiam & vitaliter immutatur.

CAPVT XIII.

De numero sensuum exteriorum.

De ratione diuisionis.

ANtequam ad literæ enarrationē descenderemus, de distributione & partitione librorum de anima differendum fuisset (an hinc iam faciendum esset tertij libri de anima initiū) nisi de re hac infra, vbi de anima intellectiua disputationem aggrediemur, meam dicere sententiā vt in proprio loco instituerē: nunc autem simpliciter & planē continuāndus est secundus liber cum Auerroē, imo verò cum ipso Arist. qui hætenus loquutus est de sensibus exterioribus, quorum numerum diligenter in hoc capite probat, & in duobus sequentibus, de interioribus sensibus dum agit, tractatum absoluit de secundo animatorum gradu, scilicet de sensitiuo. Rationes autem, quæ vtrinq; diuisionem probabilē faciunt, posterius adducam ad finem huius lib. 2. de Anima: nunc autem (vt dixi) pergēdum est, & quicquid sit de hac cōtrouersia diuisionis, litera mo-

dō enarrāda est, postea verò prædicta quæstio resoluenda.

Sēsum autem nullum alium esse præter hos quinque, visum, inquam, auditum, odoratum, gustum, & tactum, ex hisce profectō, quæ nūc deinceps dicemus, credere quispiam potest. Nam si nunc sensum omnis eius habemus, cuius sensus est tactus (omnes nanq; rei tangibilis, vt est tangibilis, affectus nobis sunt sensibiles tactus) nullus itaque tactus, vel gustus, vel olfactus, vel auditus, vel visus deesse nobis videtur. Præterea si sensus nobis deficiat aliquis, & instrumentum necesse est illius nobis deesse.

Tota huius capituli disputatio eō tendit, vt quinquarius numerus sensuum exteriorū probetur, atq; adeo quod nec in gratiā aliquius sensibilis proprii, nec ad sentiendum sensibilia communia non oporteat sextum aliquem sensum exteriorem ponere: constituendus nanq; est certus aliquis & definitus sensuum numerus. Atque præsentitalem videtur necesse rationem: quia si præter quinque sensus, visum, auditū, odoratum, gustum & tactum, sextus aliquis esset ponendus, aut ille esset eiusdem generis, aut diuersi generis: non primum, quia omnes qualitates tangibiles, vt tangibiles sunt, tactu comprehendimus (eadē vnitas est de alijs sensibus, sed probat de tactu, de quo maior est dubitandi occasio, vt cap. 11. vidimus) tam quoad naturam speciei, quam quoad indiuiduum intra rationem proprii obiecti tactus concluduntur: igitur vt tangibilia percipiamus, solus & vnicus tactus sufficit: non sunt ergo plures, ita vt vnicus visus, vnicus auditus, & solus vnicus gustus, & olfactus quoq; vnus solus est, & tactus vnus: si des secundum, ita vt sit sensus sextus alterius generis ab his quinque, genere scilicet aut specie diuersus, Aristot. nullum talem dicit esse ponendum sextum sensum specie

Tex. 128

Scopus cap. quod quinque sint sensus exteriores.

Generalis ratione probatur quinquarius numerus sensuum exteriorum.

specie differentem, quin sit visus, aut auditus, aut olfactus, aut gustus, aut tactus: in frequentibus tamē multis in particulari probat, præsertim rationibus tribus ex medio, organo & obiecto petitis.

Tex. 129

Præterea, omnis sensus per medium sentit, vt patuit. Mediū autem aut coniunctum, aut se iunctum, externumque esse necesse est. At nos habemus vtrunque, & id, inquam, quod est coniunctum, quo quidem tangētes sentimus sensibilia tactu, & id etiam, per quod eminus non tangentes sentimus. Id verò duplex est, spatium simplex, aër, inquam, & aqua. Res autem ita sese habere videtur, vt si sensibilia plura diuersa genere per vnum medium sentiantur, necessarium sit, eum, qui sensus instrumentum habeat tale, sensitiuum illorum esse, vt si ex aère sensus sit instrumentum, & aër sit medium in colore sentiendo, ac sono. Quod si vnum, idemque per plura media sentiatur, vt color per aërem, atq; aquā (hæc enim vtraque perspicua sunt) is, qui alterum tantum habet ipsorum, sentiet nimirum id, quod per vtrunque sentiri potest.

1. ratio si gillatim ex medio supra ad quinque sensus ostendendos. Prima ratio ex ratione mediij ostendit nullum esse sextum sensum specie differentem: quam sic colliges, Animalia perfecta, nō orbata neq; exanguia, vt insecta, omnes habent sensus, omniaq; sensibilia percipiūt atq; per omne medium sentiunt, tam intraneum, quam extraneum: ergo tantum sunt quinque sensus. Huius autem rationis vis nō parū est abstrusa & recondita, eruenda tamen in lucem est ex consensione natura-

li, quam sensus & sensibile inter sese atque cum medio obseruant: quare cum nos sentiamus per omne medium, extraneum scilicet vt aërem & aquam, videndo, audiendo, & olfactendo: atque per intraneum, per carnem scilicet gustando & tangendo: ergo nullus est alius sensus præter hos quinque, quia nullum aliud est sentiendū medium, nec vllus alius ad sentiendum excogitari potest modus. Intendit itaq; Arist. quod omne sentiens atque sensus quicūq; in proprio modo sentiendi, medium habet proportionatum: quod si ista sunt omnia sentiendi media, per quæ perfecta animalia, quæ nullo sensu orbantur, sentiunt, quinque & non plures sunt sensus exteriores. Ibi autem, Quod si vnum, idemq; per plura media sentiatur, &c. respondet Arist. dubitationi, quia videtur, vt vnum medium pluribus subseruiat sensibus, vt aër, visus, auditus & odoratus medium est, quod licet re vnum sit, facultate tamen & dispositione multiplex est secundum diuersam proportionem & accommodationem ad sensum: nam cum illi tres sensus differant specie, aër, qui sensibus secundum quandam consensionem speciei & ordini correspondet, multiplicem habet virtutem & facultatem: ideo secundum propriam accommodationem proprijs sensibus respondet: quia vt diaphanus, receptiuus est coloris & visui subseruit: vt cedit atque facile percipitur, sonum defert auditui: vt autem alteratur, capax est odoris: quare licet medium sit idem re, diuersa tamen affectione & dispositione diuersis sensibus subseruit. Aristot. ergo argumentatio de medio non materialiter sed formaliter procedit: isti verò tres sensus vno eodemq; aère vt tribus medijs vtuntur.

Aër materialiter vnus, formaliter multiplex.

Vis ratio- nis ex medio sumpta.

Nam ex hisce duobus simplicibus tantum instrumenta sunt sensus, ex aère, atq; aqua. Etenim pupilla ex aqua, auditus ex aère, odoratus ex horum altero, constat. Ignis, aut nullius est instrumenti, aut communis omnium est: quippe cum sine caliditate nihil sit sensitiuum. Terra etiā, aut nullius est instrumenti, aut

Tex. 130

in tactu maximè cōmixta. Quocirca restat, nullū sensus instrumentum esse præter aërem, atq; aquam.

2. ratio ex organi cōpositione collata.

Secunda ponitur ratio ex parte organorum, quæ ex corporibus simplicibus coagmentantur, aqua scilicet & aëre: nam cum quinque sint corpora simplicia (vt 1. lib. de Cælo dictum est) & non consent ex cælo, quod nullius compositionem intrat: neque ex igne, quoniam non est sensoriorum temperamento accommodatus: corruptius enim est & suæ actiuitatis excellentia dissipatius, atque ad agendum potius quàm patiendum natus: neque adhuc ex terra ob nimiam eius ariditatem & opacitatem, qua animal crassissimum & ad sentiendum ineptissimum redderetur: relictis igitur tribus ex quinque corporibus simplicibus, scilicet cælo, terra & igne, solum supersunt duo, aër videlicet & aqua, ex quibus sensoria componantur: nam hæc medijs & organi rationem commodè fortiuntur, quoniam facilè agunt, patiunturque, atque alienas impressiones commodè recipiunt, vt intentionum accommodata sint vehicula. Hæc est literæ enarratio, qua pupillam ex aquæ, auditum ex aëris, odoratum ex aëris, aquæve prædominio constare dicit. Sed vis rationis adhuc latet, quam sic propono, Si animalibus perfectis aliquis deesset sensus, deesset utiq; aliquod sensoriū: patet 1. Cæli tex. 32. & 2. Cæli tex. 50. & 2. Phisic. cap. 8. natura, cui innatum est nihil frustra & temerè facere, simul alicui dat facultatem & instrumentum ad finem, sed nullum deest sensorium: quia non deest materia, ex quibus sensoria componuntur & temperantur (quæ, vt dictum est, secundum prædominium tantum sunt aër & aqua) ergo animali perfecto, cui nulla materia deest, nullum deerit sensorium, sed habet tantum quinque sensoria: tantum ergo erunt quinque sensus, quæ naturam sapiunt mediolorum & organorum: materia namq; sensuum terminata est: igitur sensus ipsi numero erunt definito, cum in præstantissimis animalibus nō sint plura quàm quinque organa, neq; plura possibilia sunt: quod ex sollicitudine naturæ constat, in tribuendo animalibus quod melius est.

Eiusdē secundæ rationis declaratio.

Hæc autem nonnulla nunc animalium habent. Ab ijs igitur animalium, quæ sunt perfecta, nō imperfecta, nec membris capta, omnes sensus habentur: etenim & talpa sub cute oculos habere videtur.

Tex. 131

Excipit talpam, quæ licet videatur oculis carere, illos tamē habet sub pelle tectos, ne sub terra degens eis priuetur: videt autem subtus pellem, quatenus ad propriam functionem fat est, vt nō possit obijcere frustra naturam talpis oculos contulisse: & præterea habet sub pelle tectos, ne cum foramina & cauernillas suas inhabitat aut excauat, à crassitie terræ ledatur, aut cum egreditur, repentina Solis insolētia proprijs luminibus priuetur, quib⁹ animalibus sui generis assimilatur. Scio tamen, Arist. 1. de historia animal. c. 9. & 4. de hist. animal. c. 8. talparum oculos negare: quia habent, inquit, lacecidos, hoc est, imperfectos & inchoatos oculos atq; effigiem quādam. Cæterum nulla est collisio in Arist. nam hic dicit talpam habere oculos, illic autem non habere perfectos: lege Galenum lib. 4. de vsu partium cap. 6.

Talpa habet oculos.

Collisio in Arist. tollitur.

Atq; si nullum aliud corpus est, præter ea, quæ percipimus esse, nec vllus alius affectus, præter eos, qui corporibus hisce competunt, quæ sunt hic, nullus profecto deficit sensus.

Tex. 132

Tertia ratio est ex parte sensibiliū: quia cum nulla alia sit sensibilis qualitas, quam perfecta animalia per hos quinque vocatos sensus non percipiant: ergo nullus alius erit sensus præter hos quinque: qua ratione ex numero sensibiliū numerus colligitur sensuum. Hanc rationem conuincere putat S. Thom. 1. p. q. 78. art. 3. quamq; friuolè Granatensis rejicit, & Peresius minùs bene corrigit cum dicit, à posteriori procedere ex immutatione passiuæ sensuum, sed quod sumenda est à priori ex immutatione actiuæ obiectorum: cum tamen S. Thom. Aristotelem interpretetur, qui numerum immutationis passiuæ ipsorum sensuum ex actione

3. ratio priuatim ex ratione sensibilis sumitur.

Granatensis & Peresius.

S. Thom.

Quo gradu habentur istæ tres rationes, et differentia ipsarum. 4. ratio Autoris ex causa finali, vnde de vsu quinque sensuum colligitur, quæ dicit Arist. infra tex. 135.

Obserua vnde pendet ratio nes Arist.

actione & immutatione actiuæ sensibiliū deducat. Quocirca formalis est prima demonstratio, quæ ab elementis sumitur, materialis verò secunda, quæ ex organis procedit: hæc autem tertia omnibus ferè assentientibus demonstratoria est & necessitatem inducit. Possumus autem finale causam assignare, vt quosdam sensus, nempe visum, auditum & olfactum, ad bene esse naturæ contulerit: quosdam verò, vt gustum & tactum, ad esse excogitarit: ad esse quidem, constituendo vitam, tactus est necessarius: ad esse autem, eam conseruando, gustu indigemus, & ad bene esse in regimine cibi collatus nobis est odoratus: ad regimen autem secundum motum progressiuum rectum est visus, secundum motum circulare est auditus: vnde tibi vsus & cuiusque sensus exterioris vtilitas cōstabit. Aduertendum est, Aristotelem istis rationibus supponere (quod supra ipse tetigit tex. 127.) medium à sensibili pati & intentiones suscipere, vt non tantum consensio natiuæ sit inter sensum & sensibile (vt sæpe dictum est) quia potētia sensitiuæ aptitudo est ad ipsum sensibile, & tale est in potentia, quale sensibile in actu, de quo dubium non est: sed neq; esse debet de consensione medijs & cognatione eiusdē, & ad sensibile, à quo immutatur, & ad sensum, quem immutat: sicut enim forma nunquam est nisi in accommodato subiecto (suprà tex. 24.) ita nisi mediet accommodatum medium, & sensibili & sensorio sit proportionatum, utiq; non afficietur ea intentione, qua ab obiecto immutatur & affectum, ipsum pulsatur sensorium: ergo radicaliter immutatio passiuæ sensuum ab immutatione actiuæ obiectorum tanquam ab origine proficiscitur. Sed quia non omnes sciunt has rationes distinguere, nec penetrant vires earum, neque efficaciam sentiunt, placet cum Philopono ex tribus adductis vnam connectere ratiocinationem in hunc modum, Si animali perfecto deesset aliquis sensus, deesset utiq; sensorium (quando se mutatio sequuntur propter vsu & functionem cōmunem: sanè sensibile non percipietur vquam nisi in proprio sensorio) at animali perfecto sensorium deesse non potest (cum percipiat sensibile omne siue per cōiunctam siue per seiunctam mediū) ergo nulla est qualitas sensibilis, quæ ab animali perfecto per hos quinque sensus non percipia-

Ex trib⁹ Arist. rationib⁹ egressæ vna cōiunguntur demonstratiōnis accies.

tur: quare non erunt nisi quinque sensus: Maior huius rationis sumitur ex tex. 130. minor autem ponitur in tex. 129. & conclusio colligitur, vt tex. 132. quam obrem conclusio declaratur per illas præmissas: volo dicere, quod quantuis tertia ratio demonstratoria sit apud Metaphysicum, duæ priores sunt demonstratiuæ apud Philosophum, qui ex inductione & sensu atque experimento indubiè colligit firmam & constantem conclusionem. Scio enim disputari hic de sensoriorum natura, quam tamen Arist. non nisi perfunctoriè & leuiter tangit, quia ex professo determinat cap. 2. de sensu & sensibili, in quem locum consultius rejicio, & sciens & prudens in illum locum examinandam relinquo. Solum est hic scrupulus expūgendus, quo modo Aristot. hic odoratum aëreum esse dicit, & lib. de sensu & sensibili igneam docet, & cap. 9. olfactum aqueum esse vult: Nulla est repugnantia, quia igneus est, quatenus potētia calidus & siccus, proximus verò vt igniatur, à sensibili que proprio incalescat & exiccetur: aquæ autē tribuitur, quia sua compositione & cerebri vicinitate frigidus est & humidus: aëri etiā accommodatur, quia respirādo attracto aëre olfacimus. Rursum animaduertendum, sensoria bifariam considerari, Primo, vt mista quædam corpora & solida & sicca consistant ratione terræ, cuius vi compacta sunt, aut quatenus instrumenta sunt sentiendi, & sic de eis loquitur Arist. & constant principalliter aqua & aëre, quæ instrumenta sentiendi sunt, quia receptiuæ: aut addere possumus tertiam rationem, vt actiuæ sunt, id est, vitaliter immutatiuæ, quo modo dominatur ignis: sed tamen si terra & ignis excluduntur in præsentia, ideo est, quia solum considerantur vt receptiuæ, quæ est propria sensorij ratio: terra verò vtroq; modo rejicitur à dominijs excellentia, quia nec actiuam rationem subit, nec receptiuam, vt patet.

Expendenda resolutio.

Excusatio Arist. à tractatione complexiōnis organorum.

Collisio Arist. remouetur.

Sensorij triplex consideratio.

At verò neque sensus instrumentum quicquam propriū sensibiliū cōmuniū esse potest, motus, inquam, quietis, figure, magnitudinis, numeri, vniusque vnoquoq; sensu sentimus nō per accidens. Omnia enim hæc

Tex. 133

sanè motu sentimus: etenim magnitudo motu sentitur.

Ratio a- Probat in hac secunda capitis parte non
lia ad ex- esse ponendum sextum aliquem sensum
cludendū propter sensibilia communia: quia sensibile
sexuū sen- proprium vnus sensus ab altero sensu
sum ob se non sentitur nisi per accidens, vt dulce
sibile cō- per se à gustu, per accidens à visu: sed sensibile
mune. commune *motu sentimus*, inquit Arist. hoc est, immutat per se & mouet sensum per se (saltem quoad modum speciei, vt capite 6. diximus) ergo respectu sensibilis communis non est excogitandus aliquis sextus sensus, cum cōcursum duorum sensibilium, communis scilicet & proprii, sit per se, aduuantur enim vt vniuersale & particulare: vnitas verò & concursus duorum sensibilium propriorum accidentaria est, vt duo particulares homines in tractione nauis.

Tex. 134

Quare & figura quidē, cum figura quædam magnitudo sit: & id, quod quiescit, ex eo, quia non mouetur: & numerus, continui negatione, & sensibilibus proprijs. Vnusquisq; nanq; sensus nimirū vnum sentit. Quare patet, fieri non posse, vt communium cuiusq; sit proprius sensus. Si enim esset, perinde tunc fieret, atq; nunc visu dulce sentimus. Quod quidē propterea fit, quòd vtrorūq; sensum habemus, quo cum concurrunt, agnoscimus. Quod si ira non esset, nullo alio modo profectò, nisi per accidens sentiremus, quo pacto filium sentimus Cleonis. Non enim Cleonis filium, sed album sentimus: huic autem accidit, vt filius sit Cleonis. At communium habemus iam sensum communem, non per accidens sanè. Nullus igitur ipsorū sensus est proprius.

Nulla enim sentiremus modo, nisi eo, quo diximus filiū videre Cleonis. Propria autem sensibilia sensus ipsi per accidens, alter alterius sentiunt: non hoc sanè quo ipsi sunt, sed quo vnus, cum simul in eodē sensus efficitur, ceu bilem amarā esse, ac flauam. Nō enim ad alterum pertinet, vnum ambo hæc esse dicere. Quapropter & errat, etsi sit quippiam flauum.

Rationem præcedentis tex. per omnem speciem sensibilis communis Arist. deducit: litera autē ex præcedentis textus enarratione clara est, & ex ijs, quæ cap. 6. fusiùs enarrauimus.

Quæri potest autem, cuiusnam gratia plures sensus, sed nō vnum tantum habemus. Aut vt minùs ipsa, quæ sequuntur, atque communia lateant, vt motus, & magnitudo, & numerus. Nam si esset solus visus, qui quidem est & coloris, magis laterent, ac idem esse omnia viderentur, propterea quòd color, & magnitudo simul se sequuntur, & comitantur. Nunc autem cum in alio quoq; sensibili ipsa communia sint, fit inde perspicuum, vnumquodq; illorum aliquid aliud esse, atque diuersum.

Respondet Arist. ad duplicem dubitationem, Primum, cur plures habeamus sensus? quæ iam soluta est tex. 131. cuius rei gratia dati sunt quinque sensus. Deinde respondet, cur ordinauerit natura, vt sensibilia communia pluribus sensibus sentiatur, nempe, vt sensibilia cōmunia nos minime lateant:

Tex. 135

- Conclu.* Tantum quinque sunt sensus exteriores, scilicet visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus.
- 1. ratio.* Primo, quia animalia perfecta non orbata per omne medium, tam intraneum, quam extraneum sentiunt cuncta sensibilia: ergo non sunt plures quam quinque sensus. Deinde si animali perfecto deesset aliquis sensus, deesset etiam sensorium aliquod, quod est sensus officina: sensoria autem quinque sunt, ergo & sensus.
- 3.* Tum tertio, quia nulla est sensibilis qualitas, quam perfecta animalia per quinque sensus non sentiant: sunt vitur quinque, & non plures sensus exteriores. Demum quia si sextus aliquis sensus esset, maxime in gratiam sensibilis communis, sed si sensibile commune illius sexti sensus esset sensibile proprium, vtiq; ab alijs sensibus per accidens sentiretur: quod tamen falsum est, quoniam sensibilia communia per se mouent & immutant sensum. Vt hæc sit vna solutio illius dubitationis, cur plures sint sensus, nimirum ne in distinctione & cognitione exacta sensibilium communium fallamur.

Dubii solutio.

CAPVT XIII.

De sensu communi, qui centrum est quinque sensuum exteriorum, & functionum eorundem iudex.

Tex. 136

Vm autē sentiamus nos videre, ac audire, necesse est, aut visu sentia-

lateant: nam simul immutatur visus à colore & magnitudine, si nullus alius sensus sentiret magnitudinem, neq; ab ea immutaretur: profectò colorem à magnitudine non seungeremus, quia magnitudo mouet vt modificata in colore: sed de hac immutatione sensibilium propriorum & communium recurre ad 6. cap. nō sunt omnia frustra repetenda & temerè, quāuis in occasione inculcanda: ibi enim de numero & immutatione sensibilium cōmunium pro nostra virili diximus.

SUMMA CAPITIS.

In qua de quinario numero sensuum vnica est conclusio, quatuor medijs & solutione vnus dubitationis confirmata.

mus nos videre, aut alio sensu. At si alio sensu, tum idem sensus erit & ipsius visus, & etiam coloris subiecti. Quare vel duo sensus eiusdem erunt subiecti, vel seipsum sentiet ipse. Præterea si alius sit sensus, qui percipit ipsum visum, aut in infinitum fiet abitio, aut erit aliquis sensus, qui seipsum percipiet sentientem. Quare id ipsum in primo sensu continuè est faciendum.

Variè inducitur præfens contextura: placet nanque Philopono, vt Aristot. inquirat, an sint decem sensus, quinque exteriores (de quibus iam satis dictum fuit) quinque autem interiores, quibus proprias exteriorum sensuum functiones videamus: vt sicut contingit colorem visu videre, an ita contingat eodem visu, aut altero visu interius correspondente, sentire nos videre: ita de auditu & reliquis sensibus. Alijs verò videtur Aristot. inquirere, quòd cum non sit sextus sensus aliquis exterior præter quinque exteriores, an detur vnus aliquis sensus interior, quo sentiamus nos videre, audire, olfacere, & ita in alijs: noua enim hæc operatio atque functio peculiarem aliquem sensum efflagitare videtur. Alijs autem magis probatur, quòd Aristot. querat, an sensus exteriores proprios sentiant actus & operationes, cum sentiamus, inquit, nos videre & audire, vt experimento cōprobatur. Sed siue sic, siue aliter textum induxeris, semper idem omnino colliges, nempe quærendum esse vnum aliquem sensum, qui iudicet, discernatque de istis operationibus exteriorum sensuum, qui plures esse non possunt quàm quinque, qui circa propria sensibilia separatim versantur, atque inter duo diiudicare non valent, quoniam ad hoc necessum esset, vtrūq; cognosceret: idcirco quocūq; induxeris modo, ad mentis & literæ Arist. enarrationem parum aut nihil referre videtur. In hunc igitur modum proponimus, qui omnes cō-

Varietas huius loci expositio.

Varietas expositio nū ab Aristote conuoluitur.

Enarratio tex.

plectitur, an functio & operatio illa, quæ est sentire nos videre, sentire nos audire, inquit, *Aut visu sentiamus nos videre, &c.* id est, si functio sit sensuum exteriorum aut alterius interioris? hoc autem tractat in prima parte capituli vsque ad tex. 143. inclusiuè: deinde in secunda parte à tex. 144. statim consequitur sciscitatio, si ille sensus interior, quo sentimus & dijudicamus operationes sensuum exteriorum, vnus sit an plures? Arguit igitur præsentis tex. Philosophus, quod non detur alius sextus sensus exterior, quo sentiamus nos sentire, qui sit simpliciter distinctus, quia tunc darentur duo sensus eiusdem obiecti: quoniam cum ille sensus sit *ipsius visus*, id est, sentiat visionem, & etiam coloris subiecti, hoc est, sentiat colorem, iam color & à visu percipietur, & ab alio sensu, quem nunc ponimus: quare color non erat obiectum adequatum visus, neque potentia vnitatem sumeret & distinctionem ab obiecto, ut toties à cap. 4. dictum est: aut color non esset visibile ut proprium obiectum visus, sed commune sensibile visui & alteri sensui, quo sentimus nos videre. Quod si hæc neget, fatearis necesse est, quod idem sensus sentiat seipsum, atque vnumquemque sensum externum suum proprium actum sentire & supra seipsum reflexionem facere admittet. Philosophus his rationibus non demonstrat, sed inquit & dubitat atque probabiliter arguit: quia licet duo sensus exteriores de eodem obiecto, & tamen distincti atque non subordinati, non possunt esse eiusdem obiecti, cæterum duo sensus subordinati, ut communis & particularis, possunt esse eiusdem obiecti, licet non æquè primò, sed quatenus obiectum sub obiecto continetur: sed de obiecto huius sensus communis infra dicendum. Ibi verò, *Præterea si alius sit sensus, &c.* secundam ponit rationem, quod non sit necessarius alius sensus interior, ut sentiamus nos sentire: nam si, verbi gratia, ut videamus visionem, necessarius est alius sensus, iste vocetur A, ergo, ut videamus huius sensationem, necessarius erit alius sensus, qui vocetur B, & sic sine fine procedendo continget abire in infinitum, aut deueniendum ad aliquem sensum, qui sentiat se sentire, in quo sistendum nobis esset: quod si ita esset, melius fuisset sine hac superuacanea sensuum multiplicatione in primo sistere sensu, qui

Rationi
Arist. vi
res.

posset sentire se sentire & propriam functionem percipere: superuacaneum igitur esset ad secundum aut alios sensus procedere.

At hinc oritur dubitatio: *Tex. 137*
nam si visu quidem sentire nihil aliud est, quàm videre, videtur autem color, vel id, quod habet colorem: si quippiam viderit id, quod videt, & colorem, id habebit profectò, quod videt primum.

Ad partem alteram arguit Arist. ut probet necessarium esse alium sensum, ut videamus nos videre: siquidem fieri non potest, ut visu nostram visionem percipiamus, quin visio ipsa sit color, aut colorem habeat, cum color primum & adequatum obiectum visus sit, sub cuius ratione cuncta videtur: at visus neque coloratus est, neque colorem suscipit, sed species colorum sine materia, ob id ab omni colore denudatur, ut non semel dictum est.

Patet igitur non vnū idipsum *Tex. 138*
esse, sentire, inquam, visu: nam cum non videmus, tenebras, & lumen visu discernimus, sed non eodem, ut patet, modo. Præterea idipsum etiam, quod videt, colore quodammodo delibutum est. Instrumentum enim vniuscuiusque sensus, ipsum sensibile sine materia suscipit, uti diximus. Quocirca sensibilibus ipsis semotis, insunt in sensuum instrumentis sensus, imaginatio nesque. Atqui operatio rei sensibilis, atque sensus, vna quidem & eadem est: at earum ratio non eadem est. Dico autem sonum actu, & auditum actu. Fit enim

vt is,

vt is, qui auditum habet, non audiat: & id, quod habet sonum, non semper sonet: sed cum operatur id, quod audire potest, & sonat id, quod sonum efficere potest: tum simul fit & auditus actu, & sonus etiam actu: quorum alterum quispiam auditionem, alterum sonationem esse non incongruè dicere potest.

1. solutio. Ut propositum nodum Aristot. soluat atque exponat, quod sentimus nos sentire aliquo modo eodem sensu, aliquo modo diuerso sensu, expendendum dicit, quod videre non solum contingit positiuè & per se, ut cum lumen & colorem percipimus, sed etiam priuatiuè, ut cum tenebras videmus. Aristotelis tamen propositum eò tendit, ut his verbis tanquam certum relinquat, contingere nonnunquam, ut visus videat, quando tamen neque colorem neque lumen positiuè percipiat: atque adeò non oportere, ut omne, quod videtur, colore sit affectum, cum tenebras percipiat, quæ coloris & luminis priuatio sunt, quauis tenebræ non percipiantur nisi à visu: quia (ut per omnem sensum dictum est) sensus perceptiuus est sui obiecti & oppositi etiam priuatiui.

2. solutio. Ad hæc (quasi per antiparastasin & ex abundantia) secundo dicit Arist. ibi, *Præterea etiam idipsum, quod videt, colore quodammodo delibutum est, &c.* visum autem colore delibutum esse, probat ex tex. 121. quia omnis sensus suscipit formas sine materia, id est, sensibile intentionaliter. Quare ea intentio, quæ in visu recipitur, quauis absolutè & simpliciter non appelletur color, neque faciat coloratum, est tamen color secundum quid, id est, intentionalis, & facit coloratum saltem spiritale: Probaturque Aristot. ibi, *Quocirca sensibilibus ipsis semotis, &c.* Primò (quod maneant huiusmodi species) ab experimento, siquidem in absentia sensibilibus manent species in sensibus, quia consurgunt imaginationes: imaginatio autem (ut sequenti cap. videbimus) à sensu fit in actu: quod perinde euenire existimandum est, ac cum

Species
sensibiles
sunt.

velociter circumagimus torrem aliquem, circulus igneus apparet in aère, qui non repræsentaretur, nisi species aliquandiu manerent in oculo, aut pruna ipsa titio nis in diuersis esset sitibus, quod est contra rationem. Mox rationem à priori demonstrat ibi, *Atqui operatio rei sensibilis, &c.* quia vtriusque & sensibilis in actu & sensus in actu vnus est actus atque vna operatio, quæ in ipso sensu recipitur: idem enim est sensibile sensum immutare, quod sensum speciem sine materia suscipere: quandoquidem actio sensibilis sensum in actum deducit, & ipsi sensibili similem facit: non enim semper est sensibile in actu, verbi gratia, sonus, quauis sonet, non dicitur in actu (sumitur sonus relatiuè in esse sensibilis) sed cum operatur id, quod audire potest, id est, quod potest sonum sensibiliter & vitaliter suscipere. Prior autem solutio est, quatenus visio absolutè neque est color neque colorata: Posterior verò quatenus aliquo modo est color aut colorata, & quandam rationem obiecti inducit: quia videre se videre non est extra rationem potentia visuæ: & sicut ponimus exemplum de visu, pari proportionem philosophandum est in alijs quatuor sensibus exterioribus.

Comparatur
due
Arist. so-
lutiones,
& ad alios
sensuum
ampliatur.

Quod si motus, & actio, atque passio in eo est, quod patitur, atque mouetur, necesse est, & sonum, & auditum actu, in auditu, qui est potentia, esse. Agentis nanque, mouentisque operatio, in ipso patiente suscipitur, atque inest. Quocirca non necesse est, id, quod motu ciatur, moueri. Actus igitur sonatiui, sonus est, vel sonatio: auditui verò, auditus, vel auditio. Duplex enim est auditus, & duplex etiã sonus.

Quod præcedenti tex. proposuerat Arist. ex prima Philosophia, probat. 3. Phis. cap. 3. à tex. 18. quod actio & passio sunt idem motus, qui in eo, quod mouetur, est,

Actio et
passio idem
motus.

S 4 vt

vt scientia discipuli doctrina est, vt à doctore procedit, disciplina verò, vt recipitur in discipulo: sic etiã motus, qui est in mobili, actio dicitur vt ab agente, passio verò vt in patiente: simili modo in sensibilem sensibus operatio & immutatio in ipsis potentijs sensitivis est, & in sensitivo subiectatur, non in ipso sensibili, quod agit: nisi velis agens, dum agit, moueri, quatenus agit.

Tex. 140

Eadem est & in cæteris sensibus, ac sensibilibus ratio: atque vt actio, passioq; non in agente est, sed in eo, quod patitur, sic & ipsius sensibilis actio in ipso est sensitivo. Sed in quibusdam nominibus quoq; sunt posita, vt sonatio, ac auditio, in quibusdam autem caret alterũ nomine. Operatio enim visus, visio dicitur: at coloris, nomine vacat. Operatio præterea gustus, gustatio dicitur: at saporis, nomẽ nõ habet.

In eadẽ ratione Arist. perstat, quam per omnes sensus inducit, nisi quòd in quibusdam nominibus sunt posita ex parte tam sensibilis, quàm sensus: in quibusdam verò innominata est actio ex parte sensibilis. Tria habes ex Arist. Primum, quòd omnis actio sensibilis non in sensibili, sed in sensitivo subiectiuè fundatur. Secundum, quòd non semper est nominata actio sensibilis, vt patet in visu, quauis in auditu ex parte sensus auditio appelletur, auditusve, ex parte autem sensibilis sonatio vel sonus: quod nascitur ex nostræ linguæ inopia atque di-

Tria colliguntur ex hoc textu.
Diversimodè species recipiuntur.
 in aère sunt intentionaliter, non tamen obiectiuè, in speculo intentionaliter & obiectiuè, vbi iam sunt visibiles, in organo verò sensibiliter recipiuntur: quare species à sensibili efficienter diffunduntur in medium, speculum, potentiam atque animam, ita vt in medio priusquam in instrumento recipiantur, & in potentia priusquam in anima: hoc enim ordine mouent & immutantur sensibilia. Sensio autem ordine diuerso remeat: quia enim vitalis immutatio est,

prius est ab anima radicaliter, deinde per ipsam animam formaliter in potetia, mox in organo, tandem per medium ad sensibile obiectum anima transfertur. His adde quæ diximus supra tex. 122. quæ nolim intelligas cū differentia temporis, sed quòd simul tempore in potentia & anima est: tamen ordo naturæ & discrimine intelligendi offert, vt prius sit in vno, quàm in alio, quòd prius intelligatur esse. Tertium autem est, sensus secundum actum semper est, cum est sensibile in actu: quod sequenti textu probat.

Hæc cum ita sint, atque vnus actus rei sensibilis, sensitivique sit, quauis diuersas habeat rationes, sicuti diximus, necesse est simul corrumpantur, simulque sint salua, auditus, ac sonus, qui hoc modo dicuntur: & sapor item, & gustus, cæteraq; similiter. At ea, quæ dicuntur potentia, non hanc ipsam profectò necessariò subeunt legem.

Ex primo dicto, quòd sensibilis actio in sensitivo est, probat Arist. hoc tertiu, quòd sensibile & sensus correlatiua sunt, vt auditio & sonatio, vt in prædicamentis cap. ad aliquid docet.

Non rectè igitur priores naturales Philosophi sentiebant, qui quidem sine visu neq; albũ vllum, neq; nigrum esse dicebãt, neq; item vllum sine gustu saporem. Nam partim rectè, partim non rectè censebant. Etenim cum dupliciter sensus, sensibilisq; dicatur, potentia, atq; actu, in his quidẽ secundis sit id ipsum sanè, quod dictum est, in illis autem primis nõ sit, vt luce clariùs extat. At illi de hisce simpliciter loque-

Tex. 141

Tex. 142

loquebãtur, quæ simpliciter nõ dicuntur.

Quo autem modo correlatiua sint & simul natura, ita vt simul se perimant aut saluet, docet Arist. in actu vtrunq; sumendum pari modo & ratione, nõ tamẽ sensibile in actu, & sensum in potentia. In quo Pythagorici corrigendi, quatenus dicebant, nulla esse sensibilia nullo existenti sensu: sunt enim soni, quando non audiuntur, & colores, quando non videtur: non est ergo simpliciter fatendum, sed cum additione in actu vtrunq;, aut in potentia vtrunq; sumendo, sensum scilicet & sensibile: quod supra tex. 125. 126. 127. tetigi, sed infra lib. 3. tex. 54. explico.

Tex. 143

Quòd si vox quædam concensus est, vox autem & auditus tum vnum, tum non vnum, aut non idem sunt, & consensus est ratio, necesse est, & auditum quandam esse rationem. Atq; ob id ipsum exuperans quoq; tam acutum, quàm graue, corrumpit auditum, atq; deuat, & in saporibus gustum, & in coloribus visum, id quod nimium est splendidũ, & tenebrosũ: & in odoribus, vehemens odor, siue dulcis, siue amarus: quia sensus ipse, quædam est ratio rata. Quocirca sensibilia ea, quæ syncerè talia, quæque simplicia sunt, vt acutum, vel dulce, vel salum, cum reducuntur ad rationem, sensui sunt iucunda: tunc enim ipsum delectare videtur. Omnino autem ipsum mistum magis consensus est, quàm acutum, vel graue. Tactui quoq; non calidũ sanè simplex, ac frigidum, sed id, quod est ad rationem redactum, amicũ est, atq; iucundum. Enim-

vero sensus ipse ratio quædam est, vt diximus: sensibilem autem ea, quæ exuperant, aut dolorem afferunt ipsi, aut tandem ipsum corrumpunt.

Dubitationem diluere videtur Arist. sci licet quare aliqua sensibilem excellentia sensum corrupat, aliqua verò delectet: quoniam, inquit, sicut musica in armonia & concetu est, ita sensus proportionem & proportionum mensura delectatur, abhorret autem quæ temperie & moderatione carent. Hinc est, quòd quædam excellentia delectet, quia sensui, rationi & proportioni respondet: quædam verò corrumpat, quoniam illam sensus temperiem & proportionem disturbat: & simplicia, dum temperantur, magis efficiuntur iucunda & voluptifica: quia id est magis amicũ & consentaneũ, quod est magis ad rationem redactum: quare ex forti sensibilis pulsatione, etiam si spiritalis sit actio, in spiritibus sensorij motus quidam extraneus concitatur, inde sequitur actio realis: vnde quandoq; comitatur si nõ sensus corruptio, saltem disturbatio & debilitatio. Aduerte etiam, quòd sensus est in ratione & proportionem per se loquendo, & tenus in eget temperamento organo, vt non appetatur esse, vt Galenus voluit: temperatura enim corporis ratio est, aut & organi proportio & sensus, qui vis quædam est in organo, atque inter sensum & sensibile insita quædam consensio & natia quædam atq; accommodata proportio. Nõ solum intelligo de sensu in actu, cum iam sensibili similis est, sed etiam sensus ipse in potentia proportio quædam est, cum consistat eius natura in hoc quod est à sensibili pati, & conaturale est sensui, vt similis efficiatur obiecto sensibili. Verum est, quòd sensibilis qualitas non dicitur habere naturalis sensibilis affectionem, nisi & ipsa cõmensurata sit & intra latitudinem proportionis ipsius sensus: quare sensibile proportionem habet ad sensum, quam si excedat, fit innaturale & tristitiã inducit, vnde ad corruptionem præparat, nõ per se vt sensibile est, sed per accidens vt exuperans atq; à proportionata mensura exorbitans, inquantũ exceditur à latitudine sensibilitatis: vnde et si actio intentionalis perfectiua sit ex suo genere

Textus iste cum supra tex. 122. dixerit, cur excellens sensibile corrumpat organum, hic autem caelestis ante corrumpant sensus: vtriusque autem resolutio sit: quia si sensibilia consistunt in quadam symphonia, sensus erunt in proportione, quoad quidē sensus in actu est qui patitur a sensibili, cui sit similis: cum sensus & sensibilis idem sit actus (vt. tex. 139.) fit, in tali proportione & organum & sensus esse, in quali est ipsum sensibile, vti sensui connaturale est: ad sensibilia namque ipsa sensuum substantia est accommodata, vt supra tex. 63. & sicut ex natura sensibilis latitudo sensus deprehenditur, ita ex ipso sentire, propter quod est organum sensus, sequetur organorum proportio: ergo organum & actus & potentia & obiectum mutua sibi proportione respondent: sensibile enim agere & sensus pati nata sunt intra certam sensibilitatis latitudinem, propterea ab excellentia extra latitudinem corrumpuntur.

QVAESTIO
An sensus exteriores sint reflexiui?

Transitio ad enarrationem
Interpretum mira diffusio
Oes opiniones ad duo capita reuocantur

Enarrauimus primam partem capitis humani, quam secundum corticem literarum, vt dicitur, & superficie tenus sumus prosecuti: superest dicamus, quoniam mens Aristoteli datur, & quare rationes ab initio capitis humani positas neque soluat neque explicet: rursum quorsum Arist. ex. 3. Physi. accersiat, quod sensus & sensibilis vnica est actio in ipso sensitiuo recepta? Ob hunc scrupulum multi varia sibi coniungunt de sensuum exteriorum iudicio: quidam enim sensum communem necessarium esse dicunt, vt sentiamus nos sentire: quidam autem ex aduerso ad hanc functionem solos sensus exteriores cum vi attentiuā sufficere dicunt: contra vero alij sunt, qui sine hac vi attentiuā atque sensus communis adminiculo, sensus ipsos exteriores per se ipsos suas operationes sentire aiunt: denique non est de hac re certum aliquid assertum, & Arist. dubie & nimis ambiguè loqui videtur, cum suam mentionem neque explicet, neque argumentationes propositas diluat. Sed vt rem variam definita methodo resoluamus, ad duo capita

funt omnium sententiarum reuocandæ. Prima est assertio, quae quinquae exteriores sensus suas operationes non sentire: quoniam facultas reflectendi & conuertendi supra se ipsos, vel solius est rationis, cum solus homo reflexè cognoscat & sentiat, vel saltem non potest esse alicuius corporeae virtutis, aut reuocanda esset in superiorem aliquam virtutem attentiuam, nempe quam ipsi (auctore Philopono) fingunt: aut illa obiectio propriae operationis sensui communi accepta referenda est. Altera vero opinio est existimatiua, expressè velle Aristotelem, sensus exteriores non solum humanos, sed etiam brutorum animalium (vt tenet Auerroes) nulla peculiari vi attentiuā, neque per influxum demandatum a sensu communi, sed sola ipsorum virtute suas posse operationes praesentire: quam ob causam non fuit Arist. sollicitus, vt rationes dubitandi in ingressu huius cap. positae solueret, sed potius vt confirmaret. Illa autem inducta sententia, quod sensus & sensibilis vnica sit operatio, quae in ipso sentiuo recipitur, explicat (dicunt isti) sensum suam sentire operationem & immutationem, non solum indirectè (vt Caietanus de Thienis & Egidius volunt) sed directè (vt Caietanus de Vio hic & Granaten. 2. sua disputatione, & Peresius in prima alioqui extrarem Arist. adduxisset, quod actio & passio vnus motus sunt in patiente existens. Ceterum nunquam potui mentem meam captiuare, vt in hanc descenderem sententiam: quoniam reperio Aristotelem lib. de somno & vigilia dubium hunc locum explicuisse, cum illic cap. 2. dicit, *Commune vim quandam promiscuam, quae omnes comitatur, qua animal videt, et audire se sentit: non enim visu se videre videt, nec visu, aut gustu indicat, indicare ve potest, &c.* & S. Thomas, quem pro se adducunt, pro nobis tamen est. 1. p. q. 78. art. 4. in corp. dum dicit, praeter quinquae sensus exteriores, qui sensationes suas non apprehendunt, sensum communem necessarium esse animali, vt percipiat intentiones sensuum exteriorum: & ad. 2. argu. dicit ibidem, necessarium esse sensum communem, vt quis videat se videre, vbi visio & quouis sensus exterior perficitur: quod fieri non potest per sensum proprium, qui non cognoscat nisi formam externi sensibilis, a quo immutatur, in qua immutatione inchoatur visio, & ex qua immutatione sequitur alia immutatio

Primum caput, quod sensus exteriores non sint reflexiui.
2. caput affirmans sensus esse reflexiuos.
Caiet. de Thienis cum Egid. Caiet. de Vio cum Granaten. se. Peresio.
1. conclusio generalis, quod sensus non sint reflexiui.
2. conclusio particularis vt explicans.

tatio in sensu communi, qui visionem percipit. Et Arist. 4. Met. tex. 25. probat, sensum non esse suum, sed alterius, sicut motus moto naturaliter est prius, vbi S. Th. visus, inquit, non videt se, sed colorem. Sed quid immoror? ipsi enim quasi a veritate coacti ingenuè fatentur, sensus suas operationes non sentire actu reflexo & geminato, cum hoc mentis proprium sit, suam operationem & actum & obiectum cognoscere, atque cognitionum geminatam seriem texere, sed tantum sentire suam operationem nudè & syncerè, quatenus sentiunt se ab obiecto immutari & affici: sentit auditus simpliciter soni immutationem, aut sui obiecti absentiam, siue quod non immutetur: non tamen iterato actu & quasi concatenatis actibus suam illam auditionem sentit, sed sine actus iteratione & geminatione perinde sentit soni immutationem, ac cum sentit se a silentio non immutari. Sed miror, viros ingenio, sapientiæque praestantes non considerasse, sensus externos sic suam operationem sentire, non esse quod reflexè eorum operationes a sensibus exterioribus sentiuntur, sed tantum quod sentiant & vitaliter immutentur. Quid? quod Arist. argumenta tex. 136. & 137. adducta nil aliud probant, quam quod illa sensuum immutatio vitalis est, & quod sentimus nos immutari, sicut videmus tenebras, vt dicitur tex. 138. Sed non eodem, vt patet, modo, quia non immutamur. Et quod deinceps addit Arist. *Atque operatio rei sensibilis atque sensus vna quidem eadem est, &c.* (id est, quod actio ex sensu & sensibili elaborata in ipso sensitiuo perficitur & recipitur) nihil illis fauet, cum aperte doceat, sensationes & sensuum exteriorum functiones passiones esse ab ipso sensibili profectas: atque adeo non est cur in sensum aut in seipsum agentem aut suam operationem cognoscentem referatur, sed in ipsum externum sensibile: ideo dicitur tex. 138. *Atque operatio rei sensibilis eadem est sensus, vna quidem eadem est: at earum ratio non eadem est:* quia vt a sensibili est actio, & vt in sensitiuo est passio. Sensus igitur immutatur a sensibili & assimilatur, & in illud tendit directè vt in obiectum, in suam vero operationem non reflexè actu geminato, quasi ipsius externi sensus sit obiectum, cum in eam non tendat sine alterius sensus adminiculo: ideoque hac de causa positae illis rationibus, quibus Arist. in prima parte hu-

ius cap. i. iusserat de communi illo sensu, statim in secunda capitis parte a tex. 144. disputationem aggreditur. Citant isti pro se S. Th. & S. Thomam de verit. q. 1. art. 9. quia dicit, *veritas sensus consequitur actum eius, dum exposcit scilicet iudicium sensus est de re: vnde videtur & veritatem in sensu ponere, & sensum de rebus iudicare, & quod sensus cognoscat se sentire.* Sed certe hallucinantur in media luce: quia veritas sensus non est complexa, sed simplex, de qua cap. 6. diximus, sensum circa proprium sensibile neque errare neque decipi: & perinde est veritas in sensu, vt agere propter finem in natura, quae est sine cognitione & ordinatione ad finem (vt. 1. 2. q. 1. art. 2. diximus, & inferius lib. 3. cap. 3. circa tex. 26.) Et quod dicit sensum cognoscere se sentire & de suis actibus iudicare, statim eodem art. 9. de veritate explicat, intelligendum de sensu non exteriori, sed eo, qui est inter ceteros propinquior intellectualem substantiam: & statim approbat rationem Auicennae, quod sensus nihil cognoscit nisi per organum corporale: non est autem possibile, vt organum medium cadat inter potentiam sensitiuam & organum ipsum: quare aperte docet, quod sentimus nos sentire, tamen per alium sensum internum: quoniam vis corporea non potest redere ad se reditio perfecta, nisi alterius organi subsidium ibidem iteraret & geminaret. Tandem sensus vis quaedam est extensa & corpori alligata, quae reflexionem istam impediunt: & quod amplius Arist. mentem manifestat, vis est passiva a sensibili acta & immutata: sat ergo est, quod sensus transmutetur & tendat vt in obiectum, non ergo in operationem. Sed vt quod sentio de hac re, breuius & dilucidius proponam, principio accipiamus oportet id, quod omnibus in confesso est, nempe sensus externos directè non facere completam & perfectam reflexionem, neque redeunt ad se reditioe & circulatione perfecta: quoniam geminato actu operationem propriam tanquam obiectum cognoscere, proprium est ipsius rationis, quae immaterialis est, sensui vero ob suam materialitatem conuenire non potest. Deinde hoc conuenit omnibus sensibus etiam externis praesentire se immutari: quoniam sensus & immutatio illa non est inanimata passio, sed vitalis, in qua complacentia est, qua defectamur: est enim opus vitae, ideo immanens actio vt perfectio

Autoris resolutio qua 2. conclusio aperitur.

perfectio viventis, non ut transiens tanquam passio perfectio. Tum tertio dico (in quo iam ab istis discrepamus) hanc vitalem immutationem percipere, non esse reflexe cognoscere. Vnde male isti colligunt, quod sensus seipsum reflexive cognoscant, cum percipere & sentire se immutari non sit reflexe cognoscere, sed sentire sensationem esse quoad questionem an est (ut dicit Caietanus) id est, sentire quod existat, hoc est, quod illa operatio sensibilis est & vitalis, & quod susceptio sensibilis in sensu non est inanimata, neque sit insensibiliter ut in medio (ut supra tex. 127.) sed sensibiliter & vitaliter: quod nihil amplius est asserere, nisi quod recipitur non ut in inanimato, sed ut in vivente: hoc autem percipere non est propriam operationem percipere, sed tantum vitaliter immutari, id est, in ipsum sensibile vitaliter transferri atque ipsi conformari: & haec est veritas simplex & adequatio, quam S. Thom. de verit. q. 1. art. 9. in sensu confitetur. Ecquis est tam mentis impositus, qui non videat sensus externos nulla habitudine neque geminata neque simplici adhuc in suam operationem ferri, sed per operationem sensibiliter & vitaliter susceptam ad obiectum extra se vehi? Intra se enim nullam praesentiam sensationem, licet sentiatur tendere extra se & quasi funiculis trahi in obiectum externum. Quod si ibi alicuius immutationis & sensationis internae interioris immanentis aliqua praesentia atque perceptio est, illa quidem accepta in sensum communem & facultatem internam referenda potius quam in vllum aliquem ex sensibus exterioribus: nam cum sensus communis adeo sit exterioribus coniunctus ut eorum finis atque centrum, cuius proprium munus sit exteriorum sensuum sensationes percipere, deberent viri isti gravissimi & sapientissimi singula singulis referre, ut hanc sensationum perceptionem, quae sensui communi propria est & cum sensibus externis erat, non confunderent: quandoquidem neque inchoatur a sensu exteriori illa reflexio, ita ut in ipso sensu communi absolueretur & consummeretur, quod censet Granatenensis: siquidem illa propria operatio est sensus communis, quae fit in ipso sensu communi ministrantibus sensibus externis: artifex ergo illius perceptionis sensus communis est, & non exterior aliquis sensus: sicut cum tenebras percipimus, perceptio illa tenebrarum

non fit nudo sensu visus, nec perceptio silentij non fit a solo auditu, sed sensus communis adminiculo, cuius est proprium percipere immutationes sensuum exteriorum aut earum carentias. Quare cum sensus communis operatio tam coniuncta sit operationi sensus exterioris, isti vnam ab altera non fecerunt: si igitur sentimus nos videre aut non videre, non est ad visum retorquendum, sed ad sensum communem ut proprium artificem referendum, ut statim declarata necessitate sensus communis manifestum erit. Vnde sequitur, minus bene cum Philopono quosdam ponere attentionem facultatem (quam dicunt necessariam, cuius defectu obuios homines non conspiciamus, ut milites illatas plagas ad victoriam intenti non percipiunt) siquidem attentio non est animae peculiaris aliqua vis, sed modus & observatio, quae in nullum ex externis sensibus referenda est, sed ad sensus internos accommodanda: & primum competit sensui communi, cuius est proprium functiones sensuum exteriorum percipere, observareque, ob id non exigit peculiarem aliquam potentiam, quam obrem neque eius meminit Arist. Patet iam igitur, quatenus operationes sensuum exteriorum & per quam potentiam percipiamus, nempe per sensum communem, quo delectamur: nam immutatio sensus exterioris passiva est, quae habet pro scopo sensibile ipsum obiectum: immutatio vero sensus communis fertur immediate & proxime in ipsas sensationes sensuum exteriorum. Ut ergo vltimam manum apponamus & quod diximus comprehendamus atque Arist. mentem ante oculos proponamus, sic est contextura Arist. resoluenda, ut principio velit, quod sensibilis atque sensus vnica est actio: deinde quod non est alia actio sensus ab actione sensibilis, sed vna, modo tamen diuerso: quoniam ut a sensibili progreditur, actio dicitur, ut in sensitivo recipitur, passio est. Vnde habemus, quare Arist. ad rationes non responderit, quas in principio capituli induxit, nimirum quia sic voluit illis satisfactum esse, quod certissimum sit, quod non sentimus nos sentire sensibus exterioribus, siquidem sensus externi passivae immutantur ab obiecto: idcirco si sentimus nos sentire, praesidio est & assistentia alterius sensus, nempe communis: & ob id occasione huius ad indagandam sensus communis naturam

Nota unde autores fuerint de cepti.

Attentiva facultas non est, sed facultatis modus.

Observanda contextura continuationis, ut transitio fiat a prima huius cap. parte ad secundam.

Observa.

Attende notam re solutionis huius.

Concordat ista cum dictis supra tex. 96. et li. 3. textu 25.

curam iam ex his insinuatam & quodammodo inuentam nos praeparat, quam exactissime in sequentibus explanat.

Tex. 144

Vnusquisque igitur sensus, ut saepe diximus, sensibilis est obiecti: estque in instrumento suo earatione, qua illud sensus est instrumentum, & differentias sensibiles obiecti sui discernit: ut album quidem, & nigrum, visus, dulce aut & amarum, gustus: & caeteri similiter sensus.

Ingeniosa totum cap. contextura.

Hic expositorum biuivium situm est: nam qui dicunt, Arist. haec sensus sentire, ex hoc tex. determinatio incipit de sensu communi: qui vero nobiscum tenent, sensus externos non se sentire, hinc secundum argumentum sumunt ad inuestigandam sensus communis naturam, quae est literae quadrantior & magis consona contextura. Collegerat primo Arist. visum (& sic de alijs sensibus exterioribus) suam functionem non sentire, quam ob causam necessarium esse alium sensum, cui ista operatio adscriberetur: quo modo intellectus Arist. litera sine vlla offensione consequutionem habet. Itaque conclusum est in prima parte a tex. 136. vsque ad 143. inclusivae, sensus exteriores non iudicare de suis sensibilibus, sed ad hanc operationem, id est, ut percipiamus nos sentire, necessariam esse aliam potentiam, quae discernat & percipiat nos sentire: atque cum ex hoc non habeatur, quod illa potentia vna sit, cum possit secundum numerum sensuum exteriorum partiri, ita ut vnus sensus sit cum visu, qui percipit visionem: alius cum auditu, qui sentiat nos audire: alius cum gustu, qui iudicet inter amarum & dulce, & ita de alijs: & ex consequenti, cum percipere exteriorum sensuum sensationes non referat Arist. ad exteriorum aliquem sensum, nisi quatenus cum interiori illo coniungitur: quaeritur iam, an ille interior, quo sentimus nos sentire, sit vnus omnibus communis, an plures, qui cum singulis sensibus exterioribus numerentur: quare vult haec commostratam esse necessitatem vnus sensus interioris, ex

Arist. scopus appropinquat ad declarationem.

quo sentimus nos sentire (ex quo absoluta est quaestio de existentia sensus interioris) iam de vnitate eiusdem determinare incipit, & cur ipse sensus communis, non iam ex communi, ut haecenus in priori parte, sed ex propria & per se operatione demonstrare instituit. Continuatio autem sic subtiliter nectitur: cum enim vnusquisque exteriorum sensuum sui proprii sensibilis sit, atque in proprio instrumento ut organo collocatus, illiusque sui proprii obiecti differentias discernat: quod cum sensus externi per se non praesentent, utpote quorum proprium sit ab obiecto immutari & pati: fateamur esse necesse, vnum alium sensum esse, qui externas sensationes percipiat, qui an vnus seorsum communis quinq; sensibus sit, an plures cum singulis quinq; sensibus exterioribus connumerandus: ex hac noua operatione, quod discernat & diiudicet inter sensuum exteriorum operationes, demonstrandum supererat.

Tex. 145

At enim cum album, & dulce, & singula sensibilibus ad singula nimirum aliquo comparemus, ac discernamus, & sentiamus differre, necesse est, id ipsum profecto fieri sensu, quippe cum illa sensibilia sint.

Ratio qua demonstratur vnitas & necessitas sensus communis.

Et primo probat, potentiam, qua percipimus nos sentire, sensitivam esse atque ab intellectu distingui: quoniam per illam sensibilia, qua sensibilia sunt, percipimus: atque adeo probat, quod cum discernere inter sensibilia & percipere exteriorum sensuum sensationes non sit alicuius sensus exterioris (ut probatum est) sed necessario ad aliquam internam facultatem pertineat, & haec non sit intellectus: quia intellectus licet non intelligat sine sensibilibus (ut in 3. de anima videbimus, & 1. Post. cap. 1. & 14.) tamen non intelligit sensibilia, qua sensibilia sunt: necessario ergo ponendus erit aliquis sensus interior vnus communis quinq; sensibus exterioribus: Patet discursus: quia inter album & nigrum iudicaret quidem sensus ille interior coniunctus visui: at inter album & dulce sensus ille interior, qui vnus est cum visu, nequaquam iudicabit, cum dulce non percipiat, utpote quod ad gustum

gustum pertineat: quare cum sensus ille interior omnium sensuum exteriorum sensationes percipiat, & inter has omnes operationes discernat, necessarium est, vnum commune esse, qui singulorum iudicium proferre debeat: alioqui non posset medius sedere ut iudex ad discernenda discrimina velut iuris arbiter, nisi partes litigantes, ipsaque litigia cognoscat: ergo sensus ille communis, qui sententiam fert discernendo inter sensationes omnium sensuum exteriorum, vnus est quinq; sensibus exterioribus communis: nam fert iudicium de sensibilibus, qua sensibilia sunt, id est, non ut intellectus, qui sensibilia intelligit, qua intelligibilia sunt, & non qua visus dulce per accidens videt, sed per se dulcis & albi immutationes sentit, quoniam per se inter album & dulce discernit. Recte igitur demonstrata est vnitas sensus communis ex vnitate operationis: ratio sic necitur, Cum percipere nos sentire non sit mentis aut alicuius sensus exterioris, sed interioris sensus, & non vnus particularis, nec duorum distinctorum (quoniam iudicium non posset esse multorum, nisi plura illa ad vnum compareretur & referatur) necessarium igitur est, sensum interiorem vnum esse, qui has sensationes exteriores percipiat: necesse etiam est, vnum commune sensum esse, ut possit, quasi pro tribunali sedendo, discernere & iudicare inter omnia, quae sensus exteriores percipiunt. Quare etsi ad discernendum inter peculiaribus obiecta sufficeret sensus ille interior, qui seorsum cum exterioribus connumeraretur, veruntamen ad discernendum inter omnium sensuum exteriorum sensationes necessarium est, vnum commune sensum esse, qui veluti rex in summo tribunali sedeat, ad quem omnes inferiores confluant & concurrant: ergo praeter quinq; particulares sensus, vterius procedus est vnus sensus communis, ad quem recurrant omnes exteriores.

Tex. 146

Quo patet, carnem vltimum instrumentum sensus non esse: nam necesse esset id quod discernit, tangendo discernere. Fieri igitur non potest, vt separatis discernatur dulce diuersum esse ab albo, sed vni cupiam ambo

nota esse oportet. Illo namq; modo sane pateret inter sese illa differre, etiam si alterum ego, alterum tu sentiret. Vnum igitur dicat oportet, diuersa esse dulce, ac album. Dicit igitur idem, quare vt dicit, sic & intelligit, atq; sentit. Patet ergo, fieri non posse, vt separatis separata dijudicentur. At hinc patet, neq; fieri posse, vt separato in tempore discernantur. Nam vt idem aliud esse bonum, ac malum dicit: sic quando alterum dicit aliud esse, tunc & alterum etiam dicit: atq; dico quando, non per accidens, veluti nunc dico quippiam aliud esse, non tamen dico illud nunc aliud esse: sed hoc pacto nunc dicit, vt dicat, & nunc illud esse, simul igitur dicit. Quo fit, vt inseparabile, & in inseparabili tempore separata discernat.

Pressius vrget, quod ille sensus communis vnus sit a quinq; particularibus distinctus, atq; adeo vnus: nam si aliquis ex particularibus esset, profecto is maxime videretur esse tactus: quoniam est primus sensuum per totum corpus diffusus, vt radix & fundamentum aliorum, quo animal primo in esse constituitur: atqui sensus communis non potest esse tactus: nam tactus quidem (vt ex cap. 11. patuit) nihil sentit nisi tangendo per carnem, quae tactus medium est: sensus vero communis non omnia discernit tangendo, quia per omnem sensum discernit & indicat, & tamen non omnis sensus tangendo sentit: aut inter visum & auditum non discerneret, quia visio & auditio non fiunt tangendo: ergo sensus communis ad tactum non est referendus, neq; sicut ad organum, neque sicut ad medium, atq; adeo neq; cum iplo confundendus: praesertim cum ipse tactus vnus ex quinq; exterioribus sit, qui suis sensationes

Tactus a sensu communi separatur.

ad

ad comunem deferat sensum, vt eas & percipiat & dijudicet. Deinde rationem procedenti tex. adductam rursus inducit, vt probetur sensus communis vnitas: quia sicut in forensibus iudicium non fit de separatis, id est, nisi actor & reus vnus sint distincti & fori, & iudici eidem subiecti: ita in presenti vnam aliquam potetiam esse oportet sensitivam, quae receptis sensationibus exterioribus, ab eisq; immutata inter eas discernat. Addit vterius Arist. ibi, *Vnum igitur dicat oportet, diuersa esse dulce & album, &c.* quod sicut potentia vna est, & inseparabilis ipse sensus communis, ita quoq; eius iudicium & comparatio in tempore fit inseparabili & indiuisibili: quonia tantum oportet esse sensus communis vnitatem, vt non solum vnitas & inseparabilitas sit in potentia, sed etiam in iudicio & operatione temporis diuisio non admittatur: quia etsi quae sunt diuerso tempore apprehendamus, sententia & iudicium de illis tempore fit indiuisibili, vt si nunc de bello Troiano dijudices. Itaque ex similitudine iudicij duas colligit sensus communis condiciones & proprietates: Prior, quod subiecto & vnitate vnus sit indiuisibilis sensus: Posterior vero, quod indiuisibili iudicet tempore: nam iudicium de diuersis simul & in eodem tempore fertur, & de diuersis sententia vna est, & comparatio diuersorum simul fit: & ita concludit ibi, *Quo fit, vt inseparabile, &c.* quod potentia est inseparabilis, & iudicium eius etiam in tempore inseparabile: haec autem inseparabilitas sensui communi conuenit vt communi omnium sensuum exteriorum principio, in quo exteriores comunicant, quod vocatum est vltimum sensitivum in terminando & perficiendo sensationes: nulla enim videtur perfici sententio nisi terminata ad hoc sentiendi centrum. Atque adeo a tex. 144. habemus primo, hoc iudicium non esse mentis, sed sensus: quia obiectum non est intelligibile sed sensibile. Secundo, non esse alicuius ex quinq; sensibus exterioribus: quia exterior sensus omnia sensibilia non attingit. Tertio, neq; plurium exteriorum: quia tunc vnusquisq; cognosceret quod sibi proprium est, alienum vero cognoscere non posset. Postremo concludit, vnum debere esse, qui iudicium ferat de omnibus, & adhuc in inseparabili & indiuisibili tempore: & sensus exterior non iudicat, nisi quatenus sensus com-

Sensus communis duae proprietates.

Resolutio dictorum de sensu communi in vniam aciem redacta.

munis virtutem participat: idcirco omnis discretio & perceptio sensationum atq; iudicium de sensibilibus externis in sensum istum commune resoluentur.

Tex. 147

At vero fieri non potest, vt simul idem ea ratione, qua indiuisibile est, & in indiuisibili tempore motibus contrariis moueatur. At dulce quidem sic mouet sensum, ac intellectum, amarum autem contrario modo, & album itidem diuerso. Estne igitur quod discernit, indiuisibile quidem numero, separatum autem ratione? Partim igitur vt diuisibile, res sentit diuisas, partim vt indiuisibile: nam ratione quidem, diuisibile, loco autem, atq; numero indiuisibile est.

Comunis obiectio notanda.

Obiectionem format contra determinationem sensus communis: quia si vnus & indiuisibilis, temporeq; indiuisibili omnium exteriorum sensuum sensationes recipere potest, idem simul & semel motibus moueretur contrariis, & receptius esset plurium contrarietatum. Potuit Arist. hoc dubium de quolibet sensu particulari formare: si quidem vnusquisq; sensuum exteriorum susceptiuus est contrarietatis: est enim quilibet ipsorum vnus contrarietatis, nisi quod maiorem habet appetitiam de sensu communi: idcirco hic proponitur obiectio, vt pro omnibus sensibus tam quinq; exterioribus, quam communi sensu dissoluatur. Addit, vniam resolutionem, nepe quod sensus communis numero & re vnus est & indiuisibilis, ratione tamen multiplex: haec tamen resolutionem vt impugnet, subdit.

Tex. 148

An id minimè fieri potest? idem enim potentia quidem est ipsa contraria, & diuisibile, & in diuisibile: actu autem esse non potest, sed patiendo diuisibile est. At fieri nequit, vt simul sit album,

bum, & nigrum. Quare neque formas ipsorum simul sensus, ac intellectus, si talia sunt, ut patiantur, suscipient.

Reijcit Arist. prædictam solutionem, & dicit merito reprehensibilem: quia etsi ratione multiplex sit, cum numero & re sit indivisibile, unum numero indivisibile quo modo acta contraria recipiet? impossibile nanq; est, contraria simul esse acta, quavis contrariorum potentia simul sit (1. de Cælo cap. 12. tex. 119.) ergo formæ contrariorum simul esse non poterunt.

Tex. 149

At enim hoc perinde sese habet, atque id, quod quidam punctum appellant: quod quidem unum est, tum duo, quo pacto & divisibile est. Quo igitur indivisibile est, hoc unum est id, quod discernit, ac simul. Quo verò est divisibile, hoc non unum est: bis enim eiusdem signi simul fit usus. Quo ergo finis usus fit ut duorum, hoc duo discernit, atq; est separata ut separatum. Quo verò unum est, hoc unius fit usus, & simul. Sed de principio quidem; quo dicimus animal sensitivum esse, sit hoc modo determinatum.

Secundam solutionem peripateticam & inculpabilem tradit Arist. quam illustrat exemplo centri: nam sicut superius cap. 2. definitionem animæ tetragonismo perspicuam effecit, ita in præsentis sensum communem per rationem centri explicat: est enim centrum punctum mediæ circuli indivisibile, à quo ad circumferentiam lineæ egrediuntur, quarum principium est ipsummet centrum, earumq; linearum, ut in centrum concurrunt, finis est. Dicit igitur Arist. quod sicut centrum circuli unum est & indivisibile, duorum tamē habet rationem, quatenus eodem cætro bis vivitur;

Centri cum sensu communi in geniosa assimilatio.

semel ut principio, iterum ut fine (cum sit linearum ad circumferentiam egrediendum principium, & earundem ad illud punctum medium recurrentium finis) sic communis sensus unus est & indivisibilis, ac exteriorum sensuum principium & radix, eorundemq; finis: cum sensus externi, qui à communi & interiori ut rivuli à fonte fluunt, in eundem communem sensum ressuant & influant: utimur ergo eodem sensu communi bis, & ut principio, & ut fine. Quamobrem quo finis est, in quem influunt, unus est & indivisibilis discernens inter multa contraria: quo autem principium, diversorum est origo: sic sensus communis est vis separata & diversa sentiens, ut potentia multiplicis usus ac officij. Sed videtur hæc Arist. solutio culpabilis sicut præcedens, eo quod si quod est unum numero, quavis sit ratione multiplex, non potest recipere contraria, sequitur, ut unum & indivisibile (ut secunda solutione asseritur) non poterit simul contraria recipere, quavis per varios diversorum sensuum exteriorum canales immutetur: semper enim una forma est, quâquam multis instrumentis utatur: eodem igitur modo reprehendenda est hæc sicut præcedens solutio, cum coincidunt. Quid? quod tota hæc Arist. commentatio eo definit, ut sensus communis, quavis unus est, contraria non suscipiat, bene tamen quâ diversus: atqui hoc item est, ac in priori solutione dictum est, ut potentia illa re sit una, ratione tamen diversa: quare reijciat prior solutio. Hæret igitur Aristot. in hac parte, in qua expositores mirè dissentiant, ut Simplicius, qui non ad communem ipsam sentiendi vim, sed ad animam hæc dicta refert: Themistiis delirium mihi commentus videtur; qui quinque sensus exteriores sentiendi vi priuat, quibus tantum tribuit, ut sensui communi quasi mediæ & externa vehicula species sensibilibus deferant: quod Greg. Nisen. lib. de viribus animæ 4. cap. 1. reserant docet, quod unus tantum sit sensus, qui per quinque organa cognoscit & speculatur: & ita non sensus, sed potius nuntius, plaustra aut vehicula appellares. Rursus si rgeres non iam de communi sensu, sed de aliquo particulari, ut visu, qui album & nigrum recipit, quæ sunt contraria: respondet Ioannes Grammaticus, novam & inauditam adducens philosophiam, quod non recipiuntur in anima neq;

Reprehenditur solutio Arist.

Mira expositoris diversitas. Simpli. Themist.

Greg. Nisen.

Philoponus.

neque in potentia, sed in sensorio, quod cum corpus divisibile sit, diversis partibus contraria recipit: sed quomodo anima sine specie & imagine iudicabit, cognoscet? Adhæc, cur in organo non recipiuntur species sicut in medio, aut speculo, ubi simul sunt contrariorum species? ergo non solum oculi pupilla albi atque nigri species recipit, sed etiam ipse sensus communis, qui inter illa discernit. Augeo tamen difficultatem ex Aristotele, qui lib. de sensu & sensibili ad finem in cap. 7. hanc eandem obiectionem priori solutione soluit: non erat ergo in præsentis reijcienda, licet posterior ob illam centri similitudinem plausibilis omnibus esse videatur. Nec alicuius est momenti asserere, Aristotelem dubitativè loquutum fuisse, & non asseritivè, cum priorem solutionem reprehenderit, posteriorem verò commendavit. Tandem potuisset præfatam obiectionem levissimè refellere una quidem solutione sensibus omnibus atque intellectui communi, nempe, quod species contrariorum non sunt contraria, quia immateriales sunt & sine materia recipiuntur ab omni contrarietate deputatæ. Perplexus est locus, in quem tot gravissimi viri impegerunt, utinam nos sine offensione euadamus: dicam tamen quod pro mei ingenij tenuitate conijcio, Primò, quod priorem solutionem non culpavit ut falsam, cum eam lib. de sensu & sensibili iam citato admittat, cuius non fuit Aristoteles immemor. Secundò, non tribuit solutionem illam facilem & veram, quod species contrariorum non sunt contraria: hoc enim non latuit Aristotelem, sed hanc solutionem tacet, quia omnibus peruiam, & illam priorem reijcit, non ut falsam aut non amplectendam, quoniam re vera parum aut nihil differt à secunda: & idcirco una est sub silentio relicta, altera verò reprehensa: quoniam ad rem, de qua disputabat, illustrandam, manifestandumque sensum communem, non erant tam accommodatæ. Totus igitur Aristoteles erat in expendendo atque exponendo sensu communi, cuius naturam cum pro viribus explicare contendat, idcirco eam solutionem adfert, quæ magis ad id conducatur: eò enim respiciunt & conspirant omnia, ut sensum communem exquisitè exprimat. Potuit enim multipliciter hoc argumentum solui, tamen ea eligitur solutio, quæ

Autor Arist. de inducti. reprehensionem repellit, & dubium resolvens, Arist. col. lisionem remouet.

ad præcipuum capitis scopum expeditius dirigit, atque sensibile & plausibile exemplum habet. Ex hac nostra coniectura Quare de alius remouetur scrupulus, videlicet quare toties Aristoteles hoc capite mentionem fecerit de sensu & intellectu: nempe propter duo, Primò, quia non solum per sensum communem contraria recipimus & differentias rerum distinguimus, sed etiam per intellectum, quavis per intellectum non ut sensibilia, sed ut intelligibilia sunt. Secundò, quia nondum exactè constat de distinctione intellectus à sensu: utrunque igitur iungit, quoad ex sequentibus exquisitè constet de discrimine.

Quare de intellectu cum sensu meminit Arist.

Organum sensus communis ubi situm sit.

Aristotelem lib. 2. de partib. animal. cap. 1. & 10. & lib. 3. cap. 4. & de sensu & sensibili cap. 2. ad finem, de somno & vigil. cap. 2. de iuventute & senectute cap. 1. & 2. de animal. motu cap. 9. ubi cor principium dicit sentiendi, cum Galenus cerebrum esse doceat. Nec nostrum est tantas componere lites, quavis crediderim utrunque ex parte verum sensisse: quoniam Aristot. cor inspiciebat, quod vivendi instrumentum primum est, atq; naturalis caloris origo, ac proinde vivendi atq; sentiendi principium: sed

CONTROVERSIA

De organo sensus communis, atq; eius necessitate.

Ut huius capitis doctrinam absolvamus, superest sensus communis naturam in medium proferamus: nam de organo & loco, quo sensus iste communis residet, accipiendum nobis est ex Medicorum schola, ubi ex anatome atque humani corporis dissectione certius de hac re disceptatur: maximè, quia Aristoteles non fuit sollicitus, ut id præsentis capite distinctè explicaret, hoc uno contentus, quod centrum omnium sensuum vocavit, quò omnes exteriores sensus concurrunt, unde etiam sensibus externis virtus administratur. Spectat autem hæc provincia ad Medicos, ab illis igitur exacta cognitio de sensorio sensus communis petenda est: præsertim cum non possimus antiquam dissensionem Medicorum & Aristotelis determinare, an vis sentiendi à corde, an à cerebro primam ducat originem? Lege Aristotelem lib. 2. de partib. animal. cap. 1. & 10. & lib. 3. cap. 4. & de sensu & sensibili cap. 2. ad finem, de somno & vigil. cap. 2. de iuventute & senectute cap. 1. & 2. de animal. motu cap. 9. ubi cor principium dicit sentiendi, cum Galenus cerebrum esse doceat. Nec nostrum est tantas componere lites, quavis crediderim utrunque ex parte verum sensisse: quoniam Aristot. cor inspiciebat, quod vivendi instrumentum primum est, atq; naturalis caloris origo, ac proinde vivendi atq; sentiendi principium: sed

T sed

sed Galenus proximam & coniunctam considerabat, quæ cerebrum est, sua frigiditate æstus cordis temperans. Quare etli cerebrum primam sentiendi causam Aristoteli non conferat, Galeno tamē proximam exhibet, quatenus moderationem caloris cordi præstat: origo igitur sentiendi à corde est, absolutio autem atque complementum in cerebro. Neque est, cur cum Medicis & Philosophis nos hîc excrutemur, melius fortasse cap. sequenti, dum reliquos cerebri sinuosos anfractus atque ventriculos considero. Fortasse enim Aristoteles vel sensum communem ab exterioribus non distinxit, sed vt vnum completum sensum iudicauit (quod huius capituli ultima verba præ se ferre videntur, dum dicit, Sed de principio quidem, quo dicimus animal sensituum esse, sit hoc modo determinatum) vel referendus, vt cor sit sensus communis organum: nil moror. Redeat igitur eò, vnde digressa est, disputatio, nempe vt de necessitate & vnitatem sensus communis perfecta & elaborata cognitio sit: nam nostra enarratione docuimus priori huius cap. parte, sensus communis necessitatem demonstrari vsque ad tex. 143. inclusiue, & sensum communem esse debere, ex hoc quod sentimus nos sentire: quod nullus exterior sensus sine interiori præstabit. Secunda parte à tex. 144. ostendit vnitatem eiusdem sensus communis ex propria eius operatione, quæ est percipere sensationes & de eis discernere: quare quanuis non habeamus vnum nominatum obiectum sensus communis, tamen re ipsa vnum obiectum est, in quo conueniunt omnes sensationes exteriores vt perceptibiles & dijudicabiles à sensu communi: quo autem nomine illa ratio appelletur, nos latet, re tamen ipsa vnitatem est formalis, vt in enarratione literæ patuit. Quo fit, errasse Albertum dum dicit, obiectum sensus communis esse sensibile commune: tum, quia non reperiēbat proprium obiectum ipsius: tum etiam, quia ipsa nominis allusione delusus & nominis communitate captus fuisse videtur, vt particularibus sensibus peculiaribus obiecta, communi verò communia accommodaret: tamen sensus communis omnia sensibilia communia sentit non minus quam propria, cum non feratur immediatè in sensibilia externa, nisi perceptis sensationibus exteriorum sensuum, quibus immediatè & per se primò perceptis, mediatè atque secundariò ad ipsa externa sensibilia excurrit. Nec audiendi sunt, qui metaphysicè potius quam philosophicè sensum communem ab exterioribus sensibus distinguunt sicut genus ab speciebus: isti tamen non aduertunt, nihil percipi à sensibus particularibus circa propria & communia sensibilia, quod non percipiat sensus communis, & vltteriùs illorum sensationes percipit atque discernit, quæ omnia, vt in vno aliquo communi conueniunt, percipit, discernit, animaduertit atque obseruat. Maior est ista differentia quam inter genus & speciem: quoniam sensus communis in sensibus externis non diuersificatur, sed vnus & idem numero est cum quinq; sensibus externis: sed genus in speciebus diuersum est, & differentia specifica diuersitatem generis facit, vt Aristote. 10. Met. tex. 24. & ibi Sanctus Thomas lectio. 10. Est ergo prima sensus communis necessitas, percipere atque sentire quod sentimus, vt prima parte cap. demonstratum est. Secunda discernere & dijudicare inter sensationes & sensibilia sensuum exteriorum, vt secunda parte cap. ostenditur. Tertia, vt sensus externi possint sentire: ideo tex. 149. comparatur centro, quia ab ipso demandantur spiritus, quibus quinque sensus externi, veluti sensus communis satellites & nuntij, sua obsequia debite exhibeant. Vnde sensus communis est prior sensibus exterioribus, quatenus spiritus & sentiendi vim impartit: est etiam posterior & finis in receptione formarum: quoniam sensibilem cognitionem prius est in sensu externo, demandata tamen virtute ab interno: at sensationum ipsarum perceptio primùm est in sensu communi: vt videas admirandam naturæ contentionem, vt omnia ad vnum reuocet, & sensus externi ad communem reducantur, qui de exteriorum functionibus dijudicet & eos sua virtute contineat. Vnde nouum sese nobis offert argumentum contra Albertum, videlicet quod sensus communis non dicatur versari primò & per se circa sensibilia communia: quoniam sensibile commune (vt cap. 6. patuit) non immutat nisi per speciem sensibilibus propriis, quam modificat: ergo cognitio sensibilem communium prædens est ex-

1. cōclusio, necessarius est sensus communis qui vnus est

2. cōclusio contra Albertū, sensus communis non distinguitur ex sensibili communi.

bus exteriorum sensuum, quibus immediatè & per se primò perceptis, mediatè atque secundariò ad ipsa externa sensibilia excurrit. Nec audiendi sunt, qui metaphysicè potius quam philosophicè sensum communem ab exterioribus sensibus distinguunt sicut genus ab speciebus: isti tamen non aduertunt, nihil percipi à sensibus particularibus circa propria & communia sensibilia, quod non percipiat sensus communis, & vltteriùs illorum sensationes percipit atque discernit, quæ omnia, vt in vno aliquo communi conueniunt, percipit, discernit, animaduertit atque obseruat. Maior est ista differentia quam inter genus & speciem: quoniam sensus communis in sensibus externis non diuersificatur, sed vnus & idem numero est cum quinq; sensibus externis: sed genus in speciebus diuersum est, & differentia specifica diuersitatem generis facit, vt Aristote. 10. Met. tex. 24. & ibi Sanctus Thomas lectio. 10. Est ergo prima sensus communis necessitas, percipere atque sentire quod sentimus, vt prima parte cap. demonstratum est. Secunda discernere & dijudicare inter sensationes & sensibilia sensuum exteriorum, vt secunda parte cap. ostenditur. Tertia, vt sensus externi possint sentire: ideo tex. 149. comparatur centro, quia ab ipso demandantur spiritus, quibus quinque sensus externi, veluti sensus communis satellites & nuntij, sua obsequia debite exhibeant. Vnde sensus communis est prior sensibus exterioribus, quatenus spiritus & sentiendi vim impartit: est etiam posterior & finis in receptione formarum: quoniam sensibilem cognitionem prius est in sensu externo, demandata tamen virtute ab interno: at sensationum ipsarum perceptio primùm est in sensu communi: vt videas admirandam naturæ contentionem, vt omnia ad vnum reuocet, & sensus externi ad communem reducantur, qui de exteriorum functionibus dijudicet & eos sua virtute contineat. Vnde nouum sese nobis offert argumentum contra Albertum, videlicet quod sensus communis non dicatur versari primò & per se circa sensibilia communia: quoniam sensibile commune (vt cap. 6. patuit) non immutat nisi per speciem sensibilibus propriis, quam modificat: ergo cognitio sensibilem communium prædens est ex-

3. cōclusio, sensus communis ad particulares non est vt genus vnus ipso.

4. cōclusio, sensus communis multis de causis necessarius.

Sensus communis exterioris res habet se sicut prius & posterius.

Iterū Albertus refutatur.

proprium cognitione: igitur cum sensus ipse communis non alio modo percipiat immutationem exteriorum, quam ipsæ sunt, fit, vt non prius immutetur à sensatione exterioris sensus, vt est sensibilis communis, quam vt est sensibilis proprius: & si altero modo debeat prius immutari, id quidem erit rationi magis consentaneum, vt à proprio prius natura quam à communi immutetur, cum sensationes illæ factæ sint à sensibilibus propriis, quas sine materia exteriores sensus recipiunt: tamen cum sensu communi (vt in secundo sensibilitatis gradu) altiùs vniuntur: quoniam quæ sunt in inferioribus diuisa, vniuntur in superioribus. Quare sensus communis à quinque exterioribus sensibus separatur, primò organo, secundò obiecto, nempe hoc, quod est percipere & iudicare sensationes ipsorum sensuum exteriorum: tertio iudicio, quia de omnibus sensibilibus discernit: quartò, quoniam ad sensibile externum immediatè non refertur, nisi mediante perceptione sensationum, ad quas primariò respicit, quibus mediante b⁹ sensibilia ipsa externa assequitur: quinto, quod nullus exterior sensus neq; propriam, neque aliorum sensuum sensationes percipit: sensus autem communis, quando propriam sensationem non percipiat, omnium aliorum exteriorum sensuum sensationes cognoscit. Ex quibus omnibus sequitur, quod immutationes sensuum exteriorum & communis sunt differentes specie: quoniam sensus exteriores immediatè à sensibili externo, sensus autem communis non nisi mediante sensatione immutatur: quare species respectu horum sensuum in eadem proportionem atque gradu specie differunt: quoniam species in sensu communi imagines sunt representantes sensationes & immutationes exteriorum sensuum per modum obiecti. Sequitur etiam, quod sensus externus immutatus ipsum communem sensum mouet atq; immutat: vnde sicut sensibile dicitur mouere atque agere in sensum exteriorem, ita sensus exterior in ordine ad communem actius est, & ea ratione nobilior est exterior atque præstantior: quoniam agens à toto genere nobilius est & præstantius passio, tametsi pati sit perfectiue: ideo secundum hanc rationem pati immaterialiter melius præstat, quam agere aliquod: atque

Discrimina inter sensus externos & communem.

Immutationes & species sensus communis & exteriorum specie differunt.

pati, intelligendo cum tanta nobilitate & perfectione intellectiois, excellentius est quam agere vilia. Et sic respondet Sanctus Thomas 1. par. quæst. 79. artic. 2. ad vltimum comparando intelligere, quod est pati, ad vegetare, quod est agere: sed hîc agere exterioris sensus magis præstat, quam pati sensus communis, sicut agere sensibilibus externi excedit pati ipsius etiam exterioris: Patent ista ex dictis supra quæstione de sensu agente.

SVMMA CAPITIS.

Ad dubitationem, si sentiamus nos sentire, prius implicita quadam respondet conclusionem, sensum communem esse: posterius apertiori conclusionem vnitatem sensus communis ostendit, atq; obiectionem diluit.

Si sentiamus nos sentire eodem sensu an alio, dubitationem habet, cum visus, verbi gratia, visionem suam non videat: quia visio ipsa color non est, neque colore delibata. Cum enim res sensibilis atque sensus vna eademq; sit operatio, quæ in sensitivo est, immutatio sensuum exteriorum passiva est ab ipsis sensibilibus effecta: ob id sensibus externis non sentimus nos sentire. Nihilominus sensibilem excellentiæ sensus ipsos disturbant, cum eorum proportionem rationi non accommodantur. Cum sensus communis non solum alicuius sensibilis obiecti diiudicet differentias, sed de omnibus sensibilibus sententiæ ferat & comparationes faciat, necessario vnus erit indiuisibilis: secus si omnia illa non cognosceret, neque perciperet, neque discerneret inter ipsa. Quam ob causam non solum ab indiuisibili potentia procedit comparatio, sed indiuisibili etiam tempore fit. Et si obiciatur, item motibus agitari contrariis? non respondebis accommodatè, quod sensus ille communis numero & subiecto sit indiuisibilis, ratione tamen diuisibilis: nam qui fiet, vt idem simul & semel contraria recipiat? accommodatiùs ergo dices, sensum communem similitudinem habere cum centro circuli, quo bis vtimur, vt principio scilicet, & vt fine linearum. Sic etiam sensus iste communis bis accipiendus, & quanuis vnus sit, vsum tamen habet duorum, principii scilicet, & finis. Vnde constabit sensus communis necessitas, vnitatis & vtilitas.

CAPVT XV.

De sensibus internis alijs à sensu cōmuni,
præsertim de imaginatrice facultate,
eiusq; discrimine à sensu &
intellectu.

Tex. 150

Vm autem duabus Prisci
differētij maximè defi-
niant animam, motione,
inquā, loco accōmodata, & intel-
ligendo, & discernēdo, ac sentiē-
do, cōsiderandum est, si quid in-
ter sit inter intelligere, ac senti-
re. Videtur nanque tam intel-
ligere, quàm etiam sapere, velu-
ti quoddam esse sentire. Etenim
his vtrisque rerum aliquas ani-
ma discernit, atque cognoscit.
Et Veteres idem esse sapere, sen-
tireq; cēsent, quemadmodum &
Empedocles dixit:
Ad præsens, hominum crescit sa-
pientia semper.
Et alio rursus in loco:
Hinc varia his semper prudētia
somnia monstrat.
Idem & Homerus his carmini-
bus sensisse videtur:
Tales nanq; insunt mentes mor-
talibus ipsis,
Quales quotidie summi fert re-
ctor Olympi.

Ratio me-
thodi.

Omnem subitam mutationem vituperat
Hippocrates Aphorism. 5. I. eam verò lau-
dat, quæ sensim fit. Iam enim de sensu ser-
monem absoluturus, ne molestiam adferat
repētina mutatio, paulatim nos ad tractā-
dū de intellectu assuefacit, dum distinguē-
do imaginationem ab intellectu, viam ad
intellectus inquisitionem aperit, atq; secū-
dum librum cum tertio cōnectit, ad quem
iam nos disponit & preparat. Proximo cap.
sensus cōmunis facultatem ostendit Arist.

Cap. sco-
pus.

nunc verò de alijs facultatibus sensitivis in-
ternis agit, præsertim de phantasia nunc à
sensu distinguendo, iam verò ab intellectu,
eiusq; partibus separando: demum eius vti-
litatem proponēdo, exquisitè determinat,
ne ex abrupto ad tractatum de intellectu
accedat, sed istius libri finis tertium expo-
stulare videatur. Et principiò incipit ima-
ginationem à sensu & intellectu separare
(pleriq; nanq; antiquorum sentire idem
quòd intelligere esse dicebāt) pro quo Em-
pedoclem inducit, cui placuit, sapientiam
crescere secundum præsentia, id est, sensi-
bilia: Empedocli autem iungitur Home-
rus, qui tales mentes dicit, quales mortali-
bus parens hominum genuit, hoc est, Cæ-
lum aut Sol, quibus, tanquam corporea
vis, mens subditur (& voluntatem orga-
nicam eadem ratione censent) quare intel-
lectum omnimodo transmutari secundum
cognitionem & obliuionem sicut & ipse
sensus. An verò istos tueri aliqua ratione
possim? (vt pleriq; grauiſsimorum virorū
faciunt) non est quòd nos vexet, cum non
valeamus cum tāta antiquitate contende-
re: Aristoteli nanq; vel credendum est, vel
eius vestigijs inhærendum: licet enim fin-
gat hostem, id tamen nobis pro veritate
eruenda nimium prodest. Nec nos quidem
agimus Homeri aut Empedoclis defenso-
rem, sed Aristotelis interpretem: & quic-
quid de veritate sententiæ horum sit, me-
ritò eos de vulgari & populari intelligen-
tia redarguit, quæ iam apud vulgus nostra
etiam tempestate increbruit, quòd sensi-
bus plus nimio indulgeat, quo studio à bru-
tis nec latum culmum differat. Horum igitur
argumentum erat, cum animam motu
& sensu cognoscerent (vt lib. 1. cap. 2. re-
tulimus, & cap. 3. impugnatum est) & quòd
animata à sensibus moueantur, & cog-
nitua sentiāt, sapere nihil aliud esse videtur,
quàm sentire: nam si cognoscere idem est
quòd sapere seu intelligere, & cognoscere
idem etiam est quòd sentire, fit, vt sapere
atq; intelligere idem sit quòd sentire: cum
nemo non videat, quàm vitiosa & fallax sit
argumētatio, quæ ex indefinitis sumitur at-
que à superiori ad inferius affirmatiuè, vt
si quia animal idem est homini & equo, in-
ferre velles hominem esse equum, idem vi-
tium cōmissis, quòd quia cognoscere cō-
uenit cum sentire & intelligere, sentire &
intelligere idem sint.

Arist. ex
ponitur,
non defen-
ditur ve-
teres.

Etenim

Tex. 151

Etenim omnes hi putant, ip-
sū intelligere corporis esse perin-
de, atq; ipsum sentire. Et sentire
simili simile arbitratur & sape-
re, vt in superioribus diximus lo-
cis. Oportebat tamē ipsos de er-
rore quoq;, deceptionēve disse-
rere. Sunt enim hæc magis pro-
pria animalium, plusq; id tēporis
est, quo in his animā versatur, vt
patet. Idcirco necesse est, aut vni-
uersa, quæ videntur, vt quidā in-
quiunt, esse vera: aut dissimilis
rei tactū, errorem esse, deceptio-
nēve: quippe cum id sit con-
trarium illi, simili, inquam, co-
gnoscere simile. Videtur autem
& deceptio, & scientia cōtrario-
rum esse eadem.

Horum autem secundam rationem an-
notat Arist. quia cum cognitio fiat secundum
assimilationē, non posset mens nostra cor-
porea cognoscere, nisi & ipsa corporea esset
(vt 1. de Anima c. 2. à tex. 23. ad 28.) nihil
ergo intellectus à sensu differret. Sed non
fert Arist. hæc ratiocinationem, ideo statim
dissoluit: quoniam, inquit, deceptionis & igno-
rantia, quæ nobis est familiarior, nosq; plu-
ri tempore comitatur (est enim intellectus
noster à principiò velut tabula rasa) nullā
isti causam assignarunt, quòd vitiosum
est in scientiis, cum scientia debeat esse cō-
trario- rum: at verò cognitionis & non de-
ceptionis causam dixerunt.

Tex. 152

Non idem igitur esse sentire,
ac sapere, patet: illud enim omni-
bus animalibus, hoc valde pau-
cis inest. At neq; intelligere idē
est, ac sentire, intelligere, inquā,
quò rectè, atq; nō rectè res perci-
pi solēt. Quod nāq; rectè perci-
pit, id est prudentia, & scientia,
atque opinio vera. At quòd non

rectè, id est nimirum his dictis
cōtrarium. Etenim propriorum
sensus semper est verus, & vni-
uersis animalibus inest. At fit, vt
falsò quoq; quis ratiocinetur, ne-
que cuiquam competit, cui non
inest & ratio.

Contrariam conclusionem ponit Arist.
nimirum quòd sentire neq; sapere sit, neq;
intelligere: quare sensus non est intellectus.
Primò probat à partibus subiectiuis: quo-
niam sentire in omnibus animalibus repe-
ritur, intelligere autem in paucis, nempe ho-
minibus. Secundò ab his, quæ sensui & in-
tellectui obijciuntur: quia sensus semper
est verus (vt supra cap. 6.) at non semper
cum ratiocinamur, rectè per prudentiā col-
ligimus, aut verè per scientiam & opinio-
nem. Cum autem audis Aristotelem dice-
re, intellectum non esse semper verum, nō
intelligas de simplici apprehensione, cum
respectu sui simplicis obiecti semper sit ve-
rus (vt lib. 3. de Anima tex. 26.) sed de cō-
positione & diuisione, circa quam verum
& falsum est (vt procemio Periherm.) Ad-
uertite iterum, quòd sicut (supra cap. 6. hu-
ius) sensus primò respicit sensibilia pro-
pria, in quibus percipiendis non decipitur,
secundariò tamen mediātibus proprijs re-
spicit cōmunita; ad quæ refertur sicut ad
conclusiones ita intellectus, quasi cōm-
mutata nominum proportione, primò cō-
munita quædam principia respicit, per quæ
deinde ad conclusiones, quasi ad propria &
à se fabricata obiecta, referatur: ideo res-
pectu cōmunitum semper intellectus est ve-
rus, respectu autem propriarum conclusio-
num quandoq; verus, quandoque falsus.
Huius rei tam in sensu, quàm intellectu
perrimilis ratio esse videtur: quoniam fi-
cut in sensu: cognitio propriorum funda-
mentum est & ratio ad cognoscendum cō-
munita sensibilia; ita in intellectu cog-
nitio cōmunitum principiorum fundamen-
tum est & ratio ad cognoscendas conclu-
siones: idcirco Aristot. sentire à sapere &
ab intelligere distinxit: est enim sapere
mentis operatio, quæ cognitio principio-
rum appellatur, quæ est citra vllam ratioci-
nationem, sed ex sola cognitione habetur:

1. Arist.
conclusio.Quo mo-
do sensus
semper ve-
rus & in-
tellectus.

T 3 intel-

intelligere: verò ad conclusiones in præfenti refert, quarum cognitio discursu possidetur. Quamobrem cum intellectus pluribus modis sibi constans sit & verus, sensus autem non nisi vno modo, sensus causa erit deceptionis intellectus: nam cum phantasiæ coniungitur, varia representat, & meliora deteriorum præsentia adulteratur: quoniam quæ meliora sunt, abstrahuntur à præfenti tempore, quo trahitur sensus, vt lib. 3. de anima tex. 53. auocanda igitur est mens à sensuum illecebris, & præsentia pro futuris commutanda, compensandâq; , ne malitiæ fermentum & falsitatis fomentum sensus seminare incipiât.

Tex. 153

Imaginatio nanq; diuersa est à sensu, menteq;. Atq; neque hæc fit sine sensu, neque existimatio sine hac esse potest. Non idem autem esse imaginationem, existimationemve, patet: hic enim affectus in potestate nostra sine controuersia collocatur. Licet nanq; , cum libet, fingere quicquid volumus, atq; ante oculos ponere, perinde, atque ij faciunt, qui in artificiosæ memoriæ comparatis, atq; dispositis locis imagines fingunt, atque simulacra collocant. At opinari in nobis non est situm: necesse est enim, opinantem aut veram, aut falsam existimationem habere.

In communi distinxerat intellectum à sensu: iam speciatim rationales partes & habitus ab irrationalibus separat, & ponit alteram conclusionem, scilicet quòd licet imaginatio non fiat neq; sit sine sensu, tamen & à sensu & ab intellectu separatur: quæ conclusio intendit Arist. intellectum separare, non tantum à sensu exteriori (vt præcedentis tex. conclusione) sed etiam à sensu interiori, nempe ab imaginatione. Idque probare primò videtur ex ordine facultatum: quia cum imaginatio siue existimatio à sensibus simulacra recipiat, ex quibus in mente variæ nascantur opiniones: ergo ex ordine facultatum debet colligi earum distinctio: igitur phantasia aliud quid est à sensu & intellectu, vt pote quæ & à sensu recipiat, & intellectui subseruiat: ergo sicut imaginatio præsupponit sensum, ita intellectus imaginationem prærequirit. Idem enim argumentum colliges de existimatione, quæ vel non est ab imaginatione distincta; vel sine imaginatione esse non potest: sicut ergo phantasia non est sine sensu, ita neque existimatio sine imaginatione differat, probat: sed ante probationem, ne confundaris, aduerte, quòd existimatio variè usurpatur præfenti tex. usurpauerat enim pro existimatio, nunc verò pro opinione, quæ in intellectu est, accipit: & causa huius æquiuocationis esse videtur, quia cum phantasia ab apparentia nomen trahat, sicut in sensibilibus circa phantasiam apparentibus variè existimamus, ita circa intelligibilia variè opinamur: vnde quòd in phantasia est existimatio, in intellectu videtur esse opinio: ita etiam 3. de Anima tex. 20. & 48. & 56. vbi plura habes de hac re. Sublata igitur nominis offensione, ad probationem redeamus: imaginari prout libet in nostra potestate situm est, vt fingere in aëre exercitus bellantes, volantia nauigia, montes aureos, Chimæram, Hippocætaurum, perinde ac Rhetores solent loca & imagines pro suo arbitratu in subsidium memoriæ componere: existimare autem aut opinari liberum nobis non est, quia non sunt sine assensu aut dissensu: hoc autem rationem comprobantem requirit. Quòd si Aristoteli opponas, contingere in nobis molestas quasdam imaginationes minimè vocatas, sed intrusas, quæ nos inuitos laceffunt, & nobis repugnantibus heret absq; vllò prorsus arbitrio nostro aut alio libito: de quib; D. Paulus ad Rom. 7. quærebatur dicens, sentio aliam legem in membris meis repugnātem menti, &c. Econtrario verò quasdam opiniones sunt necessariæ, vt illæ, quæ apud Dialecticos primæ opiniones vocantur, vt quæ ex terminis habent suæ probabilitatis connexionem, vt matres diligere filios suos: aliæ sunt, quæ ex impetio & pia voluntatis affectione pendunt: aliæ, quæ ex naturali propensione & inclinatione

Observa sensum se cunde conclusionis.

Existimatio variè apud Aristotelem.

Discrimine inter imaginationem & opinionem. D. Pau.

Altera Philosophi conclusio.

tione sese produnt, vt cum belligerandi aut pacem sectandi pro animi aut ferocitate aut mansuetudine pullulant opiniones, aut sanè cum probabilia sunt in equilibri, impetu voluntatis aut quouis alio poterit minimo momento ad partem alterutram determinari: malè ergo Aristot. docuit nullam opinionem nostri esse arbitrij. Facile tamen est mentem Aristot. intelligere, qui non respexit ad ea, quæ per accidens sunt, sed ad ea, quæ per se imaginationem & opinionem concernunt, penes quæ sunt distinguenda & separanda, scilicet quòd liberè, hoc est, absque vllatione & causa liceat nobis imaginari & fingere: at opinari non sine causa, aut ratione aliqua attrahente & verisimiliter inducente atque inclinante.

Tex. 154

Præterea, cum opinamur aliquid malum esse, atque terribile, continuo perturbamur. Similiter & cum opinamur quippiam esse tale, vt in illo sit confidendum. At cum imaginamur talia, perinde afficimur, atque si in pictura, eadem spectaremus. Sūt autem & existimationis ipsius hæ differentia, scientia, & opinio, & prudentia, & ea, quæ sunt hisce contraria. De differentia quorum, alius sit sermo magis ad id ipsum accommodatus.

Differentiam opinionis & imaginationis tertio ex effectis ostendit, ex his scilicet, quæ consequuntur: quia cum opinione terribilis statim perturbatio animi adest, & cum opinione conuenientis voluptas adest & lætitia, vel iuxta rei conditionem variè afficimur, quòd phantasiæ non contingit: non enim magis terremur aut delectamur, quam si picta in pariete videremus, quæ nec dolorem, licet terribilia sint, nec voluptatem inferunt, licet iucunda: opinio ergo & existimatio non sunt sine spe aut timore futuri boni aut mali, aut alio præfenti affectu: imaginatione autem nullo ex his affe-

tibus perturbamur: ratio est, quia imaginatio simplex est apprehensio: existimatio autem & opinio iudicium addit de conuenientia aut disconuenientia, sicut cum eleuato flagello equus timet, & quando in somnis adest iudicium, vt cum in aqua, aut speculo canis videt panem, aut catus suam contemplatur imaginem: ex vehementi enim imaginatione solet sequi iudicium. Deinde ponit existimationis, id est, intellectus (nam vsq; ad sequentem tex. existimatiuam non distinxit ab intellectu) differentes habitus, vt scientiam, opinionem, prudentiam, & horum contrarios, de quibus, inquit, alibi determinandum esse, vt lib. 6. Eth. & libris Post. de quibus vterius tractandum non est, sed de eis meminit, vt quòd de minimo & viliori, scilicet de opinione tractatum & probatum est, de cæteris intelligimus esse demonstratum.

At verò cum diuersum sit sentire, ac intelligere, & huius aliud imaginatio, aliud existimatio esse videatur, de imaginatione primò, deinde de altero dicamus oportet. Si igitur imaginatio, id est, phantasia, sit id, quo visum, phantasmaque aliquod in nobis dicimus fieri, & non aliud quicquam, quòd per translationem hoc eodem nomine nuncupetur: ipsa profecto vna quædam est potentiarum earum, aut habituum, quibus discernimus, & aut verè percipimus, aut falsò. Tales autem sunt, sensus, opinio, scientia, intellectus.

Corollarium infert Arist. cum determinatum sit, intelligere differre à sentire & imaginari, & huius quòd est sentire, pars quædam sit existimatio: & quòd dictum est de imaginatione (à sensu atque intellectu differre) subinde dicendum est de existimatione, à sensibus scilicet externis, simili-

Altera appendix conclusio.

liter & ab intellectu differre: & ita explicatus textus facilis est & nullum habet miraculum, & cum antecedentibus & consequentibus connexionem habet. Explicat deinde nomen phantasiae, quae dicitur à visis & ab apparentibus, quod dupliciter contingit: vno modo improprie, communiter & metaphoricè, ut apparere & videri in omnibus reperitur potentis, & sic per translationem dicitur & conuertitur cum vnaquaque; potentia, cui solet esse intra limites sui obiecti apparitio quaedam. Hoc autem dicit Arist. quia definiturus phantasia, à definitionibus & scientijs atque doctrinis reiiciendae sunt metaphorae, ut contra Platonem arguit 2. Post. cap. 13. sicut quando dicimus, imaginamur, prouidemus aut intelligimus: & sic, inquit, imaginari translatiue in mente & in habitibus intellectualibus, opinione, scientia & intellectu reperitur. Roganti, quare hos duntaxat habitus posuit, non sapientiam, non prudentiam, non artem? respondebis, quia omnes alij ad hos reducuntur: quoniam si sunt de dubio, ad opinionem: si de re certa ut principiorum, ad intellectum reducitur, ut sapientia: si conclusionum, ad scientiam, ut in agilibus prudentia, & factibilibus ars. Quare valet argumentum Arist. à partibus sufficienter distributis & enumeratis saltem in virtute: quia hic non est proprius locus, sed ex professo in libris citatis determinatur: merito ergo inter omnes habitus intellectuales tres tantum nominat, scilicet

opinionem, scientiam, intellectum. Cum autem vides in illis vltimis verbis *text. Tada* *autem sunt, sensus, opinio, scientia, intellectus,*

D. Tho.

quod præter sensum sunt illi tres habitus: de sensu autem, id est, phantasia iam dixerat, quomodo percipiat, & non refert sensum secundum propriam opinionem. Quocirca reperi versionem ita legentem, *Huiusmodi autem sensus sunt opinio, scientia, & intellectus,* hoc est, pro hac sententia sunt isti tres habitus. Sed ponamus quatuor, de quorum numero sit sensus, qui licet non habeat iudicium veri & falsi, ita ut sciat & cognoscat, quod verum, quod falsum sit, tamen habet iudicium verum vel falsum: vel quia phantasia non est discretiua veri vel falsi, dic sensum sumi pro ea phantasia per translationem, de qua erat sermo: at mihi S. Tho. sententia placet.

At ipsam non esse sensum, ex hisce patere potest. Sensus enim vel est potentia, vel operatio, ut visus, vel visio. Atqui non nunquam neutrum est istorum, & tamen apparent aliqua, videmurque videre, ut ea, quae in somnis apparēt. Deinde sensus quidem semper adest, imaginatio autem non semper. Quod si idem esset imaginatio, ac operatio, bestiis imaginatio profectò cunctis inesset: at non esse videtur, ut apij, aut formice, aut vermi. Præterea, illi quidē veri sunt semper: imaginationes verò plures fiunt, ut patet, falsae. Præterea, cum exactè circa sensibile operamur, non dicimus hoc nobis hominem videri, ac apparere, sed potius cum non clarè sentimus, quando etiam fit, ut sit verus sensus, & falsus. Atque nobis (quod quidem paulò antea dicebamus) clausis etiam oculis visa videntur, atque apparent.

Exactè discreuerat Arist. sensum ab imaginatione, nunc autem vice versa imaginationem à sensu exquisitè separat (per sensum autem externum intelligit) Primò, quia si esset sensus, aut actu aut potentia, sed in somnijs est imaginatio, & non est sensus in potentia, cum actu somniemus: neque in actu, cum sit sensus ligatus (hoc argumentum quauis non probat imaginationem differre à sensu, prout facultas est, bene tamen probat discriminari, quando manet imaginatio, nullo sensu externo operante.) Secundo iam de ipsa facultate demonstrat, scilicet quod imaginatio non sit aliqua facultas sensus externa: quoniam animalibus perfectis, non orbatis, semper inest sensus, cum tamen non semper imaginatio adfit, ut patet de infantibus, qui nondum

Tex. 156

Alia conclusio statione, nepe, quod imaginatio non est sensus.

dum habent in imaginatione species, verbi gratia, maternorum vberum, ideo indiscriminatim bobis, caprae, aut asinae vbera fugunt, & flammam pro pomo arripiunt: quod est secundum Philoponi discrimen inter phantasia & imaginationem sumptum ab infantibus, in quibus nimio capitis humore imaginatio ab operatione retardatur, sicut præcedens sumptum ab adultorum somnio. Tertio, quia sensus omnibus inest, imaginatio verò non, ut patet de insectis, ut formicæ, apes, vermes, quibus imaginatio non inest, aut vaga, incerta atque imperfecta. Scio tamen, apibus imaginationem tribui & memoratiuam, qua suorum recordantur alucariorum, non tamen habent disciplinabilem (sunt qui turdis & psittacis disciplinam non denegent, sed alia res est, ex appetitu omnia pendent, ut lib. 3. cap. 6. 7. 8.) sed certè apes in alucaria regressæ vix propria reperiunt foramina, nisi postquam vltro citroque volitarunt, quod est indicium incertae imaginationis. Parum tamen refert, non enim id agimus, ut de perfecta aut imperfecta apij disputemus imaginatione, sed ut, Aristotele enarrato, à sensu imaginationem seceramus (ut supra *tex. 20.*) et hoc est tertium discrimen inter sensum & imaginationem: quia certum est, omnia animalia sensu constare, sed incertum est, an insecta certam, aut vagam habeant imaginationem, sed potius naturali inclinatione & instinctu ducantur, & non alicuius potentiae actu, sicut instinctu naturali propter finem operantur. Quarto, quia sensus semper veri sunt respectu priorum obiectorum (ut dudum ex cap. 6. huius dictum fuit) sed imaginatio ut plurimum falsa est, quia spontanea & plena fictionis: & hoc est quartum discrimen. Quinto, quoniam cum aliquid præsens notitia intuitiua perfectè sentimus, non solemus dicere videri aut apparere, quod est proprium imaginationis, sed adhuc clausis oculis & cessantibus sensibus, plura videntur & apparent etiam dormientibus: à sensu igitur exactè discriminatur imaginatio.

Tex. 157

Atqui nec vllus habitu eorum erit, qui veri sunt semper, ut scientia, vel intellectus. Est enim & falsa imaginatio, non solum vera. Restat igitur, ut perscrute-

mur, si sit opinio. Fit enim opinio & vera, & falsa. Verum opinionem quidem sequitur fides: quippe cum fieri nequeat, ut hisce quisquam non credat, quorum habet opinionem. Bestiarum autem fides quidem nulli, imaginatio verò compluribus inest. Præterea, fides omnem opinionem sequitur, persuasio fidem, ratio persuasionem. At imaginatio quidem quibusdā beluis inest, ratio autem nullis.

Separata imaginatione à sensu, nunc eam ab intellectualibus & rationalibus habitibus distinguit: quoniam phantasia quoadquod est falsa, scientia verò & intellectus, & illi omnes habitus, qui ad hos reducuntur, semper sunt veri: cum igitur inter hos imaginatio non connumeretur, separanda est ab opinione, quod maximè esse videretur (est enim opinio quoadquod; vera & falsa, sicut & imaginatio) sed non est opinio: quoniam opinionem sequitur fides & credulitas, & ut dicebamus, spes, timor, aut alij affectus: at imaginationi & opinioni nihil horum adest, ob id in beluis imaginatio reperitur, fides autem nunquam: ergo imaginatio ab omnibus habitibus intellectualibus distinguitur: non enim contingit opinantem non credere, quia opinio non est sine fide: fides verò non reperitur sine credulitate & persuasionem, hæc autem absque ratione est impossibilis: ergo de primo ad vltimum, quicunque habet opinionem, habet rationem, sed nullum brutum habet rationem, ergo neque opinionem: fides tamen ex persuasionem ut causa efficienti nascitur (credimus enim his, quae opinamur) fides enim apud Arist. non distinguitur ab opinione, quia fides opinio est formidolosa, solum addit vehementiam opinionis (est enim fides intensior & vehementior opinio quaedam) serpentes tamen adiurationibus non persuadentur, sed inuiti trahuntur verborum aut rerum vi, aut de secreta dæmonis arte. Non enim est cur de his hic amplius disputemus, sicut nec de

Conclusio nem subicit, quod imaginatio non est opinio, aut aliquid ratio nis habitus.

Bruta non sunt persuasionis capacia.

curatione ferarum, quæ persuasionibus non domesticantur, sed potius assuefiunt. Persuaderi autem & assuefi longè sunt diuersa: quoniam persuasio non est sine ratiocinatione & discursu: assuefactio autem naturæ fit propensione aut consuetudine, quæ altera natura est: quare canis saltans pro rege Hispaniæ, & non pro rege Franciæ assuetus est & attractus timore, aut spe, quæ sunt duæ velut habent, quibus etiam ipsa iuuentus brutorum more trahitur ab ipso sine per motionem appetitus (vt lib. 3. cap. 6. 7. 8. & quæstione propria in illa tria capita.) Quocirca 3. Ethic. cap. ultimo dicit Arist. *Pueri cupiditate viuunt, & in his ipsis maximè viget appetitio rerum earum, quæ voluptate afficiunt*: hinc ergo est, quod pueros sub pedagogo viuere oporteat, vt secundum rationem cupiant, hinc voluptate afficiendi, illinc autem dolore deterrendi, vt si cum hominibus non persuadentur, saltem assuefiant, vt bestiarum.

Notandum documentum pro pueris, & propriis corporibus tractandis.

Tex. 138

At verò patet, nec opinionem esse cum sensu, nec opinionem per sensum, nec opinionem, sensusve coniunctionem, & per ea, quæ dicta sunt, & hac etiam ratione. Patet enim, si imaginatio sit opinionis, sensusq; coniunctio, opinionem non cuiusuis rei, sed eius esse, cuius est etiam sensus. Dico autem imaginationem, si sit coniunctio sensus, opinio nisve, coniunctionem esse opinionis albi, & sensus eiusdem albi. Non enim erit ex opinione quidem boni, sensu autem albi. Apparere igitur, est opinari rem eam, quam sentit, non per accidens.

Illatio, quæ infert Aristot. phantasiam non esse aliquid compositum, quod ex sensu & opinione constet: nam si ex illis constaretur, contingeret quidem vnum ex his tribus sequentibus modis, Primò, vt esset opinio cum sensu, vt essentialiter esset opinio,

quam comitaretur sensus. Aut secundò opinio per sensum, hoc est, essentialiter opinio, quæ habeat sensum tanquam sui causam. Vel tertio, vt sit vtriusq; complexio ex æquo, opinionis scilicet & sensus, atque adeò quòd sint vnius obiecti. Sic membratim textus est distinguendus, qui vt efficacius & dilucidius inducatur, argumentum Arist. procedit supposita duplici compositione: vna per se, vt substantiæ ex materia & forma: altera per accidens, vt subiecti & accidentis. Ideo exemplum posuit de albo & bono, de quibus vel est opinio vel sensus: & in prima & secunda acceptione, procedit de compositione per accidens subiecti & accidentis, vbi vnum se habet substantialiter, alterum accidentaliter & concomitanter: in tertia verò acceptione procedit de compositione substantiali, vbi esset per se vtriusq; complexio, ita vt inter sensum & opinionem æqualiter esset medium, & vtriusq; extremi proprietates seruaret: at hoc falsum est, inquit Arist. quia opinio quandoq; vera est, quandoq; falsa, sensus tamen semper est verus: non seruaret igitur imaginatio conditiones eorum, ex quibus componitur, atque adeò non deberet alterius esse opinio ab eo, cuius est sensus, si quidem eiusdem sunt obiecti: vnde complexio vnica, & apparere aliquid secundum phantasiam, nihil aliud esset quam opinari: id autè nihil aliud est quam sentire, & non secundum accidens, sed per se, quandoquidem illud est per se obiectum & non per accidens. In hoc latenter Platonem reprehendit, qui in Philebo & Sophista ita definit, imaginari & apparere, vt sit opinari rem eam, quam quis sentit, non per accidens, sed per se: alioqui non possent in vnum & idem conformari & conflare. Sed fortè sentire aliter apud Arist. qui contrahit ad sensum corporis, aliter verò apud Platonem, qui de sensu mentis intelligebat, vsurpatur.

Plato hic ab Arist. reprehenditur.

Collisio Aristotelis cum Platone conciliatur.

Tex. 159

At apparent nonnunquam etiam falsa, de quibus simul veram opinionem habet. Sol enim pedalis quidem apparet: at persuasum est, terra ipsum esse longè maiorem. Fit igitur, aut vt suam is opinionem, quam habet

Duplex compositio, ut iste textus aperitur.

Quatuor modis docet Arist. opinionem corrumpi, vnde ratio vim maximam habet.

Rationis vis.

veram, abijciat, re modo eodem sese habente, non oblitus, nec dissuasus: aut si adhuc illam habeat, eadem sit necessariò falsa simul, & vera. At constat opinionem tum euadere falsam, cum res mutata latet.

Idem corollarium, quòd imaginatio ex sensu & opinione non constetur, noua ratione confirmat Arist. nempe quòd contingat sensum falli, vbi opinio vera sit, vt cum credimus & opinamur Solem terra, quam habitamus, longè maiorem, visui tamen pedalis apparet quantitatis: non posset igitur imaginatio ex illa opinione & sensu conflare & conformari, cum adeò repugnet: aut oporteret, inquit, vt sensu in sua sententia perseverante, opinionem reponeremus: quod fieri nequit, nisi vno ex quatuor modis, Primò, vt corruperetur ad corruptionem subiecti, Secundò ad desitionem obiecti, Tertio propter corruptionem formalis rationis, quoniam alia suasio adest. Demum, quia res ipsa mutatur: ergo ibi subiectum idem & eodem modo manet, deinde sine variatione obiecti & absque vlla obliuione, prætereà tertio sine dissuasione, quæ de nouo accedat: & re eodem modo sese habente, fieri non potest, vt ex hac opinione atq; sensu imaginatio componatur: nam si quandoq; ex contrarijs aliquid componitur, illud non contingit in sua summitate & excellentia manentibus, sed refractis & ad mediocritatem quandam redactis: hic autem neque sensus neque opinio circa propositum exemplum suam remittunt sententiam: ergo non poterunt in vnius imaginationis compositionem intrare. Ratio hæc ducit ad impossibile, quòd simul verè & falsè de eodem opinaremur, cum vtrunq; componentium in sua consistentia & excellentia subsistat: non utique conformabuntur sensus falsus cum opinione vera, vt vnam constituent imaginationem: maximè, quòd cum imaginatio sit motus factus à sensu secundum actum, ergo iudicium imaginationis potius deberet trahi ad motum sensus & ei assimilari, quam ad sententiam opinionis: falsum igitur est, quòd imaginatio sit sensus aut opinio, aut ex vtroq; conflata.

Neque igitur vnum est istorum imaginatio, neq; ex his est coniunctum. Verum, quoniam fieri potest, vt aliud moueatur ab ipso, quod motum est, imaginatio verò motio quædam esse videatur, & non fieri sine sensu, sed sentiētib; & eorum etiam esse quorum est sensus, fit autem vt motus oriatur à sensu ià actu, quem quidem necesse est ipsi sensui similem esse: imaginatio motio hæc est profectò, quæ neque sine sensu nimirum esse, neque competere non sentientibus potest. Atque multa per ipsam id agere, patet contingit, quod ipsam habet, & insuper & veram, & falsam esse.

Postrema est huius cap. pars, qua vltima manus huic libro apponitur, vbi repetita in primis conclusione negatiua, quæ imaginatio neq; sensus sit, neq; opinio, aut aliquid tertium ex his, naturam imaginationis exponit, nomē & vsum: itaq; hæc quasi ex cōmuni diuisoria methodo & sanè peripatetica (iuxta documēta lib. 2. Post.) determinatum fuit, quidnam sit imaginatio: iam verò à præfati tex. quid ipsa sit, ex proprijs affirmatiue definit, scilicet quòd phantasia est motus factus à sensu secundum actum. Pro quo in memoriam reuocat distinctionem mouentium ex 8. Physi. cap. 6. quæ eadem est agentium, vt 1. de genere. cap. 7. aliud est mouens mobile, aliud mouens immobile, in phantasia autem mouens est ipsum sensibile: quare phantasia non est nisi in habente sensum; qui motus à sensibili phantasiam mouet: atque adeò cum omne mouens, quatenus mouet, sit in actu: sensus ergo, vt moueat phantasiam, in actu debet esse, vt dum actu animal sentit, apparitiones fiant in phantasia. Ideo præpositio A, causam efficientem denotat: nam si sensus non sit in actu per speciem sensibilem, nihil phantasiam imprimet: sermo

Tex. 160

Qua methodo definitur imaginatio.

Imaginatio quatenus à sensu in actu fit.

sermo autem est non de imperfecta phantasia infestilium, vt muscarum & vermiu, sed de perfecta, quæ est in perfectis animalibus & habentibus iam exactum sensum, quæ tantam dicit habere cum sensu affinitatem, vt sine sensu in actu non sit, id est, & cuius pulsatio atq; motio daret, sine qua non contingit imaginari: commotio igitur spirituum in imaginatiua à motione & pulsatione sensuum nascitur: atque ob id similis est imaginationis commotio sensuum motioni: quia sicut motus sensus, qui immediate est à sensibili externo, sensibili ipsi conformatur, ita motus imaginationis à sensu est, ipsiq; sensui conformis efficitur. Vnde infert Arist. contingere in habentibus sensum multa pati à sensibus secundum imaginatricem facultatem, quæ quandoq; vera, quandoq; falsa sunt: dicit etiam contingere per ipsam multa agere (fortasse hic extimatiua insinuat, quæ ab speciebus sensatis imaginatiuæ quasi patitur) agit autem nimirum fabricando & eliciendo species alias insensatas ab ipsis sensatis deductas. Ex hoc textu completur phantasie definitio in hunc modum, Est motus à sensu factus illi similis, quam habens, secundum eam multa agit & patitur. In primis facultatem phantasie per actum & operationem describit: quia ex dictis c. 4. tex. 33. vbi actus, qui distincta habent obiecta, distinctionem potentiarum arguunt: recte ergo ex actu potentiam ipsam notificat, vbi motus non pro mutatione & forma ipsa fluente sumitur, sed pro termino: quia imaginari alteratio quædam est perfectiua, cuius fieri simul est & factu effectalis ergo sensatio est imaginatio: quæ est terminus illius alterationis subite & perfectiue. Secundo, quod sit ille motus factus à sensu secundum actum, non quod sensus ipse exterior aut communis actu agat, cum contingat clausis etiã oculis imaginari (tex. 1. 6.) sed quod motio sensibilem & vis ipsorum adhuc maneat. Et ob id tertio subditur, quod imaginatio similitudo est illi sensui, non solum quoad obiectum representatum, sed quoad modum etiam representandi individualiter & cum alijs individui conditionibus, vt hæc particula, imaginatio, ab intellectione differat & ab opinione separetur, quæ abstractorū sunt & vniuersalium. Quarto, secundum quam multa agunt & patiuntur animalia, id est, apprehendunt sibi conuenientia &

Integra phantasie definitio explicatur.

Phantasia cum extimatiua comprehenditur.

disconuenientia: quibus verbis extimatiua brutorum cum imaginatiua comprehendit, aut cogitatiua hominum cum eadē imaginatiua inuoluit. Nam dubium maximum est, an distinguere debeant? tum, quia ex Vesalio docebimus, non esse nouum aliquem ventriculum in homine, qui cogitatiuæ deferuiat: tum etiam, quia nec Aristot. hoc in loco distinguit: videtur ergo quod non distinguantur loco & subiecto ab imaginatiua, sed solo nomine & ratione. Sed de hoc futura est peculiaris disputatio: quia Aristoteli sufficienter de omnibus sensibus tractasse visum est, si postquam actum est de communi centro quinque exteriorum, de sola phantasia verba facit, eamq; definit, nulla facta de extimatiua aut cogitatiua mentione aut distinctione: reducit ergo omnes ad imaginatiuam, secundum quam dicit nos agere aut pati multa: nam inde principium est motus & appetitionis, & vltima est resolutio in motibus expectanda (vt lib. 3. c. 7. latius dicemus.) Ex quibus omnibus habemus, ordinem esse essentialem inter sensus, cum externi ad communem ordinentur, communis autem imaginationi subferuiat, & imaginatrix extimatiuæ ministret: extimatiua verò, quæ in brutis est vltima, pedisequa est cogitatiuæ in hominibus, & ita præcedentes in sequentes agunt, subsequentes autem à præcedentibus patiuntur: quare sicut perfectio sensuum exteriorum ex ipsis sensibilibus est, ita imaginatiuæ perfectio à sensu communi deriuatur. Vnde fit, vt pro diuersitate obiectorum & potentiarum sit etiam differentia specifica specierum: quoniam sicut sensus externi specificantur, sic in sensu communi species à sensationibus exteriorum sensuum: in imaginatione verò iam species immaterialiores sunt & à præsentia rei magis abstracte, verbi gratia, species visus colorem duntaxat representat: species autem in sensu communi vltra colorem, visionem etiam significat: at in phantasia vltra colorem & visionem, in absentia reseruat perceptionem ipsius sensus communis: & ideo tex. vltimo huius cap. & libri dicuntur imaginationes immanere, qui est locus pro asserendis speciebus satis apertus. Roganti verò, quo sensus communis à phantasia differat, cum sensus communis sit motus factus à sensu secundum actum simili illi, secundum quem agit

Vesalio.

Ordo essentialis inter sensus externos & internos.

Species in potentius specie differens, quo modo specificè differant.

Species sunt in imaginatione.

Sensui communi non conuenit definitio phantasie.

agit & patitur sentiens? respondebis facile & sine quorundam miraculo & perturbatione, quos hoc argumentum perterritit. Primò differt in prima particula: quia motus sensus communis, quauis sit receptiuus, principaliter consistit in actione: eius enim interest sensationes externorum sensuum percipere, atq; discernere operationes: sed virtus phantasie, licet etiam sit actiua, cum sit facultas viuentis, quæ mouetur à principio intrinseco, tamen principaliter consistit in moueri & pati: Cuius signum est, quia reseruat species in absentia, ideo per motum definit: communis autē sensus nec conseruat species, nec per motum recte definit, sed quia percipit & iudicat. Præterea imaginatio non est motus factus à sensu in actu existenti, sed est præcesserit sensus, & quod eius motio maneat in imaginatiua: sensus autem communis neq; sentit, neque percipit, neque iudicat, nisi aliquis sensus exterior absolute & formaliter sit in actu: quoniam iuxta Arist. simulacra exteriorum sensibilem per exteriores sensus consignantur & constituuntur ante sensum communem, qui hoc modo dicitur sensus externos continere. Vel facilius & breuius securidò responderetur, quod imaginatio est motus vltimatus, nam est locus apparitionum, vbi immanent phantasmata: in sensu communi non immanent, nec sunt vltimatæ illarum motiones: quare species in communi sensu vel omnino non manent, vel in modico tempore fictitæ, & in via corruptionis. Vide solutionem aliam in questione ad hoc caput ad primum argumentum, quæ sit tertia solutio, seu istarum absolutio.

Tex. 161

Atque id præterea fit, quod sensus quidem priorum est verus, aut rarò admodum suscipit falsitatem. At est sensus eius etiã rei, cui propria sensibilia accidunt, vbi iam fit, vt ipse sit falsus. Nam non est falsus, si album dixerit esse, sed si album, hoc, aut aliud esse. Est præterea communiū sensus, quæ quidē perinde, atque propria, ijs accidunt, quæ sunt per accidens sensibi-

lia. Dico autem motum, & magnitudinem, quæ, vt patet, accidunt sensibilibus, circa quæ maximè error, deceptioq; fieri sensu potest. Motus igitur is, qui fit à triplici tali sensu, differentiam ob id ipsum nimirum habebit. Atq; primus quidem, cum operatio sensus adest, est verus, cæteri verò falsi etiam esse possunt, & præsertim cum à sensu longè sensibile distat. Si igitur nihil aliud imaginatio habeat præter ea, quæ dicta sunt, sitq; id ipsum, quod diximus, ipsa: imaginatio, motus is est profectò, qui fit à sensu iam operante.

Declarat Arist. quàm ob causam phantasia falsificari contingat, nempe cum triplex sit sensibile, proprium, commune & per accidens (de quibus cap. 6. late dictum est) & quod sensus respectu propriorum sensibilibus rarò fallitur, respectu autē aliorum aliquando decipi contingit, saltem in comparatione quod hoc sit illud vel aliud, cum ad diuersa comparantur, aut propter organi defectum deficientibus sensibus, vt in febricitantibus, aut ob medijs infectione sue obiecti distantiam & debilitatem (distantia enim maxima est deceptionis causa) aut propter connexionem ad sensibilia ipsa communia, vel per accidens. Quid igitur mirum, quod ex tanta varietate imaginatio ipsa in plurimis reperiatur falsa? Primò, quia effectus debilior est quàm causa, & maiorem admittit defectum: motio ergo sensus, à qua producit imaginatio, continuo est remissior, quo magis à sensu elongatur. Præterea quia sensus in præsentia contemplatur sensibilia, imaginatio autem in absentia: sæpe igitur imaginantes decipiuntur similitudine sensibilibus delusi: quo magis à sensibilibus elongamur, tanto debiliorem & minorem recipimus sensibilem similitudinē: ex his ergo & alijs non paucis colli-

Radix et causa deceptionis imaginationis.

Imaginatio quomodo circa sensibile commune maxime decipiatur. Aliorum placitum.

colligimus, falsam esse imaginationem in plurimis. Dubium habet litera hæc, nempe quomodo dicat Aristot. maximè accidere errorem imaginationis circa sensibilia cōmunia, cum illa sint per se, atq; adeò quòd magis contigat errare circa sensibilia per accidens? Hic torquentur Granatensis & Peresius cum Philopono, vt probent, sic nudè & absolutè accipiendum, vt circa cōmunia magis quàm sensibilia per accidens decipiatur: & fingūt sibi friuolas causas. Vel quia sensibilia per accidēs sensibilibus proprijs propinquiora sunt, ideo magis de certitudine veritatis participabunt. Præterea quòd non intelligitur de exacto, sed de cōfuso iudicio, vt cum hominem à longe spectamus, animal cognoscimus: & circa quietem errare contingit, & ita deceptio maior est in sensibili communi, quàm in per accidens. Rursum, quia sensibilia per accidens sentiuntur cum aliquo sensibili proprio, vt lac cum dulcedine, & ideo dulcedinis confortio certificamur de lacte: at sensibilia cōmunia nunquam sunt alicui sensibili proprio affixa, vt illius iudicio certa sint: variè ergo cum accidat sensibilibus proprijs, maiorem dicunt deceptionem esse circa cōmunia. Tamen cura hæc & sollicitudo frustra, mea quidem sententia, suscipitur, quoniam Arist. longè aliter est accipiendus: nam postquam dixerat, quòd sensibile commune & proprium sunt in sensibilibus per accidens tanquàm in subiecto, infert hæc verba *Circa quæ maximè error, &c.* vbi relatiuum Quæ, vel solùm sensibilia cōmunia refert, vel si sensibilia etiàm per accidens referat, semper (sive vno vel altero modo referat) comparatio est sensibilibus cōmunium cū proprijs, vel communium & per accidens cum ipsis proprijs, & non confert sensibilia cōmunia & per accidēs inter se, sed cū proprijs. Et sicut c. 6. dixerat, quòd sensus circa proprium sensibile est verus, ita dicit, quòd circa cætera sensibilia falsus esse potest: & sic litera plana est & absque fictione exposita. Quocirca consideratione dignum est, quòd cum dicit Arist. *Atque primus quidem, cum operatio sensus adest, est verus, &c.* sūt verba accipienda de operatione sensus externi in præsentia rei, nam illa non est operatio imaginationis: quoniam hæc nō operatur, nisi operatio sensus fuerit perfecta, atque adeò cum iam abscefferint sensibilia: nam sicut in præsentia sensus verus est, ita mo-

tus eius circa imaginationem verus, & parum hallucinatur imaginatio. Cum igitur circa alia sensibilia multa sint deceptiones, manet impressio sensibilis in phantasia, sicut vestigium anuli in cera: at in sensu cōmuni impressio sensibilis est veluti anuli in aqua, quo separato nullum in aqua superest anuli vestigium: & sensus externus non agit, non agēte sensu communi, à quo pendet velut causa secunda à prima: quia communis influit virtutem sentiendi externis, qua dicitur eos continere & discriminare: quoad ergo operatur sensus cōmunis in præsentia sensibiliū, sensatio circa præsentia perficitur: igitur nondum operatur imaginatrix facultas, nisi perfecta sit sensus operatio: ideo non semper secundum sensum operatur, sed post sensum perfectū aliud operatur, quod mirè permiscet atque fingit: vnde vt in plurimum imaginatio falsa efficitur. Absoluit autem textum Arist. repetendo definitionem imaginationis illis verbis, *Ipsa imaginatio motus is est profectio, qui fit à sensu iam operante*: vnde inferre possumus, cæcos à natiuitate colorum, aut surdi sonorum non habere imaginationem. Sic etiam rectè infert Arist. 1. Post. cap. 14. quòd deficiente sensu, deficiet scientia illius obiecti: quia non sunt phantasmata, quæ sensus speculetur: species autem & imutationes sensibilibus in sensus externos atque communem imaginationis sunt obiecta. Sicut enim intellectus nō est sine phantasmate, ita neque phantasia, nisi remotè à sensu externo mouetur, proximè autem à sensu communi.

Obsenāda similia.

Cæcus nō indicat de coloribus 2. Physi. tex. 6.

Breuis & perspicua resolutio.

Tex. 162

Cum autem visus maximè sit sensus, hinc est, quòd nomē imaginatio ab ipso lumine sumpsit, phantasiaque dicitur, quia sine lumine visio fieri nequit. At quia imaginationes immanent, sensibusq; similes sunt, ideo per ipsas animalia, bestię, inquam, atque homines multa agūt. Illæ, quia mentis sunt, vt patet, expertes. Homines, quia mens perurbatione nōnunquā, vel mor-

Vtrum præter sensum communem & imaginationem, alia facultas sensitiva interna sit constituenda?

Phantasia cur sic appellatur?

Rationem nominis phantasiæ exponit à Græco descendere, quod lumen significat, vnde omnes res apparent: ideo à visu, qui cæteris sensibus & spiritalior & magis cognoscitiuus, nomen habet & cum eo analogiam fortitur: quia sicut sine lumine non est visio, ita sine apparentia & reluctance rerum non fit phantasia, cui, cum mouetur à sensu, in actu multa apparent. Phos Græcè lumen, Phanos apparentia, phantasia inde nomen habuit: quia status est & locus luminis, quo fit apparentia & formarum refugentia: ibidem enim sistitur & consignatur sensibilibus formæ. Ex hoc enim habes, in imaginatione manere species, per quas animalia ab euntibus sensibilibus mouentur: quoniam similis motus velut aculeus infixus manet. Dicit tamen Arist. quòd bruta imaginatione mouentur, homo verò ratione (lib. 3. de Anima cap. 7. & ibi in quæst. post cap. 8.) nisi quando intellectus forti aliquo obstaculo impeditur, vt magna passionis perturbatione, aut ira, timore, aut vlla alia concupiscentia, &c. vt cum infirmitate, vt phrenetici, & furia, ebrietateve correpti, vel tadem cum somno submerguntur, vt dormientes. Quibus de causis intellectus phantasiæ non præualer, quo vitio iuuentus maximè laborat: quando igitur ratio aliquo horum morborum suspensa manet, eius loco substituitur phantasia, quæ eius loco inuigilat, vt hominem regat, & lædentia fugiat, amplectatur cōuenientia: quanuis in homine, clauo & gubernaculo rationis remoto, pertenuis sit imaginatio & instinctus naturalis debilis & infirmus, si cum alijs animalibus conferatur, vel exiguus est & quàm obscurus. Quare patet, à quibus imaginatrix facultas distinguatur, quid ipsa sit, cuius gratia hominibus collata.

De numero quinque sensuum exteriorum, De numero sensuum interiorum.

De numero quinque sensuum exteriorum, de eorum ordine atq; functionibus superioribus differuimus, quos manifestas facultates cum Auicēna appellare possumus: iam verò de occultis & internis, quæ intra cerebrum latent, nec foras per aliquod organum se produnt aut manifestant, dicere cogor, & de numero, ordine, distinctione atq; munere meam sententiam inuitus dicere compellor. Qua de re alios libentius audirem, & prouinciam hanc libentissimè detrectarem: siquidem in nulla re minùs mihi fido aut certus sum, cum tot sententias reperiā, quot sunt scriptores: antiquo tamen meo more breuissimè & quo potuero distinctè, aliorum placita referam accommodatè, vt ipsorum erratis diligentius animaduersis, quid hac in re peripateticæ scholæ probabilius magis sit, exquisitè colligere quisq; vel mediocri valeat diligentia. Nemo autem miretur, adeò in his facultatibus variatum esse: quoniam abstrusæ sunt & occultæ, pluresq; rationes, quæ doctissimos quosq; perturbare valeant: Nam in primis sensus cōmunis sufficere videtur pro omnibus alijs internis sensibus, atq; adeò phantasia ipsa superflua erit: Collectio vim habet ex ipsa phantasiæ definitione hinc ab Arist. tradita, quòd sit motus à sensu secundum actum, quæ sensui communi conuenit, vt intelligenti quæ proximo cap. diximus, satis erit perspicuum: maximè, cum Arist. lib. de memoria & reminiscencia cap. 1. dicat, quòd phantasma communis sensus affectio sit. Confirmatur primò, quia si componit sensus communis & iudicat sicut ipsa phantasia, quo dato, quid opus est, ipsam à sensu communi diuersam facere? Et ne dicas, necessariam esse, vt species in absentia conseruentur: tunc obstat quod Arist. lib. prædicto de memoria dicit cap. 1. & clariùs lib. de insomnijs cap. 2. sensus externos species in absentia aliquandiu seruare, quanto ergo amplius sensus communis præstare poterit.

Argumenta contra has facultates sensitivas internas.

Conf. 1.

2. Conf. rit. Confirmatur secundò, quoniam Arist. nullam presenti cap. rationem tradidit, qua conuincat aut saltem insinuet, sensum communem ab imaginatione differre. Secundò principaliter: quia si phantasia ponitur solum, ut reseruet species (quoniam locus est, ubi reponuntur species tanquam in thesauro) superflua igitur erit memoria, quæ hoc præstat officium (ut ex lib. citato patet) si autem cognoscit & iudicat: ergo superuacanea erit extimatiua, quandoquidem ipsa phantasia fingit & componit siue sensibiles, siue insensibiles species: quare vtrius dederis, alteram potètiã superfluam esse fatearis est necesse. Tertiò, quia non constat neq; Philosophis, neq; Theologis, neq; adhuc omnibus Medicis exploratum est, neq; his omnibus neque singulis inter sese conuenit, aut de numero istarum facultatũ internarum, aut de numero ventriculorum ipsius cerebri, atque de eorum vsu: nam Galeno visum est lib. de differentijs symptomatum cap. 3. præter sensum communem, qui origo est & radix sensuum exteriorũ, phantasiã ponere, quæ fingendi & permiscendi licentiam habet: præterea cogitatuã addit, quæ iudicandi vi prædita est, sicut memoratiua reseruandi species facultas est: quæ videtur esse sententiã D. Tho. 1. p. q. 78. art. 4. q. vnica de anima art. 13. & Gregorij Niseni lib. 4. de viribus animæ cap. 6. & 7. & Damasceni lib. 2. de fide orthodoxo. cap. 17. In contrarium est, quòd in cerebro vel non sunt tot ventriculi, vel nõ eo ordine siti aut non in eum vsum distincti, ut ex Vesalio constat lib. 7. de fabrica corporis humani per totum, potissimum cap. 1. & 6. quare cum non sint nisi tres ventriculi, non erunt plures facultates sensitiuæ internæ, cum potentia corporea non sit sine organo. Auicennas tamen, præter quatuor illas facultates, imaginatiuã ponit, quam à phantasia distinguit, eo quòd imaginatio componendi habet vim, phantasia verò reseruandi. D. Thom. has duas non re, nec subiecto, neque adhuc ratione, sed sola operatione distinctas esse cognoscit. Alij verò sensum communem & phantasiã in eodem collocant ventriculo, nempe anteriori, qui pro prima sua parte seruit sensui communi, pro altera posteriori phantasiæ: medium autem ventriculum extimatiuæ brutorum & cogitatuæ hominum accommodant: postremum verò ventriculum in

cerebello occipitis existentem, locum dicunt & sedem memoriæ: & tamen video Aristotelem neque eorum ventriculorum meminisse, neq; mentionem fecisse de aliqua interna facultate, sed de solo sensu communi & phantasia verba fecit: extimatiuã enim nec definiuit, neq; vsus eius à phantasia distinctum esse docuit. Res igitur hæc varia nimis est, cuius resolutio in hunc vsq; diem desideratur: in tam perplexa ergo cõtrouersia, ut aliquid certum definire valeamus, certa aliqua separanda sunt ab his, quæ ut dubia merito in cõtrouersiam vocantur. Principiò quantum ex ipsa dissectione coniectare licet (quam maximè Vesalius loco citato ante omnes & obseruauit, & expressit) supponendum est, nos neq; plures neq; pauciores cerebri ventriculos habere, quam cætera animalia (credendũ enim est magistris vsu & experientiã peritis) nisi quòd in eisdem instrumentis anima rationalis, quam Dei beneficio sumus sortiti, superiorẽ multò habet operationẽ, quam ex dissectione manifestare non possumus, quòd intellectio separabilis sit, atq; ab omni organo seiuncta. Quare tres ventriculos connumerat Vesalius, & irridet Theologos atq; Philosophos quosdam, qui quatuor ventriculos liberè excogitarunt, & sine ratione & fundamẽto sententias nouas sibi arrogarunt (nõ, inquit, absq; graui impietate & Opificis Sũmi offensione.) Huius itaq; viri diligentissimi sollicitudine scimus, cerebrum, quod primò anteriori parte vno ventriculo coniunctum est, ubi sensus communis sedes residet, deinde bipartitum & diuisum duos habere ventriculos, vnum ad dextram, alterum verò ad sinistram: à parte verò posteriori in occipite paruum quoddam cerebrum seorsum seiunctum est, quod gratia distinctionis cerebellum vocatur, quod alijs fortassis vsibus vitalibus, quam cognitioni potius accommodandum videtur. Sed quicquid de numero ventriculorum sit, hoc mihi pro certo habeo, ex numero & distinctione cellularum ipsius cerebri non statim sequi, tot & ipsis sinibus cerebri numero æquales esse potètiã sensitiuas interiores: quoniam potest anima ventriculos aliquos habere, non ad animale & cognoscendi vsus, sed ad vitales alios fines, aut spirituum animalium generationem: atq; adeò & posset anima vno eodemq; cerebri ventriculo ut

Aristoteles.

1. notabile ad colligendũ numerũ sensuum interiorũ, in efficacẽ argumentũ ex numero ventriculorũ ipsius cerebri. Vesalius.

pluribus uti: quod pleriq; de primo ventriculo ingenuè fatentur, cuius priorem partẽ sensui communi, posteriorem verò phantasiæ accommodant. Quare in neutram partem efficacẽ colligetur argumentum de numero & ordine sensuum interiorum ex numero & ordine ventriculorum: nõ est ergo adeò momentosum, cerebri ventriculos, eorum situm, ordinem & numerum exponere: quia inde neque à priori, neque à posteriori quicquam manifestum in proposito nobis problemate colligitur: quoniam (ut dixi) illi ventriculi non solum cognitioni subseruiunt, sed etiam ad spirituum officinã: est enim harum partium vsus nõ simplex, sed geminus, quæ ob hæc causã amplitudinẽ habet & latitudinem: & sicut vnus & idem neruus linguæ diuersa sui dispositione geminus est sensus, gustus scilicet & tactus, ita in proposito cõtrouersia. Idcirco postquã constat, quòd numerus facultatum internarum ex ventriculis cerebri minùs efficaciter colligitur: accipiamus iam secundò, vnde efficacẽ sit sumendũ argumentum ad distinctionem & vnitatẽ potentiã ex actibus & obiectis: quod supponendum est ex his, quæ c. 4. dicta sunt: sola enim ratio formalis obiecti vnitatẽ potètiæ tribuit, & diuersitas rationis formalis potètiã realiter diuersam facit. Quare de re videndus est S. Tho. 1. p. q. 77. ar. 3. ad 3. ubi Caiet. q. sola distinctio rationis in obiecto sufficit, distinctionẽ realẽ facere potètiã: quoniam distinctio de genere est imperfectorũ, quæ, quãuis minima sit in obiecto, maximã inducit potètiæ distinctionẽ: principiu enim vi, quã magnitudine distat à principio, maior est distinctio: pro hoc vide etiã annotata supra ad finem c. 4. circa solutionẽ ad 3. & 4. arg. quo modo interpretaberis dicta à Ferrar. 4. cõtr. gent. c. 24. q. licet distinctio rationis nõ sufficiat distinguere in esse principij producti ui & realis, bene tamẽ in esse causæ finalis. Tertiò accipiendũ id, in quo omnibus conuenit, nemine dẽpto, sensum comunẽ & phantasiã necessariò, ut duas facultates distinctas, realiter separari, modò in distinctis cellulis & ventriculis, modò in vno eodemq; collocentur, qui secundũ primã partem vicẽ gerat comunis, secundũ autem posteriorem munia phantasiæ exerceat. Ita enim distinguit Arist. inter has facultates, nulla de organo mensione facta, sed per operationes & effecta discurrit: quod ex dictis proximo

Notab. 2. efficacẽ via ad inuestigandas potètiã interiores sensitiuas est distinctio formalis obiecti.

Distinctio minor quate nus inferat maiorem.

Principiu retriũ, sensus comunis à phantasia distinguitur.

c. 14. satis patere potest, cum sensus comunis radix sit & sensuum exteriorum origo, quorũ sensiones percipit, atq; in sensibilibus presentia dũtaxat percipit, non tamen in absentia. In presentia autem cap: phantasia neq; radix ponitur sensuum exteriorum, neq; ab illorũ presentia pendet: quare distinctas cum habeat operationes atq; obiecta, distinguit realiter est necesse: & tex. 153. phantasia sponte quicquid vult fingit, quod sensui communi non conuenit, cui passio illata inest, neq; concipit nisi solas formas actu à sensibilibus defluxas. Et tex. 156. posita est conclusio, q. phantasia à sensu differt: quod nõ solum de externo, sed etiam de comunẽ illo interno sensu intelligendum: quia (ut ibidẽ dicitur) clausis oculis multa apparèt phantasiæ, cum sensus comunis nihil videat, aut sine exterioribus sensibus operetur: necessaria igitur est illorũ sensuum interiorũ, comunis scilicet & phantasiæ, distinctio ex operationibus atq; obiectis reperta: sensus enim comunis species in absentia obiecti nõ seruat, nisi fictas & adubratas ad eum modũ, quo Arist. loquitur lib. de infortiis c. 2. Et fabulosum etiã est & contra essentialẽ ordinem potètiarũ, ut ab imaginatiua ad sensum comunem sit specierũ regressus, ita ut illis speciebus imaginatiuẽ sensus comunis sentire possit: corpore enim sunt istæ potètiæ, quib; denegatur reflexio: & quoniam species, quo magis sunt interiores, eleuationes sũt atq; immaterialiores, ideo improprietate præcedentibus potètijs, quæ nõ possunt immutari nisi secundũ mutationẽ rectã à sensibilibus prouenientẽ. Iecimus igitur fundamẽta, à quib; presentis cõtrouersia pedit, cuius totũ pòdus eò inclinãt, an extimatiua brutorũ & cogitatiua hominũ, similiter & memoria ab ipsa phantasia realiter secernantur? quia S. Tho. locus citatus videtur pars affirmatiua probabilior, quam deducit ex illo principio, quòd sicut in corporalibus aliud principium est ad recipiendũ, aliud ad conseruandũ (ut sunt enim corpora bene receptiua ratione humiditatis, ut aer & aqua: sic alia retentiua & conseruatiua ratione siccitatis, ut lignum & lapis) ita in spiritalibus oportet esse potètiã, quæ bene recipiat: & alterã, quæ bene conseruet. Idcirco post absolutam sensuum exteriorũ doctrinã, eorũq; operationes à sensu communi & perceptas & elaboratas in ipsa obiecti presentia, ubi bene recipiuntur (quia in obiecti absentia nullo modo conseruatur)

Questio nis pũctũ cũ S. Tho. cõmuni opinio ne determinatur.

S. Tho. fundamẽtu vnũ.

opus erat potentia alia, quæ sic reciperet, vt in absentia etiam imagines retineret, quibus animal pro propria indigentia ad sua munia commoueretur: & hæc est phantasia, in qua species immanent, ideo dicitur locus & sedes sensibilibum formarum: at quia animalia non solum commouentur his, quæ senserunt, sed noua quædam proprio instinctu sibi colligunt, quæ nullo sensu externo percipi poterunt, necessaria est potentia, quæ has insensatas species colligat, per quam ouis lupi inimicitiam præsentit, atq; canis amicitiam cognoscit, herbam conuenientem aut disconuenientem discernit: hanc extimatiuam appellant, in homine verò cogitatiuam: quoniam propter affinitatem ad rationem quodammodo est discursiua & intentionum particularium collatiua. Sed quia hæc velox est ad percipiendum, tarda verò ad retinendum, opus fuit altera potentia, quæ species ita ingeniosè elaboratas conseruaret: hæc in brutis memoria appellatur, quæ in nobis ob hominis præstantiam reminiscenciam vocatur: quoniam habet annexam obliuionem inquisitionem. De quibus Arist. lib. de mem. & remin. & S. Tho. q. vnic. de aia ar. 13. conatur hæc distinctione potentiarum exactius ex alio principio demonstrare, quia immutationes sunt diuersæ: à rebus enim vsq; ad extimatiuam semper est ascensus secundum gradus, ab ipsis rebus ad perfectiorem animæ statum fit ascensus: vbi autem ad memoriã ventum est, ab anima ad res fit regressio: ex quo diuerso immutandi ordine diuersitas potentiarum offenditur ipsi S. Thomæ. Multorum sanè est, atq; iam facta est ista sententia opinio communis, à qua discedere vehementer timeo: præsertim, cum cogar S. Thomam relinquere, cuius dogmata quotidie non solum tenenda & accipienda, sed veneranda & suscipienda esse, libentissimè prædico: verum magis est amica veritas: igitur viam hanc ingredi, quam Arist. tenuisse crediderim, extimatiuam à phantasia non distingui, neq; adhuc memoriã à phantasia separandam, sed totum negotium internum ipsi sensui solo sensui communi & phantasia absolui. Priorem partem, quæ extimatiua à phantasia non sit potentia distincta, probat: quia si esset potentia separanda, maxime propter rationem S. Tho. vt insensibiles intentiones eliceret & elaboraret, conponeretq; fingendo atq; miscendo: sed hæc omnia Arist. phantasiæ accommodat, vt ex tex. 153. patet, vbi illis verbis, Licet nãq; cõ-

Alterum fundamentum sancti Thomæ.

Autoris opinio à S. Th. opinione diuisa.

Extimatiua à phantasia non est diuisa potentia.

libet, fingere quicquid volumus, &c. adeo spontaneam phantasiã docet, vt quicquid libet fingere possit: quare si prohibito conponit, miscet atq; fingit, ipsa est quæ insensibiles intentiones elicit & educit, aut sanè non prohibito fingeret. Ad hæc tex. 155. hac ratione urget, cum dicit, Et non aliud quicquid, quod per translationem hoc eodem nomine nuncupetur, vt imaginari per omnem potentiam translatione diuagetur: & tex. 160. illis verbis, Atq; multa per ipsam id agere, patiue coningit, quod ipsam habet, &c. quod secundum phantasiã & per ipsam phantasiã id (scilicet quod liberè fingit, de quo fuerat loquutus) agere & pati coningit. Quid? quod per vniuersam huius prolixo cap. contexturam, in hoc multis, imo totus Arist. esse videtur, vt omnia phantasiæ tribuat, quæ nos solemus extimatiuæ accommodare: quare vel fuit in hac re Arist. dimittendus, qui extimatiuæ non meminit: vel perperam extimatiuam cum phantasia confundit: aut quod est probabilius, extimatiua à phantasia solo nomine differt. Præterea ex definitione phantasiæ (quam hoc loco ex 8. Physi. tex. 26. repetit, motus à sensu secundum actum) argumentum sumitur: quia conuenit phantasiæ & extimatiuæ, quod moueatur à sensu secundum actum: cum enim liberè fingit quod vult, & insensibiles deducit intentiones à sensu, secundum actum mouetur: non est ergo cur extimatiuam à phantasia distinguamus. Rursum species esse sensibiles aut intentiones insensibiles, non potest potentiam variare & distinguere: vtrūq; enim sub eadem ratione formali cadit, scilicet imaginabili, quod à sensu secundum actum mouet. Quocirca si duplex tantum est obiectum internum partis sensitivæ, Primum percipere operationes exteriorum sensuum, & eis vim sentiendi ministrare sub vna nobis incognita & innominata ratione: Secundum has concipere, pro libitoq; fingere, & quocūq; libuerit referre, & omnia interna sensitivæ animæ munia per se ad hæc duo reducuntur: non erit profectò, cur ex alijs minutissimis & accidentarijs potentias sine numero superuacaneè multiplicemus? Hoc, meo iudicio, Arist. insinuat & nobis significabat tex. 161. illis verbis, Atque primus quidem, cum operatio sensus adest, est verus: vbi dicebamus, sensum communem non sequi actum perfectum exteriorum sensuum, sed simul cum illis & circa eadem obiecta præsentia operari:

Duplex obiectum partis sensitivæ internæ.

& phantasia illum actum iam perfectum sequitur, & ex imaginibus, quas ex sensibus collegerat, varia agit & patitur, fingit scilicet prohibito atq; permiscet, & videndi gratia naturali instinctu noua quædam deducit inaudita & nullo alio sensu percepta, vt ouis inimicitiam lupi, conuenientiam herbe, homo etiam volantes exercitus, smaragdinum montem, &c. Quæ mihi tantò videntur veriora, quanto ad pauciora & certiora principia reducuntur: sic enim magis sunt comprehensibilia: nã sicut vanum est, potentias has ex ventriculis cerebri dinumerare, ita eas multiplicare ex quibuscunq; minimis accidentarijs, est ærem verberare: quare obiectum phantasiæ mediū est inter pure intelligibile & pure sensibile: & sicut imaginabile phantasma in ordine sensibilibum supremum est, ita propinquissimū est intelligibili. Quam ob causam toties in sequenti lib. Arist. mentionem facit de phantasmate, & quod necessum est, intelligentem phantasmata speculari: videndus S. Tho. 1. p. q. 55. art. 2. ad 2. & ibi Caiet. Posteriores partem de memoria, quæ ipsa à phantasia non distinguatur, facile erit iam ex dictis colligere: eadem enim via efficacissimè deducitur, quæ extimatiua reuocanda est in phantasia, ita & memoria ab ipsa non est separanda: nã cum phantasia sufficiat conseruare species, quæ à sensu communi accipit, cur etiã non conseruabit insensibiles intentiones, quas naturali instinctu sibi fabricat? nulla enim maior ad vnum quam ad alterum exigitur virtus. Deinde si eadē est ratio formalis obiecti, reliqua, quæ ab illo duplici obiecto iam posito fictitia sunt, vel saltem accidentaria, nec potentiam variare, neque distinguere valent: si ergo species sensibiles & intentiones insensibiles in vnius potentia & obiecti rationem formalem ita conueniunt, vt extimatiua à phantasia non distinguatur: cur recordatio præteriti à phantasia materiã secernat? aut quare reminiscenciam non distinguis à memoria, quauis habeat collationem? cogitatiuam tamen ab extimatiua distinguis? aut cur phantasia extimatiuæ & memoriæ munia non exercebit? quippe quæ ex vi potentia atque ex ratione formalis obiecti omnibus illis muneribus præstandis est sufficientissima? quare memoria non est à phantasia per se ex obiecto formalis distincta. Quid? quod Arist. in hac sententia expressè est lib. de memor. cap. 1. vbi

Observa.

Memoria non est potentia à phantasia distincta.

memoriã definiens dicit. Est igitur memoria, neq; sensus, neq; estimatio, sed alicuius horum habitus, aut affectio, cum iam aliquantisper insederit: ergo memoriã non est potentia distincta, sed potentia operatio postquam cessauerit: & paulò infra, Memoria profectò ipsa per se quidem in sensu principe constituenda est, per accidens autem in ipso intellectu: & vt habet alia translatio, Passio est primi sensitivis: quare sicut phantasia imagines prohibito fingit siue sensibiles, siue insensibiles, ita eas in semetipsa veluti in thesaurò, vel in proptuario repositas sibi reseruat. Expressis verbis concludit Arist. loco citato dicēs, Liqueat igitur, in ea parte animæ posita esse memoriã, in qua collocata imaginatio sit, & ea per se memoriæ subiecti, quæ posita sub imaginatione cadere: & tandem in fine cap. concludit, Recolere autem nihil aliud est, quam cerebrò phantasmata vt imagines, non vt in se. Spectra sunt, respicere. Hæc nobis pro nostro modulo comperta sunt, & facillimis rationibus de interiorum sensuum & facultatum distinctione explorata: nam Greg. Niseni demonstrationes (quas ex læsione capitis, assumit cum Galeno lib. de causis sympto. cap. 3. vt ipse de viribus animæ refert lib. 4. cap. 7. quod læsa anteriori cerebri parte, lædatur sensus communis, atque externi, qui à communi deriuantur) etiam labefactantur: si verò medius capitis locus patiat, iudicium atque discretionem lædi est necesse: posterior capitis pars si ægrefcat, memoria labefactatur. Vnde demonstrari putant, quatuor esse organa quatuor interiorum facultatum, quæ, quia separatim læduntur, separatim etiam curatione in suam naturam restituuntur: læso enim cuiuscunq; facultatis sensorio, organo atq; instrumeto, operationem quoq; lædi est necesse. Hæc recepta videntur & experimento comprobata: tamen incertam existimo atq; dubiam habere causam, ob idq; ancipitem curationem: quoniam consistere poterit, organum lædi ipsius facultatis, quæ propria est sensationis officina, aut partem illam, quam diximus spirituum generatiuam atque ministratiuam: non ergo statim consequens est, quod memoria distincta potentia sit à phantasia, atque in cerebello sita, quod paracephalide læsa, ipsa labefactetur memoria: nam (vt probatum est) non est potentia distincta, & illa læsio arguit, meatuum obstructione spirituum transitum impediri, eorundem

Galeni et Greg. Niseni rationes ex capitis læsione refutatur.

& modos illos particularitatis, copulationis & disunctionis, & copulā, quę sit vnitiua prædicati ad subiectum. Ex his patet ad argumentum in dubio propositum. Insuper ex his facile intelliges, quo modo contingat diuinare & præsentire futura, non solo instinctu naturali, vt bruta, sed etiam aliqua præcognitione per eum modū, quo Arist. lib. de diuinatione per somnium docet ex Philosophia: qua de re videndus est S. Tho. 1. p. q. 12. ar. 11. & D. Aug. 12. super Gen. c. 13. in tom. 3. & D. Greg. 4. dialog. c. 26. Vbi cauendum, ne incidamus in errorem Laurentij Vallensis, qui rationē brutis tribuit ob fornicarum prudentiā, apū industriam, canum fidelitatē ad dominos, & sollicitudinem in lepore inquirendo: opera nanq; sunt ista naturę & intelligentię non errantis 2. Phys. tex. 49. In altero autē extremo vitanda est dementia cuiusdā, qui in sua Antoniana margarita sensum omnem, animāq; brutus adimit, cui placuit brutorum naturā non animalem, sed lapideā facere. Media, regiāq; via incedendū, vt ratio solis hominib; cōpetat, sensus brutis, cuius vi cognitua suas absoluunt functiones. Superest iam receptui canamus, & solutis argumentis, huius libri 2. finē faciamus. Primū argumentum tex. 160. soluimus, scilicet qd sensus cōmunis non est motus factus à sensu secundū actū, sed potius ipsa sensus cōsummatio: ideo licet immediatē ad operationē sensuū feratur, mediatē tamē ad sensibilia & species ipsorum fertur: quoniam sensus cōmunis nihil aliud est, quā principū quinq; sensuū exteriorū, eorundemq; finis: quia quinq; exteriores vniantur in cōmuni sicut in eorundē principio & cōmuni termino. Rectē igitur phātafia motus est à sensu secundū actū, id est, à sensu iā perfecto in actu suo: sensus verō cōmunis potius est ipsa perfectio secundū sensum, à qua sensus perfectione incipit esse motus phātafię: ideo sensus cōmunis est primum sentiētię in singulis sensibus: quoniam nullius sensus operatio perficitur absq; operatione sensus cōmunis. Deinde quo modo sensus cōponat & diuidat, quod petebat prima cōfirmatio, iam dudū in quodam dubio solutus. Similiter secūda cōfirmatio soluta est, cum probauimus, Arist. in hoc cap. expresse distinguere phātafiā à sensu, vbi cōmunem etiam inuoluit, vt tex. 156. & in tertia huius quæstionis suppositione patuit. Ad

secundū principale satis diffusē in quæstione respōsum est. Similiter ad tertium, & ad ea, quę in contrariū adducta sunt. Vnū tamē vltimō admonendū, nullū sensum neq; extērnū, neq; adhuc internū percipere substantiā vt propriū & per se obiectū, sed accidens tantū vt quantū figuratum: solus intellectus est, qui per se percipit substantiam: & sicut accidēs in virtute substantię substantiam producendā attingit, ita quoq; notitiā accidētis sensitua, vt est virtus substantię, ad notitiā substantię cum intellectu concurrat: atq; phātafia hoc loco totā animę interiorē partē sonat: sensus autē cōmunis ad exteriore pertinet, & cum quinq; exteriorib; cōputatur: & sicut sensus cōmunis sensibus externis subseruit, ita phātafia intellectui ministrat, de quo iam in sequenti libro.

SVMMA CAPITIS.

Posita intentione, sequentibus consistit conclusionibus.

Considerandum est, si intelligere idem sit, quod sentire, vt Empedocli cū Homero, & pleriq; antiquorū visum fuit. Sed certē sapere & intelligere nō sunt idē cum sentire: quia hoc omnibus animalibus cōuenit, illud nō nisi hominibus. Phātafia nō est idē, quod opinio, & existimatio: quoniam phātafia spontaneē & pro libito fingit, sed opinari sine causa & ratione nō cōtingit: sermo autē est de phātafia propria, nō de translatiua, quę per omnes potentias vagatur. Phātafia non est sensus exterior, atq; adeo nec cōmunis: quia isti non semper operantur, phātafia autem semper adest, vt experimur: quoniam clausis oculis, vbi nō est visus, neq; visio, multa nobis apparent: & si sensus exterior ab actu cesset, phātafia adhuc operatur. Phātafia ab opinione atq; adeo ab omnib; aliis habitibus intellectualibus differt: quia phātafia sine fide est, opinio autem non est sine credulitate, & persuasione: & cum phātafia quādoq; falsa sit, nō erit vnus aliquis ex habitibus intellectualibus, qui semper sunt veri. Phātafia non cōstat ex opinione & sensu: quia ex contrariis, in sua excellentia manētib; cōsurgere, scilicet ex opinione vera & sensu falso. Reīnquitur, phātafiā esse motū factū à sensu secundū actū, secundū quam multa agere & pati contingit: ideo quāuis circa sensibile commune & per accidēs decipiatur, à lumine & apparentia nomē trahit.

Libri secūdi de anima finis.

Du-

DE INITIO FINE ET PARTITIONE HORVM librorum.

Vbitari solet, vnde initiū faciendum fit tertij libri (vt circa c. 13. incipimus insinuare) atq; adeo cōtrouersia est, si tertius liber exordietur à tex. 128. ita vt sequens caput sit in ordine quartū, an potius sequēs caput principium debeat præstare tertio libro: Quæ enim sunt partitiones, vna Græcorū, quam non improbabile censet S. Thomas: altera Latinorū, quæ à sequenti cap. cum Cōmentatore Auerroë tertium librum exorditur: vtraq; probabiles suę distributionis causas & rationes adducit. Mihi tamē, licet neutra opinio conuincens suę partitionis habeat causas, non tantūm probabilior, sed verior visa est Auerrois sentētia, vt hic statuendus sit secūdi libri finis, vbi de secūdo gradu animatorū, sensitiuo scilicet, tractatio completur & cognitio absoluitur, & tertius liber incipiat de tertio animatorū gradu cōsiderare: vt sicut secūdos liber de duplici animatorū gradu considerabat, vegetatiuo scilicet & sensitiuo, ita tertius de duplici etiā gradu cōtempletur, nēpe de intellectu & secundū locum motiuo, vt ita isti duo libri pari inuicem proportionē sibi respōdeant. Hęc diuisio in primis ex Arist. sentētia cōstare videtur, qui cū 1. lib. cōtra antiquos disputās cōcludebat 5. c. ad calcē illius, sequuturū viam antiquorū in hac disputatione, qui de vegetali & animali anima disputarūt, contra quos de intellectu inferiūs agit: eandem ergo, quā illi, amplectitur librorum partitionē. Quare sicut toto 1. lib. post præfationem ex veteribus tota animę inuestigabatur natura, vbi falsę sunt notatę opiniones, vt in sequentibus vera sententia colligeretur & comprehenderetur: at 2. lib. animę examinata & cōprobata definitione 1. & 2. c. in 3. c. de animę potētis determinatum est in genere: in 4. autē cap. exposite sunt vegetatiuę aię vires, vbi absoluitur tractatio de vegetatiua, siue de primo animatorū gradu: deinde c. 5. & 6. de sensu & sensibili generaliter agit: à c. 6. ad 11. speciatim & exquisitē de singulis quinq; sensibus externis ordine perfectionis determinatur: vnde c. 12. documenta omnibus sensibus

cōmunia exponit, & demōstrato quinario numero sensuū in cap. 13. duobus capitib; vltimis 14. scilicet & 15. de sensib; internis exactā tradit doctrinā, de sensu scilicet cōmuni, atq; phātafia: ergo vel ex hac sola rerū cōsecutione & cōtextura constat, Arist. sententiam esse, tertiam partem deberi intellectuę animę, quę phātafia vt instrumento & materia vtitur, vt huius 2. lib. finis gradum faciat ad 3. librū. Propositū nanq; erat de gradibus animatorū agere, vbi ergo de duobus gradibus actum est in 2. supererat ad concludendam de anima, & animatorū gradibus tractationem de alijs duob; in 3. disputare: accommodatiūs ergo à præfati loco finem faciemus secūdi lib. & initiū tertij: nam cur rogo de intellectu tractaturus per tria capita immediatē præcedentia (quibus ferē de intellectu nihil tactū sit) initium 3. libri sumeret Arist. cū horum capitū disputatio tota sit de sensibus? Quod si dicas fieri debere, vt sensus ab intellectu distinguatur: tunc certē fortior multō erit mea ratio, siquidem cōmodius multō erat, vt tractatio de sensu semel absolueretur & compleretur, vt illa doctrina de sensu separatim proposita expeditior esset, & luculentior tractatio de intellectu. Quid enim consequētis habet caput illud 13. (quod tu primū tertij libri facis) cū in illo de quinario numero sensuū exteriorū determinetur, vt pertinere possit ad tractationē de intellectu? (idem dicā de c. 14. vbi sensus cōmunis stabilitur) quare vt cognitio de intellectu & doctrina ei; expeditior, liberior atq; dilucidior esset, cōueniebat, vt sensus distingueretur, & seorsū secundū suas partes exponeretur, ne doctrina de intellectu esset cōfusa, & tractatio de sensu mōca & imperfecta relinqueretur. Nec vitio mihi vertendum est, qd hęc quæstionē in mediū producāt, tum, quia omnes eam versant tāquam hoc loco minimē indignā, & non est inter Græcos & Latinos modica concertatio: tum etiam, quia ex diuisione intelligitur ordo, ex ordine autem distributio doctrinę & propositum Autoris percipitur, quibus maxima lux horum librorum enarrationi indu-

V 4 indu-

Commentator.

Primi & secūdi lib. de anima method.

Vtilis est quæstio de distributione et ordine.

inducatur, qua & obscuritas horum librorum pellatur, & difficultas vincatur & superetur. In nullo enim opere (teste Themistio 1. lib. huius) Arist. magis ingenij sui subtilitatem demonstravit, siue multitudinem quaestionum quaeras, siue copiam rerum pulcherrimarum, siue recondita doctrinae ubertatem & subtilitatem contempleris: ad quaerenda omnia illustranda, nihil est distributione & ordine conducibilis: distributione enim doctrina comprehenditur, & non solum illustratur, verum velut in tabella depictam mens ipsa praesentem conspicit atque intuetur. Quamobrem absoluta tractatione de sensibus, tam externis, quam internis, gradum ad tractandum de intellectu facimus: vbi 1. & 2. cap. potentia ipsa intellectiva, eiusque partes & obiectum declarantur: deinde cap. 3. & 4. operationes notificantur: quintum autem cap. veluti summa est & corollarium praecedentium: deinceps vero usque ad finem de secundum locum motivo & animarum comparatione differitur. Quocirca illud quoque summopere est considerandum, quod in isto 2. libro actum est primum de obiectis,

Tertium lib. de anima seris & distinctio

2. libri de anima methodus est distincta ab ea, quae est 3. lib.

Pro transitione ad 3. lib. nota intellectus varias accipiones.

ni transmutatione sit transmutans, transmutatum, & in quo est transmutatio (quod in ductione late patet) ita intellectus transmutans est agens, transmutatus est possibilis: habitus autem est, in quo est transmutatio, quia transmutatione comparatur, quem Auicennas alio nomine vocat intellectum adeptum. Alchindus quatuor facit intellectus, vel & qui est semper in actu, vel semper in potentia, vel quandoque in actu, quandoque in potentia, quem vocat intellectum demonstrantem: considerat enim ea, quae requiruntur ad intellectus perfectionem, quae sunt mouens, mobile & forma acquisita per motum, & quantum est operatio secundum formam: vnum quodque enim in tantum est perfectum & in actu, in quantum potest perfectam suam operationem complere: ideo penes mouens dicitur agens, penes mobile dicitur possibilis, penes formam acquisitam est intellectus iam in habitu, per operationem vero demonstrans intellectus nuncupatur: quoniam demonstratio praestantissima & luculentissima est operationum intellectus. Eadem ferè dicit Algazel & Auicennas: sed Aristot. secundum potentias sumit differentias intellectus, secundum quod sunt animae differentiae, quae sine corpore animae conueniunt, & fluunt ex principijs essentialibus ipsius: & ita diuidit intellectum in agentem & possibilem. Aliae enim differentiae magis ad operationes & habitus ipsos intellectuales spectare videntur, quae obiter annotanda mihi fuere: quoniam & ad doctrinae distinctionem, atque futuram 3. lib. enarrationem expeditiorem summopere conferunt. Enauigatis igitur secundi libri procellis, & (vt nostrae tulerunt vires) omnibus difficultatibus superatis, vela ventis soluenda sunt ad immensum oceani pelagus tranandum: supersunt enim grauissimae & difficillimae de animae parte intellectiva quaestiones, quas,

Deo duce & auspice,
tractare iam aggrediar.

Enumeratio & ratio acceptio in intellectu.

Aristoteles.

LIBER TERTIVS DE ANIMA.

Autoris propositum circa enarrationem huius tertii libri.

ST ADMIRABILIS Aristoteles, & in enarrandis naturae secretis diligentissimus: verum nunquam magis se naturae prodigium quoddam ostendit, quam in eruenda animae intellectivae substantia, numerandisque potentijs, & declarandis eius operationibus. Res enim est, tum grauissima, tum difficillima, & quae non solum finis est, in culmine & fastigio naturae posita, verum magnum habet usum & minimè contemnendum operae pretium, vt possimus sacra ipsam Theologiam commodius referare. Idcirco, quia haec pars Philosophiae totum hominem requirit, admonitum te velim, cãdide lector, nolle me in antiquorum placitis, aut referendis, aut refellendis nimium esse, & chartas ex illa verusta antiquitate implere: nam qui ita faciunt, & seipos labore inani conficiunt, & nullum aliud commodum reportant, nisi vt rem, quam illustrare contendunt, confundant, & alijs tædio sint: atque vt veritas, quam diligenter inquirunt, incognita euolet, latentèque: è manibus iam comprehensa excidat: praesertim cum illos neque de facie nouerimus, neque eorum scripta ad nostras peruenerint manus. Etenim non possum non mirari quorundam interpretum inanem curam, qui causas singulorum errorum inquirunt, & longissimam texunt vel minutissimo verbo disputationem, cum somniant de illa antiquitate multa fingere cogantur: Aristoteles etiam ipse, de quolibet contraria asserente sollicitum esse, stultum iudicat. Haec enim ita sunt adducenda, quatenus & animae naturam illustrent, & ad mysteria reuelata referenda conducant, iuxta decretum Leonis 10. in Concilio Lateran. nulla enim veritas catholice veritati contraria est. Oportet igitur ita Aristotelem enarrare, vt veritates catholice persuasisse videamur: nam Aristoteles ad illam reuelatam veritatem naturae fundamenta iecisse videtur: & quae

in hoc libro asserit, fortasse in nihilo ecclesiasticis dogmatibus dissona apparebunt: vt possimus (iuxta Paulum) superaedificare argentum, aurum, & lapides nimis preciosos: alias antiquorum errata si adduxerimus, & veritas demonstranda peribit, & cum illi errores veritati repugnent, eos sine moderamine inducere, esset errores fouere, modestia feminare, atque haeresibus etiam ianuam aperire. Ecquid enim referam Graecorum peccata, quae non tantum Philosophiae principijs, sed etiam ecclesiasticis decretis aduersantur: vt quod anima intellectualis non sit hominis essentialis forma, nec principium intelligendi vniuersalia: sed mortalem eam faciunt, aut vnam in omnibus hominibus, aut à cogitativa nihilo differentem. De his & alijs, in quibus ab istis peccatum est, diligentissimè S. Tho. & in partibus, & contra gent. acerrimam insutit disputationem, quae in hunc locum inuita adduceretur: vbi Aristotelis candida enarratio praeculis habenda est, vt breuior sit & luculentior. Et ne strepitu vanarum opinionum fiat inaccessibilis, ex ipsa antiquitate dütaxat inducam, quantum ad enarrandum Aristotelem fati: nostra enim non interest, quid illi senserint, sed quid insinuauerint, adumbrauerintve, vt ex illorum assertis tacitam animae conceptionem atque huius scientiae semina ostendamus. De alijs Aristotelis expositoribus Simplicio, Alexandro, Philopono, Themistio, atque alijs grauissimis & praestantissimis etiam viris, qui diligentissimi in enarrando Aristotele fuerunt, pauca quidem adducam, & illa quidem necessaria: non quod eos deserere velim aut aliqua ex parte contemnere, sed quia illi in multis etiam peccarunt, quae veram & christianam Theologiam non redolent: ideo quisque illorum suam viam ingressus esse videtur: quorum errores perfunctorie commostrabo, vt magis Aristotelem suspicias, qui in animae natura demonstranda tanto acumine viguit, vt ferè omni ex parte punctum veritatis attigisse videatur. Gratias ergo Deo Opt. & Max. agamus, qui tanta sua prouidentia

A placitis antiquorum cur abstinere Autor hic, et in initio secundi capitis primi libri de anima.

Cõsiliium Autoris de Arist. interpretibus.

uidentia voluit hęc Aristoteli Philosophorum principi ita manifesta facere, vt catholice veritati non tantum non repugnēt, sed eam pro suo modulo stabilire & confirmare videantur: idcirco (vt in calce huius tertij libri dico) anima nostra rationalis non solum fide catholica ex veris Philosophiæ principijs, sed certissimē de sententia Aristotelis habenda est immortalis.

CAPVT PRIMVM

De intellectu possibili, eiusque actione & obiecto.

Tex. 1.

Demonstratio li. 2. tex. 24. hic ad intellectum accommodatur, vt infra. q. de immortal. corra. Auer.

DE anime autem ea parte, qua cognoscit, atque sapit, siue sit separabilis, siue non separabilis magnitudine, sed ratione, considerandum deinceps est, quam differentiam habet, quoque pacto tandem sit, intelligere.

Statim ex ordine atque verbis etiam ipsis colliges euidenter, nedum probabiliter tertij libri exordium hinc sumendum: quoniam præsens textus continet præsentis libri propositionem, quę est eius veluti quędam præfatio, qua tertij gradus animatorum, intellectiui scilicet, inquisitionem aggredditur. Cum enim exactē de sensibus tam externis, quam internis determinatum sit, perscrutandum supererat de parte ea anime, qua sapimus: quod omnibus exploratum est ad intellectiuam partem pertinere: siue sapere principiorum sit simplicium, aut complexorum, cognoscere verò conclusionum, modò ad speculatiuam, modò ad practicam partem pertineat, non debemus amplius lectorem pressiori terminorum explicatione vexare: hęc libera sunt, quę quisque pro libito confingit. Hoc enim certum est, Aristotelem suam proponere intentionem, inchoandam iam esse tractationem de anima intellectiua, quomodo ipsa sit, atque qua via ab alijs se iungatur, atque de modo intellectiōnis, quę eius est operatio. Quocirca aduertendum primò, non de sola potestatiua parte determinare velle Aristotelem (vt Themistio & Sim-

plicio placuit) sed de ipsa etiam intellectiua anima formaliter (quicquid hic Caiet. dicit) quę iuxta Philoponum pars quędam subiectiua & species anime est: quare non de sola potentia, sed de substantia ipsa anime disquiritur: quia controuersia est de actuacione eius atque informatione, & quomodo coniungi atque separari contingat: quod est primum propositum Aristotelis. Deinde quomodo ipsa anima sapiamus & intelligamus, vt absoluat quod lib. 1. de anima à tex. 62. ad 66. controuertebatur, si omnis anime operatio coniuncti sit, an aliqua sit anime propria operatio, vt intellectiua, quę propriam habet operationem intellectiuam à corpore se iunctam: vt iam hinc animam nostram immortalem esse intelligamus, atque ex ipsa operatione deprehendamus, iuxta determinationem Aristotelis lib. 1. de anima tex. 13. quòd si anima propriam habet operationem sine corpore, ipsam separari contingit: quare & soluit quęstionem tex. 13. proxiimij propositam, affirmans, aliquam esse operationem anime propriam: & quęstionem diluit in eodem lib. 1. à tex. 62. ad 66. propositam, docens differentiam inter intelligere, & alia opera: quia non est simile, si quis dixerit animam intelligere (quod anime proprium est) & si quis dicat animam texere, aut ambulare, quę sunt opera, quę sine corpore organo non exercentur: ex utroque autem anime immortalitas ostēdetur ad finem huius libri. Tum tertio viam aperit ad soluendam aliam quęstionem, eodem lib. 1. de anima à tex. 89. propter Platonem propositam, si loco aut magnitudine sit separabilis: imponebatur enim Platoni, quòd tres animas collocaret: vnam in cerebro, vt intellectiuam: in epate nutritiuam, siue vegetatiuam: tertiam in corde, sensitiuam scilicet: cum ipse fortasse vnam animam poneret, quę in illis tribus partibus tres suas potentias & facultates præcipuas explicaret. Rursus considerandum, locum non habere Auerrois delirium, quòd sermo præsens sit de cogitatiua, quę licet sit sensitiua intrinsecè, extrinsecè tamen est intellectiua, quatenus est rationis particeps: siquidem Aristoteles cautiſsimè loquitur de operatione intellectiue essentiali & indiuidua: cogitatiua etiā neque sapimus, neque intelligimus, quantum ipsa cognitiua sit. Hęc sunt igitur duo, quę proponit Aristoteles tractada de substantia anime

Caiet.

Non omnia à tex. 62. ad 66. controuertebatur, si omnis anime operatio coniuncti sit, an aliqua sit anime propria operatio, vt intellectiua, quę propriam habet operationem intellectiuam à corpore se iunctam: vt iam hinc animam nostram immortalem esse intelligamus, atque ex ipsa operatione deprehendamus, iuxta determinationem Aristotelis lib. 1. de anima tex. 13. quòd si anima propriam habet operationem sine corpore, ipsam separari contingit: quare & soluit quęstionem tex. 13. proxiimij propositam, affirmans, aliquam esse operationem anime propriam: & quęstionem diluit in eodem lib. 1. à tex. 62. ad 66. propositam, docens differentiam inter intelligere, & alia opera: quia non est simile, si quis dixerit animam intelligere (quod anime proprium est) & si quis dicat animam texere, aut ambulare, quę sunt opera, quę sine corpore organo non exercentur: ex utroque autem anime immortalitas ostēdetur ad finem huius libri. Tum tertio viam aperit ad soluendam aliam quęstionem, eodem lib. 1. de anima à tex. 89. propter Platonem propositam, si loco aut magnitudine sit separabilis: imponebatur enim Platoni, quòd tres animas collocaret: vnam in cerebro, vt intellectiuam: in epate nutritiuam, siue vegetatiuam: tertiam in corde, sensitiuam scilicet: cum ipse fortasse vnam animam poneret, quę in illis tribus partibus tres suas potentias & facultates præcipuas explicaret. Rursus considerandum, locum non habere Auerrois delirium, quòd sermo præsens sit de cogitatiua, quę licet sit sensitiua intrinsecè, extrinsecè tamen est intellectiua, quatenus est rationis particeps: siquidem Aristoteles cautiſsimè loquitur de operatione intellectiue essentiali & indiuidua: cogitatiua etiā neque sapimus, neque intelligimus, quantum ipsa cognitiua sit. Hęc sunt igitur duo, quę proponit Aristoteles tractada de substantia anime

Anima separabilis.

Plato.

Auerro.

Duo proponit Aristoteles tractada de substantia anime

Q. SI INTEL. SIT PATI, AN AGERE. 315

intellectiue, & de statu eius quoad separationem aut dependentiam à corpore: quę duo ex ipsa intellectiōne & operatione venari & explicare contendit, licet de substantia anime expressè non determinet, vel quia non audeat, eo quòd opposita sententia communior esset & famosior: vel quia metaphysici negotij sit de separatis agere lib. 2. Phys. tex. 26. vel saltē quia de re adeò recondita dubiè fuit illoquendum, tum pro conditione rei, tum etiam pro temporis oportunitate: verum certum est ea appositisse principia, ex quibus ipsa veritas certissima & constantissima sit. Idcirco velut obiter & obliquo ductu, quę ad ipsam definiendam attinent, sufficienter attingit, vt nos peculiari quęstione ad finem huius libri ex omnibus principijs Aristotelis in gratiam philosophorum, & pro fidei fundamento demonstrabimus. Alia duo proponit disquirenda, nempe de differentia ipsius intellectus à sensu: atque tandem quomodo fiat intellectio, quę est anime intellectiue præcipua actio. Isthęc omnia nunc examinanda sunt, sed ad sequentia pergen dum, ex quibus haud difficilè constabunt.

Quid Aristoteles de anime substantia, & separatione.

Alia duo tractada ab Arist.

Tex. 2. Iste tex. et vniuersū hoc caput iterū perillustratur infra q. de immortal. anime loco 9.

Sicut sentire est pati, ita & intelligere.

Si igitur ipsum intelligere sit vt sentire, aut pati quoddam, erit ab ipso intelligibili, aut aliquid aliud tale.

Incipit examinare quę proposuit exordio sumpto ab vltima quęstione, quę de operatione est: quia operationes ipsa anime notiores sunt, atque ex functionibus proprijs oportet animam inuestigare: quod comodiù fieri non potuit, quam ex similitudine ad sensus, vt pote qui omnibus sat noti sunt, & ex his, quę præcedenti libro diximus, satis explorati: mutua ergo sensus cum intellectu collatione non tantum intellectus naturam deprehendemus, sed etiā superiùs tradita sensuum cognitio absoluetur & perficietur. Prima igitur conuenientia (quam sæpe posuit Aristoteles, & sæpe sæpiùs apud ipsum exposuimus) quòd sicut sentire pati quoddam est passione per se perfectiua (quicquid corruptionis ex accidenti contingat) sic intelligere pati quoddam est similiter perfectiue: ergo sicut sentire est pati, quoddamque cognoscere, ita intelligere pati est, & quoddam cognoscere: quan-

uis passionis nomen minus quadret intellectui, quam sensui. Id insinuat cum dicit, *Aut pati quoddam erit ab ipso intelligibili, aut aliquid aliud tale*, scilicet, quia excellentiori modo patitur intellectus, quam sensus: neuter enim patitur vera passione, in qua duo concurrunt, vnum est contrarietas, merito cuius est aliqua corruptio, & cum vnus contrarij inductione alterius contrarij abiectio, vt cum caleſcimus: alterum est receptio formę & actuatio, & hoc solum manet in passione, quę est sentire & intelligere. Distinctio est Aristotelis præcedenti lib. cap. 5. tex. 57. & 58. & infra tex. 28. adhuc etiam inter sentire & intelligere in ratione passionis nihil discriminis Aristoteles subindicat: quia in pati, quòd est sentire, licet per se non sit abiectio contrarij, sed absolutio & cōpletio, tamen per accidens contingit corruptionem esse & contrarietatem, eo quòd excellentiæ sensibilibus sensuum temperiē dissoluunt ratione organi, in quo est ipsa vis sensitiua: quòd in passione intellectus locum non habet, quia communis est à corpore intellectus, & quia corpori non miscetur, est hoc modo impassibilis non solum per se, sed etiam per accidens.

Duplex passionis genus.

DV BIVM

Si intelligere pati, an agere sit?

Si obijcias, quòd nec sentire, neque intelligere sit pati: quoniam intellectus non habet materiam, ratione cuius omnis passio prouenit: quare intelligere potius erit agere quam pati, alioquin intellectus virtus esset passiuæ, atque adeò ignobilior, quam potentia vegetatiue, quę sunt actiue? Respondetur, conclusionem Aristotelis notissimam esse, eamque certissimam: nam passiuum à passione dicitur, & inde nomē trahit: est enim passiuum vnūquodque, quatenus est in potentia vt actum recipiat: & ex hoc solum, quòd aliquid non habet actum ex vi suę naturę coæuum, dicitur in potentia esse ad actum recipiendum. Diuerso igitur modo materia cæli se habet ad suam formam, quę semper in actu perficitur, & ad quam non est in potentia physica (nil moror de potentia metaphysica, de qua lib. 1. de cæli. tex. 20 dixi) & materia horum inferiorum, quę est in potentia ad formam, & de potentia

Radix vnde intelligere sit pati.

tentia ad actum procedit: sic in genere intelligibili Deus semper est in actu vniuersaliter respectu totius entis: nos autem intellectus in potentia est ad intelligibilia. Et ex hoc sequitur, tam sentire, quam intelligere in passione consistere: quia neuter a natura habet coeuiam speciem, aut actum aliquem, sed sunt sicut tabula rasa, in qua nihil in suo genere sensibili aut intelligibili depictum est: vnde vterque in potentia est ad actum, atque adeo susceptiuus specierum. Quare hec est prima similitudo & communio sensus cum intellectu, & in hoc consistit, ut sicut sentire est quoddam cognoscere, quod quandoque est in actu, quandoque est in potentia, ita & intelligere quoddam est cognoscere quandoque in actu, quandoque in potentia: Summa igitur est, quod omne, quod procedit de potentia ad actum, virtus est passiva, & forme receptio est passio: sed taliter se habet intellectus in sua intellectioe: ergo intellectus erit virtus passiva, & intelligere passio quaedam: quia nostro intellectui nullum intelligere est coeuium, sicut Deo & angelis, sed sit passione, id est, forme receptione intercedente, qua intellectus de potentia transit in actum: sensus ergo & intellectus, quae quandoque cognoscunt, quandoque non cognoscunt, virtutes sunt passivae, & patiuntur cognoscendo: quia sunt potentiae, quae ad actum, quem non habebant, transmutantur. Rationes obiectionis iam sunt eneruatae: quoniam intellectus non est materialis, ideo impassibilis est passione vera & proprie dicta: nos autem dicimus, passibilem esse passione non vera, sed improprie & communiter dicta. Altera vero ratio nihilo plus colligit, nisi quod agere a toto genere nobiliter sit & prestatius, quam pati: cum quo stat, quod aliquod pati nobiliter sit, quam aliquod agere: praestat tamen ipsum pati, quod est sentire aut intelligere, quam agere ipsius animae vegetatiuae: quia ista agit cum abiectione contrarij atque repassione propria agentis, quibus sentire & intelligere vacant, cum non sit contrarietas, neque aliqua forme expulsio, sed perfectio, potentiaque absolutio, quae in suum complementum absque aliqua deperditione euadit: quod ex sequentibus notius euadet.

Secundo eadem dubitatio inducitur, ut definiatur, si intelligere formaliter, an causaliter sit pati.

Resumptur prima communitio sensus, & intellectus.

Solutio rationum.

Iam ad sequentem textum properandum nobis esset, nisi animus esset in cuiusque textus enarratione dubia propria & accommodata, quoad a me fieri poterit, dissoluere atque determinare, ut omnia clariora & expeditiora sint: quia sic & intelligi poterunt, & Aristotelis illustrare valebunt, cum quaestiones proprio loco tractantur.

Consilium Autoris in hac enarratione.

QVAESTIO
An intelligere sit pati causaliter, an formaliter?

Idcirco oportet soluere maiorem difficultatem, quae iam ex praecedentis solutione sese offert: nam si intelligere pati est sicut sentire, statim dubium nos tentat, si intelligere sit formaliter pati, an causaliter? quod est querere, an intelligere causetur ex actione intelligibilis in intellectum? Ratio dubitandi est rei difficultas, atque scriptorum mira varietas & dissensio. Negant enim plures, intelligere ab intelligibili fieri, sed tantum terminari ad ipsum: ideo intelligibile terminatiue solum concurrunt ad intellectioem, non causaliter ut principium: quia dicunt, intellectum non posse pati a corporalibus & materialibus. Sed quam friuola sit haec ratio, in solutione secundae rationis ad praecedentem dubitationem dudum dicebamus: nobiliter enim est pati cum excellentia, quam agere vilia. Scotus in 1. d. 3. q. 7. impugnata hac opinione, quae fuit Henrici, dicit, quod intelligere est causaliter pati, tamen quasi per accidens: quia non est illa passio a solo intelligibili, sed intellectu concurrente, quoniam est actio vitalis: ergo a principio intrinseco per eum modum, quo supra de sensu agente diximus. Imaginatur enim Scotus loco citato, & quodlibet 13. artic. 3. quod aqua calida quasi per accidens & denominatiue calefacit, calor autem ipse per se ita quoque intellectus quasi denominatiue, & quatenus conseruat speciem, quam recipit, agit: sic Alexander tractatu de intellectu. c. 5. tenet, quod intellectio est actio, non passio. Sed hoc est in Philosophia absolum: quoniam esset vim agendi praecipuis agentibus tollere, & eam instrumentis tribuere: quod reprobatur Aristoteles lib. 2. de generatione cap. 9. tex. 34. & 35. Praeterea quia aqua calefacta, quantum non videatur concurrere ad calefactionem, per suam formam

Henricus quod intelligere non est pati.

Scotus quod intelligere per accidens sit pati, per se vero agere.

formam substantialem, tanquam per principium: Quo, nisi quatenus subsistit calori & ipsum sustentat: tamen concurrat tanquam principium. Quod, quia instrumenta non agunt sine praecipuo aliquo agente. Rursum plura denominant, quae non habent actionem, ut quando est denominatio ab aliquo extrinseco: sed de hoc discrimine actionis aquae calidae ad intellectioem statim cum resolutione huius quaestiois dicam quod sentio. Veritas autem est, quod intellectus patitur ab intelligibili: ita expressit Aristoteles hoc textu, & Commentator & S. Th. sic exponit: patitur, inquam, speciem, quia recipit actum primum, quo informatus intellectus & iam factus in actu, intellectioem & actum secundum producere potest: per speciem enim ab ipso intelligibili derivatam reducitur intellectus de potentia in actum primum, quae species non solum vicem refert obiectioni, quod intellectui repraesentat, sed etiam formam, quae actuat intellectum, & de potentia essentiali in actum primum reducit: cum igitur (ut dicemus) intellectus sit velut tabula rasa, qui nullam habeat speciem penes se: ergo intelligere erit causaliter pati: quia ex illata passione ab ipso intelligibili defluxa, huius intelligibilis actione species intelligibilis in anima recipitur, iuxta dicta lib. 2. cap. 5. & dicenda infra cap. 4. tex. 28. & 29. Et quod hoc non faciat per se & seorsum intelligibile solitarie sumptum, sed cum phantasmate ut in instrumento aut materia, & actione intellectus agentis ut praecipuo agente, non tollit, quin intellectus per se recipiat speciem, & causaliter patiatur ab ipso intelligibili, quod sui speciem & imaginem in intellectu, ut accommodatum susceptiuum, influit. Quocirca notanda maxime est differentia inter calefactionem aquae, & cognitionem potentiae cognitivae: quia calor aquae est forma extranea, & illi minime naturalis: ideo non dicitur aqua calefacere formaliter, nisi ut per instrumentum: at species est potentiae cognitivae maxime conaturalis, & actus proprius illius potentiae, secundum quod ad operationem ordinatur: ob id ipsa potentia intellectiva dicitur intelligere formaliter, non per speciem ut instrumentum, sed ut formam imbibitam & intellectui intimam vnitam. Rursum aqua non concurrat ad calefaciendum per formam substantialem, aut potentiam aliquam sibi propriae & con-

Scholae peripateticae intelligere sicut et sentire quo modo pati causaliter, et quo modo formaliter.

Discrimen inter aquae calefactionem, et mentis cognitionem.

naturalem, sed, ut diximus, sustentando calorem: at species non tam ratione sui, quam animae & potentiae, per se ordinatur ad operationem. Vnde sequitur primo, ut calefactio non denominetur a forma aut potentia aquae, sed a calore, ut in composito substantiali a toto: at vero actio potentiae cognitivae non ab specie, sed ab ipsa potentia nomen sumit: ideo in oculo dicitur visio, in intellectu dicitur intellectio: quia denominatio in omnibus est ab eo, quod modo dicto principium ponitur operationis. Vnde sequitur secundo explicatio illius triti & receptissimi axiomatis Commentatoris, quod ex intellectu & intelligibili fit magis vnum, quam ex materia & forma: Ratio autem est eadem, quam nunc ponebamus: quam oportet nostra expositione semel illustrare, scilicet, quod cum duplex sit compositum, vnum substantiale ex materia & forma, alterum accidentale ex subiecto & accidente: & cum in priori fiat vnum propter operationem totius compositi, quod resultat: & in posteriori fiat vnum accidentis ad subiectum propter actionem ipsius formae (ut paulo ante de aqua calida dicebamus) at in vnione speciei cum potentia cognitiva (siue sensitiva sit, siue intellectiva, eadem est doctrina & ratio) fit coniunctio, non propter operationem alicuius tertij compositi, ut contingit in composito substantiali (quia in proposito nullum tale resultat) neque propter operationem ipsius speciei & cognitivi recepti (quia species non operatur nec cognoscit, sed intellectus) reliquum est, potius propter specificationem propriae operationis ipsius cognoscentis & recipientis. In alijs enim omnibus non fit vnio, ut ipsa materia & potentia passiva recipiens operetur, sed in sola vnione speciei cum potentia cognitiva fit coniunctio propter actionem ipsius intellectus, qui vicem gerit materiae: inde est, quod a potentia (ut dicebamus) denominationem suscipiat cognitio, sicut in composito substantiali a toto, & in aqua calida a forma, quae sunt principia operationum, ut dictum est. Et hinc est, quod magis fiat vnum cum ipsa specie: quia intelligibile intellectum penetrat, ut sic intimè receptum in intellectu imbibatur, ut anima facta ipsum cognoscibile operetur tendendo in ipsum tanquam in connaturalem, ut optimè exponit S. Th. 1. p. q. 12. art. 4. quoniam cognitum, inquit, est in cognoscente

Observanda corollaria. 1. de denominatione.

2. quo explicatur assertum Auerois magis vnum ex intellectu et intelligibili, quam ex materia et forma infra tex. 38.

3. cur co- gnitiu ad- modu co- gnoscens recipitur... fcente per modum ipsius cognoscens pro- pter vniuersalem rationem, quia quod reci- pitur, ad modum recipientis recipitur, & se- cundum eius connaturalem modu: vt hinc videas modum essendi formalis & prima- rij obiecti conformem & connaturalem esse modo essendi ipsius potentia: siquid ob- iectum & potentia inter se comparantur, & sunt perinde ac perfectio & perfectibili- le: perfectio autem in eodem generis ordi- ne suo respondet perfectibili, atqui obie- ctum per suam speciem in potentia recipi- tur, sicut perfectio in perfectibili: ergo in ea modificatur ad modum & mensuram ipsius cognoscens. Etenim habitudo con- formitatis & connaturalitatis, quae est inter obiectu & potentiam, cognoscentem & co- gnitum, consistit in ratione actus & poten- tia, perfectionis & perfectibilis (vt lib. 2. cap. 5. q. de sensu agente in solutione ad 3. & 4. dixi; & infra q. de immortalitate ani- ma loco 9. & Caietanus elegantissime & diligentissime i. p. q. 87. art. 1. notauit) ubi obiectum rationem sortitur actus & per- fectionis, potentia autem in ratione perfe- ctibilis & potentiae connumeratur.

QVAESTIO

Obiter & perfunctorie de men- sura cognitionis re- soluitur.

4. qua de causa co- gnitionis mensura ex cogno- scente & no ex co- gnito su- matur. Ex quibus patet, quod mensura natura- lis cuiusque cognitionis non ex ipso obiecto cognito, sed ex natura cognitiui sumenda est: nimirum quod ipsum cognitiu, dum cognoscit, non solum assimilatur obiecto, sed eouque fit assimilatio, vt in obiectum tranmutetur, ipsumque fiat obiectum: ergo necesse est, fiat secundum modum ipsius cog- noscentis, atque adeo necessum etiam est, cognitum per modum cognoscentis reci- pi quoniam trahitur, vt iuxta esse & con- ditionem ipsius cognoscentis modificetur. Quae doctrina illustrior & dilucidior tibi erit, si per omnem cognitiuorum gradum inductionem feceris: vnumquodque enim, quod cognoscit, vt est in actu, ita cogno- scit: vnde sensus, qui actus est organicus & materialis, non potest rem cognoscere nisi organicè & materialiter existentem (lib. 2. de anima cap. 5. & cap. 12.) intellectus autem

Quatuor gradus cognitio- ni diuersi modo sunt in actu.

nofter, qui non est actus organicus, est tamen actus corporis, substantiam materialem im- materialiter siue vniuersaliter cognoscit (in fra tex. 9. & 10. & cap. 3. q. de obiecto intel- lectus) intellectus tamen angelicus, qui ab- stractor & altior est, cum non solum sit actus organicus, vt sensus, sed neque actus corporis, vt nofter intellectus, actus est om- nino a materia separatus, ideo per se pri- mo substantiam a materia separatam asse- quitur, & cognoscibile primo cognitum ab angelo immune est a materia. Denique in supremo gradu & excellentissimo rerum fastigio diuinus intellectus consideratur, qui actus est purus, non solum ab organo & cor- pore, sed omnino a materia & ab omni prorsus potentia separatus: & vt est in se purissimus actus subsistens atque irrecep- tus, quia est suum esse, tale debet corre- spondere intelligibile primum & con- naturale, vt sit purissimus actus irreceptus & subsistens, atque adeo ipsemet Deus, siue essentia diuina. Vides perpetuo obseruari inter cognoscentem & cognitum vniormi- tatem generis, conformitatem ordinis, atque gradus connaturalitatem (loquimur de po- tentia passiva, non qualis est materia pri- ma, sed vt est facultas cognitiua ad elicien- das vitales operationes.) Sed dices, cur ex potentijs sumatur cognitionis mensura, licet sint in gradu imperfectiori (quia in ra- tione perfectibilis) & non potius ex obie- ctis, quae sunt in ordine sublimiori, nempe in ratione actus & perfectionis? Respon- deo (vt lib. 2. tex. 62. & hoc 3. lib. tex. 37. & 38. vt in praesenti textu declaro) cognitiu, dum cognoscit, euadere simile obiecto, in quod tranmutatur, non solum vt fiat vnū cum ipso, sed etiam vt fiat ipsum: quapro- pter species, quae vice obiecti vnitur pote- tia, eo vnitur, vt ipsa specie mediante co- gnoscens, quod eam recipit, operetur & co- gnoscat, hoc est, vt eliciat operationem non qualemcumque sed vitalem, atque adeo quae recipiat vitam secundum modum ipsius cognoscentis: ergo licet cognitiuae opera- tionis principium actiuum & formale atque specificatum sit species, quae vice obiecti determinat & actuat potentiam, tamen quia ipsa species, vt in se consideratur, neque viu- est, neque vitaliter operatur, neque cognoscit nisi iuxta modum ipsius cognitiui: legitime sequitur, mensuram cognitionis sumendam esse ex modo cognitiuorum, licet sint per- fecti-

Obiectio communis.

Solutio singularis.

fectibilia: nam quauis semen cognitionis ab obiecto per emissas species suscipiatur, tamen cognitiuum est, quod speciem iuxta suum modum viuificat, & per quam iam in se viuificatam vitaliter operatur. Atque vt intelligas, haec gratis asserta non esse, ac- cipe rationem, meo iudicio, a priori; Certu enim est, quod vniuscuiusque rei vnitas ab esse sumitur, operatio vero indicat esse, at- que adeo vnitatem manifestabit: cum igitur species (vt quaestio per principium ini- tio positu resoluit) cum potentia non con- iungatur propter alicuius tertij operatione (quia nullu tale resultat) nec propter ope- rationem ipsius speciei (species formalis est ratio operandi, non quod operatur) fit, vt species & potentia copuletur propter ope- rationem ipsius cognitiui: ergo consequens est, debere temperari, mensurari & modifi- cari ad modum ipsius. Igitur si haec aduer- tisti, mirari defines, cur ex ipsis cognitiuis (licet sint imperfectiora) & non ex cognitis (quanuis praestantiora sint) mensura cog- nitionis sumatur, propter quid assignatur quia species vnitur ad specificandam ope- rationem potentiae, quae potentia totam co- gnitionis substantiam iuxta determinatio- nem & specificatione speciei elicit: cogno- scere enim est vitaliter operari, & species ab vnione potentiae vitam nanciscitur, dif- ferenter tamen iuxta diuersitatem ipsorum cognitiuorum. Exemplo tibi sit species, quae in aere alium modum habet, quam in spe- culo, vbi iam videtur: & in oculo, vbi iam viuunt: & in phantasia, vbi iam a rei praesentia non pendet. Ad quaestionem igitur, cur ex specie & potentia fiat magis vnū, quam ex materia & forma? patet, quia in solis co- gnitiuis vnio fit formae propter operatione ipsius suscipientis. Ad alteram, cur mensura cognitionis ex cognitiuis, non autem ex co- gnitis sumatur? eadem ratio est: quia licet spe- cies recipiatur propter operationem, quae speciei respondet vt principio formali spe- cificata, potentiae tamen debetur vt prin- cipio elicitiuo, quae viuificat speciem: haec autem omnia connaturalitatem obiecti & potentiae indicat. Vnde his tam multis ex- peditis, vnde fluxit regrediatur oratio: licet intelligere causaliter sit pati, formaliter est agere: quia anima iam in actu primo facta per speciem se mouet ad actum secundum, quia virtus est animalis & viu, quae moue- tur a principio intrinseco, & quasi a susce-

Elegans ratio.

Summa, di- etorūque resolutio, cur mensura cog- nitionis a po- tentia fit? et cur ma- ior vnio fit speciei et potentiae, quam materiae & formae.

Conclusio a princi- pio intrin- seca ex inter- positis pri- cipis de- ducitur.

pto femine. Et si dicas, quod id est actus & passiuum respectu eiusdem: responde- tur non inconuenire habitudine diuersa, quia vt intellectus est in potentia essentia- li ad actum primum, id est, speciei receptio- nem, causaliter ab intelligibili patitur: ideo passio in ordine ad obiectum intelligibile est, quod eam facit, vt foemina pure passi- ue se habet in receptione feminis: verumta- men vt in potentia accidentali consideratur in ordine ad actum secundum, dicitur for- maliter agere (vt supra de sensu agente di- ctum est lib. 2. cap. 5.) quare licet in rece- ptione actus secundi recipiendo patitur, & ita non sit pura actio, tamen formaliter agit, & illa passio quasi materialiter con- currit: alia igitur est comparatio habitudi- nis intellectus ad obiectum, a quo patitur & suscipit speciem: alia vero ad actum se- cundum, quem facit. Quicquid autem sit de vera mente Commentatoris, in quo confi- stat maior haec vnitas, infra cap. 5. tex. 38. Ex illa enumeratione triplicis vnionis & compositionis, atque ex nostra explicatione de maxima illa vnione intellectus ad intel- ligibile resoluitur facile quaestio apud mul- tos ambigua, scilicet, an species magis agat, quam intellectus? In promptu est responsio, quod potentia cognitiua praestantior est & magis praecipua causa: patet, quia intelle- ctus habet se vt potentia, atque vicem mate- riae gerit: & vnio speciei cum intellectu fit propter operationem ipsius intellectus: ergo principaliter fit ab ipso, quod iam est in- telligibile assimilatum, & vitaliter in ipsum tendit obiectum: ergo a principio intrinseco (opera enim vitae non fiunt ab aliquo exter- no principio) ob id species intellectum pe- netrat, in quo ita intime imbibitur, vt actio fit propria ipsius intellectus & principaliter ab ipso: sicut in intellectu angelico, vbi in- tellectio principaliter ab intellectu, secun- dario vero ab specie, quantumvis angelo co- genita sit, quia resultat species in angelis per quandam emanationem a sua natura: sic in nobis, vbi species non est congenita: ob idque dicebamus, vocari intellectionem a forma intellectiua, secundum quam prin- cipaliter fit, nempe ab intellectu. Idem dicen- dum de sensu & de sensibili specie quoad actionem & passionem hoc solo facto di- scrimine, quod species intelligibilis indiget intellectu agente, sensibilis autem a solo fit sensibili. Verum est, quod cum intellectus sit prin-

Potentia cognitiua principaliter agit quam spe- cies.

principalis agens Quod, tamen ipsa species est agens Quo, quia est radix actionis, forma atq; perfectio ipsum intellectum in actum deducens, cui præstat agendi principium. Quare intellectio ab intellectu habet rationem communem, ab specie verò particularem, scilicet quòd sit in tali natura: quod sub alijs verbis dicitur, quòd intellectus tribuit totam substantiam intellectioni: forma autem intentionalis siue species tribuit propriè naturè specificatione.

Nota.

Tertiò eadem difficultas exactius resolvitur, si intelligere formaliter abstrahit ab actione & passione?

Intelligere sicut et sentire est qualitas formaliter abstrahens ab actione et passione, infra ubi de appetitu q. sup. c. 6. 7. 8. in responsio ad 5. Caiet. hic & lib. 2. c. 5. et 1. p. q. 79. ar. 2. circa 2. dubitatione, q. cognoscere est pati, ad prædicamentum qualitatis pertinens.

Quòd si rursus instes, intelligere vtrum sit formaliter agere, an pati? respondeo, quòd realiter vtrunq; includit tam agere, quam pati habitudine diuersa, tamen formaliter videtur ab vtroq; abstrahere, tãquam quid nobilius & præstantius actione & passione: quod Caietanus circumloquitur his verbis, scilicet actiue, passiueq; vitaliter immutari, quod est dicere, supposita actione intellectus procedente ex passione ab intelligibili, intelligere formalissimè actio quædam vitalis est, vt supra de sensatione dicebamus: & hæc est communio, siue conuenientia prima intellectus & sensus: volo dicere, quòd hæc vitalis immutatio abstrahit ab actione & passione, & potiùs qualitas quædam est, quàm actio & passio: quod si semel intellexeris, res erit in portu. Patet tamen ex definitione qualitatis, quæ illa est, secundum quam quales esse dicimur: sed à vitali immutatione dicimur sentire, aut intelligere: ergo sentire & intelligere qualitates sunt: quoniam sunt actiones immanentes, quæ non transeunt in materiã externam, siungq; subitò: vnde vocitandæ sunt potiùs qualitates, quàm actiones aut passionis. Quid igitur aliud est intelligere aut sentire, quàm in actu esse, formalique effectu, vt album esse, aut calidum esse: recepta enim specie eleuatur ipsa potentia cognitiua, & iam seipsa superior facta in actu primo per modum somni, seipsam actuat per modum vigiliæ, quæ vigilia habet se veluti luminosum splendens, aut veriùs sicut ipse lucis splendor: intelligere ergo & sentire est actum exercere immanentem, qui ob id, q. immanens est, in ipso manet sensu aut intellectu: quare necessariò qualitas quædam erit,

quæ ad passionem vel passibilem qualitatem pertinet, & in illa tertia specie qualitatis collocatur. Profectò visio ipsa beatifica non tam actio est, quàm qualitas quædam per modum vigiliæ permanens, id est, qualitas quædam actualis (vt in Deo sunt origines & emanationes nostro modo intelligendi) est ergo sentire & intelligere passio vel passibilis qualitas: quia est completio & perfectio ipsius cognitiuæ potentia: intelligere enim & sentire nõ est nudè pati, aut agere, sed vitaliter immutari, hoc est, percipere, iudicare, discernere: quare formaliter non est receptio speciei sola, nec nuda actio potentia cognitiuæ, sed formalissimè & propriissimè est perceptio quædam, iudicium siue discretio: ergo etsi ibi concurrant actio & passio, absolutè tamè sentire sicut intelligere qualitas est: quia nõ distinguitur ab ipsa expressione & consideratione, quam in intellectu verbu mentis appellamus: hoc autem supra lib. 2. c. 5. tex. 57. & 58. dicebat Aristoteles esse alterationis alterius generis, & fortasse infra tex. 28. & 29. ad finem capitis 3. vbi de verbo mentis, & ad finem capitis 8. vbi de motione animali, propter rei huius difficultatem & excellentem subtilitatem hoc amplius illustrabimus. Nõ enim nego esse passiones, vt recipiuntur in potentia, & fateor esse actiones, vt ab ipsa eliciuntur: tamen dico, quòd secundum suum esse absolutum sunt qualitates & immanentia quædam iudicia: quia nihil aliud sunt, quàm in actu esse, vt considerare (ita Aristoteles lib. 2. loco citato assererat) quod est effectus formalis actualis ipsius formæ, in quem istud secundum alterationis genus, tanquam in formæ absoluteionem & existentia complementu, terminatur. Omnia autem, quæ de hac re dicta sunt, vno verbo absoluentur ex lib. 2. tex. 37. vbi dictum est, *At viuere viuentium est esse*: sed intelligere sicut & sentire est quoddam viuere, ergo & quoddam esse: nõ est igitur actio aut passio formaliter, quia non est relatiuum, sed qualitas erit & quid absolutum: sentire enim non est nisi ipsius speciei esse, quare qualitas est. Receptio enim specieru tam in sensu, quàm in intellectu facit hanc iudicij actualem & continentem immanentiam: nam si calefactio, verbi gratia, in transeuntibus actionibus à calore non seiungitur, quid mirum, si in superiori natura & actione immanente atq; sublimi

Visio beatifica qualitas est, infra c. 3. q. de obiecto intellectus ad 1. vbi de verbo mentis, & tex. 28. et ad 5. arg. in q. super c. 6. 7. 8.

Attende.

Observanda explicatio & resolutio elegans.

Notitia actualis est obiecti similis.

Toti textus enarratio ad tria potissimè capita reuocatur.

sublimi hæc vniuntur & fiat vnum: quãuis in inferiori natura diuersa sint? Vnde resoluitur acris illa cõtrouersia doctoru, si notitia actualis sit naturalis similitudo obiecti: quod negat Capre. in 4. d. 49. q. 2. ad quem alludit Ferrarien. 3. cõt. gent. c. 49. dicuntq; solum esse actionem & tendentiam in obiectum, non tamen esse similitudinem. Sed certè absurda videtur sententia, quòd notitia non sit rei cognitã imago, cum omnis cognitio fiat per assimilatione, vt antiquitas affirmavit, cognoscere esse quoddam assimilari: quod lib. 2. de Anima tex. 62. approbat Arist. præsertim cum cognoscere non sit. quaecunq; operari, sed vitaliter & immanenter operari: & notitia speciei perfectio & complementum esse videtur, atq; adeò actualis quædam species siue similitudo, quæ se habet ad speciem sicut actualis existentia ad substantiam: ita videtur tenere Caiet. 1. p. q. 79. artic. 2. Sed Soto in 4. d. 49. q. 2. art. 3. eandem habet sententiam, licet in ratione, ob quam non detur species diuinitatis, aberret, quod tractare non est huius loci: ergo cognitio siue notitia similitudo est & imago actualis obiecti, quæ supposita actione obiecti & passione potentie, qualitas quædam est: quoniam nil aliud esse videtur, quàm species in actu completo, siue speciei splendor quidam per modum actus, qui est vita quædam, vt Arist. 9. Meta. tex. 16. quòd hæc operatio non est perfectio passio extrinseci, sicut transiens operatio, sed sicut immanens in ipso operante, vt finis & perfectio eius: ideo qualitas est in tertia specie qualitatis ad passionem pertinens: cognoscere autem passio est perfectiua, vltimaq; habentis perfectio, in qua actuali assimilatione (quod contingit in visione Dei) nostra felicitas sita est. Patet igitur iam, quo modo intelligere sit sicut sentire: vtrunq; enim est quoddam cognoscere. Præterea palàm est, quo modo (vt vulgò dicitur) intelligere sicut & sentire sit causaliter pati, & formaliter agere. Tandem vltimò secundum nostram & peripateticam sententiam. sit potiùs vitaliter immutari: quia est qualitas immanens & assimilatio actualis per modum vigiliæ, quo ab specie separatur, quæ se habet per modum habitualis similitudinis & somni. Hæc est igitur prima sensus & intellectus cõsensus, qua iam constat, in quo genere sit intelligere, actionis, passionis, an qualitatis, &

qua via: veniamus iam ad sequentes differentias, quibus ista illustrabuntur. Vacare igitur ipsam passionem, sed formæ susceptiuam esse oportet: & potentia ralem, sed non illã esse: & similitudinem subire cum sensu, vt quemadmodum sese habet ad sensibilia sensus, sic sese habeat ad intelligibilia intellectus. Ex prima sensus cum intellectu communione præcedenti textu enarrata pro discrimine intellectus à sensu, infert iam aliquas conditiones intellectus, vel alias conuersiones & similitudines ipsius cum sensu (Caiet. non vult vocari proprietates, & rectè dicit, cum sint communes sensu & intellectui.) Prima, quòd intellectus impassibilis est: & vt habet Argyropyli translatio, quã sequimur, *Vacare igitur ipsam passionem*, vera scilicet & perfecta, vt iam antè exposuimus. Secunda, quòd sit formæ susceptiuus. Tertia, quòd sit in potentia talis, id est, ad illud obiectum. Quarta, quòd nullam habeat formam aut speciem, eum dicit, *Sed non illam esse*: quod in alijs translationibus dicitur, *Sed non hoc*: vbi Philoponus, Themistius & pleriq; alij dicunt intelligi, sensum determinari ad hoc singulare, & ad talem speciem: intellectum verò, vt qui sit vniuersalium, latissimè patet non coarctatũ ad aliquod singulare. Quæ certè vera sunt, tamen contextui literæ non quadrant, neque communi illi principio, vnde deducuntur, videntur conuenire, scilicet de communione sensus cum intellectu: nam de separatione postea agendum: itaque hoc potiùs esset sensum ab intellectu discriminare, quàm intellectum ex communione ad sensum notificare. Accõmodatius literæ contexturæ erit, vt ab ipso subiecto atq; ab ipsa potentia negetur actus, cuius dixerat susceptiuam esse: quoniam vnũquodq;, quod recipit, carentiam habet illius, ad quod est in potetia, nihil enim recipit illud, quod habet: quare si intellectus potentia est talis, actu non est illud, quod est in potentia. Et hæc est Arist. expressa mēs, quod nõ solũ eius propositũ, sed

Tex. 3.

Optimali tere distri butio.

Themist. & Philo ponus.

Vera Arist. stor. mēs.

sed etiam solus & nudus literarum contextus præ se ostendere videtur. Quinta, intellectū dicit eandem habere ad intelligibile habitudinē, quā sensus ad sensibile; similis enim est vtriusque; potentia ad intellectū proportio. Placuit in hæc mēbra textum distribuere, quo luculentior esset enarratio: nam constituta intellectu in genere actionis & qualitatis (vt expositum est in precedentiē tex.) hæc quinque; in præsentī ad indagandam & notificandam differentiam inferunt, quorum enumeratio ita sumitur: Nam vel consideratur subiectum, vel obiectū, vel habitudo subiecti ad obiectū: ex subiecto enim sumuntur tria. Primum iuxta rationem generalem, quod sit intellectus formæ susceptiuus: Secundum, vt potentia talis: Tertium in ratione peculiari ipsius intellectus, quod sit impassibilis vera & perfecta passio, quia corpore vacat: Quarta, ex parte termini recipiendi excluditur & obiectum negatur à recipiente, quod intellectus sit in potentia ad id, quod non habet. Postrema, quinta scilicet similitudo (expositis iā subiecto & termino) habitudinem potentie ad actum, & subiecti ad obiectum describit.

Sufficientia enumeratio.

Quare ex vnico fundamento & antecedenti, scilicet communionis sensus cum intellectu in passione, hæc omnia eleganter intulit Aristoteles, quæ alij non continuant, sed seorsum & disuncte sensus & intellectus conuenientias numerant: cum tamen oporteat literarum Aristotelis continuare, & rei consequentiam docere, atque radicem & vim doctrinæ aperire, vt doctrinæ elegantia atque docendi vis omnibus sit explorata.

QVAESTIO

Vtrum Aristoteles demonstratiuè procedat?

Elegans re solutio de doctrinae firmitate.

Sed multò maior est difficultas, nimirum quodnam habeat firmamentum præsens Aristotelis doctrina, & quas habeat vires peripateticus iste discursus, & an Aristoteles scientificè demonstrat, an tantum probabiliter disserat, & hypotheticè atque conditionaliter procedat? Hoc vnum est de præcipuis, quæ in hoc libro examinanda sunt, ex cuius exacta intelligentia cætera stabilienda sunt. Res enim est subobscura, quam ferè omnes expostores prætereunt, & in

qua Caietanus lubricè & ambiguè loquitur, nihilque; resoluit, quod nos tanquam certum asserere valeamus: Nam in primis dicit, processum istum in proportionali similitudine sensus ad intellectum fundari, vt proportionalis conuenientia intellectus ad sensationē deducatur. Nil tamē probat, quia sic Aristoteles non categoricè & assertiuè, sed hypotheticè & conditionaliter procederet, & tota eius fabrica non posset ruinā non minari, vbi fundamentum tam debile nutaret: quare processus non esset doctrinalis & scientificus, si sic argueret, nepe intelligere sicut sentire est cognoscere, ergo sicut sentire est pati, ita & intelligere: certum enim est, quod in antecedenti similitudo est, quæ non tenet in omnibus, quia sic esset identitas: igitur cum illa similitudo vaga sit, & incertum in quo consistat, continget nescire in quo assimilentur: ergo non demonstrat, quia non deducit ex aliquo euidenti & certo. Et si secundo dicas cum Caietano, *Evasio Caiet. ex- ploditur.* processum istum non suppositiuū, sed verè constitutiuum esse, licet sit conditionalis: quoniam in proportionalibus discursus ex proportionalitate sumptus scientificus est, vt si ex conditionibus olis in homine spinæ proprietates deducas in piscibus, dicēs, olis & spinæ similis est atque proportionalis vsus: ergo sicut in nobis os terreum est, ita quoque in piscibus spina terrea erit. Sed redit eadem difficultas: quia de osse scitur assertiuè esse terreum, vnde colligitur natura spinæ: at in præsentī nihil scitur assertiuè, sed conditionaliter tantum dependenter ex vi antecedentis & ex vi similitudinariæ proportionalitatis, quæ adhuc ambigua & incerta sunt: non enim video, quo modo illud antecedens (quod intelligere sit sicut & sentire) vagum cum sit, dubium atque hypotheticum, præsidium aliquod præsentī doctrinæ inferre posset? vbi enim fundamentum nutat, ædificium stare non poterit. Docuit Aristoteles lib. 1. Poster. per totum, sed præsertim cap. 2. 4. 5. & 6. quod ex hypothesi nihil absolute scitur, nisi ipsorum etiam principiorum habeamus demonstrationem, *Non sciet, inquit in illo cap. 2. qui illorum principiorum demonstrationem non habet:* quia vsque; ad prima principia non resoluit. Minus autem multò ex similitudinibus atque exemplis demonstrabitur: quia etsi exempla tacitum adferant dissentendi pudorem, tamen necessitate

tate absoluta assentire non cogunt: aliunde ergo hæc omnia suæ necessitatis causam trahunt. Quam controuersiam vt semel finiam, in primis receptum ab omnibus scio, Aristotelem disciplinarū tradendarū optimum magistrū esse, qui in hac Philosophiæ potissima parte non debuit sui ipsius immemor esse, vt nulla ratione, quod intenderet, demonstraret: esset enim vitium maximū, & insigne in sciētis peccatum. Quo habito & constituto aduertendum, Arist. in precedentiē textu voluisse intellectum ad propriū genus reuocare, dixitque; in genere esse passionis, seu (vt nos eleganter annotauimus) quia passio illa est tam sublimis & excellens: licet secundum nomen intelligere sit pati, atque adeo ad genus passionis reuocetur, tamen re vera qualitas est, & in tertia eius specie collocatur, scilicet in passione, vel passibili qualitate: constituto autem genere, in quo collocatur intelligere, cætera facilius expediuntur. Quocirca secundo considerandum, quod intelligere sic ad passionem tanquam ad suum propriū genus reduci, Aristoteles non probat in præsentī, tum, quod sæpissime in lib. precedentiē expositū sit, & ex professo in cap. 5. tum etiā, quia infra tex. 28. repetit. Relinquit igitur tanquam per se notum, vel assumit tanquam principium iam lib. 2. cap. 5. demonstratū, scilicet, quod sensibile facit sensum in actu, non motu physico, siue transmutatione corruptiua, sed alio genere mutationis sublimiori, intentionali scilicet, immateriali & perfectiua. Itaque duo ostēderat, Prius, quod sensibile promouet sensum aut sensitiuum ipsum de potentia in actu: Posterius, quod id sine alteratione sit & transmutatione de contrario in contrarium, sed perfectiue celebratur sine aliqua deperditione per solā actuationem & propriæ formæ receptionem. Secundum assumo principium omnibus Philosophis notissimum, quod physica demonstrationes maxima ex parte sumuntur ab his, quæ longo experimento explorata sunt (sic enim ignota ex notis ratiocinamur, & singula ab experientia expendimus) vt quod homo sit sensibilis, eo quod rideat: ignis calefactiuus, eo quod ferè semper calefaciat, & sic de alijs: ergo cum neminem lateat, homines quādoque; in actu, quandoque; in potentia cognoscere, conficitur statim, vt nullius rei cognitionem insitam, aut nobiscum natam habeamus (nihil

Autor doctrinam firmat.

Observa intelligere in quo sit genere.

Expende vnde sit doctrina derivanda.

Principia in philosophia vnde detracta.

enim est hoc principio certius & exploratius.) Atque cum eadem experientia certissimum sit, sensum in sua cognitione præscribi & determinari ad certum genus entis (vt discurrenti per singulos sensus, tam internos, quā externos patet) intellectū autem non coartari aliquo genere entis, vt qui in omnem naturam late se diffundat: proinde colligitur, esse in nobis aliquā potentiam sensu superiorem, cuius cognitio nullatenus limitata omnium sit comprehensio. Ex his igitur exploratis principijs firmamentum & præsidium est huius doctrinæ, quod absolute & assertiuè, categoricè atque; demonstratoriè absque; aliquo vitio ab Aristotele sumitur: & non est processus suppositiuus, sed constitutiuus: quoniam illius suppositi principij, quod intelligere sit pati sicut sentire, & experimentum habemus expressum, & demonstrationem ex præcedentibus, inferiūs quoque; repetendam locis nuper citatis. Quare antecedens illud siue principium sumptum ab omnibus recipitur, & ita Aristoteles posuit illud in præcedenti textu, & per suas partes explicat in præsentī: quoniam tota futura fabrica illi innititur, & futura doctrina ex illo est stabilienda: merito ergo tanquam firmamentum & totius doctrinæ præsidium ex præcedentibus assumpsit, quod, quia experimento certissimū est, & ab omnibus vt communis quædam conceptio receptum, veluti perfunctoriè & quasi nihil agens ponit. Ideo & nos posito hoc doctrinæ præsidio, ad enarrationem Aristotelis redeamus, quia de hac re iterū incidet sermo eo loco citato tex. 27. & 28.

Quare necesse est, ipsum, cum vniuersa intelligat, non mitstum esse, sicut Anaxagoras dixit, vt superet, atque vincat, id est, vt cognoscat, atque percipiat. Alienum namque; cum appareret iuxta, prohibet, atque se iungit.

Tex. 4.

Quibusdam videtur conuenientiam aliam esse inter sensum & intellectū, quod vterque; denudetur à natura recepti: alij verò differentiam, quod intellectus immixtus sit,

Litere cū sequētia.

X 2 cum

cum tamē sensus corpori misceatur. Vtrūque diuerso tamen respectu verum est: tamē iuxta nostram enarrationem atq; Aristotelis mentem magis quadrat contextui & doctrinæ consequentiæ, vt postquam posuit huius tertij libri fundamentum, conclusiones aliquas inferat ad enodandam intellectus possibilis naturam, quam ex iam posito fundamento inuestigare conatur. Sicut ergo posuerat Arist. intellectum impassibilem corruptiuē (vt exposuimus) quo à sensu differt, qui corruptiuē patitur, si non per se, saltem per accidens: ita nunc intellectum immistum esse docet. Quia in parte Anaxagoras approbatur, quatenus antiquus (contra Empedoclem & alios, qui philosophabantur intellectum ex omnibus principijs compositū esse, vt omnibus assimilaretur) assererat immistum esse intellectum: quod licet somnians dixerit Anaxagoras, Aristoteles tamen benignē recipit: quia cum intellectus in vniuersum omnia cognoscat & omnia sit in potentia, nihil erit in actu: neque ex corporibus cum Empedocle misceatur: alioqui si ex omnibus constaret, neque omnium esset capax, neque omnium cognitiuus: quoniam intus existens, alienum & extrinsecum prohiberet, ne reciperetur atque adeo ne cognosceretur: visui enim, per viride vitrum intuenti, omnia apparent viridia, & gustui amaritudine infecto omnia amarescunt: similiter ergo si intellectus alicuius corporis mixturam haberet, non posset esse omnium cognitiuus. In hoc textu aduertendum primo est, Anaxagoram ab Aristotele corrigi, quatenus ille loquebatur de intellectu diuino, qui, vt vinceret & omnibus dominaretur, à chao separatus & ab omnibus sequestratus erat: cuius philosophandi modum aliquantulum immutat Aristoteles, suoque proposito accommodat, intellectum scilicet humanum immistum debere esse, vt omnia possit intelligere: quare sicut ille de intellectu diuino asserit immistum esse, vt omnia moueat, ita Aristoteles de intellectu humano docet immistum esse, vt omnia valeat percipere & intelligere: ille posuit immistum, vt imperet: nos verò, vt aptus sit ad intelligendum: & hoc est, quod in textu Aristoteles moderatur dicens, *Vt superet, atq; vincat, id est, vt cognoscat & percipiat.* Mox considerat

Anaxagora sententia ad Aristotelem trahitur.

rare oportet, triplici de causa colligi intellectum esse immistū, vt omnia cognoscat, *Tres electantes rationes, quod intellectus sit immistus.* Primo ex rebus ipsis materialibus, quibus si misceretur intellectus, determinatur profectò ad certum genus cognoscibilem, vt de visu & gustu iam nunc posuimus exempla, & in tactu apertissimum est, qui non percipit omnia tangibilia, sed extrema: quia mediocritas tangibilem, ex quibus componitur, prohibet, ne recipiat tangibilia in mediocritate. Idem sanè esset de intellectu, si esset materialis & mistus, tunc certè quod esset intus & connaturale, extraneum impediret ne reciperetur: quare intellectus non esset omnium cognitiuus: si igitur sensus carere debet illo genere sensibilem, cuius est cognitiuus: ita & intellectus, qui vniuersaliter omnium est cognitiuus, ab omni genere cognoscibilem debet esse seiunctus atque denudatus. Quod secundo probo ex ipso modo cognoscendi: quia si intellectus esset materialiter mistus ex aliquo corpore, quauis reciperet species sine materia, tamen non posset nisi individualiter certum aliquod & determinatum singulare cognoscere: at intellectus est vniuersalium: quia ponimus differentiam inter singularia & vniuersalia: ergo per aliquam potentiam cognoscimus ipsa vniuersalia (hæc autem ex communi sententia probantur) intellectus ergo, qui vniuersalium est cognitiuus, vniuersaliter est immistus, atque ab omnibus denudatus: per id enim, quod intus esset, actuaretur, & non esset in potentia, vt alia fieret: quamobrem sicut sensus nihil est actu eorum, quæ sentiuntur, ita intellectus nihil est actu eorum, quæ intelliguntur: nullam ergo debet habere certam & à natura insitam speciem (pro hac ratione facit quod cap. 3. dicimus, potentiam non posse actuari nisi vnico actu: vide ibi.) Tandem tertio idem ex parte cognoscentis colligitur: quia cum obiectum intellectus sit vniuersale, quod est perpetuum & incorruptibile, quippe cum abstractum sit: ergo potentia intellectiua, quæ ab illo obiecto speciē sortitur, incorruptibilis erit & immaterialis, quare & immista: quoniam omnis virtus materialis & mista corruptibilis est. Hæc autem tria simul patent, vt ad vnam radicem reuocemus: quia si esset virtus materialis intellectus, statim ipsum esse

Summa trius rationum.

Caiet.

esse corpus, aut virtutem in corpore fateri esset necesse: quare aliquid intus haberet, quod alienam formam recipere necessario prohiberet: id autem ita locum habet in receptione spirituali sicut in materiali. Quod fit, rectè Caiet. hinc dicere, immistionē esse tam compositionis, quàm inclusionis & cuius inuis extrinsecè adiunctionis: ideo immistio nō est ab omnib' simpliciter, sed à corporeis: nam & de ijs loquebatur Anaxagoras & Arist. etiā, qui in fine huius tractatus cap. 5. tex. 37. dicit, *Animam ipsam ea vniuersa quodammodo esse, quæ sunt: nam ea, quæ sunt, aut intelligibilia sunt, aut sensibilia:* vbi de corporalibus expressè loquitur: quoniam eodem cap. 5. tex. 39. subdit, *Cum autem nullæ res sit præter magnitudines separata, vt videntur res ipsæ sensibiles:* quare intellectus nō intelligit nisi ex phantasmatis.

QVAESTIO

An recipiens à natura recepti denudetur?

Examinatur axioma Arist. quod recipiens denudatur à natura recepti, quod erat tertio loco in enarratione huius textus considerandum: quoniam ex eo firmamento, quod ad hanc doctrinam præcedenti textu apposuimus (scilicet intellectum in genere esse potentiarum passiuarum, qui ob id ab intelligibili de potentia in actum reducitur, atque adeo in potentia est, vt vniuersa recipiat) inferit in præfati Aristoteles, intellectum non componi ex principijs omnium rerum, vt placuit Empedocli, sed simplicem esse & nudum ab omni forma, atq; adeo immistum, vt censebat Anaxagoras; ea saltem ratione, vt omnia cognoscat, nihil actu complecti debet eorū, quæ est intellecturus: quare neque corpus est, neq; virtus dependens à corpore, neq; corruptibiliter transmutabilis siue per se, siue per accidens: non enim misceatur naturæ, nam recipit omnes intentiones & formas spiritualiter, & res ipsas materiales immaterialiter, & indiuiduas vniuersaliter: ex quo ergo sic vniuersim cognoscat, vniuersè debet esse immistus: quo probatur illud principium, quod omne recipiens debet denudari à natura recepti, aliàs reciperet se, aut moueret se: quare necesse est, vt denudetur ab illis recipiendis. Sed hoc communem

habet in his libris difficultatem, nimirum qua de causa recipiens à natura recepti denudetur, vt quod intus est, extraneum prohibere possit. Quoniam in primis anima seipsam cognoscat: similiter & angeli suam substantiam cognoscunt: & tamen iuxta prædictam sententiam à propriæ substantiæ & entitatis cognitione impediri deberent: ergo propositio illa non est vsquequaq; vera. Deinde cogitativa seipsam cognoscat: præterea tactus calorem atque frigus percipit, quauis ex ipsis constet & componatur. Rursum principaliter dubium augetur: quoniam Commentator vult, quod recipiens denudetur à natura recepti, quia nil est actu eius, quod recipitur: quod ex prædictis exemplis falsum esse docetur de tactu: cogitativa etiam atque anima, quæ percipiunt se, vel suam substantiam, vel ea, ex quibus hæc ipsa componuntur. Quod si dicas, debere recipiens denudari à natura recepti secundum naturam speciei, non autem secundum naturam generis: tunc quererē, quæ sit huius ratio, quomodo angelus seipsum cognoscat, cū neq; à natura generis neq; speciei, neq; ab indiuidua etiam natura denudetur. Res est difficultatis plena, quæ tamē breuissimis à nobis absoluenda est, dum principio consistere, axioma Aristotelis verū esse atq; recipiendum. Et vt plura in pauca coniciam, duplex est ratio & causa, vnde axiomatis huius veritas pendet, Prior est physica: quia idem respectu eiusdem non potest simul moueri & motum nisi respectu diuersorū: idcirco cum cognoscat ex natura sua nō habeat in se cognoscibile, ab illo debet moueri vt ex utroq; sicut ex esse & fieri: ita ab agente & patiente vnus fit effectus, atq; id, quod potētia cognoscat, fit actu cognoscat. Ex hoc igitur, quod cognoscat non habet in se actu cognitum sed in potentia, sequitur, quod moueatur ad illud: vt fiat actu tale: nil enim mobile est ad id, quod actu habet, cum præfata forma cesset motus, vt alibi cum Aristotele lib. 1. de gener. tex. 55. diximus. Posterior verò est metaphysica ratio atq; causa, & ob id prior atq; multo vrgentior: quia nihil potest simul esse in actu & in potentia: modò si aliqua virtus actu est aliquod obiectum, profectò ab ipso specificabitur, ab eodemq; determinabitur tanquā ab ultimo, quo in actu constituitur.

repugnabitigitur illi vltior determinatio atque specificatio: aut si non repugnat, in potētia erat ad alteram cognitionem, quod est argumentum, non esse actu specificatam & determinatam. Ipsa enim cognoscitui natura conditionem induit determinabilis, atq; ipsa cognitio determinationem dicit: quare quod ex se determinatum est ad actum, non potest esse in potentia, vt secundum illum actum amplius determinetur, cum potentia se habeat vt determinabilis, actus vt determinans. Quod sub his verbis nos diximus atque his rationibus ostendimus: alijs verò dicit Aristoteles, scilicet, quod recipiens debet denudari à natura recepti: quæ propositio locum habet in his naturis, quorum vna rationem subdit determinabilis, altera determinantis: non tamen in his, in quibus neutra se habet respectu alterius, vt determinabilis, aut determinatio: id est, non se habent sicut potentia & actus: quia si recipiens receptum iam in se haberet, iam ipsum, quod recipit, deberet adesse, veluti differentia vltima, vltimatēque determinans. Rursum (vt idem quasi à principio redintegremus) recipiens, qua recipiens, est in potentia: quare actu nihil est eorum, quæ recipit: ergo anima, quæ quatenus cognoscit, recipit & patitur, actu nihil esse potest eorum, quæ cognoscit: siquidē cognoscere est quoddam pati atq; recipere, & potentia ipsa cognoscens determinabilis est per cognitionem, & ab ipso cognoscibili tanquā à propria perfectione perfectibilis. Simile est de materia. 1. Phys. tex. 63. quæ, quia pura est potentia vt omnes formas & actus recipiat, nullam habet: & si aliquam haberet formam, non esset in potentia ad illā (vt de forma corporeitatis coeua materia dicunt Scotista) non tamē repugnaret, per alias formas determinari: similiter in proposito diaphanum nō repugnat per albedinem aut alios colores actuari: albedini verò conuenire non potest, vt per alios colores contrahatur, quia est vltimus actus. Sic (proprius ad rem accedendo) visus, quia per omnes colores est determinabilis, nullum habet colorem: tactus verò, quia est determinatus per tangibilium mediocritatem, non est receptius aut cognitiuus illorum, nisi cum extrema sunt & excellentia: quoniam sic, & est in potentia, & à natura recepti denudatur. Quare si

Eadē propositio ite
vū expen-
ditur: de
bac potē-
tia deter-
minatio-
ne videam
frā text.
21, et 22.

anima aliquod obiectum actu esset, non esset in potentia ad illud: & si nihil remaneret potentia, omnino non denudaretur, vt aliquid reciperet & de nouo cognosceret, præterquam illud, quod actu habet: quare in vniuersum quod repugnat naturæ potentia, repugnat etiam receptioni atque adeo determinationi. Bene igitur infert Aristoteles, ex eo quod intelligere est pati sicut sentire, & quod intellectus est potentia passiva omnium cognitiua, & quod ab omnibus est determinabilis, atque adeo ab omnibus denudatus, quibus perfici desiderat: aut quomodo, si haberet, reciperet, aut in potentia esset? Anima enim, quæ actus est corporis physici in genere naturæ, in genere tamen cognoscibili in potentia vitam habet, id est, in esse intentionali est determinabilis: quo in genere si alicui corporis portioni misceretur, fieret profectō, vt iam illud corpus actu haberet vt determinans: ab illo igitur nec moueretur, nec immutaretur, sed natura organi impediret, vt illud idem, quod est, non intelligeret: sicut constitutio tactus tollit, vt non percipiamus medias & remissas qualitates tangibiles, sed eas tantum, quæ ab illo temperamento recedunt. Quocirca bene dicebamus, assumptam Aristotelis propositionē vniuersaliter esse veram, siue secundum esse naturale, siue intentionale: quia anima nil est eorum, quæ intelliguntur, antequam intelligantur, nisi in potentia: argumentum, quo concludit, hoc est, Omnia cognoscit, ergo ad omnia est in potentia: igitur nihil habet actu eorum, quæ cognoscuntur, siue secundum esse reale, siue secundum esse intentionale. Similiter natura communis à cognitione non impedit, quia est determinabilis per particularem: exēplo sit forma corporeitatis determinabilis per omnes formas corporeas: & salina, quæ determinabilis est per omnes sapores: diaphanū per omnes colores: bilis autem nō est determinabilis per sapores, imo eos impedit: quia iam est lingua bilis amaritudine actua & vltimatē determinata: sicut in metaphysicis species vltima iā actua est vltima formali differentia & incontractibili. Secus de specie subalterna, quæ determinabilis est in omnibus & contractibilis, per similes est & eadem ratio. De hac re iterum infra cap. 3. vt videamus, si intellectus simul potest plura cognoscere.

Ex

Ex quibus non erit difficile ad proposita respondere argumenta. De angelo enim, quod cognoscit se per suam essentiam, & habet actu naturam cognitam, quæ etsi sit determinata respectu sui, determinabilis est respectu aliorum: quia ex natura sua resultant species, quæ iuxta illorum naturam sunt congenitæ: corpus enim determinatum respectu sui in pluribus est determinatum, sicut tactus certis tangibilibus determinatus, ab alijs est determinabilis (vt sæpe dictum est) & sic in istis propositio veritatem habet, licet aliquam limitationem admittat: sed in intellectu possibili (de quo sermo præsens instituitur) vniuersaliter & absq; vlla prorsus exceptione vera est assumpta propositio: quia cum sit omnia in potentia, ab omnibus est determinabilis. Quare adeo ampla est sua potentia & capacitas, vt in omni esse siue reali, siue intentionali nihil actu habeat eorum, ad quæ est in potentia: quia si vniuersaliter est omnium cognitiuus, oportet, vt penes se non habeat alicuius naturæ determinationem, & (vt post dicemus) est sicut tabulara, in qua nihil est depictum: si igitur vniuersaliter est in pura potentia, vt materia prima in genere naturali & materiali, sit, vt intellectus in genere intelligibilium ab omnibus sit determinabilis: quia ad omnia est in potentia, atq; adeo denudatur ab omni actu, quem recipit, & ad quem erat in potentia: similiter est in potentia, vt se ipsum cognoscat, vt inferius determinabimus. Quod autem additur de cogitatiua, dico, quod non est per se sensibilis, sed cum adminiculo vel alterius sensus, vel quatenus cum intellectu coniungitur: sicut de sensu exteriori diximus, quod non percipit se sentire, nisi vt coniungitur cum sensu communi: absolute ergo seipsam non cognoscit, quia sensus, virtus materialis cum sit, non est reflexiua. Ex his solum est quod tertio proponebatur. Sed pro solutione ad quartum & vltimum non obstat, quia si vno modo determinatur respectu vnius, altero modo & respectu alterius, determinabiles adhuc manēt: hoc ideo est, quia sunt substantiæ immateriales & spirituales. Quo fit, vt in nostra anima natura corporalis intus existens impedimento esset ad cognoscendum alia, non tamen impedit ipsa substantia animæ aut angeli: Ratio huius est, quia angeli & animæ natura

Argumentum
solum so-
lutio.
Ad primi-
mā ratio-
nem.

Attende
vires hu-
ius doctri-
nae.

Ad secū-
dam ra-
tionem.

Ad tertiam
et quartam
rationem.

Observa-
da cōside-
ratio, ob-
quā aīa
nostra, si-

ita est determinata, vt sit cognitiua & cognoscibilis atque adeo determinabilis: certē si albedo (quæ nunc tantum est visibilis & vltimatē determinata) visiva esset, ex hoc ipso per omnes colores esset determinabilis: & si cum hoc etiam esset spiritalis, posset se reflexe cognoscere: quare cum anima rationalis, similiter & angelus sint substantiæ intellectuæ, sunt ab omnibus determinabiles, & quia sunt spirituales, sunt etiam intelligibiles: esse igitur determinatum, quod respectu sui habent, non impedit rationē determinabilis respectu aliorum: omnis enim potentia per omnes actus suos est determinabilis, & quicquid repugnat determinabilitati potentiæ, repugnat etiam receptioni: idcirco vnum contrarium non est determinabile per aliud, sed corruptibile potius: cognitiua verò potētia per cognitionem est determinabilis: & intellectus, qui omnium materialium & corporum est cognitiuus, ab omni natura corporea debet esse denudatus & alienus. Hæc sunt, que pro huius propositionis enodatione conducere videntur: quæ, quia peripateticæ doctriinæ firmamento sunt, placet in gratiam studiosorum per propositiones resolueret: quo clara & distinctiora sint, si primò aduertentis, Aristotelem non assumere propositionem, quam examinamus, in cōmuni (licet sic etiam vera sit) sed in particulari & contracte ad naturam cognitiuā: quam ob causam notanter dixit, non absolute intus existens, sed intus apprensus, *Alienū nanq; cum apparet, iuxta prohibet*: apparere enim cognitiuus tantum conuenit: certē quauis Arist. ex proprijs philosophetur, axioma tamen propositū sicut in cognoscendo, ita in esse veritatē habet: atq; adeo ille actus solus potentiæ cognitiuæ repugnat, qui est indeterminabilis per alios: vnde quia intellectus determinabilis est per omnem materialem quidditatē, ab omni natura corporea immunitus erit. Prima propositio, Recipiens denudatur à natura recepti: patet, quia aliter recipiens se reciperet, & mouens esset motum, & esset in potentia, quod iam est in actu: quare recipiens ab omni eo denudatur, cuius est receptiuum: & hæc est fundamentalis conclusio: & sicut in materia forma intus existens prohibet receptionem alterius, ita in cognitiua potentia intus apprensus prohiberet cognitionē aliorum. Secunda propositio ab Aristotele intentā, & quæ

cut angē-
lus, suam
substantiā
cognoscit.

Resolutio
egregia p
propositi-
ones.

1. propo.

2. propo.

X 4

& quæ præcedentem explicat, est, Recipiens denudatur ab eo, cuius est primò & per se receptivum, hoc est, ab eo, ad quod est in potentia: patet, quia debet denudari à natura, quam primò & per se respicit, & à qua (in quantum huiusmodi est) specificatur & determinatur. Ex hac propositione patet, recipiens non debere denudari à natura generis, quanvis recipiat speciem: patet in visu, qui receptivus est omnium colorum, non tamen denudatur à qualitate, quæ est genus: quia colorem primò & per se respicit, non qualitatem, ideo à colore & non à qualitate debet denudari: visus enim qualitatem recipit non per se primò, sed quia est in colore, quem recipit: quare potentia visiva non est in potentia, ut possit qualificari, sed ut possit colorari: sic de alijs potentijs dicendum. Tertia propositio ab Aristoteli intèta, quam præsentis textu explicare contendimus, est, Intellectus denudatus est ab omni quidditate materiali & natura corporali: patet ex præcedenti, quoniam intellectus noster quidditatem materialem primò & per se respicit, & ad ipsam est in potentia, & ipsius est primò & per se receptivus: ergo eo quòd omnem quidditatem materiale cognoscere potest, ab omni quidditate materiali & sensibili denudari debet. Propterea si vna aliqua natura sensibilis animæ infita esset & cónaturalis, illa proculdubio prohiberet, ne aliæ naturæ sensibiles in ipsa reciperentur: nam si receptivum alicuius denudatur à natura recepti, optimè consequitur, ut quod non denudatur à tali natura, non sit illius capax: ut visus non reciperet colorem, quem actu haberet, nec gustus saporem, quo afficitur: ita neque mens perciperet quidditatem materialem, quam primò & per se respicit, nisi ab ea denudaretur: percipere tamen potest quidditatem propriam: quia ipsam nõ primò & per se, sed secundariò respicit. De hoc modo cognoscendi animæ tex. 15. & 16. tangitur: atq; de ipso intellectu obiecto, quod nunc supponimus, inferiùs ex professo, cæteris omnibus expeditis, circa caput 3. determinabimus. Quarta propositio, Intus existens prohibet extranei cognitionem non quancunq; sed distinctam atque perfectam: patet exemplo & experientia: quia visus intus per viride vitrum multa videt, licet confusè, indistinctè & imperfectè: ita de anima dicendum, quòd intus existens

Attende.

Observanda propositio.

existens prohibet extranei cognitionem non quancunq; sed distinctam atque perfectam: patet exemplo & experientia: quia visus intus per viride vitrum multa videt, licet confusè, indistinctè & imperfectè: ita de anima dicendum, quòd intus existens

non prohibet ne absolute recipiantur extranea, sed ne verè & distinctè sint cognoscibilia: quoniam id, quod intus appareret, intellectui esset connaturale, & semper actuaret & esset cognitum: quare præpediretur intellectus ab aliorum cognitione. Ob id axioma propositum ad potentias cognitivas contractum, non receptionem, sed receptionem talem, scilicet discretivam ostendit: quia in natura cognitiva potentia receptiva in cognoscendo & iudicando consideratur, ut sit talis, quæ determinabilis sit per omnes à se cognoscibiles actus. Hæc igitur conclusio totam hæc doctrinam moderatur, distinguit atq; complet, quam nobis accipimus à manifesto experimèto late per omnes sensus sumpto, unde analogiam sumimus ad ipsum intellectum, in quo si esset aliqua natura materialis, ab ipsarum naturarum corporearum perfecta & distincta cognitione impediretur: & substantia ipsa immaterialis angelica si in genere immaterialium aliam immaterialem includeret, à distincta cognitione aliarum per propriam naturam prohiberetur. Ex his poteris, candide lector, plura tibi maiora & subtiliora colligere.

Quo fit, ut neque vlla sit ipsius natura, nisi ea solum, quæ possibilis est. Is igitur, qui intellectus animæ nuncupatur (dico autem nunc eum, quo ratiocinatur anima, & existimat) nihil est actu prorsus eorum, quæ sunt antea, quàm intelligat ipse.

Tex. 5.

Corollarium infert Aristoteles, quo naturam intellectus possibilis exponit, nimirum quòd nullam aliam naturam habeat, quàm in potentia esse, nihilque actu contineat, ut latenter Democritum rejiciat omnia in actu ponentem: & hanc ob causam inquit, *Is igitur, qui intellectus animæ nuncupatur, nihil est actu prorsus eorum, quæ sunt antea, quàm intelligat ipse:* & per parentem infinuat alium esse intellectum, quem agerem nuncupamus, de quo posterius habendus est sermo: nunc verò de possibili intellectu, quo ratiocinamur, est disputatio, ut intellectus à sensu separetur, & qui est in potè-

tia

Intellectus possibilis quid sit, ex suis partibus inuestigatur.

tia ad actum, ut ab angelico & diuino intellectu ablineamus. Cum igitur disputatio præsentis textus & capitis de possibili & humano instituat intellectum, qui, possibilis cum sit, in potentia est, ut omnia fiat, adeò ut à principio sit sicut tabula rasa, quæ nihil picturæ habet, sed postea rerum pingitur formis: ita mens susceptis speciebus fit ipsa intelligibilis in actu. Quare hoc solo definiripotest intellectus possibilis, quòd omnibus formis suscipiendis sit idoneus. Tribus igitur natura intellectus possibilis constat, Primùm in negatione consistit, illis verbis, *Ut neq; vlla sit ipsius natura, nisi ea solum, quæ possibilis est:* contra antiquos lib. 1. c. 2. ponentes intellectum ex omnibus compositum, ut omnia cognoscat, docet, naturam intellectus in negatione omnis naturæ sitam esse. Secundum est, quòd sit omnis naturæ cognitivus: quòd affirmatione constat ibi, *Is igitur, qui intellectus animæ nuncupatur:* quidditas intellectus asseritur in actu, quia eo ratiocinatur anima: quo carpitur Anaxagoras, qui de intellectu absolute loquebatur, nempe de diuino: nos verò cum Philosopho de humano sermone habemus. Tertium est, quòd sit in potentia, ut omnia intelligat: ob idq; in actu nullam habet naturam, nisi quòd in potentia est, ut omnia intelligat, ibi, *Nihil est actu prorsus eorum, quæ sunt antea, quàm intelligat ipse:* contra Platonem affirmat, intellectum actu non continere formas intelligibiles, atq; adeò non solum esse in potètia ad ipsum cognoscere, sed etiam ad ipsas naturas cognoscibiles, ut in duplici sit potentia, & essentiali ad rerum naturæ species suscipiendas, & in potentia accidentali ad ipsum cognoscere: quare tam respectu actus primi, quàm secundi in potentia est. Quocirca nõ malè sumemus analogiam ad explorandam naturam intellectus possibilis ex ipsa materia prima: quoniam ita intellectus possibilis ad formas intentionales se habet, sicut materia prima ad formas physicas & reales, quæ nullam formam habet actu, sed omnium est primùm subiectum. Quod hinc Theophrastus diligentius debuit inspicere, ne intellectum cum materia confunderet: quoniam natura materiæ in sua essentia nullum includit actum, quem tamè intellectus exigat, quia est vis quædam & facultas cognitiva: ideo materia prima absolute est pura potentia, intellectus autem non nisi secun-

Natura intellectus possibilis magis declaratur ex analogia ad materiam primam.

dum quid, nimirum in genere & ordine rerum cognoscibilium & immaterialium: perinde ac dicere solemus, quòd oculus actus quidam est, sed in genere colorum pura potentia: sic opinamur, intellectum nostrum actum quidem esse & formam intellectuam, cui tamen non repugnat puram potètiã esse in illo genere. Ex qua differentia infra text. 16. cum Arist. colligemus, quæ ratione materia, cum sit pura potentia, non intelligat & intellectus, licet sit pura potentia, intellectivus est. Idcirco hinc inter materiam & intellectum multum discriminis est: quia materia prima in ordine rerum sensibilium principium quoddam est substantiale: intellectus autem possibilis in ordine rerum intelligibilium facultas quædam animæ est, quæ ad naturalem potètiã refertur. Rursum materia simpliciter & omnino est in potentia, unde repugnat sine forma posse conservari: at verò intellectus possibilis est in potentia secundum quid, nempe in genere intelligibilium, ut oculus in potentia in genere colorum: sunt tamen facultates & perfectiones ipsius animæ. Præterea licet sicut in materia prima formæ physice recipiuntur, ita in intellectu possibili species intelligibiles: tamen materia prima recipit esse simpliciter substantiale & physicum: intellectus verò non nisi esse intelligibile & spiritale. Ad hæc, ex intellectu possibili & specie magis unum fit, quàm ex materia & forma (quod superius exposuimus) licet conveniant, quòd sicut materia prima per se ipsam susceptiva est omnium formarum, & non per aliud ab ipsa, ita intellectus possibilis seipso recipit intelligibile, & fit ipsum magis unum, quàm ipsa materia. Denique materia prima recipit formas reales transmutabiliter cum abiectioe contrarij, intellectus verò possibilis sine alteratione corruptiva, sed tantum perfectiva: tamen in hoc communicent, quòd sicut materia prima omnium sensibilium formarum subiectum est, ita intellectus est susceptivus univèrsaliter omnium specierum, cum non sit determinatus, ut aliquod certum & determinatum genus entis intelligat, sed univèrsaliter omnem quidditatem & naturam cognoscere potest. Et ulterius in hoc differentia latet: quoniam materia impeditur à forma recipienda per quancunq; formam receptam: quia si unam recipit, alteram expellere est necesse, & per receptam impo-

X 5 tens

tens sit ad aliam recipiendam: cum tamen intellectus plures simul accipiat species, & quo plures recipit, eo capaxior & habilior sit ad alias recipiendas. Pergamus igitur iam, quia de natura intellectus possibilis exactius postea perscrutandum est, cum de intellectu agente erit sermo, & munus utriusque intellectus distinguamus: & quia de hac comparatione materiae ad intellectum possibilem, tex. 16. ad finem huius capituli pauca adijciam: dummodo interim ex praesenti tex. notionem nostri intellectus ex peripatetica schola concipiamus, quae est intellectus possibilis animae rationalis: ubi intellectus ponitur loco generis, quia diuinum, angelicum, agentem quoque intellectum comprehendit: possibilis, ponitur loco differentiae, quia differt ab omni intellectu in actu: anima autem ponitur tanquam subiectum, quia animae facultas & vis quaedam, intellectus est.

Definitio intellectus possibilis.

Tex. 6. Quocirca neque cum corpore mixtum ipsum esse, consentaneum est rationi. Qualis enim quidam fieret, calidus, aut frigidus & instrumentum aliquod ipsius esset profecto, sicut est sensus: nunc autem ipsius nullum est instrumentum. Atque bene, recteque censent, qui formarum locum animam inquirunt esse. At tamen neque tota est locus, sed intellectiua: neque est actu, sed potentia, formae.

Secunda conclusio, quod intellectus est immensus. Altera est Aristotelis collectio, nempe intellectum possibilem a corporis affectionibus separatam esse: nam cum ostendisset, intellectum suapte natura & quidditate non esse mixtum naturae corporeae (quia cum omnis naturae corporeae sit cognitiuus, quidditatiue non erit corporeus) consequenter hic demonstrat, quod in se non sit talis naturae corporeae, id est, quod non habeat commixtionem corporis in sua actuatione, ita ut sit actus corporis & a corpore pendens: alioqui si calore, frigore, aut sanguine, aut id genus alia corporea conditione aliquo modo afficeretur, intellectus organicus es-

set sicut & sensus: quare in aliqua determinata corporis parte certum haberet instrumentum, ut de oculo & auditu, ceterisque sensibus oculis conspicimus, & supra lib. 2. tex. 122. latius dictum est. At intellectus hoc insigne habet privilegium, ut ad eum a corpore separatus sit, ut nec sit facultas corporis, neque virtus aut actus eius, ita ut ab eo pendeat, unde illius naturam & immaterialitatem deprehendimus: quo fit, ut laeso corpore intellectus operatio per se minime laedatur, nisi ex accidenti: quia sensuum ministerium impeditur. Etenim visus, quia est actus diaphani, sic determinatur, quod non potest recipere nisi ea, ad quae determinatur per diaphanum: sic de intellectu dicendum esset, si ab aliqua natura corporea determinaretur, quod non posset recipere nisi ea, ad quae se extenderet potentia & determinatio illius obiecti: quare intellectus per illam corpoream affectionem impeditur ab vniuersali cognitione: ergo cum corpus determinet & contrahat, intellectus autem vniuersaliter abstrahat, non poterunt ita conuenire, ut intellectus, qui vniuersaliter est perceptiuus, corporeus sit. Hanc conclusionem non alio medio demonstrat Aristoteles, quam praecedentem: nam si intellectus (quia omnium est receptiuus) ab omni natura denudatur, ita quoque immixtum esse oportet, hoc est, nullam habere determinatam naturam: aliam non esset omnium receptiuus, si ad aliquam vnam naturam misceretur, aut determinaretur. Deductio nota est, quia sicut susceptiuum non recipit nisi ea, ad quae est in potentia, sic si mixtus esset alicui naturae, impediretur intellectus ab omnium cognitione: cum igitur sit vniuersaliter omnium cognitiuus, vniuersaliter est immixtus. Praesens igitur conclusio eadem radice & medio, qua in praecedenti textu, ostenditur: repugnat itaque intellectus actum esse totius corporis, aut partis. Vnde quod lib. 2. tex. 11. sub dubio proposuerat (non ex nostra, sed aliorum sententia, ut ibidem diximus) hic expressè & ex professo demonstrat: forma enim, quae recipitur in subiecto tanquam eius determinatus actus, media quantitate, calore, & frigore, & ceteris dispositionibus recipitur: ideo quantam esse, calidam, aut frigidam est necesse: quod inductiue in omnibus late patet, nimirum, quia compositum, in quo subiectatur accidentia, prius est ipsa forma

Praesens, et praecedens conclusio idem medium.

Ambiguitatem lib. 2. tex. 11. in praesenti illustrat.

forma educta de potentia materiae: quare forma actus est illius organi, anima autem rationalis non sic educitur, sed de foris aduenit: ob id intellectus neque est actus corporis eductus, neque a corpore comprehenditur aut determinatur. Profecto si aliquam vnam naturam intellectus in se haberet determinatam, perinde se haberet ac visus, nunc beculam intra se habens, quae extraneum a cognitione prohiberet: quia cum iam esset determinata & actuata, non esset in potentia. Hanc conclusionem probat quasi a communi hominum conceptione: quoniam Plato & aliorum plerique, ob id quod anima immixta sit, eam locum specierum appellabant, insinuantes, quod ipsa sola specierum sit receptaculum, non cum corporis communiione, ut in sensu contingit, ubi anima sensitua se sola absque corpore speciem non recipit: intellectus vero absque corpore organo eas admittit & conseruat, & in solo, nudoque intellectu, immateriali & incorporeo fundantur: unde Aristoteles intellectuam partem in recipiendis speciebus loco assimilat. Quod Platonis dictum Aristoteles in duobus corrigit, Prius, quod ille de omni anima loquebatur, cum tamen de sola intellectiua sit intelligendum. Posterius, quod ille a principio ponebat animam actu imbutam omnibus speciebus, cum tamen non habeat illas nisi in potentia, ut iam dictum est: recte igitur Aristoteles intellectus possibilis naturam notificat: quia si esset mixtus, aut virtus corporis esset de numero sensuum, & materialiter & indiuidualiter cognosceret. Diuus Thomas 1. p. q. 79. art. 6. & 7. explicat animam esse locum specierum, non solum quia eas recipiat intellectus per modum actus transeuntis, sed etiam immanenter & immobiliter: quia per seipsum vice gerit memoriae, cum non tantum ipsarum receptiuus sit, sed conseruatiuus. Itaque licet memoria a potentia cognitiua in sensu distinguatur, in intellectu memoria non est distincta potentia, sed idem intellectus vim habet habitualiter conseruandi quod recipit: sed dicitur locus specierum, & non memoria: quia memoria habitudinem habet ad praeteritum, locus autem a praesenti, praeterito & futuro abstrahit.

Intellectus locus est specierum.

Differentia inter memoriae & locum specierum.

DVBIVM De separatione animae humanae.

Sed tunc ambiges, si Aristoteles dubitationem propositam in lib. 1. de anima tex. 13. praesenti loco diluat, & concludat separabilem esse: Ratio dubitandi est, quoniam praedicta nostra expositio affirmatiue parati fauere videtur: sed opposita pars suadet, quoniam etsi sphaera, verbi gratia, separata sit secundum suam quidditatem atque perfectionem a sensibilibus affectionibus, non tamen statim sequitur, quod secundum suam realem existentiam ab eis coniungatur: quia licet sphaera secundum suam naturam concepta haec accidentia non includat, nec determinetur ad aliquod certum genus entis, tamen re ipsa constare non potest nisi in aliqua determinata natura: sic quoque in praesenti nostro negotio, quauis anima metaphysice considerata, & eius intellectus abstracte preconceptus a cuiuscunque naturae determinatione separatus concipiatur, non tamen demonstrat Aristoteles, quod in re existat intellectus immixtus atque separatus: quod tamen necessarium esset, ut efficax esset praesens demonstratio, atque deduceret, animam, eiusque possibilem intellectum a corporeis & sensibilibus affectionibus separatam esse: oportune ergo praesens adducitur dubitatio, ut praesentis textus vim perpendamus. Pro quo notandum, quod trifariam dicitur aliquid habere esse physicum, atque compositum esse physicum, primo modo quidditatiue ut ex materia & forma componitur, de quo Aristoteles lib. 1. phys. agit. Secundo modo perfectione, de quo tetigi lib. 1. de gener. cap. 3. quatenus formaliter pertinet ad considerationem metaphysicam, & est quoddam ens compositum, de quo Arist. lib. 6. & 7. Metaph. Tertio modo existenter, quod est medicae considerationis. Modò igitur omnibus in confesso est, Aristotelem legitime demonstrare intellectum esse immixtum, atque adeo separatam a conditionibus materiae quidditatiue & perfectione, cum nec componatur ex materia & forma sensibili, nec conditiones sensibiles in sua perfectione includat: si enim ex affectionibus sensibilibus componeretur, aut eas perfectione includeret, definitus esset & determinatus ad aliquam certam naturam: igitur non esset vniuersaliter omnium cognitiuus. Nec ratio etiam infert, quod non habeat immixtionem secundum existentiam, ut in fine huius 3. libri dicemus latius, ubi disputabitur de anima

Dubitatio post tam lib. 1. tex. 13. soluit Arist. hoc tex. et sequenti.

Triplex compositum physicum ex Aristotelo.

mæ immortalitate. Interim tamen pro præsentis textus explanatione sic deduco: quia si intellectus esset quidditatiuè aut perfectiue igneus, aqueus, lapideus, aut alterius cuiusvis sensibilis nature, impediretur proculdubio à propria functione, quæ est omnium vniuersalis perceptio & cognitio. Quod argumentum profectò maiores multo vires habet, si igneus, aqueus, aut alio modo sensibilis nature existeret: quoniam multo magis à perceptione vniuersali impediretur: plus enim impediret intus existens extranei cognitionem, vt latè in præcedentibus demonstratum est: quouis autem modo intellectus determinetur actus dependenter à corpore, ab vniuersali omnium cognitione impediretur: repugnat ergo intellectum sic esse actum corporis totius, siue partis. Vnde quod principio huius text. expressè dicit Arist. ibi, *Quocirca neque cum corpore mixtum ipsum esse, &c.* indistinctissimè & absolute in fine sequentis text. affirmat dum dicit, *Sensituum enim non est sine corpore: at intellectus ab eodem est separabilis:* quare etsi nec quidditatiuè nec perfectiue esset mixtus, ex hoc solùm, quòd existeret mixtus secundum suum esse & existentiam, præpediretur, ne omnia perciperet. Eapropter intellectus, non tantum primo modo quidditatiuè siue metaphysicè non est corporeus, nec secundo modo physicè siue actuatiuè, quia non informat corpus vt perfectio pendens à corpore, sed nec tertio modo inexisteret & indiuidualiter corpori inexisteret inseparabiliter à natura corporea, quoquo modo intellectus non esset sine corpore, non esset vniuersaliter perceptiuus, atq; adeò ratio. Arist. nil efficaciter concluderet: rectè igitur ex hac demonstratione inferimus animæ separationem, & postea eius immortalitatem ostendemus: quia illa natura & quidditas materialis, quæ in existeret intellectui, subterfugeret cognitionem nostram. Et hoc est, quod Arist. dicit, cum approbans aliorum sententiam ait, *Atq; bene, rectèq; consent, qui formarum locum animam inquit esse: at tamen neque tota est locus, sed intellectiva:* vt ex hac comparatione ad locum infferas, intelligere operationem esse solius partis intellectiue: quia ipsa sola recipit species intelligibiles, quæ sunt intelligendi principia: sanè si intellectus in corporeo organo actus esset, eius operatio in organo reciperetur (vt lib. 2. tex. 12. de

sensu dictum est) atq; adeò sola intellectiua non esset locus formarum, neq; intelligere solius intellectus esset operatio, sed totus coniuncti: merito ergo sequitur, quòd si solus intellectus est locus specierum intelligibilium, quòd solius intellectus erit intelligere, & ita immixtus erit atq; adeò ab omni corporeo organo immunis. Solut *Observanda rextus resolutio.* igitur Arist. præsentis textu dubitationem illam positam lib. 1. quòd anima, eiusq; intellectus separabilis sit, atq; functionem habeat & separatam operationem: ideo dicit Aristoteles, intellectus non est mixtus cum corpore, nec habet insitam formam corpoream atq; sensibilem, aliàs non posset omnia intelligere: quare neq; est actus alicuius organi, nec virtus alligata corpori, vt sensus: alioqui si illis qualitatibus afficeretur, illæ sanè impedimento essent, ne vniuersas formas intelligeret, quando per illam naturam iam intellectus in actu factus, non esset in potentia, vt alia intelligeret.

Atqui passionis vacuitatem *Tex. 7.* non similem esse sensitui, atque intellectui, patet in sensuum instrumentis, atque in ipso sensu. Sensus enim ex vehemente sensibili sentire non potest. Auditus namq; non audit sonum post magnos sonos: & visus non videt, atque odoratus non olfacit, post vehementes colores, atque odores. At intellectus aliquo valde intelligibili intellecto, non minus sanè, sed magis percipit, intelligitq; inferiora. Sensituum enim non est sine corpore: at intellectus ab eodem est separabilis.

Aliud discrimen intellectus à sensu ponit Arist. scilicet quòd intellectus & sensus dissimilis est passibilitas: quoniam sensibilem excellentiæ corrumpunt sensum (vt lib. 2. tex. 123.) at excellens intelligibile perficit atq; confortat intellectum: quare etsi intelligere & sentire conueniant in hoc quòd

quòd in pati consistunt (vt supra expositum est) vtriusque tamen operatio salus erit & ipsius facultatis perfectio absque aliqua deperditione per se corruptiua: nam si cū sensus sit actu sentiens, nullus abijcitur terminus à quo (vt lib. 2. cap. 3.) sed sit perfectionis additio, multo potiori iure intellectus intelligendo absque vlla prorsus corruptione perficietur. Differunt tamen, quia intelligere non fit in organo corporeo, sicut sentire: vnde per excellentiam obiecti non corrumpitur intellectus, sicut sensus: & licet vtriusq; potentia salus & perfectio à suo proueniat obiecto, tamen passio sensus admixtam habet corruptiuam alterationem, vnde non admittit vehementes obiecti pulsationes: ideo non est similis sensus & intellectus vacuitas, hoc est, non similiter denudantur ab obiecto: quoniam etsi vtraq; potentia sui obiecti sit receptiua, tamen intellectus sine medio organo aut aliquo instrumento corporeo: hinc etiam habet, vt non corrumpatur, sed à suo obiecto quantumuis excellenti perficiatur. Hæc rationem pro causa & radice huius discriminationis assignat Aristoteles præsentis textu: nã licet sentire & intelligere absolute conueniant in hoc, quòd neutrum est verè pati, tamen sentire intra suam latitudinem inuenitur cum mixtione alicuius passionis respectu valde & vehementer sensibilis, cum tamen intelligere omnimodo passionis sit expers. Subdit Arist. intellectum à præstantissimo intelligibili non prohiberi, quominus minora & imperfectiora percipiat: ideo neq; fatigatur, neq; debilitatur intelligendo, sicut sensus, nisi fortè per accidens, quòd phantasmatum indigeat speculatione tanquam materia, non tamen tanquam instrumento (vt cap. 4. explanabimus circa expositionem textus 30. & tex. 36. inferius.) In præsentia sensus & intellectus non vsurpantur vt res sunt, sed vt facultates cognitiue, quæ sentiendi, aut intelligendi proprias exercent operationes: ob id considerantur respectu suorum obiectorum in excellentia: idcirco vehemens sensibile est, quòd habet vnde vehementer sentiatur, qualis est lux respectu oculi: valde verò intelligibilia dicuntur, quæ habent vnde multum intelligantur: talia sunt quædam metaphysicalia, quæ manifestissima sunt nature, quæ quo plus habent de entitate, plus quoque participant de intelligibilitate: per vehe-

menter enim sensibile atq; valde intelligibile significat Aristoteles excessum obiecti ad potentiam, in sensu tamen: nam respectu intellectus nõ vult Aristot. aliquod esse intelligibile, quòd intellectum excellet: falsus tamen est, vt post pauca dicam. Cùm ergo intellectus realiter non alteretur, nec trãsmutetur sicut sensus, sed solùm intentionaliter speciebus afficiatur, sit, vt non habeat vnde terribilis obiecti pulsationes metuat: quinimo quocunq; præstantissimo intelligibili percepto, habilior & vegetior ad suas functiones exercendas euaudit: nimirum quia beatitudo in intellectu essentialiter collocatur: vnde beati visa diuina essentia intelligentiam aliarum rerum non perdunt, sed potius firmatur & illustratur. Quare Theologia (quæ sapietia est 1. p. q. 1. art. 6.) Theologos non debet stultos reddere, aut ad tractandas res ineptos: sic censet Aristoteles in præsentis ex perceptione superiorum illustrari & firmari ad inferiora exactius deprehendenda: valeat ergo vulgarium omnium iudicium & præpostera existimatio. Verum est, quòd ob vehementem contemplationem & abstractionem ab occupatione sensibilium & rerum externarum non sic circa singula sunt instructi: quoniam vniuersaliora & potiora ex professo meditantur: sed alibi de hæc re vide D. Tho. 1. p. q. 1. artic. 6. & 2. q. 2. circa art. 6. 7. & 8. nos eò, vnde digressi sumus, redeamus. Docet igitur Aristoteles, quòd quanuis intellectus facultas sit incorporea, quæ ob id per se non debilitatur nec fatigatur, tamen quia nunquam intelligit sine corpore, per accidens contingit aciem eius minui: quoniam obsequium corporis debilius redditur: vnde eget quiete, somno, vt vis corporea restituatur: nam quòd caret alterna requie, durable non est. Sensus autem suam functionem per se in corpore exercet, & pro sui constitutione quatuor primarum qualitatuum proportionata mixtione indiget, & illa proportio est, quæ à vehementi sensibili tentatur: ob id vehemens est aliquod & excellens sensibile. Negat tamen Arist. excellentiam & vehementiam intelligibilis: in quo caue errorè, christiane lector: nam supremum intelligibile (quòd Deus est, & in cuius visione nostra beatitudo consistit) soli Deo est connaturale, & supra facultatem omnis intellectus creati: quòd eleganter ostendit S. Tho. 1. p. q. 12.

Pro Theologia est ratio, Aristoteles.

Intellectus per accidens debilitatur, se sine corpore, per accidens contingit aciem eius minui: quoniam obsequium corporis debilius redditur: vnde eget quiete, somno,

q. 12. artic. 4. Hinc ibidem art. 5. egregie infert, intellectum beatorum egere lumine gloriæ, ipsoq; confortari, cum tamen sensus Solem in sua sphaera intentis oculis conspiceri nequeat. Notissima est ista differentia inter sensum & intellectum, quam experientia etiam comprobatur, quod per intellectum continuo intelligendo sine fine procedamus; in sensu vero minime, quia non habet supra se reflexionem, est quidem materialis & corporeus. Sed dices, sensum esse actum corporis & organi, in causa est, ut sentire à vehemēti sensibili sit verè patitur intellectum autem non esse corporis actum, causa est, quod intellectus nec à valde intelligibilibus verè patitur: ergo cum cogitativa & phantasia, & cæteræ virtutes sensitivæ interiores sint actus organi corporei, paterentur à valde cogitabilibus: quod tamen falsum esse creditur ex eo, quod nil tale experiamur. Caietanus respondet, Aristotelem non reddere propriam causam, sed consonantiam, atq; huius differentia non convincentem, sed apparentem rationem & plausibilem proportionem. Quod falsum mihi videtur: nam si hoc ita esset, doctrina tanti Philosophi solida & demonstrativa non esset: maximè quia lib. 2. tex. 123. & 143. deducit sensum pati à vehemēti sensibili: ex organo & sensu, & ex utroq; causam reddit, quia debet ferri organum harmonia, & sensus in actu symphoniam: enim est actus sensus & sensibilis: apertè ergo vult, quod sensum esse in corpore tali, causa est & ratio patiendi ab excellenti sensibili: atq; adeo intellectus, qui à corpore separatur, omnimodam excludit passionem corruptivam: quapropter non probat quod Caiet. dicit: quia cogitativa sicut reliqui sensus ab excellenti sensibili disturbatur: incidimus enim aliquando in aliqua, quæ difficulter & non sine læsione cogitamus. Ex hoc textu duos habemus confutatos errores, Prior est dicentium intellectum esse imaginationem, de quo ultimo cap. libri 2. dictum est, ubi imaginativam Aristoteles cum sensu computat. Posterior autem est, intellectum non esse animæ facultatem, sed unam aliquam de substantijs separatis: nam intellectus, licet sit separabilis à corpore, potentia est animæ, quæ (ut initio 2. lib. diximus) actus est corporis physici, &c. & homo per ipsum intellectum, ut per propriam potentiam, formaliter operatur & intelligitur: nec sola unio extrinseca ipsius intellectus ad phantasmata nos faceret formaliter intellectivos & intelligentes: de quo fortasse inferius contra Commentatorem dicemus. Nunc pergendum est, dum modo prius annotemus, quam expressè Aristoteles in ultimis verbis huius textus dicat, intellectum hoc à sensu differre, quod separabilis est à corpore.

Obiectio
notanda.

Caiet. re-
ijcitur.

Duos er-
rores eli-
minat
Arist.

ratur & intelligitur: nec sola unio extrinseca ipsius intellectus ad phantasmata nos faceret formaliter intellectivos & intelligentes: de quo fortasse inferius contra Commentatorem dicemus. Nunc pergendum est, dum modo prius annotemus, quam expressè Aristoteles in ultimis verbis huius textus dicat, intellectum hoc à sensu differre, quod separabilis est à corpore.

Nota.

Factus autem unumquodq; Tex. 3. perinde, atq; is, qui dicitur actu sciens: quod quidem tum accidit, cum ipse per seipsum operari potest. Est quidem & tunc quodammodo potentia, sed non perinde, ut erat antea, quàm didicisset, vel inuenisset. Atque tunc seipsum etiam intelligere potest.

Cum igitur intellectum possibilem potentiam esse constat, æquum est, ut intelligamus, unde de potentia in actum reducatur. Reperitur enim intellectus in triplici statu. Primum in pura potentia, veluti in pueris: Secundum in actu primo, ut in adultis dormientibus, aut non considerantibus, qui dicitur intellectus in habitu: Tertium in actu completo, ut in contemplantibus & considerantibus: reducitur igitur de potentia in habitum & actum ab ipso intelligibili, cuius specie & forma suscepta fit ipsum, non secus ac cera suscepta figura fit ipsum sigillum: itaq; intellectus potentia est, quæ per susceptam intelligibilis speciem operatur. Unde conuincitur falsam esse opinionem Auicennæ, quod species non conseruentur in intellectu possibili, quia (ut iam dictum est) ipse est locus specierum, in quo habitualiter conseruantur. Aduertendum etiam, possibilem intellectum ab intelligibili poni in actu primo: nam si quid intellectus agens ibidem operetur, postea docebimus cum Aristotele tex. 17. nunc autem leuiter tantum & quasi per similitudinem docet, quod ab ipso intelligibili veluti à generante propriam speciem nanciscatur intellectus possibilis. Præterea considerandum, quod intellectus iam factus in actu primo, per seipsum potest operari sine extrinseco aliquo

Triplex
status in-
tellectus.

redu-

Discrimē
intellectus
à sensu.

Ana quo-
modo se
cognoscat

reducere: nimirum, quoniam transformatus in ipsum intelligibile atq; eius seminarium in se habens, considerare & contemplari poterit non solum alia à se, sed etiam seipsum deprehendere. Unde habes, quod licet sensus & intellectus conueniant, quod uterq; reducatur in actum ab ipso obiecto veluti à generante, tamen in sensu non immanet species habitualiter sicut in intellectu, qui iam factus in actu primo sine alterius indigentia alia à se & seipsum intelligere valeat: quia ad hoc sufficit, quod specie & forma obiecti informetur. Consideranda est huius textus doctrina pro textu 15. quo docebimus animam non se intelligere per speciem quidditatis materialis, cum ipsa sit immaterialis: neq; per suam essentiam sicut angelus, quia quandiu est in corpore, pura potentia est: nec per species innatas, quia debet eas à phantasmatis emendicare: quare non fluunt ab essentia pro hoc statu: neq; habet eas influxas à superioribus, quoniam in hac vita duntaxat cognoscit per conuersionem ad phantasmata: fateamur ergo est necesse, quod se intelligit per reflexionem ex discursu, quoniam deprehendit seipsum operantem, non substantialiter per se, sed quod accessorie & accidentaliter intellectiones recipit, atque ab intelligibili de potentia in actu deducitur. Cum igitur percipiat se fieri in actu unum de genere entium (ut rectè dicit Alpharabius) non secus ac æstimatiua species insensatas à sensatis elicit: sic anima immaterialis speciem suam fabricat à materiali quidditatis specie: nam materialis species animam propriè repræsentare non potest, sed (ut dixi) percipiens, quod intelligendo fiat in actu unum determinatum ens, & certa natura statim fit sibi præsens. Pulchra sanè Philosophia, quæ si attentius consideretur, non tantum facilis, sed vera est, quæ anima per species quidditatum materialium se cognoscit, non affirmatiuè per illas, sed negatiuè remouendo ab illis: sicut enim oculus non se videt per speculum, sed in obiecto & opposito speculo per præstantissimam oculi partem, pupillam scilicet atque visus aciem, ita mens nostra non se contempletur per rerum materialium spectra & simulacra, sed ipsiis propositis atq; perceptis, se ipsam per præstantissimam eius partem, quæ est acies mentis & acumen intellectus, intuetur: ergo ipsa cum videat de potentia

in actum se reduci, certa quadam coniectura se inuestigat atq; inuenit, ut cum alia intelligit, seipsam quoq; aduertat: rerum enim causas cum diligenter perquirat, atque ex operationibus singula definitè cognoscat, sese quoq; ex operatione tenet, atq; seipsam geminata & reflexa intellectione perfecta quadam circuitione & conuersione percipit. Verum antequam ulterius progrediamur, oportet verba huius textus diligentius considerare & ponderare. In primis cum dicit, *Factus autem unumquodq;* &c. differentiam notat inter intellectum & materiam, quia materia prima non fit ipsa forma, at intellectus fit ipsum intelligibile: idcirco dicebamus, quod ex intellectu & intelligibili magis unum fit, quam ex materia & forma. Mox prætereundum non est verbum illud, *unumquodq;*, quo significat intellectum nostrum, quoniam infimus est in genere intelligibilium, qui intelligere non potest per species nimirum vniuersales & abstractas, ut angeli, sed per species dearticulatas, & licet vniuersales nimis, tamen particularibus proximis: est enim noster intellectus ultimus, qui ob id singillatim fertur in unumquodq; per rationes proprias: angelus vero vniuersim per vniuersales & communes rerum formas: quare quæ sunt minus vniuersales, sunt animæ nostræ magis proportionatæ: ideo oportet, ut faciat unumquodq; singulatim. Tum etiam considerandum quod dicit, *quodammodo potentia potens scire*: quo notat differentiam intellectus à materia prima, quæ omnis formæ expers est, quod est valde considerandum: quia licet sit in potentia omnia intelligibilia, non tamen in pura potentia, sed in communi & indeterminatè, & indiget specierum determinatione: nihil aliud est intelligere, quam determinari secundum hoc, vel illud intelligibile: quod insinuabat etiam cum dixit, *Factus autem unumquodq;* &c. etenim intellectus non est ut materia prima, nuda, pura & simpliciter in potentia, sed secundum quid in ordine intelligibilium. Tandem cum dicit, *Actu sciens*, docet Aristoteles modum essendi in actu primo, & non modum habendi promptè & delectabiliter, id est, speciem & actum primum, non tamen habitum: distincta enim qualitas est habitus ab specie, aut est ipsarum specierum coordinatio (ut alibi diximus) & habitus pluribus actibus comparatur: species autem

Ponderatur
verba
textus.

autem vnico gignitur actu, & licet potens est operari & sit in potentia, dissimiliter autem quam prius, quando erat in potentia essentiali ad actum primum: nam iam est in potentia accidentaliter ad actum secundum: est igitur in media potentia, quoniam iam propinqua est, ut seipsam intelligat: de hoc pauca supra lib. 2. cap. 5. tanguntur, & infra tex. 15. Nunc autem Arist. presenti textu tria vult intellectui in actu competere, Primum, quod possit iam per seipsum operari, ut intelligamus iam non indigere externo reducete & motiuo (ut sensus eget) quod factus in actu penes se iam habet, non quod excludat phantasmatis speculationem, sed quod habet iam in se formam & operandi principium. Secundum, quod si adhuc est in potentia, dissimiliter tamen ac prius: quia non est in potentia essentiali ad habitum, sed in accidentaliter potentia ad actum. Tertium, quod iam poterit seipsum intelligere eo modo, quo exposuimus. Vnde intelliges quod Arist. dicit lib. 2. tex. 59. *Sensitivum, cum iam ortum ac generatum est, habet iam sensum perinde ac scientiam, non quod ab ipso obiecto immutetur ad primum actum speciei, similiter & ad secundum sensationis, quia ille est passivus, sensatio autem actiue est a potentia tendente & transfere te in obiectum comprehensione directa: quapropter ibidem subdit, & sentire actu simile est, ac contemplari: distinguit ergo inter scientiam & contemplationem, & inter sensum & sentire.*

Tex. 9.

Cum autem aliud sit magnitudo, aliud magnitudinis esse, & aliud aqua, aliud aquæ esse, & in alijs itidem multis (non enim vniuersis hic modus accommodatur, sed sunt in quibus hæc ipsa sunt eadem, non diuersa) aut alia sanè, aut parte quidem eadem, sed aliter sese habente, carnem, & esse carnis discernit. Caro nanque non est sine materia, sed perinde atq; simum, hoc est in hoc.

Dissentiant Aristotelis expositores &

variè censent: circa huius loci contextum, & quo modo precedentibus cohæreat. Simplicio enim placet de intellectu in particulari, posteaquam de intellectu in communi disputatum est. Philopono autem (cui, Aristoteles disputat, an intellectus corruptibilis sit, an æternus) videtur, quod, hæcenus differentijs inter intellectum & sensum positis, iam quomodo fiat ipsum intelligere, determinet. Sed nos, has & multas alias expositiones vnico verbo complectentes, dicimus, hanc esse huius capitis secundam partem, in qua & intellectus & intellectus naturam à priori aperit Aristoteles, nimirum obiectum intellectus proponendo, quod est vniuersale à materia individuali separatum. Quare cum intendat demonstrare, quod obiectum intellectus pro hoc statu sit quidditas rei materialis, idcirco determinare incipit, quatenus quidditas ab individuo separetur: ideo cum dicit, magnitudo, aqua, aut caro, idem est quod quidditas & natura: cum autem horum esse nominat, individuum intellige: quod clarius dices, cum in multis aliud sit quidditas, aliud individuum, in quo ipsa subsistit. Exemplum ponit, Primum de magnitudine in mathematicis, quæ licet abstrahant à materia sensibili, concreta tamen sunt materię intelligibili. Secundò de aqua in naturalibus simplicibus, in quibus non tantum est materia intelligibilis, sed etiam sensibilis. Tertio de carne in naturalibus mixtis, quæ non tantum concernunt materiam intelligibilem & sensibilem, sed etiam eam in sua definitione includunt, ut simum, quod per nasum definitur. Rectè igitur Philosophus mentem suam colligit, quod si in his omnibus aliud est quidditas, & aliud ei esse, & quidditas ab individuo differt, necessum est, quod homo quidditatem ab individuo alia potentia à sensu discernat, nempe intellectiua: aut si quidditatem & individuum eadem intellectuua parte homo percipiat, oportet intellectum aliter circa quidditatem, aliter circa individuum sese habere: quod statim exactius enodabimus, si intellectus singulare percipiat, an tantum indirectè per reflexionem: & discursum per coniunctionem ad sensum: Aristoteles vtrunq; probabile censet. Mihi tamen probabilius multò est, ut intellectus non solum vniuersale, sed singulare attingat: alia inter singulare & vniuersale

Contextura explanatur.

Obiectio intellectus quidditas rei materialis examinatur infra c. 3.

Intellectus singulare percipit, infra in quaestione de obiecto intellectus c. 3. ad 2. principale.

Accidentia substantiarum separatarum speciem sequuntur.

Quæstio de distinctione nature à supposito.

Caietanus de Thien. reiectus.

uerfale non posset differentiam statuere: quod si inter vtrunq; dijudicat, ut re vera experimur, vtrunq; cognoscat opus est. Quo argumento præcedenti libro cap. 14. demonstrabamus, sensum comunem omnium sensuum exteriorum differentias percipere, ut externis sensibus copulatur & coniungitur: sic intellectus de se vniuersale percipit, singulare verò ut ad phantasmata conuertitur, & ei continuatur necessitate quadam naturalis immutationis & proportionis. Sed de hac graui difficultate quaestionem propriam habebimus inferius ad finem cap. 3. Subdit autem Aristoteles per parenthesis, quidditatem ab individuo differre, *Non enim vniuersis hic modus accommodatur, &c.* hoc dicit propter Deum & angelos, in quibus natura & individuum eadem sunt, & non diuersa: idem enim est esse & essentia in separatis à materia, & suppositum non differt à natura: non quod individuum non habeat naturam, ut Commentatori Auerrois visum fuit, sed quod illa accidentia, etsi individualia esse videantur, ab essentia fluunt veluti propria ipsius speciei. Quocirca huiusmodi accidentia substantiarum separatarum sensu non comprehenduntur, non solum ex eo quod immaterialia sunt, verum etiam eo quod non sunt individua: quandoquidem speciem, secundum quod talis est, comitantur, & nihil est in substantijs immaterialibus, quod ad rationem speciei non pertineat: ideo individuatione ipsarum sit ratione formæ, atq; species in ipsis seipsa est individua: ob id species non multiplicatur in pluribus individuis: Gabriel enim, eiusque species non potest esse in alio individuo. De hac autem distinctione suppositi à natura, atque de differentia inter substantias materiales & immateriales in quaestione propria dicemus. Malè igitur Caietanus de Thien. dicit, Aristotelem per carnem intelligere viuum, ut extendat se etiam ad immaterialia. Certè contextui literę & menti Aristotelis non quadrat, ut ex dictis patet, & ex ijs, quæ ipse in textu sequenti dicit, quod caro proportionem dicit calidi & frigidi: nam caro (inquit Aristoteles) non est sine materia, ergo per carnem non intelligit immaterialia. Ineptè alij euadunt hoc argumentum, dicentes, quod quia substantiæ separatae sunt nobis ignotæ, quas

proprijs nominibus non valemus appellare, ideo eas sub exemplo carnis in rebus naturalibus circumscripsit. Sed certè ineptè etiam, quoniam caro conditionem habet oppositam quidditati & esse rerum, substantiarumq; separatarum, cum dicat, *Caro nanq; non est sine materia, sed perinde atque simum, hoc est in hoc, id est, quidditas in materia: quod substantijs separatis minimè quadrare potest, quia necessariò in ipsis species ad individuum seipsa determinatur: forma enim, quæ est in materia, necessariò est in materia aut sensibili, aut intelligibili, vnde individuum à natura differt: at quia in substantijs immaterialibus neque est materia sensibilis, neque intelligibilis: quia non est aliud natura, & aliud individuum: consequenter sicut impossibile est multiplicari individuum, ita impossibile est multiplicari naturam. Vnde habemus etiam, quod sicut quidditas ab individuo, vniuersale à singulari distinguitur, ita sensus distincta est potentia ab intellectu: & cum intellectus vniuersalium sit, sensus erit singularium, nisi quatenus singularia ab intellectu reflexè & discursiue cognoscuntur per quandam continuationem ad phantasmata, ut post dicemus: impossibile nanque est, singulare, quod materiale est, directè intelligi ab intellectu nostro: patet, quia non est sine materia: ut repugnat ergo tali singulari materiali separari à materia, repugnabit quoque & intelligi quoniam nulla potest species materialis intellectu esse, quæ ipsum directè repræsentet, ob id non nisi reflexè intelligitur. Sed quia præsens textus examinari sine sequentibus non valet, ad sequentis enarrationem pertransio.*

Sensitiua igitur parte calidum discernit, & frigidum, quorum quædam est ratio, caro. Alia verò esse carnis discernit, aut separabili, aut sese habere ad seipsam, perinde, atq; sese habet, cum extensa fuerit linea flexa.

Prosequitur Aristoteles quod ab initio capitis instituerat declarare, quid sit intellectus, quòve pacto fiat intellectio: & cum operationes ab obiectis dignoscantur (ut

Y lib.

lib. 2. cap. 4.) merito de obiecto intellectus & ipsius intellectus sic figura & superficie tenus differitur: quoniam post ex professo est demonstraturus. Ideo quod precedenti textu dixerat, in presenti exemplo explanat, nimirum, quod sensu sentimus esse carnis, alia vero potentia quod quid est ipse: consistit enim ratio carnis in certa calidorum & frigidorum, &c. proportionem: hanc autem carnis quidditatem intellectus directe percipit: at esse carnis & indiuiduum ipse non nisi reflexe: nam intellectus postquam carnis quidditatem percepit, regreditur quaerendo cuiusnam sit, & in quo existat illa quidditas, quod quidditatem magis comprehendat: non est intellectus contentus ipsius quidditatis cognitione in seipsa, sed eam in suo indiuiduo magis explorare atque expendere nititur. Vult itaque Aristoteles, quod singulare & vniuersale diuersa potentia percipimus: quandoquidem sensus est singularium, intellectus vero vniuersalium: vel quia si eadem potentia percipiatur vniuersale & singulare, quod aliter intellectus ad vniuersale, aliter ad singulare se habet, cum singulare non nisi indirecte & per reflexionem dignoscatur: eadem ergo virtute intellectus formam & formam in materia singulari cognoscit, sed intellectu diuersimode sese habente, quem merito comparat lineam rectam, & eadem circumflexam: eadem enim licet sit linea, aliter tamen est disposita: sic nos intellectus, qui directa acie in vniuersale tetendit, recurrit ad se & reflectit se supra phantasmata, ad quae se conuertit. Quare iuxta Aristotelem intellectus singulare cognoscit (vt habet praestantissimorum Latinorum, Graecorum atque Arabum interpretatio) aliter intellectus nunquam sensum corrigeret, neque vocaretur ab Aristotele sphaeris, reflexius aut conuersius: quoniam singulare attingit secundum continuationem cum sensu. Nam rogo, quando discurrit intellectus & subsumit singularem propositionem, quomodo syllogizat, si singularis notitiam non format? Rursum si intellectus vniuersale cum singulari conferat, vt saepe facit, profecto necessum est collationis extrema cognoscat, alias vtriusque, vniuersalis scilicet & singularis, iudex esse non posset?

Rursum in ijs, quae in abstractione consistunt, eadem esse videntur. Rectum enim se habet, vt simum: est enim ipsum cum continuo semper. Quod si quidditas sit diuersa, aliud est profecto esse recti, aliud ipsum rectum, vt ibi: si enim dualitas. Quare fit, vt haec etiam alia, vel alio modo sese habente parte discernat. Omnino igitur vt res separabiles sunt a materia, sic se habent & ea, quae sunt circa intellectum ipsum.

Conclusionem textu 9. positam, atque tex. 10. exemplo naturali declaratam, in presenti textu exemplo mathematico exactius exponit: nam non respiciunt materiam, nisi intelligibilem: quia abstrahuntur a materia sensibili. Ideo docet Aristoteles, quod sicut res sese habent ad esse, sic se habent ad intelligere: quoniam naturalia cognoscuntur abstractione a materia indiuiduali, non tamen sine materia in communi: mathematica vero intelliguntur, non tantum abstracta a materia indiuiduali, sed etiam a materia naturali. Id significat Aristoteles cum dicit, *Rectum enim se habet, vt simum*, id est, sicut simum, quod nasum vt naturalem materiam concernit, sic rectum materiam intelligibilem respicit: quoniam sicut non possumus intelligere simum sine naso, qui eius est materia naturalis, sic rectum nunquam deprehendes, nisi cum continuo semper, quod eius est materia intelligibilis. Subdit praeterea Aristoteles, *quod si quidditas sit diuersa, aliud est profecto esse recti, aliud ipsum rectum*: quia quidditas & indiuiduum re idem sunt, ratione tamen differunt: ergo per potentias diuersas percipiuntur, siquidem ratione & formali obiecto differunt. Quod autem rectum dualitatem Aristoteles appellet, non turbet: quoniam loquitur more Platoniorum, qui significabant unitatem & essentiam

Continuat
tio literae.

Aristot.
quosum
more Platonico lo-
quatur.

QVAESTIO

An indiuiduum addat aliquid supra naturam?

tiam puncto, dualitatem recto, trinitatem circulo, & sic de alijs numeris censebant: constat enim linea recta duobus extremis punctis, & medium eius ab extremis non exit: in circulo autem est centrum, & linea curva, cuius medium extrema egreditur. Sed valeant ista: quoniam Aristoteles non frustra & sine causa platonico more loqui videtur, sed quia vult essentiam & indiuiduum non esse duas res, quod Platoni arrisit: sed si aliqua dualitas ibi est, non est rerum, sed rationum: non abs re igitur sicut res se habent ad esse, se habebunt ad cognosci, *Omnino igitur* (inquit Aristoteles) *vt res separabiles sunt a materia, sic se habent ad ea, quae sunt circa intellectum ipsum*: quo enim modo se habent obiecta in suo esse, sic se habent potentiae in sua operatione. Quocirca late differt inter Aristotelem & Platonem: quoniam nos intelligendi modus Aristoteli sphaeris est, quia ad singularia intellectus regreditur, vt aliquo termino consistat, & finiatur intellectus: cum tamen Platoni rectus sit intelligendi modus, & quasi suspensus in vniuersalibus & abstractis ideis. Est autem alterum grauius & maius discrimen, quod Platonici intellectus nostri obiectum ideale ponunt extra omnem rem sensibilem & naturalem: verius tamen Aristotelici obiectum intellectus dicunt quidditatem esse rei materialis, quae a rebus ipsis non re, sed ratione sola separatur. Itaque licet vniuersale sit in singularibus, sine ipsis tamen intelligitur absque mendacio: quoniam abstrahentium non est mendacium, vt dicitur lib. 2. Physi. text. 18. & Sanct. Tho. 1. par. quaest. 85. artic. 1. ad 1. tantam enim intellectus unitatem & conformitatem ad sensum obseruat, vt ad intelligendum composita ad sensus sese componat atque accommodet. Si hoc autem intellectus obiectum quidditas ipsa sit in se aut species, quae a quidditate provenit, dicemus cap. sequenti: nunc tamen videtur esse ipsa quidditas rei, sicut obiectum visus non est species ipsa, sed ipse color: sic in intellectu proportionabiliter loquendo, quod species non est obiectum intellectus, sed ipsa quidditas rei intellectae.

Differen-
ter Plato-
nem, &
Arist.

Pro enarratione horum trium textuum operapretum fuerit intelligere, quid sit id, quod supra naturam addit suppositum. Quae res, licet valde sit difficilis, magis tamen est utilitatis omnibus disciplinis, praesertim Theologiae pro materia Trinitatis & incarnationis: quare alia quaestio de obiecto intellectus in caput sequens relinquatur, vt hic hanc possumus exactius examinare: seorsum enim atque suis sedibus quaestiones sunt tractandae, vt dilucidius lumen eis inferatur. Principio igitur de proposita quaestione plures sunt, quam recensere vacet, opiniones, neque adhuc de hac re apud aliquem constat: ne ergo eas tumultuariè referamus, sed potius vt vel sola enumerationis methodo propositis negotio lucem aliquam inferamus, sic eas omnes ad certa reduco capita. Sunt enim qui dicant, suppositum nihil supra naturam addere ex parte rei, sed tantum ex parte modi significandi: qui, mea quidem sententia, in meridiana luce caligant: quoniam persona aliquid dicit ex natura rei supra ipsam speciei naturam, & modus significandi (nisi confictus sit) ex modo sumitur essendi. Idcirco alij asserunt, id, quod in supposito supra naturam reperitur, ex parte rei esse, tamen dicunt esse extrinsecum quoddam & accidentarium: itaque suppositum quoddam totum esse dicunt constans ex natura & accidentibus, quibus indiuiduatur. Sed hi etiam fallunt: quoniam suppositum non esset prima substantia, quae directe ponitur in praedicamento substantiae, vbi non collocantur accidentia, sed in reliquis nouem generibus: quare suppositum per accidens esset in praedicamento substantiae: Proprius ad veritatem accedunt, qui tenent, additum illud non solum ex parte rei considerandum, sed etiam esse intrinsecum supposito atque personae. Tamen id dupliciter exponitur: nam sequaces Scoti in 3. d. 1. quaest. 1. art. 3. exponunt per negationem actualis & aptitudinalis dependentiae: discipuli vero S. Tho. 3. p. quaest. 4. artic. 2. interpretantur positivè. De his

Opinio-
nes variae
methodo
relatae de
addito
supposito
supra na-
turam.

1. opinio.

2. opinio.

3. opinio.

*Observa
Auctoris
resolutio-
nem.*

omnibus dicerem libenter meam sententiam, nisi timerem alia extra nudum extendere: nunc enim Aristotelis agimus enarratorem: sat ergo fuerit lectorem admonuisse, quod harum opinionum multitudinem (quas tumultuariè refert Caietanus 3. p. loco citato) haud difficile fuerit ex hac sola enumeratione, & ad certa capita reductione ad veritatis scopum dirigere, & in unitatem & concordiam redigere. Modus igitur significandi suppositi ex parte rei sumi debet: quod autem additur ex parte rei, non debet esse extra genus substantiæ: sic enim substantiam non contraheret nec determinaret. Intrinsecum ergo illud additum explicatur vel per hecceitatem (vt Scotistæ 2. d. 3. q. 6. vocant) seu personalitatem aut actum subsistendi (vt Thomistis placet) quoniam existentia est ultimus actus ipsius substantiæ & terminus generationis, vt ex S. Thom. bene aduertit F. D. à Soto in antepredicam. cap. 4. q. 1. versus finem, & per illam explicamus & denotamus ignotam nobis differentiam in diuidualem & materialem, quæ speciem determinat & contrahit ad esse incommunicabile ipsius suppositi, per quam suppositum intrinsecè constituitur. Quare si rem penitus consideremus, Thomistæ & Scotistæ hac in parte parum aut nihil differunt: quoniam duplex illa negatio, actualis scilicet & aptitudinalis dependentiæ, ex illo positio oritur: ex eo enim suppositum non est, neque potest esse in alio, quia non terminatur ad aliud, sed ipsum est in se terminus. ultimus, basis & superiorum prædicamentorum substantia. Ad quod alludebat Aristoteles in definitione primæ substantiæ in prædicamentis dicens, substantia prima ea est, quæ neque in subiecto est, neque de subiecto aliquo dicitur: & 5. Meta. tex. 5. inter essentiam & substantiã distinguit, & 7. Metaph. tex. 20. inter quodquid est & id cuius est. Quocirca illius positio, quo constituitur suppositum & persona, illa negatio duplicis dependentiæ est effectus: itaq; positio, quo suppositum intrinsecè constituitur & positio, quo constituitur, habet pro effectu formali illam prædictam negationem, sicut esse album effectus est formalis albedinis: quo modo intellecta Scoti opinio vera est, ingeniosa & subtilis. Etenim negatio neque prædicatur, neque est ipsa, quæ personam facit, sed quæ formaliter denominat, atque vt Zifra in algorismo

*Egregie
explican-
tur & cõ-
ciliantur
S. Tho. et
Scotus.*

numerum denominat, cum tamen ipsum Zifra secundum se numerus non sit, sed accommodatius vt punctus lineæ terminatiuus, qui cum nullam habeat partem, tamen lineam terminatiuè constituit, vt de puncto habes infra cap. 3. circa tex. 25. Et si querat quis, quid sit illud positium, quod fundat duplicem negationem? Facile dicam, quod est subsistentia, quæ primam substantiam constituit: itaq; non dicit aliam formam neque aliam naturam, nisi subsistentiam incommunicabilem: quia de ratione naturæ non est per se incommunicabiliter subsistere, quod est de ratione personæ. Illa igitur incommunicabilis subsistentia, quæ in schola S. Tho. est persona, vel personam constituit, parit duplicem illam negationem apud Scotistas: neutrum enim est sine alio, sicut causa formalis sine suo effectu: ideo persona non constituitur aliquo positio & affirmatio, quin mox intelligatur terminatio, vt in puncto lineæ: neque sola est negatio sine positio fundamento subsistentiæ, vt de puncto dicimus infra loco dudum citato. Aduerte tamen, quod non distinguimus inter subsistentiam, hecceitatem, vel personalitatem, vel differentiam materialem, quæ est principium incommunicabilitatis ipsius suppositi: dummodo de re constat, de nomine nihil moror, hoc enim Theologi, aut metaphysici muneris erit exactius limare: placet tamen vocare modum incommunicabiliter subsistentiæ: itaq; suppositum supra naturam modum quandam incommunicabilitatis addit. Quod si vrgeas rogando, quidnam sit ille modus incommunicabilis subsistentiæ, si positium quid sit, an priuatiuum? respondebo, quod trifariam consideratur: quia materialiter positium includit, & formaliter negationem prædicat, unde ipsam naturam determinat atque modificat: quare non opus est fingere personalitatem realiter diuersam esse à natura, quâuis ipsam diuersificet, vt species diuersitatis generis facit in speciebus (vt S. Tho. iuxta Aristot. docet lib. 10. Metaph. tex. 24. lect. 10.) nec opus est fugere ad puram negationem, cum alia sit ratio & essentia speciei, & alia ratio & essentia indiuidui quoad hunc modum incommunicabiliter subsistendi: quoniam absolute essentia indiuidui non est alia ab essentia speciei, vt Soto in vltimis verbis quæst. 1. super prædicab. de proprio, quod non est aliud proprium suppositi-

Attende.

*Auctoris
opinio me-
diat inter
Scotum &
S. Tho. et
est vtrius-
que ne-
xus.*

*In triplici
ordine re-
rum sup-
positum à
natura se-
paratur.*

positi, & aliud speciei: ad quod alludimus in presenti per hunc nostrum modum incommunicabiliter subsistendi, qui modus negat formaliter & completiue, siue terminatiue, vt Scoto placuit: affirmat tamen materialiter & originaliter ratione illius subsistentiæ, vltra quam non est vltior dependentia: & sic est cõplementum & vltima actualitas naturæ, quæ est S. Tho. mens. Tres igitur sunt rerum gradus, Primus est rerum & substantiarum materialium, in quibus suppositum à natura differt secundum includens & inclusum: quoniam suppositum includit subsistentiam: deinde reliqua accidentia indiuiduantia: & rursum tertio suppositum à natura ratione distinguitur: quare in materialibus substantijs trifariam suppositum à natura differt. In secundo autem gradu immaterialium & separatarum substantiarum, vt sunt angeli, suppositum & natura videntur tantum bifariam differre, nempe secundum rationem, & insuper secundum includens & inclusum: quia in supposito includitur aliquid extrinsecum, nempe actus existendi: non tamen differunt secundum inclusionem alicuius intrinseci: quandoquidem nil intrinsecum includit suppositum naturæ intellectualis; quod in ipsa natura non includatur: quoniam in hoc rerum gradu natura seipsa indiuiduat, & seipsa constituit indiuiduū: itaque quauis suppositum includat alia, quæ accidunt speciei, non tamen includit aliquid, quod sit determinatiuum essentialium principiorum, vt S. Tho. quodlib. 2. q. 2. art. 2. in materialibus autem substantijs materia & eius signatio intrinsecè est determinatiua & contractiua naturæ. Tertius gradus est substantiæ increatæ, vt Dei, in quo suppositum à natura neque differt primo modo secundum inclusionem alicuius intrinseci, quod sit naturæ diuinæ contractiuum & determinatiuum: neque differt secundo modo secundum inclusionem alicuius accidentis ab extrinsecò: quoniam in Deo nullum est accidens: solum ergo differunt secundum rationem & modum significandi concreti & abstracti, & quatenus ipsum suppositum significatur per modum totius, natura autem per modum partis. Ratio horum est, quia suppositum creatum materiale tria includit, Primum intrinsecum determinatiuum naturæ, quæ est differentia materialis indiuiduans, quæ si-

gnificatur per materiam signatam quantitate. Secundum est accidentium collectio, quæ signationem materiæ comitantur, vt collectio proprietatum indiuidui, &c. Postremo quod suppositum materiale rationem habet totius & completi, natura autem partis & incompleti: cum tamen suppositum creatum immateriale duo tantum includere videatur, scilicet essentiam, quæ seipsa indiuidua est: & deinde includit accidentia, quæ nil faciunt ad indiuiduationem, quoniam in illo gradu substantiarum separatarum nihil est, quod indiuiduationem constituat, nisi sola ipsa natura specifica, quæ de se est indiuidua: suppositum tamē, cui accidit aliquid præter rationem speciei, significatur per totum, & natura ipsa per partem: at verò in diuinis suppositum nihil includit, neque quoad essentiam, neque quoad accidens, sed tantum secundum rationem totius & partis. Quare hæc significatio totius & partis in supposito creatis sumitur ab aliquo, quod se tenet ex parte rei: in supposito autem diuino non sumitur ab aliquo, quod se tenet ex parte rei, nisi secundum rationem & modum nostrum intelligendi: quoniam relationes diuinarum personarum constitutiue neque contrahunt, vt materia signata in substantijs materialibus: neque sunt accidens, vt actus existendi in substantijs immaterialibus, sed tantum intelligitur nostro modo intelligendi dare modum incommunicabilis subsistentiæ: quoniam relatio constitutiua personæ notatur differre à persona, vt forma ab eo cuius est forma, quatenus vna significatur & cognoscitur in abstracto, alia verò significatur & cognoscitur in concreto: & ita verè diuinæ personæ cõstituantur & distinguuntur per relationes in ordine ad nostrum modum intelligendi.

Quauis hæc non sint omnino aliena & extranea, vt pote quæ ex hac sua doctrina cum magno Theologorum vsu accommodatissime deducantur, ad Arist. regrediendum: nisi quia de hac re dicere cœpi, eam pro mea virili cõplere non grauabor, vt omnibus suis numeris absoluatur. Intelligemus enim ex his, quæ dicta sunt, quo modo loquutiones vsu disciplinarum admittende sint: siquidem non debemus propositiones pro libito cõcedere aut negare, ne à cõmuni sensu aliena & extranea admittamus. Trifariam igitur sumitur suppositum, Primo logicè, quod attingit ad prædicationem & verificatio-

*Observan-
da cõside-
ratio pro
relationi-
bus diui-
narum per-
sonarum cõ-
stitutiuis.*

*Natura
de suppo-
sitis quate-
nus præ-
dicatur.*

*Supposi-
tum triplex*

nem propositionum. Deinde physicè, vt respicit motum & actiones, quarum est principium. Tertio autem metaphysicè, vt secundum suum esse & propriam rationem consideratur. Frustra sanè queritur de veritate propositionum, nisi prius de identitate rerum disputemus: ab eo enim, quod res est, vel non est, propositio dicitur vera vel falsa, & nominibus vtitur loco rerum: est ergo identica propositio, cuius extrema identificantur, vt homo est homo: formalis autem, quando vnum extremum formaliter de alio dicitur, vt homo est albus. Etenim in quacunq; prædicatione vera & affirmatiua significatur vnitas quædam extra modum: & quando concretum prædicatur, significatur vnitas cum habente formam, vt in prædicto exemplo, homo est albus, quæ est vnitas secundum quid: cum autem prædicatur abstractum, significatur vnitas simpliciter, vt homo est albedo: quare non importatur eadem vnitas, cum concretum & abstractum prædicatur, ideo non est eadem ratio & causa veritatis: ob id prior propositio, homo est albus, vera est: posterior verò, homo est albedo, falsa. Ex hoc logico principio Theologi dicunt falsas esse huiusmodi assertiones, deitas generat, essentia generatur: Philosophus tamen 3. Physi. negat, quòd actio sit passio formaliter ex solo diuerso modo significandi concreti & abstracti: & in præsentilo loco asserit, *Cum autem aliud sit magnitudo, aliud magnitudinis esse, &c.* id est, aliud est quodquid est, aliud ipsum cuius est, quia aliter significatur, vt habens & quod subsistens est, aliter vt id quo subsistit. Hæc enim præcisa ratio sufficit diuersificare propositionis veritatem: quia hic diuersus modus significandi grammaticalis denotat in rebus differentiam secundum includens & inclusum: quoniam extremum concretiuè sumptum per modum totius aliud includit, abstractiuè verò significatum aliud excludit: nisi fortè cum alterum extremorum propter suam infinitatem aut amplissimam communitatem in abstracto etiam aliud includat explicitè, aut saltem implicitè, vt in hac propositione, ens est entitas, vbi prædicatum abstractiuè positum propter ipsius infinitatem non excludit subiectum, quia non significatur perfectio vt pars, sed vt totum: itaque non

Veritas propositio nis vnde examinanda.

Predictæ doctrinæ vsus.

Entitas quare prædicatur de concreto in abstracto

est exclusio virtualis, licet formaliter ex modo significandi exclusio aliqua esse videatur. Quare iste modus significandi sufficit ad falsificandas propositiones: quod etiam facit distinctio rationis ratiocinantis, quoniam habet fundamentum in re iuxta ea, quæ Caietanus 1. p. quæst. 77. artic. 3. circa solutionem ad 3. optimè notat, & nos supra lib. 2. cap. 4. in quæst. de distinctione potentiarum: præterquam quòd in schola S. Tho. natura & suppositum distinctione quadam reali distinguuntur, non sicut res & res, sed sicut includens & inclusum, vt 1. p. q. 3. artic. 3. aliquid enim includitur in supposito, quod non est in natura, vt paulò antè dictum est. Ob id logicè sicut actio non est passio formaliter, licet identicè sint eadem res, sic etiam Sortes est humanitas, identicè vna eademque res sunt: ideo vera est propositio, formaliter tamen est falsa: quia physicè Sortes includit multa, quæ non sunt in natura humanitatis, verbigratia, materiam signatam, has carnes, hæc ossa, quæ non sunt in essentia hominis, vt singularia sunt: quoniam humanitas sumitur abstractiuè & præcisiuè: Sortes autem est homo, vera est, quia homo in concreto, si non formaliter & explicitè, saltem virtualiter & implicitè importat accidentia singularia ipsius indiuidui, quatenus de significato materiali supponit pro supposito, cuius hæc accidentia sunt propria. Idem etiam est in substantijs immaterialibus, vt Gabriel est Gabrieleitas: in supposito enim aliquid includitur, quod non est in natura abstractè & præcisiuè considerata, & quia natura prædicatur vt pars de supposito tanquam de toto: in Deo autem, quantum suppositum à natura physicam aut metaphysicam differentiam non habeat, est tamen differentia logica ex modo significandi per modum totius & partis: quare formaliter loquendo istæ sunt falsæ, Deus est deitas, Pater est deitas, quantum ratione materiæ veræ sint: quia deitas infinitatem dicit, qua virtualiter includit quicquid in supposito est: tales enim sunt Dei naturales perfectiones, vt quod est in vna per modum proprii vnus, sit in alia per modum proprii alterius: Ratio huius est, quia omnes perfectiones diuinæ formales sunt infinitæ, ideo sese includunt, & vnaquæque illarum naturaliter extendit

Modus significandi & distinctio ratio nis falsificat propositioes.

Suppositum a natura quomodo distinctione reali distinguitur.

Deitas prædicatur de supposito ratione inclusionis sicut entitas.

Perfectiones diuinæ formales sese includunt.

Excusatio Aurovis, qua facit transiitionem.

Observa hæc sex asserta.

extendit se ad omnia: & quod in vna consideratur vt materia, in altera est vt forma: infinitas autè connectit & concatenat omnes diuinas perfectiones, & facit vt se inuicem includat, licet vnaquæque habeat suum proprium, secundum quod est consideranda: nam si propositio assumpta, Deus est deitas, aut Pater est deitas, esset falsa, iam Deus non esset deitas: quare in Deo daremus aliquid, quod non est Deus, quinimo quod Deo minus esset, neque deitas includeret omnem perfectionem, quæ Deus dicit. Non potui, candide lector, ab his abstinere, etsi parùm videantur extra mentem Arist. adducta esse: tamen oportuit hæc diligentius semel adnotare, vt insignis huius loci, quæ enarramus, doctrina verè philosophica & profunda omnibus innotescat: quoniam vniuersaliter verum est quod Philosophorum princeps hinc nos docuit, nempe quòd in omni natura, siue materiali, siue immateriali, siue creata, siue increata, aliud est quodquid est, & id cuius est. Quod quibus differentijs & discriminibus in singulis naturis contingat, sat sit sic figura & superficie tenus animaduertisse, vt tu ex his paucis maiora, subtilioraque multò tibi colligas: nos autem ad nostram regrederemur Aristotelis enarrationem, nisi ista ad eò necessaria mihi in disciplinis viderentur, vt opus sit ea resumere atque in certa capita contrahere. Sed quia istius quæstionis enodatio magnarum dubitationum est solutio, sic quæ in examine harum rationum dicta sunt, sequentibus assertis resoluo. Primò, quæ prima substantia vocatur, naturam complet, non quidem quoad essentiam, siue in latitudine naturæ, sed ipsam naturam ad hypostasim perduciendo, constituendo atque complendo. Deinde individualitas, quæ speciei accidit, indiuiduo intrinseca est. Tum etiã, suppositalitas indiuiduò aduenit, extrinsecèque accidit: at hypostasi intrinseca est. Quartò habes ex hoc, quòd natura à supposito differt, quia suppositum sumitur pro natura indiuidua, & superaddit subsistentiam & incommunicabilitatem, quæ non solum naturæ, sed etiam indiuiduo extrinsecus aduenit (hæc in genere dicta sunt, & hypostasi materiali planè cõueniunt.) Tum quintò, de supposito creato, tamen immateriali vt Gabriele, assero, quòd naturam sequitur suppositalitas sicut vnitas eius, Gabrieleitatem Gabriel, qua est in

aliqua materia irreceptibilis: ideo non est diuisio numeralis in angelorum & immaterialium specie, sicut in materialibus, in quibus est receptibilitas: in angelis autem ex irreceptibilitate est indiuisio, quæ est ratio formalis vnitatis, qua constituitur suppositum incommunicabile: quæ in inferioribus diuiduntur, in superioribus sunt vnità ex superiorum eminentia: vbi inter naturam & suppositum non est distinctio illa physica inclusi & includentis, quæ in rebus materialibus reperitur. Sextò, in Deo autem adhuc minor est separatio, quia superior & eminentior natura, vbi nõ realis, nec adhuc formalis est distinctio ex natura rei, sed secundum rationem, in virtute duntaxat propter incomprehensibilitatem Dei. Quo fit, vt in rebus materialibus, verbi gratia, in homine humanitas resultare intelligitur ex partibus componētibus, vnde individualitas profluit, quam demum subsistentia complet in supposito: sic metaphysicè considerando ordine intentionis: quoniam ordine executionis & physicè à supposito inchoatur & à toto, quod suis partibus prius est: ille enim ordo est essētiæ, iste autem existentiæ. Secundò infero, quòd cum personæ diuinæ non comprehendantur à nobis plenè, nisi quatenus ex creaturis instar personæ creatæ eas cõcipimus, constituuntur tamen ex relatione, quæ nõ est re distincta, sed sola ratione à persona separatur, vt Pater in esse hypostatico cõstituitur paternitate, quæ re idem est quod Patre: ratione tamen ab ipsa essentia & à Patre constituto intelligitur distinguì ex nostro modo concipiendi. Nolo dicere, quòd à posteriori distinguantur ex nobis, aut his, quæ apud creaturas concipimus, sed quòd quantum personæ diuinæ sint simplicissime, in se habent vnde distinguantur, prout in nostra sunt cognitione. Sic modus loquendi, quem sancta Dei Ecclesia nos docuit, ab hac Aristotelis doctrina non dissonat, sed huic innititur, scilicet quòd proprietates re latiuè, quibus personæ diuinæ distinguuntur, re idem sunt quod essentia, quia sunt subsistentes & sunt diuinæ, & secundum rem idem quod persona ipsa: tamen ratione distinguuntur, non vt in se sunt, sed vt sunt conceptæ & nobis significatæ: quia tam immensam Dei perfectionem non possumus vno conceptu exhaurire & comprehendere. Sequitur etiam, quòd sola hæc di-

Diuersus ordo esse-ntiæ et existentiæ.

Notanda resolutio de cõstitutione, & distinctio ne diuinarum personarum.

Sola distinctio rationis sufficit inducere distinctionem realem personarum diuinarum: patet ex dictis lib. 2. cap. 4. in quæst. de distinctione potentiarum ad 4. minor distinctio maiorem infert: & quidem rationalitas, quæ ab humanitate sola ratione differt, humanitatem realiter ab irrationali separat. Quid ergo mirum, quod distinctio rationis inter essentiam diuinam & relationem inferat distinctionem realem personarum, & quidem illam minimam omnium distinctionum realium: quoniam essentia non separantur tres personæ diuinæ, quauis separantur subsistentiæ: ut perpetuò vera sit doctrina Dionysij cap. 1. de diu. nomi. quæ dispersa sunt in inferioribus, in superioribus sunt vnite. Hæc omnia patent, quia constitutio suppositi in diuinis fit non per aliquid, quod includat rem realiter distinctam, vt in nobis & cæteris omnibus materialibus: nec adhuc per aliquid, quod formaliter separatur, vt in angelis & immaterialibus: sed tantum per id, quod sola ratione separatur: ob id constituit in quantum est idem re, quia idem est suppositum & natura. Meus in te amor, germane lector, non potuit me temperare, quin diuitias, sub his verbis Aristotelis inclusas, enodarem atq; patefacerem: tanto veritatis & tui desiderio teneor, vt & Aristotelē, Theologum, & christianum facere videar. Quidni se a ratione sunt istæ disciplinæ addicendæ, vt Theologiæ ancillētur & subseruiāt? Deum Opt. & Max. ob imperfectionem nostri intellectus præsentis statu non possumus nisi ex creaturis percipere: & ita separantur ibi constituens & constitutum, non re, nec formaliter ex natura rei, sed ratione ex ipso reali modo significandi, qui est nobis modus cõcipiendi. Tandem habes pro altera quæstione de verificatione propositionum, vt ritè, rectèq; loquaris ad normam Philosophiæ (quam hîc te docet Aristoteles) & ad fidei regulam (quam à dulcissimis Ecclesiæ catholicæ Romanæ vberibus fugimus) quod concretum de abstracto non affirmatur, diuersa tamen ratione: quoniam in rebus naturalibus aliquid realiter includitur in supposito, quod non in natura: quare falsa est, humanitas est homo, in angelis & immaterialibus propter distinctionem illam formalem inter essentiam & esse: in Deo autem sola distinctio rationis falsificat propositionem, vt ista, ef-

Autoris consilium memorie commendandum.

De verificatione propositionum.

sentia generat, paternitas generat: quauis istæ concedantur, Deus generat, Pater generat. Ratio non sola est ex modo significandi abstracti & concreti, vt dudum dicebatur, sed quia quoties concretum adiectiuum de abstracto dicitur ex modo reali, quo concipitur, ex parte subiecti exigitur suppositum, quod substantiue substat illi adiectiuo, quod per modum accidentis aut actionis significatur: quare conceditur, Deus generat, Pater generat: alias verò negat Ecclesia catholica cap. Firmiter. extrâ de summa Trinit. & fid. cath. & cap. Damnamus. paternitati enim, quæ significat patrē per modum formæ, non potest competere generare, quæ est actio, & concernit suppositum, atque exigit subsistens. Lege & meditare hæc attentè, quia ratio exposulat, vt ad sequentia pergamus.

Tex. 12. Dubitabit autem non iniuria quispiam, quonam modo intelliget intellectus, si ipse quidem simplex sit, ac passionis expertus, nihilq; habeat cum vlla re prorsus commune, sicut Anaxagoras asserit, intelligere autem pati quoddam sit, vt diximus. Quo nanq; quippiam est vtriusq; commune, hoc nimirum alterum agere, alterum pati videtur.

Determinato obiecto intellectus (quod est quidditas rei materialis, atq; suo modo etiam suppositum, cuius est illa quidditas, licet modo diuerso, vt expositum est, & clarè sequenti cap. patebit) dubitatio est, cū omne, quod patitur, cõmunicet cum agente in materia, atq; intellectus immaterialis sit (vt rectè Anaxagoras existimauit) quomodo possibilis erit, cū nihil sit in hac actione & passione commune? sine cõmunionem autem agentis & patientis non sequetur actio. Eandem dubitationem rationabilem esse, iterum sic ostendo: nam vel intellectus intelligit materialia, aut immaterialia: si materialia, non communicat in materia, cū ipse intellectus immaterialis

Tex. 12.

realis

realis sit: si immaterialia consideret, neutiquam in materia communicabit, cū immaterialia in materia, à qua sunt immunia, communicari non possint? Dubium igitur est, quonam pacto noster intelligat intellectus, cū supra dictum sit, quod intelligere sit pati quoddam.

Tex. 13.

Præterea ambiget quispiam, si ipse etiam intelligibilis sit. Nam aut cæteris rebus inerit intellectus, nisi alia ratione sit intelligibilis ipse. Intelligibile autem vnum quoddam est speciei, aut aliquid ipse mistum habebit, quod ipsum intelligibilem perinde, atque cætera, facit.

Secunda est dubitatio, & vt præcedens militabat contra actiuam intellectionem, hæc contra ipsius intellectus passiuam intelligibilitatem assurgit, si ipse intellectus à nobis sit intelligibilis? Probabilitas dubitationis sic breuiter deducitur: aut intellectus est intelligibilis per se, aut per aliud à se: si per se, tunc sequitur, quod omne intelligibile sit intellectiuum, & habeat intellectum: consequentiæ vis innititur cuidam hypothesi, quod omne intelligibile vniuoce & vna ratione est intelligibile: ergo sicut anima nostra intellectiua est & intelligibilis, ita quodcumq; aliud intelligibile: si verò non per se, sed per aliud à se intelligat, tunc sequitur, quod habebit aliquid aliud, per quod fiat intelligibile: quare qua ratione intelligibilis est, intelligit: ergo omne intelligibile erit intellectiuum: quia habito modo intelligibilitatis in quauis re, inuenta erit in omnibus alijs: si quidem communis est & vna ratio intelligendi. Atque adeò sequetur absurdum, quod lapides, quia sūt intelligibiles, sunt etiam intellectiui: quoniam siue per se, siue cum addito sit intelligibilis mens, eodem modo cætera intelligibilia intelligent: nisi velimus aliquid peculiare nostro intellectui tribuere, vnde ipse sit intelligibilis: quod gratis & pro libito asseritur. Summa igitur ambiguitatis est, quod intelligibile videtur esse speciei vnum & vnus rationis formalis: ergo si aliquid intelligibile simul est intellectus, in

quocumq; reperietur intelligibile, erit & intellectus: quod tamen apertissimè falsum est.

Tex. 14. At enim ipsum pati diuisum est prius vna quadam ratione communi, atque intellectus potentia quidem est quodammodo intelligibilia ipsa: actu verò nihil est eorum antea, quàm intelligat ipsa. Oportet autem in ipso nihil esse perinde, atque in tabula nihil est actu scriptū antea, quàm in ipsa scribatur: hoc enim in ipso fit, atq; accidit intellectu.

Intelligere est passio. Quæstionem tex. 12. positā soluit Arist. Summa autem hæc est, quod passio duplex est, vna corruptiua, altera perfectiua: de quibus satis multa dicta sunt supra lib. 2. cap. 5. & initio huius cap. quod enarramus: & de passione corruptiua verum est, quod agens & passum in materia cõmunicant (vt lib. 1. de gener. diximus in Cõmmentarijs nostris ad 7. & 9. cap.) in passione verò perfectiua non est necessaria talis communicatio in materia, cū consistat in solo recipi & perfici: quia nihil aliud est, quàm perfectio & consummatio à proprijs obiectis per educationem de potentia in actum, vbi nulla est contrarij abiectio, aut subiecti corruptiua transmutatio, sed est consensus potentia, eiusq; tendentia in obiectum: quod Aristoteles exemplo tabulæ, in qua nihil scriptū est, ante oculos proponit. Nec vitio ei vertendum est, quod in re physica oratorem agat, & Rhetoris munus sumat: quoniam res, quam versat, difficilis est & abstrusa, quæ à positis exemplis non solum amplificatur, sed persuadetur. Exemplum autem accommodatum esse ex eo patere potest, quod sicut tabula actu substantia quædam est, ita anima nostra non solum actu substantia est, sed eius intellectus potētia quædam est & virtus, siue facultas animæ. Rursum sicut tabula in potentia est, vt in ea pingantur & scribantur multa, ita intellectus in potentia est, vt intelligat. Præterea sicut tabula in potentia est remota ad picturam, qua

Intellectus comparatur tabulæ.

Y 8 qua

qua accedente decoratur & ornatur, ita intellectus in potētia remota est ad speciem, qua intellectus agentis vi informatus in potētia redditur propinqua, vt actu possit ipse considerare: passio itaq; , intellectusq; perfectio est, quod deprimatur de potētia in actum, vt in tabula oculis fieri conspiciuntur: ita intellectus ab informitate & priuatione separatur, dum speciebus & intellectationibus formatur, sicut literarum accessione tabula illustratur: apte ergo Arist. exemplo tabulæ expressit, quod perficitur intellectus, cum aliquid patitur. Quid? quod exempla (vt in 1. Elench. Aristoteles docet) etsi falsitatis quidpiam habeant, doctrinam non vitiant: quoniam exempla non tam adducuntur, vt vera sint, quam vt ad cognitionem eorum, quæ inquirimus, nos manuducant, & inuenta, causa sint disciplinæ. Mitto quod Aristoteles altiore sensum intendit: vult enim tacite Platonem reprehendere, qui in Menone asseruit, animam imbutam omnibus scientijs corpori infundi; vbi repente ob insolitum domicilium, eiusq; obscuritatem & insolentiam perturbata in obliuionem rapitur: quod lib. 1. Post. cap. 1. Aristoteles etiam redarguit, & hic proposito tabulæ exemplo egregie cōdemnat: quia cum omnis cognitio intellectiua sit, & deditur de potētia in actum, recte illic dixit, quod sit ex præexistente cognitione: hic autē affirmat, quod à principio & primæua sua origine anima est sicut tabula rasa, quæ ideo corpori infunditur, vt eius obsequio & ministerio, tãquam in propria officina, suas perficiat functiones. Miror etiam Platonem, qui vel sui immemor, vel (quod verius censeo) à veritate coactus in Philebo ad hoc Aristotelis exemplum & verissimum dogma alludēs, mentem libro comparauit, sensus verò scribas fecit, quasi nil cognoscat, nisi secundum sensuum consignationem. Qua de re multo plura lib. 1. Poster. cap. 1. & lib. 2. cap. ultimo, & nos fortasse inferius demonstrabimus: quod eò anima corpori vnitur, in quo creatur, vt proprias possit exercere operationes: ideo quod non tantum vnitur corpori propter melius esse corporis, sed etiã propter melius esse animæ, quæ, cum natura sua forma sit & actus, perficitur & completur actuando corpus, vbi proportionatas species acquirit. Sed de hoc (vt dixi) latius inferius: nunc verò sat sit, quod animæ

Mirabile
Arist. ar-
tificium.

Plato pro
Arist.

Ani uni-
tur pro-
pter me-
lius esse
sua.

intellectus ab obiecto deducitur per impressionem speciei de potētia essentiali, vt iam factus in actu primo, possit considerare & operari in actu secundo. Omnis itaq; intellectus vniuersaliter est omnium intellectiuis: sed diuinus intellectus semper actu omnia intelligit: noster verò humanus intellectus in altero extremo omnia in potētia cognoscit: angelicus autē inter diuinum & humanum mediat. Reliqua, quæ ad prædictæ dubitationis exactiorem solutionem desiderantur, ex iam citatis locis petenda sunt: vitiosum enim esset, eadem iterum repetere, aut huc inuita adducere.

Triplex
intellectus
distinguitur.

Est etiam intelligibilis & ipse, vt intelligibilia cuncta. Nam in hisce quidem, quæ sine materia sunt, intelligens, & id, quod intelligitur, idem est. Etenim idem est contemplatiua scientia, & id, quod ita sub scientiam cadit.

Tex. 15.

Breui, apertiq; sermone posset sic præfens locus declarari. Primum, quod Aristoteles respondeat ad quæstionem tex. 13. propositam, videlicet quod intellectus sit intelligibilis per suum actum, sicut in vniuersum omnis potētia innotescit per ordinem ad suum actum (vt de ipsa materia pronuntiauit Aristot. lib. 1. Phys. tex. 69.) quare mens tunc se intelligit, cum alia intelligit, id est, cum informatur aliquo actu & forma: sicut enim materia ratione forme cognoscitur, sic intellectus potētia ratione forme, id est, speciei, atq; per propriam operationem est intelligibilis: quia necessarium est, vt mens se intelligat, ipsam prius alterius obiecti forma, vt leonis, lapidisve, &c. specie informari, vt per illam sui propriam cognitionē deducat, & seipsam deprehendat. Cum igitur dicit Aristoteles, Est etiam intelligibilis & ipse, vt intelligibilia cuncta, sensus est, quod se intelligat, ex hoc quod alia intelligit: quia nō potest cognoscere se per speciem à seipso abstractam, sed ab obiecto, quod antea intellexerat deprimatam, vt per species aduentitias aliarum rerum in propriam cognitionem regrediat. Vnde inferit, quod ipse intellectus per eundem

Prima ex-
positio si-
militudi-
naria per
analogiã
potētiarū
ex cōmu-
nibus.

eundem modum, quo sit cognoscens alia, fiat etiam à se cognitus: Idq; exēplo scientiæ speculatiuæ interpretatur, quæ non solum est scientia, sed scibile: sic anima sciens est & res scita: ideo mens discursiue ex aliarum rerum cognitione supra suum actum se reflectit: & cum intentione directa in res tendat, intentione tamen reflexa supra se regreditur, atq; se inuenit & experitur: itaque immediatè immutata à rebus excitat se, vt mediatè sui cognitionem formet. Sed hæc solutio (quicquid sit de veritate eius) præterquam quod frigida & ieiuna est, nil habet consequentiæ, vnde neruum literæ tangat, ex communibus tamen & generalibus sumitur principijs, nimirum ex generali modo cognoscendi potētijs per suos actus (vt supra lib. 2. tex. 33. & 1. p. q. 77.) alia igitur inquirenda est solutio, quæ non tantum vera sit, sed etiam efficaciter ex proprijs sumatur & procedat principijs. Secundò aliter sumenda est Aristotelis solutio, quæ altiore sensum habet, in qua indicat dupliciter aliquid esse intelligibile, Primo modo, quod est immateriale à materia omnino & secundum rem separatum, vt sunt intelligentiæ & substantiæ spirituales, quæ per se & suo opte genio intelligibiles sunt, nimirum quia intellectui proportionatæ & à materia abstractæ. Secundo modo sunt intelligibiles res materiales, vt homo, leo, lapis, quæ licet suapte natura sensibiles sint, quoniam materiæ sensibili coniunguntur, per accidens tamen ratione abstractionis intellectus agentis abstrahuntur & depurantur atq; illuminantur, vt intelligi queat quidditas relucens in phantasmate. Inter hæc autem duo genera intelligibiliū nostra mediat anima, quæ per se de ordine priorum intelligibilium est, cum à materia sit immunis & separata, atq; ad eò per se intelligibilis, licet, quia immergitur & infunditur materiæ, vt intelligatur, alio indigeat, vt per propriam operationem circa alia ad sui cognitionem exciterur. Sic quæstionē propositam soluamus negādo hypothesim, scilicet, quod omnia intelligibilia sint eiusedem rationis: quædam enim sunt suapte natura intelligibilia, vt immaterialia: quædam verò, quæ per se sunt sensibilia, tamen illuminatione intellectus frūt intelligibilia: quare disputatiue Aristoteles asserbat omnia esse intelligibilia vniocē. Summa igitur responsionis est, quod intellectus noster est

Vis respō-
sionis cō-

intelligibilis, non absolutè sicut alia, quæ sunt materialia & intelligibilia, dūtaxat in potētia, sed sicut cūcā intelligibilia, id est, quod non est in ordine sensibiliū, quæ sola abstractione agentis intellectus intelligibilia sunt denominatione extrinseca & potētia remota per reductionem & translationē ab ordine sensibilibus ad ordinem intelligibilium: ideo sensibilia per se & ratione sui non sunt inclusa in ordine intelligibilium: at anima nostra, eiusq; intellectus nō eget huiusmodi transferente: quia est per se in ordine intelligibilis, hoc est, suapte natura inclusus in priori ordine & gradu rerū immaterialium, cum sit secundum rem à materia separatus: quoniam materiales res non continentur per se, neq; intrinsecè includuntur in gradu & ordine rerū intelligibilium: quia sunt sensibilia, & intra ordinem sensibilium inclusa: Cuius rei signū est, quoniam indigent depuratione & separatione à materia, vt transferantur ab ordine sensibilium ad gradum intelligibilium: propter quam translationem necessarius est intellectus agens, ad cuius cognitionem, sequenti cap. enarrandam, iam nunc nos præparat Aristoteles. Anima autem nostra per se & ratione sui non indiget huiusmodi translatione, cum ipsa, eo quod immaterialis sit, includatur in ordine rerū intelligibilium: vt intelligas, Aristotelem sensisse animam rationalem à materia separatam, atque incorruptibile & immortalem: quæ de re ex professo ad finem huius libri, & cap. 3. ad finem tex. 25. & 26. Ex quibus patet, quàm appositè pro causa atque exemplo subdat Aristoteles, Etenim idem est contemplatiua scientia, & id, quod ita sub scientiam cadit: nimirum quoniam in separatis à materia idem est intelligens & quod intelligitur, hoc est, idem est constitutum in esse intellectus & in esse intelligibilis: nō enim ex alio neq; aliunde habent, quod sint intelligentes & quod sint intelligibiles, siquidem vtrunq; eis competit, ex eo quod re ipsa separantur & denudantur à materia: ideo sicut scientia est scibilis, ita intelligens est intelligibilis: ex eadē enim causa sunt, & conformia, & sibi correspondentia. Aristoteles verò loquitur de separatis à materia, vt non te conturbent molestæ Sophistarum importunitates, quæ contra Aristotelis doctrinam minimè militant: sat sit verū & genuinū Arist. sensum tradidisse: siquidem

Arist. cō-
set animã
immorta-
le loco 9.
ad finem.

Intellectus
est quod
intelligi-
tur in se-
paratis à
materia.

dem

*Intellectus
consequitur
ad per se
intelligibile.*

dem res sensibiles non sunt immateriales, vt quauis separatione à materia transmutentur, vt fiant aliquo modo intelligibiles, non tamen possunt fieri intelligētes: quoniam non separantur à materia omnino secundum rationem & secundum rem. Cum igitur intellectus noster sit à materia separatus, quo constituitur in esse intellectus, nōpe immaterialitate & separatione à materia secundum rem, eodem constituitur necessario in esse intelligibilis: ideo idem est intellectus & intelligibilis, & e contra, si est intelligibilis, est intellectus. De qua abstractione à materia supra coepimus dicere lib. 2. cap. 12. quod attinet ad sensus: & cap. sequenti & circa cap. 7. latius dicemus de immaterialitate & abstractione intellectus: ad illum locum te remitto, visita illum, curiose lector, & vtrunq; concordat & corrigit: quæ omnia in quæstione illa de immortalitate animæ toties promissa perficientur: sed ad rem præsentem redeamus. Non solum si aliquid est per se intelligibile, est à materia secundum rem separatum, sed statim consequitur, vt sit intellectus: & quod amplius est, secundum proportionē & mutua correspondentiā actus & potentie, ita vt si est intelligibile in potentia, sit intellectus in potentia: & si est intelligibilis in actu, sit intellectus in actu: Patet, quia quod constituit in esse intellectus, in eodem ordine & gradu constituit in esse intelligibilis: sed anima nostra est intelligibilis in potētia, quia immaterialis & separata à materia, vnde etiam habet, quod sit intelligēs, vel intellectus in potentia: & sicut species intelligibilis constituit ipsam actu intelligentem, ita quoq; constituit eandem intelligibilem in actu: & sicut sine specie est intelligens in potentia, sic quoq; sine aliarum rerum speciebus est intelligibilis in potentia: quare secundum naturam suam est intelligibilis & intellectus in potentia: secundum verò speciem receptam intelligibilis atq; intellectus est in actu. Rationē & causam reddit Arist. ibi, *Nam in hisce quidē, quæ sine materia sunt, &c.* quoniam in separatis à materia idem, quod constitutum est intellectus, est etiam constitutum intelligibilis: nam eadem quidditas ratio est & eius quod intelligit, & eius quod intelligitur: habent enim se sicut actus & potentia, quæ ob id in eodem ordine sunt congenæ, & eiusdem rationis. Ibi, *Et nunc idem est contemplatiua scientia, &c.* exemplo scientiæ & scibilis, quæ congenæ sunt, rem aperit: neque enim ex alio est scientia, quàm ex eodem, quo scibile est: eodem ergo, quo est intellectus, est intelligibilis, & ex eodem in vtroq; esse constituitur: quia intelligere actus est, intelligi verò potentia, quæ sunt in eodem ordine. Cum igitur constet, intellectum nostrum secundum rem separatum esse à materia (secus extra rem loqueretur Arist.) eadem ratione secundum se erit in ratione intelligibilis: quoniam secundum rem separatus est à materia. Insuper quo modo est intellectus, eodem modo est intelligibilis, vt dudum dicebamus: nam si separari à materia secundum rem constituit rationem & intellectus & intelligibilis: & separari omnino à materia facit actu & intelligentia & intelligibilia (vt patet in angelis) separari autem à materia secundum rem (vt anima nostra, quæ quauis sit actus corporis, non pēdet à corpore) non tamen prorsus separari (cum aliquo modo copuletur materiæ) facit potentia intelligentem, atq; etiam potentia intelligibilem: per receptam autem speciem vtrunq; fit in actu, intelligens scilicet & intelligibilis: qui est alius sensus illius loci, *Intelligibilis et ipse, vt intelligibilia cuncta*, id est, redditur actu intelligens & intelligibilis per species aliarum rerum: quia ex se nudè considerata non potest moueri & excitare intellectum, nisi prius ipsa actuetur, & aliarum rerū speciebus informetur. Quod si opponas, Anima est intelligibilis in potentia: ergo absolutè non est intelligibilis, sicut homo in potentia non est homo? Respondetur, quod dupliciter dicitur aliquid intelligibile in potentia, Primo modo, vt potentia significat differentiam intelligibilitatis: sic enim significat quod determinatur ad esse intelligibile tanquam quid clausum in ordine rerum intelligibilium: nam sicut materia dicitur ens in potentia, id est, ens potentiale, sic anima dicitur intelligibilis in potentia, id est, per se intelligibilis, sicut cuncta separata à materia sunt absolutè intelligibilia: ideo de anima non colligit argumentum propositum. Sed locum habet in intelligibilibus secundo modo ex accidenti, quæ sunt suapte natura sensibilia: vnde in his sicut non sunt absolutè intelligibile, ita neq; possunt esse intellectus, sicut homo in potētia non est homo: quia per se non clauduntur in illa ordine,

Optimè explicatur, quod intellectus est quod intelligitur.

Quauis anima sit intellectus & intelligibilis in potentia, absolutè tamen talis nominatur.

Quauis anima sit intellectus & intelligibilis in potentia, absolutè tamen talis nominatur.

dine, sed ex aliquo extrinseco. Etenim materialia & sensibilia, qua talia sunt, nō sunt absolutè intelligibilia, nisi in potentia satis remota atq; extrinsecus adueniente: eapropter in ipsis, qua talia sunt, non est intellectus: noster autem intellectus, quāuis sit in materia & magnitudine, tamen à magnitudine non pendet: ideo absolutè est intelligibilis, non vt sensibilia per conditionē diminuentem, potentia & denominatione ab extrinseco proueniente, sed intrinsecè, absolutè & secundum se clauditur in ordine intelligibilium, quoniam separatur à corpore: tamen quia est actus in corpore, est intelligibilis in potentia modo exposito: sed hoc exactius infra textu 38. vide obsecro. Quo fit, vt noster intellectus tam in ordine intelligibilium, quàm intellectuum vltimum locum teneat, & ideo comparatur materiæ in genere intellectuum & intelligibilium: angelus tamen semper est intelligibilis in actu. In altero autem extremo sensibilia sunt intelligibilia in potentia, tanquam per modum & conditionem diminuentem: sed anima nostra medio modo, est enim intelligibilis de se, vt angeli: at verò propter immersionē in corpus est intelligibilis in potentia: eadem ergo est intelligibilium & intellectuum coordinatio, & in vtraq; mens nostra infimum est sortita locum: nam siue quoad esse intellectus siue quoad esse intelligibilis, in vtroq; coordinationis ordine infima est, quia nō est actu, sed potētia, vt iam diximus, & ab initio vt tabula rasa. Vnde patent omnia, & quod ex eodem est intellectus & intelligibilis, & quod non omnia intelligibilia intelligant. Non omnino mihi displicet altera huius loci expositio, nimirum quod intellectus noster sit intelligibilis sicut alia intelligibilia, duntaxat per aliquid à se distinctum: differt tamen à rebus materialibus, quod intellectus & intelligibile in anima idem sunt, sicut in omnibus separatis secundum rem à materia: quod non contingit in rebus materialibus, quæ licet sint aliquo modo intelligibilia, nō tamen sunt intellectus, nec possunt iudicare, nec ab intelligibili pati: quia sola ratione à materia separantur. Si tamen opponas, quo conceptu & specie mens nostra se intelligat, an per propriam, an per alienam? & si immediatè in seipsa, an per speciem aliarum rerum, an potius in aliquo conficto conceptu

Anima nostra est sicut materia in genere intellectus et intelligibilem.

Tertia expositio nō omnino reijcienda, licet dicat quia est.

Anima nostra quo conceptu se cognoscit.

se intueatur? Non possum paucis respondere, cum res sit difficultatis atq; obscuritatis plena, in qua nemini, quod viderim, cum altero cōuenit: vltra ea quæ supra posui, dicam nunc quod sentio, interim dum de hac re ex professo disputatur. Tripliciter igitur aliquid intelligi potest, Primò in se & per suam essentiam, vt angeli cognoscunt semetipsos. Secundò in specie propria, vt materialia à nobis intelliguntur per species à proprijs phantasmatis deductas. Tertio in conceptu aliorum conficto, vt quod in aliena imagine conspicitur. Primus modus cognoscendi animæ non conuenit pro hoc statu, cum proprius sit substantiarum separatarum, qui tamen animæ separatæ conuenit (vt 1. p. q. 89.) Tertius cognoscendi modus imperfectus est & confusus: & nos cum Aristotele inquirimus nō de communi cognoscendi modo, sed singulari, proprio & distincto: ideo cognoscit se anima secundo modo, notitia scilicet deducta ex propria operatione & functione, quæ licet sit indirecta & reflexa atq; mediata, est tamen propria, distincta & singularis animæ notitia, ad quam non peruenit mens, nisi prius & immediatius concurrente aliqua specie intelligibili, per quā prius natura sit intellectus in actu, quàm sit intelligibilis in actu: ante susceptam enim speciem mens vtrunq; erat in potentia, scilicet & intellectus, & intelligibilis: igitur cognoscit se per propriam speciem, quam anima fabricat ex aliarum rerum cognitione: prius ergo immutatur à rebus immediatè, vnde sui deprehendit originem & existentiam, & se in actu esse deprehendit, inde propriam, distinctam & singularem sui notitiam fabricat. Sed hæc inferius exactius: nunc verò ad Aristotelis enarrationem properemus: quādoquidem de hoc supra text. 8. quæ inferius perficientur cap. 3. in quæst. de obiectiua & intuitiua, & ad 3. vbi de cognitione animæ nostræ, vel in fine huius libri, vbi de immortalitate animæ differemus.

Text. 16.
Sed cur non semper intelligit, consideranda est causa. In ijs autem, quæ materiam habent, vnumquodq; intelligibiliū potentia est. Quare illis quidem non

non inerit intellectus : nam intellectus rationalium , potentia sine materia est, ipse autem intelligibilis rationem subibit.

Variè exponitur præfens locus: quidam alteram solutionem esse dicunt: alij nõ nisi præcedentis appendicem , & hi de intellectu, illi verò de intelligibili interpretantur. Fortasse omnia rectè dicta sunt, quæ idcirco libentissimè inducam, vt quisque eligat quod viderit præfenti textui magis quadrare. Principiò videtur causam à priori reddere, cur non omnia intelligibilia talia sint, vt etiam intelligat: videlicet, quia sunt materiæ coniuncta, & vt dicit Aristoteles, intelligibilia sunt nõ actu, sed potentia per conditionem diminuentem (vt præcedenti text. dictum est.) Quare cum in rebus materialibus intelligibile non reperiatur immateriale, hoc est, abstractum à materia secundum rem , & fiat intelligibile abstractione secundum rationem, fit, vt illa abstractio faciat esse intelligibile : quia facit apparere quidditatem , non tamen facit quòd sit intellectus : quoniam intellectus actu debet esse immaterialis & secundum rem à materia separatus : minùs ergo requiritur, vt aliquid sit intelligibile: & maior abstractio & immaterialitas exigitur, vt aliquid sit intellectiuum: quoniam , vt recipiat speciem intelligibilem, vniuersalem, immaterialem & abstractam, oportet, vt recipiens in abstractione & immaterialitate proportionetur. Etenim sicut calefactiuum non est quod formaliter aut saltem virtualiter calidum non est, ita profectò intellectiuum non erit quod actu & formaliter à materia non separatur, vt angeli: aut virtualiter non seiungitur à materia, vt anima nostra , quæ licet secundum rem vniatur corpori vt forma, non tamen est actus corporis , ita vt à corpore dependeat, eiq; immergatur: siquidè intelligere & velle in corpore vt organo non fiunt: ob id anima nostra secundum virtutem intellectus à corpore abstracta est. Et ex hac ratione cõcludit Aristoteles, ex hoc quòd est intellectus in potentia , id est, immaterialis & separatus à materia, vt rationè intelligibilis subeat: quia vnde habet quòd fit intellectus , habet etiam quòd sine conditione diminuenta sit intelligibilis. Alijs verò non ineptè videtur, Aristotelem præ-

Prima expositio, cur non omnia intelligibilia intelligant.

Secunda interpretata =

senti loco causam reddere, cur intellectus noster sit intelligibilis & ipse, vt cuncta intelligibilia (vt præcedenti text. dictum est) scilicet, quòd est intelligibilis, non vt prius dictum est, vt intelligibilia, quæ per se & suapte natura talia sunt veluti immaterialia: sed vt materialia in hunc sensum, scilicet quod sicut materialia non cognoscuntur per proprias substantias, sed per species ab ipsis deductas , sic anima pro hoc statu per speciè à sua substantia diuersam deprehenditur. Et in hoc anima à cæteris intelligibilibus materialibus differt, quòd mens nostra, cum immaterialis sit , & intellectus & intelligibilis rationem subire potest: cætera verò intelligibilia materialia, etsi intelligi queant, non tamen possunt intelligere: quia secundum rem à materia nõ abstrahuntur: quod necessariò exigitur, vt aliquid sit intellectiuum. Et hoc est, quod præcedenti textu dixit Aristoteles, quòd in separatis à materia idem est intellectus , & quod intelligitur: quod probauit à posteriori de scientia speculatiua: & ideo pro hoc statu non se intelligit per suam essentiam, sed per speciem atq; notitiam à sua substantia distinctam. Alij verò dicunt, præfenti loco Aristoteles tacitam diluere obiectionem, quare anima non semper sese intelligat? Respondetq; causam esse, quòd non semper habeat intentionem & speciem in actu intellectam: Huius autem ratio est, quia indiget abstractione intellectus agentis, qui se ad phantasmata conuertat, quæ sunt potentia intelligibilia, vt ea faciat actu intelligibilia: quòd si species habeat iam penes se comparatas, adhuc tamè potest non intelligere: quoniã necessum est, quòd mens aduertat & consideret, siquidem ad vsum specierum etiam iam comparatarum necessaria est mentis conuersio ad phantasma, vt infrà text. 39. docet Aristoteles. Sunt & alij, qui hæc, quæ dicta sunt, simul connectunt, interpretantes hunc locum, quòd Aristoteles responderet, cur non semper intellectus intelligat propter rationem iam nunc appositam, scilicet, quia anima debet fieri sibi præfens ex conuersione ad phantasmata, & immediatius intelligit alia, quàm se: imò adhuc alijs rebus intellectis, vt sese conuertat, indiget speculatione phantasmatis: quoniam naturam vniuersalem semper deprehendit in aliquo particulari subsistentem: igitur si mens non semper se cognoscit, ratio est & causa, quia

no, q' in- noster sit intelligibilis & ipse, vt cuncta intelligibilia (vt præcedenti text. dictum est) scilicet, quòd est intelligibilis, non vt prius dictum est, vt intelligibilia, quæ per se & suapte natura talia sunt veluti immaterialia: sed vt materialia in hunc sensum, scilicet quod sicut materialia non cognoscuntur per proprias substantias, sed per species ab ipsis deductas , sic anima pro hoc statu per speciè à sua substantia diuersam deprehenditur.

Tertia, cur aia nõ semper se intelligat.

Quarta alias videtur repetere, et colligere.

quia indiget immutatione ab intelligibili in potentia. Deinde asserunt, Aristotelem causam reddere, cur anima intelligibilis sit & intellectus, & tamen multa intelligibilia (vt quæ materiæ concreta sunt) neque intelligunt, neque sunt intellectiua (cuius rei enarrationem & præfenti & præcedenti subdidimus textu) maior enim abstractio & immaterialitas requiritur, vt sit intellectus, quàm vt sit intelligibile: & prior sciscitatio, scilicet cur anima non semper se intelligat, propter hanc secundam positam est, vt intelligamus, quare non omnia intelligibilia intelligant. Ex hoc profectò quod sunt intelligibilia in potentia, id est, secundum esse & rem materialia, bene inferitur, quòd non sunt actu intellectus, neq; adhuc potentia: ad id enim requiritur separatio à materia secundum rem, & non sufficit sola separatio secundum rationem, vt sit intellectus. Nisi velis paulò subtilius philosophari, & asseras intelligibilia in potentia esse etiam in potentia intellectus: hoc tamen pacto, vt sicut sunt intelligibilia abstractione proueniènte ab extrinseco, ita sint intellectus non ab intrinseco, sed extrinseca denominatione, quatenus ordinè utroq; modo dicunt ad intellectum, tam vt intelligibilia, quàm vt intellecta. Verù est, quia vnumquodq; denominatur secundum id, quod est, dicuntur absolutè intelligibilia in potentia, quæ est conditio diminuens: in se enim habent vnde intelligantur, scilicet quidditatem, quæ sola illustratione intellectus agentis relucent & appareat: non tamen dicuntur absolutè intellectus, quia nõ habent immaterialitatem: vnde ergo materialia sunt, licet sint potentia intelligibilia propter separationè à materia secundum ipsius rationis abstractionè, nõ tamen sunt potentia intellectus: quia non sunt separabilia secundum rem à materia. Quocirca rectè comparatur noster intellectus ipsi materiæ secundum quandam proportionem: sicut enim materia non est actionis principium, nisi informetur forma, ita intellectus noster se intelligendi vim non habet, nisi specie intelligibili actuatur. Mox vt materia nullam habet de se formam, sed omnes recipit quasi aduentitias, sic mens nullam habet speciem, cum sit ab origine vt tabulara: quare quem habet ordinem materia ad formas indiuiduales & naturales, habet quoq; intellectus ad formas vniuersales &

Ex abundantanti, omne intelligibile est intellectus, vide infrà text. 54. de denominatione intelligibilis.

Intellectus noster declaratur ex collatione cum materia.

intentionales. Rursum sicut materia forma non informatur, etiam si præfens sit secundum rem, nisi exerceat actum formæ: ita mens non immutatur ab specie intelligibili, nisi præter hoc, quòd sit præfens secundum rem, sit etiam præfens vi obiectiua, ipsa scilicet se anima aduertente & considerante: has & similes comparationes proportionabiliter facere potes (vt suprà text. 5.) Siue igitur secundum Latinos sermo sit de intelligibili, cur non intelligat: siue secundum Græcos expositores de intellectu, cur non semper se intelligat: vt rous modo exponas, veritas præfentis loci constat, & quòd intelligibilia materialia non possunt intelligere, & quòd mens vnione ad corpus interurbata non semper seipsam consideret, imò verò vi diuellitur à contemplatione: non enim considerat, nisi dum vitur sensu. Hactenus de primi capitis enarratione: cætera verò, quæ examinanda essent de obiecto intellectus (si quidditas sit rei materialis, & an singulare ab intellectu intelligatur, atq; si necessaria sit conuersio ad phantasma ad vsum specierum iam comparatarum: adhuc si idem sit cognoscendi modus animæ separatae & coniunctæ: similiter de substantia animæ si mortalis sit, aut immortalis, & pleraq; id genus) in sequentia consultiõ reijcio: præsertim cum plura ex illis ex sequentis capitis doctrina elucidanda sint: idcirco ibi commodius explicabuntur. Transeamus igitur ad secundum caput, si modò prius huius summam proposuerimus.

Elegans summa.

Excusatio se Autor à multarum questionum tractatione, sui consilium rationem reddens.

SVMMA CAPITIS.

Proposita intentione, Aristoteles ex collatione sensuum possibile intellectum esse apertè demonstrat per quatuor conclusiones: ad primam, tertiam, & quartam singula corollaria. Tandem duas quæstiones soluens, alio corollario præfens claudit caput.

Iam igitur de parte intellectiua agendum, & quo pacto ipsa anima sit atq; intelligat considerandum. ¶ Sicut sentire passione absoluitur, ita & intelligere, quod, sicut & sentire, pati quoddam est. ¶ Vnde quia intellectus omnis formæ est susceptiuus, non tantum impassibilis est, sed etiam ab omni forma denudatus: quia intus existens prohiberet extraneum. ¶ Possibilis intellectus nullam aliam naturam habet, quàm vt sit potentia omnia

Intentio.

1. conclusio.

Corollarium.

2. conclusio.

3. *conclu.* omnium susceptiva: ideo recte locus dicitur specicum. Intellectus ab excellentia intelligibilium non corrumpitur. (sicut sensus a uehementi sensibili) sed perficitur potius. Quo fit, ut intellectus dupliciter sit in actu primo. Secundo, cum iam ab habitu egrediens considerat. Obiectum intellectus est quod quid est rei, quod a supposito, cuius est, ratione saltem separatur. Hinc sequitur, mentem non intelligere singulare, aut aliter se habere, cum ipsum intelligit: quoniam res, ut se habent ad esse, ita ad intellectum referuntur.

1. *questio.* Si intellectus immaterialis est, quomodo intelligere est quoddam pati? Cum omne intelligibile unius sit rationis, quomodo anima intelligibilis sit, atque intelligens non tamen omne intelligibile est intellectiuum: si enim semper seipsam intelligat, intellectus ab intelligibili non separatur: se per aliud a se, ergo ab alio erit intelligens, & non a se? Passio ista non est corruptiua, sed perfectiua, quae ob id communione materiae non indiget. Intellectus intelligibilis est, id est, de se sic ut immaterialia suapte natura intelligibilis, & ut cuncta, quae uere sunt intelligibilia: uel est intelligibilis perinde ac materialia, licet per specie ab ipsis rebus acceptam. Quare in promptu ratio est, cur non semper aduertat, ut se intelligat: quia eius cognitio pendet ab intelligibilibus in potentia, quae abstractione indigent.

Ad primam. Passio ista non est corruptiua, sed perfectiua, quae ob id communione materiae non indiget.

Ad 2am. Intellectus intelligibilis est, id est, de se sic ut immaterialia suapte natura intelligibilis, & ut cuncta, quae uere sunt intelligibilia: uel est intelligibilis perinde ac materialia, licet per specie ab ipsis rebus acceptam.

Corolla. Quare in promptu ratio est, cur non semper aduertat, ut se intelligat: quia eius cognitio pendet ab intelligibilibus in potentia, quae abstractione indigent.

CAPVT. SECVNDVM

De intellectu agente, an sit, quid sit, & qualis sit?

Tex. 17.

Sic ut in omni natura sint quaedam, quorum alterum quidem uniuscuique generi materies est, quod id esse patet, quod est potentia illa cuncta: alterum uero causa est, & efficiens omnia, nimirum efficiendo, atque agendo talem subiens rationem, qualem ars conditionem ad materiam subit, necesse est & in anima differentias has easdem inesse.

Capitis scopus. Intellectus possibilis natura proximo capite explicata, docet iam Aristoteles necessarium esse alterum intellectum, quem

agentem vocat: de quo determinat esse & quid sit, eiusque naturas proprietates atque mutua nobis proponit, & propter quid (quia separatus est & immortalis) iuxta quatuor illa, quae initio lib. 2. Posler. de vnaquaque re tractanda sunt: utraque enim pars intellectiua, tam possibilis, quam agens ad intellectionem perficiendam necessaria esse videtur. Caietanus hoc caput diligentissimè exponit, nimis tamen est in singulorum octo terminorum ponderatione: & licet quae dicit, omnia vera sint, multum tamen sunt scrupulosa, minuta nimis, parumque graua, atque dum plus nimio premit, hoc prestat, ut veritas ipsa dilabatur. Breuius sic & apertius nos dicemus, quod cum Aristoteles velit ostendere in anima nostra prater intellectum, quo ipsa patitur, esse alium intellectum, per quem agit, ne videatur sibi doctrinam hanc gratis & de nihilo fingere, eam ratione & exemplo manifestè demonstrat. Pro quo expendas uelim, Aristoteles cum dicit: Cum autem in omni natura, &c. naturam sumere uniuersaliter & communiter quasi in confuso, hoc est, non determinatè ad materiam & formam in physicis, neque ad actum & potètiā, ut in metaphisicis, sed ut hæc, & quaeque proportionalia sunt, cōplectantur, ita ut quocumque modo contingat unum esse, oporteat in eodem genere si sit quod patitur, sit etiam & id, quod agit: ubi natura contra operationem distinguitur, si quidem ponitur principium patienti atque agendi, à quibus initijs operationes oriuntur. Et sic uult Aristoteles in natura animae duas has differentias esse: quia si datur intellectus, qui est principium patienti intellectionem, necesse quoque est intellectum esse, qui sit principium eandem intellectionem agendi: nam intelligere functio est, quae ad aliquam certam naturam arctatur, & in aliquo uno genere, ubi si vis est ad omnia fieri, erit quoque ad omnia facere. Ratiocinatio autem sic nequitur, in omni natura, quae quandoque est in potètia, quandoque est in actu, oportet dari aliquod proprium in illo genere, per quod patienti sit in potentia ad omnia illius generis: & aliquid, per quod agendo & efficiendo sit actiuum principium, à quo, ut proprio & proximo agente, in actum reducantur omnia, quae erant in illa potentia (hæc est maior alsupta propositio, quae sequitur, minor est, quae sub illa sumitur.) At anima nostra natura quaedam est,

Caieta.

Ars intellectiua agens eorum conuenientissimè manifestat.

est, quae quandoque est in potentia ad intelligendum, plerumque uero actu intelligit: ergo fateamur necesse est in anima nostra intellectiua duas facultates, quarum una sit uelut materia ad omnia fieri in potentia, altera ut actus ad omnia facere: igitur prater intellectum possibilem, de quo haecenus, deinceps ponendus est intellectus agens. Quare ex diuersitate ipsius atque officiorum, diuersitatem colligit facultatum: & si intelligere proprie non sit intellectum corruptiuè pati (quoniam actione sua perficitur & absoluitur) tamen ubique passio est, debet esse agens proprium: & hoc uniuersaliter cōcludit ratio Aristotelis. Maiorem propositionem Aristoteles declarat similitudine artis, ubi materia, uerbi gratia, est informe lignum, quod nullam habet formam artificialem: ars autem in mente fabrilignarij aut statuarij agens est, quod idoli aut lectuli formam inducit: & sic in eodem genere actiuum & passiuum reperitur: sic ergo in re praesenti. Nec ualet, si dicas, esse quidem rationem agendi ipsa scilicet intelligibilia, siue rerum quidditates, quae iuxta mentem Platonis sunt ideae separatae: quoniam cautissimè Aristoteles eliminat, tum alibi saepe, tum etiam praesenti loco atque ratiocinio: quia si in omni natura, ubi est principium patienti, principium quoque est agendi, & non ut idea separata & remota, sed ut ars, quae est coniunctum, proximum & proportionatum agendi principium (ubi excludit separatas illas Platonicas ideae) eapropter non infert, ex eo quod in omni natura sint talia agendi & patienti principia, sic in anima contingere: nam licet efficaciter si concluderet, & huic interpretationi contextura fauere uideatur, tamen altior est sensus, scilicet quod sicut in omni natura, ita & in anima: qua uia non solum rem esse ostendit, sed necessitatem rei & indigentiam modi manifestat, & in omnibus causam similem atque proportionalem esse: unde suae Philosophiae radices altius iecit. Nec te moueat, quod Aristoteles similitudinibus utatur contra praecipuum tradendi disciplinas. Posler. cap. 15. ubi docuit non esse utendum similitudinibus & translationibus: Aristoteles enim physica tractat, quae non possunt nisi ex sensibilibus procedere, praesertim ad manifestanda occultissima animae nostrae secreta: saepe enim

libris Physicorum ad indagandam naturam, arte, quae naturam aemula est, utitur, ut ex ijs, quae circa artem externis cōspicimus oculis, scilicet debere esse actiuum proprium, primumque passiuum: sic quoque uniuersaliter in omni natura sit concipiendum. Qua uia lib. 1. Physic. primam materiam subiectum omnium formarum colligimus: tanquam omnium potentiam: & 8. eiusdem habemus unum primum motorem efficientem omnium: ut sicut materia pura potentia est uniuersaliter receptiua formarum omnium naturalium, sic primus motor actus sit primus & omnium rerum principium: quare si omnes formae sunt in potentia materiae, omnes quoque erunt in actu à primo motore: imo uero materia prima non esset in potentia passiuua, nisi quia primus motor est in potentia actiua: potentia enim per prius dicitur de potentia actiua, quam de passiuua (ut infra tex. 20.) accommodatè ergo per artem manifestatur natura: quia ex sensibilibus ascendimus per ordinem naturalem ad intelligibilia. Non nihil tamen discriminis est inter artem & intellectum agentem: nam primò unus est intellectus agens respectu omnium intelligibilium: ars autem una & eadem non est respectu diuersorum artificiorum: ideo actiuitas intellectus agentis uniuersalior est, quam artis, & simpliciter in omni intellectione una & eadem. Secundò, quoniam ars non inducit formam sine alio agente ut artifice: at ipse intellectus est qui agit ut facultas intelligentis. Tertio, ars inducit formam non praesistentem in materia: at intellectus latentem quidditatem apparere facit, sicut lumen colores, ut sequenti tex. 18. Quarto, ars non abstrahit à materialibus, sed uersatur circa singularia: intellectus autem abstrahit à materialibus & uersatur circa uniuersalia. Quintò, ars & materia eius non sunt in eodem, cum materia sit extra artificem, ars autem in artificiali mente: at intellectus agens & possibilis in eodem sunt, ut in anima ipsa: unde operatio artis absolute est transiens, operatio intellectus agentis absolute est immanens, quatenus manet in ipsa anima, licet secundum quid & improprie dici posset transiens respectu intellectus possibilis & phantasmatum, quae illuminat: accommodatius ergo dicitur uelut transiens: nam ut sit immanens, non exigit, ut maneat in eadem potentia, fat est quod

Intellectus agens & ars differunt.

in eodē supposito (vt cap. sequēti in quēst. de verbo mētis, & c. 8. de motione & appetitione.) Quibus discriminibus non obstantibus, proportionabiliter & accommodatē loquēdo in omni natura vniformis est modus & indigentia ponendi actiuum & passiuū: ideo Aristoteles suæ propositionis radices & causas vniuersaliter est prosequut. Ex quo patet, quod non infert, quod agēs & patiens sunt in anima, sed quod anima eadem numero existens agens sit & patiens secundū diuersas potentias & facultates: quia eadem anima habet vtrunque, sicut subiectum plura habet accidentia. Roganti verō, quid compulerit Aristotelem in hanc venire sententiam? respondo, quod à veritate coactus: magna enim vis est momentum rationis ab Aristotele adducta: cum enim ille acerrimo suo ingenio inspexisset intellectum vniuersalium esse, quæ non sunt ab ipsis singularibus re se iuncta (vt magistro eius Platoni placebat) sed vniuersalia inexistūt singulariter in indiuiduis, quibus realiter coniungūtur: indiuidua autem maximē materialia mens percipere nō potest (vt in quēstione de obiecto intellectus habes) fit, vt necessaria sit facultas anime, quæ indiuidua materialia illustret, & quasi à sordibus depuret & à crassitie materiæ abstrahat, vt ab intellectu percipi valeant: sicut enim Platoni agens intellectus erat superfluum: quia ponebat intelligibilia actu separata, quæ mentem mouere poterant, cum essent secundū se proportionata: ita Aristoteli necessarius est, quia ponit ipsa intelligibilia & vniuersalia non in actu, sed in potentia, quæ nisi illuminentur ab intellectu agente, atque à singularitate abstrahantur, nunquam à possibili intellectu deprehenduntur, qui non potest cognoscere, nisi materialia & vniuersalia, quæ in rebus sensibilibus per se actu non sunt, nisi per agentem intellectū in actu constituantur: ergo vt fiat obiectum proportionatū, quod valeat mouere & perficere intellectū possibilem, necessarius est intellectus agēs. Aristoteles non cognouit hominem nō alligatum singulari, aut tempore & loco non obligatū: ergo vniuersalia non habent esse extra animam: nihil enim est vniuersale, aut posterius est (quod lib. 1. tex. 8. exposuim⁹, & in cap. de substantia, corruptis primis substantijs impossibile est secundas remanere.)

Obserua mentem Arist.

Expeditur effectua huius rationis Arist.

Hæc est Aristotelis ratio valde profunda, cuius efficaciam Metaphysicus resoluet ad rationem actus & potentia, quæ sunt duæ & illæ primæ entis differentia: nihil enim potest esse in actu & in potentia secundū idem: cum ergo anima quandoq; in actu, quandoq; in potentia sit, necessum est habeat prædictas duas differentias. Eandem rationē contractiūs subsumit Philosophus naturalis per rationem materiæ & formæ, quæ patiendi & agendi duo sunt principia: ergo cum anima descendat, seu veriūs ingrediatur corpus, cui infunditur velut tabularasa (vt ibi quemadmodum in propria officina deducat sibi proprias atque emendicet elaboratas species, vt tanquam artifex suam illam informem tabellam propriis characteribus depingat) ideo necessarius est intellectus agens, qui possibili coniunctus, eum illustret & varijs picturis exornet: & hæc est collatio artis ad intellectum agentem, quam Aristoteles præsentī textu ponit. Similiter in proposito potentia, quæ recipit, patitur, determinatur & perficitur ab obiecto, obiectū autē in ipsa agit: quare cum omne opus per se intentū, & in aliqua potentia receptum, sit ab aliquo actiuo (vt deducendi per singula patet) intelligere autem sit quoddam opus intentum à natura & in possibili intellectu receptū, fiet ergo ab aliquo proximo motiuo & actiuo, quod hinc cum Aristotele vocamus intellectum agentem. Nec te conturbet quorundam cauillatio, quod sufficiat agens remotum, externum & vniuersale, atq; adeo superuacaneum esse huiusmodi intellectū agētem in singulis hominibus: tū, quia omnis actio debet esse à causa secunda, propria & proxima: tum etiā, quia omnis natura debet habere principia propria & sufficiētia, vt proximē perficiat propriā suam operationem: aliās profectō natura manca esset, quæ ad propriā operationē & finem per se peruenire non posset: esset insuper otiosa. In omni igitur natura datur agens & patiens (vt hinc dicitur) & ad modū vniuersalium sibi in eodē genere correspondentium (3. Meta. tex. 5.) vt in animalibus mas, & foemina: in plantis quid proportionale: ergo in intellectiuis si patiens est intellectus proprius & coniunctus, agens quoq; erit nō solum intellect⁹, sed proprius & cōiunctus. Quæretī autem, sicut sensus exterior immediatē seruit communi: communis autem in imaginatione

Vis ratio nis resoluitur in Physica & Meta.

Perficitur ratio Aristot. quod intellect⁹ agens nō est separatus, sed vnicuiq; homini proprius, infra tex. 19.

Cur cogitatio in mediāte nō subsermini-

minat intel ministrat: hæc autem phantasia moueat lectui possibili. (vt in 2. lib. latius dictum est) cur phantasia non mouebit intellectum possibilem immediatē sine hac mediatione intellectus agentis? respondebis facili, quod actus cogitatiua præparat quidem materiam ad intellectum: quia est vltima & suprēma inter sensitiuas: nō tamē perficit neq; cōsummat intelligibile, neque egreditur metas sensus. Cuius rei duplex est ratio, Prior ex parte obiecti, quia phantasia imago est singularis rei q; materialis species, vbi intelligibile formale nullū est in actu, sed tātū in potentia: quod vt in actum deducatur, opus est in intellectu agēte irradiante phantasmata, & perficiēte quod phantasia inchoauit. Posterior, quia est sensus subordinētur in suo ordine & genere, vt sese inuicem secundū seriem promoueat, tamen phantasia nō sic subordinatur intellectui: tum, quia nō essentialiter & necessariō, vt patet in brutis, in quib⁹ est phantasia sine intellectu: tum etiā, quia in homine licet phantasia immediata sit intellectui, non tamen in eodem ordine: quia sinit sensus in cogitatiua, quæ cum materia sit, & non possit mouere intellectū possibilem, necessariū est copulationē fieri phantasia & intellectus possibile per agentē aliam & actuantē potentiam, ipsiq; altiorē. Etenim quidditas rei materialis, verbi gratia, lapidis, à duobus pendet, hinc à phantasmate: nam anima debet esse quodāmodo lapis, infra tex. 3. 8. illinc, q̄ debet esse quidditas immaterialiter abstracta ab illustratione intellectus agētis, qui suo fulgore facit quidditatem apparere & relucere, nō apparentibus nec relucētibus cōditionib⁹ materialibus, vt Caiet. hic & 1. p. q. 79. ar. 3. & nos infra q. de obiecto intellectus: illustrato itaq; phantasmate, intellectui relucet quidditas & principiū formale speciei, non autem principia materialia indiuidui: quia repugnat illis sub tali lumine splendescere, hoc est, sub illa immaterialitate abstractiua: quare quauis cogitatiua penes se habeat quidditatē obiectiue relucētē, non tamē sibi, sed intellectui possibili, qui solus informatur specie intelligibili, quæ est obiectum formale intellectus: cogitatiua ergo non se extēdit nisi ad id, quod sub lumine proprio ipsius cogitatiue relucet, cuius penes se speciem habet, quæ est principiū formale cognoscendi: Hinc cōtinuatur actio inter intellectū agentem & possibile ad ipsa phan-

Cur cogitatio nō percipiat quidditatem.

tas mata, sine quibus nihil intelligit anima. Hanc ob causam ponimus agentem intellectum, qui ex parte obiecti materialitate tollit à phantasmate: & licet ex parte intellectus possibile sit immaterialitas (quia tamen est potentia passiuā) illustrari quoque debet, vt actuetur: sicut visus ipse affici debet lumine, vt colores videat. Quid autem sit hæc illustratio, seu separatio, aut abstractio intellectus agentis, statim in propria quēstione de intellectu agenti reperies: nūc fat est intelligas, quod est constitutio obiecti intelligibilis in suo esse quidditatiuo in esse vniuersali & immateriali.

Intellect⁹ agens relucet cū lumine & habitu cōfertur.

Atque quidam est intellectus talis, vt omnia fiat: quidam talis, vt omnia agat, atque efficiat, qui quidem vt habitus est quidam, & perinde ac lumen: nam & lumen colores, qui sunt potentia, actu colores quodammodo facit.

Generatim & quasi in cōfuso proposuerat Arist. duas illas anime partes, quarū vna agens, alia patiens dicitur: hinc verō in particulari & propria forma idem docet, nempe, intellectui possibili, qui est ad omnia fieri, respondere alterum intellectū, cuius proprium sit omnia facere: quē tamen dicit se habere per modū habitus & forme, ne quis putet habitū esse principiorū congenitum, aut alium habitum acquisitum: quod esse nō potest, eo q̄ habitus acquiruntur ex actibus, & ille habitus naturalis principiorum præsupponit notitiā terminorū, vt exeat in actū: ob idq; non posset intellectus agens facere omnia intelligibilia in actu, neq; esset primū efficiens in genere intellectiois, cum ante ipsum præcederent aliqua intelligibilia, nimirū terminorū notitiā, ex quibus resultat ille habit⁹: quare cōparatur habitui, quatenus forma est: & quia sicut habit⁹ vtimur cum volum⁹, ita intellectu agēte vtimur ad intelligendū liberē pro arbitrio nostro deductis impedimētis. Sed meli⁹ Arist. in tex. subdit, intellectū agētem esse habitum perinde ac lumen: quā similitudine actiuitatem intellectus agētis nobis exponit: nam sicut lumen colores, qui sunt

Z 2 in po-

in potentia visibiles, facit actu suo modo visibiles (vt in lib. 2. cap. 7. diximus) sic intellectus agens fit quoddam lumen spirituale & veluti phantasmatum habitus, quæ dum illustrat, facit, vt intelligibilia, quæ erant in potetia, fiant intelligibilia in actu. Comparatio igitur Aristotelis sumi debet inter modum agendi agentis intellectus ex vna parte, & modum agendi habitus & luminis ex altera parte, vt fit assimilatio, quod liberè intellectu agente vtamur tanquam habitu: & sicut lumen facit apparere colores, ita intellectus agens facit intelligibilia in potentia esse actu intelligibilia. Ideo vtitur Aristoteles hac voce *quodammodo*, vt semper accommodatè similitudinibus vtatur: & præterquam quod ad tollendam diuersitatem opinionum circa naturam colorum, si in tenebris sint non tantum potentia visibiles, sed etiam potentia colores (vt quidam putant) an tantum sint potentia visibiles, vt probabilius creditur: propter quam discordiam dicit *quodammodo*: dicit etiam, quia nil est tam simile, quod non habeat aliquam dissimilitudinem, alias non simile esset, sed idem, vt dicit D. Ioannes Damascenus elegantissimè lib. 3. orthod. fid. cap. 26. impossibile est in omnib⁹ simile inuenire exemplum. Ob id cum ea, quæ ad naturam luminis & coloris latè in lib. 2. loco citato dictum est, & quæ hic de intellectu agente dicenda erant, ex sequentibus pendeat; non abs re sequentis textus enarrationem aggrediar: in intentione Arist. est, quod intellectus agens facit intelligibilia, quæ sunt in potentia, esse actu intelligibilia, perinde ac lumen facit colores in obscuro tacentes actu apparere. Quod à similitudine atque exemplo, vt addiscenès apertè intelligant, declarauit, qui est fructus, qui ex hoc expectabatur labore. Cætera in sequentibus persequamur.

Tex. 19.

Et is intellectus separabilis est, & non mixtus, passioneq; vacat, cum sit substantia actus. Sæper enim id, quod efficit, atque agit, præstabilius est eo, quod patitur: & ipsum principium omnino materia.

Palàm ex dictis est intellectum agētem esse, & quid sit, atque cuius rei gratia: nunc Arist. ostendere aggreditur qualis ipse sit, dum eius proprietates & natiuas conditiones proponit, quæ sunt numero quatuor, Prima, quod sit separabilis: Secunda, quod sit immixtus: Tertia, quod sit impassibilis: & hæ tres cap. præcedenti attribuuntur intellectui possibili, qui etiam separabilis est: intellectus enim nullius corporis est actus (lib. 2. tex. 11. & 21.) immixtus autem, quia simplex & cum corpore minimè compositus, nulliq; potentiæ organicæ additus: non enim est potentia organica, sed est omnium perceptiuus, ideo ab omnibus denudatur: intellectus autem agens immixtus dicitur, quia constituit actuè omnia intelligibilia: at verò intellectus possibilis est impassibilis passione propria & corruptiua: nā passione perfectiua bene patitur, vt præcedenti cap. intellectus autem agēs vtroq; modo est impassibilis, & corruptiue, & perfectiue: quanuis aliqui oppositū teneant dicētes intellectū agētem intelligere, quos post pauca refellā. Quarta proprietas est, quod sit actus secundum suam substantiam (hæc cōditio propriè cōuenit soli intellectui agenti: nam tres priores vtriq; intellectui cōmuniter conueniunt) quod autē actus sit, proprium est agentis: & ita in textu Arist. substantiam capit pro natura & essentia, id est, secundum suam essentiā actus est & forma, actiuus, nō passiuus: fortasse enim de mente Arist. nullas species suscipit in se, vt statim dicemus. Vt autem quatuor hæc doceat cōpetere intellectui agenti, in hunc modum arguit, Intellectus agēs actu est & sua substantia actiuus (vt tex. 17. & 18.) & intellectus possibilis separabilis est, immixtus & impassibilis (vt cap. præcedenti demonstratum est: quanuis sit pura potetia in genere intelligibilium) ergo cum à toto genere agēs: præstātius sit, quam patiens, intellectus agens, qui præstātior est possibili, erit quoq; potiori iure separabilis, immixtus & impassibilis: quod agit enim præstat eo, quod patitur, & forma excellentior quā materia, intellectus agēs perficit & format possibile: eadem enim inter ipsos versatur differentia, quæ inter actum & potentia, vt 3. Phys. tex. 17. Ex illa proprietate primā, quod intellectus agēs sit separabilis, occasionem erradi sibi arripuerūt multi (quos longū & vanū esset recēserē) vt asserant intellectū agentem substantiam aliquā

Quatuor
cōditiones
intellectus
agentis.

Intellectus
agēs in no-
bis inexistit,
supra
tex. 17.
sepa-

separatam esse: & ita omnia, quæ hic de intellectu agēte docet Arist. ad nescio quem intellectū separatum referebant: quia sicut Sol extrinsecus illuminat omnes colores, ita Deus vel aliqua intelligentia functionē hanc intellectus agentis exercebat: & sicut prima causa, quæ est principium totius esse in primo ordine, motrix est totius vniuersitatis, ita in secundo ordine vniuersi cælo sua adscribitur intelligentia, quæ ipsum cælum moueat: præter quas vna alia sit intelligentia, quæ super animas nostras influit, quæ dicitur intelligentia mundi terreni. Sed nō vacat recensere innumeros modos ponendi intellectum agentem substantiam quandam esse actu & verè separatam: nam hoc pugnat cum veritate ipsa & Aristotelis mente: quoniam homo animalium perfectissimus, mancus & diminutus à natura esset institutus, qui cum sit in fastigio nature positus, non habet tamen in seipso sufficientia principia, quibus possit propriam suam operationem complere, quæ est intelligere: ergo ad complementum & perfectionem humanæ nature spectare videtur, vt sicut homo habet possibilem intellectum in se, habeat quoq; agentem: vt sicut habet vnde recipiat intellectionem, habeat quoq; vnde ipsam agat & producat: & sicut non obstat intellectum possibilem separatam esse, vt dicamus ipsum esse extra hominē, sit, vt quanuis intellectus agens separatam sit, tamen coniunctus est nobis ipsis. Quare ambo intellectus in anima sunt, eique insunt vt coniuncta principia intelligendi, vt patentibus verbis tex. 17. dicit Aristoteles: ob id tex. 18. dicit se habere per modum habitus, vt intelligamus coniunctum esse in nobis ipsis: in quo etiam conuenit cum arte, & differt à lumine, quod separatam est. Mox hæc positio aduersatur naturali potentiarum ordini: quia phantasmata materialia in nobis sunt, in quibus intelligibile non actu, sed potentia est: debet autem fieri actu actione agentis intellectus: ergo erit homini proprium & coniunctum ipsarum specierū actiuum principium: nam si lumen externū est separatam, ideo est, quia colores separati sunt & extra nos: quare vbi phantasmata adeo sunt intima & coniuncta nobis, lumen, quod ipsa illustrat, debet quoq; coniunctum esse. Confirmatur, quoniam omnes opiniones falsitatis redarguit Aristoteles, dum vtrunq; intellectum

non tantum in anima esse docet, sed esse facultates & animæ partes seu differentias (vt ipse dicit) atq; ita propria & proxima principia ad perficiendam intellectionem: secus non esset in nobis intelligere, cum volumus, sicut nec vt videamus colores, lumen semper, vt cupimus, ad manum habemus. Res est apertissima, & de qua apud peripateticos & veritatis studiosos nulla debet esse dubitatio: valeat ergo istorum delusio. Quod si roges, vnde intellectus agens dicitur ab Aristotele esse semper in actu: siquidem quandoq; non illustrat phantasmata, sed est in potentia ad illustrandum: quare est indeterminatus & in potentia, sicut intellectus possibilis? Respondetur, latam differentiam esse: quoniam intellectus possibilis est in potentia, sicut indeterminatum ad determinari, informe vt formetur: est enim tabula rasa, quæ ab omni denudatur forma & intelligibili: omne igitur intelligibile aliqua est determinata natura: ideo tex. 5. dicitur, *Vt neque vlla sit ipsius natura, nisi ea solum, qua possibilis est*: quoniam de se nihil est actu eorum, quæ sunt, sed secundum suam substantiam tabula est rasa & pura potetia: at intellectus agens dicitur esse in potentia non intrinseca, cum semper sua natura actus sit, sed extrinseca, quatenus indiget phantasmatum determinatione. Ob id opposita conditio tribuitur intellectui agenti, vt sit actu ens, suauq; substantia actus in eodem genere, in quo possibilis est in potentia, nepe in esse immateriali & intelligibili: in eodē agens intellectus ponitur sua substantia actus: ob id etiam prior, quia continuo atq; perenniter intelligit, quoniā est semper intellectus in actu, seq; sibi presentem habet, independenter atq; indefesse intelligit. Præterea potetia possibilis intellectus passiuæ est: at potentia intellectus agentis actiuæ indiget sola determinatione & modificatione à ministerio phantasmatum: ob id dicitur actus intelligibilium, quia est quedā virtus luminis immaterialis actiuæ. Quare sicut non est alia intellectus possibilis natura, nisi quod possibilis est vocatus, ita per oppositū contraria conditio hic attribuitur intellectui agenti, vt sit actu ens, id est, ex sua substantia actu existens sicut possibilis in potetia: nam sicut colores illuminantur per participationē luminis corporum cælestium superiorum, ita phantasmatum illuminatio deriuatio quædam est ab

Z 3 intel-

intellectu agente, & sigillatim quædam luminis diuini iuxta illud Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, &c. De hac autem illustratione intellectus & determinatione phantasmatum habes statim in quaestione de obiecto intellectus. Sed ut huius textus explanationem absoluamus & viam ad sequentem sternamus, dubitari potest, si intellectus agens actu sit ex hoc quod intelligat: quia hoc, quod est actu esse, nihil aliud esse videtur, quam intelligere. Albertus enim in summa de homine cap. de intellectu agente q. 4. & 5. videtur affirmare, intellectum agentem per suam essentiam intelligere, non speciebus forinsecus acquisitis aut extrinsecus accedentibus, sic enim in potentia esset ad illas species suscipiendas. Themistius asserere videtur, intellectum agentem intelligere & species suscipere, non qua agens, sed qua possibilis est intellectus: vtrumque enim coniungit in vnum, sicut materiam & formam in compositum, sed certe Albertus cum veritate pugnat: nam intellectus noster non potest seipsum per se intelligere, nisi aliunde mutuata specie. Et Themistius minimè philosophicè loquitur, potius confundit intellectum agentem cum possibili: sunt enim facultates animæ realiter distinctæ, ut ex obiectis & functionibus patet iuxta doctrinam superiorum positam lib. 2. c. 4. de distinctione potentiarum. Neotericorum plurimi hac in parte hærent & ambiguè loquuntur: dicam tamè breuius quod sentio cum Peripateticorum schola, Primò contra Themistium, quod hi duo intellectus, agens scilicet & possibilis, realiter distinguuntur, ut ex eorum obiecto & functione patet. Secundò contra Albertum & plures alios, quod si intellectus agens intelligeret, speciem in se susciperet & actum possideret (intelligere enim quoddam pati est) ergo non intelligit, licet agat: quia nullo modo recipit, sed purè actiue concurrat illustrando phantasmata, & intellectum possibilem quasi in obscuro iacentem de potentia ad actum promouendo. Cum igitur intellectus agens non sit in potentia, non perficitur aliqua operatione: omnem enim operationem, quam agit agens intellectus, alter intellectus, possibilis nuncupatus, recipit & absoluit, & in se illam operationem recondit: vnde agens semper est in actu, quia est lumen quoddam: possibilis autem intellectus quandoque est in potentia, qui, nisi intellectus agentis luce perfun-

datur, intellectionem nunquam absoluet. Quòobrem agens intellectus semper est in actu, testante Arist. ibi, *Passioneq; vacat. &c.* hoc est, in procinctu ad agendum preparatus: non enim patitur ab aliquo, sed est tamquam forma & origo intellectionis: omnis namque intellectio ab eo actiue egreditur, nulla autem in ipso passiuè recipitur. Cum igitur ex precedenti capite intelligere sit quoddam pati, intellectus agens non intelligit, licet agat & producat intellectionem: ideo prior est & altior potentia, quam non solum ab intellectu in potentia, sed ab intellectu in actu separat Arist. cuius causam de proposito redit in sequenti textu. Tamen quia ea, quæ cognoscunt, non cognoscētibus sunt digniora, videtur, quod intellectus possibilis dignior esset (ut qui cognoscat) quam intellectus agens, qui non cognoscit. Ideo dico, quod ex dictis atque dicendis constat, intellectum agentem esse dignitate & ordine priorem possibili, ut agens patiente, actus potentia, forma materia dignior est: intellectus autem agens est actus & forma, erit ergo dignior. Hæc cōstata sunt apud omnes (quod addo, ut mihi verosimile & probabilissimum) quod intellectus agens cognoscit, non quidem per suam substantiam, quandoque materia coniungitur, intelligit tamen per eam, quam intellectus possibilis in se specie suscepit & cognitionem, non per quam agens in se sumat & patiatur. Vel sic dicatur, intellectus agens semper intelligit, sicut agens & virtus propria actiua, quæ facit intelligere. Phrasis ista sanctorum est & scripturæ, ut ad Rom. 8. Postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, facit postulare. Ita in presenti Arist. dicit, intellectus agens semper intelligit, id est, virtus est & vis quædam semper in actu, atque de se in procinctu posita, ut faciat nos intelligere, si aliunde non adsit impedimentum: intellectus autem possibilis potentia est atque indiget speciei informatione. Est fanè intimus intellectus agens possibili intellectui, ut notione illius uti possit ut propria: ideo si adeò sunt intimi & propinqui, vna eademque specie & notitia ambo fruuntur: sicut anima per agentem & possibilem intellectum dicitur cognoscere, agere & suscipere cognitionem, ita actuatiōne & determinatione illius agens cognoscit, in quo eius dignitas maximè relucet & commendatur, & ita omnium notiones agendo perficit. Itaque species non producit sibi intellectus possibilis, sed agens eas donat: actus

actus intelligendi ipsius est possibilis intellectus intellectu agente concurrente, & ille actus dicitur esse vtriusque; huius ut agentis, illius ut possibilis: ambo coeunt ad intelligendum, & intellectio profecta ab agente in possibili suscipitur, à quo educitur: & ideo in seculo altero intellectus agens donat notiones possibili, ipsumque illustrat, quia via ambo conueniunt ad intelligendum vna eademque; intellectione: nec ibi cessabat abstractio, quia quauis nulla sit abstractio à rebus materialibus & inferioribus, bene tamè abstractio à superioribus, quæ est illuminatio & participatio quædam, quatenus ex vniuersalibus particularia deducuntur. Et ita rectè Themistius, secundum omnem statum intellectus agens perfectio est intellectus possibilis: ergo possibilis sine agente etiam in animabus separatis nec exactus nec absolutus esset, & proprio lumine careret: verba autem Themistii sunt, Intellectus agens intellectui potestatis assistens vnus cum illo efficitur & redditur, non ut ipse dicit, ut vnum sit ex materia & forma, sed ut vnus sit ex agente & patiente, quæ copulatur ad vnã actionem & effectum etiam in transeuntibus: hæc autem immanens est actio, qua vterque; uti, fruuntur; potest intellectus modo iam explanato: sed ad Aristotelem redeo.

Themist.
benignè
recipitur.

Tex. 20.

Sciētia autem ea, quæ est actu, est idem quod res: ea verò, quæ est potentia, in vno prior est tempore. Absolutè autem neque tempore, sed non nunc quidem intelligit, nunc autem non intelligit. Separatus verò, id est solus, quod est, atque id solum est immortale, perpetuumque. Non autem recordamur, quia hoc quidem expers est passionis. Intellectus verò passiuus extinguitur, & sine hoc nihil intelligit.

Scop⁹ præ
sentis textus
est in intellectu
agentis ab intellectu
in actu se
parare.

Non est cur existimemus hunc locum adeò tenebrosum esse, ut varias admittat intelligentias, fortasse extortas atque; meo iudicio, violētās siue diuinatorias: planares est, si semel mentē Arist. eiusque; dicendi consequentiam percipiamus. Illis igitur ommissis expo-

sitionibus, quæ parum videntur Arist. literæ quadrare, prosequar eam, quæ mihi magis germana esse videtur, videlicet, quod cum Arist. in præcedētibus constituerit intellectum agentem separatū & distinctum ab intellectu possibili, ut actus distinguitur à potentia, ne quispiam falsò existimaret, quod intellectus non distinguitur ab intellectu possibili iam in actu posito: & ut respondeat dubitationi nostræ, quam in calce præcedētis textus posuimus, & asserat intellectum agentem in actu esse, non tamè intelligere, docet in presenti textu non esse idem intellectum agentem, & intellectum in actu: nam intellectus agens semper est in actu (ut præcedēti textu cum Arist. dicebamus) intellectus autem possibilis licet quandoque sit in actu, rursum iteratò poterit esse in potentia. Id autem probat primò, quia scientia in actu, hoc est, intellectus in actu idem est quod res, quæ intelligitur (ut præcedēti capite dictum est, quod ex intellectu & intelligibili magis vnus fit, quam ex materia & forma) at intellectus agens neque; idem, neque; simul est cum re scita: non est idem, quia non intelligit, neque; recipit aliquid, quod cum ipso vniatur. Quod autem non sit simul, sed quod antecedit, probat secundò, quoniam omnis potentia posterior est suo actu: quia licet in eodem potentia antecedit actum, absolutè tamen actus prior est ipsa potentia, ut 9. Meta. tex. 13. quod enim est potentia sciens, fit ab actu sciēte: quare intellectus agens, qui de intellectu possibili facit intellectum in actu, non solum distinguitur ab intellectu in actu, sed est prior & altior. Tertiò, intellectus agens semper intelligit, hoc est, semper est in actu ad perficiendam intellectionem absque; hoc quod aliquid in se recipiat, aut transmutetur (ut in fine præcedētis textus dictum fuit) at intellectus possibilis quandoque; intelligit, quandoque; non intelligit, & dicitur corrumpi & per transmutationem cōpleri (ut lib. 1. de Anima tex. 65. cum Aristotele annotaui) ergo intellectus agens distinctus est ab intellectu in actu: imò verò intellectus possibilis, qui est in potentia, fit intellectus in actu per operationem intellectus agentis. Optimè quadrat hæc nostra expositio cum cōtextura, & satis cōsona est veritati & menti Arist. quæ statim expressis verbis, si rectè perpendas, deduces. Pro cuius maiori manifestatione infert Arist. ad cōmendationem intellectus agentis, quod ipse solus sit separatus atque; verè immortalis &

Observa.

perpetuus: ac si dicat, quāuis intellectus possibilis separabilis, immixtus, impassibilis sit atque immortalis, tamē cum intellectus agens prior sit & sua substantia actus quidam, sit, ut ipse verē sit perpetuus, magisq; separatus atque immortalior: nam hęc proprietates, quę intellectus agentis & possibili conueniunt, per prius agēti cōpetunt, quāam possibili: nihil enim de actu & potentia dici potest vniuocē. Quare cū intellectus agens & possibilis distinguantur secundum rationē actus & potentię, consequens est, ut esse immortale & separatum analogicē de ipsis dicatur: quare proprius & verius de agēte, quāam de possibili: atque animę immortalitas constantius & firmitus concluditur ex operatione intellectus agentis, quāam ex operatione intellectus possibilis, ut insinuat S. Tho. 3. cōtra gent. cap. 45. Dixerat enim Arist. lib. 1. tex. 13. *Si igitur operationum animę, vel affectuum aliquis proprius sit ipsius, fieri potest, ut ipsa anima separatur*, quod si est aliqua animę propria operatio, anima separabilis est atque immortalis. Modō quasi ædificans super hoc fundamentum, cū inuenisset Aristoteles propriā intellectus agentis operationem, secundum quam nō quādoq; in actu, quandoq; in potentia est, sed semper in actu, infert statim ex hac propria & perenniatque separata operatione solius intellectus agentis immortalitatem, & inde animam immortalem esse: nam intellectus possibilis operatio separabilis est, sicut separatur nauita à nauis (nullius enim corporis est actus lib. 2. tex. 11.) gubernatio tamē nauis non est extra nauim, sicut rectū aut sphericum tangere planum in puncto, contingit quidem cogitatione & mente, re autem nūquam: sic intellectus possibilis operatio, et si ratione & cōsideratione separata sit, nunquam tamen re ipsa sine phantasmate cōtingit intelligere: at qui intellectus agētis operatio verē & actu separatur, non tantum nostra consideratione secundum eius formalem rationem, sed etiā in essendo secundum esse reale in rerum natura. Constatissimē igitur ex intellectu agentis operatione atque firmissimē concluditur animę rationalis immortalitas: est enim intellectus agens semper paratus ad omnia facere, velut quidam internus mentis nostrę sol, cuius irradiatio media est inter immanentem & transeuntem: non enim est omnino immanens, quia non manet in ipsomet intel-

lectu agente (diximus supra ipsum agentē intellectū neque pati, neque recipere aliquid) neque omnino transiens, quia nō exit in externam materiam, sed superior est & altior utraque: communicat sanē cum immanente, quia in ipsa anima manet, & horum est operatio: cum transeunte autem cōuenit, quod phantasmata illustrat, & sua irradiatione intellectum possibilem exornat, absolute tamen immanens est. Occurrit Aristoteles tamen obiectioni, quare cū intellectus agens semper sit in actu & immortalis, post mortem non reminiscamur? Respondetque facile, quoniam post mortem non manet idē modus intelligendi (ut lib. 1. tex. 65. & 66. dixerat) recordari enim nō est sine sensu, qui secundum imaginatiuam seruit ad intelligentiam, secundum cogitatiuam ad componendum mirabilia, secundum memoriā ad intelligendum hęc ipsa, secundum quod quodam tenus habitudini temporis obligatur: ideo animę separatę non recordantur eorum, quę hęc viuētes nouimus: quoniam intellectus passiuus, id est, imaginatiua extinguitur, sine qua anima separata nil intelligit, non absolute, sed secundum quid ad eum modum, quo hęc coniuncta intelligebat. Itaque aperte non definit animam manere, aut non manere separatam (nō enim erat de hoc dubitatio) neque si species hęc acquisite maneat, necne (quia non est ad propositum) certum tamen est, ipsas non corrumpi ad corruptionem subiecti, cū anima sit immortalis: neque ab aliquo contrario, quia nullum tale habent accidentia spiritualia: nec ob dependentiam à phantasmatibus: quoniam postquam semel producuntur species intelligibiles, à solo intellectu agente & possibili cōseruari possunt: ideo supra tex. 6. dicebatur, intellectū possibilem esse locum & thesaurum specierum: supponit ergo animam manere post mortem, & cōseruari posse species, quod directē & secundum doctrinę consequentiā determinat esse. Idcirco licet intellectus agens maneat post mortem, & semper in actu sit, non tamen recordamur ut in hac via: quia iste modus intelligendi per ordinē ad phantasmata corrumpitur: & ita cogitatiuam vocat intellectum, quatenus intellectui ministrat & rationem participat, ut lib. 1. Ethic. cap. ultimo & lib. 6. Ethic. cap. 1. quod sensus obedit rationi: quāuis ergo sit perpetuus intellectus agens, obliuiscitur eorum,

Cur post mortē nō reminiscimur.

Aliud de terminat Arist. aliud innuit.

quę

Alterā expositiō textui nō dissonat.

Propria et genuina expositiō.

Epilogus & totius capitis cōprehēsiō.

quę hęc aguntur, quatenus ea non intelligit conuersione ad phantasmata, sicut dicitur. Fortasse, nisi mea me fallit coniectura, vult ostendere etiam, quod intellectus agens est nobis coniunctus, & non extrinsecus copulatus per ordinē ad phantasmata (ut quorundam opinio habet, cuius postea autor habetur Aristotelis Commentator) nam intellectus agens, etiam dum est separatus, nobis coniungitur, & tamen non per habitudinem ad aliqua phantasmata. Sed verior mihi sensus esse videtur, ut contra Platonem loquatur, qui intellectū agentem separatū ponebat, & possibilem à principio ideis, rerumque formis imbutū in corpus descendere: quare volebat nostrum scire quoddam esse reminisci. Cui errori obuiam exit Arist. quia cū dictum sit intellectum possibilem esse sicut tabulā rasam: & quāuis intellectus agens perpetuo & perenniter agere ponatur, non sequitur, quod nostrum scire reminisci sit: siquidem reminisci non sequitur ad intellectum agentem, qui perpetuo est in actu, sed ad possibilem, qui quandoque est in actu, quandoque est in potentia: & sicut intellectus agens omnino expertus est passionis, ita possibilis eiusdem est particeps, qui sine phantasia (quam vocat passiuum vel corruptiuum intellectū) nil profus intelligit. Quare non putat Aristoteles, intellectum agentem in fatuis, dormientibus & alijs impeditis intelligere posse propter impedimentum & ligationē intellectus possibilis. Idcirco neque ego puto Aristotelem post mortem loqui (nullum tale verbū est in textu) sed loquitur in hac vita & de nobis, & nō de intellectu nec de anima, sed de hominibus, cū dicat, *Nō autem recordamur, &c.* nā si de intellectu post mortem loqueretur, quorsum de cogitatiua, quę tunc non est, mentionem fecisset? nōne vides quāam extra propositū sit ista expositiō? Et sic Aristoteles neque variat neque mutat doctrinę cursum, sed à principio ad finem capitis vna eademque firma & constanti sententia de constitutione intellectus agentis diligentissimē definit: quoniam cū in rebus non inexistant nisi sensibilia, intelligibilium autem nullum sit, necessariam esse animę facultatem quāpiā, quę obiectum mētis vniuersale separet & constituat, quę ob id quod actu est separabilis, erit immixta & impassibilis: quare per ipsam intellectus possibilis in actu consti-

tuetur, quia prior est ex eo quod est agens & in actu, ideo verius separata & immortalior: hinc autem post mortem non recordamur (verius legendum absolute non recordamur, ut dixi) quoniam sine phantasmatibus anima ad eundem modum non intelligit. Hęc est literę connexio, quam cupio lectori maximē pbari: videtur enim mihi clara & aperta Aristotelis mens: quam ob causam summam capitis subijciam, antequam ad quęstionum examen accedam.

SVMMA CAPITIS.

Tres conclusiones continet, Prima, esse intellectum agentem, quid sit, & cuius gratia. Secunda, qualis sit, per aliquot eius proprietates. Tertia, quod agens intellectus à possibili non solum ut in potentia, sed ut in actu distinguitur. Demque tacite occurrit obiectioni.

- 1. conclusio. *Cum in omni natura, ubi aliquid est omnino fieri, respondeat in ipsa aliquid, quod sit omnia facere, preter positum intellectu possibile ad omnia intelligibilia percipienda, constituendus est agens intellectus, qui omnia illa agat, qui ad intelligibilia, ut ars ad materiam, lumen ad colores, se habebit.*
  - 2. conclusio. *Si intellectus possibilis separabilis, immixtus & impassibilis ex dictis est, potiori iure agens, quia actus est, ideo potentia prestantior.*
  - 3. conclusio. *Intellectus agens non est idem quod possibilis iam in actu factus: quādoquidē non est idem re, neque quandoque intelligit, quandoque non, sed semper: quoniam prior, verēq; immortalis atque perpetuus.*
- Tacite obiectionis solutio. Attende quare vacat, possibilis autem sine cogitatiua nihil intelligit.*

QVAESTIO De intellectu agente.

Recta doctrinę methodus non patitur, ut in loco tam proprio & accommodato nō expēdamus veritatem hanc peripateticam de intellectu agente: præposterē enim in alium differretur locum. Grauisima igitur est hęc difficultas, & quę plurimos torfit. Principio, quia si non ponitur sensus agens, videtur quod non ponatur intellectus agens:

Ratio.

Z § à simili

Nota pro aīe immortalitate li. 1. text. 13. ut infra quęst. de immortalitate aīe loco 10.

Operatio intellectus agentis.

à simili patet, quia sicut sensus se habet ad sensibilia, ita intellectus ad intelligibilia.

2. ratio. Deinde, quoniam iam quod esset intellectus agens, non probat Aristoteles, quod sit potentia ab intellectu possibili realiter distincta: sat enim erit, quod formaliter aut sola ratione distinguatur, cum obiecta non vsque adeo seiuncta sint. Adhuc, quia dubium est, an ipse intellectus agentis sit aliqua operatio, necne? & an per illam intelligat, an non? & quomodo phantasma ipsum, quod materiale est, faciat immateriale & intelligibile? quia non abstrahendo, si quidem phantasmata propter actionem intellectus agentis non mutantur, sed manent in eodem esse. Confirmatur, quia lumen in intellectu agentis se habet ad phantasmata, sicut lumen ad colores: requiretur ergo vel propter medium, aut propter phantasma, quod habet vicem obiecti, aut propter ipsum intellectum possibilem: non primum, quia medium nullum est, cum ibi non sit situs neque distantia, sed tantum est ordo potentiarum: neque secundum, quia si in phantasmate non recipitur lumen intellectus agentis, non poterit per ipsum phantasma preparari: si autem recipiatur, vel lumen illud est materiale, & sic non depurabit phantasmata, sed materialia qualia inuenit relinquet: si autem immateriale, non poterit recipi immateriale lumen in phantasmate materialis: nec tertium dandum est, quoniam immaterialitas possibilis intellectus sufficit ad recipiendam speciem: ergo non est necessaria alia illustratio, aut formarum separatio, quae per intellectum agentem fiat.

3. ratio. Confirmatur etiam, quia sequeretur, animam simul esse in potentia ad omnia fieri, & in actu ad omnia facere: non ergo est unde intellectus agens requiratur: quoniam virtus possibilis intellectus abstracta est & immaterialis: poterit igitur recipere sine actione intellectus agentis: quia sicut visus albedinem lactis sine dulcedine eiusdem videt, ita intellectus percipiet quidditatem sine conditionibus materialibus. Tum etiam, quia Aristoteles dicit tex. 18. intellectum agentem esse habitum, & non constat, an actiuus sit: Vtrumuis dederis, magnum sequitur incommodum: quoniam non est actiuus, quia eius actio non est immanens, sed inlar artis & luminis, vt docet Aristoteles: neque factiuus, cum non transeat in externam materiam. Confirmatur, quia omnis habitus in-

clinat & propendit, vt sibi simile producat: sed intellectus agens imprimit suam actionem in possibilem tribuendo specie & formam: quare non tantum esset habitus, sed etiam ab ipso intellectu agente effluerent species in possibilem: vnde superuacanea & superflua essent phantasmata. Tandem (vt multa alia omittam) oporteret querere ab Aristotele, quid sit intellectus agens in phantasmata illuminare, cum talis luminis ipsa phantasmata capacia non sint: est enim lumen spirituale, & phantasma materiale: quare non minus possibilis intellectus conuerteretur ad speculationem ante illuminationem intellectus agentis, quam post ipsam irradiationem, cum semper phantasmata inuariata maneat. Hec sufficiant argumenta, ad quae omnia dubia de hac materia facile reducuntur. In oppositum tamen est doctrina Aristotelis in presenti capite, qua intellectum agentem necessarium esse docet. Etenim conclusio huius quaestionis responsiva affirmatiua est, in qua omnes, quotquot fuerint, conueniunt, vno aut altero dempto, vt Durando in 1. d. 3. q. 5. & Ioane Pico Mirandulano, qui Platonem sequuntur, diuersa tamen ratione moti. Communis tamen conceptio est, agentem esse intellectum, & necessarium vltra intellectum alium, quae vocantur possibilem. In hoc tamen discrimen est, quod Aristoteles dicit & docet intellectum agentem non esse separatum aliquem intellectum, sed propriam animae differentiam & facultatem (vt in enarratione capituli huius latè deduximus) quia intelligere actio est homini propria, ergo à propria facultate (vt lib. 2. contra gentes cap. 76.) etenim intelligere proprius effectus est & actio hominis: ergo in eodem ordine debet habere intellectum possibilem, & agentem in eodem genere: alioqui non esset homo dominus suarum operationum, neque in sua potestate haberet, vt voluntarie cogitaret, quando in seipso propriae operationis proprium principium non haberet: res est certa, & in expositione capituli latius deducta. Vnum tamen scito, sanctum Thomam innumeras de hac re opiniones ad tria capita reduxisse, duo scilicet extrema: vnum Platonis negantis intellectum agentem, quia sunt vniuersalia separata, quae mouere possunt intellectum possibilem. Alterum fuit Democriti, qui intellectum à sensu non separauit. Sed tertium est Aristotelis media via incedentis,

*5. ratio.**Intellectus agens propria est hominis facultas.**Tres omnium opinionum radices.**Intellectus agens à possibili distinguitur.*

dentis: nec enim intelligibilia separata ab indiuiduis cognoscit, vt Plato, & intellectum differre à sensu fatetur contra Democritum: ob id cum phantasmata materialia non possint intellectum possibilem immutare, necessaria est in anima facultas, per quam reddatur habilia, vt materia sint intellectionis: vide S. Tho. 1. p. q. 84. art. 6. Quare hac breui opinionum collectione facilius totam hanc materiam comprehendes, si intelligas principia, vnde declinare ceperunt autores, & à quibus Aristoteles cepit intellectum agentem indagare, nimirum ex suo obiecto, munere atque officio: nam cum mens vniuersaliū sit, quorum nullum est extraiam: at sensus siue interior, siue exterior non percipiat nisi singulare materiale, colligitur, quod phantasia, quae suprema est pars sensitiua intellectui proximè colligata, cum materialis sit & singularis, per se intellectum immutare non poterit: necessaria igitur erit alia vis & animae facultas, quae possit quidditatem intelligibilem in phantasmate latentem depromere, cuius possit esse intellectio: hanc autem vnus intellectus agit, alter recipit: ergo vterque intellectus erit necessarius, & vnus ab altero distinctus, vt patet ex diuersitate actus & potentiae, & ex ratione agendi & patiendi. Per hunc modum intellectus agens ponitur necessarius, vt sui luminis irradiatione rerum quidditates apparere faciat, vniuersalèque constituat intelligibile, & vt intelligatur accommodatum, qui nunquam ab actu cessat: non quod semper intelligamus, sed quod quantum est ex parte agētis intellectus semper intelligerem, si phantasmata prompta essent, & reliqua cessarent impedimenta propter ligamentum sensus (1. p. q. 84. ar. 8.) suapte tamē natura semper suppeditat, vnde intelligamus. Ne tamen rem hanc repetamus, aut sine ordine referamus, placet breuius, distinctius & facilius quaestionem hanc resolvere, proposita argumenta soluendo: contrariorum enim solutiones veritatis erunt confirmationes. Ad primum latè diximus lib. 2. c. 5. quare sensus agens non sit ponendus, & quod sensibile est proportionatum sensui, & in suo genere perfectius, quia est in actu: potentia verò ab illo perficitur & actuatur. Sententia est Aristotelis lib. 12. Meta. tex. 51. vbi probat intelligibile praestantius esse intellectu: nam nobilitas intellectus ex nobilitate pedit intelligibilis: ideo probat, quod

Ad primam rationem. Non datur sensus agens.

Deus est suum intelligibile, alioqui perficeretur ab aliquo extrinseco. Quare optime comparantur sensus & intellectus in hoc, quod vterque est potentia passiva & vtraque perficitur, dum patitur ab obiecto: obiectum ergo vtriusque praestantius est ipsa potentia, quoniam est actiuum: agens autem (vt hic tex. 19. habetur) honorabilius est & praestantius patienti: si autem sensibile sine sensu agente sufficit mouere sensum, non autem intelligibile, sed indiget intellectu agente, hoc prouenit ex eo, quod sensibilia, quae sentiuntur, singularia sunt, & in rebus existentia: at intelligibilia vniuersalia sunt, quae in rebus non inexistunt à singularibus separata, nisi sola intellectus operatione: & hoc est munus intellectus agentis constituere vniuersale intelligibile, quod in rerum natura sine intellectu non erat: cetera lib. 2. loco citato, vbi de sensu agente. Ad secundum fat dictum est in enarratione capituli: res enim certissima est, & constantissimè deducitur ex doctrina S. Tho. 1. p. quaest. 77. artic. 1. & ex ratione actus & potentiae, & quia impossibile est idem secundum idem agere & pati: quod enim in corpore fit per membrorum diuersitatem, in anima per facultates diuersas, quae habent correspondentiam ad materiam & formam, cum vna agat, altera patiat, vna sit actus, altera potentia. Quare ex diuersitate actionis & modi diuersitas obiecti colligitur, cum vna ad agendum, altera ad patiendum ordinetur, vt S. Tho. ibidem art. 3. & Arist. 2. huius tex. 33. per obiectum distinguit potentias: actiuę autem & passiuę potentiae non est idem obiectum, vt 9. Metaph. tex. 2. potentia patiendi est ab alio in quantum aliud, & potentia agendi in aliud in quantum aliud: non est ergo idem obiectum secundum idem, vt ibi S. Thom. exponit. Quare intellectus agens & possibilis potentiae sunt animae, tum ab ipsa anima, tum etiam inter sese realiter distinctae: neque sufficit sola distinctio rationis, vt placebat Themistio. Ad tertium, quod cum suis confirmationibus praecipuas huius rei difficultates inquirat, paulo latius & distinctius respondere oportet. Et ad principale dico primo, quod intellectus agens propriam habet operationem circa phantasmata & intellectum possibilem perficibilem ei, quam lumen externum circa colores & visum exercet: irradiat enim phantasmata, & facit quidditatem apparere, & intel-

*Ad 2. argu.**Intellectus agens & possibilis realiter distinguuntur.**Ad tertium argu.**Propria operatio intellectus agentis.*

intelligibile cōstituit, vt actu immutare valeat intellectum possibilem, quem etiam possibilem intellectum suo fulgoris splendore perfundit. Secūdo in particulari dico, hanc operationem intellectus agentis non esse intellectionē, ita vt per eam ipse patiatur & intelligere dicatur, nisi eo modo, quæ petebat argumētum, clara sunt & iam soluta. Tertiam petit difficultatem, quid circa phāta smata agat hęc intellectus agētis irradiatio? Hoc opus hic labor est, neq; est vna omnium sententia: mirē enim variant & discrepant autores: quæ quia longum & inutile esset recensere, quo poterō dilucidius referam quæ magis mihi rationi consentanea esse vidētur. Principio (vt certa ab incertis sciungamus, & incipiamus à cōmuniōribus, quæ ab omnibus recipiuntur) certum & indubitātū est apud omnes, intellectum agētem, cū lumen quoddam sit, illuminare sic absolutē, siue recipiatur, siue non recipiatur in phantasmate (hęc enim res dubia est, de qua modō abstineo, statim seorsum dicam) & cū phantasma & rei sit singularis (verbi gratia, Petri) & in quo sua est quidditas & ratio speciei (licet nullus sensus, siue interior, siue exterior

Intellectus agens nō intelligit.

Inuariato phāta smate, pulchra collatione Solis & Lunæ constituitur intelligibile.

Sensibile phāta sma quod per se solū est accitēns, inuoluit quodquid est substantiæ infra q. 3. ad c. 3.

Pulchra luminum analogia & collatio.

eius, & phantasma Petri (quod ex figura & ceteris accidētibus colligit stigmata, quibus singulare phāta sma Petri significatur) phantasma etiam hominis est, sed non apparet sensui ppter eius luminis debilitatē & materialitatē, & illustrante agente intellectu, à possibili percipitur, nō à sensu: quia intellectui & non sensui proportione accōmodatur: & hoc est intellectum agentem abstrahere vniuersale à particulari, nō per realem decisionem, aut materialem depurationem, aut aliquam detractionem, sed tantūm per quandam ostensionem & apparitionem eius, quod latitabat, & subindicabatur, qua vniuersale attingitur ab intellectu, non considerato neq; intellectu singulari: ideo non mutatur, nec variatur phantasma, vt putabat Durandus, sed quia sub diuerso lumine diuersa & diuersimodē ostenduntur: vt enim est consentaneum rationi, q̄ Sol plura ostendat quā Luna, sic agens intellectus plura & præstantiora ostendit quā phantasia: & hoc est, quod dicitur abstrahere intellectus agens, vnum scilicet ostendere, alterum verō non, quod fit sine mendacio (1. p. q. 85. art. 1. ad 1.) sicut cū videmus colorem non viso sapore, sic intellectu percipimus quidditatem & vniuersale, non perceptis per intellectum materiali & singulari: hoc enim modo inuariatum phantasma redditur & constituitur intelligibile: quibus soluta est tertia ratio sine alicuius offensione. Veniamus igitur ad cōfirmationes, in quibus dissensio est, quas etiam oportet planē & distinctē declarare. In prima enim confirmatione proceditur ex cōparatione inter intellectum agētem & lumen externū, de quo diximus lib. 2. c. 7. requiri formaliter propter mediū actuādū, obiectiue propter colores perficiēdos, quibus vim confert, vt possint visum mouere: atq; ad eō etiam propter ipsam potentiam visus, quæ non est capax specierum, nisi illuminetur, cū color non sit nisi diaphani motius: magis tamen requiritur propter obiectum, quod est velut fons & origo cognitionis, iuxta ea quæ dicebamus hīc in solutione ad primum, quod in potētis passiuo obiectum habet rationem actiui & generantis: itaq; lumen propter tria ista requiritur, diuerso tamen modo. Pari proportione de lumine intellectus agentis philosophandum nobis erit, concedendo requiri propter tria illa, quæ in argumento petuntur:

Abstra- here quid.

Durand.

Ad primā cōfirmationē.

Resumitur doctrina de indigentia luminis ex c. 7. lib. 2.

Officia tria luminis intellectus.

ex proportione lumine: nam sicut lumen externum requiritur propter colores obiectiue, sic lumen intellectus agentis requisitum est propter ipsa phāta smata, vt obiectū intelligibile, quod in ipsis latet, appareat (est enim phantasma materia obiecti) & sicut lumen externum in colore formaliter non recipitur, sed tantūm coniungitur effectiue conferendo efficaciam & vigorem, vt moueat, sic lumen intellectus agentis in phantasmate non recipitur formaliter, nisi quatenus vim tribuit, vt per maius illud & præstantius lumen quidditas, quæ latebat, depromatur, vt intellectu possibili apparere possit sub lumine superiori, quā sit lumen sensus, sub quo non apparet quodquid est: & hoc est abstrahere siue separare, aut intelligibile constitucere cognoscibile in re individuali & materiali, individuo & singulari non cognito (1. p. q. 85. art. 1.) hoc est, cognoscere quidditatem in individuo, non prout in individuo existit, sicut dicebamus cognoscere colorem pomi non cognito sapore, abstractio est sine reali spoliatione aut denudatione: cōsistit igitur ista abstractio in sola reluctance vnius, & non alterius. Quare lumen intellectus agentis requiritur propter phantasma, vt sub illo latitans quidditas, & occultatum intelligibile obiectū refulgeat: quoniam phantasma materia est intelligibilis & intellectionis: propter quod anima in hac vita adeo colligata est phantasmatibus, vt sine ipsis nihil vnquam intelligere possit: est enim anima nostra media inter separatas, vt sunt angeli, & inter coniunctas, vt est aia sensitua, & ita aliquid de vtroq; participat: quia & vniuersale cognoscit, quod est in materia individuali, à qua tamē lumine intellectus agentis abstrahitur: necessarium ergo est propter phāta sma & ex parte obiecti, vt sicut lumen colores visibiles in potētia actu visibiles reddit, sic istud lumen intellectus agētis intelligibilia in potētia, quæ in ipsis delitescent, facit intelligibilia actu. Quare sic poterunt phāta smata præparari, vt habilia fiant instrumenta, aut materia intellectionis, sine hoc quod lumen intellectus, quod immateriale est, materialiter aut immaterialiter recipiatur in ipso: tantūm enim coniunguntur & fiunt vnum, sicut lumen externum cum colore in genere causæ efficientis. Hanc autē phantasmatis efficientiam postea exponemus, si solum sit instrumentalis, an etiam principa-

Qualiter intellectus agens abstrahat.

lis, an tantūm se habeat vt materia, aut quo alio modo cum intellectu agente vniatur. Aliud, quod petitur in confirmatione prima de exigentia luminis propter medium in lumine externo, res est certa requiri ad actuandum formaliter medium (de quo lib. 2. cap. 7.) tamen cū in anima nullum sit medium aut distantia, & intellectus agētis lumen immateriale sit, non videtur, quomodo propter medium exigatur: sed videtur mihi, quod licet nulla sit distantia loci, aut aliqua intercapedo corporis: & quia in spiritualibus idem facit ordo, quod in corporalibus operatur situs, fit, vt lumen intellectus agentis requiratur etiam propter medium, non quidem corporalis distantia, sed propter mediū ordinis & habitudinis: nisi enim lumen intellectus agentis inter phantasma & intellectū possibilem mediaret, nūquam intellectionis perficeretur. Propter hoc igitur meditationis genus secundum ordinem & habitudinem requiritur lumen intellectus agentis, quod est forma perficiēs phantasmata, quæ habilia & capacia reddunt, vt vigorem habeant, vt possint intellectum possibilem secundum quidditatem, quæ in ipsis est, immutare: & hoc est mediū quoddam proportionale, propter quod requiritur intellectus agentis lumen: est enim ibi virtualis quædam mediatio, non situalis, aut corporalis. Quod autem tertio in eadem confirmatione petitur, si requiratur propter potentiam, certum est de lumine externo, quod, nisi visus diaphanus sit, non poterit moueri à colore, qui ab Aristotele definitur in 2. lib. tex. 67. motius diaphani & perspicui: sine lumine ergo visus non patietur à colore. Pari igitur rerum consequentia dicamus oportet, lumen intellectus agētis requiri ex parte potētia, vt sit capax quidditatis immaterialis: nam cū intellectus agēns forma sit actiua & perfectiua intelligibilitatis, fons & origo intellectionis, fit, vt sicut sine ipso lumine phantasma non potest mouere intellectum possibilem, ita nisi ipse intellectus possibilis ab agente illustretur & fulgore suo perfundatur, speciem intelligibilem recipere nō possit: quoniam lumen intellectus agentis non tantūm ex parte obiecti facit in actu esse ea intelligibilia, quæ erant in potētia, atq; ex parte mediij proportionem & ordinem recipiūt, vt intellectu possibili accomodentur, sed etiam ipsum intellectum possibilem actualat,

Secūdo lumen intellectus agētis propter medium perinde ac lumen externum.

Tertio lumen intellectus agentis requiritur propter intellectum possibilem.

vt

vt illa potentialis immaterialitas possibilis intellectus præparetur & disponatur ad recipiendam speciem, & virtutem accipiat ad intelligendum: & sic omnis virtus ad intelligendum originaliter fit ab intellectu agente, qui tex. 19. dicitur præstator, & tex. 20. semper agere & in actu esse. Ducor in hanc sententiam ex similitudine visus, qui, nisi recepto lumine perspicuus sit, coloris imaginem non recipiet, cum color non fit motuus nisi perspicui. Rursus quia intellectus possibilis tabula rasa est & pura potentia (vt cap. 1. huius dictum est) indiget ergo actu & influxu intellectus agentis: sine motione enim ipse tanquam primi mouentis nunquam recipiet speciem intelligibilem: necessum ergo est, ante speciei intelligibilis receptionem, ante influxum & motionem intellectus agentis. Et si licet magna paruis componere, simile habemus 1. p. q. 12. art. 5. quod ad videndum Deum requiritur lumen gloriæ, quod disponat & eleuet intellectum, vt ibidem latius habes: ergo vt intellectus possibilis exuatur à sua potentialitate & in actu proferatur, necessum est, vt ab intellectu agente assumatur & moueatur tanquam à fonte & principio omnis intellectionis: nisi velis aliquam actionem ibi esse sine primo mouente. Præterea cogor id dicere: quia si lumen intellectus agentis, quod ab ipso egreditur, sicut lumen à Sole, & non recipitur in ipso tanquam in subiecto, neque in phantasmate, vt dictum est: quia immateriale lumen non potest recipi in phantasmate materiali: recipere enim materialiter ad modum ipsius phantasmatis: & cum nullum sit medium, in quo recipiatur, superest, necessario lumen intellectus agentis, quod accidens est ipsius, aut sine aliquo subiecto manere (quod vetat natura) aut in intellectu possibili tanquam in subiecto esse, quod est nostrum propositum. Tandem adducor ad id: quoniam si intellectus agentis illuminatio tantum esset necessaria propter phantasmata in anima separata, frustra esset & sine aliqua functione, contra Aristotelē in hoc cap. tex. 20. dicentem intellectus agentis operationem per se esse: & quod si ipsa manente post mortem non recordamur, ideo est, quod phantasia perit, non quod intellectus agentis actio corrumpatur: ob id ex hac operatione intellectus agentis (quia semper & prius conuenit, & in omni statu animæ re-

peritur) efficacius animæ immortalitas concluderetur. Quam ob causam S. Thom. 2. contra gent. cap. 45. docet, lumen intellectus agentis necessarium esse in anima separata, vt substantiæ separatae ab ipsa intelligantur. Etenim intellectus agens non solum intelligibilia in potentia facit intelligibilia in actu, sed etiā dat intellectui possibili virtutem ad intelligendum per modum cuiusdam luminis: & ita virtus animæ ad intelligendum, tam ex intellectu agente, quam possibili resultat (vide S. Thom. de anima q. vnic. art. 15.) per lumen ergo intellectus agentis intellectus possibilis remouetur à potentia, & sicut oculus, ex obscuro ad perspicuum trahitur: quare illa immaterialitas intellectus possibilis sola non sufficit, quia est potentialis: indiget ergo dispositione & præparatione, sicut materia prima capax est omnis formæ, non tamen sine præuia dispositione ipsam recipiet. Sic solues primam confirmationem cum omnibus suis particulis: tibi autem facile erit dicere pro forma argumenti: etenim sicut communis sensus externis omnibus vim tribuit sentiendi, ita agens intellectus possibilis intellectui vim tribuit recipiendi: ob id intellectus agens quasi splendor & sol animæ est, possibilis autem vt materia illustrata. Ad secundam confirmationem quoad primam eius partem nihil inconuenit animam esse in potentia per intellectum possibilem, in actu autem per agens intellectum: quod enim in corpore per diuersa membra fit, vt dextrum ad mouere, sinistrum ad moueri, fit in eadem anima per diuersas illas virtutes agentis & patientis intellectus: non est ergo anima in actu & in potentia secundum idem. Quoad secundam autem, quæ petit, quare immaterialitas intellectus possibilis non sufficiat, in calce præcedentis confirmationis sufficienter dictum est, quod intellectus possibilis multis de causis indiget lumine intellectus agentis, vt ibidem expositum est. Exemplum autem de dulcedine & albedine non est ad rem, cum respectu visus se habeant disparatè: albedini enim impertinens est dulcedo, vt visum immutare possit: at phantasma necessarium est, vt immutetur intellectus: quia nunquam per illustrationem intellectus agentis relucere potest quidditas & obiectum intelligibile, nisi sit in aliquo materiali & singulari, quo sensus afficiatur: quidditas ergo illa nunquam mouet intel-

Ad secundam confirmationem.

Anima simul est in actu et in potentia secundum diuersa.

Quidditas materialis non mouet nisi in phantasmate.

intellectum, nisi coniuncta sensui & rei singulari (quod in questione de obiecto intellectus exactius manifestabitur) præterquam quod rem hanc quisque in se experitur: nunquam enim possumus aliquid sine phantasmate intelligere, vt infra à tex. 30. ad 39. itaque phantasma nunquam transfertur de ordine sensibilibus in ordinem intelligibilibus, nisi intellectu agente illustrato, vt sub illius lumine intellectui possibili reluceat quidditas vniuersalis, & quodquid est, ipsaque substantia, sicut sub lumine phantasmæ apparet phantasma materiale, & singulare sub collectione accidentalium proprietatum sese offerebat: sed de hoc plura statim. Ad quartum facile dicitur, quod habitus non sumitur pro qualitate acquisita ex actibus, vt scientia: neque pro congenita, vt est habitus principiorum: neque pro infusa, vt est fides: neque pro naturali, quæ priuationi opponitur, vt visus dicitur habitus, cæcitas vero priuatio: sed largius quatenus omnis forma dicitur habitus, vt actuat subiectum, quod per formam illam promptè & faciliter aliquid operari potest: hoc modo lumen dicitur habitus colorum, quia ratione luminis sunt actu visibiles & motui diaphani potentes visum immutare, & intellectus agens habitus phantasmatum: ratione enim ipsius phantasmata in suam executionem operationem. Vocatur etiā habitus, quia est forma & actus, vt sic à possibili secernatur, qui est in hoc genere pura potentia. Rursum habitus nuncupatur, quia sicut habitibus voluntariè vtimur cum volumus, ita intelligere in nobis est, & in nostra potestate situm facere omnia intelligibilia cum volumus deductis impedimentis. Ob id Aristoteles dixit tex. 18. quod intellectus agens non est absolute habitus, sed habitus quidam perinde ac lumen: simpliciter tamen habitus non est, sed facultas & animæ potentia: quam ob causam neque connumeratur inter habitus actiuos, neque inter factiuos. Quo autem modo cum arte conueniat, dixi tex. 17. & tex. 19. quod operatio intellectus agentis non est intelligere passiuè, nihil enim in se recipit: ob quam rationem eius actio non dicitur immanens, cum transeat in phantasmata & intellectum possibilem: tamen quia non est in externam materiam, sed manet in ipsa anima, absolute vocari debet immanens, vt ibidem tex. 17. dicebamus: videtur enim esse altissima intellectus agentis

Ad quartam confirmationem.

Intellectus agens quo modo sit habitus.

operatio, quæ & transeuntis & immanens veritatem simul in se eminenter contineat. Ad confirmationem iam responsum est in argumento quarto, quatenus contendit probare intellectum agentem habitum esse. Sed quatenus secundo addit, quod species intelligibiles effluerent ab intellectu agenti sine phantasmate, negandum est secundum doctrinam positam in secunda confirmatione præcedentis argumenti. Siue enim phantasma tantum se habeat vt materia, siue adhuc causa sit instrumentalis intellectionis, vt alij volunt: siue principium tantum sit motuum, vt alijs placet: siue non tantum motuum, sed etiam effectuum, perfectuum atque intellectionis completuum in virtute intellectus agentis (tot enim sunt modi dicendi, de quibus statim dicam quod sentio) tamen concors est & vna omnium sententia, quod sine phantasmate nihil intelligimus: quare non effluunt à solo intellectu agente species sine phantasmate, neque phantasma sine lumine intellectus agentis, quod ipsa phantasmata illustrat: non sunt ergo superflua phantasmata, sed valde necessaria. Est enim lumen intellectus agentis veluti vniuersalis causa & æquiuoca, ideo ei non assimilatur effectus & species intelligibilis, sed phantasmata assimilatur effectus: quia est agens vniuersum, suam imprimens speciem: habet se intellectus agens ad phantasmata, sicut lumen ad colores, quod colores non variat, sed illustrat: sic in re proposita. E conuerso enim quidditas in phantasmate relucens in ordine ad intellectum possibilem se habet sicut colores ad visum: quare sicut lumen facit colores visibiles, colori tamè assimilatur visio, ita intellectus agens facit intelligibile in actu tribuendo immaterialitatem: phantasmata vero assimilatur intellectioni, quia speciem & formam sui similem tribuit: inde etiam specificatur ab illa quidditate in phantasmate relucente propter irradiationem intellectus agentis. Quare nemo est, qui hanc doctrinam percalleat, quod dicere audeat intellectum agentem superfluum, aut phantasmata superuacanea esse, cum tanta sit phantasmatis & intellectus agentis ad intelligendum subordinatio & necessaria connexio. Cætera autem, quæ grauissima sunt, & vnde & quo modo species intelligibiles producantur, iam dicemus in solutione ad vltimum. Ad quod dico primo secundum id, quod tam.

Ad confirm.

Varia opinioniones de concursu phantasmatis.

Intellectus agentis et phantasmatis conexio.

Ad quintam.

Intellectus agens obiectiue phantasma illuminat. quod superficie tenus querit, quod intellectus agens non illuminat phantasmata formaliter, id est, lumine recepto in ipsis: quoniam cum phantasmata materialia sint, lumen intellectus agens, quod immateriale est, non potest in ipsis subiectari: vnuquodque enim recipitur ad modum recipientis: esset igitur lumen in phantasmate diuisibiliter & materialiter, quod eius nature repugnat: illuminantur tamen phantasmata ab intellectu agente obiectiue, sicut colores a lumine externo obiectiue illustrantur: quare necessaria est hanc illuminatio, vt fiat intellectio, ante quam non contingit intelligere, sicut nec videre colores non illuminatos. Et cum amplius queritur, quid sit intellectum conuerti ad phantasma & ipsum speculari? Respondetur, quod non est quidditatem in phantasmate tanquam in speculo conspiciere, perinde ac cum quis imaginem videt in speculo, vbi simul cum imagine speculum conspiciatur: phantasma autem directe ab intellectu non intelligitur, propterea quod materiale est & singulare: sed ideo conuertitur ad phantasma, quia non potest vniuersale percipi, nisi per continuationem ad phantasma: Ratio est, quia cum vniuersalia extra singularia non existant, cognosci non possunt nisi cum habitudine ad aliquod singulare, in quo subsistunt, quod singulare sensu & imaginatione percipimus: quare nil aliud est intellectum se ad phantasmata conuertere, quam suo imperio & voluntatis motione phantasmam commouere ad formandum phantasma aliquod illius singularis, quod cognoscere cupit: & ita illud phantasma, vt singulare, phantasmam afficit, & in ipso iam per intellectum agentem illustrato quidditas relucet, & habitudo est ad intellectum possibilem, cui iam quidditatem relucens ostendit: quare quidditas respicit vt intelligibile obiectum quidditatiuū, vt in intellectu possibili producatur intelligibile formale, quod est species. Hanc vim mouendi per suam irradiationem phantasmati tribuit intellectus agens: sic tamen, vt adhuc phantasmate illustrato, quod est rei singularis similitudo, a phantasia percipiatur, sed quidditas relucens ab intellectu consideratur: vnumquodque enim est in accommodato subiecto, & apparet sub proportionato lumine. Sed hanc solutionem, quare vera est & communis, in se plurima inuoluit dubia, Primo id, quod in phan-

Intellectus conuertitur ad speculandum phantasma quid sit.

Observa plures difficultates ex solutione proponi re que est. Prima.

tasmate singulare relucet, quomodo erit vniuersale? & si phantasma est materiale, qui fieri poterit, vt quidditas ipsa abstracta sit & immaterialis? Deinde quomodo quidditas immaterialis & vniuersalis in re materiali & singulari esse potest? Mox dubium est, quomodo cum intellectu agente ad intellectionem concurrat, vt causa sine qua non, & per accidens? & si per se causa est, si instrumentalis, aut principalis? Tum etiam si moueat intellectum possibilem, atque perfecte compleat intellectionem, eamque terminet? Adhuc quare species intelligibiles necessariae sint, cum videatur illa quidditas in phantasmate relucens sufficere? vnde superflua videtur species intelligibiles? Rursum iam quod species intelligibiles necessariae sint, inuestigandum est, vnde educantur, & quo agente, & in quo susceptiuo, & quomodo a phantasmate pendeant? & si ab intellectu agente effluant, vt extrinsecus videantur in intellectum possibilem ingredi, aut potius ab intellectu possibili, sicut a propria sua potentia, educi? Demum an illa quidditas in phantasmate relucens sit id, quod intelligitur, an potius species ipsa intelligibiles, seu aliquod tertium ab intellectu productum, quod speciem expressam, aut verbum mentis appellant? Grauius sunt ista dubia & difficillima, quibus non tantum pugna reintegrari videtur, verum & vulnera recrudescere. Vt tamen omnia ista dubia aperte & vere soluantur, & peripatetica doctrina constet, placet mihi modum dicendi Caietani tanquam fundamentum proponere, vnde isthuc omnia non tantum breuiter, sed dilucide exponantur. Caietanus 1. p. q. 79. art. 3. in ea est sententia, quod phantasmate obiectiue illustrato respicet in ipso quidditas & natura, quare intellectui apparet, non tamen singularitas ipsius: & hec est abstractio, quam facit illuminatio intellectus agentis. Secundo hec quidditas prius natura intelligitur effectus intellectus agentis, quam species intelligibilis in intellectu possibili producat: nam illa quidditas obiectiue se habet: ergo ordine nature precedere debet. Tertio quod intellectum agentem facere phantasma, quare sunt intelligibilia in potentia, vt sint intelligibilia in actu, non est quod ipsum phantasma aliquo modo fiat intelligibile, cum sit singulare, materiale & de genere sensibile, sed quod in phantasmate illustrato reluceat actu intelligibile:

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Caiet. opinio ab Autore legitime exposita assumitur pro fundamento ad solutionem difficultates

ligibile: sicut ergo respectu visus color obiectiue precedit speciem visibilem, & color non mouet visum, nisi illuminatus, ita quidditas in phantasmate illustrato apparet prior est specie intelligibili, & phantasma mouet per illam quidditatem in ipso ratione illustrationis apparentem. Hanc videtur esse opinionem etiam S. Thom. 2. contra gent. cap. 77. dum dicit, quod actio intellectus agentis in phantasmate precedit receptionem intellectus possibilis. Quarto, quod intelligibile in actu est duplex, vnu est obiectiuū, vt quidditas illa in phantasmate relucens: alterum formale, vt species intelligibilis: quare duo intelligibilia differunt, quoniam posterius intelligibile formale, quale est species, est immateriale secundum esse: deinde abstrahit ab hinc & nunc secundum esse: tum est similitudo quidditatis vniuersalis secundum se totum: at obiectiuum & prius intelligibile est immateriale, non secundum esse, sed secundum relictionem, & ita tantum abstrahit ab hinc & nunc secundum representationem, non secundum esse: & sic non est tantum similitudo quidditatis, cum coniunctam habeat similitudinem singularitatis, quia singulare est & materiale in essendo: quare differentia pro hac opinione explicanda valde notanda est. Quinto necessitas ponendi huiusmodi intelligibile obiectiuum est, quia quidditas prius debet ex parte obiecti precedere, quam species intelligibilis producat, sicut color visibilem speciem antecedit, & obiectum similiter omnem potentiam passiuam: ergo necesse est lumine intellectus agentis quidditas obiectiue in phantasmate apparere incipiat & precedat, quare sit intelligibilis in actu, id est, speciei intelligibilis productiuam: quare quauis phantasma sit in organo corporali materialiter & indiuidualiter sub lumine sensus, sub lumine autem intellectus agentis inde intellectui ratione illustrationis vniuersaliter representat, non obstantibus conditionibus materialibus phantasmatis: quia abstracta est illa quidditas, & secundum relucentiam intelligibilis, quare intellectui sine conditionibus materialibus representatur & obiectiue apparet, atque ope intellectus agentis intellectum possibilem incipit mouere, vt in ipso speciem intelligibilem producere valeat: quare prius erit intelligibile in actu in phantasmate, quod dicimus esse obiectiuū intelligibile,

Duplex obiectiuum a actu intelligibile, et differentie ipsorum.

quam in intellectu possibili recipiatur intelligibile formale, quod est species. Sexto obiectiuū actu intelligibile duplex est, vnum motiuū, hoc est, quidditas relucens in phantasmate, quod necessario ordinatur & prequiritur ad intellectionem, tanquam primū & immediatū mouens post intellectus agentis irradiationem: alterum est obiectiuū actu intelligibile formale, vt species impressa, & idem est terminatiuum, si sit id, quod intelligitur, & non sit ponendum verbum ad terminandam intellectionem: de quo ad septimam dubitationem vnum verbum subiicitur, interim quare questio illa de verbo metis determinatur. Modò igitur sat est intelligere, quare quidditas illa in phantasmate relucens propter illam irradiationis relucentiam habet vnde moueat intellectum possibilem, saltem instrumentaliter cum intellectu agente productiuam est speciei intelligibilis, non tamen actu habet vnde possit actu intelligendi terminare: ad hoc enim nondum habet spiritualitatem requisitam, nec immaterialitatem sufficientem, neque abstractionem intellectui possibili correspondentem, sed tantum vt sit instrumentum intellectus agentis: de quo verificari potest, quod intellectus possibilis patitur ab illa quidditate in actu intelligibili secundum rationem motiuū: est enim quidditas illa actu intelligibilis adhuc in phantasmate existens, prout materia, aut instrumentum, aut participatio quaedam est ipsius intellectus agentis. Secundum quam obiecti distinctionem varia & Aristotelis & S. Thom. loca in concordiam rediges, explicando aliquando obiectum intelligibile ratione intellectus agentis efficiens actu intelligibile, & phantasma, quare erant intelligibilia in potentia, intelligibilia in actu reddentis, vt sermo sit de obiecto motiuo, id est, de hac quidditate, quare in phantasmate relucet: aliquando autem sermo est de obiecto actu intelligibili formali aut terminatiuo, cuiusmodi sunt species intelligibiles: at intellectus agens facit phantasmata esse intelligibilia in actu non tantum causaliter, quia ab intellectu agente recipient virtutem immutandi (vt censet Ferrariensis super Sanct. Thom. loco citato) sed etiam vltra causalitatem illam ponimus cum Caietano in ipso phantasmate esse quidditatem illam secundum relucentiam valentem mouere & immutare possibilem intellectum:

Duplex obiectiuum intellectus propter terminatiuum inquiretur de verbo metis.

Observa pro concordia dictionum locorum.

qua enim ratione color in obscuro visum non mouet, sed vt illustratur lumine, & participat lucis influxū à corporibus superioribus: eadem sanè ratione phātafma, quod secundū se non est intelligibile, tamen vt participat lumen intellectus agentis, eleuatur & fit quedam intellectus agentis participatio, atq; vt cum ipso coniungitur, relucet quidditas illa in phantasmate, quæ immutat intellectū possibilem, atq; adeo phātafma illud simul est in genere sensibiliū & intelligibile: nam vt materiale & singulare est sub lumine phantasia, sensibile est: vt autē quidditas illa abstrahitur, & relucet sub lumine intellectus agentis, intelligibile est: qua in re phantasma nostræ animæ correspondet, quæ & connumeratur cum coniunctis, & etiam participat aliquid de separatis intelligentijs. Doctrina hæc consonat ipsius vniuersi connexioni, in quo mirus ordo est & rerum concatenatio, vt lib. 4. de cæl. tex. 22. explicabam in ipsis elementis iuxta tritum illud Dionysij testimoniū, Supremum infimi attingit supremi infimum: alijs non posset esse transitus ab vno ordine in aliud, si non esset aliqua connexionis coniunctio, quatenus quidditas & natura eius rei, quæ per phantasma representatur, quæ à phantasia cū conditionibus materialibus percipitur, ab intellectu sine cōditionibus singularib⁹ accipitur & assumitur, vt nō solum dicatur phātafma ratione sui, & dicatur etiam intelligibile in actu ratione sui effect⁹ (id est, speciei intelligibilis, quā iā sufficit ponere in intellectu possibili, vt discipulus ille S. Thomæ 2. contra gent. c. 77. existimat) sed etiā ratione huius quidditatis in ipso phantasmate relucens: nam phantasma secundū quod lumine superiori attingitur & à lumine intellectus agentis assumitur, eleuatur ad aliquid altius, & ascendit ad superiorem ordinem, nempe immaterialium & vniuersalium. Confecta iam res est, & hoc vno posito fundamento, si bene percipiatur, nihil est quod propter subortam illam dubiorum turbam conturbemur. Nam prima dubitatio soluta est per distinctionem intelligibilis obiectiū & formaliter, & per tres differentias inter ipsa assignatas: aliud esse habet phantasma in essendo, vnde materiale est, aliud secundū relucentiam & splendorem ex fulgore intellectus agentis proueniētē, quo modo vt immateriale re-

Ad dubia superius posita persequendo respondetur. Ad primam dubitationē.

lucet. Eodem modo ad secundam, quod quidditas immaterialis & abstracta secundū relucentiam esse potest in re materiali indiuidualiter existēte: nam irradiante intellectu agente phantasmata micare velut speculū, & vt stellæ scintillare, videntur. Maior est difficultas tertiæ dubitationis: Sed vt multa in pauca conijciamus, in primis audiēdi nō sunt dicentes phantasma duntaxat cōcurrere per accidēs vt causa sine qua non, quoniam (vt sæpe dictum est) mira est dependentia intellectus agentis à phātafmate, vt superius dicere cœpimus, & infra cap. 4. latius explicabimus. Ipsi occasionem errandi fumunt à S. Thom. qui 1. p. q. 84. artic. 6. in vltimis verbis articuli dicit, quod phantasma non est totalis & perfecta causa intellectus, sed magis quodammodo est materiz causa (quem locum commēdat Caietanus) non tamen negat S. Thomas causalitatem, sed totalitatem & perfectionem, aut principalitatem causandi. Vult ergo S. Tho. quod concurrat effectiū, ministerialiter tamē & instrumentaliter, quatenus assumitur ab intellectu agente. In veritate non impinges, si dicas, quod intellectus agens & phantasma se habeant vt causa vniuersalis & particularis, & vtraque sit in suo genere principalis atque immediata, intellectus agens vt causa prima immediate virtutis, phantasma autem vt causa secunda immediate suppositi: ideo intellectui agēti non assimilatur effectus, qui est causa prima atque æquiuoca, sed phātafmati assimilatur, quoniam est causa secūda & vniuoca: non quod etiā intellectui non assimilatur, quia ab vtraque causa oritur atque vtrique assimilatur: nam phantasmati, notitia similior in re representata, in modo autem representandi, intellectu: nā vniuersaliter atq; immaterialiter, vnde phantasma vim habet immutandi ab influxu agētis intellectus, cuiusq; immaterialitē imbibit & participat. Sed inter istos tres modos prim⁹ est improbabilis: Tertius probabilis, secundus autem nō tantū probabilis, sed etiam verus, vt ex Sancto Thoma & Arist. locis citatis deducitur. Ex quo patet, quanta sit indigentia phantasmatis ad intelligendū, cum nisi sensus sit in actu, intellectus non intelligit: neq; erit phātafma, ad quod speculandū se conuertat: neq; materia certa, cui assimilatur effectus, scilicet formale intelligibile: neque erit obiectum moti-

Ad 2. Ad 3. Phantasma cum intellectu agente conuenit tripliciter. 1. in vltimis verbis articuli dicit, quod phantasma non est totalis & perfecta causa intellectus, sed magis quodammodo est materiz causa (quem locum commēdat Caietanus) non tamen negat S. Thomas causalitatem, sed totalitatem & perfectionem, aut principalitatem causandi. Vult ergo S. Tho. quod concurrat effectiū, ministerialiter tamē & instrumentaliter, quatenus assumitur ab intellectu agente. In veritate non impinges, si dicas, quod intellectus agens & phantasma se habeant vt causa vniuersalis & particularis, & vtraque sit in suo genere principalis atque immediata, intellectus agens vt causa prima immediate virtutis, phantasma autem vt causa secunda immediate suppositi: ideo intellectui agēti non assimilatur effectus, qui est causa prima atque æquiuoca, sed phātafmati assimilatur, quoniam est causa secūda & vniuoca: non quod etiā intellectui non assimilatur, quia ab vtraque causa oritur atque vtrique assimilatur: nam phantasmati, notitia similior in re representata, in modo autem representandi, intellectu: nā vniuersaliter atq; immaterialiter, vnde phantasma vim habet immutandi ab influxu agētis intellectus, cuiusq; immaterialitē imbibit & participat. Sed inter istos tres modos prim⁹ est improbabilis: Tertius probabilis, secundus autem nō tantū probabilis, sed etiam verus, vt ex Sancto Thoma & Arist. locis citatis deducitur. Ex quo patet, quanta sit indigentia phantasmatis ad intelligendū, cum nisi sensus sit in actu, intellectus non intelligit: neq; erit phātafma, ad quod speculandū se conuertat: neq; materia certa, cui assimilatur effectus, scilicet formale intelligibile: neque erit obiectum moti-

Tres modi dicendi comparantur. Sine phantasmate cur nō conueniat intelligere.

Caiet. & Ferrar. in concursu phantasmatis ab Autore corriguntur.

Autore.

Durand.

motiuum, scilicet quidditas relucens, quod necessarium est præcedat, maxime respectu potentiz passiue. Sequitur secundò, doctrinam Caietani 1. p. q. 85. art. 1. à multis commendatam & à Ferrar. approbatam 2. contra gent. cap. 77. non esse absolute veram, vt iacet, videlicet quod phantasia ex sola coniunctione cum intellectu redditur virtuosior & habilior: ex eo enim quod in eadem anima phantasia & intellectus radicanter, sunt conformiores, & phantasia, quæ inferior est, redditur habilior: quoniam sicut calor instrumentum est vegetatiue, & in planta non generat carnem: at vt instrumentum est vegetatiui, quod coniungitur sensitiuo, vt in animali est, carnē generat: sic sensitiuū, quod secundū se singularium cognitionem non egreditur, vt coniungitur intellectiuo, ascendit ad vniuersalitatem & immaterialitatem aliquam, saltem secundū relucentiam, vt dictum est. Itaq; phantasia ex coniunctione & assistentia in ministerio intellectus habilior fit & abstractior, ita vt accommodata sit ad ascensum & gradum spiritualitatis: ob id phantasia hominis perfectior, habilior & vigorosior est phantasia bruti, quia participat rationem, cui coniungitur: ideo communiter intellectus particularis appellatur, & rationem dicitur participare, vt in hoc cap. tex. 20. dicit Aristoteles: hoc ergo in nobis intrinsecè habet phantasma, quod clarius & virtuosius est, quàm bruti, in quo phantasma intellectui non coniungitur. Hæc quidē vera sunt, tamen non perfecta neque consummata: siquidem si hoc sufficeret, non requireretur intellect⁹ agēs propter phantasmata, quæ secundū se ex sola radicatione habilia sunt ipsa: igitur cum intellectu possibili ad intellectiōem sufficerent. Deinde hæc phantasia dispositio materialis est: vltra illam ergo requiritur virtus actiua intellectus agētis. Præterea frustra esset intellectus agentis illuminatio, & ipsius cōuersio ad phantasma superuacanea. Solū ergo isti grauissimi viri assignant materiā causæ ex radicatione & coniunctione, ipsum tamen actiū obliuiscuntur, quod tam solertè Aristoteles indagabat. Per hūc autem modum dicendi ansa daretur ad defendendam Durandi opinionē, qui negat intellect⁹ agentem, & dicit solum possibile sufficere: ergo præter illam phantasia cum intellectu ra-

ditionem, in eadem anima necessaria est actio & motio intellectus agētis, qui quidditatem relucere faciat. Perperam isti dicunt, phantasmata per solam naturalem quandam resultantiam ab anima prouenire, in qua, quia cum intellectu radicanter, habilia & clara esse, & sufficientia ad speciē intelligibilem producendam. Et si dicas, S. Thomam istorum sententiā expresse ponere 1. p. q. 85. art. 1. ad quartum? Ingenuè fateor sententiā esse S. Tho. tamen S. Thomas non excludit actionem intellectus agētis, nec phantasmatum illuminationem: quod hi faciunt, cum cōtendant lumen intellectus agentis non imprimi phātafmatu: quod nos etiam fatemur, quia nō recipitur formaliter in phantasmate: hoc tamen nō tollit, quin obiectiue illuminentur sicut colores, qui partim à sua natura habilitatem habent mouendi visum ex natura talis subiecti, partim autem ex motione, luminisq; illustratione: sic phantasmatum natura & habitus lumine intellectus agentis perficitur, vt in ipsis reluceat quidditas, quæ mouere possit intellectum. Quod si dicas, hos autores ita sentire & in hunc modum explicandos, vt ex alijs locis ipsorum patet? Nil moror, dummodo veritas constet: & si nobiscū sentiant, gratias habere veritati debemus, quæ nos in vnū traxit. Difficultas, quæ quarto loco proponebatur, eleganter factis decisa est per illud Caietani fundamentum, videlicet quidditatem in phātafmate relucentē habilem esse, vt possibile immutet intellectum: non tamen sequitur, vt eadem illa quidditas intellectiōne terminare sufficiat: terminus enim intellectiōnis perfectior, immaterialior & spiritalior, atque adeo magis abstract⁹ debet esse, quàm prædicta quidditas sit: quod cap. sequenti aperietur, dum ostēderimus, quod in quacūq; intellectiōne debet procedere: conceptio quædam, quæ ipsam terminet: hæc autem verbum mentis appellatur, & verbo cordis significatur: ita enim loquimur omnes, sicut intelligimus: habes in cap. sequenti questione de obiecto intellectus. Ex eodem principio quæ sequebatur dubitatio diluitur, videlicet quod præter quidditatem illam in phātafmate relucentē, quæ est obiectū actu intelligibile obiectiuū, necessariū est aliud actu intelligibile formale, quo aīa cōstituat in actu primo, & habeat principium ad intelligendū: non sunt igitur spe-

Ad 4.

Ad 5.

Ad 6. cies superfluz, sine quibus anima intelligere non potest. Penultima difficultas longiore exigebat tractationem, nisi ex supradictis quisque vel mediocriter in Philosophia eruditus intelligeret, rerum naturalium actiones non esse per effluxum & emanationem ab agente, sed per ipsius educationem in patiente. Quare species licet à phantasmate & intellectu agente sint tanquam à potentia actiua principali & instrumentali, hoc tamen non significat ab ipsis fluere species, quæ permeent & quasi migrent ad intellectum possibilem, sed quod ab ipso actiue educantur de potentia passiva intellectus possibilis, in quo sunt tanquam in proprio susceptiuo. Quo autem modo intellectus agens & phantasma concurrant ad educendas illas species in intellectu possibili, dudum referebam tres modos dicendi in tertia dubitatione, & quæ phantasma cum intellectu agenti agit, & intellectus possibilis est velut materia recipientis. Quod postremò dubitabatur, si quidditas illa in phantasmate apparatus aut species intelligibilis sint quod intelligitur, solui cõmodè non potest usque ad definitionem obiecti intellectus, de quo in cap. sequenti: vide si placeat S. Thom. 1. p. q. 27. art. 1. & q. 83. art. 2.

Ad 7. Per hæc igitur quæ diximus, omnia consentiunt, & quod phantasma sit actu intelligibile secundum reluctantiam quidditatis, & quod in ipso sit aliquod intelligibile, quod immutare posset intellectum, licet perficere & cõplere terminando non posset: consonat etiam de indigentia specierum intelligibilium præter obiectiuam illam quidditatem, cum quidditas illa lumine intellectus agentis relucens prius in ordine nature in phantasmate, mox intellectui possibili presentata speciem intelligibilem producit, qua recepta, mens mirè cõponit & diuidit, varièq; concipit, verba plurima formando & quasi factus concipiendo: nihil autem horum sine phantasmate contingit, tam quoad actionem agentis, quam passionem possibilem intellectus. Nec ægrè feras, optime lector, quod in hac quæstione morosus & fastidiosus videar, est enim difficilis & nunquam, meo iudicio, pro dignitate examinata: faxit Deus Opt. & Max. ut scopum veritatis attigerim, ut dispendium prolixitatis vtili veritatis compendio tibi rependatur. Ne te amplius morer & detineam, quæstiones, quas promisi de obiecto intellectu, de intellectione singularis, de verbo mentis, & de cognitione animæ separatæ, de proposito in sequentia capita reijcio.

cto intellectu, de intellectione singularis, de verbo mentis, & de cognitione animæ separatæ, de proposito in sequentia capita reijcio.

CAPVT TERTIVM
De multiplici intellectu actione determinat.

Indivisiibiliū igitur intellectio in hisce consistit, circa quæ falsitas non est. At in quibus & falsitas iam, & veritas inest, in hisce cõpositio quædam iam est cõceptuū intellectus, quasi ipsi sint vnum. Atque ut Empedocles dixit: Multorum certè capita, admirabile dictu, Ceruice absq; fuere exorta in luminis aura, Illa tamen dulcis post hoc concordia iungit. Sic & hæc separata cõponi solent, ut incommensurabile, & diament. Quod si eorū etiam, quæ fuerunt, vel erunt, sit compositio, & tēpus insuper intelligitur, atque additur. Falsitas enim in compositioe semper consistit: nam si albū nō album esse dicat, ipsum non album componit. Licet autem diuisionem etiam omnia dicere. Attamen falsitas, aut veritas non solum consistit in hoc, Cleon est albus: sed in his etiam, Cleon erat, vel erit albus.

Id verò, quod singulos dictos conceptus componit, vnumque facit, ipse est intellectus.

Accommodatè virtutis Arist. opinione Empe.

Id verò, quod singulos dictos conceptus componit, vnumque facit, ipse est intellectus.

Accommodatè virtutis Arist. opinione Empe.

Tex. 21.

Tex. 22.

rationibus agendum superest, ut per ipsas & potentia intellectiua & intelligibilia ipsa exactius elucescant. In hoc igitur capite prius diuidit functiones intellectus in simplicem & compositam, & posteriùs de ipsis determinat: textus autem 21. diuisionem istam intellectiue operationis cõtenet: Vna enim dicitur simplicium apprehensio, quam Aristoteles indiuisibilem intellectiõnem vocat: per indiuisibilia autem rerum essentias, siue decem illa genera generalissima innuit, quæ vocibus simplicibus & incomplexis significantur. Hanc autem simpliciū apprehensionem manifestat Arist. ibi, *Indiuisibilem igitur intellectio in hisce consistit, circa quæ falsitas non est*: subicit tamen veritatem, quoniam in intellectiõne indiuisibilem veritas quædam est: quia intellectus semper est verus (infra tex. 26. de veritate rei & nature, quæ est veritas simplex requisita ad obiectum intellectus.) Ne ergo veritatis equiuocatione fallaciam committeret Arist. per falsum & non per verum indiuisibilem intellectiõnem notificat, circa quæ & si aliqua veritas sit, nulla tamen est falsitas. Altera intellectus operatio est, quæ est compositorum intelligentia, in qua nō solum verum, sed falsum esse contingit (ut proæmio Periherm.) ad quam manifestandam Empedoclis delusionem inducit, qui censuit res simplices diuisas secundum partes creatas esse, quæ post coalescentes coagmentabantur, ut habet in litera. Sensibili enim hoc exemplo non vult Aristoteles Empedoclis errorem approbare, sed nos ex operibus nature ad secretissima intellectus mysteria cõtemplanda manuducere, ut prius simplicia seorsum meditemur, quæ deinceps componamus: compositio enim intellectus ex pluribus simplicium intellectiõnibus resultat, tanquam quid vnum intellectum. Vterius insinuat Aristoteles, quod sicut illa Empedoclis compositio nō erat nature, sed casus, & ipsius Empedoclis fictum commetum, sic ista intellectarum rerum coadunatio non nature, sed casus inuentum quid ab intellectu pro libito fingente: & sicut in illa rerum naturalium cõiunctione si res rebus accommodatè responderent, opus nature esse videretur: secus monstrum appareret à nature intentione degenerans: sic quoque si intellectus propriè & ad nature rerum accommodatè & commensuratè intelligat & compo-

nat, verè intelliget, verèque vnum constituet: aliter autem falsè intelliget & vnum constituet, quod ipsi intellectui quasi vnum quidem sit, tamen re vera potius monstrum sit (est enim falsitas malum ipsius intellectus) ab ipsius scopo degenerans. Exemplum ponit de diametro & costa, quæ per incommensurabile verè componuntur, per commensurabile falsè. Deinde Aristoteles has compositiones aperte in textu miscet & secundum temporum differentias extendit: nam licet intellectus abstrahat à tempore singulari, non tamen à tempore in communi, quod tempus in singulari indiuidualiter imaginata percipit: & cum ministra sit intellectus, quidditas temporis inde abstrahitur. Vnde tex. 22. colligit Aristoteles, mentem indiuisibilia concipere, & quod ex multis simplicium intellectiõnibus intellectus facit vnum: nam omnis compositio & enuntiatio adunatio quædam conceptuum est, siue fiat per compositionem affirmatiuam, siue per diuisionem negatiuam: intellectus enim vtraque versat tam indiuisibilia & simplicia, quam diuisibilia & complexa, omniaque modo vnus cognoscit, ut tex. 22. dicitur, & tex. 21. *Quasi ipsi sint vnum*, hoc est, quod etsi res variæ sint & distinctæ, intellectui autem componenti ut vnum sunt, quia ut vnum intelliguntur, & ad intellectum si referantur, non possunt ut plura concipi, sed ut vnum. Vnde hæc duæ intellectus operationes ex obiectis sunt distinguendæ per se loquendo: quia incomplexi & indiuisibilis per se simplex & indiuisibilis est apprehensio primo intuitu, quanuis indiuisibilia mens diuidere possit: & similiter complexi complexa est primo intuitu intellectio (loquimur de obiectis istarum intellectiõnum secundum ea, quæ per se, & non secundum ea, quæ ex accidenti competunt.) Quare cum Aristoteles primam & secundam intellectus operationem definit, ex obiecto per se manifestat: ea autem, quæ sunt per accidens, non considerat: atque adeo cum docet in propositione esse compositionem, non intelligit cum Empedocle diuersarum rerum adunationem: siquidem in hac mentali enuntiatione, homo est homo, vnica est res, rationum tamen est compositio: sublato namque intellectus negotio nulla remanet compositio.

Intellectus cognoscit res adunando.

Prima & secunda intellectus operatio vnde expendatur.

QVAESTIO

An intellectus possit plura, vt plura, intelligere simul?

Ad huius rei illustriorem intelligentiam quæri potest, an intellectus intelligere possit plura per modum plurium, an necessario debeat per modum vnus illa concipere, ita vt conclusio Aristotelis, quod intellectus intelligat adunando, non solum de facto, sed etiam de possibili intelligatur, vt impossibile etiam sit nos intelligere plura per modum plurium? Nam profectio experimur multarum rerum apprehensiones distinctas, vt in propositione subiectum & prædicatum: in syllogismo præmissæ & conclusio apprehenduntur: in iudicio censura de oppositis & contradictorijs est: idem autem non potest simul verum & falsum esse, vt in contradictorijs simul apprehensis: neque causa & effectus, vt præmissæ causa sunt conclusionis: ergo non potest intellectus isthæc omnia vna intelligentione per modum vnus intelligere: maxime, quia sicut se habet sensus ad sensibilia, ita intellectus ad intelligibilia: sed experimur sensum simul plura sensibilia sentire vt plura, vt in respiciente pratum, vbi diuersa bruta pascuntia, herbarum & florum diuersitatem, percipimusque diuersos colores, vt croceum, viride, album & nigrum: ergo multo melius intellectus poterit percipere plura, vt cum intelligit aliquid totum, in quo multæ partes continentur. His minimè obstantibus conclusio Aristotelis tenenda est, non solum de facto, sed de possibili. Ex-

Fieri non potest, vt intellectus lib. 2. Topic. cap. 4. loco 32. vbi dicit, Contempla plura pergit enim plura scire, cogitare autem nō: & 4. Modulū pluriū simul intelligere. Secūdum veritatem autem & ad seipsum: nihil enim contingit intelligere nisi intelligentem vnū: si autē contingit, ponatur huic rei nom. S. Thomas id demonstrat 1. p. q. 85. art. 4. nullum intellectum posse intelligere plura per modum plurium: quoniam sicut idem corpus non potest simul pluribus coloribus affici aut figuris figurari, quia sunt formæ vnus generis: ita cum omnes species intelligibiles vnus generis sint (in eadem enim potentia intellectiua recipiuntur) impossibite

est, quod simul pluribus speciebus intelligibilibus quidpiam percipiatur, vt per eas possint simul plura, vt plura, actu intelligi. Est igitur animæ virtus indiuisibilis, & ad quæcunq; se conuertit, totaliter & indiuisibiliter vt ad vnum se conuertit: vnus enim virtutis non debet esse nisi vnus vsus: intellectus autem vsus est & operatio intellectus: ergo sicut centrum circuli indiuisibile omnes circumferentiæ lineas terminat indiuisibiliter, ita intellectus omnibus speciebus modo vnus vtitur. Tignosius super hunc textum aperte contrariam tenet conclusionem, & citat Iandunum, qui friuolè atque ridiculè citata Aristotelis loca commentatur. Gregorius tamen Ariminenfis, vt hanc veritatem tueatur, affirmat, nullam propositionem mentalem componi ex partibus, sed simplicem esse qualitatem. Contra hos omnes Philosophus est & eius fidelissimus interpres Sanct. Thomas. Sed Gregorius Arim. videtur omnem propositionem categoricam & hypotheticam, omnemq; syllogismum à mente & intellectu abijcere contra ipsum Aristot. lib. 1. Prior. dicentem, vnamquaq; propositionem sua habere extrema, subiectum scilicet atque prædicatum: ob idque in hoc loco compositionem appellat, & in proœmio Periherm. compositionem & diuisionem, circa quam verum vel falsum est: & expressè loquitur de conceptibus animæ, quorum voces signa sunt: idem dicit lib. 2. Periherm. cap. 2. Quam ob causam Empedoclis opinionem hoc loco induxit Aristoteles, vt nobis significaret, quæ erat apud Empedoclem rerum ex partibus compositio: secundum Aristotelem & veritatem in anima esset rationum & conceptuū adunatio. Sed valeant isti, & vnde digressi sumus reuertamur, vt semel demonstramus Sanct. Thomæ conclusionem à paucis quidem intellectam, & à nullo declaratam, aut in sua principia resolutam. Principio igitur dicamus communia & ab omnibus recepta, vt deinde specialius rem à priori demonstremus, atque in sua principia resoluamus. Omnes ergo S. Thomæ discipuli plures species in intellectu confedunt, per quas simul intelligimus, vt coeunt in vnum totum modo vnus, non per modum plurium, hoc est, confusè, vt in toto vnum quid sunt, non

Granati- sis & 1. ignosi? ex plosi.

Propositi- tio mēta- lis non est simplex qualitas cōtra Gre- go. Arimi.

Empedo- clis sentē- tia cur ab Arist. ad ducatur.

Comunis expositio & vera.

tamen distinctè per singulas sine habitudine ordinis & subordinationis ad totum: sic enim plures species in vnum obiectum concurrunt ad vnum intellectum siue conceptum: quod quidem verum est, & experimento comprobatur. Addunt deinde, quod species sensibiles plures possunt esse in genere rei consideratæ, vt sunt in medio & etiam in habitu, vt in intellectu plures sunt scientiæ: attamen in genere sensibilis aut intelligibilis, non solum vt informant, sed vt actu immutant, impossibile est, quod simul sine subordinatione ad vnum plura in actu intelligamus per actualem considerationem & cogitationem: nemo enim, quantumuis fecundissimo intellectu præditus sit, plura poterit cogitare simul per modum plurium. Quare neque negat Aristoteles plures scientias in eodem intellectu, neque negat species plurimas, sed quod per illa plura actu considerare & cogitare plura per modum plurium est impossibile, quin per modum vnus ordinentur, atque ad vnum adueniunt conceptum. Hæc quidem vera sunt, per quæ argumentis propositis facile fatiscit, quod licet ibi sint plura, tamen quoniã vbi vnum est propter alterum, non est nisi vnum: quia plura illa vt vnum considerantur, vt color & lux vt vnum visibile: ex subiecto & prædicato vna compositio, vt ex materia & forma vnum resultat compositum, ita ex pluribus speciebus intelligibilibus vnum intellectum: vbi enim vnum ratio est alterius, non est nisi vnum: ergo in compositione & syllogismo plures species sunt vt partes vnus totius, & sic habent rationem causæ & effectus, & distinctionem, vt partes sunt, nam vna potest esse alterius causa: vt vniuntur tamen in toto, iam per vnum actum & vnum conceptum vnica conceptione & cogitatione intelliguntur: ideo intellectus pluribus speciebus per modum totius non actuatur, sed per modum partium, ita vt per eas omnes vnico intuitu percipiat & cogitet, vt in posito exemplo de sensu, vbi in prato illa omnia videntur modo vnus, perinde acsi in tabella aliqua depicta essent. Philosophica licet sint ista, ea nos non tam leui & suspensa manu tractare, sed prescius considerare debemus, & huius rei causas primas indagare, vt res hæc, quæ tam certa & vera

Obiter satisfit argumentis initio factis.

Propria Autoris resolutio.

est atque experimento comprobata, non tantum esse demonstratur, sed etiam in sua prima principia resoluatur, vt sciamus propter quid. Et quoniam totum huius rei firmamentum in ratione illa S. Thom. situm est, eam prius expendere oportet, vt intelligamus, quonam modo impossibile sit idem subiectum perfici pluribus formis, quæ vnus generis sint, etiam si diuersarum sint specierum: & vnde sit, quod vnitas generis impedimento sit, quomodo vnus idem subiectum pluribus coloribus aut figuris afficiatur: id enim si perculluerimus, deprehendemus, quam ob causam plures species intelligibiles (quæ sunt vnus generis, quia secundum eundem ordinem eiusdem potentiæ sunt perfectiones ipsius potentiæ intellectiua) simul intellectum perficere non possunt. Istam conclusionem Aristotelis ferè omnes fatentur: cum autem petitur ab eis, vnde est, quod formas esse congenetas, id est, vnus generis, faciat ipsarum impossibilitatem, obmutescunt, cum tamen hæc S. Thomæ ratio radicitus conclusionem Aristotelis aperiat, & veritatem istam medulitè demonstrat. Sumendum igitur est principium vnum generale quidem & commune, quod vnitas operationis sumitur ex parte principij & termini: nam cum virtus intellectiua vna sit, & terminus intellectiua vnus quoque sit, impossibile erit, quod mens per plura intelligat, nisi modo vnus: aliàs eiusdem actionis actu plures essent termini, quod est contra naturam motus & transmutationis. Confirmatur, quia quantitatis eiusdem non est nisi vnus terminus, vna scilicet figura, quæ est ipsius quantitatis terminatio, & omnia prædicata substantiæ ad vnicum existentiam actum simul subsunt: sic ergo actionem intellectus principio & fini in vnitate respondere necesse est fateamur, vt in vno instanti & indiuisibili duratione plures species vnico tantum actu & conceptu in sua vltima actualitate immutent: similitudo autem figurarum & specierum non est in simplicitate aut quantitate, sed in actuali terminatione: eadē enim est & per similes terminandi ratio figuræ ad quantitatem, & actualis intellectiua ad intellectum: figura enim quantitatis est actualis, intelligere verò est intellectus terminatio & figuratio quædam. Alterum verò principium peculiare est & magis proprium, sumptum

Ratio S. Thomæ ex penditur, quod idē subiectū nō perficitur formis pluribus in eodē genere: vide 1. p. q. 12. ar. 10. et 1. 2. q. 54. ar. 1. ad vltimum.

Primum sū damētum cōmune, vni per vnā formā simul nō producit per eadē operationē multa, ideo nec plura vnica intelligentione, nisi modo vnus non intelliguntur.

Secundum principium quidem

proprium quidem ex determinabilitate & dependē-
huic quæ tia potentia, iuxta ea quæ diximus supra
stioni. hoc libro tex. 4. videlicet, omnis potentia
cōtrahibilis & determinabilis est per actū,
ad quos est in potentia: hæc enim est po-
tentia ratio 9. Metaph. tex. 3. & 4. & 10. &
12. Quod Porphyrius etiam dixit cap. de
differentia, quod genus potentia continet
differentias, actu verò nullam: sic lib. 1.
Phys. materia in potentia est ad omnes for-
mas, & nullam habet de se: si tamen aliquā
admittat, cæteras omnes excludit, vt ani-
mal contractum per rationale excludit ir-
rationale: similiter omnes colores sub ea-
dem sunt potentia determinabili per ra-
tionem diaphani: cum ergo determinatur
per vnum colorem, alium admittere non
potest, aut simul & ex æquo vna eademq;
potētia simul per duos actus æqualiter de-
terminaretur. Quod ratione & exemplis
ostendimus impossibile: sicut figura, quæ
est determinatio quantitatis, non potest esse
nisi vna, nam est vltimus actus & deter-
minatio quantitatis: quia impossibile est,
quod potentia quantitatis simul & ex æquo
per duos actus terminetur: aliàs ex poten-
tia & actu non fieret vnum contra Aristo-
telem supra in 2. lib. tex. 7. cuius causam af-
signat 8. Metaph. in fine tex. 16. quod po-
tentia & actus sunt vnum, & sine medio ali-
quo vinculo colligantur: nisi quia quæ sunt
in potentia, sunt in actu, & potentia in pro-
prium actum mouetur. Hinc habes, quod
cum intellectus potentia sit passiva (vt su-
pra dictum est) eius potentialitas indifferēs
est ad plures species: cum ergo per actuali-
tatem alicuius speciei distincte & actualiter
determinatur vltima actualitate, nō po-
terit simul per aliam determinari: quia iam
est ipsius intellectus possibilis potentialitas
contracta: non poterit igitur simul ab
alia contrahi & determinari: quoniam po-
tentia simul & actu non fertur ad plures
actus, vt per ipsos simul cōtrahatur: aut po-
tentia & actus (contra Aristotelem) nō fie-
rent vnum, sed plura: qua ratione nil prohi-
beret materiam simul habere plures for-
mas vltimas, & genus similiter plures vlti-
mas & specialissimas differentias. Quocir-
ca nullum est absurdum, sed res valde ne-
cessaria, vt cum plures actus vltimi sunt in
codem, intelligamus determinationes esse
diuersarum potentialiarum: Patet hoc ex di-
ctis, sed exemplo manifestatur: quia in lacte

Albedo
& dulce-
do i lacte
sunt diuer-
sarum po-
tētiarum
actus.

cum albedine simul est dulcedo, & vtraq;
est cōpletè in vltima sua actualitate: quod
euidens est argumentum, lac non respicere
ista sub eadem potentialitate: nam albedo
lac determinat sub potentialitate diapha-
nitatis per ordinem ad visum, & sub illa po-
tentia non habet nisi illum actum: at dul-
cedo lac determinat, vt est sub potentiali-
tate humidi, quatenus ordinem habet ad
gustum, & sub illa potentia non potest ha-
bere alium saporem simul cum dulcedine:
ergo sicut non potest lac pluribus colori-
bus colorari, neq; pluribus saporibus affi-
ci, ita noster intellectus non potest sub ea-
dem potentialitate per plures species de-
terminari cōpleta & vltimata actualita-
te: & sicut albedo & dulcedo in lacte simul
esse possunt, vt sunt diuersarum potentia-
rum determinationes & actus, sic in anima
nostra actu possunt esse plures species in
actu completo & distincto, vt sunt albedo
& dulcedo in lacte: similiter etiam intelle-
ctus noster ad intelligendum diuersimodè
est dispositus, & diuersas habet potentia-
litates. Vnde beatissima Christi Domini
anima simul & actu, totaliter & completè
intelligebat, Primò per notitiam beatam:
Deinde per species infusas: Tertiò per spe-
cies acquisitas: quia istæ species sunt diuer-
si ordinis & diuersarum potentialiarum de-
terminationes: ideo neque sunt congenæ
neque impossibiles (vt optimo illo exē-
plo de dulcedine & albedine lactis patet)
quoniam sunt diuersarum potētiarum de-
terminationes, ex eo quod species acquisi-
tæ potentiam naturalem intellectus deter-
minant, vt per cōuersionem ad phantasma-
ta intelligit: species autem infusæ potētiā
aliam intellectus determinant, quæ est illi
præternaturalis, & in alio gradu & ordine,
vt conuenit cum angelis: & hæc perficitur
per conuersionem ad superiora. Vltimus
enim modus cognoscendi est per visionem
beatificam, & hic adhuc est in altiori gradu,
vt anima deificatur, & est in ordine diuino:
& hæc cognitio est determinatio potentia
obedientialis: ergo istæ scientiæ secundum
vltimam actualitatem simul esse possunt:
quia neque sunt eiusdem ordinis & gradus,
neque vnius generis, vt satis iam expositū
est. In angelis verò species omnes sunt eius-
dem generis, & secundum vnum essendi
modum, vt resultant secundum exigētiam
& cognitionem propriæ essentia, secundum
quas

Intellectus
noster ha-
bet plures
potentias
ad diuer-
sos modos
intelligē-
di.

quas non intelligunt plura per modū plu-
rium, sed vnicò intuitu & per modum
vnius: reuelationes autem & illuminatio-
nes mysteriorū, quæ ipsis fiunt, ad potentia
obedientialem cum ipsa visione beatifica
reducuntur. Palam ergo est, quod sicut in
omni natura omnis actio, similiter & mo-
tus, ad vnum est, aut si ad plura per modū
vnius (corpora enim simplicia, similiter &
mixta, ad vnum locum vt ad propriam spe-
ciem feruntur, & omnis actio ipsorum ad
vnum numero terminum: quod discurren-
ti per singula manifestum euadet) ita pari-
rerum consequitione immanentes opera-
tiones ad vnum terminabuntur: omnia fa-
nè natura constantia (corporalia sint, siue
spiritalia, modò immanenter, modò tran-
seunter operentur) hanc communem natu-
ræ rationem participant, vt vltimatè, com-
pletè atq; perfectè, quoad eius fieri potest,
ad vnum conspirasse videantur. Exposui
tibi, amice lector, clarè & apertè rem gra-
uissimam & valde abstrusam, fruiere nostro
labore: haud difficile tibi erit his paucis à
me excogitatis maiora & perfectiora ad-
dere: idcirco ad nostri Aristotelis redeo
enarrationem, vbi vnum de hac re verbū
subijciam tex. 23. qui sequitur.

Tex. 23.

Cum autem dupliciter indi-
uisibile dicatur, aut potētia, aut
actu: nihil prohibet intellectu,
cum longitudinem intelligit, in
diuisibile intelligere, & in indi-
uisibili tempore: est enim indi-
uisibilis actu. Et tempus peri-
nde, atque longitudo, diuisibile,
ac indiuisibile est. Non igitur
dici potest, quid in vtroq; tem-
poris dimidio intelligebat. Non
est enim, si non diuisio fiat, nisi
potentia. At cum vtrunq; seor-
sum intelligit, diuidit simul &
tempus: atque tunc vt longitu-
dines, illa intelligit. Quod si lō-
gitudinem, vt ex vtriusq; constā-
tem intelligat, in eo quoq; tem-

pore nimirum ipsam intelligit,
quod ex vtriusq; pari modo tem-
poribus constat, atque compo-
nitur.

De indiuisibilium cognitione determi-
nare incipit Arist. Indiuisibile autē triplex
est, Primum, quod secundum actum indi-
uisum est, potentia tamen diuisibile, vt cō-
tinuum. Alterum est, quod secundum for-
mam & speciem indiuisibile est, vt homo,
domus, & exercitus, quæ licet ratione ma-
teriæ diuisibilia sint, tamen ratione formæ
indiuia sunt: etenim quodquid est ipso-
rum terminus est essentia indiuisibilis. Ter-
tium & postremum dicitur, & est simplici-
ter, penitusq; & secundum essentiam indi-
uisibile, vt punctus in linea, & momentum
siue instans in tempore. Pro huius doctrine
fundamento (vt scopum, quod omnia ten-
dunt, intelligamus) aduertendum, tanta so-
licitudine distinguere horum indiuisibilium
cognitionem: quia sermo instituitur con-
tra Platonis sententiam, qui lib. 1. de Ani-
ma tex. 47. & 48. volebat animam parti-
biliter per quendam motum continui in-
telligere: ideo dicebat, quod nil in tempo-
re indiuisibili intelligebat, sed moroso quo-
dam temporis tractu: atque adeò animam
esse diuisibilem & partibilem. Et quamvis
Granatenis dicat alium esse sensum Pla-
tonis, nil mea refert, cum modò Aristote-
lem exponamus, qui docet intellectum no-
strum quædam citra discursum simplici in-
tellectione necessariò percipere, quædam
autem non nisi enuntiando & componen-
do per discursum: atq; adeò quod sicut sim-
plicia & indiuisibilia anima cognoscit mo-
mento temporis, ita quoque & ipsa anima
indiuisibilis sit & incorporea. De primo igitur
indiuisibili dicit, quod continuum in-
diuisibili tempore cognoscitur; vt vnum
indiuisum est: tamen si seorsum secundum
partes cōsideretur, quatenus in vno aliquo
indiuisibili vniuntur, sic etiam momento
temporis percipitur: quia adhuc actu indi-
uisum est, licet potētia sit diuisibile: si autē
continuum cōsideretur vt diuiditur in plu-
res partes, sic tempore diuisibili apprehen-
ditur: quia discurret intellectus numeran-
do partem post partem. Itaq; vult Aristo-
teles, quod continuum cognoscitur momē-
to temporis, siue cognoscatur vt actu indi-
uisam,

Indiuisi-
bile tri-
plex.

Propositū
Aristot.
quod pro
animæ im-
mortalita-
te condu-
cit.

uisum, siue ut constans ex partibus, in quas est potentia diuisibile: utroque enim modo intelligitur ut vnum. Idcirco partibus lineę non correspondent partes temporis, iuxta doctrinam 4. & 6. lib. Phys. ex eo quod neutro modo facta est vnus continui diuisio: ideo longitudo lineę indiuisibiliter ut vnū quid indiuisibile intelligitur: secus quando partes actu sunt diuisę, tunc quidem cognitio illarum similiter fit cum diuisione temporis, ut cognitioni lineę, ut indiuisa est, vnum momentum responderet: ut autem diuisa est linea, tempus diuisum fit: & sicut ipsa ex partibus copulatur ad vnum indiuisibile punctum, etiam tempus sue cognitionis ad vnum indiuisibile momentum fiet. Ex quibus patet primò, quod Aristoteles nihil agit contra id, quod proximo textu definitum est, videlicet intellectum plura per modum vnus intelligere: sed potius confirmat illam sententiam cum docet, nos indiuisibili tempore & modo vnus cognoscere: si autem plura cognoscimus, id quidem non fit simul, sed successiue: & si simul, non vltimate & per modum plurimum, sed modo & habitudine ad vnum: quoniam aduertentia & capacitas animę finita est & limitata, cuius acies & intuitus directè non nisi ad vnum dirigitur: potentia enim vno actu determinatur, ut punctū partium lineę vnus terminus est. Sequitur secundo, non malè dixisse Simplicium intellectum nostrum natura sua in instanti intelligere, cum sit incorporeus & extra tempus (tempore anima nostra non mensuratur) per accidens tamen cum tempore intelligit, scilicet ratione adiuncti sensus & cogitationis: vnde quantum est ex natura obiecti & animę nostrę conditione, momentaneè fit intellectio, licet ob pondus & grauedinem corporis nõ semper penetret, nisi temporis discursu, & improbo, assiduoque labore. Quare hæc, ut ad intellectum referuntur, indiuisibilia sunt, & indiuisibiliter percipiuntur: ut tamen cum imaginatione copulantur, quia est pars materialis & organica, diuisibiliter percipiuntur: sed de hoc exactius in his, quę sequuntur.

Intellectus plura per modum vnus intelligit.

Simplicij sententia approbatur propter animę immortalitatem.

Tex. 24.

Quod verò non quantitate, sed forma est indiuisibile, id in indiuisibili tempore, & animę indiuisibili intellectione perci-

pit, atque intelligit, per accidens autem, & non hoc sanè, quo illa diuisibilia sunt, id, quo intelligit, & tempus, in quo intelligit, sed hoc quo indiuisibilia sunt. Inest enim & in his indiuisibile quiddam, at fortasse non separabile, quod quidem vnum tam tempus ipsum, quam ipsam longitudinem facit: atque id, in omni sanè continuo & tempore, & longitudine similiter inest.

De cognitione indiuisibilis secundum formam similiter docet Aristoteles indiuisibili tempore & indiuisibili potentia, indiuisibili quoque animę conceptu apprehendit: ut enim partes lineę ad punctum vnuntur, & partes temporis copulantur ad instans, in quo vnum quid sunt, sic plures homines ad vnum indiuisibile relati vnum sunt: sic ille dixit, participatione speciei plures homines sunt vnus homo: species enim vna & indiuisibilis est in omnibus hominibus, licet ratione materię in indiuisibilis quædam sit vnitatis diuisio: per se ergo obiectum illud indiuisibile est, & indiuisibiliter percipitur: nil autem refert, quod per accidens ex parte obiecti propter indiuisiduum diuersitatem, aut ex parte potentię propter sensus ministerium diuisibiliter cognoscatur. Vnde habes, quod obiectum intellectus quidditas sit rei materialis: quoniam subdit Aristoteles, *At fortasse non separabile, &c.* tum, ut excludat ideas Platonis: tum etiam, ut doceat sine phantasmate nos nihil intelligere. Comparat hæc indiuisibilia: quoniam sunt, inquit, vnum, eo quod partes ad indiuisibile terminantur, quod in linea est punctus, & in tempore instans, & in omnibus rebus natura & essentialiter: sed dissimiliter, quia in quibusdam non est separationis causa, ut in homogeneis, quę secundum totum & partes eiusdem sunt denominationis: in quibusdam autem causa est separationis, ut in eterogeneis, vbi partes alterius sunt dispositionis ad totum. Vult autem Aristoteles hac dissimilitudine significare, quod linea vnum est, similiter & tempus ratione quantitatis: at

Obiectum intellectus indiuisibile.

verò

verò homo ratione quantitatis non est vnū: quoniam illa videntur esse vnum, quorum motus est vnus: est tamen vnum vnitatem formę & materię. Sed de hoc alibi, modò pergamus.

Tex. 25.

Punctum autem, omnisque diuisio, & id, quod est sic indiuisibile, perinde atque priuatio cognoscitur, manifestumque euadit. Similis esse videtur & in alijs ratio: hoc enim modo album cognoscit atque etiam nigrum: contrario namque quodam modo cognoscit. Id autem, quod cognoscit, potentia nimirum esse, & in ipso potentiam inesse oportet. Quod si causarum alicui nullum sit omnino contrarium, illa seipsam profectò cognoscit, & est actus, & etiam separabilis.

De indiuisibili tertio modo (quod simpliciter & essentialiter est indiuisibile, ut punctum & momentum) Aristoteles tertiam pronuntiat conclusionem, cognosci quidem indiuisibiliter, non tamen ratione sui, sed per aliud: quoniam omnis priuatio per habitum cognoscitur. Ut subtilis igitur hæc de indiuisibilium cognitione doctrina facilius sit atque illustrior, aduertendū primò, punctum ab Aristotele vocari diuisionem: punctum autem in linea, instans siue momentum in tempore sic appellantur, quia quantitate carent: diuisio etiam nuncupantur, quia sunt id, quo diuersę partes designantur: quare hæc omnia sunt, quibus tanquam extremis terminantur, describuntur, & quibus ut communi termino copulantur, aut diuiduntur: & sic agit de illis Aristoteles lib. 6. Phys. à principio. Deinde aduerte, quod Aristoteles dicit, punctum cognosci sicut priuatio cognoscitur, nempe per habitum: quo significat, punctum re vera non esse priuationem: quoniam dicit, *Perinde atque priuatio cognoscitur*: & ideo ponit exemplum de malo, quod per bonum cognoscitur: & de nigro, quod per album: malum

Nota multa de priuationibus & primò de puncto.

autem & nigrum non sunt priuationes: sed appositum, ut appositione magis & minus perfecti ista fierent clariora, & conciperemus, quod licet nigrum & malum comparata ad extrema sua perfectiora, album scilicet & bonum, priuatiue dicantur, in se tamen positua sunt & entitatem habent, licet ab extremo perfectiori aliquo modo deficient: sic punctum, sic instans, quę sunt positua entia, propter minimam entitatē à nobis non cognoscuntur per se & ratione sui, sed per suum habitum: & hoc est quod dicit, *Perinde atque priuatio cognoscitur*: ceterum posituum quid sunt, & (ut alibi dicit Aristoteles) positionem & situm habent in continuo, ut punctus in continuo permanenti, instans in continuo successiuo: certè si tempus entitas est positua, ut re vera est, & de tempore non habemus nisi nunc (4. phys. tex. 100. & 104.) si nunc nihil est, sed mera priuatio, tempus nihil erit posituum: quod absurdissimum est. Pro huius rei clariori intelligentia aduertendū tertio, quod triplex est priuatio: quædam enim est, quæ habitum antecedit, ut carentia visus in cæculo ante nonum diem, & carentia dentium in infante: & hæc est quædam potentia ad esse, & ab hac priuatione proceditur per naturam ad actum & habitum. Alia autem priuatio est, quæ sequitur ipsam rem & habitum, ut mors sequitur vitam, cæcitas visum: & hæc est potentia ad non esse, & à qua (ut dicit Aristoteles) impossibilis est per naturam regressus. Sed tertium genus est priuationis, quod nec antecedit rem, neque ipsam sequitur, sed cum ipsa re est, quam indiuiduè comitatur vel illi innata est: & hoc modo punctum dicitur priuatio, non quidē entitatis, sed diuisibilitatis, quoniā directè non potest cognosci ab intellectu per propriam speciem puncti: nam est minimę entitatis, & non valet per se immutare intellectum: quoniā posituè à nullo sensu percipitur, nisi priuatione diuisibilitatis & remotione quantitatis. Quare sicut materia non cognoscitur per se, licet habeat suam entitatem posituam, cognoscitur tamen analogia ad formam: sic punctum suam habet entitatem indiuisibilitatis, quæ, quia à sensu non percipitur, non immutat intellectum ratione sui, sed remotione diuisibilitatis & priuatione quantitatis: dicitur autem punctus priuatio, sicut immortalitas & incorruptibilitas: nam licet sint positua, non tamen

Punctum positua entitas est.

Priuatio triplex.

Vnde punctus dicitur priuatio.

*Autor ve-
re, legiti-
meq; Ari-
stotelem
aperit.*

men percipimus ea, nisi priuatione mortis & corruptionis. Hoc igitur est, quod intendit Philosophus, nempe, quod intelligibilia per se prius cadunt sub sensum: quia intellectus quidditatem non intelligit, nisi in phantasmate materiali: ergo priuatio tertij generis licet sit positua entitas, quia tamen eius non habetur aliquod phantasma, non potest percipi ab intellectu, nisi instar priuationum: tamen punctum posituum principium est quantitatis continuæ, tametsi ut caret continuitate & diuisibilitate, priuatiue nobis significatur: quia ita loquimur, ut concipimus: concipimus autem punctum analogia iam dicta ad quantitatis & diuisibilitatis priuationem: diuisibilitas tamen puncti priuatiue non significatur in re ex parte puncti existente, sed tantum ex parte nostræ apprehensionis: punctum ergo neque negat neque priuat, sed continuat aut terminat: tamen per se non mouet, sed per suum habitum, id est, per id, quod nobis est magis familiare & manifestum. Tandem aduertit, quod tripliciter cognoscit intellectus, Primò per formam rei, à qua immutatur: Deinde defectu, siue absentia ipsius: Demum priuatione, sic deuenit in cognitione puncti: nam primo intuitu fertur in magnitudinem, quam manifestè sentit: secundo cognoscit defectu partium copularum, quæ est carentia diuisionis: ultimo autem intuitu ipsum punctum ut principium quantitatis, indiuisibile tamen & omni quantitate priuatum: & per hanc puncti indiuisibilitatem sic apprehensam mens ad intelligibilia separata apprehendenda gradum facit. Vult ergo Aristoteles punctum non esse priuationem, cognosci tamen ut priuatio ipsa cognoscitur: quoniam non occurrit intellectui, ut per se & ratione sui deprehendatur: quia sensum nulla ratione immutat, nisi per suum oppositum tanquam per proprium cognitum, non negatiue, ut dudum dicebamus de tenebris, quatenus visus à lumine & colore non immutatur, sed posituè, sicut ex præcognita aliqua ratione. Id Arist. cupit concipiamus: nam, ut optimus tradendarum artium magister, uocabulis minimè abutitur: ergo cognoscere per oppositum est per suum proprium cognitum: quod significat dicens, *Id autem, quod cognoscit, potentia nimirum esse, & in ipso potentiam inesse oportet:* aliàs si alterum oppositorum non esset ei proprium cognitum, hoc est, non perficeret

Tripliciter cognoscit intellectus.

Nota.

ipsum, ut cognitum per propriam speciem perficere solet cognoscentem, neque intellectus esset in potentia, neque perfici posset per alterum oppositorum: siquidè alienus esset à potentia & in seipso perfectus. Quam ob causam subdit Arist. qualiter oporteat esse in potentia, cum dicit, *Et in ipso potentiam inesse oportet:* quia non fat est intellectum generaliter & communiter esse in potentia: quo modo omnis intellectus creatus, etiam angelicus est in potentia, & solus diuinus est in actu: sed & in ipso potentiam inesse, id est, quod alterum oppositorum sit in ipso: capropter si alicui intellectui non inest alterum contrariorum, ipse non erit in potentia in seipso, sed actu & omnino separatus: qui intellectus priuationes non cognoscit per sua opposita tanquam per propria cognita, sed talis intellectus priuationes cognoscit per seipsas ut relucens in propria substantia, quod est proprium intellectus actu & omnino separati, cuius cognitio à propria substantia proficiscitur: talis est angelicus & noster etiam intellectus, cum à corpore separatur: nam cum corpori est coniunctus, priuationem non à seipso, sed ex eo quod in potentia est, cognoscit: quod in secunda huius text. parte specialius prosequemur. Habemus igitur ex hac prima huius textus parte, Primum, quod punctum est entitas positua: Secundum, quod cognoscitur acsi esset priuatiua: quibus manet prior pars huius textus illustrata. Sed in secunda & posteriori parte ultra ea, quæ iam nunc dixi, probat, quam ob causam intellectus noster cognoscat priuationem per habitum: necessitas, inquit, huius provenit, quia est in potentia, & ex se nullum habet actum: necessum est ergo discurrat, ut arguitiue colligat notitiam priuationis deducta ex notitia habitus: & hoc dicit fieri per illum intellectum, quem cap. 1. huius possibilem appellabamus: & hoc presenti text. dicit ibi, *Id autem, quod cognoscit, potentia nimirum esse, & in ipso potentiam inesse oportet:* quod supra initio huius 3. lib. à tex. 1. ad 5. dicebamus vacare omni forma, & denudatum esse ab omni specie, & ex doctrina circa textum 14. & 15. tradita. Cum autem presenti text. subdit Arist. *Quod si causarum, &c.* significat, quod si aliquis est intellectus, qui non sit in potentia, sed in actu, ille quidem non cognoscit ut nos priuationem per aliquid alienum: quia cum iam sit actu, & ideo cogno-

Summa.

Observanda ratio, ob quam anima nota priuationes per habitum cognoscat.

cognoscat per suam essentiam, non est opus illi aliquod contrarium, per quod cognoscat, cum habeat intimum cognoscibile & intelligibile, quod est ratio cognoscendi cetera: & iste intellectus est Deus, qui est purus & simpliciter actus per suam essentiam omnia cognoscens (12. Metaph. tex. 5. 1.) & angeli, qui secundum suam essentiam intelligunt intuendo sine compositione, ideo vocantur intelligentiæ, quia unico intuitu intelligunt, & sine acquisitione à rebus, sed per species congenitas iuxta conditionem suæ essentia, per quam simul habitum & priuationem comprehendunt: sicut enim viri acerrimo ingenio præditi ex vno intellectu plura colligunt, ita angeli alia intelligunt, ex eo quod se intelligunt. Quare nolo dicere, quod Deus & intelligentiæ non intelligant priuationes, sed cum Aristotele dico, quod non cognoscunt ex accidenti discurrendo ad priuationem per habitum, ut nos, sed cognoscunt priuationem & habitum in aliquo superiori & eminentiori posituè: nos autem negatiue & arguitiue, ut dictum est. Possemus tamen nunc textum non malè applicare ad animam immortalitatem, & quod hic Aristoteles animam separatam cognitionem adumbrare videatur (de quo S. Tho. 1. p. q. 89.) ut sit sensus, Quauis anima in corpore intellectum habeat in potentia cognoscentem per conuersionem ad phantasmata, unde opus ei sit, ut quasi ex latebris & tenebris prodiens priuationes per suos habitus deducat, tanquam vnum contrarium per aliud: tamen cum separatur à corpore & iam sit in actu, ex quo iam non est in potentia, neque opus habet contrarium, sed iam actu constituta, per suam essentiam intelligit etiã priuationes, quatenus recipit species influxas à Deo pro ratione & conditione suæ essentia. Fateor, singularem esse expositionem & à nullo excogitatam, & fortasse esse alienam à mente Aristotelis: tamen si eam contextura literæ admittit & omnino veritati Philosophiæ respondet, & ad fidem catholicam de immortalitate animæ confirmandam conducit, quid prohibet dicamus hanc sententiam hoc loco Aristotelem subolfecisse, & quasi somnibundum, Deo tamen sic providente, insinuasse: Etenim nostra huius textus enarratio maius profectò habet operæ pretium, quam si cum Granateni & Caiet. hic The mistium sequamur, ut hanc partem ad in-

Malè à Caiet. exponitur locus iste de intellectu agente.

tellectum agentem referamus: expositio enim hæc nullius esset emolumenti, præterquam quod contra ipsius intellectus agentis naturam militaret: cuius interest agere, ei autem pati non competit: intelligere autem (ut ex 1. huius constat) pati quoddam est. Igitur Aristoteles hoc miscuit, ut intelligamus differenti modo se habere animam, dum est in corpore, & dum separata est: siquidè separata consideranda est ut actus: at verò ut coniuncta rationem habet potentia: Ob idque tam solerti diligentia de indiuisibilium cognitione disputat, ut intelligamus (teste S. Tho. 1. p. q. 85. art. 8.) obiectum intellectus quidditatem esse rei materialis à phantasmatis abstractam, usque adeo ut indiuisibile cognoscere sine habitudine ad phantasma diuisibile, sit impossibile (loquor de indiuisibili tertio modo, quod non apprehenditur secundum se & ratione sui, sed per habitum, ut expositum est: indiuisibile autem primo & secundo modo prius potest cognosci: quia totum continuum prius offertur intellectui notitia confusa, quam sue partes: & quidditas rei prius etiam, quam eius cuius est quidditas, ut textu sequenti 26.) Et si dicas, ens est obiectum intellectus: ergo non ens, quod ei opponitur contradictoriè, implicat intelligibile esse, aut non ens esse ens? Respondetur, quod per similes difficultas reperitur in sensu, ut patet ex his, quæ diximus lib. 2. tex. 64. & ad finem capituli 7. tex. 96. & tex. 103. & 120. ubi cum Aristotele posuimus, sensum eundem simul esse obiecti positui & priuatiui: quoniam potentia eadem simul est oppositorum: non quod sensus sentiat priuationem per ipsius priuationis propriam speciem: non entis enim nullæ sunt qualitates, & priuationes nullam habent similitudinem: non poterit ergo priuatio vnum fieri cum potentia per se, cum ipsa nihil sit (lib. 1. Phys. tex. 79.) neque ratione speciei, cum nullam habeat, neque producere possit sui imaginem, sed cognoscuntur priuationes ratione obiecti positui, quod per speciem fit vnum cum potentia: per illud ergo obiectum affirmatum, vel negatum priuatio deprehenditur, quatenus potentia percipit se non immutari: eadem igitur species, quæ est affirmati obiecti, est & negati, quæ in scholis dicitur species quasi illatiua & deductiua, quia priuatio & per habitum est & definitur, & in prædicamento collocatur: sic

Huius capitis scopus est inuenire obiectum intellectus pro utroque statu.

De modo quo priuatio scitur & intellectus immutat.

fic per eundem habitum cognoscitur, quatenus potentia deprehendit suam quietem, & quod ab obiecto non mouetur naturali discursu & consequentia: eadem ergo obiecti species ratio est cognoscendi priuationem, non quod ad visum per accidens pertineat tenebras percipere, aut ad auditum silentium per accidens referatur: quoniam locis citatis Aristoteles docet sensum esse per se sui obiecti & oppositi: quia potentia & ratio per se eadē est cōtrariorum. Idcirco quando priuatio dicitur sensibile per accidens, non est eo quod reijciatur à ratione sensibilis per se, vt sub stātia reijcitur, & dicitur sensibile per accidēs (lib. 2. cap. 6.) sed eatenus dicitur priuatio sensibile per accidens, quatenus per se & ratione sui non immutat per propriam speciem, sed per alterius speciem: priuatio tamen cōtinetur sub proprio obiecto sensus. Ideo aliter surdus iudicat de silentio, scilicet negatiuē: aliter autem non audiens aliquem sonum, quia tātūm priuatiuē sentit absentiam soni absque reflexione (sensus enim exterior non est reflexiuus) neq; sola potentia interioris aduertentia: quoniam sensus communis pro obiecto habet sensationes sensuū exteriorum, nihil ergo ipse sentit sine sensu exteriori: igitur propriē quāuis potentia etiam sensitua priuationem sui obiecti sentit: aliter enim surdus, & aliter qui bonum habet auditum, se habēt ad silentium, quia surdus improprie dicitur audire silentium: qui autem facultate audiendī prāditus est, concurrente auditu dicitur silentium percipere, & cōcurrente visu dicitur tenebras videre, nam sensus à sensibili mouetur & trahitur: sentit ergo defectum & absentiam sensibilis, quod est sensus immutatum & assimilatum: & hoc modo vnusquisque sensuum, quia organum viuū est, percipit destitui propria vitali operatione, qua via per se fertur in priuationem cōtētā sub latitudine sui proprii obiecti & per se sensibilis, non actione priuationis in sensum, sed habitus & positui extremi: vnde relatione reali, qua refertur sensus ad extremū posituum, refertur ad priuatiuum sub eadem ratione contentum. Quare (vt dicitur 5. Metaph. tex. 20.) inter scibile & sciētiam relatio est realis non mutua propter relationem, nō scibilis, sed extremi alterius, scilicet scientiæ: ita priuatio est sensibile per se, tū quia per se opponitur sensibili, quod

Priuatio sub sensibili per se.

Vnius eiusdē est opposita speculari, priuatiuam etiā & negationem 4. Metaph. tex. 4.

de se & ratione sui immutat sensum: tum etiam, quoniam a cōtione, qua positiuū agit in sensum, ipsiusq; cōmuniōe dicitur agere: quāuis nec actio obiecti priuatiui sit, vt nec relatio mutua est: quā si bene intellexeris, percipies, quoniam modo priuatio sub sensibili per se contineatur. Quod autem argumento tangitur de nō ente respectu intellectus, non habet tantam difficultatem: quoniam intellectus immaterialis est potentia & reflexiua, quā potest ipsum non esse sub aliqua ratione entis yestitum considerare, vt S. Tho. 1. 2. q. 8. art. 1. ad 3. & ibi Caietanus, quod non ens in re nō est ens, atq; ratione sui intelligibile, nisi vt in apprehensione concipitur per suum habitum & positiuum. Itaq; intellectus intelligit non ens, non per solam carentiam immutationis, aut absentiam obiecti, vt sensus, sed quia vim habet reflexiuam, vt subtiliter & eleganter docet hic Aristoteles cū dicit, *Potentia nimirum esse, & in ipso potentiam inesse* *Observa, oportet: vult dicere, q' ex eo cognoscit priuationem, quia cognoscit se esse in potentia: & quia anima per hoc solūm quod est in potentia, non cognoscit, vt dixerat supra tex. 15. intelligibilis & ipse, vt intelligibilia cūcta, addidit hīc cautissimē Aristoteles, Et in ipso potentiam inesse oportet, id est, oportet ad esse vnus oppositi speciem, vt per reflexam cognitionem cognoscat se fuisse in potentia: ideo per speciē habitus in se existētem cognoscit priuationem formæ, quā in ipso aliquando fuit, & potentialitatem ad speciē: & sic proportionabiliter cognoscit priuationes in rebus ipsis existentibus. Hæc est elegantissima S. Thom. expositio digna suo & Aristotelis ingenio, vt insinuet animam & separabilem esse, & per se de ordine rerum immaterialium, atque de ordine rerum intelligibilium, vt tex. 15. fufius dictum est, & inferius in quæstione illa, cuius toties mētionem fecimus, de animæ immortalitate: maneant cuncta suis locis differenda.*

Observa, & confer cum tex. 15. cōfer que ad animam immorta. q. de hac re loco 11.

Observa.

Est autem dictio quidē quippiam de quopiam, quemadmodum affirmatio: atq; omnis est vera, vel falsa. At intellectus nō omnis, sed qui est ipsius quid est, ad formam accommodati, est verus

Tex. 26.

rus, & non quippiam de quopiā dicit. Sed vt visio proprii ipsius est vera, si verò album hominē esse dicat, aut non, non semper est vera: sic sese habent ea, quæ sine materia sunt.

Decisa prima intellectus operatione, eam cum secunda comparat Aristot. nam in secūda operatione, in qua est affirmatio vel negatio, quandoque verum, quandoque falsum reperitur: in prima autem operatione nunquam est falsitas. Intellectus enim in prima apprehensione assimilatur sensui, qui respectu proprii sensibilis semper est verus, nisi cū iudicat de communi (vt supra lib. 2. tex. 63. latius diximus) ideo intellectus semper est verus circa quidditatem rei materialis, quæ est eius obiectum: aut verius circa ens, quod est primum obiectum: at cū adiungit definitionē aut partes definitionis, contingit deceptionem esse, vt si rationem trianguli circulo accommodet, aut insensibile animali vt differentiam apponat: proprium enim obiectum perfectio est potentia, & naturalis inter obiectum & potentia conformitas: ergo sicut circa proprium obiectum sensus non fallitur, nisi in his, quæ per accidens circumstant, ita intellectus circa proprium obiectum, quod est quidditas rei materialis, non fallitur, nisi circa ea, quæ accidentaliter circumstant. Vide quæ lib. 2. de anima tex. 63. diximus, & S. Thomam 1. p. q. 85. art. 6. & in proœmio Periherm. aliter verum & falsum sunt circa compositionem & diuisionem in enuntiando: quo modo verum est vt cognitum, vt in componente & diuidente 4. Metaph. tex. 27. & S. Th. 1. p. q. 16. art. 2. & q. 17. art. 4. isto modo in sensu non est verū 1. p. q. 17. art. 2. ideo intellectus in prima operatione, siue simplicium apprehensione verus dicitur esse, in secunda autem operatione dicitur verum habere, non iam simpliciter, sed componendo & diuidente. Quod autem subdit Aristoteles, *Sic sese habent ea, quæ sine materia sunt*, significat, quod in simplicibus & separatis à materia ignorantia quidem esse potest, non tamen falsitas, vt 9. Meta. tex. 22. Rationem innuit ex eo q' sunt sine materia, insinuans, quod semper sunt in actu, & nunquam in potentia:

itaq; nos circa separata bene possumus decipi, ipsa tamē secundum se non decipiuntur, quia sunt actu: vide ibi S. Thom. & 4. Metaph. tex. 25. 26. 27. Non malē dicemus Aristotelem per intellectum simplicem intelligere eum, qui à phāsmate immediate pendet: compositum autem, quando cēset & iudicat de essentia rei possibilis, aut impossibilis, qualis est hircocerus, trage-laphus. Sed quia hæc expositio incidit in eū sensum, quem prima parte textus Aristoteles posuerat, & Aristoteles aliquid noui his verbis adijcit, melior & quadrantiore est præcedēs expositio: quoniam insinuat Philosophus nos intelligere componendo & diuidente cum maximo labore, angelos verò quasi sine labore vnico intuitu: ob idque intelligentiæ appellatur, quia non extrā vagantes, sed intra se legūt quæ nos exterius ab ipsis rebus colligimus (1. p. q. 85. art. 5.) ob id angelicus intellectus, dum se ipsum intuetur, omnia sibi cōuenientia inspicit. Quod docet Arist. illis verbis, *Sic sese habent ea, quæ sine materia sunt*, nimirum intelligendo quod quid est, vt semper sit verus: ideo neq; adeo errori subdūtur, vt nos, & compositio atq; diuio eis minimē competit: quare sicut nos circa simplicium apprehensionem verum habemus intellectū, ita illi angelici spiritus non solūm circa simplicia, sed circa cōposita & reliqua omnia sine errore & falsitate sese habent: quia nō componendo, nec diuidente, nec discurrendo, vt nos, qui vix aliquid sine sollicitudine & labore intelligimus. Quod etiam Arist. videtur mihi dicere supra tex. 15. ibi, *Nam in hisce quidē, quæ sine materia sunt, intelligens, & id, quod intelligitur, idem sunt*: quasi rationem reddens, ob quam noster intellectus per compositionem & diuisionem intelligat, nimirum quia sequitur potentiam cōposituam & diuisuam partium: non poterit ergo rem simplici intuitu penetrare: ex natura itaq; potentia nascitur compositio: angeli autem, qui à materia separantur, in actu sunt, ob id in eis non est potētia: quare eis in intelligendo negatur compositio & diuio, & simplex astruitur intelligentia. Probare igitur vult Arist. apud substantias separatas nō habere locum prædictam diuisionem: quoniam intelligentiæ nō habent nisi primam & simplicem intellectus operationem: quod non cedit in earum imperfectionem, sed maximē earum excellentiam

lentiam manifestat, quia scientia earū semper est actu eadem rei: nostra autem, quia in potentia est, compositiua, diuisiua atque discursiua est, ideo à re ipsa magis distinguitur & separatur. Sicut enim vinum non fit, nisi maturæ vuz in torcularia colligantur, vbi à racemis calcatis expressum mustum proprio calore coquatur & deferuescat, vt ad eam perueniat vini suauitatem, quæ gustum oblectet: sic noster intellectus ad verum nunquam perueniet, nisi improbo se labore discrutiet, vt sese agitet, & huc atq; illuc discurrendo acuat. Hæc faciunt intelligentiæ absq; motus & discursus ambagibus, quoniam sunt à materia separata: absoluūt enim & perficiunt vnico motu quæ nos vix pluribus possumus consummare, iuxta egregiam illam Aristotelis philosophiam, quam lib. 2. de cælo cap. 12. meritò commendauimus. Quo fit, Granatensem & Caietanū errasse in hoc, sicut in præcedenti textu, cum referūt illa verba, *At intellectus non omnis, sed qui est ipsius quid est, &c.* ad intellectum agentem, quasi ipse sit, qui intelligit, cum sæpe dictum sit, ipsum non intelligere nisi actiue, cognitionem faciendo & illustrando phantasmata, aut agendo intellectionem, non tamen patiēdo, sed intellectus possibilis officia distinguit, vt ipse in simplicium cognitione semper sit verus, nō autem quādo denuntiat aliquid de aliquo: plana ergo est textus expositio sine aliqua offensione, vt nō oporteat aliquid nouum & mirabile quærere.

SVMMA CAPITIS.

Cōtinet vnam bimembrem diuisionem intellectionis: alteram diuisionem trimembrem indiuisibilis, & quatuor conclusiones de ipsorum cognitione.

Prima diuisio. Duplex est intellectio, quædam simplex, quæ sine falsitate est: quædam composita est, cui necesse est veritatem, aut falsitatem inesse. *2. diuisio.* Indiuisibile in se dicitur, Primò, vt continuum a actu vnum, indiuisumq; licet potentia sit diuisibile. Secundò, quod secundum formam indiuisibile est, vt homo, domus, exercitus. Tertiò, quod simpliciter indiuisibile, vt momentum in tempore, in linea punctum, in motu mutatum esse. *1. conclusio.* Primū indiuisibile, sive vt actu indiuisum, sive vt ex partibus coalitum, indiuisibili tempore percipitur, licet vt diuiditur actu in partes, diuisibili tempore percipitur.

2. conclusio. Secundum indiuisibile non solum indiuisibili tempore, sed etiam indiuisibili potentia, & anima, & conceptu percipitur: in istis enim indiuisibile nō est separabile à singulari, sed quidditas indiuiduo est conuicta. *3. conclusio.* Tertiū indiuisibile percipitur indiuisibili tempore, sed tamen instar priuationis per suum habitum: quia intellectus noster est in potentia: ergo vt intelligat priuationem, opus habet, vt à contrario & ab habitu opposito ipsi priuationi per aliquod phantasmabile actuetur & perficiatur: quo contrario separatus intellectus non indiget, cum habitum & priuationem per suam essentiam, secundum quam in actu est, cognoscat. *4. conclusio.* In secunda intellectus operatione, quæ compositio est, veritas est & falsitas: in prima autem nunquam est falsitas: quia intellectus circa primam operationem & propriū obiectum semper est verus, sicut & sensus, etsi quandoq; fiat deceptio, quæ in separatis à materia non contingit, in quibus simplex est intelligentia, & locum non habet nisi prima intellectus operatio, quia actu sunt, & scientia in actu eadem est rei.

Consentaneum rationi est, vt iam tandē quæstionem de obiecto intellectus (quam non semel polliciti sumus à principio huius libri) hîc diligenter enucleemus: tum, quia præsentis capite multa de obiecto intellectus tradit Aristoteles: tum etiam, quoniam obiectum non solum necessarium est ad cognitionem potentia, sed etiam ad exactam functionum resolutionem. Non poterit igitur satis nobis constare natura intellectus possibilis (de qua cap. 1.) neq; firma erit doctrina de intellectu agente (de qua cap. 2.) neq; constans & certa erit enarratio de operatione intellectus (de qua hoc c. 3.) si obiecti intellectus naturam, modum & conditionē ignoremus: sæpenuero enim à tex. 3. libri 2. dictum est, ab obiecto pendere operationes & potentias, per ipsumq; obiectum hæc omnia definirî (vt S. Thom. 1. p. q. 77.) tamen licet naturæ ordine ab obiecto fuisset nobis inchoandum, rationem methodi ordo doctrinæ tantisper immutare compulit, vt semper à notioribus & facilibus nobis procederemus: sic enim quæstionem hanc difficilē valde modò faciliorem reperiem: quoniam sine alicuius rei offensione omnibus suis numeris accommodatissimè eam absoluemus. Postquam iam de natura intellectus & eius operationibus constat, non poterunt quæ dicta

dicta hætenus sunt non confirmari, atq; sui obiecti expositione, declarationeque summopere perfici atq; consummari. Non semel, fateor, vt eam disputaremus, occasio oblata fuit, maximè textu 9. veruntamen consultò in hunc locum distulimus atque relinquimus, vt concertationem istam de obiecto intellectus, quæ tot præclarissima ingenia torfit, expeditiùs hîc determinaremus, post accepta illa initia atque principia de intellectu & de eius operatione, quæ nobis clariora, manifestioraque sunt, vt ex ipsis, tanquam certissimis atque constantibus initijs, res ista à nocturnis, densissimisque tenebris in meridiana lucem promptiùs deferatur atque depromatur. Certè si tex. 9. hanc quæstionem miscuissimus, non posset pro excellentia atque dignitate tractari, cum multa sint in ea, quæ ab intellectu agentis operatione dependent: de qua necessum fuit priùs seorsum determinare atque semel concipere, quomodo illuminet phantasmata & abstrahat à conditionibus materiæ, faciatque intelligibilia actu, atque ipsum intellectum possibilem ita illustret, vt sit ad intelligendum idoneus. Atq; adeò si principio actiuo, agentique intellectui passiuum principium, hoc est, possibilem intellectum respondere in eodem ordine est necesse, sit, vt actio atq; species, quæ producitur, vtrique intellectui in eodem ordine atque genere conuenienter respondeat: vt sicut vterq; intellectus separatus est & immaterialis, ita species, ipsa que intellectus actio separata quoq; sit & immaterialis, vt præsentis cap. 3. tex. 24. docet Aristoteles indiuisibile esse obiectum intellectus, indiuisibili que potentia, anima, atque conceptu etiam indiuisibili deprehendi: & tandem concludit tex. 26. *At intellectus non omnis, sed qui est ipsius quid est, ad formam accommodati, est verus, &c.* quod quid est formam esse & accommodatum obiectum intellectus, in cuius apprehensione semper verus est. Meritò igitur atque accommodatissimè hîc à nobis quæritur de obiecto intellectus, & non abs re superiùs suspensa mansit hæc quæstio, vt in præsentis, tanquam in propria sede, differenda & expēdenda, vbi integrè & sine offensione aliqua tractari, excutiq; potest, opportunèq; vt ea omnia, quæ hætenus dicta sunt, luculentiora fiant: natura profectò vtriusq; in-

tellectus, atq; ipsius intellectionis conditio ab obiecto pendent: quamobrem obiecto plenè explorato, cetera manifestiora relinquuntur. Sed his omisissis ambagibus, ne amplius te morer, amice lector, ad disputationem ipsam deuenio.

QVAESTIO

An obiectū intellectus sit quod quid est, & quidditas rei materialis, aut quidpiam aliud?

Ambiguitatē igitur habet proposita cō-
trouersia, Primò, quia si quidditas rei materialis relucens in phantasmate obiectum esset ipsius intellectus, superfluerent profectò species intelligibiles, & deinde etiā verbum mentis superuacaneum esset: etenim ista frustra multiplicarētur, vbi vna, vel sola quidditas (quæ obiectum est) illa omnia ad intelligendum perficere atq; cōsummare valeat, quæ species & verbum præstare possunt. Confirmatur, quoniam intellectus hîc tex. 21. & 22. dicitur facere vnum intelligibile: sed non semper intelligibile, quod est obiectum intellectus, est vnum & quod quid est, vt patet, cum cognoscit hominem album, quod est vnum per accidens: ergo neq; vnum neq; indiuisibile est obiectum intellectus. Secundò, illud est primò cognitum ab intellectu, quod primo mouet: sed singulare priùs mouet, quàm vniuersale atq; quidditas rei: ergo obiectū intellectus potius est singulare, quàm vniuersale. Totus discursus est legitimus, & pro maiori patet: minor autem probatur, tum quia singularia magis sunt in actu atque facilia, quàm vniuersalia, quæ ab actu magis distant atque difficiliùs percipiuntur: tum etiam, quoniam vniuersalia abstrahuntur à phantasmatibus rei singularis, quod nō poterit præstare intellectus, nisi phantasmata ipsa, à quibus abstrahit, cognoscat: tū præterea, quoniam quod potest potentia inferior, poterit etiam superior: sed sensus cognoscit singulare: ergo intellectus, qui præstantior est, ipsum quoq; singulare cognoscet. Confirmatur primò, quia intellectus propositionē istam concipit, Sortes est homo, cuius subiectū est singulare, & illā propositione
b positio-

1. ratio.

Confirmatio.

2. ratio.

Confirmatio prima.

positionem pro minori sumit in isto syllogismo, omnis homo est animal, Sortes est homo, ergo Sortes est animal: & intellectus practicus semper syllogizat ex singularibus, quoniam actiones singularium sunt. Confirmatur secundò, nam intellectus non percipit, nisi quod est in re: in re autem non est nisi singulare: ergo non cognosceret vniuersale: aut si ipsum intelligeret, mens aliter cognosceret, quàm est in re, atque adeò sic esset mendacium: quare intellectus non esset semper verus, vt hic textu 26. docet Aristoteles: profectò si mens nostra singulare non cognosceret, nullius rei gratia singularium notio deseruiret intellectui. Confirmatur tertio, quia si vniuersale obiectum est intellectus, non posset singulare vlla ratione cognoscere, nec directè neq; reflexè: patet sequella, quoniam est singulare extra latitudinem obiecti intellectus, quod est vniuersale, imo ei formaliter opponitur. Tertio, quoniam vrget acerrima illa controuersia de ordine cognoscendi, si priùs vniuersalia quàm particulariora in mentem veniant, cum apud doctores non constet concors sententia, & Aristoteles sibi dissentire videatur, qui prooemio Phys. ab vniuersalioribus doceat & naturæ & doctrinæ esse progressum, alibi tamen quòd perfectiora priora sunt, vt lib. 1. de cæl. textu 12. & lib. 2. textu 23. ob id magis & priùs mouent mentem, quoniam magis sunt in actu, & magis completa atque determinata. Confirmatur de ipsius animæ nostræ cognitione (de qua pauca diximus suprâ tex. 15. & hic tex. 25. & 26. tangit Aristoteles) quæ, cum materialis non sit, seipsam cognoscere non posset: nam non per suam essentiam, quia est in potentia (vt hic textu 25.) & vt informis tabula (suprà tex. 14.) neque per species acquisitas, quia acquiruntur à phantasmatis: nullum autem est animæ nostræ phantasma: nil ergo est intelligibile, quod nò est sensibile, quia initio 1. lib. Poster. dicitur, *Omnis doctrina, omnisq; disciplina intellectiua ex præexistenti fit cognitione.* In oppositum est Aristoteles à tex. 9. & toto hoc capite 3. quod quid est & indiuisibile, obiectum dicit esse intellectus: ergo germanum atque commensuratū intellectus obiectum vniuersale est, vt lib. 1. Phys. tex. 49. ipse Aristoteles dicit ibi, *Ratio enim vniuersalis est: sensus autem particula-*

Confirmatio secunda.

Confirmatio tertia.

3. ratio.

Confirmatio.

ris: & lib. 1. de Anima tex. 8. *Animal autem vniuersale, aut nihil est, aut posterius est, &c.* Ad exactam & illustriorem huius quæstionis resolutionem, & vt breuior sit atq; firmior, quædam oportet principiò distinguere, ne eius veritas obfuscetur & confundatur. Primo, quòd cum de obiecto intellectus dicimus cum Aristotele esse quod quid est, non intelligimus esse definitionem, quoniam definitio non est primum obiectum intellectus: neq; faciliter acquiritur definitio, sed multo cum labore, vt lib. 2. Poster. docet Aristoteles: & multis de causis definitio solet esse vitiosa, vt ibidem ipse Aristoteles asserit tex. 20. & 21. & lib. 6. Top. per multa capita, & in prooemio horum librorum de hac re diximus: sed quod quid est idem apud Aristotelem significat quod forma & essentia: & ita tex. 21. indiuisibilem intellectionem dicebamus esse categoriarum essentias, quæ facile intellectui occurrunt: nam exactas atq; perspicuas habere definitiones, non est exigui negotij, ideo paucis concessum est. Secundò igitur in huius quæstionis decisione duo extrema vitia maximè cauere oportet (vtinam contingat nobis medium tenere, quo ipsius veritatis scopum attingamus) Vnū est, ne adeò acriter rem ipsam vrgeamus, vt grauis sit atque molesta, & quæ manibus ipsis comprehensa veluti anguis labatur atque teneri minimè possit. In quod Caietanum incidisse mihi videtur, qui prooemio de ente & essentia multa dicit valde quidem erudita atque vera: sed tot nominum acceptiones, distinctionesq; multiplicat, vt vix mens aliquid certum atque firmum concipiat (nec mirum, quia cum subtilissimo Scoto, eiusq; studioso discipulo Antonio Trombeta manus conferuit.) Facilius ergo procedendum atque planius, vt res hæc, alioqui nobis familiaris, extranea nò fiat, sed familiaris quoq; tractetur, quo plenius à nobis intelligatur atq; percipiatur. Alterum extremum Nominaliū est, qui ieiunè atque insulsè, licet apparenter, putant, abundè huic quæstioni satisfactum iri, si distinctionibus pro libito chartas infarciunt, nihil tandem certum statuunt, nihilq; exactè definiunt. In quo vitio est Paulus Venerus lib. 3. de Anima tex. 11. & Caietanus de Thien. ibidem ex numero distinctionum conclusiones multiplicantes: Nā primò dicunt, quòd si de

Quod quid est, quod est obiectum intellectus primum, nō est idem quod definitio.

Primum vitium cauendum, quod Caiet. incurrit.

Alterum extremum Nominalium.

si de obiecto communitatis atque adæquationis loquamur, ens primum obiectum est intellectus: quoniam nihil nisi sub ratione entis intelligimus, ens autem atque intelligibile adæquatè conuertuntur. Secundò, obiectum perfectionis ipsius intellectus Deus est: nihil enim magis cupit atque affectat intellectus, quàm Deum ipsum intelligere vt omnium intelligibilium excellentissimum, in quo summa nostræ beatitudinis sita est. Tertio, obiectum immediationis quidditas est rei materialis, quoniam primò mouet atque tangit intellectum nostrum, & primo suo impetu noster intellectus naturā rei materialis assequitur. Quarto, obiectum primum exclusionis vniuersale est, quoniam nulla alia potentia ab intellectu vniuersale apprehendit. Quintò, obiectum primum primitate determinationis est singulare & phantasma, quod velut materia atque particulare agens diximus determinare actionē intellectus agentis. Certa sunt istarum aliqua atque, vt existimo, vera, nihil tamen definiunt, cum dubium quæstionis non determinent neq; resoluant: adhuc enim mens nostra suspensa atque ambigua manet, nec quietatur, cum difficultas non exhauriatur: & hac distinctionum turba atque conclusionū multiplicatione intellectus potius cōfunditur, quàm res ipsa illustretur: distrahitur enim in varia, atque veritas, huiusmodi inuolucris & distinctionum ambagibus impedita, magis occultatur: igitur inuenta sunt ista, non ad rei expeditionem, cui maximum præstant impedimentum, sed ad capturam; ingeniorumq; delusionem atque argumentorum fugam: veritas enim fucis tegi potest, opprimi autem non potest. Quo igitur doctrina constans sit atque perspicua, & veritas firmè reluceat, atque ne mens nostra vltro citroq; agitata turbetur atq; vacillet, ad quæstionem propositam vnica respondeo conclusione, quam mihi ex Aristotele & S. Thom. conijcio, ex locisq; superius citatis deduco, videlicet, *Ens cōcretum quidditati sensibili primum est intellectus obiectum.* Hanc vocat Caietanus vbi suprâ cognitionem cōfusam & actualem, quoniam per eam confusè cognoscitur quod in obiecto actualiter reperitur. Et hoc quidem S. Thomas vocat quidditatē rei materialis 1. p. q. 85. art. 6. & art. 5. vocauerat quod quid est rei (vt Aristoteles in hoc capite)

Vana distinctio - nes veritate occultant.

Conclusio S. Tho. & Arist. pro priis verbis ponitur & declaratur.

Caiet.

D. Tho.

& artic. 3. vocauerat vniuersale. Quæ omnia nos circumscribimus atque comprehendimus per ens coniunctum quidditati sensibili, vt mentem ipsius Aristotelis teneamus, atque Scotum reijciamus asserentem, primū cognitum esse speciem specialissimam: ratio enim, quæ primò mouet intellectum, amplior est, quàm species specialissima, nēpe ens concretum quidditati sensibili, vt ratione entis, essentia & esse notetur, quæ primam rationem rei obiectæ determinat. Hoc autem, scilicet debere esse obiectum primum, probatur ab expositione terminorum: quoniam obiectum intellectus debet esse ens, non vniuersalissimè abstractum præcisiua atq; totali abstractione, vt nimis confuse siue transcendentè consideratur: quia mens nostra pro hoc statu non considerat primò ipsum esse à materia separatum: & eadem ratione primum cognitum ipsius intellectus non est ens abstractum formalis abstractione, vt separatur ab speciebus atque generibus, quo modo metaphysicè est considerationis. Etenim ens est quod primò obijcitur, non tamen totaliter, aut omnino abstractum atque ab ipsis rebus materialibus seiunctum, sed alicui sensibili quidditati genericæ vel specificæ adiunctum: quoniam ens non mouet nostrum intellectum si à conditionibus materialibus omnino abstrahatur atque separetur: entitas enim à nostro intellectu non potest primò inspicere, nisi vt attributionem habet ad aliquod phantasma. Ob id dicit Aristoteles textu 24. *Inest enim & in his indiuisibile quiddam, at fortasse non separabile:* & deinde tex. 30. *Quapropter ipsa anima sine phantasmate nuquam intelligit:* ens igitur, quod primò à nobis in hac via cognoscitur, non est omnino separatum, neque penitus exiit immaterialitatem, aut abiicit sensibilitatem: veltum ergo conditione quidditatis sensibilis, primò intellectui obijcitur. Secundò probatur ex natura potentie, scilicet ipsius intellectus possibilis, quem cap. 1. huius libri cum materia prima conferebamus: sicut enim in esse naturali materia in potentia est ad omnem formam atque nullum habet esse, ita etiam intellectus in genere intelligibilem in pura potentia est ad omnia esse: ob id quod primò offertur intellectui, est ens: atque adeò prima principia implicat

Scotus notatur.

Ens cōcretum quidditati sensibili declaratur obiectum primum in intellectu quatuor rationibus.

constare nisi ex notitijs entis, quodlibet est vel non est: & sicut materia prima formam corporeitatis, ad quam primò est in potentia, ante omnes alias nunquam recipiet nisi modificatam & determinatam per aliquam aliam specialiore formam (ordine rei & temporis, quanuis naturæ, ordinèque rationis semper intelligatur præcedere forma secundùm quòd corporea, vt Sanct. Thom. 1. p. quæst. 76. artic. 3. & 4.) sic intellectus primò respicit ens, & nihil recipit nisi sub specie entis, sicut nec materia nisi sub esse corporeo: tamen sicut esse corporeum determinatur aliqua forma, ita conceptus entis (qui quasi naturalis est intellectui, & sub cuius ratione intelligit, vsque adeo vt non ens percipiat anima vestitum in ipsa apprehensione per aliquam rationem entis) determinatur aliqua particulari entis ratione: etenim vt visus nihil nisi sub ratione coloris videt, sic mens nihil intelligit nisi sub ente inclusum: tamen sicut materia formam corporeitatis sine forma particulari non recipit, & visus colorem non videt nisi in aliquo particulari colore, sic intellectus ens nisi determinatum quidditate sensibili primò non intelligit: & hoc est, quod Aristoteles tex. 24. dicit, *Indivisibile quiddam, at fortasse non separabile*, id est, primum cognitum non est indivisibile omnino separatum: & tex. 25. *Indivisibile perinde, atque privatio cognoscitur*: quia intellectus noster est in potentia, id est, coniunctus sensui, à quo pendet. Meritò igitur nostra conclusio sub illis verbis posita est, quòd iam communi scholæ voce quidditas rei materialis primum cognitum appellatur. Tertio ex parte operationis ipsius intellectus, quæ similis est principio, à quo elicitur, & termino, ad quem terminatur: ergo cognitum primum ipsius intellectus his debet assimilari, vt perfecta fit assimilatio, non solum in formali, sed in materiali conditione ipsius formæ, vbi gratia, in visu, qui non solum assimilatur formaliter in colore, sed materialiter & specialiter in albedine: ergo in intellectu, vt perfecta fiat assimilatio, non solum debemus respicere formalem rationem entis, ad quam intellectus est in potentia, sed etiam ad rationem materialem huius vel illius quidditatis: ergo ens separatum à quidditate sensibili neque primò

Ens non mediante conceptu superiori significat reru naturas, sed immediate per seipsas
12. Met. tex. 28. et Caiet. de ente et essentia c. 1. q. 1. fol. 107. & 1. p. q. 13. ar. 5. et 6.

cognoscitur, neque offertur intellectui. Quarto ex natura animæ nostræ, quæ quavis vna ex parte de genere sit substantiarum separatarum, & immaterialis sit & abstracta, ex alia tamen parte actus est & forma substantialis corporis humani. Nihil mirabile dicimus, si substantia animæ, quæ separata est, corpori alligatur, & eius operatio etiam in corpore exercetur, cui est coniuncta: & ipsum quoque obiectum partim separatum sit, & per ipsum ens significetur, partim coniunctum, & sic per quidditatem sensibilem limitetur: operatio enim medium tenet inter naturam operantis & ipsum obiectum vtpote quæ ab agente proveniens ad obiectum terminatur: modus enim operationis si modo naturæ respondet, & obiectum quoque respondere debet. Anima igitur intellectiva, quanuis sit forma separata, quantum esse habet in materia, non potest sua intellectione primùm naturaliter attingere nisi ea, quæ habent esse in materia: vnumquodque enim sua operatione attingit, tanquam naturale obiectum, id, quod cum modo essendi ipsius operantis convenientiam habet, & ex modo illo essendi conditio sumitur obiecti, sub qua primùm immutat. Et hinc est, quòd læsa imaginatione iudicium quoque intellectus lædatur (1. p. quæst. 84. artic. 8.) quoniam innatum nobis est cognoscere per comparationem ad res sensibiles & naturales: quia anima coniuncta corpori passibili debet habere obiectum relatum ad potentiam sub tali modo essendi. Vnde sumitur optima ratio ad probandum, quòd sicut intellectus possibilis indiget intellectu agente, vt de potentia essentiali ad actum primum reducatur, ita non ab alio agente reducatur de potentia accidentali ad actum secundum siue operationem, quia nunquam intelligimus nisi per conuersionem ad phantasmata, ad quorum illustrationem semper intellectus agens est necessarius (1. p. q. 84. artic. 7.) Adeò necessarium est, vt ens concretum quidditati sensibili obiectum sit, vt intellectus agens non solum propter primam, sed secundam etiam intellectus operationem necessarius sit. Cum autem audis, ens concretum quidditati sensibili, siue quidditas rei materialis est obiectum intellectus, intellige differentiam inter sensus, tam internos, quàm externos ex vna parte, & ab intel-

Observa.

Intellectus agens fuit etio necessaria propter actum primum & secundum.

Intellectus non est solus accidens, sed etiam substantia.

intellectu ex altera: quoniam nullus sensuum percipit per se substantiam, sed solum accidens (nisi fortè per accidens, vt lib. 2. c. 6. dictum est) tamen intellectus sub inuolucris accidentium in ipsis phantasmatis facit suo lumine apparere quidditatem rei materialis & ipsius substantiæ: quoniam intellectus ultra accidentia, per se etiã substantiam percipit: ideo quidditas rei materialis vtrūque circumscribit & substantiam & accidens, intellectus autem ex phantasmate illustrato deducit quidditatem substantiæ. Primò vt ex virtute substantiæ, vt lib. 2. cap. 1. ad finem quæst. de numero sensuum interiorum dixi: quoniam sicut accidens, quia virtus est substantiæ, attingit instrumentaliter ad producendam substantiam, sic phantasma, id est, species accidentium in sensu, quòd virtus sit substantiæ, attingit ad producendam substantiæ speciem instrumentaliter; illuminatum tamen à vi intellectus agentis: Patet hoc proportionabiliter loquendo: quia sicut accidens se habet ad producendam substantiam in esse physico, sic se habet accidentis species in esse intentionali ad ostendendam & deducendam substantiæ speciem & imaginem. Secundò, quoniam (vt lib. 2. & deinceps lib. 3. tex. 8. dictum est) sicut extumatiua vim habet cognoscendi non solum per species sensatas, hoc est, aliquo sensu receptas, sed etiam vltèrius habet virtutem producendi species insensatas, quæ à nullo sensu externo deriuantur, vt de oue, quæ ex visione lupi inimicitie specie conficta ipsum fugit: sic sanè anima nostra ex phantasmatis accidentium quidditate rei materialis, non solum accidentalis, sed substantialis elicit: igitur intellectus non est solius accidentis, sed etiam substantiæ. Hoc autem Arist. significat non solum hoc loco & cap. præfenti, sed expressè 7. Meta. tex. 4. vbi dicit, *Sed substantia omnium primum est ratione, & notitia, & tempore, & natura*: ergo ex natura sua substantiæ cognitio præsupponitur cognitioni accidentis, siquidè accidentis esse non est nisi inesse: *Ratione*, quia ponitur substantia in definitione accidentis: *Tempore*, quia sola substantia separabilis est ab alijs, nullum autem aliorum prædicamentorum à substantia separatur: *Natura*, nam esse substantiæ præsupponitur ad inesse accidentium: *Notitia*, quoniam accidentia non possumus exactè cognoscere, nisi quid ipsa sint deprehenderimus: at quid est accidentium ex substantiæ

Substantia accidente multipliciter prior

ratione pendet, quando accidentia non habent esse, nisi in quantum participant aliquid de cognitione substantiæ: aliàs non cognosceretur quid est alicuius accidentis: ob id sicut in accidentis communis ratione substantia communis ponitur, ita etiam in ratione accidentis proprii ponitur propria substantia. Quo fit, etsi paucarum substantiarum naturas proprias habeamus perspectas perfectè vsque ad vltimas differentias (vt dicit Arist. 1. Topic. cap. 4.) tamen negari non potest, quin hominis vltimam differentiam cognoscamus, similiter lapidis & elementorum: quanuis cælorum, herbarum, lapidum pretiosorum naturas non nisi communiter percipiamus: quãdoquidem ibidem dicit, necessariam esse inuentionem differentiarum ad cognoscendū quid est. Vtrunq; autem dixit Arist. lib. 12. Meta. tex. 39. illis verbis, *Susceptibile enim intelligibile & substantia, &c.* vult ibi probare Arist. intelligibile ad intellectum comparari, vt perfectio refertur ad suum perfectibile: vnde quòd si obiectum intelligibile perfectio est intellectus, proinde consequitur, quòd propriissimè obiectum intellectus sit substantia ipsa: nã ipsa est quòd quid est. Ob id Arist. tā sollicitè & aduertèter dicit, intellectus est susceptivus intelligibilis & substantiæ, quia suscepta intellectus fit in actu: & quia vnūquodq; in quantum est actu, est agens, fit (vt ibidè optimè dicit D. Tho. explicando illum textum & verba prædicta Arist.) vt illa intellectio sit secundum transumptionem in intelligibile, & quòd intellectus per hanc transumptionem attingit intelligibile, & fit actu agens, operans & intelligens: de quibus pauca dixi supra quæst. de intellectu agente fol. 364. Sed hæc sufficiant pro generali documento, cætera specialius & distinctius in solutione argumentorum suo ordine dicemus: patiuntur enim singula optimas difficultates, ad quas seorsum in responsione dicendum.

QVAESTIVNCVLA

An detur verbum mentis, & quare ponatur?

Primum argumentum Granatenfis tãgit hinc disputatione secunda: tamè re vera neque species à verbo distinguit, neque verbi rationem

Ad arg. Ad primū, quod

*inquit de natura verbi me-
tis.*

nem exponit: nec miror, quoniam res est difficilis, de qua mira est dissensio, etiam in schola D. Thomæ, cuius discipuli variat, & ipse S. Thomas non est vno modo loquutus, cum de hac re varias protulerit sententias, vt cōpulerit suos discipulos discrepare atq; dissentire. Fortasse nos breuius re hanc resoluemus, & dicta S. Tho. conciliabimus, & ab eius schola omnem Deo dante, dissensionem repellemus. Vt igitur facilius nos expediamus, impedimenta principio remoueamus: nam quod in argumento inuoluitur de quidditate, relucens in phantasmate satis arbitrari explicatum fuisse præcedenti cap. 2. & obiter etiam de specie intelligibilis necessitate: quia præter ipsam quidditatem (quæ vt moueat intellectum ponitur) necessaria est species, vt informet ipsum intellectum possibilem, constituatq; in actu primo valentem iam intelligere. Sed ad id, quod in argumento specialiter quaeritur, veniamus, videlicet an verbum sit necessarium ponendum, & quæ ratio compellat ipsum ponere, & à quidditate in phantasmate relucens, & ab specie intellectui possibili inhærente distinctum: & vnde sit, quod species illæ intelligibiles ad complendam intellectionem non sufficiat, vt sit ipsum, quod actu intelligitur. Res est grauisima & valde necessaria, quæ, quia semel in Philosophia nõ elucidatur, magnos peperit in Theologia errores. Mirabilis enim est de natura verbi apud autores dissensio: Nam Aureolus 1. d. 9. q. 1. apud Capreolum 1. d. 27. q. 2. nullum verbum dicit produci per actum intelligendi: neq; aliam rationem adducit, quàm quod in specie intelligibili iam est res conspicua & veluti in speculo apparens. Scotus 1. d. 27. quæst. 3. & Durandus ibi quæst. 2. eandem tenent conclusionem, quam communi probant ratione ex Aristotele lib. 9. Metaphys. tex. 16. & lib. 1. Ethic. cap. 1. statuente differentiam inter actionem immanentem & transeuntem, quod immanens nullum habet opus præter actionem ipsam, transeuntem autem actio aliquod habet operatum præter ipsam: ergo per intellectionem non producit verbum tãquam terminus ipsius. Scotus peculiariter suis argumentis huc tendit vt probet, quod si impossibile esset intelligere sine termino producto, quod sequeretur, verbum semel productum aliud verbum producere, & sic

*Quæ reij-
cienda à
primi ar-
gumētū re-
solutioe.*

*Quæ vbi-
de verbo
agatur.*

*Opinio-
nes varia
de verbo
mentis.
Aureolus.*

*Scotus &
Durand.*

Scotus.

in diuinis non esset sola verbi generatio. Durandus peculiariter instat, quia cum species sit verbo imperfectior, non posset esse causa verbi. Deinde quia in voluntate per volitionem produceretur aliquis terminus. Rursum in angelis, licet per suam essentiam se videant, esset ponendum. Insuper in beatis respectu visionis beatificæ, vbi cum obiectum sit præsens & proportionatum, videtur superuacue poni huiusmodi verbum: & quia species & verbum sunt in eadem specie & natura, accidentia autem solo numero differentia non possunt esse in eodem subiecto distincta: ergo necessarium verbum non est ab specie ponendum distinctum. Non vacat, neque si vacaret, deceret exacte ad vnguem naturam verbi hinc examinare: cogere sanè sanctorum Patrum sententias & dogmata: Theologia huc inuita venire. Ne ergo extrarem digrediamur, sat mihi fuerit, si scopum huius rei acu tetigero & monstrauro, vt dum firmissima Philosophiæ fundamenta iacimus, magnum momentum & præsidium ad confirmandam verbi diuini productionem comparemus: ab his enim vel paruis initijs & ineffabilis verbi generatio expendenda est. Ideo te, lector studiose, in his philosophicis ad maiora promouemus & præparamus, cupientes, ne paruus error in hoc principio, in fine, quem intendimus, maior euadat: enitar tamen breuiter rem hanc illustrare & elucidare. Et vt initium à re, in qua omnes consentiunt, faciamus, verbum mentis ponendum esse, rationi naturali consonum est, dictisque sanctorum consentaneum, diuinisque literis multum conforme. Omnia hæc vnica Sancti Thomæ ratio probat 1. p. q. 27. artic. 1. in omni intelligente, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ ex vi intellectiua proueniens, & ex eius notitia procedens. Hanc cōceptionem verbum cordis appellamus, verbo oris significatam: sic dicitur Sapientiæ 2. *Dixerunt enim cogitantes apud se non recte* (refert enim colloquutionem impiorum) & Lucæ 7. *Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se dicens, Hic si esset propheta, sciret utiq; quæ & qualis, &c.* & Matth. c. 9. *Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, Hic blasphemar.* Licuit ergo S. Tho. Augustino, omnibusq; sanctis, ex his, alijsq; locis quàm plurimis colli-

Durand.

*Autoris
mens.*

*Verbum ex
communi
conceptio-
ne genera-
liter dedu-
citur.*

*Species à
verbo di-
stingui-
tur.*

colligere, quod sicut omne, quod ore dicitur, vocatur verbum oris, sic omne, quod mente cogitatur, dicitur verbum cordis: quia sicut de loquutione externa audimus, ita de interna loquutione concipimus. Quare veritas hæc omni ex parte constat, & communis videtur esse consensio, quoniam in modo interpretandi magna sit dissensio. Sed descendendo ad verbi naturam explicandam, aduertendum est, oportere intellectum prius specie intelligibili informari, atque in actu primo constitui, vt deinde sese ad actum secundum promoueat. Itaque ad perficiendam intellectionem tria contingere est necesse, Primum, vt intellectus specie obiecti intelligibilis informetur modo exposito cap. 1. & 2. Secundum necessum est adfit consideratio & cognitio intellectus, quæ est intellectus nostri operatio, per quã in se tertio exprimit expressam similitudinem, quæ est forma rei intellectæ: hanc autem vocamus verbum, quia est quod intelligendo ex se profert & apud se pronuntiat intellectus: quare sicut species intelligibilis necessaria est, vt intellectus constituitur in actu primo (& ideo dicitur species impressa) ita verbum requiritur, vt intellectus perfecte constituitur in actu secundo (& ideo appellatur species expressa) quoniam intellectus primo patitur, deinde operatur & agit: hæc autem operatio ad verbum terminatur, quia nulla operatio est sine termino. Itaque verbum mentis & species intelligibilis naturales sunt similitudines rei intellectæ, sed species principium est intellectionis & primus actus intellectus: verbum autem obiectiue terminat intellectionem: est enim proprius & internus terminus actionis immanētis, quod facit, vt res intelligatur: quia est vltimum, quod potest intellectus operari: ideo habet rationem obiecti, vltimi, perfecti & cōpleti. Quod significabat D. Augustinus dū dicebat, verbum ex memoria foecunda procedere, hoc est, ex intellectu iam per speciem intelligibilem in actu primo: quia species est veluti semen, quæ non aliter ad verbum deducitur, quàm semen ad foetum & partum. Et Aristot. supra tex. 8. postquam dixerat, quod ex pura potētia intellectus ponitur in actu primo per speciem, concludit dicens, *Factus autem vnumquodq; perinde, atq; is, qui dicitur actus sciens: quod quidē tunc accidit, cū ipse per seipsum operari potest, vt sciens, qui adhuc est in potētia, vt consideret.* Quare hactenus

*Vnde sit
verbum ne-
cessarium
aperitur.*

apud omnes verè philosophantes manifestum esse debet, intellectionis terminum esse aliquem, quem nos verbum appellamus, siue distinguatur, siue nõ distinguatur à re: de hoc enim alia est cōtrouersia. Nunc autem quod certum esse videmus est, quia sicut nulla est actio transiens sine termino, ita & immanens nulla esse potest sine termino (re vel ratione distinguatur, parum refert) sicut parturitionis proles est terminus, generationis germen, illuminationis lux, depictionis imago, sic intellectionis verbum terminus esse debet, quod quædam est mentis proles atq; germen, lux etiam, qua se illustrat, & imago, quam specie intelligibili adumbratam & inchoatam perficit in verbo, & vltimis, vniuersisq; coloribus actione interna & immanente exornat: aliàs si non esset iste terminus intellectionis, esset intellectio, & nihil inteligeremus: frustranea esset ergo intellectio, sicut frustranea esset calefactio, imo impossibilis, à qua nullus calor procederet. Ceterum iam proprius ad rem ipsam descendamus, & consideremus, S. Thomam variè de hac re loquutum fuisse, non tamen quod ipse in hac re vacillauerit, aut in variis declinauerit sententiis, sed sicut ætate procedebat, ita & sapientia crescebat, & suam doctrinam potius perficiebat, quàm mutabat, instar optimi pictoris figuram ruditer adumbratã quotidie magis illustrabat. Quare quod in 1. d. 27. q. 2. artic. 1. dixit, verbum in simplici notitia nondum habere rationem verbi, non vult excludere simplices notitias, & quod in sola composita intellectione sit verbum, cum lib. 1. contra gent. cap. 53. doceat, in omni intellectione siue simplici, siue composita esse terminum & verbum proportionatum intellectioni. Cum ergo dixit, nondum habet rationem verbi, intelligebat non esse verbum in sua vltima perfectione, donec intelligat & enuntiet componendo & diuidendo: semper tamen est in omni actuali intellectione verbum, quod ei proportionate respondet, vt in distincta intellectione verbum sit distinctum, in confusa confusum, in simplici simplex, in composita compositum: ita enim interius loqui contingit, sicut exterius confusè, distinctè, articulatè, tumultuariè, simpliciter & complexè. Deinceps 1. p. quæst. 85. art. 2. ad 3. videtur verbum ponere, vt obiectum sit præsens & proportionatum: ob idq; in imaginatione

*Inductio
nec ex
plis actio-
nis, ne omne
habere ter-
minum ostē-
ditur.*

*S. Thomæ
mens legi-
time ex-
penditur.*

Observa.

ponitur idolum rei absentis, quod sibi format imaginatiua, & est verbo mentis proportionale, quod in sensibus externis ob istam rationem non ita necessario ponitur, quia immutantur à re præsentis & proportionata. Idem dicit quodlib. 3. art. 9. in corp. quod respectu complexæ & incomplexæ intellectiois ponendum est verbum, & ad 2. asserit, in imaginatione aliquid verbo simile ponendum esse, quod non est necessarium in sensu exteriori, quoniam immutatur à re sensibili præsentis & proportionata: insinuans ea ratione poni debere verbum mentis, vt intellectiois detur obiectum præsens & proportionatū. Quapropter cum vniuersale, quod est obiectum intellectus, nō sit in re, & phantasma & quidditas in phantasmate relucens nō proportionentur intellectui, vt perfectè & adæquatè in actu terminet, necessum est verbū formari, in quo & vniuersale præsens sit & perfectè proportionatum atq; terminatū. Sed tamen hæc ratio licet bona sit, non tamen vniuersalis & adæquata: & ob id lib. 4. contra gent. cap. 11. adhuc perficitur, & in suo robore & vi constituitur, vt 1. p. q. 27. art. 1. quod in omni intelligente est verbū, quoniam in omni intellectioe est terminus: intellectio enim est, qua aliquid manifestatur, ideo omne intelligere est dicere. Atq; adeo docet ibi S. Thom. quod nō est in prædicta doctrina sistendum, vt ad intellectioem limitetur, cum vniuersaliter in omni actione non solum transeunt, sed immanenti terminus sit, vt dictū est: in actione autem immanenti non solum intellectiua, sed etiam sensitiua, & non solum in interiori, vt imaginatiua, sed etiam in sensitiua exteriori, vt visiva, auditiva, &c. terminus proprius est proportionatus & intrinsecus, quodcumq; enim sentire actio est immanens: ergo non potest esse sine termino, qui internè, vbi actio est, eam terminet.

Fundamētū verbi mentalis per se & propriū. Hæc est ratio fundamentalis, communis & necessaria sumpta à S. Tho. 1. p. q. 14. ar. 2. dicente, quod in operationibus immanentibus, quæ manent in ipso operante, obiectū, quod significatur, est vt terminus operationis in ipso operante, secundum quod est in eo: sic & operatio in actu esse dicitur. Quod ex Aristotele probat hoc 3. lib. tex. 36. & 37. & 38. quod anima secundum sensum & intellectum quodammodo est omnia: & 1. p. q. 55. art. 1. ad 2. quod vis sensitiua

est sensibile in actu, quia ex sensu & sensibili fit vnum: idem q. 85. artic. 2. ad 1. Vniuersaliter igitur omnis actionis non solum transeuntis, sed immanentis, tam intellectiua, quam sensitiua: necessario est ponendus terminus, qui in immanenti internus sit, & ita per sensationem efficitur sensus in actu, sicut per intellectioem intellectus in actu: nulla enim actio est, aut intelligi potest sine termino, quia inde habet essentialem differētiam, à qua specificatur: aliàs si actio esset sine termino, & ideo frustra, quod perinde enim esset, ac si nihil ageretur. Et si quærat quis, quomodo sensatio terminum habet internum & immanentē, cum sit virtus materialis, & supra seipsam non reflectatur? Respondetur ex ijs, quæ dixi lib. 2. cap. 5. in questione de sensu agente, quod licet prima immutatio sensus sit à sensibili, ideo passiva, secunda tamen immutatio respectu sensationis ab ipso sensu est, ob id actiua: & ita lib. 2. de Anima tex. 59. dicit Aristoteles, *Et sentire actu simile est, ac contemplari*, id est, immanens quidam impressæ formæ vsus: per quem modum facultas sensitiua, quæcūq; illa sit, iam ab obiecto fecundata prolem parit, ad quam veluti ad internum obiectum per suam intendit operationem: semper enim actus secundus à primo distinguitur: & ita hoc internum sensationis obiectum per operationem producit, non quod necessarium habeat esse reale distinctum, sat est, quod in ratione sensati in actu ab ipso sensibili in potentia distinguatur, vt sensibile moueat sensum, sensatum in actu eam terminet: & ita principium & finis diuersa sunt, & per sensationem producit sensatum, non secundum esse reale, sed secundum esse sensati intra animam: nam per illam actionem immanentem sentiendi necessario aliquid producit, quod à vi sensitiua proveniat, & à sensatione procedat vt eius intrinsecus terminus & complementum: & sicut verbum in intellectu est quod intellectus de re intellecta concipit in seipso, id est, quædam similitudo concepta de re intellecta, ita terminus iste sensationis non est, neque comprehendit totum sensibile: ideo non terminatur primò & per se ad totum sensibile, vt in se est, quia neq; exhauritur, neq; penitus percipitur, sed terminatur ad ipsum sensibile, vt est in actu sensati, & quatenus à potentia sensitiua percipitur, quod minus

In sensatione exteriori est terminus immanens.

Observa subtilem philosophiam.

Simile operatum.

Angeli formant verbum.

minus aliquid dicit, quam sit ipsum sensibile in se: & ita istud sensatū in actu, quod est terminus immanens sensationis, mediat inter potentiam sensitiuam sentientem, & ipsum sensibile reale externum: quare terminus iste in sensatione ponitur, quauis sensus sit materialis & nō reflectatur: quoniam directa est ista sensatio, ad rem vt actu apprehensam sensu tendens, & non supra seipsam conuersiue. Et sicut si in beatis ponamus verbum (vt re vera ponendum est) verbum beatorum non est ad mensuram Dei, qui comprehendere non potest, sed ad mensuram luminis gloriæ & visionis beatificæ: sic sensationis terminus immanens & internus necessario est ponendus, vt sit adæquatus sensationi & ei adæquatè commensuratus: quoniam sensatū illud ad mensuram adæquatam sensationis ponitur, non ipsius sensibilis. Pro qua re egregius locus est Aristotelis cap. sequenti tex. 28. vbi sentire confertur cum ipso intelligere, illis verbis, *Sentire videtur ipsi dicere solum, ac intelligere simile est*: ibidem vide locum & nostrā expositionem. Neque adhuc his contentus S. Thom. consistit, sed vterius procedit & docet adeo verum esse, quod in omni intelligente procedat verbum, & in omni actione immanenti necessarium esse ponendum terminum internum & immanentem, vt etiam in cognitione angelorum, qua se per suam essentiam cognoscunt, sit ponendum verbum: Patet ex dictis & alijs locis, præsertim de potentia q. 9. art. 5. nihil differt, inquit, vtrum intellectus intelligat se, vel aliud à se, vtroq; enim modo format conceptum sui: quoniam quod intelligitur debet esse præsens in esse obiectiuo terminante intellectioem: quia principium & terminus intellectiois non est idem. Et formari potest similis ratio sicut in sensu: quia cum cognitio angeli non sit sua essentia (licet per essentiam cognoscat tanquam per speciem) illius debet dari terminus adæquatus & proportionatus, terminans adæquatè ad mensuram ipsius cognitionis, non tamē ad mensuram propriæ essentia, quam fortasse non comprehendit: ergo cognitio angeli primò & per se terminatur ad verbum proprium: quoniam intelligere angeli non est suum esse, neque se comprehendit (1. p. q. 55. art. 1. & q. 54. art. 1. & 2.) illius ergo actionis & intellectiois angelicæ, quam de se habet, proximus & adæquatus terminus

necessario dari debet. Vterius procedit doct. S. Thom. vt omni ex parte sit consummata, in beatis respectu visionis beatificæ verbum esse ponendum: quoniam in illa actione immanenti debet esse terminus internus, immanens, adæquatus & proportionatus: sicut enim linea finita non est sine puncto, ita neque intellectio sine termino: Patet locis citatis & de potentia q. 9. art. 5. & 1. contra gent. cap. 31. ad finem dicit, videntes Deum in patria habere vnicum nomen, quo Deum nominant: habent ergo vnum conceptum, non tamen adæquatum & comprehensuum, sed inadæquatū citra comprehensionem: aliàs non haberēt vnicum nomen, si conceptum vnicum nō haberent, vt 1. p. q. 13. artic. 1. in calce dicit, quod nomen significat conceptum, quem explicat: & hoc sumptū est ex Arist. 4. Met. tex. 28. & ita explicat illud Zacha. ultimo cap. *In die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum*, quia cessabit multiplex conceptus: et est expressa mens D. Augustini tom. 3. lib. 15. de Trinitate cap. 16. vbi sic explicat illud 1. Ioannis 3. *Scimus, quoniam cum apparerit, similes ei erimus, &c.* quia verbum de Deo formabimus, quod neq; erit volubile, neq; fallibile, &c. Quæ omnia confirmantur doctrina S. Thom. opuscul. 14. de natura verbi, quod dicit obiectum esse, quod in ipsa anima formatur, & non extrā: ideo erit in anima vt in subiecto, vt species perfecta & expressa ab ipso: in quo verbo res cernitur vt in speculo non excedenti id, quod in eo cernitur: si igitur verbum debet esse terminus actionis, & nō debet esse excedens neq; excessum, ergo præter ipsam rem, quæ remotè & inadæquatè terminat, ponendum est verbum vt proprius & adæquatus terminus, quod verbum cordis appellatur, & est vltimum, quod intellectus in se potest operari: ideo habet rationē obiecti intellectus, per quod beatus vltimatè & completè non solum Deo assimilatur, vt dicit D. Augustinus, sed etiam Deo pluribus vnitur modis, vt S. Thom. latè profertur opuscul. 63. Res iam in portu est, & doctrina nostra firma habet præsidia, & potentissimum illud commune argumentum, quod omnes turbauit, solum est, quod ex Aristotele lib. 9. Metaph. tex. 16. adducebatur. Noluit enim Aristoteles docere actionem transeuntem habere terminum, immanentem verò non habere, sed docet,

In beatis est verbum.

Observa.

Differētia inter transeuntem & immanentem actionem.

quod in transeuntibus operationibus necessario esset aliquod opus præter ipsam actionem, quod in facto esse maneat transeunte actione, vt quod ædificatur manet transeunte ædificatione: tamen in actionibus immanētibus, quāuis sit aliquod opus internum, non manet transeunte actione: Ratio differentie est, quoniam in operationibus transeuntibus actio perficit operatū, non autem operantem: actio autē immanēs perficit ipsum operantem, & per se non trāsit ad aliquid exterius perficiendum. Ita vult Aristoteles, quod in operationibus immanentibus (quales sunt omnes vitales) non est quærendum aliquod opus, quod maneat post vsum ipsius potētiae. Eandē sententiam ponit lib. 1. Ethic. cap. 1. agens de fine actionum & artium, quod vbi aliquæ operationes cessauerint, restare potest opus vt in artificijs: at verò in operationibus vitalibus, vbi cessauerint, nullum præter ipsas relinquitur opus. Hoc autem adducit Aristoteles, ne quis suspicaretur, quod cum naturæ humanæ finis vltimus sit operatio, quæ si desinat esse, nullum opus operatum relinquit, ignobilior sit artibus, quæ opera quædam permanētia post se relinquūt: & operatio nostra, licet nullum opus relinquat, præstantior est. Hoc igitur dicit, quod siue pro fine habeat opus externum, siue ipsa operatio in se finis sit, nulla est differentia: quia semper operationes ipsis operibus ignobiliores sunt, quippe cum operationes propter opera sint. Itaq; in Metaphysica intēdit, quod in immanentibus opus immanētis non maneat ipsa cessante, neque restat post ipsam: in loco autem Ethic. quod siue maneat, siue nō maneat aliquod opus, semper fines ipsarum actionum, propter quos actiones sunt, præstantiores esse ipsis actionibus: finis ergo est & terminus aliquis in omni actione de mente Aristotelis, tātūm abest, vt neget: à nobis enim est Aristoteles, & pro nostra sententia sunt adducenda ista loca. Imo in Metaphysica extēdit operationes ad omnes immanentes & vitales, quorum (inquit) nō est aliquod aliud opus præter actionem, in ipsis existit a Etio, hoc est, actio existit in agente vt perfectio eius, & non transit in aliquid exterius perficiendum, vt visio in vidente, speculatio in speculante, vita in anima, foelicitas in foelice. Ex quibus non sequitur, quod si exterius non sit extra ipsum operantem aliquod opus aut

Motio animalis est actio immanēs infra q. ad 6.7.8. cap. in responsione ad 5.

Locus li. 1. Ethic. cap. 1. & lib. 9. Metaph. tex. 16. cōciliantur.

Omnes vitales operationes sunt immanētes, etiam motio animalis.

finis, quod in ipso operante neque opus sit neq; finis, cum in augmentatione, nutritione & vitali calefactione (quæ sunt operata & immanentes actiones, quia manent in ipso agente) certa sint aliqua operata, fines & termini, qui manent in ipso agente & vidente, vt quantitas propria viuētis per augmentationem acquisita: substantia intima & propria per nutritionem conseruata in esse, quod vitali calore fouetur & continetur. Intrinseca igitur est differentia inter transeuntē & immanentem actionem: quia in transeunte aliquod opus post ipsam relinqui non repugnat, quatenus trāsfiēs est (aliunde enim nihil vetat, nil manere post ipsam, vt in illuminatione Solis) in immanenti autem repugnat aliquod opus post ipsam manere, quatenus immanēs est (aliunde enim nihil vetat manere, vt si quantitas per augmentationē acquisita, ipsa cessante augmentatione, vt in patria, quantitas tamen cōseruetur: sed hoc non habet, quia immanens est) ideo essentialis est ista differentia, cæteræ verò sunt accidentales. Et cōueniētia inter has actiones ponitur ab Aristotele lib. 1. Ethic. cap. 1. quia omnis operatio siue transiens, siue immanēs suo opere, sine & termino imperfectior est: operatio enim operationibus sunt præstantiora, quia operationes gratia operis & finis sunt: semper autem id, cuius causa aliquid fit, melius est ac præstantius, quàm id, quod eius causa est. Ex quo sequitur (cū intellectio sit propter verbum, cuius gratia intellectio est, vt fit aliquod intellectum in actu) quod intellectio imperfectior est verbo: similiter & species intelligibilis impressa imperfectior est verbo, quod est species expressa: & species ad verbum se habet perinde, ac imperfectum ad perfectum, & actus inchoatus ad completum. Qua in re deceptus est Ferrarientis lib. 1. contra gent. cap. 53. in fine, & Caietanus 1. p. q. 27. art. 1. Ex his commune argumentum de actionibus solutum est. Et præterea ad omnia argumenta Durādi per hæc, quæ diximus, satisfieri potest. Illud autem speciale Scoti argumentum supererat soluendum, nempe, quomodo ex omni intellectione procedat verbum? Quod verū est: nec tamen sequitur, vt ad verbum aliud verbum necessario sit ponendum: quoniam sufficit ipsa entitas verbi, quæ licet sine verbo non sit intelligibilis in actu, non tamen per aliam entitatem ab ipso verbo: sic enim esset

Immanētis, & trāsfiētis actionis essentialis differentia.

Immanētis, & trāsfiētis actionis cōueniētia.

Species et intellectio verbo sūt imperfectiores.

Argumenta Scoti, et Durandus soluta.

De motu, siue aet questionem in intellectu.

esset processus in infinitum: est igitur verbum veluti lux, quæ, vt videatur, alia luce non indiget: ideo in diuinis nō est nisi vnicum verbum, quod modo examinare præsentis negotij non est. Resoluimus tibi, candide lector, quæstionem verè philosophicam iuxta illa, quæ initio lib. 2. Poster. Aristoteles de vnaquaq; re seibilia esse dicit. Ideo habes primò, esse verbum mentis, & quid sit, scilicet imago expressa per intellectum specie intelligibili informatū, ab ipso actu intelligendi procedens. Habes secundò, propter quid indefectibiliter & necessario sit, nempe, vt detur intellectiōnis internus, proximus atq; adæquatus terminus per ipsam intellectiōnem productus. Tertio habes, quale sit, videlicet quod perfectius non solū specie, sed etiam actu intelligendi: quia est vltima ipsorum forma, finis atque complementum. Habes quarto in quibus sit, & in quibus non: quoniam in omni actione immanenti est verbum, vel aliquid verbo proportionale. Sic igitur declarauimus de omni sensatione tam interna, quàm externa, & in vniuersum in omni actione vitali: quam doctrinam extende ad voluntatem in volitione, cuius datur etiam terminus intrinsecus, vt S. Tho. 1. p. q. 27. art. 3. vt probet productionem Spiritus sancti, qui est amor: in nostra autem voluntate intrinsecus terminus est volitum aut repudiatum, quod inclinationi & ponderi propensionis respondet in fieri, & in facto esse permanet ipsa naturæ inclinatio ad actum redacta. Ex quibus sequitur decisio multarum quæstionum, quæ in scholis non mediocriter solent facessere negotium. Primò, quod verbum realiter differt à re ipsa intellecta: patet, quia verbum est terminus internus immanens, res autem vltimatè intellecta extrā est ex parte rei. Sequitur secundò, quod verbum re differt ab intellectu: patet, quia est effectus eius. Tertio, quod verbum re etiam differt ab specie intelligibili: patet, quia illa habet se vt principium, & permanet actu intelligendi cessante: verbū autem finis est, & abeunte intellectiōne nō relinquitur. An autem realiter differat ab actu intelligendi, Scotus & Durandus tenebunt quod non, quia nullo modo est verbum. In alio autem extremo Caietanus & Ferrarientis locis dudum citatis, quod realiter distinguitur. Tamen media mihi quorundam grauissimorum virorū placet via,

Nota de distinctione verbi à portione, et specie, & re extrā.

De distinctione verbi à portione, et specie, & re extrā.

vt sit quidem ponendum verbum contra primam opinionem, non tamen realiter distinctum contra secundam, sed quod sola ratione distinguitur, vt terminus à via, & lux ab illuminatione. Quod mihi videor probare, si non euidenti, probabili tamen & satis apparenti ratione: quia in omni actionis genere actio sola ratione differt à passione. Sic Aristoteles lib. 3. Phys. cap. 3. generaliter probat, & nos per singula possumus inducere: nam generatio à substantia producta non differt, calefactio à calore non separatur, neq; illuminatio à lumine, neq; motus localis ab vbi acquisito, siue à mobili ipso, loquutio à voce, scriptio ab scriptura: nulla ergo actio, quæ in patiente est, à passione distinguitur (dixi autem actionem esse in patiente, vt notarem ineptam quorundam opinionem actionem vnā ponentium in agente, alteram in patiente: nam vnus est motus, vna transmutatio, vna via) ergo neq; verbum ab intellectu realiter distinguitur, sicut tempus similiter idē est realiter cum motu (nihil aliud est tempus, quàm numerus motus secundum prius & posterius 4. Phys. à tex. 101. ad 106.) at tempus re ipsa est motus primi mobilis, qui motus à primo mobili non distinguitur realiter, nisi sicut modus rei ab ipsa re: moueri enim non est aliud, quàm mobile idem continuo esse in alio & alio vbi, vbi autem nō est nisi superficies ipsius mobilis & locati per habitudinem ad partes loci. Itaq; terminus motus localis est vbi, id est, superficies mobilis locati per ordinem ad extrinsecas partes loci in prædicamento vbi, non autē est superficies loci de prædicamento quantitatis: sic enim terminus motus localis distingueretur à motu: quare si in motu locali non distinguitur terminus à motu, vbi maior videtur esse distinctio, ergo nec in alijs motibus & mutationibus distinguitur: igitur nec verbū est distinctum ab intellectu. Ex quibus omnibus solutū est argumentum: & patet, quare quidditas in phantasmate relucens sit necessaria, vt obiectum motuum intellectus: & quod species necessaria est vt forma intellectus, quæ etiam est intelligendi principium. Præter hæc autem duo necessarium est verbum, vt sit intellectiōnis terminus & eius obiectū terminatiuum: & ob hanc causam merito ad quæstionem de obiecto intellectus reducitur hæc quæstio de verbo mentis. Et si redar-

De motu tempore & loco notandum.

Ad principium principale, & quare hic de verbo agatur.

Solutio op
tinarum
obiectionum.

redarguas; quod verbum non possit produci per actum intelligendi: quia si (vt dictum est) non distinguuntur, idem esset causa sui ipsius. Secundo, quod non possit esse intellectiois obiectum: quia cum intellectio causa sit verbi, naturæ ordine prior erit ipso verbo: in illo ergo priori erit intellectio sine termino: quare perit fundamentum nostræ opinionis, atq; adeo totius edificij fabrica ruit. Ad primum respondeo, quod nihil est causa sui ipsius: tamen nihil prohibet, quod sit sui ipsius causatio, vt calefactio, quæ secundum rem à calore non distinguitur, causatio est caloris, causa autem est ignis producus, à quo calor productus realiter distinguitur, non tamen realiter distinguitur à causatione, scilicet calefactione, cum calor sit calefactio in facto esse, calefactio autem calor in fieri: ita verbum ab intellectu non distinguitur, sed intellectio realiter & est ipsum verbum & verbi productio: & intellectio verbū in fieri, verbum autem intellectio est in facto esse. Ad secundum respondeo, quod ex prioritate naturæ non licet inferre prioritatem temporis: & cum prioritas naturæ sit prioritas à quo, vt in postprædicamentis cap. 11. & 12. non licet inferre prioritatem in quo (hæc quoad formam, nec vacat, nec opus est terminos declarare) ita ex eo quod calefactio est prius natura quam calor, non sequitur, quod in aliquo tempore sit calefactio, in quo non sit calor: ideo licet productio verbi prius natura sit quam verbum, non tamen stat, quod in aliquo tempore sit intellectio, in quo non sit verbum. Imo addo amplius, quia non sequitur, quod intellectio prius natura intelligatur, quam verbum: quoniam sicut calefactio non est intelligibilis sine calore, ita neque intellectio sine verbo: quia ipsa intellectio nil aliud est, quam verbi formatio & proprii obiecti constitutio, quo formato & constituto intelligit: ergo sine verbo intellectio non est intelligibilis: simul enim tempore intellectus verbum format, & formatū est atq; intelligit, quia non est in intellectu processu de potentia ad actum: nec est intelligere actus imperfecti, sed est actus perfecti & existentis in actu: neq; intelligere ad verbum comparatur, sicut via imperfecta ad terminum perfectum, sed sicut actus ad obiectum in esse obiectiuo & immateriali terminatiuum: & hoc locum habet in sensu, vt quodlib. 8. artic. 3. quia

Verbū ob
iectū est
intellectio
nis.

& si fiat per modum passionis, iam formatus habet operationem & iudicium. Tandem patet, quomodo rem per verbum intelligamus, an sicut per imaginem, an sicut per speculū, an sicut per conspicienda? Respondeatur, mirabilem esse in hac re autorum discordiam: ne tamen molestus amplius sum, duo breuissimè dico, verbum dicere rei similitudinem, quæ non est in conspiciendis: neq; est sicut speculum, quia speculum aliquid est distinctū à similitudine rei, quæ in se repræsentat: verbum autem tantum est naturalis quædam & expressa similitudo rei adæquata ei, secundum quod ab intellectu concipitur. Itaq; verbum est velut internum quoddam speculum, quod nihil aliud est, quam viua quædam & naturalis similitudo rei non excedens id, quod cernitur: & ita in ipso videmus rem, quia viuū speculum est rei, & est id, quod cernitur, quatenus non excedit rem intellectam: quia ipsummet verbū est quidditas rei expressa, ad quam proportionatè & adæquatè terminatur intelligere. Per hæc concordabis omnes discipulos S. Thom. & multa loca ipsius, quæ videntur dissentire, facillè interpretaberis. Ad confirmationem respondeatur, eam posuisse, vt amplius intelligamus non esse ab hoc loco alienam quæstionem de verbo, quando Aristoteles hic tex. 21. & 22. dicit, proprium esse intellectus componere & facere vnum & omnia conformare, sicut de rebus ipsis docebat Empedocles: & ita res natura distantes intellectui in vnum componuntur, siue in re sint vnum, siue non: res autem materiales altiori potuntur essendi modo & vnitatem apud intellectum existentem, quam vt sunt in seipsis. Et ita tex. 22. dicit Arist. *Id verò, quod singulos dictos conceptus componit, vnumq; facit, ipse est intellectus*: ergo intellectus est, qui facit in rebus vnum, & qui distantia componit, non temerario concursu, vt docebat Empedocles, sed vt ea, quæ sparsa sunt, ad vnitatem reuocet, & vna intellectuone contineat, atque sub vno verbo tanquam indiuisibili quodam comprehendat. Hic non consideramus, quid in re sit, siue substantiale, siue accidentale, siue per se, siue per accidens, sed de vi vnitatiua ipsius intellectus, qui sub verbo conuenit & coniungit, quæ quandoq; re ipsa discrepant & diuersa sunt.

Quomodo
per verbum
rem
intelligamus.

Ad confir
mationem
primi ar
gumenti
principa
lis.

Quæst.

QVAESTIVNCVLA

An intellectus singulare cognoscat?

Ad secundū
princi
pale, i quo
de cog
nitione sin
gularis.

Singula
re intelli
gimus.

Simile
Arist. de
linea exte
sa, & re
flexa de
claratur.

Ad secundum, in quo quærentur multa circa cognitionem singularis, quod ab intellectu esse cognoscibile cõtendit ex omni parte manifestare, tam respectu potentia, quam actus, obiecti etiam, atque modi. De qua re Granatensis hic disputatione 3. tãgit, nihil tamen resoluit. Mihi verò non placet varias referre sententias, ne quæstio ista, sicut & præcedens, vsq; ad vmbilicum crescat & perducatur. Nominales facillè se expediunt dicentes, singulare cognosci posse ab intellectu, & irrident opinionem S. Thomæ. Durandus consequenter negato intellectu agente dicit singulare cognosci ab intellectu. Sed vt rem cum S. Tho. 1. p. q. 86. art. 1. & ibidem cum Caietano definiamus, certa ab his, quæ posita sunt in controuersia, prius separemus. Et primò dico hanc quæstionem propriam sedè habere cap. 1. huius 3. tex. 9. & 10. vbi de obiecto intellectus agebatur, sed ibi non potuit commode tractari: erant enim alia principia necessaria ad eius enodationem, quæ cap. 2. & 3. elucidata sunt: vide illorum textuum interpretationem. Deinde omnib; etiam, quotquot sunt, cõuenit in hoc, quod intellectus aliquo modo singulare cognoscit, Primò, quia singulariter concipimus & de singularibus ratiocinamur syllogismo speculatiuo. Præterea ex singularibus mouemur ad agendum per syllogismum practicū, vt infra tex. 5. 1. & 5. 8. Tandem quia intellectus inter singulare & vniuersale distinguit: ergo vtrunq; cognoscit, vt de sensu communi arguebamus lib. 2. cap. 14. Tota controuersia huc deducitur, vt intelligam; an re eto intuitu intellectus singulare cognoscat, an solùm per reflexionem? S. Thom. loco nuper citato videtur cum Aristotele tenere, quod non cognoscitur singulare ab intellectu nisi per inflexionem quandam, vt habet simile Aristotelis tex. 10. de linea inflexa, quæ eadem est cum extensa, modo tamen differente, quia à rectitudine in orbem inflectitur: sic intellectus, qui directè vniuersalium est, indirectè potest singulare cognoscere, ex eo quod cum intellectu intelligere enitur, se conuertit ad phantasma, quod est phantasia ipsam mouere, vt cõ-

ceptum formet illius singularis, cuius vniuersale cognoscere cupit: illud autè vniuersale cognitū quia videt subsistere non posse, nisi in aliquo singulari, hinc indirectè intellectus ducitur, vt singulare cognoscat per reflexionem supra vniuersale, & continuationem ad phantasmata. Tota autem difficultas est de modo, an scilicet intellectus singulare cognoscat per proprium cõceptum singularis, & per speciem atq; similitudinè singularis, quam apud se habeat: quia difficile videtur, quod intellectus formet conceptum eius, cuius speciem in se non habet, siquidem species principium est cognitionis: De hac re Caietani sententia 1. p. q. 86. art. 1. videtur negare. Ferrariensis lib. 1. cõtra gent. à cap. 64. ad 67. in partem affirmatiuum inclinare videtur. Pro cuius controuersia resolutione suppono, quod intellectio nostra est intuitiua respectu quidditatis materialis relucens in phantasmate: intellectio autem substatiarum separatarum abstractiua est, quia non habetur per proprias, sed per alienas species, vt hic tex. 24. 25. 26. similiter sensus, cum intuetur rem præsentem loco & tempore circumscripã, intuitiuam cognitionem habet: cum verò à loco & tempore abstractam habet speciè & insensatã ab aliquo sensu exteriori; propriè dicitur abstractiua: ergo in intellectu respectu quidditatis materialis, siue presentis, vt rosa in vere, siue absentis, vt rosa in hyeme: quia illud est intelligibile propriū, illius est cognitio intuitiua: Dei autem & substantiarum separatarū abstractiua, quoniam per alienas sit species. Aduerto secundò, quod licet omnis cognitio necessariò fiat per assimilationem, non tamen omnes assimilationes debent esse pares, sicut neq; omnes cognitiones æquantur: quædam enim sunt directè, quædam indirectè, quædam abstractiua, quædam intuitiua: ob id diuersimodè fiet assimilatio, quia quando aliquid directè & intuitiua cognoscitur, necessum est assimilatio fiat per propriam speciem, & cognitio per proprium conceptū: quando autem indirectè & abstractiua, non opus est, vt per propriam speciem fiat assimilatio, neq; cognitio per proprium conceptū, sed sicut species est aliena, ita quoq; & conceptus: & ob id intellectus non cognoscit singulare per propriam speciem, quia intellectus abstrahit à singularitate: neq; singularis format proprium conceptum, sed per speciem

Singulare
quomodo
cognosca
tur.

Caieta.
Ferrari.

Nota de
notitia in
intuitiua et
abstracti
ua, ita in
sensu, quæ
intellectu

Quatenus
fiat cog
nitio per as
similatio
nem.

speciem ipsam & conceptum vniuersalis dicitur singulare indirectè & reflexè cognoscere, quatenus videt illud vniuersale in aliquo singulari subsistere, & illud vniuersale determinatur per coniunctionem & determinationem ad phantasmata. Vnde quia ille conceptus non est proprius ipsius singularis, neq; ad conditiones materialitatis & singularitatis determinatur, ideo ab intellectu, non cōceptu proprio singulari additō hīc & nunc & cæteris conditionibus materiæ, sed abstractiue & cōmuniter singulare concipitur, quatenus quidditas illa communis ad multos extendi iudicatur. Quare ille et conceptus, qui est proprius & intuitiuus quidditatis materialis, est cōmunis & abstractiuus ipsius singularis: singulare igitur cognoscitur ab intellectu per assimilationem & cognitionem, non propriam & intuitiuam, sed alienam & abstractiuam. Sed ex his non mediocriter surget controuersia, si cognitio singulariū perficiat intellectum? quod asserere videtur D. Tho. 1. p. q. 12. art. 8. cuius verba ad 4. sunt, Cognoscere autem alia singularia & facta eorū, nō est de perfectione intellectus creati, neq; ad hoc eius naturale desiderium tendit: at omnis cognitio natura sua videtur esse cognoscens perfectio: ergo & cognitio singularium de perfectione intellectus est. Et ita S. Tho. asserit 1. p. q. 14. art. 11. & 3. cont. gent. cap. 59. quod beati in verbo non solum vident vniuersalia, sed singularia etiam: quoniam hæc cognoscere, ad perfectionem spectat, atq; ad beatitudinis cōplemētum, satietatēq; desiderij: quapropter cognitio singularis perfectionem dicit intellectus. Nec valet euasio, quod parū perficiat, nam quod parū perficit, perficit tamen: absolute ergo proferendum singularium cognitionem per se intellectus esse perfectiuam. Resolutio collisionis huius in S. Tho. pendet ex distinctione intellectus in practicum & speculatiuum, de quibus infra Arist. tex. 49. & D. Thom. 1. p. q. 79. art. 11. Modò dico, cognitionem singulariū de perfectione esse intellectus practici (quod vult S. Tho. 1. p. q. 14. art. 11.) quoniam intellectus practicus penderet a cogitatuā, per quam singularia cognoscuntur: actiones autem singularium sunt. In quem sensum dicebat Arist. hoc lib. 3. tex. 20. illis verbis, *Non autē recordamur*, quod post mortem non reminiscimur: quoniam, inquit,

Cognitio singularis quatenus sit perfectio intellectus.

passiuus intellectus extinguitur, id est, phantasia, quæ singularium est, non manet: reminisci autem singulariū est. Præsertim quod S. Tho. nō dicit, cognitionem singularium ad perfectionem intellectus pertinere, sed quod cognoscere singularia ad perfectionem nostram pertineat: ad hoc autem sat est, quod sit de perfectione practici intellectus. At respectu intellectus speculatiui, in quo nostra sita est beatitudo (1. 2. q. 3. art. 5.) cognitio singularium directè & per se non est perfectio eius: patet, quia obiectum, directè & per se specificās intellectum, vniuersale est, nō singulare: Ratio huius est, quoniam nullus intellectus creatus cognoscit singulare per speciem singularis: nam angelicus intellectus non habet nisi species vniuersales: et si singularia cognoscit, eisq; assimilatur, non per speciem distinctam ab vniuersali, sed per eam ipsam, quæ vniuersalis est (1. p. q. 57. art. 2.) humanus autē intellectus vniuersale directè cognoscit, à quo specificatur & perficitur: singularia verò solum indirectè & reflexè cognoscit, vt Aristoteles tex. 10. huius lib. dixit, cuius verba sunt, *Alia verò esse carnis discernit, aut separabili, aut sese habente ad seipsam perinde, atque sese habet, cum extensa fuerit linea flexa*: ergo intellectus noster nō cognoscit singularia in iporum singularium specie & forma, sed reflexè in forma & specie vniuersalis. Ferrarien. 1. cōtra gent. cap. 65. dicit, quod singularia ab intellectu non cognoscuntur in specie propria iporum & propinqua, sed in specie communi & remota, quam Arist. reflexam vocat, nos alienam dicere possumus: argumentū igitur est, quod intellectus non perficitur à cognitione singularis, quia non habet speciem singularis specificantem & informantem intellectum, ac proinde quod intellectus non format conceptum singularis: quare licet cognitio singularis non sit de perfectione intellectus (vt patet de intellectu creato) singularia tamen cognoscere, perfectionem intellectus indicat & manifestat, vt patet de intellectu increato & diuino. Sic enim omnia constat, & S. Thom. sibi conciliatur, Aristotelesque elucidatur. Sit igitur pro resolutione vnica conclusio responsiua, quod intellectus directè nō format de singulari materiali notitiam propriam & distinctam, quam intuitiuam appellamus. Declaro singulari: dixi directè, quia de indirecta & reflexa non est dubiū, quin

Resolutio quaestio- nis de cognitione singularis.

secundariò intellectus singulare cognoscat sub vniuersali, per conceptum tamen & speciem ipsius vniuersalis: dixi materialis, quia singulare immateriale bene potest cognoscere intellectus (1. p. q. 86. art. 1. ad 3.) dico propriam, distinctam & intuitiuam, quia alienam, communem atq; abstractiuam bene possumus habere, non per speciem singularis, sed per speciem ipsius quidditatis vniuersalis (1. p. q. 86. art. 1. ad 4.) per hanc autem indirectam singularis speciem atq; notitiam intellectus sufficientissimè format propositiones singulares, atque etiam ex singularibus syllogizat. Sed præter hæc declarationem probari potest conclusio, Primò, quia proprium obiectum intellectus quidditas est rei materialis abstracta ab omni singularitate: ergo intellectus directè non cognoscit singulare. Secundò, si cognosceret singulare directè, igitur & intuitiue & per propriam speciem: esset ergo singulare proportionatum intellectui: superuacaneus igitur esset intellectus agēs ad abstrahendum à phantasmatibus. Tertio probatur, quia nullo sensu externo aut interno sentimus substantiam, sed sola accidentia: at sic est, quod cognitio singularis substantiæ, quam format intellectus, abstrahitur ex notione accidentium: ergo neque est distincta, neque clara, neque intuitua, sed propria est ipsius vniuersalis, cuius illa notitia est intuitiua, singularis autē confusa & abstractiua. Quare in verbo videtur quidditas distinctè, singulare autem confusè & indeterminatè: & ita præter verbum ipsius vniuersalis non debet poni verbum proprium ipsius singularis: quia singularis in intellectu non datur species, neq; notitia propria distincta ab ea, quæ est vniuersalis. Ex his autē patet ad argumentum cum suis cōfirmationibus in forma. Ad primum, quod singulare nō mouet intellectū, quia specificās & proportionatum non est, ideo magis distat à cognitione intellectiua. Deinde quanuis abstrahantur vniuersalia à phantasmate singulari, non tamen tanquam à noto, sicut visus abstrahit colorem à sapore, & saporem non cognoscit: & Mathematicus abstrahit à materia & motu, & tamen neq; materiam neque motum cōsiderat. Et cum addis, quod intellectus præstantior est sensu, &c. nō tamen sequitur, quod formaliter possit id, quod sensus, sat est, quod eminentiori modo id pos-

Nota de verbo rei singularis.

Ad argumenta in forma.

sit: quia cognoscitur singulare immaterialiter & abstractè (vt S. Thom. loco citato ad 4.) quod est superiori & nobiliori modo cognoscere singulare: & non repugnat intellectum intelligere singulare, qua singulare est, sed qua materiale est: ideo secundū illum modum materialitatis est repugnantia, non autem secundum modum immaterialitatis. Ad primam confirmationem iam dictum est sufficienter. Ad secundā respondet S. Thom. 1. p. q. 85. art. 1. ad 1. quomodo sit abstractio vniuersalis à singularibus sine mendacio: quia intellectus intelligit per modum sui immaterialiter quod in re materialiter existit: percipere autem vnum sine alio non est mendacium, nec est aliter concipere, quam sit in re, sed vnum percipere altero non percepto. Ad tertiam confirmationem, quod singulare (vt exposuimus) continetur sub vniuersali, quādo per ipsius vniuersalis speciem singulare percipitur, quo modo ad vniuersale potius habet habitudinem, quam oppositionem.

Observa.

QVAESTIUNCULA

An specialissimum sit primum cognitum ab intellectu?

Tertij argumenti difficultas, quæ de ordine cognoscendi est, si exactè & pro dignitate esset tractanda, certè plura dicere cogere, quibus lectori non possem non esse onerosus. Omissio igitur ordine procedendi in scientijs (de quo alibi dictum est, vt in proemio horum librorum & lib. 2. cap. 4.) nunc pro materia propofiti argumēti sat sit scire, quod semper cognitio, siue sensus sit siue intellectus, à cōmuni incipit: sicut enim concipimus, ita & loquimur lib. 4. Meta. tex. 10. Cuius rationem reddit S. Tho. 1. p. q. 85. artic. 3. quoniam nostra cognitio tam secundum sensum, quam secundum intellectum semper à communioribus est, quæ magis occurrūt potentiæ, vt ex lib. 1. Phys. cap. 1. tex. 1. 3. & 5. probat, & manifestis experimentis inducit: quia in sensu siue secundum locum, quando à longè quidpiam videmus, siue secundum tempus cum pueris prius à communioribus incipimus, qui omnes viros patres, omnesque mulieres matres appellant: intellectus ergo semper ab vniuersalioribus incipit, sicut sensus à singularibus sub vniuersaliori & communiori

Ad tertium principale de ordine cognoscendi.

nuncu-

nuncupatione, vt hoc ens prius est, quam hoc animal: nam paulatim incipiunt res apparere, vt sub vniuersalioribus & magis confusis nominibus significantur: sicut materia, verbi gratia, corporis humani prius incipit à forma vegetatiua, deinde à sensitiua, vt tandem animam rationalem recipiat: est enim anima vt tabula rasa, in qua, vt pingatur, rudis & adumbrata figuratio præcedit vltimam & exactam picturam: ideo anima, quæ tabule rase comparatur, paulatim depingitur, & cum potentie materia sit per similes, paulatim etiam de potentia in actum deducitur, vt tandem post multas intelligendi transmutationes contingat absolutam complere intellectionem, vt sensus prius confusis notitijs obumbratur, vt demum exactioribus absoluatur. Quocirca aduertendum, hunc ordinem non esse inuiolabilem & essentialem, cum quandoque contingat primam sensationem exactam & claram esse, similiter & primam intellectionem speciei esse specialissimam: ergo neque sensus neque intellectus inuariabiliter hunc ordinem obseruat, vt prius imperfectiores & communiores habeat notitias: aliàs oporteret quemuis etiam rusticum Aristotelis categorias formare. Sed vt in concordiam reducamus, notanda est distinctio, quam supra lib. 2. cap. 1. de formis posuimus cum S. Thom. 1. p. q. 76. artic. 3. & 4. quod si forme communiores non informant prius materiam ordine rei, sed nature: itaque sicut materia non est prius sub forma corporeitatis, quam sub alia forma secundum ordinem temporis, sed tantum secundum ordinem nature & intelligentie, sic intellectus non intelligit prius ens, ita vt per suos gradus descendat ad cognoscendum perfectissimum ens secundum differentiam & distantiam temporis, sed secundum ordinem nature: ita quod nihil potest mouere intellectum, nisi prius sub ratione prædicatorum superiorum: quia illa sunt formaliora & cognitiue potentie propinquiora: sicut visus non potest videre albedinem aut nigredinem nisi sub ratione coloris, qui est eius obiectum formale, sic neque intellectus quidpiam potest determinate & actualiter cognoscere, nisi sub ratione entis, quæ est ratio formalis obiecti intellectus: nihil enim est intelligibile nisi sub ratione entis. Vnde primum principium vniuersalissimum ad maiorem sui euidenciam

Resolutio

ex notitijs entis componitur, quodlibet est vel non est: ideo secundum ordinem rationis & intelligentie, essentialis ordo est & inuariabilis. Et sic intelligitur S. Tho. 1. p. & Aristoteles lib. 1. Phys. locis citatis: & quod priora via generationis sunt imperfectiora lib. 8. Phys. tex. 58. & lib. 9. Meta. tex. 15. Quare argumeta Scoti (quæ habes apud Caietanum proœmio de ente & essentia, desumpta ex 1. d. 3. q. 2.) quauis probent, aliquando speciem specialissimam distincte & determinate percipi, cum sit actualior & magis determinata, non tamen colligunt, quod latenter & implicite ens & communiora quædam prius non percipiuntur, cum species specialissima nisi sub ratione entis non sit intelligibilis: & si visus distincte percipiat albedinem, non tamen nisi sub ratione coloris, quæ est formalis ratio obiecti. Neque opus est per multos actus intermedios transire, & sigillatim omnes, qui mediant, conceptus formare, sed quod ratio formalis & origo omnium prius necessario concipitur, quam ratio materialis: ens enim ad intellectum se habet sicut color ad potentiam visuam. Cætera vide apud Caietanum loco citato, & tract. de nominum analogia cap. 4. & in dubio de conceptu entis. Ex his paucis facile tibi fuerit ea elucidare, & ad propositum argumentum in forma respondere, cuius confirmatio ex dictis supra tex. 15. soluta est: non igitur sunt omnia molestè inculcanda & repetenda: si quæ autem desiderantur, petenda sunt ex his, quæ infra dicimus de immortalitate anime ad finem huius 3. lib. Quandiu enim nostra anima in corpore est, habet se vt potentia (vt hic Aristoteles dicit tex. 25. & 26.) ideo per species & suas operationes se cognoscit & inquirat, vt potentia per actum dignoscitur, & materia analogia ad formam est inuenta: ita anima nostra sese prodit, atque reperit per propriam suam operationem: vnum quodque enim est intelligibile, in quantum est actu: separata autem anima cognoscit se per suam essentiam, quoniam iam actu est, & non quia cognoscit se informari similitudine & specie obiecti & ab ipso vitaliter immutari, sed quia iam actu est per se, vt infra in quaest. de immortalitate anime latius: & habes elegantissimè apud S. Tho. 1. p. q. 89. quod anima cognoscit secundum modum illi statui conuenientem, & utitur speciebus hæc acquisitis, non intuitu & conuersione ad

Ad confirmationem de cognitione anime conuenientie & separatione in q. de immortalitate anime, maxime solutione ad 3. & 4. principia le, & infra text. 36. et 39.

ad inferiora phantasmata, sed intuitu & reuersione ad superiora, de quorum numero fit, nimirum iam de ordine per se intelligibilem & immaterialium effecta. Pergam⁹ iam tandem, quia quæ desiderantur, ex alijs locis sunt recompenſanda.

CAPVT QVARTVM
De conuenientia sensus cum intellectu, vt practicus intellectus ab speculatiuo distinguatur.

Tex. 27.

Cientia autem ea, quæ est actu, est idem quod res. Ea verò, quæ est potentia, in vno prior est tempore, simpliciter autem neque tempore. Sunt enim vniuersa, quæ fiunt, ex eo, quod actu est.

Scop⁹ Aristoteli præfati cap. & ratio methodi declaratur.

Continuatio doctrinæ plurimis ambigua est, de qua varia est censura, mihi tamè clara & aperta videtur: quæ de re paucis meam dicam sententiam, quo breuius possimus præfens caput enarrare. Etenim Aristoteles probat fundamentum huius doctrinæ positum supra tex. 2. quod intelligere fit sicut sentire: cuius veritatem adumbrauerat & vniuersaliter declarauerat lib. 2. cap. 5. tex. 57. 58. & 59. in præfenti autem ad viuum illustrat. Idcirco cap. præfenti videtur Aristoteles ad illud fundamentum amplius declarandum regredi, ne moles, quæ super ipsum ædificata est, ruat & suo veluti pondere cadat, & dubium propositum à nobis tex. 3. omni ex parte dissoluatur, cum iam ex præfenti loco constabit doctrinam Aristotelis categoricè, & non hypotheticè procedere (de quo vide quæ diximus illo textu. 3. pro firmamento huius doctrinæ) Præterea eò Arist. mens toto hoc capite inclinatur, vt ostendat præter speculatiuum intellectum, practicum esse ponendum. Quare his perceptis, nemini relinquatur occasio calumniandi doctrinam Aristotelis, qui hæc tam iusta necessitate inculcat, vt resumpto & declarato principio, quod firmamentum huius doctrinæ esse dicebamus, gradum faciat ad distinguendum intellectum actiuum ab speculatiuo. Totus igitur Aristoteles in præfenti cap. est, vt prædictis rationibus communiones atque conuenientias sensus cum

intellectu exponat, exactiusque interpretetur, vt venemur partes intellectus nostri, & differentiam speculatiui à practico nanciscamur. Quamobrem istas suppositiones siue conuenientias Arist. non tam probat, quam manifestat: ideo totum hoc capitulum pura ferè narratio est suppositionum istius doctrinæ. Præfenti ergo textu resumit, quod supra tex. 20. dictum est, de ordine prioritatis inter potentiam & actum: quoniam potentia in eodem secundum quid prior est, in diuersis autem & absolute simpliciter prior est actus (lib. 8. Metaph. per totum & lib. 9. Metaph. tex. 13.) quare prior est in nobis intellectus in potentia & sicut tabula rasa, quam in actu recepta similitudine obiecti fiat vnum cum ipso intelligibili, vt supra tex. 2. & infra tex. 37. anima non tantum fit vnum ex ipso intelligibili, sed fit etiam ipsummet intelligibile, non secundum esse reale ad extram, sed secundum esse intelligibile, quod à rebus ipsis materialibus ad esse im materiale translatum est. Sunt enim vniuersa, quæ fiunt (inquit Arist. præfenti textu) ex eo, quod actu est, id est, à primo omnium opifice dicit Philoponus: quod verum esse non negat Aristoteles, sed hæc tantum intèdit, nihil deduci de potentia in actum, nisi ab eo, quod est in actu: id vult Aristoteles nobis significare, quanuis aliud non neget.

Sensibile autem ad actum ex potentia sensituum ipsum deducere, actuque videtur efficere: non enim patitur, ac alteratur. Quapropter alia quædam est hæc species motus: nam motus, actus est imperfecti at actus simpliciter, qui quidem est rei perfectæ, alius est omnino, diuersusque ab illo.

Ex materialibus, quæ sensu percipiuntur, incipitiam Arist. declarare immaterialia, quæ circa intellectum versantur, comparatque sensum & intellectum. In primis ex parte obiecti, quæ sicut se habet sensibile ad sensum immutando ipsum, & de potentia in actum deducendo (supra lib. 2. tex. 58. & 59.) per simili modo se habebit ipsum in

1. conuenientia ex parte potentie.

Tex. 28.

2. conuenientia ex parte actus operati.

c telli

telligibile in ordine ad intellectum quoad immutationem: nam sicut sensus in actu efficitur à sensibili, sic intellectus possibilis à quidditate rei materialis in illustratis phantasmatis apparere immutatur (lib. 2. loco citato hæc veritas declarata est.) Mox comparat ex parte modi: quoniam sicut sensus immutatur sine motu ab ipso sensibili, ita & intellectus de potentia in actum transmutatur sine motu: non enim est vera passio, vt lib. 2. loco citato, & supra in hoc 3. tex. 2. sentire ergo sicut intelligere pati est, non tamen proprie cum abiectione contrarij, aut temporis lapsu (per se loquendo neque sentire, neque intelligere est pati.) Probat Aristoteles ex natura motus, qui est actus imperfecti, vt dicitur lib. 3. Phys. a tex. 6. ad 17. sed sentire atque intelligere actus quidem est rei perfectæ, quandoquidem ex natura motus subiectum in actu constituitur, sed imperfecto, hoc est, adhuc in potentia existens: at per sensus & intellectus functiones subiectum constituitur in actu perfecto, neque manet in potentia, sed consummatur & terminatur, quia in passione propria & motu physico manet potentia coniuncta actui: at in sententia & intelligentia non est nisi actus sine potentia. Quod vt facilius intelligas, concipe, quod omnis motus relinquit subiectum, quod mouetur vt potentiale, hoc est, vt tendens actualiter ad perfectionem: quod enim loco mutatur, quod alteratur, similiter & id, quod augetur, transferitur à potentia in actum: at quod videt, quod intelligit, iam est in actu perfecto, & non tendit ulterius, sed sistit in eo, eoque fruitur. Vnde merito supra tex. 2. sentire & intelligere qualitates esse dicebamus, quia sunt operationes absoluentes sensum, consummantes intellectum, vltimatè determinantes potentias, & intra se immanenter internū habentes terminum (sic de verbo mentis dicebamus supra quæst. de obiecto intellectus ad primum) si ergo sensus & intellectus per suas functiones consummantur & perficiuntur, sentire atque intelligere actus erunt perfecti, & qualitates quædam absolutæ, tantum abest, vt sint motus: non enim relinquunt subiectum in potentia, quod actualiter tendat ad perfectionem, vt contingit in omni motu, sed potius constituitur subiectum in vltimato & actuali esse, quod per illam transmutationem habere possunt. In instanti enim acquiritur tamen in sensu, quam

Scire, & intelligere non est proprie pati, imo est qualitas, supra textus 2.

Observa.

in intellectu terminus ille immanens, de quo in quæst. de verbo mentis, licet per accidens paulatim possit sensibile sensui applicari, & etiam intellectui per accidens possunt cum successione temporis phantasmata applicari: in motu ergo pars quædam est acquisita, & in actu, pars autem vt acquiratur in potentia: sentire autem atque intelligere totum esse habent simul, & instantaneè producuntur. Merito igitur arguendi sunt, qui tam æquiuocè motu videntes animæ naturam obscuram reddidère, vt de Platone & alijs referit Aristoteles lib. 1. cap. 3. maxime contra Platonem textu 45.

Sentire igitur ipsi dicere solum, ac intelligere simile est. Cum autem sensus iucundum, aut molestum discernit, quasi affirmauerit, aut negauerit, tum persequitur, aut fugit. Atque delectari, aut dolere, est operari ipsa medietate sensus ad bonum, aut malum, vt talia sunt: & fuga, & appetitus, qui est actu, hoc sunt: & non aliud est appetituum, aliud fugituum: nec alia sunt ista à sensitiuo, quamquam ipsorum ratio non est eadem, sed diuersa.

Tertiò assimilat Aristoteles sensum & intellectum in operatione: quoniam sicut sensus primam habet operationem simplicem sui obiecti apprehensiuam, sic intellectus habeat operationem simplicem quidditatis & essentia apprehensiuam, de qua cap. 3. dictum. Deinde sicut in sensu apprehensionem obiecti iudicium sequitur, quod in sensu efficit conuenientis aut nociui sensum, vnde voluptas sequitur aut dolor: sic in intellectu post simplicem apprehensionem sequitur iudicium de bono prosequendo, aut malo fugiendo: itaque vt sensus primò sensibilem formis receptis sensibilia cognoscit, inter quæ diiudicat, tunc iucundum & molestum animaduertit, postremò illud sequitur, fugit: sic intellectus primò apprehendit res, quas

Tex. 29.

3. conuenientia ex parte operationis.

quas cognoscit, tum boni & mali rationem animaduertit, tandem prosequitur vnum, alterum verò declinat: quauis ergo functio intellectus immaterialis sit, sensus autem operatio materialis est. Multa sunt in vtroque paria, haud dissimili proportione sibi correspondentia: simplex enim apprehensio sensus simplicem, quæ est in intellectu, declarat: iudicium verò sensus intellectus iudicium exponit, vt non abs re Aristoteles primam sensus operationem cum prima intellectus, & secundam vnius cum secunda alterius conferat. Expende tamen pro expositione literæ, quod in intellectu est affirmatio & negatio, in sensu verò est prosequutio & fuga: quoniam in sensu non est perfectum & exactum iudicium, sicut in intellectu: ideo notanter Aristoteles dicit, quasi affirmauerit aut negauerit, per notam illam quasi, quæ diminuit rationem iudicij, notat supremum iudicij tribunal, quod in ratione est, quauis in ista prima & rurale quoddam iudicium sensui tribuatur. Præterea aduerte, quod iudicium sensus externi de dolore, voluptate Aristoteles dicit fieri in medietate sensus, id est, non in exteriori sensu secundum se, sed intercedente sensu communi, qui exteriorum sensuum obiecta & operationes discernit: ad illum igitur, qui in centro & medio eorum situs est, iudicium de conuenienti aut desconuenienti refertur: hanc autem amici aut inimici apprehensionem necessum est sequatur prosequutio & fuga (naturaliter enim vnum quodque prosequitur sibi conueniens & nociuum fugit: amabile autem bonum est, vnicuique autem proprium) sicut ergo sensus & intellectus assimulantur in causa apprehensionis, sic in effectu iudicij, prosequutionis aut fugæ. Tandem aduerte, quod sentire (inquit Aristoteles) ipsi dicere solum, ac intelligere simile est: per intelligere simplicem intelligit apprehensionem, per dicere autem iudicium: qui enim iudicat quidpiam, apud se loquitur: vt videas, quod in sensu suum etiam est dicere, suum etiam loqui, & pronuntiare sententiam: quare in operatione sensuum est suus terminus immanens, qui respondet verbo mentis, quod ab hoc loco Aristotelis non malè deducitur, & Caietanus diligenter exponit 1. p. q. 27. art. 1. dicere autem addit supra intelligere, quod est intelligere exprimendo & pronuntiendo: ergo si in sensu est suum di-

Quædam verba textus expenduntur.

Singularis collatio.

Dicere, et verbum in sensu.

cere, suum etiam erit pronuntiare, quia sentire actus est perfecti & absoluti & completi, sicut ipsum intelligere. Bene ergo dicit Aristoteles, quod sentire ipsi dicere solum, ac intelligere simile est, hoc est, sentire apud sensum, quod est apprehendere & iudicare, simile est ac dicere & intelligere per intellectum: nisi quod in sensu, cum nomina neque posita sunt, neque expressa, expendenda sunt ex intellectu, vbi nomina distinctè & clarè posita sunt singulis operationibus, quibus omnibus in sensu aliquid proportionale respondet. Cum autem subiungit Aristoteles, Et non aliud est appetituum, aliud fugituum, &c. vsque ad finem huius textus, tacite increpat Platonem, qui (vt lib. 1. de Anima tex. 90. dicitur) in diuersis partibus corporis potentias animæ collocabat: dicit enim, quod appetituum & fugituum cum sensitiuo non differunt subiecto. Præterea tacitam soluit obiectionem: nam posset quis obijcere, quod fugituum & appetituum sint diuersæ potentia, quia habent actus diuersos iuxta doctrinam traditam lib. 2. de Anima tex. 33. sentire, appetere & fugere distincti actus sunt, ergo à distinctis potentijs? Nullam esse istam consequentiam dicit Aristoteles: quoniam verum est actus illos distingui, quia vnus sine alio esse potest: potentia autem & principia, à quibus sunt, non distinguuntur subiecto, vt lib. 2. de Anima tex. 20. Vbi namque est sensus, ibi dolor etiam existit, atque voluptas. At vbi sunt hæc, ibi necessario cupiditas etiam inest: appetitus igitur aut fuga sine sensu non sunt: malè ergo eas subiecto distinguebat Plato, quia quauis realiter aut formaliter distinguerentur, simul esse possunt in eodem subiecto: in lapide enim grauitas & densitas in eodem subiecto sunt cum principio mouendi à desconuenienti loco ad locum conuenientem: at licet re vnum ab altero non separetur, vnum tamen formaliter saltem non est aliud. Sic igitur in proposito, appetituum & sensitiuum, quæ realiter distinguuntur, in eodem subiecto conueniunt: fugituum autem & appetituum sola ratione discrepant, nam fugituum quoddam est appetituum: quicumque enim fugit desconueniens, eo fugit, quia appetit consequi aliquid sibi conueniens: omnis ergo affectus ab amore est 1. 2. q. 25. art. 1. & 2. Distinctio autem actuuum non est præcisa ratio arguendi distinctionem potentiarum, & ita

Distinctio actuum

quatenus ostendat potentias diuersas. & ita potentia per actus non distinguuntur affirmatiue, sed negatiue: quando enim sunt actus, qui non possunt egredi ab vna potentia, oportet à diuersis procedant potentijs sic inter se differentibus, vt actus inter se differunt. Et quando iam inuoluit, quòd potentia per actus, & hi per habitus, hi insuper per obiecta distinguuntur, intelligi debet, per actus, non secundum rationem materialem, sed secundum rationem formalem: & sic distinctio actu affirmatiue etiam colligit distinctionem potentia: quia ratio potentia, quæ desumpta est ab obiecto tanquam ab origine & radice, ad idem obiectum recta regreditur prius exeundo ad actus, per quos deinde consummat habitus, quæ omnia sunt intra latitudinem obiecti formalis ipsius potentia: appetituum ergo à fugituo sola ratione distinguitur: qua enim virtute graue accedit ad centrum, recedit à loco sursum sibi inimico: appetituum autem alterum est à sensitiuo, illi tamen subordinatum: quia nihil potest appeti, cuius non præsupponatur cognitio: nihil enim refertur in incognitum, vsque adeo vt entia naturalia & inanimata dicat Aristoteles lib. 2. Phys. tex. 49. dirigi ab intelligentia non errante.

Tex. 30. Anima autem, quæ principium est ratiocinandi, ipsa phantasmata perinde, atque sensibilia, sensui ipsi subiiciuntur, atque cum bonum, aut malum esse dicit affirmando, aut negando, tum fugit, aut persequitur. Quapropter ipsa anima sine phantasmate nunquam intelligit.

4. conuenientia per modum colorarii inducitur. Progreditur vterius Aristoteles in assimilatione sensus & intellectus, affirmatq; quòd sicut sensus se habet ad sensibilia, sine quibus nihil sentit, sic intellectus ad phantasmata, quibus deficientibus non contingit intelligere. Quod patet in pueris & dormientibus, quando phantasmata habilia non sunt instrumenta intelligendi: & sicut hoc verum est in prima operatione & apprehensione, ita etiam in secunda: quia sicut

sensus se habet ad delectationem & dolorem, vnde prosecutionem arripit aut fugam, sic intellectus ad bonum & malum, de quo cum affirmauerit vel negauerit, prosequitur aut fugit. Similis ergo est proportio sensus ad sensibile, & intellectus ad phantasma: vtraque enim potentia ab illis vt suo obiecto pendet, nisi quòd post apprehensionem in sensu statim est sensio voluptatis, dolorisve, vt inde fuga aut prosecutio comitetur: at in intellectu ante cogitationem delectationis aut tristitia prosecutione est aut fuga. Itaq; in sensu desiderium vel fuga non sequuntur immediatè ipsam apprehensionem obiecti, sed mediante dolore aut voluptate: in intellectu autè immediatè post apprehensionem boni vel mali ante cogitationem delectationis aut tristitia prosecutione est aut fuga. Ratio autem differentia est, Prima, quia quæ in inferioribus sunt diuisa vt in sensu, in superioribus vt in intellectu vniuntur: per pauciora enim facit intellectus, quæ pluribus exequitur sensus. Secunda, quia sensus non apprehendit nisi bonum particulare, per cuius conuenientiam sensu delectationis aut tristitia stimulari debet ad prosecutionem vel fugam: intellectus autem, qui immaterialis est & circa vniuersalia versatur, statim ex bono vel malo apprehenso, non expectato delectationis & tristitia stimulo, bonum eligit & malum fugit: aut quia quòd est sensui conueniens aut disconueniens, id apud intellectum est bonum aut malum: ideo sæpenumero intellectus sensuum iudicium transcendit, & eorum impetus coercet, refrænâtq; atq; ab eo, quòd delectat, auertit, & tristitia eligere compellit, arripitque mens quædam, quæ sensus fugit. Multa enim sunt quæ sensum delectant, quæ mens abhorret, & latere anguem sub herba docet, & aliud indicat nobilius & præstantius toto corde appetendum, amplectendumq;: non ergo vniuersa, quæ sensui iucunda aut molesta sunt, cum vero rationis bono consentiunt: quo proposito & demonstrato bono excitatur, animaturq; & quasi inuitatur ipse appetit sensiuus, vt rationi obediat. Philoponus vult Aristotelem actiuum intellectum alligari phantasmati, sed non contemplatiuum, cum tamen cap. sequenti tex. 39. de speculatiuo intellectu eadem verba inducat Aristoteles ibi, *Qui contemplatur, necesse est vna cum phantasmate contemplatur:*

Differentia inter sensum et intellectum

Tex. 31.

Fit autè & hic perinde, vt ibi. Nam aer quidem pupillam talè efficit, ipsa autem aliud: & auditus simili modo. Ipsum verò vltimum, vnum quidè est, & medietas vna: at ipsius plures sunt rationes. Quo verò diiudicat, atq; discernit calidum à dulci differre, dictum & prius est, & nunc etiam est dicendum: est enim vnum quid ipsum, & ita vnum, vt terminus.

Sensus communis & intellectus proportio. Proportionem sensus ad intellectum persimile esse, probare persequitur Aristoteles dicens similiter subijci phantasmata intellectui, ac sensibilia sensui: nunc autem docet, quòd sensibilia prius mediè afficiunt, deinde sensus immutant, & vsque ad vltimum terminum & centrum sensuum exteriorum, qui sensus communis est, progrediuntur. Est igitur sensus communis, qui terminat immutationes sensuum exteriorum, veluti punctus vltimus lineæ terminus & centrum circuli: quia vnus sensus est secundum essentiam, plures autem & secundum rationem diuersus, vt circuli centrum re vnum punctum est, ratione autem plura, quatenus in ipsum omnes lineæ à circumferentia cadentes concurrunt. Quare vt sensus communis terminat omnium sensibilium immutationes, sic intellectus circa phantasmata se habet, quòd re atq; numero vnus est, plurium tamen phantasmatum immutationes terminat: ideo sicut vnus est sensus communis, qui sensibilia omnia terminat & recipit, ita vnus intellectus plurium phantasmatum incursiones & impetus recipit. Dictum est de sensu communi lib. 2. tex. 134. atque sicut vnus sensus communis secundum di-

uersas rationes diuersificatur inter sensus exteriores, & circa eorum immutationes iudicium exercet, & quasi earum iudex arbitriter sedet, ita intellectus sublimius habebit iudicium, & excellentius de phantasmatis exercet arbitrium. Etenim sensus exteriores vt suffraganei ad comunem sensum vt Metropolitanum, iudicium auditorum confluunt: tunc autem phantasmata, quasi ad superiorem appellando, Metropolitanam sententiam ad supremum summi Pontificis tribunal deferunt, vbi omnia per intellectum terminentur & definiuntur, tanquam in excellentissimo & summi fastigij consistorio. Quocirca sicut ex parte sensus erant plura sensibilia, quæ iudicabantur ab vno sensu communi: deinde in virtute & modo immutandi sensibilia vsq; ad sensum comunem afficiunt: & tertio vnus est sensus communis, qui discernit & iudicat: quarto diuersis operationibus iudicium exercet, atque diuersis afficitur speciebus: ita intellectus (inquit Aristoteles) est vnum quid ipsum, & ita vnum, vt terminus, hoc est, proportione quadam intellectus sensui communi respondet, vt vnus idemque intellectus primum plurium phantasmatum, vt plurium linearum terminus vltimus, immutationes terminet, & plura ipsa phantasmata distinguat & expendat: & sic in numero proportionantur, tam quoad vnitatem potentia, quam multitudinem obiectorum, in modo etiam immutandi, discernendi virtute, operationum varietate, specierum mirabili diuersitate, & in multis alijs, quæ diligens lector excogitabit: rectè ergo intellectus confertur cum sensu communi, cui accommodata proportione respondet. Ex hoc textu habent Auicennas & Ocham, & plures Nominales testimonium Aristotelis, vt deponant illam suam sententiam, qua species sensibiles negant, cum (vt nos diximus supra lib. 2. tex. 115.) hinc eas ponat Aristoteles dum dicit, *Nam aer quidem pupillam talem efficit*, id est, quodammodo coloratam. Idem habes de speciebus intelligibilibus, quòd repetit ad finem textus sequentis 32. & tex. 38. & dixerat supra tex. 6. manifesta sunt & expressa loca ad probandas species tam sensibiles, quam intelligibiles.

Atq; hæc ipsa vnum sunt, aut similitudine rationis, aut numero.

pulchra collatio sensus & intellectus.

Species sunt in anima.

Tex. 32.

ro, quem habent ad vtrunq; , vt illa inter sese habēt. Quidenim interest, si quonam pacto, discernit aut ea, quæ non sub eodem genere collocantur, aut contraria, dubitemus, vt album, ac nigrū? Sit igitur vt est A, quod est album, ad B, quod est nigrum, sic C, ad D: quare mutato ordine comparationem etiam eorūdem verè facere licet. Si igitur CD sint vnum, ipsa profectò sese habebunt perinde, atq; A B, vt sint idem & vnum, non eandem autem habeant rationem, & illa simili modo. Eadem erit omnino ratio, &

si A qui	Album	Dulce
dem sit	A	C
dulce, B		
verò al-	B	D
bum.	Nigrum	Amarum

Sensus communis cum intellectu confertur.

Præsens textus nil continet nisi præcedētis exemplum & probationem in terminis à permutata proportione, vt probet, vt sensus communis sensibilia distinguit, ita intellectum phantasmata discernere: vnus sensus communis diuersorum est sensibilibus, sic vnus & idem intellectus diuersorum phantasmātū. Sic enim necitur argumentatio permutatæ proportionis, Sit igitur A album, B nigrum, C phantasma albi, D phantasma nigri: quam igitur rationem habet A ad B, eandem habet C ad D, id est, sicut A & B sunt vnū numero & proportione cum sensu communi, sic C & D eadem proportione adunantur in intellectu: Ratio est, quia sicut sensibilia sensui, sic phantasmata intellectui subiunguntur: per album autem & nigrum cætera sensibilia audiamus. Eadem enim erit argumentatio si A sit dulce, B album, id est, diuersorum sensuum sensibilia: vt autem omnium sensuum sensibilia, etiam ad diuersos sensus spectantia, coexistunt sensui communi,

& vt lineæ in centro concurrunt, sic phantasmata vniuersa ad intellectum confluunt, vt dijudicentur: siue homogenea sint, siue eterogenea, hoc est, diuersæ aut eiusdem rationis, ratio semper procedit. Voluit autem Arist. his terminis vt, vt in Philosophia naturali, quantum rei natura patitur, ostensiuè rem alioqui difficilem demonstraret.

Intellectiuū igitur ipsas formas in phantasmatis ipsis intelligit. Et vt in illis ipsi definitum est id, quod fugiendum est, vel sequendum: sic & sine sensu cum in phantasmatis est, mouetur. Sentiens enim signum face datum ignem esse, vidensque ipsum cōmuni sensu agitari motu, cognoscit hostem accedere. At nonnunquam hisce, quæ sunt in anima, phantasmatis, aut mentis conceptibus, quasi videns, ad ea, quæ sunt præsentia, ratiocinatur, atque deliberat de futuris.

Conclusio est præcedentis textus, videlicet, quod intellectus in phantasmatis intelligat relucens quidditates. Vnde declarat & infert Arist. quomodo intellectus se habeat affirmando & negando: & vt definiat quid prosequendum & fugiendum, dicit, quod cum intellectus rerum naturas in phantasmatis determinatas inspiciat tanquam in proprijs simulacris, fit, vt sicut sensus non excitat appetitum sensituum, vt prosequatur aut fugiat, nisi prius quid iucundum, molestūve repererit, sic intellectus rationalem appetitum ad prosequutionem vel fugam non stimulat, nisi prius adsit & concepta sit boni, maliue opinio, vnde affirmet, negatue fugæ aut prosequutionis actionem: & sicut intellectus sic commouetur nō solūm phantasmatis rei præsentis (vt signo dato in militia facis ascēse, hostes adesse monstratur) sed etiā in absentia ex his, quæ anima per ratiocinationem colligit,

Tex. 33.

colligit, & per conuersionem ad absentia phantasmata ex his, quæ antea nouerat, deducit instare hostes, aut imminere periculum, & ex his, quæ communiter accidunt, deliberat de futuris.

Tex. 34.

Et cum dixerit, hic, aut ibi rem eam esse, quæ voluptatem, aut dolorem affert, tum fugit, aut persequitur, & omnino aliquid agit. Ipsum etiam verum, ac falsum, quæ sine actione sunt, in eodem genere sunt, in quo sunt bonum, ac malū: sed absolute differunt, atq; cuiuspiam ratione.

Obiectū vtriusque intellectus practici & speculatiui.

In vltimis tribus huius capitis textibus tria determinat Arist. præsentem enim textu, quo modo intellectus speculatiuus à practico differat: in duobus autem sequentibus quo pacto circa mathematica, naturalia & res à materia abstractas se habeat. Dixerat enim intellectum nō intelligere nisi in phantasmatis, à quibus determinatur: nonnihil tamen hac in parte inter contemplatiuum & actiuum intellectum differt: quoniam licet vtriusque obiectum verum sit vel falsum, speculatiuum verum totum est in speculatione positum, practicum autem verum actione ipsa conficitur & completur: & speculatiuus intellectus verum & falsum simpliciter & in vniuersali considerat: practicus autem non abstractè & vniuersaliter, sed in particulari applicando ad operabile: actiones enim in particularibus sunt. Hinc est, quod practici intellectus, cuius est finem & media considerare, scopus ad agendum propositus est, cæteras potentias ad agendum commouere, & de actionibus perficiendis dictare, atque conclusionem speculatiui intellectus accipere, & alia ratiocinatione actiua ad agendum admouere. Vide lib. 6. Ethic. cap. 2. & ibi Eustratium, & lib. de communi animalium incessu, & quæ diximus cum S. Thom. 1. 2. à q. 6. ad 17. inclusiuè, vbi fusè dictum est de actibus humanis, & q. 65. artic. 1. quod conclusio practici intellectus, si vera sit & efficax, debet esse ipsum opus in exercitio positū, quia est efficax applicatio ad actionē & vsum: nam cum practicus intellectus

Conclusio practici intellectus

peruenit ad vltimam illationem & impedimentum rationis, efficaciter operatur, nisi adsit sit effi- qualiter
 florem lib. illo de incessu animalium: vide D. Damascenum lib. 2. de fide ortho. cap. 24. & 25. & Gregoriū Nisenum lib. 5. de viribus animæ cap. 4. & 5. Quod autem Verū, falsum, bonum, ac malum, non est sic lū quate-
 accipiendum, vt quidam contendunt, quod nus in co-
 verum & falsum sunt obiectum speculati- dem gene-
 ui intellectus, bonum tamē & malum pra- re trisa-
 ctici, cum vterq; intellectus habeat verum riam:
 pro obiecto sub ratione veri (differentiam autem statuit S. Thom. 1. p. q. 79. artic. 1. quia speculatiuus nudam veritatem contemplantur, quam practicus intellectus ad opus ordinat) sed sic accipiendum est, Primò, vt sint in eodem genere prædicamenti, quia sunt qualitates verum & bonum. Secundò, quia in eodem genere subiecti bonum & malum sunt, nempe in intellectu, vbi materialiter bonum reperitur: quoniam licet bonum per se respiciat voluntatem, tamen verum & bonum, quia conuertuntur cum ente, se inuicem includunt (vt ibidem dicit S. Tho. ad 2.) nam verum est quoddam bonum, alioquin non esset appetibile: bonum autem est quoddam verum, alioquin non esset intelligibile: ergo sicut obiectum voluntatis potest esse verum, non vt tale, sed vt habet rationem boni, sic obiectum intellectus bonum esse potest, non tamen vt bonum, sed sub ratione veri: quare intellectus practicus verum ad bonum ordinat sub ratione veritatis: vterque enim intellectus veritatem cognoscit, vt proprium obiectum, sed practicus veritatem ad opus dirigit. Vel dicamus tertio, in eodem gradu perfectionis verum & falsum esse in eodem genere, in quo bonum & malum: quia sicut verum totum bonum est intellectus, ita falsum totum malum est intellectus: ideo permutata proportione in voluntate verum tota est eius bonitas, falsitas autem tota est eius malitia: quare intellectui veritas & falsitas bonitas sunt aut malitia ipsius, voluntati autem bonitas aut malitia sua est veritas aut falsitas.

At verò res eas, quæ vocitantur ob abstractionem abstracte, *Tex. 35.*

hoc pacto intelligit. Nam ut si quispiam similitatem, non ut est similitas: quo quidem pacto percipi separata non potest, sed ut concauitas est, intelligeret actu, sine ea tum ipsam intelligeret carne, in qua concauitas est. Sic cum res intelligit mathematicas, tum separatas ipsas, ut separatas intelligit.

Ostendat intellectum, siue practicus sit siue speculatiuus, sine phantasmate nihil intelligere: unde dubium suboriri possit, quomodo anima intelligat mathematica, quæ cum abstracta sint à materia, phantasmate carere videntur? Huic tacitæ objectioni videtur Aristoteles occurrere iuxta doctrinam positam lib. 2. Phys. tex. 18. quod mathematica secundum esse cõiuncta sunt materiæ, tametsi secundum considerationem abstrahantur à materia sensibili: quod sine mendacio fit, quia non ponuntur extra materiam sensibilem, quod esset mendacium, sed considerantur absque materiæ sensibilis consideratione, ut si quis albedinem consideret, non considerata musica, aut sapore. Idem dicitur lib. 13. Metaph. c. 3 & præsentis textu declaratur, vnum sine altero cognosci posse, quod est extra rationem ipsius, ut simitas, quæ à naturali, ut simitas est, sine nasi carne considerari non potest: quoniam nisi caro est de sua definitione, simitas enim est nasi cõcauitas: Mathematicus tamen non considerat similitatem, ut simitas est, sed ut concauitas, ubi sine materia sensibili percipitur, cum materia tamẽ intelligibili curuitatẽ ergo sine naso & carne intelligere nullius rei natura impedit, sed ut concauitas est (dicit Arist.) intelligeret actu, id est, formaliter: quo modo Mathematicus res actu non separatas à materia sensibili sine ipsa sensibili materia cõsiderat: quare cum non sint abstracta à materia intelligibili mathematica, absq; phantasmatis non intelligentur: re enim ipsa in materia sunt sensibili, & materia intelligibilis in consideratione manet: idcirco ut intelliguntur, non sunt res omnino spirituales secundum esse & cõsiderationem à materia & phantasmatis separata. **Totus iste sermo ex obliquo Platonẽ car-**

*Physici
et Meta-
physici cõ-
sideratio.*

pere videtur, qui cum hunc modum cognoscendi aut abstrahendi non perspexerit, separatas ideas inuenit. Melius Aristoteles excogitauit, nobisq; exposuit intellectum agentem, cuius ope & illustratione res materiæ concretas anima intelligat, licet à sensibilibus dependeat, & phantasmatis aligetur.

Omnino autem is intellectus, *Tex. 36.* qui actu intelligit, res ipsæ est, ut diximus. Si verò fieri possit, ut aliquam ipse, non separatus à magnitudine, separatarum rerum intelligat, necne, considerandum est postea.

Quia quispiam posset redarguere, non posse nos intelligentias & separata entia intelligere, quoniam separatorum à materia nullum est phantasma, occurrit Aristoteles de separatis à materia secundum esse nondum esse determinatum & metaphysici negotij esse, ut lib. 6. Metaph. tex. 2. à quibus in præsentis abstinet, ne proprias Physici metas transcendamus, & ne Physicus in Metaphysici messem falcem suam mittat: nondum enim manifestum est substantias separatas esse, & si sint, ignoramus quæ, quot, & quales sint. Quare huius dubij solutio apud Aristotelẽ desideratur: vel quia morte præuentus librum illum Metaphysicæ non edidit: vel ad nos translatus non est: vel quia quæ tradita sunt, adeo sunt implexa, ut Aristotelis mens ambigua & obscura esse videatur. Alberto tamen placuit, hæc quæstionem Aristotelem determinasse lib. 10. Ethic. cap. 9. vbi in contemplatione substantiarum separatarum nostram fœlicitatem collocat. Idem videtur dixisse lib. 1. Ethic. cap. ultimo & lib. 2. Metaph. tex. 1. quod oculi nostri ad manifestissimam naturam, non ut oculus cæci, qui non iudicat de coloribus (lib. 2. Phys. tex. 6.) sed ut oculus nocturæ se habet, qui licet malè & ægerrimè Solẽ videat, videt tamen: & lib. 9. Metaph. tex. ultimo, quod nostri intellectus ignorantia de separatis intelligentijs non est qualis cæcitas, quæ penitus rem ignorat & nullatenus attingit. De mente igitur Aristotelis potest anima peruenire ad simplices & separatas sub-

*De cog-
nitione sub-
stantiarum
separatarum,
et immor-
taliæ
ad finem
huius libri
disputa-
tur loco
12.*

substantias cognoscendas: sed sub dubio his locis loquutus esse videtur, sicut lib. 1. de cælo tex. 100. quoniam lib. 12. Metaph. tex. 17. si posterius aliquid maneat, perscrutandum esse dicit. Verum est, lib. 8. Phys. de primo motore & cæteris orbium motricibus intelligentijs egisse, & clariùs lib. 12. Metaph. à tex. 42. nihil tamẽ de opinione Aristotelis certum habemus, quoniam lubricè & obscure semper loquutus est. Idcirco intellectum, quem toties his libris separatũ esse docuit & immixtum, hinc dicit non esse à magnitudine separatũ: intellige cum Caietano hinc, aut ad differentiam intellectus agentis, qui separatus dicitur tex. 20. aut ad exprimendam difficultatem intelligendi separata à materia, quæ est concretio intellectus cum corpore. Hęc igitur est causa, quæ videtur prohibere cognitionem separatarum substantiarum: tãtis per enim dum anima in corpore est, non habet operationem, quæ sine phantasmate sit. Et ita habet alia translatio, *Ipsam existentem non separatam à magnitudine*, id est, quoad existit à magnitudine non separatus: antè vocauit ipsum absolute separatũ, nunc autem secundum quid cum hoc addito, ut existit in corpore, non intelligit sine phantasmate, à quo dependet in operando: & hæc est ratio difficultatis in hac materia, concretio intellectus cum corpore, cuius anima est actus, & quod obiectum intellectus quidditas sit rei materialis, quæ videtur impedire rectum aspectum substantiarum separatarum. Tamen quicquid sit de opinione Aristotelis, veritas iam constat ex S. Tho. 1. p. q. 85. art. 1. & q. 88. art. 1. & alijs, & lib. 3. contra gent. à cap. 45. Caietanus ibidem, & de ente & essentia cap. 6. quod possumus substantias separatas intelligere, eo quod supra tex. 15. dictũ est, quod anima ex suis actibus seipsam cognoscens peruenit in vestigium cognitionis substantiarum separatarum, quia ipsa separata & immaterialis est (1. p. q. 88. art. 1. ad primũ) & naturalia abstrahit à materia sensibili individuali: deinde mathematica à materia naturali separat, ut tandem in Metaphysica & res separatas ab omni materia cõsideret (lib. 6. Metaph. tex. 1. 2. 3. 4.) aut vana esset illa doctrina, quæ nullum ens separatũ omnino à materia haberet suæ considerationi subiectum. Tamen quia hæc cognitio substantiarum separatarum ex similitudine sensibiliũ & remotione imperfe-

Caiet.

ctionis sumitur, ideo non est quidditatiua: quia ipsas substantias neq; clarè, neq; distinctè intuemur, neque penetramus quid sunt, sed quid non sunt, id est, quod non sunt sensibilia. Cuius rationem habes apud Aristotelem supra tex. 25. quia intellectus noster in potentia est, quoad est in corpore: nihil ergo cognoscit, nisi similitudine sensibilem à phantasmatis abstracta: separatarum autem substantiarum nulla sunt phantasmata: ergo directè non attinguntur ab intellectu, cuius obiectum est ens concretũ quidditati sensibili: ideo intellectus agens non agit nisi à phantasmate determinatus: neq; intellectus possibilis natus est recipere, nisi ex habitudine ad phantasmata. Quapropter non intelligentur quidditatiuè & intuitiuè per modum similitudinis, cum nihil sit in intellectu, quin prius fuerit in sensu: neq; possumus eas penetrare & ex effectibus percipere, quoniam non habemus aliquod opus, quod sit separatis & altissimis intelligentijs proportionatus & adæquatus effectus, ut intelligere propria est animæ nostræ operatio: sanè cælorum in orbem agitatio extrinseca & imperfecta est intelligentiarum operatio. Quapropter intellectus noster corpori coniunctus, in vita hac mortali naturaliter operando non poterit intelligere substantias separatas: quoniam nulla intellectio, quæ suapte natura arctatur ad phantasmata sensibilia, extenditur ad substantias illas separatas: quicquid dicat Averrois in præsentis tex. & 2. Metaph. tex. com. 1. & in epistola de beatitudine animæ cap. 1. 2. & 4. Istæ magna indigent perscrutatione, tamen quatenus inuestiganda sunt ex operatione animæ nostræ, quæ medium debet esse ad inuestigandam animæ immortalitatem & naturam substantiarum separatarum, cogimur ad illam quæstionem de immortalitate toties promissam illa remittere, & ampliorẽ discussionem reseruare: nunc ab huiusmodi disceptatione superfedendum, quoniam pergere oportet, ut ad illum locum liberius peruenire valeamus.

Obserua.

SVMMA CAPITIS.

In quo Aristoteles, ut declarat intelligere, quæ propria est animæ operatio, ex ipso sentire, quod est manifestius proposito fine, quem intendit, tres ponit sensus & intel-

Intellectus præcipuas conuenientias, ad quas quatuor inducit corollaria, quibus obiectum practici & speculatiui intellectus distinguitur.

Capitis scopus, et propositum Arist. Scientiam in actu res scitas esse ex eo patet, quod sensus ipsum est sensibile in actu: per similitudinem enim ordo est in sensu & intellectu, siue secundum actum, siue secundum potentiam consideres.

1. conuenientia. Sicut sensibile sine motu de potentia in actum sensum reducit, sic intelligibile ad intellectum se habet: sentire enim & intelligere non sunt actus imperfecti, sed simpliciter actus sunt rei perfectæ. Sicut sentire perinde se habet, ac dicere & intelligere in intellectu: vtrique enim & suum iudicium est, atque sua affirmatio & negatio, unde prosequutio aut fuga succedit. Phantasmata in intellectu, cui subiiciuntur, sic afficiunt, & committantur, ac sensibilia sensibus subiecta per suas accommodatas vias ad sensum communem, quasi ad vnum iudicem & tribunal, adunantur: similis est proportionis ratio, quam permutatis terminis in arithmetica ostendit. Cum anima sine phantasmatibus nil, quando in corpore existit, speculetur, in ipsis etiam presentibus, aut ex ipsis practicus intellectus de particularibus deliberat. Practicus intellectus, siue speculatiuus de vero est aut falso, quæ cum bono & malo in genere conueniunt. Mathematica intelligimus, quia sola consideratione à rebus separantur. Si separatas intelligentias percipiat intellectus, nondum est manifestum, Metaphysici est negotii.

1. corollarium. In arithmetica ostendit, quæ cum bono & malo in genere conueniunt.

2. corollarium. Mathematica intelligimus, quia sola consideratione à rebus separantur.

3. corollarium. Si separatas intelligentias percipiat intellectus, nondum est manifestum, Metaphysici est negotii.

CAPVT QVINTVM

Doctrinam de intellectu resumit, atque absoluit.

Tex. 37.

Hinc autem ea, quæ de anima dicta sunt, quasi ad quædam capita redigen res, rursus dicamus animam ipsam ea vniuersa quodammodo esse, quæ sunt. Nam ea, quæ sunt, aut intelligibilia sunt, aut sensibilia. Atque scientia quidem est res eæ quodammodo, quæ sub ipsam scientiam cadunt: sensus autem ipse sensibiles: verum quo pacto id ita est, quæ ratum oportet.

Omissis multis, quæ de intellectu dici poterant, quæ metaphysicæ sunt potius quam physicæ perscrutationis, Arist. summam quæ de anima dicta sunt tam ab ipso, quam antiquioribus Philosophis complectitur atque perficit, & quasi per recapitulationem ad certa principia reuocat, ut apertius ostendat vera esse ea, quæ de sensu atque de intellectu probata sunt, cum auctoritate ipsius vetustatis comprobari videantur lib. 1. tex. 25. omnibus tamen conueniebat, cognitionem fieri per assimilationem & unionem. Renuntiat Aristoteles veram esse sententiam, cum anima quodammodo omnia sit, sensibilia scilicet secundum sensum, intelligibilia secundum intellectum. Sed quoniam præsentis textus rationem & causam in sequenti Arist. pollicetur, ad eum pertranseo.

Tex. 38.

Scinditur igitur in ipsas res scientia, atque sensus. Is quidem, qui est potentia, in res potentia tales: is vero, qui est actu, in actu similiter tales: & scientia pari modo. Sensitiuum autem anime, & id, quod scientiis affici potest, hæc potentia sunt: hoc quidem id, quod sub scientiam cadit, illud vero sensibile. At qui necesse est, aut res ipsas, aut formas, in anima esse. At non sunt in ea res ipsæ profectò: non enim ipse lapis in anima, sed forma lapidis inest. Quare anima est ut manus. Manus enim, instrumentorum est instrumentum, & intellectus formarum est forma, & sensus itidem sensibiliū forma.

Præcedentis textus conclusionem, nimirum animam omnia esse, præsentis textu limitat & modificat, cum docet animam esse quodammodo omnia, id est, non vt antiqui philosophabatur, quod anima ex rebus secundum suum esse reale & naturale componeretur, sed secundum esse intentionale: ideo

ideo dixerat, *Anima ipsam ea vniuersa quodammodo esse, quæ sunt*, videlicet, quia omnium rerum speciebus informatur, quæ recipiuntur in anima secundum sensum vel scientiam, hoc est, secundum sensum vel intellectum, quæ sunt proxima cognoscendi principia: vt ita ex his, quæ de sensu & intellectu determinata sunt, animæ naturam deprehendamus, quæ aliter se habet, ac antiquitus opinatum est: quia licet anima scindatur & diuidatur quemadmodum ipsæ res, vt scilicet aliæ sint sensibiles, aliæ intelligibiles, ita anima in ipsas res non naturaliter & materialiter, sed formaliter & intentionaliter transmutetur: & sicut res aliæ sunt actu, aliæ potentia (quæ sunt primæ entis differentie & prima rerum diuisio, ad quam solet Aristoteles omnem disputationem redigere, vt cap. 2. dicebamus) ita anima siue secundum sensum, siue secundum intellectum actu sit ea, quorum species actu recipit, potentiâ autem vel quando apta est recipere, vel quando in se habitu quidem retinet. Subdit rationem Aristoteles ibi, *Non enim ipse lapis in anima, sed forma lapidis inest*: malè ergo ab antiquis dictum est, animam ex rebus ipsis materialibus componi: debemus autem dicere, animam quodammodo esse omnia, quatenus omnium formis & speciebus intentionaliter afficitur: species enim appellantur ab Aristotele formæ, non quod materia non sit pars quidditatis (lib. 1. de gener. cap. 3. probaui materiam ad quidditatem pertinere) sed vocat formæ, quia non sumuntur secundum esse naturale, sed secundum esse quidditatum & formale, vt supra lib. 2. cap. 12. Quo fit, vt sicut anima quodammodo est omnia entia, ita homo quodammodo est vniuersæ res: & sicut manus dicitur instrumentum instrumentorum (quod hic dicit Aristoteles, & lib. 4. de partibus animalium cap. 10. & Galenus lib. 1. de vsu partium cap. 4.) ita intellectus est formarum forma: etenim quod manus est homini (multa scilicet instrumenta) ad plures actiones utilis (quod ibidem latè Aristoteles prosequitur) hoc est nostræ animæ intellectus, vt vna sit forma in instrumentis: sicut enim vtimur manu ad omnem vsum, sic anima intellectu vtitur ad omnem speciem & formam percipiendam: species ergo loco rerum sunt. Idcirco quia res non possumus adducere, rerum similitudines retinemus: quoniam

Obserua Arist. propositum.

Species quare appellantur formæ.

Anima ipse intellectus est, & lib. 4. de partibus animalium cap. 10. & sicut corpori manus: istud enim manum manum ibidem latè Aristoteles prosequitur) hoc est nostræ animæ intellectus, vt vna sit forma in instrumentis: sicut enim vtimur manu ad omnem vsum, sic anima intellectu vtitur ad omnem speciem & formam percipiendam: species ergo loco rerum sunt. Idcirco quia res non possumus adducere, rerum similitudines retinemus: quoniam

94

anima non est formarum locus physicus, vt materia respectu formarum naturalium, sed specierum locus dicitur supra tex. 6. vt viuum quoddam speculum & receptaculum rerum spiritualium vitalium: quare si manus corpori est vice omnium instrumentorum, intellectus animæ vice omnium specierum erit: quoniam eas recipere & retinere potest. Solet igitur iste textus (quod scientiæ secantur quemadmodum & res) vulgò adduci ad habituum & potentiarum vnitatem probandam, vt scilicet specificetur à rebus, de quibus sunt, indeque sortiantur vnitatem. Et licet hoc ipsum testimonium externa facie istud sonare videatur, tamen sensus iste ab Aristotele primò & per se non est intentus, sed aliò tendit Aristotelis mens, videlicet, quod status animæ est secundum statum ipsarum rerum & facultatum, facultates etiam secundum statum obiecti & rei, nimirum in esse intentionali, non in esse reali. Dixerat enim Arist. lib. 2. tex. 37. *At viuere, viuentium est esse*: vnde infert, quod cum sentire & intelligere sit quoddam viuere, sentire & intelligere est quoddam esse: atque adeò cum illa, quæ cognitione caret, cõtenta sint suo esse naturali, quibus sat est, quod sint ipsæ, nec appetunt esse aliud, contrà verò quæ cognitiua sunt, sic sunt ipsum quod sunt, vt appetat esse aliud: vnde intulit Philosophus tex. præcedenti, *Animam ipsam ea vniuersa quodammodo esse, quæ sunt*: quod ibidem declarans dicebat, *Atque scientia quidem est res ea quodammodo, &c.* & addit, *Sensus autem, ipse sensibiles*. Iam autem præsentis tex. causam reddit, & modum exponit dum dicit, *Scinditur igitur in ipsas res scientia, atque sensus*, vbi non ponit habituum discrimina, sed insinuat, quod res ipsæ sunt veluti differentie quædam intellectus & sensus determinatiue: quoniam nisi essent res, anima non secaretur actu in eas: nil enim secatur in id, quod non est, sed intellectus in actu in res in actu, intellectus in potentia in res in potentia proportionabiliter, ac sunt ipsæ res: ergo vult reddere rationem, cur anima sit omnia, nimirum quia est cognitiua, & non solum est ipsa in se, sed ipsa res cognita: communis enim est animæ conceptio, cognitionem fieri per assimilationem, & cognoscens fieri ipsum cognitum. Hæc est Arist. mens, quod res ipsæ cognitiue specificat animam & sunt principia determinantia, quia habent in ordine ad animam

Genuina explicatio Arist.

Obserua.

*Habitus
sicut res
distinguitur.*

mam rationem actus, vt statim amplius declarabitur. Sed vt hoc scholę donemus, nempe sensum istum de vnitatem aut diuersitate scientiarum esse Aristotelicū, dicamus potentias & habitus vnitatem trahere à rebus, de quibus sunt, non tamen secundum esse reale, sed secundum esse scibile, & sub illa ratione formali, sub qua ad potentiam referuntur: de quo hic non vacat disputare, dixi cum Caiet. l. p. q. 1. art. 3.

Quæstiones agirandæ.

Opportunus iste sese offerebat locus ad explicandum, quoniam modo anima cum re cognita vnum fiat. Deinde vt explicaremus, quæ sit causa & radix cognoscendi. Quæ quidē in tota doctrina de anima difficillimæ sunt quæstiones, quas negligere aut oscitanter omittere, rationi minime cōsentaneum videtur: resoluerem autem protentitate mei ingenij difficillimum esse iudico. Tamen de hac re, in qua malle alios audire, quàm magno meo periculo propriam sententiā exponere, enitar pro mea virili has quæstiones aperire, & præstatio-ribus ingenijs ansam præstare, vt ipsi maiori luce & excellentiori doctrina eas illustrent.

QVAESTIO

An anima sit quodammodo omnia?

De priori quæstione memini me obiter dixisse tex. 2. huius cum Commentatore tex. 5. & lib. 12. Metaph. tex. 39. aliū tamen sunt in præsentī absolūda & complenda. Cum enim vnumquodq; operetur in quātum est in actu (vt lib. 2. Phys. tex. 17. & lib. 3. Phys. tex. 8. & alibi sepe dixit Aristoteles) & cognitum, vt tale est, principiū sit specificatum & intellectus & operationis ipsiusmetintellectus (quoniam comparatur ad ipsum, vt actus ad potentiam, & vt perfectio ad perfectibile, per quem modum intellectus susceptiuus est sui intelligibilis, tanquam proprii actus & perfectionis, vt supra tex. 3. diximus, quod Aristoteles explicat lib. 12. Metaph. tex. 39.) fit & ita est, quod si vnumquodq; sit in actu in quātum propriam assequitur perfectionem, intellectus fiet in actu in quātum re-

*Primum
principiū,
intellectus
operatur
in quātum
est actu
per intelli-
gibile.*

cipit intelligibile, quo recepto anima actu fit de genere intelligibilium, cum antea esset potentia intelligibilis, vt supra tex. 15. Igitur (vniuersam rationem resumentes) si vnumquodq; est agens in quātum est actu, proculdubio intellectus, in quātum attingit intelligibile, fiet agens, operans & intelligens atque habebit esse. Quod si sub hoc principio alterum subsumas, nempe vnumquodq; esse propter suā operationē (lib. 2. de celo tex. 17.) pro diuersitate modi, quo vnumquodq; est actu, diuersimodē quoq; suam exercebit operationem: verbi gratia, aqua per calorem calefacit, ita tamen vt calefactio non sit aquæ operatio, sed caloris, & ideo recipitur calor in aqua propter operationem ipsius formæ: vnde refrigerare propriè non attribuitur aquæ, sed frigiditati, etenim opus est frigidit. Quare in omnibus accidentalibus operationibus accidentia recipiuntur in substantia propter operationem ipsorum accidentium & formarum, quæ sunt principia agendi: porro esse accidentium materialium distinguitur ab esse subiecti: in composito autem substantiali forma recipitur in materia, non propter formæ aut materiæ operationem, sed ipsius suppositi ex materia & forma resultantis: sicut enim esse est totius, ita & operari. In nostro autem proposito intelligibile recipitur in intellectu medio modo inter duos extremos iam positos: quoniam primū non recipitur propter operationem ipsarum formarum & specierum primo modo, vt formæ accidentales, vt operentur secundum suum esse reale & naturale, quod habet à parte rei: quod ita esse patet, quia calor dicitur calefacere, & frigus infrigidare, non tamen species intelligibilis dicitur cognoscere. Nec recipitur secundò alio extremo modo, vt forma substantialis in materia propter operationem tertij vt compositi resultantis: nullum enim tale ponitur resultare ex subiecto & accidenti. Et cum alio modo non ponatur, scilicet ob operationem ipsius cogniti, quia obiectū, quod cognoscitur, non est cognitiuū de necessitate, licet quandoq; cōingat: superest ergo cognitū in cognoscente recipi ad perficiendam & specificandam propriam operationem ipsius cognoscentis: sic enim intellectus intelligibile recipit, sicut visus visibile, vt per receptam visibilis speciem visus ipse operetur: quare in quātum visibile

*Ex primo
principio
appetit,
vnum-
quodque
est propter
operationem
est diuersimodē.*

transit in visum, visus autem ipse transformatur in visibile; à quo informatur, perficitur & actuatur: sic enim intellectus (vt inquit Aristoteles lib. 12. Metaph. tex. 39.) intelligit quatenus transmutat intelligibilia, id est, in se imbibit & concipit, vt per ipsa factus in actu, intelligat & operetur. Et hoc est quod Aueroës dixit, quod ex intellectu & intelligibili magis vnum fit, quàm ex materia & forma. Quod sic declaro & demonstro: nam ens & vnum conuertuntur (lib. 4. Metaph. tex. 3.) vnitatem autem & esse ab actu sumitur (lib. 8. Meta. tex. 16.) cum ergo intellectus suscepto intelligibili fiat in actu & sumat esse, non propter operationem tertij (quoniam nullum tale resultat) nec propter operationem ipsius formæ & speciei intelligibilis (quia non cognoscit) sed propter operationem ipsiusmet cognoscentis, vt eius operatio specificetur: ergo actus, qui perficit intellectum, magis intumē vnitur ipsi, quàm materia & forma vniantur, quoniam cōstituit in actu, vt ipse intellectus secundum se operetur & intelligat: quare cum operatio sequatur & demonstret quale sit esse, si operatio est ipsiusmetintellectus, & vnitatem est ipsiusmetintellectus, in quem per speciem imbibitur obiectum, & per quandam transumptionem intelligibile transformatur. Tota igitur vis cōsistit in hoc, vt consideres, quod licet species accidēs sit, cuius esse ab esse intellectus distinguitur, non habet operationem per se seorsum (vt calor in aqua, qui est materialis) quia habet esse immateriale, ratione cuius per speciem cognitū in ipsum cognoscentem imbibitur & transformatur, & facit concursum obiecti cum potentia cognitiua, cui imbibitur, & se penetrat & transfundit, vt ipsa potentia operetur, per rationem tamen & determinationem ipsius intelligibilis. Quare quod textu 5. dixit Aristoteles ibi, vt neq; vlla sit ipsius natura, nisi ea tus valde solū, qua possibilis est, tex. 17. & 18. declarat, quod est omnia fieri, & præsentī loco di, vt natura intel-
*Tres intel-
lectus sta-
tus valde
solū, qua
possibilis
est, tex. 17.
& 18. declara-
bat, quod est
omnia fieri,
& præsentī
loco di, vt na-
tura intel-
lectus per
cipiatur
Arist.
diligentia
cōmende-
tur.*

Fit igitur ex intellectu & intelligibili non solū vnum operans, sed intellectus fit ipsum intelligibile, & species fit vnum cum intellectu quoad operationem ipsius intellectus & quoad esse, vt dictum est: quare intellectus in actu fit ipsum intellectum in actu, ob id magis vnum, quàm ex materia & forma, vbi materia non est forma, nec econtra, sed ambæ simul sumptæ constituunt quoddam tertium. Eadem doctrina, quæ de intellectu & intelligibili adducta est, de sensu & omni potentia cognitiua accipienda quoq; est: quia sicut intellectus fit intelligibile, & ipsum, quod in actu intelligitur, sic sensus fit ipsum sensibile in actu, vt lib. 2. tex. 56. clariū & particulariter atque in propria forma tex. 138. 139. 140. & 141. Proportionabiliter igitur loquendū est, nisi quod aliū & vniuersaliū exponitur de intellectu, qui res materiales ad altiore ordinem trahit: in vniuersum tamē verum est, quod cognoscentis (sive sensu siue intellectu) fit ipsum cognoscibile, modò sensibile sit, modò intelligibile. Sed si querat quis, quo modo res, quæ extrā est, possit esse cognoscentis perfectio? Hinc ianua nobis aperitur, vt ad secundam, quam proposuimus, quæstionem veniamus, cuius resolutio ad illustranda ea, quæ dicta sunt, non solū conducet, sed supplementum etiam erit eorum, quæ in præcedenti desiderari videntur.

*Doctrina
de intellectu
ad se
sum extrā
ditur ad
amplifica-
tionem eius,
quod co-
gnitū fit
vni cum
cognoscentē.*

QVAESTIO

An immaterialitas sit ratio cognoscendi?

Exponendum igitur est, cur aliqua res sint cognitiua, alia verò cognitione priuentur. Nolo in huius quæstionis decisionem varios dicendi modos referre, quod in præcedenti quæstione obseruabam, ne rei difficultatem opinionum turba cōfunderem & augerem: satis enim est, si veritas ista simpliciter enarrata comprehendatur. Quare de re supra tetigi lib. 2. tex. 14. 16. 120. 121. & 124. tum probando numerum sensuum (quorum operatio in immateriali immutatione perficitur) tum etiam probando, quod plantæ non sentiant (quoniam formas cum materia ipsa recipiunt, ideo cum motu & transmutatione) quia sentire & intelligere propriè non est passio neq; motus, vt tex. 28. dixi.

*Ostenditur
immaterialitas
ratio cognoscendi
in genere.*

diximus: plantę enim materialiter mouentur & alterantur, sed proprium est cognoscantis recipere suam perfectionē sine motu atq; materia: & hoc commune est sensui & intellectui (vt de sensu diximus lib. 2. cap. 12. qui sic rerū species suscipit) vt non patiatur, altereturve: quoniam secundum esse intentionale recipit, non secundum esse reale & indiuiduale, quod extrā in re habet. Ideo plantas non sentire dixit Aristoteles locis citatis, & lib. 1. de plātis sub initia, quia cum motu, materialiter & secundum esse reale qualitatibus afficiuntur: intellectus autem non solum recipit species sine motu atq; materia, & in esse intentionali sicut sensus, sed etiam aliū vniuersaliter abstrahendo à singularibus conditionibus, & corporea intelligit indiuisibili & incorporea potentia, materialia immaterialiter, singularia vniuersaliter, contingentia & variabilia inuariabiliter, difformia vniuersaliter: quoniam rerum naturalium mutabiles habitudines in anima immobiles sunt & immutabiles (1. p. q. 8. art. 1. ad 3.) Secūdo aliud mihi accipio principium, vt intelligamus, quomodo res ipsa trahatur & eleuetur, vt fiat vnum cum potentia cognitiua, sitq; eius perfectio. Et licet hoc commune sit sensui & intellectui, vt dixi, tamē de intellectu modò loquimur, tū quia in presenti loco sermo est de intellectu, tum etiā, quia exactiūs & vniuersaliūs de intellectu explicabitur, vbi intellectus sit ipsum intelligibile. Quod tibi primò volo hac similitudine explicare, Sicut enim Sortes & humanitas se habent, quòd Sortes est quod habet quidditatem humanitatis, & est quodammodo ipsa humanitas, quę Sortis quidditas est, & ediuerso quidditas & humanitas Sortis quodammodo est ipse Sortes quidditatem habens, sunt enim vna & eadem res: sic in proposito nostro intellectus sit ipsum intelligibile, sicut habens quidditatem, & intelligibile sit intelligens, sicut quidditas sit ipsum habens quidditatem. Volo dicere, quòd intelligibile, siue species, quę ponitur perfectio intellectus, non est ipsa met natura rei, secundum quòd existit in re extra intellectum, sed est quidditas & essentia ipsius rei in altiori & immaterialiori esse: ideo dicitur lapidis natura perficit intellectum, quia vnum quodq; est id, quod per suam formam est: ergo quando intellectus habet formam rei intellectę, verbi gra-

Vide infra c. 9. text. 60. vbi ista perficiuntur.

2. principium, quidditas rei trahitur ad esse in intellectu, pro immort. a. in propria questione loco 13.

tia, lapidis, sit ipse lapis, non secundum esse naturale, quod habet in re, sed secundum esse intentionale & intelligibile: ideo non dicitur absolute lapis, sed quodammodo, id est, secundum esse intelligibile. Vnde intellectus informatus specie dicitur intelligibile in actu, & habere formam, per quam est ipsa res intellecta, quia habet in se rei quidditatem: per eandem enim formam & res habet esse in se, & intellectus idem esse participat, tamē si in diuerso ordine, vsque adeo vt eadem numero specie, quę in intellectu existit, & intellectus dicatur actu intelligere, & res actu intellecta. Hoc igitur modo intellectus sit intelligibile & magis vnum ex intellectu & intelligibili, quam ex materia & forma: quia se habent veluti quidditas rei, & habens quidditatem, quę est vt cōpositio metaphysica multò magis vnita, quā physica, quę ob id magis vniuntur, quā materia & forma. Sed vt quę dicimus apertiora fiant, assumendum principium tertium ab omnibus etiā recipiendum, quod admoueo huic nostrę fabricę, nimirum, duplicem esse rerum perfectionem: vnam naturalem & absolutam, quam vnūquodq; per suam formam realiter extra intellectū habet: qui modus perfectionis omnibus rebus cōmunis est iuxta propriam formam. Alius autem perfectionis modus est, qui licet sit proprius vnus, tamen idem in altero reperiri potest, etiā in diuerso gradu & ordine. Prior modus proprius est plantarum & rerum purè naturalium inanimatarum: iste autem posterior modus proprius est animalium & eorum, quę sensu & intellectu prædita sunt: quę tantę sunt excellentiæ & amplitudinis, vt eis non sufficiat proprium esse naturale, neq; propria forma contenta sunt, sed alias expetunt & desiderant formas, quę supra esse naturale superponantur & depingantur eo modo, quo cognitū est apud cognoscentem, & anima dicitur quodammodo omnia, & possibilis intellectus dicitur omnium formarum, id est, omnium perfectionum receptiuus: porrò (vt dicebam) omnium quidditates anima recipit, neque quietatur, nisi perueniat ad esse omnium formarum, & fiat actu omnia, quod ei non contingit nisi in sola Dei visione. Recte igitur Aristoteles comparabat animam tabulę rasę, quę quotidie depingitur: sic in anima incipit vniuersus describi orbis, vt ad diuinam

Eadē est rei et intellectus perfectio.

Vnitas in intellectu, et intelligibilis.

3. principium, duplex est latitudo perfectio nis rerū.

diuinam cognitionem & cōtemplationem eleuetur: quo enim aliquid amplius est & immaterialius, eo est capacius & plura cōtinet, atque ad plura se extendit. Sed quia quęres adhuc, vnde est, quòd plantę & ceterę res naturales sic determinantur ad proprium esse, cognitiua verò, qualia sunt omnia animalia, non sic limitantur, nec coarctantur? Rēspōdeo, et, si placet, sit quartum principium, vt distinctiūs procedamus, quod materia est determinationis & indiuiduationis principium: ex hoc enim vnaquęq; res magis determinata est & limitatur in suo esse, quo magis est materialis: ideo plantę & res naturales determinantur & coarctantur ad certam & absolutam, eamq; intrinsecam perfectionem: quo enim res materialiores sunt, eo earum formę determinationi materię magis sunt immersę. Ecōtra verò immaterialia, quę cum sint formaliora, parū sunt coarctata & limitata, quia minus sunt materię immersa, à qua materia quo magis absoluuntur & sese extollūt, magis ampliātur, vt liberiūs extra se exire, & expeditiūs sese ad alias res profundere & extendere valeāt: hinc est, quòd proprio esse naturali non sunt contenta, sed alia respiciunt & exoptant, quę cum illa consequi non valeant secundum esse naturale, tamen secundum esse intentionale, quod immaterialē est, altiūs assēquuntur. Profectò si res materiales propter materialitatem determinantur & limitantur (quoniam ibi est inclusa forma, cui neq; rimula relinquatur, vt extra suam naturam exiēs alia desideret, aut ad alia tēdat) res immateriales adhuc erunt indeterminatę, vt per plura sint terminabiles, nempe per aliarum rerū perfectiones, quās intuentē ad se trahūt, vt eadē sit numero perfectio ipsius rei, & in alio genere altiori perfectio sit ipsius cognoscentis. Hinc est, quòd intellectus procedens de potentia ad actum, progrediatur ad perficiendum suum esse: intelligere enim, esse est & complementum, quod intellectum exornat. In amplissimum igitur, vastissimumq; mare anima vela soluere videtur, quę inanimatarum formę in statione sua quibusdam quasi anchoris continent: nam vt materialitas continet clausam formam & certis limitibus coarctatam, sic immaterialitas amplitudinem quandam confert formę, vt quo immaterialior sit, eo capacior: vnde noster intellectus, de potentia in

4. principium, materialitas quare cognitionē impediatur, immaterialitas verò eandē promoueat: particulari exponitur & adducitur in questione de immort. animę loco 13.

actū prodiens, ad perfectionē tendat, vt fiat omnia: sicque percipies, quo modo intelligere sit quoddam esse. Hinc etiam habes (quod supra c. 1. tex. 2. ex i. p. q. 12. art. 4. adduxi) Deum, qui simpliciter est immaterialis, omnia actu intelligere, imo suū esse esse suum intelligere. Deinde angeli, medio modo immateriales sunt. Mox anima nostra vltima est omnium intelligibilium, & sicut materia in illo genere: quare si physica materia determinabilis est per omnes formas naturales in esse naturali, vt successiue accipiat, esse omnium rerum naturalium, ad eundem modum anima in genere intelligibilium materia intentionalis determinabilis est per formas & perfectiones omnium rerum absolute: & quod amplius est, eas omnes simul possidere potest, quia in alio altiori gradu & ordine, nempe immateriali & intentionali: & ita in hoc sita est animę nostrę felicitas, vt in Deo omnia videat, quem in se ita transumat, vt fiat vnum cum ipso Deo. Ex his suppositionibus bene quidem præsuppositis atq; declaratis, haud difficile erit propositas quęstiones resolvere, atq; ostendere, propter quid ex cognoscente & cognito vnum fiat tam arcta vnione deinctum, vt vnitatem ex cōiunctione materię & formę proueniētē superet. Perस्पiciunt etiā erit cuiq; ad hęc, quę diximus, animaduertenti, cur plantę non sentiant, & quę sit prima cognoscendi radix. Profectò quo aliqua sunt immaterialiora, eo sunt perfectionis aliorum magis capacia, vt per aliorum similitudines aliorum quoq; perfectiones admittāt, quorum formis & speciebus informantur: etenim plantę, & quęcunq; sola natura gaudent, tantum secundum esse reale & naturale transmutantur: cognitiua autem vtheriūs secundum esse intentionale rerum essentias & quidditates pro suo bono atque perfectione ad se vocant, & in se sicut in proprio perfectibili recipiunt: præsertim intellectus, qui non solum accidentium similitudines (vt sensus, qui substantię quidditates non penetrant, sed in ipsa superficie accidentiū sistunt) sed ipsius substantię perfectionem recipit & quidditatem, non realiter, substantialiter atq; physice, vt materia prima, sed intentionaliter & immaterialiter, sicut materia intentionalis & intelligibilis. Ideo Aristoteles lib. 12. Metaphys. tex. 39. intelligibile substantię esse dicit, ad differentiam sensus,

Recapitulatio vniuersalis usq; quęstionis.

Hęc infra absolute vniuers. ca. 9. tex. 60.

Perfectio rei eadem est & cognoscens.

sensus, cuius obiectum accidens est: intellectus autem obiectum est ipsa substantia, ut diximus cap. precedenti de obiecto intellectus esse quod quid est rei. Si igitur quidditas rei obiectum est intellectus, quæ recipitur in intellectu, tanquam perfectio in suo perfectibili, sequitur, quod ipsissima rei quidditas & natura, quæ est rei perfectio existentis extra, eadem omnino est intellectus perfectio in alio esse: nam perfectio, verbi gratia, lapidis in re perfectio est intellectus, ut in intellectu residet: hoc nobis indicant obiecta omnium sensuum, ipsa namque sensibilia sensuum perfectiones sunt. Et hoc est miraculum huius rei, in quo mirabiliter natura cognitiuorum recõdita est, ut eadem perfectio, quæ existit rei ad extra, existat quoque ad intra ipsius cognoscens perfectio. Quod vsque adeo verum est, ut dicat S. Tho. 1. p. q. 12. art. 2. ad 3. quod essentia diuina loco speciei intelligibilis vniatur intellectui in patria, ut constituat in actu intellectum beatorum vniatur quidem vice speciei, atque adeo constituit intellectum in actu, non quidem formaliter inherendo, (quia essentia diuina non est accidens, neque inherere potest, nec supplere vicem causæ formalis) sed constituit quidem in actu primo elicitiuo, quatenus essentia diuina intellectui creato assit, ut sit principium & ratio eliciendi visionem beatificam, sicut de essentia angeli dicitur 1. p. q. 56. art. 1. quod ipsa est principium, ut se cognoscat, & ratio eliciendi cognitionem sui. Quare essentia diuina (teste S. Thom. 1. p. q. 12. art. 2. ad 3.) constituit in actu intellectum creatum, non informando inherens, sed supplendo principium agendi & rationem formalem eliciendi visionem: itaque constituitur in actu non in genere causæ formalis, sed in genere causæ efficientis: quia ex essentia diuina & intellectu creato intimè & vnitissimè constituitur vnum agens elicitiuum beatificæ visionis: vbi vides eadem omnino esse perfectionem & in re & in intellectu in præstantissima operatione, in qua nostra felicitas consistit. Et hic est maximus fructus & huius doctrinæ vsus minimè contemnendus, qui animos nostros ad diuinum amorem vehementer pellicit: nam si anima nostra quodammodo est omnia secundum sensum sensibilia, quæ veluti spongia quædam imbibit, atque ut Chamæleon colores, ita anima secundum sensum accidentium omnium

Essentia diuina quo modo suppleat vice speciei.

perfectiones in se depingit & format: sed quia sensus ultra accidentium apparentias non penetrat, anima secundum intellectum incipit esse omnia intelligibilia, & ipsa accidentia transcendens, ad viscera substantiarum contemplanda ingreditur, & quidditatem rei materialis rimatur: deo 12. Metaphys. tex. 39. intellectus substantiæ dicitur esse cognitiuus: unde incipit ipsi substantiæ perfectio esse perfectio intelligentis suscepta intelligibili specie, quæ quidditas rei materialis dicitur: ergo in hoc anime nostre miraculum consistit, quod suapte natura sit capax omnium perfectionum & esse. Sed quia hoc fit in extraneo & diminuto essendi modo, nempe intentionaliter per species quasdam ipsarum rerum, dignatus Dominus est suam ipsius perfectionem nobis communicare, non diminuta intentione speciei media aliqua imagine in esse intentionali, extraneo & diminuto, sed ut sua liberalitas atque bonitas reluceret, per suam ipsius substantiam atque ipsissimam essentiam diuinam nos perficit atque beat, ut sic beatitudo nostra omnibus numeris sit absoluta, & ut dicit D. Ioannes in prima sua Canonica cap. 3. Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, &c. & adimpleatur illud, quod Sponsa Cant. 1. exoptabat dicens, Osculetur me osculo oris sui, vbi non solam poscebat iustificationem & vniõnem per gratiam, neque solùm incarnationem verbi per vniõnem hypostaticam, sed etiam mysteria omnia vsque ad descensum Spiritus sancti dulciter & enixè postulabat, ut tanto adiuta favore, ad visionem ipsius Dei tandem perueniat, quem quidem ita imbibat & sumat, ut non iam per ipsas rerum imagines, per speculum in enigmate, sed osculo propriæ suæ essentiæ secundum illud met esse Dei in esse non intentionali, sed naturaliter & realiter secundum essentiam vniatur. Quo fit, obiecta perfectiora esse ipsis potentijs cognitiuis: quoniam obiectum se habet ut perfectio & actus, potentia ut perfectibile in potentia: itaque immaterialitas obiecti actiua est & perfectiua, immaterialitas verò potentia passiuæ est & perfectibilis: quare licet quoad immaterialitatem conditio cognoscens & cognoscibilis in eodem genere sibi respondeant, quia immaterialitas & principium est cognoscendi actiue, & quod cognoscatur passiuè: idem similiter ordo est & intellectu & intelligibili quo-

In cognituis eodem immaterialitatis ordine proportionatur obiecti & potentia, simpliciter tamen excedit, infere-

rius q. de ad immaterialitatem & connaturalitatem, immorta. vt S. Tho. 1. p. q. 12. art. 4. licet ordo intelligibili simpliciter sit superior, quam ordo intellectu, cum intelligibile ad intellectum comparetur, ut perfectio ad perfectibile, & ut proprius actus ad propriam potentiam: tamen, ut S. Thom. dicit loco dudum citato, diuersitas ordinum & graduum cognitiuorum ex ipsis cognoscens atque potentijs, non ex ipsis obiectis sumenda sit: Patet hoc ex ijs, quæ S. Tho. illic dicit, & nos paulò supra, & cap. 1. tex. 2. de vnitæ, quæ resultat ex specie & potetia: quod autem habet rationem actus, simpliciter est nobilius. Quo argumento vsus est Aristoteles lib. 12. Metaphys. tex. 51. ut probet, quod Deus non solum est suum esse, sed suum intelligere, suum quoque intelligibile: nam dato opposito, quod intelligibile Dei esset extra ipsum Deum, quid, inquit, Deus haberet dignum & nobile, cum oporteret ipso Deo aliquid dignius & nobilius esse, nempe ipsum intelligibile, quod diuini intellectus deberet esse perfectio: at Deus extra se nullam potest habere perfectionem: ergo quantum nobilitas intellectus pendeat ab excellentia intelligibilis, in Deo tamen nihil aliud ab ipso est intelligibile, quod sit eius perfectio: non quod alia ignoret, sed quod omnia alia cognoscit in seipso tanquam in primo, adæquato & proprio intelligibili. Ex quibus sequitur primò, antiquos philosophantes ad hanc veritatem alluisse, cum per assimilationem cognitionem fieri docebant, quia anima ex omnibus constaret rebus. Sed quantum non malè collimabant, scopum tamen non attigerunt: quoniam in esse naturali, materiali atque determinato sistebant, quod cum propria natura determinetur, coarctetur, limiteturque, potius cognitionem impedirent, quam iuarent; ut de plantis & rebus naturalibus diximus in quarto principio. Oportet igitur animam esse omnia, non secundum naturale esse, quod non est determinabile, aut in illo genere perfectibile, sed secundum esse intentionale: quo in genere anima determinabilis est atque perfectibilis per omnium rerum perfectiones: ideo non, ut antiqui, anima ex omnibus constat, sed amplius dicit Aristoteles omnia esse. Palam etiam est quod diximus, potentias cognitiuas accipere rerum for-

Antiquis anima ex omnibus constat, sed Aristoteli anima est omnia.

Species diuersimo-

mas ad perficiendas & specificandas ipsius cognoscens operationes: quoniam ipsum cognoscibile perfectio est cognoscens, quod in cognoscens transit & se penetrat, ut vitæ opera exerceat: quod aëri species colorum recipienti, aut speculo similiter imagines rerum recipienti non conuenit: quoniam non cognoscens neque viuunt, mortua enim sunt, ideo vitaliter non immutantur: quare aër vicem medij exercet imagines deferentis, speculum autem obiecti absentiam supplet, & instrumenta sunt ad cognoscendum ordinata. Præterea cognitiones actiones sunt vitales & immanentes immutationes: speculi autem atque aëris, præterquam quod non sunt vitales, transeunt quoque sunt actiones: quare licet aër recipiat species colorum, quibus aliquo modo coloratur, tamen ille similitudines colorum, ut in aëre existunt, non sunt aëris perfectio, ut actio, sed ut passio, sicut neque imago speculum perficit: quoniam non sunt in ipsis, ut existit perfectio rei, quia neque aër, neque speculum vitaliter immutantur, neque recipiunt, ut viuunt & sese agunt ab intrinseco: ideo non efficiuntur vnum cum re cognita, sicut neque speculum trahitur, ut vniatur cum obiecto, cuius imaginem recipit. Secus in cognitiuis potentijs, in quibus similitudines recipiuntur quidem, non tantum ut perfectiones passiuæ ipsius potentia cognitiua, ut in aëre & speculo contingebat, sed vterius quatenus illa eademque perfectio actiua est, & eadem omnino cognitiua potentia, & ipsius rei, quæ cognoscitur. Potentia igitur cognitiua cum ipso obiecto adunatur in vno eodemque esse & perfectione: quia perfectio illa viuua est, functio quoque viuua est & vitalis. Hæc si intellexeris, rem alioqui difficillimam sine aliqua offensione comprehendes: scio enim harum questionum resolutionem à multis desideratam: faxit Deus Opt. & Max. ut veritatis scopum attigerimus, quod propositum nostrum tota mente dirigimus. Si quid ultra desideras, vide inferius cap. 9. tex. 60.

Expende diligenter & memoria com-menda.

Cum autem nulla res sit præter magnitudines separata, ut videtur res ipsæ sensibiles, in ipsis

Tex. 39.

d pro-

perfectò sensibilibus formis, ipsæ sunt intelligibiles formæ, tū earum rerum, quæ abstracte vocantur, tum eorū etiam sensibilibus, quæ sunt habitus, atq; affectus. Idcirco & qui nō sentit, nihil discere, vel intelligere potest: & qui contemplatur, necesse est vnā cum phantasmate contēplatur. Ipsa namq; phantasmata veluti sensibilia sunt, attamen sine materia. Est autē aliud phantasia ab affirmatione, negatione ve. Verum enim, vel falsum, complexio est conceptuum intellectus. At mentis primi conceptus quo, quæso, differēt, vt non phantasmata sint? an neq; cæteri sunt phantasmata, non tamen sine phantasmatis sunt?

Attēde to tam hui⁹ textus ex positione, vt percipias quid Arist. intendat dicēns, nos sine phantasmate nil intelligere.

Ex prædictis poterat sequi obiectio, nimirum si anima omnia est secundum sensum sensibilia, secundum autem intellectum intelligibilia, quod intellectus intelligendo à sensibilibus nō depēdeat, quare q̄ possit sine cōuersione ad phantasma intelligere? sicut enim sensus quodāmodo est sensibilis, intellectus quoq; erit intelligibilis, & tamē intellect⁹ nō datur aliquod phantasma? Hæc obiectiō remouet Arist. & probat intellectū nō intelligere sine phantasmate, & deinde ostendit intellectū à phantasia distinguī. Dicit igitur Arist. legitime sequi intellectū sine phantasmate intelligere posse, si intelligibilia à sensibilibus secundū esse separarentur, quæ Platonis fuit opinio. Tamen quia de mēte Arist. nulla res, neq; physica, neq; mathematica sit secundū esse separata à rebus singularib⁹, quinimo intelligibilia sunt singularib⁹ & materialibus cōcreta, fit, vt intellectus nunquā sine sensu intelligat, quin potius ad intelligendū phantasmate indigeat: quoniā in ipsis sensibilib⁹ phantasmatis sunt & relucēt intelligibiles quidditates, quas noster intellect⁹ in vita hæc mortali percipit. Hoc est, quod tex. 30. 3 l. &

32. cōtendebat Arist. perinde phantasmata intellectui subijci, ac sensibilia sensui, vt intelligamus, q̄ sicut nō scimus sine sensibilib⁹, sic intellectus nil intelligat sine phantasmate materiali, quod à sensu sumitur. Vult igitur Arist. q̄ si obiectū intellectus corpori coniūcti non est separatū à re materiali, sed quidditas est concreta & rebus sensibilibus illigata, q̄ necesse sit intellectū intelligibiles formas, non solū à sensibilibus accipere atq; ab ipsis phantasmatis emendicare, sed in ipsis quoq; phantasmatis intelligere & videre: quoniā intelligibilia sunt in ipsis sensibilibus, & nō extrā: sicut enim in Petro est homo, ita in phantasmate Petri est quidditas hominis: & sicut homo à Petro nō separatur, ita nec quidditas hominis à quidditate Petri nō separabitur. Per res abstractas notat mathematica: per res sensibiles physica intelligit: per habitus autē atq; affectus nō significat proprietates mathematicas, quia neq; acquiruntur per motū, neq; afficiunt materiā, à qua abstrahuntur secundū considerationē: sed physicas intelligit, quæ quia per motū acquiruntur & materiā afficiūt, his possunt appellari nominibus. Ideo non habet locū cuiusdā apparens quidem expositio, vt intelligat sensibilia per se, siue cōmunia, siue propria, quoniā per sensibilia res naturales intelligit. Nemo autē turbetur aut offēdatur, q̄ dicat Arist. Cum autē nulla res sit præter magnitudines separata, nā nō inde sequitur, q̄ neget substantias separatas, quas cap. 1. huius lib. 3. de intellectu confiteri cœpit, & cap. 2. de intellectu agente expressè tex. 25. & expressius tex. 26. aliàs nulla esset prima Philosophia, cuius munus est de substantijs separatis secundū esse cōsiderare. Vult ergo Arist. nullā rem separatim à magnitudine à nobis intelligi, vt quæ adeo vt ad intelligendas substantias separatas necesse sit phantasma aliquod contingere, vt intelligi queant: ideo rectè præcedenti textu intellectus manui cōparabatur, nā vt man⁹ corpori seruit ad omnia officia, ita intellectus aīe subseruiat ad effingendū substantias separatas ex his sensibilibus & materialibus: & ita vt angelos intelligamus, eos apud nos fingimus veluti pulcherrimos ac fortissimos iuuenes, vt Tobie c. 5. Inueni iuuenem splendidū, stantē, & quasi paratum ad ambulandū: & cum dicit Daniel 7. c. Et antiquus dierum sedit, &c. Deū Patrē significat. Rursum Aristoteles signo aperto ostēdit, &

Obserua simile & verba textus.

De cognitione substantiarū separatarū supra tex. 25. & ad calculationem quæstionis de obiecto intellectus.

Sciētia cōparatio et usus nō est sine phantasmate.

accommodatissima collatione legitime infert, quod non contingat intelligere sine phantasmate, quia deficiente sensu, necessariò deficit scientia: Probat lib. 1. Poster. cap. 14. tex. 32. quoniam vniuersalia sine inductione & vi sentiendi ipsorum singularium non cognoscuntur: vnde materiam primam per transmutationes, quas sensu experimur, deprehendimus lib. 1. Phys. tex. 69. & formam per actum & operationem lib. 8. Metaphys. quare carentes omnī sensu, omni prorsus scientia priuabuntur, ita vt nil omnino intelligere valeant. Ponderanda sunt illa verba Aristotelis, *Et qui non sentit, nihil discere, vel intelligere potest*, contra Auicennam & quosdam iuniores afferentes, quod intellectus non indiget sensu, nisi ad acquirendam sciētiam: ad vsum autem scientiæ iam acquisitæ dicunt non esse necessarium phantasma: Aristoteles tamē ad vtrunq; dicit esse necessarium, & ad discendum de nouo, & vt intelligamus: atq; omnem dubitationē vt tolleret, adiecit, *Et qui contemplatur, necesse est vnā cū phantasmate contēplatur*: vnde vulgò sic citatur ille locus, necessum esse intelligentē phantasmata speculari. Subdit rationē Aristoteles dicēs, *Ipsa namq; phantasmata veluti sensibilia sunt, &c.* quia phantasmata actus sunt ipsius phantasiæ, & quæ ad phantasiā se habent, veluti sensibilia ad sensum: q̄ sensibilia subijciuntur sensui: phantasmata autem phantasiæ subiecta sunt, nisi quod sensibilia externa cū materia sunt: phantasma ergo erit velut sensibile externū, attamē sine materia (inquit Aristoteles) quia phantasma sine materia naturali est, quam habet sensibile externum: est tamen phantasma sensibile quoddā intentionale cum conditionibus singularitatis: ergo sicut sensibilia rem faciūt presentem sensui, ita phantasmata intellectui repræsentant quidditatē: igitur sine phantasmate non contingit intelligere, quoniā sine phantasia in actu intellectu corpori coniūctus torpet, otiatūrq; Deinde distinguit Arist. phantasiā ab intellectu quoad vtrāq; intellectus operationē. In primis, quia intellectus in secundā sua operatione cum enuntiat per copulā verbalem affirmando, aut negando, verum cōcipit aut falsum, quorum nullum tale est in phantasia (non quod ab ipsa iudiciū tollamus, quod cap. præcedenti sensui cōmuni adscripsimus) phantasia ergo, quæ superior est, iudicabit quidem: sed licet verè iudicet,

Judicium phantasiæ à iudicio sensus rectè discernitur.

nescit se iudicare, neq; suum iudiciū percipit, ignorat quid dicat, de quib⁹ affirmet, neget ve, quia nō reflecut supra se, neq; videt aliquid à sua simplicitate variare. Ideo dicebat Arist. *Ipsa namq; phantasmata veluti sensibilia sunt*, id est, in cōplexa & singularia: intellectus autem cōplexionem facit, percipit quid dicat, quid affirmet attendit, quomodo loquatur, aduertit: habet enim verū & falsum vt cognitum, in quo sunt rāquam in cōponente & diuidente verè & propriè, quoniam facit collationem iudicij cum rerum natura, de qua iudicamus: hæc autem collatio necessariò est cum affirmatione & negatione. Insuper intellectus à phantasmate differt in primā operatione, quoniā primā operatio intellect⁹ de quidditate rei vniuersalis est, vt cap. 3. huius lib. 3. dictū fuit: ideo dicit Aristoteles, *At mentis primi conceptus, &c.* quod intellectio indiuisibilū non est phantasma, quāuis non sine phantasmate, phantasma autem ipsum singulare est. Vnde malè Commētator intelligit per primos mentis conceptus, id est, principia cōplexa: per affirmationem autem & negationem, propositiones affirmatiuas & negatiuas inde deductas. Sed expositio nostra aperte consonat textui, hæc extorta est & voluntaria, ne dicam violentā. Melius Themistius, nostram approbans expositionē, dicit, Aristotelē causam suppressisse, quia nota erat, eo, quod phantasmata inuruntur phantasiæ vt notæ quædam & sigillationes: quoniam sensibilia phantasiæ videntur imprimere quasi quosdam vibices relictos ex verbere, citra læsionem tamen. Notio verò mentis secus se habet, quia cum versetur circa vniuersalia, nō imprimit à re ipsa, sed est ipsius animæ actus & operatio per intellectum agentem, qui abstrahit, & per possibilem, qui concipit, & sic suas absoluunt operationes. Lata igitur est differentia, quia operatio phantasiæ ab ipsis singularibus nascitur: ab ipsis enim est prima mutatio, indeq; afficitur & signatur, vt lib. 2. de Anima à tex. 58. in pluribus alijs dictum: at intellectus à rebus vniuersalibus mouetur, & ipse est, qui vniuersalitatē facit (supra lib. 1. tex. 8. & cap. 2. huius lib. 3.) Subtilis quidem est & vera expositio, tamen fallitur in eo quod dicit, Aristotelē subtraxisse causam, cum eam expresserit: nā cum dubitationis forma interrogasset, quomodo conceptus simplices à phantasmate differrent?

Comentator reijcit.

Themistius.

Autor.

respondet, *An neq; ceteri sunt phantasmatā, vt per aduerbium An, suo more in problema- tib⁹ obseruato, affirmet, simplices cōceptus mētis non esse phātasmatā sensibilia & sin- gularia, sed cōceptus vniuersales quiddita- tus, qui tamen sine phātasmatibus nobis nō contingunt.* Patet igitur vtrunq; quod prē- sentitextu propositum fuit, & quod intel- lectus & phantasia, facultates licet sint di- stinctę, atque operationes quoq; distinctas, propriasq; habeant (phantasma enim ve- stigium est & simulacrum rei sensibilis & materialis, intelligentia verō operatio est quidditatis vniuersalis) tamen operatio intel- lect⁹ sine subiecto phātasmate nō est; vt intelligamus aliam esse animę operationē per phantasiā, & hęc imaginatio est: & aliā nō sine phantasia, & hęc intellectio est.

QVAESTIO

Vtrū intellectus sine phātasma- te intelligere possit?

Expendi- Hinc iam faeilē solui potest quod nō par- tur si intel- ua animorum cōtentione controuertitur a lectus va quibusdā, si intellectus possit quidpiam leat intel- sine phantasmate intelligere? Nam quāuis ligere sine certo certius sit, Aristotelem negare in prē- phantaf- senti textu & alibi sēpe, nō defunt, quibus mate, & oppositū probabile videatur. In primis Cō- conducit mentator ita asseruit, nescio de qua eterna pro q. de intellectu, quę cōsistit in intellectu⁹ agē- immorta- tis separatione ab his caducis, & cōiunctio- aīe ad cal- ne ad substantias separatas: quod non vacat cem hui⁹ examināre, neq; opus est de omnibus soli- libri loco- cirum esse. Eandem tenuit opinionem Al- 12. bertus de intellectu adepto omnium rerum⁹ species, quia iam totum habet intellectus Auerro. agentis lumen. Eandem etiā postea sequuti Albert⁹ sunt Paulus Venetus cum schola Nomina- Nomina- lium: Caietanus de Thien. etiā hic vtrūq; les. probabile censet: licet Nicolaus Tignosi⁹ supra tex. 34. mordicus teneat, non tamen de prima intellectu, sed de secunda, quę consistit in vsu acquiratarum specierū: neq; hoc adhuc respectu specierū abstractarū a phātasmatibus, quoniam species istę nec- cessariā habent dependētiā a phantasma- tibus, sed respectu aliarum (quas elicitas Duo gene- vocant) quas sibi cōfingit intellectus. Sicut va specio- enim in sensu interiori, nempe in phāta- rū in intel- duplices species ponuntur, quędā, quę vo- lectus et in- cantur sensatę, quędā autē, quę insentatas sensu.

appellant, vt in oue species amicitie aut ini- micitie ad lupum ita proportionabiliter in intellectu abstractę species correspondent sensatis in sensu; elicite autē ab intellectu persimiles sunt insensatis. Dicunt igitur isti, quod quauis intellectus non possit intelli- gere sine phātasmate per species abstractas, potest tamē per species elicitas, quę non tā- tam habent connexionem cum phātasma- tibus: per quas homines in ecstasi rapti, postea solent mirabilia narrare: ea etiam sciunt, quę prius ignorauerant, vt de viris heroicis atque diuinis narrat Aristoteles, qui cū attentiores multo sint spirituali- bus, abstractiores sunt a sensibilibus & ca- ducis: multa enim in ecstasi patiuntur, in- telliguntque; quorum nullum phantasma in ipsis pręfuit. Non dissimile his in dor- mientibus & somniantibus contingit, qui- bus multa per infomnia apparent, de qui- bus ad se in vigilia reuerfi mirabiles con- clusiones loquantur. Placet tamē in istorū gratiam duo Aristotelis loca adducere, Prior sit supra hoc libro tex. 8. *Factus (in- quit) vnumquodq; perinde, atque is, qui dicitur actu sciens: quod quidem tum accidit, cum ipse per se ipsum operari potest:* & lib. 8. Phys. tex. 32. quod intellectus antequam addiscat, indiget motore, qui ipsum de potentia es- sentiali in actum primum trāserat: sed iam factus in actum primo, non indiget motore extrinseco; per quem de potentia acci- dentali in actum secundum deducatur, sed potest, quoties voluerit, sese ad con- templationem conuertere. Sed valeant istis expressior nanque est Aristotelis mens, quā vt possit vlla ratione obscurari. Et experientia notissima confirmatur: quo- niam noster intellectus nō addiscit per spe- cies acquiratas, neque intelligit per elicitas, neque cōtemplatur per vsū antiquarum specierum sine conuersione ad phātasma- ta. Licet enim viderim quosdam de hac cō- clusione dubitantes, neminem hactenus vidi, qui dicat se aliquando quidpiam in- tellexisse sine conuersione ad phantasma. Quod Caietanus subtiliter hoc loco anno- tat, quod cum pluries ab Aristotele dictū sit, necesse esse intelligētē phātasma spe- culari, nunquam tamen rationem huius rei apertius expressit, quā hoc loco: nimi- rum, vt Platonis euellat opinionē, & cōtra ipsum ostendat nullā rem esse pręter ma- gnitudines, nihilq; esse separatum a singu- laribus.

Conclusio Arist. ex- ponitur.

Caiet.

laribus: ergo figmenta sunt Platonice illę ideę. Ratio autem Aristotelis est, vt intel- ligere sine phantasmate non cōtingat: quo- niam sicut se habent obiecta, ita se debent habere potētiarum operationes: cū ergo nulla res a nobis pro hoc statu intelligibilis a sensibilibus separatur, sit, vt nulla quiddi- tas ab intellectu percipiatur, nisi cōcreta rei sensibili, vt supra quęst. de obiecto intel- lectus diximus. Platonizant igitur qui dicūt, nos sine phātasmate posse intelligere: quo- niam (vt dicitur lib. 1. Poster. c. 10. tex. 30.) si affirmatio est causa affirmationis, nega- tio causa erit negationis: quare si secūdum Arist. quidditates a nobis intelligibiles non separari a sensibilibus, causa est, quod non intelligantur sine phantasmate, ipsas ergo quidditates sine phantasmate intelligi, erit sicut res extrā colligantur, vt quidditas nō sit extra sensibile singulare, ita in anima hoc idem obseruant, vt intellectus, qui est vni- uersalium, non operetur sine sensu, qui est singularium: *Scinditur igitur in ipsas res, sciētia atq; sensus, vt hoc. cap. vidimus tex. 38.* Hac ratione inducitur Aristoteles, vt tot verbis dicat animā sine phantasmate nihil discere (nouam intellectuonem secludens) non intel- ligere (intellectuonem secūdum elicitas spe- cies reprobās) non contemplari (vsū etiam antiquarum specierum damnando) sed ne- cesse est vna cum phantasmate contemplerur, hoc est, omnem intelligentem (quomodo- cunq; & quotiescunq; in mortali corpore intelligat) phantasmata speculari opus est. Hanc Aristotelis demonstracionem iuuat & illustrat S. Tho. 1. p. q. 85. ar. 1. ex natura ip- sius animę, quę partim est separata, partim coniuncta (lib. 2. Phys. tex. 26.) eius ergo operatio proportionari debet modo esēdi, vt vna ex parte, qua separatur & imma- terialis est, obiectum respiciat vniuersale: qua verō humano corpori vt actus substantialis coniungitur, necessariō vinculo cum phan- tasmate ad intelligendū copuletur: hinc er- go est, qd anima sine sensu nō intelligit. Ad- hęc, ex dictis in c. 2. huius lib. 3. patet, phā- tasmata habere se sicut materiā, aut instru- mentum, quod actionem intellectus agētis determinet: & cap. 3. docuimus etiā in phā- tasmate relucere quidditatē, quę est obie- ctum motiuum possibilis intellect⁹: vterq; igitur intellectus opus habet phantasmate. Quod Arist. hic insinuat, cū inter phāta-

Obserua- illationē ex cōtex- tu verbo- rum.

fiam & intellectum differentiam constituit tam in prima, quā in secūda operatione, vt intelligamus intellectum perpetuō phā- tasie colligari in operando, quādiu in cor- pore mortali existit. Et non sic accipiendū est, vt quidam volunt, vt tantū in prima operatione colligatur, cū eadem ratio sit de secūda, & Arist. de vtraq; similiter lo- quatur, & ratio adducta pariter de vtraque concludat. Demum probatur experitijs a S. Tho. adductis 1. p. q. 84. ar. 7. Prima, quia si intellectus sine phantasmate quouis mo- do intelligere possit, siue noua, siue antiqua intellectuone, quid causę est, vt lęso organo imaginationis, perpetuō impediatur intel- lectio? vt lęso organo imaginatiuę in phre- neticis, & impedito actu memoratiuę in le- thargicis, qui ita sciētiarū obliuiscūtur, ac li- nusquā didicissent. Secūda experientia est, quia quoties quis addiscit de nouo, & qui antiqua sciētia meditādo vtitur, fingit exē- pla, similitudines & exemplaria, vt in ipsis inspiciat quę intelligere studet: quorsum ergo tanto labore eniteretur phantasmata per modum exēplorum sensibiliū forma- re, nisi vt intellectum corpori coniunctum sensibili⁹ cōformet, in quibus quidditatē ipsam vniuersalē inspiciat? sine phātasma- tibus igitur, quę a sensib⁹ hauriuntur, nihil intelligimus: quinimo pręterquam quod phātasmatā necessaria sunt, vt dixim⁹, plu- rimum etiā valent, & vt ipse intelligas, atq; vt alios doceas: accommodatissima enim sunt ad disciplinarū illustrationē, & deco- rem. Quā ob causam dixit Arist. quod de- ficiente sensu, de necessitate sciētia ipsa pe- ribit: nam sine sensu nulla operatio erit in- tellectus siue actiui, siue contēplatiui: prius enim debet esse obiectū, quod intellectum mouet, & instrumētum, quod determinet phantaf- (hęc duo phantasmata intellectui pręstāt) ideo cū intelligere cupimus, per imperiū intellectus formatur phantasma ei rei, de qua agere instituimus, conueniens & accō- modatum, in quo ipsa rei materialis quid- ditas non solum resplendeat, sed subsistat. Quo fit, deceptum esse Philoponum cum De cogñ- Auicenna, Gręcisq; omnibus asserentem, rione sub- posse nos in hac vita substantias separatas stantiarū intelligere: nam certē, quicquid sit ex par- te ipsarum, ex parte nostra impossibile est separata- rum.

Experi- menta.

Attende unde sit phantaf- matis in- digentia.

De cogñ- rione sub- stantiarū separata- rum.

36. & 39. & hinc Aristoteles in ultimis verbis adducit distinctionem retinendam, nimirum quod alia sit animæ operatio per phantasma, quæ est imaginationis, alia verò operatio animæ non sine phantasmate, quæ est intellectus: ideo ad phantasmata, quæ ex sensibilibus emendantur, colligatur. Oportet igitur semper nos intellectus utatur speciebus iuxta conditionem propriæ naturæ & secundum proprietatem sui obiecti, quod licet sit vniuersale, non subsistit sine singulari atque sine termino: & nulla erit intellectio tam pura & abstracta, quæ omnino phantasmata abijciat, nisi anima separatur à corpore & fiat actus separatus, participetque intelligentiarum statum, aut in corpore sit glorificato, ubi status animæ miraculosus est & supra naturam, & sine sensu potest operari, Deumque incorporeum videre: quanuis in patria phantasma erit ipsius Dei propter humanitatem assumptam, ut per se beatitudo tãgat sensum, ut D. Augustinus lib. de spiritu & anima cap. 9. Argumenta omnia Scoti in 1. d. 3. q. 4. & in 4. d. 45. q. 2. cessant, quia loquimur in hac vita mortali, ubi sicut anima substantialiter vnitur corpori, ita intellectus essentialiter habet respectum ad phantasmata, ut sicut in effendo, ita in operando sit rebus materialibus cõiunctus: semper enim operatio & esse proportionantur. Idcirco non intelligimus, nisi quæ primò cadunt sub imaginatione, aut habitudine ad ipsam: nec refert per species à phantasmatis abstractas intelligamus aspectu recto, siue per species elicatas aspectu reflexo: quotiescunque enim & quomodocunque intelligamus, necessaria est connexio ad phantasma, vsque adeo ut sicut singulare non percipitur ab intellectu per propriam ipsius speciem, sed per similitudinem ipsius vniuersalis, ita substantiæ separatæ non cognoscuntur à nobis per proprias similitudines, sed per similitudines rerum materialium, & per ipsas res materiales, intelligētias circũloquimur & fingimus. Illa duo loca Aristotelis adducta non militat cõtra nos: nam tex. 8. postquam loquutus fuerat de intellectu in potentia, loquens ibi de intellectu in habitu dicit, quod potest per seipsum operari & cõsiderare, ubi non secludit phantasmata (nõdum erat de ipsis habitus sermo) sed intellectum in actu distinguit ab intellectu in potentia: quia intellectus in potentia non po-

test operari, quoniam est in potentia essentiali nudus omni actu: at intellectus in habitu potest per seipsum operari, quia cum sit constitutus in actu primo, potest exire in actum secundum, non sic tamen, ut sine phantasmate illud faciat. Illud enim generaliori ratione est, quod dicitur in loco alio adducto ex lib. 8. Phys. quod ad actum primum indiget motore, ad actum autem secundum per se potest progredi. Quod quidem ingenue fateor; non tamen inde sequitur, quod id contingat sine actuali conuersione ad phantasmata: etenim ad intelligendum non fat est habuisse phantasmata, sed opus est phantasmata actu habere, quoties actus intelligimus: phantasmatis autem corruptis aut non existentibus, nullatenus continget intelligere, sed manebit intellectus veluti sepultus & obscurissimus erga stultorum oculos. Multa adhuc omnibus perspectis summe contendunt, intellectum sine phantasmate posse intelligere, Primò, quia phantasmata, quæ materialia sũt, non poterũt agere in intellectum, qui præstantior est: debet enim agens esse nobilius patiente textu 19. huius 3. lib. Mox cum phantasmata sensibilia sint & singularia, ut præfenti textu dicit Aristoteles, potius singularitatis, quam vniuersalitatis similitudinem intellectui imprimet. Tum etiam ambiguum videtur, quomodo intellectus, ut intelligat, necessariò se ad phantasma conuertat singulare, absque hoc quod singulare cognoscat: præsertim cum Aristoteles in hoc tex. 39. repetat quod dixerat tex. 33. intellectum non solum non posse sine phantasmate intelligere, sed insuper si quid intelligit, in ipsis profecto sensibilibus formis intelligit, nam ipsæ sunt intelligibiles formæ. Quæ argumentationes iam solutæ sunt ijs, quæ de intellectu agente cap. 2. huius 3. lib. diximus, tunc dicitur ijs, quæ lib. 2. cap. 12. dicebamus, videlicet, quod omnium sensuum proprium est suscipere rerum formas sine materia naturali & reali, benè tamen cum conditionibus singularitatis, figura, situ & dimensionibus, ut imago in speculo docet: itaque processus & immutatio sensibilis per omnem sensum secundum suos gradus ascendendo vsque ad phantasmam non egreditur rationem sensus & singularis. Ita dicit Aristoteles hic, quod phantasmata sunt veluti sensibilia sine materia: & Sanct. Thom. quæst. de spiritualibus crea-

Examiniatur naturæ necessitatis ipsius phantasmatis.

Qua ratione sensibile agat in omnem sensum, non tamen phantasma in intellectu.

creaturis artic. 10. ad 17. quod species, quæ est in imaginatione, eiusdem generis est cum specie, quæ est in sensu, quoniam utraq; est indiuidualis & materialis: ideo imaginatio mouetur à sensu, & sensus inferior imprimitur in imaginatione, quia sunt in eodem genere & ordine, nimirum in latitudinem formæ singularis & materialis. Idem dicit D. Thom. quæstione vnica de anima artic. 4. ad 1. addit tamen, quod cum phantasmata materialia sint, & species, quæ sunt in intellectu, alterius generis sint, quia vniuersales, imaginatio non potest imprimere speciem intelligibilem, quoniam nullum agens transcendit de genere in genus: tamen ut phantasmata instrumenta sunt intellectus agentis, ab ipso illustrata assumuntur, ut per quidditatem in ipsis relucens immutare possint intellectum possibilem, non ex vi phantasmatis, sed ex vi intellectus agentis. Volo dicere, quod in phantasmate sunt duo, vnum est proprium, nempe esse singulare & materiale similitudinem: alterum verò habet denominatione extrinseca ab intellectu agentis illustratione: illud ad materiam pertinet, hoc ad formam: illud apparet sub lumine sensus (quod superius dicebamus perfimile esse lumini Lunæ) hoc autem, id est, forma & quidditas sub lumine intellectus agentis, quod clariùs refulget, veluti lumen Solis. Quare phantasma intellectui occultatur secundum rationem materialem ex conditione subiecti, in quo est, relucet autem & reuelatur secundum rationem formæ ex conditione agentis intellectus: ideo quod materiale est, retinetur ab imaginatione: quod autem habet rationem formæ, mouet, ut immaterialiter recipiatur in intellectu: doctrina est S. Tho. de veritate q. 8. art. 11. Quamobrem perspicacissimè Aristoteles tex. 17. intellectum agentem arti comparauit: quoniam artifex non producit artificiatum nisi secundum formam, quia materiam natura ipsa priùs præparauit: sic intellectus agens, quia artifex est vniuersalis & forma formarum, non producit intelligibile nisi secundum formam, secundum quam est similitudo quidditatis, non autem secundum materiam, quæ sensui committitur, ut eam præparet atque proponat: ideo intellectus noster non cognoscit singularia, quorum cognitio à materia pendet: non enim est in intellectu similitudo materiæ singularis, sed

Observanda de modo, quo phantasma mouet intellectum ut ad 1. respondeas.

Intellectus agentis, et artis comparatio.

similitudo formæ immaterialis & vniuersalis. Et sic primi argumenti solutio patet, & quomodo phantasma materiale cum sit, agat in intellectum, quia non ratione materialium dispositionum, sed formalium: & ratio atque conditio agendi ab ipsa forma vniuersali procedit, quæ propter illuminationem intellectus agentis apparet: sæpe enim dictum est sub lumine videri pomi colorem, non saporem, & plura sub lumine Solis apparere, quam sub lumine Lunæ: etenim sicut phantasia externa apparent accidentia, & substantia, quæ in ipsis accidentibus obuoluta occultatur, sic vice versa intellectum latet collectio illa accidentium, quæ singularitatem definiunt: relucet tamen quidditas interna non ob aliud, nisi quia sensus & intellectus diuersa sunt lumina, ut Lunæ & Solis. Ex quo patet ad secundum, quomodo phantasma singulare & materiale similitudinem vniuersalem & immaterialem intellectui imprimat. Tertium quoque argumentum nullas iam vires habet: nam intellectum se ad phantasma conuertere, non est ipsum cognoscere, sed quod ad intelligendum requiratur primò, quod phantasia actu formet phantasma, ut deinde in ipso phantasmate utin materia possit intellectus quidditatem cõspicere: non secus ac in exemplari speculo, hoc dempto, quia in speculo non possumus videre imaginem non viso speculo, siquidem visus non potest in speculo imaginem conspiceret, nisi recipiẽdo species speculi: at intellectus videt in phantasmate, tamen nõ recipit speciem phantasmatis, quia singulare & materiale est, sed duntaxat recipit species formæ & quidditatis vniuersalis. Quare propriùs loquendo exactiùs dicemus, non videre intellectum in phantasmate quasi in speculo, cum intellectus phantasma non videat, sed videt formas & quidditates à phantasmate velut ab speculo vno in aliud speculum resultantes: quod faciunt ij, qui aliquid à tergo existens videre cupiunt, vnum ponunt speculum, quod imaginem rei recipiat, quæ inde resultare possit in alterum speculum, quod ante faciem est, ut presbyteri faciunt ad rotunditatem coronæ prospiciendam: sic intellectus & phantasia sunt veluti duo specula, per quæ anima rerum quidditates cognoscit: cum ergo nõ possit intellectus intueri phantasma directo aspectu propter eius

Nota sub qua ratio ne aliquid in phantasmate occultetur, aliquid appareat, ut ad 2. dicas.

Pulchra phantasmatis ad intellectum et speculi ad visum collatio, & solutio ad 3.

Nota.

materialitatem, tamen resultantem formas per actionem intellectus agentis in ipso phantasmate, & ex ipso per possibilem intellectum percipit secundum actum continuationis ad imaginationem, ad quam tanto vinculo colligatur, ut non cognoscat vniuersale, nisi ut subsistit in particulari. Quo fit, perperam Granatensem docere hic, quod phantasma singulare subiectiue est in phantasia, tamen ut illustratur ab intellectu agente, & ut in eo quidditas relucet, nullibi subiectiue est, sed tantum obiectiue in intellectu. Mirabile sane, quod quidditas realiter moueat intellectum ut presentis intellectui, & tamen quod nullibi sit: profecto si nullibi est, neque intellectum mouebit. Quod tamen patet ex dictis supra cap. 3. ubi de verbo dixi, quia debet antecedere potentiam obiectum, quod immediate, proximè atque proportionatè mouere debet: & ratio, qua mouetur, debilis admodum est, nimirum quod quidditas illa immaterialis sit, & non possit esse in phantasmate: nam illa quidditas in phantasmate est, non ut inherens, sed relucens, quia non est abstracta secundum rem à phantasmate, sed tantum secundum relucentiam, quæ est abstractio secundum considerationem, ut in Petro & est ratio Petri & ratio hominis, sic in phantasmate & ratio Petri & ratio hominis est: & si per phantasmam sentitur ratio Petri, ratio hominis, quæ ibi est coniuncta, intellectum, cui apparet, mouet: & si fit in ipsa phantasia, ei non apparet sub lumine eius debili & sub obscuro, intellectui autem relucet ob eius luminis claritatem.

SVMMA CAPITIS.

Vnica conclusione antiquorum ab ipso declarata, ostendit animam omnia esse, quia vniuersorum formatur imaginibus, non tamen sine phantasmate: atque intellectus & phantasiæ connexionem atque differentiam demonstrata, absoluitur.

Conclusio Arist. & antiquorum.

Doctrinam de anima ut resumamus, oportet accipere animam quodammodo omnia esse: quoniam cum nihil sit præter sensibilia & intelligibilia, anima omnia erit, quia sensibilia per sensum, intelligibilia per intellectum: & sicut res secundum actum & potentiam dicuntur, ita proportionabiliter anima secundum potentiam omnia est, & nata in actu fieri omnia. Aliter tamen

Arist. de claratio.

quam ab antiquis retinendum est, quoniam anima non est omnia re ipsa, sed intentione & forma: nam lapis non est in anima, sed species lapidis, ut rectè dicas, quod corpori manus est, nimirum instrumentum instrumentorum, id ipsi animæ intellectus sit, nempe forma formati. Cum nulla res separata sit à sensibilibus, siue naturalis sit, siue mathematica, & quæcūque ab his sunt, à sensu pendeant, sine phantasmate non continget addiscere, aut quomodo intelligere. Differunt tamen inter ipsa, quia intellectus cum vero, aut falso enuntiat, non tamen phantasia: & circa simplicium apprehensionem phantasia singularium est, intellectus autem ipsius quidditatis vniuersalis, non tamen sine phantasmate.

Connexio phantasiæ, & intellectus. Differentia phantasiæ, & intellectus.

CAPVT SEXTVM

De vi motiua animæ differit.

Vm autem animalium animæ hisce duobus sit definita, discernendi, inquam, potentia, quod quidem est opus, officiumque mentis, atque etiam sensus, & insuper etiã mouendi motu ad locum accommo dato potentia: de sensu quidem, & intellectu hæc sunt determinata, ac pertractata. Deinceps autem de eo, quod mouet, quidnam sit ipsius animæ considerare oportet: vtrum vna quædam ipsius sit pars separabilis magnitudine, vel ratione, an ipsa anima tota: & si pars sit aliqua, vtrum sit alia quædam propria præter eas, quæ dici solent, & eas, quas diximus, an istarum aliqua vna?

Tex. 40.

Hæc est postrema pars de facultatibus animæ; quam in duas principes partes distribuit Aristoteles, ut vna sit de vi cognoscendi, de qua hætenus sufficienter est dictum: altera de vi mouendi, quam superest determinemus, de ea in presenti capite

Aristo.

Collocatio huius doctrinæ scientifica est.

Aristoteles more disputatio procedit. Et principio huius collocationis doctrinæ, quod scientifica sit, rationem reddit, quando omnem motum progressuum necessum est antecedit cognitio: quare etsi vis motiua latius pateat, quam cognitua, & ob id ab ea tanquam ab vniuersaliori & communi inchoandum fuisset, tamen vis mouendi explicari non potest, nisi ex ipsa apprehensione & cognitione, quæ causa est mouendi & discernendi. Agendum igitur iam est de vi motiua, & considerandum si anima sit, aut pars animæ, aut aliquod nouum animæ genus.

Tex. 41.

Atque hic existit continuo dubitatio, dubitabitque non iniuria quispiam, quomodo partes animæ & quot oporteat dicere. Nam infinitæ quodammodo, & non ex solum esse videntur, quas diuidendo quidam dixerunt, rationis, inquam, particeps, & irascendi, ac cupiendi principium: vel, ut alij, rationis particeps, & rationis expertis. Per differentias enim, quibus hæc diuidunt, & separant partes, & aliæ partes esse videntur, quæ maiorem inter sese, quam dictæ, distantiam habent. Vegetatiua, inquam, quæ quidem & plantis, & vniuersis animalibus inest. Et sensitiua, quam nec ut rationis expertem, nec ut eiusdem participem quisquam facile ponet. Præterea imaginatiua, quæ ratione quidem ab omnibus est diuersa. Cui verò sit iungenda, ut sit idem quod illa, aut à qua seiungenda, ut sit alia ab illa, magnam dubitationem habet profecto, si quis se-

iunctas animæ partes, separatasque ponat.

Præterea multa, quæ à Simplicio, Philopono, atque etiam à iunioribus ab Aristotelis mente aliena adducuntur: nam Aristoteles rectè collocata sua doctrina & iam suo proposito exposto in præcedenti textu, in presenti disputare incipit, ut de hac veritate constet, de qua nihil erit firmum, nisi prius de numero facultatum, & partitione ipsarum certum firmum. Quæ de re tres antiquorum ponit diuisiones, Prima est ibi, Nam infinitæ quodammodo, &c. dicentium innumeras esse potentias, quoniam operationes nullo certo numero aut ratione comprehendendi possunt: quam Aristoteles negligit, & ut irrationabilem atque per se damnatam relinquit. Secunda est trimembris ibi, Rationis, inquam, particeps, &c. quæ est Platonis lib. 6. de Republica, ut alia sit rationalis, alia irascibilis, alia concupiscibilis. Tertia est bimembris ibi, Vel, ut alij, rationis particeps, &c. eorum, qui per rationale & irrationale partes animæ diuidunt. Omissa igitur prima sententia illinc, Per differentias enim, &c. contra secundam, quæ est Platonis, quatuor rationibus inuehitur, Prima, quia vegetatiua illis tribus non comprehenditur, licet vegetandi facultas omnibus animalibus inest. Secunda, quia sensitiuam nec rationis participem, nec expertem dices, cum irrationale non sumatur negatiue, prout animal diuiditur per rationale & irrationale. Et hæc ratio videtur contra secundam diuisionem directè militare, quia rationale per essentiam non est nisi in homine: similiter rationale per participationem, quia in brutis non est disciplina, aut participatio rationis, nisi metaphoricè, ut formicæ dicuntur prudentes, aut per participationem, extrinsecamque denominationem, ut canes dicuntur disciplinabiles & obediens, sed non propriè, quia in eis appetitus sensitiuus non est capax virtutis moralis, ut in homine, ubi appetitus sensitiuus rationi subditur & intimè coniungitur. Tertia, quia de imaginatiua non determinat, si cum illis iungenda sit, aut ab illis disiungenda.

Doctrinae continuatione.

Insuper appetitiua, quæ & ratione, & vi, alia, diuersaque sine dubio ab vniuersis esse videtur.

Tex. 42.

d s Ab-

Absurdum autem est, hanc à cæteris diuelli partibus: fit enim & in partice rationis voluntas, & in ratione vacante cupiditas, atque ira. Quòd si tres in partes diuiditur anima, in vnaquaque profectò partium inerit appetitus.

Quartam rationem continet de vi appetitiua, quam ab illis separare absurdum est: in tribus enim illis partibus suus est appetitus: & ita oportet cum Platone appetitus tres constituere subiecto distinctos, sicut & tres illæ partes animæ subiecto distinguuntur & in diuersis partibus collocantur. Vbi inspicere ingenij Aristotelis perspicacitatē, qui, dum disputat atque de vi motiua animæ disceptat, innuit hanc vim debere esse vnam ex his, aut certè vnam aliquam ab his distinctam.

Tex. 43. Sed, vt redeamus, vnde digressi sumus, quid est id, quod mouet ipsum animal loco, quò de nūc disputatio nostra est instituta? Motu nanq; eo, quo incrementa, decrementaq; suscipiuntur, qui quidē omnibus animalibus inest, id mouere sanè videtur, quod vniuersis inest eisdem, principium, inquam, generandi, ac nutriendi. De respiratione autem, expirationeue, & somno, atq; vigilia posterius considerare oportet. Nam & hæc ipsa magnam dubitationem, difficultatemq; habent.

Omisso, inquit Aristoteles, diuisionum examine, ad id, quod nunc agitur & magis instat, reuertamur, nimirum quid sit quod animal mouet progressiue secundum locum: nam de vi augendi lib. 1. de generatione cap. 5. & lib. 2. huius cap. 4. dictum est: de respiratione autē, somno & vigilia po-

stea considerandum: de his enim neq; communis est, neq; parua difficultas, ob id specialem exigunt tractatū: sicut etiam virtus *Attende.* nō ponitur, nisi vbi est specialis ratio difficultatis. Sed hæc disputatio de progressu & incessu animalium communis est, & quæ hinc propriam habeat sedem: motus enim secundum locum apprehensionem sensus siue intellectus sequitur.

Nunc est de motu ad locum *Tex. 44.* accommodato considerandum, quidnam id tandem sit, quod ipsum animal motu mouet progrediendi. Patet itaq; nō esse ipsam potentiam nutriendi: nam aliquis gratia semper hic motus efficitur, estq; cum imaginatione, vel appetitu. Nihil enim nō appetens, aut fugiens, hoc motu cietur, nisi forsitan vi.

Demonstrat Arist. vegetatiuam potentiam non esse causam motus, quia motus ad locum non est sine imaginatione: nihil enim mouetur nisi ad prosequendum, declinandūve quod imaginatione percipitur, nisi quando violentia compellitur: sed vegetatiua huiusmodi appetitum cum imaginatione non habet, quia caret sensu. Secundò, quia plantæ nullum habent instrumentum à natura dicatum, vt progrediantur: imò videtur, quòd de industria abstulit organa determinata ad motum: ergo vegetatiua non est causa progrediendi.

Præterea plantæ quoque tali *Tex. 45.* cierentur profectò motu, partēq; aliquam ad hunc motum vt instrumentum haberent. Pari modo nec ipsam sentiendi vim, motus huiusce principium esse constat. Sunt enim animalium multa, quæ sensum quidem habent, manent tamen, & semper immobilia sunt. Quòd si natura nihil

facit

facit frustra, neque necessariorū quicquam omittit, nisi in animalibus membris captis, ac imperfectis, atque animalium hæc, & perfecta sunt, & non membris capta, cuius id indicium est, & generant enim, & statū, decrementaq; suscipiunt, haberent & eas ipsa profectò partes, quæ progrediendi sunt instrumenta.

Huius textus prior pars in calce præcedentis exposita est: ideo melius fieret partitio textus ibi dum dicitur, *Bari modo, &c.* vbi conclusio ponitur de sensitiua, quòd non sit principium motus: quia Zoophyta Græcis, Latinis sunt plāanimalia (vt hostiæ & cochæ marinæ) quæ neq; stirpes neq; animalia dicere possis, sed medium inter vtrūq; sensum quidem habent, immobilia tamen sunt, & tamen non sunt orbata neq; defectuosa, cum in sua specie & genere perfecta sint, & nullatenus orbata: quoniam Deus & natura neq; abundant in superfluis, neq; deficient in necessariis: vnum quodq; enim ita fit, sicut natum est fieri, nisi quid impediat (lib. 2. Phys. tex. 78.) generat enim, statum habent cremēti & decrementi, & vim vt progrediantur non habent: quia si haberent organa ad progrediendum, utiq; natura tribuisset (vt arguit Aristot. de astris lib. 2. de cælo tex. 50.) aliàs principium in eis superfluum fuisset, cuius nunquam est vfus futurus (lib. 1. de cælo. tex. 32. Deus & natura nihil prorsus faciunt frustra) progredierentur ergo aliquando extrinsecus non impedita, si vi non detinerentur. Aduerte tamen, nō esse collisionem in Aristotele, quòd Zoophyta hinc perfecta animalia vocantur, & infra tex. 56. imperfecta: nam si conferas cum animalibus, quæ secundum locum mouentur, imperfecta sunt, vt illic loquitur Aristoteles: si tamen in sua specie consideres, perfecta & completa in presenti textu ponuntur: quoniam in sua specie neque læsa sunt, neque manca, neque aliqua ratione orbata.

Tex. 46.

At verò neq; ratiocinandi vis, & id, quod intellectus appella-

tur, principium est mouendi. Intellectus enim contemplatiuus nihil eorum, quæ sub actionem cadunt, contemplatur: neque dicit quicquam omnino, si sit fugiendum, an persequendum. At motus semper aut fugientis, aut persequentis quippiam est. Actiuus etiam cum rem aliquam huiusmodi contemplatur, minime iam fugere, aut persequi iubet. Attamen si res illa terribilis sit, cor ipsum mouetur: sin afficiēs voluptate, pars aliqua alia corporis agitur.

Tertiam conclusionē ponit Arist. quòd neque ratio, neque intellectus sit mouendi vis: quia non theoreticus & contemplatiuus intellectus, quoniam vel non est deagibili, aut non modo agibili: speculatiuus igitur intellectus nil cōtemplatur, vt ad actionem referat: ergo nō motus, sed potius otij & quietis principium est: sæpe enim considerat quod iucundum, aut terribile apparet: vbi etiam si cor vltro citroq; agitur, ipse theoreticus intellectus neque prosequi, neque declinare iubet. Quòd addit Arist. de actiuo intellectu ibi, *Actiuus etiam cum rem aliquam, &c.* clarius sequenti textu.

Præterea, intellectus nō nunquam iubet, ratioq; fugere aliquid, aut persequi dicit: at non obtemperat homo, neque mouetur, sed agit cupiditate, vt in ipso fieri solet incōtinente. Omnino autem persæpe fieri videmus, vt non medeatur is, qui medicinam habet, nec is conficiat statuam, qui statuariam habet artem: propterea quòd non ars ipsa, neque scientia, sed aliquid aliud hanc habet vim, & potentiam.

tiam.

tiam, vt per ipsam artem aliquid, scientiamq; agatur.

Eandem conclusionem de actiuo intellectu prosequitur Arist. quam in calce precedentis textus inchoauerat, quod neque actiuus intellectus mouedi principium sit, quia non semper iubet prosequi, sed negligenter & insufficienter se habet atq; oscitantur, etiam si aliqua pars corporis, virilis scilicet, iucundi perceptione concitetur & voluptate afficiatur: ipse enim nil precipit, sed indifferentem se habet: quinimo etsi iubeat prosequi aut fugere, consilio eius non stamus, neque rationi acquiescimus, sed ratione valere iussa, cupiditatem & quod lubet sequimur: quod faciunt sensuales & incontinentes, qui rationi non obtemperant, sed cupiditate aguntur. Quae appposito simili declarat Arist. ibi, *Omnino autem persepe fieri videmus, &c.* quia saepe artem habentes, ex arte non operantur: & optimus medicus quandoq; non sanat, quia remedia profutura non applicat: & peritus statuarius sic incontinentem rationis proposito non parent, sed secundum sensum operantur, quia non faciunt in seipsis quod ipsa rationis ars docet: ergo neque sensus, neq; intellectus, neq; reliquae partes, quas Plato asserbat, mouendi sunt principium.

Attende.

Tex. 48.

At verò nec appetitus autor, atque princeps huius est motio: continentes enim quaquam appetunt atque cupiunt, non tamen agunt ea, quae cupiunt, sed intellectum ipsum sequuntur, rationiq; obtemperant.

Obserua pro intelli gentia hu ius c. 6.

Vltimo probat Aristot. quod appetitus princeps autor motus non sit, quia viri studiosi & continentes agunt contra insultus & incur siones appetitus, cuius impulsibus neq; persuadentur neque acquiescunt, sed ipso reluctante quod honestius est sequuntur, vt lib. 7. Ethic. vbi continentes ab incontinentibus distinguuntur: appetunt enim continentes & studiosi viri, tamen non agunt secundum sensitium appetitum. Nec te moueat aut sollicitet cura ponderandi mo-

menta rationum, quas Aristoteles hoc cap. inducit, quoniam disputatiue, non tamen assertiue procedit: satergo est, apparètem & probabilem habeant dubitationem. Et ita in hoc textu dum dicit, *Continentes enim quaquam appetunt*, atque cupiunt, non tamen agunt, appàrens est ratio; & secundum diuersa verificatur: quoniam intellectum ipsum sequuntur, rationiq; obtemperant: & licet appetant secundum sensum, agunt tamen secundum rationem: quare absolute & simpliciter vt agunt secundum rationem, ita quoq; appetunt: nam sensualis motus a ratione calligatur, refrènaturq;: Quae autè pro examine huius capitis & principij mouendi desiderantur, ex sequentibus pete.

SVMMA CAPITIS.

Proposita intentione, de principio motus disputat: reiectaq; triplici diuisione, quatuor conclusiones aliorum impugnat, & principium motus rejicit.

Cum dua sint principes animae partes, nempè cognitua & motua, actuaq; sit de cognoscendi vi, merito iam agendum de principio mouendi secundum locum, si anima sit, aut pars animae, aut potius aliquod aliud nouum genus animae? In primis infinitas partes animae facere, irrationabile videtur. Dinde tres cum Platone ponere, rationalem in cerebro, concupiscibilem in epate, irascibilem in corde, consentaneum non videtur: sicut nec quod alii faciunt, qui omnes ad duas reuocant, rationalem scilicet & irrationalem. Nam vegetatiua latius patet & communior est, quam vt sub illis tribus à Platone assignatis comprehendendi queat. Et sensitiua neque propriè particeps, neque propriè experta esse videtur. De imaginatiua autem dubium est, an illis adiungenda, an potius seiuuenda sit? Appetitiua tandem omnibus communis est, quam ab illis diuellere, non caret absurdo. Sed vnde digressa est redeat oratio, vt de motiuo secundum locum agamus: aliae enim mouendi vires alibi considerandae. Etenim nutritiua non est mouendi vis, cum nihil secundum locum moueatur, nisi secundum apprehensam formam. At plantae imaginatione & sensu carent. Mox natura instrumenta ad motum de industria negasse videtur. Nec sensitiua erit, cum Zoophyta, quae in sua specie non orbantur, & caetera munia exercent, nec mouentur, neq; eis instrumenta ad mouendum natura tribuit, cum tamen natura non deficiat in

Intentionis et doctrine iusta collocatio. Tres diuisiones reijciuntur.

- 1. ratio.
2. ratio.
3. ratio.
4. ratio.

1. conclusio.

2. conclusio.

neces-

- 3. conclusio. necessariis. Neq; ratio aut intellectus vis est mouendi: quia non speculatiuus, qui ad agendum nil considerat: nec practicus, quia non semper cum afficimur, aliquid iubet, imo etsi iubeat, non semper ei paremus, vt qui artem habent, tamen secundum artem non operantur: tales sunt incontinentes, qui honesta vident, inhonestam tamen operantur.
4. conclusio. Appetitiua non videtur esse princeps autor motus: quod ex eo liquet, quia continentes alia appetunt, alia agunt: quoniam appetitum deserunt, vt rationi obtemperent.

CAPVT SEPTIMUM

De vi motiuam animae in communi ex propria sententia determinat.

Identur igitur duo haec esse mouentia, vel appetitus, vel intellectus, si quis imaginationem vt quandam intellectionem esse ponat. Nam & homines magis imaginatione, quam scientia, plerumq; sequuntur: & in caeteris animalibus non intellectio, neque ratio, sed imaginatio inest. Haec igitur ambo intellectus, & appetitus, mouendi motu dicto, principia sunt.

Methodus doctrine.

Huius capitis initium pars est textus 48. in quo capite postquam Arist. in praecedenti tantum conclusit, quid non esset prima vis mouendi ipsius animae, quod nec vegetatiua; neq; sensus, neq; intellectus, neque appetitus (quatinus re disputatione lusit) in praesenti in communi determinat de principio motus progressiui, & certam statuit veritatem. Quare firma & constans est totius huius capitis conclusio, nempe duo esse mouendi principia, intellectum scilicet atque appetitum, quae tamen ad vnum necessario reuocari debent. Et dum huius conclusionis probationem instituit Arist. potentiam motuam obiectum atque operationem, ipsius deniq; organum manifestat: sic docuit lib. 2. de Anima cap. 4. tex. 33. vnam quancq; organica potentiam explicandam ab his tribus, obiecto, operatione & organo. Quocirca aduertendum semel (ne postea

Totius capitis synopsis.

opus sit repetere) sub intellectu phantasiam siue imaginationem comprehendit: tum, quia homines, qui ratione & intellectu duci deberent, vt in plurimum seipsos deserunt, & fictione quadam phantastica delusi, quod adlubet sensui ampiectuntur, nam passionis perturbatione veluti morbo quodam opprimitur ratio: tum etiam, quoniam imaginatio eodem intellectus nomine comprehenditur, quod munere quodammodo atque officio conueniant: sicut enim intellectus homines ad omnem motum & actionem dirigit (nisi passione perturbatus munus suum praestare non possit) sic imaginatio bruta animantia excitat: & sicut intellectus in absentia rei considerat & dirigit, ita phantasia absentis rei desiderium proponit: ergo haec duo principia mouent, phantasia & appetitus, vel intellectus & appetitus. Quare rationibus dictis promiscue utemur, & intellectu pro imaginatione, & imaginatione pro intellectu: quia ex apprehensione phantasiae similiter procedunt motus progressiui, ac ex apprehensione intellectus. Etenim sicut Luna Solis, caeterorumq; Planetarum vicaria esse videtur, quorum virtutem & recipit, & his inferioribus comunicat, illisq; supposita, eclipsis causa est, & vt in lumine deficiant: sic imaginatio intellectus vicem subit, eiusq; influxum inferioribus partibus communicat, nisi cum rationem conturbat, & deliquij defectum inducit. Idcirco non solus intellectus, neq; solus appetitus principium motus est (vt praecedenti cap. ostendebatur) sed vterq; simul, non disunctim & singulariter, sed communiter, simul atque coniunctim motum secundum locum introducunt, cognitio scilicet finis, eiusq; desiderium: quod praesenti cap. enarrare instituimus, & lib. 2. tex. 160. in definitione phantasiae tetigimus, secundum quam multa agimus, patimur ve.

Intellectus & phantasia pro eodem vsurpantur.

Pulchra collatio.

Huius et praecedentis capitis praecipua conclusio.

Tex. 49.

Intellectus is, inquam, qui alicuius gratia ratiocinatur, quiq; principium est agendi. Atq; hic sine ab intellectu contemplatiuo differt. Appetitus etiam omnium, alicuius est gratia. Cuius enim est appetitio, id est principium intellectus actiui: at ipsum

vlti-

ultimum principium est actionis. Quare non sine ratione principia mouendi videntur hæc esse duo, appetitus, inquam, & mens ea, quæ principium est agendi. Ipsum enim appetibile mouet, & propterea mens mouet, quod appetibile ipsius principium est. Imaginatio quoque cum mouet, non absque appetitione mouet.

Intellectus Quoniam proximo capite dubitatum fuerat, si principium mouendi pratico aut ratione si speculatio intellectui deferendum sit, nunc cum appetitu conexus actionis est principium.

Intellectus si declarat & asserit Arist. intellectum practicum principium esse motus secundum locum, non autem speculatio intellectum: nam etsi isti duo intellectus circa verum versentur ut obiectum, & sic secundum essentiam non differant, tamen quia solo fine distinguuntur (nam eandem veritatem, quam speculatio intellectus in intelligendo sibi ut finem proponit, actiuus intellectus ad actionem refert & dirigit) ideo non contemplatiuus, sed actiuus intellectus ponitur principium agendi: hoc ideo, quoniam actiuus intellectus finem respicit, qui obiectum est appetitus, atque adeo cum appetitu connectionem habet. Et id est quod dicit Aristoteles ibi, *Appetitus etiam omnis alicuius est gratia*: quoniam appetere non est propter solum appetere: neque est appetitus sui gratia, sed ad extra tendit, nimirum ad destinatum finem: secus temere, frustra atque incassum appeteret: non enim finem consequitur animal, nisi actione aliqua & motu ad id, cuius est appetitio, & cuius desiderio tenemur: hoc autem est appetibile, quod & principium est actiuus intellectus, & forma ipsius, & caput primum, actionisque origo. Sed quo modo Aristoteles finem principium actionis dicit esse, cum tamen lib. 2. Phys. tex. 89. expressè dicatur, quod finis in practico principium enim hoc est, non actionis, sed cogitationis. Hanc collisionem si remouerimus, profectò & Aristotelem conciliabimus, & præsentem locum maxime illustrabimus. In Physicis enim Aristoteles dixerat, finem in agibilibus se habere

Collisio Aristot. egregia, sed eleganter soluta.

sicut principium in speculabilibus, elegantissima quidem similitudine: quia sicut conclusiones à principiis pendunt, indeque veritatem habent, sic media à fine prodeunt, eique proportionantur & ab eodem imperantur. Et quoniam Aristoteles dixerat, quod finis se habet sicut principium in speculabilibus, ne quis comparationem ut ineptam & disparatam redargueret, acutissimam subdit rationem, ut hæc tacitam obiectionem euellat: nimirum quod non actionis, sed cogitationis causa est, ut ita non ineptè comparentur principia cognoscendi in speculatiuis cum sine in ratione agendi in practico: utrumque enim principium, tam practicum, quam speculatiuum principium est cognoscendi. Et ita comparatio est, quod sicut cognitio præmissarum causa est cognitionis ipsarum conclusionum, ita finis in agibilibus se habet, quoniam cognitio finis prima causa est cognoscendi media. Quibus verbis ingeniosissime notauit Arist. differentem esse modum agendi causæ finalis & efficientis: quoniam causa finalis agit, quatenus est in intentione & cogitatione, ut lib. 1. de generatione tex. 5. sanitas, quæ mouet in ratione finis, non est actiuus, nisi per translationem & metaphoram, quatenus intrinsecus ad actionem sollicitat, non ut realiter existens, sed ut est in cogitatione: prima ergo causalitas finis in cogitatione est, quoniam si cum causa efficiente conferatur, translatiue operatur: nam causa efficiens operatur iam existens (lib. 2. Phys. tex. 29. lib. 12. Metaphys. tex. 16.) & ideo dicitur prima causa actionis, unde incipit motus. Quare quod est in cogitatione & intentione prius est ordine intentionis in genere causæ finalis, posterius tamen in executione secundum ordinem causæ efficientis, quæ incipit motum à medijs, ut tandem finem consequatur: ob id appetibile bonum ut cognitum mouet, nam ut est in cognitione principium est & velut forma, secundum quam ipse appetitus principium est motus. Ideo in Physicis ostenditur, primam radicem agendi ipsius finis provenire ex eo quod est in intentione & cognitione: nam secundum formam apprehensam & rationem cognoscendi sumitur efficientia ipsius finis secundum cognitionis impressionem: quia appetibile non mouet nisi cognitum, & nisi formam suam menti imprimat, & inde est principium actionis (ut hic docet Aristoteles) id est, secundum cogni-

Observanda resolutiois summa.

cognitionem, qui est translatiuus & metaphoricus modus agendi causæ finalis (ut in libris Phys. & lib. de generatio.) quoniam ut est in apprehensione actiuus intellectus, ad actionem dirigitur, quod practici intellectus munus est. Appetibile igitur non nisi cognitum appetitum tangit, atque deinde ibi de actione sollicitat: est enim principium actiuus intellectus in practico syllogismo, cuius conclusio actio realis & exercita est, nisi sit inefficax: quare actiuus mens ex appetibili cognito concludit actionem, & motus & actionis principium est, ut hic dicitur, quia prius principium fuit cogitationis, ut lib. 2. Phys. dicebatur. Et sic conciliabis ista duo loca Aristotelis, & ad illustriorem huius capitis enarrationem expeditius deueniemus: propterea enim intellectus aut imaginatio mouent, quoniam appetibile cognitum principium est, quod sine appetitione & desiderio appetitus non mouet.

Tex. 50.

Vnum igitur est id, quod mouet, ipsum, inquam, appetituum. Nam si duo, intellectus, atque appetitus mouerent, per aliquam communem utique formam mouerent. Nunc autem intellectus quidem non videtur absque appetitu mouere: voluntas enim, appetitus est quidam. Atque cum fit motus per rationem, & etiam per voluntatem fit. Appetitus autem absque ratione mouet: cupiditas enim & ipsa, quidam est appetitus.

Appetitus intellectus mouet, non ut duo, sed ut unum.

Perficit Arist. positam iam doctrinam, quæ probatum est duo esse principia mouentia, appetitum scilicet & intellectum, quæ prior pars erat propositæ conclusionis huius capitis: nunc posteriorem eiusdem conclusionis partem ostendit, nimirum, hæc duo, appetitum videlicet & intellectum, ad unum debere reduci, & hoc est appetibile ipsum, à quo intellectus ipse informatur. Etenim absque appetibili conceptione neque mens, neque appetitus mouet, neque ambo simul: nunquam enim prodibit actio

& motus, ut animal concitetur ad consequendum bonum, nisi unum principium sit, unde prodeat actio & motus. Quare mens & imaginatio non per se mouent, quatenus tales sunt, sed quatenus appetibile percipiunt, quod appetitui proponat: appetitus autem obiectum ipsum est appetibile, & omnis actio ab ipso est: quoniam obiectum est, cuius proprium est mouere: deinde sollicitatur animal ad prosecutionem, vel fugam (est enim appetitus boni & mali, quia eadem potentia est contrarium, ut de omnibus sensibus & de intellectu ostendimus) ut demum excitet potentias ad executionem. Quo fit, appetitum & intellectum non mouere ut duo: sic enim materialiter conuenirent & extrinsecè se iuuarent, mouerentque per accidens secundum habitudinem vnius ad alterum, ut duo portantes lapidem, quorum non est vnus & idem effectus, sed pars effectus vni, & pars alteri respondet: at intellectus & appetitus duo sunt mouentia, non ut duo & disparata, sed ut subordinata inter sese, & in communi quadam ratione conuenientia (quæ est vnica appetibilis ratio) vnū, eundemque motum perficiunt, quia concurrunt in vna forma, nempe appetibili apprehenso: & practicus intellectus non imperat motum, nisi determinatus ab appetitu: ergo neuter ab altero practicus caecus est, & sine intellectu non cognoscit, nec habet quod appetat: intellectus autem sine appetitu non imperat, quia non determinatur ad motum. Vterque igitur simul vnum est principium mouendi, ut conueniunt in appetibili, quod utrumque (appetitum scilicet & intellectum) ut vna communis forma nectit & artificio vinculo coniungit, ut sic dirigat, reguletque intellectus quod appetat voluntas, & exequendo in usum proferat. Et sic finis in intellectu ponitur prima causa cognitionis lib. 2. Phys. ut autem est in appetitu, hic ponitur & dicitur causa actionis: ut tangit desiderium, ad actionem promouet: etenim sola scientia non potest mouere, quia est indifferens & indifferens ad contraria, nisi ab appetitu determinetur. Vtrumque igitur dicit Aristoteles lib. 9. Metaphys. tex. 10. scientia, quæ contrariorum est, appetitu aut probare, id est, electione appetitus determinatur: quare simpliciter appetibile est primum mouens & principium omnis actionis, ut est

Attende.

Lib. 2. Phys. tex. 89. cum tex. 49. in presenti iterum conciliatur.

est in intellectu: & appetibile ipsum, seu finis (quod idem est) primò mouet, quia est primum cognitum & consideratum ab intellectu pratico: quare cum appetitus & intellectus per se moueant, necessum est in communi forma vniantur. Quod nolim sic accipias, vt intellectum & appetitum non distinguas, vnamq; facias potentiam (quæ fuit quorundam delusio) sed secundum vnâ vim cõmunem impulsuam ad motum: sicut enim in genere causæ efficientis Sol & homo generant hominem (lib. 2. Phys. tex. 26.) quod fieri non potest, nisi Sol & homo vnâ communem haberent virtutem: & vt colores mouent visum sub forma lucis in genere causæ formalis, ita appetitus & intellectus sub vnica appetibilis forma, id est, propter eundem finem, ad quem sub vnus speciei & formæ apprehensæ ratione, appetitus & intellectus simul excitantur: finis enim & forma idem sunt lib. 2. Phys. tex. 70. & lib. 1. de generatione tex. 55. habent se ergo intellectus & appetitus vt causa vniuersalis & particularis: vnde licet sint diuersi generis, vna cū altera in modo actionis concurrat, & intellectus se habet vt causa prima & remota, appetitus vt causa secunda, propria & immediata. Et iste subordinationis modus est, per quem ad se inuicem reducuntur, & vt vna causa concurrunt, & per quem intelligemus, quomodo appetitus ad suum libitum trahat & peruertat intellectu, quia est causa particularis, cui respondet actio: singularium enim sunt actiones, non vniuersalium. Hæc igitur est series motionis: nam appetibile primùm omnium intellectum informat, vnde lib. 2. Phys. tex. 89. cognitiõnis principium dicitur: hanc autem formam cogniti appetibilis intellectus præsentat appetitui (quia intellectus non mouet, nisi determinatus à voluntate, nec phantasia, nisi limitata à desiderio) à quo excitatur animal, vt moueatur, & ita concurrunt vt vnum in genere causæ efficientis: & ideo intellectus, qui se habet vt causa vniuersalis, modificatur ab appetitu: appetitus autem, qui se habet vt causa particularis, definit terminat & limitat intellectum. Ob id secundum vsum & executionem operationis, intellectus reducitur in appetitum: at verò secundum ordinem essendi & intentionis, appetitus in intellectum reduci debet, quia est causa vniuersalis, quæ influit

magis quàm secūda. Elegantissima est hæc ratio, quam sic egregiè in suum principium resolues, Qualis est ordo passionum, talis debet esse actionum, quoniam actiones determinantur ad subiectum secundum ordinem passionum & potentiarum: sed animæ prius conuenit intellectus, quàm appetitus: ergo ordine essendi & naturæ prius est intellectus operatio: sed quia est indifferens ad contraria, & nunquam agit intellectus, nisi determinatus ab appetitu, secundum ordinem operandi & exequendi antecedit appetitus. Vnde quod Aristoteles subdit ibi, *Appetitus autem absq; ratione mouet*, non intelligas voluntatem ferri posse in incognitum, sed ita accipe, vt voluntas aliquando peruersè agat, aliter quàm rectè cognitum sit: agit ergo sine ratione, quia in contrarium eius, quod ratio dicitur, secundum cupiditatem sensus mouetur. Etenim voluntas rationalis est appetitus, qui in bonum fertur, vt est à ratione comprehensum, cuius est velle, nolle, eligere, immutari ab appetibili, non autem percipere & iudicare (vt perperam asserit Tignosius hic tex. 52. qui vult voluntatem potentiam esse cognitiuam, quod alienum est à peripatetica schola) nam (vt alia omitam) hic tex. 40. diuidit Aristoteles inter appetitum & vim discernendi. Neque habet opposita opinio aliquod philosophicum fundamentum, & extranea est & inopinabilis, nisi apud Nominales, qui de rebus non distinguunt, sed omnia nominibus accommodant: bonum enim & verum, appetitum & intellectum separant: & ideo appetitui sensitivo datur sensus, & appetitui intellectiuo intellectus, vt illustrent viam, & dirigant ad scopum appetitum ipsum alioqui cæcū & sui ignarum. Sanè appetitus potentia passiuæ est, vt S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 2. ad 3. vt enim sensus factus in actu primo per speciem obiecti, statim in actum secundum & operationem erumpit, sic appetitus ex impulsu boni, quod intellectus vel imaginatio obiecerit vel præsentauerit, dicitur esse in actu primo, vt mox erumpat in actum secundum appetendo actu elicitu, & actu imperato mouendo reliquas potentias ad consequutionem eius, quod appetiuit. Similiter ergo appetitus & potentia cognitiua duas habent operationes, per priorem in actu primo, per posteriorem in actu secundo dicuntur: & per priorem passiuè,

Voluntas nõ est cognitua potetia, in frã i examine ad 2. & 3.

Appetitio in actu primo, et secundo.

Intellectus & appetitus quo modo vt vni moueant, est valde obseruandum.

Vnde aelio appetitus refertur.

De ordine mouendi.

In diuerso genere appetitus & intellectus se habet prius, & posteriorius.

per posteriorem actiue, vt supra lib. 2. c. 5. q. de sensu agente dictum est.

Tex. 51.

Intellectus igitur rectus est omnis: at appetitus, atq; imaginatio, & recta est, & non recta. Quocirca semper quidē ipsum appetibile mouet, hoc autem est aut verè bonū, aut apparens bonū. Attamen nõ omne bonū mouet, sed id quod sub actionem cadit. Sub actionē autē cadit quod aliter sese habere etiā potest. Patet igitur, talem animæ vim, atq; potetiam, principiu esse mouendi: quæ quidem est ea, quæ appetitum consueuimus appellare.

Bonū vni, vel appetitus obiectum.

Intellectus semper verus.

Prima principia quæ re semper verata.

explicitat Arist. cur in appetitionibus humanis errare contingat: videbatur enim ex prædictis, qd semper bonum & rectum prosequeremur, quia appetitus non est nisi ad bonū, & intellectus semper est verus. Respondeo causam esse erradi, quod appetitus nõ semper a vero bono, sed ab apparētū bono plerūq; mouetur: ideo decipimur, quia malum sub specie boni appetim: est enim obiectū appetitus nostri p̄ hoc statū non solum bonū, quod verū est, sed etiā quod speciem & apparentiā boni habeat. Quare intellectus omnis verus est circa simplicitē quidditatē (vt supra tex. 26.) similiter in secūda operatione intellectus verus est circa prima principia vniuersalissima, vt Bonū est agendum, & malū vitandum. Quod tibi nõ vis, alteri ne feceris, in intellectu pratico: in speculatiuõ autē, Quodlibet est vel nõ est, Omne totū est maius sua parte. Ratio autē est, quia sicut in prima operatione veritas potetia est in conformitate ad suum obiectum, verbi gratia, sicut sensus semper est verus (supra lib. 2. c. 6. tex. 63.) ita conformitate ad obiectū, ita intellectus, quia entis est vt obiecti, semper est verus, ens enim & verū conuertuntur: ita in secūda operatione intellectus habitudine ad prima principia vterq; intellectus tā practicus quàm speculatiuus fertur ex inclinatione naturæ, non secus quā lapis ad cætrum mittitur. Si igitur circa hæc principia vniuersalissima erraret

intellectus, falsitas & error ille retorqueretur in autorem naturæ, cuius est illa missio & seminatio veritatis cū ipsa natura: sicut enim prima principia speculatiua semina sunt sciētiarū, ita prima principia practica seminariū sunt virtutum: cuncta enim, quæ Deus fecit, vera sunt, valdeq; bona. Hæbent se hæc principia sicutianuē in domo, quæ omnibus patent, & a natura sine vllō discursu habentur, in quibus si error accidisset, nõ pateret aditus ad sciētiarū, nec ad salutē esset via expedita: si tamen error aliquis accidit, cõtingit nobis colligendo & subsumēdo, nimirū cū principia illa rectissima & verissima ad particularē agibile applicamus, quod nõ semper bonum existit, licet bonū appareat: illa tamen specie boni inuitati atq; decepti deficiunt, vel quia quod bonū est, minus rectè applicam. Ex hoc textu habes primò, quod intellectus practicus, similiter & appetitus vniuersaliū ad motum non sufficiunt, quia actiones sunt particulariū. Secūdo habes, quod intellectus semper sit verus, nõ solum circa primā operationem, sed etiā in secūda operatione circa prima principia. Tertio habes, qd actiones sunt particulariū, indeq; accidit vitium & error. An autē habet rationē rectam deficere possim: hoc est, an dictamine recto staret in actu, quis peccare possit: cõtrouertit Arist. lib. 7. Ethic. c. 7. Partem affirmatiuā tenet Scotus in 3. d. 36. quia voluntas potest ex sua libertate eligere, nõ obstante quocūq; dictamine intellectus. Sed S. Tho. cū peripatetica schola oppositū validissimè tuetur 1. 2. q. 77. art. 2. & ibi nos cū Caiet. multa diximus: nil enim potest appetitū, nisi ex imperio intellectus (1. 2. q. 17.) imperatū, cuius imperium nõ quiuis actus est intellectus, sed vltimus eius actus, quicõclusio est practici syllogismi: ergo vbi intellectus nõ defecerit, siue per errorē, siue per inconsiderationē, siue per imperij remissionem & inefficiaciā, impossibile est deficere voluntatē, quæ nõ sequitur, nisi quod proponitur & imperatur ab intellectu. Et si quando contingit, habetem rationem rectā deficere, si illa recta ratio in particulari habeatur, hoc ideo accidit, quia intellectus non imperat efficaciter, vnde cõtingit paralogizare, & quod habeat se veluti qui in quatuor terminis arguit: nam maiori & minori rectè per intellectū suppositis atq; dispositis, ex concupiscentia appetitus alia propositio fraudulenter supponitur, & subinducitur

Notanda ex hoc textu.

Voluntas sine aliquo errore in intellectu nõ deficit.

citur latentem alia minor, secundum quam conclusionem paralogizat. Et ita textu procedenti dicebat Arist. *Appetitus autem absque ratione movet, id est, contra rectam rationem*: & statim tex. 53. rationem reddit, quia sensus non videt nisi presens bonum, quod intuetur: & quia sensus tantum est singularium & presentium, rationem, quae de futuris & absentibus deliberat, importune & improbe perturbat. Verba autem Arist. sunt, *Præsens ipsum persequitur*, & post pauca, *Futurum non perspicitur*.

Tex. 52.

Constare etiam, eos oportere, qui partes anime dividunt, si modo potentias ipsas dividat, atque separent, complures ipsas esse concedere: nutriendi principium, sentiendi, intelligendi, deliberandi, & appetendi. Hæc enim plus inter sese differunt, quam potentia cupiendi, ac irascendi.

Ratio cõ-
texturæ
subtiliter
continua-
tur.

Constat vim appetitivam connumerandam inter potentias anime: unde Aristoteles regreditur, ut damnet illam trimembrem divisionem Platonis superius tex. 41. propositam; nam plures, alias oporteret ponere, ut nutritivam, intellectivam, deliberativam, appetitivam, quæ communiores & notiores sunt, quam irascibilis & concupiscibilis, quas Platonis ponebat: idem de vi motiva & deliberativa dicendum esset. Ratio autem, ob quam Aristoteles trimembrem illam divisionem reprehendat sine vitio interruptionis cõtexturæ, hæc est: quoniam Aristoteles in textu præcedenti dixerat, obiectum appetitus esse bonum, verum, vel apparet: ex obiecti autem unitate vim motivam siue appetitivam unam esse deducebatur: consequens igitur erat, illam divisionem Platonis malam esse: quia quidem ratione doctrina non interruptitur, sed maxime continuatur (vim appetitivam cum motiva cõvertit Aristoteles hoc textu & præcedenti.) Aduertendum etiam, quod vis intelligendi (quæ necessarium est) à vi deliberandi (quæ est contingentium) ab Aristotele non distinguitur, quasi potentia sint distinctæ: utraq; enim cognoscit contingentia & necessaria, quia inter ipsa distinguit (quo argumento lib. 2. cap. 14. à tex. 145.

sensum cõmunem ponebamus cognoscere omnia sensibilia, quia inter ipsa diiudicat) nisi velis per intelligendi vim sumere rationem, quæ est vniuersalium, per deliberandi autem virtutem, rationem, quæ singularium est. Sed melius vna dicemus esse facultatem Arist. lib. 6. Ethic. c. 1. vniuersa intellectiva potentia habitus continet circa necessaria, ut sapientiam, scientiam, & circa contingentia, ut artem & prudentiam: necessariam enim & contingens sub quidditate rei materialis, quæ obiectum est intellectus, comprehenditur. Sed non oportet anxie in nominum interpretatione immorari, cum Arist. solum id agat, ut demonstratue contra Platonem colligat, vim appetitivam atque motivam esse ponendam, quæ ab irascibili & concupiscibili distinguitur. Patet hoc ex obiecto, ex cuius unitate unitas potentia deducitur, ut lib. 2. de Anima cap. 1. diximus. Et rursus, ad hominem quasi ex abundantia arguens, dicit, quod si potentia anime per irascibile & concupiscibile distinguerentur, eadem ratione deberemus plures potentias ponere, ut intellectivam & deliberativam, quæ sunt priores & notiores differentiis: sed ostensivè tantum asserit ponendam esse appetitivam potentiam præter irascibilem & concupiscibilem: sed ad ipsius appetitus discrimina veniam.

Mes An-
stotelis in
hoc tex.

Cum autem appetitiones inter sese contrariæ fiant, quod quidem tu sit, cum ratio, cupiditasque contrariæ sunt, idque fieri solet in hisce, quæ sentiunt, atque percipiunt tempus (mens enim ob futurum retrahere iubet, cupiditas verò præsens ipsum persequitur. Nam quod iam afficit voluptate, id & simpliciter afficere voluptate, & absolute bonum esse videtur ex eo sane, quia futurum non perspicitur.)

Tex. 53.

Tacitam soluit objectionem Arist. dixerat enim, ex obiecto unum esse appetitum, à cuius determinatione actiones prodeunt: nunc autem ob appetituum discrimina & bella intestina, quæ iugiter inter nos metipso geruntur, videbatur non unum esse appetitum, neque

Elegans
textus, in
quæ actio-
nes oēs re-
soluntur,
conducit

pro ani-
ma im-
mortali-
tate infra
quest. pro
pria loco
14.

neque actionem, neque operationem sequi: quoniam appetitus mutua discordia sese impedirent. In primis Arist. ingenuè fatetur, in nobis duos esse appetitus, unum sensitivum, alterum verò intellectivum: quamlibet enim potentiam cognitivam proprius sequitur appetitus, tanquam eius pondus & inclinatio ad opus: non ergo in nobis solus est sensus, sed præterea etiam & intellectus, & ideo duplex erit appetitus, sensitivus scilicet & intellectivus, qui alio nomine voluntas nuncupatur. Deinde causam reddit (ut supra dixi lib. 2. tex. 152.) Job quam isti duo appetitus perpetuo belligerentur, ibi, *Mens enim ob futurum, &c.* nimirum quod sensus tempus non percipiat, sicut intellectus: sensus enim tantum præsentis temporis est, & præsentibus voluptatibus aut terribilibus afficitur, quia sensus singularium est. Atqui intellectus, quoniam vniuersalium est, tempus percipit, ideo in futurum prospiciens sibi cõsultat, & effrenem appetitum, qui à torréte voluptatum rapitur, retrahere & in officio continere nititur, ne simpliciter ut belua cæco impetu in præsens delectabile præceps feratur: hæc præstat ratio, dum de futuris cogitat, suo cõmodo atque honori prouidet, & mala non modica sensui imminere proponit, si sese voluptatibus dederit. Hac de causa maxima ex parte corpus animam vincit: quoniam bonum, quod corpori apparet, præsens est: commoda autem animæ videtur absentia, obiecta autem præsentia multò efficacius mouent. Quam ob causam oportet semper veluti præsentia anime bona cõsiderare & contemplari, ut D. Pau. 2. ad Corinth. cap. 4. *Id enim, quod in præsentibus est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt.* Præterea docet Aristot. quod si id, quod verè & absolute bonum & quod verum est, videretur, sensus præsentem cupiditatem non sequeremur: sequimur autem, quia futurum non distinguitur nec prospicitur: totum igitur animæ & salutis æternæ negotium hinc pendet, ut præsentibus resistamus, & futura ipsa animæ consideratione ut præsentia habeamus. Rursus præsentem litera nos aduertit Aristoteles, quod etiam appetitus (ut diximus tex. 49. & 50.) propria & immediata causa sit actionis, quid

Intestini
belli vn-
de seclan-
dum.

causa sit, cur non semper in nobis fiat quod voluntas exoptat: nempe quod habeat sensum repugnantem, qui rerum præsentia captus de futuro nil cogitat: & ita incontinentes sese voluptatis venereæ crapula, aut somnolentiæ vitio maculant: contra verò continentes (quibus non sensus præsentium, sed ratio futurorum præscribit, quid sequendum, fugiendumve sit) circumspectiunt res cum temporis distinctione, hoc est, sapere, non solum quæ ante pedes sunt videre, sed euentura prospicere, quia sensus temporis discrimina ignorat: ideo sensus semper habendus est pro suspecto, cuius desiderium semper ratio respuat, donec diu cogitet, ut verè bonum ab apparenti separet, & ne falsa pro veris acceptet: huc totum belli pondus inclinat, hinc victoria expectanda. Exemplo sint febricitantes, qui vini aut frigidæ aquæ potu in præsentia alliciuntur, tamen ex distinctione temporis & cognitione futuri omnia pro salute corporis contemnunt: sic temporalia pro æternis in negotio anime commutanda. Rectè igitur ille dixit,

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata,

Sic interdictis imminet æger aquis. Tadem Aristoteles præsentem textu videtur docere ibi, *Nam quod iam afficit voluptate, id & simpliciter afficere, &c.* quod licet in homine duo sint appetitus, unus tamen est, qui simpliciter mouet, & ille est appetitus intellectivus, qui est voluntas: nam quod sensitivus moueat absque ratione, contra naturam hominis est (ut dicit Aristot. infra tex. 57.) Perinde enim est appetitum sensitivum mouere & principari atque dominari in homine, ac si sphaeræ caelestes inferiores superiores traherent, cum id, quod superius est, naturam principalius moueat. Habes igitur discriminum & bellorum causam in nobis esse propter rixam duorum appetituum secundum præsens & futurum. Deinde quod opus in homine absoluitur secundum alterius appetitus determinationem. Vltimò quod determinatio secundum intellectivum appetitum naturalis est, secundum autem sensitivum appetitum in plurimum vitiosa & contra naturam, atque adeo sensum suspectum debere esse viris prouidis atque circumspectis. De spe autem & timore, quæ sunt in brutis animalibus, dubium esset, quomodo sint respectu futuri, cum sensus brutorum non se-

Elegans
textus su-
ma.

Spes, &
timor in
brutis.

extēdat ad futurū? Respōdeo cum S. Tho. 1. 2. q. 40. art. 3. ad 1. q. animalia nō cognoscunt futurum, mouentur tamē & afficiuntur futuris, quatenus ex instinctu naturali ea præsentiūt: dirigūtur enim ab intelligentia non errāte, vt lib. 2. Phys. tex. 49. & hoc sufficit, vt animalia spe & timore concutiātur, non tamē distīctē atq; exactē, sicut homo, qui tempora distinguit, & futurum percipit.

Tex. 54.

Specie quidē vnū id est perfectō, quod mouet, appetituum, inquam, vt appetituum est, atq; appetibile omniū est mouētium primū (hoc enim mouet, & non mouetur mēte, aut imaginatione perceptū.) Numero verō plura sunt ea, quę mouēt. At verō cūm tria sint in animalīū motu, vnū id, quod mouet: secundū id, quod mouet: & tertiū id, quod mouetur: atque id, quod mouet, sit duplex (nam aliud est immobile, aliud mouet, atq; mouetur) immobile quidē id bonū est, quod sub actionē cadit: id verō, quod mouet, atque mouetur, est ipsum principium appetēdi (mouetur enim id, quod appetit, ea ratione, qua appetit: & appetitio est motus quidā, vel operatio.) Id autē, quod mouetur, est animal ipsū: at quo mouet appetitus vt instrumento, id iā corpori tribuēdum est. Quocirca de ipso tunc est cōtemplandū, cūm de cōmunibus animæ, corporisve operibus, atq; officijs contemplabimur.

Omnia momentia appetitū vt vnum mouent. Quod vltimo loco precedenti textu admonuimus, in præsenti exactius explicat Arist. scilicet vnū esse appetitū, qui simpliciter mouet: nā licet sensitiu⁹ & intellectiu⁹ appetitus contrarietate habeant, tandē mo-

uent vt vnum, id est, secundū vnā boni rationem: bonū nāq; vtriusq; appetitus, sensitiui scilicet & rationalis, obiectū est, licet voluntas à bono vniuersali moueatur, sensuali verō appetit⁹ à bono particulari. Itaq; formaliter vnū est quod mouet, id est, ipsū bonū, appetibile aut finis (his enim trib⁹ nominib⁹ obiectū appetitus significatur) nam etsi plura numero sint, formaliter vnū est, quia in vna cōcurrunt forma: nil enim appetibile mouet, nisi vt imaginatum vel intellectum, & cetera mouent, non nisi vt appetibile primum participat: etenim plura numero differentia in specie & ratione primi mouentis conueniunt, nēpe in ratione boni & finis, quod idē est. Deinde declarat Arist. numerum & ordinem eorum, quę ad motū cōcurrunt ibi, *At verō cūm tria sint in animalīū motu, &c.* quę dicit esse tria. Sed nos distīctionis gratia quatuor dicam⁹, cū Arist. primum in duo mēbra distinguat, hoc ordine, Primum est appetibile, quod est mouēs immobile, quod vocatur hīc *quod sub actionē cadit*: alia translatione appellatur actuale bonū, quoniā non mouet appetibile, nisi secundū esse reale & possibile, quod postea declarabitur. Secundū autem mouēs, quod tamen mobile est, est virtus appetitiua, quā à virtute motiua non distinguit Arist. quia in eodē organo sunt: neq; exprimitur, neq; distinguitur propter breuitatem: qua de re fortasse postea. Subdit Arist. per parentheses, *mouetur enim id quod appetit, ea ratione, qua appetit: appetitio est motus quidam, vel operatio, id est, nō est motus propriē dictus, sed, vt supra tex. 28. appetitio est actus perfecti, sicut sensatio & intellectio, vt verum sit quod diximus cap. 3. non solum in potentijs cognitiuis, sed in appetitiuis suum esse terminum internum immanentem in ipso appetitu. Tertium est animal ipsum, quod mouetur, dum ab appetitu afficitur, & concitatur. Quartum est organum, quo appetitus vt instrumento ipsum animal mouet, hoc est, organicum & corporeū instrumentum, quod sequenti textu declarat cor esse, de quo non agitur hīc, nisi generaliter, sicut de alijs organicis instrumentis, de quib⁹ tamen specialius contemplādum est proprijs locis, & de hoc primo instrumentō motus in particulari agit Arist. lib. de causa mot⁹: nūc autē de anima agitur simpliciter, & secundū se. Hinc habes primō, potentia appetitiua & motiuam organicā esse atq; corpoream,*

Finis mouet secundū esse reale.

Virtus appetitiua an distīctatur à motiua.

In appetitu est terminus immanens.

Potentia appetitiua organica.

Voluntas ab intellectu mouetur, et obiectum si quoad specificationem, nō tūm, au etiam effectiue.

reā, & appetere operationē esse cōmunem animæ & corpori. Habes etiā secundō, appetitū mouere & moueri ad diuersa cōparatum: nā mouet ipsum animal, & mouetur à phantasia vel intellectu: quia appetibile nō mouet appetitū, nisi ab imaginatione prius perceptum, appetitui obijciatur: appetitus enim cognitionē sequitur, & essentialiter potētē cognitionē subordinatur. De quo coepi dicere tex. 51. & fortasse postea fusius dicā quod apud S. Th. 1. 2. q. 9. resolui, quomodo intellectus voluntatem moueat, an tātūm in genere causæ formalis proponēdo exēplar quoad specificationem, an etiam in genere causæ efficientis? Qua de re probabiles sunt opiniones, q̄ motio illa sit per modū causæ efficiētis. Probabile fit, quia potētia passiuā quoad actum primum effectiue ab obiecto mouetur. Altera opinio verisimilis est quoad actū secundū, respectu cuius obiectum se habet vt forma & species. Etenim cū obiectū potētiam appetitiuā ad actum primum impellat, non potest hac ratione non esse efficiēs causa: atq; cū idem, quod est principii actionis, ratio sit vnde species sumatur & forma operationis quoad actū secundū, quoad specificationē mouebit, quia ad eandē speciem operatio pertinebit, cui⁹ est obiectū. Hinc habes tertiō explicationē eius, quod toties ab enarratione cap. 7. lib. 2. & pluries in examine quæstionū eiusdē c. 7. cū peripatetica schola scriptū reliqui, nimirū, visibilitatē neq; esse passionē coloris, neq; quidpiā colori addere: quia eadem est ratio de visibili & appetibili, appetibilitas autē nihil addit supra appetibile. Quod significat Arist. cū hic dicit de appetibili, *Hoc enim mouet, & non mouetur mente, aut imaginatione perceptū*: ergo appetibilitas non est passio boni secundū se, nisi vt ipsum bonū ab appetitus actu extrinsecus denominatur. Sed quia hoc difficile & nouum cuiuspiam videri potest, placet rem ex suis fundamentis & primis principijs declarare.

Appetibilitas non est passio boni, nec visibilitas coloris.

D V B I V M

Nunquid appetibile supra boni rationē aliquid addat, aut visibile supra colorē?

Addere igitur, omnes dicere & confiteri videntur, quoties vulgō dicitur, appetibilitatem boni esse passionē, visibilitatē autem coloris proprietatē: tamētī Arist. asserere

videatur, q̄ appetibile immotū mouet: & nos lib. 2. id teugimus, non solum cap. 7. sed tex. 125. 126. 127. & 142. vbi colorē bifariā cōsiderabā, vno modo in se secundū esse ab solutū, altero modo in respectu ad potentia secundū esse relatiuū, quod fuit simpliciter dictum atq; assertum. Nunc autē hic locus proprius est, vt à priori declaretur & causa reddatur, nimirum quia obiectū à potentia vitali denominationem abscq; ipsius obiecti mutatione recipere potest. Sententia itaq; nostra (quā Arist. esse crediderim) est, q̄ appetibile idē est quod bonū, & tamē supra bonū nullā naturā addit, sicut intelligibile nihil aliud est, quā verū & ens, & nil entis addit supra veritatē entitatis: sic tunc in nostro proposito dicebam⁹, q̄ licet color & visibile pro eodē sumantur, tamen visibile nulla est natura aut cōditio & proprietates rei addita supra naturā coloris: itaq; intelligibile à vero, appetibile à bono, visibile à colore (& in similibus cōsimiliter) nō sunt cōsideranda fluere, neq; vt sint de essentia, neq; sicut cōditio rei aut proprietates aliqua ab intrinseco fluēs. Hęc est nostra cōclusio, quā tot verbis p̄posui, vt perspicua esset, se quibus tamē est demonstranda. Principiō sex & non plura sunt quę à Logicis vocantur transcendentia, per illā dictionē *Rebus denotata, videlicet, res, ens, vñ, bonū, aliquid, verū*, ita vt singulę literę peculiare transcēdens significēt: ergo appetibile & intelligibile, quę cū ente cōuertūtur, nō cōnumerantur inter transcendentia: argumento igitur est, q̄ nō dicunt rei cōditionem, sed tātūm denominationē ab intellectu aut voluntate proueniētē. Enumeratio igitur horū sex transcendentium, quę pro antecedenti sumitur, sufficiens esse hac ratione colligitur. Nā ens primō diuiditur intrinsecē per esse in potentia & in actu, per ens autem in potentia essentiam & quidditatem intelligimus, quę hoc nomine res significatur: prout autem ens in actu est, sumitur ab esse & existentia, & ita significatur hoc nomine ens. Deinde ens iā in se consideratū, aut est indiuisum à se, & sic est *vñ*: vel diuisum ab alio, & sic est *aliquid*. Deniq; tertiō ens vt dicit ordinē & cōmensurationem & cōuenientiā ad intellectū, sic inuoluit naturā *vnius*, cū autem voluntatem respicit atq; afficit, cōditionem notat, atq; proprietatem innuit *boni*. Quare tribus his diuisionibus tres binarij transcendentium colliguntur, quorum tria substantiua sunt,

Autoris cōclusio.

Sex transcendentia.

Colligitur sufficiens transcendentium enumeratio.

suat, nēpe res, ens, aliquid: tria autē adiectiua velut passiones prædictorū, vt à re vnitas, ab ente veritas, bonitas autem ab eo, quod aliquid actu est: ergo sex & non plura sunt transcendentia cū ente conuertibilia, vt hac ratione deduximus, quam sub alijs verbis S. Tho. elegāter posuit de veritate q. 1. ar. 1.

Ens dupli- ci genere modorum constat.

Rursū, vt hanc rationem penetres, & nota scū antecedens percalleas, aduerte, q̄ sicut genera duplicibus cōstant differentijs, his cōstitutiuīs, illis verò diuisiuīs (vt Porphyrius in prædicabili de differentia) ita ens, quod differentijs neq; cōstituitur neq; diuiditur, duplici ordine modorū determinatur: nam quidam sunt, qui ens quasi diuidūt & trahūt, seu potiūs determinant ad decem genera, vt esse per se & in alio: quos modos rectè appellaremus diuisiuos. Nam alij modi sunt entis veluti cōstitutiuī, vt in prima diuisione esse in actu & in potentia, quo modo ipsū esse entis cōstituitur. Similiter in ordine sui in secūda diuisione ens indiuisū est à se, & diuisū à quolibet alio. Tādē in tertia diuisione per cōmensurationem & conuenientiā ad intellectū & volūtatem, à quibus diuisionib; & per modos earū, per eundemq; ordinem prædicta sex transcendentia cōsiderata sunt, & antecedens nostræ deductionis probatū, nēpe dūtaxat sex esse transcendentia. Cōsequens autem eiusdē (sci licet q̄ appetibile & intelligibile cum ente cōuertantur, & non numerent & multiplicent transcendentia) ex sufficientia prædictæ enumerationis efficaciter arbitror esse collatū: nam si intelligibile aut appetibile supra naturā entis naturā adderet, aut passionē & proprietatem aut cōditionem rei (nā vnū nihil reale enti superaddit, vt de veritate q. 1. ar. 1. & 1. p. q. 6. ar. 3. ad 1. quælibet res est vna per suā essentiam, dicit tamē rei conditionem intrinsecè cōuenientē) plura profectò essent, quàm sex transcendentia, quod ratiocinationē, prædictāq; enumerationē & cōmunem omnīū cōceptionē euerit. Vtteriūs sicut ens sub ratione veri secūdum se cōuenientiā dicit ad intellectū, vnde de omni alio secluso intelligibile est, sic ens sub cōditione boni nullo alio superaddito conuenientiā dicit ad volūtate, vnde est appetibile: superuacaneū igitur atq; chimericū erit, q̄ intelligibile & appetibile vt transcendentia cōsiderentur, ita vt dicāt conditionē ipsius rei: dūtaxat ergo dicunt extrinsecas rerū denominationes ab ipsis poten-

Attende.

tis cōmunicatas & deriuatas. Pari quoq; rerum consequutione esse visibile nihil addit supra essentiā coloris, quod sit cōditio aut coloris proprietates: non enim dabis quid visibile addat, quod ad coloris perfectionem pertineat, sed visibile vt sic, tātū dicit ipsū colorem actu, aut aptitudine visionis terminum, sicut appetibile bonū dicit, vt appetitionē terminat, intelligibile ens significat connotādo intellectiōnis esse terminū, esse autē cognitū, appetitum aut visum nihil ponit in re, sed denominationes sunt à potentijs prouenientes. Obijcies in cōtrarium, q̄ Arist. lib. 2. tex. 67. affirmat colorē esse motiū diaphani: quem locum enarrās S. Tho. infert, colorem esse per se visibilem, si non primo modo, saltem secūdo modo dicendi per se: Subdit rationem, quia color suę visibilitatis causam in se habet, sicut subiectū suę propriæ passionis causa esse dicitur: ergo visibilitas propria passio est coloris, vt omnes ferè dicūt, qui etiā fatentur, appetibilitatem boni esse proprietatem. Optima sanè est redargutio, & vt nostra constet doctrina, facillè resoluetur, si primò aduerterimus, intellectū, voluntatem & visum, & in vniuersum omnes cognitiuas facultates, tā interiores, quàm exteriores, appetitiuas quoq; potētias passiuas esse, vt patet ex ijs, quę fat supra his libris dicta sunt: perficiuntur enim à suis obiectis, siquidē obiecta in ordine ad ipsas potentias perfectiones sunt & actus, potētias autē perfectibiles. Deinde cū istæ potētias omnes vitales sint, quāuis passiuę immutentur ab obiectis, tamen à suis obiectis in actū redactę, in eadem obiecta percipiēda aut consequenda vitaliter tendunt, à qua tendentiā & actione potētiarū, obiectū denominationem quandā sortitur, verbi gratia, cū intellectū sua apprehensione tēdit in ens, tribuit q̄ sit cognitum & intellectū: ergo esse intelligibile ab actione ipsius potētias in obiectū demandatur: similiter bonū, quod volūtatem afficit, appetibile dicitur eo q̄ appetitionē, quę actū est appetitū, terminat: nō q̄ appetibilitas cōueniat bono in se nudè cōsiderato, nisi vt fiat sub actu appetitus: sic enim dicit Arist. *motet & non motetur mente aut imaginatione perceptū*: nihil ergo mirū, q̄ licet color sit motiuus diaphani in secundo modo dicēdi per se, visibilis autē nō est ab intrinsecō, nisi vt fiat sub visione, quę actus est potētias visiuę. Quo fit, vt aliā denominationē attribua-

Intelligibile et appetibile, quia non sunt cōditiones rei vt in se, nō numerantur inter transcendentia.

Visibile nō est proprietas coloris.

Obiectio optima.

Solutio notāda.

Pūctus et cōtrouersia ponendus.

motet & non motetur mente aut imaginatione perceptū

mus ab intrinsecō ab ipsa natura rei, vt q̄ fit ens, verū, bonum, aut color: aliam autem denominationē damus extrinsecūs adiacētem atq; ab ipsa actione & vitali potētias tēdētia pendētē, vt quod sit intelligibile, appetibile, aut visibile. Modò cōfēcta res est, vt ordo obiecti in potētias sit ordo actionis, & pertineat ad conditionē rei & conueniat denominatione ab intrinsecō in secūdo modo dicēdi per se: etenim sicut dicimus, q̄ homo est risibilis, ignis calefactiuus, ita asserimus colorē mouere diaphanū, ens sub ratione veri intellectū mouere, sub ratione boni appetitū trahere atque afficere: hęc enim est cōsideratio rei ad potētias intrinsecē à natura rei proueniens per modū cuiusdā actionis transeuntis, qua obiectū sibi assimilāt & conformāt potētias: ordo autē potētias ad obiecta ordo passionis est & vitalis immutationis, quæ obiecto attribuitur extrinsecūs ab actione vitali & immanētī ipsi potētias. Ideo sicut ens intelligibile dicitur ab intellectu, quē terminat, bonū appetibile ab appetitū quē mensurat, ita color dicitur visibile à visu, nimirū quia istæ potētias in sua obiecta tēdunt & terminātur: quā ob causam sicut cognoscere nihil ponit in ipso cognito, neq; appetere in re desiderata, ita videre in colore nihil ponit, nisi denominationē extrinsecā ab ipsa relatiua terminatione puenientē: meritò ergo dicim; q̄ sensibile, visibile, intelligibile, appetibile nō sunt rei obiectæ cōditiones, & solam dicūt denominationē istam extrinsecā, q̄ sentiatur, videatur, intelligatur, appetatur: quod nō est aliquid in obiecto, nec vlla cōditio ipsius, sed nuda tendentiā potētias & actus ipsi terminatio. Neq; hęc cōmentatio mea est, nā Arist. verbis iam ex hoc tex. 54. citatis vtrūq; simul docet, q̄ quod appetibile mouet, nimirū quoad cōditionem rei in ratione boni: asserit etiā, quod *motet, & nō mouetur* quoad cōditionem potētias: subdit rationē, q̄ *non mouetur mente, aut imaginatione perceptum*, hoc est, quia esse apprehensum & cognitū nihil ponit in obiecto, neq; esse appetitū aliquid ponit in fine, nisi cognitio nem, visionē, intellectiōnem, appetitionē, quæ sunt actiones vitales ipsis potētias immanentes, quę nullatenus trāseunt in obiecta, ob id ipsis nō afficiūtur aut immutātur. Quare cū vulgò dicitur, visibilitas passio coloris, & appetibilitas ponitur proprietates boni, & intelligibilitas cōditio entis, impro-

Inter obiectū et potētias duplex ordo vni actiōnis, alter passionis.

Autoris conclusio Aristoteles esse probatur præ senti textu 54.

Vulgaris dicēdi modus explatur.

priè considerātur, vt appropiantur & vsurpantur secūdū priorem ordinem, quo obiecta ad potētias referuntur: atq; adeò non sumuntur propriè secūdum id, quod primò significāt: propriè ergo & in rigore, ad viuū rem dissecādo, visibile, intelligibile, appetibile intrinsecè nō sunt ipsorū obiectorum cōditiones neq; passiones, sed denominationes ab extrinsecō adueniētes. Quocirca sicut ex ente in actu veritas oritur, nō tamen intelligibilitas, nisi vt inuoluit actionē potētias intellectiuę: & sicut ex ente in actu pfecto oritur bonitas, appetibilitas autem nō nisi vt est sub actione appetitus, quē respicit: sic ergo se habebit in colore, ex cuius natura intrinsecè fluit, vt sit motiuus diaphani quod autem sit visibilis, denominatio relatiua est & extrinsecā, quę respicit actum & exercitiū, quod ex actione immanenti potētias pendet. Itaq; obiecta perficere potētiam, mouere atq; afficere actiuē, ad secūdum modū dicēdi per se pertinet: obiecta autem terminare actiones potētiarum secūdum denominationem passiuam, secūdum quam dicitur videri, intelligi, appeti, denominationes extrinsecę sunt: vnde visibile, intelligibile & appetibile appellātur, quia terminatiua sūt visionis, intellectiōnis & appetitionis. Pluribus proposui quid de hac re sentirem, vt in re cōmuni & triuali semel distinguerē, & aperta sit Arist. mens, qui vltra ea, quæ hic ponderata sunt, q̄ appetibile mouet immotū, lib. 2. tex. 127. respondens ad quandam dubitationem positā duobus textibus immediatè præcedētib; 125. & 126. cur omne recipiens speciem coloris nō videat, & recipiens odorem nō olfaciat, vt aer, respondet prædicto tex. 127. q̄ aer licet naturaliter & adhuc intentionaliter colores & odores suscipiat, non tamen patitur sensibiliter & vitaliter, vt ibi latius exposuimus: alius est ergo actionis modus & ordo ex parte obiecti, alius autē ex parte potētias. Sed vt semel quod coepi finiri & in sua prima principia resoluā, Arist. radicē huius rei proposuit lib. 5. Meta. tex. 20. vbi distinguens duo genera relatiuorū dicit, q̄ quædam sunt mutua, quæ in vtroq; extremo relationem habent, vt pater & filius, & quæ secūdum potentiam actiuā & passiuam referūtur. Præterea quædam, quę secūdum vnitatem quantitatis & qualitatis æqualia aut similia dicuntur. Tertium autem relatiuorum genus est non mutuum

Resolutio et summa toti quęstionis.

Philosophi mens ex lib. 2. deducitur.

Radix huius rei ex 5. Meta. tex. 20.

mensurabilis ad mensuram, vt scibile ad scientiam, visibile ad visum, vbi in scibili & visibili nulla est relatio, sed referuntur relatione alterius ad ipsum: quia scientia effectus est mensuratus per scibile, & visio per visibile, in visibili autem & scibili nulla est relatio, nedum aliquod aliud accidens absolute. Rationem huius exponit ibidem S. Thomas, quia videre, vt intelligere, actio est cognoscentis, quae non peruenit ad rem visam, sicut calefactio peruenit ad calefactibile: sed videre & intelligere actiones sunt, quae (vt dicitur 9. Metaph. tex. 16.) manent in agentibus, & non transeunt in res obiectas: ideo visibile, scibile, appetibile non patitur aliquid ex hoc quod videtur, scitur, aut appetitur: habet ergo se sicut dextrum & sinistrum in columna, in quibus tota ratio referendi in duobus extremis, ex vno extremo pendet: sic in scientia & visione relatio realis, in scibili autem & visibili nulla est relatio realis, sed sola & nuda relatio rationis per cointelligentiam alterius extremi: quoniam in obiectis visis, cognitis, intellectis, appetitis nil ponitur, nihilque resultat ex ipsa actione immanenti: nihil, inquam, non solum absolute, sed neque relatiuum: siquidem iuxta Arist. relatio est non mutua, quia vtrunq; extremum refertur relatione vnica, quae in altero extremo est. Idcirco visibile supra colorē, qui est motius diaphani, non addit rem absolute, aut relatiuum, sed solam (vt saepe saepius diximus) denominationem extrinsecam aduenientem.

DVBIVM

De ratione, natura & realitate temporis.

Hae, quae tam vera & certa viro philosopho esse debent, semel percepta, multo maiora, longeque difficiliora illustrare poterunt. Vnu illud est, quod de tempore ab omnibus dubitatur, sitne ens rationis, an reale: cum non habeat esse completum sine intellectu: nam cum tempus sit numerus motus secundum prius & posterius (4. Phys. tex. 100. 101.) & impossibile sit numerabile aliquod esse, si non sit possibilis aliquis intellectus numerans (4. Phys. tex. 131.) vnde pluribus probabile fit, tempus ens rationis esse, quia ab intellectu numerante com-

pletur. In quam sententiam videtur incidere F. D. a Soto 4. Phys. q. 4. art. 2. licet cum maiori moderamine dicat, tempus fundamentaliter esse ens reale, formaliter autem ab intellectu; eo quod numerare dicitur actum rationis: ponit simile in generibus & speciebus, quae fundamentaliter sunt in re, ab intellectu tamen complentur. Isti opinandi modi ex ignorantia eorum, quae dudum dicebamus, explodendi aut distinguendi sunt: Equis enim ferat, tempus ens rationis esse, cum realis mensura sit rerum corruptibilium & variabilium? Praeterea tempus non est alia numerus a motu, sed idem realiter cum motu, vt 4. Phys. tex. 99. eleganter probat Arist. quia tempus est duratio illa & mora motus: ergo tempus reale ens est sicut motus, realitas autem temporis est quoddam momentum, siue nunc continuuum prioris cum posteriori (4. Phys. a tex. 101. ad 106.) at seclusa omni intellectu operatione, non solum est motus atque eius mora & duratio, sed etiam illud indiuisibile nunc, vt copulatiuum est praeteriti cum futuro, est etiam realiter nullo intellectu operante: & haec est realitas temporis, vt fluat nunc, & labentes atque abeuntes priores partes cum succedentibus posterioribus continuet atque copulet: siquidem illud nunc, siue indiuisibilis punctus, re vnum est, formaliter tamen vicem gerit duorum, quia finis est praeteriti & initium futuri, sicut de puncto continuatiuum lineae dicitur: quod enim est punctus lineae, hoc idem est punctus temporis, nisi quod in linea partes permanent, in tempore autem fluunt neque stare possunt. Res ergo certissima est, tempus absolute & simpliciter ens reale esse: si tamen dicitur numerus motus secundum prius & posterius, atque adeo quod si non esset possibilis intellectus, numerans non esset possibile, vt tempus esset numerabile, ex hoc non statim licet colligere, quod tempus sit ens rationis, neque inferendum est, quod tempus fundamentaliter sit in re, completiue tamen ab intellectu: quoniam Aristot. noluit dicere, quod tempus pendeat ab intellectu actualiter numerante: tantum voluit significare tempus numerabile quoddam esse, ob idque necessarium dicere ordinem, & respicere intellectum numerantem in habitu: ergo tempus non efficitur in actu per intellectum, nec realitas temporis actualiter completur a ratione (vt loco citato docet

F. Dominicus a Soto.

Autor declarat tempus esse reale.

Ingeniosa probatio ab analogia comparatio.

Quae numeratio fit in tempore.

Declaratur modus quo tempus pendet ab intellectu.

Tempus non est numerus numerans, sed numeratus, & id distaxat extrinsecum.

docet Soto, qui de tempore proportionabiliter ac de generibus & speciebus loquitur) aliud enim est tempus compleri & perfici ab intellectu, quod negamus, quia daret praedicationem absolute: aliud autem, tempus ordinem dicere ad intellectum, ipsumque respicere: quod ingenuè fatemur, quoniam dicitur relatiuum praedicationem & nuda relationis terminationem. Et probatur haec nostra explicatio, quia (vt dictum est) si non esset possibilis intellectus neque visus neque appetitus, proculdubio non esset possibile intelligibile neque visibile neque appetibile: non tamen statim consequens est, quod obiectum intellectus sit ens rationis, aut quod color, qui visui obijcitur, non sit ens reale, aut quod bonum & finis appetitum moueant, & non secundum esse reale: sed distaxat legitime sequitur, quod esse intelligibile, visibile & appetibile denominationes sint extrinsecae, quae dicuntur secundum terminationem relationis non mutuae, vt iam nunc ex 5. Metaph. tex. 20. interpretabamur. Sic igitur in proposito negotio tempus absolute & simpliciter ens reale est, quod neque fit a ratione, neque perficitur aut consummatur ab intellectu, quauis intellectum actu aut habitum numerantem respiciat, cuius numerationem terminet, vt verum terminat intellectum, & color visionem. Quo fit, vt numeratio partium fit in ratione temporis, non quidem actualiter, sed aptitudinaliter: similiter numeratio aptitudinalis, cum sit in intellectu, non est de essentia temporis, quod integrum esse habet seclusa operatione intellectus: idcirco numerus numerans non pertinet ad rationem temporis, sed numerus numeratus est, qui trahitur ad rationem temporis, non quidem denominatione intrinsecam inhaerente, sed extrinsecam accedente: sicut toties dictum est, quod color accidit vt sit visibilis extrinseca denominatione a visione, quae actio immanens est potentiae visus: sic tempus extrinsecum numerari dicitur ab intellectu numerante, & partes temporis distinguente: quoniam in tempore non est partium discretio, sed successionis continuitas in puncto praesenti, quod vinculum est praeteriti cum futuro. Atque adeo sicut sensibile, intelligibile, appetibile realitatem dicunt, quae non perficitur ab intellectu, tamen extrinsecam denominationem admittant, quia sunt relatiua non mutua, & se habent sicut me-

surabile & mensurata: ita tempus absolute ens reale est, licet extrinsecum & secundario numerus dicatur numeratus, & denominatione extrinseca respectu importet ad rationem numerantem, ad quam refertur, non quidem relatione in ipso tempore, sed relatione alterius ad ipsum, sicut mensurabile refertur ad mensuram, scibile ad scientiam, visibile ad visionem: sic tempus, quod numerabile est, respicit numerantem intellectum, numerans autem intellectus extrinsecum denominat tempus, quod numerabile sit, sicut color a visione habet quod sit visibilis, ens ab intellectu quod sit intelligibile, bonum ab appetitu quod sit appetibile, ita tempus ab intellectu extrinseca denominatione, tanquam mensurabile a mensura, habet quod sit numerabile: ob id S. Th. 1. 2. c. 1. affirmat, quod tempus non est numerus absolute, sed applicatus ab intellectu. Vnde habes, quod obiecta potentiarum ratione motui per se pertinent ad secundum genus relatiuorum, quod fundatur supra adtionem & passionem: tamen quod hic dicitur est, in ratione mensurabilis & mensurae ad tertium genus esse referenda, vbi relatio non est mutua, sed in solo vno extremo, cuius relatione alterum etiam refertur, eo quod aliud dicitur ad ipsum, ad aliquid dicuntur (5. Meta. tex. 20.) sed non eo quod illa ad aliud. Quapropter praeter relationem, quae est in scientia, visione & appetitione, nulla est in scibili, visibili & appetibili, sed nuda & praecisa terminatio actionis immanens & vitalis ipsarum potentiarum: sic in tempore sola & pura est terminatio numerationis, per illamque confertur ei extrinseca quaedam denominatio. Etenim isthaec omnia nomina, intelligibile, appetibile, visibile, numerabile, relatiua sunt, & solam praedicant relationem, & illam quidem non mutuam, scilicet tertij generis mensurabilis ad mensuram: quoniam solum terminant actionem & relationem existentem in intellectu, appetitu, visu & numerante intellectu. Haec veriora & firmitiora esse videbis, cum eandem doctrinam approbet Theologorum schola de nominibus relatiuis, quae de Deo verificantur. vt quod in principio temporis crearet, antea non crearet, quod dominus realiter sit, & antea non, & tamen non per relationem realem in ipso, sed per solam seruitutem in creatura: in Deo autem nuda est terminatio, a qua termina-

Obiecta potentiarum ratione motui per se pertinent ad secundum genus relatiuorum, quod fundatur supra adtionem & passionem: tamen quod hic dicitur est, in ratione mensurabilis & mensurae ad tertium genus esse referenda, vbi relatio non est mutua, sed in solo vno extremo, cuius relatione alterum etiam refertur, eo quod aliud dicitur ad ipsum, ad aliquid dicuntur (5. Meta. tex. 20.) sed non eo quod illa ad aliud.

Dicta ex Theologia verificantur.

Greg. & Nomina- les notan tur. minatione dicitur realiter dominus. Vbi temerarium est quod Greg. Arimi. 1. d. 28. q. 3. concl. 3. quæ sequutus est Gab. 1. d. 30. q. 5. art. 1. concl. 1. & Marfil. q. 32. art. 1. notab. 1. Deum dici realiter dominum accedere reali relatione: Nam quomodo Deus non mutaretur, aut compositionem nõ admitteret? Noua est profecto opinio ista, & ante Gregorij tempora inaudita. At Scotus 1. d. 30. q. 1. non philosophatur consonè ad peripateticam disciplinam, dum vult terminari hæc relativa ad absolutum: nouum enim est, cum Arist. 5. Meta. tex. 20. dicat esse ad aliquid, relatione tamen alterius ad ipsum: ergo omne relativum ad correlatiuum debet terminari, sine quo nec diffiniri nec intelligi potest. Errat etiam Caietanus 1. p. q. 13. art. 7. dum mediã videtur sibi excogitare viam, vt contra priores non ponat re: aliquid in Deo de nouo: at verò contra Scotum, quod nõ terminatur ad absolutum, sed formaliter ad relatiuum: itaq; Deus est dominus, quia terminat subiectionem creature, non tamen realiter per aliquod accidens, sed formaliter: nam licet ab extrinseco dicatur realiter dominus, tamen ab intrinseco formaliter. Non tamen video, quo modo Deus dicatur formaliter ab intrinseco dominus de nouo, & quod non mutetur? Maximè cum Arist. 5. Meta. iam citato velit relationem nõ esse mutuã. Adhæc nulla est relatio formalis de nouo, nisi sit nouum fundamentum proximum de nouo, vnde relatio accipit totum suum esse (ex affirmatione enim aut negatione fundamenti proximi, affirmatio aut negatio relationis colligitur) ergo in Deo non poterit inexistere aut subsistere noua relatio, vbi non est possibile nouum aliquod fundamentum constituere: igitur nec subsistet opinio ista chimerica. Dicendum igitur, Deum secundum rem consideratum terminare seruitutem & subiectionem creature: & hinc sufficienter dicitur realiter dominus, omni operatione intellectus seclusa: siquidẽ nulla est ratio fundandi talem nouam relationem, nec realem, vt Nominales, nec formalem, vt Caietanus (sic fortasse intellectus Scotus sustineri poterit) tamen in apprehensione nostra non potest terminari nisi ad relatiuum, quod apprehenditur & cointelligitur vt terminus, saltem per relationem rationis & cointelligentiã. Sic omnino & nos in nostro proposito philosophamur, quod

sicut Deus realiter dicitur dominus seclusa operatione intellectus, & omni femota relatione ex parte ipsius (vt expositum est & contra Greg. & aduersus Caiet.) sed sola apprehensione rationis, ita appetibile, intelligibile, visibile sese habent, vt pote quæ relatiuè dicuntur absq; aliqua relatione reali aut formali in ipsis, sed per relationem rationis, quæ ex sola cointelligentia sui relatiui confurgit: ipsa tamen nulla sui mutatione, aut sine accretione aliqua, aut accedentis noua compositione, talia dicuntur, quatenus terminant actus & operationes appetitus, intellectus, aut visus: & vt conceptibus relatiuis concipiuntur, quatenus nudè terminant relatione, quæ est in fundamento alterius extremi. Non videbuntur tibi, amice lector, hæc extra rem dicta fuisse, siquidem arbitror e medio hanc Philosophorũ crucem abstulisse, qui diu in natura temporis hæzere videbantur: nec graueris, quod pluribus, quam par sit, rem eandem sæpius inculcarim, tum quia apud neminem hæc vidi apertè ad rem applicata, quæ ego ex peripatetico fonte hausi: tum etiam, quia etsi res hæc in se parua tibi apparuerit, scias velim, ob huius nostræ cõsiderationis ignorantiam plurimos alioqui deusissimos & diligentissimos viros hallucinatos fuisse. Minima sunt hæc, fateor, sed subtilia, & sine quibus multa, quæ in Philosophia & in Theologia grauissima sunt, neq; comprehenduntur, neque resoluentur. Boni igitur consule, vt cætera persequar, & eò, vnde digressi sumus, redeamus.

Nunc, vt in summa dicamus, id, quod mouet vt instrumentum, ibi est collocandum, vbi idem principij ratione, finis vè subit, vt in cardine fit: hic enim conuexum, & cõcauum est, quorum alterum finis, alterum principium est. Quapropter alterum quiescit, alterum mouetur. Sunt ratione quidem diuersa, magnitudine verò non separantur: vniuersa nanq; pulsu, tractuq; mouetur. Idcirco oportet perinde, atq;

In Deo ex tẽpore nil nouũ reale, aut formale est, sed neque ratio- nis.

Tex. 55.

atq; in circulo, aliquid manere, & hunc incipere motum.

Summatim & in genere Arist. de organo motus localis determinat, quod erat vltimum ex illis quatuor, quæ ad motum concurrunt: specialius autem determinare ad eum locum spectat, in quo affectiones animæ & corpori communes tractantur. Primum igitur omnium docet esse huiusmodi instrumentum, ibiq; collocandum, vbi est principium & finis motus: quod sic ex sermonibus vniuersalibus ostendi lib. 7. Phys. tex. 10. & expressius lib. 1. de generatione cap. 6. & 7. agens & passum debere esse simul: oportet ergo vt primum instrumentum motus finis & principij rationem habeat, vt sit veluti ædificij machina, qua appetitus totam corporis molem, quocunq; cupiat, facillè voluat: nam appetitus ab appetibili affectus hoc primo instrumento quasi machinamento totum animal primo concitat. Deinde infert Arist. hoc primum instrumentum motus esse animalis cor (intellige vel aliquid cordi proportionale, vt in exãgibus) etenim animalis spiritus ab illo nõ secluditur, sed cum corde cõnumeratur, quia spiritus cordi innatus est & ab eo continetur, & per spiritum vitalem omnis animalium motus à corde progreditur: habet enim cor ab spiritibus naturam hæc, vt absq; violentia impellat, trahatq; contrahat, atq; dilatet: idcirco Aristoteles, vbicunq; de hac re sermo incidit, obseruat cor vt primum principium non solum motus, sed etiã sensationis & cognitionis. Tertiò ibi, vt in cardine fit, inducta similitudine cardinis, huius rei necessitatem declarat, nimirũ quod cor ex eo quod est instrumentum primum, simul & principij & finis rationem subeat. Pro quo oportet terminos exponam: vbi enim in hac translatione ponitur *cardine* (qui locus est, in quo fores vertuntur) in alia translatione ponitur *circulo*, aut in *circulatione*: quoniam cardinis concauum circularè est, & conuexum forium in se recipit, & intra cardinem valvæ circumuoluuntur. Vtrũq; idem est atq; significat, quod in alia translatione vertitur in *commisura ossium*: sed illud generalius, hoc proprius presentis negotio conuenit: nam os ossi veluti extremum valvarum cardini committitur, vbi gibbosum & conuexum vnus cõcauo alterius respondet. Vesalius lib. 4. de fabrica

Agēs, et patiens simul.

Cor primum organũ motus.

In corde est aliquid cardini proportionale.

Vesalius.

corporis humani Ginglymum vocat (non Glygiscimũ, vt malè Caietanus de Thien, hic) est enim Ginglymus articuli species, quia vnus ossis conuexum alterius concauo committitur, & sic mutuò se admittunt, vt amicè connectantur, vt altero quiescente, alterum moueatur. Vult itaq; Aristoteles, quod sicut in membris exterioribus videmus motũ accidere, vt super vno quiescente alterũ moueatur, vt fores in cardinis circulo, ita digitus mouetur manu quiescente, manus in cubito, vna in humero: & perpetuò obseruatur, vt omne, quod mouetur, super aliquo fixo & quiescente moueatur: quia principium vnus finis est alterius, & natura duobus vt vno vtitur. Pari rerũ consequentiã, eademq; proportionem in corde concipiamus est necesse, vt in primis rationem habeat principij & finis, vt ab appetitu tangatur & excitetur. Deinde ex cõcauo & gibboso componatur, vt concauo & conuexo motus ita absoluatur, vt concauũ, quod principium est dilatationis & extensionis, sit constrictionis & contractionis finis: & conuexum siue gibbosum eõtra principium est constrictionis & finis dilatationis. Hinc fit motus pulsus & tractus in nobis, quia pellens vt principium, trahens vt finis motus consideratur: ob id cor ponitur primum instrumentum, quia est pulsionis & tractionis principium primum, quãuis in cæteris omnibus, quæ mouentur, debet considerari aliquid, quod quiescit, & aliquid, quod mouetur, vt patefecimus exemplo membrorum exteriorum: omnis enim motus ab aliquo immobile procedit, & progressio vicissim altero pede quiescente, altero moto, fit: ergo in corde, quod est omnis animalis motus, instrumentum primum debet esse principium & finis motus, id est, aliquid, quod quiescat, & aliquid, quod moueatur: sine quiescente enim non fit motus, quia non esset principium motus, nisi quiesceret, cum omnis motus ab immobili & quiescente sit: neq; esset finis motus, nisi moueretur, quoniam motus ad ipsum terminatur. Quartò cor ponitur ab Aristotele mouendi principium, non respectu alicuius motus particularis, vt in manu, pede, brachio, & capite, sed vniuersaliter omnis animalis motus sensorium ponitur, primumq; organum omnis motus: ideòque in medio animalis ponitur, vt in omnium partium confinio sit, vt pote quod prima

Sensus Arist.

Cordis descriptio.

Cor similitudine habet cũ circulo, sed maxime cũ cõtra.

prima machina est ad omnes partes mouendas, vt similiter se habeat ad superiores, ac inferiores, ad leuas & dextras. Ob id Arist. in fine huius textus ibi, *Idcirco oportet perinde, ac in circulo, &c.* cor cum centro circuli comparat, in quo circulo circumferentia mota, centrū quiescere est necesse: vnde sumitur illa Aristotelis consequentia lib. 2. de cælo tex. 17. cælum mouetur, ergo terra quiescit: nimirum quia circum ipsam sicut circa suum centrum in orbem veritur, atque terra respectu cæli perinde sese habeat, ac centrū in circulo: similiter cor partem habeat quiescentem est necesse, quia centrum est animalis motus & principū, cardoque ipsius. Vterius similitudo procedit: quoniam sicut cælum ratione totius semper in eodem situ manet (sola enim ratione permutatur, mutatur tamen secundū partes, vt dicit Aristoteles lib. 4. Phys. tex. 43. moueri enim est mutare locum: sed totum cælum non mutat locum secundū totum, sed ratione partium: ergo si mouetur, tantū secundū partes mouetur: vide quæ diximus lib. 1. de cælo tex. 3.) ita cor in animali, quod se habet sicut centrum in circulo, quod iuxta Aristotelē lib. 6. Phys. tex. 42. 84. & 85. & lib. 8. Phys. tex. 76. nō solum principium, sed medium & finis circuli est, & centrum semper manet & fixū est, & virtute totus est circulus. Hanc circuli rationem, ex Mathematicis precario sumptam, hīc ad motum cordis applicat (in hoc enim Philosophia Geometriæ subalternatur, vt dicitur 1. Post. cap. 10.) vt cōcipiamus tractionem & pulsionem à corde fieri, sicut à principio motus, & centro quiescente, sicut motus circuli à centro, & circa centrū est, quod semper debet quiescere. Sicut enim cælum vertitur circa terram quiescentem & polos immobiles, sic fingamus cor circulum quendam esse, in cuius medio esset homo, qui manibus conuexam circumferentiam cordis vtrinque teneret, & veluti folliculum nunc contraheret, nunc verò extenderet: tunc enim videbis hominem istum in centro quiescentem, manibus autem hinc inde tractione & pulsione cor agitantes: per simili igitur modo fit in corde, quod manet confixum, sicut centrū animalis firmum & immotum, mouetur autem secundū circumferentiam à concauo ad conuexum dilatando, à conuexo ad cōcauum restringendo. Quo fit, cor, quod ani-

malis motus primum instrumentum est, organicum & corporeum esse: quia motus localis in corpore est, & sine corpore fieri nō potest: nulla enim pars ita conspicuē & euidenter ostendit mouens, mobile & instrumentum (quæ tria in omni motu necessum est contingere lib. 8. Phys. tex. 37.) ac cor ipsum, quod cōtinuē pulsu & tractu secundū dilatationem & cōstrictionem mouetur, inter quas partes paruulę mediāt quietes & ferē imperceptibiles. Tandem dicit Arist. ibi, *Sunt ratione quidē diuersa, &c.* quod etsi cor moueat & moueatur, principium fit atque finis, non tamen sequitur, idem esse in actu & potentia: quoniam etsi subiecto, re atque magnitudine idem sint, neque separantur ab eadem cordis parte, ratione tamen differunt secundū rationem principij & finis motus. Etenim quod principū est pulsus, finis est tractus, nimirum ipsum concauum: conuexum autem, quod principium est tractionis, finis est pulsionis: diuersa ergo ratione est quiescens & mobile. Præterea quia centrum est quod occupat mediā animalis partem, ideo circulo moto centrum quiescere necesse est. Rursum in medio constituitur loco, vt finis sit prioris, & principium posterioris: quod medius lineæ punctus nos docet, qui principij & finis rationē habet ad diuersas partes collatus: sic cor dilatat se versus præcordia, trahit ad sese, dum se constringit. Aliud igitur est quo mouetur, aliud quo mouet in eodem corde indiuiso, indiuisa quæ magnitudine: idem enim in diuerso tempore atque motu, tractione scilicet & pulsione, principij & finis rationē induet, vt dispari ratione, motu diuerso, distincto quæ tempore non sit impossibile idem simul esse in actu & potentia: mouere ergo & quiescere non est impossibile, si moueatur secundū partes, quiescat autem vt cælum secundū totum quatenus centrum est ipsius animalis. Itaque Aristotelis est sententia, in corde primā instrumentariam mouendi vim inesse, quam cæteris partibus ministrat natiuo spiritu per totum corpus, per neruos diffuso atque delato, quæ, dum musculis communicatur, motum particularium membrorum exercet (vitalem atque animalem spiritum, quæ in corde resident, seorsum à corde non cōnumeramus) cor enim appetitu excitatum, pulsus atque motū, spiritus, qui intra se sunt, agitat: agitati autem spiritus totum animal

Cor quomodo moueat, & moueatur in actu sit, & in potentia.

Summa huius textus.

com-

commouent, vt reliquæ partes ad motum impellantur. Enarrauimus & breuiter percurrimus textum grauissimū & difficillimū, & qui summa est atque principū omnium eorum, quæ de animalium motu dicuntur: cætera, quæ ex illo libro petenda sunt, ex his paucis expeditiora & illustriora erunt.

re. Postremò de operatione & organo plura essent dicenda, de quibus cōmodius enarrato sequenti capite dicemus: argumētum enim cōmune est, cōmune quoque sit & examē: ideo ponamus huius capitis summam.

SVMMA CAPITIS.

Quo determinatur, animal appetitu seipsum mouere, per quatuor conclusiones, ad tertiam duo corollaria, ad quartam capituli scopum subiungit.

Ex dictis patet, quod ambo, intellectus scilicet & appetitus, nō seorsum, sed simul principia sunt mouendi in hominibus, in cæteris autem animalibus loco & vice intellectus phantasia est. In intellectus practicus, qui ab speculatiuo sine differt, principium est agendi, vt ab appetitu determinatus, & vt vnum secundū vnā communem formā appetibilis cum appetitu mouet. Obiectum autem appetitus bonū est, non tantum verum, sed appārens, ideo errare & deficere contingit. Quocirca Plato, illa sua trimembri diuisione perperam appetitiuam potentiam omisit: nam si bonum, quod obiectum appetitus est, vnum est, potentia quoque appetendi vna erit. Tunc etiam patet, vnde appetitū discrimina in nobis nascantur, nimirum, quia sensus, qui tantū singularium est, presentibus trahitur: intellectus autē, qui vniuersalia considerat, discernit temporis distinctionem: communis tamen forma & ratio boni vtrunque excitat appetitum: quoniam actuale & possibile bonū obiectum est appetitus. Quatuor sunt, quæ ad motū perficiendū concurrunt, Primum est mouens immobile, vt appetibile ipsum. Secundum est mouēs mobile, vt appetitus (cuius operatio tanquam actus perfecti ipsa est appetitio.) Tertium mobile, quod mouetur, animal ipsum est. Quartū, quo mouetur vt machina & instrumento primo, cor est, de quo in libro de animalium motu. Nunc sat sit summatim dicere, ipsum & principij & finis rationem habere: ideo in medio animalis est, vt centrum in circulo. Itaque appetituum causa est vt animalia moueantur, non tamen sine phantasia.

CAPVT OCTAVVM De motu insectorum determinat.

T enim considerandum est etiam, quidnam sit id, quod imperfecta animalia

Tex. 56.

Omnino igitur, vti diximus, hoc sui ipsius motiuum est animal, quo est appetituum. Appetituum sine imaginatione non est: omnis autem imaginatio, aut rationis est particeps, aut est sensitiua: atque huius & bellæ participes sunt.

Virtus appetitiua cum motiua coniuncta.

Totius capitis est recapitulatio: dictum, inquit, de vi motiua, eiusque obiecto, operatione & organo, & quatenus cum vi appetendi coniuncta, vt appetibile proponitur per imaginationem siue rationis participē, siue expertem, vbi nomen phantasie ad intellectum etiam transfert, vt principio huius capitis diximus, phantasia apparentia quædam est, vnde rationali & sensibili phantasie nomē cōmune est. Dicit igitur Arist. ibi, *Hoc sui ipsius motiuum est animal, quo est appetituum, &c.* omne animal moueri ab appetitu, non tamen sine altera phantasia aut rationali aut sensuali: ideo animal est motiuū, in quantum est appetituum, quia appetitus est propria & proxima causa motus. Ad huius enarrationis illustrationem opportunus sese offerebat locus, vt multa examinarem, quæ ad perficiendam doctrinam huius atque præcedentis capitis necessaria esse videbantur: nimirū de vnitatem appetitus & intellectus in motione, in quo consistat, vt tex. 49. & 50. intellectus & appetitus vt vnum moueant. Deinde si appetitus sit potentia cognitiua, an verò cognitiuam potentiam necessariò præsupponat, vt tex. 50. tetigimus. Rursum si appetibile & finis moueāt secundū esse reale, vt tex. 54. Quarto loco si voluntas deficere possit sine errore & defectu intellectus. Quinto grauissima illa cōtrouersia definienda erat, si intellectus voluntatem moueat effectiue, an tantum formaliter quoad specificationem. Sexto si virtus appetitiua & motiua distinguatur, quas Arist. hīc videtur cōfundere.

Quæstiones plures quæ in futurum disputanda reponuntur.

1. cōclusio.
2. conclusio.
3. conclusio.
1. coroll.
2. coroll.
4. conclusio.
Scopus capituli.

lia motu ciet, quibus sensus inest tantummodo tactus: atq; inuestigandum est, si his etiam inest imaginatio, cupiditasve, necne. Etenim dolor, atq; voluptas his inesse videtur. Quod si hæc insunt, & cupiditatem necesse est eisdem inesse. At quonam pacto his imaginatio inest? An afferendum est, vt videtur, hæc & in his inesse, imaginationem, inquam, atq; cupiditatem, verum vt indeterminatè mouentur, sic & hæc ipsis insunt indefinitè?

Pars est textus §6. & præsentis capite Aristoteles distinctius de ratione & vi motiua determinat, de qua in vniuersum præcedenti capite dixerat, nunc in particulari. Zoophyta Græcis, Latinis dicta plantanimalia, videntur immobilia, cum phantasia careant: solum enim habet sensum tactus, omnium sensuum primum quidem, maximè necessarium, tamen infimum & crassissimum: quamobrem non sentiunt nisi quod præsens est, & stabilem habent sedē petris affixa: non ergo aspirant ad absentia, neq; appetunt distantia, sed ea tantum, quæ secundum tactum externè accedunt (phantasia autem interna vis est & respectu absentium) ideo solo motu dilatationis, & constrictionis mouentur, & motu locali progressiuo perse immobilia sunt. Quo non obstante docet Aristoteles, voluptate & dolore affici huiusmodi animalia, quoniam sensu nouiciui contrahuntur, sensatione verò iucundi extenduntur: argumēto igitur est, quod delectantur & indolent, quod sine phantasia & imaginatione fieri non potest. Tamen illa phantasia indeterminata est & indefinita, sicut indeterminatus & indefinitus est motus: qualis enim illorum motus est, talis & imaginatio: motus ergo indefinitus signum est confusæ & indefinitæ imaginationis. Ideo imperfecta sunt ista animalia, non quidem in sua specie: nihil enim illis deest de necessarijs ad propriam speciem: etenim nec orbata sunt nec monstra, sunt tamen imperfecta in genere animalium: quod

niam non habent omnes sensus, quibus animalia perfectissima prædita sunt: & tactus indefinitus est, sed magis indefinita est phantasia, Primò in organo, quia nullum habent certum & determinatū: Deinde in apprehensione, quoniam non sentiunt nisi coniunctum & præsens, ideo situm progressiuè non mutant, sed in eadem semper sede morantur. Sed si dicas, animalia facta, vt vermiciuli, apes, formicæ, vespæ & muscæ, certam videtur habere imaginationem & definitam, signum est, quod certum habent & definitum motum: Facile respondebo, motum regulam esse ad indicandam phantasia, sicut ex proprio & per se effectu: quare animalia perfectissima, vt exactissime gradiuntur ad certum finem, certam & exactam habent phantasia. In alio extremo sunt Zoophyta ista, quæ, vt non habent motum definitum neq; à loco dimouentur, imaginationem habent confusissimam permixtam sensui communi, sensum autem comunem cum sensu tactus obuoluntum & implicatū habent. Media autem sunt animalia, quæ medio modo mouentur, quæ neq; tam perfecte progrediuntur, vt prima, neq; stabilia sunt & fixa, sed mouentur perfectius aut imperfectius, secundum quod magis ad hæc aut illa accedunt, receduntve. Quocirca nota, quod in animalibus habentibus perfectam capitis figuram, à sensibus externis distinguitur sensus communis, à communi autem sensu separatur imaginatio: quauis in formicis & apibus non sit yaga, & incerta imaginatio, quia certus est & determinat⁹ motus à loco & ad locum: in muscis verò & vermiciulis yagus est & incert⁹ motus: sed quæ non habent figuram capitis, neq; sensus habent proprios, neq; perfectos, neq; sensus communis à sensibus exterioribus distinguitur, neq; imaginatio à sensu communi separatur: non enim habent caput, neq; cerebrum, nisi fortasse aliquid capiti & cerebro proportionale.

Imaginatio igitur sensitua, ratione etiam expertibus, vti diximus, animalibus inest. At delibatiua his inest tantum, in quibus ratio inest. Nam vtrum hoc agat, an hoc, rationis iam opus, atq; officium est. Atque necesse est

Regula eadem ex proportione ipsius phantasia cum motu.

Tex. §7.

est, vno quodam metiri: maius enim persequitur. Quare potest vnum ex pluribus phantasmatis facere. Et hæc est causa sane, cur non omnis imaginatio videtur opinionem habere: quia eam, quæ est ex ratiocinatione, non habet: at hæc illam nimirum habet. Quapropter delibatiuum appetitus non habet. Vincit autem interdum appetitus, mouetq; voluptatem: interdum hæc illum, appetitus, inquam, appetitum, vt sphaera, cum incontinentia fit, atq; semper superior magis est princeps, mouetq; natura. Quo fit, vt tres iam motus efficiantur.

Duplex phantasia diuisio.

Distinxerat Arist. imaginationem sensituiam in determinatam & indeterminatam, nunc verò secunda diuisione distinguit phantasia determinatam in sensituiam brutorum perfectorum, & eam, quæ cum ratione & deliberatione est in homine, quam dicit proprium munus atq; officium habere, vt semper de agendis excogitet atq; consulat: Atq; necesse est, vno quodam metiri, &c. id est, vno aliquo proposito, pro regula cetera distinguit: maius enim persequitur, vltimius progrediendo. Hoc autem vnum finis est vltimus hominis, quem suæ vitæ scopum præfixit immobilem & stabilem, vt certa sit omnium operationum mensura, & discernamus quid vt melius sequendum, quid contra vt deterius fugiendum: rectum enim, & sui, & obliqui iudex est (lib. I. tex. 8.) stabile enim & firmum contingentiam & variabilem certa regula debet esse. Quare potest vnum ex pluribus phantasmatis facere: ex hoc autem vno vnum, atq; ex pluribus phantasmatis vnum quoq; colligimus, nimirum cum practico syllogismo deducimus quid magis sit conducibile, vnum eligitur, alterum reijcitur, illo medio, quo præligitur vnum alteri, & ita ex pluribus phantasmatis vnum colligitur. Quare cum sensus non discurret, neq; ex pluribus

colligat, aut præligat, opinionem non habet, ibi, Et hæc est causa sane, &c. nec deliberationem, sed rationem deliberantem sine aliqua prælectione & collectione secundum rectum naturæ cursum sequitur. Dubitanti verò, cur appetitus sensituius delibatiuum in hominibus vincit? Respondit Arist. supra tex. §3. & hic exemplo confirmat dicens, Vincit autem interdum, &c. quia sensus præsentis est, quod vehementius mouet, quam absens: ideo deliberatio in negotio absentis succumbit, quoniam appetitus delibatiuus sensituius non dominatur seruili dominio, sed civili: quia appetitus habet aliquid sibi proprium, vnde possit imperio rationis obistere & repugnare, corpori autem imperat dominio seruili, tanquam seruo, cui nulla est facultas resistendi (I. Polit. cap. 3.) Hic autem docet vitiosum esse huiusmodi appetitus rebellionem, & si vincat, non minus contra naturam est, quàm si sphaera cælestes inferiores superiores mouerent & traherent: semper enim quod superius est, magis est princeps, magisq; naturam mouet. Quod si appetitus sensituius delibatiuum rationis à suo proposito dimoueat (quod in sensualibus & incontinentibus accidit) profecto naturæ ordo peruertitur, vbi inferius imperat, paratq; superius: quod non fit, eo quod sensus bonum suum rationi proponat: nec enim hoc possibile est, cum altius sit voluntatis bonum, quam sit bonum sensus, sed quia voluntas importunè sensuum illecebris agitata permittit se sensui, vt quæ erat domina, ei seruiat. Hæc aperta sunt, sed non omnibus constat de eo, quod vltimis verbis textus subditur ibi, Quo fit, vt tres iam motus efficiantur. Granatenis dicit, malè hunc locum explicari de stellato orbe, quoniam ille erat vltimus orbis & primum mobile iuxta Arist. ob id approbat Simplicij sententiam, quod Aristoteles loquatur de ludentibus sphaera, id est, pila, qui vicissim vincunt & vincuntur. Sed hoc absonum est, tam quia non saluât tres motus, quos ponit Arist. tum etiam, quia in lusu pilæ non est ordo superioris & inferioris, sed concursus æqualium contrapugantium: at appetitus sensituius & delibatiuus ordinem seruant superioris & inferioris. Neq; ad rem loqueretur Arist. si motus sphaerarum cælestium ad motus in homine accommodaret. Ideo dico, quod quicquid sit de opinione Arist. circa orbem stellatum

Inferior appetitus cur superiore moueat.

Locus Arist. sub difficultis explanatur.

Simplici⁹ & Granaten. re-pulsi.

Autoris sententia.

Observanda regula dignoscendi phantasia ex motus conditione.

latum, in veritate iam constat, duos alios orbes supra stellatum esse, nonum scilicet & decimum, qui mouentur: nam cælum vndecimum, quod est empyreum; fixum est & immobile. Ideo sicut exponitur locus de stellato iuxta veritatē, potest exponi cū Aristot. de quolibet orbe planetarum, qui triplici motu mouebitur: ergo Arist. hanc similitudinem adducit propter Platonem, quem hb. 1. cap. 3. à tex. 45. reprehendit, quod in orbes cælestes negotium animæ reduxerit: naturæ enim rerum nō sunt translationibus & metaphoris explanandæ; sed proprijs verbis, tamen si iam postquam exacte animæ natura explanata est, accommodatè adducuntur similia & exempla. Quibus igitur orbis à primo orbe triplici motu mouetur. Primus secundum quod à prima sphaera trahitur ab oriente in occidentem. Secundus, quo proprio motu regreditur ab occidente in orientem. Prior igitur fit super polos mundi: posterior verò super polos Zodiaci. Ex quibus tertius motus secundum considerationem est, non vt circulariter mouetur cælum ab oriente in occidentem, vel ab occidente in orientem, sed quatenus motus isti à setemprione in meridiem considerantur aspectu recto fieri supra axem mundi, eiusq; polos, aut supra axē Zodiaci, eiusq; polos. Hinc patet iam similitudo, nempe, vt sicut est coordinatio in cælestibus orbibus & subordinatio polorum, ita duo isti appetitus in nobis secundum axes & polos aspectu recto coordinentur, & subordinentur in ratione finis respectu obiectorum, quæ respiciunt. Duo igitur genera sunt obiectorum, vniuersalis scilicet & particularis, quasi duo axes & poli, quod appetitus aspiciunt & se vertunt: non quod cæli motus sint animæ motus (vt Plato existimabat, cuius reprehensionem hoc loco renouat) sed quod feruiant iam loco exempli ad motus animæ in nobis explicandos, vt duo appetitus prius quasi circulo agitentur ab oriente in occidentem, & rursus ab occidente in orientem continua contrapugnantia, & quod motus aspectu recto absoluantur secundum alterius axem & polum, hoc est, secundum bonum ab altero appetituum appositum, ita quod primus motus sit à rationis oriente quasi maior syllogismi & vniuersalis præmissa. Secundus motus sit appetitus sensitiui, quasi à minori, particulari & occidēte, in quo per phantasiam fit determinatio. Tertius sit

collectio in vnum per conclusionem operis & impulsionem ad vsum & exercitium ipsius, ita vt similitudo in hoc teneat, Primus, quod inferior appetitus, si aliquid de proprio motu retineat, regulari debet & dirigi ad motum superioris, motu scilicet & impulsu rationis deliberantis. Secundus, quod sicut tribus constat motus cælestis ratione iam dicta, totidem tribus (vt expositum est) humanus motus absoluitur: non enim sufficit primus ille motus rationis, quia solet esse inefficax, sed necessarius est secundus ipsius appetitus sensitiui, vt iam tertio vsus sequatur. Tres igitur habes motus, Primus est rationis, quem velleitatem appellat sanctus Thomas 1. p. q. 19. art. 6. & 1. 2. q. 23. art. 5. vt bonum honestum est sequendum. Secundus est appetitus sensitiui appetentis rem vel turpem, vel honestam. Tertius autem est consensus in honestum vel turpe secundum rationem appetitus, à quo fit determinatio, cum alterutrum eligitur: vel quod rationi, vel sensui placet, altero omisso, prosequimur, fugimusve. Hæc igitur notastra commentatio sequenti textu ab Arist. confirmatur.

Ea verò ratio, cui scientiæ tribuuntur, non mouet, sed manet. Cum autem existimationum, ac rationū alia sit vniuersalis, alia singularis (illa nāq; dicit, omne bonum honoribus esse afficiendum: hæc verò dicit, me bonum esse) hæc iam opinio mouet, non illa vniuersalis, quin potius ambæ mouent: at illa quiescens magis, hæc autem non quiescens.

Vt igitur proprie & non translative, vt Plato, doceat vnitatem, distinguit intellectum speculatiuum à practico: nam speculatiuus vniuersalium est & quiescēdi principium, practicus autem particularium est, ideo agendi & mouendi principium: est vtraq; ratio tam vniuersalis, quam particularis moueat, tamē vniuersalis, vt quiescēs, influit magis vt causa prima: particularis autem, vt actiuosa, magisq; operosa, quodammodo ipsi operi applicatur & immiscetur.

tur. Porro in hoc tota vis actionis consistit, vt vniuersale ad particulare applicetur: nā vniuersale interturbari solet ob particulares affectiones: hic est vita humanæ cardo & caput, hinc felicitas summa pendet, summaq; hominū miseria his inclusa esse videtur. Oportet igitur cautissimè & solertissimè inspicimus, quomodo vniuersalia ad particularia accommodemus, vt ex duobus illis motibus tertium absoluauius, & tertiarius ille, idemq; perfectus motus compleatur & consummetur.

SVMMA CAPITIS.

Tres conclusiones, & ad secundam vnū corollariū continet, quibus absoluitur determinatio de vi motiua.

- 1. conclusio. *Quauis animalia imperfecta solum sensum tactus habere videantur, quia tamen dolore & voluptate perficiuntur, imaginationem habent indeterminate determinatam, sicut & ipsa imperfecta sunt animalia. & Phantasia quidem determinata, vna sensitiua est, altera rationalis, quæ in hominibus tantum reperitur, qui ad vnā regulam & scopum omnia sua coniciunt, ob id opinionem habent de futuris. Quare si sensus vincat partem rationalem, non minus contra naturam erit, quàm si sphaeræ cælestes inferiores superiores mouerent: semper enim mouens natura superius est & prestantius. Tres motus ratiocinationis à ratione determinari debent, magis tamen laboriosè, à particulari, quàm vniuersali, quæ quietius & stabilius mouet.*
- 2. conclusio.
- 3. conclusio.

QVAESTIO

Super caput sextum, septimum & octauum de principio motus animalis.

An quæ his tribus præcedentibus capitibus de vi motiua animalium ab Aristotele sunt asserta, vera sint?

In primis manifesta videtur esse collisio, siquidem multa, quæ cap. 6. negauit principia esse motus, vt intellectum, similiter de appetitu, expressè cap. 7. tex. 49. affir-

mat intellectum & appetitum principium esse motus. Adhuc intellectus & appetitus sunt potentia distinctæ, vt ex ipsarum obiectis patet: non possunt ergo concurrere in rationem vnus principij mouentis, vt Aristoteles docet tex. 50. Præterea quia vis appetitiua est cognitiua potentia, vt patet ex eo quod eligit, determinat, imperat, quæ sunt actus cognitiuæ potentia: ergo ad mouendum solus appetitus sufficit, eiusq; apprehensio: secus quomodo appetitus cognitiuæ potentia continuabitur? per quānam coordinationem aut subordinationem? & vtra principalior erit, intellectus, an voluntas? quia certè voluntas, cum libera sit, cæteras omnes potentias mouet, & illis dominari videtur. Insuper licet ita sit, quod potentia cognitiua appetitiuam moueat sibi coniunctam & correspondentem, non est ab Aristotele declaratum, si potentia cognitiua moueat appetitiuam formaliter tantum quoad specificationem in genere causæ finalis & non efficiēt, an etiam moueat effectiue in genere causæ efficiētis, vt suaderi videtur, ex eo quod amor à verbo realiter producit. Rursus dubitare possumus de concursu & motione ipsius finis & appetibilis, si moueat secundum esse reale? quia videtur Aristoteles lib. 1. de generatione tex. 55. dicere, quod finis translative & metaphoricè agat: & lib. 2. Phys. tex. 89. quod non est actionis, sed cognitionis principium: & lib. 7. Phys. tex. 9. quod finis est, cuius gratia aliquid fit, & non est principium vnde motus, nimirum quia non contingit mobile ipsum: hic autem dicit, quod appetibile mouet & appetitus: vbi si mouere sumitur vniuersaliter, appetitus mouet realiter effectiue, ergo & appetibile: et si diuerso appetibile tantum mouet in genere causæ finalis, appetitus in genere causæ finalis mouebit: si enim æquiuocè & difformiter sumeretur, nullam haberet hæc doctrina vim. Demum videtur Aristotelis processus diminutus, qui cum de principio mouendi disputationem instituat, quæ vis solis gradientibus animalibus competit, tamen de appetitu determinat, qui omnibus animatis communis est, vt lib. 2. cap. 3. in principio eius dictum est, & cap. 2. appetitiuum genus potentia diximus à secundum locum motiuo: hic autem non separat appetitiuum à secundum locum motiuo: ergo non erunt quinq; genera potentiarum.

f Confir-

Confirmatio.

Confirmatur, quia de operatione & organo leuiter admodum percurrit, cum tamen omnis potentia ab obiecto, operatione & organo, suisque instrumentis omnibus explicanda sit. In oppositum est Arist. & vniuersa peripateticorum schola. Hec visa sunt precipua (vt plura alia leuiora omittam) vt quae ad illustrationem huius doctrinae magis necessaria esse videntur: de quibus, quo breuius potero, resoluiam, nam grauioribus studijs prepeditis, his nostris commentarijs sine imponere desidero. Sit igitur vnica conclusio generalis, Omnia (quod attinet ad vim motiuam) recte sunt ab Arist. asserta: quae quidem ex responsione ad argumenta proposita patebit: solutio enim dubitationis veritatis est inuentio atque confirmatio (lib. 1. de caelo tex. 101.) Reliqua autem, si quae desiderabuntur, ex his facile quisque vel mediocri diligentia excutiet. Et ne opus sit repetere quae lib. 2. c. 2. de appetitu diximus, & cap. 3. tex. 27. de appetitu quid sit & quotuplex, & de discrimine inter triplicem appetitum, ex illis locis petenda: non enim hic agimus de appetitu naturali rerum inanimatarum, quonia naturalis appetitus proprie non dicitur appetitus: quia solo instinctu naturae mouentur naturalia, & a generante aguntur & mittuntur in finem, quem nullatenus cognoscunt, aut apprehendunt: ideo potius propenduntur secundum naturalem suam formam, quam dicantur appetere. Secundus appetitus est etiam naturalis, qui est sensituius, quique ab intrinseco habet formam dirigentem, nempe apprehensionem & cognitionem rei, quae est finis. Tertio loco est appetitus intellectiuus, qui a sensituius hoc differt, quia non sola imaginationem sequitur, sed rationem ipsam, quae diligenter de oblatiis formis excogitat, consultat atque deliberat, & non solum tendit in finem materialiter, vt res est, sed formaliter, vt finis est, nempe habitudinem mediorem ad finem ordinando. Quare sicut sensus & intellectus hoc distinguuntur, quod sensus est singularium, intellectus autem vniuersalium, sic sensituius appetitus singularium est & praesentium, intellectiuus autem, qui est voluntas, vniuersalium est & absentium. Vnde tex. 53. dicimus rixam sequi inter istos duos appetitus: nam rationalis voluntas imperat prosequendum quod honestum est, licet sit absens: at concupiscibilis in contrarium, vt praesens delectabile, auellit. Ecce pugna. Sensi-

Conclusio responsiua.

Triplex appetitus, et alia ex superioribus petenda.

tius autem appetitus in his, qui animo sunt constantes ac validi, rationi comparet: at in his, qui instar beluarum voluptate praesenti feruntur, concupiscibili acquiescunt, rationis imperium detrectat: & ita omnes bonum sequuntur, vel quod tale simpliciter est, vel quod imponit, & existimatur bonum, vt tex. 51. Quocirca non agimus hic de vim motiua, quae mere naturalis, vt de motu grauium & leuium, de qua actum a me est in libris de caelo, praesertim lib. 4. circa tex. 25. Nec de vim motiua secundum rationem incrementi & decrementi, vt in plantis & omnibus viuentibus, de quo lib. 1. de generatione cap. 5. & lib. 2. de Anima cap. 4. (haec omnia secundum impetum naturae mouentur ex instinctu ipsius, non ex apprehensione alicuius formae) sed disputatio est de vim motiua, quae ab appetitu sequente cognitionem proficiscitur. Ex quo sequitur, quod licet plantae viuant, mediae tamen sunt inter res mere naturales & inanimatas atque inter ipsa animalia: nam ab inanimatis differunt, quoniam inanimatorum perfectio (vt libris de caelo loco citato dixi) consistit in quiete: ideo inanime omne pulsu eget, externoque agitatore, vt actione transeunt moueatur: vapor enim, quia leuis, eleuatur in aera (vt lib. 8. Phys. tex. 32. *Aer autem leuis, est alicubi esse & sursum*: vnde sumpta est illa maxima, Qui dat formam, dat etiam consequentia ad formam) quod autem ex vapore aquam generat aut grandinem, grauitatem inserit, quae ante in vapore non praesuerat, hoc deorsum defert, aut quod remouet prohibens. Grauius igitur & leuia in proprio loco generantur, & generantis intereunt, vt in proprio loco naturali ipsa consistuat (nec ante cessat vis generantis transeunt genito impressa) quia quiescere in loco naturali spectat ad complementum suae generationis: simul enim est dare formam & consequentia ad formam, nisi impediatur. At viueta omnia in proprio loco naturali, in quo sunt, atque in propria & naturali dispositione consistentia se mouent: quod est argumentum, motum ab ipsis esse vt a causa propria, & in ipsis manere vt ipsorum perfectione: quonia postquam cessauit actio generantis (quod ex eo patet, quia iam sunt in sua perfectione & esse completo) tunc ipsa se mouent in suo loco naturali secundum aliquam vitae operationem: haec est igitur differentia intrinseca inter viuentia & non viueta. Sed si ad aliud extremum

De qua vi motiua hic agatur.

Plantae inter animata, & res inanimatas median.

Inanimatorum motus ab extrinseco aetione transeunt.

Animatorum motus ab intrinseco aetione inanimati.

Animalium motus perfectior quam plantarum.

num conferatur plantae, nempe cum animalibus comparatae, licet cum ipsis conueniant, quatenus viuunt, & calore vtuntur naturali & vernaculo, quo se augent, nutriunt, & in eo loco proprio, in quo sitae sunt, se mouent, & proprias exercet operationes atque motum inchoant (quae est propria vis animae) cum alimentum a terrae visceribus fugit, & in proprium locum recedunt, excoquunt, atque in omnem differentiam positionis simul vno motu distribuunt: tamen quia rerum formas sine materia non suscipiunt, non cognoscunt, ideo proprie non dicuntur appetere, vt ex locis citatis iam patet. Animalia autem omnia forinsecus accipiunt species & formas, vt eis informata, sese ad motum excitent, fugiant nociua, prosequantur vero conuenientia: quod in imperfectis animalibus obscure reperitur & indeterminate, ideo confusus est & exilis ille animalis motus in Zoophytis (vt initio c. 8. dictum est.) Tamen de hac vi motiua non agitur hic, sed de ea quae est perfectiorum animalium, quae formas capiunt finis, vt se secundum locum moueant atque sua se dirigant phantasia: quae quidem directio in homine tanto est exactior, quanto rationalis phantasia sensituiam excedit. Animalia igitur neque a remouente prohibent, neque a generante mouentur actione transeunt ab externo motore transmissa, sed ex se motum inchoant, quonia sola immutatione a fine facta imperante interna facultate moueri incipiunt, & a se & in se motionem vt propria perfectione recipiunt: id enim est ex se mouere, quod nullo extrinseco concurrente sola apprehensione finis & obiecti cognitione incipere animal ab appetitu excitari ad praecedendum finem consequendum, siue praesens sit, siue absens, siue reale & possibile, siue tantum existimatum & conceptum (nihil enim refert, sit vel non sit res, vt animal ad illam moueatur, dum tamen concipiatur esse.) Vnde imaginatiua non tantum mouetur ab extraneis obiectis, sed etiam ab internis, vt quae mordent thoracem, tussire cogunt, non tamen sine praecedente imaginatione: deiectio intestinorum mouetur, bile interius instar naturalis clysteris mordete: sic vrina vesicae pigrit, salina os grauat, mucus nares, & semen ipsum in vasis retentum imaginatiua validissime mouet, non tamen sine praecedente sensu tactus: vnde imaginatiua appetitum mouet, inde turgent membra, quae nullo ordine vel non expectato rationis imperio, ad venerem concitatur: interna ergo vis sentiens, appeti-

tum habet coniunctum, cuius munus est motum ad locum imperare. Quo igitur animalia eleuati & praesentius rerum formas apprehendunt, eo exactior habent mouendi facultatem: ideo homo praesentissimum omnium animalium mouetur: imperfectissimum tamen Zoophyta, quae se dilatant & constringunt, suamque habent phantasia, indiuiduam, comitem, vt lib. 2. de Anima tex. 29. licet sit indeterminata, vt hic initio cap. 8. Antequam ad solutionem argumentorum deueniam, illud annotat, verum esse imaginationem corpus mutare (quod barbarum dicitur, imaginatio facit casum) ipsumque in varias etiam morbosas inducere dispositiones, vt imaginatio non tantum habet vim mutandi corpus secundum locum, sed etiam ipsum alterandi & varie afficiendi. Turbationes enim ab animae imaginatione procedentes corpori comunicantur: hinc letitia animam cum sanguine & spiritibus extra rapit, triste nuntium intro couertit: concitat enim imaginatio humores, vnde perturbamur: ob id fortis imaginatio cadendi de arduo & sublimi loco ruinae & precipitium facit: nam ex forti imaginationis impressione anima trahit ad se corpus. Tritum est illud, referente Plutarcho, nobilem, formosissimamque foeminam, quae dum veneri indulgeret, remque nigram intueretur, Aethiopes ex homine candido genuisse, nimirum atrabile ad locum matricis delata. Sunt etiam qui referant, gallinam, quae in pugna gallum superauerit, calcaria sibi produxisse. Tanta igitur est vis interni affectus, vt imaginatio terribilis tremorem incutiat, pallore suffundat, conceptum nigredine tingat: etenim imaginatio artu persimilis est, quae in materiam subiectam propria formam inurit. Sed quid moror? diuine literae id commendant Genes. c. 30. cum Iacob versicolor pecus elegerit, coitumque tempore candidas, viridesque virgas in flumine, quo potabatur, eiecisset, vt cum eo visu concipientes, similia colorum foetus ederent: cuius rei meminit D. Aug. lib. 12. de Ciuitate Dei cap. 25. Sunt tamen hac in parte duo vitia maxime cauenda, Vnum Auicennae, qui lib. 6. naturalium tantum imaginationem humanae valere docet, vt non solum proprium animatis corpus immutare posset, sed alienum: vnde infert, Medicum sola imaginatione egri sanare posse. Summa igitur argumentum est, quoniam anima superior est corpore, & superioribus inferiora parat. Sed valeat, videat ipse, omnesque Medici, si sola imaginatione

Imaginatio corpus permutat.

Duo vitia cauenda de imaginatione.

tione egrū corpus ad salutē deducere valeat: solus enim Deus est, qui solo nutu res mutare & ex nihilo procreare valet. Alterum est eorū, quos Alexicacos vocant, qui regulariter nebulones sunt, ebrii & incōtinentes, de quibus potius pręsumēdum arte demōnū canes à rabie sanare, super prunas & distriētos enses descalciatis pedibus ambulare, quā gratia sanitatū pręditos esse. Plena sunt ista superstitionis & falsitatis, & à sana religione valde sunt aliena. Quod autem ego assero est, imaginationē humanā supra propriū imaginantis corpus vim immutādi habere: at extra proprium corpus quicquā facere neq; verū, neq; in fide tutū, atq; adeo neq; philosophicū, nisi fortē cū alterius imaginatio à nostra concipitur: sic enim nō alterius, sed nostra imaginatio nos cōturbat. Sed nūc de imaginatione & phātafia, vt est principium mouendi secūdum locū, disceptatur. Procedamus iam ad enucleandas eas difficultates, quę in propositis argumentis inuolūtę sunt:

Insignes enim sunt, & in argumentorum enodatione aperiantur, atq; in fine huius quaestionis enumerantur seorsum.

Ad 1. ar- Ad argumenta igitur suo ordine respō-
gumentū. deamus. Prior pars primi argumēti tex. 49. soluta est: nam c. 6. determinatur intellectu

Intellectus & appetitū seorsum nō esse sufficiētia principia mouendi: tamen si coniunctim & non distinctim considerentur, sic principia sunt motus, & ita determinatur c. 7. & tex. 49. ratio huius aperitur, quia intellectus practicus sine distinguitur ab speculatiuo, vt cōceptā veritatem ad opus dirigit: igitur intellectus practicus, qua ratione tāgit finem operis, necessariō cōnectetur appetitui, cuius obiectū est finis atq; bonū, vt tex. 3. i. cū Arist. diximus, & in tex. 49. quomodo prima radix causandi & agendi in fine sit ipsius cognitio: & apprehensio: & ita locū illum cū tex. 89. lib. 2. Phys. cōponebamus. Posterior autem eius pars enarratione ad tex. 30. soluta est: neq; enim phantasia mouet, nisi appetitū determinetur: neque appetitus appetet, nisi prius phantasia appetibile perciperet atque proponeret: quare licet sint duę potētia, tamen per modū vnus impellūt & agūt: nō sunt enim disparatę causę, nec per accidēs cōiūctę, sed essentialiter subordinatę. Quod patet ex illa cōditione causarum adinuicē subordinatarū, q̄ si vna tollitur, tollitur & reliquę: modō sublato appetitū, intellectus

Intellectus & appetitū seorsum nō esse sufficiētia principia mouendi: tamen si coniunctim & non distinctim considerentur, sic principia sunt motus, & ita determinatur c. 7. & tex. 49. ratio huius aperitur, quia intellectus practicus sine distinguitur ab speculatiuo, vt cōceptā veritatem ad opus dirigit: igitur intellectus practicus, qua ratione tāgit finem operis, necessariō cōnectetur appetitui, cuius obiectū est finis atq; bonū, vt tex. 3. i. cū Arist. diximus, & in tex. 49. quomodo prima radix causandi & agendi in fine sit ipsius cognitio: & apprehensio: & ita locū illum cū tex. 89. lib. 2. Phys. cōponebamus. Posterior autem eius pars enarratione ad tex. 30. soluta est: neq; enim phantasia mouet, nisi appetitū determinetur: neque appetitus appetet, nisi prius phantasia appetibile perciperet atque proponeret: quare licet sint duę potētia, tamen per modū vnus impellūt & agūt: nō sunt enim disparatę causę, nec per accidēs cōiūctę, sed essentialiter subordinatę. Quod patet ex illa cōditione causarum adinuicē subordinatarū, q̄ si vna tollitur, tollitur & reliquę: modō sublato appetitū, intellectus

(quia ab appetitū determinatur lib. 9. Met. tex. 10. & hic tex. 30.) ad omnē operationē erit indifferēs: appetitus autē sine intellectu ad nil propēdit, quia nō fertur in incognitū (vt statim ad 2. arg. dicemus) ergo phantasia & appetitus, quatenus vniuntur in vno modo agendi, & adunantur in vna forma, per quā mouent, vt vnū mouent, quia vno impulsu sub vnica & eadem finis forma, quę principū est cognitionis, vt in intellectu (lib. 2. Phys. tex. 89.) eadem principū actionis, vt in appetitū (hic tex. 49.) ergo vt vnū mouent (tex. 30.) quia per vnā cōmunē formam, quę cōmune est fundamentū & origo totius actionis: finis enim obiectū est voluntatis & ratio agēdi, vt à phantasia proponitur: motus autē animalis proficiscitur ab appetitū sequēte apprehensionē, ideo appetitus apprehensionis sequela: quędam est.

Quare Arist. ante determinationem de appetitiua negotiū pręmiserat vniū apprehensuarū, ex quibus vis motiua explananda est. Quod secundo loco dubitabatur de appetitū, si potentia cognituiua sit, profectō locū non deberet habere inter philosophica dubia, nisi Nominaliū molestia & quorūdam sciolorū importunitas pro veritate cōpelleret respōdere: Nā pręterquā res est etiā experimento cōprobata, Arist. plurib⁹ in locis eā apertissimis verbis cōfiteretur, cū lib. 6. Ethic. c. 2. docet, appetitū nihil profectō qui aut fugere, nisi quod in cogitatione asfirmatū est vel negatū: & lib. 7. Ethic. c. 11. sine sensu nō esse voluptatē, & idē in c. 12. Sed expressiora loca habem⁹ in his nostris libris: nā lib. 2. de Anima tex. 27. dicitur, do-

lorem aut voluptatem sine perceptione iucūdi aut molesti nō esse: ideo ibidē tex. 28. excludēbamus, in plantis neque esse sitim neq; famem, quia non est in illis sensus, vt sit appetitus, sine quo fames non est neque sitis: & tex. 40. huius lib. 3. discernendi facultates, vt sensum & intellectum, ab appetitū separat. Qua de re S. Thom. 1. p. q. 80. art. 1. à priori (vt ibidē docet Caiet.) ostēdit appetitū nō esse sine cognitione: quoniam omnem formam proportionabilis cōmittatur inclinatio, vt formam ignis cōsequitur propensio ad locum superiorem, formam terrę inclinatio ad locū infimū: vnūquodq; enim inclinatur ad id, quod sibi conueniēs & proportionatū est, & ad locum (lib. 4. de cęlo c. 3. tex. 22.) vt ad speciem mouetur. Quare sicut in ordine naturali rerum, quę cogni-

Ad 2. ar-
gu. si ap-
petitus sit
facultas
cogniti-
ua.

Appetit
cognitio-
nem sequi
tur ex Ari-
stot. &
S. Tho.

Appetit
animalis
nō poni-
tur otiose
& fru-
stra.

Appetit
naturalis
improprie
dicitur ap-
petitus.

Nullus ap-
petitus est
cognitiu⁹.

cognitione carent, inclinatio ponitur, quę sequitur esse naturale & determinatum, vt de igne & terra dictum est, ita in ordine rerum cognitiuarum (quia non tantūm determinantur secūdum formam naturalem, sed etiam secūdum formā apprehensam, iuxta ea, quę supra cap. 5. dicta sunt) oportet, vt nō solūm in eis ponatur inclinatio naturalis, quę formā naturalē sequitur, sed etiā necesse est, vt sit appetitus, qui formam apprehensam sequatur. Discursus est euidentis, quia formę sua inclinatio proportionatur: ergo ex amplitudine formę cognitiuę (quę non solū est ipsa, sed alia omnia ex cap. 5.) oritur, vt non solus ponatur appetitus ille, qui secūdum conditionē diminuentē dicitur naturalis ex forma propria naturali prodiens, sed etiam ponatur alius, qui absolute vocatur & est appetitus: distinctionis tamē gratia appellatur animalis, quoniā formā sequitur apprehensam: & ideo proprie dicitur appetitus, quia appetit supra modū inclinationis naturalis, & supra modum communem extra se tendit, non ad particularia obiecta potētiarum, sed ad id, quod simpliciter cōueniens est toti animali. Sic S. Tho. ibidem ad 3. quod quilibet potentia habet proprium obiectum vt conueniens & particulare appetibile, ad quod naturaliter fertur, vt ad suam perfectionem: at animalis appetitus secūdum actum apprehensum concupiscit & nititur in bonum, quod toti animali conueniens est: ideo animalis appetitus proprie sic appellatur, quia appetit & tendit extrā ad rem apprehensam: naturalis autem appetitus improprie dicitur appetitus, quia non tendit neq; appetit, sed mittitur & inclinatur à generante. Quā ob causam lib. 2. tex. 28. famem & sitim in animalibus esse docuimus, quia est appetitus calidi aut frigidi, humidi aut ficci: in plantis verò improprie est sitis aut fames, quia non est proprie appetitus, cū cognitione careant: est tamen inclinatio & propensio, quam appetitū naturalem appellare licet, absolute verò non est appetitus. Idcirco, vt vnde digressa est redeat oratio, falsum est quod in argumento assumitur, nempe appetitū potentiam esse cognitiuam: siquidē appetitus nihil aliud est, quā naturę propensio ad vsum & operationem iuxta naturam & determinationem ipsius formę: ergo cū appetitus sit quędam formę cōsequutio & sequela, qua res in suam

perfectionem fertur, & animalia animaliter & vitaliter ferantur iuxta formam apprehensam, vt consequantur ea, quibus carent, atque in ipforum adeptione quiescant: appetitus non est qui cognoscit, sed qui in formam cognitā mouet, vnde est motus principium in genere causę efficientis, nō finalis, vt Aristoteles lib. 6. Ethic. c. 2. appetitus actionis principium est, vnde motus (id est, efficiens) non cuius causa (id est, nō vt finis) si ergo appetitus operatur effectiue, necesse est tangat obiectum, circa quod operatur: hoc autem fieri non potest, nisi per apprehensionem, cū appetitus cōparetur ad rem extrinsecam, vt ad finem, qui prius est in intentione, quā in actione & executione (lib. 2. Phys. tex. 89.) ergo appetitus pręsupponit cognitionem. Vnde tritum illud axioma profuxit, Voluntas cęca est, & appetitus non fertur in incognitum: omnis enim appetitio quasi executio est ipsius cogitationis & imaginationis: & sicut oculus dirigit pedes, ita imaginatio appetitū regit: idcirco cōcupiscibilis cupiditas ad bonum defert, quod per exillimationē proponitur: irascibilis autē iracūdia est ad arduā superādā difficultatem, estq; veluti cupiditatis ministra & cogitationis satelles, cupiditatisque vindex: sicut ergo cupiditas pręitirę operationem, ita cupiditatem apprehensio boni necessariō pręcedit. Insuper sicut tria percipi in rebus inanimatis, primò formā, quę dat esse: secundò grauitatem aut leuitatem, quibus ad locum à natura determinatum feratur: postremò qualitates alteratiuas, vt sunt caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas, quibus vię impedimentum tollitur: ita profectō in animalibus totidem tria reperies, Primum est forma apprehensa, qua animal constituitur in eodem esse & perfectione cum ipso obiecto appetibili cognito (eadem enim perfectio & quidditas rei est perfectio & quidditas animę cognoscētis supra c. 5.) quę & animę & obiecti appetibilis eadem perfectio est, licet in diuerso genere. Secūdò succedit instar motiux qualitatis appetitus cōcupiscibilis, quo ad appetibile apprehensum mouemur, veluti pedib⁹ concupiscendo gradimur, vt tandem desiderij nostri cōpotes euadam⁹. Succedit postremò irascibilis instar alteratiuarum qualitatum, quę districto gladio cupiditay subseruat, ipsam quę tueatur, vt propulsis omnibus obstaculis, bonum apprehensum

Elegans
collatio in
ter anima-
lia & res
inanimas

consequatur, & in adepto quiescat, eoque pa-
Quid do- cificè fruatur. Quid? quòd ex natura dolo-
lor. ris res est conspicua, vt lib. 2. tex. 28. dixi-
 mus: certum enim est apud omnes, experien-
 tiæque confirmat, nunquam esse dolorem,
 nisi sit læsionis perceptio, sicut delectatio
 requirit boni perceptionem cum ipsius con-
 iunctione (dolor enim & delectatio passio-
 nes sunt concupiscibilis appetitus) lib. 6.
 Topic. cap. 3. loco 24. perceptio læsionis
 proxima doloris causa est: ideo inanimata
 non dolent, quia non sunt apta percipere
 læsionem. Quare dolor melius fortasse de-
 finietur, quam lib. 2. tex. 28. vt quidam sit
 ipsius appetitus affectus ex apprehensa in-
 temperie subito excitatus. Quæ quidē defi-
 nitio cõmuniter ab omnibus recipitur: nã
 cum definitio principium sit, ex ijs, quæ ab
 omnibus cõceduntur, deduci debet. Sed vt
 ad rem reuertamur, ad eò verum est, appe-
 titum supponere cognitionem, vt dolor nul-
 lus sit, nisi adsit cognitio: hinc est, quòd qui
 in certamine vulnerantur, non dolent, ni-
 mirum quia occupato & intento animo ad
 tutelam, non percipiunt læsionem: & qui
 morti propinqui sunt, non dolent, quòd fa-
 cultas sentiendi propemodum extincta sit:
 delirantes etiam dolorem nõ sentiunt, quia
 læsum est iudicium: ergo apprehensua po-
 tentia præambula est ad appetitum. Ob idq;
Observa. Aristoteles lib. 2. de Anima cap. 3. tex. 27.
 & 28. in plantis negat appetitum, in Zoophy-
 tis aut ponit, quoniam sensu prædita sunt:
 & tex. 29. appetitus negatur, quibus nega-
 tur sensus. Deniq; cum grata prosequamur,
 fugiamus autem ingrata, quorum nullum
 tale habetur neq; constat, gratum aut ingra-
 tum, iucundum, molestum ve sit, nisi prius
 fuerit cognitum & perceptum per potetiam
 cognitiuam, quæ appetitui prius ostendat
 quid ei amicum, quid autem inimicum sit.
 Tandem finis ob hanc causam dicitur *primum mouens immotum*, & hinc tex. 54. & lib. 2.
 Phys. tex. 89. *principium cognitionis*, quia co-
 gnitio nihil ponit in cognito: ideo finis im-
 mutatus cognoscentem facultatem permutat,
 mox excitat appetitum ad finis conse-
 quutionem, excitatus autem appetitus ani-
 mal mouet: ideo appetitus non est princi-
Attende. piũ, cuius causa vt appetibile, sed vnde mo-
 tus vt efficiens, vt hinc tex. 49. & lib. 6. Ethic.
 cap. 2. Quare ad argumentum in forma dico,
 quod appetitus eligit ac desiderat, mouet atq;
 determinat, nõ tamẽ dirigit, neq; cognoscit,

neq; imperat, neq; ordinat, quia ista ad par-
 tem cognitiuam pertinent: quod fiet magis
 perspicuum ex sequentibus, maximè ex so-
 lutione ad tertium. Sed quod in eodẽ argu-
 mento inuoluitur de eminentia & principa-
 tu inter intellectum & voluntatem, celebris
 est & grauissima cõtrouersia, quam omnes
 traçant & ad suum tribunal vocat: Logici
 propter illas suas primas & secundas inten-
 tiones, quia de ente rationis considerant:
 Metaphysici etiam, quoniam ipsorum in-
 terest rerum naturas expendere: Moralis
 autem Philosophus, vt doceat in cuius po-
 tentiæ operatione beatitudo sita sit: Physi-
 ficus verò eam versat, quatenus vires sunt
 animæ & principia motus. Propter has au-
 tem omnes causas de hac re celebris est cõ-
 trouersia apud scholasticos Theologos in
 4. d. 49. quæ omnia percurrere longum ef-
 fet, & parum nostro proposito cõsentiens:
 ad finem enim huius libri properat animus.
 Idcirco (vt multa in pauca conijciam, & res
 sit magis perspicua & clara) cum S. Tho. &
 peripatetica schola placet præsentem con-
 trouersiam resolvere hac conclusione, In-
 tellectus simpliciter & secundum se præstā-
 tior est voluntate, supra quam eminentiam
 habet & principatum etiam in mouendo.
 Quam cõclusionem dupliciter probo cum
 S. Tho. Primò ex natura potetie (1. p. q. 82.
 art. 3.) potentia enim ex obiecto dignosci-
 tur: habet enim se obiectum ad potetiam,
 sicut Lydius lapis ad aurum, quod poten-
 tiarum excellentiam prodit: at intellectus
 obiectum est verum intelligibile, volun-
 tatis autem obiectum est bonum appetibile:
 sed intelligibile simplicius est & abstractiũ,
 quia habet esse spirituale, ideo nobilius &
 altius: quia quod intelligi debet, repurgatur
 ab omnibus conditionibus materialibus:
 panis enim non est in anima, sed species pa-
 nis, qui est panis spiritualis: at appetibilis
 panis materialis est, quia secundum esse ma-
 teriale & naturale desideratur: ergo volun-
 tas ex obiecto ostenditur inferior intelle-
 ctu, ideo intellectu sequitur, & ei obaudit,
 & ab eo nuncupatur appetitus rationalis:
 & si ipsa domina dicitur, aut regina appel-
 latur, hoc ideo est, quod intellectus rex est &
 dominus: & si ipsa libera est formaliter, ab
 indifferetia intellectu habet, qui radicaliter
 & fundamentaliter liber est: ex eo enim quod
 intellectus abstractè & vniuersaliter res cõ-
 cipit, atq; vtrũq; contradictionis extremũ,
 nempe

Intellectus simpliciter voluntate præstat etiam in mouendo.

Conclusio bina probatione eleganter ostenditur.

Subtilis cõprehensio de intellectu eminentia.

nempe ens & non ens, voluntas se liberè
 determinat ad alterum extremum. Radix
 igitur & seminarium libertatis in volunta-
 te intellectus est, qui consultat & deliberat
 quid conducibilis sit, & ita præcipit &
 imponit voluntati: tamen ipsa voluntas se-
 cundum suam essentiam libera est, nulliq;
 actui addicta, aut illigata: quoniam etiam
 circa vltimum finem, etsi nõ sit libera quo-
 ad specificationem, libera est quoad exer-
 citium, cum tamen intellectus conuincatur
 euidencia propter demonstrationem, atq;
 etiam propter rationem probabilem, si exi-
 stimetur necessaria. Missam facio compara-
 tionem voluntatis & intellectus, vt in via
 sunt: nam simpliciter est intelligenda con-
 conclusio: lege Caietanũ & S. Thomã loco ci-
 tato. Secundò probatur ex parte actus &
 operationis cum S. Tho. 1. 2. q. 3. art. 4. quia
 consequutio finis per actum intellectus cõ-
 tingit, voluntas autẽ quiescit in fine adepto
 per intellectum: quare & si bonum & finis
 obiectum sit voluntatis, ex hoc ipso sequi-
 tur, quòd bonũ hominis actus sit intellectus:
 ideo sicut visibile est obiectum visus, tamẽ
 actus est alterius cause, ita bonum, quod est
 obiectum voluntatis, non est actus ipsius vo-
 luntatis, sed actus est ipsius intellectus: non
 enim est quodcunq; & quaecunq; bonum
 obiectum voluntatis, sed bonum cogni-
 tum & apprehensum: ergo cognitio quasi
 pars est obiecti voluntatis. Vnde & si volun-
 tas formalitè bonum videatur attingere in
 ratione obiecti formalis motiui, intellectus
 autem intimiũ in ratione actus & obiecti
 terminatiui: quare cum felicitas cõsistat in
 assequutione boni per modum actus & vi-
 gilie, non per modum habitus & somni, bo-
 num eminentiũ pertinet ad intellectum, quia
 per modum actus præsentis, quàm ad volun-
 tatem, quæ per modum habitus ad bonum
 abstrahendo à præsentia tendit: ideo intel-
 lectus intimiũ attingit beatitudinẽ, quàm
 voluntas. Quod patet primò ex parte po-
 tentiæ, quia intellectus trahit ad se, volun-
 tas autẽ extra se tendit. Secundò ex parte actus,
 quoniam summum bonum hominis actus
 est ipsius intellectus, nepe visio Dei, & hæc
 eadem visio Dei est obiectum concupitum
 à volutate. Multa pro hac veritate latiũ di-
 ximus apud S. Tho. locis citatis, quæ modò,
 licet non multum inuita traherentur, tamẽ
 viderentur à nostro & Aristotelis propo-
 sito aliena: sat est rẽ acutè tetigisse, atq; curio-

Elegans re- solutio p- essentia beatitudinis.

Observa.

sam lectorẽ in via veritatis constituisse.
 Quod autem attinet ad rem præsentem est, *Intellectus*
 atq; ex dictis iam sequitur, quod licet volun-
 tas præstantiũ moueat, quàm intellectus quo-
 ad vsum & exercitium, tamen absolutè & præstan-
 tius quàm intellectus principatũ & domi-
 nium obtinet in mouendo. Quod in solutio-
 ne sequentis argumẽti patebit ampliũ: dũ
 modo aduertat, comparationem, quæ inter
 intellectum & voluntatem fit, eandem in-
 telligi inter sensum & appetitum sensitiuũ,
 siue quoad eminentiã & dignitatem perfe-
 ctionis, de qua hætenus dictũ est, siue quo-
 ad prioritatem, ordinem atq; modum mo-
 tionis: semper enim phantasia ad appetitum
 sensitiuum se habet sicut intellectus ad vo-
 luntatẽ. Tertio loco quæstio erat de modo
 motus potentie cognitiuæ & appetiti-
 uæ: nam non omnibus constat, vtra poten-
 tia prius moueat, an ambæ simul, & quo
 genere causæ? Ex vna enim par-
 te cæcus videtur appetitus, vt qui egeat du-
 ctore aliquo, qui dirigat in appetenda &
 fugienda: quoniam appetibile voluntatem
 non tangit, nisi prius intellectu aut phanta-
 sia apprehendatur: ergo ab apprehensa for-
 ma mouetur appetitus. Ex alia autem par-
 te videtur, quòd phantasia nõ moueat: nã
 cum Aristoteles tex. 54. connumeret prin-
 cipia mouentia secundum locum, phanta-
 siam non meminit, neque inter mouentia
 neque inter immota connumerat: quin po-
 tius tex. 49. & 50. appetitus motio intelli-
 gentiæ & apprehensionis præfertur, vt lib.
 9. Metaphys. tex. 10. intellectus ab appe-
 titu determinatur: & hinc vltimis verbis
 tex. 49. *Et propterea mens mouet, quòd appeti-
 bile ipsius principium est*: hinc euenit, vt ob-
 piam affectionem inclinemur magis ad
 credendum vni præceptori, quàm alteri.
 Vt igitur rem hanc breuius & commodiũ
 definiamus, principio oportet memoria *Diversa*
 reuocare quæ in enarrando textu 50. dicta *motio in-*
 sunt, videlicet quomodo actio in appeti- *tellestus et*
 tum referatur secundum rationem particu- *appetitus*
 larem ordine exequutionis, in intellectum *ex tex-*
 autem secundum rationem vniuersalem *tu 50.*
 ordine intentionis. Deinde aduertendum *Imperium*
 cum sancto Thoma 1. 2. quæst. 17. art. 1. *proprie*
 quòd imperare & ordinare, actus sunt ra- *actus et*
 tionis: itaque imperare, indicando quid sit *rationis.*
 faciendum, dum deliberat: & imperando,
 præcipiendo & iubendo, fac hoc, per mo-
 dum imperatiui, vtrunq; imperium actus
 f 4 est

est intellectus, cuius est cognoscere, dirigere, denuntiare quid sit faciendum, & denuntiare intimando quoad specificationem & determinationem obiecti. Ceterum quoad executionem & exercitium primum mouens est voluntas (1.2. q. 9. art. 1.) voluntatis enim obiectum est finis & bonum in communi: ergo ipsius voluntatis est mouere omnes potestas ad suos particulares fines: bonum enim particulare singularum potentiarum sub bono communi ipsius voluntatis comprehenditur: & ideo voluntas per modum agentis mouet omnes potestas ad suos actus, præter vegetatiuas naturales, quæ nostro arbitrio directè non subduntur (vt S. Tho. docet 1. p. q. 82. art. 4.) ergo imperium absolutè & simpliciter ad intellectum pertinet, cuius est declarare & denuntiare intimando quid sit faciendum. Voluntas autem non dicitur imperare nisi improprie quatenus mouet, inclinatur & propendit ad opus: est enim appetitio quasi nostræ naturæ pondus & velut pondera horologiorum: ordo autem & artificij ingenium, in rotulis atq; punctis consistit: sic in intellectu residet ingenij eminentia, in voluntate autem naturæ ponderatio. Malè igitur hîc Granatensis quæst. 3. imperium voluntati tribuit, quia voluntas neque imperat, neq; fert leges, neq; ordinat: ista enim omnia ad arbitrium intellectus pertinent: lex autem, ordinatio atq; certa dispositio imperij certa sunt indicia. Quare quoties sanctus Thom. dicit voluntatem imperare, sumit improprie & largè pro eo, quod est mouere: licet reclamet Scotus 2. d. 6. q. 1. & quodlib. 17. tamen pro S. Thoma est Plato, qui semper appetitui rationem præfert, atq; eam in arce collocat, quod sceptri dominiij contineat: & Aristoteles docet lib. 1. Politic. cap. 2. & 3. mentem in appetitum ciuile & regium habere dominium, quod verum est: nam quoad efficaciam & determinationem agendi, vsus & exercitium voluntati defertur. Quamobrem liberum arbitrium ab vtraq; potètia appellatur, quoniam ab intellectu arbitrium dicitur, & inde habet speciem: à voluntate autem liberum vocatur, à qua vsus est, & inde laudè aut vituperium meremur. Ad argumētum igitur respondere potest, intellectum formalius & principalius mouere atq; prius secundum specificationem, sed voluntas principalius etiam in alio genere agendi & exe-

Voluntas primum mouens quoad exercitium.

Collatio horologij cum intellectu, & voluntate.

Granatensis.

Scotus.

Plato pro S. Tho.

Liberi arbitrii nomenclatura et vsus.

Intellectus voluntas & sensus diuersimodè mouent.

quendi secundum exercitium. Et hoc Aristoteles contendebat, cum dicebat intellectum sine appetitu non mouere: nimirum quia voluntas proxima est motionis & actionis causa, vsque adeo vt voluntas neq; angelis, neq; cælestibus spiritibus subdatur, sed soli Deo (1.2. q. 9. maxime artic. 6. & q. 10. per totam, sed maxime artic. 4.) ab inferiori ergo appetitu (vt ibidem determinat S. Thom.) directè & per se non mouetur: sicut Aristoteles hîc tex. 57. sphaera superior ab inferiori non mouetur, sed indirectè propter necessariam connexionem intellectus ad sensum perturbantur incontinentes, & veluti lethargici & phrenetici passionibus trahuntur. Est tamen in motione discrimen: quoniam intellectus mouet præsentando & imperando obiectum, voluntas autem afficiendo & alliciendo, similiter appetitus sensitius: nisi quod voluntas, cum natura sua sit superior, ex officio mouet aliquid imprimendo in sensitium appetitum, sicut vniuersale in particulare: appetitus autem sensitius non imprimendo aliquid in voluntatem, sed indirectè, quia per redundantiam & violentiam passionis sensitivæ: quoniam eius violentiæ non occurrimus nec resistimus, vt 1.2. q. 10. artic. 3. ad 2. & q. 9. art. 2. Quod vltèrius in argumēto petitur, si intellectus formaliter tantum & quoad specificationem moueat, an etiam efficienter, ambiguum est & variè definitur. Tot enim sunt sententiæ, vt non vacet in præsentiarum eas omnes recensere: fusissimè dixi 1.2. q. 9. artic. 1. quæ omnia difficile est ad pauca contrahere: oportet tamen breuius rem expendere, si illustrari debeat. Ex dictis igitur sumamus hoc principium, quod intellectus primum mouens est voluntatis quoad specificationem, voluntas autem primum mouens est intellectus quoad exercitium: nam si intellectus primò mouet faciendū obiectum voluntatis, voluntas primò mouet applicando ad vsum. Hoc principium in præcedentibus declaratum est, sed nunc à priori reddenda est ratio. Nam cum impossibile sit, quod idem moueat seipsum, ne simul sit actu & in potentia respectu eiusdem & secundum idem, fit, vt voluntas intellectum moueat, & ab intellectu moueatur, diuersa tamen ratione: nam intellectus in communi & vniuersali quoad speciem mouet ex parte obiecti, vnde est in actu: voluntas

Intellectus primum mouens quoad specificationem, voluntatem autem quoad exercitium, à priori ostenditur.

verò

verò in particulari mouet quoad indiuiduum ex parte subiecti ad exercitium actus: quare facta immutatione obiecti per intellectum, voluntas (cuius obiectum finis est, finis autem motionis omnis principium) propter finem repræsentatum applicat omnia ad vsum & exercitium: ergo intellectus mouere voluntatem quoad specificationem idem est, quod intellectum voluntati præsentare obiectum, vnde actio voluntatis specificatur: ita S. Tho. 1. p. q. 82. art. 4. & 1.2. q. 9. art. 1. Et vniuersalis est propositio, scilicet aliunde actum specificari, aliunde autem habere exercitium: nam visio in brutis ab ipso visibili speciem habet, ab appetitu autem animali vsum habet: & in naturalibus motus lapidis sortitur speciem à loco deorsum, quò tendit, habet tamen vsum à grauitate lapidis: & in metaphysicis obiectum à subiecto aliud est: & in omnibus creatis esse & essentia differunt, quia essentia à principio formali, existentia à materiali est. Cum tamen dico voluntatem primum mouens esse quoad exercitium, non est intelligendum respectu omnium intellectuum: quoniam prima intellectio omnem voluntatem antecedit, quia voluntas non fertur in incognitum. Quod patet primò ex parte formæ, quia si inclinatio naturalis necessario præsupponit formam, appetitus etiam necessario præsupponet formam apprehensam. Secundò ex parte obiecti seu termini, quoniam fieri non potest, vt actio aut motus sine termino sit, terminus autem & obiectum voluntatis per intellectum & proponitur & fabricatur. Tertiò ex parte actus, quia nulla actio est possibilis sine proprio agente & proximo principio: obiectum enim ab intellectu consideratum est primum agens in ordine ad voluntatem siue specificatiuè, siue finaliter, siue effectiuè (hoc in præsentibus inuestigamus, & diximus obscurum esse & satis lubricum) quoniam si se habet vt finis, non mouebit realiter effectiuè: si autem vt obiectum, effectiuè mouebit. Huc totum belli pondus & opinionum turba inclinatur, hinc pendet aratrum: & ex hac eadem distinctione opiniones & rem hanc illustrabimus. Errarunt quidem omnes, qui ad pauca respicientes facillè enuntiarunt (oportet enim rem integrè & completè circumspicere.) Nam qui cum Scoto in 2. d. 25. q. vnica tenent (vt Capreolus ibidem) quod intel-

Prima intellectio omnem voluntatem antecedit 1. p. q. 82. art. 4. ad 3. et 1.2. q. 1. art. 1.

Nodus rotius quæstionis, si intellectus moueat etiam effectiuè.

lectus specificatiuè & finaliter mouet voluntatem, non tamen efficienter, attendunt ad rationem finis, obiecti autem conditionem negligunt. Qua in parte deficiunt, quoniam ad obiectum voluntatis per se & non per accidens præsupponitur cognitio: nunquam enim voluntas fertur in incognitum, & apprehensio intellectus vel est pars obiecti voluntatis, vel conditio indiuidua comes. Qui autem cum S. Tho. contendunt, obiectum ab intellectu propositum effectiuè concurrere, non tamen specificatiuè, conditionem obiecti considerant, contemnuntq; rationem finis: Nam duo sunt actus, vnus intellectus, qui est cognitio: alter voluntatis, qui est volitio: sed obiectum causa efficiens est cognitionis: ergo & erit causa efficiens volitionis: idem tamen obiectum vt finis & terminus specificat. Ad hunc secundum modum Gabriel 2. d. 25. q. vnica & Palude 2. d. 16. art. 3. alludunt. Qui verò exactius & magis integrè rem penetrant cum Caiet. 1. p. q. 80. art. 2. & q. 82. art. 4. & cum Conrado 1.2. q. 9. art. 1. vtrunq; considerant & efficiētiam & specificationem, nisi quod dicunt obiectum ad specificationem effectiuè concurrere speciem causandam: itaq; non concurrunt ad speciem tantum per modum finis, sed etiam per modum agentis: probant ex simili de amore in diuinis, qui à verbo producit: pari quoq; ratione in nobis obiectum cognitum ad volitionem effectiuè concurrunt. Secundò dicunt isti, voluntatem effectiuè concurrere ad exercitium actus, non tamen obiectum, quia voluntas libera est. Sed in re morali & physica hæc metaphysica nimium est implexa & plus nimio subtilis: præterquam quod falsum assumunt, in hoc quod existimant principium specificatiuum actiuè etiam concurrere: nam multa specificatur ab his, quæ actiuè non concurrunt, vt albefactio à producta albedine speciem habet, non tamen ab ipsa producit, & sic in alijs multis: ab alio ergo res specificatur, & ab alio producit. Ob id Ferrariensis dicit lib. 1. contra gent. cap. 44. quod obiectum ad finem specificatiuè concurrunt, ad media autem effectiuè. Qua distinctione triumphare videtur, & putat se diuersa S. Thomæ loca conciliasse: maior enim videtur efficientia ad media, quàm ad finem: tamen fallitur, quia voluntas eodem modo mouetur ab intellectu quoad media & quoad finem: quia

Scotus, et Capreolus

Quidam Thomiste et Palud.

Caiet. & Conradus.

Ferrariensis.

f 5 sicut

ficut intentio finis debet per intellectum proponi, ita & deliberatio & excogitatio mediorum voluntati per intellectum proponuntur: non est ergo neganda efficientia circa finem, quæ conceditur circa media. Ita Aristoteles hic tex. 54. expressè asserit, quòd appetibile mouet, & non mouetur mente, aut imaginatione perceptum, mouebit ergo & ad finem & ad media. Nostra igitur resolutio sit certissima, quam existimo esse S. Thomæ & verè peripateticam, quòd obiectum ab intellectu cognitum principium est proprium specificatum ipsius volitionis, & actiui formale, non tamen effectiui. Hæc conclusio probatur ex aliarum repulsiōe. In primis quia si obiectum effectiue concurreret, non relinqueretur plena libertas voluntati. Deinde quia illa metaphysica Caietani non est satis intelligibilis, quomodo obiectum effectiue attingat substantiam actus in ratione speciei, non tamen in ratione indiuidui. Tertiò Ferrariensis distinctio friuola est: nam si intellectus proponit voluntati obiectum, siue circa finem, siue circa media, necesse est, quòd per intellectum reducat de potentia in actum non solum circa media, sed etiam circa finem. Ob id in hoc tibi, germane lector, volo meam commendare operam, quòd obiectum voluntati ab intellectu præsentatum non concurret efficienter, neq; quoad exercitium, neq; quoad specificationem, neq; quoad principia, neq; quoad media, neq; totaliter, neque partialiter, sed tantum in genere causæ finalis (vbi non secludo concursum causæ exemplaris & formalis: finis enim & forma idem sunt, vt lib. 2. Phys. tex. 70. & ratio agendi est principium formale, & non est alienus concurrendi modus à concursu finali: finis autem quatenus forma est, formale est principium agendi.) Vna igitur efficaci ratione hanc conclusionem demonstro: quia omnis actio voluntatis specificatur à proprio & proximo principio agenti secundum naturam & rationem agendi: sed voluntas secundum se non potest esse proprium & proximum principium alicuius specialis actionis: ergo proximum principium agens in ratione causæ formalis (etsi non efficiat) est obiectum voluntati representatum, cuius actionem vt proximū principium specificat. Totus discursus patet: quia cum voluntas generale sit principium efficiens non specificatum, neque determi-

natum ad aliquā specialem actionē, oportet specificetur & determinetur ab aliquo formali principio: quare efficientia voluntatis erit specificatio eius, iuxta principium formale, quod est obiectum ab intellectu propositum. Hæc ratio sufficiat & instar omnium sit, in qua latet aduersariorū delusio & fallacia, quia principium formale in principium efficiens deflectunt atq; conuertunt: maximè quòd finis & obiectum representatum per intellectum non mouet vt forma coniuncta, sicut in rebus naturalibus contingit, sed vt forma separata & veluti propositum exemplar. Idcirco meritò tollitur ratio efficiendi, & conceditur principium formale specificandi sine vltiori efficientia: mouet enim instar exemplaris ideæ, non instar formæ naturalis, ideo in vtroq; genere & causæ formalis & finalis, non tamen in genere causæ efficientis. Deberent igitur isti distinguere inter principium effectiuium & actiuum formale, quia obiectum motiuum est finale, & actiuum formale, non tamen principium efficiens: itaq; voluntas mouetur ab obiecto, quod intellectus ei representat vt finem & exemplar, ideo instar ideæ illius voluntas se componit ad finem consequendum. Ex his primò multa conciliantur, quæ apud S. Th. repugnantiam præ se ostendere videbantur. Secundò sequitur, quòd actus voluntatis ab extrinseco à solo Deo fit effectiue (1. 2. q. 9. art. 6.) ab intrinseco autem à sola voluntate (vt S. Th. ibidem art. 3.) itaq; volitio à Deo & voluntate fit effectiue, ab obiecto autem non effectiue, sed modo iā declarato, vt finis est & exemplar. Sequitur tertio, quòd finis est voluntati ratio agendi, non sicut forma coniuncta, vt forma in igne aut species in intellectu, vbi forma in eadem materia vel potentia est, sed sicut forma exemplaris, quæ in intellectu representatur, quæ distincta est potentia à voluntate. Profectò si quis, medico prædicente mortem, de sua salute desperet, ad sanitatē non aspirabit: tamen si è vestigio medicus alius quasi derepentē persuadeat sanguinis missione ægrum sanari posse, sanè statim voluntas eligit media ad sanitatem, quā appetit sola finis motione & secundum rationem formalem specificante sine vltiori aliqua efficientia. Verum est, quòd quia hoc habet voluntas ex amplitudine, suaq; immaterialitate, vnde libertatem & dominium

Observa
opinionū
lubricū
bibium.

Observa
has illa-
tiones.

Inter intel-
lectuum
& sensi-
minium

minium
appetitū
notā-
da diffe-
rentia.

Observa.

Due dif-
ferentiæ in
ter verbū
Dei et no-
strum.

Appetitū
mouet ani-
mal vni-
formiter,
sicut mou-
etur ab
appetibili.

minium habet in suos actus, vt liberè se in finem atq; media moueat: tamen apprehensio phantasie supra appetitum animalema maiorem habet concursum, ex eo quòd naturaliter mouetur. Idcirco dixit Aristoteles tex. 54. quòd appetibile cognitum mouet appetitum, qui appetitus etiam dicitur moueri à fine: ratio est, quia voluntas se agit, appetitū autem sensitiuus agit, quoniam rapitur à præsentis: quo modo dicere possumus, quòd finis efficientiam aliquam habeat in appetitum bruti, quia naturaliter fertur in præsentis. Non sic de volūtate, quæ appetit in vniuersali cum distinctione temporis: & hoc modo fateor, obiectum, quod ab intellectu representatur, aliquam habere efficientiam, quatenus eadem ipsa perfectio & quidditas rei sit perfectio & quidditas cognoscētis (iuxta doctrinam cap. 5.) vnde statim efficitur propensio & appetitio ad consequutionem formæ apprehensæ. Et hoc discrimen maximè est commendandum, quòd voluntas liberè fertur sine maiori efficientia, quàm ipsa præstare vult: appetitus autem sensitiuus rapitur in præsentis delectabile: apprehensum autem obiectum effectiue mouet animale appetitum, & non solum per modū & causæ formalis & finalis. Patet etiam, quòd verbum in diuinis concurrat producendo Spiritum sanctū: quia ibi non est alius ordo realis possibilis, nisi originis, & est perfecta & absoluta ratio verbi. Quare simile, quod adducitur ex verbo in diuinis ad verbum in humanis, propter hæc duo non cōuincit, vt quidam putant. Alterum est, quòd Aristoteles textu 54. cum respectu appetitus animalis loquatur: non tamen loquitur æquiuocè & difformiter, quod esset vitium in doctrina tanti Philosophi: ideo si appetibile mouet, & appetitus etiam mouet, oportet, quòd cum appetitus moueat effectiue animal, quòd appetibile non mouebit appetitum duntaxat finaliter (sic enim mouere æquiuocè ab Aristotele vsurparetur, qua varietate doctrina eius eneruaretur) sed etiā effectiue. Et ita vniiformiter procedit Aristoteles atq; vniuoce in eadem significatione & causalitate mouendi: & ideo appetibile mouet effectiue, sed est immobile effectiue, quia agit vt cognitum est: cognosci autē nihil ponit in re cognita, ideo metaphoricè agit: appetitus autē mouet, quia mouetur: appetitio actus est & operatio ab appetitu

elicita, quoniam est motus & actus perfectus. Et vt diuersa S. Thomæ & Aristotelis loca concilies, aduerte, quòd voluptas non dicitur operatio, quatenus in ipso appetitu consideratur, sed quies, bene tamen vt fertur in appetibile, in quod mouetur: quia operatio conuenit operanti tanquam agenti, & est motus, qui dicitur actus perfecti (suprà tex. 28.) non tamen est operatio vt via ad formam, qua careat, sed operatio est completa & actus perfectus, qui ad suum intrinsecum complementum nihil futurum expectat. Quod quarto loco obijciebatur, ex his, quæ iam nunc dicebamus, solum esse videtur: præsertim de secunda parte, qua inquirebatur de vniiformitate motionis appetibilis & appetitus. Superesse igitur videtur, vt breuissimis absoluaus concursum causæ finalis, de quo inquiritur in prima argumēti parte. Qua de re primū omnium illud certum est, finē causam esse realem, & rationem formale agendi ipsius finis reale esse: Patet lib. 2. Phys. tex. 31. & lib. 1. Ethic. cap. 1. quia est bonum & vltimum, cuius gratia omnia fiunt, bonum autem est, quod conuenit ad perfectionem rei: auarus enim pecunias veras appetit, & infirmus sanitatem realem exoptat. Idcirco lib. 2. Phys. tex. 70. forma & finis re idē sunt: atque adeò lib. 1. de generatione textu 55. præsentis forma cessat motus, quoniam iam realiter est consequutio finis. Præterea quia finis apprehensus abstrahit ab intentione & executione: ergo non mouemur ad finem, neq; cupimus finem, qui est in intentione, sed qui in re ipsa intēditur: igitur cupimus rem absolutè secundum esse reale, post autem cogitamus de executione & consequutione: mouet itaq; finis secundum esse reale, vbi particula secundum reduplicat causam formalem. Mox etiam secundò certum est, quòd finis non mouet nisi apprehensus & cognitus, quia nō est actu nisi per cognitionem: & quia appetitus nō potest ferri in incognitum, ob id esse in intentione, est cōditio, sine qua non mouet finis: sicut enim efficiens non agit nisi appropinquatum (quia est conditio per quam efficiens passo applicatur) ita finis agit secundum quod est in intentione: vbi particula secundum reduplicat cōditionem requisitam, vt finis agat: quia nisi finis sit cognitus & intentus, non agit. Et ita explicantur autoritates omnes Aristotelis in argumēto positæ,

Operatio
appetitus
bifariam
considera-
tur: supra
c. 2. quali-
tas est vt
intellige-
re.

Ad 4. ar-
gum.

De finis
concur-
sibus as-
sertionib⁹

1. asser-
tio.

2. asser-
tio.

fitæ,quòd metaphoricè agit:quoniam si cõparetur ad causam efficientem, non agit contactu reali,vnde est principium motus (lib.7.Phys.tex.9. & lib.6. Ethic. cap.2.) sed contactu agit intentionali,vnde principium est cognitionis,& cuius gratia aliquid fit(lib.2.Phys.tex.89.& hïc tex.49.)Metaphoricus ergo est contactus causæ finalis, non realis, qualis est contactus causæ efficientis,quæ non tantum est causa realis,sed realiter applicatur extra animam,nam finis causa est realis:sed applicatio fit per actum animæ,vnde trãslatitia & metaphorica vocatur ab Aristotele. Postremò illud etiam omnibus reẽtẽ sentientibus certum esse debet,quòd finis in exequutione neq; est ratio motiua,neq; conditio requisita ad agendum,sed quid impertinẽs,vt finis moueat:etenim æquẽ finis mouet quando est,sicut quando non est:esse etiam in exequutione,ipsius agentis effectus est,similiter & ipsius finis,à quo exequutio mediõrum imperatur:ergo finaliter causare non est esse in exequutione,sed mouere appetitum ad specificationem actus ipsius. Insuper quia esse in exequutione est finem pendere ab agente,quatenus realiter motus fit ad consequtionem finis:ergo finis secundum rationem formalem realiter mouet,et si per conditionem & approximationem apprehensionis:animal autem à fine motum exequitur,vt quod appetit assequatur. Et sic omnia consentiunt,& argumentum quartum omnibus suis numeris dissolutum est. Vnum illud supereff vt aduertamus,non esse idem finem esse in apprehensione & esse in intentione:nam finis in sola apprehensione non est actionis principium,sed cognitionis:quoniam apprehensio est veluti vniuersalis & speculatiua. Ideo lib.2. Phys.tex.89.hoc modo sumptus finis dicitur principium,nõ actionis:sed cogitationis:esse autem in intentione iam tangit rationem finis,& contingit volutatem:& hoc modo principium est actionis,nam iam est in intellectu pratico dependenter ab appetitu:& ita hïc tex.49.& 50. dicitur principium actionis,& quòd propterea mens mouet,quia appetibile principium est:nam intellectus absq; appetitu nõ mouet:ideo oportet in intellectu præcedat iudicium practicum,vt deinde voluntas attendat & prosequatur:simplex enim apprehensio perinde se habet ac pictura,quæ nos nihil com-

mouet: oportet ergo, vt afficiamur, vltra imaginationẽ accedat existimatio, vt Aristoteles docet lib.2.de Anima tex.154.nemo enim à sola imaginatione & apprehensione mouetur sine phantasie existimatione,id est, pratico iudicio, quod quandoq; subitum est & momentaneum. Quid discriminis sit inter iudicium intellectus & sensus,suprà dixi circa caput tertium & quartum. Quo fit, causalitatem finis esse realẽ, quia realis est causa:conditionem autẽ agendi esse,prout in intẽtione & à ratione pendet:siquidem sicut agens agit per suam formam,& conditio agendi est approximatior realis,ita in fine conditio agendi est approximatior finis per intentionem. Et hoc est, quod dudum dicebam,quòd esse in exequutione,si conferatur ad causam efficientem, est per se, finali autem causæ conuenit per accidẽs:Ratio est,quia causæ efficientis interesse videtur rem producere & exequi, ita vt in actu ponatur:ad finem autem non spectat nisi mouere & sollicitare appetitum, hoc est,esse id bonum,quod appetatur,desidereturq;:ob id finis causalitas pendet à sola apprehensione,causalitas verò efficientis à reali approximatione:ideo hæc est vera actio,illa autem,quæ ad finem pertinet,metaphorica. Nunc autem ad finem properemus, si vnum prius aduertamus,quòd finis est prima causarum, potissima & prima radix,vnde efficiens ad agendum accingitur,nimirum quia à fine sollicitatur:quãobrem D.Tho.1.p.q.3.art.4.docet, quòd ratio boni dicit rationem finis,non autem rationem efficientis. Postremi argumenti difficultas meritò in vltimum locum reposita est,vt ea res ista absoluat,quoniã magis est huius loci propria:atq; iam tandem intelligamus, in quo consistat vis mouendi,& si dicat facultatem ab appetitu distinctam, an verò appetitus ipse causa sit motus.Statim enim sese offert ista difficultas: quia sentire & appetere actiones sunt immanentes (tex.28. & 54.) moueri autem actio est transiens:ergo sentire & appetere non est idem quod mouere:Econuerso autem contrarium patet:quia appetitus nullam videtur habere operationẽ præter sentire & appetere:ergo ipsemet appetitus erit vis motiua? quare malè Aristot. lib.2. de Anima tex.28.& 29. appetituum & motuum distinguebat.Hæc est vltima difficultas:pro cuius enodatione aduertenda sunt aliqua,

Obserua.

3.asser-
tio.

Brevissima
totius
quæstio-
nis colle-
ctio.

Finẽ esse
in intẽtio-
ne & esse
in apprehen-
sione
differẽs.

Causalitas
efficientis
et finis
exponitur.

Ad 5. ar-
gu. de vi
motiua.

Notã dif-
ficultatis.

aliqua, Primò, quòd vis motiua animalibus non cõuenit naturaliter tantum,vt elementis:neq; solùm vitaliter,vt plãtis:nam non viuencia ab alio mouentur,vt à generate:plantæ verò,quia viuunt, mouentur quidem à se, non tamen ex appetitu, qui (vt hac eadem quæstione ad 2. & antea lib.2.loco citato diximus)in plantis nõ est: animalia autem mouentur adhuc appetitu animali,non solùm à se à principio intrinseco,vt plantæ, sed voluntariè & spontaneè: non quòd moueantur liberè sicut nos, qui volutate liberè ducimur perfecta libertate (voluntas enim sequitur iudiciũ intellectus cõmune,abstractũ atq; indifferens: appetitus autem brutorum sequitur iudicium determinatum,ideo liberè mouentur licet imperfectè: mouens enim & motũ debet esse proportionata,& qualis est sensus & phantasia, talis est appetitus sensitius, scilicet determinatus & alligatus ad particularia: etenim virtus apprehensiuã se habet ad appetitiuã,sicut motuum ad mobile:& sicut actiuũ passiuo est proportionatũ,ita motiuũ mobili respondet) sed dicitur animalia voluntariè moueri,vt volutatis improprie aliquã participationẽ habent,vt lib.3. Ethic. c.2. dicitur,pueros & animalia in spontaneo & voluntario communicare,scilicet quòd animalia mouentur secundum cõuenientiam formæ apprehensæ,necessariò tamen & subito atque determinato à natura iudicio: quia mouentur apprehensione coniuncta materiæ sine præuia consultatione, sed secundum determinationem naturæ prosequuntur,aut fugiunt mox, ac habent sensum conuenientis aut nociui. Itaq; animalia voluntariè mouentur quatenus inchoare & sistere motum possunt, vt lib.8. Phys.tex.29. vbi voluntarium distinguitur contra violentum & contra motum, qui est à principio extrinseco,vt idem sit voluntariè mouere quòd spontaneè,hoc est, à principio intrinseco: quia animalia habent à seipsis vnde initiare & citra terminum possunt etiam sistere motum: quoniam merè naturalia ad vnam tantum partem terminantur,vt grauia & leuia sursum,deorsumve.Plantæ igitur ab intrinseco versus omnem differentiam mouentur, sed non animaliter ex appetitu,ideo ab intrinseco non possunt prohibito sistere motum. Animalia tamen non magis ad vnam partem,quàm ad aliam determinantur,sed pro electione,

hoc est,existimatione iudicij, prout appetunt,ita mouentur,quanuis iudicij determinationem à natura ipsa accipiant:ideo non est in sua potestate sic vel aliter moueri, vt rationalia,bene tamen voluntariè,hoc est, spontaneè mouentur, vt dictum est. Iudicium nostrum totum est à nobis,ideo motus noster dignus est laude, aut vituperio. Bruta autem habent iudicium à natura determinatum inchoatiuè,quãuis ab ipsis cõpleatur,quia sensus agens est (vt diximus lib.2.cap.5.) & sentire & appetere actiones sunt immanentes,sive sint in perfectis, sive in imperfectis animalib?:omnis enim operatio vitalis & animalis immanẽs est. Cum autem dico vim motiuam voluntariã esse, non disputo de respiratione si liber motus fit,an naturalis,& an electione fiat (vt Galenus probat lib.2.de motu musculorum, quem à calumnijs Auerrois eruditissimè defendit doctissimus & præstantissimus doctor Christophorus à Vega lib.2. de Arte medendi versus finem) non enim respiramus nisi præcedente cogitatione distincta, aut confusa,quæ in habitu potiùs quàm in actu consistat. Refert Galenus,seruum vitæ pertesum spirationem vsq; ad mortem cõpescuisse:quiuis etiam plus,minùsve ipsam cohibere valebit: respirare ergo arbitrarie est facultatis, quanuis Aristoteles lib.8. Phys.cap.6. videatur inter motus naturales recensere. Rursus aduertendum, dubium non esse apud rectè considerãtes, virtutem motiuam per modum agentis non distinguì à sensu & appetitu in animalibus (nominè sensus intelligendo absolutè potentiam cognitiuam) eo quòd virtus motiua, quæ in mēbris motũ exequitur,nõ est virtus actiuè mouens, sed passiuã virtus est, quæ corpus disponitur,vt moueatur. Ita inquit S.Tho.1.p.q.75.art.2.ad 3. quòd sensus & appetitus est mouere: virtus autem motiua est per quam membra habilia fiunt vt moueantur: itaq; virtutis motiua non est mouere, sed moueri. Idem etiam dicit lib.2. cõtra gentiles cap.92. ad finem, dum improbat opinionem Platonis, quòd anima se ipsam mouet. Idcirco quãuis appetituum & secundum locum motiuum distinguantur (iuxta doctrinã traditam lib.2. de Anima cap.2. & 3.) ex distinctione formali obiectorum secundum rationem potestatis per actus & obiecta, hïc tamen non separatur quoniã non agitur de illa distinctione formali,

Respiratio electio
ne fit.

Vis appetitiua & motiua distinguuntur formaliter, quãuis re non separantur.

mali, sed de crassiori distinctione & enumeratione: & quia vis motiua executiua est, quæ non ponit in numerum supra vim appetitiuam, quæ imperatiua & elicitua est illius motus: ideo secundum rem pro eodẽ fumuntur, licet formaliter distinguantur, vt dicitur lib. 3. Phys. tex. 10. *Nam valere quidẽ posse, ac egrotare posse, non eadem sunt, sed diuersa: esse enim idem, egrotare atq; valere:* & lib. 12. Metaph. tex. 11. actus differunt secundum diuersas potentias, vt supra de actuatione potentie dixi cap. 3. Quando igitur Aristoteles appetitiuum & secundum locum motiuum distinguit in 2. lib. de Anima, intendit vim motiuam actiuam, quæ in appetitu residet, à motiua passiuâ, quæ in executione est, formaliter separare: hinc autem docet, quod non separantur re, vel vt intelligamus, quod in animalibus perfectis est vis motiua sub imperio appetitus: aliâ enim animalia volant, alia natant, reptant alia, alia verò gradiuntur, vt alimentum sibi comparent: in Zoophytis autem appetitiuum est, sub quo non est motiuum saltem secundum locum, sed plantarum more familiarem habet à natura præparatam alimoniam: præstantiora autem animalia tanto sunt instrumentorum apparatu prædita, vt alimentum magis elaboratum & suæ naturæ idoneum quærant. Sed ad argumenti difficultatem reuertamur, de qua non est concordia omnium sententia: dicam tamen quod mihi probabilius esse videtur. In hoc enim toti ponitur controuersia, quod vna opinio ponit non esse aliam potentiam elicitiuam motus, nisi solum appetitum: itaq; appetitum mouere non est aliud, quàm appetere, & imperare motum (largè sumpto imperio, vt in voluntate reperitur & proportionabiliter in appetitu sensitiuo) nam statim membra exequentur. Alijs verò placeat, quod supra imperare & appetere superaddatur ipsum mouere tanquam distinctum ab appetere & imperare, ita vt appetere sit primus actus requisitus ad mouendum, & ratio secundi actus, qui est mouere. (Fortasse controuersia est de nomine, nam re ipsa opinionēs coincidunt: quia vis motiua, vt actiua est, in appetitu est: ita expressè S. Thom. lib. 2. contra gentiles cap. 92. & 1. p. q. 75. art. 3. ad 3. & q. 78. art. 1. ad 4. & ibidem, quod vis motiua, vt passiuâ est, in ipsis membris habilibus est, vt obediunt appetitui.) Confirmant à posteriori, quia

Collisio Arist. de claratur.

Motiuâ potentia actiua in appetitu, passiuâ in membris.

manet vis motiua & appetitiua in appetitu, quando nõ manet executio in membris, cum à naturali sua dispositione remouentur, vt patet ægrotante crure, aut fenescen- te homine. Certum enim est, quod appetitus causa est motus processiuus, & quod præter appetitum ad executionem motus requiritur in membris habitas ad moueri, & vt appetitui pareant: ideo virtus motiua exequitur motum, prout disponitur ab appetitu, à quo motus elicituè & imperatiuè est. Sed quod dicimus, distinctione illustremus: est enim in appetitu actus elicitus & immanens, qui est appetere: alter actus etiâ est elicitus & immanens, qui est imperare. Inter quos differentia est: quoniam appetere prior est, & non habet actualè & exercitam habitudinem ad motum membrorum: imperare autem iam actu habet relationem ad membra, quibus imperat motum: sicut intellectus & voluntas in Deo ab æternò dicuntur creare actione immanenti sine actuali relatione ad creaturam, tamen non dicuntur creare absolutè, nisi addito respectu ad creaturam (vt dixi ad finem lib. 1. de celo, quem locum in recognitionibus ad illos libros illustro) sic imperare supra appetere addit respectum ad motum animalis tanquam ad effectum in actu. Ratio horum est, quia sentire, appetere & imperare motum, sunt actiones immanentes & actus perfecti (vt dixi tex. 28. & 34.) & cum animaliter moueri etiâ fit motus, qui est actus perfecti, debet comparari ad appetitum, nõ vt ad extrinsecum passum (vt ignis dicitur agens & calefaciens ab extrinseca passione) per modum effectus, sed per modum actionis, quæ formaliter est & immanet in ipso appetitu, eiq; inheret, ipsum formaliter denominans & mouens, quæ propriè nõ pertinet ad prædicamentum actionis & passionis, sed qualitas est, quia immanet (vt de cognitione supra dixi cap. 1. tex. 2. huius lib. 3.) non est ergo aliud appetere, & aliud mouere, cum motio animalis sit operatio: sed idem actus est secundum rem appetere, motum elicere, imperare atq; mouere, ratione tamen distinguuntur: quia elicere, siue imperare motum, exercet habitudinem ad motum in actu, quam remotè & in habitu & quasi speculatiuè respicit ipsum appetere. Vnde dicere, quod appetitus mouet animal, nil aliud est dicere, quàm quod appetitus animalis imperet motum, quem ipso imperio

Appetere & imperare et elicere motum eadẽ actio quæ est qualitas, diuersa tamen ratione.

imperio producit: & ideo actio illa remanet in agente, & est vitalis operatio atque animalis, ideo de genere qualitatis. Nec te moueat, quod actio immanens sit & habeat terminum extrâ, quia hoc non est de intrinseca ratione actionis immanentis (vt supra cap. 3. vbi de verbo mentali dicebamus) tamen non est contra actionem immanentem, quod aliquid extrâ producat, vt de intelligere & velle in Deo diximus. Itaq; in hoc consistit nostræ sententiæ summa, quod non oportet ad rationem potentie motiue animalis præter appetere & imperare alium actum ponere, qui sit mouere & executio motus actiue, nisi quod ipsum imperium est executio motus addito respectu ad effectum in actu, cum membra habilia sunt, vt appetitui obediunt. Ob id Aristoteles totam vim mouendi refert in appetitiuũ & motiuũ, quod ab appetituo distinguebat in 2. lib. de Anima, modò tamen non separat: quoniam motus animalis non tantum est imperatus ab appetitu, sed elicitus, non tamen alio actu, quàm imperio, cuius est effectus. Quamobrem dum animal actu mouetur, non tantum vitaliter, sed animaliter mouetur: ideo sicut appetitio operatio est in ipso appetitu manens, ita & imperare & mouere qualitates sunt siue actiones in ipso animali immanentes. Rectè igitur Aristoteles asserit, quod sensus & appetitus sunt principia mouentia, membra autem motum exequentur: mouere verò nõ est (iuxta Arist.) alius ipsius appetitus actus ab imperio: ex apprehensione enim boni apprehensi excitatur animalis appetitus ad motum in partibus & instrumentis exequendum. Etenim motio animalis actio est immanens & elicitâ sicut appetitio: ideo tex. 49. & 50. quod appetitus est proxima causa motionis: & sicut appetitio motus est perfecti (tex. 34.) ita & motio. Vnde malè Caietanus hinc appetere dicit esse actionem immanentem, imperare verò & mouere transeuntem: & quidam etiam Neothericus, qui in questione de vi mouendi eum sequitur, rem non penetrauit. Ex quibus argumentum vndiq; solum est: neq; enim Aristoteles hinc malè appetitiuũ & motiuũ coniungit, nec in lib. 2. eadem separauit: illic enim separauit, quia agit de motu passiuè, & vt effectus est: hic autem agit de motu actiue, & motio ipsa actio est vitalis, quæ est actio immanens,

Resolutio Autoris.

Observa.

Motio animalis est immanens.

Caiet. cũ Perversio refellitur.

Conclusio Autoris, quæ argu mentum soluit.

quæ in ipso mouente existit vt perfectio ei, teste Aristotele lib. 9. Metaph. tex. 16. vita in anima est (per vitam intelligunt omnes cum S. Thom. opera vitæ) sed mouere actus est vitalis & animalis: ergo est immanens, atque adeò in ipso manet agente. Neq; definit esse actio immanens, quod aliquem effectum extrâ producat, quia per verbum actiuum artificis domus constituitur: & nõ solum nutritio & auctio immanentes sunt actiones, quia vitales, sed etiam generatio, licet per generationem aliquid extrâ producat. Nam differentia, quæ ab Aristotele constituitur loco citato inter has actiones, hæc est, quod per transeuntem necessariò aliquid extrâ producit: per immanentem verò licet aliquid extrâ producat aliquando, non tamen semper aut necessariò aliquid extrâ producit. Qua de re dixi supra quæst. de obiecto intellectus ad cap. 3. vbi de verbo mentis differebatur: ideo sicut sentire & appetere actiones sunt immanentes, ita & mouere: quia mouere non est nisi appetere motum cum imperio, quod formaliter manet in appetitu, & est qualitas, quæ ipsum vitaliter perficit. Sed quoniam dixi generationem esse immanentem actionem, & repugnare videtur (quia generare est alterum simile producere: at nil seipsum generat, sed tantum conseruat & perficit per nutritionem & augmentationem) annotare oportet, quod (vt lib. 2. de Anima cap. 4. dictum est) generatio est naturalissimum viuents opus, quia est finis, vt ibi habes: & quia supremum infimi (id est, vegetalis animæ) attingit infimũ supremũ (id est, sensitiuæ, vt D. Dionysius cap. 7. de diuinis nominibus) fit, vt inter partes vegetatiuæ sola generandi vis, quæ vltima siue suprema est in vegetatiuis, in exteriora se diffundat, vt accedat ad vim sensitiuâ, quæ externa percipit obiecta, atq; est vltima & infima in animalibus: tamẽ sicut transitus ille sensuum in sua obiecta fit vitali actione & immanenti, sic & in generatione est immanens sensio aut commotio viuents, vt inde post resultat externa & passiuâ ipsius effectus generatio: ergo in principio immanens est, veluti motio animalis, & in effectu & executione producit aliquid extrâ: ideo generatione non solum producit genitũ, sed generans ipsum vehementi titillatione secundũ vniuersum corpus voluptate perfunditur, & sic afficitur, quasi totum viuens in

Actiones vitales sũt immanentes, etiam motio animalis, licet habeat aliquẽ effectũ ad extrâ.

Ad cōfir-
mationē
de organo
motus
animalis.

in generationem incumbat, vt colliquefaciat & excernat semen, quod est generatio- nis instrumentum. Vltimò de instrumento motus animalis leui & suspensa manu te- tigit Aristoteles: quoniam (vt tex. 5. dixi- mus) hñc generaliter tantum de istis orga- nis differitur, in specie autē presius & par- ticulariùs ad vnguē determinat lib. de in- cessu animalium: tamen hñc docet motio- nem in organo fieri, sicut omnis sensio, quæ non potest fieri sine organo corporeo. An tamen primum instrumentū motus sit ce- rebrum, dubium est: Nam contēdunt Me- dici quòd sit, eo quòd à cerebro nerui mó- tiui ducant originem: & quia cor videtur ineptum instrumentum ad motum, quòd varijs affectibus iræ, timoris, amoris concu- tiatur, ideo non possit esse principium mo- tus ordinatum. Quod à posteriori manife- stari videtur: quia in cardiaco morbo non aufertur, neq; omnino læditur motus, sicut læsa parte capitis posteriori, cōtinuò ner- ui obrigescent, & motus per cōuulsionem suspenditur: ob id Apuleius cum Platone dicebat, totum hominem in capitis vultu esse. Oppositum tamen contendit peripat- etica schola, quæ cordi principatum motus concedit. Eandem tenet sententiã Auicē- nas lib. 6. naturalium, quòd cor primū mē- brum est post epar: ergo sicut epar primum organum est facultatis vegetatiuæ, quia est velut radix in arbore, ita cor primum orga- num est sensus animalis: igitur ibi primò re- sidet appetitus, atq; adeò & motus, vt expe- rimentum comprobatur: quoniam animalis motus & pullu & tractu fit, quæ sunt mo- tus conspicuæ differentię (hñc tex. 55.) pul- sus autem & tractus cordi peculiariter ac- commodantur, ergo, &c. Rursum quia timor, spes, amor, cæteræq; passiones sunt quædam appetitus calcaria, quæ animal commouent: hæc autem à corde sunt: igitur & motus. Similiter membra animalis calore & sanguine ad motum præparantur: ista autem in corde generantur, & inde de- riuantur & distribuuntur: ob id cor in me- dio animalis sitū est, vt omnibus mēbris ex æquo ministrare valeat. Sed quia non va- cat hñc exactiùs disputare, vide Gregoriū Nisenum lib. 4. de viribus animæ à cap. 16. vsq; ad finem. Conciliare igitur possumus hos extremos dicendi modos, nempe vim motiuam quoad appetitum in corde esse, quoad phantasiã autem in cerebro resi-

Organū
primum
motus cor
est, nō ce-
rebrum.

Cōcordia.

dere: tamen absolutē in corde est, vbi resi- det officina caloris natui, & vbi omnes vitę operationes perficiuntur: nã cerebrū cordi ministrat, dum insita sua frigiditate vehe- mentem caloris estū moderatur (sunt enim potentijs organa accommodanda.) Cōtra Galenum lib. de motu musculorum & vsu partium differit Auerroës ex Aristotele lib. 2. de partibus animal. cap. 7. vide Vesa- lium lib. 2. de fabrica corporis humani, & quæ diximus in enarratione textus 55. vbi cor cælo comparabamus. Quod quidē ele- gantiùs prosequitur S. Tho. 1. p. q. 18. art. 1. ad 1. quòd motus vitalis animalis per simi- lis est motui vniuersi, si vniuersum vnum animal esse fingamus. Vide locum & attē- de, quo modo omnis motus indiget duo- bus fixis: vnum est externum, vt gradien- tia terra, quæ natant aqua, quæ verò volat, aère enituntur: alterum est internum, vt su- per vno pede fixo alter mouetur, atq; si to- tū animal se gyret, cētrale punctū quiescit, & ita omne motum quiescenti annectitur: ideo quòd mouetur, & quod quiescit, sibi mutuò subsidium præstāt, vt qui saltat, pe- des in terra firmat, & muscoli ofsibus inni- ūtur, & pars mota parti proximæ quiescē- ti adhæret, vt tādē cor, quod primum est organum motus, secundum circūferentiam moueatur per systolen & diastolen, tamen secundum centrum immotū manet, vt tex- tū 55. latius dictū est. Dum igitur de vi mo- tiua animalū disceptamus, mentēmq; no- stram exponimus, ex solutionibus argumē- torum habes magnarum quæstionum re- solutionem, quæ claritatis gratia hac breui summa enumerantur.

Omne,
quod mo-
uetur indi-
get aliquo
fixo.

Resumū-
tur vni-
uersa, quæ
elegantē
de motu
dicta sūt
in hac q.

Appendices quæstiones hæc sunt.

- 1. q. appē- dix.
  - 2.
  - 3.
  - 4.
  - 5.
  - 6.
  - 7.
  - 8.
  - 9.
- Ex primo argumēto, an phantasia & ap- petitus moueant vt vnum? ¶ Ex 2. arg. an appetitus sit cognitiua potentia? ¶ Rursum ex eodē 2. arg. an intellectus præstantior sit voluntate? ¶ Insuper, vter in mouēdo præ- stet, intellectus, an voluntas? ¶ Ex 3. arg. de modo mouēdi, si formaliter, an efficienter? vbi res ardua, variē opinionū turba cōfusa, luculenter resumitur. ¶ Ex 4. arg. an finis moueat secūdum esse reale? ¶ Ex 5. arg. an appetituum à motiuo distinguatur? ¶ Rur- sum si appetitio & motio sit actio imma- nens, atq; spontanea? ¶ Demum de organo motiuæ facultatis, cor sit, an cerebrum? Sed

Eadē etiã
omnia lu-
culenta si-
militudi-
ne in epi-
logū colli-
guntur.

Sed vt iam tandē colophonē addam, appe- tēdi facultas finē propositū cōsequi inten- dēs, corde tanquā primo machinamēto cor- pus animalis mouet, vt sine cōcupito frua- tur: nã cū finis cognitus sit iam perfectio & forma animalis (ipsa enim aīa in rem co- gnitā trāsformata est vt cap. 5. latē dictū est, atq; ipsi rei affinitate quadā copulatur) ap- petitus inde illius desiderio excitatur, vt cō- sequatur & possideat, vnde motū membrīs imperat. Et quatuor perfici motum docet Arist. tex. 54. Primum fine cognito, qui cog- noscentē immutat. Deinde secūdō appeti- tus ipse passioibus excitatur. Vnde tertio animal cōmouetur. Tandē mot⁹ perficitur musculis, neruis, ofsib⁹: nō secus ac in curru equestri præsidet auriga finem cursus inten- dēs, qui habenas manu tenet, quib⁹ equi di- rigantur atq; refrēntur, vt quò voluerit au- riga ducat & reducat currū, equosq; loris & flagellis stimulans (ex hac analogia paria in nostra causā conijcere licebit.) Sic in motu animalis vides aurigā liberā habere faculta- tem: præsidet nãq; potentia cognitiua, tan- quā auriga finē & scopū intendens, motūq; imperās: appetitus tamen manus est, hic ha- benas laxat, cōpescitve: habenis etiã nerui cōferuntur, & equis musculi correspōdent, lo- ris & flagellis passiones & affectiones, qui- bus animatur, stimulatūq; ipse appetitus: currus verò ofsibus atque vniuerso corpori quadrātissimē cōuenit: finis autē & scopus vnus est omnib⁹: cor tandē cōmune machi- namentū & aurigę sedes, appetitusq; orga- nū est, vbi sese vis motiua exerit, atq; in vni- uersum animal expādit, vt corpus tanquā animæ vehiculū in aliū locum pro suo arbi- trio traducat: animal enim hausta natura ob- iecti secundum esse intentionale ei cōiungi- tur, & ob multos vsus desiderat habere & realiter possidere. Ex his igitur principijs mouētur animalia: nã existimatio dirigit, ap- petitus affectat, nerui parēt, musculi cōpa- tiuntur, vt sic totū corpus ofsib⁹ veluti bacu- lis innixū gradiatur. Det dominus, vt gres- sus nostros foeliciter in vltimum finem, qui ipse est, dirigamus.

CAPVT NONVM

De facultatibus, quæ sunt animalibus necessariæ.

Tex. 59.

Necessesse est igitur, omne, quod viuuit, animāq; habet, nutriē- di vim habere ab ortu, genera-

tionēve, vsq; ad interitū, corru- ptionēve suā. Necessesse est enim, omne, quod est ortū, accretionē, & statū, & decretionem habere: quæ quidē, vt patet, sine nutritio- ne fieri nequeūt. Necessesse est igitur, vniuersis his, quæ accrescūt, atq; decrescunt inesse potentiam nutriendi.

Aboluta igitur doctrina de singulis aīa facultatib⁹ atq; opationib⁹, eiusdē doctrinę ratio exposcere videtur, vt de ipsarū cōpara- tione differatur, vt intelligamus quæ nã sint necessarię, quæ nã verò vtiles. Quā ob causā viuēs cōfert cū vegetatiuo, sensitiuo atq; cū pgressiuo. Et primò asserit Arist. omnibus viuētib⁹ necessariã esse nutriēdi vim à prin- cipio vitę ad interitū vsq;: quoniã omne vi- uēs quādiu viuuit, vt nutriatur, vegetatiuā ha- bet aīam (vt lib. 1. de gener. c. 5. tex. 41. & lib. 2. de aīa c. 4. à tex. 42.) necessū est igitur accrescere, stare atq; imminui: accrescit qui- dē, vt perfectā adipiscatur magnitudinē, vt generare possit, quod esse naturalissimum opus viuētib⁹ lib. 2. c. 4. iã citato ostēdim⁹: imminui verò ex eiusdē naturæ necessitate cōsequitur, quæ cū quotidie debilitetur, ad finē, p̄greditur & ad interitū, p̄perat. At in- ter augmentū & decremētū necessariò me- diat status, nã sunt motus cōtrarij: inter au- gmētari & diminui, vt inter mot⁹ cōtrarios, necessesse est quietē mediare, vt dicitur lib. 8. Phys. tex. 64. vsq; ad 70. Alia est differentia quoad nutritionē: quia in augmēto plus cō- uertitur de alimēto, in decremēto minus, in statu autē æqualiter. Omnib⁹ igitur viuētib⁹, necessesse est adsit vegetalis aīa, vt hæc obeat munia pro ratione caloris natui, qui initio fortior est & validior: deinde verò cōtinuò deficit, atq; etiã immutatur opera vitæ pro- mēfura humidi radicalis, quod à principio erat optimē substātię: insup. etiã attenuatur, & tandē calore aduritur & crassius fit. Argu- mentū igitur Arist. est, Omne viuēs, quādiu viuuit, augetur, aut stat, decrescitve, semp tamē alitur: necessū est ergo habeat vim altri- cē. Dubitāti verò, cur vegetatiua augmēti & decremēti causa sit (videtur enim esse ad cō- traria: idem secundum q̄ idem nō est causa contrariorum) facile satisfiet, Primò, hoc accidere

Doctri-
na cōne-
xio.

Omne vi-
uens, quā
diu viuuit,
nutritur.

Vegetati-
ua causa
est cōtra-
riorum.

accidere propter varietatē instrumenti: nā calor naturalis, qui in principio fortis est, vnde auctio nascitur, versus senium autē debilitatur, vnde sequitur diminutio: eadē varietatis differentia in humido radicali reperitur. Similiter dicere possemus, q̄ calor naturalis non intendit diminutionem, sed humidum assimilare: ex consequenti autem causa est diminutionis & corruptionis sui ipsius atq; animalis per modum sequelæ, sicut natura intendit generationem, ex consequenti tamen corruptionem facit.

Tex. 60. *At non in omnibus viuētibus necesse est sensum esse. Etenim nōq; ea possunt tactum habere, quorum corpus est simplex, quæq; non sine materia formarum sunt susceptiua: neq; fieri potest, vt sine hoc sensu animalium quicquam in rerum sit ratione. Animal autem necesse est sensum habere, si nihil facit frustra natura: nam vniuersa, quæ natura conficiuntur, gratia sunt alicuius, aut sunt casus eorum, quæ alicuius causa sunt. Si igitur corpus, quod habet vim gradiendi, non haberet sensum, corrumpetur sanē, & non ad suū proficisceretur, perueniretq; finē, quē quidē opus esse nature cōstat. Quo nāq; pacto nutrietur? Immobile enim adest nutrimentū eo in loco, vbi sunt orta, quo nutrirī possūt suapte natura.*

Viuens cū sensu con fertur. De sensitiua facultate oppositam Arist. pronuntiat sententiam, nimirum quod vis sentiendi non insit omnibus viuētibus, cū Plātæ nō plantæ viuant & nullum habeant sensum: non enim habent tactum, qui primus atq; fundamentū est omnium sensuum, Primō, quia non habent attemperatas qualitates primas, cū plantarum corpus simplex sit, & qualitates primas habeāt in excellentia (lib. 2. de Anima tex. 1. 18.) Deinde quia nō recipiunt species sine materia, vt lib. 2. tex. 121. quæ omnia illic illustrauimus, & ostēdimus plātās nō immutari spiritualiter & immaterialiter, sed tantū realiter & naturaliter. De hac re supra & lib. 2. c. 12. a tex. 123 ad 127. & lib. 3. cap. 5. memini me dixisse: tamen quia res ardua valde est, & magnarū disceptationum & in Philosophia & in Metaphysica atq; in sacra Theologia firmamētum, ijs, quæ superius dixim⁹, adde, Primō, q̄ si immaterialitas principium ponitur cognoscēdi, nō licet tibi statim cum Aureolo principii 1. d. 3. inferre, aut q̄ habitus omnes, tam in & quali- intelletu, quā in volūtate existēs, sint ter ad ha- cognitiui, quandoquidē immateriales sunt:

aut q̄ bruta non sint cognitiua, quia materialia sunt. Profectō immaterialitas principium est cognoscēdi, in substātijs tamē & per se subsistētibus, quæ cognitionis sunt capacia: habitus etiā, licet simplices sint & immateriales, nō habēt rationē entis nec esse, sed sūt entis entia, quibus inesse cōpetit (vt lib. 7. Meta. a tex. 1. ad 4.) ergo immaterialitas est principium cognoscēdi, & cōstituit cognitiuū, si subsistat: & sic accidētia poti⁹ insunt, quā sunt. Sat tamen est, q̄ hi immateriales habitus si nō sunt cognitiui, quia nō subsistūt, sint autē cognoscēdi ratio in intelletualib⁹, vt sunt habitus & species intelligibiles, aut inclinatio cognoscēdi, vt sunt habitus volūtatis: ergo firma manet nōstra ratio, nēpe immaterialitatē esse cognoscēdi principium in subsistētibus cōstitutiuē, in nō subsistentibus formaliter vt ratio cognoscēdi & forma, quæ est principium cognoscēdi, aut ad cognoscēdū inclināt. Brutorū autem materialitas cognitionē minimē impedit, quia et si in se materialia sint, tamē rerū formas sine materia suscipiūt, quas plātæ nō admittūt, nisi in esse naturali & cōditione materie. Vnde primō deprehēdimus nō omnino à posteriori plantas prorsus materiales, bruta verō nō sic esse prorsus subdita materie, vt non excurrāt, seq; extendāt, vt cupiāt, ambiātq; alia. Secūdo id, quod locis citatis dixim⁹ (nēpe cognitiua nō solū esse ipsa, sed alia, quia recipiunt aliorū formas) non te decipiat, vt existimes, similiter ferrū suscipere calorē aut formā ignis, aut diaphanū, vt speculū aut aërem, formā coloris: & non tantū naturaliter, sed intentionaliter, vt hæc eadem ratione cognitiua esse censeas: quoniam cognitiuum suscipere formā alterius, sine materia intelligitur, qualē non recipit ferrū, nec plātā. Similiter etiam formaliter sunt verba accipiēda, q̄ cognitiuū formam alterius recipiat, vt alterius scilicet est: non enim satiatur propria forma, ideo alienā affectat. Illud verō recipit formā alterius, vt alteri⁹ est, quod nō fit tertiu⁹, sed fit aliud, id est, trāsūmitur in obiectū (li. 12. Meta. tex. 39.) & fit ipsum obiectū, vt supra toties dictum est, q̄ fit magis vnū, quā ex materia & forma. Et si petas, quare poti⁹ cognoscēs fit ipsum obiectū, & nō aliquod tertiu⁹ resultans, quā materia fiat forma? Respondebo, quoniam vnitas sequitur esse, esse autem & vnitas ex operatione deprehēditur: ergo quacūq; forma suscepta, operatio

bitus immaterialitas extendatur.

Cognitiua quatenus sunt alia.

Vnde cogniti & cognoscētis tam in tima vnitur.

tio nō est propria ipsius forme aut materie, sed propria tertij simpliciter, id est, alicuius cōpositi cōstituti per materiā & formā, aut tertij secundū quid, quale resultare cognoscim⁹ in accidētibus. Vnde operatio speculi, diaphani aut aëris, per formā intēntionaliter receptā sine materia, nō est cognoscētis, quia (vt supra lib. 2. a tex. 123. ad 127. dixi) nō recipitur sensibiliter. Hic autē rationem reddo: quoniam operatio speculi, diaphani aut aëris per speciem nō est propria ipsorū, diaphani scilicet aut aëris, sed ipsius imaginis & speciei, cuius est immutare sensus, & pupillā talē facere: at verō operatio, quæ cōuenit sensui & in vniuersum omni cognitiuo, ppria est ipsius cognoscētis, & ponitur, vt ipse, vel sensus, vel intellet⁹ cognoscat secundū specificationē & determinationē speciei, quæ est forma alteri⁹ vt alteri⁹ (est enim species esse eius, cuius naturā & quidditatē refert, vt supra tex. 37. ibi, *Animam ipsam ea vniuersa quodāmodo esse, quæ sunt. Nam ea, quæ sunt, aut intelligibilia sunt, aut sensibilia*; nempe aīa est secundū sensum sensibilia, secundū intelletū intelligibilia: & tex. 38. *Nō enim ipse lapis est in aīa, sed forma lapidis inest*: ob id aīa est lapis, & fit lapis non absolutē, sed in esse intelligibili) ergo cognoscēs, vt tale, suscipit formā alterius, nō in esse naturali, sed vt alterius in esse intēntionali, secundū quā ex dictis hoc libro, & lib. 12. Meta. tex. 39. ibi, *Intelletus secundū transumptionē intelligibilis fit actu: factus autē in actu, ipse est qui agit & intelligit*. Plātis igitur nō itē cōuenit agere, sed vel formæ susceptæ, vel tertio, quod est vnū secundū quid & per accidēs, quod resultat: atq; adeo nō cognoscētia recipiunt formas alienas propter operationē alienā, vt planta si calefit, recipit calorē, quod calefit, quæ est calidi aut ignis operatio: at cognoscēs recipit formā & speciem alienā, vt aliena est, tamē nō propter alienā operationem, sed propter propriā operationem ipsius cognoscētis specificandā: ergo immaterialitas principium est cognoscēdi & suscipiēdi formā immaterialē, vt ex obiecto immateriali, siue specie (quæ eius vicē supplet) & ex potentia immateriali proportionatē vnū fiat principium cognitionis & operationis immaterialis. Quapropter si lapis est in aīa, non naturaliter, sed intēntionaliter, ideo est, q̄ cognitiuū ambitiosē cupit rerū omnium perfectiones, vt aliorū sunt, quia ipsa rerum perfectio fit perfectio cognoscētis: albi

Observa.

enim perfectio nō est in aère, vt albi, sed vt aëris perfectio: at in visu, non solū vt est visus consummatio, sed vt est perfectio albi, cuius perfectio transumitur à visu, vt perficiatur visus recepta natura & forma alteri⁹, vt alterius est. Patent ista, tū ex dictis supra c. 5. & ex S. Th. de Veritate q. 2. art. 1. & 2. & lib. 1. cōtra gēt. c. 44. ibi ad finē tradit resolutissimē Ferrar. & Caiet. 1. p. q. 14. art. 1. tum etiā signū hui⁹ est, quia altero pfallēte saltamus, nā ipsa soni harmonia fit viuētis cōcentus. Quare aīa est omnia, rerū perfectiones à rebus suscipiendo, ambiendo, imbibēdoq;: angelus verō omnia est, nō acceptis à rebus speciebus, sed partim per suam essentiam, partim per innatas species (1. p. a q. 55.) Deus autē omnia (1. p. q. 14.) nō emēdicādo aliorū perfectiones nec suscipiēdo, sed cōtinendo eminenter per rationes ideales (1. p. q. 15.) Tandē vt rem planē & breuiter intelligas, perpēde, speciem obiecti duo ex calore & aqua fit vnū tertium per accidens, sic ex specie & subiecto, vt in aère & speculo: aliud est, vt imago fit & similitudo obiecti, & sic ex potentia cognitiua & specie fit vnū, nō tertiu⁹ aliquod, quia fit ipsum obiectū. Ita inquit Arist. tex. 37. *Animā ipsam ea vniuersa quodāmodo, &c.* id est, nō realiter, sed secundū similitudinē: hoc autē à natura potentię prouenit, vnde supra dixim⁹ sumi mensuram cognitionis: aliter enim radius solaris in terra recipitur, vbi nō resplicet: aliter verō in speculo, à quo resiliēs mirum facit splendorem: & hinc est, vt operatio sit propria illius potentię, quia modificatur, viuificatur & transumit in se esse ipsius subiecti. Ex hoc habes, q̄ omnis actio cognitiua & appetitiua vitalis est, habetq; terminū: quoniam aliquid agitur per ipsā, quod manet intra ipsum agēs, aliās nō esset actio, si nil ageretur. Solū tamen discriminē est, q̄ in intelletu est & intelletū & ratio intelligēdi in volūtate autē et si sit volitū in actu, ratio tamen volēdi extrā est, ipsum scilicet bonū appetibile, vt supra tex. 54. Mox de alijs viuētibus Arist. oppositā fert sententiā, nimirū, omne animal sensū tactus vt minimum habere: perfecta aut animalia præter tactū alios habēt sensus. Prior pars patet, quoniam aīa sine sensu nō est animal. Posterior autē abatur, quia si natura nihil facit frustra & temerē, sed alicui⁹ gratia, cū animalia pgerediūt, frustra sine alijs sensibus moueretur, quo-

Sūma resolutionis

Quod ex specie & intelligibili fiat vnum.

Cognitiua mensuratur ex potentia.

Fundamentū verbi constitutum.

Sensuum progressuum cum sensu expenditur. Omne animal sentit.

quoniam sine fine & cōmoditate cierentur (procedūt enim ad cōsequentiā cōueniētis & fugā nociui) in suū aut exitiū potius mouerētur, siquidē sine tactu non possent molesta à iucūdis distinguere. Itaq; perfecta & progressiua animalia finem non assequerētur, vt vitā suam incolumē seruēt, gratia cuius progrediendi vis cōcessa est eis: feruntur enim cum sensu & imaginatione (vt lib. 8. de Hist. animal. & lib. de incessu animalū) ob id organa habēt accōmodata ad gradiēdū, & prater gustū & tactū, quib; sentiunt per mediū internū, alios sensus habēt, vt emittas suas perficiant operationes. Imperfecta autē, quæ Zoophyta appellamus, si sensu tactus carerent, salua esse non possent: et si sensuum ministerio alimentū non inuestigent, ideo neq; visu neq; odoratu valent, vt alia animalia, sed sensum tactus habent, vt propinquū & cōiūctum alimentū (quod natura eis destinauit & quasi ad manū positū preparauit) percipiant: nō secus ipsis alimentum ab ortu preparatur, ac foetui quandiu in matrice est: ideo nō necesse est, vt gradiantur aut vagentur, vt alimentum quærant, sed vnus solus sufficit tactus: & cōchis durioribus veluti armatura quadam includuntur, vt minūs à contrarijs offendi aut lædi contingat.

Tex. 61.

Fieri autem nequit, vt corporum quicquā mobile, atq; ortū, animā quidē habeat, discernentēq; mentē, sensu autē vacet. Cur enim nō habebit? Aut enim animæ aut corpori id ipsum melius erit. At neutri videtur melius esse. Illa nāq; ob hoc nō intelliget magis: illud autē non ob id ipsū magis persistet. At verò neq; corpus quicquam ingenitū animatum sensum habere necesse est.

Luculēta
literæ cōti
nuatio.

Dissoluit Arist. quod quis obijcere posset, nempe hęc inuestigationē atq; alimenti distinctionē fieri posse solo intellectu: ideo nō esse necessariū sensum, quoniā quorum est iudex sensus, poterit esse intellectus: quia quod potest virtus inferior, poterit & superior. Respondet Arist. impossibile esse hominem intelligere sine sensu. Ita probatum

fuit cap. 4. & 5. huius 3. lib. & in hoc nō est aliqua difficultas: homo enim nō potest ad finem, ad quē à natura ordinatur, per solū intellectū absq; ministerio sensuū peruenire: quia sine phantasmate in vita præsentī nil possumus intelligere. Sed quod difficultatē ingerit, est, cur dicat Arist. *Vt corporum quicquā mobile atq; ortū, &c.* nam superuacane de corpore mobili atque de ortu, id est, generabili & corruptibili specialiter loquitur, cū generaliter videatur & absolute esse præferendū: Cōmunis igitur expositio est de sententia Arist. nēpe cælum esse animatum anima intellectiua, & nō sensitiua. Aliter tamē dicit S. Tho. q̄ illa parte, *Cur enim non habebit?* non tam interrogatiuē legendū, quā relatiuē: quasi dicat, *Quid causæ esse potest (vt multorum fert opinio) cælos esse animatos & intelligētes, non tamen habere sensum?* quia si haberēt intellectū sine sensu, aut propter melius esse animæ, aut propter melius esse corporis: sed neutri videtur dicendum, quia nō magis cū sensu, quā sine sensu intelligeret cælū, cū cognoscat per modū substantiæ separatæ: ergo sine sensu, nā sensu præditi esse non possunt, quia datur ad propulsionem nociui, atq; conuenientis prosecutionē: cælo autē aut ei; motui nihil est contrariū (lib. 1. de cælo c. 3. & 4.) à quo se incolumē seruet: non ergo melius cū sensu intelligeret, quā sine eo: nec minūs conseruaretur cum ipso, quā sine ipso. Quibusdā extorta videtur hęc expositio propter ea, quæ in textu sequenti habentur, nēpe nullum corpus esse intellectiū, quin idē sit & sensitiū. Ideo dicūt, locum esse contra Platonem de quibusdam Platonis animalibus aëreis, quæ dicūtur mente rationalia, corpore aërea, animo passiuā, tēpore æterna: & ita illa verba, *Cur enim non habebit?* interrogatiuē legenda, id est, qua ratione huiusmodi animalia sine sensu ponere cōpellemur? Argumentū est contra Platonicos, qui rationem non assignāt, cur illa animalia intellectum sine sensu habeant: quia propter bonum animæ necessarius est sensus, quoniam sine sensu nō intelligit: nec propter bonū corporis, quod sine sensu non conseruatur: & ita dicunt omnia consonare. Tamen non videtur exhausti difficultas propter verba, quæ sequuntur inde, *At neutri videtur melius esse,* quæ dicitis non solū non quadrant, sed videntur omnino esse contraria. Videbatur mihi olim

Prima ex
positio cō
munis.Secunda
expositio
S. Thom.Tertia ex
positio.

olim

Quarta
expositio.Censura
Auctoris
ex diuer
sa lectio
ne eundē
sensu col
ligētis: vi
de textus
63. et 64.

olim Aristotelem in hoc textu dubitatiuē loqui, & pro vtraq; parte arguere, & in sequenti assertiuē respōdere atq; rem definire (hoc non esset inultū à veritate alienū, imo cōtexturæ quadrare videtur) tamē altius res est indaganda; neq; ita leuiter satisfaciendum, quando lib. 1. de Anima textu 1. ad 4. & lib. 2. textu 11. in hunc locum examē reuocimus. Locus iste implexus est, de quo non satis cōstat apud expositores. Principiū igitur Platonis opinio de illis animalibus sub lunariū ficticia est & diuinatoria: nec de illis meminit Aristot. hoc loco, quāuis D. August. eorum meminit lib. 2. de ordine cap. 9. Deinde litera hęc, quæ in hac trāslatione negatiuē habet, *Cur enim non habebit?* quadratiuē legitur, quā si absq; negatione sic legatur, *Cur enim habebit?* Loci enim difficultas & ambiguitas de mente Arist. variā induxit lectionem, tamē si ex vtraq; idē sensu sequatur. Nam sine negatione sensus est, q̄ etsi generabilia sensum habeant, ingenerabili tamen anima sensuū ministerio non indiget: quia neq; propter corpus indiget inuestigatione alimenti (incorruptibile enim est) neq; propter animā: quoniā sunt illa corpora veluti gloriosa, quæ animæ intellectiue sunt cōiunctiōe non impediūt: & ita non negatiuē, sed relatiuē intelligitur. cū S. Tho. quia si haberet sensum, ex inde esset, q̄ per sensum melius se haberet aīa: cæli aut corpus cæli: neutri autem cōmodum aliquid resultat. Idē sensus est si negatiuē legas, *Cur enim non habebit?* quia scilicet neque propter animā, neq; propter corpus sensus est necessarius. Nō est igitur facienda vis in lectione, cū ex vtraq; eadem sententiā resultet, & semper mens Arist. incerta & ambigua maneat, vt in vtrāuis partē quōd malueris facile vertas: vel quod sint animati cæli, & tamen sine sensu, & intelligant per modū substantiarum separatarum, quæ ad singulariū etiā notitiā sensu nō indigent, cū notitiā nō sumant à rebus, sed penes conuersionem ad superiora: vel q̄ sint animati, sensum tamē habeant alterius ordinis & altioris gradus. Etenim si sensus noster rerum, species sine materia suscipit altius, quā sint in semet ipsis (ideo sine alteratione & corruptione) quid mirū de corpore illo cælesti & quasi diuino? Sanē ibi nō erit sensus tactus, quia crassissim⁹ est & nimis materialis: vel si est, iam non habet vsum, vt continget nostris corporibus; postquā gloriā fuerint adepti:

vel si habēt, altiozem quidem & eleuationem esse oportet: itaq; simplicior illis inerit sensus tactus. Vides igitur quā incertum sit de sensu huius loci, & Arist. vel dubius fuit in hac cælorū animatione, vel certē de eius resolutione non cōstat, vt cum S. Tho. (lib. 2. cōtra gent. c. 70.) tenui lib. 2. de cælo tex. 16. initio in 1. q. quā ob id problema esse dixi, & vtrūq; probabile defendi, & ad vtriusq; partis argumēta pro virili respōdi. Initio tamē disputationis dixi cum S. Tho. loco citato, & D. Aug. in Enchirid. quē ibi pro se citat S. Tho. & citatur in c. 42. & 43. & non reperio, sed in c. 58. Hoc fortasse vocabat cælū intellectuāle lib. 12. cōfessi. c. 13. & lib. super Genes. & lib. 7. de Ciuitate Dei c. 6. meminit, & c. 19. Hieronymus exponēs illud Ecclesi. c. 1. *Lustras vniuersa per circuitū pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur,* asserit idem: tamen super illud Deuteron. c. 32. *Audite cæli quæ loquor, &c.* negat cælos animatos. De hac re nihil ad fidē pertinet, siue vnam, siue alteram partem tueamur, quod quidē innixus S. Th. auctoritati & D. Aug. testimonio dixi. Nunc autem (quicquid sit de istorum sanctorū sententiā) reperio cōcilium secundū Constantinopolitanum, quod fuit quinta vniuersalis synodus anno domini 553. vbi lego Canonē in hunc modū, *Si quis dicit cælū, Solem, & Lunam, & stellas, & aquas, quæ super cælos sunt, animatas quasdā esse et materiales virtutes, anathema sit:* qui Canon inducitur cōtra Origenē. Non igitur iam audeo cum S. Tho. tenere, scilicet quod liceat vtrāuis partē sine periculo fidei defendere, cū ibidē in Canone 11. anathematizetur Origenes & alij eius cōplices. Verū est, q̄ in antiquis cōcilijs hęc condēnatio nō adducebatur, neq; habetur, sed Frāsciscus Io uerius in suis sanctionibus Ecclesiasticis sua diligētia hęc tanquā cōuenientiā & ad cōciliū illud pertinētia adiungit. ex Nicephoro lib. 17. Historiæ ecclesiasticæ c. 27. & 28. Nō est igitur iā locus dubitandi: sed S. Tho. & D. August. (quorum auctoritate in libris de cælo ducebar) excusari possunt inuincibili ignorantia: quia hęc pars concilij suo tēpore nō erat inuēta, neq; eam mihi cōtingerat legere in prima editione librorū de cælo: ideo libēter sententiā illā ex toto animo retracto, & verā catholicāq; fidē cum cōcilio Cōstantinopolitano profiteor, nēpe cælos (quicquid dicat Arist.) animatos nō esse, de quib; satis iustim⁹ libris de cælo loco citato.

Auctor se
ipsum &
S. Tho. cor
rigit.

Nūc iam, vbi de fidei sensu Dei Opt. Max. beneficio mihi cōstat, relinquēda est huius loci perplexitas, & ad vltiora pergendū.

Iacobus Naclantus. Quare corrigendus est Iacobus Naclantus q. 4. de infinitate primi motoris asserens, q̄ assertio de cælorum animatione nō repugnat Theologiæ sacræ, vel documentis hætenus habitis à sacrosancta Ecclesia: in cæteris tamen, quod attinet ad Philosophiam, bene resoluit, & multa dicit, ad quæ cōsultō te remitto. Nā et si D. Bernard⁹ homil. 5. super Cantic. cōtrouersiam istam indiscussam relinquat, tamē Chryostom⁹ homil. 13. & 32. in priorem ad Corinth. & homil. 22. in Genes. adscribit Dionysio Arcopagite, qui c. 1. cælest. Hierarch. angelos nominat immateriales & incorporeales substātiās, insuper deiformes simplicitates & immaterialitates: & certē nec subsistendi, neq; intelligēdi causa corpore indigere videntur, nec vt seipos moueāt: quare eam partem amplector, q̄ incorporei sint. Granatēsis disputat, si angelus sit aliquod corpus simplex, quare nihil certi statuit. S. Tho. 1. p. q. 5. r. artic. 1. tanquā certius ponit, angelos incorporeos esse & merē intellectuales atq; immateriales, quæ sequuntur cōmuniter scholastici existimantes, sine periculo fidei vtramuis partem defendi posse. Tamē mihi temerariū videtur, angelos corporeos facere propter cōmunem auctoritatem scholæ & sanctorū: quāuis D. August. Origenes & Basilus, qui in Philosophia Platonis sunt versati, aliquādo corporeos fecerint, vt Origenes lib. 1. Peri archon cap. 6. Basil⁹ de Spiritu sancto cap. 16. Aug. lib. 3. super Genes. c. 10. & lib. 7. de Ciuitate Dei c. 6. & lib. 2. de ordine cap. 9. & lib. de Ecclesiast. dogm. cap. 11. & 12. & Epist. 115. ad Nebridium: tamen corporeum sumunt, nō vt opponitur inuisibili & spiritali, sed potenciali, quo modo solus Deus est incorporeus & immaterialis. Sed absolutē mihi plusquam temerariū iam videtur: quoniā in 7. Synodo generali, quæ est secūda Nicæna act. 5. disputatum est de hac re, & definitur, quod solus Deus est incorporeus: quo modo intelligibiles creaturæ nequaquā ex toto sunt incorporeæ, ideo depingi possunt: quia etiam in proprio corpore angeli visi sunt. Subdit conciliū, *Quāquam autē non sunt, vt nos, corporei, vtpote ex quatuor elementis & crassa illa materia constantes, nemo tamen vel angelos, vel demones, vel animas dixerit incorporeas, &c.*

Angeli non sunt corporei.

Observa.

Scio tamen, hoc loco concilium nō improbare angelos esse corporeos corpore simplici (neq; id ex proposito agebat conciliū) sed tantū in animo erat. determinare imaginum cultum, & q̄ angeli in forma humana depingi possent. Magis tamen me conuincit conciliū Lateran. sub Innocentio 3. vbi sels. 1. in confessione fidei confitetur *Deum creatorem omnium visibilium & inuisibilium, spiritualium & corporalium*: vbi vides, concilium confiteri creaturas aliquas inuisibiles & spirituales: quod de angelis intelligendū esse statim docet dum subdit, *Qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis vtrāq; de nihilo condidit creaturam spiritualem & corporalem, angelicam scilicet & mundanā.* Et in cōcilio 6. Cōstantinopol. actione 11. refertur Epistola Sophronij Patriarchæ Hierosolimorū ad cōcilium, vbi inter multa, quæ eleganti oratione & christiana sapientia dicuntur, absolutissimē disputat de mysterijs fidei, & inter multa alia docet, angelos & animas, cæterasq; inuisibiles substātiās nō corrūpi: & hæc Epistola sels. 13. pertractata est, & ab vniuersa Synodo approbata, vt cū vna fide atq; apostolicis sanctorum Patrum doctrinis conueniens, atq; pro orthodoxa & catholica ibidē recepta est. Verum est, quod non dicit angelos incorporeos, sed immortales & incorruptibiles, non per naturam, sed per gratiam: & ita de proposito non determinatur immaterialitas angelorum, quia cæli incorruptibiles sunt & corporei. Concilium tamen Lateranense vrget, quod refertur extrā de summ. Trinit. & fid. cath. cap. Firmiter. Sed nō est iste locus ad hanc disputationem opportunus, cōmodior sese nobis offeret disputandi occasio in nostris theologis disputationibus.

Nullum igitur, vt diximus, *Tex. 62.* non immobile corpus habet animā absq; sensu. Atqui si sensum habet, necesse est, ipsum vel simplex corpus, vel mistum esse. Sed fieri nō potest, vt sit simplex: nō enim habebit tactum. At hunc sensum inesse necesse est.

Videtur igitur Arist. (vt eum cōsonē ad fidem iuxta quartam expositionē interpretemur)

temur) dubitationi propositæ in præsentī textu satisfacere, nēpe q̄ nullum animatū habet intellectū sine sensu: quia tactus est fundamentū omnī sensuum, & iste nō est in corporibus simplicibus, qualia sunt cælestia: in reliquis autem generalibus & corruptilibus neque intellectus est sine sensu, neq; sine tactu, qui nō solū primus est & fundamentum omnium sensuum, sed maxime necessarius, vt saluum permaneat animal: quoniam animal tactu distinguit molesta à iucundis, & conuenientia admittit, aduersa propellit: aliās nō se incolume seruet. Cæteri autē sensus vtiles quidē sunt: ideo eminus per externa media videmus, audimus, odoramus: tactus verò cominus sentit per mediū intraneum, qui ob id maxime est necessarius.

Tex. 63.

Quod quidem ex hisce perspicuū euadere potest. Nā cū animal omne corpus sit animatum, corpusq; omne tāgibile sit, tāgibile autē sit id, quod est sensibile tactu, necesse est & animalis corpus vim habeat sentiēdi tangēdo, si debeat ipsum animal cōseruari. Cæteri nanq; sensus per alia quædam externa sentiunt, odoratus, inquam visus, ac auditus. Tāgens autem, nisi sensum habeat, non poterit alia quidem fugere, alia autē capere. Quod si ita sit, fieri nō potest, vt ipsum animal conseruetur.

Tex. 64.

Quapropter & ipse gustus, quasi tactus est quidam: est enim alimēti sensus. At alimentū, corpus est, quod tactu percipitur. Sonus autem, & color, & odor, non nutriunt, nec accretionē, decrectionemve faciunt. Quare necesse est, ipsum gustum, tactum quēdā esse, quia rei tāgibilis, ac nutritiæ est sensus. Hi igitur sen-

sus necessarij sunt animali. Atq; perspicuum est, fieri nō posse, vt sit animal absq; tactu. At cæteri sensus, boni sunt gratia: & definitio iam generi, nō cuius animalī sine vllō discrimine, sed cuiusdā vt gradiēti, necesse est insint: nam si cōseruari debeat, non solū tangendo, sed eminus etiam sentire ipsum oportet.

Præcedēti textu enarrauimus quæ ad horum duorū textuum interpretationē pertinent: solū tamē addo vnū, videlicet, tactum necessariō inesse omnib⁹ animalibus: quia omne animal animatū est, & omne animatum tangibile est: sed corpus cæleste nō est tangibile: ergo neq; animatū, neq; animal. Prior procellus ab inferiori ad superius affirmatiuē est, si est animatum, est tangibile. Posterior autem à superiori ad inferius negatiuē, si non est tangibile, nō est animatū: quare cælum non est animal, quia non habet tactum: aut si habet, à qualitatibus tāgibilibus necessariō immutabitur, vt tangēdo saluum permaneat, & se incolume seruet: hoc ex *Tex. 63.* At ex *Tex. 64.* addo alterum, nempe gustū ad tactum reduci: tactus enim & gustus necessarij sunt, & vt tactus, sic gust⁹ intelligitur necessarius: reliqui autē sensus non necessitatis, sed vtilitatis gratia animalibus gradientibus cōcessi sunt, vt non tantū cominus quæ coniuncta sunt tāgendo & gustādo animal sentiat, sed etiam eminus posita alijs sensibus discernat, vt ad ea consequenda progredi valeat. Gustus igitur, quia quidam tactus est (vt lib. 2. cap. 10. dictum fuit) necessitatis est sensus, cæteri autem vtilitatis gratia conceduntur, nō cuius animalī in sua specie, sed in genere: nam talpa vel nō habet visum, vel illum habet pellicula obductum (vt lib. 2. cap. 13. videt enim veluti nos, qui clausis palpebris non nihil lucis sentim⁹: lacessiti ergo oculi & inchoati relinquuntur) nam degit subtrus terrā, cuius crassitie excēretur. Cæterū dicit Arist. q̄ sonus, color & odor non nutriunt neq; augēt: ideo nō sunt necessarij auditus, visus & olfactus, qui circa illa tria obiecta versantur. Gustus autem & tactus sunt de nutrimento & alimēto, sine quibus animal

Sensuum cū tactu expēditur.

Notanda expositio pro textu 61. de cæli animatione.

non cōstat(ex eisdem enim sumus & nutri-
mur lib. 2. de generatione tex. 50.) ergo sine
tactu nullum animal est: sine aliorum autē
sensuum pōpa & apparatu esse potest ani-
mal imperfectum: perfectum autem non,
nisi sit orbatū & defectuosum, vt cæci, qui
aliorum subsidio sibi sufficiunt, & sensuum
defectum suppleunt. De his distincta est ex-
plicatio lib. 4. de Histor. animal. cap. 8. quo
autem modo sensuum sensibilia non nu-
triant, nisi tactus, habes lib. 2. de Anima
tex. 28. Dubiū igitur est, videlicet quo mo-
do valeat illa Aristot. consequentia, Omne
animal tangibile est: ideo si corpus cæleste
sensum tactus habet, tangibile esse oportet:
nam videtur etiam concludere, omne
corpus inanimatum habere tactū: quia ve-
rum est dicere esse tangibile? Respōdetur,
Aristotelem non concludere cælū esse tan-
gibile ex hoc præcisè quod est corpus, sed
ex hoc quod est corpus terrena: quia in-
tellectus in corpore non est sine hoc sensu.
Ex duobus itaq; infert Arist. vnum est, ex
hoc quod sit corpus animatum: alterum est,
ex hoc quod habeat tactum. Vtrunq; autē
assumitur, ex eo quod intellectus in cor-
pore non est sine sensu tactus: nam si est tā-
gibile, qualitates habet actiuas & passiuas,
a quibus corrumperetur, nisi sensu distin-
gueret nocua & iucunda tangibilia, vt sese
tueatur. Et illatio Aristotelis formalis est,
& intendit, quod sensituum, sicut est al-
tioris naturæ, quàm vegetatiuum, ita suam
salutem incolumem seruet altiori modo,
nempe sentiendo, vt operatio excellētiā
habeat secundū proportionem ad natu-
ram, cuius est.

Tex. 65.

Quod quidem erit, si per ex-
ternum sentire medium possit
hoc pacto, vt a sensibili quidem
medium, ab hoc autem ipsum pa-
tiatur, ac moueatur. Nam vt in
motu ad locum accommodato fie-
ri solet, cum per multa efficitur
(primum nanq; mouens pellit
sensum, pellendoq; facit, vt illud
pellat id, quod deinceps post il-
lud est collocatum, sitque hoc
pacto motus per medium. Atque

primum quidem pellit, & non
pellitur. Vltimum autem pelli-
tur, & non pellit. Medium verò
pellitur, atq; pellit: & interdum
plura sunt media, interdum pau-
ciora) sic & in alteratione fieri
solet, hoc excepto dūtaxat, id, in-
quam, quod alterat, eodem in lo-
co manere: veluti si quispiam in
ceram tinxerit, vsque ad id mo-
ta est, vsque quo tinxit? Lapis au-
tem non mouetur: at aqua, ad di-
stantiam longam. Aër autem ad
longiorem mouetur, atque agit,
& patitur, si maneat, sitq; vnus,
& non diuisus. Quapropter &
de reflexione melius est, aërem à
figura, coloreq; pati, quousq; sit
vnus (est autem vnus in ipso le-
ui) quam egrediētem visionem
frangi, atq; reflecti cēserē. Quo-
circa rursus hic mouet visum
perinde, atque si signum, quod
in ceram imprimitur, transmit-
teretur vsque ad finem.

Hinc occasione sumpta cōmunem ra-
tionem sentiendi omnium sensuum simili-
tudine lationis apertè explicat Arist. Pri-
mò in motu locali, vbi est mouēs primum,
quod pellit & non pellitur: vltimum, quod
pellitur & non pellit: medium, quod pellit,
atq; pellitur: verbi gratia, homo mouet ma-
num: manus mota mouet baculum: bacu-
lus, dum mouetur, mouet lapidē: sic fit mo-
tio vsq; ad vltimum, quod mouetur & non
mouet: intermedia autem & mouēt & mo-
uentur. Secundò idem docet accidere in al-
teratione, nisi quod primum mouens loca-
liter necessariò mutat locum: primum autē
alterans non necessariò mutat locum. Iam
tertiò ex his duobus quasi gradu facto cō-
cludit Aristot. quod intendit, nimirum ve-
riorem esse sententiam illam, quæ tenet sen-
sionem fieri per passionem & immutatio-
nem

Pulcherrimus et luculentissimus textus.

nem ab ipsis sensibilibus: quoniam est im-
mutatio quædam & alteratio, quæ fit per
quandam assimilationem ab ipso sensibili.
Nec cōtentus Arist. similitudine rerum na-
turalium, ex rebus artificialibus sigillum in
exemplum adducit, cuius impressio in cera
eouq; defertur, quousq; actio sigillum im-
primētis pertingit, vt ceram tingat, atque
sigilli formā imbuat: liquida enim est cera,
quæ tingi potest & signari sigillo, cuius fi-
guram lapis nō admittit ob eius duritiem.
Vt igitur se habet sigillum ad ceram liqui-
dam, ita sensibilia ad aquam, quæ, mollior
cū sit, melius recipit, quàm cera: quia non
tantum superficie tenus, sed secundum pro-
funditatem perfectè omnifariam tingitur
& imbibitur: aër autem, qui adhuc magis
est mollis & subtilis, quàm aqua, plausibili-
us recipit impressiones sensibilibus, & in
longiorem distātiā promouet, nisi sit ali-
quod opacum aut interruptio, quæ obstat.
Si ergo denarium, verbi gratia, in scutella
plena aquæ constituas, denarius suæ speciei
similitudine (veluti sigillum tingit ceram)
aquam immutat & imbuit: delibuta autem
& affecta aqua, aërem simili affectione im-
mutat: aër verò sic affectus visum pertin-
git, vbi alterationis est finis & sensio ipsa
perficitur. Hęc ideo Aristoteles dixit, vt do-
ceat probabilius & conducibilius esse as-
ferere, quod fiat visio per intus susceptio-
nem sensibilibus, quàm (vt dicit Plato) per
emissionem radiorum visibilibus, qui per
reflexionem visui renuntiant quæ extrā
sunt per contactum quendam, vt cæci bac-
culo instar oculi vti solent. Melius inquit
Aristoteles, rationi esse magis consenta-
neum, quod sensus a sensibilibus immuten-
tur per medium aërem, qui partim immu-
tat, partim immutatur: visibile ergo in aërē
suam similitudinem imprimit, & vsq; ad vi-
sum pertingit, quasi sigillando & suam figu-
ram imprimendo, vt sensus similes ipsis sen-
sibilibus relinquatur: sentire enim est spi-
ritaliter alterari: agēs autem omne agit in-
quantum est in actu: sensus verò non est in
actu per id, quod trāsit & egreditur, sed per
illam speciem, qua informatur. Vides igitur,
germane lector, quo modo visio fiat
intramittendo, & non extramittendo: qua-
de re diximus lib. 2. de Anima cap. 7. quem
locum visites rogo. Habes etiam expref-
sum locum ad asserendas species sensibi-
les, cum doceat Aristot. ex motu locali, al-

Visio intramittendo.

Species sensibiles sunt.

teratione & sigillatione fieri sensationem per sensibilibus impressionem.

SVMMA CAPITIS

Distinguit sensus in necessarios, & vtilis per sex conclusiones.

- 1. conclusio. Necessè est, omne viuens vim habere nutrien- di ab eius ortu vsq; ad interitum. ¶ Nō omne viuens sensum habet, vt plantæ ipsæ manifestant.
- 2. conclusio. ¶ Sine sensu nullum animal consistit: ideo gra- dientia alios a tactu sensus habent, vt alimentum inuestigent, quod immobilia coniuētum penes se habent. ¶ Nullum corpus corruptibile animā ha- bet absque sensu tactus, si debeat conseruari: gu- stus autem similiter necessarius intelligitur, quia est quidam tactus, & alimentum tactu gustus percipitur. ¶ Tres alii sensus non tam necessitatibus, quàm boni & commoditatis gratia animalibus sunt concessi: sonus enim, color atq; odor neq; nu- triunt, neq; augent, neq; imminuunt, neq; tangē- do per intraneum medium sentiuntur, sed per ex- traneum. ¶ Sentire melius est, vt passio sit ab ip- so sensibili illata, secundum quam sensus paria- tur, aut moueatur: sic motio secundum locum & alteratio sunt, & aër ipsa in sigillatione cereæ ostendit. Melius est ergo ingressu formarū, quàm egressu radiorum ab oculis visionem fieri.
- 3. conclusio.
- 4. conclusio.
- 5. conclusio.
- 6. conclusio.

CAPVT DECIMVM

De simplicitate corporis animalis, & ne- cessitate tactus.

Tque perspicuū est, fieri
non posse, vt corpus ani-
malis sit simplex, igneū,
inquā, aut aqueum, aut aëreū: nā
nullus alius sensus absque tactu
haberi potest. Corpus enim ani-
malis omnis, vt dictum est, vim
habet sentiendi tangendo. Cæ-
tera autem elementa, præter ter-
ram, instrumēta sensus esse pos-
sunt. Atque omne tale, per aliud
sentiendo sensum nimirum effi-
cit, & per media: at tactus in tan-
gendo sensibilia sua consistit.

Tex. 66.

Quapropter & hoc nomine nūcupatur. Atque tamen cætera quoque sensuum instrumenta tactu sentiunt, tamen per aliud medium sentiunt. At ipse tactus per seipsum solus sentire videtur. Quibus efficitur, ut nullum talium elementorum, corpus sit animalis. At verò neque terreum esse potest. Tactus enim, veluti mediocritas est omnium tangibilium, & instrumentum ipsius, non modò terræ differentiarum est susceptivum, sed etiam calidi, frigidiq; cæterorumq; omnium tangibilium: & ideo neque ossibus, neque pilis, neque talibus partibus ullis omnino sentimus, quia terrea sunt. Hinc & plantæ omnium sensuum sunt, ut patet, expertes, quia & ipsæ terræ sunt. At absq; tactu fieri non potest, ut alius quisquam sit sensus. Huius autem instrumentum sensus neque terræ est, neque cæterorum ullius elementorum.

Methodus doctrinæ collocatur. In proemio horum librorum tex. 16. & 17. reprehensibiles dixit Aristoteles eos, qui de anima determinarunt, de corpore autem nihil dixerunt. Ne igitur in illud vitium inter determinandum de anima incidat Aristoteles, vniuersaliter de corporibus animatis sermonem miscet, & de organis, quibus anima suas absoluit functiones, mentionem facit, de quibus subtilius atque exactius, presiusq; in libris de plâis & de animalibus. Insuper viuens sensitivum ad corpora simplicia confert Aristoteles, & probat quod obiter & perfunctoriè præcedenti cap. dixerat, nimirum animalis corpus simplex esse non posse, ut sic tractatum de anima absoluat, & ianuam aperiat ad exactam instrumentorum animæ expositionem. Docet itaq; Aristot. corpus animalis non posse

esse simplex, ut aëreum, aqueum, igneum, terreumve (quod Platonicis visum est) sed ex omnibus his temperari oportet. Ostendit primò ex tactus natura: nam cum omne animal necessariò tactum habeat (ut tactus sentiat qualitates tangibiles, temperatas habet qualitates, ut accommodata sint instrumenta ad sentiendum) animal igitur non habebit corpus simplex: ob id enim terrea omnia non sentiunt, neque quæ his vicina sunt, ut plantæ, capilli & ossa: habent enim multum de terrestri (lib. 1. de Anima textu 49.) Vis autem argumentationis declaratur ab Aristotele ex nomine tactus: quia tactus dicitur à tangendo & ex functione, quoniam per medium internum & per seipsum vice mediij sentit, ut cum nervus sensorius pungitur, medium est vna parte, altera verò sentit: ergo animalis corpus, quod præditum est sensorio tactus, si esset corpus simplex, non haberet temperamentum proportionatum, ut sentiret: alij verò sensus per aliud sentiunt. *At tactus in tangendo sensibilia sua consistit*, hoc est, non per extrinsecum mediū, sed per seipsum sentit: necesse est ergo denudetur ab omni simplicitate & excellentia tangibilium, ut supra tex. 4. Idè secundò manifestat Aristot. ex ipso sensorio tangendi, quod in mediocritate tangibilium consistere debet: de quo lib. 2. de Anima c. 11. tex. 111. dicitur quòd est corpus animalis: ergo temperari debet ex qualitatibus, aliàs non fieret tactus. Subdit Aristot. illis verbis, *Quibus efficitur, &c.* neque sat corpus animalis attemperetur, si tamen in illo temperamento maximè vincat terra, utpote quæ ad sentiendum sit inepta: ideo plantæ sine tactu sunt, quia terræ, animal autem non est sine sensu: eadem enim est de omnibus alijs elementis ratio, quanuis terra maximè omnium sensum impediatur. Dubitanti verò, quomodo mixta moueantur ad motum elementi prædominantis (ut dicitur lib. 1. de cælo tex. 7.) mouentur autem motu grauium ad centrum: ergo sunt terrea, atq; ad eò non sentiunt? Facile respondebimus, dominari terræ quoad qualitates motiuas, nò tamen quoad alteratiuas. Deinde dominium illud est arithmeticū, id est, secundum excessum quantitatis (plus enim de terra habent animalia, quam de reliquis elementis) non tamen est geometricum, id est, secundum proportionem & dispositionem, qua qualitates primæ ad debitum medium

Quod dominium terræ tactum impediatur

dium rediguntur, ut fiat immutatio tactus: hæc autem mediocritas latitudinem habet: non enim est mediocritas rei, sed proportionis & rationis. Cæteri autem sensus à tactu etiam sentiunt tangendo: quia sine tactu non fit actio & passio (lib. 1. de generatione cap. 7.) tangunt tamen communi ratione tangendi & per medium extrinsecum: tactus verò per medium intrinsecum sese cõtingit, & hæc est differentia. Prolixus est hic textus, tamen perspicuus, qui sic potest in summam redigi: Omne corpus animalis habet tactum (quia sine tactu non sentit, neque est animal) sed tactus non potest saluari in vno simplici elemento (cum debeat omnia tangibilia percipere, ita debet ab omnium excellentijs denudari, ut omnibus suscipiendis sit aptus) ergo nullum corpus animalis potest esse simplex, sed mixtum, & ad debitam mediocritatem redactum.

Summa & vis rationis.

Tex. 67.

Hæc cum ita sint, patet, animalia necessariò mori, cum hoc solo sensu tactus priuantur. Neque enim fieri potest, ut hunc sensum non animal habeat: neque si animal est, alium sensum, præter hunc, habere necesse est. Et propterea fit, ut cætera quidem sensibilia non corrumpant suis exuperationibus animal, color, inquam, sonus, & odor, sed ipsa tantum sensuum instrumenta, nisi per accidens: ut si simul cum sono pulsio, ictusq; fiat: & si à rebus, quæ videntur, atq; ab olentibus alia moueantur, quæ tactu corrumpunt. Sapor etiam hoc sane corrumpit, quo simul accidit, ipsum tangibile esse. Exuperationes autem tangibilium, ut calidorum, frigidorum, & huiusmodi, ipsum interficiunt, atq; interimunt animal. Exuperatio enim sensibilis cuiusuis, sensus

destruit instrumentum, atq; deuatat: quare & tangibile exuperans, ipsum destruit tactum.

Secundò colligit Aristot. habitudinem tactus ad animal, quæ est essentialis & conuersiua: nec enim animal sine tactu est, neque tactus sine animalis: defectu namque tactus animal interire est necesse: tactus ergo inter sensus simpliciter est necessarius, quo posito aut ablato animal constitui aut interire est necesse: alij verò sensus non sunt necessarii: Probat Aristot. quia sensibilibus eorum excellentia sensum corrumpere potest, nò tamen animal: splendor enim excellens dissipat visum: terribilis autem sonus in surditatem inducit & corrumpit auditum, & ita de alijs. Animal tamen ipsum istorum sensibilibus superfluitas non destruit, nisi indirectè & per accidens, quatenus cum exuperantia alicuius tangibilis miscetur, ut visus Basilisci venenatis radijs admixtus interimit: terribilis autem sonus, ut tonitruum, quia vehementer obstreperit, & pulsus aërem diuidit & interrumpit, nò ex soni exuperantia, sed ex vehemèti aëris impulsione: & sic sapor ex immoderata aliqua qualitate tangibili: odor verò, quia aliqua qualitate noxia inficitur: exuperantia autem tangibilis tactum lædit, & animal ipsum directè corrumpit, ut vehemens frigiditas stupidum facit: exuperantia tamen caloris adustum relinquit: ita etiam de alijs philosophandum est, & in ipso incipit, & cum ipso tactu finitur, & mors inducitur, quæ priuatio vitæ est: vita autem participatio est animæ nutritiue in calido naturali, cuius calor duratio, animæ est permanens: calor autem eousq; durat, quousq; pabulum recipit ab humido radicali, quo consumpto, calor naturalis euanescit & vita perit. Concipe etiã, ita se habere calorem naturalem & humidum radicale, ac lumen & oleum in lucerna: deficit enim lumen, quando resoluitur oleum: humido igitur radicali & substantifico absumpto, calor non habebit unde sustentetur, sed vita finitur.

Cõfert animal ad sensus oēs.

Discursus consuetudinis in vita nostra.

At hoc sensu definitum est animal. Sine namque tactu fieri non posse, ut sit animal, demonstrauimus.

Tex. 68.

uimus. Quamobrem exuperationes eorum, quæ tactu percipiuntur, non solum instrumentum ipsius sensus, verum etiam animal ipsum interimunt, atque corrumpunt: quia necesse est, animal hunc sensum habere. Cæteros autem sensus animal habet, non ut sit, sed ut bene sit, ut antea diximus. Visum enim habet, ut videat: quoniam & in aëre, & in aqua, & omnino in perspicuo degit. Gustum autem, ob id quod voluptate afficit, aut dolore, ut in alimento ea sentiat, & cupiat, ac moveatur. Et auditum, ut aliquid significatur. Linguam præterea, ut ipsum aliquid alij per ipsam significet.

Exuperationes sensibilia per omnem sensum declarantur.

Conclusionem totius capituli colligit Aristoteles nempe tactum esse necessarium, cuius exuperantibus non tantum sensus, sed animal corrumpitur: aliorum autem exuperationes sensum destruere possunt, animal tamen minimum: ideo solus tactus necessarius est ad vitam: ceteri autem vilitatis gratia donati sunt. Quod quidem eleganter inducit Aristoteles per omnes sensus, nempe ut visus sit concessus, ut videamus per omne diaphanum siue naturale, siue artificiale: auditus vero ad significandos animi affectus, ut gregaria animalia ostendunt, licet distinctius & explicatius apud homines fiat: *Tibia & psalterium suauem faciunt melodiam, & super utraq; lingua suavis*. Ecclesiastici 40. Sed de gustu etiam dicit Aristoteles non esse necessarium, cum per se non sit nisi ad voluptates ciborum, ut conuenientes facilius accipiatur, alij vero refutentur: ideo gustus est veluti sacramentum ipsius tactus: olfactus autem minister est gustus, quia odor est alimenti, & ad nutrimentum distinguendum brutis præsertim animalibus maxime necessarius. Si tamen roges, cur textu 64. gustum necessarium docuit & cum tactu connumerauit, nunc vero vtilem esse docet, & cum reliquis

Gustus vtilis & necessarius diuersa ratione.

tribus computatur? Respondetur, nullam esse in Aristotele collisionem; quia dixit esse necessarium, ut sentit per modum intraneum & media aliqua qualitate tangibili: gustus enim non fit sine tactu: ideo ratione necessaria sequetur, & per concomitantiam gustus est tactus, & ita est necessarius: at vero ex propria sui obiecti ratione sensus est voluptatis, & ut ad alimentum avidius moueamur, & ut voluptate perfruamur, concessus est: omnia igitur consentiunt. Sed si iterum roges, quomodo animal sensu tactus primum constituatur, cum sensus communis ante omnes sensus sit? Dicam, quod sensus communis & tactus non se habent disparatè, sicut visus & olfactus. Secundò, nec tantum se habet præsuppositiuè, ut olfactus præsupponat tactum. Neque tertio duntaxat se habent secundum ordinem & dependentiam, sicut sensus & phantasia. Sed habent se sicut aliqua vis & facultas atque eius radix: est enim sensus communis ut radix: tactus autem veluti truncus arboris: reliqui vero sensus ut rami: ut ergo truncus non est sine radice, radix autem non fructificat sine truncò, ita nec tactus est sine sensu communi, neque sensus communis sentit, nisi habeat coniunctum tactum, cum quo simul elicit actum primum, scilicet sensationem sensui tactus & communi germanam, communemque; utriusque: est enim sensus communis centrum terminatum omnium sensationum. Primò enim saluatur animal per sensum tactus: ideo sensu tactus primò constituitur animal in ordine ad alios quatuor sensus exteriores. Deinde primò constituitur tactus: quia nisi tactus sentiat, sensus communis non sentiet: quoniam sensus communis habet pro obiecto propinquo sensationes sensuum exteriorum. Tertio primò constituitur sensu tactus: quia sensus communis & sensus tactus non ponunt in numerum quoad constitutionem animalis, siquidem neuter sine alio elicere potest sensationem: quare ambo simul perficiunt vnum principium ad absoluedum sensationem, quæ est prima animalis operatio, qua anima propriam suam saluat substantiam: ideo in suo genere uterque vocari potest primus sensus, quia se habent inseparabiliter ad eliciendam sensationem, qua se animal tueatur.

Sensus communis & tactus quo modo primi sint ex Cæter. hic.

SVMMA CAPITIS

Animalis corpus non esse simplex, & tactum animali necessarium, per duas conclusiones docet, & ad secundam vnum corollarium.

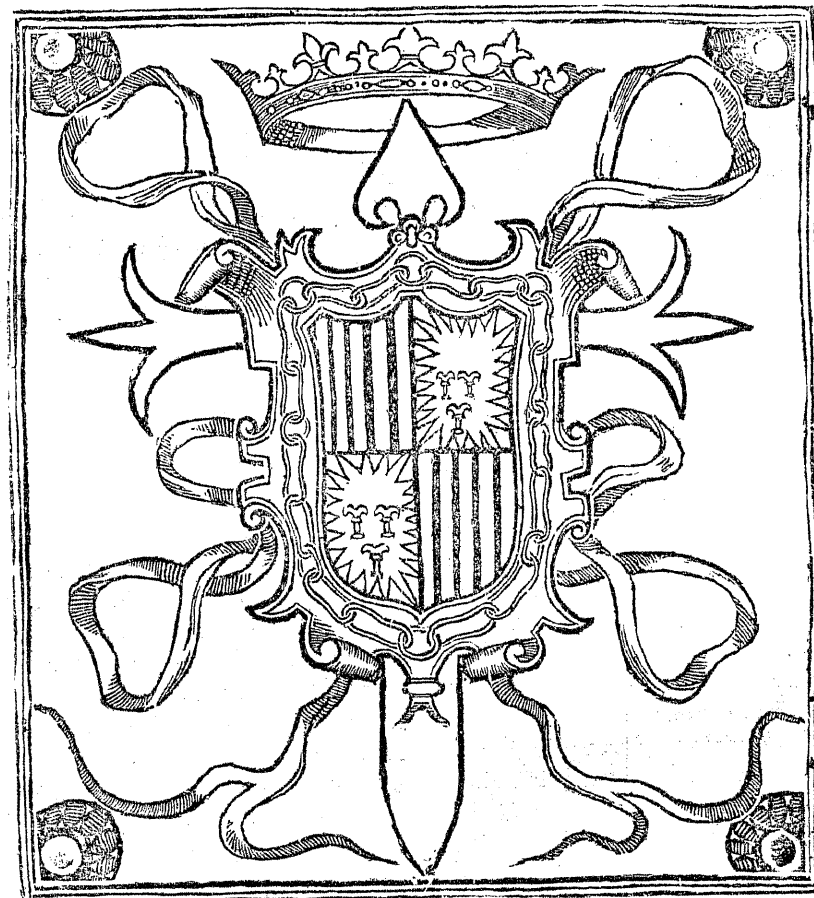
1. conclusio.

Perspicuum igitur est, animalis corpus simplex non esse: quoniam sicut animal sine tactu non est, ita tactus in simplici elemento non saluatur, sed in tangibilium temperamento, ut tangibilibus suscipiendus aptus sit. Argumento est, quod plantæ & ossa non sentiunt: quia simplicia sunt & ter-

rea corpora. ¶ Animal sine tactu non est, nec tactus sine animali: quare tactu deficiente animal interire est necesse. Alii enim sensus non sunt de animalis constitutione, sed commodi gratia concessi. ¶ Quo fit, tangibilium exuperantias non solum sensum tactus, sed etiam animal ipsum tollerere: cæterorum autem sensibilium excellentias sensum lædunt: animal autem minimè corrumpunt, nisi ex accidenti, quando tangibilia miscentur, à quo corrumpantur.

2. conclusio. Corolla.

FINIS LIBRI TERTII
de Anima.

CELEBERRIMA CON- TROVERSA DE ANIMORVM NOSTRORVM IMMORTALITATE

hoc tractatu eodem autore Petro Marti-
nez definitur.

*Transit
ad nego-
tium de ani-
me huma-
ne im-
mortalita-
te exordii
oēs partes
inducun-
tur.*

XTAM MVL-
tis, quæ in hac enarra-
tione præstare tene-
bar, nihil superesse vi-
debatur, quod pro. vi-
rili mea iam non præ-
stiterim, atq; iuxta in-
genij mei tenuitatem
non perfecim. Eapropter nisi percelebrè
illam quæstionem de nostrorum animorū
immortalitate, quoties sese obtulit occasio,
pollicitus fuisset, hęc nostrorum in libros
de anima Commentariorum constituendus
finis esset. Sed ne receptui canerem & pe-
dem referrem, in causâ fuit, quod mihi ipsi
toties promittenti, atq; meorum Commē-
tariorum perfectioni & integritati debeo,
vt non prius finem dicendi faciam, quam
quid de proposita controversia sentiā, me-
moriam prodam, vt hoc addito colophone
nostra hæc commētatio suis omnibus nu-
meris absoluta esse videatur.

*Attentio
ex diffi-
cultate ca-
pitatur.*

Negotium quidem non minus arduum,
quam difficillimè inuestigabile, quod diu
omni seculo & ætate præclarissima quæq;
torfit ingenia, quæ in hac salebra versata
sunt: difficile enim est veritatis scopum in
proposita cōtrouersia collimare, tum, pro-
pter sublimem animorum nostrorū digni-
tatem & excellentiam: tum etiam, propter
dissidentes summorum Philosophorū sen-
tentias: sunt enim non parum multæ. Nec
id mirum est, siquidem veritas per seipsam
in profundo (vt dixit Democritus) demersa
est: quoniam altissimum donum Dei est ve-
ritatem contingere: & in re hac grauissima
eam contigisse, præstantissimum existimo,
vbi nec vna nec concors est Philosophorū
sententia (teste Plutarcho lib. 4. de placitis
Philosophorum cap. 7.) Eusebius Cæsariē-
sis omni genere disciplinarū insignis lib. 11.
de præparatione euangelica cap. vltimo
multas refert de anima existimationes. Mul-
tò tamen plures ponit Aristoteles, vt vidi-
mus lib. 1. de anima cap. 2. referens quosdā

asserentes interire cum Democrito & Epi-
curo, non interire autem cum Stoicis, du-
raturam tamen ad nescio quam sibi som-
niant vniuersi exarationem, quia non cense-
bant esse æternam: Pythagoræ palingene-
sian ridet, vt fabulæ & figmēto persimilem
(lib. 1. de anima cap. 3.) Omnes enim docti,
pariter ac indocti, Historici, Poëtæ etiam de
suis campis elysijs, suisq; heroibus, animæ
immortalitatē passim disquirunt à natura
compulsi, & in hac cōsideratione attriti vi-
dentur. Plato immortalem docet pluribus
argumentis, quæ colligit Bessariō lib. 2. ad-
uersus calumniatores Platonis cap. 6. Ari-
stoteles inter Philosophos vltimus, sed om-
nium princeps, obscurè atq; lubricè suam
nobis potiùs occultauit, quam proposuit
sententiam, vt D. August. lib. 3. de Trinit.
cap. 9. dicat, *Vix pauci magno præditi ingenio,
abundantes orio, doctissimiq; subtilissimis eruditi,
ad indagandam solius animæ immortalitatē per-
uenire potuerunt, Cui tamen animæ beatam vitam
non inueniunt stabilem, id est, veram: ad miserias
eam quippe vitæ huius etiam post beatitudinem
redire dixerunt: adeò vt quanto nobis est fa-
miliarior, eo magis nobis abstrusa & recō-
dita sit, vt proclamās D. Bernardus ait, Ex
me ipso domine cognosco, quam sis incom-
prehensibilis. Quam difficultatem Regius
Vates adumbrat Psal. 138. *Mirabilis facta
est scientia tua ex me, &c.* in nobis enim met-
ipsis habemus, vnde diuinam sapientiā ad-
miremur, veneremurq;. Si igitur vniuerso-
rum, qui de hac re scripserunt, vel nomina
sola recēserentur, defuturum mihi tempus
arbitror, & nil amplius emolumentum addu-
ceret, quam chartas implere, tempus cōsu-
mere, lectorem molestè vexare. Ne tamen
oleum & operam perdā, missos facio Sim-
plicios, Alexandros, Themistios, Ammo-
nios, Philoponos & alios, quauis nomē cla-
tura nuncupes. Valeant isti, & quid sentiat
Aristoteles dicere inlituo, quid (inquā) sen-
tiat verè, & non ex aliorum sentētia. Nam
Theophrasto videtur sensisse immortalē,
sed*

sed extrinsecam substantiam. Alexandro
(vt perhibent) quod mortalis. Auerroës
vnam immortalem, alteram mortalem po-
suit. Deniq; plures sententiæ, quam homi-
nes, fuere, & nulla absq; aliquo erroris se-
ntentiæ quoniam nemo purè & syncerè sen-
tentiam dixit inter Ethnicos vsq; ad Ari-
stotelem, qui licet valde obscurè & essen-
tialem esse hominis formam & immorta-
lem asseruit, & multa sint, quæ in Aristo-
tele consentire non videantur, semper ta-
men sui similis, meo iudicio, est.

*Beneuolē
tū ex vti-
litate ve-
natur.*

Quare labor iste superuacaneè non su-
scipitur, quem humanæ foelicitati maximè
conducere probant quotquot Romanorū,
Græcorūve illustria referuntur facinora,
quæ ex hac animorum æternitate & siti ce-
lebritatis sui nominis prodire: cum tamen
dubij de hac re essent, nil non subibant la-
boris, vt celebrem sibi apud posteros famā
compararent. Profectò ad hominis digni-
tatem cōtemplandam pertinebit maximè
considerasse animorum æternitatem: misera
enim humani generis conditio est, quæ
tam sollicitè omnia, quæ supra & infra se
sunt, capessit, minimèq; indiligenter inqui-
rit: tamen circa semetipsum (cōtra Delphi-
cum illud oraculum, *nosce te ipsum*) quiuis
hominum oscitanter se habet. Cætera om-
nia sagaciùs inuestigantur: animæ autem
studium negligentius adhibetur, cum ta-
men animæ nostræ gratia, vniuersa, quæ cæ-
lo & terra conspicimus, condita sint. Quid
mirum? horis temporis & æternitatis est,
& in vtriusq; confinio posita, vniuersa pan-
dit, siue quæ in tempore contrectamus, siue
quæ in æternitate constituta desideramus,
indeq; medias fortitur vias inter ea, quæ tē-
pore transeunt, atq; illa, quæ perpetuò ma-
nent. Hinc tam diuersæ naturæ & distantes
in nobis prodeunt operationes, vt nunc cū
cælestibus conuersari videamur. Ecquid
optabilius homini, quam suarum affectio-
num fontem inspexisse & ad viuum rese-
cuisse? vt intelligere queat animam nostrā
instar bifrōtis esse iam: quoniam geminum
habet vultum, vnum argenteum, alterum
aureum, ille temporalium, hic verò æterno-
rum est. Sed miseret me nostri, qui oscitan-
tia nostra trifontem facimus animam, cum
tertium addimus vultum, & illum quidem
plumbeum & cœnosum, hoc est, vilem &
immunditijs plenum. Deplorandus igitur

status iste noster, quo nos cum Tantalio illo
(vt in fabulis est) collocamus, qui in me-
dijs aquis sitimus, & in summa rerum co-
pia inopes sumus ac famelici, ita non solum
quæ intra nos sunt negligimus, sed & fasti-
dimus: & cum nos ignoremus, extra nos
metipfos diligenter nos querimus. O nos
infortunatos, qui bona nostra non noui-
mus, aliena sequimur, quorum nil nos ma-
net, quando cuncta sine ratione & iudicio
aggredimur?

Quod argumentum etsi à veteribus, re-
centioribusq; diligenter disceptatum fue-
rit, actum agere non videbor, cum ea om-
nia in vnam coaptatam summam redigo,
quo breuius & dilucidius præstare valeo,
fontes indicando, à quibus cætera sint hau-
rienda. Idcirco minimè inutiliter hanc pro-
uinciam meis imposui humeris: quoniam
ex diuino nutu neque diminutè, neque ex
parte cū plerisq; tractabo, sed integre per-
ficere enitar, vt nil desideres, vel quod ad
veritatis cōfirmationem, vel ad dubiorum
omnium resolutionem spectare videatur.
Iniqui enim rerum iudices & rigidi repre-
hensores nihil habent, quod in meo candi-
do pectore & ingenuo conatu vt verè re-
prehensibile vituperent: nam quæ à gra-
uissimis viris sparsim disceptata sunt, colligo,
fortasse tamen mea industria & diligen-
tia absoluam etiam & perficiā: quod si non
præstitero, non est vituperandus animi co-
natus, cū accuratissimè enarrationem ho-
rum librorum cōplere & consummare cō-
tendam. Nam si studium istud explorandi
animæ nostræ naturā difficillimum sit, idem
tamen suauissimum est, teste Arist. lib. 1. de
partib. animal. cap. 5. dicente, *Res nanq; il-
las superiores, tamesi leuiter attingamus, tamen
ob eius cognoscendi generis excellentiam amplius
oblectamur, quàm cum hæc nobis iuncta omnia
tenemus: de sublimibus enim vel minimum
scire, quàm plurimum habet voluptatis.*
Anima autem nostra (vt diximus) de gene-
re sublimium est, cuius exacta cognitio præ
omnibus alijs ad rerum diuinarum perfe-
ctam cognitionem perducit: in altissimarū
enim rerum manifestatione animæ nostræ
natura inuenitur, & inuenta deprehenditur,
& comprehensa (si, vt par est, ei respondeamus)
beatos nos facit, quo nihil est homini
conducibilius, aut exoptabilius. De ordine
autē & serie quæstionis, vsq; eius, inferius
iterū, vt dicamus plura, sese offeret occasio.

*Docilitas
ex metho-
do compa-
ratur.*

Neq;

Quid fide catholica de aia nostra incõsensendum.

Neq; volumus, nec debemus cum nostris, hoc est, cum catholicis cõcertare, quibus fide catholica firmisimum est, animã nostram cum corpore non interire: stultus enim essem, si articulum fidei ostẽdere eniterer, hoc verẽ esse a cõfũ agere. Quod iam Clemens 5, in concil. Viens. decreuit, vt refertur Clementina de summa Trinit. & fide catholic. 5. Porro, cuius verba sunt.

Porro doctrinam omnẽ seu positionem temerẽ asserentem, aut verentem in dubium, quod substantia animæ rationalis seu intellectiua verẽ ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam ac veritati catholice inimicam fidei, prædicto sacro approbante concilio reprobamus: Definientes, vt cunctis nota sit fidei sinceræ veritas, ac præcludatur vniversis erroribus aditus, ne subintrent, quod quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis seu intellectiua non sit forma corporis humani per se & essentialiter, tanquam hæreticus sit censendus.

Quod postea concilio Lateran. sub Leone 10. sefs. 8. iterũ definitur, vbi idem concilium Viensense refertur, & ampliatur. Et quia in hac definitione animarum periculis prouidetur, non solũ sententiam, sed verba etiam fideliter inducam: plurimum enim refert illa singulatim considerasse.

DECRETVM

Leonis Papæ decimi, in concilio Lateranensi de Animæ rationalis substantia.

Quod aia hominis sit immortalis definitur.

LEO Episcopus seruus seruorũ Dei, ad perpetuam rei memoriã sacro approbante cõcilio. Apostolicæ regiminis sollicitudo nos assiduẽ pulsãt, vt medendis animarum languoribus, quarum nos ex alto omnipotens autor curam habere voluit, ijs potissimum, qui instãtus fideles nunc progere cernuntur, salutifero olei & vini medicamine, ad instar Samaritani in Euangelio sollicitam operam impendamus, ne nobis illud Hieremias obiciatur: Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Cum itaq; diebus nostris (quod dolenter referimus) zizanias seminatore antiquus, humani generis hostis nonnullos perniciosissimos errores a fidelibus semper explosos in agro domini super seminare, & augere sit ausus, de natura præsertim animæ rationalis, quod videlicet mortalis sit, aut vnica in cõcõlis hominibus: & nonnulli temerẽ philosophantes (secundũ saltem philosophiam) verum id esse asseruerent, contra huiusmodi pestem opportuna remedia adhibere cupientes, hoc sacro approbante concilio damnamus & reprobamus omnes asserentes animam intellectiua mortalem esse, aut vnica in cõcõlis hominibus, & hæc in dubium verentes: cum illa non solũ verẽ per se & essentialiter humani corporis forma existat, sicut in Canone fœlicis recordationis Clementis Papæ quinti prædecessoris nostri in generali Viensensi concilio edito cõtinetur, verũ & immortalis, & pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, & multiplicata & multiplicanda sit. Quod manifeste constat ex Euangelio, cum dominus ait, Animam autem occidere non possunt: & alibi, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Et etiam cum æterna præmia & æterna supplicia pro merito vitæ indicandis repromittit. Alias incarnatio & alia Christi mysteria nobis minimẽ profuissent: nec resurrectio expectanda foret, ac sancti & iusti miserabiliores essent (iuxta Apostolũ) omnibus hominibus. Cũq; verum vero minimẽ contradicat, omnem asseritionem veritati illuminatæ fidei contrariam, omnino falsam esse diffinimus, & vt aliter dogmatizare non liceat, districtius inhibemus. Omnesq; huiusmodi erroneis asseritionibus inherentes, veluti damnatissimas hæreses seminantes, per omnia vt detestabiles & abominabiles hæreticos & infideles Catholicã fidẽ labefactãtes, vitãdos & puniendos fore decernimus. Insuper omnibus & singulis Philosophis in vniuersitatibus studiorum generalium, & alibi publicẽ legentibus, districtẽ præcipiendo mandamus, vt cum Philosophorum principia, aut conclusiones, in quibus a rectã fide deniare noscuntur, auditoribus suis legerint seu explanauerint (quale hoc de animæ immortalitate aut vnitãte, & mundi æternitate, ac alia huiusmodi) teneantur eisdem veritatem religionis christianæ omni conatu manifestam facere, & persuadendo (pro posse) docere, ac omni studio huiusmodi Philosophorum argumenta (cum omnia solubilia existant) pro viribus excludere atq; resoluerẽ. Et cum non sufficiat aliquando tribulorum radices præscindere, nisi & ne iterum pullulent, funditus euellere, ac eorum semina, originaleque causas, vnde facile oriuntur, remouere: cum præcipue humane Philosophiæ studia diuturniora, quam Deus secundũ verbum Apostoli euacuauit, & stultam fecit absq; diuinæ sapientiæ condimento, & quæ sine reuelatæ veritatis lumine in errorem quandoq; magis inducant, quam in veritatis elucidationem. Ad tollẽdam omnem

merẽ philosophantes (secundũ saltem philosophiam) verum id esse asseruerent, contra huiusmodi pestem opportuna remedia adhibere cupientes, hoc sacro approbante concilio damnamus & reprobamus omnes asserentes animam intellectiua mortalem esse, aut vnica in cõcõlis hominibus, & hæc in dubium verentes: cum illa non solũ verẽ per se & essentialiter humani corporis forma existat, sicut in Canone fœlicis recordationis Clementis Papæ quinti prædecessoris nostri in generali Viensensi concilio edito cõtinetur, verũ & immortalis, & pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, & multiplicata & multiplicanda sit. Quod manifeste constat ex Euangelio, cum dominus ait, Animam autem occidere non possunt: & alibi, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Et etiam cum æterna præmia & æterna supplicia pro merito vitæ indicandis repromittit. Alias incarnatio & alia Christi mysteria nobis minimẽ profuissent: nec resurrectio expectanda foret, ac sancti & iusti miserabiliores essent (iuxta Apostolũ) omnibus hominibus. Cũq; verum vero minimẽ contradicat, omnem asseritionem veritati illuminatæ fidei contrariam, omnino falsam esse diffinimus, & vt aliter dogmatizare non liceat, districtius inhibemus. Omnesq; huiusmodi erroneis asseritionibus inherentes, veluti damnatissimas hæreses seminantes, per omnia vt detestabiles & abominabiles hæreticos & infideles Catholicã fidẽ labefactãtes, vitãdos & puniendos fore decernimus. Insuper omnibus & singulis Philosophis in vniuersitatibus studiorum generalium, & alibi publicẽ legentibus, districtẽ præcipiendo mandamus, vt cum Philosophorum principia, aut conclusiones, in quibus a rectã fide deniare noscuntur, auditoribus suis legerint seu explanauerint (quale hoc de animæ immortalitate aut vnitãte, & mundi æternitate, ac alia huiusmodi) teneantur eisdem veritatem religionis christianæ omni conatu manifestam facere, & persuadendo (pro posse) docere, ac omni studio huiusmodi Philosophorum argumenta (cum omnia solubilia existant) pro viribus excludere atq; resoluerẽ. Et cum non sufficiat aliquando tribulorum radices præscindere, nisi & ne iterum pullulent, funditus euellere, ac eorum semina, originaleque causas, vnde facile oriuntur, remouere: cum præcipue humane Philosophiæ studia diuturniora, quam Deus secundũ verbum Apostoli euacuauit, & stultam fecit absq; diuinæ sapientiæ condimento, & quæ sine reuelatæ veritatis lumine in errorem quandoq; magis inducant, quam in veritatis elucidationem. Ad tollẽdam omnem

Fides nõ cõtraria turvero.

Præcipitur præceptoribus Philosophiæ vt discipulis suis ostendãt & declarẽt veritatẽ religionis christianæ.

Prohibetur cõstitui in saecris ordinibus cõstitutus, secularis vel regucribus in-neralibus: vel aliis publicẽ audiẽdo, Philosophiæ, aut Poësis studiis ultra quinquẽniũ, post Grammaticam et Dialecticã, sine aliquo studio Theologiæ, aut iuris pontificii incubat. Verũ ex æto dicitur quinquẽnio, si illis studiis insudare voluerit, liberum sit ei, dum tamen simul aut seorsum Theologiæ, aut sacris Canonibus operam nauauerit, vt in his sanctis & vtilibus professionibus sacerdotes domini inueniant, vnde infectas Philosophiæ & Poësis radices purgare & sanare valeant.

Sũma decreti Apostolici de aia nostra substantia.

In quo Canone primò definitur, q anima rationalis immortalis est. Deinde q est hominis substãtialis forma. Tertio quod multiplicatur pro corporum, quibus infunditur, multitudine. Quarto q ex principiis veræ Philosophiæ nil colligitur fidei orthodoxe contrarium: quoniã verum vero non dissonat, & fidei nullum verum aduersatur. Insuper quintò præcipitur omnibus publicẽ legentibus, vt omni conatu manifestam faciant hanc veritatem, vt omnis errandi occasio tollatur. Quare fide catholica constat quid hac in parte censendum sit: lege, si placet, Alfonso a Castro lib. 2. aduersus hæreses verbo Anima hæres. 1. 5. 6. 7. & 8. Plura possem circa præsentem materiam inducere scripturarum testimonia, quæ consultò missa facio: quoniã ad id, quod ex sententia Arist. nitor insutuere, aliena esse videntur. Hæc tamen dixisse sat est, vt discãt nostrã tempestatis Philosophi verbum temperare, cum de animæ immortalitate sermo incidit: & nemo audeat tantum sibi arrogare, vt temerẽ dicat, animam intellectiua secũdũ veram Philosophiam mortalem esse: quoniã prædicta Apostolica definitione hæreticum est, & secũdũ rationem naturalem erroneũ: falsa enim est philosophia, quæ fidei catholice repugnat. Liberũ tamẽ tibi est, christiane lector, Arist. in hæc vel illam trahere sententiã, absq; hoc q in fidem impingas. Fuit enim Arist. Philosophorum facile princeps, bonarum literarũ parens, & (vt ille dixit) disciplinarũ mũdus: tamen homo fuit, a quo humani nil alienũ putare debemus: errare igitur potuit in re præsertim altissimẽ recõdita. Cæterũ philosophia legitima semper est vera, deficere neutiquam potest, vtpote quæ a Deo fit, a Deoq; insita. Idcirco quæcunq; argumẽta-

Quid inter verã philosophiã & philosophiã Aristotelis in tensit.

Aristot. laus.

tiones contra fidem proponũtur, captiosæ sunt & fallaces: quod eleganter ostendit S. Tho. 1. cõtra gent. c. 7. & 8. Quicquid ergo sit de animæ immortalitate secundũ Arist. philosophiam, tamen quæ vera philosophia est, cũ fide consonat, tenetq; animã creari, & creando corpori infundi, destruetq; corpore ppetuò perseuerare. Quæstio igitur, quæ cõtrouertitur, & vtrinq; verisimilitudinẽ habet, sub his verbis proponitur.

QVAESTIO NATVRALIS An humanus animus ex Aristotelis principiis immortalis sit? atq; si in tradenda nostræ animæ natura sibi Philosophorum princeps dissentiat, & pugnantia dicat?

Est est status litis, non quid sentiat catholici & veri Theologi, nec quid ex vera Philosophia cõstet de animæ nostræ immortalitate, quia habemus fidei decretum esse immortalem, & ex vera Philosophia incorruptibilem, sed quid ex Aristotelis principiis deducatur. Et nostra resolutio est, quod etiam ex Philosophia Aristotelis habetur & confirmatur animæ nostræ immortalitas: quod sãssimẽ Aristotelẽ mihi persuadeo ob multas, quas ab eo depro memus, efficacissimas rationes. Licet enim in his eruendis, enucleandisq; non paruus sit suscipiendus labor, neq; indiligenter insudandũ, bono tamen & alacri animo facio, quando hæc ad veritatis robur & fidei catholice firmamentũ conducunt, atq; ad stabilieandã animæ nostræ excellentiã & dignitatẽ maximopere cõferũt. Ecquis enim non bene animetur ad pugnadũ pro animæ nostræ immortalitate: quam non solũ indissolubilis catholica nostra fides tenet, sed etiam eandem vera Philosophia doceat, & Aristoteles verẽ Philosophiæ discipulus & alũnus fateatur? Tametsi Arist. hac in parte lubricẽ & obscurẽ fuerit loquutus (quia graue erat & difficile in re altissima & abstrusissima sententiã dicere, vt verba Aristotelis fortasse in vtramuis partem captiosus aliquis defleat) tamen animus Aristotelis neq; anceps, neque dubius fuit, h non

Quæstio nis in præsentia cõtrouersa quæ sit futura resolutio.

Quib; calor carib; de-scendat. Autor in præsentẽ arenam.

non nutat, neq; vacillat: obscuritatem tamē pro rei difficultate affectavit, quoniam se ab infinitis dubijs, quæ emergebāt, omnino extricare nō valebat. Neq; poterat quidem: quoniā anima nostra non tantum terminus est rerum naturalium, sed initiū etiā sublimium & superiorum, quæ sine peculiari Dei reuelatione exactè attingi nō possunt. Sed quicquid de hac re sit, enitar ostēdere, nihil Arist. dixisse, quod animorū nostrorū immortalitati repugnet. Cupio enim vehementer Arist. de omnib; disciplinis optime merito gratū facere, atq; eum ab hac infamix nota, quā scioli ei inurūt, eximere & liberare, eiq; debitum honorem restituere, quo prepositera & malè sana ingenia ipsum expoliarunt, vt desināt hanc opinionem in vulgus spargere & seminare, atq; sub hoc pretextu & nomine Arist. miseros & incautos in ignorantie barathrū detrudere: illi inquam, nō Aristoteles, reprehēdēdi sunt, q̄ hoc pestifero veneno genus humanum inficere moliantur. Minus enim immortalitas animorum nostrorū (quā fides catholica testatur) istorū calūnię patebit, vt labefactari aut subuerti queat, quādo in Arist. philosophia vehementissima & potentissima prælidia reperimus, & efficacius stultam horum opinionem reuellemus, cum manifestū fuerit vera ab Arist. cōstitutā principia, vnde animam nostram cum corpore interire sit impossibile. Celsēt isti malè sanę fidei homines sub hac techna fidē catholicā ludibrio & calūnię exponere, & fomentū errorum, malitięq; fermentū humano generi adiuuere. Non possū me herclē Deo immortaligras nō habere, qui non cōtentus modō per vniuersitū suam veritatem fidei patefacere, sed etiā pro animorū immortalitate Arist. dedit naturę magistrū, ad quē in rebus dubijs & ancipitibus, quæ ad naturam spectarent, cōfugeremus: quem quidē vt literarū, doctrinarumq; parentem, nobis concessit, vt nō ineptē liceat cōiungere, Dei Opt. Max. singulari prouidentia nobis Arist. diuinitūs contigisse, vnde patrociniū sumeremus aduersus quorundā in hanc de immortalitate animę fidem criminationes & querelas, ne qua ex parte fides sine tutela vacaret, aut à natura desituta esse videretur. Viua igitur vox naturę Arist. est, & perfectę naturę specimē, qui neq; substulit aīx nostrę immortalitatem, neq; eam nobis inuidit, quoniam animorū nostrorum excellentiam & digni-

tatem sum opere est veneratus. Sed proprijs auribus audire sentio iniquū rerū censorē me vituperātem, q̄ Arist. Ethnicū hominem & à fide Christi alienū, Theologū faciā: desistet sanē & mirari desinet quisquis sit, si superius inductū Lateran. cōcilij præceptū diligentius animo verset, vbi distinctē nobis præcipitur, ne in dubiū vertamus negotium de anime nostrę immortalitate, & pro virili nostra præcludam⁹ aditus, ne subintrēt errores: quod video cōmodius me nō posse præstare, quā si Arist. doctrinam in nostrā traham sententiā. Magnus enim aditus aduersarijs veritatis præcluditur atque præripitur, cum Arist. cum fide hac in parte cōciliamus, & omni studio persuadem⁹ verē nobiscum sentire, & aduersariorū omniū argumenta solubilia existere: nō enim sufficit (vt sacrū dicit concilium) tribulorū radices præscindere, nisi & ne iterū pullulēt, funditūs radices euellas, eorū semina, originaleq; causas, vnde facillē oriuntur, remoueas. Nō est ergo cur, vel hanc laudē Arist. Philosophorū summo inuideamus, vel hoc minimē quidē contemnendū pro immortalitate aīx subsidium fidei catholicę adimamus, cum D. Hieronym⁹ Arist. naturę specimen vocare nō dubitarit. Tanta est enim benignitas, & tam profusa erga genus hominum Dei charitas, vt nullo nunquā tēpore hominū genus reliquerit illis præsidij destitutū, quæ sunt ad immortalitatē aīx dignoscendā accommodata, & ad beatā vitā consequendā sum opere necessaria. Quod Paul. ad Hebr. 11. docuit dicēs, *Credere enim oportet accedentē ad Deum quia est, & inuidentibus se remunerator sit:* & ad Rom. 1. cōtra Philosophorū superciliū inuehitur, & inexcusabiles asserit, *Quia cum cornuissēt Deū, non sicut Deū glorificauerūt, &c.* & Regi⁹ Vates Pl. 4. *Signatū (inquit) est super nos lumē vultus tui domini, vt ostēdat nobis bona.* Hæc enim ipsa melioris vitæ præsidia & adiumenta, siue fecunda omnis veri, boniq; semina De⁹ Opt. & Max. nostris mentibus inseruit, vt in numerato & velut ad manū haberemus præfensionem de immortalitate animorum, & vnus Dei singulari & exacti prouidentia atq; spe remunerationis bonorū, malorūq;. Nimi⁹ igitur nemini videbor, qui tā præclaris rationib; permotus, magno studio certū facere cōtendā, pro fide nobiscū Arist. stare, recteq; le animorū immortalitate celsere. Quapropter dū nullū non mouet lapidem dili-

Cur Aristoteles ex Ethico Theologo & diuinus efficiatur?

Autoris propositū.

Observa christiane lector.

Arist. cōmēdatur.

Autoris mens ex aliorū autorū collatione deprehenditur.

Soto, Cano, Scot⁹ & Scholastici.

Tignosius

Caiet. à Thienis.

Caiet. à Vio.

diligentia & industria nostra, vt Aristotelis sententiam legitimam de æternitate animorū memorię prodam, intellige, christiane lector, me toto corde pro fide catholica, quam præ oculis atq; in præcordijs habeo, enixè certare. Volo equidem meum istud obolum in domini gazophylaciū cōferre: præfertim cum antiquiores rem hanc fufius pro suæ eloquentiæ flumine tractarunt: cuperem autem ad quotidianam scholarum vsum præsentem controuersiam accommodare. Veritas enim etsi in disputationibus ornari non vetet, fucō tamen & orationis lenocinijs, licet maximè delectet, non potest exactè ad trutinam in lance expendi: dilabatur enim, & nonnunquam falsum loco veri persequimur. Missos facio Niphū lib. 1. de intellectu & lib. de immortalitate animæ, & Nicolaum Fauentinum, Ioannem & Franciscum Picum Mirandulanum in digressione de hac re super 3. lib. de Anima: & Hieronymum Cardanum, & reliquos, qui variè & ostentatorie rem hanc, meo iudicio, sine vtilitate & resolutione tractant. Inter nostrates autem recentiores oēs versant, qui ad hanc Philosophię partem se exercuerunt: Scholastici enim lib. 4. sententiarum d. 43. vbi Soto diligentissimè, & Reuerēdissimus Cano lib. 12. de locis cap. 15. elegantissimè, versant, nisi quōd ad rem nostram parū commodatē, quoniam plus diuinis, quāmpateticis vrgent testimonij: in quo præsentis disputationis lis est, quid sentiat Arist. non quid fide tenendum sit. Nicolaus Fulginas cognomento Tignosius varijs in locis enarratione in hos tres de anima libros argumentū istud tetigit, cum tamē misceat impertinētia multa, & nil omnino resoluat, & quādoq; minūscōsideratē ad ineptias Cōmētatoris sensim dilabatur. Caietanus à Thienis in Commentarijs de anima, dum Paulum Venetum (vt in more habet) inducit, Nominalium scholam sequitur, & rem præsentem leuiter tangit: & pessimè facit, dum modum tuendi Auerroim docet, quod ei liberū non est propter præhabitu concilij Lateranensis præceptum atq; decretum. Caietanus de Vio in altero extremo breui sua cōmēntatione in hos Arist. libros subtiliter multa dicit, subtiliū tamen & efficacius Commentarijs ad 1. p. D. Tho. sed non est oscitanter & in trāsitu legendus propter ingenij acrimoniam & in dicendo innatam obscuritatem: & ne-

scio qua via dilabatur, effugiatq; vt cum Scoto in eam inclinet sententiā, vt Aristotelis rationes pro animarum æternitate minus euidentes & efficaces esse iudicet: contendimus tamen nos, Aristotelem verē & euidenter animarū immortalitatem demonstrasse. Michaël de Palacios Granatēsis vaggē & latē non semel tractat, quē videas nūc antiquiores referre, nūc autem ad recentiores descendere, rem tamen nō premit, sed leui & suspensa manu tractat. Oportuisset igitur virū præstantissimum ad viuū magis rem refecare, & sua insigni diligētia dubia, quæ pauca nō sunt, pro acerrimo suo ingenio dissoluere. Sebastianus Peresius, cum in calce suorū Cōmētariorū in libros de anima ad hanc peruenit controuersiam, velut in trāsitu & perfunctoriē percurrit, cōtentus egregia & eleganti sua enarratione, quā antea circa literam Arist. haud indiligenter præstiterat: expectabā enim à summo eius ingenio, vt quibus in locis Arist. sibi dissidere videtur, enucleatus cōciliaretur. Cum autem ad manus peruenit collega noster Gaspar Cardillo Villalpandeus Apologia pro Arist. de immortalitate aīx, visus mihi est summos illos antiquiores Philosophos orationis elegātia si non superasse, equasse tamē: recentiores verō acrimonia & disputationis efficacia vicisse oēs. Et certē penē cecidisset calam⁹ à manu & parū abfuit, quin ab huius quæstionis tractatione profilirē: quod profectō fecissē, nisi tam multis locis à nobis controuersia ista fuisset promissa, cui⁹ gratia plurimi loci relinquebātur à nobis mutili & māci, qui exactiorē enarrationem poscebant, nimirū qui in hūc locū remittebantur: nō ergo decet, nec relinquere debemus truncatam nostrā enarrationem. Refert Socrates apud Platonem in Gorgia lib. 4. *nefas esse mancas omittere fabulas, imo colophonē addendū, ne sine capite aberrent:* ideo pergendum est quō coepimus, etsi aētū agere videamur, vt sermo hic noster caput fortiat. Nam etsi optimè ille collega noster confirmet quam intendimus conclusionem, aduersariorum tamen oppositiones, & quæ ex Aristotele sese offerunt collisiones breuius & leuius, quā par erat, percurrit. Qua in parte non modicū à me insudandum est: vtinam dum hæc facio, in plura vitia non incidam & reprehensibiliora, quā ego in alijs vitupero. Quid enim aliud ab exili meo ingenio pro exigua eius

Granatensis.

Peresius.

Villalpandus.

Autor.

supellectili expectari queat, quàm copiosū & monstruosum examen vndiq; ebullientium defectuū? me presertim per improbū laborem & assiduas vigilias confecto, & in quotidianis Theologiæ prelectionibus & contionibus ad populū impedito, & ab his studijs iam distracto. Iacta enim est alea, & posteaquā semel coepimus, promissa vt appareant, est necesse: & viro Theologo atq; christiano nō sat est Arist. enarrasse, sed tāto studio atq; conatu excutere, vt quātum fieri possit cōsentaneē ad fidem loquatur, ne veritatis hostes ab Arist. armorum præfidia precariō sumere possint. Quod si (Dei gratia) præstitero, spero ex hoc nostro labore non mediocre expectandum emolumentum. Etenim multi adhuc viuūt (proh dolor) qui, vt vitijs habenas relaxent, sibi persuadeant similem esse hominum acie mentorum exitum, idēo de virtute non curant, neq; de bonis æternis solliciti sunt, nec ventura timent: quos æquum est ratione naturali confundere, & testimonio Aristotelis refrenare, ne putent tantum Philosophum patronū sibi fuisse, intelligantq; nisi resipuerint, in æternum perditum iri. Quocirca non solum pro fidei robore atq; optimorum morum stabilimento, sed & fidelium omnium cōfirmatione, vniuersa, quæ ad rem præsentem pertinent, ex Aristotele pro nostra industria, in vnam sententiam colligemus, componemūsq; vt quæ ab alijs sparsum & diuisim dicta sunt, in vnam perfectam aciem componamus, vt facilius cōprehendi queat quod intendimus, & cessentisti Aristotelis sententia se protegere, habeantq; vnde hoc suum commētum incipiat displicere, neq; amplius propter eam opinionem, quam falsō Aristoteli imponunt, in præcipitium vitiorum se dedant, dum contra immortalitatem animæ obmurmurant, vt à debito hominis officio licentiosius abstineant, & sibi, suæq; concupiscentiæ plausibiliter satisfaciāt. Erasmus curiosus, quàm catholicum deceat virum, cupit, D. Paulum clariū de resurrectione & de animorū immortalitate fuisse loquutum, cum tamē Apostolus nihil clariū aperuerit omnibus suis Epistolis, sed in ea potissimum, quæ est prior ad Corinthios cap. 15. Si in hac vita tantum, in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominib⁹. Sed iste dubitat, an in meridie sit dies, vt Chrysostomus dicit homil. 4. de prou-

Quæstio-
nis cōmo-
ditas atq;
vsus.

Erasmus
notatur.

dentia: idem enim iste desiderat, ac si quis in Aristotelis libris optasset principium illud notissimum *Quodlibet est vel non est*: clariū resumeretur: sicut enim *Quodlibet est vel non est* in disciplinis speculatiuis principium est simpliciter primum & euidentissimum, ita & in moralibus disciplinis manifestum & primum principium est. *Anima immortalitas*, vnde humanæ vitæ & omnis reipublicæ bene constitutę optimū regimen & moderatio expectatur. Nisi enim spes esset de futuris, atq; nostri finis vltimi cōsideratio animo nostro immota federet, manca esset & imbecillis omnis ad virtutē exhortatio: hæc autem in natura & visceribus ipsius Philosophiæ recōdita est, nam definiēte concilio Lateran. anima nostra natura sua immortalis est. Quapropter meditatio ista nostra laboris est & industriæ plena, quam si exactē pro exiguis meis viribus tractare (Deo duce) contigerit, non minus voluptatis, quàm fruct⁹ est allatura: siquidem tenemur (docētē D. Petro) rationem reddere, potissimum de spe, quę in nobis est, vt non solum fideles confirmemus, sed etiam ethnicorū ora obstruamus. Quod si nobis contingat (Deo dante) præstare, nō solum ab aduersarijs veritatis præcipuum armorum genus præripiemus, sed ad veritatis cognitionem ipsos pertrahemus: si autem obaudire renuerint, sat superq; debitum nostrum præstitimus officium, quod erga ipsos charitas christiana iubet exhibere: & nos dociles & obedientes reddimur præcepto adducto ex Lateranensi concilio, cum veram Philosophiā, quæ immortalitatem animæ docet, ex peripateticis principijs inducimus. Qui Aristotelem nanque contenderit animæ nostræ mortalitati patrocinari, nimirū proximus est, vt assueverat etiam affirmet, ex vera Philosophia animam nostram mortalem esse, quod est hæreticū: fuit enim Arist. Philosophorū summus, à quo magnam partem optimæ Philosophiæ habemus. Dum igitur animæ immortalitatem ex ipsius principijs ostendere contendimus, enitimur profectō iuxta Lateranensis concilij traditionem animæ nostræ æternitatem ex vera & legitima trahere & deducere Philosophia.

Sed missis præfationibus, multiq; ambagibus, ne videamur de industria proincia hanc recusare, tēpus est, vt ad propositæ quæstionis elucidationē veniamus: si tamen prius

Attende
Autoris
mentē, et
quæstio-
nis scopū.

Ordo &
methodus
procedēdi
collocatur.

prius lectorē admonuero, decretū mihi esse scholastico more nostro argumentū propositū vrgere, vt principio omnibus dubitandi rationibus propositis, mox relatis atq; reiectis aliorū erroribus, tum veritatem rationibus naturalibus atq; Arist. testimonijs demonstremus, vt tandem solutis dubitationibus finem dicēdi faciamus. Genus autem demonstrandi non debet à me requiri simpliciter optimum mathematica acriologia (vt dicit Arist. lib. 2. Meta. in fine) quoniam iste certissimus ratiocinandi modus scientiæ naturali, quæ motui & variationi subditur, nō cōuenit. Hominis enim probē periti officii est, limites proprię cōmentationis non excedere, sed regulā obseruare, & requirere, quæ sit rei, de qua agitur, accommodata: incrudī⁹ proculdubio ille erit, qui ab oratore demonstrationes exigat (lib. 1. Eth. c. 3.) Sēssibilibus igitur & moralibus rationibus res hæc manifestanda est: ad res enim adeo occultas non possumus exactas Mathematicorū adducere demōstrationes, sed perspicuē & euidentē animorū immortalitatem ostēdemus, si cōiecturis & verisimilibus rationibus, quales natura ipsa admittit, ostēderimus ea ex parte, qua nobis agendum est Arist. testimonijs: quæ enitar adeo cōsentaneē exponere, ne locus relinquatur quorundā incertę & varię sententię, qui plures admittūt cuiusq; loci expositiones, quā Promethe⁹ ille poëticus induceret formas, aut Ouidianus ille Protheus se poterat cōmutare.

Sēsus quę
stionis &
conclusio
nis, et totius
cōtro-
uersiæ re-
solutio ob
oculos pro-
ponitur.

Hac igitur tam certa, constanti atq; accommodata methodo, si dominus dederit, pensum nostrū persoluemus. Itaq; quod cōtrovertitur est, an ex principijs naturalib⁹, quæ ab Arist. accepim⁹, anima humana cōuinca tur immortalis? Cui⁹ quæstionis sēsus est, vt intelligamus id, quod quæritur, nepe an aīa nostra det corpori humano esse, per hoc quod existentiā (quæ in ipsa simplex est) corpori communicat, vt hominis essentia in cōpositione integrē cōsistat: & hæc existentiā anima, dum à corpore separatur, ad sese retrahat atq; resumat, ita vt non desinat esse simpliciter, neq; intereat, sed tārūm desinat esse in cōpositione: Cōclusio autem affirmatiua erit, nepe quod ratione naturali cōuinci potest ex scriptis Arist. scilicet animā rationalem iuxta sensum prædictum formā hominis & immortalē esse. Sermo autē habēdus est cum hominibus rectē dispositis,

beneq; animatis, qui dociles sint, scilicet neq; ignorantes, neq; obstinati: *A. Etus enim agētum, in eo, quod patitur, atq; disponitur, inesse videtur*, lib. 2. de Anima tex. 24.

Vniuersum istum tractatū in quatuor partes distribuimus. Prima difficultates comprehendet. Secunda errores confurabit. Tertia veritatem confirmabit. Postrema difficultates diluet.

Posita præfatione, prima huius tractatus pars difficultates proponit.

Sententia est Arist. lib. 1. Ethic. ad Eudemum, debere controuertētes cōtrariorū argumentorum pondera atq; momenta, & quæcunq; maximē apparēt aduersa, primū omnium inducere: quoniā parādæ facultatis initium est difficultas, quæ est quædam ad disciplinas capeffendas expeditior via. Vnde dicenda magis creduntur, si earum sententiarum, quæ in controuersiam veniunt, iura prius fuerint audita: sic absentes quidē minus gratis condemnare videbimur, cum vt iudices arbitri, non vt aduersarij, a iudicandū descēderimus: sed in his modū tenere oportet, qui in omni negotio optim⁹ est. Prius igitur vinculum, quo intellectus noster hac in parte ligatur, attendamus, vt nodū, quem dissoluere molimur, intelligam⁹ (plura dicit Arist. de hoc præcepto lib. 3. Meta. tex. 1.) Itaq; vt sciamus quis sit finis nostræ inquisitionis, prædubitādum est de ijs, qui aliter opinionem susceperūt, quàm rei veritas habet. Plures autem sunt argumentationes, quàm vt quispiam hætenus in summam redegerit, aut vlla ratione resoluerit, necdum vnus ego enarrare sufficiam: summo tamen studio contendā methodo aliquot colligere, & ad certa reuocare capita.

Quadrifariā quidē anima potest excogitari, Primō, habitudine ad agēs, quod ipsam produxit aīam. Deinde in ordine ad semetipsam, quatenus participat esse à suo autore & cōprenderiatū. Tertiō, quo modo aut qua ratione anima iam facta, absolute in homine principium sit humanarū operationum. Tādē ad habitudine ad corpus, à quo dissoluitur, si separata otiosa sit, aut quidpiam operetur. Sic res alioqui abstrusissima commodiūs

Nō inuti-
liter ante-
cedit du-
bitatio.

Certa, bre-
uique ra-
tione enu-
merantur
& cōpre-
henduntur
dubia de
aīa im-
mortalis
te, vt &
ma-

telligere, manifestabitur, & amplissimū argumētum
et modica & tam latē patens intra minores cancellos
opera me- cōtinebitur, cōtraheturq; , vt id, de quo du-
miniſe bitamus, arte & ratione cōprehendatur.
valeam? Principiō igitur difficultatē ingerit, cum
1. difficul anima nostra non sit creator, sed quædā ex
tas sumi- creaturis, quonā modo ad agēs sese habeat?
tur ex par si fuerit ante corpus producta. De quo du-
te agētis. bitat grauiſſimi viri, & non solū sapientif-
simi Philoſophi, sed etiā sanctifſimi Patres.
Rufinus lib. Inuectiuarū contra D. Hieron.
affirmat, hoc aliquando sensisse D. Hieron.
Epistol. ad Ephesinum, dum elucidat illud
D. Pauli ad Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factu-
ra.* Et Greg. Nyſſenus lib. 2. de Anima c. 6.
non solū ante corpus factā esse docet, sed
oēs animas ante corpus simul creatas cum
illa Adē anima. Neq; abhorret ab hac sen-
tentia D. Aug. lib. 7. de Genesi ad literam
cap. 23. & 24. & Magister sententiarū lib. 2.
d. 17. D. Aug. autoritate commotus dicit, q̄
sub dubio quasi vtrauis pars sine periculo
hæresis asseri & defendi possit. Hæc tenuit
Origenes, qui cum D. Aug. & Greg. Nyſſe-
no hūc errorē à Platone suxerunt: & quidē
nō absq; occasione: quoniā si anima nostra
immortalis est, & esse habet à corpore in-
dependens, & sine corpore permanere po-
test, nō habebit profectō vnde cogatur de-
pendenter à corpore in sua creatione fieri?
Quæ enim ratio Deū compelleret animam
in corpore creare, ipsius animæ natura cō-
tradictē? Aut si in corpore necessariō pro-
ducitur, ipsa non crearetur, sed potius cum
alijs formis corruptibilibus ex potētia ma-
teriæ educeretur, & in mūdum traheretur
ex vi naturalium dispositionum? sic enim
vnūquodq; fit, vt natū est fieri (lib. 2. Phys.
tex. 85.) nunquam autem fit nisi in materia
disposita: ergo ex vi naturæ anima produci-
tur, atq; adeo à materiæ dispositione pēdet.
Cuius rei signū est, q̄ vna anima altera es-
sentialiter est nobilior atque præstantior:
quod ostēdit ingeniorū & cōplexionū mi-
ra diuersitas. Insuper cum ex ratione cor-
poris indiuidua sit, atq; corpori tanquā in-
diuiduus comes colligata, quare pariter cū
corpore nō interibit? Neq; euades difficul-
tatem, si dicas, quod à Deo pro diuina eius
volūtate creatur: nam Aristoteles creatio-
nem nō nouit, qui ex nihilo nihil fieri pro-
nuntiauit lib. 1. Phys. tex. 62. neq; intelle-
xit, quod causa prima sine secundis agere
possit, sed mundum hūc contiguum latio-

nibus superioribus, vt initio Meteororum.

Secundo loco vrgemur conditione illa,
quam anima in suo esse exposcit: quia si
anima in se subsistat independentē à cor-
pore, habebit esse proprium, quod à cor-
pore non emendicabit, subindeq; habebit
totalitatem essentia, vt iam non naturæ hu-
manæ pars, sed persona, completāq; natura
fit: quare non corpori vnietur, neq; erit hu-
mani corporis substantialis actus, neq; ani-
mæ definitio (quam Arist. lib. 2. de Anima
tradit) vniuocē animæ nostræ intellectiua
cum reliquis animabus competeret? Aut si
ex alia parte aīa vniuocē est actus corporis:
cum reliquis igitur à corpore pendet, cui,
vt forma materiæ, immergitur, ideōq; ge-
neraretur cū materia, & cum corpore peri-
ret? Euasio est (quod quidam dicūt) animā
secundū suā essentiam actū esse corporis,
tamen secundū potentiam separatā esse,
nempe secundū intellectū, qui nullū cor-
poris est actus (lib. 2. de Anima tex. 11.) Nā
quomodo potētia magis erit separata, quā
essentia? Adhæc, quia vel anima spiritualis
est, vel corporea? corpoream non dices, sic
enim non esset separabilis: erit igitur spiri-
talis & immaterialis? Tum vehemētior in-
surgit difficultas, nempe quid cōmercij ha-
beat spiritus angelicus, cui anima affinis &
simillima est, vt corruptibili, caduco, im-
mundōq; corpori tam stricto amicitia ne-
xu copuletur? Rursus si (vt vera habet opi-
nio, vt lib. 1. de generatione cap. 10. dixim⁹)
mistorum forma modus quidā medius sub-
stantiæ est continens virtute elemētorum
formas, & homo de genere mistorū sit: igitur
forma hominis, forma misli cū sit, cer-
tam proportionem obseruabit inter ipsas
formas elementales: erit ergo corporea &
materialis nostra anima, vtpote quæ ex mi-
stione elementorum resultat? Tādē præ-
grandis est difficultas, si hominis generatio
naturalis sit, an præter naturam, cum anima
vna ex parte actus corporis est, ex altera
parte de foris adueniat, & nulla creata vir-
tute producatur?

Tertia difficultas ex habitudine animæ
ad suam operationē sumitur: operatio enim
est, quæ maximē formam indicat: sed ani-
ma non potest sine phantasmate intellige-
re (lib. 3. de Anima tex. 38.) ideo post mor-
tem nō reminiscimur (ibidē tex. 20.) ergo si
immortalis anima sit, infinito tēpore seria-
retur & otiosa torperet, quod maximē na-
tura

2. diffi-
cultas su-
mitur ab
aīa in se.

4. diffi-
cultas ab
statu sepa-
rationis
animæ de
sumpta.

3. diffi-
cultas ex
animæ o-
peratione.

tura abhorret, quæ vnūquodq; facit pro-
pter suā operationē (lib. 2. de cælo tex. 17.)
aut natura abundaret in superfluis: ergo aīa
simul cū corpore peribit, cum depēdenter
ab ipso omnē suam habeat functionē? Con-
firmari potest, quia animæ separatio à corpo-
re non potest non esse animæ violēta & ni-
miū tristis, cuius coniunctio ad corpus adeo
est natia, & animæ rationalis naturali incli-
nationi germana. Rursus nō paruū dubium
est, si anima corpori propter melius esse cor-
poris, an potius propter melius esse animæ
vnietur? Nam si dicas propter corpus vniri,
formā dabis ad materiā ordinari, quod ab-
furdū est? Quo autē modo propter melius
esse animæ vnietur, non cōstat, cum corpus
animæ ad intelligendū non tantūm nō sub-
feruiat, quin potius impedito sit, ne
quod velit anima cognoscat, neq; se, quādiu
est in corpore, perfectē inueniat: nā nihil ni-
si ex phantasmatis intelligit mens.

Tādē status separationis animæ maxi-
mē nos torquet, si otiosa sit anima separata,
an intelligat, & quid, quomodo, quibusve
speciebus? Certē videtur nō intelligere ac-
quisitis speciebus, quoniā pendent à phā-
tasmatis, vnde desumptæ sunt: in anima
autē omnino à corpore separata nō est phā-
tasia. Quod autē anima alias species habeat,
nescimus quo modo sit possibile: an vel ex
ordine naturæ, an potius Dei beneficio cōce-
datur? quare vel non intelliget, quia nō ha-
bebit species: aut si intelligat per species il-
las infusas à Deo, cum sint superiores atq;
adeo impropportionatæ, minūs cōgruē intel-
ligeret, quā eius excellētiæ cōueniat pro
illo præstātissimo separationis statu? Cōfir-
matur, quia si natura sua rationalis anima
corporis est actus, separari à corpore contra
naturā erit animæ, & proculdubio nō pote-
rit non esse repugnans separatio eius, cuius
coniunctio adeo intimē semper sit in votis.
Adhæc accedit, quia si Aristoteli mūdus est
eternus, & omnes ei⁹ species coęquæ mūdo,
ergo fuit ab æterno cōtinua hominū gene-
ratio, atq; adeo præcesserunt infiniti homi-
nes, quorū animæ sunt superstites: igitur in-
finita multitudo daretur, quod negat Arist.
lib. 3. Phys. à cap. 4. vsq; ad finē: ergo secum
pugnat Arist. quia vel mundus non fuit ab
æterno, vel datur infinita multitudo rerū,
vel aīas à morte hominis superesse est im-
possibile: aut si supersunt, possēt iterum ad
corpora regredi, & per naturā resurrectio

esset possibilis: quod est fidei aduersum, &
Arist. negat lib. 1. de Anima tex. 41. & lib.
2. de gener. tex. 70. & in post prædicamen-
tis cap. de oppositis, q̄ à priuatione ad habi-
tum impossibilis est regressus per naturā.

Has oēs difficultates speculari nos oportet,
vt ad veritatem, quā inquirimus, deue-
niam⁹: quas omnes proposita methodo in-
duximus, quia promiscuē, cōfusē ac incertē
illis vtuntur, qui animorū nostrorū immor-
talitatē vel ex vera philosophia, vel ex ea,
quam ab Arist. habemus, infringere vel in-
firmare pergūt. In oppositum tamen Ari-
stoteles est plurimis locis tota hac nostra
enarratione citatis, qui lib. 2. de anima c. 1.
& 2. animam nostram substantialem homi-
nis formā docet: & lib. 3. de Anima cap. 1.
& 2. separabilem ostendit.

Res hæc grauiſſima est & anfractib⁹ ple-
na, tamen quæ mortalium generi plurimū
conferat, in qua expectāda sunt omnis vir-
tutis exordia, hinc religionis ortus, hinc vi-
torū exitus, finis atq; clades. Quocirca sū-
mopere cōcupisco, vt tam multa, quæ pro-
posui, dissoluā, & tam latē patentē materiā
si non angustiis finibus, tamen dilucidis &
apertis concludam. Quid enim prodest (in-
quit D. Aug. in suis confessionibus) altifſi-
ma quæq; deprehendisse, mōtium vertices
metiri, terræ ambitum cōprehendere, flu-
ctus maris atq; astrorum percurrisse cursus,
vim siderum penetrasse, cæli gyros consi-
derasse, se ipsum tamen relinquere atque
ignorare, propriamq; conditionem negli-
gere? Hoc igitur est quod ego facio, ob id
me totum difficultati huic deuoui, ne huic
subijciar damno, & huius infimuler repre-
hensionis: nihil enim proderit cætera cūcta
cognitione perlustrasse, si ignorantia detri-
mētum anima in semetipsa est perpessura.

Secūda huius tractatus pars er-
rorum congerit con-
futationes.

Laboriosum nimis, ac penē immensum
est oēs opiniones dicere velle, refellere au-
tem difficillimū, & quod plus spinarū, quā
fructus adferret. Diu igitur mihi cogitanti
visum fuit, relictis antiquioribus (cū quib⁹
lib. 1. de Anima Aristoteles congressus est)
cū recentioribus rem hāc habere: neq; cum
omnib⁹ his indiscriminatim, sed solūm cum

Vfus ex
questio-
ne expe-
ctāda.

Opinionū
relectio.

Aristot. laus.

Peripateticis, quorum princeps fuit Aristoteles, qui Philosophorum summus à natura constitutus esse videtur, atq; à Deo datus, ut naturæ specimen & dux rationis naturalis esset, hominumq; magister. Omnibus igitur Peripateticis conuenit, animam nostram secundum partem intellectuam incorruptibilem esse: at secundum partem sensitiuam corruptioni obnoxiam. Ex quo fundamento alterum ex duobus licet inferre: vñ, quod in nobis sint plures anime (quod tamen contra veram philosophiam est, vt lib. 1. de generatione cap. 4. & lib. 2. de Anima circa cap. 1. & 2. & maximè circa 3. diximus: quod nimis est conforme decreto iam tradito ex concilio Lateranensi) vel aliter sequi oportet, quod si vna tantum anima est (vt reuera in homine non est nisi vnica anima rationalis, quæ omnes alias sua virtute continet, & supplet) inæqualiter in homine sese habeat, siquidē in eo, quod ex contrarijs constat, alterum necesse est dominari (vt lib. 1. de cælo tex. 7. & ad finem lib. 1. de generatione cap. vltimo & lib. 2. de genera. tex. 47. & lib. 10. Meta. tex. 23.) Quare cum anima nostra vna ratione corruptibilis, altera incorruptibilis sit, necesse est, quod vtrūq; corruptibile scilicet & incorruptibile, simpliciter habeat, vel alterum secundum quid, vel quod ambo, corruptibile scilicet & incorruptibile, secundum quid ei conueniant. Itaq; cum impossibile sit primum, scilicet quod anima simpliciter sit corruptibilis, & simpliciter incorruptibilis, quia contraria in sua excellentia non possunt eadem ratione simul competere eidem: & tertium quoq; repugnet, vt vtrūque tam corruptibile, quam incorruptibile competat ex parte & secundum quid, siquidem dicuntur per contradictionem, ergo necesse erit alterum absolutè inesse: fit igitur secundum membrum, vt vnum secundum quid, alterum simpliciter competat, vt asseratur anima corruptibilis simpliciter, secundum quid incorruptibilis: vel eiuersò simpliciter incorruptibilis, secundum quid autem corruptibilis. Quocirca necessum est, omnes de animæ immortalitate opiniones ad tres reuocare. Et prima opinio sit dicentium duas esse animas in homine: vnam intellectuam, quæ simpliciter est incorruptibilis: alteram verò sensitiuam, quæ simpliciter est corruptibilis, vbi corruptibile & incorruptibile simpliciter conuenit

Tres de anima opiniones.

1.

eidem homini, non secundum idem, sed secundum distinctas animas. Secunda opinio eorum est, qui ponunt vnam animam, sed simpliciter corruptibilem & mortalem: at secundum quid immortalē & incorruptibilem. Hanc opinionem illustrem fecit Alex. ille ex Aphrodiseo lib. suo de anima c. 8. quanuis in quæstionibus naturalibus videatur oppositā tueri sententiam, citatur tamen ab Auerroë, Themistio, Philopono, vt egregiè notat Mirandulanus: & quod magis miror, ad hanc sententiam videtur accedere Iustinus Mart. lib. de placitis Philosophorum. Tertia tandem opinio fatetur vnica esse animam, quæ desinat esse, & corrumpatur duntaxat secundum quid, simpliciter tamen & absolutè incorruptibilis sit & immortalis. Hanc opinionem tenent Philoponus, Simplicius, Themistius, & omnes graues Philosophi, denique omnes Græci. Inter quas sententias duas priores secundum veram Philosophiā rejiciemus: tertiam autem interpretabimur, & non tantum secundum veram Philosophiam, sed iuxta assertam ab Aristotele Philosophiā amplectemur, ostendemusq; veram.

2.

3.

Opinio 3. quatenus sequenda.

1. opinio Auerro.

Principiò igitur primam examinemus, refellamusq; in qua illud modò non verum, si in homine possent esse plures formæ (de hoc enim latius dixi locis de generatione & anima dudum citatis) sed de corruptibilitate aut incorruptibilitate animæ nostræ controuersia est. Iuxta quem sensum tenuit Auerroës Aristotelis Commentator, animam sensitiuam, quæ sola est forma hominis, simpliciter corrumpi: intellectuam autem neq; esse formam hominis, neq; corrumpi, sed immortalē esse, vnicaque in omnibus hominibus. Relicta igitur sensitiua (de qua in præsentia non agimus) tota dubitatio est de intellectuam, de qua probat Commentator & quod non sit forma hominis, & quod vnica sit in omnibus hominibus, pluribus rationibus, quas ad duo capita placet reducere, vt rem hanc distinguam, resoluamq; potius quam confundam. Primum est, Anima est immortalis, ergo non vnitur homini vt forma: repugnare enim videtur, quod immortale actus sit & forma eius, quod mortale est atq; caducum. Secundum est, Anima intellectuam est immaterialis: ergo non poterit numerari ad multitudinem indiuiduorum, aut forma esset materialis: atq; adeò sequitur, quod si

Omnia argumenta Auerrois ad duo contrahuntur.

pro

pro multitudine indiuiduorum non multiplicatur, illa sit vna & eadem in omnibus hominibus: nam formæ subsistentes seipsis indiuiduantur. Confirmatur, quia sicut obiectum intellectus vnū est, intellectus quoque in omnibus hominibus vnus erit, & iste singulis hominibus non aliter quam per phantasmata cōtinuatur & copulatur: aliàs si plures essent intellectus, qui remaneret separati, quia sunt immortales, plures substantiæ separatæ essent otiosæ contra Aristotelem lib. 12. Metaph. à tex. 42. ad 50. vbi substantiæ separatæ ponuntur propter lationes: ergo quæ non mouent aliquod corpus, superuacaneæ sunt. Cætera argumenta Auerrois, quæ plurima sunt, in his continentur: animus enim non est omnia referre, ne tempus incassum consumamus. Hæc duo tantum adduxi, vt ex eorum confutatione reliqua refellantur, & veritas nostræ quæstionis appareat & confirmetur.

Césura de Auerrois sententia.

In primis hæc opinio nouitij, & qui parum rerum naturas penetrant, ingeniosa & plausibilis videbitur: quia omnium dubiorum facile exhibet solutionem, dum vnam formam excogitat, per quam homo corrumpatur: & ex aduerso alteram, quæ perpetuò vna & eadem in omnibus permaneat. Quam opinionem in cortice & superficie literæ Aristoteles etiam tenere, alicui videbitur, cum nunc de hac mortali, nunc autem de alia immortalis & separabili loquatur: semel actum corporis physici docet, iterum verò separari, sicut nauta à nauis se iungitur: vnde & inter corporeas clauditur substantias, & ad immateriales & incorporeas refertur. Sed inuentum istud arabicum plusquam africana monstra venosum est, & opinio impia atq; in fide heretica, & in vera Philosophia erronea, quæ Aristoteli multa imponit, cuius doctrinam sub prætextu Commentatoris peruertit atq; funditus destruit: adeò vt S. Tho. opuscul. 16. non Commentatorem, sed potius peruersorem Aristoteleæ doctrinæ appellet: & Gometius Pereira in sua Antoniana Margarita non ingeniosum, sed hominem crassæ & confusæ Mineræ nuncupat: ideo potius dicas somnum aut delirium, phrenesinve, quam opinionem. Figmentum quidem est, ad delusionem & crucem multorum arte demonis reuelatum, qui hac ex causa Epicuream vitam sibi deligunt. Quam opinionem nisi omnes tractarent, in præsentia non referre:

indignam enim puto & recitatione & impugnatione: etenim neq; ingenio valet, nec subtilitate pollet, & veritate caret. Cæterum solet esse vnus aliquis defectus multorum occasio bonorum: fortasse insignis ista falsitas causa erit aperiedi veritatem. Ita Arist. 2. Metaph. tex. 2. his dicit gratiam habendam, quia si veritatis scopum non sunt affecti, tamen nos ad inuestigandam veritatem, inueniendamq; multum contulerunt: præstant enim exercitiū in veri inquisitione. Facit enim iste, animam in omnibus hominibus instar Dei esse, qui in omnibus rebus existit: quod vix cogitabile est, vnum numero intellectum infinitis vniri hominibus, tot præsentibus, omnibus præteritis, & quotquot sunt futuri, & tam strictè eis coniungi, vt vnum efficiat, & tamen quod non sit hominis substantialis forma: vnde homo supponeret pro intellectu, & connotaret corpus, quasi ipsius indumentum: idcirco homo, qua intellectuū est, propriè non esset ens naturale, quod in se in illo genere principium habeat motus & quietis.

Reclutur bonū ab errore per occasione

Auerrois sententia duas continet hereses.

Rationibus refellitur Auerroës.

Rursum, quod ad fidem attinet, impia est & hæretica istius sententia, non solum quatenus affirmat animam intellectuam non esse verè & per se atq; essentialiter humani corporis formam, sed etiam quatenus asserit vnica esse in cunctis hominibus, quæ pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter & indiuidualiter non multiplicatur. Vtrūq; autem damnatur in decreto allegato per Clementem 5. & Leonem 10. quod supra relatum est: sed modò non disquirimus quid fide tenendum, sed quid ex rationibus naturalibus & Aristotelis sententia ostendere valeamus. Intolerabile quidem est in Philosophia, quod anima humana sit sola & vnica in homine forma (quod patet ex lib. 1. de generatione cap. 4. & lib. 2. de Anima cap. 3. ad quod alludit Synodus Constantinopolit. 8. Canone 11.) & quod ab ea specie homo non habeatur. Nam si rationale hominis est differentia, à qua homo rationalis & intellectualis appellatur, anima rationalis forma est & actus hominis, per quem homo in certa sua specie constituitur: Aut dares profectò hominem, qui in sua specie, quæ à proprio actu sortitur, à bruto non differret? Quod sic ostēdo: Anima intellectuam & rationalis non est intrinseca hominis forma: ea igitur seclusa, vt quæ homini sit extrinseca, quod remanet,

h 5

net, compositum quoddam est ex corpore & anima sensitiva: ergo intrinsecè & substantialiter homo à bruto non differret, quinimo inter animalia irrationalia computaretur. Neq; recedente anima rationali homo periret, cum non vniatur secundum esse, sed per copulationem ad phantasmata ad operari & intelligere, sicut intelligentia celo, quod mouet: cælum autem seclusa intelligentia, in propria, integra atq; perfecta natura manet. Ex hoc autem retorquetur argumentum contra Auerroem: Operatio sequitur esse, & propria operatio à proprio esse fluit: ergo cum intelligere propria sit hominis operatio, fluet à proprio esse, quod à forma intellectiua nascitur: malè igitur dicit, hominem non constare ex corpore & anima rationali vt ex materia & forma: & intelligere hominis esse propriam operationem, non negat Commentator: hæc enim non vtiq; conueniunt. Etenim ipsa experientia manifestat, intelligere homini conuenire vt propriam operationem: & Aristoteles fatetur, qui lib. 1. & 10. Ethic. hominis felicitatem, quasi in propria & vitali operatione, in speculatione intellectus constituit: & homo vitam viuunt intellectiuam, At viuere viuendum est esse (lib. 2. de Anima tex. 37.) quare intelligere homini vt propria operatio conueniet.

Testimonis Aristoteli Hæc perfunctoriè tradita poterant sufficere pro extirpanda Auerroistica hæresi: sed quoniam à principio huius quæstionis animus est, semper ex Aristotelis sententia conclusionem nostram demonstrare, operæpretium est, ab initio horum librorum totum negotium resumens, bellum renouemus. Aristoteles lib. 2. de Anima cap. 1. de finit animam dicēs, *Anima primus actus est,*

lib. 2. de perfectione corporis naturalis, potentia vitam habentis. Et eam definitionem de omni anima intelligendam ipse explicat, cum ad finem eiusdem capituli tex. 11. de intellectu dubitans, an ei conueniat præhabita definitio, respondet, conuenire vtiq; cum dicit, *Animam igitur non separabilem esse à corpore, non obscurum esse videtur,* quauis partes habeat separabiles, propterea quod corporis nullius sint actus. Nec pro Commentatore est quod subdidit, *At obscurum est, necdum patet, si perinde corporis anima sit actus, vt gubernator actus est nauis;* nam (vt eleganter illo textu enarrauimus) propter Platonem illa verba adducuntur. Neq; Aristoteles vult à generali anime

definitione intellectuam animam relegare, quinimo (vt ibidem explanabamus) illo eodem nautæ exemplo confirmatum reliquit: quoniam statim sese excusat non esse exactè de hac re dictum, cum dicit, *Hoc igitur pacto, vniuersaliter de anima determinatum, descriptum ve sit.* Et quoniam id nondum ad viuum rescuerat, illa dubitatione modestè & ingeniosè lectores præparat ad veritatè hanc capeendam, atq; futuram admittendam demonstrationem, quam statim cap. 2. cõstruit. In quo quidem cap. præhabita definitionis rationem reddit, & exactissimè à priori demonstrat: & re iam declarata, non figuraliter & generaliter, sed specialiter & in propria forma, perspicuum & dilucidum facit, omnem animam, etiam nostram intellectuam actum esse & formam nostri corporis. (Erit autè hoc cuiq; euidens, qui nostram illius capituli enarrationem à principio ad finem, & contexturam Aristotelis diligentius expenderit.) Nam tex. 13. supponebat *animatum ab inanimato vita seungi,* quoniam viuere viuentibus est esse: viuere autem quotupliciter contingat, statim declarat, vt intellectus (inquit) sensus, motus loco ac status, &c. ergo si homo viuunt secundum intellectum, vt verè viuunt, intellectuua anima forma hominis est: aliàs intelligere non esset opus & genus vitæ contra Aristotelem, neq; intellectuuum de genere esset animatorum. Post hæc cum tex. 19. inquit, *Vtrum horum vnumquodq; sit anima, &c.* hoc est, an quatuor genera vitæ, & singuli illi quatuor gradus animatorum per propriam animam viuant, an tantum per potentias? Et item inquit propter Platonem, *Vtrum hoc pacto ve sit separabile ratione solum, an etiã loco, id est, an sint separabiles, an non, & si differant ratione, aut loco?* Respondet textu 20. de reliquis partibus anime, de quibus non est dubium: & tex. 21. *De intellectu verò, contemplatiuaq; potentia nondum quicquam est manifestum. Sed videtur hoc anime genus esse diuersum, idq; solum perinde, atque perpetuum ab eo, quod accidit, seungi, separariq; potest.* Itaq; vides quàm aperte Aristoteles de reliquis animis pronuntiat animam esse actum corporis: cum autem ad intellectuam, de qua dubium est, descendit, *nondum quicquam est manifestum* dicit, quia nondum erat declaratum: Rationem subdit, quoniam separatur, vt perpetuum ab eo, quod accidit: hoc est, non tam hoc ad Philosophiã naturalem spectat, quam

Ex capite 2. li. 2. nostra anima actus corporis probatur.

Tex. 13. lib. 2. expenditur.

A tex. 19 ad 21. lib. 2. colligitur anima intellectiua actus corporis.

quàm ad primum Philosophum, cum anima de numero separatarum sit substantiarum: non tamen dicit *nondum quicquam est manifestum*, quia dubitet, sed vt ea modestia nos dociliores reddat, & magis bene uolos efficiat ad suam disciplinam capeendam. Et ideo postquam dixit animam nostram separabilem esse, cæteras verò anime partes non separabiles, quod Physici numeris est, à tex. 22. vsq; ad 25. inclusiue demonstrat animam intellectuam actum & formam substantialem esse hominis: sed potissimum demonstratione necit in tex. 24. quam exponit tex. 25. vt ibidem diligentius enarrauimus: visita illud locum, ne fastidiosè repetere cogar: egregie enim ibi efficaciam demonstrationis, & in quæstione pro vitili nostra aperuimus. Quamobrem (vt rem à sua origine exordiamur) dubium, quod in fine capituli 1. tex. alio 11. lib. 2. de Anima induxerat Arist. si sit anima in homine vt nauta in nauis, in cap. 2. eiusdem lib. dissoluit cum docet, animatum anima & vita determinari non solum ad sensitiuum & vegetatiuum, sed etiam ad intellectuũ (tex. 13.) & quòd licet anima intellectuua separabilis sit (tex. 21.) tamen forma substantialis corporis est (tex. 24.) & forma quidem, substantialisq; actus (tex. 25.) nam quo primò nos viuimus, anima intellectuua est, eademque est, quo primò intelligimus: ergo anima nostra rationalis non solum ex fide atq; vera Philosophia, sed etiam de expressissima Aristotelis sententia verè, per se atq; essentialiter hominis forma est. Magna enim est virtus & insignis indissolubilitas huius peripateticæ demonstrationis, à qua quicq; discesserit, necesse est plurima cum Auerroë admittat absurda, atq; in vera Philosophia, Aristotelisq; schola intolerabilia, in fide autem hæretica. Sed vt magis mireris prope diuinum Aristotelis ingenium, aduertere, quàm diligenter sub demonstratione posita in lib. 2. cap. 2. tex. 24. subsumit idè Aristoteles lib. 3. de Anima tex. 1. vbi iam in particulari incipit determinare de parte intellectuua, dicitq; *De anime autem ea parte, qua cognoscit, atq; sapit, &c.* significans, quod intellectuua anima est qua primò intelligimus & sumus: vnumquodq; enim per propriam formam actu est & operatur: ob id ipsa propria & essentialis forma hominis colligitur ex eadem demonstratione lib. 2. de Anima cap. 2. non ergo se habet vt in-

Tex. 22. 23. 24. 25. lib. 2. adducuntur in eandem sententiam.

Resumitur ratio superius posita et breuissimè et efficacissimè.

Attende.

Observanda consideratio, & applicatio, siue per derivatio doctrina.

telligentia ad cælum, quæ non est natura cæli, nec principium intrinsecū sui motus, quo primò mouetur cælum, sed quo secundo & extrinsecè cietur: anima nostra est principium, quo primò mouemur, sapimus & intelligimus, & vt propria & intrinseca natura principium est omnis motus hominis. Et hoc Alfonso à Castro tanquam errorem condemnat lib. 2. contra hæreses verbo *Anima* hæresi 1. quòd non solum anima nostra sit forma substantialis hominis, sed etiam in quantum rationalis: nam homo à forma rationali habet esse, ab ea operari, & ab ea est homo: & ita in concilio Vicensi citato & Lateranensi. Quia semel cœpi Aristotelis verba sigillatim ponderare, vt ex collatione doctrinæ eiusdem res ista perspicacius & dilucidius manifestetur, vltèrius prosequamur quòd cœpimus. Postquam igitur lib. 2. cap. 1. anime finitionem tradidit Arist. quam cap. 2. in sua principia resoluit, in 3. cap. anime potentias distinguit in quinque genera, inter quas intellectuuum numerat tex. 27. quam vim solis competere hominibus inter mortalia docet ibi tex. 29. Ergo si anime, quæ actus est corporis, quinque sunt potentiarum genera, inter quas comprehenditur intellectus, igitur intellectus potentia est eius anime, quæ actus corporis definita fuerat: perperà ergo & contra Aristotelem philosophatur Commentator dum docet, intellectuam animam non esse essentialiter formam hominis: Deinde id ipsum tex. 30. similitudine figuræ comprobatur, vbi respondens ad septimam illam difficultatem, quam lib. 1. de Anima tex. 8. proposuerat, si vna sit communis anime definitio: & lib. 2. de Anima textu 11. subinduxerat, an anima, quæ actus corporis definitur, vniocè omnibus cõpetat animab⁹, tex. 30. lib. 2. de Anima dissoluit: sicut enim figurarum omnium vna est ratio, ita etiam & animarum vna erit omnium vniuoca definitio: vbi trina collatione anime cum figura hanc similitudinem explicuit, & quàm ridiculum sit, anime querere communem definitionem, quæ non sit cuiusuis anime accommodada. Amplius aduertendum & magis ponderandum est quòd ibi subdit tex. 32. dicens, *Extrema autem atq; minima rationem habent & mentem;* id est, intellectus in extremis atq; minimis est. Quæ periphrafi homines intelligit, vt ibidè exposuimus, *Quibus enim mortalium* (inquit) *ineft*

Nota.

Iterum redintegratur pugna.

Tex. 27. lib. 2. & tex. 28. et 29. eiusdem.

Tex. 30. lib. 2. cõtextu 8. lib. 1. & tex. 11. lib. 2. collatus.

Tex. 32. lib. 2. pro natura anime perditur, et cõtextu 1. lib. 3. conuertitur.

ineft ratio, his sunt continuo & cetera cuncta: ergo aperte vult homini inesse intellectū, sicut ceterę potentię infunt, hoc est, quod intellectus & ceterę potentię, quas pręsupponit, eius animę potentię sunt, quę actus corporis definita fuerat. Neq; Aristoteles Auerrois hęresi fauere videbitur, ex eo quod subdit ibi, *De intellectu vero contemplatiuo, alia ratio est*, quasi innuat, intellectū neq; animam esse, neq; animę partem: sed hoc ideo dixisse existima, quoniam de intellectu contemplatiuo in lib. 3. de Anima futurus erat sermo: & pręterea examē eius ad primum pertinebat Philosophum, quatenus intellectus separatus est: quatenus vero coniunctus, in libro 3. de Anima, vbi locum istum & dubitationem positam in hoc tex. 32. perspicue & subtiliter dissoluit dum dicit, *De animę autem ea parte, qua cognoscit, & sapit, &c.* quasi dicat, anima est qua primo sapimus atque cognoscimus, ideo est hominis forma. Quare quę circa intellectum in superioribus relicta fuerat sub dubio, in libro 3. quasi in proprio loco supplētur & declarantur: sicut quod libro 2. tex. 11. de potentia in communi dixerat, libro 3. textu 17. in particulari de intellectu possibili, atq; similiter de agente intellectu accipiēdum exponit, cum intellectu agentē partem animę ponit alteram ab intellectu possibili. Vnde non poteris non mirari, cādidē lector, Aristotelis huius prodigiosi quidem hominis diligentiam singularem & tā exactum ordinē in processu doctrinę: omnia enim in suis locis relinquit tractanda, nihil confundit: vt vides, quę addubitat in 2. libro, in 3. libro perficit, & cōtinuō ordine naturę doctrina ipsa eleuatur, altiusq; confurgit. Ideo si libro 2. tex. 21. à quibusdā desideratur determinatio, si intellectus ab alijs animę partibus separetur, in libro 3. à tex. 1. incipit respondere determinando de intellectu deinceps agendum esse, siue sit separabilis ab alijs animę partibus, siue nō separabilis magnitudine, sed ratione: esse autem separatum euidentissimē cap. 1. & 2. libro 3. manifestat, pręterquam quod prędicto tex. 21. 2. libro. clariū suam aperit sententiam, quā vt siue calumnię, siue extortę expositioni, dubitationiue locus relictus esse videatur: verba enim dilucidē affirmant, quia dicit, *De intellectu vero, contemplatiuaq; potentia, nōdum quicquam est manifestum* (hactenus excusat se à tractatione de intellectu: deinceps

Tex. 1. 1. lib. 2. cū his, quę tex. 17. lib. 3. dicuntur, cōfertur.

Tex. 2. 1. lib. 2. cū textu 1. lib. 3. exponitur.

Lib. 2. tex. 21.

his, quę sequuntur, propriam affirmat sententiam) *Sed videtur hoc animę genus esse diuersum, idq; solum perinde, atque perpetuum ab eo, quod accidit, scilicet separariq; potest.* Quo autem modo clariū affirmare potuerit, nescio: Nam verbū *videtur* non est dubitatis, sed grauissimē, modestissimēq; asserentis, vt ex sequentibus apertius ostendemus, & legitimū esse huius testimonij sensum, ex libro 10. Metaph. tex. 26. confirmabitur, vbi dicit, *Necessē diuersū esse genere, corruptibile, & incorruptibile*: ergo si anima separatur, tanquam perpetuum à corruptibili, non tantum docuit animam intellectiuam actum esse corporis, sed etiam obiter separabilem esse à corpore: hoc autem libro 2. loco citato non determinat, quia aliō properabat, & quoniam singulę difficultates proprijs locis examinādę manere debēt. Ex hoc loco citato libro 2. de Anima tex. 32. dubium pēdebat de differentia intellectus ad alias animę partes, *De intellectu vero contemplatiuo alia (inquit) ratio est*: quod libro 3. tex. 1. diluit dicens, *Considerandum deinceps est, quam differentia habet ad alias, scilicet animę partes*: quod in sequentibus facit, cum considerat, quo pacto fiat intelligere, quod separatum est, quando materię facultatem supergreditur, cui anima nostra non est immerfa, siquidē non particulariter, sed vniuersaliter & abstractē intelligit. Quare cum Aristoteles dicit intellectum esse separatum, non esset ab Auerroē aliō torquendum, quā Aristoteles accipit, qui intellectum docet separari: non quia potentia non sit animę nostrę, quę actus est corporis, sed quia actus est neq; à materia eductus, neq; materię immerfus, sed altior & eminentior, quoniam eius facultatem excedit & supergreditur, vt libro 2. de Anima cap. 1. diximus quęst. 1. & cap. 2. quęst. 1. diffusius & exactius in sequentibus aperiemus.

Quamobrem Auerroēs suo primo argumento nihil aliud concludit, nisi quod nostra anima, quę immortalis est, nō est actus eductus à corpore, neq; est neq; fit dependenter ab ipso corpore caduco & mortali, ideo de foris aduenit, & sine organo operatur: qua via ab Aristotele asseritur intellectus nullius corporis actus. Sanē si anima intellectiua humani corporis actus non esset (vt Auerroēs summo studio contendit) eo ipso à nobis subtraheret principia moralis Philosophię & partes illas animę, quę

Lib. 10. Metaph. tex. 26.

Tex. 32. lib. 2. aperitur per textū 1. lib. 3. de anima.

Ad 1. argumentū Auerrois pro forma.

quę agendi & omnis virtutis principia ab Aristotele ponuntur lib. 6. Ethic. cap. 1. & 2. Quod nefandum est & absurdum: nam si neq; voluntas, neque intellectus potentię hominis essent, neque oporteret consiliari neq; de futuris deliberare, stultum esset leges condere, rem publicā aut familiam regere: necessum est igitur dicamus, ab ipsa etiam Aristotelis Philosophia coacti, animam intellectiuam, cuius potentię sunt intellectus & voluntas, nobis verē & essentialiter vt formam vniri: non tamen sequitur, quod anima sit mortalis, aut materialis & corporea, vt ex sequentibus erit dilucidius.

Secunda argumētatio, quā pro Auerroē adduximus, non est soluta, sed difficilis redditur ex eodem Aristotele, & ijs, quę inferius in solutione ad 1. principale dicimus, scilicet animā nostram numerari pro multitudine corporum: quoniam ipsa intellectiua anima non est aliquid vnum predicamentale, nec habet causam numeri, qui fit ex diuisione continui, vnde omnis numerus habet, vt materialis sit atq; à materia pendeat: anima autem nostra neque quanta, neq; corporea, neq; materialis est, vt sic numeretur: cum hoc tamen stat, vt numeretur & multiplicetur vnitate multitudinis, quę sequitur ens & esse, quo modo quęlibet substantia, & quodlibet ens vnitate habere dicitur libro 4. Metaph. tex. 3. numerus enim non est causa vnus, sed eō uerso vnum indiuisibile causa numeri est, & multiplicandę multitudinis. Ita Aristoteles, Platonem redarguens libro 7. Metaph. à tex. 5. ad 55. asserit, quod idea separata vna est & indiuidua, aliās impossibile esset de multis predicari: indiuiduę ergo sunt & singulares substantię separatę, & ita in animabus poterit esse multitudo singularium ex commensuratione ad corpora, vt habes exactius infra ad 1. principale, & Aristoteles expressit libro 2. de Anima tex. 26. ibi, *Etenim ipsa corpus quidem nō est, est autem corporis aliquid: & inest ob hoc in corpore, atque in corpore tali, non in quouis sine discrimine villo, &c.* sed in corpore accommodato: *Actus enim vnus cuiusq; in eo, quod est potentia, & in propria materia, suapte natura fieri, esseq; solet: quod paulō antē dixerat tex. 24. Actus enim agentium, in eo, quod patitur, atq; disponitur, inesse videtur.* Ex quib; igitur locis aperte colligitur animam ex commensuratione

ad corpora indiuiduari: quod in citato Lateranensi concilio his verbis dicitur, *Pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, & multiplicata, & multiplicanda sit.*

Cæterum vt Aristotelis mens perspicacior constet, enitar hoc, quod de enumeratione animarum dictum est, ab ipsius scriptis altiū deducere. Dixerat enim Arist. lib. 2. c. 5. per totum, maximē à tex. 58. ad tex. 62. illis verbis, *Ipsum autem sensitiuum potentia tale est, quale iam ipsum sensibile est in actu*, tex. 118. addit non solum esse sensibilia, sed etiam quod *sensus est quasi mediocritas quaedam contrarietatis eius, quę in sensibilibus inest.* Qua de re cum libro 3. de Anima de intellectu sermo incidit, similem collationē faciens Arist. si intellectus ab intelligibili patiatur, eiusq; exuperationibus corrumpatur, respondet cap. 1. in tex. 2. quod *si intelligere sit vt sentire, aut pati quoddam, & ideo intellectus sit potentia ipsa intelligibilia, & tex. 3. & 4. quod omnis potentia denudatur ab eo, quod recipit (vt ibidem latius exposuimus) sit, vt sicut sensus denudatur à suo obiecto, quod recipit, ita & intellectus: textu autem 5. dicit, quod neq; vlla sit ipsius natura, nisi ea solum, quę possibilis est & in potentia in quo damnato Empedocle, Anaxagoram emendat, & simpliciter denudatum ab omnibus facit intellectum. Quare sicut sensus, qui particulariter est cognitiuus, particulariter tantum denudatur ab obiecto (vt in sensu tactus ibidem exposuimus) ita intellectus, qui vniuersaliter & simpliciter omnium est cognitiuus, ab omnibus denudatur. Vbi vides Aristotelē loqui primum non de intellectu, qui substantia sit separata, sed qui pars animę est (in quo hęresis Commentatoris de illo suo vnico intellectu ab Aristotele damnatur: quia principio capitis de intellectu, qui est animę pars, sermonem habere cœpit.) Secundum, quod habes, est, nempe intellectum nullam habere naturam determinatam, ideo immittus est: quod tex. 6. ostendit, tum, quod nō fit calidus, aut frigidus, id est, non immutatur intellectus immutatione corporea, neq; vtitur organo, sicut sensus: tum etiam, quia intellectus locus est specierum, id est, intellectui conuenit conseruare species & in se recipere sine corpore & organo, quod sensui cōpetere nequit. In quo eleganter alteram Auerrois phrenesin condemnat, qui animam*

Tex. 58. 59. 60. 61. 62. et 118. lib. 2. de aīa collati cū tex. 2. 3. 4. 5. 6. 7. lib. 3. de aīa exponuntur.

mam intellectuam materialem faciebat, si forma deberet esse hominis: dicit enim Aristoteles, quod licet forma sit hominis, non tamen calefit, neque frige fit, id est, non afficitur his alterationibus materialibus, ideo impassibilis est. Quare liceat tibi, germane lector, hinc receditam & penè admirabilem Aristotelis subtilitatem deprehendere, quid intellectum ex similitudine sensuum inuestigat, insignem dissimilitudinem sensus ab intellectu concludit tex. 7. dicens, *Atqui passionis vacuitatem non similem esse sensitui, atque intellectui, &c.* sensus ergo non sine corpore, intellectus autem sine corpore species admittit & recipit: sic veluti cribro distinguit Arist. sensum ab intellectu. Eodè tex. 7. concludit Arist. verba maximè notanda ibi, *Sensituum enim non est sine corpore: at intellectus ab eo separabilis.* Quæ verba sic noster iste Commentator pro fulcimento sui erroris torquebat, ut vnum separatum intellectum in omnibus hominibus poneret: non debuisset enim obliuisci eius, quod Aristoteles tex. 6. statim præmiserat, ideo scilicet separatum esse, non quod non sit potentia animæ, quæ actus est corporis, sed quod est separatus, quia non coniungitur calido aut frigido, id est, ab organo corporeo seiungitur: & ita solus intellectus suscipit species, & solus ipse per eas intelligit sine aliqua corporis communionem & actionem: hoc modo ab Aristotele intellectus noster separatus vocatur. Ecquis non videat non paucos reperiri lapillos ex ipsis commistos elementis, qui tamen virtutes habeant supra mundanas & cælestes? Magnes enim ferrum trahit cælesti potius, quam elementali virtute: inde iaspis ad restringendū sanguinem, mirabilem sibi vendicat operationem. Per similes igitur rerū consequentia licet anima nostra forma sit & actus essentialis hominis, eius tamē intellectus virtus quædam separata est (hoc diligentius ad 2. principale infra expono) non est enim intellectus separatus secundum rem, quia coniunctus est animæ, quæ verè actus corporis est, tamē separatus est, quatenus sine organo operatur. Vides igitur, ut animæ per corpora differunt, quibus essentialiter copulantur, & secundum quæ commensurantur, ut ad 1. principale latius habes.

Ad 2. Malè ergo Auerroës inferebat ex animæ nostræ immortalitate & separabilitate in forma, quod illa sit vna in omnibus hominibus,

quod non modò cum fide catholica & vera Philosophia, sed etiam cum Aristotele aperto Marte pugnat.

Non minùs ineptè in confirmatione arguebat Auerroës, quod intellectus vnus esset, ex eo quod obiectum intellectum vnū esset: plus enim concluderet, quàm Auerroës intendit. Statim enim absurdum sequitur, nimirum quod non tantum noster intellectus vnus esset, sed etiā absolutè non esset in vniuerso nisi solus vnicus intellectus. Insuper noster intellectus non tantum colligeretur substantiam esse separatam, sed etiam Deum, diuinumque intellectum: patet, quia ex vnitatem intelligibilis, vnitatem deducit intellectus. Fallitur igitur, tum, quia ex vnitatem formali obiecti non debuit colligere nisi specificam vnitatem potentiam, non indiuidualem & singularem: cum vnitatem enim visibilis obiecti plures numero sunt potentiam visiuam (lib. 2. de Anima cap. 4. fusiùs habes de distinctione potentiarum ab vnitatem obiectorum proueniente) tum etiam, quia potentia non dat vnitatem obiecto, sed econuerso (vt loco citato.) Insuper species intelligibiles non se habent ad intellectum, vt intellecta, sed vt quibus intelligimus: vnde si intelligere esset actio transiens, numeraretur quidem ex numero patientium, vt combustio ex numero combustibilium: sed quia intelligere actio immanens est in agente, non debet ex obiecto vnitatem & multitudinem habere, sed ex subiecto. Quamobrem licet vnum & à me & à te intelligatur, quia alio à me intelligitur, alio à te (id est, alia specie, alia notione & intellectu) aliud erit intelligere meum, & aliud intelligere tuum: ideo in prædicamentis dicitur, quod licet scientia vniuersalis sit quoad obiectum, singularis est quoad subiectum, vt in prædicamento ad aliquid. Cuius rei signum est, quod magistri non inducunt scientiam in intellectum discipuli, nisi industria, ingenio & labore ipsius discipuli præcedente, sicut medicus non sanat nisi cum ministerio naturæ: ergo neque secundum doctrinam magistri est disciplina in discipulo, sed iuxta facultatem industriæ ipsius addiscentis: neque secundum artem medici sanitas in ægro est, sed iuxta virtutem naturæ: similiter ergo intellectus non est vnus ex vnitatem obiecti, sed distinguitur secundum numerum habentium suppositorum.

Ad cōfirmationē qualis vnitatis potentie ex vnitatem obiecti.

Observanda similitudo.

In

Intellectus secundum esse nobis continuatur, non secundum forma phantasmata. In eadem confirmatione vnum aliud inuoluitur, nempe quod intellectus sit nobis vnus, vt continuatur & nobis per phantasmata copulatur: in quo consistit non minima pars Auerroistica delusionis, quæ contra Aristotelem expressè militat, qui formam homini à primæua sua origine per generationem continuat. Quod Theophrastus diligenter considerauit ex Aristotele lib. 2. Phys. tex. 26. qui dum docet, ad Physicum pertinere de natura determinare, dicit, formam hominis terminum esse naturalis considerationis, secundum quam homo ab homine generatur. Minus tamen aduertenter Auerroës non per generationem & esse, sed secundum sensus & phantasie operationem nobis animam intellectuam coniungit: est enim phantasia motus factus à sensu secundum actum (lib. 2. de Anima tex. 160.) Accedit huc, quod vix intelligibile est, vt vnus idemque intellectus tot hominibus, tam diuersè complexionem, loco & tempore distantibus, simul & semel vniatur. Præsertim quia hæc Auerroës fictio, si diligentius perpendamus, continuatio appellari non debet, sed potius separatio, quoniam semouetur à phantasmate, à quo, vt intelligere contingat, abstractionem fieri oportet. Sic enim ex Aristotele ostendimus lib. 3. de Anima cap. 2. species à phantasmata abstrahi, & quod species, quæ in intellectu possibili recipitur, immaterialis est, ideo eadem in phantasmate, quod materiale est, recipi non potest: fatuum ergo est asserere, animam nostram perfici secundum huiusmodi continuationem, & tamē non vniri vt formam, cum operatio ipsum esse indicet. Demum, vt ab alijs multis abstinere in re clarissima, irrefragabiliter & ad hominem arguo: quia si intellectus per phantasmata copularetur ad intelligendum, cum per species intelligantur res ipse, per intellectum autem eas intelligamus, fit, vt sicut paries albus, qui per speciem visui copulatur, videtur, sed non videt, ita ex hac sententia Auerroës sequeretur intrinsecè, quod phantasmata intelligerentur: non autem sequetur, quod homo intelligeret, licet coniungatur phantasmati, quod intelligitur: sicut enim paries non videt, sed eius color videtur, ita sequeretur, tantum phantasmata intelligi, non tamen quod homo intelligat. Itaque Auerroës non dat modum, quo homo intelligat: etenim si vnus esset numero

intellectus, vnus quoque esset intelligens, vnusque volens, & ita omnium intelligentium vna actio: quoniam phantasmatum diuersitas nil videtur ad distinctionem facere, eo quod præambula sunt actioni intellectus, vt colores præambuli sunt visui: neque operatio intellectus directè per operationem phantasmatum variabitur. Maximè quod Auerroës species intelligibiles non ponit à phantasmatis acceptas, sed potius irradiantes phantasmata per eum modum, quo Plato dicit visionem fieri ex quadam radiorum visualium extramissione. Quocirca sicut colores fiunt actu visibiles per luminis irradiationem (quod iuxta Aristotelem verum est, & ex dictis lib. 2. de Anima cap. 7. patet) sic iuxta Auerroem phantasmata fiunt per illam illustrationem actu & per se intelligibilia. Quod tamen & cum veritate pugnat, & ijs, quæ hactenus diximus, aduertatur: tum, quia phantasmata non sunt per se intelligibilia, quoniam singularia & materialia sunt: tum etiam, quia non essent intelligibilia per abstractionem, vt docuimus, sed potius per illius luminis receptionem. Quod quidem nouum est atque inauditum (vt & Auerroës docet) quia omnis receptio fit ad modum recipientis, ideo materialis est sicut phantasma: quare intellectio non fiet per receptionem, vt contendit Auerroës: & cum neget fieri abstractionem, vt docet Aristoteles, manebunt ergo phantasmata otiosa & impertinentia ad intelligendum, atque ad intellectuam operationem disparata erunt, quod manifestè veritati & rationi repugnat: non est ergo possibile, vt vnus intellectus numero sit in omnibus hominibus solum per phantasmata copulatus.

Quod autem postremò in eadem confirmatione includebatur de pluribus intellectibus separatis, infra ad 4. principale habes latius. Nunc autem dico pro materia argumenti, quod Aristoteles dum docet lib. 12. Metaph. loco ibi citato, substantias separatas otiosas esse, si non mouerent corpus, primùm probabiliter & topicè argumetur, neque inducit necessitatem. Deinde diligentius perpendenti locum, constans & firmum erit, non absolutè, sed conditionaliter & ex hypothesi fuisse loquutum. Quid? quod otiosum est quod ad suum finem non pertingit, mouere autem corpus non potest esse substantiarum separatarum finis: nihil enim ordinatur tanquam ad finem ad id, quod

Substantie separatae quo modo sint proper latius ad corpus, quod mouent.

*Ana sepa-
rata inte-
grū habet
suum esse
atq; ope-
rationem,
beatitudi-
nemq;.*

quod ignobilis & se imperfectus existit: semper ergo finis potior est ijs, quæ sunt ad finem, nam finis bonum est rei & præstantissimum eius. Docebat autem Aristoteles numero lationum substantias separatas numerari, non tanquam ex fine, sed tanquam ex occasione & notitia à posteriori, quam ipse Aristoteles citra reuelationem poterat habere. Vnde cum anima nostra est separata, quanuis non sit perfecta & completa natura, quia est pars hominis (ad integritatem naturæ hominis corpus etiam pertinet) non tamen dum separata est à corpore, frustra, otiosèq; deget: quia finis eius præcipuus & totū eius bonū non est informare & mouere corpus, sed potius intelligere, in quo lib. 1. & 10. Ethic. Aristoteles hominis foelicitatē collocauit. Idcirco cum S. Tho. 1. 2. q. 4. art. 5. multis diffusè docuimus, quòd licet corpus pertineat ad integritatem naturæ hominis, non tamē requiritur ad integritatem beatitudinis secundū essentiam, licet bene corpus pertineat ad perfectionem beatitudinis. Rationem huius assignat S. Tho. ibidem ad 2. de quo nos infra ad 1. principale latè differimus, videlicet quòd operari sequitur esse: cum igitur anima nostra in suo esse subsistat, poterit habere integram & completā suam operationem, quæ est intelligere, quanuis non habeat integram naturam. Etenim tota hominis natura non addit aliquod esse supra illud, quo anima nostra subsistit: ideo eius beatitudo non retardatur ex absentia corporis, nec diminuitur secundū essentiam, nam alio supremo & eminentiori bono ex consortio & participatione Dei suppletur & rependitur, de quo alibi incidit differendi occasio.

*Epilogus
et cōclu-
sio contra
Auerroē*

His auditis, sufficienterq; expositis efficaciter figmentum istud Auerroisicū verè exhibendum, explosum mihi videtur, indignumq; quod amplius in scholis audiat, nisi quatenus rectū ab errore prouenire contingit, & occasionem nobis præstat exactius Aristotelem declarandi: veritas enim ex aduersis magis micat, & contraria iuxta se posita magis elucescunt (lib. 2. de cælo tex. 40.) Et nequis putet, S. Thom. immodestè dixisse Commentatorem istum non fuisse peripateticum, sed potius peripateticæ doctrinæ euersorem & corruptorem, addo ego impium fuisse & malè affectum in fidem catholicam, quam nihili faciebat:

expressè enim confessus fuit, se tenere contrarium fidei catholicæ, quam temerè & iactabundè positionem vocat, quasi falsam sentiens & extraneam iudicās esse opinionem: & non veretur affirmare, se contrarium fidei tueri velle, censens fidem de aliquibus esse, quorum contrarium ratio naturalis euidenter concludat. Quod quā falsum sit, ab initio huius disputationis perspicuū & firmum reliquimus, & in decreto illo Lateranensis concilij determinatur: ratio enim naturalis nihil habet contra fidem: & licet fides supra rationem naturalem sit, rectè rationi naturali non aduersatur. Solubiles sunt omnes rationes contra fidem, vt in dicto concilio Lateran. determinatur, & S. Tho. elegantissimè quatuor libris contra gentiles persequitur. Hæc autem nos contra ipsum adduximus duntaxat arguendo ex ratione naturali, & ex peripateticis principijs (vt ab exordio huius disputationis proposuimus) ne his principijs gloriabundi & iactabundi Auerroisicæ triumphare de fide videantur, vt eodem cæmento, quo Auerroës edificabat, discipulorum eius obstruatur os, ne amplius in circulis & angulis, pueris & ignorantibus, qui de arduis iudicare nesciunt, circunloquentes falsè & subdolè imponant: atque fideles & omnes veritatis cultores consimilibus armis, quibus nos impugnant, eis resistent, seseq; tueantur. Sed ad sequētia pergā.

Secundam classem (vt quibusdam videtur, mea enim sententia aliter est, vt post dicam) ducit Alexander ille Aphrodisiensis Aristotelis discipulus & diligens auditor, grauissimusq; philosophus, qui tanti nominis fuit, vt sua tempestate eo autoritatis deuenerit, vt philosophus non haberetur, qui idem non esset Alexandrinus. Dicebat igitur Alexander, animam nostram corruptibilem esse simpliciter, secundū quid incorruptibile & immortalem: licet enim nostram animam nobilissimam & formarum excellentissimam censeret, tamen quæ ex nostri corporis cōplexione & elementorum mistione resultaret, ideòq; corpoream, materialem atq; adeò mortalem existere. Plurimè sunt pro hac sententia argumentationes, quas in præsentī omnes inducere superuacaneum censeo: sufficiet tamē præcipuas adducere, vt in Auerrois sententia recensenda factum fuit: quia quæ omittuntur, ex præcipuis argumētis in principio huius

*Secunda
opinio, quæ
anā multiplicatur
cum corpore,
et cū eis
corruptur.*

huius quæstionis positæ petenda sunt. Potissimum tamen huius sententiæ firmamentum ex lib. 2. de Anima c. 1. & 2. sumitur, vbi animæ definitio ponitur & probatur, atque communis esse dicitur omnibus animabus: & cap. 3. docetur vniocam esse, æqualiterq; omnibus animabus competere: ergo si reliquæ animæ corruptibiles sunt, nostra quoq; anima corruptibilis erit. Confirmat ex lib. 2. Phys. tex. 26. quòd homo non aliter hominem generat, quàm equus equum, iuncta doctrina Aristotelis lib. 1. de cælo cap. 11. omne, quòd incipit, definit: anima autem nostra cum corpore incipit (vt docet Aristoteles lib. 12. Metaph. textu 16.) ergo cum corpore perit. Cætera ex præcipuis huius controuersie argumentis petenda.

*Pompona-
tius.*

Hanc sententiam visus est tenere Petrus Pomponatius, vir sua ætate clarissimus, libello de immortalitate animæ, qui sententiam fuisse Aristotelis defendit, animā rationalem corrumpi. Et præter asserta argumenta, adducere videtur verisimilem rationem: quia cum denominatio semper fiat à maiori & abundantiori, & in homine plura sint mortalia, quàm immortalia, simpliciter igitur homo mortalis est, qui solā habet partem intellectuam immortalem, cætera cuncta mortalia sunt. Signum huius rei est, quòd si climata vniuersi omnia perlustremus, plures homines bestiariū more & ritu viuentes reperiemus, quàm ratione vtentes. Fortius cōfirmat, ex eo quòd intelligere (testante etiam Aristotele) nullus homo potest sine phantasmate: ideo paucissimi hominum sunt, qui cognitione supra sensum vel latum culmum sese extollant. Quinimo si rem penitiùs perpendamus, à multis, minimisq; animalibus prudentia & futurorum prouidentia superamur. In primis, vt alia maiora & præstantiora præterea, sic de formica & ape experimur, quarum cura, sollicitudo & regimen, si circūspicias, admirabilia videbuntur: homo autem inermis est, iners, improvidus & incautus, quòd signum est, sine phantasmate operationem non habere (vt Arist. dicit lib. 3. de Anima tex. 36.) quare anima non est separabilis, iuxta id, quòd lib. 1. tex. 13. arguit Philosophus, aut separata esset otiosa, quòd est absurdum: & idem Aristoteles lib. prædicamentorum cap. 5. de substantia asserit, quòd non existens primis substantiis, impos-

sibile est aliorū aliquid esse, quia corruptis nobis corrumpitur omnia, quæ in nobis sunt: igitur nō manet anima cum morimur, atq; adeò anima nostra corruptibilis est, nec separari potest, nec Aristoteles de statu separationis cogitare valuit.

Hæc opinio heretica est in fide, vt ex dicto Lateranensi decreto constat: ideo ex lumine naturali & recta philosophia sustineri non potest, & inepta atq; imprudentissima est: quoniam non solum veræ religioni aduersatur, sed cuius etiam reipublicæ, leuiter, mediocriterve institutæ, grauer repugnat: sublata enim è medio animæ immortalitate, profectò rempublicam euerter, pacē & tranquillitatē adimes, virtusq; omnis abolebitur. Etenim feminariū est vitiorū omnium opinio ista, & omnes leges, rerumq; publicarum regimen optimum ab animæ immortalitate pēdere videtur. Quā ob causam nunquam potui in eam sententiam venire, vt Alexander Aphrodisiensis huius vnquam fuerit sententiæ: non posset enim in dedecus sui Magistri Aristotelis nō cedere. Etenim (nisi meus me fallit animus) qui hominis huius autoritatem & singularē grauitatem inspexerit, nusquam hanc poterit sibi persuadere sententiā: ab olēda igitur est à tātō viro infamia. Quis enim animam vnā cum corpore funditū deleri arbitrabitur, nisi qui à ratione & sensu cōmuni alienus sit? & vsque adeo sibi conscius, & flagitij, prauisq; facinoribus corruptus, vt futurorum malorum metu (quia non longè imminere, sibiq; instare videatur) optet, si posset, aut natum non fuisse, aut nihil quicquā sui à morte superesse? Ab hac igitur suspicionē Alexandrum grauisimum Philosophum procul abesse compertum erit his, qui diligentius per eius scripta fuerint progressi. Habeo in primis testimonium Augustini Eugubini lib. 9. de perēni Philosophia cap. 21. & 22. qui acerrimè pro autoritate Alexandri pugnat. Multa enim peruersè vitio locorū, temporumq; diuturnorum imperiti homines deprauarunt: adeò oēs in malū sumus proclues & oscitāter libros legimus, cōtenti raptim & cursim pauca vidisse. Vanū igitur hoc iudiciū de immortalitate animæ Alexandro ex Aphrodisiō nō adscribet qui sua scripta omnia perlegērit, exactiusq; perpenderit: non repudiavit ille animæ nostræ immortalitatē, qui non semel cum Aristotele sentit, mentem

*Censura de
secunda opi-
nione.*

*Alexan-
immorta-
latis atq;
nostre as-
serior.*

*Aug. Eu-
gubinus.*

de foris aduenire, & Deo cognatam, semperque actu operantem fatetur. Cupio enim ne diutius per Philosophorum scholas iste error diuagetur contra Alexandrum, unde Aristoteli gloriam & laudem inuidere videntur. Alexander enim lib. 2. Problematum docet, animam in corpore sicut citharcedum in cithara immutabiliter operari. Quare qui hæc Alexandro obijciunt, ipsum ex nomine tantum nouerunt: reperio enim ipsum libro suo 2. de Anima cap. 23, expressè animæ immortalitatem cum Aristotele ponentem, dum ita inquit, *Intellectus corrupto atque abolito organo non secus operatur, quam artifex, aut ferrarius faber amissis ferramentis: agit etiam tunc, non tamen materialem atque organicum actum: Sic sentiendum* (inquit) *omnino iuxta Aristotelis sententiam intellectum diuinum esse atque incorruptibilem, hoc certo modo, non alio censendum esse.* Eadè dixerat eodè lib. 2. c. 16. *Talis* (inquit) *forma, aut substantia materia vacans incorruptibilis est, &c.* vbi de anima nostra loquitur, vt ex contextura & titulo capituli patet. Addit, idem sensisse Aristotelem & memoriæ commendasse, intellectum scilicet extrinsecus aduenire. Idem repetit cap. 19, & 20. & nos infra ex commentatione ipsius Alexandri lib. 1. de Anima tex. 65. cum inde pro animæ immortalitate argumentum necemus: & similiter ex lib. 12. Metaphys. tex. 16. & 17. Quibus testimonijs Aristotelis viua voce haustis Alexander conuictus & tractus est, vt animæ immortalitatem inconcusse teneret. Idcirco quæ obijciuntur, nulla vel modica opera dissoluentur. Fulcimentum nanque illud, quod ex 1. & 2. cap. lib. 2. de Anima trahitur, debile & arundineum est: quod partim ostendimus, dum illa capita enarraremus, partim autem cum dudum contra Auerroem agebamus. Anima enim in vniuersum vniocè actus est corporis physici, quia est actus substantialis verè & substantialiter vnitus, quod attinet ad veram & generalem rationem animæ, licet in specie sit differentia: quoniam animæ specie different, & latitudinem habent, vt sepe dictum est: vna enim anima magis aut minus immergitur materiæ, quam altera: quare non probatur animæ nostræ mortalitas ex aliarum formarum corruptibilitate. Quod autem obijcitur, nempe hominem non generare vniocè cum reliquis animalibus, di-

luit sanctus Thomas 1. p. q. 118. artic. 2. & ibi Caietanus ad 4. de quo nos infra ad 4. principale: anima enim nostra licet prius natura creetur à Deo, tamen simul tempore corpori infunditur. Quare notanter Aristoteles dixit lib. 2. Phys. tex. 26. *Solus homo generant hominem*, nimirum probè insinuans, quod sicut equus non dicitur generare, quia producat formam equi, sed quia equum ipsum producit, ita homo, quomodo cumq; se habeat erga animam rationalem, generare dicitur verè & vniocè cum reliquis, quia verè producit hominem, licet anima creetur, vt dixi lib. 1. de cælo cap. 12. Quod etiã inferius ad 1. principale ostendo ex Aristotele lib. 2. de generatione animalium cap. 3. vbi affirmat nostram animam de foris aduenire: quoniam illudmet animæ esse, quod est terminus creationis in se, vt Deum createm respicit, in eodem instanti generantem hominem terminat, vt lib. 7. Metaphys. tex. 27. & 28. *Homo* (inquit) *hominem generat, & Synodum facit*, id est, compositum & totum ipsum, quod verè fit: partes autem non fiunt (lib. 1. Phys. textu 64.) sed in toto habent esse. Si ergo equus verè generatur, quia fit totum, & partes equi verè neque fiunt, neque sunt nisi in toto (quo non obstante equus verè generatur) quid ergo hominis veræ & vniocæ generationi obstabit? Quod autem anima rationalis in se habeat esse, si tamen humano corpori verè vt forma substantialis copulatur, & totus homo reuera in reliquis, excepta creatione animæ, similiter generatur, nihil sanè veræ hominis generationi prohibebit? Quinimo hæc est animæ nostræ nobilitas & singularis sua excellentia, quod non resultat ex ipsa potentia materiæ, nec sit immerfa materialibus conditionibus & complexionibus, sed ipsa pro sua præstantia & dignitate istorum omnium est causa: quoniam ex animæ nostræ naturali ad corpus commentatione pendet: quod in solutione ad 1. principale latius exponimus. Alterum verò, quod tangitur, ex lib. 1. de cælo cap. 12. dissolues, & infra in solutionibus ad principalia argumenta tagam ad 1. & 4. Quod Pomponatius obijciebat, nempe denominationem debere fieri ab abundantiori, non est tanti ponderis: debile enim est argumentum, quod ex sensualitate vulgariū hominum sumitur, qui non vt homi-

*generat
naturaliter et vniocè.*

Pomponatius refellitur.

homines, sed potius vt bestia vivere videntur. Et citatus locus est apud Aristotelem lib. 9. Ethic. cap. 4. & lib. 10. Ethic. cap. 7. *Vnumquodq; est præcipuum, quod est in ipso*, vt ita debeat fieri denominatio ab abundantiori: intellige, id est, ab eo, quod est præstantius. Ideo Aristoteles ibidem mentem nostram propriè appellat hominem, quemadmodum D. Paulus Epistol. 2. ad Corinthios cap. 4. *Licet enim* (inquit) *is, qui foris est noster homo, corrumpitur, tamen is, qui intus est, renouatur die in diem*: & hanc ob causam sanctus Thom. 1. 2. quæst. 106. artic. 1. legem nouam, non scriptam legem, sed inditam & gratiam appellat. Ratione tamen atque mente posthabita, de æternis homines magna ex parte non sunt solliciti, quia præsentibus omnibus allicimur (lib. 3. de Anima tex. 53. *futurum non perspicitur*) quod pessima educatio & hominum consuetudo iuuat, & nulla rerum consideratio, neque dignitatis nostræ cõdigna ponderatio: quæ si Pomponatius considerasset, hanc suam falsam existimationem non dubito quin deposuisset. Etenim anima nostra vniuersalia & æterna cognoscit, quæ mirum est quàm enixè affectet: hæc autem si in rerum natura non essent, neque cogitasset homo: quando nil à natura frustra concessum est. Quamobrem fallitur in secunda argumentatione, quod nostrum intelligere sensum non transcendat, cum lib. 3. de Anima tribus primis capitibus & maximè in 3. cap. & ibi in quæst. de obiecto intellectus demonstrauerimus, intellectum directè vniuersalium esse, non singularium. Quid autem anima agat in statu separationis, habes infra ad 4. principale: sæpe enim vocat intelligere separatum esse, atq; ad eò à corpore non pendere. Sed valeant iam mēdacia, & ad veritatis exactam discussionem, veræq; doctrinæ expositionem accedamus atq; properemus.

Tertia huius tractatus pars continet tertiam & veram opinionem, confirmationemq; nostræ conclusionis.

Tertia opinio, quam Autor cū **S**Vo veluti proprio iure succedit tertia Sclasis, quam ducit sanctus Thom. qui Latinus dicitur Commentator Aristotelis: &

verè ei hæc quadrat nomenclatura, quoniam doctrinam tanti, summique Philosophi minimè peruertit, vt impius Auerroës, sed eleuat, mireque promouet, & summopere perficit, vt Theologiæ sacræ subseruiat, & fidem catholicam abundantius, illustriusq; exponat: quod sancti Thomæ studium verè pium pro virili nostra, hac disputatione iuuare contendo. Cuius conclusio est, Anima humana simpliciter est incorruptibilis & immortalis, etiam si secundum quid corruptioni sit obnoxia: non quod secundum suam substantiam morti subiaceat, & in toto aut in parte pereat, sed quod licet secundum vires eas & facultates, quæ organa sibi vendicant, debilitetur, & tandem formaliter secundum illas desinat (quæ tamen radicaliter in ipsa maneat) cæterum nil animæ in sua substantia interire potest, sed duntaxat secundum vnionem ad corpus & organica munia, quæ per illam communionem corporis exercet. In hac conclusione vnum est, quod potissimum controuertimus: & vt demonstretur, proponitur, scilicet animam nostram intellectiuam immortalem esse ex veris Philosophiæ principijs, atque adeò ex peripateticis documentis, quæ ab Aristotele accepimus, anima nostra proculdubio corpori mortuo superest. Cætera autem non pauca, neque parua, quæ in eadem conclusione inuoluuntur, ex hac, velut rami à radice, pendent, quæ in transcurso obiter definiuntur, & maximè ex solutione argumentorum constabunt: nimirum quod anima rationalis sola est forma hominis, & vnica existens omnes alias suppleat, estq; homini instar omnium formarum, aliàs homo non esset vnum ens: sed de hoc lib. 1. de generatione cap. 4. & lib. 2. de Anima in enarratione capituli 3. & in quæstione ad illud caput. Deinde in hac eadem conclusione includitur altera veritas, videlicet quod anima rationalis non educatur de potentia materiæ, sed quod dum creatur, corpori infunditur secundum vim præuarum dispositionum, quas exigit, vt corpori vnatur. Tertiò alia veritas continetur, quod anima nostra non vnitur materiæ, ita vt ei coextendatur & immergatur, quia non est corporea, sed spiritalis: ideo materiam supergreditur, & tota est in toto, totaque

S. Tho. ex Arist. de fendit.

Conclusio & totius est incorruptibilis & immortalis, etiam si secundum quid corruptioni sit obnoxia: non quod secundum suam substantiam morti subiaceat, & in toto aut in parte pereat, sed quod licet secundum vires eas & facultates, quæ organa sibi vendicant, debilitetur, & tandem formaliter secundum illas desinat (quæ tamen radicaliter in ipsa maneat) cæterum nil animæ in sua substantia interire potest, sed duntaxat secundum vnionem ad corpus & organica munia, quæ per illam communionem corporis exercet. In hac conclusione vnum est, quod potissimum controuertimus: & vt demonstretur, proponitur, scilicet animam nostram intellectiuam immortalem esse ex veris Philosophiæ principijs, atque adeò ex peripateticis documentis, quæ ab Aristotele accepimus, anima nostra proculdubio corpori mortuo superest. Cætera autem non pauca, neque parua, quæ in eadem conclusione inuoluuntur, ex hac, velut rami à radice, pendent, quæ in transcurso obiter definiuntur, & maximè ex solutione argumentorum constabunt: nimirum quod anima rationalis sola est forma hominis, & vnica existens omnes alias suppleat, estq; homini instar omnium formarum, aliàs homo non esset vnum ens: sed de hoc lib. 1. de generatione cap. 4. & lib. 2. de Anima in enarratione capituli 3. & in quæstione ad illud caput. Deinde in hac eadem conclusione includitur altera veritas, videlicet quod anima rationalis non educatur de potentia materiæ, sed quod dum creatur, corpori infunditur secundum vim præuarum dispositionum, quas exigit, vt corpori vnatur. Tertiò alia veritas continetur, quod anima nostra non vnitur materiæ, ita vt ei coextendatur & immergatur, quia non est corporea, sed spiritalis: ideo materiam supergreditur, & tota est in toto, totaque

Explicantur multa quæ in conclusione ponuntur quæstionis decursu examinanda.

Soluuntur argumenta secundæ opinionis.

Anima est actus corporis &c. explicatur.

Homo hominè, & equus equum

in qualibet parte (vt lib. 2. de Anima cap. 3. de indiuisibilitate formarum diximus) quapropter nullius determinati organi actus est, neque à corpore pendet, licet sit actus essentialis & formale principiū substantiale & intrinsecum, quo primò viuimus & intelligimus, vt habes lib. 2. de Anima cap. 1. & 2. Demum (vt alia multa præteream, quæ ad explicatiū exponendam nostram conclusionem faciebant) in proposita conclusione inuoluitur, nempe animam nostram pro multitudine corporum numerari, & vnamquæq; suum proprium vendicare corpus, cui coaptatur & commensuratur: vnde singularis, si non vt à causa, tamen vt ab occasione & conditione redditur indiuidua: actus enim & potentia sibi mutuò correspondent, & anima actus est corporis, non cuiuscunque, sed talis, vt lib. 2. de Anima tex. 26.

Aristote-
listestimo
nis aia
eternitas
demonstratur.

Sed his, alijsq; non paucis omisis, iam exordiamur, vt animæ immortalitatem ex Aristotelis præceptis inducamus: quod erit veram illam Philosophiam deducere, quæ iuxta Lateranense decretum tenet & docet animam nostram natura sua immortalem esse. Multi occurrunt Aristotelis loci, in quibus expressè licet, hanc animorum nostrorum singularem immortalitatis excellentiam considerare, quos ego referam non (vt vulgò fit) promiscuè & tumultuariè, sed secundum seriem & ordinem librorum, vt ea methodo ordinentur, qua possint & nostram iuuare horum librorum enarrationem, & seipsos secundum rerum consequentiam inuicem exponere, vt hac nostra diligentia ex lata rerum & perplexa vastitate quisque discerpat quod ad rem præsentem pertinere videatur, & à densissimis tenebris hanc veritatem in lucem eruat, quam propter hominum incuriam & obliuionem in memoriam reuocabo. Atque nequis falsò putet, me gratis velle verbis & non rebus disputationem instituire, ex eisdem ipsis Aristotelis testimonijs nostras (vt res postulat) conficiemus ratiocinationes, nec contortas quidem neque violentas, sed legitimas atque germanas, quæ aculeis pungant atque vrgeant. Etenim hæc pars non est à me leuiter præstanda, neque solum eloquentiæ floribus aut lenocinijs agendum, sed punctim, cæsimq; feriendum, vt oratio rebus accommodetur, nõ autem

Qua metho-
do loci
ex Arist.
inducendi,
vt enarra-
tio horum li-
brorum sit
luculentior.

res ad orationes trahatur. Explanabimus igitur animæ immortalitatem, licet pingui & crassa nostra Minerua: efficaci tamen & accurata doctrina de cætero elaborabimus, vt Aristoteles semper sui similis ostendatur, nec latum vnguem à se distidere. Totam igitur mentis nostræ aciem in hanc rem intendemus, vt ex Aristotelis scrinijs locupletissima testimonia in medium conferantur, quæ propositam demonstrent conclusionem. Et quando in his tribus libris de Anima propriam hæc quæstio sedem habere videtur, ex eisdem primo loco testimonia inducam, in quibus Aristoteles multus est in separando mentem & intellectuam animam à corpore, eiusq; corruptibilitate. Dum igitur hæc loca adduco, aduerte, germane lector, me etiam horum lib. enarrationem consummare velle: ideo postquam libros percurrero, deinceps alios Aristotelis libros perlustrabimus, in quibus non pauca ad rem præsentem reperiemus: sed iam tandem conferamus manus.

Observa.

Ex libro primo de anima:

Initio horum librorum de anima *tex. 1. Locus primus ex lib. 1. de aia* docens Aristoteles huius scientiæ præstantiam, præstabiliorem inter omnes scientias naturales dicit disciplinam de anima. *1. de aia* Vnde cum lib. 1. Posterior. cap. 23. *tex. 43. lib. 1. Et text. 43. lib. 1. Posterior. et c. 5. lib. 1. de partibus animalium.* doceat Aristoteles vnam scientiam trifariam altera exactiorem, Primò, quia demonstrat propter quid, cuius altera tantum dicit quia. Secundò, quia ex paucioribus procedit, vt subalternans præstantior est subalternata, vt Arithmetica Musicam excellit. Tertiò, quæ non est de subiecto aliquo præstantior est ea, quæ versatur de subiecto: non quòd velit Aristoteles aliquam scientiam non habere subiectum, cum ibidem doceat omnem scientiam vnam esse ex vnitatem generis vnius subiecti: sed per scientiam, quæ non est de subiecto, intelligit eam, quæ à sensibili abstrahitur subiecto, vt velit scientiam esse præstantiorem, cuius subiectum est abstractius, id est, cuius genus subiecti materiæ magis est expers, excellit eam, cuius subiectum materiale est & corporeum. Itaq; cum sciètia de anima nõ sit exactior cæteris disciplinis naturalibus primis duobus modis & cõsiderationibus (quibus exactior multò est doctrina de physica

fica auscultatione, in qua docemur propter quid: & quia cõmunior, amplior atq; prior est, ex paucioribus, certioribusq; procedit) superest, vt doctrina hæc exactior sit, vt exprimit Aristoteles initio 1. lib. de Anima *tex. 1. quia rerum est carum, quæ magis præstabiles, magisq; sunt admirabiles.* Cæteræ nanq; omnes naturales disciplinæ in naturæ sensibilibus contèplatione se occupant & versantur, genusq; materiæ sortitæ sunt: hæc autè scientia de anima genus tale entis versat & tractat, quod materia vacat, vt lib. 1. de partibus animalium cap. 5. *Res nanq; illæ superiores, tametsi inquit leuiter attingere possim, tamen ob eius cognoscendi generis excellentiam amplius oblectamur, quam cum hæc omnia nobis in cæta tenemus.* Hæc igitur de causa scientia de anima exactissima est, quia non est de subiecto & materiali aliquo: ergo si non est de subiecto, Anima, quæ subiectum est horum librorum, materia vacat, & immaterialis est, ob id etiam immortalis.

Secundus
locus lib.
1. de aia
tex. 12. et
13. adhibitis aliis nonnullis & 15. lib. 1.

Vt optimus magister pergit Aristoteles ad æternitatem nostrorum animorum demonstrandam, sicuti cooperat: & iste locus totius quæstionis neruū tangit, atq; ipsius notum veluti digito cõmostrat. Etenim cum natura nihil faciat frustra, sed vnūquodque propter suam operationem (vt lib. 2. de cælo *tex. 17. Eorum quoq; quorum est opus, operis ipsius esse gratia constat*) sit, vt si affectionum animæ aliqua ei sine cõmunionem corporis competat vt propria, separabilis sit atque ad eò perpetua: secus si nullū habet affectum proprium, neq; operationem sortitur sine corporis consortio, ipsa non est separabilis. Egregia sanè & subtilis argumentatio, quæ tibi erit dilucidior, si literam *tex. 12. & 13. lib. 1. de Anima diligentius perspexeris.*

Per propria operationem aia quid Arist. intelligat.

Atq; quo plurimas, vanas siue extortas expositiones præteream, proprium opus animæ nõ excludit obiectum, quod (vt lib. 3. de Anima cap. 3. dicimus) quidditas est rei materialis, excludit tamen organum: nam propria operatio animæ est, quæ ei soli cõuenit absq; organo: propriū ergo opus est, quod excludit corpus, nõ obiectuè, sed organice, vt lib. 2. de Anima *tex. 11. quod nullius est corporis actus ipse intellectus.* Quare conditionalis consequentia Aristotelis illo *tex. 12. & 13. nõ solum apparet est & topica* (vt Ferrariensis lib. 2. contra gentiles cap. 79. ad finem capituli commentatur) sed etiam demonstrationis medium efficax cõ-

Caiet.
tinet (vt subtiliter his libris Caietanus affirmat) quia si nullam habet anima propriam operationem separata, mortalis erit & minimè separabilis: si autè separatur, propria operatione, quæ soli animæ cõpetat, fateri est necesse. Quod autè prædictis textibus 12. & 13. dubitare videtur, infra in eodem lib. 1. de Anima *tex. 64. & 65. dilucidè diluit dū affirmat, plures operationes ab aia inchoari, nonnūquā verò* (inquit) *ab illa operationes sunt* (*tex. 64.*) ipsa igitur sola aia nostra sufficiens est sustinere intellectiõem, atq; ex proprijs sine corpore operari: quia operatio ppria propriū esse indicat. Quod euidentius statim *tex. 65. manifestat dū dicit ibi, Quare senectus nõ est, &c.* quòd anima non senescit, neq; marcescit cum corpore: ergo anima nostra simpliciter est incorruptibilis. Ad quod alludit lib. 3. de aia *tex. 1. cum dicit ibi, De animæ autè ea parte, qua cognoscit, sapit, &c.* animam esse qua sapimus, cognoscimus & intelligimus: intellectiõem autè corpus non iuuat, sed potiùs impedit, ideo *laboriosum est, coniuncta esse cum corpore, neq; ab eo absolui posse*, vt lib. 1. de Aia *tex. 49. vbi etiã videtur docere melius esse intellectui sine corpore esse: quare si intelligit mēs absoluta à corpore, ergo separabilis & immortalis erit: vnaquæq; enim res efficacius & priùs se habet ad esse, quàm ad operari.* Habes autem multa de operatione intellectus possibilis lib. 3. de Anima cap. 1. & de operatione intellectus agentis cap. 2. & ibidem quòd intelligere actio immanens est in nullo organo corporeo suscepta, sed in intellectu possibili, qui solus locus est formarum (lib. 3. de Anima *tex. 6.*) intelligere ergo per se phatasmatis nõ obligatur, neq; in subiecto & organo corporeo recipitur. Porro anima nostra rationalis ex natura proprii esse non sustinetur à corpore, nec operatio ab ipso pèdebit: quia si ab eo dependeret, intelligere in corpore reciperetur, tanquam in subiecto & materia: quod naturæ intellectiõis repugnat, quia lib. 3. de Anima præsertim cap. 1. intelligere spiritale separatum ostenditur. Ideo nõ est, quòd scioli Aristotelem calumniantur, & probro dent, quòd dubitationem ex *tex. 12. & 13. inductam, nullibi dissoluerit, cum nõ solum citatis locis, sed plurimis alijs, quæ in discursu huius disputationis adducuntur, non obscure id præstiterit.* Quid? quòd ne externos testes petam, do-

corporeo organo tanquã subiecto ad eius operationem indiget.

Aristoteles nos vbiq; in re futandis alienis ad propriam sententiã nos præparat.
Nequis autem quæ dicta sunt diluere putet, quòd Aristoteles hoc loco in reprehensione Philosophorũ versetur, qui motum in definitione animæ posuerunt: & dicat, Aristotelem non ex propria sententia aliquid dicere, sed contra Philosophos arguere, aduertat, Aristotelem eos ex propria sententia impugnare, eo quòd nihil ab eis effectum est huiusmodi definitionis genere: quoniam non omnes animi affectus ei cum corpore sunt communes, sed quosdam habet proprios sine corporis communi-
nitione: quare ineptam docet esse eorum rationem, qui omnes hos motus soli animæ assignant. Aperta igitur est Aristotelis in præsentem pro animæ immortalitate & euidentem sententia: quam vt clarius aperiret, & omnem tolleret ambiguitatem, subdit in textu 65. se loqui de intellectu, non quocunq; sed de eo, qui aduenire videtur, vt lib. 2. de generatione animalium cap. 3. de foris aduenit. Et insuper inquit, *Et substantia quædam est, ac non corrumpitur*: hoc idem est, ac si diceret, Nullus credat, me in præsentem reprehensione de intellectu quocunq; fecisse mentionem, sed de eo, qui homini conuenit, & de foris, non de potentia materię, aduenit: & ideo non de intellectu, qui potentia est animæ, sed de substantia, hoc est, de anima intellectiua, quæ substantia quidem est, id est, per se existit, non vt potentia animæ, quæ accidens est ipsius: sicut enim ratio accidentis est in alio esse, ita ratio substantię est per se existere. Quid apertius? Tamen non sistit in his Aristoteles: quoniam subdit, non quamcunq; substantiam esse, sed illam, quæ non corrumpitur: loquitur igitur de anima intellectiua, quæ ab interitu est immunis. Nec contentus Aristoteles simplici hac assertionem, probationem subdit ibi, *Nã ab ea maxime, quæ in senectute fit, obfuscatione, &c.* quòd anima propter senium hominis non senescit, sed eandem facultatem habet: signum (inquit) huius est, quia *si senes talem acciperet oculum, videret sicut & iuuenis*, perinde ac si perspicilia fumas: quare (inquit) *senectus non est, quia anima quicquam est passã, sed quia id, in quo est aliquid, passum est.* Ideo concludit dicens, *Et ipsum igitur intelligere, ac contemplari marcescit*, quatenus ex corpore & phantasmate pendet, vt lib. 3. tex. 20. Attamen

Esse animæ non stræ soli competit absq; corpore.

rem vt penitiùs corroboret, in tex. 66. dicit, *Intellectus autem diuinum quid est fortasse, passioneq; vacat.* Violentissimus sanè & palmaris locus, qui vsque adeo Alexandrum exercuit, vt tandem in nostram flexerit sententiam, pronũtiantem & proclamantem, non esse dubium, quin magnus Aristoteles animam nostram immortalem & æternam crediderit: tam graue est momentum veritatis. Nec poteris hoc testimonium eludere per palingenesian Pythagorę, seu animarũ in corpora transmirationem, quando Aristoteles eam locuplete oratione refellit atque explodit lib. 1. de Anima tex. 52. 53. & 61. eamq; *fabulæ per similem* esse dicit, & lib. 2. de Anima tex. 26. animam *in corpore tali*, id est, accommodato ipsa commensuratur: quippe cum non queas anima sine villo discrimine corpus quoduis suscipit, sed licet veniat de foris, tamen ad determinatum & accommodatum subiectum. Discedant igitur vel hoc testimonio conuicti quicunq; contrarias partes agunt, & animam intellectiuam nobiscum immortalem esse fateantur: nam vbi alia argumenta obscuriora visa fuerint, hoc euidentius est, quàm calumniæ vlli patere possit.

Nec hinc discedam quin ex hoc eodem locis lib. 1. Aristotelisq; commentatione contra Platonem tex. 91. & 92. colligam, expressè Aristotelem tenuisse animam nostram separabilem esse & minimè organicam. Cum igitur Aristoteles contenderet non esse ponendas tres animas, quæ loco, situ & organo distarent, concludit tex. 92. si animæ in partibus determinatis corporis collocantur, quòd cuilibet operationi animæ sit determinata certa corporis pars, respõdeatq; determinatum organum corporale: infert Aristoteles, *Quam enim partium corporis intellectus, aut quo continebit pacto, fingere, quoque difficillimum est*: sentit ergo intellectum nõ determinari ad certum corporis organum, quia nullius corporis est actus. Eandem argumentationem visus est suprã facere c. 4. eiusdem lib. 1. tex. 58. & 59. & c. 5. à tex. 80. vtrobq; cõtra Empedoclem agens, vt eius opinionem labefactaret atq; imminueret, quòd anima esset harmonia, aut ex elementis composita. Tandem inquit Arist. quòd elementa, ex quibus anima consistere putat, cum materię rationem subeant, seipsa non poterunt continere, & simul certo vinculo religare: nam quod continet, Philosophorum

Alexander proim mortalitate animæ.

Non est animarũ palingenesia.

Locus quintus ex lib. 1. de aia tex. 91. et 92. cum quibusdam aliis.

rum omnium iudicio, præstãtius debet esse eo, quod continetur: nec reperiri aliquid potest inter natura constantia, quod continere dicatur, nisi formæ rationem sortiat: intellectus ergo est, qui continet corpus, & animæ proprium est cõtinere: vnde colligit tex. 91. *Quapropter (inquit) & egressa, dissoluitur corpus, atq; putrescit*, quoniam egrediente anima spirat & marcescit corpus. Vides quàm apertè anima dicatur continere & regere corpus: & quod amplius est, egredi dicitur corpus, vt ex modo dicendi & proprietate sermonis planè intelligas, dissoluto corpore animam non perire, sed egredi. Quam loquendi phrasin superius obseruauerat Arist. in eodem lib. 1. tex. 41. dum dicit, *Fieri quoq; potest, vt egressa rursus corpus ingrediatur: ex quo fiet, vt animalium ea, quæ mortem obierunt, resurgant.* Quibus verbis licet aduersarios incommodis vrgeat, & nihil ex propria sententia affirmet, tamè quid de aia sentiat, perspicuè nobis declarat atque proponit. Ex his igitur omnibus palàm & in promptu est intelligere, quam vim habeat aduersariorum opinio, quam (ni fallor) ab eorum mentibus diuulsimus: quod efficacius & euidentius sequentibus præstabitur.

Ex libro secundo de anima.

Locus sextus ex lib. 2. de aia tex. 11.

Verum etsi quæ adduximus Aristotelis testimonia, vel leuiter exposita, satis esse possunt ijs, qui in meridiana luce non hallucinantur, tamen vt illi, qui obstinatiores & pernicaces sunt, suum deponant errorem, ad alia loca Aristotelis descendã: reperiantur enim satis multa, ex quibus hanc nostram sententiam non curtam (vt quidam putant) sed plenam potiùs atq; perfectam reddere possim. Recensenda sunt igitur ea, quæ in lib. 2. de Anima Aristoteles pro eadem sententia adducit, Principiò cap. 1. tex. 11. dum inquit, an sit animæ finitio communis, ita vt rationali animæ etiã competat? respondet, aliquas animæ partes nõ separari (quod de vegetatiuis & sensitiuis verum est) aliquas verò separari, vt intellectiuas, *propterea (inquit) quòd corporis nullius sint actus.* Quid expressius dicere potuit pro animæ separabilitate? Nec obstat quod subdit, *At obscurum est, necdum patet, quæ sunt non dubitantis, sed modestè doctis verba: quoniam nondum erat deter-*

minatam, si anima nostra actus esset, vt gubernator est actus nauis: sed huc locum ibi in nostra enarratione diligenter habes expositum. Nihil habeo, quod addere possim, nisi quòd videtur Aristoteles tex. 11. lib. 2. de Anima præparare nos ad capesendam solutionem quæstionis propositæ lib. 1. tex. 12. & 13. Alterum etiam notare libet, quòd Aristoteles dicit, quosdam partium animæ separabiles in numero plurali, vt intellectum agentem & possibilem comprehenderet, vt non solum intellectus agens separabilis dicatur, quod pleriq; affirmat. Est q; locus iste promptissimus: nam cum Arist. in eodem capite tex. 7. definit animam actum esse corporis, vidissetq; intellectiuam nullius corporis esse actum, debeatq; actus in potentia esse & perfectio in perfectibili, meritò lib. 2. tex. 11. dubitat, si esse actum corporis omni animæ cõueniat, & si secundum omnes partes: & dicit, non omnes partes animæ inseparabiles esse, quando mens nullius corporis est actus. Atq; ne videretur finitionem animæ equiuocè aut analogicè nostrę animæ cum reliquis conuenire, subdit, *Obscurum est, necdum patet, &c.* vbi collatione animæ nostrę cum nauta insinuat (quod postea explanat & definit) nempe animam nostram vniri corpori, vt actum substantialem vniocè cum reliquis, licet separabiliter corpori co-
puletur. Re autem nondum discussa, modestis potiùs quàm ambiguis vtitur verbis, quo potiùs beneuolos, quàm calumniatores auditores reddat.

Quod in præcedenti cap. 1. lib. 2. de Anima circa tex. 11. dubitatum fuerat, cap. 2. eiusdem libri diligenter explicat, Principiò dicit tex. 13. *Animatum ab inanimato vita seungi, & anima intellectiua vult constitui præstãtissimum gradum animatorum, qui intellectiuis dicitur, vbi iam animam nostram actum facit corporis, siquidem genus & gradus vinentium constituit.* Idem concludit tex. 18. *Tex. autem 19. rursus renouat dubitationem propositam tex. 11. si omnes animæ partes sint separabiles: & tex. 20. diluit, quòd facile constat, vegetatiuas & sensitiuas non separari: subdit autem tex. 21. dicens, De intellectu verò, contemplatiuaq; potentia nondum quicquam est manifestum. Sed videtur hoc animæ genus esse diuersum, idq; solum perinde, atque perpetuum ab eo, quod accidit, seungi, separariq; potest.* Nil potuit

Exegesis annotatio.

Locus septimus ex c. 2. lib. 2. de anima à tex. 13. ad 21.

Ex libro tertio de anima

tuit clarius desiderari, vt non solum ex verbis huius textus constat, sed ex contextura etiam & totius doctrinae decursu (diximus iam loco 4. & 6. verbum videtur non significare dubitationem animae, sed affirmationem potius.) Præterea sicut dubitatio proposita de partibus animæ erat, ita solutio indistincte de tota parte intellectiva intelligitur, vt nō solum ad intellectum possibilem, sed ad agentem etiam extendatur, & appetitus quoq; intellectiuus comprehendatur: quæ omnia genere differunt à cæteris animabus, vt incorruptibile à corruptibili (lib. 10. Metaphys. tex. 26.) Est ergo anima nostra incorruptibilis.

Attende.

Octauus locus ex lib. 2. de anima tex. 31. et 32.

Minimè absone arguemur, si rem propositam ex lib. 2. de Anima tex. 31. colligeremus, vbi vnumquenq; gradum animatorum per propriam animam constituit: Quapropter (inquit) in singulis querendum est, quænam sit cuiusq; anima: vt quænam sit anima plantæ, quæ bestia, quæ deniq; hominis: de qua hominis anima fufius supra dictum est contra Auerroem. Continuo tex. 32. subdit rationem, & mentem homini tanquam formam cōpetere (de anima enim cuiusq; differebat eo loco Aristoteles) cum dicit, Extrema autem, atq; minima rationem habent, & mentem. Quibus enim mortalium inest ratio, his sunt continuo & cætera cuncta, &c. & post pauca, De intellectu cōtemplatio alia ratio est. Ex quo loco supra contra Auerroem agebamus, quem etiam ex his, quæ sumemus ex tex. 1. lib. 3. de Anima loco 9. perficimus: ibi enim dubiū lib. 2. tex. 32. insinuatum soluit Aristoteles, posteaquam eodē lib. 2. cap. 15. tex. 155. & 156. & alijs damnabat Democritum atque Empedoclem & alios, qui sensum cum intellectu miscebant & confundebant: demōstrat intellectiuam animam substantia liter nobis vniri, licet separabilis sit, vt statim loco 9. subiiciam. Ne igitur veritatis aduersarius hunc locum infirmum dicat, veniamus ad sequentes, vbi iste perficitur. Nō me fugit quod Aristoteles lib. 2. de Anima c. 1. & 2. vult animam actū esse corporis, corpus tamen ipsa non est: quod magis expressit lib. 2. c. 2. tex. 26. dum dicit, Idcirco rectè admodum putat ij, quibus anima neq; esse sine corpore, neq; corpus aliquod esse videtur. Etenim ipsa corpus non est, est autē corporis aliquid, &c. vnde intelligas iuxta Arist. incorporeā atq; immortalem esse animam. Sed efficaciora his sūt quæ sequuntur.

Gravissimis igitur viris accepimus, Aristotelem immortalitati nostrorum animarum proprium & integrum volumē dicauisse, quod si ad nostras peruenisset manus, scioli nulla ratione nos perturbarent, sed perijt cum alijs multis Aristotelis scriptis, & hominum indiligentia antiquatum est & abolitum: tamen si hunc tertium librum de anima diligentius euoluissent, nō dicerent ampliùs animam nostram intellectualem de sententia Aristotelis cum corpore interire. Hic fixo cōgrediendum pede, & tanquam ex proprio loco potiora sunt sumenda argumenta, vt nil præterea optandum sit ad rem, quam agimus, illustrandam.

Transitio ne vitur à lib. 2. de anima ad 3.

Ab intellectu possibili.

NE multus videar atq; in multiplicandis locis fastidiosus sim, vnum locum duntaxat constituam ex vniuerso cap. 1. libri tertij de Anima: nam etsi plures distinctæ rationes ab eo colligantur, tamen omnes huius capituli partes in vnum scopū tendunt, nimirum vt intellectum possibilem esse ostendant, in quam rem textus mutuo sese consequuntur, exponuntq;.

Locus nō nus ex libri tertij de anima vniuerso c. 1. à tex. 1. ad 16. cuius alius, quæ adhibentur ad eius expeditio nem.

Ex natura igitur intellectus possibilis præfens sumitur locus, cuius naturam, obiectum atq; operationem ibidem minimè indiligenter explanat Arist. Argumentum primum eruitur à tex. 1. vbi proponitur intentio Aristotelis (vt supra contra Auerroem ponderabamus) quoniam præparat auditorem ad eorum dubiorum dissolutionem, quæ lib. 2. tex. 31. & 32. proposuerat: atq; refumit demonstrationem lib. 2. cap. 2. cōnexam, & tex. 24. in formam redactam, & tex. 25. explicatam, hic autem (scilicet lib. 3. tex. 1.) proposito accommodatā negotio, vt animam intellectuam formam hominis essentialē esse ostendat.

1. ratio ab intētionis propositio ne ex textu 1.

Alterum argumentum deduci potest ex tex. 2. vbi communio sensus cum intellectu constituitur ex determinatis lib. 2. tex. 58. 62. & 118. tam enim sensus, quàm intellectus virtus est passiva, quo significatur vtrāque perfici à suo obiecto, hoc est, quod sicut obiectum sensibile præstantius est sensui, ita intelligibile nobilius & excellentius est ipso intellectu: quod lib. 2. dicebam

Observa.

Pro 2. ratione supponitur obiectū intelligibile esse præstantius intellectu, vt supra lib. 3. de anima tex. cap. 5. in 38.

cap. 5. quæst. de sensu agente ad tertium principale. Estque expressa Aristotelis mens lib. 12. Metaph. tex. 51. vbi docet Deum esse suum intelligibile: nam si aliud à Deo esset intelligibile Dei, ipsum intelligibile aliud à Deo; dignius & excellentius esset Deo, quod absurdū est: Deo enim aliquid esse præstantius manifestè repugnat: & tamen nobilitas intellectus ex nobilitate pendet intelligibilis: est enim intelligibile intellectus perfectio, sicut sensibile actus est sensum perficiens & veluti generans, in actūq; deducens (lib. 2. de Anima tex. 59.) Hoc est, quod in proposito Aristoteles cupit nostris mentibus imprimere, nam est certissimum & potissimum huius doctrinae fulcimentum: quod S. Thom. prosequitur 1. p. q. 87. art. 1. vbi ordinem intelligibilium supra ordinem intellectuum cōstituit: quam propositionem diligenter Caietanus ibi exponit, licet valde obscure & diffusè, tamen verè & peripateticè. Argumentatio igitur hinc sumpta, sic nectitur: Obiectum & potentia in eodem sunt genere & gradu rerum: & sicut Aristoteles lib. 1. Phys. tex. 69. asserit, materiam, quæ potentia est, per actū & formam manifestari, sic sensus per sensibile, tanquam per suum actum, declaratur, & intellectus per intelligibile, tanquam per suam perfectionem, expenditur. Quare per naturam intelligibilis, naturam intellectus venabimur: sunt enim in eodem genere intellectus & intelligibile: cum ergo intelligibile vniuersale sit, abstractum & æternum, intellectus abstractus erit & æternus, vt infra circa rationem nonam huius loci. (Quod assumitur in hac ratione, vniuersale æternum esse obiectum intellectus, ex sequentibus patebit, & lib. 3. de Anima cap. 3. quæst. de obiecto intellectus exposuimus.) Quocirca licebit etiam adhuc proportionabiliter argumentari in hunc modum: Si materia rerum corruptibilium & materialium ingenerata est & incorruptibilis (lib. 1. Phys. tex. 82.) intellectum, qui potentia est rerum immaterialium & incorruptibilium, necesse est, immaterialem & incorruptibilem esse fateamur.

2. ratio ex cōmune sensus & intellectu ex tex. 2.

Observa.

3. ratio ex proprie tate possibilis intellectus ex tex. 3.

quo perficitur (etenim sensibile actus est perfecti ipsius sensus, quia non est proprie motus, vt lib. 3. tex. 28. & lib. 2. tex. 57. & 58.) ita intellectus in potentia est, vt ab intelligibili absque motu perficiatur: quare cum in potentia sit ad omnia intelligibilia, etiam abstracta & immaterialia, fit, vt ipse quoq; intellectus abstractus sit & immaterialis omnino propria passione vacans. Sed hæc argumentatio à sequentibus pendet, vt proportio ista aperiat: ad eas igitur properemus oportet, vt hæc ab illis suas sumat vires.

4. ratio ex cōditione intellectus ex tex. 4.

Ex textu 4. clariùs argumentabimur ex conditione intellectus, quem cum Anaxagora Aristoteles immixtum esse dicit, quoniam susceptius est omnium corporum: ab omni igitur corpore denudabitur. Quod ibidem exponens, tres adducebam rationes, quibus intellectum immaterialem esse explanabam: quod deinde fufius & efficacius præstabam, dum explicarem, quo modo recipiens denudatur à natura recepti: recole quæ ibi diximus, ne oporteat nos molestos esse repetendo. Nunc autem, illa supposita commentatione & doctrina, sic ratiocinamur: Anima nostra cognitiua est & receptiua corporum omnium: ergo ab omni corpore denudatur: ergo nulli corpori miscetur: ergo est independens à corpore: ergo potest esse sine corpore: quare immaterialis est, incorruptibilis & immortalis. Profecto totus iste discursus, & omnes eius consequentiæ, eidem huius textus medio innituntur: quia si intellectus corpori misceretur, corpus, quod intus existit, determinaret intellectum, atque adeo prohiberet, vt non esset determinabilis per omne corpus: ergo nec susceptius, nec cognitiuus omnium corporum: quoniam corpus, quod intra animam existeret, faceret, ne anima determinabilis & in potentia esset ad omnia, quia iam capacitas & possibilitas potentia aliquò determinaretur: ergo non esset capax omnium. Sensus enim nostri determinatæ sunt nature & organice potentia: & quia corporibus miscentur, non cognoscunt naturam nisi particulariter & determinatam, vt discurrenti per oēs sensus & eorum obiecta patet: at intellectus, qui vniuersaliter & absolute sine exceptione, omnium est cognitiuus, immixtus, immaterialis, incorruptibilis & immortalis erit. Et sic dubitationem positam lib. 2. tex. 11. si po-

Perpende vires rationis. si potentia animæ sint separabiles, hinc soluit cum docet, intellectum immixtum esse & ab omni corpore immunem. Vbi quavis de potentia videatur loqui, non de ipsa substantia: tamen quia ex accidentibus subdium petimus ad cognoscendam ipsam substantiam, fit, ut rectè Aristoteles ex proprietate ipsius intellectus possibilis, ex conditione operis, ex eminentia & elevatione potentia, quæ omnia immixta sunt & sine corporis communione, naturam & substantiam animæ nostræ nanciscatur, nobisq; manifestet. Proculdubio anima nostra in suis operationibus à sensu & singularibus incipiens, semper procedit ascendendo ad magis vniuersalia, denudando materialia materialitate, singularia expoliando singularitate: perinde ac stomachus alimentum magis ac magis excrementis repurgat, ut ipsum in substantiam aliti conuertat: ita anima expurgat materialia, expoliat singularia, ut quod quid est & vniuersale ipsum ad collatoria sensuum percollatum percipiat. Modus iste procedendi animæ in suo munere & functione aperte indicat substantiam animæ separatam & immaterialem: quare animam intelligimus esse sine quantitate, sine figura, sine loco, sine situ: nam si alimentum, quod actione physica & materiali conuertitur in naturam nostram, nostræ substantiæ accommodatur & assimilatur, anima, quæ non solum ad se trahit obiectum actione immateriali & spiritali, sed se transmutat & transfert in ipsam rem, & per transumptionem istam fit ipsum intelligibile (lib. 3. de Anima tex. 37. & lib. 12. Meta. tex. 39.) immaterialis necessariò est & abstracta, quoniam est velut potentia omnium intelligibilium, inchoatioq; ipsorum: quare maximè incorruptibilis & propriè immortalis erit.

5. ratio ex natura possibilis intellectus ex tex. 5. Non dissimilis argumentatio necetur ex tex. 5. quo Aristoteles naturam intellectus possibilis nobis definit dicens, *Ut neque illa sit ipsius natura, nisi ea solum, qua possibilis est, id est, in potentia ad omnia* (quod in huius textus enarratione comparatione ad materiam primam expono.) Certè si intellectus nullam naturam actu habet, sed omnis naturæ expers & ab omni natura denudatur, ut omnem possit suscipere naturam, est ergo immaterialis, quia omnis quidditatis materialis est cognitius & susceptius. Vnde peracutè inferebat Aristoteles, q

anima nulli corpori miscetur, sed ab omni corpore separatur: inde consequens est, animam subsistentem esse, quia immunis à corpore & ab omni corporeo organo, ideo subsistens & à corpore independens atque incorporea, utpote quæ ut spiritus de foris aduenit (lib. 2. de gener. animal. c. 3.) Neq; ex eo quòd anima nostra actus sit corporis, à corpore sustentatur, quia secundum esse non dependet ab illo: intelligere enim in intellectu anima est, & ab ipsa sustentatur, non tamen intelligere sustentatur à corpore.

Ex tex. 6. hanc sententiam planius confirmabimus, si eiusdem textus enarrationem huic nostro proposito accommodemus. Eadem namq; radice atque medio expressè & ex professo anima nostra impassibilis & immixta demonstratur, & quod lib. 2. tex. 11. dubitatum fuerat, determinatur, scilicet animam intellectuam de foris aduenire, & non esse actum de potentia materiæ, quoniam nullius corporis est actus, id est, determinatus & receptus ex vi materialium dispositionum: *Non est* (inquit) *calidus, aut frigidus, neque afficitur materialibus dispositionibus.* Sic igitur deducit Aristoteles, Intellectus est impassibilis (tex. 3.) & immixtus (tex. 4.) & ab omni natura denudatus (tex. 5.) Ex quibus in textu præsentis infert, intellectuam animam non esse materiæ, eiusq; materialibus conditionibus immersam, atq; adeò quòd ab ipsa materia secundum esse non pedit, ideo immortalis est. Consequentia vim habet, ex eo quòd forma, quæ educitur de potentia materiæ, pendet à materia, totaliterq; immergitur materiæ: at animam nostram sic se habere (id est, cum corpore misceri & qualitate corporea affici) iuxta Aristotelem in præsentis, rationi non est consentaneum: ergo ex sententia Aristotelis anima nostra materiam supergreditur, supra quam eleuatur: quare si anima nostra nec materiæ immergitur, nec ab ea pendet, poterit à materia separari, quia non se habet ut sensus, de quo hic dicit Aristoteles instrumentum corporeum habere & organicum esse: intellectus autem nullius organi actus affirmatur. Vnde etiam in enarratione huius textus dicebamus, Aristotelem soluere dubitationem propositam lib. 1. de Anima tex. 12. & 13. quia si intellectiva anima non est corporeo organo mixta, secundum existentiam abstrahit à materia, cuius qualitatibus & conditionibus non afficitur: separabi-

Aristote- li aia no- stra in se subsistit, infra ratione 8. circa tex. 7.

6. ratio, quia non est capax materia- lium aetio- nu ex tex. 6.

Observa- da dedu- ctio.

Anima habet esse proprium.

Attende.

rabilis ergo est à materia, cui non communicat, & esse habet à materia independens: quare intelligendo à phantasmate abstrahit, & intellectus possibilis non antè intelligit, quàm species purificatas à materia recipiat: intelligere ergo, quod functio animæ præcipua est, à corpore non pendet. Quòd aperte indicat, corporeum nil nostris misceri animis, ut nil concretum, aut ex terra natum, aut ex materia factum, intellectum affirmare possimus. Hæc vera sunt & philosophica, quia operatio facit cognoscere formam, & modus operandi ex parte operantis modum essendi præ se fert: intelligere autem, etsi obligari videatur phantasiæ, non per se, sed ex accidenti, quia formaliter separatur: ideo animæ immortalitas efficacius deducitur ex operatione intellectus agentis (ut notabat Arist. lib. 3. tex. 20.) ob id (ut ibidem insinuabat) intellectus possibilis minus separatur, quia tantum formaliter & negatiue, quoniam non pendet à materia: agens autem intellectus amplius separatur, quia realiter & affirmatiue secundum esse, nam ipse dicitur verè esse.

7. ratio ex eodè tex. 6. quia sola aia immateria- les species recipit. Hanc esse Aristotelis expressam mentem, confirmat quod eodem textu subdit ibi, *Tamen neque rota est locus, sed intellectiva, &c.* id est, quòd anima nostra secundum partem intellectuam locus est specierum, hoc est, quòd non recipit species, atq; adeò neque habet operationem communem cum coniuncto & in organo corporeo receptam, sed sola anima sine coniuncto corpore species suscipit: ergo sola sine communione corporis operatur, dum intelligit: quare ipsa separabilis est, immixta & nullius corporis actus (ut lib. 2. de Anima tex. 11. in medium proponebatur) atq; adeò operationem habet anima sine corpore, quod lib. 1. de Anima tex. 13. adumbraverat Aristoteles: est ergo anima nostra immaterialis & incorruptibilis, & quia in se subsistit, verè immortalis. Absistat igitur malè sano rum mens, qui sibi sapientiam arrogant, & discant peripateticam doctrinam de animæ immortalitate, atq; desinant bonam philosophiâ deprauare, cum luce clarius habeamus Aristotelem pro animæ immortalitate quasi pro aris, focisq; dimicantem.

8. ratio ex collatione sensus cum intellectu ex tex. 7. Tametsi adductæ omnes rationes euidenter colligant animæ nostræ immortalitatem, ut superuacaneum iam videatur plures adducere, tamè quoniam à principio dixim, oia,

quæ de hac re Aristoteles dicit, nos relatu- ros, textum 7. qui euidentissimè pro hac sententia agit, intactum non debemus relinquere, in quo ab excellentia intellectus supra sensum animæ immortalitas ostenditur ex dissimilitudine vacuitatis & passibilitatis inter sensum & intellectum: sensus enim organicus est, & in quadam mediocritate constitutus, ideo ab exuperantijs sensibiliu corrumpitur (lib. 2. de Anima tex. 118.) intellectus autem, quia non est corpori mixtus neque organicus, non consistit in temperamento qualitatum materialium, ideo ab excellenti sensibili non corrumpitur, sed perficitur potius. Rationem huius differentia reddit Aristoteles, *Sensituum* (inquit) *non est sine corpore: at intellectus ab eodem separabilis.* An potuit igitur aliquid aperti affirmari? Certè nil: nam si sensibile excellens sensum destruit, quoniam materiæ est concretum, intelligibile autem quo excellentius, eo magis intellectum perficit, anima nostra immortalis est, & de sententia peripatetica incorruptibilis. Omnibus igitur his septem textibus vnum commune est, quod ex omnibus simul atq; ex singulis deducitur, scilicet animam nostram intellectuam subsistentem esse, id est, habere esse seorsum per se, quod à materia & corpore minimè pendet. Hoc enim coepit Aristoteles tex. 1. insinuare: hoc tex. 2. ex capacitate & passibilitate intellectus coepimus nos fundare: hoc tex. 3. ex impassibilitate infertur: tex. 4. ex eo quod est immixtus: tex. 5. ex capacitate, quæ intellectus ad omnem naturam suscipiendam habet: tex. 6. ex eo quòd materialibus non afficitur, & quia locus est specierum. Ex quibus omnibus in tex. 7. aperte iam docet, intellectum à sensu hoc discriminari, quia intellectus perficitur à suo obiecto magis ac magis, quo obiectum est excellentius: quoniam cum organicus non sit, à corpore est separatus, utpote qui omnium est cognitius, ab omni natura denudari debet (ut fufius & presius ibi enarrauimus) incorporea ergo est anima nostra in operando & in essendo, quando esse & operari sibi mutuo respondere est necesse. Cum igitur anima sine organo, ut receptiuo aut supposito, species habet ad intelligendum expeditas, intelligere non est organica operatio: ergo neq; esse animæ alligabitur corpori & organo: igitur dum intelligit per se, ut subsistens in proprio suo esse, propriam sustinet operationem.

Aia nostra intel- lectiva in proprio esse subsistit, quod est valde obseruandum.

tionem. Proculdubio si negatio huius modi operandi separatim à corpore atq; organo subsistentiam negat, affirmatio eiusdem subsistentiam & separationem à corpore affirmabit: intelligere enim omnem sensibilem & vegetalem transcendit operationem, quia supergreditur materiam: cuius signum est, quod intelligere immateriale est, & in sola anima recipitur, quæ ob id incorporea, immortalis & simpliciter natura sua incorruptibilis manifestatur. Ex hoc fundamento infra in solutione ad 1. preparamur & accingimur ad dissolutionem omnium dubiorum.

9. ratio ex obiecto In textu 9. 10. & 11. intellectus immaterialitas ab obiecto ostenditur, quod est separatum & immateriale: ergo anima nostra separabilis est & immaterialis: semper enim anima nostra tenuitatem captat, immaterialia affectat, à terrenis & crassis abstrahit, materiamque; vacuitatem exquirat, & singularia materialia reiicit, quæ directè non intelligit: ergo si mens vniuersalis est, ut sensus particularis (lib. 1. Phys. tex. 49.) ipsa abstrahit, immaterialis atque immortalis est. Hæc ratio inchoata manet, illustranda tamen ex ijs, quæ dudum circa tex. 2. dicebamus de obiecto intellectus, quod intellectui proportionatur, ut perfectio ad proprium perfectibile, ex horum etiam locorum enarratione & ex quest. de obiecto intellectus lib. 3. de Anima cap. 3. Ne autem

Aia nostra non correspondet corpori humani in eodem gradu ordinis, quæuis perfectio et per se sibi respondeant. ex illa doctrina inferas, corpus hominis animæ correspondere, atq; adeo debere esse incorruptibile, quia anima nostra, quæ eius perfectio est, est incorruptibilis, aduerte, quod anima non est perfectio corporis, in quantum incorruptibilis corporis & inseparabilis, ut facit forma cæli, sed ea ratione, qua separabilis est, & sic non sunt eiusdem generis absolutè & omnimodo: at intelligibile, ut intelligibile, perfectio est intellectus, ut intelligens est: ergo ut sic, debent esse vnius ordinis rerum: quare sicut intelligibile est abstractum & incorruptibile, eandem rationem sortitur intellectus, quia simpliciter, absolutè & immediatè per se vnius ordinis sunt. Corpus autem humanum non sic se habet, nisi ut assumitur, ut materia formæ, & organum sensitiuæ & vegetatiuæ animæ, non autem animæ, ut est intellectiua: quia ut sic, non indiget corporeo organo, neq; ut subiecto, neq; ut organo, sed tantum ut instrumento & ministro (1. p. q. 76.

art. 5. ad 2.) corpus (inquit S. Thom.) non debetur animæ propter intellectum secundum se: ideo anima intellectiua & corpus nostrum non se consequuntur quoad corruptibilitatem, vel incorruptibilitatem: quoniam corruptibilitas corporis sequitur hominem ex parte materiæ, incorruptibilitas autem animæ ex parte formæ: ideo intelligibile & intellectus in incorruptibilitate proportionantur per se & immediatè. Unde anima rationalis, qua ratione in corpore suscipitur, secundum quid corruptibilis est, id est, non vnitur inseparabiliter: secus species intelligibiles in intellectu recipiuntur, ut sunt indiuisibiles (lib. 3. de Anima cap. 3.) & ut immateriales (ibidem c. 1. 2. & 3.) & ut tales, sunt principium operandi: quare anima incorruptibilis, immaterialis & indiuisibilis est, quia vnum quodque recipitur ad modum recipientis. Quare ex incorruptibilitate obiecti animæ immortalitatem colligimus, & prescius vrgemus, ut necessariò ita sit fatendum: quia species immateriales & incorruptibiles in anima recipiuntur, ut ex obiecto, medio atque ex receptione speciei intelligibilis semper & necessariò animæ immortalitas concludatur: quoniam ut sic, immediatè & per se in eodem ordine sibi mutuo simpliciter correspondent: non sic corpus & anima intellectiua, qua intellectiua est, cui corpus non subseruit ut organum intelligendi, licet ministerium præstet. Quanquam multis videatur Aristotelem dubiam reliquisse animæ nostræ immortalitatem, mihi tamè studiosius consideranti visus est eam planè definitisse: quod si ex ijs, quæ hactenus copiosius adducta sunt, non fuisset demonstratum efficacissimè, vel ex hac huius loci noni postrema argumentatione expressissimè deduceretur.

Etenim cum Aristoteles duas proponat dubitationes, vnâ tex. 12. alteram tex. 13. quas tex. 14. 15. & 16. diluit, dubitationum & solutionum consequentia rem præsentè planam facere videtur. Nam tex. 12. dubium est, quomodo intellectus intelligat & patitur, cum immaterialis sit & simplex, atque ad eò non communicet cum agente in materia? Respondet tex. 14. quoniam intelligere pati est perfectiue, quatenus (vt dictum est) intellectus potentia quidem est, quodammodo intelligibilia ipsa. Hæc autem dubitatio de actiua intellectione erat, cui occasio datur,

Observa.

bat, quod intellectus esset simplex & immaterialis. Huic autem proxima est altera ambiguitas tex. 13. de passiva intellectione ipsius intellectus, videlicet, si ut intelligens actiue, ita quoque sit intelligibilis passiuè? Textu 15. affirmat Arist. dum dicit, *Est etiam intelligibilis & ipse, &c.* esse quidem intelligibilem, uti sunt ea omnia, quæ à materia separantur, qualia sunt quæ per se & natura sua intelligibilia sunt. Reddit huius rei causam ibi, *Nam in hisce quidem, quæ sine materia sunt, intelligens, & id, quod intelligitur, id est, nimirum quia immateriale per se est intelligibile: qua de re latius in enarratione tex. 15. Ergo si anima nostra intelligendo patitur, licet sit simplex & expertis materie, eademque est intelligibilis, quia in ordine separatorum à materia per se collocatur: sequitur aperte, Aristotelem animam humanam immaterialem affirmasse & incorruptibilem vidisse. Quod tex. 16. confirmat cum reddit causam, cur anima non semper se intelligat: nimirum nam & si per se & ratione sui immaterialis sit & in ordine intelligibili per se constituta, tamen quia in hoc genere est sicut tabula rasa & pura potentia (quoniam est actus corporis in genere rerum) oportuit ut in genere intelligibili sit potentia: quo in genere ut fiat sibi præfens, indiget conuersione ad phantasmata: unde oportuit fieri in actu per intellectiorem aliorum, ut se intelligeret: vnumquodque enim intelligit in quantum est in actu.*

Capituli primi lib. 3. de anima, & totius loci 9. recapitulatio.

Apertius igitur est Arist. sententia, quam perferi atque quidam peruicaces velent: & ubi Aristotelem missum faceremus, nostram sententiam de immortalitate animorum obfirmabimus, si ipsum intelligere inspiciamus, quo anima omnia lustrat atque penetrat, & ad seipsam suam functionem & considerationem conuertit: argumento plano est ipsam esse incorpoream & spiritalem, quia intelligit, ut quæcunque verè intelligibilia sunt. Quibus significatur humanum intellectum ab interitu absolutum, quoniam à materia se iungitur: atque toto hoc cap. 1. libri tertij (quod hoc loco 9. iterum breuibus percurramus) mens nostra vocatur intelligentia, qua opinatur anima, & quæ nil actu est eorum, quæ intelligitur: ob id cum corpore anima non permiscetur, sicut neque opus ipsius, aut facultas intellectus. Inde enim est, quod inter mentem & reliquas hominis partes hoc interest, quod in-

ter corporeum & incorporeum, temporarium & sempiternum, corruptibile & incorruptibile. Hæc dicta sunt de loco nono.

Ab intellectu agente.

Copiosissimus iste locus est, maximeque violentus, idemque euentissimus: & licet non videatur præcedenti dissimilis, tamen animorum nostrorum æternitatem magis persuadere videtur, quanto actus & forma, potentia & materia manifestior esse videtur: sicut enim intellectus possibilis potentia est, ita intellectus agens actus & forma dicitur: ob id ex eius operatione humanæ animæ natura exactius deprehenditur. Etenim cum Arist. tex. 17. & 18. intellectum agentem esse ostenderit, atque ipsum cum possibili intellectu partes esse & facultates animæ ibidem declarauerit, consequenter tex. 19. proprietates intellectus ostendit communes esse utriusque; intellectui, agenti scilicet & possibili: *Et is (inquit) intellectus separabilis est, & non mixtus, passioneque; vacat, &c.* quod ex superioribus iam patebat. Sed cum intellectus agens vnum habeat proprium, quo ab intellectu possibili se iungitur, nimirum quod est actu, ut agens, perfectio & forma, teste Arist. *Semper enim id, quod efficit, atque agit, præstabilius est eo, quod patitur, &c.* unde concludit, quod si intellectus possibilis impassibilis est, immixtus & separatus (cum sit potentia) euentius demonstratur hæc ipsa prius & præstantius intellectui agenti competere: est enim actus simpliciter prior potentia (lib. 9. Metaph. tex. 13.) & agens honorabilius est patiente. Ex quibus omnibus Arist. euidenter colligit tex. 20. cum dicit, *Separatus verò, id est solus, &c.* intellectum agentem verius separatum, ex cuius functione animæ immortalitas & mentis nostræ perpetuitas colligitur: profecto (ut in enarratione huius cap. 2. lib. 3. de Anima docuimus) ex operatione intellectus agentis magis animæ immortalitas probatur & apertius, quam ex alio adducto loco. Videtur namque Aristoteles superædificare super illud suum superius positum fundamentum huius questionis proposuerat: hic autem mirè resoluit dum docet, aliquam esse animæ operationem sine corpore, nimirum quod iste intellectus agens ex eo probat immortalitatem animæ, quia separatus propriam

Locus de animo ex lib. 3. de anima vniuerso capite 2. à text. 17. ad 20.

Text. 12. et 13. lib. 1. de anima exponuntur.

habet

habet operationem: non erit utiq; otiosus, qui (vt loco citato lib. 3. de Anima exposuimus) in statu separationis intellectum possibilem illustrat & confortat, vt possit se ad superiora cōuertere: sicut in statu viæ phantasmata illustrat, vt intellectum valeat mouere quidditas in ipsis relucens. Hinc veriùs animæ nostræ immortalitas declaratur: quoniam intellectus possibilis generatur, atq; corrumpitur accretione aut diminutione intellectiois (lib. 1. de Anima textu 65. *intellectus aduenire videtur, & c.* & lib. 3. tex. 2. *intelligere pati quoddam est*) at intellectus agens licet agat & intelligat, non generatur, neq; corrumpitur, nec quidpiam recipit (quod in dictis Commentarijs habes lib. 3. de Anima cap. 2.) Præterea intellectus possibilis quandoq; intelligit, quandoq; nō intelligit, quia mutatur secundum suam potentiam: at agens intellectus de se semper in actu est, semperque perficit & illustrat. Quare si hæc operatio intellectus agentis magis est separata, immista atq; magis perennis, sanè efficacius & copiosius ab ea colligemus animæ nostræ æternitatem: utiq; separata anima non erit otiosa, vt quæ separata & perpetuò permanentem prædictam sortiatur intellectus agentis functionem. Admonuimus superius, Aristotelem de animæ immortalitate loquentem, non semper de intellectu, sed quandoq; de anima intelligere, vt supra loco 2. Quid? quod per intellectum animam ipsam manifestat, nisi contra naturæ leges velis proprietatem sine sua substantia permanere, aut operari posse: nunquã enim natura destituitur sua proprietate, neq; proprietate à natura absoluitur & se iungitur, & nos ex accidentibus & proprietatibus rerum naturas indagamus (lib. 1. tex. 11.) Rursus intellectus possibilis (vt dicit Aristoteles lib. 1. de Anima tex. 13.) videtur separatus consideratione, vt sphaericum tangit planum in puncto, quæ fortasse reipsa non existunt: at agens intellectus separatur hoc solo quod est, id est, verè separatur non sola consideratione, sed essendo, nimirum quia verè existit separatus. Illustribus & planè apertis verbis Arist. nō solum dicit, sed exponit suam phrasin, propriumq; loquendi modum: vnde si paulò accuratius & diligentius attendas, videtur præferre separationem intellectus agentis separationi intellectus possibilis: quia intellectus possibilis si formaliter separatur, for-

tasse non realiter est sine phantasmate: & si negatiuè separatur, quia non coniungitur phantasmati tanquam organo, forsitan non separatur positiuè & simpliciter secundum existentiam, sed secundum quid, vt sphaericum tangit planum in puncto: sed intellectus agens verè separatur, realiter, formaliter, simpliciter, absolute & positiuè secundum realem existentiam. Id enim sonat aduerbium illud *Verè*, id est proprie, quod in nostra translatione habemus, id est, *solum quod est*: sicut lib. 4. & 7. Metaph. tex. 2. dicit substantiã esse, accidēs autem inesse, ita hinc simpliciter separari intellectum agentem, at secundum quid intellectum possibilem, vt sensus Aristotelis sit: licet enim intellectus possibilis separatus sit, veriùs tamen intellectus agens separatur: nam si proprie possibilis separatur, proprijsimè verò intellectus agens. Quare directè & ex professo respondet ad quæstionem propositam lib. 1. tex. 13. quod ex intellectu agentis functione animæ immortalitas euidentissimè declaratur. Tandem quia dixerat intellectum possibilem non ad eò verè separari sicut agentem, nequis falsò existimet ipsum non separari, aut non distingui ab intellectu improprie, nempe à cogitativa, quæ dicitur intellectus passiuus & corruptiuus, dicit, quod cogitativa improprie est intellectus, duntaxat secundum quandam vicinitatem ad intellectum, cui subseruit: hunc intellectum significat Arist. cum dicit, *Intellectus verò passiuus extinguitur, & c.* Vnde sumitur manifestum argumentum pro animæ immortalitate: nam certè dum quærit Aristot. cur post mortem non reminiscimur, accipit & vt indubitatum assumit, animam nostram post mortem manere: aut proculdubio si à mortuo homine nihil animæ superesset, nulla esset quæstio, imò ineptè & superuacaneè in medium proponeretur, atq; ad eò inaniter & vanè solueretur dū dicit, quod non recordamur post mortem: quoniam phantasia corrumpitur, & nullum phantasma manet, quod tamen ad recordationem singularium erat necessarium. Apertius distinguit Arist. lib. 1. de Anima tex. 65. & 66. recordari (inquit) operatio quidem est coniuncti & communis, quod quidem perijt: intellectus autem diuinum quid est, passionesq; uacat. Aduerte, quod dicit, *Non autem recordamur, & c.* intelligens nō de toto homine, sed de sola anima, vt lib. 9. Ethic. c. 4. & lib. 10. cap. 7.

Istæ discursus vsq; ad finem huius loci procedit ab expositione communi: nã autoris alia mens est supra ad finem capituli 2. lib. 3. de anima.

Observa.

c. 7. dicit Arist. *Videbitur autem unusquisq; hoc esse, siquidè præcipuum est, & melius*, quia principalius, quod in nobis est. Alluditq; Arist. ad communem modum dicendi, cum petimus à sanctis interpellent pro nobis, quãuis corpora nondum surrexerunt. Quare ex ipsis verbis, phrasi, modoq; loquendi intelligamus supponere animã nostram immortalem esse.

Locus vñ decim⁹ ex lib. 3. de Anima c. 3. à tex. 21. ad 26.

Sufficientissimè demonstrata mihi videtur animæ humanæ immortalitas, quæ ex peripatetica schola sicut ex vera, legitimãque philosophia efficacissimè deducta est, quam ex potentijs intellectiuis, ipsarumq; obiecto planè & verè declarauimus. Nunc igitur lib. 3. de Anima cap. 3. eisdem medijs & ratiocinationibus æternitas animæ ab operatione intellectiuarum facultatum aperitur atque ostenditur. Nam à tex. 21. ad 23. vnum & indiuisibile est obiectum intellectus, quod (vt ibi in quæstione de obiecto intellectus, expono) separatum, incorporeum & intellectuale est, quod momentaneo tēpore & indiuisibili potentia percipitur: ex qua operatione conditio intellectus & natura animæ manifestatur immortalis & incorruptibilis. Nec te moueat quod textu 24. dicit Arist. *Inest enim & in his indiuisibile quiddam, at fortasse non separabile*, quia in hoc ideas Platonis tãgit, & significat, quidditatem nos non percipere sine attributione ad phantasmata. Et hoc est, quod subdit tex. 25. dicens, *Punctum autem, omnisq; diuisio, & id, quod est indiuisibile, perinde atq; priuatio cognoscitur, & c.* quod indiuisibilia non apprehenduntur ratione proprii phantasmatis, sed veluti priuationes cognoscuntur per suos habitus. Vbi subdit causam, quare indiuisibilia per habitus cognoscamus, videlicet quia (inquit) *id, quod cognoscit, potentia nimirum esse, & in ipso potentiam inesse oportet*: noster enim intellectus pro hoc statu est in potentia sicut tabula rasa: quod ibidem exposui, dixiq; duplicem animæ statum, cōiunctum & separatum, Aristotelem infinuare, atq; præparare nos, vt intelligamus duplex esse obiectum secundum diuersitatem status. Illud enim, quod dicit tex. 25. *potentia nimirum esse, & in ipso potentiam inesse*, est quod eodem lib. tex. 15. dixerat, nempe intellectus talium potentia sine materia est: quia potentia per actum, & vnum contrarium per aliud percipitur. Vide quæ ibi dixi.

Non erunt inutilia argumenta, quæ ex *Loc⁹ duo* lib. 3. de Anima cap. 4. haberi possunt: nam *decim⁹ ex* licet minora sint, ab eis maiora nō malè cō *lib. 3. de* firmabuntur, dum Aristot. intelligere (quod *aita c. 4.* animæ propria operatio est) ex ipso sentire *tex. 28.* manifestat, docetq; intelligere non esse mo *30. 36.* tum, tametsi intellectus sine phantasmate nō sentiat (tex. 30. 33. 36.) In quo ad quæstionem propositã lib. 1. tex. 13. respondere videtur, quod intellectus, quia actu intelligit, separatus est, vt supra illum textum latius habes, molestū esset repetere. Phantasmata enim nō requiruntur ad eliciendam intellectioem, quia ad id (vt patet) solus intellectus sufficit, qui etiam sustinet eam sine corpore: non enim requiritur corpus ad recipiendam intellectioem, neq; eam recipere potest, cum intelligere actio immanens sit ipsius intellectus, qui locus est specierum (lib. 3. de Anima tex. 6.) Insuper neq; exigitur corpus aut phantasma ad terminandam intellectioem: quoniam lib. 3. de Anima cap. 3. in quæst. de obiecto intellectus diximus, quod intellectio proximè ad verbū terminatur: ergo si phantasma aliqua ratione requiritur, non est nisi vt materia determinans & obiectum mouens, vt eodem lib. 3. cap. 2. in quæst. de intellectu agente habes. Ideo Deus & substantiæ immateriales pro hoc statu non possunt à nobis per propriam speciem cognoscitur, quia obiectū nostri intellectus (vt supra lib. 3. q. super *Substantias separatas pro hoc statu cur nō cognoscim⁹.* cap. 3.) quidditas est rei materialis, quoniã nil cognoscim⁹ nisi ex phantasmatis, ob id nō eleuamur ad cognoscendum, nisi quod phantasmatis proportionatur: tū etiã, quia (vt dicitur 2. Meta. tex. 1.) cæcutim⁹ ad manifestissimam naturam, quoniã non habent effectus proportionatos & adæquatos, vt eas cognoscamus, vt ad substantias materiales, vt igne ex calefactione, hominè ex admiratione, & c. Deū autè & intelligentias ex motu & generatione horū inferiorū (8. Phys. & 12. Meta. tex. 29. & 42.) quæ proportionatè & adæquatè immaterialitatè separata non referunt: ob id finita in Deo infinita, & imperfecta perfectè sunt: atque ediuerso quæ in Deo sunt infinita, actualissima, simplicissima, perfectissima atq; immaterialia, à nobis finitè, potèntialiter, cōpositè, imperfectè, materialiterq; cōcipiuntur, percipiunturq; quoniã sub quidditate rei materialis attinguntur. Quare cū Arist. tex. 30. dicit, *Quapropter ipsa anima sine phantasmate nunquã intelligit*, pro

Phantasmatis indigentia.

Substantias separatas pro hoc statu cur nō cognoscim⁹.

k pro

Attende, quod cū Arist. intellectum dicit immortale, animã nō secludit.

Notanda ex collatione egrè possibilè, & agentem intellectum.

pro hoc statu loquitur, vt lib. 1. Poster. c. 1. *Omnis* (inquit) *doctrina, omnisq; disciplina intellectiva ex præexistente fit cognitione.* Patet hoc ex Aristotele tex. 36. vbi supponit separatum esse aliquem statum animæ, de quo postea considerandum dicit: apertè ergo intellexit aliquem esse statum animæ separatæ. Vide expositionem tex. 36. & ad sequentia pergamus: nam plura, quæ pertinent ad hunc locum, ex lib. 3. de Anima tex. 39. in propria quæst. sunt deducenda.

Locus de animo 1er 1o ex lib. 3. de aia cap. 5. Sicut in cap. 5. lib. 3. tota controuersia de intellectu in certa capita distribuitur & resumitur, ita recopilatio est & summa omnium argumentorum, quæ ex præhabitis locis deprompsimus: quoniam in huius capituli doctrina omnia includuntur, quæ ex potentij intellectiuis, earumq; operationibus atq; obiectis tradita sunt. Etenim cum intellectus ipsum fiat intelligibile, & quidditas rei trahatur ad esse intellectus (vt ibi in explanatione tex. 38. habes) sicut intelligibile abstractum est & immateriale, ita & intellectus. Præterea quia materialitas intellectiõnem impedit, immaterialitas verò ad intelligendum est necessaria: ergo intellectus non intelligeret, si non esset immaterialis, vt latius habes textu dudum citato. Insuper quia obiectum & potentia proportionantur, & idem, quod est perfectio rei, adducitur, vt sit perfectio intellectus: ergo si species est immaterialis, & obiectum immateriale, anima quoq; immaterialis est. Pleraq; alia non ingrata, neq; iniucunda ex eodem cap. 5. decerpes: animus autè instat, vt locis ex libris de anima sumptis finem imponamus.

Locus de animo 2o ex lib. 3. de aia cap. 7. et 8. Natura animæ nostræ, eiusq; æternitas satis ex potentij intellectiuis apprehensiuis explorata videtur: tamen quia verum vero vndiq; constat, non minùs ex appetitiua & motiua virtute animæ nostræ separabilitas & incorruptibilitas ostenditur. Aristoteles enim cap. 7. lib. 3. de Anima postquam tex. 49. ostendisset animal intellectu & appetitu moueri, declarassetq; appetibile mouere, tex. 53. expositurus, vnde in nobis tam contrariæ & diuersæ exoriantur appetitiones, in causa inquit esse, quoniã homo duplici cõstat appetitu, vno sensitiuo, altero intellectiui: inter quos id discriminis notat Arist. quòd sensitiuus presentibus capitur atq; inescatur, & neq; tempus

percipit, neq; distinguit: intellectiuis autè supra præsens tempus, nõ solù præteritù, sed futurù percipiens, vtrùq; distinguit: quorù consideratione sensus à præsentibus illecebris refrænatur, atq; à proprijs cõcupiscentijs extrahitur. Quare mēs & ratio, quæ hominè mouet, præsentibus non immergitur, sicut sensus, sed supra præsens se extollit tēpus, futurù atq; præteritum comprehendit, ambitq; vnũ cum altero confert, collatũq; alteri præfert. Anima igitur nostra, vt quæ ita tēpus supergreditur, non poterit tēpori esse subdita atq; obnoxia, aut alas maiores proprio nido extendat atq; explicet: ergo apertissimum signum est, Aristotelem euidētissimè cognouisse animæ humanæ incorruptibilitatē, quia intellexit sapientem astris dominari, id est, tēpus ad æternitatem destinare. Simile est, quòd c. 8. tex. 57. causam reddit, ob quã appetitus sensitiuus nõ fit deliberatiuus sicut intellectiuus, nimirũ non videtur opinionē habere, id est, non opinatur, neq; vnũ aliquid ex pluribus phãtasmãtib; facere potest: sicut intellectiuus, qui intellectũ sequitur, vnũ ex pluribus colligentem, & qui de rebus opinatur, nimirũ quia vniuersaliter & abstractè cognoscit: quod mirabiliter naturã animæ indicat, quia operatio intima est & esēticiã proxima, quoniã ab ea dimanat & fit (vide quæ infra loco 17. dico de obiecto huius appetitus aīe nostræ, quæ pro hoc cõducere videtur.) Neq; posset tam separata & spiritalis esse operatio, vbi anima, à qua proximè fluit & dimanat, materiæ esset immersa atque corporea: intelligere non est organica operatio: ergo neque anima intellectiua organica erit, aut organo corporeo mista. Quòd si redarguas, Ignire nõ est organicum: ergo ignis formã habet incorruptibilē & immaterialē? Non valet, quia organicum est quod plura & varia habet animæ ad suas functiones instrumenta, quo modo ignis organicus non est, totus est vnus rationis, habet tamen aliquid superius, quod imperfectius est, scilicet materiale & corporeum: vnde ignis, si organicus non est, corporeus est, & habet formã materiæ immersam: at anima nostra neutrum est, nec organica, nec materialis, sed supra materiam se extollit & eleuat. Quòd si anima nostra mortalis esset ex sententia Aristotelis (vt veritatis aduersarij calumniantur) qui fieri potuit, vt summus Philosophorũ in hisce libris perpetuò tam

Materiale, et organici different.

cont-

cõtinuus esset in afferenda animorum nostrorum immortalitate? Sanè magnum est veritatis pondus, & vsque adeo graue momentũ, vt Aristoteles verè philosophiẽ ductu ad hanc summã & grauissimam sententiam de animorũ nostrorum æternitate firmissimè & constantissimè peruenerit. His igitur libris de anima valere iussis, ad alios nos conuertamus, ex quibus hæc ipsa veritas non minùs planè confirmabitur.

Ex libris de Physica Auscultatione.

Locus de animo 3o ex libris Phys. lib. 1. 2. & 5. Omnia igitur persequamur, nec fit vllus lapis, quẽ nõ moueat diligētia nostra, siquo modo, quod intēdimus, præstare possimus, vt animã ex peripatetica schola immortalẽ declaremus. Aequũ est, vt ex sermonibus prioribus & vniuersalib; de Physica Auscultatione argumenta, quæ suppetunt, inducam;: ij enim libri de anima ab illis vt cõmunioribus muniuntur, & inde firmissima habēt præsidia. In primis lib. 1. Phys. tex. 82. *necesse est, materiam ingenitam & incorruptibilem esse.* Quod si de materia rerum transmutabilium censere debemus, quid causæ est, vt Aristoteles non censuerit animam nostram (quæ materia est rerũ intransmutabilium, susceptiuaq; intelligibiliũ & immaterialiũ, cognitiuaq; substantiarum separatarum) incorruptibile quoq; & ingenitã esse? Profectò nulla esse potest. Adhæc materia pura potentia est, & tamẽ incorruptibilis: ergo ei correspondet aliqua forma incorruptibilis: actus enim prior est potentia, eiq; in eodẽ ordine proportionatur. Nec valet, quod quidã fingunt, esse quiddẽ primũ motorem, ingenitum & incorruptibile, quia primus motor nõ est cõiunctus materiæ tanquã actus eius. Minùs valet quod dicunt, formã cælestem esse incorruptibilem, quoniã illa non est in materia transmutabili, vt anima nostra.

Lib. 1. Phys. tex. 43. Primò libro Physicorum tex. 43. *vnũquodq; (inquit) fit ex suo contrario, & corruptiua enim sunt sui inuicem contraria, quia nihil ex contrarijs coalitum æternò durat: at anima contrarijs cõstat (lib. 3. de Anima cap. 1. à tex. 2. ad 7. vt supra iam diximus) non est enim anima mista corpori, à quo corruptatur, & ipso obiecto intelligibili potius perficitur, sensus autem sensibilis excellẽ-*

tia destruitur: quoniam anima, quæ euasura est omnia (lib. 3. de Anima tex. 37.) per quandam transumptionem (lib. 12. Metaph. tex. 39.) illis non destruitur, sed potius perficitur: si aliquid tamen est contrarietatis in anima, quod mutetur per contrarias opiniones, id ex parte rerum est, nõ tamen ex parte animæ, vt Aristoteles dicit in prædicamento substantiæ ad finem.

Libro secundo Physicorum tex. 26. dum probat ad Physicum pertinere de materia & forma tractare, vt limites physici negotij circumscriberet, quòd fit de formis cõiunctis materiæ, & de anima rationali verba faciens dixit ad Physicũ pertinere, quatenus coniuncta est, quia Sol & homo generant hominem: quatenus autem separata, ad primum Philosophum spectat determinare. Verba Aristotelis sunt, *Quo verò modo sese habeat hæc separabilis forma, & quidnam sit, Philosophiæ primæ officium est determinare, ac pertractare.* Vides locum patentissimum, quo ab Aristotele anima nostra asseritur, tum forma substantialis hominis, quia homo ab homine & Sole generatur (quod Physicus tractat) tum etiam affirmat, quòd anima hominis separabilis est (quid autem sit & eius officium, primus determinat Philosophus) ergo de sententia Aristotelis Physicus & Metaphysicus animam nostram considerant, vnus vt coniunctam, alter vt separatam. Quid planius potuit dicere Aristoteles? si ergo anima separata est, in se habet esse, atque ad eò immortalis est. Libro quinto Physicorum tex. 1. tripliciter moueri rem docet Aristot. primò per accidens, deinde per se ratione partis, demum per se ratione totius. Modò arguo sic, Intelligere cõuenit homini, sed non per accidens, cum sit propria hominis functio: ergo conuenit per se, non tamen ratione totius, quia intelligere non fit organo corporeo: ergo ratione partis, scilicet ipsius animæ intellectiue, quæ seorsum habet propriũ esse, sicut proprium operari, quod ex præhabitis manifestũ est: apertè igitur Aristoteles animorum nostrorum immortalitati patrocinatur.

Nota.

Lib. 2. Phys. tex. 26. vt infra loco 18.

Observa.

Lib. 5. Phys. tex. 1.

Ex libris de cælo.

Locus 16. ex lib. 1. de cælo c. 9. 11. & 12. cap. 9. Nec sum ijs, quæ commemoravi, contentus, adhuc plura apparet, quæ posũ & deo referre. Libro enim primo de cælo

k 2

Lib. 1. de cap. 9. tex. 100. mirabilia apponit Arist. de celo tex. 100. substātijs separatis, dū inquit, *Quocirca neq; apta sunt ea, quæ illic sunt, esse in loco, neq; tēpus senescere ipsa facit, neq; illius eorū est ulla mutatio, quæ super extrema sunt disposita latōne, sed nullis alterationibus, nullis passionibus profusus subiecta, optimam in vniuersa sempiternitate vitam, & sufficientissimā habent: diuinē namq; nomen hoc pronuntiatū est ab antiquis, &c.* Quod si hæ & plures alię proprietates, quas ibi apponit Arist. conditiones sunt, quæ substātijs separatis conueniunt, anima nostra, quę illis affinis est & congenera, non erit degener, neq; ab eis aliena: est ergo cum separatis illis substātijs separata nostra anima, immortalis quoq; & sempiterna. Itē vel Arist. loquitur de solis intelligentijs, aut de animabus rationalibus: non primum, quia sic plures essent intelligentiæ, quàm orbis (cuius cōtrariū videtur asserere 12. Met. tex. 44.) ergo debet dari secundū, & ita aliquæ aīæ erūt in illa vita beata (hoc ratiocinio sic colligit Aug. Eugub. lib. de perenni Philosophia.) Ad id alludebat Arist. cū 2. lib. de celo tex. 6. animam cæli dicit esse beatam: & 1. lib. de Anima tex. 32. refert opinionē Alcmaonis dicentis animā esse immortalē: quam opinionem non improbat, quinimo tex. 31. & 34. Anaxagorā sic tenētem laudat: igitur animā nostram censet simillimā esse animæ cæli atq; intelligentijs.

Lib. 1. de celo tex. 116. Arist. *Quo patet, ad finem atq; excessum definiti* 116. & *potentiā oportere, &c.* id est, potētia quāta sit, à 118. ad 129. secundū omne genus potētæ, in cōmuni atq; absolutē intelligēdum, ibidē docuit: & Aristoteles ad periodū permanentiæ applicat eodem lib. c. 12. à tex. 118. ad 129. dum de mundo arguit, quē probat habere potētiam, vt semper sit, inquit, *Si igitur aliqua sunt, quæ esse & nō esse possūt, quoddā tēpus maximū & essendi & nō essendi definitū esse neces-*

Qualem sum est, &c. Et quāuis de mūdo ille nō colli- gat æternitatē, nisi topicē & probabiliter, quatenus possibile est mundū esse æternū, de facto tamen neque ostendit, neq; potest vlla ratione concludi: quoniā de fide catholica tenemus, mūdum à Deo creatū initio tēporis fuisse: tamen illa ratio colligit animæ nostrę immortalitatem & nullo tēpore finiri. Vide obsecro nostrā illius loci enarrationem, fastidiosus enim essem, si eam iterum hīc inculcarem: sat est, ex illa doctrina

ad nostrum propositum argumentemur. Anima nostra rationalis appetit semper esse constāti, firmo & minimē nutātū appetitu: ergo anima semper erit, atq; adeo immortalis est simpliciter. Totū negotiū deductionis huius videtur esse circa antecedēs, quod tamen euidentissimē cuiq; constabit ex ijs, quæ lib. 1. de celo tex. 116. dicimus, & appetitum ex obiecto declaramus, *Ad finē atq; excessum definiti potētiam, &c.* ergo potentia ad esse minori tempore, quàm æterno non terminatur: nam cū anima nostra per se intellectiua sit (non enim ex participio & vicinitate alterius, vt cogitatiua ratiocinari dicitur) atq; tēpus intelligat, non tantū præsens, præteritum aut futurum, sed sine termino aliquo aut sine apprehendit *semper esse*: sic profectō affirmatiuē semper esse appetit, non quidem indeterminatē & vagē, quasi si in incertum aliquid & indefinitū confusē tendat, sed determinatē & distinctē æternum apprehendit & sine fine esse: quia *semper esse* pars est obiecti naturaliter appetiti & desiderati. Est igitur immortalis, eo præsertim, quod iste animę nostrę appetitus semper essendi, cū non sit respectu impossibiliū, quia à natura suggeritur, quæ nunquā ad impossibile inclināt, naturalis est & minimē vagus, solidus atq; cōstātissimus. Aperta est huius rei causa, quoniā aīa nostra appetit esse, vt apprehendit: apprehendit autē vniuersaliter semper supra tēpus esse (lib. 3. de Anima tex. 33.) ergo ita appetit semper esse, quod bonū quoddam est excellentissimū expetendum, maximeq; exoptādum: nō enim tantū negatiuē fertur in sempiternitatē, sed positiuē in sempiternitatē distinctē apprehensam propēditur. Quamobrem huiusmodi appetitus (alioqui naturalis) deceptionis & tristitiæ esset inductiuus, si immortalitas aīæ non cōpeteret, nā nō posset nō esse tristis tormētū fomentū: ex hoc igitur appetitu semper essendi aīæ nostrę immortalitas cōcluditur. Hoc argumento vsus Arist. mūdi manifestat incorruptibilitatem, si non simpliciter quoad oēs vniuersi partes, tamē quoad cęlos, qui inter res materiales principales sunt mūdi partes, incorruptibilitatē ostēdit: per similitudinem igitur ratiocinatione nos vtimur ad colligendū animę immortalitatem, quę omnibus cælis multo excellentior est.

Siquis tamen insurgat, vt quæ diximus impugnet ex eodem Aristotele lib. 2. de Anima

Attende.

Obiectio, qd semper

Anima

Attende.

Obiectio, qd semper

Anima

esse ab omnibus in- anima tex. 34. & 35. dicente, *Vnumquodq; inquam, aliud sibi simile procreare, animal quidem animal, plantam autem plantam, vt sint natum ap- semper hoc pacto, conditionemq; subeant, quoad petatur. possunt, diuinam: vbi omnibus vuentibus dicit conuenire appetitum semper essendi, ideōq; generare inter opera vitæ naturalissimum esse, per quod æternitatem cuncta participant, si non secundum se, tamen secundum speciem. Et lib. 2. de celo c. 12. tex. 66. omnia ad sempiternitatem continent, non tamen omnia sempiternitatem assequuntur secundum se: quare anima humana eodem modo appetere poterit semper esse, licet de facto secundum se realiter non assequatur. Ratio igitur proposita vt in plurimum colligit sempiternitatem esse possibilem secundum speciem, non tamen quod eadem numero anima perpetuō permaneat. Optima est instantia, & vt veritas elucescat, accommodatē adducitur: ad quam dico, quod infimæ res licet permanentiam & sempiternitatem appetāt, eam tamen non cōsequuntur, nisi secundū speciem & aliquid simile & proportionale: in anima autem nostra eadem ratio sempiternitatem concludit, non tantū de possibili aut secundum speciem, sed etiam de facto & secundum numerum. Ratio tamen differentiæ est duplex, Prima in communi sumitur ex rerum differentia (vt lib. 2. de celo cap. 12.) & latitudine, quæ diuersimodē ad sempiternitatem molliuntur, vnumquodq; pro gradu suæ nobilitatis & perfectionis. Secunda in particulari à natura animæ trahitur, cū corruptibilia æternitatem non appetant distinctē sibi pro eodem individuo, sed vt in specie saluētur: at anima nostra non tantū vt secundum speciem, sed secundum individuum directē sibi apprehendit immortalitatem, eamq; sic apprehensam sibi etiam appetit: cetera autem corruptibilia sempiternitatem explicite nō apprehendunt, ideo confusē & in communi appetunt, & potius aguntur & mouentur ad sempiternitatem, quàm ad illam se dirigant: homo distinctē & determinatē eam concipit, expliciteq; ad eam se dirigit: aliās superuacaneus esset huiusmodi appetitus, qui nūquam fortietur effectum, vt lib. 1. de celo tex. 32. inquit Arist. *Frustra enim calcem eum dicimus esse, cuius non est vsus: & lib. 2. de celo tex. 50. māca stetit natura, quæ vim progressiuam astris con-**

Solutio, cur aīæ rationalis immortalitatem concludam ex appetitu semper essendi.

Observanda ratio:

tulisset, si progrediendi organa eis dencasset: Sed vniuersa (inquit) videtur tanquam de industria abstulisse, quib; per se procedere ipsa possent: atq; ab hisce, quæ instrumenta ad motū habent, quàm plurimū semouisse, &c. Simile argumentum facit de Zoophytis & plantis lib. 3. de Anima tex. 45. ergo si natura reb; vitiatas (vt in mula & burdone, quæ ob feminis commisionem ad generationem sunt inepta, & in alijs multis, vt talpa, quæ suos lacepsitos & inchoatos habet oculos) non deficit in necessarijs, animæ intellectiue deficit, cuius natura præstantissima est? Certē non est ita existimandum, nec debemus ei mancam & mutilam inclinationem concedere: est ergo anima nostra natura sua immortalis.

Sed colligamus quæ diximus, breuiusq; contrahamus. Tandiu res durare debet, quandiu sua operatio durat: sed velle, nolle & desiderare esse de facto & in proprio individuo, in æternum positiuē & affirmatiuē atq; explicite extenditur: ergo ex hoc affectu semper essendi anima nostra immortalis probatur. Sic quisq; hominū sentiet, nisi natura ferinus, consuetudineq; brutalis & moribus bestialis habeatur. Si igitur bruta suam sempiternitatem procurat, pro suo tamen gradu & portione, nimirum secundum speciem, non tamen sunt cum hominibus conferenda, qui in individuo ad certam immortalitatem inhiant, & ad sempiternitatem in particulari conceptā aspirāt: & ita rebus præclarissimē gestis non tantū ad proprii nominis celebritatē, sed ad sempiternā felicitatem nituntur: non cōtenti ea, quæ secundum speciem est, aliam, quæ est secundum propriū esse individuale, appetūt, affectāt: & semper ad eā se accingūt. Cuius rei signum adhibere possum: quoniā cū homo corrūpitur & corpus marcescit, corpore fatiscante anima magis viuunt atq; ad sempiternitatem attendit, eōq; magis ei est intentā. Argumentum profectō minimē debile, vnde animam à corpore non pendere, neque organo additam esse constat: Non senescere ipsam inquit Aristoteles lib. 1. de Anima tex. 65. cū dicit, *Quare senectus non est, quia aīa quicquam est passa, sed quia id, in quo est aliquid, passū est, &c.* cū ergo aīa nostra appetat semper viuere, & in æternū permanere, ita de facto semper erit: nisi velis inclinationem perfectissimæ naturæ, qualis est anima rationalis, frustraneā esse,

Summarationis.

Pende.

quæ nūquā in se, aut in simili aliquo in specie impleteretur, atq; adeo tota humana species talis finis consequutione orbaretur.

Ratio hæc à Platone desumpta ab Arist. permittitur cum egregia Autoris declaratione, & animarū differentia.

Ex his (mea nisi me fallit opinio) patet, quò pertineat quæ Plato in Phædro docet, animæ immortalitæ hac ratione colligēs, q̄ se moueat atq; in se principiū habeat sui motus, intelligēs animam immortalē, quoniam in se habet vnde sit actus & causa vitæ. Vegetalis igitur anima principiū habet motus, sed dirigitur ad motum, quia non cognoscit: sensitua verò motus habet initiū, tamē ethi cognoscat, non se apprehēdit, neq; se ad seipsam cōuertit: at nostra anima rationalis se quærit & inuenit, & à se tale habet principiū & finem, quò tēdit, cognoscit & semetipsam reflexē aduertit & cōsiderat, & geminata, cōuersiuaq; intellectuone deprehēdit, cum iterata & perfecta circuitione à rebus ad seipsam facta, nō solum alia cognoscit, sed ad suam substantiam penetrat, aliorū & suam naturā directē & distinctē exquirēdo: quæ animæ nostræ, si immortalis non esset, non concederētur, sicut experimēto didicimus. Egregia sanè ratio, cuius faciē Arist. tantisper immutauit, propter quā omnes Platonici suos codices immortalitate animorū repleuerunt. Non fit igitur verisimile, q̄ anima nostra in se pictoris instar cogitando depingat & adumbret res altissimas & excellētissimas, quas cum desiderio cōceptæ sempiternitatis veluti distātes præsentit & à lōgē salutat, nisi immortalis sit: Qui fieri posset, vt tātorum desideriorum vela tam latē patentia explicisset, vt cogitationis alis, ad æternitatem Dei volādō, penetraret, nisi hæc ipsa immortalitas animæ nostræ possibilis esset, vt eam sibi exoptat, concupiscitq;? Firma ergo ratione constat, Aristotelem animam nostrā immortalē censuisse. Etenim quod nos verbis dicimus, ipsemet animus noster clausus, in corporeq; latitans, raucis vocibus inclamans haud surde intonat, se omnia terrena superare, & in æterna, quæ excutiēdo nouit & velut palpando inquirat, inhare, aspirareq;. Et si velis, Deū & naturam aliquid fecisse frustra, Quia ratione omnes de aīa immortalitate tradunt: quā mente eam cōcipere potuerūt? aut quo affectu desiderare? aut quo modo ad eam se præparare? aut quibus viribus sese animare valuerūt? Certè certō certius est, his naturæ conceptionibus & desiderijs immortalitatem pro fine

& scopo respondere. Ille erat (vt existimo) ille alius mundus, ad quem non aduertens, tamen pro illo æstuat Alexander ille Magnus, vt dixit ille,

Æstuat infelix angusto limine mundi.

In vniuerso hoc loco sermo habitus est de appetitu naturali cognitionem sequēte, & de appetitu quoad specificationem ex natura obiecti, quicquid sit de actu elicito & de exercitio secundum indiuiduum. Et cōfirmari abundē potest, quia animæ nostræ natura est omnia fieri (lib. 3. de Anima textu 17. 37. & 38.) ergo non sinit in rebus sensibilibus, sed cupit etiam intelligibilia fieri, præsertim immaterialia, quibus maximè perficitur, & in quorum cognitione nostra sinit felicitas (lib. 10. Ethic. c. 9.) Atque ad hanc rationem alludebat Ecclesiastes 1. cap. dum latē prosequitur propositæ suæ cōcionis thema illud, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, &c.* vt ex inquietudine præsentium ad fatietatem futurorū properemus. Et ita claudens sermonem dicit cap. vltimo, *Deum time, & mandata eius serua: hoc est enim omnis homo*, id est, hinc pendet æterna vita. D. Aug. lib. 1. cōfess. cap. 1. dicit, *Quia fecisti nos domine ad te, & inquietū est cor nostrum, donec requiescat in te, &c.* Concedere nobis dignetur ipse, qui via, veritas & vita est.

Ex libris de generatione & corruptione.

Licet in libris de generatione & interitu nec tam multa, nec tā efficacia sint testimonia, vnū tamē est, quod ab his, quæ adduximus, parū distare videtur. Nam cap. 6. lib. 2. de generatione, in quo Aristoteles multus est in extirpādis Empedoclis erroribus, in fine capitis text. 43. concludit dicens, *Porrò absurdum est animā ex elementis cōstare, aut elementorū vnū aliquod esse*, nam elementorū haberet crāssas & materiales affectiones. *Perspicuum enim est* (inquit) *quod si anima ignis sit, eadem illi, quæ igni, vt ignis est, affectiones competant. Si verò ex elementorū mixtura constet, affectiones corporeas ei adscribi oportēbit: ut harū nulla corpora existit. Verūm de his cōsiderare, aliorū cōtēplationis officium est.* Vides Aristotelem expressē nō solum ponentem animam nostrā immortalem, sed apertē eam demonstrantem

Locus de cimus scriptus ex lib. 2. de gener. & corrup. tex. 45.

ea ratione, quia si ex elementis aut aliquo cōstaret corporeo, eius affectiones corporeæ & materiales essent: at animæ nulla est affectio corporea, vt lib. 3. de Anima tex. 6. nō est *calidus, aut frigidus* intellectus, & ibidem tex. 4. & 5. *Necesse est, ipsum, cum vniuersa intelligat, non mistum esse, &c.* quia ab omni natura corporea denudatur: anima ergo nostra ex Aristotele corporea nō est, sed spiritualis, immateriales nanque exercet operationes: operatio verò tanquam Lydius lapis naturam & substātiā certissimè & verè indicat: anima ergo nostra, quæ spiritalis habet operationes & separatas, spiritalis quoq; est & immaterialis, ideo incorruptibilis atque morti minimè obnoxia.

Ex libris de animalibus.

EX ijs libris, quæ de corporibus animalibus sunt (qui hos libros de anima proximè sequuntur & comitantur) neq; pauca, neq; debilia, aut ineuidentia sumuntur argumenta. Nā lib. 1. de partib. animal. & eorum causis cap. 1. quæstionem illā resoluēs Arist. quā lib. 2. Phys. tex. 26. proposuerat (videlicet si scientia de anima sit naturalis, vt supra loco 15. dictum est) subdit, *Vtrum de anima omni docere naturalis scientia intersit, an de aliqua vna: at si de omni, nulla certè præter naturalem philosophiā relinqueretur scientia, &c.* Probat, *Est enim eiusdem scientiæ, vt tam de intellectu, quàm de re intelligibili doceat: siquidem eadem cōtēplatio est omnium inter se cōiunctorum, sicut sensus etiam, & res sensibilis.* Concludit affirmatiuè respondens, *Constat igitur, nō de anima differere omni oportere: quandoquidem non anima omnis natura est, &c.* Ad hæc rē à materia abstractam nulla potest scientia naturalis cōtemplari, &c. sed intelligibile ipsum abstractum est: ergo de anima intellectiua, vt abstracta, non potest esse physica consideratio: aut præter naturalem philosophiam nulla esset ponenda scientia primæ philosophiæ, quia nulla natura abstracta relinqueretur, quam ipsa prima philosophia consideraret. Hac de re dixi initio horum librorū in fine quæstionis de subiecto corū. Idem tangit Arist. lib. 1. de Anima tex. 15. & hoc sub dubio relinquerat lib. 2. de Aīa tex. 31. & 32. cum dixit, *De intellectu verò cōtēplatiuo, alia ratio est.* In præfenti autē loco excludit intellectuam animam, qua intel-

lectiua est, à consideratione naturali: ergo abstracta est & prorsus materia vacans atq; adeo immortalis. Eadē enim est scientia de intellectu & intelligibili: sed intelligibile abstractū est, & ob id metaphysici negotij: ergo aīa metaphysicè est cōsiderationis, quæ est de abstractis à materia secundum esse & considerationē, vt lib. 6. Meta. tex. 1. 2. & 3.

Rursus lib. 2. de partib. animal. c. 10. rationē reddens, cur ab homine incipiat tractationē dicit, *Quale hominum genus est, quippe quod aut vnum ex omnibus animalibus nobis cognitū diuinitatis particeps sit, aut omnium maximum, &c.* loquitur de animalib⁹ cognitū propter opinionem de animalibus immortalibus cælestibus, de quibus dixi lib. 3. de Anima tex. 61. Ideo inter cætera cūcta, quæ cognoscimus, animalia, magnificis vocib⁹ hominem, diuinū prædicat esse animal, & speciem dicit habere multiformiorem, numerosiorēq; uarietate recipere: At illè hominis laudes quantæ essent, si eius anima non esset immortalis? Et lib. 4. de part. animal. c. 10. reddens rationē, cur homo loco priorum pedum brachia habeat, dicit, *Atq; etiā qua de causa homo animalium vnus erectus est, vtq; erectus suapte natura non desiderat crura priora, sed pro his brachia, & manus à natura recepit: homo enim non propter manus prudentissimus est: sed quia prudentissimus est omnium animalium, ideo manus obtinet: manus autem esse videtur non vt vnum instrumentum, sed vt multa, quia instar plurium instrumentorum est, vt lib. 3. de Anima tex. 38. Prudentissimi autē atq; diuini sapere est & intelligere: habet ergo homo mentem immortalem?*

Libro secundo de generatione animalium cap. 3. testimonium habetur euidentissimū & quod vocat palmarium: vbi inquirens Aristoteles, si in vniuersum animæ omnes in feminis virtute cōtineantur, & quomodo aut vnde veniant, de vegetali primū resoluit in feminibus contineri: de sensuali quoq; pari modo dicendum, prius in potētia, quàm in actu haberi: & impossibile esse, vegetatiuam, aut sensitiuā animam ante corpus esse, *Quorum enim* (inquit) *principiorum actio est corporalis, hæc sine corpore inesse non posse certum est. Itaque extrinsecus ea venire impossibile est: neque enim ipsa per se accedere possunt, cum inseparabilia sint, neq; cum corpore.* Vnde vnum sumitur argumentum, quod nullus ex hoc loco colligit, videlicet q̄ oēs aliæ formæ, & animæ corporeæ sunt, &

Lib. 2. de part. animal. c. 10.

Lib. 4. de part. animal. c. 10.

Lib. 2. de gener. animal. c. 3.

Resumitur ratio proposita clauditur quæ miris aculeispi gens.

de potentia materiz educta: quia actiones earum materiales sunt & corporales, ideo non possunt extrinsecus accedere. Vbi ex professo & expressè cæteras animas de potentia materiz educi fatetur Arist. & probat: at verò ad intellectiuam animam cum descendit, subiungit in hæc verba, *Restat igitur, ut mens sola extrinsecus accedat, ea que sola diuina sit: nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis, &c.* Nihil habem⁹, quod desiderare possimus, quoniã locus est aper-

Expri- mit Ari- stoteles a- nimæ no- stræ sub- stantiam immorta- lem.

tissimus: vbi principiò non loquitur de intellectu agente, nec de possibili, aut cæteris animæ facultatibus, sed de ipsa animæ substantia, quam dicit non esse in virtute seminis, vt est vegetatiua & sensitiua anima, sed de foris aduenire. Quare tum ab expressa animarū collatione, tum etiam ab assignata differētia inter intellectiuam animam & alias, tum præterea ex contextura discursus & motæ quæstionis resolutione, sola intellectiua anima incorporea est, & sola ipsa in virtute seminis non continetur, solaq; extrinsecus accedit & de foris aduenit: non ergo educitur de potētia materiz, neq; mortalis est: etenim actio ipsius immateria lis est, neq; cum corpore communicat. Propter quam rationem euidenter deducit Aristoteles, animam nostram à cæteris omnibus animabus distare, quòd incorporea, diuinatq; sit atq; extrinsecus accedens. Neq; putandum, dixisse Aristotelem animã de-

Nō est a- nimarum palingene- sia.

foris aduenire, quòd transmigrationē animarum in diuersa corpora significare voluerit: nam huiusmodi Pythagoræ palingenesian commentitium & fabulæ similem dixerat lib. 1. de anima tex. 3. atq; iterum reprobauit lib. 2. tex. 26. non enim anima in quoduis corpus sine villo discrimine ingreditur, quinimo singulis hominibus sua indita est anima, quæ amplius nullius alterius corporis futura sit forma.

Aristot. exprefsit substantiam aīe immortalem, et nō solum intellectu

Iam hinc te rogo, germane lector, qui tam pertinaciter mendacij partes agunt, & animam nostram mortalem esse ex peripatetica doctrina contēdūt, quid habere possūt quod dicant? cum tam expressè de substantia animæ intellectiuz Arist. loquatur, & nō seorsum de facultatibus & de ea anima, quæ non indiscriminatim in quoduis transmigra- tur corpus. Insuper qua ratione constare poterit (testante Aristotele) vt diuina sit nostra anima, atque etiam de foris aduenire, non vt cæteras animæ partes ex semine

deduci, & tamen interitui & corruptioni obnoxiam esse putare?

Ex libris moralibus.

Non erit extra rem ex libris de morib⁹ Aristotelis, animæ nostræ eternitatem deducere. Sicut enim operatio substantiam indicat, ita virtus, virtutisq; præmiū ostendūt id, in quo hominis felicitas sita sit, vnde animæ natura haud difficilè expendatur, cum finis vltimus humanæ naturæ ipsius sit bonū & quidem præstantissimū. Libro igitur primo Ethicorum cap. 9. beatitudinem definit Aristoteles dicens, *esse enim eam animi quandam operationē secundum virtutem: & post pauca colligit, homines capaces esse beatitudinis, bruta autem nō esse beata, nisi per metaphorā: reddit rationē, Quippe cum nullū ex ipsis talis operationis (scilicet secundū virtutem) esse particeps possit. Qualis autem erit beatitudo existimanda, si eterna nō sit?* Ideo lib. 1. Ethic. cap. 10. Solonis dictum explicat, qui ad beatitudinem dixit expectandum esse finem: *Quod si mortuum (inquit Aristoteles) felicem esse non dicimus, neq; Solon id voluit: sed solummodo hominē dixit tunc beatum appellari tunc posse, quippe qui extra omnia mala, & infortunia constitutus sit.* Quod lib. 1. Ethic. cap. 11. cōfirmat, dum vult posteriorum fortunas ad defunctos pertinere, ita tamen vt tunc neq; felices reddere infelices, neq; ediuerso quidpiam tale efficere valeant. Quanam igitur ratione felicitas posteriorū, bona, malæve sobolis, aut familiarum mortuos tangere possent, si animæ nostræ à corporis morte non superesset? Aut ergo prospera & aduersa fortuna, amicorū ad mortuos nihil refert: aut si pertineat (vt verè pertinet & pertinere vult Aristoteles) constituit homines vita defunctos à morte secundum animam superesse? Scio Aristotelem maxima ex parte lib. 1. Ethic. ad Nicomachum disputando procedere: sed interim quid ipse sentiat, claris verbis inquit, quæ tamen ex sequentibus libris confirmantur. Nam lib. 3. Ethic. à cap. 6. ad 9. de fortitudine disputans inquit, *Ille itaque propriè vir fortis dicetur, qui circa præclarā mortem impavidus fuerit, atq; promptus ad pericula obeunda; vitæq; cum paruo lucro commutat, &c.* ergo si fortis viri est mortē pro re publica oppetere, & vitam cum lucro virtutis impavidè commutare, cum commo-

Locus decimus nobis ex libris moralibus.

Li. 1. Eth. cap. 9.

Lib. 1. Eth. cap. 10.

Lib. 1. Eth. cap. 11.

Lib. 3. Ethic. c. 6 & 9.

ditas exposcit, anima ergo immortalis est: aliàs non deberet homo vitam præsentem spernere, nisi spe melioris vitæ, cum homini mortuo nihil sit amplius, neq; bonū neq; malum esse videtur. Quòd intelligit Aristoteles de vita præsentia: aliàs nō esset opus virtutis, sic pro patriæ salute atq; libertate mortem libenter subire. Idem docet lib. 9. Ethic. cap. 8. opus esse egregiæ virtutis pro amico mortem oppetere: *hoc (inquit) fortasse illis euenit, qui pro aliis mortem oppetere consueverunt, &c.* quod insignis esset imprudentiæ, si cū homine vniuersa, quæ in ipso sunt, perirēt: ab homine igitur mortuo animam rationalem superesse est necesse. Præterea lib. 6. Ethic. cap. 1. duplicem ponit animæ partem, vnam, quæ non est particeps rationis, alteram autem, quæ particeps est. Et cap. 2. de intellectu & appetitu agit, vt sunt agendi principia, de quibus determinauerat lib. 3. de Anima cap. 7. & eodē lib. 6. Ethic. cap. 3. de habitibus animæ nostræ multa diligenter differit, & quòd sciētia habitus est vniuersalium. Idem de intellectu cap. 6. & de sapientia cap. 7. *scibile igitur necessariò est: ergo æternum: quæ enim necessariò sunt, absolute omnia sunt æterna: quæ autem sunt æterna, generationi, & corruptioni minime subiacent: & c.* Constat (inquit) sapientiam esse rerum præstantissimarum naturā sciētiam & intellectuā, &c. Ergo si (vt lib. 3. de Anima argumentabamur & superius loco 9.) quod obijcitur intellectui, materia vacat & incorruptibile est, præstabilissimum atq; æternum, qua via anima nostra, quæ ei proportioneatur, poterit esse caduca & mortalis? Sed maximè ad rem præsentē facere videtur quod lib. 10. Ethic. cap. 7. dicit, *Si verò felicitas est ex virtute operatio, consentaneum est eam ex illa esse, quæ præstantissima est: hæc autem eius erit, quod est optimum, &c.* vbi felicitatem in præstantissima secundum virtutem operationē colloca- tur: hæc autem operationē dicit esse in intellectu contemplatiuo, nam is maximè principatum obtinere videtur, & in hac vitæ cōsistere hominis felicitatem, in qua non solum quatenus homo viuunt, sed quatenus diuinum quid in ipso est. Verba autem hæc sunt & quidem valde ponderanda, *Actalis quidem vita præstantior esset, quam homini conueniat: non enim quatenus homo est, ita viuunt, sed quatenus diuinum quid in ipso inest. Quanta autem id præstat composito, tanto quoq; eius operatio ab operatione distat, quæ ex virtute alia*

Lib. 9. Ethic. cap. 8.

Lib. 6. Ethic. c. 1. 2. 3. 6. & 7.

Lib. 10. Ethic. c. 7.

*existit. Si igitur intellectus diuinum quid est, si ad hominem respiciamus: sic vita, quæ ex intellectu traducitur, si humanæ vitæ comparatur, diuina etiam ipsa est. Vnde habes, geminam esse hominis vitam, vnam, quæ est secundum compositum, alteram, quæ secundum mentem competit, hæc autem diuinam, Deoq; se- similem: ergo homo secundum mentem, & id, quod in nobis diuinissimum est, immortalis est. Et ne illatio mea, sed Aristotelis esse putetur, subdit, *Neq; verò oportet, quemadmodum nonnulli mōent, vnumquemq; cum sit homo, humana, & cum sit mortalis, cogitare mortalia: sed quatenus licet, immortalē se reddere, omniaq; efficere, vt ex præstantissimo omnium, quæ in ipso sunt, vitam traducat. Nam licet id mole sit paruum, vi tamen, & præcio omnia longo intervallo excellit.* Habes igitur ex Aristotele vnde te magni facias: nam non debemus nos viles existimare, & pro corporis mole & natura nostram dignitatem metiri, sed potiùs corporis vacuitate, mentis indiuisibilitate, atque intellectualis, incorporeæq; nostræ animæ æterna substantia: *Id autem (inquit) esse etiam vnusquisq; videtur, siquidem præcipuum, & melius est. Quod si ita est, & felicitas nostram in mente & intellectu consistit, quo modo absurdum non est, si propria ac præsentia vita neglecta, pro bono alterius æternæ atq; perennis quasi pro aris & focis dimicem⁹? Et lib. 10. Ethic. cap. 8. mentem, secundum quam nobis felicitas competit, separatam ponit cum dicit, *Mentis autem separata est: de ipsa enim hoc tantummodo est dictum, &c.* de qua in illis libris non poterat exquisitè tractari, sed ad diuinum Theologum, aut primū Philosophū spectare affirmat. Separata igitur anima felicitatem secundum operationem fortitur: *Nō enim (inquit) vt de Endymione dicitur, dormire eos oportet, &c.* felicitas autem Deo & hominibus eatenus competit, quatenus similitudine aliqua conueniunt. Ideo dicit Arist. intelligere natura homini concessum esse, vt natiuam haberet operationem, per quam felicem secundum virtutem viueret atq; ageret vitam. Vnde infert, *Atqui ex intellectu operatur, huicq; excolit, atq; optimè affeicit: esse Deo carissimus videtur, &c.* vsq; ad finem capitis. Præclarissima igitur verba ad commendationem intellectus, quia à natura nobis datus, vt à principio nostro intrinseco vitæ perennis & immortalis atq; diuinæ participium haberemus: ergo forma**

Anima viuunt & subsistit secundum se.

Lib. 10. Ethic. c. 8.

Anima rationalis subsistens est. hominis substantialis, quæ vitam & motum tribuit, secundum se proprium habet esse & subsistens est, quantum tantisper, dum est in corpore, omnes suas operationes organice exercere quasi humi se retinere videatur. Grauius enim sunt Aristotelis verba ista & luculenta nimis, & quæ, ut animæ immortalitatem amplectamur, maxime nos alliciunt, attrahuntque. Quid enim magis nos debet ad vitam illam æternam & operationem secundum virtutem inflamare, quam videre, quod secundum ipsam sumus maxime Deo chari? Pro viribus igitur conandum nos tales esse, quales excellentiam & dignitatem nostræ naturæ decet. Neque ab hoc loco discedam, quin te lector amice admoneam, Aristotelem homini excellentiam tribuere per substantiam, quæ vocatur intellectus, id est, secundum intellectiuam animam: unde homo animal est intelligentiæ, rationis & memoriæ plenum, cogitatione futurorum & æternitatis providentia fecundum. Accedit adhuc quod Aristoteles lib. 1. Ethic. cap. 11. dicit de gratitudine & beneficentia, ceterisque gratijs circa mortuos exercendis. Idem dicit lib. 1. Rhetoric. ad Theodecten cap. 9. gratitudinem & beneficentiam erga mortuos esse, & honestum atque laudem dignum esse mortuis religiose iussa persolvere & monumenta ponere: quoniam (inquit) memoraciones, ac monumenta, quæ magis ac magis: magis autem quæ ad defunctum consequuntur, & quibus honores maiori cõceduntur, &c. Quod si à morte nihil nostri superesse sentiret, cur tam religiose iussa mortuis persolvere iuberet? Quanam ratione, vana cum sint, ad virtutem pertinerent?

Lib. 1. Ethic. c. 11.

Lib. 1. Rhetor. cap. 9.

Ex libris primæ Philosophiæ.

Locus videtur ex lib. 1. Metaphysicæ. Multa sunt in libris de prima philosophia, quæ animæ immortalitatem ostendunt, & quæ in his libris reperimus, multo erunt urgentiora argumenta, ad quos semper Aristoteles exactiorem & illustriorem de animæ immortalitate discussionem examinandam retulit. Est enim Metaphysica consideratio diuina, quæ considerat sempiterna, & ea, quæ materia vacant, non solum

Lib. 6. Metaph. tex. 2. 3. & 4. consideratione nostra, sed etiam ipsa: quod dicitur lib. 6. Metaph. à tex. 1. ad 4. ibi, *Prima vero circa separabilia & immobilia, &c. id est, prima scientia est circa separabilia, &*

quæ sunt omnino immobilia considerat. Quam ob causam ultimam sedem huic loco concessi, ut solent præstantissimi duces facere in bello, qui à tergo firmissima statuunt præsidia: ita ego totam testimoniorum aciem custodire contendo: si enim contingat, apertissimum aliquem locum ex his libris deducere, is apertissimus erit & irrefragabilis. Et quidem illustrissimum habemus: nam lib. 12. Metaph. à tex. 12. ad 17. postquam de materia disseruerat, aggrediens determinationem de forma & composito, si forma sit præter compositum, dicit contra Platonem, quod non omnes species & formæ sunt præter compositum. Deinde inter causas ponit differentiam, quod causæ mouentes prius existunt, causa autem formalis simul est: simul enim est sanitas, quando homo sanatur: unde habes, quod anima rationalis simul fit & creatur cum homine. Textu autem 17. ad nostram descendens quæstionem in hunc modum ait, *Si autem posterius aliquid manet, perscrutandum est. In quibusdam enim nihil prohibet, ut si est anima talis, non omnis, sed intellectus, non omne nanque impossibile forsan.* Verba expressa sunt pro animæ immortalitate, licet satis obscura & nimis inuoluta. Ne tamen quis putet, à nobis despecti atque consingi, ut nostram sententiam confirmemus, enitar ex ipsius Aristotelis contextura apertissime deducere. Agebat enim ibi Arist. de materia, forma & composito: inciderat autem quæstio de causa formali, si prior sit composito, & respondet simul esse: itaque formæ non sunt ante compositum, ut neque anima nostra (quæ in se habet propriam substantiam) corpus antecedit, nisi solum nature ordine. Cæterum ad dubium, an aliqua forma sit superstes corrupto composito? respondet Arist. cum dicit, *In quibusdam enim formis nihil prohibet, ut in anima nostra, quæ, quia rationis est compos, separata potest habere operationem, non tamen omnis alia forma, ut animæ brutorum, quoniam sunt rationis expertes.* Explicatio ista est Alexandri ex Aphrodisæo grauiissimi philosophi & fidelissimi Aristoteleæ doctrinæ defensoris, qui hoc testimonio: ut vehementissimo victus atque prostratus, pro animæ immortalitate proclamauit. Hanc eandem expositionem Latinus & sapientissimus Aristotelis Commentator sanctus Thomas commendat, & ipse in Aristotelem commentatio: semper est

Lib. 12. Met. tex. 16. et 17.

Observanda verbo rnm ponderatio.

Alexan. Aphrodisensis.

Lib. 12. Metaph. à tex. 29. ad 35.

est summopere amplectenda, quæ si sustuleris aut neglexeris, Aristoteles plane mutus erit. Itaque ut ex contextura deducitur, atque horum grauiissimorum virorum Alexandri & S. Thomæ expositione, paraphrasticus horum verborum sensus est. Cum igitur nullam formam ante compositum esse sit possibile, perscrutandum est, si post compositum permanere queat: quod tamen in aliquibus certum est, nihil ob stare, quominus permanere possint, qualis nostra anima intellectiuæ est, quia eius operatio neque organica neque corporea est: cæteras autem separari impossibile est, quoniam sine corpore & organo non operantur. Nec te moueat, quod utatur illa nota *Vi*, quæ exempli gratia poni videtur: & nota illa *Si*, quæ conditionem & fictionem insinuat, non affirmationem: nec quod addit *For san*, ut dubitare de hac re, non affirmare dicas: nam (ut loco 4. diximus) hæc omnia in Aristotele, præsertim in re grauiissima, non animi aut sententiæ ambiguitatē, sed potius rei, quæ docet, difficultatē & excellentiā innuunt, ipsiusque docentis modestiam & grauitatem, qui auditores & lectores omnes beneuolē conciliat & dociles reddit. Nota igitur illa *Vi*, in præsentem exemplificat in intellectiuæ anima, in qua vult doctrinam verificari. Idem ergo valēt illa verba, *ut si est anima talis*, ac si diceret, verbi gratia, intellectiuæ manet: intendit enim aliquam formam manere post compositi resolutionem. Quod autem non dubitet, sed affirmet Aristoteles, patet ex sequentibus, quia facit exceptionem, quod de omni anima verificari est impossibile, de intellectu autem non est impossibile: non enim oportet inspicere, tam quid aut quibus verbis homines loquantur, quam quid sentiant, ut apud Diogenem Laërtium in vita Aristotelis scriptum habes: sentit enim animam à morte superesse. Lib. autem 2. Rhetoricorum ad Theodecten cap. 4. naturæ affectum explicans dicit, *Quocirca qui in defunctos huiusmodi sunt, hōs cuncti amant, id est, cunctos amare eos, qui in defunctos sunt benefici, & in pretio haberi, qui defunctis subueniunt, uti etiam in præsentem loco definit. Deprauari igitur non potest præsentis textus, cum aperte doceat, animam nostram quæ substantialis forma est nostri corporis, non præexistere corpori, separari tamen posse. Quod eodem lib. 12. Metaph. à tex. 29. ad 35. de substantijs immobilibus & à ma-*

teria separatis disputans dicit, *Amplius igitur tales oportet esse substantias sine materia: sempiternas enim esse oportet, si & aliquid aliud sempiternum actu, &c.* ubi probat, omne, quod non habet materiam, interire non posse: intellectiuam autem animam de genere separatorum immaterialium esse, sat multis diximus in his locis, qui ex libris de anima sumpti sunt. Muniuimus igitur animæ immortalitatem ultimo hoc testimonio ut fortissimo & vehementissimo, quo ab aduersarijs, si ad libram & æquis (ut aiunt) ponderibus Aristotelem expenderint, omnem ademinimus libertatem aliter iudicandi.

Nō ignoro, plurima esse loca apud Arist. quæ meam suffugerint diligentiam, quæ tuo studio, optime lector, in mediam proferentur lucem, ut hæc ipsa, quæ induximus, illustriora fiat atque efficaciora reddantur. Neque tamen tibi omnia proponere, sed potiora, tentavi: consulto nanque quædam missa facere decreui, quæ minus efficacia esse videbantur: quale est illud testimonium Arist. lib. 2. Topic. cap. 2. loco 6. ubi sic ait, *Non enim sufficit ad probandum, quoniam omni inest, in vno disputasse, ut si hominis anima immortalis est, & quod omnis anima est immortalis, &c.* Nam dices, de exemplis Arist. non curasse, quoniam exemplorum non requiritur veritas? Tamen quicquid de hoc sit, neminem latet, exempla quadrare debere his, quæ tractantur atque docentur. At dicit Arist. quod ratio trianguli eadem est omnibus triangulis, ratio tamen immortalitatis non est eadem omnibus animabus: constat ergo, quod si Arist. cõfuisset nostram animam immortalē, non proposuisset sibi exemplum falsum & tam familiare, propriumque: ad id, quod docebat: Aristoteles igitur ut minimam animam nostram immortalē probabiliter credidit. Sed iam tandem ab Arist. testimonijs abstinemus.

Pro qua nostra conclusione sunt grauiissimorum virorum per omnia secula & nationes testimonia: tam mirabilis enim est vis veritatis, quæ fortius, quam magnes ferum, nos rapit, & repugnantes etiam trahere videtur. Recenserem igitur innumeros viros per omnes ætates & linguas de hac re egregie sentientes, nisi in eis recensendis ambitiosus magis, quam vtilis videri pertimescerem: hos enim diligentissime & elegantissime recenset Augustinus Euginus lib. 9. de perenni Philosophia per totum,

Alia Arist. testimonium cur relinquitur.

Testimonia ab origine mundi apud Euginum lib. 9. de perenni Philosophia.

tum, & ex omni antiquitate ab origine mundi veritatem hanc planè deducit, vt animæ nostræ immortalitas obuijs vnijs amplectenda sit atq; exosculanda, vt quæ Aristotelis philosophiam perficiat, atq; eousq; eleuet, vt Theologiæ subseruiat & veram philosophiam interpretetur. Nihil enim est quod verissimam de animæ immortalitate assertionem non iuuet: Nam non patiar silètio præteriri, quod apud Aegyptios pro animæ immortalitate hieroglyphicum esse pyramidem, sub qua anima humana adumbrabatur, cuius basis in Zodiaco, vnde vita pendet, vsq; ad centrum terræ protendebatur, vbi apex pyramidis erat. Quâ obrem ingentia heroum sepulchra in magnis pyramidibus constituebantur, cuius rei hodie Romæ monumentū videmus in pyramide seu immani illa acu Iulij Cæsaris: qua ratione corpore resoluta, animam viuere & superuitem esse profitebantur, eaq; pyramide significabatur, animam, veluti ignem, supera petere loca: & vt pyramidis basi sustentatur, & ignis fomento, sic anima egregia virtutis operatione ad vitam mortalem se preparat. Significabatur præterea, animæ immortalitatē per virginem tauro insidentem, qui eam per mare in pelagus deferrebat super vndas inambulans, ipsa tamen ad litus, vnde exierat, sine intermissione aspiciebat, aspirabatq;: Ferocissimus taurus corpus noster est, quod violenter animam ad ima deprimit, & ad vilia & fluxa deflectit: anima autem nostra virgine repræsentabatur, quæ Deum creatorem, opificemq; suum auidis semper intuetur oculis. Conenserunt igitur omnes, & clariore Philosophi expressius, animas nostras cælitus & diuinitus in nostra corpora aduentasse: vetustissimâq; fama est de immortalitate nostrorum animorum, in quâ omnes, iudicio, rationeq; docente, vnanimiter descendunt & mirificè consentiunt, & ex ipso mundi initio ad omnes posteriores, veluti hæreditario iure permeat, nisi quorundam deprauatorum errore hæc veritas pollueretur. Sed neq; ij, quantumuis facinorosi & perditii homines, mortales nostros animos asserere sine tacita immortalitatis animæ præfensione atq; expresso cōscientiarum remorsu: *Genus nos esse Deorum* dixerat Aratus ille, quem D. Paulus citat A. G. cap. 17. Id Aristoteles dicit, mentem nostram diuinam esse, vt quæ imago

Aegyptiorum hieroglyphicū pro animæ immortalitate.

Dei sit, quod similitudine immortalitatis declaratur. Quæ si quotidie memoriæ paterent, nihil de nobis vile atq; humile sentiremus, prævidentes nimirum nos de genere diuino esse, patremq; habere in cælestibus optimum, clementissimum, atque immortalem.

Plurimas possemus adducere rationes, & verisimiles congruentias, quæ si non cōuincerent euidenter, persuadere tamen niterentur, & tacitum continerent dissentienti pudorem: vt si ex proportione microcosmi (in quo vnus Deus immortalis est, qui cuncta regit, in quo ignis semper ad supera contendit loca) deducas in microcosmo, id est, homine spiritum vnum immortalem esse, qui corpus hoc dum moderatur, ad æterna, vnde oriundus est, aspires. Deinde diuinæ sapientiæ detrahere videremur, si hominē, propter quem omnia creauit, vt ei cuncta subseruiant (quod ipse etiā Aristoteles cognouit lib. 2. Phys. tex. 24. & lib. 8. Phys. tex. 17. & lib. 2. de Anima tex. 32.) caducum & corruptibilem omnino fecisset, & nihil in ipso incorruptibile esset? Præterea tam artificiosa & propè diuina hominis fabrica, vbi imago Dei continetur, quæ omnia supera, inferaq; ad suum usum vocat, si immortalitate destitueretur, vana, curiosa & ambitiosa duntaxat esset? Quod vt absurdum abhorremus: ipsa ergo conuincit nostri corporis fabrica, quia homini & nulli brutorum os sublime dedit, & cælum videre insit, vt animā ex præclarissimo hoc domicilio erectum ad sidera tolleret vultum. Neque asserendum, in tam miro membrorum apparatu dormitasse diuinam prouidentiam, quæ cuncta beneuolentissimè homini prouidit, vt eò pertinere se intelligeret, vnde originem ducebat, & in omnibus suis officijs Deum redoleret, illinc pederet, ac nutrireretur, vt cum D. Paulo ad Philip. cap. 1. dicat, *Coarctor autē est duobus, desiderium habens dissolui & esse cum Christo, &c.* Quod Aristoteles obscura voce dixerat, Plato tamen clara & aperta pronuntiauit, hominem plantam esse, non terrestrem, sed cælestem, ideòq; arborem esse inuersam, cuius radices sursum inspicunt. Ad eò artificiosè fabricatum est animorum nostrorum domicilium, vt nisi sensu, rationeq; carcamus, vel ex sola figura nos, nostriq; admonerent, vt Dei imaginem intueamur, & subito ad opificem nostrum recurramus:

Probabiles & congruentes rationes.

ramus: nos enim in mundum introduxit, vt interpretes & suorum operum laudatores atq; imitatores: oportet enim nos symbolum Dei existimemus, societatis, naturæq; diuinæ consortes, à qua degenerare, non potest nō esse valde periculosum. Difficile enim foret intelligere, quomodo homo (qui animal rationale est, liberq; arbitrio præditus) premij atque iusti supplicij capax esset, nisi anima sit immortalis? Nam etsi virtus sibi sufficientissimum premium esse videatur, tamē qui immortalitatem animæ ademerit, omnem Dei erga nos prouidentiam statim sustulisse videtur: *Nūquid de bobus cura est Deo?* (1. ad Corinthios cap. 9.) Est sanè, sed potissima cura est de hominibus, quia proposita immortalitate homines charitate deuincit, ad virtutem premijs æternis allicit, atq; à vitijs supplicij perpetuis deterret: nisi velis nos *miserabiliores esse omnibus hominibus* (1. ad Corinth. cap. 15.) quoniam in præsentī vita sine spe futuræ remunerationis multa mala pro religione & virtute patimur. Rationi igitur quàm maximè consentaneum est, vt in futura vita, æterna, cōdignaq; præmia recipiamus: ex libero nāq; arbitrio homo obligatur rationi, Deoq; parere indefinito tempore: ergo præmium infinitum & æternum debet correspondere: nisi velis, Deum cum offensione suæ iustitiæ iudicare. Ad hæc, ex hominis sapientia, prudentia, præteritorum memoria, prospectu futurorum, præsentium cogitatione & solertia, quis non concludat plusquam verisimiliter, hominem, qui ita liberè ratiocinatur, immortalem habere animam? Præsertim si inspiciat imperium super seipsum, propriasq; concupiscentias, & quod sibi resistit, corpus regit, refrenat, & quod vult impellit, atq; ita exercet, vt fidenti recuset potum dare, venerem appetenti non acquiescat, increpet & obiurget, frenumq; per singula imponat. Sed mittamus hæc: Qui enim animam immortalem negat, humano generi iniurij sunt, & dum sic philosophantur, Deum nimis strictum & illiberalem faciunt, qui nec virtutibus debitum premium, nec vitijs condignum supplicium redderet: imò verò rem publicam malè constituerent, si solū pro premio virtuti honestas & delectatio, vitijs autem pro supplicio inhonestas & turpitudine proponerentur: in republica enim sic constituta degere, tutum non esset. Quare: si homo

secundum virtutem viuere debet, patrieq; leges & religionis sanctiones obseruare (quod reuera oportet & æquum est obseruet) fatearis est necesse, animam nostram mortalem esse? spes enim immortalitatis nos in miserijs mirificè consolatur & recreat, aduersorum tollerantiam iubet, quoniam animas ad maiora erigit, & spe immortalitatis in officio retinet. Etenim nunquam immortalitatem conciperemus, nisi sempiternitas animæ esset, aut naturæ varietatē adscriberemus & mendaciū, quæ tale desiderium sempiternitatis indidit, essetq; naturæ propensio deceptoris, & miserum esset, sic felicitatem concipere, desiderareq; si vita æterna nobis contingere non posset: nam in cōstita quadam rerum abundantia inopes & miserabiles nos natura reliquisset. Sunt isti suorum flagitiorū vsque adeo conscij, vt velint socios habere malorum & alios secum, & proprios etiā animos corrumpere, si qua via possent suppliciorum futurorum metum, inuita natura & propria reluctante conscientia, subterfugere, hæresim domi suæ natā fingunt, vellentque à morte nil hominis superesse: qua sparsa suspectione, Aristotelis doctrinam infamant, & subinde veram philosophiā condemnant. Valeant isti, seu pereant potius, qui has nugas Aristoteli impositas in vulgus iactant, nam nec ingenio, nec doctrina valent, neq; virtute pollent, neq; auctoritate vigent, sed scioli quidem sunt, ne dicam ignorantes, scelesti quoq; atq; facinorosi, viles & abiecti de media plebis sece, brutales & sensuales homines. Faxit Deus, vt hoc humile & sensuale atq; genus hominum brutale aliquando resipiscat, aut diuina manu & potentia conteratur.

Demonstratam igitur arbitror animæ immortalitatem tam euidentē ratione, vt refelli nequeat, nisi à proteruis & capitolis, qui eò dementiæ peruenerunt, vt Deū improuidū faciant, rerumq; humanarū negligentē: viris tamē probis, sapientibus, recteq; institutis abudè, clarè & manifestè ex omni antiquitate declaratur. Duobus fermè millibus annorū ante Platonē tradiderat Moses animam nostram esse simulacrū & effigiem Dei immortalis. Post diuinus ille Plato apertissimè, & quanuis sub figurarū tropis & inuolucris, manifestissimè tamē: quæ sequutus est sapientissimus Aristoteles Philosophorum summus, quanuis sub ambagibus,

Obscra.

Colligitur principalis conclusio.

gibus, trecētis tamen annis ante Plotinum. Et ita is sermo per omnes ætates vsque ad Senecam & Ciceronem successit, omnia tē porū curricula obambulans, nullius sapien- tis peccus nō inedit, mutuis sententijs atq; suffragijs roboratus. Indi enim occidentales nostra tempestate reperti, qui quanuis rudes & inculi homines, hanc tamen animorum immortalitatem profitebāt, & cum mortuis suis, quos vnicē diligebāt, viui sepeliebantur, ea de causa, vt cum ipsis con- uerterent: neutiquam sanē fecissent, nisi de animorum immortalitate sensum à natura infitum haberent. Magnas & ineluctabi- le argumentum nemini non admirandum, tātus omnīū seculorū cōsensus, ex omni gente, genere, linguis atq; moribus, in quē ducente natura conspirasse videntur. Gra- tias agamus diuinæ clementiæ, quod adue- nerit lux illa, quæ illuminat omnem homi- nem venientem in hunc mūdum, quæ sola omnis hæreſis caliginem dissipat atque dis- pellit: qua non veniente, non dubito, quin cum multis in magno errore detineremur. Christo domino donante, qui via, veritas & vita æterna, pacificè veritate de animo- rum immortalitate fruimur: parcè igitur, obscure & fortasse repugnantè dixerunt Philosophi: sed felicissimis hīstemporibus (irradiante Christo domino æterni Patris naturali filio) aniculam, quanuis decrepitā, rudem & inertem, nullam rogabis, quæ præ- clariora & certiora non dicat, quàm omnes illi prisci Philosophi magno & improbo labore atq; summo ingenio dixerunt. Cō- uicti ergo sumus, & iudicio veritatis coacti existimare, magnum Aristotelem animæ nostræ immortalitatem protulisse. Defināt igitur calumniatores errorem suum vendi- tare, cum omnes eorū rationes partim nu- gatorix, partim exiles & nullo negotio sint dissolubiles: puerilibus argumentis viden- tur tamen sibi quasi ex tripode dicere, vt hanc notam Philosopho inurant, cum ta- men Aristoteles verè & syncerè philoso- phatus, animæ immortalitatē expreſſerit.

Quam veritatem vt omnibus suis nu- meris demonstramus, postremò ex solutionibus argumentorum ostendendū, confirmandūq; veram esse & legitimam Aristotelis phi- losophiā.

Quarta huius tractatus pars cō- tinet argumentorum solutiones.

Nunc iam vltimò sedulò danda nobis opera est, vt quæ aduersus hanc Philo- sopher sententiam (quam iam animo com- prehendimus, exactaq; ratione determina- uimus) ab aduersarijs principio obijcieban- tur, diluamus, vt non modò rudibus, qui fa- cilitè offendi solent, consulamus, sed etiā sa- pientibus ansam præstemus, quo rem hanc pleniorē & firmiter efficiant. Dixit enim Arist. alibi sæpe, sed potissimū lib. 1. de cælo tex. 10 1. ibi, *Insper & dicenda magis creduntur, si sententiarum earum, quæ in contro- uersiam veniunt, iura prius fuerint audita: ab- sentes enim condemnari minus vtiq; videbun- tur, &c.* aduersarij sententias prius au- diri debere, ne absentes condemnare & cō- trinauditam partem sententiam ferre vi- deamur. Audiuimus igitur eos superiūs, vbi apposita methodo, innumera eorū ar- gumēta, licet captiosa & fallacia, artificiosè tamen ad quatuor capita reuocauimus: nūc verò solutionem eorum audiamus, in quo non est situm minimum nostræ conclusio- nis præsidium: siquidem (vt dicit Arist. in- titio 3. lib. Meta.) *posteriorum inuestigatio, prio- rum est solutio dubitatorum, &c.* quia solutio- nes contrariorum, veritatis sunt confirma- tiones. Verum in ea re tenendus modus est, qui si in omnibus rebus pulcherrimus est, tum maximè in disputationibus & contro- uersijs obseruandus. Ideo quanuis propo- sita dubia negotiū maximum exhibeant, tamen pro mea virili enitar rem certis li- mitibus comprehendere, vt eam breuius & dilucidius, contractiusq; definiam.

Principiò igitur communis est assignan- da solutio, quando omnia nō possumus ad viuum refecare, quòd Aristoteles quasi de proposito breuiter & cōcisè, atq; ad eò mo- re suo obscure omnia, quæ naturæ animæ nostræ contingunt, complexus est: in causa autem fuit rei magnitudo, singularisq; dif- ferentia, atq; difficultas maxima huius rei (vt loco 4. tetigimus.) Vnde quanuis pla- nè, quid senserit, nobis aperuerit, ambigūe tamen. Deinde plurima, quæ nostram sen- tentiam disturbare videntur, ex ijs, quæ cō- tra Platonem sunt, trahuntur, quæ maxima ex parte ex hypothēsi procedunt, & argu- menta

Ad argu- menta & quatuor difficultates in cō- muni & trāsitu di- citur.

Documē- tum pro Aristot. enucleā- do.

Suprà lo- co 4. cur uerbis am- biguis Ari- stot. v- tatur.

Arist. cū Platone quomodo cerret.

menta sunt ex datis, & (vt dicunt) ad homi- nem: quem redarguit, quasi minus natura- liter & physicè loquentem (vt patet ex lib. 8. Phys. tex. 13. *Etenim sic dicere, figmento magis assimilatur*, scilicet quàm positioni naturali) absolutè ergo rationes in se vana- nissimæ sunt. Aristoteles tamē sagacissimè loliginis instar se suis tenebris occultabat, & insidiosum opponebat argumētum, hoc solo contentus, quòd Platonem verè & exactè reprehendebat, vt innaturaliter & minus physicè loquentem, & quòd nature leges transiliret: & ita singula intra nature limites ex physicis testimonijs, quæ à materia pendent, redarguuntur, hincq; absurda omnia colliguntur. Cæterum æqui- uocè concludit, nempe à re facta ad creatā, à re materiali ad separatā arguendo: cognouit enim Plato virtutem diuinam & consilium, quod longè naturam antecellit: sed Aristoteles naturæ vires rimabatur, & eius secreta diligenter perſcrutabatur: exactè autem de nostra anima dicere, ad altiorem contemplationem, nimirum ad primum & diuinum Philosophum sempè remitte- bat. Similiter testimonia omnia, quæ hostes veritatis contra nostram doctrinam addu- cunt, vnā generalem solutionem admit- tunt, scilicet imperfectè & mutilè citari, ex- tortaq; esse, quia difficillima sunt & obscu- rissima: vt D. Augustino cōtigit libello de immortalitate animæ, in quo scribēdo præ- ceptus fuit, quia aggressus est sine exordio, absoluit sine epilogo (quod sui moris non est) & rationes non habet digestas, vt alijs libris, sed inuolutas & intrincatas: Ipse ita di- cit lib. 1. Retractionū cap. 5. *Post libros Soliloquiorum iam de agro Mediolanum reuersus, scripsi librum de immortalitate animæ, quæ mihi quasi commonitorium esse volueram propter Soliloquia termināda, quæ imperfecta remāserunt. Sed nescio, quomodo me inuito exiit in manus hominum, & inter mea opuscula nominatur. Qui primò ratiocinationum contorsione atq; breuitate sic obscurus, vt fatigat, cum legitur, etiam intentionem meam, vixq; intelligatur à meipso, &c.* Habet enim plurimos nodos ferme inextricabiles, quos pauci & Dialecticè periti extricabūt. Alię rationes frivole sunt, & multa, quæ obijci possunt, impertinentia. Idem Aristoteles de se dicere posset, qui de im- mortalitate animæ loquutus vaxrè & lubri- cè, si in qua alia re, de qua pluries mentio- nem fecit, non tam vt alijs eam explicaret,

quàm vt quid ipse sentiret, insinuaret: & ob id adumbrabat, quibus nā rationibus in hāc sententiam pertraheretur. Mentiuntur igitur insigniter qui dicunt, Aristotelem nun- quam de animæ immortalitate verbum fe- cisse: conuincuntur enim ex locis à nobis adductis, sed expreſsius loco 2. & 10. vbi admonimus de anima ipsa mentionē fieri, cum de immortalitate agitur, & non so- lum de intellectu. Et loco 4. de verbis am- biguis non nihil diximus, quam ob causam illis fuerit vsus Aristoteles, vt in re abstru- sissima suam indicaret modestiam, quoniā maiori indigebat perſcrutatione. Nō enim existimandum est, Aristotelis acerrimum ingenium perplexum fuisse: sapientissimus nanq; Philosophorum summus fuit, idēq; studiosus erat veritatis: nihil ergo erit illi fuerit arro- gantè nisi proprio loco dicendum, ad lo- cum tamen proprium de immortalitate nō peruenit: siluit itaq; ne arrogare sibi vide- retur Apollineum oraculum, vt ex tripode dicere auderet, vt faciūt imperiti, qui in ob- scuris & imperitis rebus statim præcipitāt sententiam, & dant sine mente sonū. Quod Plinio contigit, qui multa mendacia elegā- tissimè necit, & Auerroës, qui ineptè dum philosophatur, Aristotelem peruertit atq; confundit.

Commune præparatur fundamentum pro solutione omnium argumentorum, quo explicatur animam intellectuam propriam habere esse.

Sed vt nos modū teneamus & vitia alio- rum vitemus, breuiusq; resoluamus po- sitam controuersiam, seorsum pro argumē- torum dissolutione vnicum ponendum est fundamentum, à quo cætera pendent, nimi- rum animam nostram subsistentē esse, hoc est, animam rationalem habere esse propriū seiunctum à corpore: imò quòd totum esse hominis nō addit supra esse animæ nisi so- lam extēſionem & cōmunicationem. Hūc enim supra dixim⁹ esse quæſtionis sensum, videlicet quòd anima intellectuua habeat propriam existentiam simplicem, quā dum corpori communicat, hominem componit & constituit: in morte autem eiusdem hominis ad sese illud suum esse recolligit: idem enim est, animam nostram immorta- lem esse, & subsistentem appellare. Ideo certissimum est, sanctum Thomam ita af- fir-

Loco 4. de verbis dubiis Arist.

Arist. in- geniu non fuit arro- gās circa animæ im- mortalita- tem.

Plini⁹ cū Auerroë numeratur.

firmare & probare 1. p. q. 75. art. 2. & 1. 2. q. 4. art. 5. & lib. 2. contra gent. cap. 68. & 72. atq; de fide etiā tenendū, cum idē sit dicere immortalem esse, & subsistentem: nam immortale non potest esse, quod non habet esse: ergo cum separatur anima, asserere debemus proprium esse habere & existentia, secundum quam in se existat: aliās eam doceremus immortalē verbis, & nō re. De hac re legit Caietanū de ente & essētia cap. 5.

Ceterum quia nos cum catholicis non disputamus, nec sacram Theologiam hoc loco interpretamur (scimus enim & de fide tenemus, animam immortalem & subsistentem esse iuxta eum, quem diximus, sensum, nempe quod in se propriam habet existentiam seunctam à corpore) duntaxat autem cum Aristotele rem habemus, ut ex eius doctrina animæ immortalitatem deducamus, & probemus in sua propria existentia subsistere: nā si id confiterit experipateica schola, confecta res erit & argumenta minimo diluentur negotio. Ergo fundamentalis conclusio ex Aristotelis disciplina deducenda est, quod anima intellectiva subsistit in proprio esse, quod ab anima in corpus derivatur, & post mortem ipsum esse ad se contrahit, ita ut simpliciter non desinat esse anima, sed secundum quid desinat esse, videlicet in corporis vnione. Cum autem dico animam subsistentem, non intelligas velle me asserere solam animam esse hypostasin & personā, ut est angelus: quandoquidem anima non est integra natura, nec tota essentia hominis, quoniam (ut dictum est initio lib. 2. de Anima) actus est corporis & altera pars hominis: sed intellige, animam nostram habere existentiam propriam in se, non tantum originaliter & radicaliter, sed formaliter, licet incompletē, ut pars naturæ humanæ, totam existentiam hominis habet, quam in vnione animæ ad corpus exerit, extendit atq; communicat, & velut in ultimam actualitatem deducit. Vnde deprehendes etiam, hominem non habere nouū & distinctum esse ab eo, quod est animæ rationalis, sed eadem existentia animæ rationalis hominem existere atque subsistere per hoc, quod illud idem esse animæ corpori communicatur & extenditur, completurq; in sua vltima actualitate.

Anima intellectiva Iam his iactis pro totius quæstionis conclusione & fundamento ad argumentorum

dissolutionem, superest, ut quod dictū est, ex Aristotele inducamus. Non enim proposito nostro sat est veritatem dixisse, nisi eam ex Aristotelis schola confirmemus: ipse tamen adeo expressē eam fatetur, ut non possim non mirari diligentiam multorum & grauissimorum Aristotelis expositorum, in hac parte adeo graui & necessaria fuisse negligentissimam: expressissimē enim Aristoteles fatetur, animam subsistere in se, atq; adeo immortalitatem animæ nostræ planē sensit. Constat autem euidenter id, quod dicimus, diligenter percurrenti atq; perscrutanti viginti, quos superius induximus, locos ad animæ immortalitatem ex Aristotele ostendendam: sed specialiter id animaduertebam⁹ loco 4. & loco 9. circa quintam & sextam rationem, tametsi in omnibus contineatur. Nam idem est immortalem esse, & separabile esse, atq; in suo proprio esse posse subsistere, operari & intelligere posse independentem à corpore: hæc autem se inuicem sequuntur, & per viginti illos locos animæ competere, ex Aristotelis sentētia, veraq; philosophia declarauimus. Sed ex aliquibus locis rem hanc peculiariū, efficaciusq; veluti digito planius commontremus: Lib. 1. de Anima tex. 1. exactiorem esse scientiam de anima dicit Arist. quæ *vel rerum est earum, quæ magis prestabiles, magisq; sunt admirabiles*, id est, separatarum. Quod in eodem libro tex. 65. declarat Arist. quomodo separaretur (ut loco 4. exposui) *Intellectus* (inquit) *aduenire videtur & substantia quadam esse, ac non corrupti*. Quibus (rogo) verbis potuit aperitiū quod dicimus significare? Et posteriū lib. 2. de gener. animal. cap. 3. (ut loco 18. retulimus) hanc animæ independentiam à corpore expressissimis manifestat, dum modum aperit, quod de foris dicitur aduenire, & ita loco 2. dicebamus separatam habere operationē: sed maximē id constat ex loco 10. de intellectu agente. Rursus quia et si quibusdam videatur Aristoteles de hac animæ propria existentia & separatione dubius lib. 2. tex. 11. 21. & 32. (ut habes supra loco 6. 7. & 8.) non est tamen dubius (ut ibidem diximus) sed vbi ibi dubius esset, euidentissimē tamen toto cap. 1. lib. 3. de Anima (ut supra loco 9. specialiter 5. 6. 8. ratione) declarat ex natura possibilis intellectus, qui ab omni naturā denudatur: ideo immixtus est corpori & impossibilis, materialiumq;

nam subsistere ex Arist. doct. ducitur.

Aduenire termino in contentiam.

rialiumq; affectionū nō susceptiuus, & per se locus specierū, quoniam à corpore separatur. Anim⁹ igitur noster à corpore & omni corporeo immunis est, ideo à corpore independentens, quare per se & in propria sua existentia subsistens: aliās corpori misceretur, ab ipsoq; penderet, & secundum se nō esset locus & thesaurus specierum, quoniam nō haberet esse proprium secundum se, vnde posset sustinere species & propriā operationē seunctam à corpore: neq; posset separatus à corpore felicitatē habere, quod tamen Aristoteles sensit, ut supra loco 19. & prius ad finē impugnationis Auerrois. Sed quādo omnia cessassent, apertus est tex. 17. lib. 12. Meta. ut supra loco 20. diximus: nō est ergo anima organica, ut quæ operationē habet separata à corpore: & si à corpore est separabilis secundum operationem, proculdubio esse ipsius animæ separatum quoq; erit, atq; anima in se propria existentia subsistens est. Nō igitur est quæ in re aperta plurib⁹ agamus, ne cogamur, quæ hactenus dicta sunt, molestē repetere: sufficiat hæc indicasse, vnde cætera pendent, & quod anima principium sit intelligēdi corpora, quia ab omni corporea natura denudatur, ideo immaterialis & separabilis est: quoniam si intelligere nō est organicū, neq; aīa depēdens à corpore, cui neq; cōsepelitur, neq; immergitur, proculdubio ipsa in propria existentia subsistet tanquam forma superioris ordinis supra materiales ad genus immaterialium formarū pertinens: vsque adeo ut hæc sensibilia eleuet ad quandā participationē superiorū, ut in cogitativa nos experimur, quæ ex confinio & vicinia ad intellectum ipsa quoq; suo modo ratiocinari dicitur. D. Paulus hoc significabat 1. ad Corint. cap. 15. dicens, *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale: si est corpus animale, est & spiritale, &c.* nimirū quia anima suū esse cōmunicat corpori & in se trāsformat, ut paulatim ab hac mortalitatis corruptione exuatur & stola immortalitatis induatur. Fundamentū itaq; nostrum euidentissimum est, nempe Arist. expressē sensisse animæ intellectuæ immortalitē & subsistentiā propriā: imò verò quia vidit subsistentē in se, cognouit immortalē.

Intellectiva anima unione ad corp⁹ perficitur. Ex quibus sequitur primò, quod licet anima in se propria existentia subsistat, tamen quia nō est integra essētia, sed pars naturæ humanæ, vltimatē & formaliter cōpletur & perficitur vnione ad corpus. Quod statim ex-

actiū declaro & fusiū inferiū circa solutionē ad 3. & 4. Inferitur secundò, perfectior rem esse statū animæ coniūctæ, quam separata: quoniam status cōiunctionis naturalior est, quia ibi habet anima sui esse formale cōplementum & integrā speciei rationē, & nō solum primā perfectionem, quæ est esse, sed secundam etiā, quæ est influere & cōmunicari corpori (in qua re Deo similior fit & naturæ boni conformior, quod sui ipsius diffusiuū est) separata autē, incōpleta manet & quasi partialiter: verū in corpore formaliter omnes suas virtutes & facultates extendit, ut vegetatiuas & sensitiuas; quas non potest exercere, nisi organicē: separata verò solas exercet intellectuās, quia non sunt organice, sed à corpore independentes: & has adhuc intellectuās in statu separationis confusē & improporionate exercet, at resumpto corpore, distinctē, perfectē & proporionate: quia anima pars est humanæ naturæ & actus corporis, & ita magis cōmensuratē & proporionate intelligit in corpore: vnde aīa nostra absolutē propter melius esse sui magis, quā propter melius esse corporis vnitur. Tertio habemus, quod anima ad corpus non accidentaliter, sed essentialiter ordinatur, tum quia pars hominis est, tum etiam, quia actus corporis physici (lib. 2. de Aīa cap. 1.) quare dū separatur, integritatē amittit, quia est substantialis act⁹ hominis (lib. 2. de Aīa tex. 24. & S. Tho. quæst. vnica de anima art. 1. ad 16. & 1. 2. q. 4. art. 5.) & corpus participatiuē ab anima sortitur esse. Essentia igitur animæ non solū ordinatur ad esse vtcunq; , sed ad esse speciei huius: quare licet anima nostra possit sine corpore habere esse, non tamen potest illud habere in cōplemento suæ speciei, siue coniunctione ad corpus.

Omnia ista (ut plura alia præteream) ex eodem principio pendent, nimirū quod anima subsistat in propria sua existentia, & actu in se vna sit & indiuidua, atque adeo quod multiplicatur ad multiplicationem corporum, non tanquam ex causa, cum à corporibus non pendeat, bene tamen tanquam ex conditione & occasione: vnde licet recipiatur in corpore tanquam in potentia receptiua, cui cōmensuratur & coaptatur (ut lib. 2. de Anima tex. 6. & 24. et 26. et S. Thom. quæstione vnica de anima art. 3. anima essentialiter et substantialiter est corporis act⁹, et in accōmodato et

Aīa non sive stat⁹ in natura: licet se paratus, quā cōmpletus.

Aīa qua intellectuā aptat melius esse sui corpori vnitur.

Aīa essentialiter ordinatur ad corp⁹.

tali est supposito) verū tamen in corpore nō est sicut in potētia respectiua, cū a materia nō educatur: nā anima natura sua prior est corpore: prius autē ab eo, quod est posterius, nō pēdet: in se ergo anima habet cōmēsurationem & sigillationem ad corpus, qua trahitur & inducitur in corpus ad speciei cōplementum. (Hoc de potentia respectiua & receptiua expono infrā ad 3. nodū principalis argumenti, vbi de educatione de potētia materiā.) Nolo equidem dicere, q̄ anima nostra non conueniat cum omnibus alijs formis substantialibus, Primō in eo q̄ est substantialis actus, & dat esse essentialē cōposito. Secūdo in eo quod cōstituit suppositū. Demum in hoc quod totū & partes non existunt, nec subsistunt, nisi per vnum & idē esse, quod est formalis effectus ipsius formā: ab vna enim forma nō nisi vnū esse promanat. Volo autem dicere, quod pręter has tres conuenientias, quę sunt omnibus substantialibus formis, quę materiā cōiunguntur, cōmunes, habet anima nostra ratio nalis insignes differentias, quas Aristoteles lib. 3. de Anima cap. 1. & alijs locis superioris latē adductis expressē fatetur. Prima ex parte prioritatis, videlicet quod anima subsistit in se & in suo proprio esse, quod nō est totius sicut in alijs formis (quę a materia pendent & comprehenduntur, vtpote quę rerum materialium ordinem nō excedunt) est ergo prius natura, quā corpus, ideōq; immaterialis, & rerum materialium ordinem longē excedit & supergreditur, licet in fieri a principio non nisi in materia fiat (lib. 12. Metaphys. tex. 16.) independenter tamen fit ab ipsa (ibidem tex. 17.) quia posterius in suo proprio esse permanet. Secunda differentia ex parte coniunctionis ad corpus, nempe quod esse formarum materialium, cū a materia educantur & comprehendantur, primō & per se est totius compositi tanquam eius, quod in natura perfectiorem gradū tenet, & quod prius existit: secundariō autem conuenit formā, vt pars est, quę non in se, sed in toto existit. Anima verō nostra, quoniam immaterialis est & a corpore independens, prius natura, quā corpus, existit, & in se subsistens est primō & per se: secundariō corpori & composito competit, tanquam ei, quod ad ordinem rerum immaterialiū mediante anima intellectuā eleuatur. Tertia differentia, & quam potissimū prę-

Anima rationalis in quibus conueniat cum reliquis.

Tres insignes differentie anime rationalis ad alias formas substantiales.

senti controuersia inquirimus, sumitur ex posteriori tempore & permanentia, nimirū quod cū esse aliarum formarum primō & per se sit totius cōposito, ipso destructo, funditū forma perit, nec remanere potest: esse autem animę nostrę, quoniam primō & per se ipse est, non tamen totius, ipso homine corrupto, animā, quę immaterialis est & incorporea, manet cum suo esse, quod materiā cōmunicabat: ergo nō oportet aliud esse existentię hominis esse, & aliud intellectuę anime, sed per ipsum esse, quod est animę rationalis propriū, & corpus & anima, homōq; simul subsistunt, ita vt corpus ab anima mendicet & participet esse, & esse totius hominis propriū sit solius animę.

Ex his omnibus absolutum est & omni ex parte constat propositum fundamentū, Animam scilicet in se subsistere propria existentia, quia immaterialis est, & corporeis non afficitur neque corpori miscetur (lib. 3. de Anima cap. 1. multis textibus, sed potissimū tex. 5. 6. & 7.) Ideo non sustentatur a corpore, neq; ab eo cōprehenditur, aut deducitur in aliquo genere causę: non quidem efficiētis, quia cū corpus sit materia animę, materia & efficiens non cōcurrunt in eandem causam: nec pendet in genere causę finalis, quia anima potius est finis corporis (vt dudum dicebā & infrā ad 3. principale, quod anima vnitur corpori propter melius esse animę) nec sicut a causa formali, quia anima corporis est forma, corpus autem animę non est neq; potest esse forma, aut idem esset respectu eiusdē forma & materia: quare in nullo genere causarum anima nostra a corpore pendet, nisi sicut ex occasione & cōditione, vt inde indiuidetur. Quibus habitis, expeditiū diuemus quę quatuor pręcipuis argumentis proposita sunt.

QVAESTIVNCVLA

An anima creetur ante corpus?

Primum igitur principale argumentum triplicem nodum habere videtur. Primus, si anima fuerit ante corpus, cū in se subsistat & a corpore non pendeat? & quid causę fuerit, vt in corpore producat? Secundus, si creetur, aut ex vi naturalium dispositionū deducatur de potentia materię? & ob

Anima nostra in nullo genere causę pēdet a materia.

Ad tres precipuos nodos reuocatur prima difficultas in primo argumento posita.

& ob id si Aristoteles creationem nouit, & actionem primę causę sine secūda? Tertius atq; postremus, si anima multiplicatur pro multitudinē corporū, atq; adeo ab ipsis sit singularis & indiuidua, vnde vna anima essentialiter altera perfectior sit? Hęc sunt, quę potissimū primo petuntur argumēto.

Et quod attinet ad primum nodum, perspicua breuitate sic resoluitur. Duplex igitur est prioritas, Vna, quę est naturę & naturalis independentię, iuxta quam anima prior est corpore: Patet ex firmamento iam posito, quod sit per se subsistēs: vnde independentē a materia sit, atq; in suo proprio esse subsistit; neq; educatur a potentia materię. Quare anima nostra creatur, & naturaliter prius est; quā homo: ceterę nanq; formę sunt in composito, in quo prius natura sunt; quā in semetipsis: anima verō intellectuā prius in se, quā in toto, hoc est, ratio productionis animę terminatur ad esse animę nostrę, quę fit per se, & non per rationem totius, & sine dependentia a corpore & materia in vilo genere causę, quia a materia non sustentatur, nec cōseruatur: in quo cōsistit ratio creationis, quod independentē a materia fiat, & soli animę nostrę competit prius natura in se subsistere, quā in toto. Quę doctrinā pręterquā q̄ catholica est, ex peripateticis documentis deducitur, iuxta ea, quę citatis locis & in adducto cōmuni fundamento dicta sunt. Altera prioritas est temporis, de qua non solum apud Philosophos fuit cōtrouersia, sed etiā apud grauissimos Ecclesię doctores, qui in argumēto citantur: & antequam vlla esset de hac re Ecclesię catholice definitio, potuit probabiliter sine periculo hęcresis vtrius defendi: tamen nullatenus licet post cōcilij Vniuersalis atq; Lateranensis pręhabitu decretum, quo docemur vnicam animam intellectuā in singulis hominib; esse, eamque multiplicari pro multitudinē corporū humanorum. Ita D. Hieronymus ad Pamachium: nam si anima ante corpus crearetur, non esset forma essentialis hominis, sed in corpore tanquam naua in nauī degeret: Et quāuis Castro doctissime definiat lib. 2. contra hęcreses verbo Anima hęcresi 3. & citet pręter D. Hieronymum, etiā Leonē Epist. ad Astoringensem Episcopum, non video expressam Ecclesię Romanę definitionem: Nam in prędicto concilio Lateranensi & Vniuersali determinatur esse for-

In quo cōsistat ratio creatiōnis.

Anima nostra nō esse ante corpus, nō diffinitur expresse, tamen as-

mam hominis essentialē, & multiplicari ad multitudinē corporum. Vnde statim sequitur in bona consequentiā, quod anima non est ante corpus, sed simul tempore creatur, & corpori infunditur: habet etiā; tanquam traditio ecclesiastica, & opposita sentētia vt minimum est errōnea, Platoniciūq; figmentum. Vide S. Thomam 1. p. q. 90. art. 4. & lib. 2. contra gentiles cap. 83. & ibi Ferrariē. in fine. Origenistarū velle error dicentiū animas & angelos simul ante corpora creatos, a Platone descendit & dānari debet, nisi intelligas, non secūdum ordinem temporis, sed naturę, & secūdum similitudinē generis propter conuenientiā cum angelis concipias priorem fuisse. Quod non solum falsum non est, sed ipsissima fidei catholice veritas: quia anima a corpore est independens, & a materia nō educitur, quoniam sublimior est. Tamen hęc fidei sentētia apud Aristotelē est expressa, qui lib. 3. de Anima tex. 14. docet & simul probat, cum dicit, Oportet autē in ipso nihil esse perinde, atque in tabula nihil est a Etu scriptum antea, quā in ipsa scribatur: hoc enim in ipso fit atque accidit intellectu. & c. animam nostrā a principio esse sicut tabula rasa, in qua nihil depictū est. Vbi exposuimus animā corpori infundi, vt in eo, tāquam in propria officina, per sensuum instrumenta, quasi per scribas, sese depingat elaborandō proprias & proportionatas species, rerūque imagines: aliās esset otiosa, si ante corpus crearetur, & nō haberet vnde commōdē & proportionatē ad suam naturam intelligeret. Expressiū atq; etiam ex professo lib. 12. Metaphys. tex. 16. determinat, quod quauis causę efficientes prius sint, causę tamē formales simul sunt, dicēs, Quę autem vt ratio simul, & c. quia perfectio nō est ante perfectibile, neq; causa formalis ante suū effectum formalem. Hūc autem esse sensum, patet ex contextura huius Aristotelei loci, quē in superioribus sępe retulimus, sed potissimū loco 20.

Aristoteles cogno- uit et probauit animam non esse ante corpora creatā.

Anima nostra est in corruptibilis sit, non est de prima, et essentiali perfectione vniuersi.

Sed si redarguas, res omnes quoad suam speciē esse de substantia & perfectionē vniuersi (vt lib. 1. de celo cap. 8. & 9.) perpetuas autē res non solum secūdum speciē, sed etiam secūdum indiuiduū esse de primā vniuersi perfectione: at aīa nostra eter- na est: ergo non tantūm secūdum speciē, sed secūdum indiuiduū ad primā & essentialē vniuersi perfectionē pertinebit: quare iuxta

iuxta Aristotelem debuit anima ab initio mundi creari? Respondetur, indiuidua, nisi aeterna sint, nō pertinere ad vniuersi perfectionem essentialē primā, sed ad secundariā & accidentariā: anima autem nostra iuxta Aristotelem licet posteriùs maneat & incorruptibilis sit atq; adeo perpetua (quia a parte pōst non habet finem) non tamē est aeterna, cū inceperit esse. Ex quo patet, vnde Deo (vt nostro dicamus loquēdi modo) quasi cōpelli videatur animam corpori iam pręparato infundere, nimirum ex cōditione vniuersi, scilicet integritate: quia anima nostra forma est essentialis & actus substantialis corporis humani (vt satis suprā dictum est & in cōmuni firmamēto, & antea contra Auerroēm, & lib. 2. de Aīa tex. 7. 24. & 26.) non ergo potest infundi corpori, nisi pręuis, pręcedentibusq; dispositionibus secundum ordinem aliarum formarū: & ita in corpore durat, quandiu dispositiones sufficiunt animam conseruare: non quia anima nostra ab illis dispositionibus simpliciter conseruetur, sed quatenus subiectū corpus animat, eiq; communicat esse: illa enim dispositiones non ad esse animæ, sed ad vniuersi ipsius cum corpore concurrunt. Vide S. Thom. 1. p. q. 90. art. 2. & infra ad 2. principale.

QVAESTIVNCVLA

An anima nostra creetur, an potius educatur de potentia materiæ?

Secundus nodus eiusdem primi argumētis si anima creetur, dissolutus a me est lib. 1. de cælo cap. 12. vbi plurima Aristotelis adduco loca. Nūc verō sufficiat quod diximus in posito fundamento, nēpe quod anima est subsistens, cui ob id repugnat de potentia materiæ educi, cū de foris adueniat (lib. 1. de Anima tex. 65. & lib. 2. de generatione animal. cap. 3. & lib. 12. Metaph. tex. 17.) Quod autē Aristoteles dicit lib. 1. Phys. tex. 62. ex nihilo nihil fit, *Semper enim est aliquid, quod subicitur*, &c. intelligendum est ex hypothesi iuxta subiectam materiā: Nam Physicus non considerat de separatis a materia, sed id ad primum Philosophum spectat (lib. 2. Phys. tex. 26.) In Metaphisica autem nunquam quidpiam simile dixit, sed potius lib. 2. Metaphys. tex. 4. pri-

Vnde anima rationalis corpori coniungatur.

Creatio non pugnat cum Arist. principiis.

um ens causam esse omnium aliorum quoad esse, *Vnumquodq; (inquit) sicut se habet ut sit, ita & ad veritatem*, ac proinde ad esse & operari. Et lib. 12. Metaph. tex. 38. *Ex tali igitur principio dependet cæli & naturæ*, id est, a Deo pendet naturā vniuersi: & tex 36. & 44. docet, quod quælibet res separata a materia est principium efficiens omnium eorum, quorum est finis: Deus autem finis est intelligentiarum & vniuersi: ergo erit causa efficiens (de hoc tengetur obiter lib. 2. de cælo tex. 70. & 71.) Prima igitur causa liberē agere potest & creare, vt olim locis citatis ludens, ex datis a Philosopho contendebam: nam si visus est cōtraria asserere, hoc ideo est, quia loquebatur vt Philosophus naturalis & iuxta subiectam materiā: omnia enim sunt candidē, & iuxta cōtexturam propositi argumētis & materiæ tractanda & explicanda. Etenim naturæ autor Deus Opt. & Max. non alligauit virtutem suam causis secundis, neque prius a posteriori pendet, vt Deus, qui vim agendi contulit rebus, sine ipsis nil facere aut operari possit. Quomodo id fieret Aristoteli probabile, cū non sit rationi consentaneum?

Ad eundem nodum pertinet, si anima nostra educatur de potētia materiæ, quem non est operosum diluere, nisi ijs, qui Philosophiæ principia non percallent. Idem namq; est non educi, quod non esse in potētia respectiua materiæ, id est, non fieri in toto, neq; in actū deduci per esse totius: quæ enim educuntur de materiæ potētia, prius sunt in toto, quā in se: anima autē nostra subsistens est in se (vt in firmamēto habes) ergo nō habet esse a toto, neq; a potētia respectiua materiæ, quæ est illa, quæ cōtinet respectū ad formam, quam sustinet: est autē in potētia materiæ receptiua, quæ est illa, quæ nō cōtinet neq; sustinet formā, & media est inter respectiua, quæ est purē naturalis, & illā, quam Theologi obedientialē vocant, quæ est in ordine ad agens simpliciter supernaturale. Itaq; anima nostra, quāuis non contineatur in potētia respectiua materiæ, vt inde educatur, recipitur tamen in potētia materiæ: quoniam dispositiones ad animā rationalem vniendā sunt intra ordinem rerū naturalium, ex quarum vi anima si non producit, tamen infunditur & substantialiter vnitur corpori, sine quib; citra miraculum non vniretur. Gratia autem Dei

Optimè explicatur quid sit educi de potētia materiæ.

Triplex materia potētia, obedientia, receptiua, & respectiua.

Dei omnipotentis, per quam sumus naturæ diuinæ consortes, nostræ animæ diuerso modo vnitur: quia supernaturalis est & merè gratis donatur, nullis nostris exigentibus meritis, quoniam non habemus ex vi nostrarum dispositionum & operationum, vt ex nobis sunt, facultatem ad gratiæ consequutionem. Itaq; potētia animæ ad gratiam est obedientialis, quia respicit agens supernaturale: potētia autem materiæ ad nostram animam est quidem naturalis, secus anima non vniretur vt forma essentialis: potētia enim materiæ ad cæteras animas & formas non tantum est naturalis receptiua, sed etiam respectiua, quia naturaliter continet & sustentat formam, & materia concurrat ad illam formam in genere causæ materialis conseruando intra limites causæ materialis. Et quia in hoc consistit & completur tota ratio educationis de potētia materiæ, Anima nostra, quæ non pendet neq; sustinetur a materia in genere causæ materialis, sed incipit esse independēter a materia, ab ea non potest educi, ideo necessario creatur. Pluribus equidem explicui rationem educationis de potētia materiæ, sed omnia cōcurrunt & conuertuntur: quoniam nō fieri in toto, ideo animæ nostræ cōuenit, quia est subsistens: hinc autem habet esse independēter a materia: ex hoc sortitur, quod non sit in potētia respectiua materiæ: insuper quod ab ipsa nō sustinetur, sed posteriorius manere possit. Vides igitur, quo pacto se consequuntur ista, & diuersa habitudine idem significant: & si retrocedas, valet etiam argumentatio, Posteriorius manet: ergo nō est in potētia respectiua materiæ: ergo independēter ab ipsa fit: ergo est subsistens in se. Cum hoc tamen anima nostra actus est essentialis corporis & in materia recipitur, vt vltima, eaq; præstātissima forma rerum naturalium. Ideo generatio hominis nō solum ex parte materiæ & dispositionum, sed etiā ex parte formæ rationalis est naturalis appellanda: aliās neque anima nostra esset actus essentialis corporis, neq; forma, neq; vnio naturalis esset. Omnia igitur ista sunt mirabilia & valde notāda: nam anima nostra, quæ in se terminus est creationis, quæ a solo Deo creatur, in eodem instanti simul est terminus infusionis & generationis. Et hoc ergo sufficiat, vt potētia materiæ naturalis sit, vnio quæ animæ naturalis, & hominis quoq; generatio naturalis dica-

Observatio de potētia materiæ terminos, qui conuertuntur.

Generatio hominis naturalis, infra in fine 2. principalis arg.

tur (lib. 7. Metaphys. tex. 27. & 28.) Vide S. Thom. de spiritualibus creaturis quæst. vnica art. 2. ad 8.

QVAESTIVNCVLA

An anima nostra indiuiduetur per corpus?

Tertius nodus primi argumētis totus est de multiplicatione, indiuiduatione atque animarū perfectione: quem vt facilius resoluaui, aduertendum, animam rationalē duo habere, Vnum, quo communicat cum cæteris formis substantialibus, nempe quod actus sit substantialis. Alterum autem, quod cōmune est animæ nostræ cum angelis, nimirum quod subsistēs est. Ex hoc igitur secundo habet anima, quod nō habet causam formalem, quia nō existit alio a se realiter distincto, sed per seipsam existit, vt superius in cōmuni firmamento expositū est. (Non disputo modō, si esse animæ distinguatur a sua essentia, quia in omnibus rebus creatis certū est distingui, sed dūtaxat quod nō habet subsistere, neq; existere ab alio vt a toto, vt materiales formæ, sed a se, vt intelligētia) Neq; habet causam materialē, quia simpliciter non pendet neq; educitur a materia: tantum ergo habet causam finalē & efficientē, quæ solus Deus est, qui animæ dat esse, vnitatem & multitudinem animarum, sicut stellas cæli variat, multasq; mansiones animabus nostris pręparat. Quo fit, Deum simpliciter causam esse multiplicationis animarū, corpus autē posteriorius secundum quid cōcurrat: vnde ex deficientia corporū non oportet multitudinem animarum simpliciter & per se deficere, quia corpora posteriorius & secundum quid cōcurrunt: bene tamē ex deficientia influxus ex parte agētis, Dei scilicet, a quo anima pendet in fieri & in facto esse: hanc autem subsistētiam animæ & independētiam in communi fundamento ex Aristotele ostēdebamus. Alterū, scilicet quod sit forma corporis atq; adeo quod ei commensuret, patet ex Aristotele lib. 2. de Aīa cap. 1. & 2. præsertim tex. 24. & 26. dū inquit, *Et inest ob hoc in corpore, atque in corpore tali, non in quouis sine discrimine vllō, &c.* oportet enim omnē actum in accommodato esse susceptiuo, atq; adeo talē animā non in quouis corpore sine discrimine, sed tali, accommodato scilicet & cōmēsurato. Quare ex

Anima nostra media inter materiales, et immateriales.

Deo solus causa animæ nostræ.

Corpus non est simpliciter causa multiplicationis animarum.

Anima intellectiva corpori cōmensuratur.

his sequitur, quod multitudo corporum non est causa multitudinis animarum, quia posterus nunquam est causa prioris: imò ediuerso multitudo animarum causa est multitudinis corporum: homo enim ex corpore & anima constat, tanquam ex causis & partibus ipsius totius: idcirco licet corpus sit materialiter causa hominis, non tamen causa animæ, neque esse ipsius animæ, quod à corpore non pēdet, ut sæpe dictum est. Etenim habitudo animæ ad corpus est habitudo formæ ad materiam, actus ad potentiam: ideo anima prior est & independentior, quoniam non educitur, ut reliquæ formæ, de potentia ipsius materiæ. Ex

Corpus in diuiduat animam ut causa sine qua non.

Duplex commensuratio, substantialis, & relativa.

Animam intellectualem per corpus, non debet explicari per aliquam causam circumstantiam, nec causalitatem aliquam, sed per habitudinem ordinis inter ipsam animam & corpus ad constitutionem totius: quoniam causalitas materiæ non consistit præcisè & absolutè in hoc quod est recipere formam, sed in hoc quod sic recipiatur, ut ab ipsa educatur, id est, sustentetur, quia ab ipsa pendet (sic explicat Aristoteles habitudinem materiæ ad formam lib. 3. Metaph. cap. de causis & partibus ipsius totius: idcirco licet corpus sit materialiter causa hominis, non tamen causa animæ, neque esse ipsius animæ, quod à corpore non pēdet, ut sæpe dictum est. Etenim habitudo animæ ad corpus est habitudo formæ ad materiam, actus ad potentiam: ideo anima prior est & independentior, quoniam non educitur, ut reliquæ formæ, de potentia ipsius materiæ. Ex

Animam intellectualem per corpus, non debet explicari per aliquam causam circumstantiam, nec causalitatem aliquam, sed per habitudinem ordinis inter ipsam animam & corpus ad constitutionem totius: quoniam causalitas materiæ non consistit præcisè & absolutè in hoc quod est recipere formam, sed in hoc quod sic recipiatur, ut ab ipsa educatur, id est, sustentetur, quia ab ipsa pendet (sic explicat Aristoteles habitudinem materiæ ad formam lib. 3. Metaph. cap. de causis & partibus ipsius totius: idcirco licet corpus sit materialiter causa hominis, non tamen causa animæ, neque esse ipsius animæ, quod à corpore non pēdet, ut sæpe dictum est. Etenim habitudo animæ ad corpus est habitudo formæ ad materiam, actus ad potentiam: ideo anima prior est & independentior, quoniam non educitur, ut reliquæ formæ, de potentia ipsius materiæ. Ex

bitudinem ordinis inter ipsam animam & corpus ad constitutionem totius: quoniam causalitas materiæ non consistit præcisè & absolutè in hoc quod est recipere formam, sed in hoc quod sic recipiatur, ut ab ipsa educatur, id est, sustentetur, quia ab ipsa pendet (sic explicat Aristoteles habitudinem materiæ ad formam lib. 3. Metaph. cap. de causis & partibus ipsius totius: idcirco licet corpus sit materialiter causa hominis, non tamen causa animæ, neque esse ipsius animæ, quod à corpore non pēdet, ut sæpe dictum est. Etenim habitudo animæ ad corpus est habitudo formæ ad materiam, actus ad potentiam: ideo anima prior est & independentior, quoniam non educitur, ut reliquæ formæ, de potentia ipsius materiæ. Ex

Argumentum optimè eleganter dissolutum.

Per hanc igitur doctrinam soluitur argumentum, quod mihi olim erat proteruum, nempe, Anima pendet à materia in esse & fieri indiuiduam: ergo educitur de potentia materiæ: patet cōsequentiā, quia quod educitur, nō potest esse neque fieri sine materia. Neganda tamen est cōsequentiā, tum, quia in antecedenti non ponitur quod depēdeat simpliciter in esse & fieri absolutè, sicut à causa simpliciter, quod requiritur ad educationem: anima autem nostra non pendet à materia, nisi ut ab occasione & causa sine qua non: tum etiam, quia quod educitur, pendet à materia in esse & fieri, quia ab ea sustinetur: anima autem hoc modo non pēdet, quoniam à materia non continetur. Quocirca hæc causalitas est vera, quia est hæc anima, est, fuit, vel erit hoc corpus, cui coaptatur & essentialiter commensuratur. Tamen hæc est falsa, quia hoc corpus est, hæc anima erit, si partucula quia dicitur causam: si tamen dicat occasionem, vera est, quæ exactius exprimitur negatiuè, nempe, Si non esset hoc corpus, non esset hæc anima. Ob id animam unius hominis ex sententia Aristotelis non potest ingredi in corpus alterius (lib. 1. de Anima text. 31. & lib. 2. text. 26.) quod dicitur Pythagoræ & Platoni placuit ponentibus partingentes animarum. Quem errorem amplexi sunt Albanenses hæretici, ut Castro refert lib. 2. aduersus hæreses verbo Anima hæretici. Ad quam attudebat Herodes, cum de Christo domino existimabat Ioannem Baptistam esse (quem ille decollauerat) cum dicebat Marco 6. Quia Ioannes Baptista surrexit & properat virtutes operatur in illo, &c.

Plu-

Plurium igitur hominum non potest esse vna anima, quoniam anima est essentialis forma & dat esse, & ab vna anima plurium hominum vnus & idem esse concederemus: quod Auerroisicum figmentum redolet de vnitatem intellectus.

DVBIVM

An omnes animæ sint substantialiter æquales?

Vna anima qua ratio ne esse possit altera præstantior.

Quibus expositum est quod postremo in hoc primo argumento dubitabatur, si vna anima essentialiter sit altera perfectior? Nam duplex est perfectionis substantialis gradus, Prior, qui ad speciem pertinet: de hoc enim dubitare non licet, vnam scilicet animam perfectiorē esse altera, cum sint eiusdem speciei: tutum minime esset & malè audiret, qui sic diceret, quia omnes homines diuersæ speciei faceret. Posterior, qui ad indiuiduum spectat: sicut enim species suas habent differentias specificas, ita & indiuidua suos habent substantialia gradus perfectionis differētes. Et hoc verum est, quod non tantum S. Tho. asserit 1. p. q. 85. ar. 7. & lib. 2. sent. dist. 32. q. 2. art. 3. sed etiam Aristoteles lib. 2. de Anima text. 24. & 26. cum de ipsa anima in hæc verba dicit, *Et inest ob hoc in corpore, atque in corpore tali, non in quouis sine discrimine villo.* Hoc autem pacto cum ratione etiam sit sanè ponderandum. *Actus enim vnus cuiusque, in eo, quod est potentia, & in propria materia suapte natura fieri, effectus solet.* Et subdit, *Animam igitur perfectionem quandam eius, & actum, ac rationem esse, quod potentiam habet, ut huiusmodi sit, &c.* Vides quàm multis inculcat eandem sententiam Aristoteles, Primò, ut sit in corpore tali. Deinde, non in quouis sine discrimine villo. Præterea, quod est ut actus vnus cuiusque, in eo, quod est potentia, & in propria materia. Tandem, ut huiusmodi sit, id est, huius & non alterius. Quibus omnibus insinuat Aristoteles diuersum esse gradum indiuidualem: hoc enim mira ingeniorum diuersitas ostendit, corporum varia figura declarat, hic deformis, ille pulcher, ille pessima, hic optima præditus complexione. Cum igitur animæ intellectuæ prædictam habeant habitudinem substantialem ad corpora, sit, ut sicut gradus mixtionis indiuidualis differens est, ita & animæ

Verba text. 26. lib. 2. de anima ponderandum.

Logice explicatur doctrina posita.

ipsæ substantialiter & indiuidualiter differant: siquidem diuersi mixtionis gradus & commensurationes ab ipsa anima rationali proueniunt, quæ sola est in homine, & dat esse, omnesque formas supplet, quia omnes virtualiter, seu potius eminenter continet. Non quod ponamus latitudinem gradualement in animabus, sicut in accidentibus, quæ intenduntur & remittuntur: sed ponimus gradualement differentiam secundum substantiam & subsistentiam indiuidualement, quam ex corporibus, eorumque discrimine venamur. Qua de re lib. 3. de Anima cap. 1. dixi circa text. 9. 10. 11. & 12. primam videlicet substantiam supra secundam modum & gradum & indiuidualement & materialem addere: & sicut genus trahitur formaliter per diuersas differentias ad species, ita species per diuersos gradus materiales ad diuersa indiuidua materialiter contrahitur. Indiuidua igitur secundum substantiam indiuidualement dicuntur, & substantialia admittunt discrimina, non intrinseca speciei, cui accidunt, sed ut intrinseca indiuiduo, quod constituunt: variæ autem corporum dispositiones à corporibus in animas non redundant simpliciter & causaliter, sed ut occasionaliter & ut à causa sine qua non: potius enim illa varietas ab animabus in corpora dimanat. Producentur igitur animæ & indiuiduæ & singulares, quia varijs corporibus accommodantur, ideo in eadem specie multiplicantur: quod in angelis non admittimus, quia materia vacant. Vna ergo anima altera magis est perfecta, non tamen quod suscipiat magis & minus, quia hæc appellatio accidentibus competit, quæ postquam semel sunt producta intenduntur, & magis perficiuntur per aliquam mutationem ad perfectius inesse & radicari: quod animæ non competit, quia semel producta non amplius recipit mutationem in suo esse: inæqualitas ergo animarum indiuidualis est, non tamen specifica. Et probari potest ex inæqualitate organorum, & proportionē formæ ad materiam (lib. 1. de partibus animalium cap. 1.) & quia forma nostra rationalis tempore non est ante materiā, quæ tanquam ipsius domicilium, ut ibi hospitetur, præparatur, sed simul est cum ipsa materia disposita & corpore iam organico (ut ex Aristotele diximus lib. 12. Metaph.

Quid addat indiuiduum suæ naturæ.

Anima non suscipit magis, aut minus.

14 tex.

*Dediffere-
ntia indi-
uiduatio-
nis prona
turam di-
versitate.*

tex. 16.) Est igitur animarum inæqualitas, qualis est corporum, quæ eis afficiuntur. Ex vniuersa huius primi argumenti enodatione, præsertim ex eius postrema parte de animarum nostrarum indiuiduatione perfunctorie semel cõcipiendum est, quod si cut animæ nostræ numerantur & multiplicantur pro multitudine corporum (vti fusè dictum est) ita separatè substantiæ, quas angelos vocamus, seipsis indiuiduantur: ob idq; secundum seipsas & in se consideratæ, incommunicabiles sunt re & ratione. Etenim in illis non est concipere naturam, non concepta indiuiduatione: natura sanè, quæ est speciei principium, est & indiuidui: Ratio huius est, quia angeli à materia separantur & ab eius habitudine. Nihil tamè vetat (vt à nobis cõcipiuntur, & vt nostro intellectu obijciuntur) cognoscere eorù naturã, nõ concepta indiuiduatione: Ratio est, quia à nobis percipiuntur sub quidditate materiali, modo compositorum per materiam intelliguntur. Verbi gratia, Sol nõ habet in sua specie aliud indiuiduũ, tamen quia ex parte sui habet fundamentum indiuiduationis propter materiam, in eo est & speciei & indiuidui ratio. At in Gabriele ex parte sui, vt in se est, nõ reperies indiuiduationis principium distinctum ab ipsa specie: bene tamen ex parte nostri intellectus, cui nõ obijciuntur, nec sese offert, nisi vt compositus & materialis: inde habet fundamentum speciei, quia intellectus nostri consideratione nullatenus ingreditur, nisi materialitate & phantasmatis vestitus, atq; adeo natura speciei accedit ab indiuiduo distincta. Hoc igitur nõ ex fictione nostri intellectus nascitur, sed ex naturali nostro modo intelligendi, quo sese offerunt res intellectui: vnde habet Gabriel & quod sit vniuersale prædicabile & species (lege Caiet. in prædicabili de specie & 1. p. q. 14. art. 9. & de ente & essen. c. 5. q. 9. maxime ad 1. Scoti.) Consimiliter Deus, qui immaterialior est, concipitur à nobis per modum cõcreti & abstracti (in re enim nil tale in Deo est, sed simplex forma) vnde si non materialis dicitur nec compositus, quia hæc sonant imperfectionem, tamen dicuntur personæ diuinæ consueti relationibus, cum tamen in se solis originibus & seipsis distinguantur: sed nos non possumus substantias immateriales aliter, quàm nostro modo, cõcipere. Anima autem nostra licet sit de genere separa-

tarum, tamen quia actus est corporis, ad quod habet habitudinem intimã, inde distinguitur, multiplicatur & numeratur, & in se habet fundamentum, vt eius natura ab indiuiduationis principio seorsum sit conceptibilis. Hæc de primo argumẽto dixisse satis sit.

Quatuor dubia ex secundo principali argumento dissoluenda.

IN secundo principali argumento tria vel quatuor potissimum petuntur, Primum, si anima subsistens est sine corpore, cur nõ est completa natura & persona? atq; adeo quod non vniatur vt pars. Secundum in altero extremo, si anima vnitur vt pars & vniocè secundum substantiam sicut alia forme, quare non pendet à materia & corruptibilis non est? Tertium, quomodo anima, spiritus cum sit, corpori conciliatur & faciat mistum, quod consistit in modo, substantialiq; temperamento, resultati ex mixtione elementorum? Demum si hominis generatio naturalis sit, cum anima, quæ forma hominis est, nec generationi, nec corruptioni sit obnoxia?

Inter hæc quatuor quod primo positum est, responsum habet ex illo communi nostro fundamento, quod velut securis ad radicem istorum omnium dubiorum positum fuit: quare in particulari dicere, nõ erit admodum difficile. Anima enim nostra, ex quo subsistens est, proprium habet esse, sed incompletè, eo quod habeat rationem partis: corpus enim affectat, in cuius actuatiõne natura humana completur, quæ in anima quasi virtualiter contracta erat. Ob id sicut videmus animam corpore indigere ad suã operationem exercendam, ita intelligendũ, esse animã in corpore per quandam extensionem cõpleri & consummari: angeli autem sine corpore neq; aptitudine ad ipsum integrè & completè subsistunt: esse autem animæ nostræ ad corpus est, vt lib. 2. de Anima tex. 7. *Idcirco* (inquit) *non oportet querere, si vnum sit anima, atq; corpus, &c.* ad est, non licet inquirere, cur ex corpore & anima vnum fiat: sicut neq; querendum est, quomodo ex actu & potentia fiat vnum, si quidem potentia non est nisi per actum. Et tex. 24. eiusdem lib. 2. de Anima, *Quoniam autem* (inquit) *id, quo viuimus, quò vs sentimus, &c. ipsa profectò ratio quedam erit &*

Anima intellectiua subsistens est vt pars.

forma

forma, &c. sed anima intellectiua est quod primò intelligimus, cognoscimus, sapimus atq; valemus, &c. ergo est forma essentialis hominis. Ibi habes enarratam huius demonstrationis expositionem, quam initio lib. 3. de Anima tex. 1. Aristoteles breuissimis resumit. Quare cum intelligere sit prima & præstantissima hominis operatio, erit quoq; à proprio & primo actu forma hominis: ergo anima nostra secundum se non est integra natura, sed pars naturæ humanæ.

QVAESTIO

An anima nostra sit actus corporis, quatenus intellectiua est?

Secundum, quod dubitatur, ex primi resolutione constat: nam si anima non est tota natura, pars erit naturæ (hac de re plura dixi lib. 2. de Anima cap. 1. & 2. sed exactius in hac disputatione contra Auerroem.) Quod enim anima intellectiua non sit actus eductus à materia, non tollit generalem & vniocam rationem animæ, quod sit actus corporis physici, & actus quidem substantialis & essentialis: nam est anima intellectiua id, quo primò viuimus, sentimus & intelligimus: ex hoc enim quod sit actus substantialis corporis physici, non sequitur, quod corruptibilis sit, quia esse animæ nostræ proprium est, in quo subsistit independentè à materia. Et hoc est, quod lib. 2. de Anima tex. 1. dicitur, quod nullius corporis est actus, scilicet eductus à materia. Nec sibi Aristoteles in tam breui scriptura dissentit: nam antea in eodem lib. 2. tex. 7. dixerat, *Ipsa enim perfectio prima, primusq; actus est corporis naturalis, &c.* quod post tex. 24. demonstrat. Itaque non erit nouum, aut à ratione alienum dicere, animam nostram secundum rationem generalem animæ vniocè cum reliquis animabus actum esse corporis, tametsi secundum propriam suam naturam materiam supergrediatur & sese extollat. Sed vt hæc dilucidiora sint, aduertè, quod anima nostra rationalis secundum totam suam substantiam actus est corporis, licet à corpore neq; eductus neq; dependens: esse actum corporis ex eo habet, quia est forma substantialis hominis (lib. 2. Phys. tex. 26. *Hominaq; ge-*

Anima nostra actus est corporis, tamen nec eductus, neq; corruptibilis.

Anima vniocè cum reliquis est actus & forma corporis.

nerat hominem atq; Sol) ergo anima est in corpore humano dans esse specificum homini (lib. 2. de Anima tex. 24.) Quod vel ex eo fit manifestum, quod potentias habet organicas, quales sunt sensitivæ atq; vegetatiuæ, quarum munia nisi per corporis organa non exercet. Tamen eadè nostra anima indepèdens est à corpore eodem, cuius est substantialis actus, quatenus intellectiua est: quod ex eo similiter notu euadet, quia intelligere nõ est organicum, & intellectus nullius est corporis actus. Testimonia plurima pro hac re supra adducta sunt, sed potentissimum est illud lib. 1. de Anima textu 63. & lib. 2. tex. 11. & 21. & lib. 3. tex. 7. & 20. lib. 12. Meta. tex. 17. lib. 2. de gener. animalium cap. 3. vbi de substantia animæ intellectiue, qua intellectiua est, est sermo, vt superius ex his eisdem locis deduximus.

Quod sanè velim intelligas, candide lector: non quod anima magis separetur secundum potentiam, quàm secundum essentiam (vt quidam pessimè philosophantur) quoniam essentia & potentia proportionantur, ideo æqualiter se habent & ad coniunctionem & ad separationem à corpore: sed dicitur anima nostra separata quatenus intellectiua, ex eo quod ex intellectu & intelligere nõbis declaratur animæ substantia, & deprehendimus ipsam separatam esse: quoniam calor, qui non habet esse separatum, non calefacit vt Quod, quanuis sit forma & ratio calefaciendi. Anima autem nostra, vt sensitiva & vegetatiua est, organicè operatur, quia vt talis educitur & pendet à materia: at forma rationalis nostra, quia subsistens est, vt intellectiua, operationem habet supergredientem omnem virtutem materiæ: & ex modo operandi naturam potentia intellectiua deprehendimus: vnde veniamur animam nostram subsistere in proprio esse absq; cõposito, cum sine communiõne compositi operetur. Et quod sicut intellectus indicatur separatus à corpore, in hoc anima nostra à corpore separata est, id est, in se subsistens & materiæ minimè immesata: & diuerso in quo nostra anima materiæ coniungitur secundum substantiam, quia est actus substantialis corporis, in eo coniungitur intellectus & ipsum intelligere, quoniam nil potest sine phantasmate intelligere: & quandiu est in corpore, obiectum intellectus est quidditas rei

Cur anima nostra dicatur quod non est actus.

Intellectus non est magis separatus, quàm anima essentia.

Nota.

materialis: & ita intellectus vna ratione separatur, quia non est actus organice: altera ratione non separatur, quatenus virtus est animæ, quæ corpori substantialiter vnitur: sic anima rationalis separata est, quia esse habet à corpore independens, coniuncta verò, quia est actus substantialis corporis.

Vnde Aristoteles animam propter immortalem, subsistentemque in proprio esse, quia habet intellectum non organicum, impassibilem, immaterialem & separatum à corpore, vt lib. 3. de Anima cap. 1. Etenim maior est animæ nostræ dignitas & excellentia, quam sit materiæ capacitas: ideo licet communicet esse corpori, eidem totaliter non se tradit, quia non immergitur: idcirco ex hoc esse & subsistentia animæ, tam excellenti dimanat virtus intellectiua, ad quã proportionabiliter materia non attingit: sicut enim animæ rationalis esse, supergreditur materiæ, ita intellectus & intelligere ipsius supra materiæ sese extollunt: & sicut anima secundum suam essentiã actus corporis est, ita intellectus, quandiu in corpore est, sine phantasmate non intelligit, à quo determinatur, vt immutetur: inde speciebus emendicatis actuatur, vt se valeat intelligere (lib. 3. de Anima. tex. 15. & 25.)

Attende.

Quamobrè à posteriori ex intellectu operatione colligimus animæ nostræ immortalitatem & separationem: tamen à priori intellectus est separatus, quia anima est separata: intelligere enim animæ & operari ipsius supergreditur materiæ, quia ipsum esse animæ materiæ supereminet.

Quid sit animam nostram extollere supra materiæ.

Petenti igitur, quid sit id, quod toties inculcamus, animam scilicet rationalem supra facultatem materiæ esse, eamque supergredi. Breuissimè ex dictis ab Aristotele; eiusque doctrinã tam multis à nobis fulcra, respõdebo, particulatim & singulatim omnia distinguendo. Primùm, quoad fieri ipsius animæ, est non fieri per transmutationem pendenter à materia, quia non educitur ab ea, sed simplici Dei actione per creationem producit, atque (dicente Aristotele) de foris aduenit, vt ex locis antè à me adductis iam patet. Secundò, quoad esse nil aliud est quam nostram animam subsistentem esse, & nõ receptam intra vim materiæ, sed perse est talis: quia licet informando det esse corpori, ab eo tamè non sustinetur, sed anima potius corpus & materiã cõtinet (lib. 1.

de Anima tex. 91.) Tertio, quoad posse, est facultatem & virtutes habere excedentes omnem compositi organizationem, quales sunt intellectiue, etiam si sensitiue & vegetatiue immergantur materiæ. Quarto quoad operari, est quòd in suam exeat operationem intelligendi absque communiõne corporis, vt organo, vel subiecto, vel receptiuo. Ex quibus omnibus suis partibus deducitur, animam secundum suã substantiam informare & actuare corpus, tamen non pendere à corpore & incorruptibilem esse. Omnia autem ista quatuor pendunt ex secundo tanquam ex radice, nimirum quia subsistens est in sua propria existentia. Quamobrè intelligemus facillè, animam nostram excedere materiæ, non solum secundum quòd intellectiua est, id est, secundum potentiam intellectiuam, sed etiam secundum suam essentiã & substantiam: quia etsi anima vnatur materiæ substantialiter, non tamen ita, vt ab ea simpliciter sustentetur, & absolute & omnino comprehendatur. Vt ipse ex his quorundam proteruam instantiam diluas dicentium, quòd anima rationalis in quantum intellectiua non est hominis forma (quod cõdemnatur in concilio Vienenfi & Lateranensi adductis, & Alfonso à Castro lib. 2. contra hæreses verbo Anima hæresi 1.) nõ si quã est intellectiua, non esset forma hominis, neque homo esset rationalis, neque imago Dei. Quare non solum realiter & identice anima intellectiua est humani corporis actus, sed etiam formaliter & reduplicatiuè in quantum intellectiua: cum hoc tamen stat, quòd nõ sit actus eductus aut dependens à corpore: mediatur enim anima nostra inter infimas & materiales formas, & supremas illas, quæ separantur. Aliud itaque est, animam intellectiuam, vt talem, corporis actum esse, aliud autem esse eductum & organicum: neque enim ex hoc quòd actus sit corporis, confestim sequitur, quòd sit organice, materialis, aut corruptibilis: nec sequitur, potètiã esse abstractiorem quam essentiã: nam ex dictis patet potètiã & operationem abstractionem sumere ab essentiã, vnde fluunt, & potiori iure magis & prius, & nobilius abstractiorem esse essentiã, quam sit potentia: nisi quòd ex separatione intellectus & intellectionis colligimus necessariò separatam esse essentiã animæ intellectiue, & quòd informat materiã,

Anima nõ solè secundum intellectum sed etiam secundum suam essentiã & substantiam excedit materiæ capacitatem.

Anima nostra formaliter et reduplicatiuè in intellectu, vt in intellectu est forma substantia humani.

Observa diligèntissime.

An animæ rationalis effectus sit formalis ipsa mistio?

Quæ ratio ne intellectus non sit actus.

teriam, independenter tamen ab ipsa materia: Et si istes, Anima est actus corporis: sed intellectus nullius corporis est actus: ergo abstractior erit intellectus, quam essentia animæ? Respondebo primò, negando consequentiã, quia intellectus non potest magis abstrahere à corpore, quam anima, cum virtus non sit abstractior eo, cuius est virtus, sed proportionatur, vt dictum est. Secundò distinguo antecedens, quia intellectus non dicitur actus corporis, sicut anima, quoniam est accidens, quia ratione secundum quid abstractior est: tamen quod attinet ad esse organicum, sicut anima intellectiua non est organice, ita neque intellectus: imò intellectus à nostra anima habet, quòd non sit potentia organice, nec educta, sicut nec ipsa anima rationalis. Vltimò tamen absolute dico, animam nostram abstractiorem & simpliciorem esse intellectu, quia ab animæ abstractione & simplicitate sumitur nobilitas & simplicitas intellectus: & ex dignitate animæ, quæ materiã excedit, oritur intellectus excellentia, & quòd à materiã non comprehendatur. Sed nobis exprimitur animæ dignitas & abstractio à dignitate & abstractione virtutis intellectiue: non enim intellectus animam excedit, sicut neque accidens præstantius est substantia, sed intellectus est supremus virtus animæ, quæ ipsius substantiam indicat & manifestat. Neque dicas, intellectum animæ excedere, quando virtus non est maior eo, cuius virtus est: non est ergo intellectus abstractior aut separator, quam ipsa animæ substantia, sed alio modo: quoniam anima abstracta est abstractione independentiæ in essendo, quanuis corpori copuletur, vt actus eius: intellectus autem nec pendet à corpore in essendo, neque in actuando, quia nullius corporis est actus (lib. 2. tex. 11.) tamen licet intellectus nõ actuat corpus, omnis eius independentia & separatio ab animæ abstractione & nobilitate pendet, quæ est in se immaterialiter subsistens, & per se solam potens operari, & adhuc in corpore non intelligit sine phantasmate (lib. 3. c. 4. & 5.) Sed hæc ad moneo valde memoriam commendans, quoniam differunt inter se grauissimè Philosophi, & etiam S. Thomas variè de hac re loquitur: sed hæc sit summa & cõcordia, nostræque resolutio, quam plures optare sepo. Fruere igitur hac nostrâ qualicunq; diligètia, vt ad sequentiã pergami?

An abstractior etiam ipso intellectu.

Egregia dubitatio, quæ ratione nostra animam simplex et inuisibilem misti & diuisibilem faciat.

Plurimos torquet & mirabiliter vexat tertia pars huius secundi principalis argumenti: quoniam cum in nobis nõ sit nisi vnica forma, quæ est forma totius & partium (vt lib. 2. de Anima cap. 3. in questione propria huius rei diximus, & lib. 1. de generatione cap. 4. tetigeram) & illa forma sit anima rationalis, incorporea, inuisibilis & simplex, quomodo igitur constituet hominem corporeum, diuisibilem & mistum? Præsertim cum lib. 1. de generatione cap. 10. dixerimus, formam misti modum esse quendam substantialem ex contemperamento elementorum prouenientem: vnde necessum sit fieri, vel non esse solam formam rationalem in nobis, vel animam rationalem mistam & constitutam esse ex elementis? Apparens est argumentum & certè difficile Philosophiæ viscera non penetrantibus, qui rem superficie tenus considerant, atque in hanc rem indiligèter insudant: si tamen attenderent, fieret eis ex eodem Aristotele perspicuum, quem non solum enarrandum, sed extollendum suscipimus, & in hac parte vsque ad spectaculum & naturæ prodigium representandum. Hanc difficultatem vidit & radicitus euulsit, mirabiliterque dissoluit Arist. lib. 2. de Anima c. 3. tex. 31. & 32. vbi animæ rationem similitudine figuræ nobis proponit, quòd sicut in quadrato est triangulus, ita in sensitiuo est vegetatiuum: non quòd intelligas, quadrangulum simpliciter differre specie à triangulo, qui est in ipso, quia ibi habet rationem partis, & est in potentia: quòd autem est in potentia, simpliciter & actu non est: si ergo differt specie, propriè & simpliciter est à triangulo, qui actu est à quadrangulo distinctus: sicut in numeris similiter quaternarius propriè & simpliciter non differt à ternario, qui in ipso quaternario, vt pars ipsius, est: quia ibi ternarius absolute non habet rationem speciei, sed vt extrinsecus existit. Habent præterea numeri atque figuræ aliud, quod eis cõmune est, videlicet quòd si trigonus & tetragonus seorsum producantur, vt inter se distinguuntur, diuersas quoque habent causas, tamen trigonus illè, qui in tetragono est, non habet aliam causam ab ea,

Lib. 2. de anima text. 31. et 32. exponitur.

Ex simili tudine po sita in nu meris, & figuris anima nostra declaratur esse omnisforma.

ca, quæ est tetragoni: quia sicut non habet existentiam distinctam, ita neque causam. Hoc figurarum & numerorum simile nostro proposito accommodatur, quia vegetatiuum seorsum existens à sensitivo specie differt, & causam quoque habet differentem: & ita anima arboris & anima bruti diversæ sunt animarum species, tamen vegetatiuum, quod in sensitivo continetur, in vno eodemque animali ita ei coniungitur, ut vegetatiua à sensitiva anima non distinguatur re & physicè, sed fortasse sola potentia & metaphysicè secundum rationem formalem: physicè autem & realiter eisdem sunt speciei, & vnum idemque esse habent, atque ab eadem causa producuntur. Quare vna propria anima est, siue in bruto, siue in homine, in qua, quæ communiores sunt, in potentia & virtute continentur: ut enim in quadrangulo est triangulus in potentia & virtute, non in actu, ita in homine est sensitivum & vegetatiuum in potentia & virtute, non in actu, hoc est, sensitivum & vegetatiuum in homine potentia sunt, & re ipsa à substantia animæ intellectiua non separantur. Vnde Aristoteles lib. 2. de gener. animal. cap. 3. docet, vegetatiuam & sensitivam in homine rationalem animam comitari, atque adeo de foris aduenire, sicut intellectus, quem comitantur: & ratione adiunctæ animæ rationalis, in qua continentur secundum substantiam, independenter fiunt à materia: non enim est ibi nisi vnica animæ rationalis forma, cuius rationem alie subeunt, quia in ipsa continentur. Ob id anima intellectiua, quæ sit ab exteriori agenti & de foris adueniat, virtutes habet vegetatiuas & sensitivas organicas: quoniam virtus superioris agentis attingere potest inferioris agentis effectum & adhuc amplius: ergo sicut producat quadrangulum facit in ipso latentem triangulum, ita & produci sensitivum non potest, quin habeat inclusum vegetatiuum: sic producat hominem, sensitivum in ipso atque vegetatiuum producat. Vnica sanè nostra anima rationalis, in nobis omnes illos effectus atque operationes exercet, quæ omnia, animæ communiores & præstantiores formæ, si ibi essent, præstarent: est enim posterior forma, ob idque præstantissima, & quæ virtutes omnium aliarum formarum, cum corpori coniungitur, vnitè contineat, eminentiusque suppleat.

Summa resolutionis. Quare anima nostra dat esse corporeum

(quanuis indiuisibilis sit & spiritalis) & esse misti (quanuis sit simplex) & esse vegetatiuum & sensitivum (licet sit ipsa intellectualis) ab extrinseco namque accedens, præstantissima cum sit omnium formarum, omnes formas secum in sua virtute per modum vnus & coniunctim trahit, & facit simul vna illa, quæ diuisim & sparsim omnes alie forme facere possent: vniuntur enim in superioribus, quæ in inferioribus sparguntur. Quare cum anima nostra corpori, ut actus coniungitur, omnes aliarum formarum virtutes, quas radicaliter & in virtute includit, exerit & prodit, ut corpori formaliter communit esse omnium formarum, quod in se claudit. Tanta igitur est anime nostre excellentia, ut vnica ipsa mirabiliter formas omnes representet, exerceat atque suppleat, & cum sit incorporea, substantiam facit corpoream.

Sed studiosus veritatis adhuc rationem huius requiret: Probauimus enim esse, non tamen cur ita sit, ut anima nostra, quæ spiritalis est, dum corpus informat, corporeum faciat: quod eius nature repugnare videbatur, cum angelus, etsi vniatur, id facere non possit? Hæc redargutio vltimam grauissimam huius difficultatis resolutionem exposcit. Pro qua aduertendum, animam nostram mediam esse inter angelos & reliquas formas materiales: nam separata, & spiritalis est cum angelis, quanuis angelus integer sit sua subsistentia & natura: ideo angelus non coniungitur corpori, nec potest esse illius forma, sicut nostra anima, quæ pars est hominis, ut superius non semel dictum est. Cum alijs igitur formis conuenit anima nostra, eo quod substantialiter informat corpus, differt autem, eo quod subsistit in se, & à corpore non pendet. Quare anima nostra immergitur materiæ cum materialibus formis, neque omnino separatur cum angelis, sed in vtraque; cõfinio posita mediat, & vtraque participat, quas ut superioris & inferioris hemisphere horizon ostendit, atque adeo ad angelos collata pura potentia est, & sicut materia in genere intelligibili (lib. 3. de Anima tex. 5. 14. 15. & 25.) tamen ad nos collata actus corporis est. (lib. 2. de Anima cap. 1. & 2.) Hinc pendet difficultas, hinc etiam dissoluitur: ex eo enim quod est in potentia respectu superiorum, ut intelligentias & angelos respicit, habet quod sit actus respectu inferioris corporis organici, & faciat

Causa, ob quam anima nostra omnes formas suppleat, exponitur.

Anima nostra & actus, & potentia respectu diuersorum.

Observanda resolutio.

ciat viuens, exerceatque; omnia opera vitæ: quia ex hoc quod est potentia ad superiora, consequitur, ut actus sit, ut ad hæc inferiora se vertit, & prima sit & potissima omnium formarum, quæ omnes alias formas supplet quantumuis materiales & diuisibiles, quia virtualiter eas omnes continet, & cum coniungitur corpori, eas exercet: primum enim in vnoquoque genere causa est cæterorum, quæ in eo genere sunt (lib. 2. Metaph. tex. 4.) & non solum adfert existentiam aliarum formarum, sed etiam essentiam supplet & constituit: quod quidem excellentius præstat, quam ipsa per semetipsas præstissent. Ergo (ut semel dicamus) causa est, quod anima nostra, licet sit spiritalis & incorporea, est tamen pars nature humane, & non integra natura, ut angelus, sed actus est substantialis corporis. Nil mirum erit, si ex tali potentia & tali actu resultent tam mirabiles effectus? Neque enim querendum est, cur ex corpore & anima fiat vnum (lib. 2. de Anima tex. 7.) nisi quia talis est natura coniunctionis actus cum potentia, quod potentia non existit, nisi per actum (lib. 8. Metaph. tex. 16. qui est vltimus illius libri: quod enim est in potentia, fit in actu) Nec oportet aliud vinculum querere, sicut in ijs, quæ penitus sunt secundum potentiam diuersa, aut secundum actum aduersa, quæ, ut sic, natura sua non sunt conciliabilia: agens enim vnum quodque potentiam ad actum mouet. Rationabile igitur est, ut anima nostra omnes alias formas suppleat: quia quatenus secundum esse est independens à materia, exercet actus immaterialis ordinis, nempe intelligendo, volendo, &c. quatenus verò forma est, quæ communicat materiæ secundum esse, actus est corporis, & formas materiales supplet, corpus formando & figurando: atque adeo sicut superiores actus intelligendi modificantur modo esse in corpore, ita inferiores eleuantur ex aie independentia ad corpus: & hoc est animas se habere perinde ac figuras, quarum priores sunt virtualiter & in potentia, posteriores autem formaliter & in propria forma. Hinc iam patet, quare anima, spiritus cum sit, corpori vniatur, nimirum quia potentia est in genere intelligibilium & actus in genere sensibilibus: estque pars nature humane & actus corporis physici. Et patet etiam, quare faciat corpus & mistum, nimirum, quia est actus corporis, quod dum

actuatur & informat, alias omnes supplet formas, cum in vno composito substantiali non sit nisi vnica forma, & illa sit aliarum virtus & supplementum.

Vnde patet in forma ad hanc tertiam partem secundi principalis argumenti, quod anima nostra formaliter non resultat ex temperamento elementorum, sed supposito accidentali temperamento ab actione elementorum proveniente, ut corpus sufficienter disponatur suis organis & instrumentis ad animæ rationalis inductionem, ipsa anima rationalis statim introducit, & supplet modum illum substantialem, quem lib. 1. de generatione admistionem necessarium esse ponebamus: sicut enim supplet formam corporeitatis, cum ipsa corporea non sit, quod maius mysterium erit, si eadem ratione suppleat modum illum substantialem mistionis elementorum? Certè ex hoc quod anima nostra actuatur corpus, hæc omnia prouenire possunt: quo enim modo vegetatiuum & sensitivum in intellectu continentur, ita quoque corporeum & temperamentum illud substantiale elementorum. Non enim hoc maius habet miraculum, neque maiore inuoluit repugnantiam: nam si anima intellectiua, dum vniatur corpori, sensitivum & vegetatiuum facit, cur non etiam corporeum & mistum constituet? Profecto sic natura comparatum est, vnamquamque formarum virtute sua continere imperfectiores & inferiores se: atque adeo dum quæuis formarum materiam perficit secundum diuersos gradus & ordinem perfectionis, præintelligimus materiam prius esse perfectam, ita secundum inferiorem gradum, & secundum dispositiones, quæ illum gradum inferiorem consequuntur, quam secundum eas dispositiones, quæ perfectiori & summo gradui accommodantur. Id igitur est, quod dicit Aristoteles lib. 2. de gener. animal. cap. 3. sensualem animam recipi tempore precedenti rationalis anime receptione, & quod non simul sunt animal & homo, neque animal & equus. Ideo nostra anima dat esse corporeum, quia corporis reperit dispositiones: esse misti confert, quoniam inuenit elementorum mistionem & debitum temperamentum. Ita etiam de vegetatiuo, sensitivo & cæteris omnibus alijs gradibus est philosophandum, quos omnes vna nostra simplex & indiuisibilis anima confert: quia illa vna multiplices formas virtute continet, quas

Solutio argumenti, quod anima nostra faciat misturam.

Attende.

quasi iuxta varietatem correspondentium sibi dispositionum variè & diuersè exercitatur: & vt præintelligimus præcedere dispositiones ad inferiores gradus, ita quoque intellegendum prædicata inferiora & imperfectiora communicari: hinc igitur homo capax fit quantitatis & figure corporeæ atque dimensionis, cæterorumque; accidentium corporaliū, quæ anima rationalis secundum se solâ minimè caperet aut admitteret, nisi medio corpore, cuius est actus.

QVAESTIO

An homo medio semine naturaliter generetur, an solùm supernaturaliter per creationem?

Quarta, quod in secundo principali argumento quaeritur, si hominis generatio sit naturalis.

Quartò demum in hoc secundo argumento petebatur, si generatio hominis naturalis sit? quando anima nostra supra actionem naturæ habeatur, quoniam non generabilis, sed creabilis. Breuiter ad hanc difficultatem respondi supra in primo argumento ad finem secundæ nodi eiusdem: nunc autem expressius oportet rem aperire. Non igitur debemus esse contenti doctrina generali, quod naturalis sit hominis generatio appetitu & naturali inclinatione materiæ, formæque; rationalis natiua vnione cum materia, sed prescius & particularius agendum, & ex parte dispositionum ipsius agentis id enucleandum est, vt constat, quis sit intrinsecus terminus, ad quem hominis generatio attingit. Nâ si solùm homo produceret dispositiones accidentales, profectò non substantiam, sed accidens produceret, atque adeò non generaret, siquidem generatio ad substantiam est? Si autem homo solam faciat vnionem animæ rationalis cum materia, solâ faceret relationem (vnio enim relatio est) quare neque sic homo propriè hominem generaret? Si autem asseras, hominem materiam non facere (quia est ingenerabilis & incorruptibilis) neque animam rationalem (quia creatur à solo Deo) attingere tamen ex vi dispositionum ad vnendam animam rationalem corpori humano? difficultatem habet: Nam qua via anima nostra, quæ à Deo creatur, ex vi dispositionum in materiam sine educatione ab ipsa introduceretur? Et homo qua ratione attingit

Rationes dubitandi.

ad esse animæ, quod iam actione Dei comparatum est? Grauius enim dubium est, quo communius est & nobis familiarius.

Principiò certum est ex ijs, quæ sæpe dixi, hominem generare hominem naturaliter & vnioce, non minus, quam equus equum generat: quod indubitatum est, atque apud Aristotelem à controversia alienum (vt lib. 7. Metaphys. tex. 27. & 28. patet) ita quoque, cum sit communis omnium Philosophorum conceptio, immorandum non est. Deinde, vt certa ab incertis distinctius separamus, ad generationem non est opus, vt materia generetur, neque adhuc vt forma in se fiat. Itaque ad generationem naturalem non requiritur, vt partes producantur, quia dealbens notum est non facere parietem; nec facit albedinem, nisi per hoc quod facit album: nec calefaciens facit calorem, nisi facièdo calidum: neque equus generat formam equi, nisi generando equum. Quare si formæ omnes, tam accidentales, quam substantiales per se subsisterent, verè & naturaliter fierent actiones, per hoc quod actionibus naturalibus illæ formæ ipsis subiectis coniungerentur. Sic igitur in proposito de homine philosophandum: neque enim noua alia philosophia in hominis generatione indaganda est præter illam, quam in alijs rebus ponimus, licet modus sit diuersus, propterea quod peculiari ratione anima hominis subsistens est & à solo Deo creatur: tamen vt anima est actus substantialis ipsius corporis, quo ad introductionem & vnionem ex vi dispositionum ab homine attingitur. Pro quo tertio aduerte, quod cum anima nostra subsistat in se, intrinsecè, directè & primario à solo Deo causatur & terminus est creationis: tamen vt corpori vnitur tanquam actus substantialis eius, ab homine attingitur effectiue, & directè inducitur, & vt sic, terminus formalis est generationis: quoniã homo propria sua actione & humani seminis virtute eouusque peruenit, vt materiã sufficienter disponat, & subesse faciat animam rationalem, & hoc tandiu laborat, vt materia organice & sufficienter illius sit capax. Quare in vno eodemque instanti anima rationalis simul tempore & ab homine & à Deo producitur: sed diuersimodè, quia prius natura à Deo creatur; & per creationem anima habet suum esse proprium, in quo subsistit, & ad quod, vt in se est, creatio terminatur: at post-

Dubitatio resolutio.

Generatio naturaliter non fert partes generare.

Anima nostra aliter à Deo, & aliter à generate attingitur.

posterius natura homo virtute seminis attingit ad idem esse animæ, non absolute, vt est in se, sed vt infunditur & coniungitur corpori: atque adeò eadem anima secundum rem terminus est actionis Dei per creationem, & actionis hominis per generationem: sed formaliter diuersimodè se habet, quia creatio ad animam vt in se terminatur (quæ via creatione fit anima, sed homo factus non est) generatio autem hominis ad animam, vt in corpore est, terminatur (quo modo homo genitus est, anima tamen non fit absolute, sed in materia) quoniam attingit illud esse animæ in materia, quam præparat, vt anima inducatur & substantialiter vnita ponatur. Et hoc igitur non est hominè cooperari creationi Dei, nisi remotè & extrinsecè, quia non attingit ad animam, vt ex nihilo est, sed ad eam, vt iam ex nihilo facta in aliquo subiecto collocanda, quatenus disponit homo materiam sufficientem, vt inducatur forma, qua fit alter homo generanti similis. Qua in parte perperam philosophantur qui dicunt, hominem incompletè generare, quoniam solùm disponit materiam, Deus autem dat formam: Nam licet ita sit, quod Deus producat formam per creationem, homo tamen completè dicitur generare: quia perfectum & còpletum est quod attingit ad finem, ad quem natura sua destinatur: homo autem non ordinatur, neque amplius per se facere potest, quam materiam disponere, & corpus ad receptionem animæ intellectuè organizare, animamque; quantum in se est, corpori vnire, & ita hominè facit: & si ad hoc perueniat, actio eius perfecta est, etiam si vterius ad animam in se non pertingat, quoniam id iam cum cæteris ad Deum pertinet. Neque enim amplius agentia naturalia faciunt, nec ad ipsa spectat formas, vt in se sunt, producere, sed duntaxat eas ponere in còposito (vt lib. 7. Metaph. loco citato) id autem reliqua omnia agentia in generatione faciunt, quicquid sit de forma, siue creetur, siue educatur, non est illis cura, duntaxat sollicita sunt de ipso toto. Quo fit, hominem per duas actiones produci, quarum vna alteri copulatur & quasi subordinatur, vbi generatio hominis creatione animæ supponit, & dispositio, quam facit homo, vltiorem & præstantiorem effectum à Deo præstandum desiderat: perinde ac instrumentum ordinatur ad effectum principalis agentis, quem spectat, & homo ve-

Eadè aia nostra simul est terminus generationis et creationis.

Homo hominè non generat incompletè.

Expède.

Actio Dei & hominis quomodo se habeat in generatione hominis.

luti causa secunda virtute seminis emissa materiam præparat, vt causa ipsa prima animam creet, quam corpori ex vi illius actionis infundat.

Vides, quomodo finis actionis suo principio respondet, & effectus proximæ suæ causæ assimilatur, & homo genitus generati homini similis euadit, & homo in catalogo naturæ ponitur, & cum rebus naturalibus collocatur? (lib. 7. Metaph. tex. 27. 28. & 39.) Ex vi enim naturæ actio hominis in generatione per viam seminis (quod virtus est materialis, corporea & organica) homo generatur dependenter ab organo corporeo: ideo hæc virtus non transcendit vique ad animam intellectuam, vt in se subsistit, quia vt sic, immaterialis est & ab organo corporeo independens: ergo secundum veteram philosophiam hæreticum est, & in peripatetica philosophia erroneum, quod homo virtute seminis animam rationalem in se producat, sed tantum coniungit naturaliter, & ita homo naturaliter generat hominem. Et scioli desinant iactare, quod in hominis generatione ordo naturæ turbetur: quam maximè enim seruetur, vt dictum est.

Ex his habes, semine emitti virtute animæ rationalis, non tamè attingere ad animam in se, sed modo iam explicato. Quod si redarguas, Phantasma corporeum est & materiale, tamen quia agit virtute luminis intellectus agentis, attingit ad speciem intelligibilem & immaterialè (suprà lib. 3. de Anima cap. 3. quæst. de intellectu agente) ergo licet semen materiale sit & organicum, vt animæ est instrumentum, poterit attingere ad animam rationalem producendam in se? Bene & subtiliter redarguimur, vt omnia constant & aperiantur. Fateor igitur, phantasmata materialia esse, ab intellectu tamen agente illustrata & assumpta, quidditatè in se latitantem intellectu possibilibus ostendere, atque in ipso species intelligibiles & immateriales producere (quæ loco citato exposita sunt.) At semen humanum directè non agit in virtute agentis immaterialis: quoniã homo quanuis generet in virtute propriæ formæ immaterialis, quæ est anima rationalis, tamen vt generat, materiali organo vitur, sicut ad videndum & audiendum. Ideo vt generat homo, anima non supergreditur materiam, neque agit qua immaterialis est, sed in virtute illius, quæ materialis est, cuius virtutem in semetipsa continet & inuoluit,

Summa.

Virtus seminis humani non transcendit ad animam intellectualem in se.

Inspecie differetia inter semen in ordine ad animam & phantasma ad species intelligibiles.

uoluit, id est, ut refert actionem animæ vegetatiuæ: ut sic enim anima intellectiua, licet sit simplex & immaterialis, tamen virtute continet omnes alias formas eductas & materiales, operationesq; organicas illarū, & ita ad modum illarum operatur: & non minus perfecte & proprie anima intellectiua vegetat & sentit, cæterarūq; formarū munia exercet, quā si reliquæ præsentés adessent secundū rem, & proprias operationes secundū semetipsas exercerent: seminatio ergo naturæ, opus est animæ humanæ, tamen ut vegetatiuæ munus, per organum corporeum exercet. Vnde soluta est instātia, nam animæ intellectiua virtute semen emittitur: tamen qua vegetatiua est & materiali organo utitur, sic non transcendit, ut ponat animā in se subsistentem: phantasma autem non agit in intellectum possibilem, qua materiale est, sed qua illustratū ab intellectu agente intelligibilem quidditatem in se ostēdit. Quod si adhuc vrgeas, Semen humanum disponit ad animam intellectiua, ut intellectiua est, dispositione necessaria: ergo agit in virtute intellectiua animæ? (quod & S. Tho. videtur asserere de potentia q. 3. art. 9. ad 5.) Respondeatur, neq; hoc argumento probari, animam intellectiuam virtute seminis generari: quia licet anima intellectiua, ut intellectiua & immaterialis est, forma sit, tamen est actus corporis: (quod supra dudum in hoc secundo argumento principali circa resolutionem tertij dubij exponebamus) & anima intellectiua etsi realiter & verè virtus sit, vnde humanum deriuatur semen, verūm ut intellectiua, reduplicatiuè & formaliter sumēdo, falsa est. Aliud enim est dicere, quod materialiter & identicè, ut reduplicat conditionem generantis, in virtute intellectiua animæ fiat hominis generatio: aliud est, quod in virtute intellectiua, ut intellectiua est, specificatiuè fiat seminatio. Neq; hoc igitur est peculiare in vegetatiua, quia & in sensitiua idē reperiemus: intellectiua enim anima est qua sentimus, cum non habeamus nisi vnicam animam, & illa est intellectiua: sed ea non sentimus, qua intellectiua est, cum sentire organicū sit, quia intellectiua anima, ut intellectiua, non est organica: habet ergo anima nostra realiter & de facto organum, quod tamen formaliter non exigit, ut intellectiua est. Ex qua doctrina percipies facile, qua via semen humanum ad

animam disponat dispositione, quæ necessariò attingat & trahat animam rationalem, non tamen formaliter ad intellectiuam, ut intellectiua est & in se subsistens, sed ad intellectiuam identicè & realiter, ut in corpore ponitur: quia vno modo anima nostra utitur organo, & sic attingitur à semine: alio modo ut intellectiua non utitur organo, & ut sic à seminis vi non attingitur: isto enim modo non cadit formaliter & reduplicatiuè sub dominio & iure seminis, quod cum virtus sit corporea, directè & per se non attingit ad animam ut subsistentem, sed ut actus est corporis. Nolo dicere, quod in generatione hominis terminus nō sit anima intellectiua, quæ actus est corporis, sed quod ut intellectiua non attingitur à virtute seminis, quæ duntaxat eò peruenit, ut animam intellectiuam vniat, quæ simul & vegetatiua & sensitiua est. Hanc doctrinam à S. Tho. didici loco citato & 1. p. q. 90. & 118. & ab Aristotele lib. 2. de gener. animal. cap. 3. cuius verba ponderanda sunt, quæ sæpe retuli.

Nota, qd virtus seminis qua dā tenus ad intellectiua animā attingit.

Nec alicuius momenti est quod contra hoc inferebatur, videlicet hominem solam relationem generare: quoniam ad vnionē illam animæ ad corpus virtus seminis attingit, siquidem (ut dictum est) agentium naturalium non interest, partes, sed totum facere (lib. 7. Metaph. tex. 27. 28.) ideo intrinsecus terminus in generatione hominis est secus generatio nis. Vnitatis sub- stantialis, quæ est hypostasis, siue substantia indiuidua humana. Est enim duplex vnio, quædam, quæ relatio est, & hæc accidens est, & posterior ipsa substantia humana producta, & in ipso toto fundata, quæ ad partes terminatur. Altera est vnio substantialis, quæ vnitas appellatur, siue vnio fundamentalis, quæ nihil aliud est, quàm causalitas formalis & actualis ipsius animæ in corpore: & ad hanc terminatur generatio hominis, quæ nihil aliud est, quàm animam dare esse formaliter & actualiter subiecto corpori. Et cum potentia existat per actum, & actus sit substantialis, ad hoc esse substantiale terminatur generatio, non ad vnionem, quæ relatio est, sed ad vnitatem substantialem, siue fundamentalem vnionem: homo ergo est terminus, gratia cuius, anima verò terminus quo: & homo generat totum hominem categorematicè, non tamē totum hominem sincategorematicè, id est,

Semē humanum quatenus ad animā ponēdam necessitat cogat, et si ad intellectiua ut talis est, attingat.

Attende differentē modum exercendi munia formatiua in homine per vnicā animā rationalem.

id est, totum, & nō totaliter, quia totum generat, non tamen singulas partes: sic enim Logici breuius dixissent, sed rem omnē nō explicuissent tam exactè. Similiter non militat cōtra doctrinam nostram quod in hac postrema parte inferebatur, nimirum in generatione hominis solū fieri esse accidentale, quatenus materia disponitur & preparatur ad formā, non tamen esse substantiale, quod ad veram generationem requiritur: Nam homo virtute seminis non tantū materiam accidentali ter preparat, sed formam rationalem inducit, quæ substantiale esse confert: ideo generare dicitur proprie & verè, quia dat primū & substantiale esse, quoniam facit corpus humanū per formam substantialem existere: ideo si homo dat corpori actum substantialem, esse substantiale generando facit.

Homo in generatione nō dat solū esse accidentale, sed substantiale etiam.

DVBIVM
An dispositiones, quæ animā inducūt, ipsam præcedant vel sequantur?

Explicatur, quomodo producēs accidentia producat formam.

Accidētia nō sunt vni⁹ ordinis.

ET si vrgeas, Nemo producit accidentia alicuius formæ, quin producat ipsam formam: ergo si homo producit accidentia & dispositiones ad animā rationalem, producat quoq; ipsam animā rationalem: Difficultas ista implexa est, de qua super S. Thomā 1. p. q. 76. art. 6. ad 1. & dixi 1. 2. q. 113. art. 8. ad 1. & 2. & lib. 1. de gener. c. 4. fusè à me dictum est: nūc verò breuius & fortasse distinctius, atque verius. Accidentia igitur quædā sunt, quæ animæ nostræ naturā velut proprietates consequuntur, qualia sunt intellectus & voluntas, quæ animam comitantur & cum ipsa comproducentur, ideo à solo Deo, à quo anima creatur, ipsæ con- creantur: & de istis verum est quod assumitur, nil causare ista accidentia, quin etiam animam producat: imò ex eo quod anima à Deo creatur, ista accidentia à Deo con- creantur. Alia sunt accidentia alterius generis, quæ scilicet ab homine fiunt in materia, quæ per ipsa preparatur ad receptionem animæ rationalis (de quibus in præfenti disputatur & locis citatis apud S. Th. & quæst. de spiritualibus creaturis art. 3. ad 20. & quæst. de anima art. 9.) materia enim non est capax formæ, nisi ut vestitur acci-

dentibus, per quæ appropriatur & accommodatur ad formam hospitandam. De his igitur accidentibus, quibus corpus organizatur, præfens est controuersia, si præcedant animam rationalem, an sequantur: si dicas præcedere, præfuisset quoq; alia forma ante animam rationalem, super quam dispositiones illæ ad animā fundarentur, atque adeò ante animam rationalem alia præfuisset forma: si dicas, quod consequuntur, deberes asserere, quod illa accidentia fiunt à proprio agente illius formæ: quare sequitur, quod si homo producit accidentia, producat quoque animam rationalem, quod semper negauimus. Respondetur tamen, quod in productione istorum accidentium duplex ordo considerandus est, Vnus naturæ, qui & intentionis siue perfectionis ordo appellatur, & attenditur secundū rationem, causæ formalis, finalis aut efficientis: quia finis est, qui primò ab agente intentus, re idem est cum forma (lib. 2. Phys. tex. 70.) Qua ordinis consideratione accidentia, quæ perfectè disponunt ad formam & inducunt formam veluti vltima dispositio, simul sunt cum forma, quam necessario consequuntur: prius enim est esse substantiale, quàm accidentale, & accidens substantiam supponit, in qua fit: esse enim secundū quid accidentis præsupponit esse simpliciter substantiæ, nam in toto composito subiectatur, ut diximus lib. 1. de generatione loco citato. Alter ordo est generationis, qui est secundū executionem, & iste se tenet ex parte materiæ, ut à causa materiali aliquid exit de potentia in actum. Iuxta hos duos ordines diuersimodè loquimur, & fatemur accidentia prius esse, aut posteriùs: Nam cum forma materialis sit natura, quàm materia secundū priorem ordinem naturæ, prius est forma diuersimodè. Intenta: secundū autem posteriorem ordinem generationis, accidentia, quæ præcedunt, ut dispositiones, materiæq; preparationes, prius sunt. Rursum si ordine temporis dispositiones in re considerentur, simul tēpore sunt cum forma: quia dispositio vltima & perfecta simul est cum forma: secus est de imperfecta dispositione, quæ tempore multo antecedere potest. Si autem considerentur dispositiones

Duplex ordo i productione accidentium.

Accidētia prius, & posteriùs formæ diuersimodè.

ipsa, quæ erat potentiâ intelligibilis, facta est iam actu intelligibilis: vnumquodque enim vt disponitur in entitate, ita & in cognoscibilitate, atque res sicut se habent ad esse, ita ad cognosci (lib. 2. Metaph. tex. 4.) Forma igitur nostra rationalis media est inter superiores & inferiores formas, & cum vtrisque habet communionem: ob id ex ipsius animæ media natura & conditione diuersum habet intelligibilitatis modum, tam actiue ad intelligendum, quam passiuè vt intelligatur. Mirabile igitur non est, si in corpore existens intelligibilis sit in potentia, extra corpus autem in actu: & intellectus agens, qui in corpore phantasma illustrabat, in statu separationis non illustrat ipsas res materiales, quæ improprio nate sunt, sed intellectum possibilem irradiat, confortat & fecundat, vt sese primum contemplari valeat, & animæ substantiam iam splendentem per ipsammet animæ separatæ essentiam instar angelorum deprehendat, quo modo fit de intelligibili in potentia & per alia intelligibilis in actu, atque per seipsam. Hæc ob causam necessarius est intellectus agens in statu separationis, quia possibilis intellectus transit de intelligibili in potentia in intelligibile in actu (1. p. q. 54. art. 4.) ob hanc rationem in angelis non ponitur, quia non sunt, quandoq; in actu, quandoq; in potentia. Anima tamen nostra ad seipsam iam lumine intellectus agentis illustratam, mox ac separatur, primo se conuertit, vt sese cognoscat, & ex suo aspectu & secundum rationem illius per effluxas illas species iuxta proprium suæ naturæ modum perficiatur, compleaturq; atq; ideo ex hoc quod se comprehendit, alia inuenit secundum modum, quo in sua substantia sunt. Querenti autem, quis modus sit iste, & si potest à nobis secundum Aristotelem probabiliter conijci: respondebo cū Philosopho lib. 3. de anima cap. 5. dicente, animam nostram quodammodo esse omnia, nam sensibilia secundum sensum, & intelligibilia secundum intellectum: ergo anima nostra, quæ separabilis est, cum separatur, sit etiam res ipsæ separatæ & immateriales, nõ quidem in esse reali, sed in esse intentionali. Nam, sicut lapis non est in anima, sed species lapidis, ita angeli in anima sunt, non secundum suam essentiam, sed secundum speciem & intentionaliter, nimirum recipiuntur ad modum recipientis, sunt autem in anima

in potentia intentionali, non tamen reali. Quare diuersitas ex parte rei cognitæ absolute non sumitur, sed ex parte cognoscētis & secundum modum ipsius, & iuxta modum cognoscētis diuersus est cognitorum modus: hinc igitur habetur, quod cognitio commensuratur substantiæ cognoscētis & modo essendi ipsius. Quod perspicies, si concipias, quod anima nostra cognoscit vt est, cognitio autem fit ex hoc qd anima fit res ipsæ cognitæ: ex eo igitur qd in actu est, & se secundum seipsam videt, omnia alia est imperfectè & inchoatiue, completur autem & consummatur intentionaliter per supplementum specierum, quæ secum adferunt rationes & perfectiones rerum.

Conclusio itaq; nostra est deducta iuxta modum philosophandi Aristotelis, nempe animam nostram cognoscere iuxta proprium essendi modum, dum est in corpore in potentia: separata autem partim inchoatiue per suam essentiam, secundum quam iam in actu facta est, partim consummatiue per species superadditas ad complementum essentiæ propriæ & cognitionis aliorum. Ob id ipsa animæ substantia & speciei & obiecti, potentia q; vices sortiri potest: nam si anima acquirat modum essendi angelorum, quid mirum quod nanciscatur etiam modum intelligendi ipsorum, vt respectu sui ipsimet propria essentia sit species, qua cognoscit, & obiectum, quod cognoscitur, potentia q; cognoscens? Cuius rei signum vel ex eo sumere possumus, quia natura non fuisset (dum anima in corpore degit) tā sollicita in depurandis rebus per tot sensuum excollatoria, si res ipsæ immediatè possent agere in animam, atq; res extrâ possent intellectui agentis cooperari: res enim extrâ intelligibilia quidē sunt, sed in potētia nimium remota: quod autem intellectu possibilem mouet, intelligibile est in actu (lib. 3. de Anima cap. 2.) Phantasmata enim præparata sunt, vt illustrēt lumine intellectus agentis, cuius nõ sunt capaces res: externæ: sicut ergo lumen externum diaphana & transparentia illustrat, opaca autem non penetrat, sic se habet lumen intellectus agentis in corpore enim perficitur anima ex phantasmate materiali, quatenus ex cōiunctione ad intellectum agentem quandam sortitur immaterialitatem: cessante namq; tali modo existēdi in corpore, tale quoq; cessabit perfectiū: & sicut succedit alius modus essēdi

Attendas obsecro.

Substantia anima est species, potentia & obiectum.

Phantasmata apta sunt illi luminari ab intellectu agente, non tamen res.

Diuersa anima per seclium pro diuerso statu.

Intellectus agens officiu in anima separata.

Perpende.

Modus conuersionis ad superiores.

essēdi separatæ, debet quoq; succedere alius modus operandi ab omni materia liber: ibi enim anima omnino separata est & immaterialis, neque habet sensitiuæ neque vegetatiuæ munus in exercitio, sed duntaxat in virtute: habebit ergo perfectiū omnino sine materia: quare etsi modi diuersitatis ipsius perfectiui reperiantur in obiecto, tamen sumuntur illi modi ex diuersitate ipsius animæ operantis. Hæc autem communia videntur, & ab omnibus rectè philosophantibus recepta, & quæ rem, quam intendimus, exactissimè declarant. Sanè quàm maximè rationi consonum est, vt anima nostra & coniuncto & separato statui proportionatas habeat operationes.

DVBIVM

An rationalis animæ status vterque, separationis scilicet & coniunctionis, sit ei naturalis?

ET si quæras, vter status istorum animæ naturalis, & an alter istorum sit supernaturalis, vel contra naturam: Respondet Auicennas, quod vterque est naturalis successiuè, sicut homini modus existendi in vtero & extra vterum, naturale est vtrunque suo tempore. Exemplum optimum est, sed perperam proposito applicatur negotio: siquidem homo, siue in vtero siue extrâ, vnum quoddam est totum: tamen anima suapte natura pars hominis est, quæ ad complementum & integritatem hominis inclinatur: ergo quauis vterque status esset naturalis, naturalior multo esset coniunctus, quàm separatus status. Indicatur & significatur hoc verum esse, quoniam anima, dum creatur, corpori vnitur, & ad hoc creatur, vt corpori infusa, ibi secundum propriam eius naturam operetur: quare esse in corpore est animæ nostræ magis naturale: male ergo Auicennas asserit, quod status vterq; est æquè naturalis. D. autem Thomas verius philosophatur, scilicet qd stat' animæ in corpore naturalis sit: quia naturale est parti in suo toto esse, ideo in toto proprio & distinctè operatur. Verum status separationis non est appellandus, contra naturam, sed potius præter naturam, quia est supra propriam naturam & incli-

Auton ex ponit S. Tho. cōso nē ad Aristotelem.

nationem propriam: vt ignis, qui seorsum naturaliter fertur, idem circumagitur præter naturam, vt participat naturam superiorē: & nihil incouenit, quod circumagitur magis perpetuum, quàm fursum ferri, quod finitur: sic enim & anima nostra naturaliter intelligit in ordine ad phantasmata per tempus finitum, scilicet per vitæ nostræ periodum, & tamen intelligere per cōuersionem ad superiora perpetuo durat. Quare non valet, Modus cognoscendi ad superiora est præstantior & diuturnior, ergo naturalior: fallacia enim aperta est ab eo, quod in se est, ad id, quod in proportione. Instantia est, Sol nobilior est Luna: sed noctuæ præstantior est Luna, quàm Sol: magis enim consonat vespertiloni lumen Lunæ debilius, quàm Solis lumen, quod in se excellentius est: sic igitur & ad manifestissimam & præstantissimam naturam, sicut noctua ad lumen Solis, nos habemus: quia etsi ille modus existendi & cognoscendi nobilior sit & excellentior, tamen non est consonus animæ neq; distinctus: quoniam est improprioportionatus, & non est proprius. Rudibus plura congruunt, quæ acerbis ingenijs abiecta sunt: sic animæ nostræ de articulatione res species & singuliores, distinctiores sunt & magis propriæ, quàm illæ species influxæ & superiores, quib' angeli in sua supercaelesti curia loquuntur: melius enim se expendit anima per species illas, quas in se fabricat & componit, & quasi humi reptans excogitauit rurā. Similiter puerulo accommodatior est gladiolus aut ensiculus plumbeus, & nano gladius, quàm gigantis verfa tilis rhompha: sic quoq; propriiores & distinctiores sunt animæ species à se in vita mortali elaboratæ & in phantasmatibus fabricatæ (quas veluti propria manu depinxit & in propria tabella scripsit) quàm illæ, quas à superioribus recipit, quæ sunt in se quidem excellentiores, sed nostræ animæ confusæ no, magis propter excellentiam & excessum ipsarum: nimirum ad rusticanum sermonem assueta & nata, ciuilem & urbanum non assequitur: ob id modus ille est præternaturalis, quia per species excedentes & cōmuniore fit, ob dictam causam animæ nostræ sunt confusiores.

Species in fusæ sunt aie nostræ confusiores, distinctiores autem quas ipsa elaborauit.

Al alma apartada del cuerpo no le to el lena superioribus recipit, quæ sunt in se quidem excellentiores, sed nostræ animæ confusæ no, como el aldeano proprio: nimen assueta & nata, ciuilem & urbanum non assequitur: ob id modus ille est præternaturalis, quia per species excedentes & cōmuniore fit, ob dictam causam animæ nostræ sunt confusiores.

Ex quo principio duo colliges, Vnum, Anima nõ quod (vt supra diximus) anima nostra hinc non cognoscit quidditatiue substantias separatas, quia non habet proprias species utroq; statum 3 ipsa tu cogno-

Aia no-stra cor-pori uni-tur pro-pter me-lius esse anima.

naturaliter separatur, et quod naturaliter uniatu corpori potius propter melius esse animæ, quam corporis. Hæc igitur tria in hoc argumento tertio petebantur, quæ à nobis iam sunt exquisitè resoluta: & ad feruens argumentum quartum properandū esset, nisi quia multi non ferunt, quod anima non uniatu propter melius esse corporis, quod aduentu animæ adeo decoratur, perficitur atq; vivificatur: sed anima propter melius esse sui uniatu, cum tamè tam malè in corpore habere videatur, & tam variè aggruetur, distrahaturq;. Quibus non obstantibus, quia accidèntaria & extrinseca sunt, asserendum constantissimè est, animam nostram propter melius esse sui corpori uniri: magnum enim inde commodum reportat, & operæpretia non contemnenda sibi cõciliat. Nam primò anima, quæ in se subsistens est, incompletè & imperfectè in sua existèntia existit, quoniam pars speciei humanæ est: ideo, ut pars, totū desiderat, quia in se integritate caret, & ipsa corporis in formatione esse animæ completur, perficitur atq; extenditur, in qua communicatio ne magis Deo assimilatur & naturæ boni, quæ in sui diffusionem consistit: meritò igitur esse animæ dicitur perfici & integrari illa unione ad corpus (vt dudum dicebam, & affirmat etiam S. Tho. quæst. de spiritua libus creaturis art. 2. ad 3. & 1. 2. q. 4. art. 5.) Deinde (vt ibidem dicitur à S. Tho.) anima in corpore secundum actualitatem causalitatis perficitur, non solum quia corpori dat esse, sed etiam quia in se perficitur, ex eo quod exerat, prodat atq; manifestet oēs organicas potentias, quas in se, suaq; virtute radicaliter occultabat: vegetat nanq; in corpore atq; sentit, nō autem separata, nisi originaliter & in virtute, in qua occultè cõtinet istas facultates. Tandem anima quoad intellectiōnem melius se habet in corpore: nam (vt satis perspicuè dudum dicebamus) modus intelligendi in corpore distinctior est, proprior & magis naturalis. Profectò si anima nostra propter corpus uniretur aut propter melius esse ipsius corporis, iam materia magis natura esset, quam forma (cõtra Aristotelem lib. 2. Phys. tex. 12.) & forma, quæ quoddam diuinum & bonum est (lib. 1. Phys. tex. 81.) ad materiam ordinaretur: cum tamèn ibidem dicat Aristoteles, quod sicut foemina vitum, & quod imperfectum est, appetit quod est perfectius,

sic materia formam appetit: gratia enim formæ omnia fiunt (lib. 2. Phys. tex. 20. 70. 74. 81.) & forma est quæ continet (lib. 4. Phys. tex. 33. & lib. 4. de celo tex. 35. & lib. 1. de Aia tex. 90.) deniq; forma est, cuius gratia omnia mouent (lib. 2. de generatione textu 51.) & finis & forma idem sunt (lib. 2. Phys. tex. 70.) ergo anima primò & per se unitur corpori, propter melius esse ipsiusmet animæ, & non præcisè propter totum: quia in homine esse primò et per se non est totius, sed animæ solius: ita præstantissima operatio animæ, quæ est intelligere, solius animæ est: ergo propter proprium & perfectum operari (scilicet adequatum intelligere, cui non communicat corpus, vt organum aut subiectum, sed vt instrumentum et ministrum) anima unitur corpori, quod est melius esse ipsiusmet animæ, atq; adeo modus intelligendi magis consonus et proportionatus: ergo esse proprium animæ et propria animæ operatio in corpore perficitur: tantum abest, vt anima stupida reddatur, aut detrimentum in unione ad corpus recipiat. Præstantissima enim et manifestissima naturæ sub umbra corporis exquisitè et magis sibi proportionatè aia speculatur, ne, dū sic intuetur, excellentia et exuperatione intelligibilis disturbetur: sicut qui ad videndum perspicillia sumit, ita animæ ipsi corpus nostrum instar est conspiciendum: ideo naturale est animam uniri corpori, et prius conuenit ipsi, quam separari. Quam ob causam obiectum intellectus quidditas est rei materialis, quia immaterialia non nisi vestita quadam materialitate intelligimus: ita anima nostra, quæ immaterialis est, quasi incorporatur, dum corpore vestitur, vt obiecto intelligibili proportionetur, quod partim est immateriale, vnde quidditas est, partim materiale, vnde rei sensibilis est. Propter hanc igitur proportionem absolueudam: inter cognoscentem et cognitum, consummandumq; et consequendum naturalem modum intelligendi, anima unitur corpori: quia modus intelligendi per species acquiras distinctus est & quidditarius atq; usque ad vltimas rerum differentias. Alius autem modus intelligendi in statu separationis cõfusus est animæ nostræ, quia excideter et magis ample, quam anima nostra capiat res, notificat: est enim modus intelligendi superioris ordinis, qui ab his, quæ sunt inferioris ordinis, defectiuè participatur.

Perpende diligenti.

Anima in corpore quasi sub specie & umbra Solem cõtèplatur.

Elegas res solutio.

Neq;

Aristoteles separatiōem nostram aia affirmat.

Neq; igitur existimandum est, Aristoteli statum animæ separatè displicuisse, aut omnino negasse, cum lib. 3. de Anima textu 20. docet, nos post mortem non recordari, cum intellectus passiuus corrumpatur (huius loci expositionem & lectionem vide ibi) quod lib. 1. de Anima tex. 66. prius dixerat: Nam (vt in enarratione illius loci diximus) post mortem non recordamur, quia cogitativa corrupta, non est notitia rei materialis & singularis: memoria enim & reminiscèntia, præteriti temporis sunt, & in re singulari versantur, ideo in parte intellectuua non reperiuntur, sed ipsemet intellectus possibilis, qui locus est specierum (lib. 3. de Anima tex. 6.) vicem gerit memoriæ, quæ tamen ad rem singularem secundum se nō determinatur, sed duntaxat ratione phantasmatis (vt supra dictum est de cognitione singulari.) intellectus autem secundum se est thesaurus conseruatiuus specierum vniuersalium: ideo post mortem non recordamur, quia corpore corrupto intellectus ipse passiuus, hoc est, cogitativa, quæ singulariū est, corrumpitur. Non tamen negat Aristoteles animam post mortem manere, imò in hoc eodè testimonio expressè fatetur: quod superius dixim? in enarratione textus 20. lib. 3. de Anima, & in hac disputatione loco 10. deducebamus. Per alium tamen modum separata anima singularia cognoscit: nam sicut, dum est coniuncta corpori, cognoscit singularia indirectè & reflexè (vt lib. 3. de Anima circa tex. 9. 10. & 11. dictū est & cap. 3. in quæst. de obiecto intellectu) ita quado separatur, proportionabiliter dicitur indirectè & per quandam reflexionem singularia cognoscere. Est quidem intellectus incorruptibilis & locus etiam specierum conseruatiuus & incorruptibilis: cum ergo subiectum specierum permaneat, neq; habeant species illæ contrarium, à quo corrumpantur, manebunt cum ipsa anima: atq; adeo sicut per eas species hic conuersione ad phantasmata singularia indirectè intelligebat, sic illiè iā separata anima per easdè species, conuersione tamèn ad superiora & iuxta modum illius status, etiam indirectè singularia cognoscit. Quid enim in hoc erit magis mirabile, quam in altero? Sed demus animam separata singularia non cognoscere, neq; deprehendere quæ hic aguntur, tamen inde statim non efficiet, animam otiosam esse, quoniam species habet immate-

riales & vniuersales, non solum influxas à superioribus, sed etiam alias, quas dum in mortali degeret vita, à rebus comparauit, & per vtraq; intelliget, excellentissimamq; exercebit functionem, qua vniuersalia & singularia etiam ipsa altius attingat. Nec te moueat quod lib. 2. Ethic. c. 1. dicitur, nempe habitus inclinare ad similes actus ipsos, ex quibus geniti sunt, vt putes species acquiras in anima separata otiosas esse, quoniam nō possunt habere actum per ordinem ad phantasmata: ex hoc enim tantum colliges non habere actum & vsum illarum specierum secundum eundem modum & attributionem ad phantasma, non tamèn quod absolute nō sit illarum specierum vsum. Nam etsi habitus semper inclinent ad similes actus ipsos, à quibus causantur, debet intelligi ad similes quidem secundum esse & propriam speciei rationem, non tamèn opus est, vt propendant ad similes secundum modum & rationem indiuidui. Et ita species acquiras in anima separata similem vsum habet secundum rationem formalem respectu obiecti, non tamen similem secundum rationem materiam in modo tendendi: & Aristoteles intellexit planè, animas separatas res singulares percipere: nam (vt loco 16. adduxi ex libris moralibus) res amicorum & familiarium, ad felicitatem vitæ defunctorum pertinent.

Habitus & species acquiras in anima separata non sunt otiosæ.

DVBIVM

Quomodo singulare ab anima separata cognoscatur?

Roganti autem, per quem modum ab anima separata singula, quæ hic aguntur, deprehendi possint? præsertim cum anima separata non habeat species illas præstantissimas angelorum, quæ naturam rerum indicant, penetrando & descendendo ad diuinitissimam quæq; indiuiduationis principia? Respondendum, esse instar præstantissimi & præclarissimi speculi, quod cum vniuersalitate singularitatem ipsam manifestat (1. p. q. 57. art. 2.) sunt enim angeli intellectuales, id est, qui efficacius & perspicacius simplici intuitu intelligunt absq; discursu, singularitatemq; in vniuersalitate attingunt: quoniam species angelorum licet sint vniuersales, tales tamen sunt, quæ possint singularia representare, ad quæ mox, ac in

Anima separata intelligit singularem, que hic aguntur, modo differenti ab angelis.

m 5 rerum

rerum natura existunt, completa assimilatione terminantur. Sicut enim albu solitarium fit simile alteri albo de nouo producto, vt terminus, sic species vniuersales angelorum representant singularia, non quae immutent angelos, sed quae se habeant vt obiectum terminans, quatenus ipsis in rerum natura productis assimilatio in actu completur (vt optimè ibi Caietanus.) Non sic in anima nostra philosophandum est, quoniam neq; species habet adeo vniuersales & immateriales, neq; intellectu adeo perspicacè & viuacem, neq; purè intellectuàlis est, quatenus non intelligit simplici intuitu: sed rationalis dicitur, quia discursiua est, & ita discursiue singularia cognoscit, quasi discernendo & deriuando ex illa sua essentia, vt per species còpleta est: per què modum subinde ad vnum aliquid, vel in ratione actiui, vel passiuè determinatur.

Quatuor modis aia separata determinatur ad cognitionem singularium.

Quod vt intelligas, placet hie seorsum per partes distinguere. Primam omnium in parte apprehensiuà determinatur ex assimilatione & relicto vestigio precedentiu cogitationum & specierum, quasi si ex habitus speciebus alias sibi còciliet. Deinde ex motione & inclinatione per affectione partus appetitiuæ, quæ magnam vim habet ad attrahendum intellectum ad singulariu rerum considerationem. Tertio ex parte rei & obiecti per naturalem rerum habitudinem & consonantiam siue correspondentia, vt sicut hoc, ita aliud & simile, &c. Postremo ex parte agentis, vt ex superiorum illuminatione, maximè ex Dei ordinatione & reuelatione. His igitur medijs aut alijs còsimilibus anima separata veluti calcariibus quibusdam concutitur, vt ad rerum singularium intelligètiã excitetur: sic enim res animæ appropriatur, & anima ad intelligendum inclinatur, vt fiat res ipsa, rebus appropinquatur, & magis in potètia est ad intelligendum, quàm angeli, qui magis sunt in actu. Ideo pluribus medijs anima determinabilis est iuxta modum & dispositione suam: quæ enim in superiori natura angelica vnite fiunt, in nostra anima diuisa sunt & sparsa, & per huc modum recordari poterit præteritorum, & alio modo singularia cognoscere per nouam cognitione, aut nouum modum cognoscendi: non tamen recordatur singularium per species à rebus acquisitas, & hinc delatas, sed per eum, què diximus, modum. Quo tu fructu bonis aut-

bus, christiane lector, cumq; amplifica & illustra: nam mihi ingens animus est festinandi ad finem huius grauissimæ, sed iam proluxa disputationis, quæ vt omnib; suis numeris absoluat, ad vltimam solutionem properandum.

Ad sex capita reuocantur dubia quatuor argumenti.

Quarta & vltima difficultate quinq; vel sex dubijs propositis veritas immortalitatis animorum nostrorum infringitur. Primo, quoniam separata anima nostra sine operatione otiosa torperet. Demde, quod species acquisite, vt quæ a phantasmatibus pendent, amittat & perdat. Tertio, quod infusa species ei non dentur, nisi pro libito fingamus aliquid, quod est super naturam animæ & præter ordinem totius vniuersi: præsertim cum illa species infusæ sint excedentes & improporcionatae. Quarto, quod cum anima vnatur, naturaliter separata esse non poterit sine violentia. Quinto, quia sequeretur dari infinitam multitudinem rerum. Demum, quoniam anima separata aut in perpetua esset violentia sine corpore, aut contingeret naturaliter corpori reuerti. Quæ omnia si pro dignitate essent tractanda, totum hominem, vitamq; integram exigerent, vt nodos propòsitos absinderemus.

Tria tamen priora perquam exigui momenti erit infringere ei, qui præcedetis tertij argumenti solutionem percellerit, vbi tractata & resoluta sunt. Quo in loco de speciebus, quibus anima separata ad sua functione vitur, agebamus, explicauimusq; vegetalis atq; sensitiuæ animæ munia atq; officia nõ exercere, sed vt mens est, intelligit per alterutras species, acquisite scilicet vel infusas; aut per vtrasq; modo in præcedenti solutione expositis. Quoniam effi anima, dū informat corpus, in phantasmatibus intelligat; non tamen ita; vt phantasmata ipsa materialia intelligat, cum (teste Aristotele) per sensus externos, quasi per fenestras quaedam, anima rerum simulacra inferantur, vt contingat idem effectus intelligendo, qui & describendo: sicut enim re definitam describimus, tamen aliquid aliud significamus; sic quantum ante oculos proponitur, cuius phantasma singulare formatur: sed mens vniuersale intelligit, neque quantum perci-

Quaedam prædictarum difficultatum in præcedenti argumento sunt enucleata.

Quomodo fiat speculatio in phantasmate.

percipit in eo quod hoc quantum, sed res ipsas vi intellectuua penetrans, earum substantiam & quidditatem eruit, sibiq; in lucem depromit: hoc enim est, quod sæpe Aristoteles dixit, intelligentem phantasmata inspicere, specularique. Quid ergo aperiui adduci potest, vt animam nostram separabilem intelligamus, quàm quod videamus mentem phantasmata explicare & denudare, vt ipsis expoliatis quidditatem rerum, vniuersaliumq; splendentes rationes, atq; accidentibus, velut cortice, detractis substantia ipsam capiat? Vnde nisi in media luce hallucinemur, fatèdum necesse sit, animam ipsam à corpore liberari, absoluiq; posse, vt separatè animæ nil sit, quod impediat aut perturbet intelligètiã: huc enim tendere videtur còtinua illa specierum depuratio, & tam sollicita atq; indefessa abstractio. Sed hæc omnia in præcedentibus dicta sunt sufficienter: & Aristoteles refert opinionem vulgi, imprudentumq; hominum, nõ eorū, qui rectè iudicant, cum dixit lib. 1. Ethic. cap. 10. mortuo homine nullum bonum aut malum superesse: non probat hæc sententiam. Similiter cum lib. 7. Ethic. ad Eudemū dicit mortuos nihil cognoscere, aliorum non propriam refert sententiam. De quarto tamè satis fusè dictum etiam est in præcedenti, & ostesum, animam vniri corpori naturaliter, separari autem præter naturam. De duobus itaq; postremis dubijs superest agamus, vt finem dicendi faciamus.

Observa pro aia in separabilitate.

Mos Aristotelis, qui in grauissimis, & in diuinis etiam literis maxime apud Ecclesiam repetitur.

Dubiū de infinita multitudine animorum diluitur.

Frequenter nanq; impugnatur veritas doctrinæ nostræ proposita illa animarū multitudine, de qua tamen à me plurimis agendum esset, nisi lib. 1. de celo cap. 12: ad secundam rationem latissimè dixissem; nunc breuiter dicam. Si enim animum intendamus, parum negotij erit plurimis occurrere & molestæ isti & vulgari dubitationi satisfacere. Primo Aristoteles lib. 1. de celo cap. 12: rationes probabiles adducit, nec intendit demonstrare: signum est, quia lib. 1. Topic. cap. 9. mundi æternitate inter problemata retulit, verba sunt; *Vel de quibus rationem habemus contrariam opinionibus, vt quoniam non omne existens vel factum est, vel simpliciter est, quemadmodum Sophistæ*

1. solutio ex vi argumento vni.

dicunt, &c. ideo secum non pugnat, sed maximè constat. Secundò, quia arguit ex hypothefi & datis à Platone, què redarguit, eo quod parabolicè, translatitiè & minus naturaliter loquutus fuerit. Tertio, quod non necessum fuit, Aristotelè vidisse quod ex duabus illis præmissis sequebatur, scilicet, ex mundi æternitate & animorum immortalitate: humanum enim captum excederet, & diuinum esse videtur hoc Aristoteli tribuere, vt omnia còsequencia atq; suæ doctrinæ repugnantia perspexisset: homo fuit, & humani nil ab eo alienum putare debemus, igitur aliquid latere potuit Aristotelè: non enim est impossibile, quod non viderit, quid intrinsecè & immediatè sequeretur ex animæ immortalitate & mundi æternitate. Quarto fortasse intellexit Aristoteles mundum non fuisse æternū quoad aliquam eius speciem, vt humanam: & si hoc difficile aut absurdum videatur, quoniam rerum species coæuæ sunt mundo (de mundi ratione est rerum & specierum vniuersitas, vt 1. lib. de celo cap. 8. & 9. dixi) & humana species præstantissima est, qua mundus, in quo est vniuersitas creaturarū, destitui non debuit: dicere posses (licet absque proteruia vix defendetur) hominem fuisse ab æterno ipsi mundo coeuum, generationes tamen hominum non fuisse ab æterno, sed cœpisse in tempore. Quintò nõ incommodè solueret qui assereret, Philosophum in assertionem de mundi æternitate falsum fuisse, quoniam reuera falsa est assertio & contra fidem: de immortalitate autem animæ rectè censuit, quoniam hoc, fide catholica declarante, verissimum & constantissimum est.

Sextò fatendum sanè, Aristotelem voluisse & intellexisse infinitum animorū numerum: tamen cum singulæ animæ corpore vacent, nihil est contra rationem, huiusmodi infinitum dari entium separatotum. Quibus autem locis infinitum numerum negat, in ipsis de infinito in quantitate loquitur, qui resultat ex diuisione còtinui, atq; adeo de numero prædicamentali, non trascendentali. Sed hæc solutio lib. 1. de celo loco citato aperitur à nobis & redarguitur ex 8. Thom. 1. p. q. 7. art. 4. q. species multitudinis proportionetur speciebus numeri in hoc quod multitudinis species fiant per vnum, sicut species numeri fiunt, atq; adeo quod in vtriusque repugnet infinitum dari?

2. solutio ex natura disputationis.

3. solutio ex cõditione humane nature.

4. solutio ex natura vniuersi.

5. solutio ex natura rei controuersæ.

6. solutio ex infiniti natura.

Respon-

Respondere, quod in speciebus numeri fit mensuratio per unum ratione quantitatis, ratione diuisionis & ratione ordinis, quae in multitudine rerum separatarum non reperiuntur: Nam primo quantitate vacat, deinde de diuisionis est expertus, demum non est per se ordo successione, quia in partibus numeri ab uno ad aliud per se transitur, quoniam ex diuisione continui pendet: at in partibus multitudinis transitus iste non habet per se necessarium ordinem dependentiae a quantitate, neque a continuata successione diuisionis, sed vndeque fieri potest numeratio: quod est signum, in partibus multitudinis non fieri mensurationem & certificationem per unum, sicut in partibus numeri, ubi mensuratio & certificatio fit per unum tanquam per formam. Tamen licet ita sit, ut ibi diximus, me mouet multum quod S. Th. hac ratione vsus fuerit ad probandum non esse possibilem infinitam multitudinem rerum. Et licet Aristotelis ratio procedat ab speciebus numeri, & ratio S. Tho. ab speciebus multitudinis sumpta sit, & ratio Aristotelis ex mensuratione per unum, ratio S. Thom. ex formali constitutione, tamen materialiter non est eadem ratio, formaliter vero eadem esse videtur, quia (ut dicit S. Tho.) ad eundem effectum proportionaliter assumitur. Et ratio S. Tho. ob ipsius autoritatem me magis mouet & amplius vrget, quoniam & Aristoteles erat sapientior, & mundi aeternitatem de facto negat fuisse, tamen de possibili docuit non repugnare, & ut catholicus animae immortalitatem confitebatur, & tam enixe contendebat infinitam multitudinem impossibilem esse. Fateor ego, S. Thomam negare infinitam multitudinem in rebus siue per se siue per accidens, quoniam omnis talis est resolubilis in unitatem, per quam mensuratur, atque adeo finita: maxime quia infinita intentione creantis includitur, & facta est per unitatem. Tamen, ut in eodem articulo S. Thom. sese explicat, de multitudine in actu loquitur, quia concedit possibilem multitudinem in potentia, quae fit ex diuisione continui: quoniam, inquit, augmentum multitudinis consequitur diuisionem multitudinis.

6. solutio redarguitur, ut ex hauriatur
Sed profecto haec solutio vires argumenti non eneruat, quando eo colligimus, infinitam multitudinem animarum in actu videlicet aliter tentandum, ut crucem istam & Philosophorum scandalum a nobis propellamus.

Dico igitur, quod tribus illis secundum Aristot. admissis de facto, nempe mundi aeternitate, animae rationalis immortalitate, & animarum multiplicatione numero hominum: siue de possibili secundum S. Thomam (ex possibili enim posito in esse nullum sequitur inconueniens) consequens non colligitur, scilicet infinita multitudo animarum in actu. Primo, quia implicat, infiniti finem aut principium dari: at infinitis, vel angelis vel animabus creatis, Deus potest multo plures creare, cum nec ex parte materiae (quae nihil est) nec ex parte virtutis productivae (quae est virtus infinita Dei) sit defectus: ergo illis productis, posset multo plures producere, quod esset duo esse infinita, aut unum infinitum maius altero. Quare ex hac parte contradictio in consequentione inuoluitur: productis namque quotquot volueris angelis, plures multo restant producendi: ob id omnes posibles possunt esse creati distributiuè, non tamen collectiuè, ut patet in numeris, qui distributiuè omnes possunt in actu esse, non tamen collectio omnis numeri in actu, sed duntaxat in potentia. Deinde ex possibilibus non sequitur impossibile & repugnans, siue nec ex possibilibus rebus sequitur chimæra, quae est compositio impossibilis: quare impossibile est praecessisse hanc infinitam multitudinem animarum in actu, quia infinitum aut magnitudine aut multitudine est inaccessibile & inconceptibile, quoniam inuoluit repugnantiam: quia Deus non posset ultra omne factibile aliquid aliud facere, nec esset possibile, ut dicitur lib. 3. Phys. cap. 7. tex. 63. *Infinitum igitur id est, cuius secundum quantitatem accipientibus, semper aliquid accipere extra est. Cuius autem nihil est extra, id est perfectum, & totum: sic enim diffinimus totum, cuius nihil abest, &c. & tex. 64. *Et sic enim infinitum totum dicitur, &c.* Nil enim contingit concipere extra infinitum: at hic extra infinitam multitudinem aliquid daremus, quod ipsi rationi infiniti aduersatur, quia: omnem rationem vel magnitudinis, vel multitudinis includeret. Quamobrem nec cogimur cum impio Auerroë unam animam ponere in omnibus hominibus, nec cum sensualibus & brutalibus, quod sit cauduca & mortalis, nec possibilitatem aeternitatis mundi negare: nec compellimur ex illis tribus possibilibus quartum impossibilem confiteri, infinitam scilicet multitudinem in actu, sed tantum in potentia. Ob id ad-*

uertat

uertat rursus tertio, quod in illa numeratione infinitorum dierum includitur repugnantia: quoniam infinitam multitudinem in actu numeramus (ut scitè Philosophus 6. Phys. cap. 9. tex. 75. contra Zenonem notauit) ergo ex possibilitate trium illorum videtur sequi, quod est omnino impossibile, ne impossibilia multo maiora ingrediamur, scilicet quod Dei virtus esset exhausta, & quod daretur aliquid infinito maius. Non enim sequitur quod intendis ex illis tribus, magis quam si ab aeterno Deus produxisset infinitos vel angelos vel animas, quotquot volueris, & quod non possit modo multo plures creare sua virtute infinita ex nihilo creando. Dico mihi, possunt esse plura entia, quam puncta in linea? Non sanè, & tamen illa non sunt (adhuc si separètur) nisi infinita in potentia: ergo non est possibile infinitum in actu? Item dico, possunt esse plures animae, quam cogitationes hominum & angelorum omnium, quotquot fuerunt a principio seculi ad finem? Minime gentium, & tamen non sunt nisi infinita in potentia, quia possunt esse plures multo? Sic igitur ex illis tribus concessis in antecedenti solùm inferes infinitam multitudinem animarum in potentia, in actu nullatenus colliges.

Principium deceptio- nis in hac materia eleganter aperitur.
Tria namque sunt, quae istam de infinito disceptationem perplexam faciunt & inextricabilem, ad quae oportet aduertere. Primum est ex parte ipsius rei & infiniti, cui principium aut finem inaduertenter tribuimus: in quo infiniti rationem latenter destruis, dum ipsam astruere conamur. Secundum est ex parte numerationis continui permanentis, ut in partibus lineae, aut successiuè, ut in partibus temporis & dierum: quoniam in se ipsi pertransimus omnes infiniti partes, siquidem eas numeramus, cum tamen, quia infinita sunt, impertransibiles & immutabiles sunt. Tertium & vltimum est ex parte nostri intellectus, qui finitam habet rerum apprehensionem, quae etiam cum infinito pugnat: quod est argumentum, ipsum impossibile esse repugnans ei & inconceptibile, in cuius tractatione inuoluitur ista impossibilia. Quare etiam in argumento & antecedenti ex parte horum trium, aut aliquid eorum, impossibile miscemus, aut inconceptibile & repugnans: omnis enim species multitudinis, quibuscumque possibilibus positis, finitur in actu, & est in aliquo

certo genere aut specie. Sed Scotus in 2. d. Scotus. 1. q. 3. in responsione ad 3. & 4. videtur in eandem sententiam descendere, dum dicit duo, Vnum est ad 3. quod in generatione ab aeterno includitur mutatio inter terminos oppositos: quicquid autem est, inter terminos oppositos non potest esse sempiternum. Alterum est ad 4. quod argumentum propositum non habet maiores vires, suppositis illis tribus in mundi aeternitate, quam si in vno die procedamus secundum partes proportionales aut instatiae: quia si in quolibet illorum produceret Deus unum angelum aut unam animam rationalem, non resultaret infinita multitudo, quoniam adhuc restarent infinitae producendae: infinitum ergo in creaturis nullum est, nec in essentia, nec in mole, nec in multitudine. Tamen haec sufficerent, Non enim (inquit Arist. lib. 3. Phys. tex. 64.) *linum lino est continuare, vni uerso ac toti infinitum, &c.* liceat ad maiorem illustrationem subdere vltimò.

Quicquid igitur sit de possibilitate infiniti iuxta S. Thomam: quod de mundi aeternitate iuxta Aristotelis sententiam, certum est apud vtrumque; animos nostros perpetuos esse: nisi quod pro rei difficultate videtur mihi Aristoteli hac in causa accidisse, quod magnis & insignibus oratoribus euenire videmus. Singuli namque sua arte & ingenio faciunt, nempe quod cum in aliquod incidunt argumentum, vel difficile, vel turpe, iniustum uel, aut alia de causa inuolutum, habent pro victoria rem totam tenebris offundere & arte occultare, ut verborum lenocinijs victoriam, quam reuera assequi non possunt, illis tamen technis & verborum apparatu, aut sententiarum obscuritate quodam tenus habere videantur. Sic igitur Aristoteles de industria hunc de mundi aeternitate locum tenebris offuscavit, variisque sententiarum rationibus occultauit: illum tamen, qui est de immortalitate animorum, aperte non solum insinuauit, sed planis etiam verbis propria opinionem declarauit, quod latissimè in superioribus manifestum fecimus. Verum ratio Aristotelis, quod omne, quod incipit, desinat esse, dissoluta a nobis est lib. 1. de caelo cap. 12. In primis absolute quod anima neque est de genere impossibilem, quae nunquam sunt, neque de genere simpliciter necessariorum, quae nunquam non sunt, sed de genere contingentium, quae contingit aliquando incipere & habere esse, post non esse:

Septima et vltima solutio ex methodeo, & arte.

Arist. co- siliu.

Non omne perpetuum a parte post, aeternum est a parte anteriori.

esse: ideo anima de genere necessariorum est, non simpliciter, sed ex suppositione, exigente nimirum materiae dispositione, & summi opificis Dei voluntate concurrente: idcirco potest incipere & nunquam desinere: quoniam ad incipiendum causam novitatis habemus ex parte materiae dispositae & organizatae, & ex parte agentis, Dei scilicet animae creatrix: ut desinat tamen, neque; Dei voluntas concurret, neque; materiae dispositiones aliquid efficere valent (lib. 12. Metaphys. tex. 16. & 17.) quamobrem anima quoad inceptuonem contingentiam habet, quoad definitionem autem necessaria est & incorruptibilis (vide quae lib. 1. de caelo in examine dixi cap. 12. & in tex. 123. 130. & 131.) Praeterea Aristoteles putavit contra Platonis intelligentiam ex datis ab ipso universitatem rerum finem habituram, si habuit initium: arguebat enim de ijs, quae incipiunt aut desinunt per generationis & corruptionis transmutationem atque ex potentia materiae educuntur: qua ratione anima minimè generatur, neque quidpiam habet cum materia, corporis; commune: quoniam iussu atque imperio omnipotentis Dei extrinsecus accedit, & in corpore collocatur atque hospitur: à labe igitur mortalitatis longè abest, quoniam, immista cum sit, corpore & contrario vacat. Rursum Aristoteles procedit ex suppositione & ex datis acceptionibus geniti & ingenti lib. 1. de caelo cap. 11. & in cap. 12. arguit ex eisdem acceptionibus, prout generabile & corruptibile per veram transmutationem & ex potentia materiae fiunt & corrumpuntur: quo modo anima neque generatur, neque corrumpitur, quoniam de potentia materiae non trahitur: sic ergo non desinit, imò nec incipit esse, sed orta est Dei creatione.

DVBIVM

De resurrectione, quae simpliciter est supernaturalis, si aliquo modo dici possit naturalis?

Ultimum, quod à nobis obijciatur, nempe resurrectionem naturalem fore, difficultatem habet non parvam: quoniam anima separata naturaliter pars hominis est, per corpusque indiuiduatur, quod natu-

raliter affectat, & magna propensione fertur ad ipsum: ne ergo perpetuo sit violenta, redibit aliquando ad corpus, unde egressa fuerat: apparens igitur esset obiectio, si probaret statum separationis esse violentum. Diximus enim animam extra corpus naturaliter existere, licet naturalius sit ei in corpore esse: utrunque satis explicuimus praecedenti tertio argumento. Praeterea anima non potest dici violenta, si in natura non est principium, ut ad materiam reducat: violentum enim (quod Aristoteles negat posse esse perpetuum) est illud, quod in natura habet principium quoad esse & fieri, ut quod leue deorsum detineatur, aut graue sursum: animam autem separata licet habeat inclinationem ad resumendum corpus quoad fieri, non habet agens naturale, quod illam reducat, ideo non detinetur violenter (sententia est S. Thom. 1. p. q. 76. art. 1. ad 6. & Caietani ibidem.) Quo fit, resurrectione probari posse in communi & generali possibilem esse ratione naturali: Sicut enim Deum esse, articulus est fidei in particulari, ut Deus est talis, cuius natura una est & trina in personis, tamè Deum esse, ratione naturali evidenter demonstratur in communi (ut sanctus Thom. 1. p. q. 2.) ita in proposito, scimus possibilem esse resurrectionem in uniuersali, modum tamen eius in particulari sola fide catholica tenemus, quae intimè penetrat rerum viscera, nec in extrema sistit apparentia. Similiter scio animam humanam immortalem esse ex vera philosophia & sententia peripatetica, modus tamen eius atque conditio vitae aeternae sola fide habetur. Pari igitur consequentia resurrectione naturaliter demonstratur possibilem esse ratione communi & generali propter instam illam & nativam animae ad corpus inclinationem: in particulari tamen ex parte modi & executionis absolute est supernaturalis, ad quam non nisi solo ductu fidei peruenimus. Deum enim esse, immortales esse animos, Dei providentiam esse, de praebulis ad fidem sunt: de quibus Paulus ad Hebraeos cap. 11. inquit, *Credere enim oportet accedentem ad Deum; quia est, & inquirentibus se remunerator sit, &c.* (de his dixi 2. q. 1. art. 5. & 1. p. q. 2. art. 1.) Etenim articuli fidei evidenter sunt credibiles, quia rationi naturali non pugnant, in particulari tamen sunt crediti & inevidentes: felicitas enim in generali attingitur quoad rationem

Aliqui articuli fidei in confuso et generalitate naturali possidentur.

Observanda isago ad fidem

Observanda isago ad fidem

tionem boni, creditur tamen, quatenus bonum est tam excellentissimum, quod excedit omne bonum, quod neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit.

Damnatur qui dicunt animam non esse naturam suam immortalem, aut quod eius immortalitas rationalibus. Pessimè igitur Peresius cum ita asserit, rationes naturales esse, quae animam nostram immortalem testentur, sine temeritate nota affirmari non posse: Patet, quia in communi assequimur animae immortalitatem, ut reuera eam Aristoteles cognovit. Et quod amplius est, Lateranensis concilij adductum decretum dicit, secundum veram philosophiam animam suapte natura esse immortalem: tamen vera philosophia non pertingit usque ad minima, neque particularia rimatur, quae omnia singulatim fides explicat & docet. Ita intelligendum quod Pomponatius dixit lib. de immortalitate animae, nullam esse certam argumentationem ad concludendam animae immortalitatem, sed sola fide teneri. Intellige (inquam) in particulari: nam in communi firmissima est illa ratio, quia non pendet à materia, & operatur independenter ab ipsa cum alijs multis rationibus, quas superius per viginti locos ex Aristotele adduximus. Secus absolute non licet dicere, sola fide teneri animae immortalitatem, cum concilium Lateranense sess. 8. discernat ex principijs verae philosophiae haberi animae immortalitatem: unde omnes sancti immortalitatem dicunt animae esse naturalem, & ita concilium dicit ex principijs naturalibus in vera philosophia deduci. Profectò si naturaliter esset corruptibilis, secundum naturam darentur principia suae corruptionis: at naturaliter nulla datur causa naturalis, quae possit animam rationalem corrumpere, praeter Deum, qui qua ratione eam ex nihilo condidit, in nihilum potest eam reducere. Ideo in praedicto concilio damnantur qui negant immortalitatem animorum nostrorum ex principijs naturalibus deduci: atque adeo ij, qui faciunt animam nostram secundum veram philosophiam mortalem: & redditur ratio, nam illa non solum per se & essentialiter humani corporis forma est, sed etiam immortalis: ergo non est citra miraculum corruptibilis. Quare post concilium Lateranense crediderim haereticum esse asserere, animae nostrae immortalitatem ex propria sua natura non competere: statim enim audire perhorrescimus ut ingens absurdum

Anima nostra naturaliter incorruptibilis.

Quo gradu habenda sit anima immortalitas.

& naturae valde dissonum: quavis Reverendissimus Cano lib. 12. de locis cap. 15. *Cano.* dicat, se malle citra lineam consistere, quam eam transilire, censet tamen, quod si ad sedem apostolicam deferretur, tanquam haereticum condemnaretur. Anima igitur nostra ex vi naturae suae proprie non dono gratuito & superaddito immortalis est. Erat enim Adam immortalis in statu innocentiae, quoad vellet permanere (ut definitur concilio Milevano cap. 1.) natura tamen sua mortalis erat. Similiter corpus gloriosum dotem habebit immortalitatis, sed ex dote & immortalitatis dono: anima autem ex ipsa sua natura immortalitatem sortita est. Et quod dicitur 6. Synodo generali actione 11. ex Sophronio Patriarcha, & approbatur actione 13. angelos & animas à Deo immortalitatem sortiri, intelligendum est, quod omnia à Deo habent esse mera & gratuita Dei voluntate: solus autem Deus per suam essentiam est immortalis, ut 1. ad Timoth. cap. 1. *Regi autem saeculorum immortali, &c.* & ibidem cap. 6. *Qui solus habet immortalitatem, &c.* Perpetuitas igitur animae naturalis est, atque adeo temerarium & erroneum, ne dicam haereticum, erit oppositum asserere. Et ex vera philosophia argumenta sunt ad concludendam istam animorum nostrorum immortalitatem: & quae hactenus adductae sunt demonstrationes, conuincere videntur, nisi lippis simus oculis atque indociles: quia anima nostra subsistens est, incorporea, contrarioque vacat, ut metaphysicis, physicis atque moralibus rationibus confectum est.

Sed ut omnis prorsus absit calumnia, libet his adijcere ex S. Tho. 1. p. q. 9. artic. 2. Deum esse simpliciter & absolute necessarium atque omnino immutabilem, tam ab intrinseco, quam ab extrinseco: quoniam omnis mutabilitas à priuatione oritur, Deus autem nullam admittit priuationem, ut qui sit omne esse, & totius esse, perfectionisque principium, atque eminenter omnia: non ergo habet quod mutationem recipiat, quia omne recipiens denudatur à natura recepti, Deus autem à nulla perfectione denudatur, ut Ioan. 1. *Quod factum est, in ipso vita erat, &c.* ergo nec logicè, nec physicè, nec metaphysicè mutari potest Deus. Ceterum creaturae omnes mutabiles sunt & variabiles, utpote quae habent esse participatum, limitatum atque pendens à Dei gratuita voluntate:

Simpliciter solus Deus omnino immutabilis.

luntate: & ita est absolutè pronuntiandum, creaturas omnes habitudine ad Dei gratitiam voluntatè posse deficere & esse cōtingentes ab extrinseco: tamen si considerentur ab intrinseco & secundum id, quod habent in propria suæ naturæ consideratione, nil prohibet aliquas creaturas esse secundum quid immutabiles, id est, ab intrinseco necessarias & indefectibiles, siue incorruptibiles: cuiusmodi sunt angeli, animæ rationales, cæli, materia prima. Demonstratio huius est, quia omnis corruptio pēdet à priuatione, ut dicitur lib. 1. Phys. tex. 82. *Quod enim corrumpitur, in hoc est priuatio, &c.* ob id probat materiam primam ingenerabilem & incorruptibilem, quia est primum subiectū, cui nil est contrarium: & dixerat præcedenti tex. 81. quod appetit formam ratione priuationis, ob quam eius maleficiū machinatur: & eodem lib. 1. Phys. tex. 43. probauerat, vnumquodq; fieri ex suo contrario, ut album ex non albo, atq; adeo ex sua priuatione. Quo fit, ut qualis fuerit priuatio, talis proportionabiliter sit mutatio, ut si priuatio est formæ substantialis ad esse substantiale, mutatio sit, & ad substantiam, ut docet priuatio formæ, quæ est in materia (ut toto lib. 1. Phys. maximè locis citatis) si autem priuatio non sit nisi accidētis, mutatio erit accidentalis. Ex hac doctrina sequitur, quod nulla substantia mutatur ad suum accidens proprium, quoniam nō intercedit priuatio & eius absentia: siquidem accidētia propria necessariò emanāt à principio naturæ, cum qua comproducentur: eadem quoq; ratione substantiæ spirituales, ut angeli & animæ rationales, de quibus loquimur (quoniam sunt subsistentes, hoc est, esse sequitur naturam ad modum propriæ passionis) sunt subsistentes & inuariabiles ut Quod, tamen si possint esse principium ut Quo, hoc est, subiectum variationis, ut ibidem dicit S. Tho. ad 3. & Arist. locis citatis: quia forma, quæ non cōplet capacitatem materiæ aut indiuidui, vacuitatem relinquit, quæ est vacuitas quædam seu priuatio, & terminus à quo mutationis: ergo angeli & animæ rationales, quoniam sunt subsistentes, non admittunt priuationem sui esse: igitur ab intrinseco nec mutabiles, nec corruptibiles sunt secundum substantiam, quoniam eorum natura & essentia non est in potentia ad non esse, atq; adeo nō habet priuationem ipsius esse,

sicut nulla natura habet priuationem propriæ passionis, ob id ad eam non mutatur, licet passio ipsa dicatur simpliciter emanare. Subnotanda tamen est differentia, quia homo licet nō admittat priuationem risibilitatis & naturalis inclinationis, admittit tamen priuationem respectu actus ridendi: angelus non tantum secundum habitum inclinatur ad esse, sed etiam secundum actum, id est, non tantum secundum formam in habitu, sed etiam secundum formam in actu ad esse inclinatur: & esse in actu fluit à natura, ita ut manente natura angeli aut animæ rationalis, actuale esse sit inseparabile: idcirco merito dicuntur incorruptibiles & immateriales, non omnino & absolutè, sed potentia ab intrinseco. Quod Arist. etiam positis principijs lib. 1. Phys. iterum demonstrat 9. Metaphys. tex. 17. quia cum actus sit potentia prior, subdit, *Est autem nihil in potentia sempiternum: adiungit rationem, Ratio verò hæc, Omnis potentia simul contradictionis est, &c.* sed angeli, animæ rationales, cæli non habent potentiam ad non esse, siquidem cōtingeret nō esse: ergo sunt necessaria entia immutabilia & incorruptibilia ab intrinseco. Et nequis dicat, me assumere probandum, illustrare iterum possumus hæc Arist. rationem, aliter eam formando, videlicet, Nil est in potentia ad non esse nisi per accidēs, quia appetit aliud esse (sic docemur ex materia prima, quæ esse, quod habet, destruit, siue machinatur eius maleficiū, ut aliud acquirat) at sic est, quod animæ rationales, sicut angeli & formæ immateriales atq; subsistentes, si aliud esse appeterent, necessariò consequeretur, ut appeterent nō esse, quod est impossibile & repugnans, ut aliqua forma tendat ad non esse: non enim angelis, nec animæ rationali debetur aliud esse, quod contingit in materia prima: quare appetitus ille naturalis ad non esse frustraretur, quinimo non posset esse à natura, quia ipsi naturali inclinationi repugnat. Ecquis enim ferat, ut angelus, cæli, animæ rationales non sint magis necessaria, quàm grādo, aut vermiculus? quæ sunt necessaria pro instanti, quo sūt, iuxta illud Arist. lib. 1. Peri Hermetias cap. vltimo. *Necesse est igitur id, quod est, quando est, esse, &c.* Ad hoc igitur alludebat prædictum concilium Later. sess. 8. vbi anima nostra rationalis secundum veram philosophiam definitur incorruptibilis & immortalis:

*Observandum
dū discrimen.*

*Offenditur
à priori
mutabilitatis
creaturarum
ra
dix.*

*Ad propria
passione non
est mutatio,
quia
nō est priuatio
mediana.*

mortalis: miraculum sanè esset, si desineret esse, & præter ordinem nature, si Deus vellet illam corrumpere: sicut Arist. dicit 9. Meta. tex. 17. de motu cæli, Solis atq; astrorum, *Non autem est timendum, ne quando sentent, &c.* vbi S. Tho. dicit non esse timendum, ut desinant moueri, quia nō sunt in potentia ad nō moueri: sed anima rationalis (ut deducit est) non habet priuationem ad esse, nec est in potentia ad nō esse: ergo non potest mutari ad illud, ideo nec corruptibilis est ab intrinseco, nec cōtingens: idcirco immutabilitas intrinsecus & extrinsecus est Deo propria: immutabilitas autē ab intrinseco est cōmunicata creaturis voluntate & gratia creatoris. Idcirco Caiet. super S. Tho. 1. p. q. 9. art. 2. docet, animā desinere posse per potentiam in alio, id est, in Deo creante aut annihilate, nō tamen per potentiam in ipsa creatura, quæ nō habet potentiam passiuam, ut corrumpatur. Verè resoluit, sed obscure & confuse. Idem sic propono clarius, quod anima desinat aut annihiletur, aut angelus, nō est potentia passiuæ naturalis: quia nulla est potentia actiua naturalis, siquidem non est intrinseca priuatio, in qua ista fundantur: tamen in angelis & anima rationali potentia est passiuæ obediens, ut annihilentur, cui correspondet in Deo virtus actiua supernaturalis, quæ est quædam priuatio secundum denominationem extrinsecam habitudine ad diuinum beneplacitum, quod est extra ordinem rerū naturalium. Iam igitur omnia constant, & vnde egressa est, redeat oratio.

Resurrectio igitur absolutè & simpliciter supernaturalis est, secundum quid naturalis appellatur ex sola animæ inclinatione in cōmuni: tamen exequutio est supernaturalis & miraculosa, Primùm ex parte agētis, scilicet Dei: Deinde ex parte subiecti & materiæ, quæ semel deperdita forma, quā habuit, ampliùs non habet potentiam ad illā: quia nō est agens naturale, quod illā reducere valeat, siquidem à priuatione ad habitum impossibilis est regressus: solū ergo manet in materia ipsa potentia obediens ad Deum, qui solus potest animam reducere. Quare absolutè resurrectio, quæ est articulus fidei, & talis, qualis in particulari sit, simpliciter supernaturalis & miraculosa est: idcirco licet in cōmuni possit communibus & plausibilibus rationibus persuaderi, tamē in particulari ob rationes dictas planè non cōuincitur, nec sufficiēter demonstratur, nisi quoad quandā vmbra possibilitatis, quæ à

*Caiet. resolutio
ab
Autore
explicata.*

longè insinuata adumbratur, ut naturæ & rationi fides non reperiatur aduersa. Nec separata animæ felicitas ob eisdem animæ propensionē ad corpus retardatur, aut imminuitur, ex eo quod perfectissimam habet operationē in Dei contemplatione, cum quo excellentissima vnione copulatur.

Quare patet, quod illa corporis libido per aliquid sublimius & excellentius suppletur, mirum per confortiū diuinorum, ut latissimè disputo 1. 2. q. 4. art. 5. Quibus etiā constat certè Arist. sententia, & quod Arist. non fuerit dubius (ut Duran. putat 2. d. 17. q. 2. & Scot. 4. d. 43. q. 2. & Galenus lib. de his, quæ credit & dubitat) atq; etiā absolui rem difficilem multiplici dubio laborantē. Ex quo poteris tibi non mediocrē vsum & vitæ cōdimentū sumere, si videas & attētius inspicias, quā excellentē finē habeat homo, qui thesaurū immortalitatis secū defert, de cuius custodia strictissimè seu iudicio reddenda ratio est. Grādis igitur res, humana anima, quæ deiformis cum sit, nos diuinæ naturæ cōfortes facere potest: grauis ecōtrario accidit miseria, si ab æterna remuneratione cadens, tremēdo Dei iudicio perpetuis supplicijs tradatur. Cōcipiam semel, perpetuoq; nobiscū cogitem, nos huius immortalitatis participes futuros, si nostri memores, Deo, religioni & catholicæ Romanæ Ecclesiæ ad obediendū paratissimi simus atq; prōptissimi. Quid? non ita faciemus? siquidem Deus vniversa propter nos creauit, & vnigenitū filiū suū tortoribus tradidit, ut nos immortalitatis huius participes faceret: Porro his cognitis atq; diligēter inspectis, expeditius & alacrius multo in Dei laudē prorūpem, cum tres libri isti de aia, sed potissimū hæc disputatio de animorū æternitate, nostri nos admoneāt officij, vbi hæc nostra immortalitas, à tam multis aduersariorū oppositionibus expedita, tot actū efficacibus rationibus manifestata est: quia sic visum est summo rerū opifici hominē cōstituere, ut animus noster sese possit in hac misera vita tueri, fouere atq; fulcire, immortalitatisq; animæ innixus, ad participiū vitæ æternæ, quæ vltimus noster finis est, peruenire possit, qui Deus est Opt. Max. quiq; solus immortalis est, cui gloria sit, regnum & imperium in secula seculorum, Amen.

TRACTATUS DE IMMORTALITATE ANIMÆ INTELLIGENTISSIMÆ
FINIS.

*Atq; beatitudo
etiam
ante
corpoream
pauca.*

*Conclusio
huius
disputatio-
nis
& ratio
operis.*

GABRIEL CASTILLO

AD LECTOREM

de indicibus.

ETSI in his indicibus pro exigua mea supellectili sedulam adhibuerim operā, non mirabor, amice lector, si multa desiderari videantur, non equidē potui tā exactos tibi præstitisse, ut nulla queant ratione culpari. Video certè peccata quàm plurima esse: ne tamen continuò ea aut Autoris domini mei indigentia, aut meæ imperitiæ adscribas, submonere paucis te volui, ipsa, neutra nostrum incuria, sed negotiorū, quibus premimur, mole uenisse. Domino itaq; meo, cum succisuis horis hos concinnasset Commētarios, neq; marginales summas colligere, neq; in ordinem alphabeticum redigere per temporis angustiam licuit, maximè instantibus ordinarijs prælectionibus, alijsq; publicis exercitationibus: qua de causa, ne hac in parte huius indicis fructu priuareris, rē hanc mihi eius amanuensi, efflagitantibus iam Typographis, demādauit, posteaquam integro ferè anno in horum Commentariorum excussione indefessè sudatum atq; improbè laboratum est. Repentè quidem (eorundem librorum correctione, atq; marginaliū summarum recopilatione meo charissimo cōdiscipulo bacchalario Ioāni Castellano delegata atq; iniuncta) hoc negotium meis humeris impositū esse video, quod detrectare nefas erat, cum ipse Autor & dominus meus nulla ratione præstare valeret: nūquā enim otiosè degit, noctu, diuq; sine vlla tēporis intermissione rebus vtilibus atq; publicis operam dat: taceo priuata Theologiæ sacræ studia, & verè christianam & paternā domesticorū curam, ob quæ, ni omnino nostri immemores essemus, aliqua diei particula domino meo ad vitæ refectionem & reparationem subripienda erat. Eleganti enim, breuiq; sermone sublimium rerū mysteria Autor & dominus meus hic complectitur, lucidaq; disputatione ingentem scribentium Philosophorum caliginem discutit, quod tibi facile erit videre. Vellè igitur hæc tibi satisfacerēt, quæ, quæso, bono animo accipias, boniq; cōsulas: in alijs enim grauioribus studijs, quæ iam iam in lucē prodibunt, diligentiorē, præmeditationemq; nostram operam tibi polliceor, Vale.

INDEX QVAESTIONVM.

QVAESTIONES PRAECI-

PVAE, QVAE IN HIS COM-

mentarijs ab Autore agitantur, sunt
quæ sequuntur.

Primus numerus paginam, secundus colum-
nam indicat.

Quaestio.

Dubium.

N. anima sit subiectum horū librorum, pagina 1. columna 2.
Circa horum librorum collocationem 4. 2.
Q. An scientia de anima sit Philosophiæ naturalis pars 5. 2.
Q. An scientia de anima reliquis certior sit 8. 1.
Q. An definitio animæ sit legitima 52. 2.
Q. De numero animatorum 66. 1.
Q. An posterior animæ definitio sit legitima 78. 2.
Q. An sit demonstratio à priori 80. 2.
Q. An omnis anima sit indiuisibilis 85. 2.
Q. An plures formæ substantiales sint in vno eodēq; composito, & in eodē animali plures animæ 105. 2.
Q. An formæ partium distinguantur à forma totius 107. 2.
D. De modo, quo est vegetatiuum in sensitiuo 109. 2.
D. De sensu, quo ignis sine fine cresceret, si ei in infinitum adderentur combustibilia 123. 1.
Q. Cur generare opus sit naturalissimum 130. 2.
Q. An potentia distinguantur per actus & obiecta 132. 1.
D. De sensibilibus cum sensu assimilatione 146. 2.
Q. An sensus actiua, an passiuua virtus sit 147. 2.
Q. An sensus circa proprium sensibile decipiantur 159. 1.
D. An tēpus sit sensibile cōmune 161. 2.
Q. Cur dicantur & sint sensibilia communia per se, hoc est, an quidpiam imprimant in sensum 163. 1.
Q. Cur prius de visu, quàm de alijs sensibus 168. 1.
Q. De natura coloris 177. 2.
Q. An lumē requiratur propter medium, an propter colores 182. 2.

D. De hominib⁹ lynceos oculos habētib⁹, quos vulgò appellamus Zahoris 187. 1.
Q. de natura luminis 188. 2.
D. De modo, quo fiat visio 197. 2.
D. Quare vna res à duobus oculis vna, gemina non appareat 202. 1.
D. De visione tenebrarum 203. 1.
D. De concurrentibus ad soni generationem 207. 1.
D. Si soni generatio naturalis sit, an potius violenta 208. 1.
Q. An ex optima tactus temperatura indicare liceat ingenij perspicacitatē 229. 2.
Q. An odor solū intentionaliter multiplicetur per mediū, ac etiā realiter 234. 2.
Q. An gustabile sit tangibile 239. 2.
Q. An inter quæcūq; corpora mediet aliud corpus 148. 2.
Q. An ea, quæ ab Aristotele de tactu dicta sunt, maximè de eius vnitatem, vera sint 253. 1.
Q. An species sensibiles sint necessariò ponendæ 265. 1.
Q. An species sensibiles sint indiuisibiles 266. 2.
Q. An sensibile positum supra sensum faciat sensationem 270. 1.
Q. An sensus exteriores sint reflexiui 282. 1.
Q. De organo sensus communis, atq; eius necessitate 289. 2.
Q. An præter sensum communem & imaginationem, alia facultas sensitiuua interna sit constituenda 303. 2.
D. Si intelligere sit pati, an agere 315. 2.
Q. An intelligere sit pati causaliter, an formaliter 316. 2.
Q. De mensura cognitionis 318. 1.
Q. An Aristoteles demonstratiuè procedat circa operationē aīę intellectiue 322. 1.
Q. An recipiens denudetur à natura recepti 325. 1.
D. De separatione animæ humanæ 331. 1.

INDEX QVAESTIONVM.

- Q. An individuū addat aliquid supra naturam 339. 2.
 Q. De intellectu agente 361. 2.
 Q. An intellectus possit plura, vt plura, intelligere simul 374. 1.
 Q. An obiectum intellectus sit quod quid est & quidditas rei materialis, aut quidpiam aliud 385. 2.
 Q. An detur verbum mentis, & quare ponatur 389. 2.
 Q. An intellectus singulare cognoscat 397. 1.
 Q. An specialissimum sit primum cognitum ab intellectu 399. 2.
 Q. An anima sit quodammodo omnia 412. 1.
 Q. An immaterialitas sit ratio cognoscendi 413. 2.
 Q. An intellectus sine phantasmate intelligere possit 420. 1.
 D. An appetibile supra boni rationem aliquid addat, aut visibile supra colorem 437. 1.
 D. De ratione, natura & realitate temporis 440. 1.
 Q. An quæ cap. 6. 7. & 8. lib. 3. de anima de vi motiua animalium ab Aristotele sunt asserta, vera sint 449. 1.
Huius questionis appendices quæstionculæ, quæ in solutionibus argumentorum determinantur, sunt nonem, quæ sequuntur.
 Q. An phantasia & appetitus moueant vnum 452. 1.
 Q. An appetitus sit cognitiua potentia 452. 2.
 Q. An intellectus præstantior sit voluntate 454. 2.
 Q. An in mouendo præflet intellectus, an voluntas 455. 1.
 Q. An intellectus voluntatem moueat formaliter tantum, an efficienter 455. 2.
 Q. An finis moueat secundum esse reale 459. 2.
 Q. An appetituum à motiuo distingua- tur 460. 2.
 Q. An appetitio & motio sit actio immanens atq; spontanea 462. 2. 464. 1.
 Q. An organum motiue facultatis sit cor, an cerebrum 464. 1.
 Controuersia celeberrima de animæ nostræ immortalitate, integro, eleganti atq; copiosissimo tractatu definitur & absoluitur 478. 1.
In qua quæstiones sequentes miscentur & includuntur, quæ in solutionibus argumentorum resoluntur.
 Q. An anima creetur ante corpus 530. 2.
 Q. An anima nostra creetur, an potius educatur de potentia materiæ 532. 1.
 Q. An anima nostra indiuidetur per corpus 533. 2.
 D. An omnes animæ sint substantialiter æquales 535. 1.
 Q. An anima nostra sit actus corporis, quantum intellectiua est 537. 1.
 Q. An animæ rationalis effectus formalis sit ipsa mistio 539. 2.
 Q. An homo medio semine naturaliter generetur, an solum supernaturaliter per creationem 542. 1.
 D. An dispositiones, quæ animam inducunt, ipsam præcedant, vel sequantur 545. 1.
 Q. An anima separata operationem habeat propriam, & quæ illa sit 546. 1.
 D. An rationalis animæ status vterq; separationis scilicet & cõiunctionis, sit ei naturalis 549. 1.
 Q. An anima corpori vniatur propter melius esse sui, an propter melius esse corporis 551. 2.
 D. Quomodo singulare ab anima separata cognoscatur 553. 2.
 D. De infinita multitudine animorum 555. 1.
 D. De resurrectione, quæ simpliciter est supernaturalis, si aliquo modo dici possit naturalis 558. 1.
 Index

INDEX COPIOSISSIMVS
 RERVM MAXIME NOTABILIVM,
 quæ in hoc opere continentur, ordine alphabetico digestus.

Primus numerus paginam, secundus columnam indicat.

- A
 Abstrahentium non est mendacium pagina 339. columna 1.
 Abstrahere quid 364. 2.
 Accidens inseparabile est re à subiecto per naturam 19. 1.
 Accidens instrumentaliter attingit ad productionem substantiæ 389. 1.
 Accidens in virtute substantiæ substantiam ipsam producendam attingit 310. 2.
 Accidens non est pars alicuius essentia 54. 1.
 Accidens omne cõseruatur in proprio subiecto 178. 2.
 Accidens separatum virtus est ad substantiam producendam 195. 2.
 Accidens substantiam attingit, non vi propria, sed ipsius substantiæ virtute 155. 1.
 Accidens substantiam supponit 545. 2.
 Accidentis esse est inesse 270. 2.
 Accidenti Cuius commune est, in substantia tanquam in subiecto esse 19. 1.
 Accidentia ad cognoscendum quod quid est opem ferunt 18. 2. 19. 1. & 2. 24. 2. 41. 1. 364. 1.
 Accidentia formam sequuntur 546. 1.
 Accidentia in toto composito, vt proprio subiecto, recipiuntur 546. 1.
 Accidentia non sunt entia, sed entis entia 256. 1.
 Accidentia nunquam sunt in nuda materia 546. 1.
 Accidentia prius & posterius forma diuersimodè 545. 2. 546. 2.
 Accidentia quare non totum, sed magnam partem conferant ad substantiæ cognitionem 19. 2.
 Accidentia recipiuntur in substantia propter operationem ipsorum accidentium 412. 2.
 Accidentia resultant ex vnione formæ ad materiam 546. 1.
 Accidentia secundum ordinem causæ materialis via executionis formam præcedunt 546. 1.
 Accidentia substantiarum separatarum speciem sequuntur 337. 1.
 Accidentia non possumus exactè cognoscere, nisi quid ipsa sint deprehenderit 389. 1.
 Accidentium materialium esse distinguitur ab esse subiecti 412. 2.
 Actio Dei & hominis quomodo se habeat in generatione hominis 543. 1.
 Actio est ratio formæ 166. 2.
 Actio & passio idem motus 279. 2.
 Actio non est sine termino 392. 1.
 Actio quælibet requirit debitam approximationem 271. 1.
 Actio transiens & immanens differunt 393. 2.
 Actionis transeuntis & immanentis conuenientia 394. 2.
 Actionis transeuntis & immanentis differentia ibidem.
 Actiones omnes vitales sunt immanentes 463. 2.
 Actiones sunt singularium 398. 1. 407. 1.
 Actiones sunt suppositorum 35.
 Actus & potentia à toto suo genere differunt 120. 2.
 Actus & potentia diuidunt ens 151. 2.
 Actus & potentia in eodem genere sunt 132. 2.
 Actus in primum & secundum diuiditur 47. 1.
 Actus in sensu duplex 152. 1.
 Actus prior est potentia 515. 1.
 Actus proprius in proprio est perfectibilis 952. 2.
 Ex actu & potentia vnum efficitur 154. 2.
 Actus actiuorum in patiente sunt disposito 147. 1. 260. 1.
 n 3 Actus

INDEX.

Actus differunt secundum diuersas potestas 462. 1.
 actus per habitus distinguuntur 404. 1.
 Actus potentis ratione priores sunt 113. 1.
 511. 2.
 actus sunt in diuersa potentia 180. 2.
 Actuum distinctio non est præcisa ratio arguendi distinctionem potentialium 403. 2.
 Aegyptiorum hieroglyphicum pro animæ immortalitate 524. 1.
 aer an videatur 171. 2.
 Aer & aqua sine vilo extraneo medio immediatè tangunt & immutant carnem 251. 1.
 aer materialiter vnus, formaliter multiplex 273. 2.
 Aer non mouetur simul totus vnico motu 212. 1.
 aer percutientis, percussus & medijs ratione habere potest 207. 2.
 Aer recipit species colorum 417. 2.
 aer subiectum est soni 224. 2.
 aer visibiles species sine lumine non recipit 183. 2.
 Aeris & aquæ triplex consideratio 210. 2.
 aëreus humor, quo audimus, est animatus 214. 2.
 Affectus omnis ab amore est 403. 2.
 affirmatio est causa affirmationis, negatio causa negationis 421. 2.
 Agendi principium duplex 145. 1.
 agens à toto genere nobilius est & præstantius passio 154. 2. 291. 1. 316. 1. 356. 2.
 Agens & patiens simul 443. 2.
 agens non potest agere in distans, quin prius agat in propinquum 270. 2.
 Agentis naturalis & sensibilis differentia declaratur 260. 1.
 agentis proprium est patiens trahere in propriam naturam agentis 164. 2.
 Agens superioris virtus attingere potest inferioris agentis effectum 540. 1.
 agens naturalia in materiam idoneam suos inducunt actus 58. 1.
 Albedo & dulcedo in lacte sunt diuersarum potentialium actus 376. 2.
 alimentum contrarium est viuenti 125. 1.
 Alimentum dupliciter sumitur 126. 1.
 alimentum est, quo vita animalis conseruatur 121. 2.
 Alimentum est vegetatiuæ animæ obiectum 126. 2.

alimentum non alit, nisi corpus ipsum tangat 240. 1.
 Alimentum non est quod conseruat viuens, sed quo conseruatur 128. 1.
 alimentum quare non dicatur agere 122. 1.
 amabile bonum vniciuique est proprium 403. 1.
 Amor, timor, spes, cæteraque passiones, sunt quædam appetitus calcaria 464. 1.
 Anaxagoras pulchre de anima philosophatur 31.
 Anaxagoras rectè ab Aristotele laudatur 32.
 Angelus est substantia intellectiua 327. 2.
 angelus per suam substantiam cognoscit 327. 2.
 Angelus semper est intelligibilis in actu 349. 1.
 angeli essentia est principium, vt se cognoscat, & ratio eliciendi cognitionem sui 416. 1.
 angeli essentia & natura non est in potentia ad non esse 560. 1.
 angeli medio modo immateriales sunt 415. 2.
 Angeli non admittunt priuationem sui esse 560. 1.
 angeli non sunt corporei 470. 1.
 angeli vocantur intelligentiæ 381. 1.
 anima absque corpore vt subiecto & organo operatur 82. 1.
 Anima actus corporis physici organici, potentia vitam habentis 10. 1. 46. 1. 48. 1. 54. 2. 56. 2. 72. 2. 75. 2. 85. 2. 87. 2. 92. 2. 95. 2. 97. 2. 99. 1. 103. 2. 334. 1. 498. 1.
 anima actus primus 47. 1. 58. 2.
 Anima actus non quicunq; sed substantialis 43. 2. 44. 1. 46. 1. 81. 2. 82. 1.
 anima ad corpus ordinatur essentialiter 529. 2.
 Anima ad prædicamentum substantiæ pertinet 43. 1.
 anima an sit subiectum quantitatis, atque adeo corporea 88. 1.
 Anima animatorum est principium 71. 1.
 anima duplicem habet relationem 63. 2.
 Anima de genere necessariorum est 558. 1.
 anima definitione communi definitur 103. 2.
 Anima dicitur causa tribus modis 118. 2.
 anima est corporis actus, neque à materia educus, neque materia immerfus 492. 2.
 anima est de numero substantiarum separatarum 491. 1.
 anima

INDEX.

Anima est fons & origo omnium operationum 10. 1.
 Anima est hominis substantialis forma 481. 1. 491. 1.
 anima est intellectus & intelligibilis in potentia, absolute tamen talis nominatur 438. 2.
 Anima est in toto perfectibili adæquatè, tanquam in vno indiuisibili 90. 2.
 anima est primaria causa augmentationis 124. 1.
 Anima est quæ continet, & vnum facit 48. 2.
 anima est qua primò viuimus mouemur & sumus 84. 1. 491. 1. 500. 1.
 Anima est tota in toto, & tota in qualibet parte 72. 2. 85. 2. 88. 1. 89. 2. 91. 2. 95. 2. 97. 2. 108. 1. 499. 2.
 anima est vt tabula rasa 414. 2. 531. 2. 547. 2.
 Anima & corpus quare & quomodo vnū sint 48. 2.
 anima & natura differunt 68. 2.
 Anima & rerum inanimatarum forme differunt 55. 1.
 anima facultates habet non receptas in corpore 82. 1. 504. 1.
 Anima fit ipsum intelligibile 401. 2.
 anima forma est corporis, & eius primus actus atque substantialis 49. 1. 50. 2. 52. 1. 57. 1. 77. 1. 96. 1.
 Anima formarum omnium, quæ in corpore recipiuntur, perfectissima 46. 2.
 anima habet esse proprium 508. 2.
 Anima horum librorum subiectum 2. 1.
 anima iam in actu primo facta, per speciem se mouet ad actum secundum 319. 1.
 Anima indiuisibilis 34.
 anima immaterialis 21. 2.
 Anima immediatè in materia suscipitur 57. 2.
 anima intellectiua à cæteris separabilitate differt 72. 2.
 Anima intellectiua corpori commensuratur 533. 2.
 anima intellectiua non solum est, quo intelligimus & viuimus, sed etiam ipsa est, quod intelligit 83. 1.
 Anima intellectiua subsistens est vt pars 536. 2.
 anima intellectiua virtutes habet vegetatiuas & sensitiuas organicas 540. 1.
 Anima intellectiua vnione ad corpus perficitur 529. 1.

Anima intellectu vitur ad omnem formam & speciem percipiendam 411. 1.
 anima intelligit vt principium Quo, homo autem vt principium Quod 23. 1.
 Anima inter naturam & rationem mediū fortitur locum 66. 1.
 anima locus specierum 411. 2.
 Anima mouet immota 129. 2.
 anima mouetur electione & intellectu non necessitate naturali 33.
 Anima multiplicatur pro corporum, quibus infunditur, multitudine 481. 1. 493. 1. & 2. 500. 1. 529. 2.
 anima naturam excellit 100. 2.
 Anima nihil est præter singulares animas 103. 2.
 anima non constat rebus materialibus 411. 1.
 Anima non continetur à corpore, imò ipsa anima corpus continet 39.
 Anima non est diuisibilis, ex eo quod maneat in partibus insectorum & anulorum animalium, atque in plantarum ramis 92. 2.
 anima non est in parte materiæ, sed in toto 91. 2.
 Anima non est propter intelligere, sed vt ipsa sit actu intelligens 128. 2.
 anima non est subtilissimum corpus 36.
 Anima non est tota in qualibet parte secundum omnes suas facultates & virtutes 92. 2.
 anima non semper intelligit 350. 2.
 Anima non solum est actus corporis, sed etiam ipsis animatis viuendi principium 10. 1.
 anima non solum est in materia propter se, sed propter operari 87. 1.
 Anima non solum secundum intellectum, sed secundum essentiam excedit materiæ capacitatem 538. 2.
 anima nostra actu substantia est 345. 2.
 Anima nostra ad separatas intelligentias inclinatur 92. 2.
 anima nostra agit vt est 547. 2.
 Anima nostra aliter à Deo, & aliter à generante attingitur 542. 2.
 anima nostra creatur 532. 2. 533. 1.
 Anima nostra de genere sublimium est 479. 2.
 anima nostra diuisibilis est in partes rationis & definitionis 87. 1.
 Anima nostra duobus modis est in actu 547. 2.

INDEX.

Anima nostra duos habet operandi modos 547. 1.
 anima nostra est intellectiua 345. 1.
 Anima nostra est naturaliter incorruptibilis 559. 1.
 Anima nostra est prior corpore natura, non tamen tempore 531. 1.
 anima nostra est sicut materia in genere intellectuum & intelligibilem 389. 1.
 Anima nostra & actus & potentia respectu diuersorum 540. 2.
 anima nostra extollit se supra materiam 538. 1.
 Anima nostra facit misturam 541. 2.
 anima nostra finitur per materiam 551. 1.
 Anima nostra in Deo omnia videt 415. 2.
 anima nostra intellectiua in proprio esse subsistit 509. 2.
 Anima nostra non correspondet corpori humano in eodem gradu 510. 1.
 anima nostra non est de prima & essentiali vniuersi perfectione 531. 2.
 Anima nostra non suscipit magis, nec minus 535. 2.
 anima nostra omnes formas supplet 540. 2.
 Anima nostra per suam operationem sese prodit 400. 2.
 anima nostra priuationem per habitum cognoscit 380. 2.
 Anima nostra quare sit intellectus & intelligibilis 351. 1.
 anima nostra quo conceptu se cognoscat 349. 1.
 Anima nostra rationalis in nullo genere causae pendet à materia 530. 2.
 Anima nostra rationalis spiritalis est 97. 1.
 anima nostra secundum se non est integra natura 537. 1.
 Anima nostra separabilis est 20. 2. 23. 1. 51. 2. 72. 2. 91. 2. 314. 2. 332. 1. 347. 2. 409. 1. 501. 2. 509. 1. 515. 2. 546. 2. 551. 2.
 anima nostra simul est terminus generationis & creationis 543. 1.
 Anima nostra simpliciter est incorruptibilis 501. 2.
 anima nostra suam substantiam cognoscit 327. 2.
 Anima nostra suapte natura est capax omnium perfectionum & esse 416. 2.
 anima nostra terminus est rerum naturalium, & initium sublimium & superiorum 482. 1.
 Anima nostra vltima est omnium intelligibilem 415. 2. 551. 1.

Anima nostra vniuoce cum reliquis est actus & forma corporis 537. 1.
 anima nunquam fit à Deo, nisi unita corpori 6. 2.
 Anima omnia dicitur 147. 1.
 anima omnium quidditates recipit 414. 2.
 Anima partim est separata, partim coniecta 421. 1.
 anima per accidens mouetur, non ad motum vnius partis, sed totius 94. 1.
 Anima per agentem & possibilem intellectum dicitur cognoscere 358. 2.
 anima per organum vitalia munia exercet 51. 1.
 Anima physicum corpus & organicum, vt totum quoddam atq; adaequatum perfectibile, respicit 90. 1.
 anima plures in vno corpore exercet operationes 46. 2.
 Anima praestantior caelo 10. 1.
 anima principium est efficiens suarum operationum naturalium 153. 1.
 Anima principium est vegetandi, sentiendi & secundum locum mouendi atque intelligendi 71. 1.
 anima principium est vitae 71. 1. 75. 2.
 Anima prior est corpore ex natura sua 530. 1.
 anima qualitibus vtitur contrarijs 69. 1.
 Anima, quandiu est in corpore, nihil prorsus intelligit nisi habitudine ad phantasmata 546. 2. 547. 2.
 anima quare actus corporis dicatur 61. 2. 63. 1.
 Anima quelibet etiam rationalis in subiecto quanto, corporeo & diuisibili suscipitur 88. 1.
 anima quaeuis forma substantialis in materia est, & in quavis parte materiae 91. 2.
 Anima, quae vna simplex & diuisibilis est secundum essentiam, multiplex est virtute 109. 2.
 anima quoad inceptionem habet contingentiam, quoad definitionem autem necessaria est & incorruptibilis 558. 1.
 Anima quodammodo est omnia 410. 2. 416. 1. 417. 1. 548. 1.
 anima quomodo actu, quomodo potentia 411. 1.
 Anima quomodo intelligat mathematica 408. 1.
 anima quomodo se cognoscat 335. 1.
 Anima quomodo vniatur corpori 5. 2.
 anima ratio est & principium essendi 81. 1.

anima

INDEX.

Anima ratio est agendi, corpus verò patiendi 35.
 anima rationalis esse non accipit à toto 550. 1.
 Anima rationalis est principium intelligendi 82. 2.
 anima rationalis est sicut tabularasa 44. 1. 400. 1.
 Anima rationalis in quibus conueniat cum reliquis 530. 1.
 anima rationalis magis diuisibilis est, quam punctus 94. 2.
 Anima rationalis media inter supremas & infimas formas 12. 2. 533. 2. 538. 2. 540. 2.
 anima rationalis non cognoscit hic quidditatiue substantias separatas 549. 2.
 Anima rationalis non educitur de potentia materiae 91. 1. 499. 2. 520. 1. 530. 1. 531. 2.
 anima rationalis per corpus indiuiduatur 54. 1. 533. 2. 534. 1. 558. 1.
 Anima rationalis qua ratione in vtroque statu cognoscat substantias separatas 549. 2.
 anima rationalis quatenus perficiatur per materiam 550. 2.
 Anima rationalis, quae homo non est, hominem constituit 111. 1.
 anima rationalis sola est inter ceteras animas, quae à materia non pendet 91. 1.
 Anima rationalis verè est immortalis 13. 1. 20. 1. 33. 39. 40. 42. 2. 230. 1. 314. 1. 347. 2. 360. 1. & 2. & à pagina 478. vsq; ad finem libri inclusiue.
 anima rationalis vnde coniungatur corpori 532. 1.
 Anima recipitur in determinato atque accommodato corpore 78. 1.
 anima scinditur quemadmodum & ipsa res 411. 1.
 Anima secundum se nobilior est sua operatione 56. 1.
 anima separata cognoscit se per suam essentiam 400. 2.
 Anima separata integrum habet suum esse atque operationem & beatitudinem 496. 1.
 anima separata intelligit singularia, quae hinc aguntur, modo differenti ab angelis 553. 2. 554. 1.
 anima simul est in actu & in potentia secundum diuersa 366. 2.
 Anima sine sensu non intelligit 421. 1.

Anima suapte natura pars est hominis 549. 1.
 anima suam habet esse immateriale 53. 2. 409. 1.
 Anima vegetatiua ceterarum animarum tripliciter est prima 114. 1.
 anima vegetatiua infimum habet gradum inter formas indiuisibiles 93. 1.
 Anima, vegetatiua, sensitua, intellectiua atq; secundum locum motiuo finitur 71. 1.
 anima viuunt & subsistunt secundum se 521. 2. 527. 2.
 Anima virtus substantialis incorporea 35.
 anima vna, an plures 16. 1.
 Anima vna & eadem contrariorum motuum est principium 95. 1.
 anima vna est in quocunq; animato 110. 2.
 Anima vna magis perfecta est, quam altera 535. 2.
 anima vnaqueque perfectio est materiae 82. 2.
 Anima vnaqueque quare primus actus substantialis appelletur 61. 2.
 anima unita corpori naturalis terminus generationis 6. 2.
 Anima unitur corpori naturaliter 555. 1.
 anima unitur corpori propter melius esse animae 55. 1. 346. 1. 529. 2. 550. 1. 551. 1. & 2. 552. 1. & 2.
 Anima vniuoce dicitur de omnibus animabus 72. 2.
 animae aliquae operationes propriae, aliae communes cum corpore 22. 1.
 Animae corpori vniri naturale est 551. 1.
 animae definitionem inuestigare difficile 14. 1.
 Animae esse independens est & separatum à materia 82. 1.
 animae nostrae immortalitas quo gradu habenda 559. 1.
 Animae nostrae solus Deus est causa 533. 2.
 animae nostrae soli competit esse absq; corpore 504. 1.
 Animae nostrae status naturalior est coniunctus, quam separatus 529. 2. 549. 1. 551. 2.
 animae notitia distincta, propria & singularis 349. 2.
 Animae operatio absque corporeo organo contingit 23. 1.
 animae opus proprium tripliciter dicitur 22. 1.
 Animae partes plures 17. 2.
 animae potentiae & facultates quinque 99. 2.

n 3 animae

INDEX.

Animæ propria operatio est, quæ ei soli cõ
uenit absq; organo 501. 1.
animæ proprium est continere 505. 2.
Animæ rationalis accidentia nõ sunt vnus
ordinis. 545. 1.
animæ rationalis cõsideratio naturalis 5. 2.
animæ rationalis tres insignes differentie
ad alias formas substantiales 530. 1.
Añe solius proprium est intelligere 502. 1.
503. 2.
animæ status duplex 6. 1. 513. 1. 547. 1.
Animæ status, vnus naturalis, alter præter-
naturalis 549. 1.
animæ substantia species est, potetia & ob-
iectum 548. 2.
Animæ vegetatiuæ tria sunt officia, alere,
augere & generare 117. 2.
animæ vna ratio communis & vniuoca
42. 2.
Animæ necessariò inest actum esse primũ
48. 2. 58. 2.
animæ nostræ natura est omnia fieri 518. 2.
Animæ rationali Granatenfis tantũ indi-
uisibilitatem tribuit 93. 1.
animam aquam esse Hippon censuit 31.
Animam esse id, quod mouet, Thales te-
nuit ibidem.
animam esse principium vitæ, prius natura
est, quàm esse actum corporis 84. 2.
Animam esse, sensibus exploratissimum
est 42. 1.
animam ex elementis constare, Empedo-
cles censuit 30.
Animam exhalationem esse, Heraclitus te-
nuit 31.
animam ignem & calorem esse, Democri-
tus censuit 29.
Animam immortalem atq; diuinam esse,
Alcmeon confitetur 31.
animam non esse corpus, Plato tenuit 86. 1.
Animam non esse naturam, Simplicius cõ-
sult 65. 2.
animam omnem, excepta rationali, diuisi-
bilem esse, Petrus Pomponatus existi-
mauit 86. 1.
Animam rationalem in cerebro, sensitiuam
in corde, vegetatiuam in hepate, Plato
collocauit 71. 2.
animam sanguinem esse, Crytias existima-
uit 31.
Anima separari à corpore, neq; est ei vio-
lentum, neque contra eius naturam, sed
præter naturam 551. 2.
anima sublata, nullum corpus viuunt 75. 1.

Anima viuimus principaliter, & non infra
mentaliter 75. 2.
animæ ad totum & ad partem, indifferentẽ
habent habitudinem 96. 1.
Animæ beantur ante corpora 561. 2.
animæ omnes diuersimodè materiam re-
spiciunt 89. 2.
Animæ omnes indiuisibiles sunt 89. 2.
animæ rationales si in indiuiduo differant
essentialiter 230. 1.
Animæ sunt inæquales 535. 1. & 2.
animæ supra rationem materiæ habent ef-
sentiam eminentem 91. 2.
Animæ ternario numero comprehendun-
tur 99. 2.
animarum distinctio ex vitæ distinctione
sumpta est 120. 1.
Animarum indiuisibilitas quid sit 98. 1.
animas omnes, præter intellectuam, Durã-
dus diuisibiles facit 96. 2.
Animas per se & per accidens indiuisibi-
les esse, Caietanus de Vio tenuit 90. 2.
animal à fine motũ exequitur 460. 1.
Animal quodlibet sentit 467. 2.
animal sensum tactus vt minimum habet
ibidem.
Animal tactu distinguit molesta à iucun-
dis 471. 1.
animalis motus non tantum est imperatus
ab appetitu, sed elicitus & operatus
463. 1.
Animalis motus pulsu & tractu fit 464. 1.
animalia non magis ad vnã partem, quàm
ad aliam determinantur 461. 1.
Animalia non solum naturaliter & vitali-
ter, sed etiam animaliter & spontaneè mo-
uentur ibidem.
animatum ab inanimato duobus differt,
sensu scilicet & motu 29. 1. 65. 2.
Animatum corpus, in quantum corpus, nõ
nutritur 126. 1.
animatum non habet intellectum sine sen-
su 471. 1.
Animata deprehendi non possunt absque
animæ præuia cognitione 5. 1.
animatorum formæ in toto sunt adæqua-
tè, in qualibet parte nõ totaliter, sed in-
adæquatè 91. 2.
Animatorum genera sunt quatuor 65. 2.
68. 1.
animatorum gradus quomodo distinguã-
tur 73. 1.
Animatorum motus ab intrinseco actione
immanenti 450. 2.
animato-

INDEX.

Animatorum motus perfectior, quàm plã-
tarum 451. 1.
appetere animaliter operatio elicitã est
101. 1.
Appetere & imperare & elicere motum,
eadem actio est, quæ est qualitas, diuersa
tamen ratione 462. 2.
appetere & sentire actiones sunt immanen-
tes 461. 2. 463. 2.
Appetere naturaliter non est aliquis actus
elicitus 101. 1.
appetere nobiliori modo debetur viuenti-
bus 100. 2.
Appetibile cognitum mouet appetitum
459. 1.
appetibile & intelligibile quare non nume-
rentur inter transcendentia 438. 1.
Appetibile idem est quod bonũ 437. 2.
appetibile, intelligibile, sensibile, tem-
pus, &c. denominationem extrinsecam
dicunt, & non perficiuntur ab intelle-
ctu 441. 1. & 2.
Appetibile, intelligibile, visibile & nume-
rabile relatiua sunt 541. 2.
appetibile non nisi cognitũ tangit 431. 1.
Appetibile simpliciter est primum mouens,
principiumq; omnis actionis 431. 2.
appetibile supra bonum nullam addit na-
turam 437. 2.
Appetibilitas non est passio boni 437. 1.
appetitus actus est & operatio ab appeti-
tu elicitã 459. 2.
Appetitus actus est in ipso appetitu ma-
nens 463. 1.
appetitiua atq; motiua vis ponenda 434. 2.
Appetitiua & motiua vis distinguuntur for-
maliter, quãuis re nõ separantur 461. 2.
appetitiua potentia organica 436. 2.
Appetitiua virtus cum motiua coniuncta
445. 1.
appetitiua virtus non distinguitur à mo-
tiua 436. 2.
Appetitiuum & fugitiuum sola ratione di-
scerpant 403. 2.
appetitiuum non est gradus distinctus ani-
matorum 101. 1.
Appetitiuum vnde sumatur 100. 2.
appetitus animalis non ponitur frustra &
otiosè 453. 1.
Appetitus animalis sequitur cognitionem
100. 1.
appetitus causa est motus processiuus 462. 2.
Appetitus brutorum sequitur iudiciũ de-
terminatum 461. 1.

appetitus cognitionẽ sequitur 437. 1. 452. 2.
Appetitus est nature propensio ad vsum &
operationem iuxta naturam & determi-
nationem ipsius formæ 453. 1.
appetitus est sequela quædam apprehen-
sionis 452. 2. 453. 1.
Appetitus est quasi nostræ naturæ pon-
dus 456. 1.
appetitus & intellectus mouent nõ vt duo,
sed vt vnum 431. 1.
Appetitus & intellectus quomodo vt vnũ
moueant 432. 1.
appetitus & omnia eius ad motum instru-
menta similitudine ad aurigam & cur-
rum declarantur 465. 1.
Appetitus & sensus sunt principia moti-
ua 463. 1.
appetitus inclinatio quædam est & appe-
tentia formæ, siue quædam naturæ im-
pulsio 100. 1.
Appetitus inferior regulari debet & dirigi
ad motum superioris 448. 2.
appetitus inferior superiorẽ mouet 447. 2.
Appetitus intellectiuus in homine mouet
435. 2.
appetitus mouetur à fine 459. 1.
appetitus mouet animal vniiformiter 459. 1.
Appetitus mouet & mouetur 437. 1.
appetitus naturalis formam naturalem se-
quitur 101. 1.
Appetitus naturalis improprie dicitur ap-
petitus 453. 1.
appetitus non est princeps autor motus
428. 1.
Appetitus non fertur in incognitũ 452. 2.
459. 2.
appetitus non semper à vero bono, sed ab
apparenti bono mouetur 433. 1.
Appetitus nullus est cognitiuus 453. 1.
appetitus sensitiuus agitur 459. 1.
Appetitus sensitiuus mouet alliciendo &
afficiendo 456. 2.
appetitus sensitiuus mouet non imprimen-
do aliquid in voluntatem ibidem.
Appetitus sensitiuus negatur quibus ne-
gatur sensus 454. 1.
appetitus sensualis à particulari bono mo-
uetur 436. 2.
Appetitus sensitiuus rapitur in presens de-
lectabile 459. 1.
appetitus sine intellectu ad nil propen-
dit 452. 2.
appetitus sine intellectu non cognoscit
431. 2.
appeti-

INDEX.

Appetitus triplex	99. 2.	430. 1.	Autor quare de distinctione potentia à subiecto non agat	105. 2.
appetitus & sensus est mouere		461. 2.	Autor se excusat à multarum questionum discussione	130. 1.
Appetitus intellectui & sensui differentiata	459. 1.	514. 1.	Autor temporis parcissimus	7. 1.
appetitus naturalis & animalis quinque differentiæ		100. 1.	Autoris consiliū, quo rationem reddit, cur parsea primi libri, quæ de antiquorum est opinionibus, non fuerit enarrata	28. 2.
Appetitus obiectū est appetibile	431. 2.		B	
appetitus ratio præfertur	456. 1.		B Eati in verbo non solum vident vniuersalia, sed etiam singularia	398. 1.
Appetitus sensituum absque ratione mouere, contra naturam hominis est	435. 2.		Beati visa diuina essentia, aliarum rerum intelligentiam non perdunt	333. 2.
In appetitu est terminus immanēs	436. 2.		Beatitudo in Dei visione consistit	ibidem.
aqua deserit suam naturam, ut vacuum vitet	115. 1.		Beatitudo in intellectu essentialiter collocatur	ibidem.
arbitrii liberi vsus & nomenclatura	456. 1.		Beatitudo nostra in quo sita sit	321. 1.
Argumentum librorum de anima	1. 1.		Beatitudo nostra omnibus suis numeris absoluta est	416. 2.
argumenta contra fidem captiosa sunt & fallacia	481. 2.		Benevolentia captatur	11. 2.
Argumenta contra fidem solubilia	496. 2.		Bonum est actus ipsius intellectus	455. 1.
Aristoteles autor librorum de anima	7. 1.		Bonum est obiectum voluntatis	454. 2.
Aristoteles in rebus nondum examinatis sub dubitationis forma suam pronuntiat sententiā	73. 2.	503. 1.	455. 1.	
Aristoteles naturæ specimen à D. Hieronymo appellatur	482. 2.		Bonum est quod conuenit ad perfectionem rei	459. 2.
Aristoteles omnes de anima opiniones ad tria capita reuocat	31.		Bonum est quoddam verum	407. 1.
Aristoteles quomodo procedat in suorum librorum collocacone	5. 1.		Bonū non est actus ipsius voluntatis	455. 1.
Aristoteles tradendarum disciplinarum optimus magister	323. 1.		Bonum particulare singularum potentiarum sub bono communi voluntatis comprehenditur	456. 1.
Aristotelis ingenium in disciplinis tradendis	52. 1.		Bonum pertinet ad intellectum eminentius, quam ad voluntatem	455. 1.
Aristotelis laus atque commendatio	7. 1.	488. 1.	Bonum verum vel apparens, est obiectum appetitus	433. 1.
ars naturam insequitur	50. 1.		Non omne bonum est laudabile & honorabile	8. 1.
Artis operatio absolute est transiens	353. 2.		Non omne bonum quodcumque & quaecumque est obiectum voluntatis, sed bonum cognitum & apprehensum	455. 1.
Astronomia nobilior nobilitate subiecti, quam Geometria	7. 2.		Bruta diriguntur ab intelligentia non errante	436. 1.
Attentio venatur	13. 2.		Bruta ex instinctu naturali futura presentunt	436. 1.
auctio nutritionem supponit	114. 2.		Bruta imaginatione mouentur	303. 1.
Auditus non decipitur circa propriū sensibile	218. 1.		Bruta iudicium habent à natura determinatum inchoatiue	461. 2.
auditus operatio sine motu atque sine temporis successione esse non potest	209. 2.		Bruta mouentur & afficiuntur futuris	436. 1.
Augmentatio est maioris quantitatis acquisitione	91. 1.		Bruta non cognoscunt futurum	ibidem.
augmentatio & nutritio propter generationem sunt	116. 1.		Bruta non sunt persuasionis capacia	297. 2.
augmentatio fit ratione formæ	86. 1.	91. 1.	Bruta suam sempiternitatem procurant	517. 2.
Augmentatio non tam necessitate materiam, quam formæ fit	121. 2.		Brutis sensus competit	310. 1.
aurigæ & currus ingeniosa similitudo pro motione appetitus explicatur	465. 1.		In brutis spes est & timor	435. 2.
Auris figura cur anfractuosa	214. 2.			Calc-

INDEX.

C		Cogitativa non percipit quidditatem	355. 1.
C alefactio à calore non separatur	395. 2.	Cognitio à communi incipit	399. 2.
C alefactio aquæ, & mens cognitio differunt	317. 1.	Cognitio commensuratur substantiæ cognoscētis, & modo essendi ipsius	548. 2.
Calor natuius an sit eiusdem speciei cum igneo	130. 1.	Cognitio est quasi pars obiecti voluntatis	455. 1.
Calor naturalis & humidum radicale habent se sicut lumen & oleum in lucerna	475. 2.	Cognitio fit per assimilationem	30. 1.
Calor naturalis quid intendat	466. 1.	53. 1.	59. 1.
Cæcus non iudicat de coloribus	302. 2.	293. 1.	321. 1.
Cælum incorruptibile	10. 1.	410. 2.	411. 2.
Cælum natura sua mobile	83. 2.	Cognitio nihil ponit in cognito	454. 1.
Cælum non est animal	471. 2.	459. 1.	
Cælum non est animatum	10. 1.	Cognitio principiorum exactior & certior cognitione conclusionis	11. 1.
Cælū soni subiectum	202. 2.	Cognitio quatenus fiat per assimilationem	397. 2.
Cæli motus causa est motuum & effectuum omnium	231. 1.	Cognitio singularis quatenus fit perfectio intellectus	398. 1.
Cælo aut eius motui nihil est contrarium	468. 2.	Cognitionis mensura cur à potentia sit	319. 1.
Cælorum virtus	231. 1.	467. 2.	
Capitis paruitas unde arguat ingenij bonitatem	232. 2.	Cognitionis mensura qua de causa ex cognoscente, & non ex cognito sumatur	318. 1.
Caro non est organum tactus, sed medium ipsius	251. 2.	Cognitione confusa confuse cognoscitur quod in obiecto actualiter reperitur	387. 1.
Causa efficiens & materialis priores sunt suis effectibus	84. 2.	Cognitiua potentia per cognitionem est determinabilis	327. 2.
Causa & modus causæ vnam causam integram	166. 1.	Cognitiua potentia principalius agit, quam species	319. 2.
Causa modum exposcit ut causæ determinationem	167. 2.	Cognitiuum est quod per speciem iuxta suum modum viuificat	319. 1.
Causa prima motrix est totius vniuersitatis	357. 1.	Cognitiua quatenus sint alia	466. 1.
Causa primaria plus influit in effectū, quam causa secunda	131. 2.	Cognitiuorum quatuor gradus diuersimode sunt in actu	318. 1.
Causa sine modo, nec modus sine causa nūquam exercet actionem	167. 2.	Cognitum est in cognoscente per modum cognoscentis	145. 2.
Causæ cuiuslibet duplex actus	152. 1.	147. 1.	317. 2.
Causæ sunt sibi inuicem causæ	63. 1.	Cognitum, ut tale est, est principium specificatiuum & intellectus & operationis ipsiusmet intellectus	412. 1.
	111. 2.	Cogniti & cognoscentis tam intima vnitast unde sit	466. 2.
Centrum circuli vnum est & indiuisibile, duorum tamen habet rationem	288. 1.	Cognoscentis fit ipsum cognitum	411. 2.
Cerebrum est sentiendi radix secundum Galenum	289. 2.	Cognoscentis & cognoscibilis conditio in eodem genere sibi respondet	416. 2.
Cerebrum vno ex tribus ventriculis est coniunctum	304. 2.	Cognoscentis proprium est recipere suam perfectionem sine motu atque materia	414. 1.
Cerebri quot & quales sint ventriculi	ibidem.	Ex cognoscente & cognoscibili fit magis vnū, quam ex materia & forma	147. 1.
Chamaeleontis natura	192. 2.	Cognoscere est vitaliter operari	319. 1.
Chiromantiæ discursus	231. 2.	Cognoscibile perfectio est cognoscentis	417. 2.
Chiromantiæ initia	230. 2.	Color absolutam rem dicit	170. 1.
Cicindelæ proprio lumine conspiciuntur	174. 2.	Color	
Cogitativa ab excellenti sensibili disturbatur	334. 1.		

INDEX.

Color absq; lumine non videtur 183. 1.
 369. 1.
 Color adu suam habet naturam etiã sine lumine visibilem 183. 1.
 Color bifariam est per se visibilis 170. 1.
 Color duo habet 180. 2.
 Color est causa visibilitatis 169. 2.
 Color est id, quod in lumine videtur 175. 1.
 Color est illa qualitas, quæ in hac superficie, tanquam in subiecto, est 180. 1.
 Color est stabile accidens perspicui terminati 181. 2.
 Color & lumē dupliciter vniuntur ibidē.
 Color & lumen vnicum visus obiectum 181. 1.
 Color & visibile subiecto idē sunt 170. 1.
 Color in genere coloris & sensibilis perfectior est, quàm visus 155. 2.
 Color in ratione visibilis lumine indiget 182. 2.
 Color lumen non est 182. 1.
 Color natura sua in tenebris habet aptitudinem ad mouendum diaphanum actua liter illuminatum 170. 2.
 Color non est ipsa superficies 180. 1.
 182. 1.
 Color nō mouet, nec afficit opacū 187. 2.
 Color non mouet nisi medium illuminatum 197. 1.
 Color non mouet perspicuum tenebrosū 175. 2.
 Color non prius mouet visum, quàm medium ipsam iam actu translucens efficiat 170. 2.
 Color non videtur sine lumine 175. 2.
 Color per se visibilis est 154. 2. 182. 2.
 Color quare sit in extrema superficie corporis perspicui terminati, & non in interna 186. 2.
 Color quomodo in tenebris visibilis 181. 1.
 Color quomodo resultet ex lucido, quomodo autem ex elementis 181. 2.
 Color sine lumine nō est motiuus diaphani ibidem.
 Color sine lumine nullatenus videtur 182. 1.
 Coloris natura egregiè explicatur 181. 2.
 Coloris natura est esse qualitatem diaphani motiuam in extremo perspicui terminati 180. 1.
 Ex colore & lumine vnicū visibile 181. 2.
 Colores apparentes nihil aliud sunt, quàm lumina colorata, aut colores illuminati,

aut lumina refracta, & per nubes transeuntia, ipsaq; irradiantia 186. 1.
 Colores in tenebris non videntur propter medijs indispositionem 181. 1.
 Colores veri, ex mixtione primarum qualitatum prouenientes, diuersam habent à luce naturam 179. 2.
 Commune est ex communibus 85. 2.
 Comparatio inter actum primum & secundum 55. 2.
 Compositum est duplex 317. 2.
 Conceptus simplices mentis non sunt phantasmata sensibilia & singularia 420. 1.
 Consilium Auctoris de non loquendo, atq; de non cachinnando inter comedendū 220. 2.
 Contiguum quale sit 250. 1.
 Continens præstantius debet esse contento 505. 1.
 Continuum momento temporis cognoscitur 377. 2.
 Contraria iuxta se posita magis elucescunt 496. 1.
 Contraria simul esse actu, impossibile est 288. 1.
 Contrarietas calidi & frigidi, humidi atque sicci sunt primæ contrarietates 257. 1.
 Contrarietas quatuor qualitatum primarū ad vnam primam reducitur 257. 2.
 Cor caloris naturalis est origo 289. 2.
 Cor est primum instrumentum viuendi ibidem.
 Cor est sensorium primum secundum Aristotelem ibidem.
 Cor est viuendi ac sentiendi principium ibidem.
 Cor in medio animalis situm est 464. 1.
 Cor organicum & corporeum est 444. 2.
 Cor primum organum motus 443. 1.
 464. 1.
 Cor quare ponatur primum instrumentum motus 443. 2.
 Cor quomodo moueat & moueatur 444. 2.
 Cor quomodo sit in actu & in potentia ad mouendum ibidem.
 Cor similitudinem habet cum circulo, sed maximè cum centro 443. 2.
 Cordis descriptio ibidem.
 Cordi peculiariter accommodantur pulsus & tractus 464. 1.
 Corpus ab anima sortitur esse participatiuè 529. 2.
 Corpus animalis non est simplex 474. 2.
 Corpus aiã perficit cōcomitatiuè 551. 1.
 Corpus

INDEX.

Corpus animatum organicum est 48. 1.
 Corpus est diuisibile 289. 1.
 Corpus indiuiduat animam, vt causa sine qua non 534. 1.
 Corpus non concurret organicè ad intelligentiam 503. 1.
 Corpus nō est simpliciter causa multitudinis animarum 533. 2.
 Corpus non est in corpore 86. 1.
 Corpus semper habet superficiem 182. 1.
 Corpus tactuum necessariò est tangibile 472. 1.
 Corpus viuum substantia est ex materia & forma constans 46. 1.
 Corpora duo dura nō possunt se immediatè tangere 209. 1. 149. 1.
 Corpora omnia colore participant 181. 2.
 Corpora physica aliorum causa triplici in genere 45. 2.
 Corpora simplicia quinq; 274. 1.
 Corporum, quædam animata, quædam inanimata 45. 2.
 Corporum, quædam naturalia, quædam artificialia 45. 1.
 Corporum triplex differentia ad sonum 205. 1.
 Corruptibilia æternitatem non appetunt distinctè sibi pro eodem indiuiduo, sed vt in specie saluentur 517. 1.
 Corruptio pendet à priuatione 560. 1.
 Crytias tenuit animam sanguinè esse 31.
D
 Definitio continet totam rei essentiam 53. 1.
 Definitio diuisione inquiritur, & compositione absoluitur 45. 1.
 Definitio & demonstratio differunt 34.
 Definitio non est primum obiectum intellectus 386. 2.
 Definitio, qua anima definitur actus corporis physici organici, potentiã vitam habentis, omnibus animabus est cōmunis 61. 2. 497. 1.
 Definitio sumi debet ex ijs, quæ ab omnibus conceduntur 454. 1.
 Definitio vnde dicatur vana 19. 2.
 Definitiones duæ animæ differunt 81. 1.
 Definitiones, quæ vanè appellētur ab Aristotele 23. 2.
 Delectari affectus est animæ sensitiuæ 70. 2.
 Demonstratio à definitione sola positione differt 15. 2.
 Demonstratio & definitio idem 14. 1.
 Demonstratio oīs per aliquod mediū 14. 2.

Deitas prædicatur de supposito ratione inclusionis sicut entitas 342. 2.
 Deus est suum esse, suum intelligere, suum quoque intelligibile 363. 2. 415. 2. 417. 1. 507. 1.
 Deus & natura neq; abūdant in superfluis, neq; deficiunt in necessarijs 427. 1.
 Deus extra se nullam potest habere perfectionem 417. 1.
 Deus quare non intelligat intelligibile extra 156. 1.
 Deus semper est in actu vniuersaliter respectu totius entis 316. 1.
 De^o solus omnino atq; simpliciter est immutabilis 559. 2.
 Deum Opt. Max. ob imperfectionem nostri intellectus præsentis statu non possumus nisi ex creaturis percipere 344. 1.
 Deo aliquid esse præstantius, manifestè repugnat 507. 1.
 In Deo ex tempore nil nouū reale aut formale est, sed neq; rationis 442. 2.
 In Deo solà distinctio rationis falsificat positionem 344. 1.
 Dialecticæ definitiones non sunt sophisticae contra Paulum Venetum 25. 2.
 Dialecticus bifariam definit ibidem.
 Dialecticus ens rationis contēplatur 24. 1.
 Dialecticus incompletè & diminutè definit 25. 1.
 Dialecticus non inutiliter profus definit ibidem.
 Diaphanitas in secunda specie qualitatis 171. 2.
 Diaphanitas subiectum est luminis & coloris 172. 1.
 Diaphanū aliquādo potest obscurari ibid.
 Diaphanum medium est ad suscipiēdos & transferendos omnes colores 171. 2.
 Dispositio vltima atque perfectā simul est cum forma 545. 2.
 Distinctio de actione reali & intentionali 148. 1.
 Distinctio minor quatenus inferat maiorem 305. 1.
 Distinctio rationis & modus significandi falsificant propositiones 342. 2.
 Distinctio sola rationis inducit realem distinctionem 344. 1.
 Distinctiones vanæ veritatem occultant 387. 1.
 Diuina essentia constituit in actu intellectu creatum 416. 1.
 Diuina essentia non est accidens ibidem.
 Diuina

INDEX.

Diuina essentia vnitur intellectui in patria loco speciei intelligibilis ibidem.
 Ex diuina essentia & intellectu creato intime & vnitissimè constituitur vnū agens elicitiuum beatificæ visionis ibidem.
 Diuinæ perfectiones formales se inuicem includunt 342. 2.
 Diuisibile quot modis dicatur 87. 1.
 Docilitas 12. 2.
 Doctrina facit hominem homini præstare 8. 1.
 Doctrina de anima qua ratione ad Physicum, & qua ratione ad Metaphysicum pertineat 6. 1.
 Documentum de interpretatione autorum 9. 1.
 Dolere affectus est animæ sensitivæ 70. 2.
 Dolor aut voluptas non est sine perceptione iucundi, aut molesti 452. 2. 454. 1.
 Dolor & delectatio passiones sunt concupiscibilis appetitus ibidem.
 Dolor est quidam affectus ipsius appetitus ex apprehensa intemperie subito excitatus ibidem.
 Dolor non est sine cognitione ibidem.
 Doloris proxima causa est perceptio læsionis ibidem.
 Dolorem non sentiunt delirantes ibidem.
 Dolorem non sentiunt qui vulnerantur in certamine ibidem.
 Dormire affectus est animæ sensitivæ 70. 2.
E
 Echo distinguitur à sono directo 212. 2.
 Echo generatio declaratur 211. 1.
 Echo vocis non est vox 212. 2.
 Educi de potentia materiæ quid 56. 1. 532. 2.
 Effectus in causæ cognitionem perducit 19. 1.
 Elementa sunt materiæ simillima 39.
 Elementa sunt infima inter res naturales 123. 2.
 Embrio prius habet animam sensitivā tantum, qua abiecta, aduenit anima, quæ simul est sensitiva & intellectiva 57. 2.
 Embrioni alimentum per matricem præparatur 36. 1.
 Endelechia rectè transcribitur forma, perfectio atq; actus 44. 1.
 Ens concretum quidditati sensibili primū est intellectus obiectum 387. 1.
 Ens duplici genere modorū constat 438. 1.
 Ens & vnū conuertuntur 48. 2. 413. 1.
 Ens indiuisum est à se, & diuisum à quolibet alio ibidem.

Ens intelligibile dicitur ab intellectu 439. 1.
 Ens se habet ad intellectum sicut color ad potentiam visiuam 400. 2.
 Entitas quare prædicatur de cōcreto in abstracto 342. 1.
 Error paruus in principio, in fine magnus euadit 136. 2.
 Esse est à principio materiali 457. 1.
 Esse & essentia in omnibus creatis differunt ibidem.
 Esse secundum quid accidentis præsupponit esse simpliciter substantiæ 545. 2.
 Esse substantiale prius est quàm accidentale ibidem.
 Essentia est à principio formali 457. 1.
 Essentiæ & existentiæ diuersus ordo 343. 2.
 Eterogeneum constat ex partibus diuersarum rationum, habentibus vnā formā totius 95. 2.
 Exempla non tam adducuntur, vt vera sint, quàm vt ad cognitionem eorum, quæ inquirimus, nos manuducant 346. 1.
 Exempla quadrare debent ijs, quæ tractantur atq; docentur 523. 2.
 Existentia est vltimus actus ipsius substantiæ 340. 1.
 Exordij tria requisita 7. 2.
 Extensio soli quātitati per seipsam formaliter conuenit 96. 1.
 Extimatiua à phantasia non est distincta potentia 306. 1.
F

Fames & sitis naturales affectus sunt 102. 1.
 Fames & sitis est in animalibus 453. 1.
 Fames non est vbi non est sensus 452. 2.
 Famē neq; sitim non habent plantæ ibidē.
 Fides ex persuasionē, vt causa efficiētī, nascitur 297. 2.
 Fides nō reperitur sine credulitate ibidē.
 Fides sequitur opinionem ibidem.
 Figuræ rotundæ excellentia 30.
 Finis agit secundum quod est in intentione 459. 2.
 Finis apprehensus abstrahit ab intentione & executione ibidem.
 Finis causa est realis ibidem.
 Finis duplex 117. 1.
 Finis efficientiam aliquam habet in appetitum bruti 459. 1.
 Finis est, cuius gratia sunt omnia 81. 1.
 Finis est formale principium agendi 458. 1.
 Finis

INDEX.

Finis est voluntati ratio agendi 458. 2.
 Finis & forma idem sunt 458. 1.
 Finis generationis est conseruatio specifica 117. 2.
 Finis in intentione est principium actionis 460. 1.
 Finis in sola apprehensione non est actionis principium ibidem.
 Finis immutatus permutat cognoscentem facultatem 454. 1.
 Finis in executione non est ratio motiua, neq; cōditio requisita ad agendū 460. 1.
 Finis mouet æquē, quando est, sicut quando non est ibidem.
 Finis mouet secundum esse reale 436. 2. 459. 2.
 Finis nō est actu, nisi per cognitionē 459. 2.
 Finis nō mouet nisi apprehensus & cognitus ibidem.
 Finis nutritionis est conseruatio indiuidui viuentis 117. 2.
 Finis oīs motionis est principium 457. 1.
 Finis perfectior est ijs, quæ sūt ad finē 114. 2.
 Finis prima est causarum 460. 2.
 Finis ratio atq; principium mediōrum 22. 2.
 Finis secundum rationem formalem realiter mouet 460. 1.
 Finis se habet sicut principium in speculabilibus 430. 2.
 Finis cognitio prima causa est cognoscendi media 430. 2.
 Finis intentio debet per intellectum proponi 458. 1.
 Finis ratio formalis agēdi est realis 459. 2.
 Fini media attemperantur 22. 2.
 Finem esse in intentione, & esse in apprehensione differunt 460. 1.
 Finem pendere ab agente, est esse in executione 460. 1.
 Forma animatorum est indiuisibilis 96. 2. 97. 2.
 Forma magis causa est, quā materia 63. 1.
 Forma magis natura est, quàm materia 166. 2. 545. 2.
 Forma naturalis ens naturale constituit 101. 1.
 Forma nulla est ante materiam 551. 1.
 Forma nūquam inducitur in materia absq; accommodatis & legitimis dispositionibus 58. 1.
 Forma perficit, atque actuat ipsam materiam 44. 1.
 Forma prius est, quā sint accidentia 545. 2.
 Forma, quæ educitur de potentia materiæ,

pendet à materia 508. 2.
 Forma quælibet determinatum habet subiectum 75. 1. 89. 2. 275. 1.
 Forma, quæ perfectior est, virtute continet alias 74. 1.
 Forma vnaquæq; virtute sua cōtinet imperfectiores & inferiores se 541. 2.
 Forma vna sola est in quacunq; materia 57. 1.
 Forma præsentē cessat motus 225. 2. 459. 2.
 Formæ animatorum in toto sunt adæquatè, in qualibet parte non totaliter, sed inadæquatè 91. 2.
 Formæ communiōres non informant prius materiam ordine rei, sed nature 400. 1.
 Formæ inanimatorum nō minùs perfectè manent in parte, quàm in toto 91. 2.
 Formæ inanimatorum omnino sunt diuisibiles 97. 2.
 Formæ inanimatorum per quātitatē formaliter diuiduntur 91. 2.
 Formæ inanimatorū sicut habēt totā essentiam in toto, ita in quauis parte 92. 1. & 2.
 Formæ inanimatorum sunt in toto & in parte adæquatè & totaliter 91. 2. 93. 2. 96. 1.
 Formæ non aliter natae sunt esse, quàm in toto 60. 1.
 Formæ non sunt ante compositum 522. 2.
 Formæ omnes animatorū, præter rationalē, qua ratione dicantur diuisibiles 96. 2.
 Formæ per subiectum proprium definiuntur 48. 1.
 Formæ plures substantiales nō sunt in vno eodemq; composito 106. 1.
 Formarum genus triplex 88. 1.
 Formarum, quæ dicantur diuisibiles 89. 2.
 Fructui per radicem & ramum alimentum præparatur 46. 1.
 Frustra fiunt per plura quæ possunt fieri per pauciora 199. 2. 309. 1.
 Fungus proprio lumine cōspicitur 174. 2.
G
 Gallina ex solo interno affectu, quando gallum deuincit, calcaria sibi producit 195. 1. 451. 2.
 Genera essendi duo 101. 1.
 Generantis naturaliter non interest partes generare 542. 2.
 Generare est opus naturalissimum viuentium 130. 2. 463. 2.
 Generare, rem per se perpetuat 131. 2.
 Generatio à substantia producta non differt 395. 2.
 Gene-

INDEX.

Generatio ad substantiam est	542. 1.	Hesiodus existimauit terram esse princi-	
Generatio hominis est naturalis	533. 1.	pium animæ	ibidem.
542. 1.		Homo à forma rationali habet esse	491. 2.
Generatio hominis terminatur ad animam,		Homo cæteris præstat materialib ⁹	121. 1.
vt in corpore est	543. 1.	Homo cur pessimè omnium animalium	
Generatio secundum quid naturalior vi-		odoret	128. 1.
sione beatifica	131. 2.	Homo duplici constat appetitu	514. 1.
Generatio substantiæ per solam mutatio-		Homo est animalium perfectissimus	119. 2.
nem in non tempore fit	173. 2.	Homo generat hominem categoremati-	
Generatione cõtinaua, viuētia sempiterna		cè	544. 2.
tem atque immortalitatem adipiscuntur	130. 1.	Homo in generatione non dat solum esse	
Geometria certitudine præstantior, quàm		accidentale, sed substantiale etiã	545. 1.
Astronomia	7. 2.	Homo hominem non generat incomple-	
Ginglymus est articuli species	443. 2.	tè	343. 1.
Graue in sono opponitur acuto	218. 1.	Homo microcosm ⁹ dicitur	45. 2. 105. 1.
Graua & leuia in proprio loco generan-		Homo neq; materia, neq; forma est, fit ta-	
tur	450. 2.	men ex illis	93. 2.
Græci quid sentiant de sciētia de aĩa	5. 2.	Homo non potest ad finem, ad quem à na-	
Gustabile cur sit tangibile	238. 2.	tura ordinatur, per solū intellectū absq;	
Gustabile est in aliquo tangibili	242. 2.	ministerio sensuum peruenire	468. 2.
Gustare præsupponit tangere	242. 2.	Homo per ipsum intellectum formaliter	
Gustus ad tactum reducitur	471. 2.	operatur & intelligit	334. 1.
Gustus an sit in apice linguæ, an in ipso pa-		Homo quodāmodo est omnes res	411. 1.
lato.	243. 2.	Homo ratione mouetur	303. 1.
Gustus atq; tactus magis materiales sunt,		Hominis bonū est actus intellect ⁹	455. 1.
quàm cæteri sensus	258. 2.	Hominis generatio est naturalis	542. 1.
Gustus est in neruo linguæ	242. 2.	& 2. 543. 1. & 2.	
Gustus est quidam tactus	229. 2.	Hominis operationes quatenus præstantio-	
Gustus & tactus sunt de alimento, atq; nu-		res sunt, quàm brutorum	128. 2.
trimento	471. 2.	Homini corruptibilitas conuenit, non ex	
Gustus & tactus specificè differūt	240. 1.	conditione propriæ formæ, sed ex con-	
Gustus sensus est alimenti	ibidem.	ditione materiæ	551. 2.
Gustus sine tactu fieri non potest	240. 1.	Hominib ⁹ intelligere propriū est	115. 2.
& 2.		491. 2.	
Gustus trifariam dicitur	ibidem.	Hominibus solis ratio competit	310. 1.
Gustus vtilis & necessarius diuersa ratio-		Honoris atq; laudis differentia	8. 1.
ne	476. 1.	Humidum & humectatū differūt	248. 2.
Gustus atque tactus propria differentia		Humidum in sapore passiuum est	243. 1.
258. 2.		Humidū pri ⁹ natura est, quā sapor	242. 2.
Gustus obiectum est sapor	240. 2.	Humidum quomodo fit principium gusta-	
Gustus saporis septem	243. 2.	bilis	243. 1.
		Humor penetrans linguæ neruum gusta-	
		tiuū saporis facit	146. 2.

H

Habitūs distincta qualitas est ab spe-	
cie	335. 2.
Habitūs pluribus actib ⁹ cõparatur	335. 2.
Habitūs & species acquisitæ in anima sepa-	
rata non sunt otiosæ	553. 2.
Habitūs per obiecta distinguuntur	404. 1.
Habitūs sicut res distinguuntur	412. 1.
Hepar est primum organū facultatis vege-	
tatiuæ	464. 1.
Heraclitus tenuit animam esse exhalatio-	
nem	31.

I

Idem respectu eiusdem non potest simul	
mouere & moueri	325. 2. 456. 2.
Idem secundum idem non potest agere &	
pati	368. 2.
Ignis medium ad audiendum, & soni sub-	
iectum	210. 2.
Ignis non est augmentationis principium	
126. 1.	
Ignis non est infinitus affirmatiuè	123. 2.
Ignis non potest agere nisi approxima-	
tus	

INDEX.

tus	167. 2.	Immutatio duplex	258. 1.
Ignis subtilior inter elementa	30.	Immutationis naturalis & spiritualis diffe-	
Ignis suo calore est nutritionis instrumen-		rentia	261. 1.
tum	122. 2.	Imperare & mouere qualitates sunt siue	
Ignis forma propendit ad locum superio-		actiones in ipso animali immanentes	463. 1.
rem	452. 2.	Imperium absolute & simpliciter ad intel-	
Illuminatio à lumine nõ separatur	395. 2.	lectum pertinet	243. 6. 1.
Illuminatio cur instantanea	173. 2.	Imperiū propriè est actus rationis	455. 2.
Imaginatio ab opinione differt	294. 2.	Inanimata non dolent	454. 1.
Imaginatio appetitū regit, sicut oculus di-		Inanimata non sunt apta percipere lesio-	
rigit pedes	453. 2.	nem	454. 1.
Imaginatio arti assimilatur	451. 2.	Inanimatorum formæ non minùs perfectè	
Imaginatio à sensu fit in actu	279. 1.	manēt in parte, quàm in toto	269. 2.
Imaginatio est motus factus à sensu secun-		Inanimatorum formæ per quãtitatē for-	
dum actum	299. 1.	maliter diuiduntur	269. 2.
Imaginatio est motus vltimatus	301. 1.	Inanimatorū formæ sicut habēt totā essen-	
Imaginatio est simplex apprehensio	295. 2.	tiã in toto, ita in quacūq; parte	ibidem.
Imaginatio & apprehensio non mouet sine		Inanimatorū formæ sunt in toto & in par-	
phantasiã existimatione	460. 2.	te adquatè & totaliter	ibidem.
Imaginatio extra proprium corpus nõ po-		Inanimatorum motus ab extrinseco actio-	
test facere quicquam	452. 1.	ne transeunt	450. 2.
Imaginatio humana supra proprium imagi-		Indiuisibile tripliciter dicitur	97. 1.
nãtis corpus vim immutãdi habet	452. 1.	268. 2. 377. 2.	
Imaginatio in absentia contempletur sensi-		Insecta animalia non habent omnes sen-	
bilia	301. 2.	sus	446. 2.
Imaginatio non est medium compositum		Insecta animalia non sentiunt nisi coniun-	
ex sensu & opinione	298. 1.	ctum & præsens	ibidem.
Imaginatio non est opinio, nec aliquis rati-		Insecta animalia nullū habent certum neq;	
onis habitus	297. 2.	determinatum organum	ibidem.
Imaginatio non est sensus	296. 2.	Insecta animalia situm progressiuè non	
Imaginatio non omnibus inest	297. 2.	mutant, sed in eadem sede semper mo-	
Imaginatio operatur sensu non operante		rantur	ibidem.
302. 1.		Insecta animalia imperfecta sunt in gene-	
Imaginatio perturbat corpus	451. 2.	re animalium	446. 1.
Imaginatio quatenus à sensu in actu fiat		Insecta animalia nec sunt orbata, nec mō-	
299. 2.		stra	ibidem.
Imaginatio quomodo circa sensibile com-		Insecta animalia perfecta sunt in sua spe-	
mune maximè decipiatur	302. 1.	cie	ibidem.
Imaginationis vis	451. 2.	Insectis animalibus nihil deest de necessa-	
Imaginatione lesa iudicium quoq; intelle-		rijs ad propriam speciem	ibidem.
ctus læditur	388. 2.	Instrumenta non agunt sine præcipuo ali-	
Imaginatiua appetitum mouet	451. 1.	quo agente	317. 1.
Imaginatiua nõ tãtùm mouetur ab extra-		Intellectio prima omnem voluntatem an-	
rijs obiectis, sed etiã ab internis	ibidem.	tecellit	457. 1.
Immaterialia circa intellectum versantur		Intellectione vnica non intelliguntur plu-	
401. 2.		ra, nisi modo vnus	375. 2.
Immaterialia in materia, à qua sunt immu-		Intellect ⁹ ab appetitu determinatur	455. 2.
nia, cõmunicare non possunt	345. 1.	Intellectus abstrahit à materialibus, & ver-	
Immaterialitas est ratio cognoscēdi	262. 1.	satur circa vniuersalia	353. 2.
266. 2. 413. 2. 415. 1. 416. 2. 466. 1.		Intellectus abstrahit à tempore singulari	
Immaterialitas obiecti actiua est & perfe-		373. 2.	
ctiua	416. 2.	Intellectus ab vniuersalioribus incipit	
Immaterialitas potentiæ passiuæ est & per-		399. 2.	
fectibilis	416. 2.		

INDEX.

Intellectus actu debet esse immaterialis 350.1.
 Intellectus aliquo modo singulare cognoscit 397.1.
 Intellectus, antequam addiscat, indiget motore 420.2.
 Intellectus a phantasia distinguitur 418.1.
 Intellectus a phantasmate differt 419.2.
 Intellectus a præstantissimo intelligibili non prohibetur 333.1.
 Intellectus a rebus vniuersalibus mouetur 419.2.
 Intellectus attingit singulare 337.2.
 Intellectus a voluntate mouetur 456.2.
 Intellectus cognoscit tripliciter 380.1.
 Intellectus complexionem facit 419.2.
 Intellectus consequitur ad per se intelligibile 348.1.
 Intellectus continet corpus 505.1.
 Intellectus creatus non cognoscit singulare per speciem singularis 398.2.
 Intellectus de potentia in actum transmutatur sine motu 402.1.
 Intellectus est animæ vice omnium specierum 411.2.
 Intellectus est forma formarum 411.1.
 Intellectus est formæ susceptiuus 321.2.
 Intellectus est immaterialis 344.2.
 Intellectus est immixtus 324.1. 330.1.
 Intellectus est potētia passiva omnium cognitiua 326.2.
 Intellectus est potentia talis 322.1.
 Intellectus est primus mouens quoad specificationem 456.2.
 Intellectus est quod intelligitur in separatione a materia 347.2.
 Intellectus est radix & seminarium libertatis in voluntate 455.1.
 Intellectus est semper verus 432.1. 433.1.
 Intellectus est suprema virtus animæ, quæ ipsius substantiam indicat & manifestat 539.1.
 Intellectus est velut tabula rasa 317.1.
 Intellectus est vniuersalium cognitiuus 324.2. 337.2. 338.1.
 Intellectus & appetitus diuersimodè mouent 455.2.
 Intellectus & appetitus mouent nō vtrūque, sed vt vnum 431.1. 452.2.

Intellectus & appetitus principium motus 6.2.
 Intellectus & appetitus quomodo vt vnum moueant 432.1.
 Intellectus & appetitus se habent prius & posterius in diuerso genere 432.1.
 Intellectus & appetitus se habent vt causa vniuersalis & particularis ibidem.
 Intellectus & intelligibile relatiua 18.1.
 Intellectus & materia differunt 329.2.
 Intellectus & phantasia pro eodem usurpantur 492.2.
 Intellectus & sensus assimilantur in causa apprehensionis 403.1.
 Intellectus & sensus differunt 332.2.
 Intellectus & sensus per suas functiones cōsummantur 402.1.
 Intellectus ex phantasmate illustrato deducit quidditatem substantiæ 389.1.
 Intellectus fit ipsum intelligibile 335.2.
 Intellectus habet operationem simplicem quidditatis & essentiæ apprehensiuam 402.2.
 Intellectus homines ad omnem motum & actionem dirigit 429.2.
 Intellectus humanus singularia solum indirectè, & reflexè cognoscit 398.2.
 Intellectus humanus vniuersale directè cognoscit ibidem.
 Intellectus iam factus in actu primo, per seipsum potest operari sine extrinseco aliquo reducete 334.2.
 Intellectus incorruptibilis 324.2.
 Intellectus informatus specie dicitur intelligibile in actu 414.2.
 Intellectus in genere intelligibilium ab omnibus est determinabilis 327.1.
 Intellectus in potētia est, vt ab intelligibili absq; motu perficiatur 507.2.
 Intellectus in prima apprehensione assimilatur sensui 383.1.
 Intellectus in quantum attingit intelligibile, fit agens, operans & intelligens, atq; habet esse 412.2.
 Intellectus intelligit, quatenus trāsumit intelligibilia 413.1.
 Intellectus intelligit per modum, sui immaterialiter quod in re materialiter existit 399.2.
 Intellectus in phantasmatibus intelligit re-lucentes quidditates 406.2.
 Intellectus intimus attingit beatitudinē, quā

INDEX.

quā voluntas 455.1.
 Intellectus latētem quidditatem apparere facit 353.2.
 Intellectus locus est specierum 331.1.
 Intellectus mouet in communi & vniuersali 334.2. 509.2. 513.2. 553.1.
 Intellectus mouet præsentando & imperando obiectum 456.2. ibidem.
 Intellectus nihil cognoscit nisi similitudine sensibilium a phantasmatibus abstracta 409.2.
 Intellectus nihil est actu eorum, quæ intelliguntur 324.2.
 Intellectus non consistit in temperamento qualitatum materialium 509.2.
 Intellectus non continet actu formas intelligibiles 329.1.
 Intellectus non est actus corporis eductus 331.1.
 Intellectus non est materialis 316.1.
 Intellectus non est mouendi vis 427.2.
 Intellectus nō est sine phantasmate 302.2.
 Intellectus non est solius accidētis, sed etiā substantiæ 388.2.
 Intellectus non intelligit nisi ex phantasmatibus 325.1.
 Intellectus non intelligit, nisi sensus sit in actu 370.2.
 Intellectus non intelligit sine sensibilibus 285.2.
 Intellectus non mouet absque appetitu 456.2. 461.1.
 Intellectus non patitur ab intelligibilibus 334.1.
 Intellectus non potest plura, vt plura, intelligere simul 374.1.
 Intellectus nō solum singulare, sed vniuersale attingit 336.2. 337.1.
 Intellectus noster corpori cōiunctus nō potest intelligere substantias separatas 409.2.
 Intellectus noster declaratur ex collatione cum materia 351.1.
 Intellectus noster habet plures potētias ad diuersos modos intelligendi 376.2.
 Intellectus noster intellectuū vltimū 335.2.
 Intellectus noster non addiscit per species acquisitas 420.2.
 Intellectus noster primò & per se quidditatem materialem respicit 328.1.
 Intellectus noster, quādiu est in corpore, in potentia est 409.2.
 Intellectus noster secundum rem separat

tus est a materia 348.2.
 Intellectus noster substantiam materialem immaterialiter cognoscit 318.2.
 Intellectus nunquam sine sensu intelligit 418.1.
 Intellectus operatur, in quantum est actu per intelligibile 412.1.
 Intellectus passione vera & proprie dicta impassibilis est 316.1.
 Intellectus passiuus & actiuus habitudine diuersa 319.2.
 Intellectus patitur ab intelligibili 317.1.
 Intellectus per accidēs debilitatur 333.2.
 Intellectus plures simul accipit species 330.1.
 Intellectus plura per modum vnius intelligit 378.1.
 Intellectus potentia est animæ 334.1.
 Intellectus primò mouet faciendo obiectum voluntatis 456.2.
 Intellectus principaliter agēs Quod 320.1.
 Intellectus procedens de potentia in actu progreditur ad perficiendum suum esse 415.1.
 Intellectus quando rationalem appetitum stimulet 406.2.
 Intellectus quædam potentia est, quæ per susceptam intelligibilis speciem operatur 334.2.
 Intellectus quidditatem non intelligit nisi in phantasmate materiali 380.1.
 Intellectus quomodo se habeat affirmando & negando 436.2.
 Intellectus quomodo semper verus 293.2.
 Intellectus realiter nō alteratur, nec trāsinuatur 333.2.
 Intellectus res cognoscit ad unādo 373.2.
 Intellectus rex appellatur 454.2.
 Intellectus secundum esse nobis cōtinuatur, non secundum phantasmata 495.1.
 Intellectus secundum quid est pura potentia 329.1.
 Intellectus seipso recipit intelligibile 329.2.
 Intellectus simpliciter voluntate præstat, etiam in mouendo 454.2. 455.2.
 Intellectus sine appetitu non imperat 431.2.
 Intellectus solus est, qui percipit substantiam 310.2.
 Intellectus tam indiuisibilia & simplicia, quā diuisibilia & complexa versat 573.2.
 Intellectus tempus percipit 455.1.
 Intellectus trahit ad se 455.1.

INDEX.

Intellectus triplex distinguitur 346. 2.
 Intellectus ultra accidentia per se etiã sub-
 stantiam percipit 389. 1.
 Intellectus vniuersalitatẽ facit 419. 2.
 Intellectus vnus plurium phantasmã in-
 cursiones & impetus recipit 405. 1.
 Intellectus, voluntas & sensus diuersimodẽ
 se mouent 456. 1.
 Intellectus compositio ex pluribus simpli-
 cĩ intellectiõibus resultat 373. 1.
 Intellectus & intelligibilis vnitas 414. 2.
 Intellectus & sensus pulchra collatio
 405. 2.
 Intellectus functio immaterialis est 403. 1.
 Intellectus nobilitas ex nobilitate pendet
 intelligibilis 367. 1. 417. 1. 507. 1.
 Intellectus obiectũ est vniuersale 324. 2.
 Intellectus obiectũ est indiuisibile 378. 2.
 Intellectus obiectum est quidditas rei ma-
 terialis 22. 2. 336. 2. 339. 1. 344. 2.
 378. 2. 381. 2. 386. 1. 399. 1.
 409. 1. 416. 2. 434. 2. 501. 1.
 513. 2. 537. 2. 552. 2.
 Intellectus triplex status 334. 2. 413. 1.
 Intellectus variã acceptiones 312. 1.
 Intellectui in actu tria competunt 336. 1.
 Intellectui nostro nullum intelligere est
 cõmunẽ 316. 1.
 Intellectum conuerti ad speculandum phã-
 tasmã, quid sit 368. 1.
 In intellectu est affirmatio & negatio 403. 1.
 Ex intellectu & intelligibili fit magis vnũ,
 quã ex materia & forma 317. 2.
 329. 2. 335. 2. 359. 2. 413. 1.
 414. 2.
 Intellectus angelicus actus est omnino à
 materia separatus 318. 2.
 Intellectus angelicus, dum seipsum intue-
 tur, omnia sibi conuenientia inspiciit
 383. 2.
 Intellectus diuinus actus est purus omni-
 no à materia & ab omni prorsus poten-
 tialitate separatus 318. 2. 327. 2.
 328. 1.
 Intellectus diuinus est purissimus actus sub-
 sistens atque irreceptus 318. 2.
 Intellectus diuinus est suum esse ibidem.
 Intellectus agens ab intellectu in actu se-
 paratur 359. 1.
 Intellectus agens actus & forma dicitur
 358. 2. 511. 2.
 Intellectus agens à possibili distinguitur
 363. 1.
 Intellectus agens cũ lumine & habitu con-

fertur 355. 2.
 Intellectus agens est quoddam lumen spi-
 rituale 356. 1.
 Intellectus agens & ars differunt 353. 2.
 Intellectus agens & possibilis differenti
 modo in potentia 357. 2.
 Intellectus agens & possibilis potẽtiẽ sunt
 animã 563. 2.
 Intellectus agens & possibilis realiter di-
 stinguuntur ibidem.
 Intellectus agens facit intelligibilia, quã
 sunt in potentia, esse actu intelligibilia
 356. 1. 369. 2.
 Intellectus agens immixtus 356. 2.
 Intellectus agens in nobis inexistit ibidẽ.
 Intellectus agens necessarius 362. 2.
 Intellectus agens nõ est separatus, sed vni-
 cuiq; homini proprius 354. 2.
 Intellectus agens non intelligit 364. 1.
 Intellectus agens obiectiue phantasma illu-
 minat 368. 1.
 Intellectus agens perfectio est intellectus
 possibilis 359. 1.
 Intellectus agens perficit & format possibi-
 lem intellectum 356. 2.
 Intellectus agens plura & præstãtiora ostẽ-
 dit, quã phantasia 364. 2.
 Intellectus agens propria est hominis fa-
 cultas 362. 2.
 Intellectus agens possibili intellectui vim
 tribuit recipiendi 366. 2.
 Intellectus agens qualiter abstrahat 365. 1.
 Intellectus agens quomodo dicitur intelli-
 gere 358. 1.
 Intellectus agens quomodo fit habitus
 367. 1.
 Intellectus agens semper est in actu 512. 1.
 Intellectus agens semper est paratus ad om-
 nia facere 360. 1.
 Intellectus agens vim tribuit phãtasmã mo-
 uendi per suam irradiationem 368. 1.
 Intellectus, tam agens, quã possibilis in-
 diget phantasmã 421. 1.
 Intellectus agentis & artis comparatio
 423. 1.
 Intellectus agentis & phantasmã con-
 nexio 367. 2.
 Intellectus agens functio necessaria propter
 actum primum & secundum 388. 2.
 Intellectus agentis lumen requiritur pro-
 pter intellectum possibilem 365. 2.
 Intellectus agentis lumen requiritur pro-
 pter ipsa phantasmã 365. 1.
 Intellectus agentis lumen requiritur pro-
 pter

INDEX.

pter medium 365. 2.
 Intellectus agentis necessitas 352. 2.
 Intellectus agentis officium in anima sepa-
 rata 548. 1.
 Intellectus agens operatio absolute est im-
 manens 353. 2.
 Intellectus agens propria operatio 365. 2.
 Intellectus agens quatuor cõditiones 356. 2.
 Intellectus agentis vsus 355. 2.
 Intellectus agentem ars manifestat 353. 1.
 Intellectus agente vtimur ad intelligendum
 liberẽ pro arbitrio nostro 355. 2.
 Intellectus possibilis ab intelligibili poni-
 tur in actu primo 334. 2.
 Intellectus possibilis est cognitius & susce-
 ptius ois quidditatis materialis 508. 1.
 Intellectus possibilis est immaterialis ibidẽ.
 Intellectus possibilis est impassibilis 507. 1.
 Intellectus possibilis immutatur à quiddi-
 tate rei materialis in apparentibus phã-
 tasmãtibus relucente 402. 1.
 Intellectus possibilis, lumen quoddam est
 185. 1.
 Intellectus possibilis non antẽ intelligit,
 quã species purificatas à materia reci-
 piat 509. 1.
 Intellectus possibilis quandoq; intelligit,
 quãdoq; non intelligit 359. 2. 512. 1.
 Intellectus possibilis quid sit 329. 1.
 Intellectus possibilis ratione formã est in-
 telligibilis 346. 2.
 Intellectus possibilis solus informatur spe-
 cie intelligibili 355. 1.
 Intellectus possibilis definitio 330. 1.
 Intellectus possibilis natura declaratur
 329. 1.
 Intellectus possibilis operatio separabilis
 est 360. 1.
 Intellectui possibili nõ subseruit immedia-
 tẽ cogitatiua 354. 2.
 Intellectus practicus sine distinguitur ab
 speculatiuo 452. 1.
 Intellectus practicus particularium & agẽ-
 di & mouendi principium 448. 2.
 Intellectus practicus pendet à cogitatiua
 398. 1.
 Intellectus practicus ponendus 401. 1.
 Intellectus practicus, ratione finis cum ap-
 petitu cõnexus, actionis est principium
 430. 1.
 Intellectus practicus veritatem ad opus or-
 dinat 407. 2.
 Intellectus, tam practicus, quã specula-
 tiuus veritatem cognoscit ibidem.

Intellectus practici conclusio qualiter sit
 efficax 407. 1.
 Intellectus practici obiectũ est finis atque
 bonum 452. 1.
 Intellectus speculatiuus nudam veritatem
 contemplatur 407. 2.
 Intellectus speculatiuus vniuersalium est,
 & quiescendi principium 448. 2.
 Intellectus speculatiui obiectum 407. 1.
 Intelligentiã non habent nisi primã & sim-
 plicem intellectus operationem 383. 2.
 Intelligentiã sunt à materia separate 384. 1.
 Intelligere à corpore non pendet 509. 1.
 Intelligere actio immanens est 501. 2.
 Intelligere atque sentire est quiddam actus
 rei perfectã 402. 1.
 Intelligere atq; sentire qualitates sũt ibidẽ.
 Intelligere atq; sentire totũ esse habent si-
 mul, & instantaneẽ producũtur 402. 2.
 Intelligere atque sentire est actum exerce-
 re immanentem 320. 1.
 Intelligere atque sentire est passio, vel pas-
 sibilis qualitas 320. 2.
 Intelligere atque sentire est quoddam cog-
 noscere 321. 1.
 Intelligere atq; sentire est qualitas formalis
 ter abstrahens ab actione & passione
 320. 1.
 Intelligere atq; sentire est quoddam viuere
 320. 2.
 Intelligere atque sentire est quoddam esse
 411. 2.
 Intelligere atque sentire proprie non est
 passio 413. 2.
 Intelligere atq; sentire quomodo pati cau-
 saliter, & quomodo formaliter 317. 1.
 Intelligere conuenit homini per se 515. 2.
 Intelligere differt à sentire 295. 2. 315. 2.
 Intelligere est esse & complementum, quod
 intellectum exornat 115. 1.
 Intelligere est in intellectuã anima & ab
 ipsa sustentatur 508. 2.
 Intelligere est intellectus terminatio & fi-
 guratio quãdam 375. 2.
 Intelligere est quoddã cognoscere 316. 1.
 Intelligere est quoddam opus intentum à
 natura 354. 2.
 Intelligere est quoddã pati 345. 1. 358. 1.
 381. 2.
 Intelligere in passione consistit 316. 1.
 Intelligere licet causaliter sit pati, formaliter
 tamen est agere 319. 1.
 Intelligere non contingit sine phantasmã-
 te 370. 2. 378. 2. 421. 1.
 0 4 Intel-

INDEX.

Intelligere per ordinē ad phantasmata naturalissimum est animæ humanæ 6. 2.
 Intelligere propria solius animæ operatio 20. 1. 23. 1.
 Intelligere proprius effectus est & actio hominis 362. 2.
 Intelligere angeli nō est suum esse 393. 1.
 Intelligibile est abstractum & incorruptibile 310. 1.
 Intelligibile est perfectio intellectus 307. 1.
 Intelligibile & appetibile non numerantur inter transcendentia 438. 1.
 Intelligibile & sensibile differunt 184. 1.
 Intelligibile ex abundantia est intellectus 351. 1.
 Intelligibile excellens perficit atq; confortat intellectum 332. 2.
 Intelligibile intellectum perficit 11. 1.
 Intelligibile nihil aliud est, quàm verum & ens, & nil entis addit 437. 2.
 Intelligibile nobilius & præstantius est intellectu 306. 2.
 Intelligibile non reperitur immateriale in rebus materialibus 350. 1.
 Intelligibile quodlibet aliqua est determinata natura 357. 2.
 Intelligibile se habet ad intellectum vt perfectio ad perfectibile 417. 1.
 Intelligibile, sensibile, visibile, appetibile, non sunt rei obiectæ conditiones 439. 1.
 Intelligibilia cur non omnia intelligant 380. 1.
 Intelligibilia materialia non possunt intelligere 351. 1.
 Intelligibilia per se prius cadunt sub sensum 380. 1.
 Intelligibiliū ordo superior est, quàm ordo intellectuum 417. 1.
 Intelligibilia actu separata Plato ponebat 354. 1.
 Intentionis nomen expenditur 193. 1.
 Intentiones an denominent suum subiectum 193. 2.
 Intentiones qualitates sunt reales in natura existentes ibidem.
 Intus existens prohibet extranei cognitionem 328. 1.
 Inuisibile tripliciter dicitur 174. 1.
 Ira quid sit 23. 2.
 Iris & lumen differunt 194. 1.
 Iudicare multifarie contingit 309. 2.
 Iudicium quatenus sensui cōpetat ibidem.
 Iustus non dicitur qui iusta facit, sed qui

iuste atque ex habitu firmo, constantiq; animo operatur 142. 2.
Labor corporis menti impedimento est 302. 1.
 Lapidis motus fortitur specie à loco deorsum 437. 1.
 Laus quid sit 8. 1.
 Lethargici ita scientiarum obliuiscuntur, ac nusquam didicissent 421. 2.
 Libri de anima merito anteferuntur reliquis partibus & officijs animalium 5. 1.
 Linea in subiecto aliquo corpore est 21. 1.
 Lineationes manuum collectionem proprietatum indiuidualium indicant 232. 2.
 Lingua instrumentum est sentiendi 243. 2.
 Lingue vsus ibidem.
 Logicus de ente rationis cōsiderat 454. 2.
 Lumen, accidens cum sit, ad productionem substantiæ attingit 195. 2.
 Lumen actus est diaphani 56. 2. 60. 1. 70. 1. 170. 2. 172. 1.
 Lumen actus est & forma, quæ habilitatem & capacitatem donat ad species visibiles suscipiendas 184. 2.
 Lumen actus est interminati corporis 178. 2.
 Lumen actu visibiles solus colores reddit 156. 2.
 Lumen colores perficit atque consummat 182. 1.
 Lumen differenti modo se habet ad veros & apparentes colores 186. 1.
 Lumen est formaliter ipsius coloris 189. 2.
 Lumen est fluens & variabile accidens ipsius perspicui interminati 182. 1.
 Lumen est necessarium ex parte potentia 184. 1.
 Lumen est necessarium, vt oculus colorum speciebus afficiatur 192. 1.
 Lumen est primum & simplex in essentia, multiplex autem in efficacia 185. 1.
 Lumen est principium, quo aer transparentis est 84. 2.
 Lumen est qualitas 190. 1. 172. 2.
 Lumen est velut species lucis 185. 1.
 Lumen & color dupliciter vniuntur 181. 2.
 Lumen & color non sunt vna species simpliciter 192. 1.
 Lumen & color vnicum visus obiectum 181. 1.
 Lumen & color vnum visibile 190. 1.
 Lumen ex parte finis in potentia visua collocatur 183. 2.
 Lumen externum cum lumine intellectus agentis

INDEX.

agentis confertur 179. 1.
 Lumen extra essentiam verorum colorum est 180. 1.
 Lumen in instanti diffunditur 173. 1.
 Lumen in tenebris & in obscuro iacentes colores apparere & micare facit 179. 2.
 Lumen intrā in oculo recipitur 184. 2.
 Lumen magis requiritur propter medium via executionis 183. 1.
 Lumen magis requiritur propter obiectum intentione naturæ 183. 2.
 Lumen magis vnitur medio, quàm colori 183. 1.
 Lumen non est actus opaci 186. 2.
 Lumen non est corpus 172. 2. 189. 1.
 Lumen nō est formaliter in colore 183. 1.
 Lumen non est forma substantialis 189. 2.
 Lumen non fit ex actione qualitatum primarum 180. 1.
 Lumen non migrat de subiecto in subiectum 196. 1.
 Lumen non solum coloribus dat vim mouendi, & medio vim recipiendi & immutandi visum, sed etiam organo dat virtutem & recipiendi & agendi 185. 1.
 Lumen non solum quidditas realis est, verum etiam intentionalis 184. 2.
 Lumen non tantum mediū, sed colorū atq; adeo ipsius potentia est perfectio 170. 2.
 Lumen quare ratione sit necessarium 183. 1.
 Lumen tribuit perfectionem colori 183. 1.
 Lumen trifariam diuiditur 172. 1.
 Lumen trifariam visibile 191. 1.
 Luminis & coloris distincte species 192. 1.
 Luminis subiectum diaphanū est 182. 2.
 Lumen esse corpus indiuisibile, Albertus existimauit 189. 1.
 Lumen necessarium & propter medium & propter colores Autor ponit 182. 2.
 Lumen necessarium propter medium tantum, ponit sanctus Thomas ibidem.
 Lumen propter colores requiri, Auicennas tenuit ibidem.
 Lumen qualitatem esse realem S. Thomas tenuit 190. 2.
 Lumen qualitatem esse realem & intentionalem, Autor tenet ibidem.
 Lumen solum habere esse intentionale, Autor probabiliter tenet 194. 2.
 Lumen substantiam esse spiritualement, Galenus tenuit 189. 2.
 Luna, quāuis non sit tota transparentis, lucida est 172. 2.
 Lux & visibile fons est & origo visibili-

tatis 192. 1.
 Lux omnes præit colores 184. 2.
 Lux qualitas est cælestis 180. 1.
 Lux qualitas est corporis lucentis 194. 1.
 Lux seipsa videtur 184. 2.
 Lux, lumen, luminare, splendor, radius inter se differunt 179. 1.
 Lynx 188. 1.
 Lynx cur dicatur extra parietem videre ibi.
 Lyncis descriptio ibidem.
 Lynceos homines (quos vulgò Zahoris appellamus) nō esse, Autor efficaciter probat 187. 2. 188. 1. & 2.

M

Malum per bonum cognoscitur 379. 1.
 Manus est instrumentum instrumentorum 411. 1.
 Manus est corpori vice omnium instrumentorum 411. 2.
 Materia est ens in potentia 348. 2.
 Materia est indiuiduationis principium 415. 1.
 Materia est minus natura, quàm forma 551. 1.
 Materia est propter formam 94. 2. 551. 1.
 Materia est pura potentia 37. 1. 515. 1.
 Materia & forma in naturalibus ad idem sunt 166. 1.
 Materia ingenerabilis & incorruptibilis 515. 1.
 Materia pars est quidditatis 24. 1. 43. 2.
 Materia per formam cognoscitur 4. 2. 346. 2. 379. 2.
 Materia perse non est causa forme 551. 1.
 Materia physica determinabilis est per oēs formas naturales in esse naturali 415. 2.
 Materia prima ois forme est expers 335. 2.
 Materia prima subiectum est omnium formarum 352. 2.
 Materia vna non patitur plures formas 104. 1.
 Materiae causalitas in quo consistat 34. 2.
 Materiale & organicum differunt 514. 2.
 Materialitas cognitionem impedit 415. 1.
 Mathematicæ de re abstracta 9. 1.
 Mathematicæ disciplinæ certiores cæteris scientijs ibidem.
 Mathematicæ exactiori demonstrandi genere præstant cæteris alijs scientijs 9. 2.
 Mathematicæ imperfectione subiecti inferiores multò, quàm scientia de anima ibidem.
 Medium a sensibili patitur, & intentiones suscipit

INDEX.

fufcipit 275. 1.
 Medij neceffitas ad fentiendum multiplex
 271. 1.
 Memoria non eft potentia à phantafia di-
 ftin&ta 307. 1.
 Memoria & locus fpecierū differūt 331. 1.
 Mens noftra quomodo diuinet 310. 1.
 Metaphyfica abftractior & immaterialior
 cæteris fcientijs, & fimpliciter prima at-
 que diuina 9. 2.
 Metaphyficus ens naturæ contemplatur
 24. 1.
 Metaphyfici intereft rerum naturas expen-
 dere 254. 2.
 Methodus definiendi fubftantiam vtrum
 vna fit 14. 1.
 Methodus doctrinæ de anima an vna fit,
 vel plures 15. 1.
 Methodus indagandæ definitionis 43. 1.
 Methodus peripatetica 13. 2.
 Methodus tractandi quæftiones 177. 1.
 Miffio eft naturalis 209. 1.
 Miffum non eft ipfa elementa, fed aliquid
 ex ipsis compofitum 38.
 Modus causæ ipfam causam determinat
 166. 2.
 Modus cuiuscunq; rei ipfam rem præfup-
 ponit ibidem.
 Modus exigit causam vt rationem caufan-
 di 167. 2.
 Modus rei modificat & dearticulat ipfam
 rem 166. 2.
 Motio animalis eft immanens 363. 1.
 394. 1.
 Motio animalis eft operatio 462. 2.
 Motiua potētia actiue in appetitu, paffiue
 in membris 462. 1.
 Motiua virtus exequitur motum 462. 2.
 Motor primus eft perfectior & nobilior ex
 natura fua, quàm anima 10. 2.
 Motus animalis ex fimilitudine ad aurigā
 & currum explanatur 465. 1.
 Motus eft actus entis in potentia 81. 1.
 Motus localis ab vbi acquifito non feiun-
 gitur 395. 2.
 Motus indefinitus fignum eft cōfufæ & in-
 definitæ imaginationis 446. 1.
 Motus intentionaliter diffunditur 127. 1.
 Motus nofter dignus eft laude aut vitupe-
 rio 461. 2.
 Motus fubftantiæ eft per fe 33.
 Motus vitalis animalis perfimilis eft motui
 vniuerfi 464. 2.
 Motus maiores minores impediunt 159. 2.

Mouens & motum debēt esse proportio-
 nata 461. 1.
 Moueri bifariam, fcilicet per fe & per
 aliud 32.

N

Natura ad vnum per fe determinatur
 69. 1.
 Natura agit propter finem 134. 2.
 Natura nil fecit inane & otiofum 128. 2.
 274. 1. 501. 1.
 Natura quatenus ad vñū definetur 220. 1.
 Natura quatenus de fupposito prædice-
 tur 341. 2.
 Natura vacuum abhorret 176. 1.
 Natura vna atque eadem ad plura destina-
 tur 220. 1.
 Naturæ & fuppositi differentia 343. 1.
 Naturalitas operis maior aut minor vnde
 fumenda 130. 2.
 Narium vfus 237. 2.
 Nebulam proximam cur non videamus,
 remotam autem videamus 200. 2.
 Nihil de actu & potentia potest dici vni-
 uocè 360. 1.
 Nihil mouetur ad id, quod actu habet
 325. 2.
 Nihil potest esse fimul in actu & in poten-
 tia ibidem.
 Notitia actualis eft obiecti fimilitudo
 321. 1.
 Numerabile aliquo eft impoffibile, fi non
 fit poffibilis aliquis intellectus nume-
 rans 440. 1.
 Numerus ex vnitatibus cognofcitur 5. 1.
 Numerus fenfuum interiorum inueftiga-
 tur 304. 1. & 2.
 Numerus fenfuum interiorum non colligi-
 tur ex numero ventriculorum ipsis ce-
 rebri 304. 2.
 Nutritio à generatione differt 126. 2.
 130. 2.
 Nutritio à generatione fine diftat 131. 2.
 Nutritionis duplex instrumentum 129. 1.

O

Obiectum ab intellectu præfentatū ali-
 quā habet efficientiam 459. 1.
 Obiectum apprehenfum effectiue mouet
 animale appetitum ibidem.
 Obiectum cognitum ab intellectu princi-
 pium eft proprium fpecificatiuum ipsis
 volitionis 458. 1.
 Obiectum eft caufa efficiens cognitionis
 457. 2.
 Obiectum eft motuum finale, & actiuum
 for-

INDEX.

formale 458. 2.
 Obiectum eft prius atq; perfectius ipfa po-
 tentia 155. 2. 158. 1. 238. 1.
 Obiectum eft triplex 169. 1.
 Obiectum habet fe ficut perfectio & actus
 416. 2.
 Obiectum librorum de anima digniffimū
 inter naturales difciplinās 9. 1.
 Obiectum partis fenfitiuæ interne duplex
 306. 2.
 Obiectum, quod cognofcitur, nō eft cogni-
 tium de neceffitate 412. 2.
 Obiectum voluntati ab intellectu præfen-
 tatum concurret in genere causæ finalis
 458. 1.
 Obiecta potentiarum & in genere motiui
 & in genere menfuræ 441. 2.
 Obiecta, quæ nobis funt notiora, fecundū
 naturam funt priora 18. 1.
 Obiecta quinq; potentiarum aīæ 100. 2.
 Oculus eft perfpicuus, licet non fit transpa-
 rens 172. 2.
 Oculus nō videt fine lumine intrā 184. 1.
 Oculus quare denudetur ab omni colore
 252. 2.
 Oculi catorum, luporum & leonum pro-
 prio lumine confpiciuntur 174. 2.
 Oculi catorum, luporum & leonum quara-
 tione noctu luceant 175. 1.
 Odor eft paffio ficci 237. 2.
 Odor in ficco confiftit 233. 2.
 Odor obiectum eft olfactus 258. 2.
 Odor quid fit 235. 1.
 Odoris & faporis natura 237. 2.
 Odores cur ex gultu & non tactu fuman-
 tur 233. 1.
 Odorandi ratio 235. 2.
 Odoratus quare non fit quidam tactus, fi-
 cut gultus 240. 2.
 Oleum eft nutrimentum ignis 125. 2.
 Omne corporeum eft diuifibile 96. 1.
 Omne, quod accrefcit, nutritur 120. 1.
 Omne, quod ex partibus conftat, diuifibile
 eft 87. 1.
 Omne, quod mouetur, fuper aliquo fixo
 & quiefcente mouetur 443. 2. 464. 2.
 Omne, quod nutritur, viuunt 208. 1.
 Omne, quod procedit de potentia ad actū,
 virtus eft paffiua 316. 1.
 Omnia, quæ natura constant, magnitudinis
 & paruitatis terminis claudūtur 123. 2.
 Operatio causæ primæ vehementior eft,
 quàm fecundæ 131. 2.
 Operatio conuenit operanti, tanquam

agenti 459. 2.
 Operatio eft propter ipfum operās 128. 2.
 Operatio formam fequitur 75. 1.
 Operatio indicat esse, atq; adeo vnitatem
 manifeftat 319. 1.
 Operatio medium propter aliud 8. 2.
 Operatio propria proprium esse indicat
 501. 2.
 Operatio quæuis, vitalis fcilicet & anima-
 lis, immanens eft 461. 2.
 Operationes & potentia ab obiecto pen-
 dent 384. 2.
 Operationes grā operis & finis funt 394. 2.
 Operationes ipfa aīa notiores funt 315. 1.
 Operationes ipsis operibus ignobiliores
 funt 394. 1.
 Operationes omnes vitales funt immanen-
 tes 152. 2. 394. 1.
 Opinio quandoque vera, quandoque falfa
 298. 2.
 Opinio quatuor modis corrūpitur 299. 1.
 Optici nerui qua de caufa connectantur
 202. 2.
 Ordo naturæ eft ex communioribus atque
 notioribus philofophari 62. 2.
 Ordo obiectorum ordinem potentiarū ma-
 nifeftat 135. 2.
 Ordo duplex in productione accidentium
 545. 2.
 Ordo recipiendi fpeciem 261. 1.
 Organum eft non mouens motum 262. 1.
 Organa mortua non habent potentiam nifi
 æquiucōcè 51. 1.
 Organorum vna eft forma 59. 2.
 Orthogonium eft figura habēs angulos re-
 ctos 64. 2.
 Offa non fentiunt 38.
 Offa quando dolore infingātur 109. 2.
 Ofsibus quare non fentimus 94. 1.

P

Pars ad totū natura fua mouetur 121. 2.
 Partes corporis animæ facultatibus ac-
 comodantur 119. 2.
 Partes fimul fumptæ realiter totum funt
 51. 1.
 Paffionis duplex genus 315. 2.
 Paffiuum à paffione dicitur ibidem.
 Paffiuum & actiuum idem diuerfa ratio-
 ne 155. 1.
 Perfectio in proprio debet esse perfecti-
 bili 80. 2.
 Perfpicuitas quatenus fuperioribus & in-
 ferioribus cōmunis reperiatur 171. 1.
 Perfpicuum debet esse medium aptum ad
 fufci-

INDEX.

suscipiendos & perferendos omnes colores 180. 2.
 Perspicuum nullum colorē habet 173. 2.
 Perspicuum omne luminis est receptiuum 172. 2.
 Perspicuum omnis coloris est susceptiuum 173. 2.
 Perspicuū quare nō videatur per se 171. 1.
 Perspicuum quid sit ibidem.
 Perspicuum quodlibet est genus ad trāsparens & lucidum 172. 2.
 Perspicuum quomodo se habeat ad colores 173. 2.
 Perspicuum transparens & lucidum differunt 172. 1.
 Phantasia à sensu differt 305. 2.
 Phantasia componit & iudicat 309. 2.
 Phantasia cum extimatiua comprehenditur 300. 1.
 Phantasia cum sensu communi confertur 310. 2.
 Phantasia cur sic appelletur 303. 1.
 Phantasia ex coniunctione & assistentia in ministerio intellectus habilior fit & abstractior 371. 1.
 Phantasia hominis communiter intellectus particularis appellatur 371. 1.
 Phantasia hominis perfectior est, quā phantasia bruti ibidem.
 Phantasia motus est factus à sensu secundū actum 299. 2. 495. 1.
 Phantasia non est, nisi remotē à sensu externo moueatur 300. 2.
 Phantasia nō est sine sensu 294. 2. 299. 2.
 Phantasia duplex diuisio 447. 1.
 Phantasia integra definitio 300. 1.
 Phantasia iudicium à iudicio sensus discernitur 419. 1.
 Phantasia obiectum medium est inter purē intelligibile & purē sensibile 307. 1.
 Phantasia vsus 308. 2.
 Phantasia cur falsificari contingat 301. 2.
 Phantasma agit in intellectum 423. 2.
 Phantasma cum intellectu agente concurrat tripliciter 370. 2.
 Phantasma est actu intelligibile secundū relucentiam quidditatis 372. 1.
 Phantasma est ipsum singulare 419. 2.
 Phantasma est sensibile quoddam intentionale cum conditionibus singularitatis 419. 1.
 Phantasma est velut sensibile externum ibidem.
 Phantasma est vestigium & simulacrum & rei sensibilis & materialis 420. 1.
 Phantasma materia est intelligibilis & intellectionis 365. 1.
 Phantasma sine materia naturali est 419. 1.
 Phantasma vim habet immutandi ab influxu agentis intellectus 370. 2.
 Phantasmatis indigentia vnde fit 421. 2. 513. 2.
 Phantasmata apta sunt illuminari ab intellectu agente 548. 2.
 Phantasmata cōparantur materiæ 421. 1.
 Phantasmata intellectui repræsentant quidditatem 419. 1.
 Phantasmata intellectui subiiciuntur 418. 2.
 Phantasmata phantasia subiecta sunt 419. 1.
 Phantasmata sunt veluti sensibilia sine materia 422. 2.
 Phantasmatis corruptis aut non existentibus, nullatenus contingit intelligere ibidem.
 Philosophia legitima semp est vera 481. 1.
 Philosophia, quæ fidei catholice repugnat, est falsa ibidem.
 Philosophia vera à Deo est & à Deo insinistrata ibidem.
 Philosophia veraneutiquam deficere potest ibidem.
 Physicæ demonstrationes vnde sumantur 323. 1.
 Physicum compositum triplex 331. 2.
 Physicus agit de formis, quæ principium sunt motus 6. 1.
 Physicus cōpletē atq; integrē definit 25. 1.
 Physicus & Dialecticus differunt 25. 1.
 Physicus formas in materia cōsiderat 27. 1.
 Physicus non agit de omni anima 6. 1.
 Physicus per omne genus causæ definit 25. 1.
 Physicus quomodo formā cōsideret 6. 1.
 Pili quare non sentimus 95. 1.
 Pisces odorant 177. 1.
 Pisces vocem non habent 222. 2.
 Plantæ cur non sentiant 259. 2.
 Plantæ inter animalia & res inanimas merentur 450. 2.
 Plantæ non habent tactum 466. 1.
 Plantæ non sentiunt 70. 2. 466. 1.
 Plantarum partes animatae sunt potentia 94. 2.
 Plato triplicem fecit animam 16. 1.
 Plato vniuersalia separata posuit 16. 2.
 Potentia cognitiua cum ipso subiecto adiunatur 417. 2.
 Potentia cōtrahibilis & determinabilis est per

INDEX.

per actus, ad quos est in potentia 376. 1.
 Potentia definitur per obiectum 155. 2.
 Potentia duplex, essentialis & accidentalis 44. 1.
 Potentia est gratia actus 156. 2.
 Potentia ex obiecto dignoscitur 454. 2.
 Potentia in ordine ad actum quadrifariam consideratur 135. 1.
 Potentia in sensu duplex 152. 1.
 Potentia nil potest percipere nisi sub speciali sui obiecti ratione 164. 1.
 Potentia non potest actuari nisi vnicō actu 324. 2.
 Potentia per prius dicitur de potentia actiua, quā de passiuā 353. 2.
 Potentia posterior est actu 359. 2.
 Potentia proportionatur suo obiecto 405. 1.
 Potentia, quædam propinqua, quædam remotā 142. 1.
 Potentia quælibet habet proprium obiectum vt conueniens & particulare appetibile 453. 1.
 Potentia quomodo prior & quomodo posterior 401. 2.
 Potentia vegetatiua non est causa motus 426. 2.
 Potentia ex obiecto formali distinguuntur 126. 2.
 Potentia per actus distinguuntur 404. 1.
 Potentiarum distinctio ex distinctione formali obiectorum prouenit 258. 1.
 Potentiarū numerus vnde sumatur 132. 1.
 Practicæ scientiæ laudabiles 8. 1.
 Præstantiora multum distant ab humana cognitione 11. 1.
 Primum in vnoquoq; genere causa est ceterorum illius generis 3. 2. 168. 2. 181. 1. 541. 1.
 Prima principia comparantur ianua in domo 433. 2.
 Prima principia practica semina sunt virtutum ibidem.
 Prima principia speculatiua semina sunt scientiarum ibidem.
 Prima principia semper vera 433. 1.
 Principium, tam practicum, quā speculatiuum, est principium cognoscendi 430. 2.
 Principium vitæ nobilius est principio motus 10. 2.
 Priuatio per habitum cognoscitur 379. 1.
 Priuatio sub sensibili per se 382. 1.
 Priuatio triplex 379. 2.
 A priuatione ad habitum impossibilis est regressus 561. 1.
 Procedendum in scientijs ab vniuersalioribus 5. 1.
 Procedendum in scientijs ex proprijs, & non communibus 26. 1.
 Progrediendum à toto ad partes 5. 1.
 Propositio mentalis non est simplex qualitas 374. 2.
 Propositionum veritas vnde examinanda 342. 1.
 Proprium cuiuscunq; scientiæ 13. 1.
 Proprium est ex proprijs 85. 2.
 Punctus est indivisibilis 97. 1.
 Punctus est positiua entitas 379. 2.
 Punctus est quantitatis principium 97. 1.
 Punctus non est priuatio 379. 1.
 Punctus non est quantitas 97. 1.
 Punctus per habitum cognoscitur 379. 1.
 Punctus suam habet entitatem indivisibilitatis 379. 2.
 Punctus vnde dicitur priuatio ibidem.
Quadrangula siue parallelogramma continet angulos rectos, non tamē omnia latera æqualia, sed opposita solum 64. 2.
 Quadratum habet angulos, non solum rectos & æquales, sed latera etiam æqualia ibidem.
 Qualitatis distinctio 190. 2.
 Quantitas sensibile commune est 190. 1.
 Quatuor species motus 32.
 Qui dat formam, dat consequentia ad formam 450. 2.
 Quidditas & perfectio rei est perfectio & quidditas animæ cognoscentis 453. 2. 459. 1.
 Quidditas in phantasmate relucens est necessaria vt obiectum motiuum intellectus 395. 2.
 Quidditas in phantasmate relucens habilis est, vt immutet intellectum possibilem 371. 2.
 Quidditas in phantasmate relucens ibi est subiectiua 424. 1.
 Quidditas materialis nō mouet nisi in phantasmate 366. 2.
 Quidditas quatenus ab indiuiduo separatur 336. 2.
 Quidditas rei trahitur ad esse intellectus 414. 1.
 Quod caret alterna requie, durable non est 333. 2.
 Quod habet rationem actus, simpliciter nobilius est 417. 1.
 Quod

INDEX.

Quod prius est in intentione, est posterius in executione 430. 2.
 Quod recipitur, ad modum recipientis recipitur 318. 1.
 Quod superius est, magis est princeps, magisq; naturam mouet 447. 2.
 Quod quid est, quod est primum obiectum intellectus, non est idem quod definitio 386. 2.

R

Ratio agendi præstantior ratione patiendi 197. 1.
 Ratione distingui, quid sit 72. 1.
 Recipiens denudatur à natura recepti 173. 2. 327. 2. 559. 2.
 Recipiens non debet denudari à natura generis 328. 1.
 Recipiens, qua recipiens, est in potentia 326. 1.
 Rectum iudex est sui & obliqui 39. 40. 69. 1.
 Relatiuorum diuersa genera 439. 2.
 Res infimæ licet permanentiam & sempiternitatem appetant, eam tamen non consequuntur, nisi secundum speciem & aliquid simile & proportionale 517. 1.
 Res naturales determinatae sunt & determinatas habent causas 116. 2.
 Res naturales proprijs formis distinguuntur 4. 1.
 Res proximè sitæ cur improbè videantur 201. 1.
 Res scibiles proprijs finibus separantur 4. 1.
 Res sicut se habent ad esse, sic se habent ad intelligere 338. 2. 339. 1.
 Rerum perfectio duplex 414. 2.
 Respirandi instrumenta 220. 1.
 Respiratio electione fit, & libera est 461. 2.
 Resurrectio est supernaturalis 558. 2. 561. 1.
 Resurrectio secundum Aristotelem non est per naturam possibilis 33.
 Resurrectio est naturalis secundum quid 561. 1.

S

Sanguis non est actu pars animalis, sed in potentia proxima 59. 2.
 Sapor est passio humidæ 237. 2.
 Sapor obiectum est gustus 239. 1.
 Sapor quid sit 244. 1.
 Saporum nomina 233. 1.
 Scientia abstrahit ab existentia 135. 2.

Scientia de anima certitudine demonstrandi præstat cæteris naturalibus scientijs 8. 1. 27. 2.
 Scientia de anima naturalis 6. 1.
 Scientia de anima Philosophia naturalis pars 2. 2.
 Scientia de anima quatenus de abstractiori & immaterialiori certior est alijs 9. 2.
 Scientia de anima quomodo difficilior Mathematica physica & scientia de materia prima 20. 2.
 Scientia de anima suo in genere certior Mathematicis scientijs 9. 1.
 Scientia de anima est vna 3. 2.
 Scientia debere esse contrariorum 293. 1.
 Scientia de primo motore inferior, quam scientia de anima 10. 2.
 Scientia est vniuersalium 150. 2.
 Scientia habitus est intellectus 145. 1.
 Scientia motus quidam 4. 1.
 Scientia omnis atq; cognitio ex principijs est 12. 1.
 Scientia omnis bonum quoddam honorabile 8. 1.
 Scientia omnis de vniuersalibus 12. 1.
 Scientia quælibet proprios habet fines, proprium subiectum atq; materiam, quam tractet 130. 1.
 Scientia vna de subiecto atque de subiecti principijs 3. 2.
 Scientiæ certitudo & præstantia differunt 11. 1.
 Scientiæ comparatio & usus non est sine phantasmate 419. 1.
 Scientiæ de anima vtilitas quam latè pateat 12. 1.
 Scientiæ inter virtutes mentis collocantur 8. 1.
 Scientiæ practicæ laudabiles 8. 1.
 Scientiæ quomodo distinguantur 10. 1.
 Semen est residuum vltimæ digestionis 126. 2.
 Semen est vltimum instrumentum generationis 118. 1.
 Semen humanum quatenus ad animam ponendam necessitet 544. 2.
 Semen quid sit 126. 2.
 Semen vitam non habet actu 60. 2.
 Seminis humani virtus non transcendit ad animam intellectiuam in se 543. 2.
 Sensationes cur ab anima dicantur proficisci prius 280. 2.
 Sensibile ad sensum relatiuè dicitur 264. 2.
 Sensibile agit in omnem sensum 422. 2.
 Sensibile depurat speciem agendo ipsam modo agentis naturalis 270. 1.
 Sensibile est in sensu sicut cognitum in cognoscente 174. 1.

INDEX.

Sensibile est mouens non motum 262. 1.
 Sensibile excellens corrumpit organum ibidem.
 Sensibile in medium coniunctum infundit suam speciem 270. 2.
 Sensibile nobilius sensu 154. 2.
 Sensibile per accidens quid sit 162. 2.
 Sensibile per se & per accidens 158. 1.
 Sensibile per se à sensibili per accidens discriminatur 166. 2.
 Sensibile positum supra sensum non facit sensationem 176. 2. 192. 1. 201. 2. 261. 2. 271. 1. & 2.
 Sensibile prius natura mediū afficit, quam sensum 251. 1. 271. 1.
 Sensibile promouet sensum, aut sensitiuum ipsum de potentia in actum 323. 1.
 Sensibile proportionem habet ad sensum 281. 2.
 Sensibile proprium, commune & per accidens differunt 162. 2.
 Sensibile proprium duplex 167. 1.
 Sensibile proprium & commune à se inuicem pendit 167. 2.
 Sensibile proprium est quod mouet ipsum sensum 164. 1.
 Sensibile proprium & commune sunt in sensibilibus per accidens tanquam in subiecto 302. 1.
 Sensibile proprium, quodcumq; sit, habet ex se rationem agendi 167. 1.
 Sensibile proprium vnius sensus ab altero sensu non sentitur nisi per accidens 276. 1.
 Sensibile quatenus in sensu recipiatur 260. 2.
 Sensibile quid 158. 1.
 Sensibile vtrum prius moueat proprium, an commune 167. 2.
 Sensibile, visibile, intelligibile, appetibile non addunt supra rem aliquid absolutum 264. 2.
 Sensibilis actio est sensum sistere in actu vno, non imperfecto, sed perfecto 151. 1.
 Sensibilis actio sensum in actum deducit 279. 2.
 Sensibilis negatio quatenus sentiat 167. 2.
 Sensibilis per accidens usus 167. 1.
 Sensibilis proprii contradictiones 158. 2.
 Sensibilis ratio in quo consistat 258. 1.
 Sensibilia communia medium quoddam sunt inter sensibilia propria & sensibilia per accidens 165. 1.
 Sensibilia communia sensibus non imprimunt species ibidem.
 Sensibilia communia sunt quinque 160. 2.

Sensibilia externa nequeunt esse obiecta sensus interioris 163. 2.
 Sensibilia per se connexa sunt 165. 2.
 Sensibilia propria & sensibilia communia non æquè immutant ibidem.
 Sensibilia propria imprimunt species vt specificantes 164. 2.
 Sensibilia sensum assimilant secundum formam, non autem secundum dispositionem materiam 261. 1.
 Sensibile commune sufficientia 161. 1.
 Sensibile natura explicatur 155. 1.
 Sensifica operatio vitalis & immanens est 152. 2.
 Sensitiua potentia aptitudo est ad ipsum sensibile 275. 1.
 Sensitiuum non est actu, sed potentia tantum 148. 2.
 Sensitiuum non est sine vegetatio 104. 2.
 Sensitiuum non potest pati à colore, nisi medio, ipsoq; sensitiuo illustratis 183. 2.
 Sensitiuum progressiuum cum sensu expenditur 467. 2.
 Sensitiui prima transmutatio fit ab eo, qui ipsum generat 144. 2.
 Sensorium est locus & receptaculum sensus 261. 2.
 Sensorium, quod sentit, aliquod corpus est & magnitudo ibidem.
 Sensorij triplex consideratio 275. 2.
 Sensus ab intellectu distinguitur 450. 1.
 Sensus absq; specie est in potentia remota 152. 1.
 Sensus, adhibitis tribus limitibus, circa proprium sensibile non decipitur 159. 1.
 Sensus ad sensibile non se conuertit, nisi prius sensus redigatur de potentia in actum primum ab ipso sensibili 152. 1.
 Sensus à proprijs sensibilibus, non à communibus, specificatur 255. 2.
 Sensus circa proprium sensibile neque errat, neq; decipitur 283. 2. 301. 2.
 Sensus est mouens & motum 262. 1.
 Sensus est perceptiuus sui obiecti & oppositi etiam priuatiui 279. 2.
 Sensus est potentia naturalibus propinquisima 151. 1.
 Sensus est singularium 145. 1. 434. 1. 435. 1.
 Sensus est virtus passiva 139. 1.
 Sensus est virtus corporea atque materialis 145. 2.
 Sensus & intellectus diuersimodè abstrahunt à materia 261. 1.
 Sensus, & intellectus atque voluntas diuersimodè

INDEX.

simodè se mouent	456. 1.	Sensus obiectum non potest esse substan-	
Sensus & sentiens in proprio modo sentiendi medium habent. proportionatum	273. 2.	tia per se	310. 2.
Sensus idem est contrariorum	166. 2.	Sensus operatio materialis est	403. 1.
Sensus immutatur à sensibili	283. 1. 402. 1.	Sensus vltima perfectio in quo consistat	149. 2.
Sensus in actu efficitur à sensibili	402. 1.	Sensu deficiente deficit scientia illius sensus	302. 2.
Sensus in potentia talis est, quale est sensibile in actu	146. 2.	In sensu est prosequutio & fuga	403. 1.
Sensus materiales recipit species	145. 2.	Sine sensu non est voluptas	452. 2.
Sensus medio aliquo indiget	140. 2.	Sensus non sunt reflexiui	282. 2.
Sensus nihil est actu eorum, quæ sentiuntur	324. 2.	Sensuum vsus	275. 1.
Sensus nihil cognoscit, nisi per organum corporale	283. 2.	Sensus potius esse actiuos, quam passiuos, Autor cum sancto Thoma & alijs tenet	151. 2.
Sensus non apprehendit nisi bonum particulare	404. 2.	Sensus exterior non est reflexiuus	382. 1.
Sensus non est corpus	261. 2.	Sensus exterior priuationem sui proprii obiecti non cognoscit per accidens, sed per se	203. 2.
Sensus non percipit nisi singularia per materiam indiuiduata	145. 1.	Sensus quilibet exterior susceptiuus est contrarietatis	287. 2.
Sensus non videt, nisi præsens bonum	434. 1.	Sensus exteriores non iudicant de suis sensibilibus	285. 1.
Sensus passiuus est in receptione speciei atq; sensationis	150. 1.	Sensus exteriores & interiores ordinem habent essentialem	300. 2.
Sensus per se debilitatur	333. 2.	Sensus exteriores quinque	272. 2.
Sensus primam habet operationem simplicem sui obiecti apprehensiuam	402. 2.	Sensus communis à phantasia distinguitur	305. 1.
Sensus primo sensibilibus formis receptis sensibilia cognoscit	ibidem.	Sensus communis à quinque exterioribus sensibus differt	291. 1.
Sensus quando dicitur decipi	159. 2.	Sensus communis comparatur radici	476. 2.
Sensus quando sensituum appetitum excitet	406. 2.	Sensus communis cum intellectu conferatur	496. 1.
Sensus quatenus in temperamento	281. 2.	Sensus communis est centrum terminatiuum omnium sensationum	476. 2.
Sensus quodammodo est sensibilis	418. 1.	Sensus communis est primum sentiens in singulis sensibus	310. 1.
Sensus quomodo semper verus	293. 2.	Sensus communis est radix atq; origo sensuum exteriorum	305. 2. 310. 1. 388. 2.
Sensus quomodo sit passiuus, & quomodo actiuus	149. 1.	Sensus communis & exteriores habent se sicut prius & posterius	290. 2.
Sensus recepta specie vnum fit cum sensibili	141. 2.	Sensus communis in sensibus externis non diuersificatur	ibidem.
Sensus recipit sensibilibus species sine materia	261. 1.	Sensus communis multis de causis necessarius	ibidem.
Sensus semper inest animalibus perfectis, non orbatis	296. 2.	Sensus communis necessarius atque vnus	290. 1.
Sensus susceptiuus est specierum sine materia	145. 2. 155. 1. 279. 1.	Sensus communis nihil videt, nec sine exterioribus sensibus operatur	305. 2.
Sensus vis est & facultas ipsius sensorij	261. 2.	Sensus communis non distinguitur ex sensibili communi	290. 1.
Sensus vltra accidentia nil per se percipit	116. 2.	Sensus communis non fertur immediate in sensibilia externa, nisi perceptis sensibus sensuum exteriorum	ibidem.
Sensus, vt moueat phantasma, in actu esse debet	299. 2.	Sensus communis non seruat species in absentia	
Sensus & sensibilis actus vnus est	262. 1. 282. 1.		
Sensus mutatio duplex	148. 2.		
Sensus immutatio non est naturalis	258. 2.		

INDEX.

sensu obiecti, nisi fictas & adumbratas	305. 2.	Singulare & vniuersale diuersa potentia percipimus	338. 1.
Sensus communis omnia sensibilia communia sentit, non minus quam propria	290. 1.	Sol & homo generant hominem	167. 2.
Sensus communis omnia sensibilia cognoscit	434. 2.		432. 1. 515. 2.
Sensus communis per omnem sensum discernit	286. 2.	Sonus alter actu, alter potentia	205. 1.
Sensus communis ponendus	286. 1.	Sonus motum aeris præsupponit	225. 1.
Sensus communis pro obiecto habet sensationes sensuum exteriorum	382. 1.	Sonus nec est qualitas prima, nec ex ipsis effecta	205. 2.
Sensus communis, qua vnus est, contraria non suscipit, bene tamen qua diuersus	288. 2.	Sonus non est sine motu	225. 1. 226. 2.
Sensus communis terminat omnium sensibilibus immutationes	405. 1.	Sonus non habet aliquod esse permanens	205. 1.
Sensus communis vnus est & indiuisibilis	288. 2.	Sonus non solum realiter, sed etiam intentionaliter multiplicatur	226. 2.
Sensus communis duæ proprietates	287. 1.	Sonus, odor & color non nutriunt	271. 2.
Sensus communis & sensuum exteriorum immutationes differunt specie	291. 1.	Sonus proprium est atq; adequatum obiectum auditus	159. 1. 258. 2.
Sensus communis & intellectus proportio	405. 1.	Sonus qualitas est absoluta	233. 1.
Sensus communis organum vbi situm sit	289. 2.	Sonus qualitas est per se sensibilis	224. 1.
Sensus communis sedes vbi sita sit	304. 2.	Sonus qualibus corporibus melius edatur	206. 1.
Sensui communi non conuenit definitio phantasiae	300. 2.	Soni generatio est naturalis	208. 2.
Sentiendi vis non inest omnibus viuentibus	466. 1.		209. 1.
Sentire dupliciter sumitur	141. 1.	Soni subiectum est aer	225. 2.
Sentire est quoddam cognoscere	316. 1.	Ad sonum quinque concurrunt	206. 1.
Sentire est singularium	150. 2.	Species est obiecti similitudo	147. 2.
Sentire est qualitas	150. 1. 152. 2.	Species est quod quid est obiecti & forma & ratio ipsius	270. 1.
Sentire & intelligere non est proprie pati	402. 1.	Species & obiectum differunt specie	269. 2.
Sentire in passione consistit	316. 1.	Species intelligibilis est necessaria, vt intellectus constituatur in actu primo	391. 1.
Sentire non est pati formaliter, sed agere	149. 2.	Species prius natura habet esse habituale, quam actuale	261. 2.
Sentire quoddam pati est	48. 2.	Species, quæ est in imaginatione, eiusdem generis est cum specie, quæ est in sensu	423. 1.
Sentire quandoq; est in actu quandoq; in potentia	316. 1.	Species specialissima non est intelligibilis nisi sub ratione entis	400. 2.
Serpentes adiurationibus non persuadentur, sed inuiti trahuntur verborum aut rerum vi, aut de secreta demonis arte	297. 2.	Species vna & indiuisibilis est in omnibus hominibus	378. 2.
Signa boni tactus	230. 2.	Species vnico gignitur actu	336. 1.
Similibus accommodatè vtendum	356. 1.	Species vnitur ad specificandam operationem potentia	319. 1.
Simplicium apprehensio per falsitatem notificatur	373. 1.	Speciei & potentia maior est vnio, quam materiae & formæ	ibidem.
Singulare non intelligitur directe ab intellectu nostro	337. 2.	Speciei quadruplex immaterialitas	266. 1.
Singulare quomodo cognoscatur	397. 2.	Speciem actualiter esse in anima, actionem dicit vitalem	262. 1.

Ex specie & intelligibili fit vnum 467. 2.
 Species absolute appellantur indiuisibiles 269. 2.
 Species contrariorum non sunt contrariae 289. 1.
 Species diuersimode sunt in aere, speculo
 P & in

INDEX.

& in oculo 417. 2.
 Species infusæ sunt animæ nostræ confu-
 siores, distinctiores autem quas ipsa hæc
 elaboravit 549. 2.
 Species in potentijs specie differētibus quo
 modo specificè differant 300. 2.
 Species multitudinis proportionantur spe-
 ciebus numeri 555. 2.
 Species non agitantur ventis 269. 2.
 Species non recipiuntur in organo 289. 1.
 Species quare appellantur formæ 411. 1.
 Species, quæ sunt propinquæ obiecto, ma-
 teriales sunt, distantiores verò immate-
 riales 271. 1.
 Species, quæ sunt immateriales & indivisi-
 biles, immaterialiter & indivisibiliter reci-
 pi debent 270. 1.
 Species, quo magis sunt interiores, eleua-
 tiores sunt atq; immaterialiores 305. 2.
 Species recipiuntur diuersimodè 280. 1.
 Species sensibiles aliquo modo sunt spiri-
 tales 154. 1.
 Species sensibiles non migrant de subiecto
 in subiectum 270. 2.
 Species sensibiles prius natura sunt in organo,
 quam in anima & sensu 261. 2.
 Species sensibiles ratione suæ propriæ en-
 titatis quantæ sunt & extensæ, & hoc
 modo diuisibiles 269. 1.
 Species sensibiles ratione sui totius imma-
 terialitatem & spiritualitatem quandam
 induunt, & indivisibiles sunt 269. 2.
 Species sensibiles semper à sensibili pen-
 dent 270. 2.
 Species sensibiles sicut alia accidentia mul-
 tiplicatur per medium ibidem.
 Species sensibiles sine materia multiplican-
 tur 154. 1.
 Species sensibiles sunt ponendæ 251. 1.
 Species sensibiles vnde & quatenus sint in-
 diuisibiles 269. 1.
 Species solo numero differētes quare sint
 in eodem subiecto 268. 1.
 Species sunt in anima 405. 2.
 Species sunt in duplici ordine 152. 2.
 Species sunt in imaginatione 300. 2.
 Species sunt loco rerum 411. 1.
 Specierum duo genera in intellectu & in
 sensu 420. 1.
 Specierum sensibilibus actiones sunt spiri-
 tuales 265. 2.
 Species esse indivisibiles, ex animarum in-
 diuisibilitate Autor tenet 267. 2.
 Species sensibiles Aristoteles ponit 265. 1.
 Speculatio de anima dicitur scientia & hinc
 gloria 8. 2.
 Speculatio de anima qua via ad Physicū,
 & qua ratione ad Metaphysicum perti-
 neat 6. 1.
 Speculatio de anima separata non est phy-
 sicæ considerationis 6. 2.
 Speculatio de anima simpliciter ad Physico-
 cos, secundum quid ad Metaphysicos
 pertinet ibidem.
 Speculatio est finis 8. 2.
 Speculatiuæ scientiæ honorabiles 8. 1.
 Sphæra planum in puncto tangit 21. 1.
 Sphæra superior ab inferiori non mouetur
 56. 2.
 Subiectum non perficitur pluribus formis
 in eodem genere 375. 2.
 Subiectum partis sub subiecto totius con-
 tinetur 3. 1.
 Substantia à substando dicitur 45. 1.
 Substantia in corpoream & incorpoream
 diuiditur 44. 2.
 Substantia in nullo subiecto est 19. 1.
 Substantia per se magis intelligibilis est,
 quam accidens 19. 2.
 Substantia prior est accidente multiplici-
 ter 389. 1.
 Substantia triplex, materia, forma atque
 hoc aliquid 43. 2.
 Substantiam omnem spiritualem sustulit
 Hippon 45. 1.
 Substantiæ separatae anima perfectiores
 10. 2.
 Substantiæ separatae sunt propter lationes
 ad corpus, quod mouent 495. 2.
 Substantiarum separatarum nulla sunt phā-
 tasmata 409. 2.
 Substantias separatas ex parte nostra non
 possumus distinctè intueri in hac vita
 per propriam speciem 421. 2. 513. 2.
 Summa capitum qua de causa post textus
 expositionem ab Autore subiiciatur
 27. 2.
 Suppositum creatum materiale tria inclu-
 dit 341. 1.
 Suppositum includit subsistentiam ibidē.
 Suppositum materiale rationem habet to-
 tius & completi 341. 2.
 Suppositum non est neque potest esse in
 alio 340. 1.
 Suppositum quomodo distinctione reali
 distinguatur à natura 342. 2.
 Suppositum ratione distinguitur à natu-
 ra 341. 1.
 Suppo-

INDEX.

Suppositum separatur à natura in triplici
 ordine rerum ibidem.
 Suppositum sumitur pro natura indiuidua
 343. 1.
 Suppositum supra naturam quendam mo-
 dum incommunicabilitatis addit 340. 1.
 Suppositum triplex 341. 2.
 Suppositi constitutio in diuinis quomodo
 fiat 344. 1.
 Supremum infimi attingit supremi infi-
 mum 370. 1. 463. 2.
 Syllogismus quid 24. 1.
T
 Tactus an vnus sit, an plures 145. 1.
 Tactus à sensu communi separatur
 286. 2.
 Tactus cæteris sensibus prior est 135. 2.
 Tactus crassior est atq; materialior cæteris
 sensibus exterioribus 245. 1.
 Tactus duorum corporum non est imme-
 diatus 148. 2.
 Tactus est discretius qualitatum tangibi-
 lium exuperantium 252. 2.
 Tactus est per quem primò animalia sen-
 tiunt atq; viuunt 71. 1.
 Tactus est vnus vnitate specifica 257. 1.
 Tactus & gustus materialiter in lingua cō-
 currunt 242. 2.
 Tactus & gustus sunt de nutrimento 471. 2.
 Tactus fundamentum est omnium sensuum
 230. 1.
 Tactus gustum præit 242. 2.
 Tactus in omni parte animalis est 147. 2.
 Tactus licet plures sit re in esse naturali,
 vnus tamen est ratione in esse spiritali
 & formali 259. 2.
 Tactus materialior est gustu 258. 2.
 Tactus necessariò inest omnibus animali-
 bus 471. 2.
 Tactus non est sine corpore 86. 1.
 Tactus omnium sentientium radix prima
 est 71. 1. 471. 1.
 Tactus primus sensus est 253. 2.
 Tactus quare non denudetur ab omni tan-
 gibili qualitate 252. 2.
 Tactus quomodo sit in potentia ad quali-
 tates tangibiles ibidem.
 Tactus simpliciter est necessarius 475. 2.
 Tactus sine alijs sensibus reperitur 104. 1.
 Tactus toto corpore æqualiter fusus est
 254. 1.
 Tactus trunco comparatur 476. 2.
 Tactus versatur circa differentias corporis,
 vt corpus est 252. 1.

Tactus vltimus est quinque sensuum exte-
 riorum 245. 1.
 Tactus medium caro est 147. 1.
 153. 2.
 Tactum simpliciter vnum esse, Autor te-
 net 255. 2.
 Tactum vnum esse, Aristoteles tenuit
 259. 2.
 Talpa cur habeat oculos sub pelle reclusos
 274. 2. 471. 2.
 Talpa degit subtus terram 471. 2.
 Tempus est duratio illa & mora motus
 440. 2.
 Tempus est idem realiter cum motu 395. 2.
 440. 2.
 Tempus est numerus motus secundum
 prius & posterius 395. 2. 440. 2.
 Tempus non efficitur in actu per intelle-
 ctum 440. 2.
 Tempus non est numerus numerans abso-
 lutè, sed applicatus ab intellectu 441. 2.
 Tempus non est numerus numerans, sed nu-
 merus numeratus 441. 1.
 Tempus quomodo pendet ab intellectu
 440. 2.
 Tempus re ipsa est motus primi mobilis
 395. 2.
 Tempus respicit numerantem intellectum
 441. 2.
 Tempus sensibile commune 161. 2.
 Temporis distinctio 546. 1.
 Temporis Nunc finis est præteriti, & ini-
 tium futuri 440. 2.
 Temporis Nunc re vnum est, formaliter ta-
 men vicem gerit duorum ibidem.
 Temporis realitas actualiter non comple-
 tur à ratione ibidem.
 Temporis realitas est quoddam momen-
 tum ibidem.
 Tempus esse ens rationis, Soto tenet ibidē.
 Tempus esse ens reale, Autor tenet ibi-
 dem.
 Tempus extrinsecè denominat intellectus
 numerans 441. 2.
 In tempore non est partium discretio
 441. 1.
 In tempore quæ numeratio sit ibidem.
 Terra est difformiter densa 188. 1.
 Terra inclinatur ad locum infimū 452. 2.
 Terra natura sua densissima & opacissi-
 ma 188. 1.
 Terra non est subiectum soni 210. 2.
 Terra omnium corporum naturalium mi-
 nimè porosa 188. 1.

INDEX.

Terra parum porosa ibidem.
 Tetragonismus idem est quod quadratio
 64. 1.
 Tetragonus idē est quod quadratū ibidē.
 Theologia est sapientia 333. 2.
 Theophrastus Aristotelis discipulus atque
 auditor 6. 2.
 Totum dicitur respectu partium 87. 1.
 Totum notius est, quam partes 56. 1.
 Totum prius est suis partibus 56. 1.
 60. 1. 84. 2.
 Totum quid sit 86. 2.
 Totum quod duplex sit 87. 1.
 Transcendentium sufficiens enumeratio
 437. 2.
 Transiens ab habitu in actum non dicitur
 proprie alterari 144. 1.
 Transparens omne est lucidum 172. 2.
 Tria in exordio requisita 7. 2.
 Tria in quacunq; actione concurrunt, scilicet
 materia, forma, efficiens 24. 2.
 Triangulus habet tres angulos æquales
 duobus rectis 104. 1.
 Triangulus in quadrangulo continetur
 ibidem.
 V
 Vegetatiua causa est cōtrariorū 465. 2.
 Vegetatiuum atq; sensituum forma-
 liter non constituunt speciem in homi-
 ne 104. 2.
 Vegetatiuum in ordine ad sensituum quo
 modo se habeat 110. 1.
 Vegetatiuum in sensituo est sicut triangu-
 lus in quadrato 57. 1. 104. 1.
 Vegetatiuum seorsum existens à sensituo
 specie differt 540. 1.
 Ventriculorum usus 305. 1.
 Ventriculos tres Vessalius connumerat
 504. 2.
 Verbum mentis an realiter differat ab actu
 intelligendi 395. 1.
 Verbum mentis an sit necessariò ponen-
 dum 390. 1.
 Verbū mētis ab specie distinguitur 390. 2.
 Verbum mentis an sit, quid sit, quale sit, &
 in quibus sit 395. 1.
 Verbum mentis comparatur luci ibidem.
 Verbū mētis dicit rei similitudinē 396. 2.
 Verbum mentis est medium, vt rem intel-
 ligamus ibidem.
 Verbū mētis & species intelligibilis sunt
 naturales similitudines rei intellectæ
 391. 1.
 Verbum mentis ex communi conceptione
 generaliter deducitur 390. 2.
 Verbum mētis realiter differt à re ipsa in-
 tellecta 395. 1.
 Verbum mentis re differt ab intellectu &
 ab specie intelligibili ibidem.
 Verbum mentis requiritur, vt intellectus
 constituatur in actu secundo 391. 1.
 Verbum mentis terminat intellectionem
 obiectiuē ibidem.
 Verbum mentis vnde fit necessariū ibidē.
 Verbum beatorum non est ad mensuram
 Dei 393. 1.
 Verbum est in beatis ibidem.
 Verbum est obiectū intellectionis 396. 1.
 Verbum in diuinis concurrendo producendo
 Spiritum sanctum 459. 1.
 Verbū in diuinis non est nisi vnicū 395. 1.
 Verbum in intellectu est quod intellectus
 de re intellecta concipit in seipsa 392. 2.
 Verbum perfectior est specie & intelle-
 ctione 394. 2.
 Verbum formant angeli 393. 1.
 Veritas ex aduersis magis micat 496. 1.
 Veritas fucis regi potest, opprimi autem nō
 potest 387. 1.
 Verum est quoddam bonum 407. 2.
 Verum, fallum, bonum, malum, quatenus
 in eodem genere trifariam consideran-
 tur ibidem.
 Verum non aduersatur fidei 481. 1.
 Verum totum bonū est intellectus 407. 2.
 Verum vero non dissonat 481. 1.
 Vigilare affectus est animæ sensitivæ 70. 2.
 Violentum quid 558. 2.
 Viri sapientes minus viuunt in hac vita mor-
 tali 232. 2.
 Virtus motiua est per quam membra ha-
 bilia fiunt, vt moueantur 461. 2.
 Virtus quælibet, materialis & mixta, corru-
 ptibilis est 324. 2.
 Virtutis motiux non est mouere, sed mo-
 ueri 461. 2.
 Visibile est obiectum visus 455. 1.
 Visibile nulla est natura, aut conditio &
 proprietas rei addita supra naturam co-
 loris 437. 2. 438. 2.
 Visibile re dicit relatiuā ad visum 170. 1.
 Visibilia alia duo sunt præter colorē 174. 2.
 Visibilitas non est passio coloris 437. 1.
 Visio beatifica qualitas est 320. 2.
 Visio Dei est obiectum concupitum à vo-
 luntate 455. 1.
 Visio fit infamittendo 473. 1.
 Visio in brutis ab ipso visibile speciem ha-
 bet

INDEX.

bet 457. 1.
 Visio non fit per vacuum 176. 1.
 Visiones differunt specie 187. 1.
 Visus auditu præstantior 204. 2.
 Visus intētionally multiplicatur per dia-
 phanum ratione luminis subito & absq;
 motu locali 258. 2.
 Visus quatenus qualitatem recipiat 328. 1.
 Visus quomodo tenebras cognoscat 203. 2.
 Visus receptiuus est omnium colorū 328. 1.
 Visus suam functionem non sentit 285. 1.
 Visus tenebras videt secundū Arist. 280. 1.
 Visus quod & quale sit obiectum 169. 1.
 Viuens magis inclinatur in generationem,
 quam in nutritionem 132. 1.
 Viuens naturalius ad generationem, quam
 ad intellectionem inclinatur 131. 2.
 Viuens, quoad viuunt, nutritur 465. 2.
 Viuentia cōstant ex pluribus partibus discō-
 tinuis, eterogeneis, diuersarūq; ratio-
 num 95. 1.
 Viuere viuentibus est esse 119. 1.
 Vnaquæq; res efficacius & prius se habet
 ad esse, quam ad operari 501. 2.
 Vnaquæq; res habet duplex esse 155. 1.
 Vnicuiq; rei tantum est vnica forma substā-
 tialis 57. 1.
 Vnio animæ rationalis ad corpus naturalis
 est 6. 2.
 Vnio in homine duplex 544. 2.
 Vnitas hominis est terminus intrinsecus ge-
 nerationis ibidem.
 Vnitas potētix provenit ex vnitate formali
 obiecti 256. 1.
 Vnitas subiecti vnitatē potētix facit 255. 2.
 Vnitas vnus cuiusque rei ab esse sumitur
 319. 1.
 Vniuersalia neq; per se, neque per accidens
 sentiuntur 163. 1.
 Vniuersalia quare in ipsa anima sunt 145. 2.
 Vniuersalia quomodo priora, & quomodo
 posteriora singularibus 171. 1.
 Vnum per vnā formam non producit si-
 mul plura per eandē operationē 375. 2.
 Vnumquodq; est id, quod per suam formā
 est 414. 1.
 Vnumquodq; est propter suam operationē
 20. 2. 63. 2. 85. 1. 412. 2. 547. 1.
 550. 1.
 Vnumquodq; est prius sua operatione 47. 2.
 Vnumquodq; est quod principaliter est in
 ipso 152. 2.
 Vnumquodq; inclinatur ad id, quod sibi con-
 ueniens & proportionatum est 452. 2.
 vnumquodq; in quantum est a actu, est agēs
 389. 2.
 vnumquodq; in quantum est a actu, est in-
 telligibile 400. 2. 511. 1.
 vnumquodq; in quantum est a actu, opera-
 tur 412. 1.
 vnumquodq; ita fit, sicut natum est fieri
 427. 1.
 vnumquodq; patitur à sensibili, inquan-
 tum sensituum est illius 263. 2.
 vnumquodq; per suam formam a actu est &
 operatur 491. 1.
 vnumquodq; quod recipit, carentiam ha-
 bet illius, ad quod est in potentia 321. 2.
 vnumquodq; recipitur ad modum recipiē-
 tis 145. 2.
 vnumquodq; sicut se habet ad esse, ita ad
 intelligi 60. 1.
 vnumquodq; fortitur speciem à propria
 forma 81. 2.
 volitio à Deo & voluntate fit effectiue
 458. 2.
 voluntas ab intellectu mouetur 436. 2.
 456. 2.
 voluntas à bono vniuersali mouetur 436. 2.
 voluntas cæca est 453. 2.
 voluntas eodem modo mouetur ab intel-
 lectu quoad media & quoad finē 457. 2.
 voluntas est primum mouens quoad exer-
 citium 456. 1. & 2.
 voluntas est proxima motionis & actionis
 causa 456. 2.
 voluntas est principium generale efficiēs,
 non specificatum, neque determinatum
 ad aliquam specialem rationem 458. 2.
 voluntas & intellectus affectiones animæ
 sunt 10. 1.
 voluntas ex natura sua superior est appe-
 titu sensituo 456. 2.
 voluntas ex obiecto ostenditur inferior in-
 tellectu 454. 2.
 voluntas extra se tendit 455. 1.
 voluntas improprie dicitur imperare 456. 1.
 voluntas in particulari mouet 456. 2.
 voluntas intellectionem sequitur 100. 1.
 voluntas, intellectus & sensus diuersimodē
 se mouent 456. 1.
 voluntas liberè fertur sine maiori efficien-
 tia, quam ipsa præstare vult 459. 1.
 voluntas mouet alliciēdo & afficiēdo 456. 2.
 voluntas mouet imprimendo aliquid in
 appetitum sensituum ibidem.
 voluntas mouetur ab obiecto, quod intel-
 lectus ei repræsentat 458. 2.
 p 3 volun-

INDEX.

Voluntas neq; angelis, neq; caelestibus spiri-
 ritibus subditur, sed soli Deo 456. 2.
 Voluntas non est cognitiua potētia 432. 2.
 Voluntas non fertur in incognitū 457. 1.
 & 2.
 Voluntas per modū agentis mouet omnes
 potentias ad suos actus 456. 1.
 Voluntas primò mouet applicando ad
 vsum 456. 2.
 Voluntas quiescit in fine adepto per intel-
 lectum 455. 1.
 Voluntas regina appellatur 454. 2.
 Voluntas secundū suam essentiam libe-
 ra est 455. 1.
 Voluntas se agit 459. 1.
 Voluntas sequitur iudicium intellectus cō-
 mune, abstractū atq; indifferēs 461. 1.
 Voluntas sine aliquo errore in intellectu
 non deficit 433. 2.
 Voluntas actio specificatur à proprio &
 proximo principio agentis 458. 1.
 Voluntas actus ab extrinseco à solo Deo
 fit effectiue, ab intrinseco autem à sola
 voluntate 458. 2.
 Voluntas est mouere omnes potentias ad
 suos particulares fines 456. 1.
 Voluntas obiectum est bonum appeti-
 bile 454. 2.
 Voluntas specificatio est eius efficien-
 tia 458. 2.
 Vox à sono trifariam differt 219. 1.
 Vox aliter apud Philosophos, aliter apud
 Dialecticos dicitur significatiua 220. 1.
 & 2.
 Vox an naturalis sit, an ad placitū 227. 1.
 Vox ad quod genus referenda sit 221. 2.
 Vox duplex 218. 2.
 Vox quid 221. 1.
 Vox quomodo formetur 220. 2.
 Vocē non omnia animata habent 218. 2.
 Vocem quæ animalia habeant ibidem.
 Ad vocem tria requisita 219. 1.
 & 2.
ZAhoris 187. 1. & 2.
Zifra in algorismo numerum denomi-
 nat 340. 2.
 Zifra secundū se non est numerus ibidē.
 Zoophyta appetitum habent 454. 1.
 Zoophyta habent sensum communem cū
 sensu tactus obuolutum & implicatum
 446. 2.
 Zoophyta imaginationem habent confu-
 sissimam permissam sensui communi
 ibidem.
 Zoophyta more plantarum preparatā ha-
 bent à natura alimoniam 462. 1.
 Zoophyta nō mouētur motu locali 446. 1.
 Zoophyta quomodo perfecta, & quomo-
 do imperfecta animalia ab Aristotele
 vocantur 427. 1.
 Zoophyta sensu prædita sunt 454. 1.
 Zoophyta sensum habent tactus, immobi-
 lia tamen sunt 427. 1. 446. 1.
 In Zoophytis est appetituum 462. 1.
 & 2.
 Laus Deo.

SECVNTI

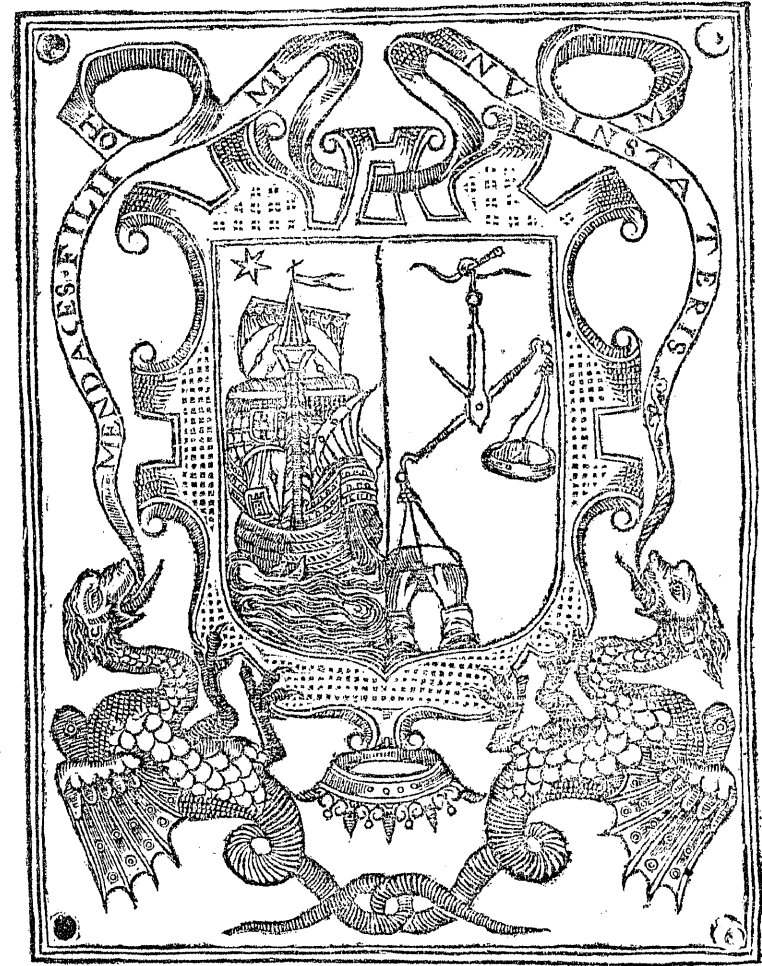
Excudebat Ioannes Gratianus

anno 1575.

PREMITVR, NON OPPRI-
 mitur, quæ vulnere virefcit,
 VIRTVS:

Ideo non quæ super terram, sed quæ

EX ALTO.

Ni foret hæc nauis, sæuis turbata procellis
 In portum tandem tenderet ipsa suum.

Et cuiusq; darent in fissa præmia lances:
 Iura dare, humanæ sed venere manus.

Ingenijs, sic verus honos, sic palma negatur
 In terris: sic, fit cum ratione nihil.

AGERE ET PATI
 fortia.

